

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԽՐԹԻՆԻՆ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 1 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 1 Juillet 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2536

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱԶ, ՄԱՆՐԷ ԵՒ ... ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

— •• —

Տեղական մամուլը երկարօրէն կը գրաղի «Թայմզ»ի նախկին խմբագրապետին, Գ. Սթիտի շանդալից յայտնութիւններով։

Մեր ընթերցողները ծանօթ են հարցին.— Անգլիացի հրապարակագիրը երկար եւ փաստալից ուսումնասիրութեամբ մը (հրատարակուած՝ շատ լուրջ ամսագրի մը մէջ), կը պատմէ թէ գերմանացի մասնագէտներ 1932 – 33 մանրէի եւ թունաւոր կազի փորձեր կատարած են Փարիզի մեծ հրապարակներուն վրայ։

Այսպէս, 1933 օգոստոս 18ին մէկ միլիառ անվնաս մանրէներ ցանած են Քոնքորտի եւ Ռէփիւպլիքի հրապարակներուն վրայ, եւ արդիւնքը գոհացուցիչ համարուած է։ Փորձեր կատարած են նաեւ ստորերկրեայ երկաթուղիներու կայաններուն մէջ (Մեթրօ)։

Ցետոյ ծրագիր մը կազմուած է, պատերազմի պարագային մանրէներու եւ կազերու անձրեւ մը տեղացնելու համար Փարիզի, Լոնտոնի, Մեցի, Սթրազպուրկի, Լիոնի, Թուլէի, Սէնթ Էթիէնի, Մարսէյլի եւ ուրիշ կարեւոր կեդրոններու վրայ։

Այս հրատարակութենէն յետոյ, Փարիզի գլխաւոր թերթերուն թղթակիցները մասնաւոր տեսակցութիւններ ունեցան Գ. Սթիտի հետ, որ վճռապէս կը պնդէ իր յայտնութեանց վաւերականութեան վրայ։

«Մաթէն»ի թղթակիցը հարցումներ ուղղած ըլլալով Լոնտոնի գերմանական դեսպանատան Բ. քարտուղարին, այս վերջինը չարամտութեան վերագրած է Գ. Սթիտի գրութիւնը։

Իսկ անգլիացի հրապարակագիրը կը յայտարարէ.

— « Գերմանական կառավարութիւնը երբեք չպիտի յաջողի ուրանալ թէ իր գործակալները բազմաթիւ փորձեր կատարած են եւ կը կատարեն տակաւին, թշնամի բնակչութիւնները բնաջնջելու համար, իրենց օդանաւորդներուն յանձնելով մանրէներու եւ թոյներու սարսափելի զէնքերը։ Աւելորդ է ծանրանալ Գերմանիոյ գաղտնի սպառազինութեանց հիմնական պատերազմի պատրաստութեանց էութեան վրայ։ Այդ պատրաստութիւնները կը կոչուին « օդային յարձակում կազով » եւ «օդային պաշտպանութիւն կազով»։ Ձեռքիս մէջ ունենալով վաւերական փաստաթուղթեր եւ զանոնք հրատարակութեան տալով յանուն Եւրոպայի խաղաղութեան, պատրաստ եմ պատասխանելու բոլոր հարցումներուն, բացի մէկէն,— Անկարելի է յայտնել իմ տեղեկութիւններուս առաջին աղբիւրը։ Այդ գաղտնիքը պիտի պահեմ մինչեւ վերջը։ Վըտանգը շատ մեծ է եւ պէտք է արթնցնել աշխարհի խղճմտանքը »։

Ֆրանսայի աջակողմեան մամուլը, որ արդէն առիթ չի փախցներ ահազանգ հնչեցնելու համար գերմանական վտանգին դէմ, տիրաբար կ՚օգտագործէ այս նոր յայտնութիւնները։ Իսկ ձախակողմեան հոսանքները թերահաւատ են։

Ամէն պարագայի մէջ, շատ խոր է եղած յայտնութեանց տըպաւորութիւնը, եւ պաշտօնականները կը պահանջեն տարակուսաբար ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցները։ Այսինքն, ոչ թէ կրճատել, այլ բազմապատկել սպառազինութիւնները։

Կրնաք երեւակայել թէ ուր կը տանի այդ ճամբան։ Անշուշտ յանուն ապահովութեան եւ ինքնապաշտպանութեան...

Այս նոր յայտնութիւններն ալ պաղ ջուր պիտի թափեն ժընեւի աշխատանքներուն վրայ, սպառազինութեանց կրճատման փոխարէն զարկ տալով զինարշաւին։

Ամէնէն պաղարիւն երկրին, Անգլիոյ մէջ արդէն անհամբերութեամբ կ՚արծարծեն օդային ուժերու անբաւականութեան հարցը։

Անցեալ օր, Լորտերու ժողովին մէջ, կրկին յուզուեցաւ այս խնդիրը, եւ օդանաւային նախարարը հետեւեալ նշանակալից խօսքերն արտասանեց, իբրեւ պատասխան.

— « Մեծ դժուարութեանց կը կալուի օդային ուժերու կրկնապատկումը։ Կառավարութիւնը որոշած է օդային ուժի հաւասարութիւն հաստատել մերձակայ որ եւ է երկրի հետ։ Մենք պատրաստութիւններ տեսած ենք ճիշդ ժամանակին։ Չկրցանք աւելի կանուխ գործի ձեռնարկել, որովհետեւ կը ջանայինք ժընեւի մէջ համոզել միւս պետութիւնները որ բանաւոր համեմատութեան մը իջեցնեն իրենց ուժերը։ Ի հարկէ վտանգաւոր է շատ բան ըսել զինաթափութեան խորհրդաժողովէն եւ աւելի երկար յետաձգել երկրին օդային պաշտպանութեան միջոցներու իրագործումը, բայց չեմ կրնար մանրամասնութիւններ տալ այդ միջոցներու մասին »։

Աւելի պերճախօս խոստովանութիւն մը։

Անգլիոյ Աշխատաւորական կուսակցութեան եւ Արհեստակցական Միութեանց Խորհրդաժողովը, որ գումարուեցաւ յունիս 28ին, մերժեց անցեալ տարի հոկտեմբերին քուէարկուած բանաձեւ մը, որ կը թելադրէ ընդհ. գործադուլ հռչակել, պատերազմի պարագային։

Նոր բանաձեւը կ՚ըսէ թէ՝ «կարգ մը պարագաներու մէջ, Մեծն Բրիտանիա կրնայ զէնքի դիմել, օգնելու համար Ազգերու Դաշնակցութեան, որպէսզի կարգի հրաւիրէ նախայարձակ պետութիւն մը»։

Կը նշանակէ թէ Անգլիոյ Աշխատաւորականներն ալ տրամադիր չեն պատերազմը խանգարելու, ամէն գնով խաղաղասէր մընալու կամ քրիստոնէաբար խաչակնքելու։

Այս բոլոր խոստովանութիւններէն եւ երեւոյթներէն յետոյ, չափազանց բարձր գիւտանազխութիւն պիտի ըլլար միրճուիլ գուշակութեանց մէջ։

Հարցը այն է որ, մանրէներու մղձաւանջը եւ կազերու հոտը աւելի ծանր կը ճնշեն, քան ճառերու եւ մաղթանքներու տեղատարափը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

»»»··«««

ԼԵՒՈՆ ԳԱՎԱՖԵԱՆԻ ԵՒ ԽԱՉԻԿ ՔԻՐԻՇԵԱՆԻ ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՔԻՐԻՇԵԱՆ ԲՌՆԱԾ Է ԵՂԵՐ ԶԱՐՆՈՂԸ,
ԲԱՅՑ ԱՆ ՓԱԽԱԾ Է ԴԷՊԻ 183ՐԴ ՓՈՂՈՑ

»»»··«««

Հայածողները չեն կրցած բռնել մարդասպանը

»»»··«««

(ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ)
(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ԽՄԲ.— Եօթերորդ նիստին վերջին մասը հրատարակուած է այսօրուան Գ. էջին մէջ։ Կարդալ նախ այն, յետոյ այս։

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 19 յունիս.— Շատ կենդանի եւ մեծապէս շահեկան դարձուածք մը ստացան այսօրուան դատական երկու նիստերը, առտուն եւ կէսօրէ ետք, վկաներ Լեւոն Գավաֆեանի եւ Խաչիկ Քիրիշեանի հարցաքննութեամբ զոր կատարեց պաշտպան փաստաբան Գ. Շերիտըն փայլուն կերպով։ Այս երկու վկաներու հակասութիւնները իրենց նախապէս ըրած յայտարարութիւններու Դուրեան Սրբազանի սպանութեան հետ կապուած պարագաներու մասին՝ հաւանաբար կարեւոր լոյս պիտի կրնան սփռել ամբողջ հարցին վրայ։ Միւս վկաները առանձին կարեւորութիւն մը չունեին։ Յատկանշական էր մանաւանդ Գ. Խաչիկ Քիրիշեանի նախապէս ըրած այն յայտարարութիւնը հարց – պատասխանի ձեւով թէ ինք մարդ մը բռնած է 1933 դեկտեմբեր 24ին Ս. Խաչ եկեղեցւոյ առջեւ, Կորկոսեան եւ ժողովուրդը յայտներ են թէ այդ մարդըն է տարաբախտ եկեղեցականը զարնողը եւ թէ այդ մարդը փախեր է ձեռքէն, փախեր է դէպի 183րդ փողոց, Օտիւպոն էվընիւ, թէ մարդիկ վազեր են փախստականին ետեւէն, բայց վերադարձեր են ձեռնունայն, յայտնելով թէ չեն կրցած գտնել զայն։ Վկան դեկտեմբեր 28ին ըրած է այս յայտարարութիւնը իշխանութեանց եւ աւելցուցած է թէ չի ճանչնար այդ մարդը։ Ըսած է նաեւ թէ 9 ամբաստանեալներուն մէջ չի գտնուիր այդ փախչող մարդը։ Թէեւ Գ. Քիրիշեան հարցաքննութեան ննջման տակ ըսաւ թէ իրեն եղած հարցումներուն տրուած պատասխանները ուղիղ արձանագրուած չեն, բայց քանիցս ալ յայտնեց թէ ճշմարտութիւնը խօսած է իր նախորդ յայտարարութեանց մէջ։

Այս առտու փոթորիկ կար եւ տեղատարափ անձրեւը կը շարունակէր գիշերուընէ ի վեր։ Նիւ Եորքի շրջանը կարծես կը լողար ջուրերու մէջ։

Առտուան ժամը 10էն ետք պաշտպան փաստաբան Գ. Շերիտըն վերսկսաւ երէկ կէսօրէ ետք կիսատ մնացած հարցաքննութիւնը վկայ Գէորգ Դարբինեանի։

— Ապրիլ 8, 1934էն առաջ ո եւ է մէկուն բա՞ծ էիր թէ Սարաֆեանը եկեղեցիէն յուզուած ելած էր ժամը 12.30ին։ = Առաջին անգամ ո եւ է մէկուն բան մը չըսի։

— Ե՞րբ ըսիր դատախազութեան։ = Երկու ամիս առաջ։

— Գ. Սարաֆեանը քեզ հանե՞ց գործէ։ = Այո։

— Քեզ գործէ հանողը Պարո՞ն Սարաֆեանն էր թէ Տիկին Սարաֆեանը։ = Տիկինը։

— Ե՞րբ հանեց գործէ։ = Դեկտեմբեր 24էն երեք շաբաթ ետքը հանեց։

Գ. Շերիտըն հոս հարկադրուեցաւ կիսատ ձգել հարցաքննութիւնը եւ դատաւորէն թոյլտուութիւն խնդրել 10 — 15 վայրկեան բացակայելու եւ դատին ընթացքը կասեցնելու։ Կարեւոր գործ ունէր, ստիպողական։ Դատաւորը բարեհաճեցաւ տալ իր թոյլտուութիւնը։ Գ. Շերիտըն հազիւ վերադարձաւ ժամը 11ին, ձեռներէց Աէշըներ, թիւ 5 դատարանը, ուր իրեն կը սպասէին ամբողջ դատական կազմը, երդուեալները եւ ունկնդիրները, նախագահութեամբ դատաւոր Քորրիկընի։

— Հէրի Սարաֆեան ձերբակալուեցաւ դեկտեմբեր 28ին։ Կը յիշե՞ս։ = Այո։

— Դեկտեմբեր 24 — 28 որ եւ է բան ըսա՞ւ Սարաֆեան։ = Այո։ — Ի՞նչ ըսաւ։ = Ըսաւ թէ Սրբազանը ծեծեցին եւ կ՚ըսեն թէ մեռած է։

— Իր ձերբակալուած օրը բան մը ըսա՞ւ։ = Ոչ։

(Այդ պահուն դատարանը կը կանչէ Տիկին Սարաֆեանը, բայց լուր կը բերուի թէ ներս չէ)։

— Գործը ձգելէ ետք ո՞ւր գացիր։ = Ռամկավար ակումբը ծառայելու։

— Ռամկավարները բան մը ըսի՞ն քեզի։ = Ոչ։ — Որո՞ւ ըսիր առաջին անգամ քու պատմութիւնդ։ = Գոստոնէն եկած մարդոց։ — Ո՞ւր կը մնաս հիմա։ Բէթարիկ լեաներ։

— Ո՞րքան աշխատեցար Ռամկավար ակումբը, Նիւ Եորք։ = Մէկ ամիս։

— Ետքը ո՞ւր գացիր։ = Գոստոն գացի եւ եկայ տեսայ Գ. Քոհնը (դատախազի օգնական)։

ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառով շարունակութիւնը կը յետաձգենք յաջորդ համարին։

Այս առթիւ ըսենք թէ՝ մեր ձեռքն եղած թղթակցութեանց համաձայն, յունիս 20ին վերջացած են ամբաստանեալ կողմին վըկայութիւնները եւ յունիս 25ին սկսած պիտի ըլլար պաշտպան կողմին ուղղակի աշխատանքը։

ԳԱՐԱԽԱՆ ԴԵՍՊԱՆ ԷՆԿԻՒՐԻԻ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Գ. Գարախան Էնկիւրիի խորհրդային դեսպան նշանակուած է։ (Վերջերս աչքէ ինկած էր)։

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Անգլիական կառավարութիւնը բարեկամութեան եւ փոխադարձ գործակցութեան դաշնագիր մը կնքեց Եմէնի թագաւորութեան հետ, քառասուն տարուան համար։ Դաշնագիրը ստորագրուած է փետրուար 11ին, բայց բնագիրը նոր կը հրատարակուի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԻՊԻԼԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Բեղուն հոգի մըն էր Սիպիլ։

Իբրեւ բանաստեղծուհի, կը պատկանի ռոմանթիք — դասական դպրոցին, որ իր մէջ իրար կը զօդէ երկու վարդապետութեանց գեղեցիկ աւանդութիւնները։ Սիպիլ գնաց այդ դըպրոցին՝ կնոջական իր հոգիէն առնելով ռոմանթիզմին ջերմութիւնը, դասականին իր դիրքէն առնելով դասականութեան նաշակը։ Լեզուի նարտարապետութեան հանդէպ իր «աշխարհազգացումը» եւս որոշ նպաստ մը գրաւ, անշուշտ, որպէսզի ներկայանար մեզի ռոմանթիք — դասական դպրոցի օժտուած մշակ մը։

Սակայն Սիպիլ, եթէ չկրցաւ աշակերտներ ունենալ իբրեւ բանաստեղծ, տիրապետեց իբրեւ քերականագէտ։ Բազմաթիւ են գրողները, որոնք աշակերտած են Սիպիլի լեզուին, — այդ լեզուն, քերականական ներքին յօրինուածքով որքան անհաղորդ թուրքերէնի, (պէտք էր յիշատակել այս պարագան ի պատիւ Սիպիլի, որովհետեւ իր քերականութիւններուն ազդեցութեան շրջանակէն դուրս թուրքերէնը շատ էր խաթարած մեր լեզուն), նոյնքան պայծառ էր եւ թափանցիկ իր արտայայտութեան ձեւերով (ապահովաբար փրանսական ուսմունքութեան մը ներշնչումով, որովհետեւ փրանսերէնը այնքան տիրապետող էր Պոլսոյ մէջ, այդ շրջանին)։ Կը թուի թէ մեր քերականութեան վերլուծական ձեւը, որ Ժ. դարու հայերէնին մէկ շնորհն է, կը վերակենդանանայ Սիպիլով, որ կը բարեխառնէ համադրական ձեւը, Ը. դարու նպաստը, արաբական քաղաքակրթութեան հետ մեր յարաբերութիւններէն մնացած, բայց ժամանակ մը Պոլսոյ հայերէնին մէջ այնքան տարածուած։

Եւ դարձեալ, մանկավարժ մըն էր Սիպիլ։ Իր դասագիրքերուն պատրաստութեան եղանակին մէջ, որուն հետեւեցան հոքէն ուրիշներ, Զապէլ Ասատուր ցոյց տուաւ նկարագիր կազմելու բացառիկ կարողութիւն մը։

Այստեղ պէտք չէ մոռնալ, իբրեւ մանկական գրականութեան սեռ, իր ոտանաւորները, որոնցմով եւս առաջնորդ կը հանդիսանար այս լքուած ասպարէզին մէջ։ Կ՚արժէ հաւաքել այդ ոտանաւորները, եւ կ՚արժէ առանձին խօսիլ այդ մանկական ոտանաւորներուն վրայ, որոնք այնքան սիրուն են եւ մայրաշունչ։

Եւ վերջապէս եռանդուն գործիչ մըն էր, միակ կին մը, որ առաջնորդ կը հանդիսանայ դարձեալ նոր ճամբու մը մէջ իր *Հայուհեաց Ազգանուէր ընկերութիւնով*, — ճամբայ մը, որ ետքէն ամբողջ քաղաքականութիւն մը պիտի դառնար։

Մեծ Հայուհի մըն էր Սիպիլ։

Ցաւէտեսնապէս վառ յարգանք իր յիշատակին։

ԱՐԵՒՈՐԴԻ

ՍԻՊԻԼ (ՏԻԿ. ԶԱՊԷԼ ԱՍԱՏՈՒՐ) որ մեռաւ Յունիս 19ին Պոլսոյ մէջ։ Ծնած էր 1863ին

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԲԱՐԵՓՈԽՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԵՑԱՒ 200Ի ԴԷՄ 385 ՁԱՅՆՈՎ

Գ. ՏՈՒՄԷՐԿ ՆՈՐԷՆ ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐ ՑԱՐՈՒՑԱԾ ԷՐ

Երեսփ. Ժողովը ուրբաթ օր քուէարկեց տուրքերու բարեփոխման օրինագիծը, 200ի դէմ 385 ձայնով։ Ամէնէն աւելի վէճ ծագեցաւ Գրդ յօդուածի մասին որ կը տրամադրէ միօրինակ ձեւի մը վերածել գործառնութեանց տուրքը, հարիւրին 2ը չանցնելու պայմանաւ։ Այս տուրքին ենթակայ են նաեւ կարգ մը բանջարեղէններ եւ ուտելիքներ։ Վարչապետ Գ. Տումէրկ չորս անգամ վստահութեան խնդիր յարուց։ Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, ըսաւ.

— « Ամէն մարդ իշխանութեան մասին կը խօսի, բայց ոչ մէկը կ՚ուզէ հնազանդիլ։ Մենք գլուխ հանեցինք առաջին բարենորոգում մը,— եւմտացոյցի հաւասարակշռութիւնը. այժմ կը պատրաստենք հարկային բարենորոգում մը։ Այս բարենորոգումն ալ գլուխ հանելէ յետոյ, պիտի կրնանք պատրաստել 1935ի եւմտացոյցը որ ժողովին պիտի ներկայացուի նոյեմբերի վաւերացմէն առաջ։ Կառավարութիւնը չի կրնար հանդուրժել որ իր ծրագիրը նորէն փոփոխութեան ենթարկուի. այդ՝ վստահութեան խնդիր մըն է իրեն համար։ Եթէ ձախողի, իր ամբողջ ըրածը պիտի փլի »։

Ցետոյ կոչ մը ուղղեց համերաշխութեան եւ միութեան։ Ցօդուածներէն յետոյ ծրագրին ամբողջութիւնը քուէարկուեցաւ միշտ վստահութեան քուէի սպառնալիքին տակ։ Համայնավարները կը բացագանչէին.— « Մենք դէմ կը քուէարկենք աղքատացման ծրագրի մը որ նախաբանն է Փաշական վարչաձեւի մը »։

Զարօ աղա մեռաւ «ծաղիկ հասակին մէջ»

Յունիս 29ին Պոլսոյ մէկ հիւանդանոցին մէջ մեռաւ հռչակաւոր Զարօ աղան, որ կը համարուի աշխարհի ամէնէն տարէց մարդը,— մինչեւ 160 տարեկան։ 1931ին, երբ Զարօ աղա Անգլիա եկաւ, իր անցագրին վրայ իբրեւ ծննդեան թուական նշանակուած էր 1774։ Բայց Պոլսոյ բժիշկները, որոնք զամբիւններէ ի վեր կը զարմանէին զինքը, կ՚ըսէին թէ 120 տարեկանէն աւելի չի կրնար ըլլալ, դատելով իր ոսկորներէն։ Այս կասկածը ջլայնացուցած էր ծերունին։ Այժմ դիակզննութեան պիտի ենթարկուի, ճշդելու համար բուն տարիքը։

Ուրեմն, համաձայն իր պատմութեան, Զարօ աղա ծնած էր 1774ին, Պիթլիսի մէջ։ Ամուսնացած է 12 անգամ, իրարու ետեւէ։ Ունեցած է 36 զաւակ, որոնց մէկը միայն ողջ է, 68 տարեկան աղջիկ մը, ծնած՝ իր 92 տարեկանին։ Իր զաւակներէն մէկը մեռաւ 1900ին, 101 տարեկան։ Վերջին կինը առաւ երբ 152 տարեկան էր ինք։ Վերջերս լրջօրէն կը մտածէր ամուսնանալ ամերիկացի կնոջ մը հետ։ Սուլթան Սէլիմ Գ.ի բանակէն քաշուած էր 1812ի պատերազմէն քիչ առաջ, դառնալով բեռնակիր։ Ամբողջ 112 տարի այդ եղած է իր գործը։ Շատ կը սիրէր դաշնակներ փոխադրել։ Կանանչ ժապաւէն մը ստացած էր Պոլսոյ բեռնակիրներու արհեստապետութենէն, իբրեւ վարձատրութիւն։ 1924ին, երբ իր հաշուով 150 տարեկան էր, քաշուեցաւ բեռնակրութենէ եւ դարձաւ գոնապան Թաղապետական շէնքի մը։ Մինչեւ իր մահը, հասակը ու–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՅԵՏԱՄՆԱՑ ՍԵՐԵՐ

»»»··«««

Նստած էինք Փարիզի անուն Հայերուն տուներէն մէկուն մէջ, այսինքն քաֆէ մը։

Թէքրան էինք, Օպսէրվաթուարի հրապարակին վրայ։

Մէկ ալ երեւցաւ, հագուստին մէջ լողացող, սոուերի նման տարտամ, բայց եւ սոուերի նման յամառ գոյութիւն ունեցող մէկը, որ մեզի մօտեցաւ եւ նստաւ մեր քովը, առանց բառ մը արտասանելու։ Եւ այդ օրը մինչեւ վերջը չեմ յիշեր անոր ձայնը լսած ըլլալս։

Երբ զիս ներկայացուցին, փոխանակ ինծի նայելու օդին մէջ նայեցաւ, յետոյ ալ այլեւս գլխարկիս վրայէն նայեցաւ անդին, դէպի Սէն Միշէլ, կամ թերեւս դէպի ոչ մէկ տեղ…

Նախ խորհեցայ որ ապահովաբար անծանօթ մըն էի իրեն։ Յետոյ ալ վստահեցայ որ առնուազն իր մէջ ծընաւ ան նախասահմանուած անդիմադրելի հակակրութիւններէն մէկը։ Բայց աւելի վերջն ալ վճռեցի որ միայն խուսափելու կարողութիւնը ունէր ան այլեւս…

Միտքէս չանցաւ խանգարել իր լռութիւնը եւ փախուստը։ Եւ մինչդեռ ինք գլխարկիս վրայէն կը շարունակէր անդին նայիլ, երբեմն արագ ումպ մը առնելով դժխեմ «քաֆէ քրէմ»էն, ես զինքը կը դիտէի։

Կարծես երկու ծայրերէն կքուած կոպերու մէջ մոլորակի պէս երկար ատեն դարձած աչքեր ունէր, որոնք այլեւս յոգնած էին անօգուտ երկինքի մը մէջ անդադար շրջելէն ու այրելէն, եւ ինծի այնպէս կը թուէր թէ հոն, իմ առջեւս, անոնք պիտի մարէին վերջին անգամ կոպերուն ետին։ Նեղ դէմքը մէկ կտորուածքով կը բարձրանար մինչեւ գլխարկը, որուն տակէն յամառ փայլուն ճակատ մը ներքնապէս կը քրտնէր։ Ցցուած շրթունքներուն վրայ փոքրիկ տատասպանքին պէս մը կը սարսռար։ Մարմինը անորոշ էր յանգած փոխ գըխաւոյն մէջ։ Միայն, երկու հալած ջղայնոտ սրունքներ իրարու կը քսուէին անդադար։ Ու ծայրերէն կքուած, կլորցած մատներ, կը դողուէին ումպնօրէն «քաֆէ»ին գաւաթին շուրջ, յետոյ թողելու եւ սիկառէթի մը ծուխին հետ թրթռալու համար օդին մէջ։ Ամբողջ էութիւնը կապանքներէն դուրս, դէպի առաջ նետուելու, եւ մահուան հետ ամէն վայրկեան կռիւ մղելու դիրքին մէջն էր։

Ուրիշներու պէս ես ալ հանդիպած էի պարբերաթերթերու մէջ իր հատուած գրուածքներուն։ Իր էութեան պէս, անոնք ալ ներքին բուռն յուզումէ մղուած, առաջ նետուելով կրակէին, բայց եւ անբաւարար կենսունակութենէ կարծես կը մնային մինակ ու քիչ մը զուլահար…

Անիկայ գրական անուն մը ունենալով հանդերձ, չունէր գրական անուն մը։ Ան ալ շատ շատերուն պէս, չկորսուած՝ կորսուած մըն էր։

Անիկա իր սենեակը լեցուցեր էր հոգիի կանչերով մրոտուած թուղթերով։ Անոնցմէ որ մէկը հաներ էր դուրս, տեսեր էր տպուած պարբերաթերթերու ողորկ էջերուն վրայ։ Ապահովաբար փնտռեր էր, ի զուր, գնահատանքի տող մը իրեն ալ, ուրիշներու համար մեծաշրինդ շռայլուած յօդուածներու տողերուն ընդ մէջ…

Եւ անիկա գիտէր թէ, օր մը, եթէ միամտութիւնը ունենար իր գրածները հատորի մը մէջ հրատարակուած տեսնելու, ապահովաբար եթէ պատէր բովանդակ հայ ազգին տպագրիչներուն սեմերէն ներս, եւ ոչ մէկը յիմարութիւնը պիտի գործէր իր գործին տպագրութիւնը ստանձնելու։

Եւ գիտէր ալ, շատ խորապէս, թէ որքան ատեն որ կեցած էր իր ազգային սրունքներով այս կարծր աշխարհին վրայ, պէտք էր կառչած մնար իր սպաննող աշխատանքին։ Եւ թէ օր մը, շատ ուրիշներու պէս, եթէ ան անօթի իյնար Սէն Միշէլէն դէպի վար, եւ յետոյ դէպի վեր, եւ միշտ վար ու վեր, դժուար թէ մէկը ետին դառնար, կամ կանգ առնէր իր քով…

Ի՞նչպէս թողուցեր էր, չարթուած այդ լոյս օրը, իր աշխատած մութ մթերանոցը եւ ինկեր լոյսին ու արեւուն մէջ։ Բայց հակառակ ատոր, անոր ոտքերուն մէջ կը յամենար ապահովաբար ժանգի հոտը, եւ հոգիին մէջ անյաղթելի միակութեան եւ լքուածութեան սեւութիւնը։ Եւ մինչդեռ անիկա կը նայէր գլխարկիս վրայէն անդին իր լուռ աչքերով ու շրթունքներով, ան էր միմիայն՝ չգնահատուած գրագէտ մը, ծանօթ անծանօթ մը, աշխատանքի եւ հիւանդութեան տակ ընկճուած՝ Փարիզի խլեակներէն մէկը։

Անիկա ան շատ լաւ գիտէր…

Բայց ան չէր գիտեր որ իրեն կը սպասէր, շատ մօտաւոր ապագայի մը մէջ, ամէնէն բարձր շքանշանը որ կրնայ ընդունիլ մարդ մը՝ հայ ազգին մէջ։ Այդ շքանշանը նախախնամութիւնը, աւաղ, շատ շուտ շնորհեց անոր։ Հարկ չկար աճապարելու, անոր ոտքերը այնքան ապահով են միշտ…

Եւ այսպէս է որ, իմ զինքը տեսած օրէս քիչ յետոյ, անոր հալած էութեան վերջին կաթիլն ալ սպառեցաւ, եւ անիկա հիւանդանոցի մը անկիւնը օր մը մեռաւ…

Մեռնիլ, վերջ ի վերջոյ, ինչ որ ալ յուսացուի, իրականութեան մէջ վերջանալն է, մեծ վախճանը։ Բայց մեր ազգին մէջ՝ անիկա սկզբնաւորութիւն մըն է, նոր ծնունդ մը…

Եւ այսպէս է որ, իր մեռած օրը, նոր ծնաւ եւ ան տարտամ, կորսուած գրագէտը, որուն արդէն խօսք հեռաւոր, խուսափող ակնարկը դիտած էի, մինչդեռ գլխարկիս վրայէն կը նայէր արդէն թերեւս դէպի ոչինչը…

Ան հիւանդանոցին անկիւնն ալ մընաց ամիսներ մինակ, աղքատ, լքուած, անծանօթ։ Բայց օր մըն ալ երբ անշնչացաւ, այդ օրը իսկ, չես գիտեր ո՞ւրկէ, յանկարծ բազմութիւններ յառաջ եկան, գալու ու տէր դառնալու անոր չարչարուած, մեռած մարմինին։

Խանդավառութիւնը այնքան մեծ եղաւ, որ շուրջի օտարները, որ տեսած էին անոր անձայն մարիլը, սկսան հարցնել թէ ով էր ան… եւ եկողները սկսան մեծաձայն ըսել թէ անիկա մեծ բանաստեղծ մըն էր, մեծ գործիչ մը, մեծ նկարագիր մը, մեծ Հայ մը…

Անշուշտ փառաւոր յուղարկաւորութիւն եղաւ։ Տաղիկներու դէզեր… Արցունքը կոկորդին մէջ զանազան անձեր անոր դագաղին վրայ ըսելու յանկարծ շատ բաներ գտան։ Թերթերու սիւնակները ամէն կողմէն ցուցակցական հեռագիրներով ողողուեցան։ Փոխան ծաղկեպսակի առատ նուէրներ յայտնի ըրին որ անիկա բազմաթիւ կազմակերպութիւններու անփոխարինելի անդամն էր, եւ աւելի շատ շատերու սիրտին սիրելին…

Շատ յօդուածներ գրուեցան։ «Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի ընկեր։»

Անխորտակելի սեւ սիւնակներու մէջտեղ անոր նկարները գրուեցան։ Անձնական յուշեր պատմողներ մէջտեղ եկան, գլուխ գլխի, սիրտ սրտի անոր հետ ապրած, հիմա անոր անհետացումովը կեանքի ճանապարհը կորսնցուցած… Վերջապէս, ընդհանուր, անմխիթարելի սուգ մը պատեց չորսդին…

Բայց ինչ որ եղերական թուեցաւ ինծի, գիտակցութիւնն էր իր գրական արժէքին, որ յանկարծ պոռթկում մը ունեցաւ իր մահուան գոյժին հետ իսկ։

Յանկարծ շարունակելի յօդուածներու շարքեր երեւցան, ուր քննադատներ իրենց անվերապահ սքանչացումը յայտնեցին, յետոյ ալ մանրազնին դիտողութեան մը ենթարկեցին անոր նկարագիրը իր գրականութեան հետ բաղդատուած, յետոյ ալ անոր գրականութիւնը անոր նկարագիրին հետ զուգորդուած…

Աւելի յետոյ, խուժեցին անոր պանդուխտի սենեակը, որ պահ մը խորանի մը վերածուեցաւ, եւ վերցուցին հոնկէ, յանկարծ մասունքներու կերպարանքը առած, անոր անտեսուած հոգիին կանչերը։

Եւ շատ կարճ ժամանակի մը մէջ, հազարաւոր Ֆրանքներ մէջտեղ եկան անօրինակ առատաձեռնութեան մը, տպելու փառաշուք հատորով մը՝ գործ մը, որուն բանաստեղծ հեղինակը արժանացած էր միմիայն՝ իր մահով։

×

… Ըլլալ բանաստեղծ։

Ապրած ըլլալ հեթանոսական դարերու մէջ, ուր ժողովուրդները կը խուժէին սրբազան ագորաներուն մէջ, եւ ուր բանաստեղծները, դափնեպսակը ճակատներուն, կը յառաջանային ժողովուրդին մէջ, եւ անդայտ երկինքներու տակ, կը բարձրացնէին իրենց աչքերը աստղերուն, եւ կ'արտասանէին իրենց տաղերը…

Եւ երբ մահը գար, բարձրացնելով բանաստեղծին մեռած մարմինը հուժկու բազուկներու վրայ, կը տանէին, ծանր քայլերով, եւ անշշուկ, կը դնէին՝ լերան կողքին բացուած, անհուն գերեզմանին մէջ…

ՄԱՆՆԻԿ ԳԻՐԳԻՐԵԱՆ

ԽԱՅԵԱՄԻ ՄԷՋԷՆ

= • =

Այս օրերս ձեռքս անցաւ Ա. Զարըքի «Օմար Խայեամի քառեակները» անուն ընտիր մէկ թարգմանութիւնը, որ պատիւ կը բերէ իրեն։ Բայց զարմացմամբ տեսայ, որ գրքին սկիզբը դրուած մատենագրական համառօտ տեսութեան մէջ կարեւոր սխալ մը սպրդած է, յայտարարելով թէ՝

«Ճէլալէտտին Ռումին… նշանաւոր է իր Գիւլիստանով ու Պոստանով (երես 19)։

Մենք գիտենք, սակայն, թէ Ճէլալէտտին Ռումիի գործն է Մէսնէվին. իսկ «Գիւլիստան»ի ու «Պոստան»ի հեղինակն է համբաւաւոր Սաատի։

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ԺԱՌԱՆԳԸ

»»»··«««

Փէշով մարդոց կիրքէն զատ, պատմութիւնը ուրիշ ժառանգ պիտի չարձանագրէ երբեք վերջերս սպաննուած եպիսկոպոսի մը անունով,— զրկելով ժամանակին թէ մատուռական պաշար չունէր ան։

Ձո՞խ է եւ թանկագին, սակայն, ժառանգը, զոր կը թողու Սիւնեաց եպիսկոպոսը։

Չեմ հաւատար Օրբէլեան եպիսկոպոսի պատմութեան, բայց չեմ ալ կրնար ճշդել թէ Ստեփաննոս եպիսկ. Սիւնեցի սպաննուեցաւ ազգային կամ քաղաքական սայթաքումի մը պատճառով։ Ի՞նչ փոյթ,— Սիւնեցի եպիսկոպոս մեզի կը թողու անկորնչելի հարստութիւն մը։

Վանքի տաղանդաշատ մատուրական մըն էր ան։

×

Քերականագէտ էր նախ։

Ունի քերականական աշխատութիւններ,— այս պատճառով Քերթող կոչուած, բառ մը որ կը մատնէ յունարէնին ազդեցութիւնը (քերթել = գրել)։ Լեզուն, բանաստեղծի եւ երաժիշտի իր ճաշակէն ծնած, կարծես ակնեղարդ ցոլքն է, որ նետուեր է ութերորդ դարուն մէջ եւ կը խաղայ օրուան հայ լեզուին մութ պատին վրայ։ Հայ լեզուին անկորնչելի եւ թանկագին մետաղին փայլն է, որ Սիւնեցիով կը շողայ անգամ մըն ալ արաբական արշաւանքներու փլատակին, գաղթականականկաբաւաններու մշուառութեան մէջէն։ Հնչեղ եւ փառայեղ լեզու մը, արեւելքի տաք գոյներով բարախուն, որ փոխանակ ճախրելու, կը սիրէ խաղալ հարճի մը պէս՝ իր մարմնին ու զարդերուն ամբողջ փառքը ցուցադրելու փափաքով։ Օրինակ մը տալու համար, ահա քանի մը տող ձեզի, արեւուն մէջ նետած պտուղ մը կարծես, որուն վրայ ճառագայթները, պարիկներու պէս, նախշեր են շինած —

Քանզի թագէ ի Հօրէ իբր յակամէ անհատաբար, դադարէ յաղերս ի յՈրդւոյ եղանէ անմեկնելի խոհականացոյն գետ արփիաբաշխ, լուսապարգեւ, աստղաքական գծովն ունելովտիճն՝, զի հարուստ Որդին իբրեւ զՀայր. զի բէղէտ սուղ որդի, զի սկիզբն նոյն փարթամ, զի պատճառ է Հոգւոյ եղղուրեան. Հոգին սուրբ հարուստ, զի պատճառ է մարգարէական տանից։

Բանաստեղծ էր եւ յետոյ։

Իր լեզուին մասին խօսելով՝ տըւինք արդէն վկայութիւնը բանաստեղծի իր անուրանալի տաղանդին։ Շարականներուն մէջ, որոնք իր անունը կը կրեն, միստիք բարձրատիճան ջերմութիւն մը կը լուծէ զգացումը մտածումին մէջ, եւ սակայն մտածման բիւրեղին մէջէն զգացումը, տաքուկին ողջ, կը թրթռայ, կը բաբախէ արուեստագէտին զոհաբերութեան ցաւովը։ Արուեստագէտը, որ Սիւնեցին է, նկարիչի մը պէս իր քերթողական գործին պաստառ ընտրած է Աստուածաշնչական գրականութիւնը, այդ պաստառին վրայ ուզելով բանել նոր հէնք մը։ Ինծի կը թուի թէ ներքին վախ մը զինք գերին է դարձուցած պաստառին, այլապէս, քիչ մը նուազ երկչոտ, իր հէնքը պիտի մոռցնէր պաստառին տափակութիւնը։

Բանաստեղծի իր տաղանդին վաւերացումն է, որ կը կատարէ, իր շարականներուն մէջ, Աւագ օրհնութեանց շարքէն, այն որ կը սկսի Ցաղթական Քեզ օրհնութիւնս գովասանական տաղով։ Ճաշակ մը տալու համար՝ երկու տուն.

Ցաղթական Քեզ օրհնութիւնս, Տէր, որ զխորաց ծովուն հեռձեր զջուրն. զի ի Նմա զբոննաւորին ջաղխեցեր զգլուխ. եւ զարգելեալսն՝ ի ձեռն խաչի Քո՝ վերածեր ի կեանս։

… Ընկալեալքս զրաժակն ուրախութեան յայգւոյն անմահութեան՝ որոց առաքելոցն, որք ընդհանուր ընթացան ընդ տիեզերս, լուսաւորեցին, հրաւիրելով յերկնից յարմարապէս։

Եւ երաժիշտ էր առաջնակարգ։

Սիւնեցիի կը վերագրուին հրաշալի շարականներ։ Հայ երաժշտութեան սրբազաններուն ծանօթ, «երգեցէք եւ կցուրդս քաղցրահամս, յարմարեալ եւ զառաջադրին Ցեխանց եօթն եղանակօք յոյժ խորհրդաւոր, եւ զպահոցն որ յաղուհացին երգի»։

Կը թուի թէ երաժշտագիտութիւնը ժառանգական ձիրք մըն էր իրենց ընտանիքին մէջ։ Արդարեւ երաժիշտ էր նաեւ իր քոյրը։ Այս աղջիկը, Սահակդուխտ, կանուխէն կը նուիրուի ճգնակեցութեան, կը հեռանայ Դուինէն, ընտանիքէն եւ մարդկային ընկերութենէն, երթալ բնակարան կ'ընտրէ Գառնիի ձորակին քարայրներէն մէկը, ուր օրերը կ'անցընէ երգելով Աստուծոյ փառքը։ Հրաշալի բնանկար մը ունի Գառնիի ձորակը,— այստեղ ապաստանած, Սահակդուխտ, այնքան բանաստեղծ եւ երաժիշտ, որքան ջերմեռանդ հաւատացեալ մը Աստուծոյ բանին ու գործին, ներշնչուելով պարուրող բնութենէն, օրն ի բուն ձորակը կը լեցնէր իր ձայնին քաղցր արձագանգներով եւ իր օրհներգութեան բառերով։ Սահակդուխտ կ'երգէր ոչ միայն ծանօթ եկեղեցական երգեր, այլ եւ իր ստեղծագործութիւնները, որովհետեւ ինք եւս կը յօրինէր շարականներ։ Դժբախտաբար իր յօրինած շարականներէն կը մնայ տուն մը միայն.

Սրբուհի Մարիամ, սափոր ոսկի, եւ տապանակ կտակարանաց,
Որ զի վերուստ զհացն կենաց՝ պարգեւեցեր քաղցեալ բնութեանս,
Առ Նա միշտ բարեխօսեա վասն Քաւութեան մեղաց մերոց։

Ամբողջութիւնը կը պակսի, հետեւաբար դժուար է գաղափար մը կազմել այս միստիք աղջկան բանաստեղծի տաղանդին մասին։ Ճիշդ է թէ վերյիշումներ (réminiscence) են «սափոր կենաց», «հացն կենաց», բայց պատկերներու այս «գողութիւնը» օրէնքի պէս բան մը դարձած էր եկեղեցական գրականութեան մէջ, այն օրերուն։ Սահակդուխտի ստեղծագործութեանց կտաւին մասին եթէ կը պակսին ծանօթութիւնները եւ վկայութիւնները, պատմութիւնը սակայն կ'աւանդէ թէ Գառնիի ձորակին մէջ իր քարայրը … դպրոց մը դարձաւ երաժշտութեան։ Արդարեւ Սահակդուխտի ձայնին ու երաժշտագիտութեան համբաւը այնքան տարածուեցաւ, որ հեռուներէն, աշխարհական թէ եկեղեցական, ջերմեռանդ բազմութիւն մը մարդ ընելու կ'երթար, քարայրին առջեւ, այդ աստուածային երգին։ Կոյսը, որ կը հետեւէր ճգնակեցներու աւանդութեանց, վարագոյր մը կը կախէ իր քարայրին բերանին եւ վարագոյրին ետեւ նստած՝ կ'երգէ, շարական կ'ուսուցանէ լսելու եկած բազմութեան։

Եւ վերջապէս թարգմանիչ էր Սիւնեցի։ Երբ իր կենսագրութիւնը կուտայ երկրորդ յօդուածով, գրեցի թէ Ստեփաննոս եպիսկ. Սիւնեցի մատենադարանէ մատենադարան կը վազէր, եւ Բիւզանդիոնի ու Հռոմի մէջ կ'ընդօրինակէր կամ կը թարգմանէր շարունակ, պրպտելով եւ ընտրելով կարեւոր գործեր։ Դժբախտաբար իր թարգմանութիւններէն, ճառերէն, երգերէն, շարականներէն, իր բազմաթիւ գործերէն շատ քիչ բան հասած է մեր ձեռքը,— մեզի ծանօթ իր թարգմանութիւններէն յիշենք Դիոնիսիոս Արիսպագացիին մէկ գրուածքը, Ս. Կիւրեղի Պարապմանց գիրքը, Գ. Նիւսացիին Յաղագս բնութեան մարդոյ գիրքը, Ղեւոնդեանց գրքին մասին մեկնութիւն մը եւ կարգ մը անվաւեր ու կասկածելի գործեր։

Բեղուն ուղեղ մը։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Յ. Գ.— Անծանօթ ընթերցող մը ինծի գրկած է թանկագին տեղեկութիւններ ուռենիին մասին, իբրեւ ճշդում կամ լրացում իմ մէկ դիտողութեանս թէ կարելի՞ էր մահին դնել կամ սպանութիւն կատարել ուռենիի վրայ։ Կ'ուզեմ այդ տեղեկութիւնները տալ առանձին յօդուածով մը, իմ կողմէս աւելցնելով այլապէս հետաքրքրական ծանօթութիւններ, «Ուռենին գրականութեան մէջ» խորագրին տակ։ Շ. Ն.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

Խունկը

= • =

Խունկը կը ծըխի խորանին առջին
Բուրվառին մեղմիկ ճօճումովն այ-
ծաք,
Մուխի վարագոյր մը պլլուած խաչին
Մըշուշով կ'օծէ սուրբերուն ճակատ։

Պաղատանքներու տարաւներ երկայն
Կամարներուն տակ կը մարին տակաւ,
Մոմերու տրժգոյն բոցերը լայնկան
Քրքրող աչքերով կը հիւսեն կարգաւ։

Սուրբ սիւներուն մօտ շղարշ մը եր-
մակ
Գաղտուկ հեծքերու դողով կ'երերայ,
Սիրտ մը փաթթուած ցաւերով հա-
մակ
Խունկին պէս լըռին հրայրքով կ'ե-
րայ։

Խունկը կը ցընդի բուրվառին ծոցէն
Ու երերն ի վեր կ'ելլէ խոյանքով,
Նիւթ էր, բայց կ'ըլլայ լափուելով
բոցէն
Իր կեանքը ցօղուած լոյսի երանգով։

Հէք կրնոյ սիրտն ալ, որ հոն կը մը-
խայ,
Պիտի չազատի իր պատեանէն կռու,
Մինչեւ որ հալի, լուծուի, սարրուայ
Լափուելով բոցէն տենչերուն մաքուր։

ՍԻՊԻԼ

ՍԻՊԻԼԸ
ԻՐՐԵՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻՉ

»»»···«««

ԽՄԲ.— Հրանտ Ասատուրն է, ան բացեայ Սիպիլի ամուսինը, որ կը պատմէ իր «Դիմաստուերներուն» մէջ.—

Իբր հրապարակախօս, առաջին անգամ են լսեցի զինքը Օսմանեան Սահմանադրութեան վերահռչակման առաջին օրերուն՝ Թաքսիմի պարտէզին մէջ։ Ազգանուէրի Օժանդակ Օրիորդներու հանդէսին օրը, Դուրեանի յոբելեանին եւ Զօհրապի ատենախօսութեան օրերը, Դպրոցասէր Հայուհեաց Ընկերութեան եւ Հինգլեան վարժարաններուն մէջ, Աստղաքարի Հայուհեաց ընկերութեան մէկ երեկոյթին մէջ, Սիպիլ ճառեր խօսեցաւ որոնց համակիր ընդունելութիւն ըրին ամենուրեք։

Իբր ազգային գործիչ, իր գլխաւոր գործն է Ազգանուէր Հայուհեաց Ընկերութիւնը։ 1891ի դեկտեմբերին, ի նպաստ այդ ընկերութեան տրուելիք պարահանդէսին կազմակերպութեան համար Օրիորդ Միւհէնտիսեանի տունը հրաւիրուած էի։ Հոն էր նաեւ Սիպիլ, զոր երկրորդ անգամ կը տեսնէի։ Այն օրը ճանչցայ կին գործիչը, բարենպատակ գործերու մէջ իր խանդը ու եռանդը։ Կը մոռնար իր վիշտերը, իր տկար հոգերը, իր բոլոր մտատանջութիւնները, ու գործը յաջողցնելու համար ոչ եւ է աշխատութիւն չէր մերժեր։

Ազգանուէրի այդ պարահանդէսին տոմսակները վաճառելու համար օր մը Սիպիլի եւ Տիկին Տէր Արթինեանի կ'ընկերանայի Պոլսոյ կողմը։ Հազարաւոր ոսկիներու տէր վաճառականի մը դիմեցինք, որ անձամբ չէր ճանչնար տիկինները, ինչպէս նաեւ զիս։ Երբ ներս մտանք խանութէն, վաճառականը կեցած էր սեղանի մը առջեւ, զգացի որ մեր այցելութիւնը շատ անախորժ տպաւորութիւն գործեց իր ջիղերուն վրայ. յօնքերու անգիտակից պռստում մը, յանկարծական գունատութիւն մը մատնեցին իր ներքին յուզումը. սակայն առեւտուրի խաբէութեանց մէջ փորձ այդ ճարտար մարդը իր պաղարիւնէն չբաժնուեցաւ, ինչպէս պիտի չբաժնուէր այն ոսկիէն զոր գացած էինք խնդրել իրմէ ի նպաստ դաստիարակ հայ աղջկան կրթութեան։ Մօտեցանք իրեն եւ ներկայացուցինք տոմսակները։ Տիկինները խնդրեցին որ ինք ալ մասնակցի իրենց բարենպատակ ձեռնարկին, քանի մը տոմսակ առնելով.

— Աղէ՛կ, բայց էֆէնտին հոս չէ հիմա, բաւ խորամանկ վաճառականը, անտարբեր դէմքով։

Այս անպատկառ սուտին առջեւ մեզի միայն մեկնիլ կը մնար։

Սակայն քիչ հեռու, մխիթարիչ ընդունելութիւն մը պիտի մոռցնէր մեզ այս մերժումը։ Խանի մը մէկ խեղճ սենեակին անկիւնը, կրակարանի մը վրայ, կերակուրի աման մը դրուած էր, ուրկէ անախորժ հոտ մը կը տարածուէր։ Քանի մը խարխլած աթոռներ կային հոն, եւ պատին կախուած ծածկուած համեստ բազմոցի մը անկիւնը հին հագուստներով հայ ծերունի մը. կօշիկները հանած, ոտքերը ծալլած, նստեր էր։ Երբ ներս մտանք ոտքի ելաւ, եւ այն պահուն ուր սխալ տուն զարկած ըլլալու մեր տարակոյսը կ'ունենայինք.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (5)

ԿԱՐՆՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ԴԷՊՔԸ

Երեք ժամ տեւեց կոտորածը։ Թըրքական ժամը 12ին նորից հնչեց զինւորական շեփորը. պատուիրւում էր, որ մինչեւ ժամը 12 ամէն ոք մտնէ իր տունը եւ փողոցում չերեւայ, հակառակ պարագային, կառավարութիւնը պատասխանատու չէ հետեւանքների համար (իբր թէ մինչեւ այդ ժամը պատահածների համար պատասխանատու էր)։

Երեք ժամ տեւող կոտորածները ցոյց տուին, որ Հայերի մօտ զէնք չըկար. մի քանի երիտասարդներ հազիւ մի - մի ատրճանակ ունէին անհրաժեշտ քանակութեամբ փամփուշտներով։

Եկեղեցու բակից դուրս հաւաքուած բազմութիւնը ընկաւ մի կողմից կանոնաւոր զօրքերի զէնքերի տակ, միւս կողմից ենթարկուեց դաշոյններով զինուած խուժանի ձեռքը։ Երկու կըրակի մէջ, անզէն — ինչպէ՞ս կարող էր պաշտպանուել։ Հակառակ դրան, պատահեցին խիզախ հերոսական դէպքեր։ Մարդիկ խլում էին զինուորների ձեռքի սուինները կամ Թուրք ամբոխի կացինները եւ կատաղի կերպով պաշտպանւում յարձակումներից։ Հայերի խմբերը քշւում էին փողոցից փողոց, կոտորւում էին անխնայ, սպաննւում։ Ով կարողանում էր, պահւում էր տներում։ Շատ մարդիկ փոխադարձաբար պատսպարուեցան միմեանց տներում՝ 5 հոգի մի տեղ, 10 հոգի մի ուրիշ տեղ, 20—25 հոգի մի այլ տեղ։ Ով մինչեւ ժամը 12 պահուեցաւ՝ փրկուեցաւ։ Դուրսը մնացողները յանձնուեցան զինուորներին, որ տուն հասցնեն, բայց ճանապարհին կողոպտուեցան ու սպանուեցան։

Թուրք ամբոխը կացիններով փշրեց շատ դռներ, թալանեց ձեռքը ընկածը, սպաննեց դիմադրողներին, խողխողեց կանանց ու մանուկներին եւ ինքը հազիւ մի քանի զոհ տուեց։

Զանազան անկիւններում գտնուեցին մի շարք երիտասարդների դիակներ։ Եղան դիակներ, որ կոտորածներից 15 — 20 օր յետոյ միայն երեւան եկան, այլանդակուած վիճակով, կտոր - կտոր արուած եւ գերեզմանատան պատից ներս շպրտուած։ Մի շարք դիակներ պահուած էին ձիերի աղբի տակ։

Մի սոսկ քաղաքականութեան հոտ եւս փչում էր այս կոտորածի վրայ. հիւսիսի ցուրտ հողմը։ Հայերի ցոյցի առթիւ Ռուսաց հիւպատոս Դէնէթը կուսակալին այցելելով՝ ասել էր, թէ այդպիսի մի ըմբոստ ժողովրդին Ռուսաստանում անպատճառ կը կոտորէին, իսկ Հայոց առաջնորդարանում ասել էր, թէ Թուրքի պէս վայրենի մի ազգութեան ձեռքի տակ չարժէ ապրել։

Եւ կոտորածի դէպքերը, զանազան ժամերին, երեք սուրհանդակ Դէնէթից լուր տարաւ դէպի Սարըղամիշ։

Կոտորածի հէնց սկզբին, հրացանների պայթիւնից ուշաթափուեց առաջնորդ Գէորգ եպ. Եփթիճեան։ Կոլլեկները մնացին առաջնորդարանում եւ մի մասն էլ ապաստանեց վարժարանում։

Յաջորդ օր կանուխ հիւպատոսներն սկսեցին շրջիլ փողոցները, դիակներ պարզած տեսարանը դիտելու համար։ Երեւան եկան հարիւրից աւելի սպաննուածներ, 200 — 300 էլ վիրաւորներ, որոնցից մի քանիսը մեռան։ Վէրքերի մեծ մասը սուինից էր գոյացած։ Դոկտ. Ալլանեանը որ տեղեկագիր էր տուել հիւպատոսներին, կառավարութիւնից հալածուելով՝ մի ամիս յետոյ փախաւ քաղաքից։

Գիւղերի ճանապարհին, քաղաքի դէպքից գետ մի - երկու շաբաթ յետոյ, սպանութիւններ էին կատարուած։ 40 օրից աւելի քաղաքի յարաբերութիւնը կտրուեց գաւառների հետ։ Առեւտուրը 40 — 50 հազար ոսկի վնաս կրեց։

(Վերջ)

— Հրամմեցէք, հրամմեցէք, բսաւ:

Ու Միքէլ ներկայացուց առմասկմը, մէկ հատ մը միայն, բսելով.

— Ոսկի մըն է. իսկ եթէ շատ կը զանէք, կրնաք պարզ նուէրով մը միայն գոհանալ:

Մերուենին ժպտեցաւ.

— Երկու հատ տուէք ինծի, բսաւ:

[illegible]

իր ընկերուհիներուն եւ [illegible] զուրս ելաւ: Գիշերը՝ երբ ամէն ոք կը պառկէր, կը վերադառնար, Միքէլ, իր փոքրիկ աղջկանը ճիւնաթոյր անկողնին քով, դայն քնացնելու կ'աշխատէր»:

մը ցոյց կուտան մեքենական կեանքի մէջ, չէ՞ որ մնացան օգտակար ու ինքնաշարժին հետ, եւ իրենց համար գաղտնիք չունի հեռաձայնը: Վերջապէս այս երիտասարդութիւնը անե - ցաւ ղէմ յանդիման անառական, պատմական եւ ընկերային խառնու - թիւններու: Օրուան այս խոշոր [illegible]

[illegible]

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՐԴԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

Ինչպէս ետր մէջ, այնպէս ալ եւրոպական աշխարհի մօտ օրուան ամէնէն կարեւոր հարցն է ճանչնալ երիտասարդութեան դիմագիծը:

Մենք յաճախ առիթ ունեցած ենք այստեղ ներկայացնելու այն բոլոր [illegible]

[illegible]

Սառնային պատմութիւնը

[illegible]

Սառնամ: Մաքսաւորին մտաւ եւ մաք - սաւորները ըսին իրեն.— Վճարէ՛ տասուրքդ: Աբրահամ ըսաւ.— Պիտի վճարեմ անցատուրքս: Մաքսաւորները ըսին.— Սնտուկին մէջ հագո՞ւստ դրած ես: Աբրահամ պատասխանեց.— Պիտի վճարեմ հագուստներու մաքսը: Մաքսաւորները ըսին.— Ոսկի՞ դրած ես: Աբրահամ ըսաւ.— Պիտի վճարեմ ոսկիին տուրքը: Անոնք ըսին.— Մետաքսեղէ՞ն դրած ես: Պատասխանեց.— Պիտի վճարեմ մետաքսեղէնի տուրքը: Անոնք ըսին.— Մարգարի՞տ դրած ես: Պատասխանեց.— Պիտի վճարեմ մարգարիտին մաքսը: Անոնք ըսին.— Անկարելի է, բաց սնտուկը եւ ցոյց տուր ի՛նչ որ դրած ես: Երբ Աբրահամ բացաւ սնտուկը, Եգիպտոսի ամբողջ երկիրը լուսաւորուեցաւ Սառայի գեղեցկութենէն:

Ֆրանսերէնը աշխարհի վրայ

[illegible]

[illegible] հուրդ եւ գերբնական բան մը վերջապէս, քիչ մը մշուշ որ կախարդէ կամ վառէ հոգիները:

Ժամը կ'աւելցնէ թէ կարգ մը գըրողներու համար մղձաւանջ դարձած էր, պատկերացնելու համար իրականութիւնը, հասարակ դէպքեր, իրողութիւններ, վերջապէս ինչ որ կ'իյնայ իրենց քիթին տակ, առանց կասկածելու թէ իրենց մատչելի այդ իրականութենէն անդին կայ նաեւ բարձրագոյն իրականութիւն մը, մշուշային ու ծփուն,— այն մթնոլորտը, որ վէպերուն կը կոչուի «բանաստեղծական կը կոչուի [illegible]» թեամբ մը: Բարձրագոյն իրականութեան այդ «էրը կը ծնի անդիտակից եւ չխոստովանուած այն փափաքէն, որ կ'ուզէ մարդը հանել իր շրջապատէն եւ հաղորդակցութեան մէջ դնել իր հաստատութենէն բարձր իրականութեան մը հետ: Այս ուղղութեամբ դէպքերը կը դառնան առասպելային, եւ վէպը կը վերադառնայ իր ծագման շրջանի գեղեցկութեան, հագնելով բանաստեղծութիւն, խօսելով Աստուածներու լեզուով:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ՎԷՊԸ

[illegible]

Գետաձեւ վէպը հակադրեցութիւն մըն էր յետպատերազմեան շունչը — կարճ վէպերուն, որոնք այլեւս կը շփոթուէին նորավէպերուն հետ: Բայց գետաձեւ վէպը չկրցաւ համբաւերէի դարաշրջանի ոգիին՝ արագութեան հետ:

Հիմա բանաստեղծական վէպն է, որ կուգայ հրապարակ, վառելի բանաստեղծութիւն կը փնտռէ ընթերցողը վէպին մէջ:

Նոր ձեւ մը չէ այս, այնքան հին է որքան վէպն ինքը: Բանաստեղծական վէպին ծագումը կը հասնի մինչեւ դիւցազներգութիւն եւ հէքեաթ: Ի՞նչպէս արթնցաւ, սակայն, «էրը բանաստեղծական վէպերու, ինչո՞ւ քննադատներուն աղաղակը.— «Բանաստեղծութիւն դրէք քիչ մը ձեր վէպերուն [illegible]

[illegible]

ՏՕՐՈՒՆԻ

Դպրոցասէրի նախկին ուսուցչուհիներէն Տիկ. Սիրվարդ Գ. Դերձակեան (ծնեալ Սրապեան), ծննդաբերու - [illegible]

[illegible]

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ԿԸ ԿԱՐԴԱՑՈՒԻՆ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ուրիշ վկայութիւններ եւ յայտարարութիւններ

(Եօթերորդ Նիստ.— Բ. եւ վերջին մաս)

ՆՄԲ.— Այս նիստին Ա.-մասը հրատարակեցինք երէկ, Ա. էջ: Ստորեւ՝ վերջին մասը: Դատավարութեան շարունակութիւնը (Ցրդ նիստ) կարդալ Ա. էջ, Վերջին ժամ.—

ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(բստ ազագրին)

Դատաւորը կանչեց ազագիրը, որ գիր առած էր Լէյլէկեանի յայտարարութիւնները ոստիկանատան մէջ, ձերբակալուելէն ետք: Ան հաստատեց Լէյլէկեանի անձը ամբաստանեալներուն մէջ: Վկայի աթոռէն կարդաց ինչ որ գիր առած էր: Այդ պահուն Պ. Շերիտըն եւ Պ. Քամինսկի քով քովի նստած կը հետեւէին Լէյլէկեանի յայտարարութեանց միւս օրինակին: Մասթ. Լէյլէկեան իրեն տրուած հարցումներուն ըսած է հետեւեալը.

— «Նպարավաճառ եմ եւ սեփական գործ ունիմ: 39 տարեկան եմ: Կին եւ որդի ունեցած եմ: Մեռած են: Ութը տարիէ ի վեր Նիւ Եորք եմ: Դաշնակցական եմ: Կոմիտէի քարտուղար եմ (նախ ըսած է թէ չէ, յետոյ հարցուցած է թէ «անհրաժե՞շտ է այդ հարցման պատասխան տալ», երբ ըսեր են թէ «անհրաժեշտ է», պատասխաներ է), կոմիտէի քարտուղար եմ: Դաշնակցութեան նպատակն է պաշտպանել հայ ազգը եւ ժողովուրդը: Վախացն Քրմոյեանի առենապետու- [illegible]

[illegible]

(ձեռքով ցոյց կուտայ ամբաստանեալը) ձեռքով ճամբայ կը բանար եւ խոյանալով եկեղեցիին դիմացի կողմի մայթը գնաց: Տեսայ Կար. Զատիկեանը որ բռնած էր Երկանեանն ու Մօզեանը: Մէկը եկաւ եւ այդ երկու հոգին աղատեց անոր ձեռքէն: Այդ [illegible] Ներ Յովհ. Անդրէասեան [illegible] «Ինչո՞ւ [illegible] ցէք»:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

[illegible]

սէնը ձգեցի: Դանակ չունէի: Ուրիշ դանակ չունէի: Երկու զէնքի ունիմ: Երբեք մտադրութիւն չունեցայ սպաննելու Սրբազանը; Ես դանակ չզարկի Սրբազանին: Երկու զէնքիներէն մէկը Նուէր եղած է ինծի: Մեր եկեղեցին չէր գար Դուրեան Սրբազան, ուստի ես գացի Ս. Խաչ եկեղեցին: Ես Սրբազանին առջեւը չելայ: Ես յարձակած չեմ Սրբազանին վրայ: Մեր կոմիտէի ժողովին մէջ չըսուեցաւ թէ Սրբազանը պիտի պատարագէ: Գործի ընկերս է Անտոն Լէյլէկեան: Երէկ գիշեր (23 դեկտ. 1933) խանութս գոցեցի եւ տուն գացի: Առկէ առաջ ըրած ձերբակալուած չեմ: Այս գործ (կրէյ) գլխարկը իմս է: Ինչո՞ւ կը հարցնէք թէ կը ճանչնամ Վարդգէս Ահարոնեանը: Ահարոնեան դպրոց ունի: Ուրիշ ոչինչ: Կը հարցնէք թէ ո՛վ պահեց վերջին ժողովին ատենագրութիւնը.— Վահանիկ Փափազեան»: (Լէյլէկեանի բառերը անգլիերէնի թարգմանած է Վարդան Տիրան):

Այս յայտարարութեան ընթերցումէն վերջ Պ. Շերիտըն հարցուց ազագրին թէ այդ միջոցին Լէյլէկեանի դէմքը ի՞նչպէս էր: Ազագիր պարոնը ոտքի ելաւ, առուց Լէյլէկեանը եւ ըսաւ.— «Այդ միջոցին երեսները ճանկռտուք կար»:

ԱՐԱ ԿԻՐԻԲԵՂԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

[illegible]

շարունակ հոեւը կը նայէր: Երկանեանը բան մ' չէր ըներ: Զոհեալ ՃՕՆ Միրիճանեան կը խօսէր, բայց ոչ արքաղանին հետ»:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Դեկտ. 24ին բարապան էիր: Սրբազանին զանակահարումէն ետք ոստիկանատուն գացի՞ր: = Ոչ:

— Յունուար 15էն առաջ դատախազութեան պաշտօնատունը գացի՞ր: = Ոչ:

— Յունուար 15էն առաջ ուրիշ տեղ չգացի՞ր:

= Կարծեմ քանի մը օր առաջ ոստիկանատուն գացի:

— Երբ ոստիկանատուն գացիր, ո՞վ էր հետդ: = Պ. Ցրէտ Տաղաւարեան, անդամ Ս. Խաչ եկեղեցիին:

[illegible]

Չորրորդ անգամ: Զալըքեան հարցուց Սարաֆեանի մասին: Առաջին անգամ մինակ էր: Երկրորդ անգամ ուրիշի հետ էր: Հարցուց թէ Սարաֆեան եկա՞ծ է: Ըսի՝ ոչ»: Ա. անգամէն կէս ժամ ետք նորէն եկաւ: Նոյն հարցումն ըրաւ,

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

դիղ էր, ակնոց չէր գործածեր, բայց քիչ մը ծանր կը լսէր եւ ակռայ չունէր: Իր պատմելով, տեսած է Նափոլէոնը, երբ 24 տարեկան էր եւ կը կռուէր Սուրիոյ մէջ: Հարիւր տարեկանին մասնակցած է Փլէվնայի ճակատամարտին: 1930 յունիսին, երբ Ամերիկա կը գտնուէր, մասնագէտներ վճռեցին գտան իր տարիքը: Միւս կողմէ երեւան հանուեցան իր անցեալ չուայտութիւնները, թէեւ չէր խմեր: Տոքթ. Վորոնով կ'ուզէր քննութեան ենթարկել իր գեղձերը, ճշմարտութիւնը երեւան հանելու համար:

Մէկ օրուան մէջ ութ հրապարակային ժողով

Ուրբաթ օր, քաղաքական զանազան հոսանքներ ութ հրապարակային ժողովներ գումարեցին Փարիզի մէջ, ճակատելու համար իրարու դէմ: Իւրաքանչիւր հոսանք ունկնդիրներու թիւը կը ներկայացնէ համաձայն իր հայեցողութեան: Այսպէս, ազգայնական թերթերը 30.000 կը հաշուեն Հրեղէն Խաչի երեք ժողովներուն մասնակցող ունկնդիրներու թիւը: Օրուան գլխաւոր ճառախօսն էր այս կազմակերպութեան նախագահը, գնդ.-ալ լա Ռոք, որ պատգամներ...

— «Ծայրագոյն ձախակողմեան ցուցարարները «ափաշ»ներ են, Մոսկուայի եւ մասոնականութեան կողմէ վարձուած մարդիկ: Անոնց մէջ կան հարիւրին 80 օտարականներ եւ հարիւրին 20 բանտարկեալներ որոնք մեզի պիտի դառնան»:

Ընկերվարականներն ալ չորս մեծ ժողովներ սարքած էին, որոնց ամէնէն կարեւորը տեղի ունեցաւ Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին մէջ: Կարգով ճառեր խօսեցան կուսակցութեան, Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերուն, համայնավար կուսակցութեան եւն. պատուիրակները, բողոքելով ֆաշականութեան դէմ եւ փառաբանելով աշխատաւորներու միացեալ ճակատը:

Վաղը, երկուշաբթի, աւելի բազմաթիւ եւ պատկառելի ժողովներ պիտի գումարուին, նախաձեռնութեամբ ընկերվարական — համայնավար միացեալ ճակատին:

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱ՞Յ ԱԼԲԱՆԻՈՅ

Գրած էինք թէ իտալական նաւատորմին մը Տուրացցօ գացած է, առանց նախապէս լուր տալու ալպանական կառավարութեան: Վերջին լուրերու համաձայն, հինգ մարտանաւեր տակաւին կը մնան ալպանական ջուրերուն մէջ, եւ իտալական դեսպանը պահանջած է անմիջապէս բանակցութեան սկսիլ, իր պարտքերը վճարելու, առեւտրական, դպրոցական եւ ուրիշ առկախ հարցեր կարգադրելու համար:

Ալպանիա վերջերս մեծապէս կրճատեց իր բանակը, եւ երկու հարիւրի տեղ միայն 16 իտալացի մարզիչներ կը պահէ: Իտալիա դժգոհ է Ալպանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ քաղաքական եւ տնտեսական մերձեցումէն:

(Շար.ը Գ. էջէն)

նոյն պատասխանը տուի: Սարաֆեանի խոհարարին անունը Պետրոս Դարբինեան է: Զալըգեան երկրորդ անգամ լուր ձգեց. «Եթէ Սարաֆեանը գայ, ըսէ որ մենք գացինք»: Ես ալ չտեսայ Սարաֆեանը»:

Գ. Շերիտըն չհարցաքննեց այս վկան:

ՊԵՏՐՈՍ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Դատախազը յետոյ կանչեց Սարաֆեանի խոհարար Պետրոս Դարբինեանը որ ըսաւ.

— «1933 դեկտ. 24ին խոհարար էի Սարաֆեանին: Անոր Դաշնակ ըլլալը չէի գիտեր: Ետքը գիտցայ: Կուսակցական ըլլալս հարցուցած չէ: Դեկտ. 24ին գործի գացի ժամը 9ին: Մէկը եկաւ եւ հարցուց Սարաֆեանը: Սարաֆեան եկաւ ժամ մը ետքը, ժամը 9.30 էր: Ըսաւ՝ եկեղեցի պիտի երթայ: Նոյն օրը Սարաֆեան եկաւ կէսօրին՝ ժամը 12ին: Դէմքը յուզուած կ'երեւար, բայց հագուստներուն վրայ ճակը չեմ յիշեր: Ինքզինքը կորսնցուցած էր: Ինծի հարցուց թէ Վաղարշակ Օտապաշեանը ռամկավա՞ր է թէ Դաշնակ: Ըսի՝ չեմ գիտեր: Իրեն ըսած չեմ թէ ես Դաշնակցական եմ, ոչ ալ ռամկավար եմ ըսած չեմ: Օտապաշեանի մասին հարցուց, այն ատեն ըսի — «Ինչո՞ւ կը հարցնես»: Ըսաւ. — «Ոչինչ, միայն կ'ըսեն որ Դուրեանի սրբազանը ծեծեցին եւ մեռաւ»: Սարաֆեան հարցուց — «Վաղարշակ կը ռամկավա՞ր է»:

Հոս Թարգմանը վկային ԾՆՆԵՑԻՆ խօսքը ԾՆՆԵՑԻՆՔ թարգմանելով, գլխու սրունցաւ պաշտպան փաստաբանին կողմէ թէ այդպէ՞ս ըսաւ վկան: Գ. Թարգմանը յայտնեց թէ ինք սխալ թարգմանած է ակամայ:

Գ. Շերիտըն դատաւորին դառնալով գանգատեցաւ թէ դատախազին մօտ նստած գաղտնի ոստիկան Գ. Իսքէնտէրեան բացատրութիւն կ'ընէ եւ գլուխը կը շարժէ երդուեալներէն լսուելու ատենն: Ըսաւ թէ ան իրաւունք չունի այդ գիրքը բռնելու:

Արդարեւ Գ. Իսքէնտէրեան Պետրոս Դարբինեանի կողմէ Սարաֆեանի ծնծեցին բառը սխալ թարգմանուելուն վրայ գոչած էր.— «Հա՛...»:

Դատը կը շարունակուի վաղը:

(Շարունակութիւնը կարդալ առաջին էջ)

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները յառաջիկայ երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Au Clair de Lune սրճարանի վերնայարկը:

Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Կազմակերպուած՝ ՖՐ. Կ.ԽԱՉԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՔԱՂ ԱՂԲԻՒՐԻՆ ՄՕՏ

Գեղարուեստական խնամեալ բաժին: Երգ, պար, արտասանութիւն:

Ճոխ պիւֆէ (Արեւել. կերակուրներ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ)

Կը խօսի՝ Տիկին Տ. Մ Ի Ս Ա Ք Ե Ա Ն

Կ.Խաչի պարգեւաբաշխութիւնը տեղի կ'ունենայ դաշտահանդէսին մէջ

Հաղորդկց. միջոցներ.— Առնել 23 եւ 32 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Ռէբիւ տը Մուլէնօ: Ընվալիտէն շոգեկառք առնել եւ իջնել Մէօտօնի

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Նախաձեռնութեամբ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2էն մինչեւ 9ը

Առնուվիլի Bois de Condosի անտառին մէջ

ի նպաստ ծնողաց ԴՊՐՈՑ - ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

CONTENTIEUX GÉNÉRAL ARMÉNIEN

Մ. Ս. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գրասենեակս կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական եւ վարչական գործեր փորձառու եւ խղճամիտ մասնագէտներու գործակցութեամբ, ինչպէս նաեւ ամուսնութեան վերաբերեալ արագ գործողութիւններ: Ֆրանսա մտնել եւ բնակութեան իրաւունքներու օրինական միջոցներով ստացումի, ինչպէս նաեւ հպատակութեան, քաղաքի եւ մարզան ֆաբրէնի արտօնագրի վերաբերեալ խորհրդակցութիւններ:

Ամէն օր բացի կիրակի եւ տօնական օրերէ ժամը 9–16 եւ 14–20:

143, Rue Saint Martin, PARIS

Métro: Etienne Marcel (Centre Dentaireի յարկաբաժինին մէջ)

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՎԱՐԴ Գ. ԴԵՐՁԱԿԵԱՆԻ

(Ծնեալ Գ. Սրապեան)

յուղարկաւորութեան թափօրը կը մեկնի այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 1.45ին Մաթէրնիթէ հիւանդանոցէն, 53 Ավընիւ տը լ'Օպսէրվաթուար:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ ժամը 2ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Պանթէօ Քոմիւն գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով ներկայս իբր այդ նկատել:

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 29 ՅՈՒԼԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2էն 10

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ — 1. Պուլվար տիւ Նոր, Լը Րէնսի

Մարզական խաղեր, երաժշտութիւն եւ սիրուն անակնկալներ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՃԱԶ ԲԱՆԴ ՊԱՐ ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

Անձրեւի դէմ պաշտպանողական միջոց

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Հաղորդկց. Միջոց.— Սէօպիւս սքէրաէն կամ Փօրէէն 21AB.: Կար տը լ'Էսթէն կարկանի գիծը, իջնել Րէնսի - Պավիյօն:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺԱՐԱՆ

ԾՈՎԱՍԱՐ ՋԱՐԴԱՐԵԱՆԻ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին stagiaire Փարիզի հիւանդանոցներուն

եւ ցնօրէն Նէօյիի Ատամնաբուժական Հաստատութեան

Հասցէն.— 139, Rue Lafayette (Gare du Nordի եւ Gare de l'Estի մօտիկը)

Կ'ընդունի ժամը 9էն 12 եւ 2էն 8:

Etude de Me **BERNARD WAHL**

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

J U R I S C O N S U L T E

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare (Սէն Լազար կայարանին մօտ) Tél. Pigalle 67 - 69

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ քրէական դատերը. նաեւ կուտայ certificats de coutumeներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9–10 եւ 17–19: Նաեւ ժամադրութեամբ

ՁԵՐ ԿՕՇԻԿՆԵՐԸ ԳՆԵՑԷՔ

CLETO

ԿՕՇԻԿԻ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԷՆ

3, Rue Tourgot. 5, Rue N. D. de Lorette, Փարիզ (9)

36bis, Fbg. Montmartre Փարիզ (9) 19-21 Passage Choiseul Փարիզ (2)

Téléphone: *PROVENCE 58—06*

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԿՕՇԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՅԹԱՅԹԻՉԸ

Փարիզի լաւագոյն եւ սիրուն կօշիկները՝ անմրցելի գիներով:

Բացարձակ երաշխաւորութիւն:

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺԱՐԱՆ

L. LECORCHÉ Chir. Den.

Ex. Interne des Hôpitaux de Paris

Chef de Clinique à l'Ecole Dentaire Française

Assistant ԱՇՈՏ Տ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ *chir. dent. D.E.D.F.*

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԵՒ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ

Ակռայ կը քաշենք առանց ցաւի, միայն մէկ վայրկեան քուն՝ SOMYLով: Քուրոն եւ պրիճ. առանձնաշար՝ շատ թեթեւ քրոմէ մետաղով, կը վերափոխենք հին ատամնաշարեր: Երախաներու ատամներու շտկում:

Կ'ընդունի 9 - 12 եւ 2 - 7 Հեռախօս Inv. 27-95

28 Avenue d'Orléans

Métro Denfert Rochereau ou Mouton Duvernet

---

13 ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ Յուլիս ամսուան համար գեղեցիկ եւ օդաւոր յարկաբաժիններ: Ջուր, կազ, ելեկտր. եւ կեդր. ջեռուցիչ: Նպաստաւոր գիներով: Դիմել՝ 13

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ *13 rue Pierre Curie*, K. Bicêtre *Metro: Porte d'Italie.*

ԲԻՉ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ

եւ

ՄՕԹԷՕՐՆԵՐ ԳՆԵԼՈՒ, ԾԱԽԵԼՈՒ

կամ

ՓՈԽԱՆՑԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ

ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ **5, Rue Marceau**

St. Ouen (Seine). (Մուտք rue Brisard. Փարիզ (18), Մէթրօ՝ Porte Clignancourt).

Բաց է ՇԱԲԱԹ, ԿԻՐԱԿԻ եւ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ երեքշաբթի 3 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 8.30ին, Ֆլորիտայի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը հրաւիրուին անդամները:

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Les Gaines de J. Roussel Paris

166, Boulᵈ Haussmann

83, Boulevard Malesherbes

177, Regent Street, London W. 1

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԳՕՏԻՆԻ՝ ԼԱՆՋԱՊԱՆՈՎ

Ֆրանսայի մէջ շատոնց փնտռուած Արեւելքի խմելիքին օղին մենաշնորհը ստացած ըլլալով, հրապարակ հանած ենք՝

ԵՐԵՒԱՆ ԱՆԱՐԱՏ ՕՂԻՆ

Փնտռեցէ՛ք զայն կարմիր պիտակով: Անգամ մը ճաշակելէ յետոյ ա՛լ ուրիշ հրաժարիլ անկէ:

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ՝

Société "PEUREUX"

48 Bld. des Vignes, MARSEILLE Téléphone: COLBERT 58-10

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

D.N.BAHADOURIAN 32 **rue Sévigné. Lyon** (Rhône)

ՆԻՍԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ.—

M. M. H. Khatchadourian et Danielian 24, rue Assalit. Nice (A. M.)

ԴՐԱՄԻ ՊԷՏՔ ՈՒՆԵՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

Դրամական փոխառութիւն՝ յուրջ անհատներու, նուազագոյն 3000 ֆրանքով 4%:

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ.— Առեւտրականներու, գործարանատէրերու, եւ սարքման փորէններու, տուն շինողներու եւ գործի ձեռնարկել փափաքողներու: ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ.— Նոյնպէս lotissementներու վրայ: ԱՌՈՒԾԱԽ.— Ֆոն տը գոմերսի, հողի, տան եւ վիլլաներու: Գործերու կարգադրութիւն 24 ժամէն: Խորհրդակցութիւն եւ études ձրի: Բացարձակ գաղտնապահութիւն:

Դիմել կամ գրել.— **CRÉDIT FINANCIER LYONNAIS**

125, Rue Nationale Bron - Rhône

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽԱՆՋԵՐԵԱՆԻ

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԴԵՐՁԱԿԱՏՈՒՆԸ

97 Route d'Orléans. Cachan

Անգլիական եւ ֆրանսական ընտիր կերպասներ, վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած կար: Գիներու վրայ կարեւոր զեղչ:

Կ'ՈՒԶԷ՞Ք ՎԱՅԵԼԵԼ ՊՈԼՍՈՅ ՎՈՍՓՈՐԸ

ԵՒ ՕԳՏՈՒԻԼ ԾՈՎԷՆ ԵՒ ԱՐԵՒԷՆ

ԵԿԷ՛Ք **JUAN-les-PINS (Côte d'Azur)**

Hôtel-Restaurant de FRANCE

Ave. Alexandre III. Tél. 12-43

ԼԵՒՈՆ ՀԱՄԲԻԿԵԱՆԻ ՊԱՆԴՈԿԸ

Ծովին եւ փլաժին վրայ պարտէզներու մէջտեղը, մաքուր օդ.

Վերջին նորաձեւութեամբ նոր շինուած ամէն սենեակի մէջ տաք եւ պաղ ջուր:

Արեւելեան եւ Արեւմտեան ընտիր եւ ճոխ ճաշ:

Սենեակ եւ ճաշերը (*pension complete*) օրական 30 ֆր էն սկսեալ:

Բազմանդամ ընտանիքներու մասնաւոր զեղչ:

Օգտուեցէք առիթէն. առողջութիւնիդ ապահովեցէք:

Մանրամասնութեանց համար գրել Տնօրէնութեան:

ՏՈՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. Հիւանդանոցին

33. Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշդ քովը)

Մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

MARIE GLORY ET ALBERT PRÉJEAN

DANS UN FILM DE JULIEN DUVIVIER

LE PAQUEBOT TENACITY

INSPIRÉ DE LA PIÈCE DE CHARLES VILDRAC AVEC HUBERT PRELIER

PIERRE LAUREL MARTIAL REBE - NITA ALVAREZ - JEANNE DUC

ET

MADY BERRY

MUSIQUE DE JEAN WIENER

PRODUCTION M. VANDAL ET CH. DELAC

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐՔՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլեւ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՅՈՒԼԻՍ — MARDI 3 Juillet 1934

10 ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2537 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

»»» · · «««

Խ. ՔԻՐԻՇՃԵԱՆԻ ԵՐԵՔ ՏԱՐԲԵՐ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ԹԷ ՄԷԿԸ ՓԱԽԱԾ Է

»»» · · «««

(ՅՈԹԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ)
(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ԽՄԲ.— Այս նիստին Ա. մասը հրատարակած ենք կիրակի, Ա. էջ: Բ. մասը՝ այսօր, Գ. էջ: Իսկ այս վերջին մասն է.—

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՕՏԱՊԱՇԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Կէսօրէ ետք վկայութեան կանչուեցաւ Գ. Վաղարշակ Օտապաշեան, որ թարգմանի միջոցաւ ըսաւ.

— «Դեկտեմբեր 24ին ժամն էի: Նստած էի աջ կողմը՝ մուտքէն: Ետեւը: Դարբինեան անուն մէկը կը ճանչնամ: Սարաֆեանի ճաշարանը կը գործէր: Թափօրի ատեն ժամն էի: Յարձակումը տեսայ (հրաւէրով կուգայ վար եւ ցոյց կուտայ յարձակողները): Յարձակողներն էին՝ Սարաֆեան եւ Միրիճանեան: Կը ճանչնայի Սարաֆեանը: Դէպքէն 2—3 շաբաթ առաջ տեսայ: Անոր հանդիպեցայ նպարավաճառ Անուշեանի խանութը, 3րդ Էվընիւ: Միրիճանեանը կը ճանչնայի երկրէն: Աներոջս ազգական է: Նստած էր 4րդ նստարանը, մուտքին ձախ: Երբ Սրբազանը թափօրով կը յառաջանար, ան կը զարնէր գլխուն: Զարկած ատեն նստարանին վրայ կանգնած էր: Դանակը չտեսայ: Երբ Սրբազանը կ'երթար դէպի խորանը, գլխուն վրայ կը զարնէր (վկան հրաւիրուեցաւ ցոյց տալ թէ ճիշդ ինչպէս կը զարնէր): Միրիճանեան գետինը կանգնած էր: Սարաֆեան՝ նստարանին վրայ: (Գ. Քամինսկի գլխուն վերեւ, աթոռի մը վրայ կանգնած Սարաֆեանի զարնելու ձեւը կ'ընէ երդուեալներու առջեւ): Երբ Գ. Քոհն զիս երես երեսի բերաւ Միրիճանեանի հետ, Միրիճանեան ըսաւ. «Ազգականս ես եւ կը ստես»:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Երբ Սրբազանը դէպի խորանը կ'երթար եւ մօտեցաւ, Սարաֆեան զարկա՞ւ: = Այո:

— Սրբազանին չաթալ թագը գլխո՞ւն էր: = Ինկած էր:

— Գլխուն ո՞ր մասին կը զարնէր: = Ետեւի:

— Երբ սրբազանը 7րդ կամ 8րդ նստարանը յառաջացաւ, ո՞ր մարդը յարձակում գործեց: = Ես զարնողներուն ուշադրութիւն ըրի:

— Երբ Սրբազանը կը յառաջանար դէպի խորանը, Սարաֆեան եւ Միրիճանեան զարկի՞ն: = Գլխուն զարկին:

— Դուրեան կոմիտէին գացի՞ր դեկտեմբեր 24էն ետք: = Անոր սարքած հրապարակային ժողովին:

— Հէրի Սարաֆեանի մայրը կը ճանչնա՞ս: = Այո: — Հ. Սարաֆեանի հետ առեւտրական գործ ունեցա՞ծ ես: = Չէի ճանչնար որ ունենայի: — Կը ճանչնայի՞ր մայրը: = Այո, եկաւ մեր տունը, բայց չէի գիտեր թէ Հէրիին մայրն է: — Դաշնա՞կ ես: = Ոչ: — Հակադաշնա՞կ ես: = Հակառակ ալ չեմ:

Վկան դեկտեմբեր 26ին յայտարարութիւն ըրած է ոստիկանութեան: Անկէ կը տեղեկացուի թէ պանդոկ ունի Քէթսքիլ լեռներուն մէջ: Առաջ ճաշարան ունեցած է:

— Սարաֆեանի ունեցած ճաշարանը դուն առնել փորձա՞ծ ես: = Երբեք:

— Դեկտեմբեր 27ին, երբ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ կիրակիի ողբերգութեան կերպը կը ցուցադրուէր, դուն ալ գացի՞ր: = Այո:

— Յաջորդ օրն ալ դատախազութեան գացի՞ր: = Այո:

— Դեկտեմբեր 27ին քանի՞ հոգի կային ժամուն մէջ: = 10 — 15 հոգի:

— Եկեղեցիին մէջ եղած մարդիկը դէպքի մասին խօսեցա՞ն հետդ: = Խօսեցայ Լեւոն Գավաֆեանի հետ: — Ուրիշներու հետ չխօսեցա՞ր: = Անոնց ըսածը լսեցի:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԷՐԻ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

Ամբաստանեալ Հէրի Սարաֆեան հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է դեկտեմբեր 28ին, զոր դատարանին առջեւ կարդաց օգնական դատախազ Գ. Քոհն:

— «Նիւ Եորք կը բնակիմ: 24 տարեկան եմ, ամուսնացած: Զաւակ ունիմ, 3 տարեկան: Ճաշարան ունիմ Նիւ Եորքի 37րդ փողոցին վրայ: Վերջին 2—3 տարին Դաշնակ չեմ: Առաջ էի: Հ. Յ. Դ. ակումբի թէյասեղանին գացի: 200 հոգի կային հոն, անդամ եւ ոչ անդամ: Ս. Խաչ եկեղեցւոյ անդամ չեմ: Ազգականներս կը բնակին Ըփ Թաուն: Իմացայ թէ Սրբազանը պիտի պատարագէր: Այդ ատեն բարեկամի մը տունը գացած էի գիրք առնելու: Կ'ապացուցանեմ ըսածներս: Աստիկեան է անունը: Զգացի տունը եւ ամօթ կը զգամ որ այս դէպքը պատահեցաւ եկեղեցիին մէջ: Ժամուն մէջ նստայ որ եւ է տեղ, ձախ: Քանի մը հոգի կային առջեւս: Երբ Սրբազանը եկաւ, ի յարգանս՝ իրեն նայեցայ: Ցատկեցի անոր վրայ: Ոչ: Բացարձակապէս սուտ է որ անոր վրայ ցատկած ըլլամ: Թշնամի ունիմ: Որ եւ է բան ըրած չեմ Սրբազանին դէմ: Սրբազանին դէմ եղած յարձակման որ եւ է մաս չունիմ եւ չեմ գիտեր: Միայն ժամէն դուրս ելայ եւ այդ գիտէ թիկնապահը: Իմ ճաշարանիս մէջ թոյլ տուած չեմ քաղաքական վիճաբանութիւն: Եկեղեցիէն դուրս քալեցի եւ հետաքրքրութեան համար սպասեցի: Չփախայ: Ճաշարանս եկայ 11-30ի մօտերը: Տեսայ կինս: Բացարձակապէս մաս չունիմ գործին մէջ: Շատ Դաշնակներ կային հոն, բայց դէմքով գիտեմ: Հաւ մը իսկ չեմ կրնար սպաննել: Դանակ չեմ գործածած: Բացարձակապէս անարդար է ինծի դէմ եղածը»:

ԽԱՉԻԿ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Վկայի աթոռը կանչուեցաւ Գ. Խաչիկ Քիրիշճեան, որ թարգմանի միջոցաւ պատասխանեց դատախազի հարցումներուն.

— «Դեկտեմբեր 24ին եկեղեցւոյ դուռը կը գտնուէի: Ներս չմտայ: Եկեղեցիին դուրսը ամբաստանեալներէն տեսայ Յովհ. Անդրէասեանը: Տեսայ նաեւ Միրիճանեանը որ զարկաւ ինծի: Տեսայ Զալըքեանը: Եկեղեցիէն դուրս բերին Մ. Մօզեանը: Տեսայ Երկանեանը: Ուրիշներ չեմ յիշեր: Երկանեան ժամէն դուրս եկաւ: Անդրանիկ Տէտէեան եւ Կար. Զատիկեան կը քշէին զինքը դուրս: Երկանեան կ'ուզէր փախչիլ եւ Զատիկեան կը բռնէր զինքը: Մօզեանը կը հրէին դուրս եւ Տէտէեան քանի մը հարուած տուաւ անոր: Բազմութիւնը դուրս կը քշէր Զալըքեանը եւ չեմ գիտեր ինչ կ'ընէր: Ձօն Միրիճանեան ժամկոչին հետ կը կռուէր: Բռնեցի զինքը: Եկաւ զարկաւ ինծի: Բռնեցի, խորհելով որ եկեղեցին խանգարած է: Կը փախչէին: Միրիճանեան կ'ըսէր. «Գացէք, հեռացէք»: Այս խօսքերը կ'ըսէր իր ծանօթներուն: Ես զանոնք կ'ազատէի: Միրիճանեան զարկաւ աջ ուսիս: Բժիշկէն վկայական ունիմ (գրպանէն կը հանէ թուղթ մը)»:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ի՞նչ գործ կ'ընես: = Գորգ կը նորոգեմ: — Ո՞ւր կը բնակէիր դեկտեմբեր 24ին: = Նոյնտեղը ուր հիմա կը բնակիմ:

— Բոլշեւի՞կ ես: = Ոչ: — Ժամը քանի՞ն ձգեցիր տունդ դեկտեմբեր 24ի առտուն: = 9ի եւ 11ի միջեւ:

— Անդրէասեանը տեսա՞ր որ կը զարնէր: = Ոչ: — Զատիկեանին զարնելը տեսա՞ր: = Ոչ:

— Ինչո՞ւ ժամէն ներս չգացիր: = Երբ ժամ հասայ, ամէն ինչ խառնակ էր: — Դեկտեմբեր 24ին ոստիկանատուն գացի՞ր: = Ոչ:

— Դեկտեմբեր 27ի իրիկունը ոստիկանատուն գացի՞ր: = Ոչ: — Դեկտեմբեր 26ին գացի՞ր ոստիկանատուն: = Այո:

— Դեկտեմբեր 26ին յայտարարութիւն ըրի՞ր ոստիկանութեան: = Այո, Տօքթօրին թուղթը հետս էր:

Գ. Շերիտըն Ատեանին կը յայտնէ թէ վկան դեկտեմբեր 26ին, դեկտեմբեր 28ին եւ ապրիլ 26ին երեք տարբեր յայտարարութիւններ ըրած է: Հոս դատաւորը եւ փաստաբանը վէճ ունեցան այն մասին թէ այդ յայտարարութեանց մէջ բաներ կան զոր չձերբակալուած անձերու մասին, ուստի պէտք չէ կարդալ: Գ. Շերիտըն կը համաձայնի զանց ընել առարկելի մասերը:

Գ. Խաչիկ Քիրիշճեան առաջին յայտարարութեան մէջ ըսած է.

— «Սպանութենէն ետք հասայ եկեղեցի: Հասայ փողոցի կռիւին: Ձօն Միրիճանեան զարկաւ իմ աջ ուսիս: Հիմա ուռած է (իմա դեկտեմբեր 28): Այդ պահուն 4 — 5 հոգի կը փախչէին: Օթօմոպիլ մը կար»:

— Դեկտեմբեր 26ին յիշած չես Յովհ. Անդրէասեանը: = Չեմ յիշեր:

— Յովհ. Անդրէասեանը կը ճանչնայի՞ր: = Երեք տարիէ ի վեր:

— Ինչո՞ւ չյիշեցիր դեկտեմբեր 26ին 34րդ փողոցի ոստիկանատան թէ տեսար Յովհ. Անդրէասեանը: = Կը վախնայի Դաշնակներէն:

ՎԿԱՅԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ (դեկտ. 28)

Գ. Շերիտըն կարդաց.

— «Եկեղեցւոյ անդամ չեմ: Քաղաքացի եմ: Դաշնակ չեմ: 10.30ին, առտու, Ս. Խաչ եկեղեցիի դուրսը գացի: Մէկը բռնեցի եւ Միրիճանեան եկաւ զարկաւ ինծի: Բռնած մարդս չեմ ճանչնար: Շատ մը մարդիկ անոր ետեւէն գացին, բայց չկրցան բռնել այդ մարդը»:

— Դատախազին ըրի՞ր այս յայտարարութիւնը: = Այո:

— Դեկտեմբեր 28ին թարգման ունէի՞ր: = Միշտ թարգման ունեցած եմ:

— Դեկտեմբեր 24էն առաջ կը ճանչնայի՞ր Երկանեանը: = Երկար ատենէ ի վեր կը ճանչնամ:

Գ. Շերիտըն հարցուց թէ վկան կը ճանչնա՞ր Մօզեանը, Զալըքեանը: Վկան կը պատասխանէ հաստատական:

— Ինչո՞ւ դեկտեմբեր 28ին չըսիր բան մը այս անձերու մասին զորս կը ճանչնայիր: = Կը վախնայի:

— Դեկտեմբեր 28ին դարձեալ կը վախնայի՞ր: = Այո:

ՎԿԱՅԻՆ ԵՐՐՈՐԴ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Շերիտըն կարդաց Խաչիկ Քիրիշճեանի երրորդ յայտարարութիւնը զոր ըրած է դատախազութեան, 1934 ապրիլ 26 թուականաւ: Ան կ'ըսէ.

— «Դեկտեմբեր 24ին երբ ժողովուրդը դուրս կ'ելլէր եկեղեցիէն, Ձօն Անդրէասեան ժամուն մօտ կ'ըսէր Դաշնակներուն.— «Տղաք, լաւ գործ ըրինք, փախէք»: Այդ պահուն մէկը բռնեցի. Միրիճանեան զարկաւ ինծի: Յովհ. Անդրէասեանը կը ճանչնայի եւ քովս չեկաւ»:

— Այս խօսքերն ըսի՞ր դատախազին: = Այո:

— Անդրէասեանի առաջին ձերբակալուիլը գիտցա՞ր: = Լսեցի:

— Ո՞րբ Դաշնակներէն վախնալդ կորսնցուցիր: = Աստիճանաբար:

— Ճշմարիտը խօսեցա՞ր, երբ դատախազին յայտարարութիւններ ըրիր: = Այո: — Տեսա՞ր մարդու մը փախչիլը: = Դուրս ելլողները կը փախչէին:

— Տեսա՞ր այն մարդը որուն ետեւէ կը վազէին եւ չբռնուեցաւ: = Այո:

— Դեկտեմբեր 28ի յայտարարութեանդ մէջ ըսած ես. «Մարդ մը փախաւ դէպի Օտիւպըն Էվընիւ: Շատ մարդիկ ետեւէն գացին եւ եկան ըսին թէ չգտան»: Այս հարցումը եղա՞ւ քեզի: (Վկան անորոշ թողուց իր պատասխանը): Ըսաւ թէ չէ հասկցած ամէնը:

— Ինչո՞ւ ձգեցիր այն բռնուած մարդը: = Ժողովուրդը եկեղեցիէն դուրս եկաւ եւ ըսաւ թէ Դուրեան Սրբազանը զարնող մարդը այդ է:

— Ո՞վ ըսաւ թէ այդ մարդն էր Դուրեան սրբազանը զարնողը: = Թիկնապահ Կորկոտեանը:

— Գիտե՞ս թէ ո՞վ էր այդ մարդը: = Ոչ: — Ձերբակալուածներէն մի՞ն էր: = Ոչ: — Ո՞ւր փախաւ գնաց: = Օտիւպօն Էվընիւէն 183րդ փողոց գնաց:

— Այս հարցումները եղան եւ այս պատասխանները տուի՞ր: = Պատասխանը ուղիղ չէ: Ես ըսի թէ քանի մը հոգի գացին, օթօմոպիլ չգտան եւ եկան:

Գ. Քամինսկի պահ մը ուզեց վկային տուած պատասխանները վերյարդարել: Ժամը 4ը անցած էր: Դատավարութիւնը յետաձգուեցաւ վաղուան:

ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒՈՎ.— ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ

Ո՞վ է փախստական էխս (×) զոր կը փնտռէ ոստիկանութիւնը

ՆԵՐՔԻՆ ԽԺՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Շաբաթ օր, ձախակողմեան երեսփոխանները բուռն հարցապնդումներ ուղղեցին, ներքին խռովութիւններու մասին:

Ներքին նախարար Գ. Սառօ պատասխանելով բոլոր մեղադրանքներուն, յայտարարեց.

— «Ներքին նախարարը կ'ամբաստանեն թէ մէկ կողմէ կ'արտօնէ բուռն ցոյցերը եւ միւս կողմէ ոստիկանները վայրագօրէն կ'արձակէ ժողովուրդին դէմ: Նախարարը պարտաւոր է ապահովել երկու ազատութիւններ.— նախ՝ կարծիքի ազատութիւնը, յետոյ՝ բարեկարգութիւնը փողոցին մէջ, որ պէտք չէ գտնուի որ եւ է կուսակցութեան իշխանութեան տակ, ինչ գրօշ ալ ունենայ: Այս երկու ազատութիւնները իրարու խառնուելով կը պայթին: Կառավարութեան պարտականութիւնն է իր ձեռքը դնել մուրճին եւ սալին միջեւ: Եթէ ոստիկանութիւնը օժանդակ ուժի պէտք ունենայ, զանոնք չպիտի փնտռէ հանրապետութեան թշնամիներուն մէջ: Անցեալ փետր. 9էն ի վեր աւելի քան հազար ցոյցեր տեղի ունեցան, անհրաժեշտ դարձնելով ոստիկանութեան միջամտութիւնը, եւ 360 ոստիկաններ վիրաւորուեցան աւելի կամ պակաս չափով: Հարկ եղաւ յաջորդաբար կանչել 30.000 շրջուն պահակներ. 103 պահակներ եւ 10 սպաներ վիրաւորուեցան: Ահա հաշուեկշիռը: Ես կ'ապրիմ փետր. 6ի դէպքերուն մղձաւանջին տակ եւ չեմ ուզեր որ նորէն արիւն թափի: Ամէն ցոյցի համար 120—150.000 ֆրանք ծախք կ'ըլլայ. պէտք է խնայել այս դրամը: Եթէ կառավարութիւնը հարկադրուի կարգ մը միջոցներ ձեռք առնել, պիտի խորհրդակցի: Մենք որ եւ է դիկտատուրա չենք ուզեր»:

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

»»» · · «««

ԵՐԿՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ 37 ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՆԵՐ ԿԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԻՆ

ՀԻԹԼԷՐ ԱՂՏՈՏ ՑԱՆՑԱՆՔԻ ՄԷՋ ԿԸ ԲՌՆԷ ԻՐ ԱՄԷՆԷՆ ԿԱՐԵՒՈՐ ԳՈՐԾԱԿԻՑՆԵՐԸ

— •• —

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՆԱԽԿԻՆ ԽՏԻ՞ՎՆ ԱԼ ՄԵՂՍԱԿԻՑ...

Շաբաթ օր արիւն հոսեցաւ Գերմանիոյ մէջ, չափազանց եղերական եւ փոթորկալի պարագաներու մէջ: Հիթլէրի հարուածային վաշտերը ըմբոստութիւն մը սարքուած ըլլալով, Հիթլէր ինք եւ իր աջ բազուկը, Զօր. Կէօրինկ լախտի հարուածներ իջեցուցին իրենց իսկ մտերիմներուն եւ գործակիցներուն: Քանի մը ժամուան մէջ, իրարու ետեւէ ինկան աւելի քան տասը գլուխներ, բոլորն ալ ականաւոր վարիչներ: (Կիրակին ալ հաշուելով 37 հոգի):

Արագօրէն ամփոփենք դէպքերը այնպէս ինչպէս որ տեղի ունեցան.—

Դաւադրութեան լուրը առնելէ անմիջապէս վերջը, առտուն ժամը 4ին Հիթլէր Միւնիխ իջաւ օդանաւով, եւ մտաւ Պատ Վիէսէի ամարանոցը, ուր կը բնակէր Ռէօմ, հարուածային վաշտերու սպայակոյտին պետը: Այս մարդը հանրածանօթ միասեռական մըն է, եւ միշտ տղաքներ կը պահէ: Երբ Հիթլէր ամարանոցին դուռը խորտակելով ներս մտաւ, անմիջապէս բանալ տուաւ Ռէօմի ննջարանին դիմացի սենեակը եւ ապշեցաւ այնտեղ գտնելով երկրորդ հրամանատար մը, Հայնէսը՝ պառկած տղու մը հետ: Զզուելի էր տեսարանը: Հիթլէր հրամայեց անմիջապէս ձերբակալել երկուքն ալ եւ անձամբ վար առաւ անոնց ուսանոցները: Հայնէս անմիջապէս գնդակահարուեցաւ ուրիշ եօթը պատասխանատու վարիչներու հետ, իսկ Ռէօմ բանտ առաջնորդուեցաւ: Այնտեղ առաջարկեցին որ «ինք հանէ իր արարքին տրամաբանական հետեւանքը». այսինքն անձնասպան ըլլայ. բայց տեսնելով որ կը վարանի, անմիջապէս գնդակահարուեցաւ:

Ռէօմ Հիթլէրի 15 տարուան բարեկամն էր եւ անոր բացարձակ վստահութիւնը կը վայելէր: Միայն Ռէօմն էր որ կրնար եզակի խօսիլ «առաջնորդին» հետ: Համաձայն հրատարակուած պատմութեան, Ռէօմ գաղտնի կապեր հաստատած էր նախկին վարչապետ Զօր. Շլայխէրի հետ, օտար անձնաւորութեան մը միջոցաւ որ հանրածանօթ է Պերլինի մէջ (Շթրասէր): Այս բանակցութիւնները ծանօթ էին օտար պետութեան մը դեսպանին: Գիշերանց լուր առնուած էր թէ ըմբոստ զինուորները հետեւեալ ազդանշանը ստացած են.

— Առաջնորդը մեզի դէմ է. հարուածային վաշտերուն դէմ է. փողոց իջնենք:

Պավարիոյ ներքին նախարարը իր նախաձեռնութեամբ ձերբակալած էր Միւնիխի մէջ, հարուածային վաշտերու պետերը: Միեւնոյն ատեն Պերլին՝ մայրաքաղաքն ալ տակնուվրայ եղած էր: Սպառազէն պահակներ կը շրջէին փողոցներուն մէջ եւ կառքերով լեցուն բանտարկեալներ կը փոխադրուէին դէպի կեդրոնական ոստիկանատուն: Սահմանները փակուած էին եւ հեռախօսի հաղորդակցութիւնները դադրած: Տեղն ու տեղը սպաննուած էր նախկին վարչապետ Զօր. Շլայխէր, իր կնոջը հետ, ձերբակալման դիմադրած ըլլալով: Ձերբակալուած եւ յետոյ ազատ արձակուած էր փոխ-վարչապետ Ֆոն Փափէն, որ հսկողութեան տակ է այժմ: Ուրիշներ ալ գնդակահարուեցան տեղն ու տեղը: Տագնապի մատնուած էր նաեւ նախագահ Հինտէնպուրկ, որուն համար կ'ըսէին թէ ծանրապէս հիւանդացած ըլլալով մահամերձ, բժիշկ մը կանչեր էին: Յետոյ հաստատուեցաւ որ հրաժարական տուած է, դառնացած ըլլալով Հիթլէրի դէմ, բայց կարելի եղած է համոզել որ յետաձգէ:

Առաջին օրը գնդակահարուած էին հետեւեալ զօրավարները (հիթլէրական անուանակոչութեամբ).— Հայնէս, որ զզուելի վիճակի մը մէջ հանուեցաւ անկողինէն, Քարլ Էրնսթ, հրամանատար Պերլինի 100.000 հարուածային զինուորներուն: Կոմս Հանս Սփրէթի, Միւնիխի հարուածային վաշտերուն հրամանատարը որ հիթլէրական շարժումին ամէնէն յանդուգն վարիչներէն մէկն էր, Աւգուստ Շնայդհիւպէր, նոյնպէս հրամանատար Միւնիխի մէջ: Ֆոն Հէյտէպրէք, հրամանատար Փոմերանիոյ հարուածային վաշտերուն: Շմիթ եւ Հանս Հայն, հրամանատար Սաքսոնիոյ: Բոլորն ալ ամբաստանուած էին իբրեւ դաւադիրներ՝ Զօր. Շլայխէրի հետ:

Լախտի հարուածը այնքան արագ հասաւ որ, ամբողջ երկիրը սառեցաւ եւ դաւադիրները ժամանակ չունեցան գլուխ հանելու իրենց ծրագիրը: Միեւնոյն ատեն պաշարուեցաւ հարուածային վաշտերու կեդրոնական շէնքը, Պերլինի մէջ, եւ շղթաներ կազմուեցան ընդարձակ տարածութեան մը վրայ: Այս բոլոր գործողութիւնները անձամբ կը վարէր Կէօրինկ, իբրեւ ներքին նախարար, բայց մանաւանդ իբրեւ պետը գաղտնի ոստիկանութեան:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑՆԵՐ ԵՒ ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆՆԵՐ

Գործողութեանց հետ զուգընթաց, հրատարակուեցան պաշտօնական զեկոյցներ եւ բացառիկ հրամանագիրներ:

Առաջին հրամանագրով մը, Հիթլէր հաղորդելով Ռէօմի պաշտօնանկութիւնը եւ վտարումը, անոր տեղ հրամանատար կը նշանակէր Գ. Լիւցէն: Այս առթիւ կ'ազդարարէր թէ կուսակցութենէն պիտի վտարուին եւ բանտարկուելով դատի պիտի յանձնուին այն պետերը որ կ'անսաստեն նոր հրամանատարին: Երկրորդ գրով մը՝ ուղղուած նոր հրամանատարին Հիթլէր հետեւեալ հրահանգները կուտար իբրեւ օրէնք.—

1.— Հարուածային վաշտերու պետերէն, ինչպէս եւ բոլոր քաղաքական զինուորներէն կը պահանջեմ կոյր հնազանդութիւն եւ անվերապահ կարգապահութիւն:

2.— Կը պահանջեմ օրինակելի վարք ու բարք:

3.— Կը հրամայեմ անխնայ վտարել հարուածային վաշտերու այն պետերը եւ քաղաքական վարիչները որոնց վարք ու բարքը կասկածելի է:

4.— Կը պահանջեմ որ հարուածային վաշտերու պետերը դառնան տիպար պարզութեան: Չեմ ուզեր որ անոնք ճոխ հացկերոյթներ սարքեն կամ մասնակցին այդպիսի խնջոյքներու: Կ'արգիլեմ որ կուսակցութեան, հարուածային վաշտերուն կամ որ եւ է հանրային սնտուկի պատկանող դրամներ գործածուին հացկերոյթներ կամ նմանօրինակ խնջոյքներ սարքելու: Կը հրամայեմ անմիջապէս լուծել հարուածային վաշտերու Պերլինի ընդհ. սպայակոյտի կեդրոնը,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ՝)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

(ՓԱՐԻԶԻ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

ՊԱՅՔԱՐԻ ՃԱԿԱՏՆԵՐԸ

Յետ պատերազմեան ընկերային կեանքի ամէնէն ուշագրաւ երեւոյթներէն մէկն է այն տագնապը որուն ենթարկուած է ժողովրդապետութիւնը եւ որ յաջորդական պարտութիւններով հետզհետէ իր տեղը կը զիջի կառավարելու բռնատիրական ձեւին :

Խնդիրը առարկայօրէն պարզաբանելու եւ թիւրիմացութիւններէ խուսափելու համար, անհրաժեշտ է տալ հակառակորդ կողմերու նկարագիրը, որպէսզի յետոյ պայքարին ձեւերը եւ հանգրուանները հասկնալի դառնան :

Որո՞նք են ուրեմն պայքարող կողմերը եւ ո՞ւր է պայքարին էութիւնը :

Քննենք նախ պայքարող կողմերէն մէկը, դիկտատուրան, որ յաղթականօրէն կը բարձրանայ պատմութեան բեմին վրայ եւ իր խիզախ գրոհին առջեւ նահանջի կը մատնէ ժողովրդավար կարգուսարքը :

Դիկտատորներ եւ դիկտատորական վարչաձեւեր եղած են նաեւ անցեալին մէջ : Հին պատմութիւնը եւ մասնաւորապէս Հռոմը դասական օրինակներ տուած են, ԺԹ. դարու պատմութիւնն ալ զարդարուած է գոյնզգոյն դիկտատորներով : Բայց ներկայիս յաղթական կամ յաղթանակի ձգտող դիկտատուրան իւրայատուկ յատկանիշներ ունի եւ ուշագրաւ նոր երեւոյթներ կը պարզէ :

Անշուշտ առաջ ալ ընկերային շարժումներն ու պայքարները [illegible] էին դասակարգային շահերով, բայց ժամանակակից դիկտատուրան մասնաւորապէս շեշտուած դասակարգային դրոշմ կը կրէ եւ այս իր էական տարրերէն մէկն է : Արտադրական միջոցներու հսկայական զարգացման եւ ընկերային վճռական պայքարներու հասունացման բերումով դասակարգերը ներկայիս դիմակազերծ հրապարակ իջած են : Դասակարգային բռնկումները ռազմական շունչով տոգորուած՝ պատմականօրէն անխուսափելի է որ դիկտատորական արտայայտութիւն ստանան կեանքի մէջ :

Ներկայ դիկտատուրաներու երկրորդ էական տարրողին կուսակցական յատկանիշն է : Բոլշեւիկներու յաղթանակով պատմութեան մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, մուտք կը գործէ նոր երեւոյթ մը, այն խիստ կարեւոր իրողութիւնը որ քաղաքական կուսակցութիւն մը, զէնքի ուժով, տէր կը դառնայ իշխանութեան եւ հռչակելով իր դիկտատուրան՝ կը դառնայ պետութիւն : Մեծամասնական դիկտատուրային յետոյ յայտնուող բոլոր դիկտատուրաներն ալ նոյն ձեւով կը յատկանշուին, անոնք ալ կը բարձրանան կուսակցական պատուանդանին վրայ :

Անցեալի դիկտատուրաները անհատական կամ նեղ խմբական արտայայտութիւններ եղած են, մինչդեռ մեր ժամանակներու դիկտատուրան գերազանցապէս հաւաքական, կուսակցական արտայայտութիւն է, իրեն յենարան ունի գործօն եւ գիտակից, յանդուգն եւ մարտական, խըստօրէն կազմակերպուած եւ զինուորական կարգապահութեամբ ենթակայ լայն փոքրամասնութիւն մը, որ մէկ կողմէն կը ճգնի շահերով եւ ընկերային վիճակի բերումով իրեն զինակից այլ դեր ուժեր եւ անդամակից զանգուածը բարձրացնել նոր գիտակցութեան եւ այդպիսով ընդլայնել դիկտատուրայի խարիսխը, եւ միւս կողմէ իր պատմական առաքելութիւնը անարգել իրագործելու համար ան կը գործածէ կուսակցական դիկտատուրան իբրեւ վահան եւ հաստ. զէնք պարտուած բայց պատմութեան բեմէն դեռ չքաշուած հակառակորդը վերջնական եւ անդառնալի պարտութեան մատնելու համար :

Հաւաքական, կուսակցական այդ հանգամանքը թոյլ կուտայ կարծելու որ ժամանակակից դիկտատուրան ուրիշ ճակատագիր ունի եւ աւելի տեւական պիտի ըլլայ : «Կիյոթին»ն ու «Թէրմիտոր»ը այնքան ալ դիւրութեամբ իրարու չեն կրնար յաջորդել եւ ոչ ալ ղեկավար անհատի մը անհետացումով կրնան փոխել կամ վտանգել շարժման ընթացքն ու ճակատագիրը :

Ժամանակակից դիկտատուրան նոր ձեւի պետութիւն է, համապատասխան անտեսական եւ ընկերային զարգացման նոր շրջանի, տոգորուած նոր բարոյականով եւ ունի իր ինքնուրոյն փիլիսոփայական դաւանանքը :

Անդրադառնանք սակայն որ եթէ հաւաքական - կուսակցական հանգամանքը հասարակաց յատկանիշներէն մէկն է ժամանակակից դիկտատուրային, երկրորդ՝ դասակարգային յատկանիշով նոյն դիկտատուրան կը կորսնցնէ իր միաձեւ արտայայտութիւնը եւ կը բաժնուի, ինքն իր մէջ, երկու ճակատի, մէկը՝ կոմունիստ բանւոր - աշխատաւոր զանգուածներու, եւ միւսը դրամատէր - քաղքենի դասակարգին վրայ :

Չկայ ուրեմն ընդհանրապէս դիկտատուրա, այլ կան երկու դիկտատուրաներ, աջ եւ ձախ, քաղքենի եւ բանւորական, որ պայքարի մէջ են ժողովրդավար վարչաձեւին հետ :

Դրուած հարցի քննութեան ընթացքին, անհրաժեշտ է երբեք աչքէ չհեռացնել դիկտատուրայի այս տարբաժանումը, որ կը ցոլացնէ հակոտնեայ դասակարգային շահերու մը - նոյնուն իրականութիւնը, այլապէս անկարելի պիտի ըլլայ ըմբռնել պայքարին խորունկ իմաստը եւ ճշդել, վերջին հաշուով, բուն պայքարող ճակատները :

Այսպէս երկու դիկտատուրաները, որ հաւասար ուժգնութեամբ պայքարի մէջ են ռամկավար վարչաձեւին հետ, եւ արտաքնապէս, գործելակերպով որոշ նմանութիւններ կը յայտնաբերեն, խորքով եւ նպատակով հիմնապէս իրարմէ կը տարբերին եւ իրենց կռիւը դեմոկրատիայի հետ ոչ նոյն վախճանը կը հետապնդէ, ոչ ալ նոյն վախճանին կրնայ յանգիլ, որքան ալ, ճամբու ընթացքին, յաճախ նոյն զէնքերը գործածելու ստիպուին :

Բանուորական դիկտատուրայի համար ռամկավարութեան քննադատութիւնը երկրորդական, ժամանակաւոր կարեւորութիւն ունի միայն, եւ ռամկավար մտայնութիւնը խոչընդոտ մըն է որ պէտք է հարթել, յանգելու համար աւելի հիմնական եւ տեւական ծրագիրներու իրագործման, մինչդեռ Փաշական դիկտատուրայի համար ռամկավար մտայնութեան եւ վարչաձեւի դէմ պայքարը էական եւ տեւական աշխատանքի մաս կը կազմէ եւ իր գոյութեան կարեւոր նպատակն է ստանալ պետութիւնը այլ եւս ժամանակավրէպ դարձած ժողովրդավար գաղափարներէն, տոգորելու համար աւելի կուռ, վճռական եւ արդաշարժ պետութիւն որ ընդունակ ըլլայ կուրծք տալու ընկերային նոր փոթորիկներու :

Քննենք այժմ պայքարող երկրորդ կողմը, ժողովրդապետութիւնը :

Սխալ պիտի ըլլար մտածել թէ պայքարը ընդհանրապէս ժողովրդապետութեան դէմ է, որովհետեւ դիկտատուրայի ամէնէն ջերմ կուսակիցները եւ պատասխանատու ղեկավարները կը յաւակնին ըլլալ, իրենց կարգին, աւելի հարազատ արտայայտիչը լայն զանգուածներու զգացումներուն եւ շահերուն եւ կը յայտարարեն հիմնել իրական եւ ճշմարիտ ժողովրդապետութիւնը :

Մեծամասնականները, որ առաջինն ըլլալով, արմատական քննադատութեան ենթարկեցին ներկայ ժողովրդապետութիւնը, անոր կը հակադրեն ուրիշ ձեւի եւ պարունակութեամբ ժողովրդապետութիւն, իրենց ըմբռնումով միակ ճշմարիտը, այսինքն պրոլետարական դեմոկրատիան որուն առաջնորդող անհրաժեշտ այլ ժամանակաւոր կամուրջը կը հանդիսանայ պրոլետարիատի դիկտատուրան : Փաշական դիկտատուրան, նմանապէս, իւրայատուկ ըմբռնում ունի ժողովրդապետութեան մասին : Մուսոլինիի արտայայտութեամբ «Փաշիզմը կազմակերպուած, կեդրոնացած, եւ իշխանապետական (autoritaire) ժողովրդապետութիւնն է» : (Le Fascisme, էջ 44) :

Այսպէս ուրեմն վերացական - ընդհանրական ըմբռնումով ժողովրդապետութիւնը չէ որ քննադատութեան թիրախ կը հանդիսանայ, այլ որոշ պարունակութեամբ, փիլիսոփայական իւրայատուկ սեւեռակէտներու վըրայ խարսխած, պատմական որոշ մեկնակէտ ունեցող ու շրջան ընդգըրկող ժողովրդապետութիւնն որ կրակի բռնուած է իբրեւ հինցած աշխարհահայեցողութիւն եւ պատմականօրէն իր դերը վերջացուցած պետական սիստեմ :

Եթէ նկատի չառնենք Անգլիան որ իր փակ կեանքի մէջ, դեռ 13րդ դարու սկիզբէն, որոշ ժողովրդապետական սկզբունքներ որդեգրած էր, Ֆըրանսական յեղափոխութիւնն է որ «Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու» [illegible] յայտարարութեամբ մեկնակէտ կը հանդիսանայ ներկայ ժողովրդապետութեան եւ որուն իր [illegible] յաղթանակներով եւ նափոլէոնեան արշաւներով համաշխարհային ծաւալ առաւ, խանդավառեց ճնշուած դասակարգերն ու ժողովուրդները, ազատ վարչաձեւի օրինակ ծառայեց եւ ամբողջ 19րդ դարուն նկատուեցաւ ազգերու քաղաքական կազմակերպութեան ամէնէն կատարեալ կաղապարը :

Ի՞նչ է պարունակութիւնը, որո՞նք են փիլիսոփայական յենարանները այդ ժողովրդապետութեան :

Անոր քաղաքական տարազն է խորհրդարանական դրութիւնը եւ իշխանութեան երբեակ բաժանումը, բայց խորքին մէջ երկու են յենարանները, անհատի ազատութեան եւ պետութեան դերի ու գործունէութեան ըմբռնումները :

Ահա այս երկու էական հարցերու ժողովրդապետական ըմբռնումին դէմ է որ կը ծառանայ յաղթարշաւ դիկտատուրան, բիրտ համարձակութեամբ վերագնահատման կ'ենթարկէ ռամկավար մտածողութիւնը եւ կը յաւակնի գրօշակիր հանդիսանալ աւելի առողջ եւ արդիական սկզբունքներու :

Հետեւինք այդ պայքարին եւ փորձենք վերլուծել նախ անհատի ազատութեան հարցը :

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՄՈՒՆԻ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

(Խմբագրական « Հայրենիք »ի, 15 յունիս)

Հայ հասարակութիւնը աննախընթաց հետաքրքրութեամբ կը հետեւի Նիւ Եորքի դատավարութեան, որ բացուեցաւ քանի մը օր առաջ :

Այս հետաքրքրութիւնը եւ բնական է եւ արդարացի : Բնական է այն տեսակէտով, որ Նիւ Եորքի սպանութիւնը բացառիկ դէպք մըն է, կատարուած արտասովոր պայմաններու մէջ եւ կապուած հայ կեանքի ամէնէն ցաւոտ կողմերուն հետ : Արդարացի է այն պատճառով, որ ազգայնական հայութեան եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան հակառակորդներու նիւթած աննախընթաց զաւեշտն են հրահրած այդ տարապայման հետաքրքրութիւնը : Զէ՞ որ անոնք արհեստական կերպով ամբողջ վեց ամիս կիրքեր գրգռեցին, անօրինակ սանձարձակութեամբ անխիղճ զրպարտութիւններ տարածեցին ամէն կողմ Դաշնակցութեան շուրջը եւ որ եւ է միջոցէ առջեւ կանգ չառին Նիւ Եորքի սպանութիւնը փաթթելու Դաշնակցութեան վզին :

Դաշնակցութեան երդուեալ հակառակորդները՝ Նիւ Եորքի սպանութիւնը իրենց համար քարոյական եւ քաղաքական դրամագլուխ դարձնելու ու այդ կերպով Դաշնակցութիւնը ջախջախելու խենթ փորձերը, ինչպէս յայտնի է, [illegible] մամուլի եւ հրապարակային ժողովներու մէջ միայն, այլեւ նոյնքան անսանձ կատաղութեամբ եւ միջոցներու մէջ խտրութիւն չընող եղանակով առաջ տարուեցան ամերիկեան ոստիկանութեան եւ դատախազական իշխանութեան առջեւ : Այդ ջանքերը բնականաբար չէին կրնար ուրիշ բանի ծառայել, բայց եթէ ընդհանուր զըրգռում եւ շփոթ առաջ բերել հայ հասարակութեան մէջ մասին մտքին մէջ եւ մինչեւ իսկ մոլորեցնել դատախազական իշխանութիւնը : Զրպարտութիւններու եւ կեղծ վկայութիւններու վրայ հիմնուած այդ ջանքերը չէին կրնար ուրիշ հետեւանք տալ, բայց եթէ նախապաշարել եւ Դաշնակցութեան թշնամիները ուզած ուղղութեամբ առաջ տանիլ տալ Նիւ Եորքի սպանութեան նախնական քննութիւնը, որով՝ փոխանակ դիւրացնելու, անոնք մեծապէս դժուարացուցին արդարադատութեան գործը :

Մենք վստահ ենք, որ եթէ Դաշնակցութեան կատաղի հակառակորդները դատախազական իշխանութիւնը ազատ ու հանգիստ ձգէին, որ ան խաղաղ եւ աննախապաշար մթնոլորտի մը մէջ ամէն ուղղութիւններով քննութիւն կատարէր, այսօր Նիւ Եորքի դատարանը անհամեմատ աւելի դիւրութեամբ պիտի կարենար արդար վճիռ մը տալ :

Դժբախտաբար, Նիւ Եորքի դատախազը, ինչպէս ցոյց կուտայ դատարանի մէջ կարդացած իր ամբաստանագիրը, թէ մեղադրեալներու մասին մասնաւորապէս եւ թէ Դաշնակցութեան մասին ընդհանրապէս իր տեղեկութիւնները բացառաբար քաղած է Դաշնակցութեան երդուեալ հակառակորդներու տուած չափազանց պղտոր աղբիւրներէն եւ այդ պատճառով ալ թիւրիմացութեանց զոհ է գացած :

×

Այսպէս, օրինակ, Դաշնակցութեան հակառակորդները հաւատացուցած են զինքը, թէ ամերիկահայ գաղութի ծըշող մեծամասնութիւնը թշնամի է Դաշնակցութեան : Անոնք ծածկած են դատախազէն, ա) որ Դաշնակցութիւնը որ եւ է հայ քաղաքական կուսակցութենէ աւելի մեծ թիւ մը կը կազմէ այս գաղութին մէջ եւ բ) որ Դաշնակցութիւնը իր կազմակերպութեան նեղ շրջանակէն դուրս ունի համակիրներու հսկայ բազմութիւն մը, որ տասնապատիկ եւ աւելի անգամ մեծ է Դաշնակցութեան բուն կազմէն :

Դաշնակցութեան հակառակորդները մոլորեցուցած են դատախազը նաեւ այն մասին, թէ եռագոյն դրօշակը իբր թէ Դաշնակցութեան կուսակցական դրօշակն է, մինչդեռ ամէն հայ գիտէ, թէ եռագոյնը Հայոց ազգային դրօշակն է եւ թէ Դաշնակցութիւնը ունի իր կուսակցական առանձին դրօշակը :

Անկասկած, Դաշնակցութեան հակառակորդները մասնաւոր ջանք թափած են եռագոյնը իբր Դաշնակցութեան կուսակցական դրօշակ ներկայացնելու այն չարամիտ նպատակով, որ հաւատացնեն տան, թէ եռագոյնը Դաշնակցականներէն զատ ոչ ոք կը պաշտէ, հետեւաբար ինչ որ եռագոյնի համար կամ հետեւանքով կ'ըլլայ, Դաշնակցականներու գործ միայն կրնայ ըլլալ : Մինչդեռ աղաղակող յայտնութիւն է, որ եռագոյնը պաշտողներու թիւը այս երկրին մէջ (ինչպէս եւ ուրիշ երկիրներու մէջ) Դաշնակցութեան անդամներու թիւէն տասնապատիկ եւ աւելի մեծ խումբ մը կը կազմէ :

Դաշնակցութեան երդուեալ հակառակորդները մոլորեցուցած են դատախազը նաեւ այն մասին, որ իբր թէ Ղեւոնդ արք. Դուրեան Ամերիկա գալուն առաջին շրջանէն իսկ «հալածանքի» է ենթարկուած Դաշնակցութեան կողմէ : Մինչդեռ անհերքելի փաստեր կան, որ Ղեւոնդ արք. Դուրեան Ամերիկա բերուած է մասամբ նաեւ Դաշնակցական եւ համակիր երեսփոխաններու ձայներով : Իր Ամերիկա գալէն յետոյ ամիսներ շարունակ բոլոր ամերիկահայ համայնքներու (նաեւ Պոսթընի) մէջ յարգանքի արժանացած է նաեւ Դաշնակցականներու եւ նոյն իսկ «Հայրենիք»ի ներկայացուցիչներու կողմէ : Դաշնակցութեան հակառակորդները չարամըտօրէն ծածկած են դատախազէն, որ Ղեւոնդ արք. Դուրեանի դէմ պայքարը Ամերիկայի մէջ սկսած է իր Ամերիկա գալէն բաւական ժամանակ յետոյ, այն է՝ այն օրէն, երբ ան այնքա՞ն անվայել եւ գրգռիչ կերպով արգիլեց Տիրայր արք.ին աշխատակցիլ միլիոն մը հայ նահատակներու յիշատակին նուիրուած Նիւ Եորքի մեծ սգահանդէսին : Ղեւոնդ արք. մեծ յուզում եւ ցասում առաջ բերաւ ոչ միայն Դաշնակցականներու, այլ բոլոր ճշմարիտ հայերուն մէջ : Այդ քայլը ինչպէս յայտնի է, խիստ քըննադատութեան եւ դատավարութեան արժանացաւ նախավերջին Երեսփ. ժողովին մէջ անգամ, եւ Ղեւոնդ արք. Դուրեան ստիպուած եղաւ տեղի տալ եւ մասամբ խոստովանիլ իր մեղքը :

Դաշնակցութեան հակառակորդները այնուհետեւ մոլորեցուցին դատախազը նաեւ վերջին Երեսփ. ժողովի վերաբերեալ խեղաթիւրեալ տեղեկութիւններ տալով : Այլապէս իր ամբաստանագրին մէջ դատախազը պիտի չըսէր թէ «Դաշնակցականները առանձին Երեսփ. ժողով գումարեցին արք.ին հակառակ» :

Նախ որ՝ Դաշնակցականները առանձին Երեսփ. ժողով չգումարեցին, այլ մասնակցեցան Ղեւոնդ արք. Դուրեանի իսկ հրաւիրած եւ անոր կողմէն իսկ նշանակուած Յովսէփ եպիսկ.ի նախագահած ժողովին :

Երկրորդ՝ հեռացողներն ու առանձին ժողով գումարողները, այն ալ գաղտագողի կերպով, եղած են ոչ թէ Դաշնակցականները, այլ խումբ մը Ռամկավարներ եւ իրենց հաւատարիմ քանի մը բարեկամներ :

Երրորդ՝ օրինական Երեսփ. ժողովին մէջ մնացած մեծամասնութիւնը Դաշնակցականներէ միայն կազմուած չէր, այլ եւ ուրիշ տարրերէ, որոնց մէջ էին, օրինակ, Դաշնակցական չեղող 10 հոգեւորականներ, ինչպէս Յովսէփ եպիսկ.ը եւ անկուսակցական շարք մը աշխարհական երեսփոխաններ :

Կասկած չի կրնար ըլլալ այն մասին, թէ այս բոլոր սխալ եւ մոլորեցնող տեղեկութիւնները տրուած են այն չարամիտ դիտաւորութեամբ, որ համոզեն դատախազը, թէ Ղեւոնդ արք.էն դժգոհ կամ անոր հակառակ եղած են միայն եւ միմիայն Դաշնակցութեան անդամները, հետեւաբար միայն անոնք կրնային սպանութիւնը կատարած ըլլալ :

Մեղադրեալներու պաշտպան փաստաբաններու գործը պիտի ըլլայ նաեւ երեւան բերել զրպարտութիւններու եւ կեղծ վկայութիւններու վրայ հիմնուած այս եւ նման ամբաստանութիւնները, ինչպէս եւ երեւան բերել Դաշնակցութեան ոխերիմ թշնամիներու կողմէ նիւթուած այս աննախընթաց դաւադրութեան բոլոր մութ ծալքերը :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Այսօր, երեքշաբթի կը սկսի « Լ'Օթօ » թերթի կազմակերպած Ֆրանսայի շրջանը հեծելանիւով մեծ մրցումը : Կը մասնակցին 120 հեծելանուորդներ բաղկացած ֆրանսացի, իտալացի, պելճիքացի, գերմանացի, սպանիացի, զուիցերիացի հեծելանուորդներէ :

Օրը օրին պիտի հաղորդենք արդիւնքները :

ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻՆ ԵՒ ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

»»»..«««

Ա. ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Հայ ժողովուրդը՝ նման մշակոյթ ունեցող միւս ժողովուրդների՝ շատ վաղ ժամանակներից է սկսել ստեղծագործել, երբ նոյնիսկ չի ունեցել իր գիրն ու գրականութիւնը : Հարուստ է եղել, անշուշտ, հայ ազգի բանաւոր բանահիւսութիւնը, որ յաճախ զրոյցների եւ երգերի միջոցով տարածուել է գաւառից-գաւառ, տարածողները եղել են յատուկ երգիչներ, որոնք կոչւում էին գուսան, իսկ նրանց երգերն ու զրոյցները՝ գուսանական երգեր : Գուսանը սիրուած հիւրն էր ամէն մի հայ տան համար՝ թագաւորական պալատներից սկսած մինչեւ գիւղական անշուք խրճիթներն ու հովուական վրանները, գուսանական երգերը ստեղծում էին խանդավառութիւն, ուստի եւ սիրելի էին բոլորի համար, շատերն էին անգիր անում այդ դիւթական տաղերը եւ աւանդում իրենց յաջորդներին :

Գուսանական երգերն ամէնից շատ երգւում էին Գողթան գաւառում, որ ներկայ Ագուլիսի եւ Մեղրի շրջանն է, Արաքս գետի ձախ ափին : Այդ գաւառը պտղաւէտ եւ գինեւէտ երկիր է, ուստի եւ զարմանալի չէ, որ Գողթանն է գուսանական երգերի հայրենիքը եւ այդ երգերը յաճախ կոչուել են Գողթան երգեր :

Այդպիսի տաղերը ունեցել են բազմազան ձեւեր, որոնք են՝ վէպ, զրոյց, առասպել, երգ վիպասանաց, երբ բանից, բուեղաց երգ, երգ պարուց, երգ ցցոց, նուագ, գեղօն, մրմունջ եւն. : Նման տաղերը եւ զրոյցները երգւում ու պատմւում էին զանազան նուագարանների եւ պարերի ընկերակցութեամբ : Այդ գործիքներից նշանաւոր էին՝ եղէգնեայ փողը, պղնձեայ փողը եւ սրինգը, իսկ լարաւոր գործիքներից աչքի էին ընկնում՝ քընար, տաւիղ, վին, փանդիռն եւ բամբիռն, ապա թմբուկն ու ծնծղան :

Հեթանոսական շրջանում հայկական երգերն ու տաղերն աշխոյժ էին, զուարթ, այլ եւ մարտական - ռազմական : Կային դիւցաբանական եւ դիւցազնական երգեր . վերջիններից մի քանիսը մեզ են հասել շնորհիւ մեր պատմահայր Մովսէս Խորենացու : Նա ինքը իր ականջով լսել է «բամբիռն» կոչուող նուագարանի ընկերակցութեամբ Վահագնի մասին երգուածը — «Երկնէր երկին եւ երկիր»ը : Դիւցազնական երգ է եւ Տորք Անգեղի պատմութիւնը, որի մասին նոյնպէս յիշատակել է Խորենացին, համարելով այն առասպելների առասպելը : Այդ առասպելը յիշեցնում է մի կողմից Հոմերոսի Պոլիփէմ կիկլոպին, որ ժայռեր էր պոկում եւ նետում նաւերի ետեւից՝ Տորք Անգեղի նման, միւս կողմից էլ պարսկական Ռուստէմին, որ խոշոր եւ ամուր քարերը մատի պէս փշրում էր ձեռքով եւ քարերի վրայ նկարներ փորագրում :

Գուսանական զրոյց է եւ Արայի ու Շամիրամի վէպը, որ մի գողարիկ պօէմա է, որից եւ Խորենացին օգտուել է նրանց պատմութիւնը հիւսելիս : Գուսանական երգերից է օգտըւել մեր պատմահայրը եւ Տիգրան Ա.ի ու Արտաշէս Բ.ի առասպելախառն պատմութիւնները գրելիս : Գողթան երգերի գողարիկ կտորներն են նաեւ՝ «Հեծաւ արի արքայն Արտաշէս ի սեաւն գեղեցիկ», այլ եւ «Տենչայ Սաթենիկ տիկին տենչանս», «Ո՞ տայր ինձ զծուխ ծխանի եւ զառաւօտն Նաւասարդի», «Տեղ ոսկի տեղայր», «Դու յորս հեծցես յԱզատ ի վեր ի Մասիս», «Մհերի եւ Սասունցի Դաւթի» առասպելը եւ ուրիշ շատերը :

Գուսանները, յետագայում աշուղները, պատմելու եւ երգելու յատուկ շնորհքով օժտուած էին . այդ շնորհքը տրւում էր շատ քչերին, այն էլ երկարատեւ աղօթքների եւ սուրբ Կարապետի գերեզմանին ուխտ գնալով . աշուղները Գողթան երգիչների յաջորդներն են նրանք չանգուռը, սազը կամ ջութակը ձեռներին թափառում էին գիւղից - գիւղ, քաղաքից - քաղաք եւ տարածում իրենց կամ ուրիշների հնարած տաղերը :

Կային բնութեան վերաբերող տաղեր, գութանի, սիրային, պարի, հարսանիքի, երգիծական, պանդուխտի, սուգի եւ այլ շատ տեսակ երգեր ու խաղեր : Պէտք է ասել, որ կորովի եւ արիական ոգի ունեցող հեթանոսական երգերին յաջորդեցին քրիստոնէական շրջանի աղերսական տաղերն ու շարականները, մեղեդիներն ու լալկան տաղերը : [illegible] դժբախտաբար հին աստուածներին նուիրուած ռազմաշունչ դիւցազներգութիւնները, որոնց փշրանքները մեր ձեռքն են հասել :

Ութերորդ դարում, ինչպէս գիտենք, տեղի է ունենում արաբական արշաւանքը, մեր գրականութեան մէջ գործածական է դառնում արաբական [illegible], որ կուտակում է հոմանիշ բառերու : Այնուհետեւ հայ կրօնական բանաստեղծները հետզհետէ ենթարկւում են յունական եւ լատինական ազդեցութիւնների :

Տասներորդ «արծաթէ» դարում Գրիգոր Նարեկացին, այդ գրական հսկան, ազդւում է աշուղական արուեստից : Քրիստոնէական լուսաւորչական կրօնը մեզանում հարկադրուած եղաւ հին աստուածներին նուիրուած Վարդավառը, Նաւասարդը, Դրնդէսը եւ այլ սովորոյթները քրիստոնէական շղարշով պարուրելու, իսկ Նարեկացին իր Վարդավառի մասին գրածում պարզ է [illegible] կերպով գործ է ածում հայ հեթանոսական ժողովրդական ձեւեր, որոնք միանգամայն գուսանական են : Նմանապէս Ներսէս Շնորհալու զգացումների որքան կրօնական են, նոյնքան էլ աշուղական հաւ ու հոտ ունեն : Այսպիսով միջնադարեան մեր տաղերգուները նոյն աշուղ գուսաններն են :

Վարդան վարդապետը, Մխիթար Գօշը եւ միւսները գրաբար ժողովրդականացնում են, իսկ Յովհաննէս Երզնկացին նոյնիսկ օտարահունչ երգեր է երգում . Կոստանդին Երզնկացին, Խաչատուր Կեչառեցին, Մկրտիչ Նաղաշը երգում են սոխակի եւ վարդի սէրը, նոյնպէս ղարիբի, այսինքն պանդուխտի ապրումները . Թլկուրանցին, այսինքն Յովհաննէս կաթողիկոսը, երգում է կանանց մասին, Աղթամարցի Գրիգոր կաթողիկոսն երգում է սէր եւ վարդ, իսկ Նահապետ Քուչակը իբրեւ աշուղ երգում է տաճկերէն եւ հայերէն . նա սէր է երգել, հանրածանօթ «Կռունկ»ն էլ նրան է վերագրւում :

Այնուհետեւ աշուղական արուեստ որ գնում է դէպի անկումը եւ մէկ էլ 18րդ դարում աչքի են ընկնում մի շարք աշուղներ, որոնք թրքական անուան տակ պատսպարուած երգում են թուրքերէն լեզուով :

ՅՈՎԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(1)

(Շար.)

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Լ. ԳԱՎԱՖԵԱՆԻ, Խ. ՔԻՐԻՇԵԱՆԻ, Վ. ՕԶԱՊԱՇԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ո. Երկանեանի եւ Մ. Մօզեանի յայտարարութիւնները

(Շար. ուժերորդ նիստի)

ԽՄԲ. — Առաջին մասը հրատարակած ենք կիրակի օր, առաջին էջ:

ՏԻԿԻՆ ՄԻՐԱՆ ԳԱՎԱՖԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այս երիտասարդ կինը կանչուեցաւ վկայի աթոռը եւ բաւական յստակ անգլիերէնով ըսաւ.

— « Դեկտեմբեր 23ի իրիկունը Ճօն Միրիճանեան մեր տունը եկաւ: Այդ երեկոյին ես գնումներ ընելու համար փողոց իջած էի: Միրիճանեան կանչեց զիս նպարավաճառ Քէնտիկեանի խանութէն: Ըսաւ թէ այդ երեկոյ ձեզի պիտի այցելէ: Ջեմ հաւատար ըսի: Ցետոյ եկաւ մեր տունը: Ուրիշներ ալ կային: Գիշերը թուղթ խաղացինք: Օղի խմեցին: Գիշերը մեր տունը մնաց եւ հիւրանոցը պառկեցաւ: « Ջայն տուր, ըսաւ, վաղ առտու եկեղեցի պիտի երթամ »: « Դուն երբեք այդ եկեղեցին եղած չես », ըսի: Ձայն չհանեց: Առտուն կանուխ ելաւ: « Ջկրցայ քնանալ », ըսաւ: « Եկեղեցի պիտի երթամ », ըսաւ. « եպիսկոպոսը պիտի պատարագէ », ըսաւ: Ամուսինիս հետ ժամ գացին:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ո եւ է մէկը սպառնացա՞ծ է ձերբակալել ամուսինդ: = Ոչ:

— Քանի՞ տարիէ ի վեր կը ճանչնաս Ճ. Միրիճանեանը: = 6 — 7 տարիէ ի վեր:

— Քանի՞ տարի առաջ եկած էր ձեր տունը: = Չորս տարի առաջ:

— Ձե՞ր ամուսինը դեկտեմբեր 24ին Ճօն Միրիճանեանի հետ գնա՞ց ժամ: = Այո: — Երբ Դուրեան սրբազանը սպաննեցին, յիշեցի՞ր որ քու ամուսինդ եւ Ճօնը միասին եկեղեցի գացին: = Այո:

— Ո եւ է Հայու ըսի՞ր այս պատմութիւնը: = Ոչ:

— Լսեցի՞ր որ Ճօն Միրիճանեանը յունուար 25ին ամբաստանուած էր մարդասպանութեամբ: = Լսեցի:

— Դատախազին գացի՞ր 1934 յունուար 29ին: = Չեմ յիշեր:

— Մեր կին մը կամ մարդ մը եկա՞ւ ձեր տունը եւ խօսեցա՞ւ ձեզի հետ: = Ոչ: — Դեկտեմբեր 24ին դուն չգացի՞ր ժամ: = Ոչ:

— Ի՞նչպէս գացիր դատախազութեան գրասենեակը: = Զիս կանչեց:

— Դատախազին գրասենեակը երթալէ առաջ ո եւ է բարեկամի, ծանօթի, մէկու մը, Հայու մը խօսեցա՞ր: = Ոչ:

Գ. Շեփիրօ կարդաց Տիկին Միրան Գավաֆեանի ըրած յայտարարութիւնը իշխանութեանց 1934 յունուար 29ին, ուր ըսած է ի միջի այլոց.

— « Դեկտեմբեր 23ին զիս Քէնտիկեանի խանութը կանչեց Ճօն Միրիճանեան, իրիկուան ժամը 9ին: Ըսաւ թէ մեզի այցելութեան եկած է: Այդ իրիկուն Ճօրճի Սեթիլն երկու բարեկամներ ալ կային մեր տունը: Թուղթ խաղացինք մինչեւ առտու: Անսովոր ոչինչ կար: Ճօն Միրիճանեան շատ զուարթ չէր: Ես զաւակիս հետ պառկեցայ: Միւս հիւրերը պառկեցան հիւրանոցը: Առտուն Միրիճանեան ըսաւ. — « Ես եկեղեցի կ'երթամ եւ թող ամուսինդ վերջը գայ »: Միրիճանեան առտուն չէր ուզեր սուրճ խմել »:

— Ձեր ամուսինը դերձա՞կ է: = Այո: — Ռամկավա՞ր է: = Այո:

— Ծնունդի օրը մասնաւոր նշանակութիւն ունի՞ Հայոց համար: = Այո:

— Ի՞նչ կայ անսովոր որ Ճօնը եկեղեցի երթար այդ օրը: = Այդ եկեղեցին գացած չէր առաջ:

— Դեկտեմբեր 24էն երկու շաբաթ առաջ Ճ. Միրիճանեանի տունը գացի՞ր: = Այո:

— Կը ճանչնայի՞ր զինքը 6 — 7 տարիէ ի վեր: = Այո:

— Իրողութիւն չէ՞ որ 1933 դեկտեմբեր 24էն առաջ երբ այցելեցիր Ճօն Միրիճանեանին, ան 187րդ փողոցի եկեղեցին գացած էր: = Եկեղեցիին դուրսն էր:

Դատախազ Գ. Քամինսկի այս կէտին ուզեց հարցաքննել իր իսկ բերած վկան, բայց Գ. Շեփիրօ առարկեց թէ իրաւունք չունի հակասական հարցաքննութեան ենթարկել (քրօս էքզամինէյշըն) վկայ Տիկին Գավաֆեանը:

Գ. ԼԵՒՈՆ ԳԱՎԱՖԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այս պարոնը ամուսինն է տիկին Միրանի եւ յստակ առոգանութեամբ եւ գրեթէ անթերի անգլիերէնով պատասխանեց իրեն եղած հարցումներուն: Ցայսօր բերուած հայ վկաներուն ամէնէն տանելիներէն (իրրեւ խօսող) մէկը եղաւ: Ան ըսաւ պատասխանելով դատախազին հարցումներուն.

— «Միրանուշ Գավաֆեանի ամուսինն եմ: Չորս տարիէ ի վեր կը ճանչնամ Ճօն Միրիճանեանը: Դեկտ. 23ին մեր տունն էր: Երբ գիշերը տուն գացի, հոն էր, ժամը 11—12ին: Թուղթ խաղացինք, օղի խմեցինք: Ես աւելի կանուխ քնացայ: Միրիճանեանին ե՛րբ քնանալը չեմ գիտեր: Երբ արթնցայ, Միրիճանեան արթուն էր: Ժամ գացինք միասին: Նստեցանք եռեւէն հաշուելով 3րդ նստարանը դէպի խորանին ձախ կողմը: Երբ թափօրը սկսաւ, ոտքի էի: Միրիճանեան կեցած էր քովս: Երբ Դուրեան սրբազան անցաւ քովէս, տեսայ յարձակում մը: Տեսայ յարձակողները (վար կուզայ վկայի աթոռէն եւ կ'ըսէ) — Այս մարդը, ա՛յս մարդը եւ ա՛յս մարդը (կը մատնանշէ Լէյլէկեան, Երկանեան, Սարգիսեան) զոր տեսայ: Տեսայ նաեւ Մօզեանը եւ Հ. Սարաֆեանը: Չեմ յիշեր Զալըքեանը: Տեսայ Մատթէոս Լէյլէկեանը որ յարձակեցաւ Դուրեան սրբազանի որովայնին վրայ: Չեմ գիտեր ո՛ր կողմէն յարձակիլը: (Դատախազին հրաւէրով վկան կը կատարէ Լէյլէկեանի յարձակման ձեւը): Երբ Լէյլէկեան յարձակեցաւ, գացի Սրբազանին օգնութեան: Այդ պահուն Ճ. Միրիճանեան ձեռքէս բռնեց: Ն. Սարգիսեան բռնեց Դուրեան Սրբազանի խաչ բռնած ձեռքը: Իսկ Երկանեան բռնեց սրբազանին մէջքը՝ կողքէն: Այնուհետեւ բազմութիւնը առջեւս էր եւ բան մը չկրցայ ընել: Ժողովուրդը կը ծեծէր թիւ 1 Լէյլէկեանը եւ թիւ 2 Սարգիսեանը»:

ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

Պաշտպան փաստաբան Գ. Շեփիրօ սկսաւ իր հարցաքննութիւնը.

— Դուն դերձա՞կ ես: = Այո՛:

— Դեկտ. 24ի՞ն աւելի լաւ յիշողութիւն ունէիր թէ հիմա: = Դեկտ. 24ին:

— Այս խնդրոյ մասին խօսա՞ծ ես ո եւ է մէկուն հետ: = Ոչ:

— Ռամկավա՞ր ես: = A.D.L.ին կը պատկանիմ: — Ռամկավար չե՞ս: = Ռամկավար Ազատական եմ: (Ծիծաղ):

— Ո եւ է Հայ, հայ փաստաբան կամ ուրիշ մարդ խօսեցա՞ւ քեզի այս խնդրոյ մասին: = Ոչ:

— Դեկտ. 24ին եկեղեցիին մէջ Միրիճանեան ձեռքդ բռնեց՝ ըսիր: Ո՞ր ձեռքդ էր, ա՞ջ թէ ձախ:

= Ձախ ձեռքս: Ո՞րչափ ատեն բռնեց: = Բոպէ մը: — Այդ ատեն ո՞ւր էիր: = Նըրանցքին մէջ: — Օգնեցի՞ր Դուրեան սրբազանին: = Զիս հրեցին գետին: — Սրբազանը մեծ եւ երկայնահասակ էր, չէ՞: = Այո:

— Դեկտ. 24ին դէմքով կը ճանչնայի՞ր Լէյլէկեանը: = Ոչ: — Սարգիսեանը տեսա՞ծ էիր ո եւ է տեղ, ո եւ է ժամանակ եւ ո եւ է պատերազմի մէջ: = Ոչ: — Երկանեանը տեսա՞ծ էիր ուեւէ տեղ, ուեւէ ժամանակ եւ ուեւէ պատերազմի մէջ: = Ոչ:

— Միրիճանեան որ եւ է բան ըսա՞ւ քեզի սպանութեան մասին: = Ոչ:

— Ձեր տունը մինչեւ առաւօտեան ո՞ր ժամը խաղացիք: = Չեմ յիշեր:

— Մինչեւ առաւօտա՞ն եօթը: = Հաւանօրէն:

— Դեկտ. 26ին ոստիկանութեան յայտարարութիւն ըրած ես: Ինչո՞ւ գացիր ոստիկանատուն: = Կամքովս գացի:

— Քոհնը հարցումներ ըրա՞ւ քեզի դեկտ. 26ին: = Չեմ յիշեր Գ. Քոհնը:

— Ձե՞ս յիշեր այդ մարդը: = Ոչ: (Գ. Շեփիրօ ոտքի կանգնեցուց դատախազի օգնական Գ. Քոհնը, որուն վրայ հաւանութիւն տուաւ Գ. վկան):

Գ. Շեփիրօ կարդաց Գ. Լեւոն Գավաֆեանի հետեւեալ յայտարարութիւնը 1933 դեկտ. 26ին դատախազութեան: Ընթերցողը թող ուշադիր հետեւի.

— «Հիմա չեմ գործեր: Դեկտ. 24ին ժամն էի, 5րդ նստարանը նստայ: Անցքին եզրն էի, ձախ: Տեսայ որ սրբազանը յարձակում կրեց: Գիտեմ մարդը եթէ տեսնեմ: (Գ. Քոհն ցոյց կուտայ Լէյլէկեանի լուսանկարը եւ Լ. Գավաֆեան կ'ըսէ) — Այս մարդն է: (Ցոյց կուտայ Նշան Սարգիսեանի լուսանկարը): Չեմ կրնար ըսել թէ գիտեմ Նշան Սարգիսեանը: Միւսները չեմ գիտեր (երբ լուսանկարները ցոյց կուտան): Միակ մարդը որ գիտեմ Լէյլէկեանն է: Տեսայ Լէյլէկեանը որ զարկաւ Դուրեան սրբազանի դէմքին: Ձեռքայ Լէյլէկեանի զարնելը սրբազանի ստամոքսին: Լէյլէկեան աջ կողմն էր: Լէյլէկեանի վրայէն դանակ իյնալը չտեսայ: Կռիւ կար ամէն նստարանի վրայ: Եկեղեցւոյ անդամ չեմ: Չորրորդ անգամն է որ այդ եկեղեցին կ'երթամ: Դաշնակ չեմ: Կըռուի ատեն ջանացի պաշտպանել ինքզինքս: Կը թուէր որ շատ հրողներ կային ժամուն մէջ: Ուրիշ բան չեմ գիտեր»:

— Այս հարցումներն ըրա՞ծ եւ այսպէս պատասխանա՞ծ ես: = Այո:

— Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի լուսանկարները ցոյց տուի՞ն: = Այո:

— Քանի՞ լուսանկար ցոյց տուին: = Չեմ յիշեր:

Դատախազ Գ. Քամինսկի հարցուց վկային. — Քեզի ցոյց տուին միայն լուսանկարը եւ ոչ մարդիկը, չէ՞: = Այո:

Գ. Շեփիրօ նկատել թէ Լէյլէկեան եւ Սարգիսեան ձերբակալուած են դեկտ. 24ին իսկ Երկանեան եւ Մօզեան դեկտ. 25ին: Մինչ վկան իր յայտարարութիւնը ըրած է դեկտ. 26ին:

ՈՍԿԱՆ ԵՐԿԱՆԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Դատախազ Գ. Քամինսկի, ուղղուելով դէպի երդուեալները, կարդաց ամբաստանեալներէն Ոսկան Երկանեանի դեկտ. 26ին ըրած յայտարարութիւնը ոստիկանութեան:

Ան ըսած է.

— «Անունս Ոսկան Երկանեան է: Կարսեցի ճողոպրող եմ: Այժմ անգործ: Ամուրի եմ: 40 տարեկան: Ջտեսայ Դուրեան սրբազանի սպանութիւնը: Ես սպանած չեմ զայն: Ժամն էի առտուան 10.30ին: Դաշնակ եմ: Սրբազանը թափօրի տանն անցաւ քովէս: 3րդ էվընիւի Դաշնակ ակումբի հանդէպին մերկայ եղած եմ: 21րդ փողոցի եկեղեցիին անդամ եմ: Ամիս մը առաջ եկած եմ Ս. Խաչ եկեղեցիի փողոցը: Չիմացայ թէ Դուրեան սրբազան կիրակի օր այդ եկեղեցին պիտի ըլլար: Ուզեցի աղօթել 18րդ փողոցի եկեղեցին: Լսեցի որ պիտի պատարագէր Կարապետեան եպիսկոպոս: Այդ օրը 27րդ փողոցի եկեղեցին չգացի, այլ 187րդի: Թէ ամերիկեան եւ հայկական Ծնունդին ժամ կ'երթամ: Ժամը 9ի եւ 10ի միջեւ եկեղեցի գացի: Եկեղեցիին ձախ կողմն էի, եռեւը: Երբ սրբազանը թափօրով եկաւ՝ բան մը չըրի: Չցատկեցի վրան: Ճշմարիտը կը խօսիմ: Անձնական բան մը չունիմ Դուրեան սրբազանի դէմ: Կրնայ ըլլալ որ սովետական ըլլայ: Ո՞վ յարձակեցաւ Սրբազանին վրայ, չեմ գիտեր: Ո՞վ սկսաւ կռիւը՝ չեմ գիտեր: Ես յարձակողներէն չէի: Ճշմարիտը կ'ըսեմ: Չեմ գիտեր: Եռեւը նստայ, վառնցի կրնայի որ եւ է տեղ նստիլ: Ինծի հետ էր Մօզեանը, աջ կողմս: Նստարանը չեմ յիշեր: Կրնայինք նստիլ ո եւ է տեղ: Մօզեան գնաց այրեւրու լուացարանը եւ վերադարձաւ: Երբ կռիւը սկսաւ, ժողովուրդը դուրս ելաւ: Ճամբուն վրայ էի եւ ինքզինքս դուրսը գտայ: Ինծս ալ կ'ուզեմ գիտնալ թէ ինչո՞ւ ձերբակալեցին զիս: 10 — 12 Դաշնակներ կը փնտռէին եկեղեցին»:

ՄԱՐԹԻՆ ՄՕԶԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դատախազը կարդաց նաեւ Մարթին Մօզեանի յայտարարութիւնը.

—«Անունս Մարթին Մօզեան է, կօշկակար: Ամուսնացած եմ և զաւակ ունիմ: Քաղաքացի եմ: Դաշնակ եմ: Դեկտ. 24ին ժամն էի, 9.30—10ի առտենը: 3րդ էվընիւի Դաշնակ ակումբի քէյատեղանին Երկայ եղայ: Ժամ չգացի Դուրեան սրբազանը սպաննելու: Երկու տարիէ ի վեր գացած չէի այդ եկեղեցին: Հեռու էր: Լսեցի թէ Դուրեան սրբազան պիտի պատարագէր: Երկանեանի հետ գացինք: 100 — 150 հոգի ներկայ էին, երբ ժամ գացինք: Նստայ աջ կողմը, 3րդ կամ 4րդ նստարանը՝ եռեւէն հաշուելով: Ո եւ է մէկէն հրաման չառի եկեղեցի երթալու: Ցատկեցի, որովհետեւ ամէն մարդ կը ցատկէր: Ամէն մարդ սկսաւ հրմշտկել եւ իրարու զարնել: Երբ դրան մօտ եկայ, կար. Զառոիկ-եան բռնեց զիս: Ես չօգնեցի սրբազանին վրայ յարձակողին: Նշան Սարգիսեանը տեսայ: Չտեսայ Լէյլէկեանի յարձակիլը կամ դանակ ունենալը»:

(Առաւօտեան նիստը փակուեցաւ)

ԽՄԲ. — Շարունակութիւնը կարդալ առաջին էջ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԿԱԶՄԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը գրել կուտայ խմբագրականի մը մէջ (24 յունիս).

— «Սթաթիւի խնդիրը տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունի: Եթէ լաւ կամ գէշ, ձեւ ու մարմին չառած, պատասխանատուն կառավարութիւնը չէ: Պէտք չէ մոռնալ որ սթաթիւ ունենալու դէմ արգելքը մէկ չէր: Կային բազմաթիւ դժուարութիւններ, ներքին եւ արտաքին: Ցունաստանի ներքին տագնապները, իրարու յաջորդող կառավարական փոփոխութիւնները, գաղթականներու զետեղման խնդիրը, պետութիւնը նոր հիմերու վրայ կազմակերպելու ճիգը, երկրի իշխանութիւններուն ուշադրութիւնն ու ժամանակը ամբողջովին խլած էին: Ասոնց վրայ աւելցուցէք հայ գաղթականութեան քաղաքական պառակտում-ները, Ազգերու Դաշնակցութեան, Նանսէնի կառավարութիւնը եւ խառնակիչ տարրերու յանկերգը, թէ մենք հիւր ենք, սթաթիւ չենք ուզեր, Հայաստան պիտի երթանք եւն. — բոլորովին կը դժուարացնէին սթաթիւ ձեռք բերելու աշխատանքը:

Թողունք անցեալը եւ խորհինք ներկայի մասին: Իբր կարեւոր խնդիր, սթաթիւ ունենալու անհրաժեշտութիւնը կը շեշտուի: Վարչութիւնը արդէն դիմեր ու խօսեր է ներքին գործոց նախարարին հետ, իսկ նորակազմ ժողովրդային յանձնախումբը իր ծրագրին մէջ դրած է սթաթիւի խնդիրը, որքան որ տեղեկացանք:

Անմիջապէս ըսենք որ համաձայն չենք ոչ Վարչութեան, ոչ ալ ժողովրդական յանձնախումբին հետ: Առ այժմ անտեղի է սթաթիւի խնդիր յարուցանել: Առոր յաջողութեան համար, ոչ ենթահող պատրաստուած է, ոչ ալ ժամանակը նպաստաւոր է:

Այդ նպատակով, կառավարութեան մօտ կատարուած ու կատարուելիք դիմումները անժամանակ մնալու դատապարտուած են: Ուրիշ առիթներով ալ ըսած ենք:

Առաջնորդին ու Վարչութեան անունով յանձնագաղութներուն կառավարութիւնը ընդունելութիւն չեն գտներ: Պատճառ: Դիմեցէք Սեյանիկի նախկին Թագ. Խորհուրդին, որուն անդամները հակադաշնակցականներ են, որպէսզի հասկնաք:

Ուրեմն, այս առաջնորդին օրով սթաթիւ ունենալու գաղափարէն հրաժարիլ պէտք է հրաժարի մեր գաղութ.

բը: Մենք դէմ ենք սթաթիւի խնդիր արծարծողներուն, որովհետեւ վերջ-նապէս համոզուած ենք որ մէկէ աւելի պատճառներով, կառավարութիւնը միշտ պիտի խուսափի այդ իրաւունքը մեզի տալէ:

Այդ պատճառներուն մէջ փոքրամասնական մտահոգութիւնը տեղ չունի: Ցիմարները միայն կրնան այդ ենթադրութիւնն ընել:

Այս գաղութը ոչ յաւակնութիւն ունի իբր փոքրամասնութիւն ներկայանալու, ոչ ալ այդ տեսակ պահանջ կամ փափաք ներկայացուցած է:

Ի՞նչ է ուրեմն ժողովուրդին ուզածը: Ազատ ընտրութիւններ եւ օրինաւոր իշխանութիւն: Ասոր համար, կառավարութեան դիմելու պէտք չպիտի ըլլայ, եթէ Վարչութիւնը յօժարի ընդառաջ երթալու ժողովրդական փափաքին: Հակառակ պարագային, կառավարութիւնն է որ Քինոթ-խաներու օրէնքը պիտի պարտադրէ ընտրութիւններու կրահանգ տալով:

Բացայայտապէս սուտ է որ կառավարութիւնը հաշտ աչքով չի նայիր, այն կարգ մը ընտրութիւններուն, որոնք առնիւց առաջ կատարուած են եւ վերջերս ալ կատարուեցան Սելանիկի մէջ:

Այդ միտքը կրնան յայտնել միայն գաղութի կեանքին անտեղեակները: Ցունաստանի բոլոր հայաշատ գաղութներուն մէջ կառավարութեան արտօնութիւնով, երկու կամ երեք տարին անգամ մը ընտրութիւններ տեղի կ'ունենան, արդիւնքը կը հաղորդուի առ որ անկ է եւ կ'արձանագրուի պաշտօնապէս:

Բացառութիւն է միայն Աթէնքը եւ այդ բացառութեան մէջ, որ եւ է մեզ չունի կառավարութիւնը, որ միշտ փափաքած է որ գաղութը իննն իր մէջ կազմակերպուի, անձայն անշշուկ աշխատի, դիւրացնելու համար իր գործը:

Ներկայ վիճակէն, կառավարութեան դժգոհ ըլլալուն կարեւոր ապացոյցներէն մին այն է՝ որ ամէն անգամուն՝ երբ առաջնորդը Աշխանիոփի Վարչութիւն կազմած եւ առ ի տեղեկութիւն հաղորդած է պատկան իշխանութեան, վերջինիս կողմէ ոչ մէկ գրաւոր պատասխան ստացած չէ: Մինչդեռ Աթէնքէն դուրս գտնուող բոլոր ազգային մարմիններու ընտրութիւնը պաշտօնապէս արձանագրուած եւ Թաղականութեան անդամներին եւ անոնդայրին ստորագրութիւնները պահուած են իշխանութեան մօտ»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹԷՎՖԻՔ ՐԻՒՇՏԻ ՊԱԹՈԼՈՎ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Պուլկարական «Թրակիա» թերթը հետեւեալը կը գրէ այն տեսակցութեան մասին, զոր Թէվֆիք Րիւշտի Սոֆիայի կայարանը ունեցաւ պուլկար արտաքին նախարարին հետ.

Մեր մէջ բոլորը գիտեն թէ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ, հանրապետական Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, ինչպէս կ'որակեն ոմանք Մուսթաֆայի մերձաւոր-արեւելեան եւ համեւրոպական քաղաքականութեան «Թեթեւ հեծելազօրքն» է: Րիւշտի պէյ մինչ յառաջ քաշուն է եղած Եւրոպայի մէջ առաւական քաղաքականութեան որ այլ եւս գործօն հանգամանք ստացած է: Ասիկա աւելորդ անգամ մը եւս չէ-տուեցաւ վերջերս Ժընեւի խորհրդաժողովին մէջ: Ահա թէ ինչու պալքաններ ուխտի ստորագրումէն յետոյ իր առաջին այցը Պուլկարիային ու իր կարճ տեսակցութիւնը մեր արտաքին նախարարին հետ, կը տարբերի միջազգային բարեկամութեան արտայայտութիւններէն, ու կը ստանայ քաղաքական բնոյթ: Մանաւանդ որ՝ այդ հանդիպումը տեղի կ'ունենայ շատ մը խորհրդաժողովներէ վերջ, որոնք տեղի ունեցած են Պալքանեան ուխտը ստորագրող պետութեանց արտաքին նախարարներուն Լիթվինովի եւ Փոքր Համաձայնութեան միջեւ, ինչպէս նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ պալքանեան համաձայնութեան ձեւակերպումէն յետոյ: Հակառակ անոր որ մեր մամուլի ներկայացուցիչներուն առջեւ իր յայտարարութեամբ Րիւշտի պէյ ըսաւ թէ ինք նոր առաջարկ պիտի չընէ Պուլկարիոյ պալքանեան ուխտին մասնակցելու մասին, եւ թէ իր տեսակցութեան փափաքը լոկ տեղեկատու հանգամանք ունի, մենք չենք գիտեր, սակայն, թէ ինչ խօսուեցաւ այդ կարճ տեսակցութեան միջոցին: Բայց պէտք չէ մոռնալ որ այն ինչ որ տեղի ունեցաւ Ժընեւի եւ Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ գործօն քաղաքականութեան ի՛նչ-պատ, պալքանեան հարցը կը դնէ, վերստին, նոր փուլի մը մէջ:

... Պէտք չէ, անշուշտ, որ մեր նոր կառավարութեան խաղաղասիրութիւնը անտեսելի դարձնէ Պուլկարիան:

Րիւշտի պէյ, իբրեւ մէկ անդամը յեղափոխական կառավարութեան մը որ հաստատուեցաւ Էնկիւրիի մէջ՝ յանուն թրքական բարենորոգումներու, թոյլ պիտի չտայ ինքզինքին խորհելու թէ 19րդ դարու մեր պետական հարուստը տկարութիւն մըն է Պուլկարիոյ համար: Փաստերու վերածուած մը անկասկած ան պիտի կարենայ ուղիղ եզրակացութեան մը գալ: Ահա ինչու Րիւշտի պէյի եւ Գ. Պաթոլովի տեսակցութիւնը ուրիշ նշանակութիւն մը ունի: Որովհետեւ, Րիւշտի պէյ ապահովաբար լաւ հասկցած է որ Պուլկարիոյ մէջ տեղի ունեցած դէպքէն վերջ, Պալքաններու խաղաղութիւնը — այդ դարաւոր հարցը — կախում ունի խաղաղասէր Պուլկարիոյ դրացիներու կողմէ իրեն ճշդիչ եւ արդար գնահատումէն: Անոնց կողմէ ամէն մէկ փաստի արդար գնահատման արհամարհանք ճակատագրական պիտի ըլլայ: Ու կը խորհինք թէ Րիւշտի պէյ ծանօթ է առոր: Որովհետեւ, առոր համար շատ

պարզ է թէ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ քաղաքական նոր իրադարձութիւններու մէջ, Թուրքիան է որ, իր ուսերուն վրայ, ամէնէն աւելի չօշափելի կերպով պիտի զգայ՝ մեծերու քաղաքական եւ տնտեսական մրցակցութեան անդրադարձումը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱԿՈՒՄԸ ՍԷՆ ԺԷՐոմի մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յատուկ) — Այս գեղեցիկ եւ հայաշատ արուարձանը կը նմանի արեւելեան պզտիկ աւանի մը, որուն բնակիչները տարիներ շարունակ ապրելով քով քովի սովորած են միատեսակ սովորութիւններ եւ նոյն իսկ հոգեբանութիւն: «Յառաջ»ի ընթերցողին ծանօթ է Սէն Ժէրոմցիի զոհաբերութեան ոգին, որով հարկ չկայ կրկնութիւններու, միայն կարելի է ըսել թէ այս գիւղին Հայութիւնը անկեղծ բաղձանքն ունի բարոյական կապ պահելու բոլոր քոյր արուարձաններու, նոյնպէս նաեւ կեդրոնի հետ, սակայն նախ կ'ուզէ որ ինք բարձրանայ զօրանայ, ազգային կրթական, եւ ինչու չէ, նոյն իսկ քաղաքական մարզին մէջ եւ առ այդ նորակազմ «Լսարանական միութիւն» կոչուած է մեծ դեր կատարելու:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը տեսնելով Սէն Ժէրոմցիներու ազգային կրթիչ շարժումները, կ'ուզէ կազմել սկաուտական մասնաճիւղ մը, որուն համար նամակներով օժանդակութիւն կը խնդրեն Թաղականութենէն եւ Լսարանական Միութենէն: Ստանալով նպաստաւոր պատասխան, կը ձեռնարկեն հանճելի բանակումի մը: Յունիս 23ին շաբաթ երեկոյ Հարիւրի մօտ սկաուտներ զինուորական կարգապահութեամբ համաչափ քայլերով շրջելով Սէն Ժէրոմի հայկական թաղերը, կ'երթան բանակումը հաստատել գործի գործարանի ընդարձակ եւ հովատուն պարտէզին մէջ:

Այս բանակումին կը մասնակցէին Գոմոնի, Սէն Լուի եւ Սէնթ Մարկրիթի սկաուտական մասնաճիւղերը իրենց խմբապետներով: Կ'արժէր տեսնել բանակումի պահը «զայլուկներու» եռուզեռը եւ անխոնջ աշխատանքը: Ժամ մը վերջը զաշտին մէկ մասը գրաւուած էր պզտիկ սպիտակ վրաններով եւ բանակումի սահմանը ճշդուած էր ծառէ ծառ չուանով մը:

Քանի մը ընկերներով ուղեցինք մօտենալ վրաններուն, սակայն յանկարծ սկաուտ մը ձեռքի ճոկանով արգիլեց մեզ.

— Կարգախօ՞սը պարոններ ...

Հայու սեւ ու փայլուն աչքերով այս պատանին խիստ լրջօրէն պահակ մըն էր ու մենք իրեն ազդու հարցումին առջեւ անճարներ մնացեր էինք:

Խմբապետ մը մեզ առաջնորդեց իրենց հանդիսավայրը, ուր սկաուտները բոլորածեւ նստած կը ջանային զանազան դաշտային խաղերով հաճոյք պատճառել հանդիսատեսներուն:

Խմբապետ Գեղամը մերթ ընդ մերթ իր զուարճախօսութիւններով անվերջ խնդուք կը պատճառէր բոլորին:

Ցետոյ սկսաւ հայրենաշունչ երգերու եւ արտասանութիւններու շարքը. «Մենք անկեղծ զինուոր ենք», «Լուսին չկար», «Յառաջ նահատակ»:

Այսպէս 150է աւելի հայրենակիցներ դիտելով դաշտային այս սկաուտական տօնակատարութիւնը հպարտութեամբ կը խոստանային բոլոր կարելի միջոցներով օժանդակել հայ սկաուտական շարժման տարածման եւ զարգացման:

Մինչ անդին նոյն օրը եւ նոյն ժամուն Սէն Ժէրոմի մասրան կից Գասպարեան սրճարանի պարտէզին մէջ հայ արբիներ կը սարքէին երեկոյթ ներկայացում մը եւ շարժանկարով կը ցուցադրէին մեր սիրելի ընկերոջ՝ ողբացեալ Մ. Վարանդեանի յուղարկաւորութիւնը:

Վերջին մասին միայն կրցայ ներկայ ըլլալ այս երեկոյթին եւ ցաւով դիտեցի թէ իրենց ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած էին հոնդաբական պարերու եւ «Աներախտ կօշկակարներ» անուն անարժէք կատակերգութեան մը: Հոս ալ ներկայ էին Հարիւրի մօտ հանդիսականներ, որոնց մէջէն գիտակից անձեր ցաւ յայտնեցին համանման ծրագրով երկու միութիւններու անջատ գոյութեան:

Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

որ կռահուորուած է շինղօրէն եւ ուր, ինչպէս կ'երեւայ, ամիսը 30.000 մարք կը ծախսէին։ Բոլոր պետերուն կ'արգիլեմայողէս կոչուած դիւանագիտական խնջոյքներ սարքել։

5.— Ձեմ ուզեր որ հարուածային վաշտերու պետերը նամբորդութիւններ կատարեն շինդ ինքնաշարժներով, ոչ ալ կնամ հանդուրժել որ կուսակցութեան դրամները վատնուին շինդ կառքեր նելու։

— Հարուածայի վաշտերու այն պետեր եւ քաղաքական վարիչները որոնք հրապարակաւ կը գինովնան, անարժան ենժողովուրդի վարիչներ ըլլալու։

7.— Բոլոր պետերէն կը սպասեմ որ ործակցին, որպէսզի քաղաքապահ գինուորները պահեն մաքուր եւ առողջ կզմակերպութեան մը նկարագիրը։ Կը փափաքիմ, մասնաւորապէս, որ իւրաքանչիւր մարդ կարենայ հարուածային վաշտերուն, կուսակցութեան կամ հիթլէրական երիտասարդութեան յանձնել իր զաւակը, առանց վախնալու թէ կրնայ ապականիլ բարոյականի կամ վարք ու բարքի տեսակէտով։ Հետեւաբար կ'ուզեմ որ բոլոր պետերը բարեխղճօրէն հսկեն որ պատժական օրէնքի 175դ յօդուածով նախատեսուած յանցանքները (միասեռականութիւն) անմիջապէս պատժուին վտարումով։ Կ'ուզեմ որ հարուածային վաշտերու վարիչները մարդիկ ըլլան եւ ոչ թէ ծիծաղելի կապիկներ։

8.— Հարուածային վաշտերու բոլոր վարիչներէն կը պահանջեմ կատարեալ հլուանդութիւն։ Կը պահանջեմ որ անոնք ցոյց տան անվերապահ ուղղամտութիւն, անկեղծութիւն եւ հաւատարմութիւն պետական բանակին հանդէպ։

9.— Կը պահանջեմ որ հարուածային վաշտերու վարիչները իրենց ստորադասներէն չպահանջեն աւելի քաջութիւն և զոհողութիւն քան կրնան ցուցնել իրենք անձամբ, որ եւ է ժամանակ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Այս գործողութիւններէն յետոյ, պաշտօնական զեկոյց մը կը հաղորդէր թէ անդորրութիւնը վերահաստատուած ըլլալով, պաշարման վիճակը վերցուած է։ Կիրակի օր, Տօքթ. Կէօպէլս, պրոպականտի նախարարը, ձայնասփիւռին առջեւ ճառ մը խօսեցաւ երեք լեզուներով — գերմաներէն, ֆրանսերէն եւ անգլիերէն։ Պարզելով նախընթաց դէպքերը, յայտարարեց թէ խաղաղութիւն կը տիրէ Գերմանիոյ մէջ, թէ ապահովութիւնը վերահաստատուած է եւ ամէն մարդ իր գործին դարձած։ Հաղորդելով զաւադիրներուն ջախջախումը, զանոնք խայտառակեց իբրեւ խմբակ մը « որուն անբարոյականութիւնը կ'արդարացնէր հարուածային գինուորներուն պատիւը »։ Ետոյ փառաբանեց Հիթլէրի անձնական քաջութիւնը, անձնուիրութիւնը եւ կորովը, ազդարարելով թէ իրենք պատրաստ են ի հարկին անողոքաբար ջախջախելու որ եւ է փոքրիկ որ կը ցուցնէ կուսակցութեան դէմ։

Կիրակի օրն ալ, միեւնոյն անողոքութեամբ շարունակուեցան պատժական գործողութիւնները։ Ձերբակալութեան բազմաթիւ կատարուեցան։ Ամբողջ օրը գաղտնապան ցրոյցներ շրջան կ'ընէին որ ձերբակալութեանց եւ գնդակահարումներու մասին։ Զրոյցի մը համաձայն, տասը նոր գնդակահարումներ եւս կատարուած էին։ Կառավարութիւնը խիստ գրաքննութեան հաստատած ըլլալով, կարելի չեղաւ ստուգել այդ զրոյցները։ Ճիշդ է որ, մասնաւորապէս Պերլինի մէջ, բոլոր հիթլէրական վարիչներ հսկողութեան տակ են։ Կէօրինկ հրամայած է որ անոնք իրենք զիրենք նկատեն կամաւոր բանտարկեալներ, մեղաւոր ըլլան թէ անմեղ։ Բանտարկուած է Պերլինի հարուածային վաշտերու ապաստանին պահապանումը, եւ պիտի դատուի անխնայ։ Հսկողութեան տակ են նաեւ նախորդ գահաժառանգը եւ ուրիշ կայսերական իշխաններ, նոյն իսկ Վիլհելմ կայսրը որ Հոլանտա կը գտնուի։

Զրոյցի մը համաձայն, դաւադրութիւնը սարքած էին... Ֆրանսացի քաղաքագէտներ, միջամտութեամբ Եղիպտոսի(?)նախկին Ուսիվ Ալպաս Հիլմի փաշայի, որ Ցուիտրին Գերմանիա կը գտնուէր եւ որ Ֆրանսական գործակալ մը կը համարուի։ Այս լուրը տարածողները ի պաշտոն թէ' խմբակը կ'ուզէ ծառայութիւն մատուցանել Ֆրանսայի, փոխարէն ակնկալելով Սաարեան քաղաքութիւնը։ Ալպաս Հիլմի վերջերս փաթթած հացկերոյթներ կուտար Գերմանիոյ մէջ, զբօսանաւ մը շինել տուածէր եւ ընդունելութիւնը առաջարկած՝ Տիկին Ֆոն Փափէնի, որ ծիրով սահմանեց։ Վերջապէս կ'ըսուի թէ իբրեւ Զօր. Շլայխէրի մեղսակից ամբաստանուած տար դիւանագէտն է Գ. Ֆրանսուա Փոնսէ, Պերլինի Ֆրանսական դեսպանը։

Բոլոր տեղեկութիւններ մասնաւորապէս կը ծանրանան միասեռականութեան պատճառին ծաւալման վրայ եւ մինչեւ մէկմիլիոն կը հաշուեն պատահարներուն թիւը։ Հրամանատար Ռօէմ, որ քանիցս մեղքը, հանրածանօթ էր այս տեսակէտով։ Նոյն՝ 1887ին, այս մարդը բարձրականէս կը խորշէր կենէ... Թերթերը եւ մասնաւորապէս ընկերվարական մամուլը հրատարակեցին անոր մէկ նամակը, գրուած 1929ին Լափազէ (Պոլիվիա)։ Հրամանատարը կատարեալ չնականութեամբ կը գրէր թէ՝ 37տարեկանէն անդիմադրելի հակում մը կը զգար, թէ շարաշար կը տանջուէրովհետեւ չէ կրցած միեւնոյն գիւրութիւնները գտնել Լա Փազի մէջ եւ միասեռականութեան մասին քարոզչութիւն մը պիտի կատարէ Պոլիվիոյ մէջ, որովհետեւ առկաւին երկու տարի հոն մնալու ստիպուած ըլլալով, չի կրնար աւելի երկար դիմանալ...

**** Իրազեկներ կը պատմեն թէ Տօքթ. Կէօպէլս առաջարկած է Գերմանիոյ բոլոր կիրակնօրեայ թերթերուն մէջ հրատարակել իբրեւ միասեռական ամբաստանուած վարիչներու կեանքին մանրամասնութիւնները, որպէսզի չհամարձակին պաշտպան հանդիսանալ Ռօէմի եւ իր բարեկամներուն կամ նոր խլրտումներ սարքել։*

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ ՄԸ ԵՒՍ

Զօր. Կէօրինկ հետեւեալ հրամանագիրը ուղեց Պերլինի եւ Պրանտէնպուրկի հարուածային վաշտերուն, իբրեւ վարչապետ Փրուսիոյ.—

1.— Առաջնորդը հրամայած է խիստ միջներ ձեռք առնել բոլոր անոնց դէմ որ կը քննադատեն իր հրամանով եւ պատերազմական օրէնքով կատարուած գնդակահարութիւնները։

2.— Այսուհետեւ հարուածային վաշտերը'ու իրենց պետերը պէտք է ներշնչուին Առաջնորդին տուած հրահանգներով։

3.— Հարուածային վաշտերը արձակուրդի մէջ են։ Արգիլուած է համազգեստ հագնիլ արձակուրդի միջոցին։ Արգիլուած է պատուոյ թուրը կրել մինչեւ ցնոր տնօրինութիւն։

4.— Հարուածային վաշտերու պետերը պէտք չէ հիանան իրենց բնակավայրէն եւ պէտք է պատրաստ ըլլան պատասխանելու առաջին կոչին։ Ծառայութեան հրամանը պիտի հաղորդուի անձամբ

5.— Ձերբակալուած է Պերլինի ապաստանի պահակախումբը։ Քննութեամբ պիտի հաստատուի թէ որոնք են այն փառքը որ մեղսակից եղած են Հիթլէրի դէմ կատարուած դաւաճանութեան։

6.— Բացարձակապէս արգիլուած է համամբումներ կատարել հրապարակներու վրայ կամ այլուր, նոյնիսկ հանրութիւնը լուսաբանելու բարեմտութեամբ։

7.— Ցառաջիկային, բոլոր անոնք որ հաւատարմութեան երդում կ'ընեն Առաջնորդին, պէտք է գործքով ապացուցանենՅէ այս երդումները միայն շրթունքներու ծայրով արտասանուած խօսքեր չեն։

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՄԷՋ

Գերմանիոյ դէպքերը մեծ ցնցում պատճառեցին Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Իտալիոյ, Խ. Միութեան, Մ. Նահանգներուն եւ ուրիշ երկիրներու մէջ։ « Թանծ խմբագրականի մը մէջ աննախընթաց կը կոչէ այս դէպքերը։ Ամբողջ Ֆրանսական մամուլը զայրոյթով կը մերժէ ո'ր եւ է ժէնվակցութիւն։ Արտաքին նախարարութիւնը մերժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել։ Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ դաւադրութիւնը շատոնց սարքուած էր, եւ ունէր շատ խոր արմատներ. Կասկածելի կը համարուի բուն պետական բանակին դերը։

Մոսկուայի թերթերը կը գրեն թէ փոխ - վարչապետ Ֆոն Փափէնի ճառը՝ յունիս 17ին՝ առաջին ազդանշանն էր հիթլէրական իշխանութեան անկման, շաբաթ եւ կիրակի օրուան դէպքերը՝ երկրորդ եւ երրորդ ազդանշանները, իսկ վերջինը չպիտի ուշանայ։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ երբ նախագահ Հինտէնպուրկ մեռնի, զինուորական գիկտատուրա մը պիտի հաստատուի, Հիթլէրի նախագահութեամբ եւ Կէօրինկի վարչապետութեամբ։ Խորհրդային թերթ մը կը գրէ — « Հիթլէր եւ Կէօրինկ յունիս 28ին այցելեցին Պառոն Քրուփ Ֆոն Պօհլէնի, հարանիքի մը ներկայ ըլլալու համար։ Դժուար է ըսել թէ որքան պիտի տեւէ Հիթլէրի եւ դրամատէրներու խնամութիւնը։Բայց հարսնիք մը տեղի ունեցաւ եւ երկու օր յետոյ յանգեցաւ հարուածային վաշտերու պետերուն ձերբակալութեան եւ սպանութեան »։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Արամ Եսաեան 20 ֆր. կը նուիրեն, Տիկին *ՍԻՐՎԱՐԴ ԴԵՐ - ՉԱԿԵԱՆԻ* մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, Պանճէօյի « Ցառաջդիմասիրաց » միութեան։ Ստանալ համապատասխան ընկալագրով «Յառաջ»ի վարչութենէն։

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻՆ Գ. Գ. Սահակ Ինճէեան, Արմենակ Մաշեան, Մելքիսեդեկ Դերձակեան։ Դիմել *Յառաջի* վարչութեան։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԻՋԵՒԵԼԻՔ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
4
ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI
4 Juillet
1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2538

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՀԱՐՑԵՐ

»»»· ·«««

Տակաւին կանուխ է որ եւ է վճռական խօսք ըսելու համար գերմանական դէպքերու մասին, որ եկան ու անցան փոթորիկի մը պէս։

Քսանըչորս ժամուան մէջ, լախտի հարուածով գետին փռուեցան մարդիկ, որ հիմնադիրներն էին հիթլէրական իշխանապետութեան եւ «դուն»ով կը խօսէին «Առաջնորդ»ին հետ։ Փուռն - ցան առանց դատաստանի, 5-7 վայրկեանի մէջ, եւ հակառակ իրենց բողոքներուն։

Եւ այժմ անհամարսափի լռութիւնն է որ կը տիրապետէ ամբողջ Գերմանիոյ մէջ։

Ու թէեւ օրուան իշխանութիւնը ամէն ինչ վերջացած կը համարի, բայց արտաքին աշխարհը թերահաւատ է ու մտահոգ։

Այդ մտահոգութիւնը հասկնալի է մանաւանդ անոր համար, որ տակաւին չեն բացուած յունիս 30ի դէպքին բուն ծալքերը։

Իսկապէս դաւադրութի՞ւն մը սարքուած էր։ Ի՞նչ ուղղութեամբ, — ա՞ջ թէ ձախ։ Դաւադիրները ո՞ր աղբիւրէն ուժ կ'առնէին, — միապետականներէ՞ն թէ պոլշեւիկներէն։ Կա՞ր դրդիչ մը՝ դուրսէն, — Վիլհէլմ Բ., Մոսկուա կամ Փարիզ։

Եւ կամ Հիթլէր ինք վախ՞ր ունէր իր անմիջական գործակիցներէն, որոնք չափազանց փառատենչ եւ չփացած, կրնային անակնկալներ պատրաստել։

Չունինք այս հարցերուն պատասխանը, բացի պաշտօնական զեկոյցներէն, իշխանատառ հրամանագիրներէն եւ անհամար թղթակիցներու անձնական տեսութիւններէն։

Ստոյգ է միայն մէկ բան, — հիթլէրական Գերմանիան կը գտնուի հրաբուխի մը վրայ։ Կ'եփի ու կ'եռայ, կրակ փսխելով ներսէն եւ դուրսէն։

Տարակոյս չկայ թէ՝ հարուածային վաշտերը — բուն հիթլէրական զօրքը — մատնուած են ստորերային վիճակի մը, եւ եթէ կանոնաւոր բանակն ալ սայթաքի, դժուար է նախատեսել հետեւանքները։

Արդարեւ, կացութեան բանալին կը գտնուի այդ ուժին ձեռքը — Ռայխսվէր։ Եւ օրուան իշխանութիւնը առայժմ վախ չունի այս ճակատէն։

Բոլոր դիկտատուրաները դատապարտուած են կրելու պարբերական ցնցումներ։

Միայն բանատեղծները կրնան հաւատալ անոնց յաղթանակութեան։

Նոյն իսկ Մ. Նահանգներուն մէջ, ուր քօղարկեալ դիկտատուրա մը կը վարէ նախագահ Րուզվէլթ, ընդհարումները — եւ արիւնոտ ընդհարումները — հետզհետէ յաճախադէպ կը դառնան։

Թօրհրդային իշխանութիւնը քի՞չ գզրգումներ ունեցաւ, 17 տարուան ընթացքին։

Եւ երկաթէ բռունցք մը չէ՞ որ կանգուն կը պահէ Մուսոլինիի տիրապետութիւնը։

Հիթլէրականութիւնը չէր կրնար բացառութիւն կազմել մանաւանդ անոր համար որ, առատ մը աննախընթաց կարգուսարքի մը առջեւ դրաւ մեծ ժողովուրդ մը, վերիվայր շրջելով նոյն իսկ միջազգային գիտելիքները։

Չմոռնանք որ եթէ Գերմանիան հնոցն է փրուսիական զօրապաշտութեան, միեւնոյնատեն հայրենիքն է ընկերվարութեան, գիտականօրէն կազմակերպուած բանուորութեան։

Ըսել կ'ուզենք թէ անխուսափելի են խմորումներն ու ցնցումները, դաւերն ու գրոհները, մինչեւ որ կարելի ըլլայ գտնել միջինը, եթէ ոչ նոր կամ վերանորոգեալ կարգուսարք մը։

Այս առթիւ, չափազանց ուշագրաւ է Գերմանիոյ դրացիներուն վերապահ եւ սպասողական դիրքը։

Կանգնած՝ անծանօթին առջեւ, անոնք, մանաւանդ Ֆրանսան, Անգլիան եւ Իտալիան, անձկութեամբ կը հետեւին գերմանական տագնապին։ Կարելի է երկու բառով բացատրել այդ անձկութիւնը. — Եթէ խլրտումները շարունակուին, Հիթլէր ժամանակ չպիտի ունենայ խօսելու սպառազինութեանց հաւասարութեան եւ ուրիշ խրատներներու մասին։ Եթէ յաղթեց, աւելի բարձր պիտի խօսի։ Եթէ յաղթուեցաւ, ո՞վ կրնայ գուշակել գալիքը։

Ամէն պարագայի մէջ, հրաբուխ մըն է որ կը բանի Եւրոպայի սրտին վրայ։

Այս փոթորիկը միեւնոյն ատեն ազդանշան մը եղաւ պարտուած ուժերուն համար, գլուխ ցցելու եւ առպարէզ կարդալու։

Հիթլէր օրէնքէ դուրս հռչակած է ընկերվարութիւնն ու համայնավարութիւնը, գրաւելով անոնց շարժուն եւ անշարժ հարստութիւնները։ Երկու հոսանքներուն վարիչ մարմինները ապաստանած են արտասահման, եւ կը շարունակեն իրենց դաւադրական գործունէութիւնը, թերթեր եւ թռուցիկներ ցրուելով, եւ գրգռելով հանրային կարծիքը։

Փոթորիկը հազիւ պայթած, ընկերվարական կուսակցութիւնը հրապարակ հանեց գայթակղեցուցիչ յայտարարութիւն մը։ Համայնավարները բնականաբար աւելի յառաջ պիտի երթային։

Միւս երկիրներու ընկերվարականներն ու համայնավարները կրնայի՞ն անտարբեր մնալ։ Եւ ահաւասիկ միացեալ ճակատ կազմած են Ֆրանսայի մէջ, պայքարելու համար ոչ միայն իրենց ազգ. կառավարութեան, այլ եւ ֆաշականութեան եւ հիթլէրականութեան դէմ։

Ուրեմն, դէմ դիմաց կ'որոշուին երկու ալիքներ, միահեծան իշխանապետութիւնն ու աշխատաւոր բազմութիւնները։ Գերմանիան հնոցներէն մէկն է միայն։

Այդ հնոցը կրնայ դառնալ ազգայնական կիրքերու վառարան մը, իբրեւ գերագոյն միջոց պաշտպանութեան, ինչպէս ամէն երկրի մէջ։

Շ.

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

»»»· ·«««

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐ ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆԻ, ՋԱՏԻԿԵԱՆԻ, ՋԱԼԸԳԵԱՆԻ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱՑՈՒԵՑԱՆ

Ո՞վ է փախստական Էյս (X) զոր կը փնտռէ ոստիկանութիւնը

ԳՈՀԱՐԱՒԼԵԱՌ ՏԷՍՏԷԵԱՆԻ ԵՒ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— ●● —

Երկուքն ալ կը մերժեն անգլիերէնով վկայել եւ կը վախնան Դաշնակներէն

»»»· ·«««

(ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 20 յունիս. — Այսօր կարդացուեցան ամբաստանեալներ Միրիճանեանի, Ջատիկեանի, Ջալըգեանի եւ Անդրէասեանի յայտարարութիւնները եւ լսուեցան Անդրանիկ Տէստէեանի եւ Մանուկ Յակոբեանի վկայութիւնները։

Հոգաբարձու Տէստէեանի կողմէ 1933 դեկտեմբեր 24ին եղած յայտարարութենէն կը թուի որ «զօրչ հագուստով մէկը փախած է եկեղեցիէն» եւ ցարդ անծանօթ կը մնայ։ Յակոբեանի վկայութենէն երեւաց որ փնտռուած անձ մը կայ որուն անունը դատախազը չուզեր հրապարակել եւ այդ անձին ակնարկեց Էյս (X) յորջորջումով։ Դատախազը այսօր աւարտեց իր ամբաստանութիւնները եւ վկայութիւնները, գոնէ առայժմ, եւ դատը պիտի վերսկսի յառաջիկայ երկուշաբթի, 25 յունիս, լսելու պաշտպան կողմին թանիքները։

×

Առաւօտեան նիստը բացուելուն, դատախազ Պ. Քամինսկի ժամը 10էն քիչ անց կարդաց ամբաստանեալ Ջօն Միրիճանեանի 1933 դեկտեմբեր 28ին ըրած յայտարարութիւնը օգն. դատախազ Պ. Քոհնի։ Ան ըսած է. —

— «Անունս Ջօն Միրիճանեան է։ Վաճառորդ եմ։ Քաղաքացի եմ։ Միշտ Նիւ Եորք բնակած եմ։ Դեկտեմբեր 24ին եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած դէպքի մասին սա է իմ պատմութիւնս։ Դաշնակ եմ։ Հ. Յ. Դ. ակումբի բէյսպոլ խաղալու գացի։ Չեմ հաւանիր Դուրեան սրբազանի դէմ մղուած քաղաքականութեան։ Եկեղեցի գացի դեկտեմբեր 24ին։ Տիկին Գավաֆեանէն իմացայ դեկտեմբեր 23ի իրիկունը թէ Դուրեան սրբազան պիտի պատարագէր։ Ժամ գացի Պ. Լեւոն Գավաֆեանի հետ, 9էն ետք։ Չէի գիտեր որ բան մը պիտի պատահի։ Գավաֆեան Դաշնակ չէ։ Ես Դաշնակ եմ։ Սրբազանին դէմ չեմ։ Ժամուն մէջ նստած էի նստարանին եզրը։ Գավաֆեան քովս էր։ Ես չյարձակեցայ։ Չտեսայ Սրբազանին դէմ յարձակողը։ Երբ Սրբազանը քովէս անցաւ, խաչ հանեցի։ Երբ անցաւ մէկը իյնալ Սրբազանը եւ կռիւը սկսաւ։ Այդ ատեն Գավաֆեանին ըսի. «Եր — թա՛նք դուրս»։ Չփախայ։ Հրեցին։ Եթէ կ'ըսեն թէ յարձակած եմ, սուտ ապացուցանեն։ Անշուշտ Սրբազանը լսելու գացի եւ ուրիշ դրդապատճառ չունէի»։

Պ. ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԷՍՏԷԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Վկայի աթոռը կանչուեցաւ Պ. Անդրանիկ Տէստէեան, որ ուզեց թարգմանով պատասխանել Պ. Քամինսկի հարցումներուն պատասխանելով ըսաւ.

— «Դեկտեմբեր 24ին Ս. Խաչ եկեղեցին էի։ Մուտքին առջեւն էի։ Դուրեան սրբազանի վրայ յարձակման ատեն ներսը չէի, դուրսն էի։ Դէպքը պատահելուն ժամուն ներսի դրան մօտ էի։ Մարդ մը տեսայ որ Սրբազանին վրայ յարձակեցաւ։ (Դատարանի հրաւէրով աթոռէն կ'իջնէ եւ ամբաստանեալներէն ցոյց կուտայ Միհրան Ջատիկեանը)։ Դատարանին եւ երդուեալներուն կը յայտնեմ թէ այս մարդը Սրբազանին մարմնին դէմ ձեռքերով կը ճնշէր։ Սրբազանին ձախ ուսին։ Ջատիկեան այդ ատեն կը կենար նստարանին վրայ։ Ցետոյ սկսաւ փախչիլ դէպի դուրս։ Ետեւէն վազեցի։ Ջատիկեան կ'ուզէր զարնել, իսկ ես դաւազանովս երկու ձեռքով անոր գլխուն զարկի։ Միջտ դաւազան կը կրեմ։ Գաւազանս կոտրեցաւ։ (Կոտրած դաւազան մը կը բերուի եւ վկան կը հաստատէ իր նոյն այն կոտրած դաւազանը ըլլալը)։ Այն մարդը որուն զարկի դաւազանովս՝ երկու ձեռքով կը ճնշէր Սրբազանին մարմնին։ Գաւազանս կոտրելէն ետք դարձայ ետ։ Ջատիկեան փախաւ»։

ՊԱՇՏՊԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Դեկտեմբեր 24ին Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձո՞ւ էիր։ = Այո։

— Անգլիերէն կը խօսի՞ս։ = ...։ — Ի՞նչ գործ կ'ընես։ = Դոհարավաճառ եմ։ — Քանի՞ տարի է Ամերիկա ես։ = 22 տարի։ — Քանի՞ տարի է գործ կ'ընես։ = 28 տարի։

— Բարձր խօսէ եւ անգլիերէն խօսէ։ = Չեմ ուզեր անգլիերէն խօսիլ։

— Գործիդ մէջ անգլիերէն չե՞ս խօսիր։ = Կը խօսիմ։ — Հոս ինչո՞ւ չես խօսիր։ = Թարգմանի միջոցաւ կ'ուզեմ խօսիլ։

— Նայէ Պ. Ջատիկեանին (Պ. Շէրիտըն ոտքի կը հանէ ամբաստանեալ Ջատիկեանը։ (Վկան կը նայի անոր)։ — Դեկտեմբեր 24էն առաջ կը ճանչնայի՞ր Ջատիկեանը։ = Ոչ։

Պ. Շէրիտըն դատախազէն առնելով կարդաց Պ. Անդրանիկ Տէստէեանի 1933 դեկտեմբեր 24ին ըրած յայտարարութիւնը պատկան իշխանութեանց, թարգմանութեամբ Վ. Տիրատի։ Այս յայտարարութեան մէջ վկան ըսած է.

— «Գոհարեղէնի գործ ունիմ 431 5րդ Էվընիւ, Նիւ Եորք։ Եկեղեցիին մէջ էի այսօր։ Գորշ վերարկուով մէկը հրեց զիս եւ գետին ինկայ։ Ցարձակումէն ետք բան չտեսայ։ Գաւազանս կորսնցուցի եւ կոտրեցաւ։ Դուրս փախչողը չեմ գիտեր»։

— Այս հարցումները քեզի եղա՞ն եւ այս պատասխանները տուի՞ր։ — Այո, տուի, բայց պատասխանները սխալ են։

— Այն ատեն ճիշդը ըսի՞ր։ = Անոնք լաւ կազմակերպուած էին եւ կը վախնայի։

Պ. Շէրիտըն կարդաց Պ. Տէստէեանի երկրորդ յայտարարութիւնը իշխանութեանց ըրած, 1934 յունուար 18 թուականով։ Այս եւ միւս վկաներու եւ ամբաստանեալներու յայտարարութիւնները կազմուած են հարց - պատասխանի ձեւով։ Կ'ամփոփեմ միայն պատասխանները։ Պ. Տէստէեան երկրորդ անգամին ըսած է.

— «Ս. Խաչ եկեղեցիի հոգաբարձու եմ։ Սրբազանի սպանութեան ատեն եկեղեցին էի։ Ոստիկանութեան յայտարարութիւն մը ըրի 1933 դեկտեմբեր 24ին։ Այդ ատեն ինծի հարցուեցաւ դաւազանիս եւ անծանօթ մարդու մասին։ Վախնալով տուի պատասխաններս։ Այդ մարդը Միհրան Ջատիկեանն է։ Կը փախնայի, վասնզի անոնք կազմակերպուած սրբազործներ էին»։

— Քաղաքացի՞ ես։ = Այո։ — Գործ կ'ընե՞ս։ = Այո։

— 1933 դեկտեմբեր 24ին յայտարարութիւն ըրի՞ր ոստիկանատան պաշտօնեաներուն։ = Այո։ — Եւ դուն հոգաբարձո՞ւ ես այն եկեղեցիին ուր սպանուեցաւ Դուրեան սրբազանը։ = Այո։

— Ժամին դաւիթը քեզ գետինը չձգեցի՞ն։ = Ոչ։ — Դեկտեմբեր 24ին ժամէն դուրս քեզ վար նետեցի՞ն։ = Ոչ։ — Երբ յունուար 18ին դատախազի օգնական Պ. Քոհնի գրասենեակը գացիր, դուրսը տեսա՞ր Ջատիկեանը։ = Այո։

— Մինակ այդ մա՞րդն էր հոն։ = Ոչ։ — Ուրիշ ո եւ է Հայ կա՞ր։ = Նստարանին վրայ քանի մը հոգի կային եւ ես անոնց մէջ ցոյց տուի Միհրան Ջատիկեանը։ — Ջատիկեանի լուսանկարը ցոյց տուի՞ն քեզի։ = Ջատիկեան նստած էր դատախազի գրասենեակին դուրսը։ — Մէկը ըսա՞ւ քեզի Ջատիկեանի անունը։ = Ոչ։

— Դատախազին կողմէ քեզի հարցում եղած է թէ «դուն կրնա՞ս ճանչնալ այն անձը որ դաւազանով զարկաւ քեզի»։ Այո՞։ = Ես ատանկ բան ըսած չեմ։ — Հապա ի՞նչ ըսիր։ = Ըսած չեմ որ մէկը դաւազանով զարկաւ ինծի։

— Քեզի հարցուած է — «ո՞վ է մարդը»։ = Միհրան Ջատիկեանը։

— Դրսի՞ մարդը։ = Չեմ գիտեր։ Անիկա դուրսը տեսայ»։ Այս հարցումները եղա՞ն քեզի եւ այս պատասխանները տուի՞ր։ = Ի՞նչ պատասխան։

— Ըսէ այո կամ ոչ։ = Ինչ պատասխան։ — Անգլիերէն պատասխանէ։ = ...։ — Անգլիերէն գիտե՞ս։ = Քու հետդ չեմ ուզեր անգլիերէն խօսիլ (ընդհանուր ծիծաղ)։

— Դեկտեմբեր 24էն առաջ Պ. Ջատիկեանը կը ճանչնայի՞ր։ = Ոչ, չէի ճանչնար։

— Երբ եկեղեցիէն ներս գացիր, թափօրը կը շարժէ՞ր։ = Կախ սկսած էր։

— Բայրթ կա՞ր (խառնակութիւն)։ (Թարգման Պ. Թէքէեան յայտնեց թէ «բայրթ»ին համարժէք հայերէն բառ չկայ եւ թոյլտուութիւն խնդրեց դատարանէն քանի մը բառերով բացատրելու եւ բացականչեց)։ — «Բայրթ» կա՞ր։ = Այո։

Պ. Շէրիտըն ուզեց ծանրանալ այն մասին թէ վկային աչքով ամբաստանեալին ձեռքերը Դուրեան սրբազանին ուսին որ կողմերը ճնշեր են, սակայն դատաւոր Քորրիկըն նկատեց թէ այդ կէտը շատ ալ կարեւոր չէ։

— Ջատիկեանին ձեռքերը քանի՞ բոպէ ճնշեցին Դուրեան սրբազանի ուսերուն։ = Հազիւ բոպէ մը։ — Այդ պահուն մարդիկ նստարաններէն կը հրէի՞ն։ = Այո։ — Ջատիկեանը 5րդ նստարա՞նն էր եւ ձեռքերը Սրբազանին ուսերուն զնելէ ետք, առաջի՞ն մարդն էր որ դուրս ելաւ։ = Այո։ — Խօսեցա՞ր Դուրեան կոմիտէին հետ։ = Ոչ ոքի հետ խօսած չեմ։ — Տակաւին հոգաբարձու չե՞ս։ = Այո։ — Դուրեան կոմիտէի մասին գիտե՞ս։ = Լսած եմ։

— Դուրեան կոմիտէի անդամներուն հետ խօսա՞ծ ես։ = Ոչ։

Պ. Շէրիտըն վերջացուց իր հարցաքննութիւնը եւ Պ. Անդր. Տէստէեան գոհ կը թուէր որ ազատեցաւ անոր ձեռքէն։ (Մնացեալը վաղուան թիւով)

ՏԻԳՐԱՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

Մասնաւոր աղբիւրէ մը խորին ցաւով կ'իմանանք թէ Թիֆլիզի մեր ընկերներէն Տիգրան Աւետիսեան սպաննուած է անորակելի դաւադրութեամբ մը, աքսորավայրին մէջ։

Ողբացեալ ընկերը, տակաւին երիտասարդ, երկար տարիներ եղած է անդամ Թիֆլիզի Կեդր. Կոմիտէին։ Ինչպէս ուրիշ բազմաթիւ ընկերներ, Տիգրանն ալ առաջին օրէն իսկ ինկաւ պոլշեւիկեան իշխանութեան թաթին տակ, եւ հետապնդումէ հետապնդում, բանտէ բանտ՝ ինկաւ զգիտէր որ հեռաւոր աքսորավայրի մը մէջ, ուրկէ կը հասնի իր մահուան գոյժը։

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի Տիգրան։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Քանի՞ հոգի գնդակահարուած են

Հակասական լուրեր կը շրջին կատարուած գնդակահարութեանց մասին։ Երէկ հեռագիր մը կը հաշուէր 37 հոգի։ Ուրիշ հեռագիր մը կ'ըսէր թէ 60 - 70 է։ Բոլորն ալ ենթադրութիւններ են, որովհետեւ խիստ գրաքննութիւն կը տիրէ։ Կառավարութիւնը ինք պիտի հրատարակէ պաշտօնական ցանկը։ Պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ «մաքրագործումը» վերջացած է 24 ժամուան մէջ եւ ամբողջ ժողովուրդը Առաջնորդի կողքին կանգնած է «անսահման խանդավառութեամբ»։

⁂ Անտարբեր թերթերը կը գրեն թէ կացութիւնը շատ ծանր է Մինիխի մէջ։ Կառախումբերը կը հասնին մեծ յապաղումներով եւ գրեթէ պարապ են։ Քաղաքը պատերազմի օրերու պատկերը կը ներկայացնէ։ Փողոցներուն մէջ անդադար կ'երթեւեկեն զօրականներ, զինուորներ եւ հիթլէրական պահակներ։ Գնդացիրներ դրուած են կեդրոնական կայարանին առջեւ։ Գլխաւոր պողոտաները բռնուած են զինուորներով։

⁂ Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Շլայխէր սպաննուած է առանց որ եւ է դիմադրութիւն փորձելու։ Շաբաթ առտու կանուխ, երկու հոգի ինքնաշարժով մը կ'երթան իր բնակած վիլլան։ Անծանօթներէն մէկը ներս մտնելով, քանի մը գնդակներ կը պարպէ եւ նորէն ինքնաշարժը մտնելով կը փախչի։ Զօրավարը, որ հիւրանոցը կը գտնուէր կնոջը հետ, վայրկենապէս կը սպաննուի, իսկ տիկինը ծանրապէս կը վիրաւորուի փորէն, եւ կը մեռնի ճամբան, հիւանդանոց փոխադրուած ատեն։

⁂ Գնդակահարուածներուն մէջ կը գտնուի հրամանատար Կէրթ, ծովային սպայ մը որ ստացած էր Կոմէնդարարձր պատուանշանը, «վասն Արժանեաց»։ Շատ քիչեր ունին այս նշանը, եւ այդ քիչերէն մէկն է Հինտէնպուրկ։

Պատերազմական ատեանին առջեւ, իւրաքանչիւր գնդակահարութեան հազիւ եօթը վայրկեան կը տեւէր։ Ահաւոր տեսարան մը կը պարզէր Լիխթէր - Ֆիլտէի զօրանոցը, ուր տեղի կ'ունենային գնդակահարութիւնները։ Բոլորն ալ բարձրաձայն կը բողոքէին թէ անմեղ են, խորապէս յուզելով գնդակահարող զինուորները, բայց ապարդիւն էր. գնդակները կը տեղային իրարու ետեւէ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

2.— ԱՆՀԱՏԸ ԳԱՀԻՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ԱՆՀԱՏԸ ԳԱՀԸՆԿԷՑ

Ֆրանսական մեծ Յեղափոխութիւնը անհատապաշտութեան արիւնոտ ապստամբութիւնն է ազնուապետական այն իրաւակարգին դէմ, որ անհատի իրաւունքը անտեսած էր հաւասարութիւնը ենթարկած տիրող դասի քմահաճոյքին։

«Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու Յայտարարութեան» նախաբանը փողհարելով մարդու «բնական, անձեռնմխելի եւ նուիրական իրաւունքները» կը յայտէ. — «Մարդու իրաւունքներու մոռացումը կամ անտեսումն է միակ պատճառը հանրային դժբախտութիւններու եւ կառավարութեանց ապականութեան»։

Նոյն յայտարարութեան 17 յօդուածներէն երկրորդը նմանապէս շատ ուշագրաւ է մեր առաջադրած հարցի քննութեան տեսակէտէն։ Ան կը խօսի «մարդու անկորնչելի եւ բնական իրաւունքներու պահպանման» մասին։

Այսպէս, Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան հիմնական մտահոգութիւնը եղաւ ոչ միայն ընդունիլ եւ ապահովել մարդու եւ քաղաքացիին իրաւունքները, այլ եւ հանդիսաւորապէս նուիրագործել եւ յայտարարել թէ այդ իրաւունքները անձեռնմխելի են, որովհետեւ բնական են, կը բխին այն իրողութենէն որ մարդը իբրեւ մարդ անքննելի եւ անկորնչելի իրաւունքներ ունի, որոնց առջեւ պէտք է խոնարհին ընկերութիւնը եւ կառավարութիւնները։

Այդ հանդիսաւոր Յայտարարութիւնը ռումբի մը պէս նետուեցաւ 19րդ դարու վրայ, թափանցեց ամէն սահմաններէ ներս, եւ իրմով համակեց դարուն ամբողջ մտածողութիւնը։

Ռոմանթիկ դպրոցը որ անցեալ դարու առաջին քառորդին թատերական հանդիսաւորութեամբ հրապարակ կ'իջնէր, անհատը, իր վիշտերով եւ տենչերով, դարձուց իր երգին եւ հիացումին գլխաւոր առարկան։

Ընկերաբանութիւնն ու փիլիսոփայութիւնը տարփողեցին մարդու եւ անհատի իրաւունքները, հակադրութեան։ Սփէնսըրի «Անհատը պետութեան։ Սփէնսէրի «Անհատը պետութեան դէմ» գրքոյկին նիւթը փայլատակումն է դարուն մտայնութեան։

Նափոլէոնեան օրէնսգրքերը, որ օրինակ ծառայեցին ուրիշ ազգերու եւ ընդօրինակուեցան երկիրէ երկիր, ծայրէ ծայր անհատի իրաւունքներու գերակայութեան եւ նուիրագործման նացայտ մտահոգութիւնը կը մատնեն եւ այս՝ յաճախ ի վնաս հաւաքականութեան։

Թերեւս ամէնէն շատ եւ ամէնէն յատկանշական ձեւով տնտեսութեան եւ տնտեսագիտութեան մէջ իր լրիւ ծաղկումին հասաւ անհատին ամենակալ իրաւունքներուն պաշտպանութիւնը։

— Ազատ թողէք, մի խանգարէք անհատը, թողէք որ ան անկաշկանդ գործէ, կ'աղաղակէր տնտեսագիտութեան դասական դպրոցը Ադամ Սմիթի, Րիքարտոյի եւ ուրիշներու բերնով։

Դասական դպրոցը իր պաշտպանութեան տակ առնելով տնտեսական մարդը, կը հաւատար թէ անոր գործունէութիւնը կը ղեկավարուի ներքին, թաքուն, բնական օրէնքներով։ Բաւական է չմիջամտել՝ որպէսզի այդ բնական օրէնքները ինքնաբերաբար, իրենց ներքին ուժականութեամբ, յառաջ բերեն բարեբաստիկ ներդաշնակութիւն անհատներու միջեւ եւ ընկերութեան համար։

Ահա տեսակէտ մը, ահա սկզբունքներ որ իրենց արտայայտութիւնը գտան ոչ միայն գրականութեան, ընկերաբանութեան, օրէնսդրութեան եւ տնտեսագիտութեան մէջ, այլ արդէն յաղթական էին քաղաքական մարզին մէջ։ Ժողովրդական վարչաձեւին կիրարկումը տուաւ անհատին ազատութեան իր ամբողջական եւ տրամաբանական զարգացումը եւ անով գունաւորեց 19րդ դարը։

Անհատին կամքն է աղբիւրը օրէնքին եւ իշխանութեան, ան է որ կը ձեւէ, կը շինէ, կը տնօրինէ եւ իրաւունք ունի քանդելու։ Քուէատուփին մօտեցող անհատը՝ թագաւոր, եւ քուէի մեծամասնութեամբ ընտրուած քաղաքացին՝ ճշմարիտ արտայայտիչը հաւաքական կամքին։

«Ձայն բազմաց, ձայն Աստուծոյ» դաւանանքն է որ քաղաքական տարազով կոչուեցաւ դեմոկրատիա (ժողովրդապետութիւն), իսկ հոգեկան արտայայտութեամբ եւ իբրեւ մտայնութիւն յորջորջուեցաւ ազատականութիւն (liberalisme) եւ տարփողուեցաւ 19րդ դարու երկայնքին ու երկրէ երկիր. այն աստիճան որ ընկերվարութիւնն ալ փորձութեան մատնուելով, կառչեցաւ անոր քղանցքին եւ կոչեց ինքզինքը «սոցիալ-դեմոկրատիա»։

19րդ դարը անվիճելիօրէն եղաւ ազատականութեան եւ անհատապաշտութեան դարը. անհատը ինքնարժէք եւ ինքնանպատակ հռչակուեցաւ։

Անհատի այս յաղթանակին կը հետեւի քաղաքական եւ քաղաքացիական ազատութեանց այն երկար շարանը որ կը կազմէ ժողովրդավար վարչաձեւին աւետարանը։

Իրաւունք ազատ, հաւասար եւ ուղղակի հանրաքուէի, ընտրելու եւ ընտրուելու, իրաւունք խօսքի, մամուլի, հաւաքոյթի, ընկերակցութեանց եւ խղճի ազատութեան։

Իրաւո՛ւնք ... Իրաւունք նոյն իսկ ըմբոստութեան եւ զինեալ ապստամբութեան, կը յայտարարէր «Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու տախտակը, եթէ պետութիւնը փորձէ ոտնակոխել կամ անտեսել անհատին բնական իրաւունքները։

Եթէ ճիշդ է որ անհատը իրաւունքներ ունի եւ քաղաքակրթութեան վերջին նպատակն է ապահովել եւ ընդլայնել անհատին այդ իրաւունքները եւ երջանկութիւնը հաւաքականութեան ծոցին մէջ, ապա ուրեմն 19րդ դարու դեմոկրատիան այնքան տարամերժօրէն անհատապաշտ եղաւ որ, անտեսեց եւ շատ անգամ ջնջեց հաւաքականութեան շահը, անհատապաշտութեան բագինին վրայ եւ ի վերջոյ այնպիսի այլասերումներու ենթարկուեցաւ որ դարձաւ անկարող եւ նոյն իսկ վտանգաւոր վարչաձեւ՝ առաջնորդելու մարդկութեան ճակատագիրը։

Դեմոկրատիան ոչ միայն չկրցաւ ներդաշնակել անհատին եւ ընկերութեան շահերը, այլ եւ գերադասեց անհատը ընկերութենէն եւ մոռցուեցաւ այն պարագային մէջ թէ անհատին շահը կը զուգադիպի հաւաքականութեան շահին եւ անհատին երջանկութիւնը յառաջ կը բերէ ընկերութեան երջանկութիւնը։

Իսկ անհատին երջանկութիւնը հոմանիշ դարձաւ նիւթական բարօրութեան։ Կեանքի նիւթապաշտական ըմբռնումը տիրապետեց մտքերուն. տնտեսականի խանդավառ աէրը, խոյանքը դէպի աննիւթական հաճոյքներ, գաղափարի համար մարտնչելու եւ զոհուելու պատրաստակամութիւնը դարձան փոքրամթի անհատներու սեփականութիւն։ Անհատը պարպուեցաւ իր հոգեկան արժէքներէն եւ գոհունակութեամբ նետեց ինքզինքը նիւթական շահի նեղ շրջանակին մէջ։

«Դեմոկրատ», «լիպէրալ» եւ անհատապաշտ 19րդ դարու անբարոյական բարոյականութիւնը հռչակուեցաւ «Ամէն մարդ իրեն համար եւ Աստուած ամէնքին համար», այն ներքին ապահովութեամբ թէ Աստուծոյ բաշխումը ամէնքին՝ «սուրբ ապրանք չըլլար»։

Զարմանալի չէ որ այս աստուածաբաշխ բարոյականութեամբ բաւականացող եւ անհատապաշտութեամբ ոգեւորուած դեմոկրատիան դարձաւ, իրականին մէջ, ոչ թէ ընդհանրապէս անհատին, այլ ամէնէն առաջ եւ ամէնէն աւելի խաբեբայ ու դրամաշորթ, անանկութիւնը գրաւող ընտրած կամ անզօր հարստութիւններու վրայ հիմնուած բաժնեթուղթեր տեղաւորող եւ եթէ այդ բոլորը չըլլան, բռնաբարութեամբ առնքացող անհատին պաշտպան վարչաձեւը։

Զարմանալի չէ նոյնպէս որ արտադրութեան մէջ անման եւ առհասարակ ընկերութեան օգտակար ոչ-խտտանքնայթղթերեւակէտէն ամէնէն անպէտ հասունածը, փաստաբան դասը, որուն անհետացումով առնուազն ոչինչ պիտի կորսնցնէր ընկերութիւնը, դարձաւ, դեմոկրատիայի շնորհիւ, ղեկավարը պետութեան եւ բազմած հասութաբեր աթոռներու վրայ, խորհուրդ ու հնարք կը բաշխէ անբարոյականութեան եւ խարդախութեան մէջ իր փառքն ու յաջողութիւնը փնտռող անհատին։

Ահա անհատապաշտութեամբ սկսած եւ այլասերումի յանգած զուխացել պատկերը այն դեմոկրատիային որ դիկտատուրայի լախտի հարուածներուն տակ կը կթոտի եւ նահանջի մէջ է։

Ի՞նչ կը հակադրէ անհատապաշտ եւ ազատական դեմոկրատիային բարձրացող դիկտատուրան։

«Մենք կը ներկայացնենք յստակ, վճռական եւ վերջնական հակադրութիւնը դեմոկրատիայի, սակաւապետութեան..., մէկ խօսքով 1789ի «անմահ» սկզբունքներու աշխարհին» (Մուսոլինի, էջ 74) (*)։

«Դեմոկրատիայի դարը, թէեւ, մեծամասնութեան քանակի դարը վերջնականապէս հալածական ենթարկուած է» (էջ 75)։ Իսկ ազատականութիւնը կը նկատուի «անիշխանութեան տրամաբանական եւ պատմական նախադուռը»։ (Մուսոլինի, էջ 47)։

«Արեւմտեան դեմոկրատիան, ահա՛ յիմարութիւնը»։ (Հիթլէր, էջ 264)։

Իսկ անհատը, դեմոկրատիայի գուրգուրանքին առարկայ այդ չփացած զաւակը,— ահա՛ թշնամին որուն դէմ թունաւոր նետեր կ'արձակէ դիկտատուրան։

Մտնենք մանրամասնութեանց մէջ։

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՄՈՒԷԼ

(*) Այս եւ յետագայ բոլոր մէջբերումները առնուած են Մուսոլինիի **Le Fascisme** եւ Հիթլէրի **Mein Kampf** գրքերէն։

ՓԻԷՐ ԼՈԹԻԻ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ...

Եւրոպայի չփացած լակո՛տը դարձաւ Թուրքը, մանաւանդ սա վերջացող քանի մը տարիներու ընթացքին։ Մեծ ու փոքր, յաղթական թէ պարտեալ, բոլոր պետութիւնները կորզով զայն կը գուրգուրեն եւրոպական ցամաքամասէն մինչեւ Պալքանները, մինչեւ Ասիան ու Ամերիկան, խեղկատակ ու պատկերազարդ ցուցադրութիւններ կազմակերպելով մամուլի մէջ, եւ բեմերու վրայ, եւ բարձրաձայն թէ առանձին այցելութիւններ տալով դէպի Թուրքիա ու Թուրք ժողովուրդը։

Եւ բնական է, վերադարձին լորձնաշուրթն փառաբանելու համար «Թուրք արի եւ աշխատասէր ժողովուրդին բարեմասնութիւնները, եւ հաստատուած կարգուսարքը», իր պաշտելի «առաջնորդ» Մուսթաֆա Քէմալով, եւ «ճկուն» դիւանագէտ Ըսմէթով։

Եւ չզարմանանք երբեք այս ախտաւոր երեւոյթին առջեւ։ Այսպէս էր Եւրոպան երէկ, երբ մենք հող ունէինք մեր ոտքերուն տակ եւ ժողովուրդի տուեալ զանգուած մեր շուրջը, եւ այսպէս է հիմա, երբ մահ կուզանք գաղթականի ցուպը ձեռքին աշխարհէ աշխարհ, լուացնցուող պողոտաներու վրայ։ Այն տարբերութեամբ միայն, որ երէկ Եւրոպան ճանչցած էինք թերթերու, գիրքերու եւ ճառերու միջոցաւ, իսկ այսօր իր մէջ կ'ապրինք, կը շնչենք ու կը հեւանք իրենց հետ։ Եւ հիմա, երբ մարդ փորձուի համեմատութեան եզր մը գտնել երէկի եւ այսօրուան մտածումներու միջեւ, այս գետնի վրայ, պիտի տեսնէ տարբերութիւններու ի՜նչպիսի խորխորատ, ինչպիսի անդունդ։

Երէկ, երբ Լօզանի մէջ, «յաւիտենական Հիւանդ Մարդը», Թուրքը, գլուխը վեր ցցեց, եւ պատռեց իր իսկ ձեռքով ստորագրուած մահավճիռը, Սեւրի դաշնագիրը, նոր շրջան մը բացուեցաւ Թուրքիոյ համար։ Անկիւնադարձ մը, եթէ կ'ուզէք։ Իրերու այս անորոշ կացութեան առջեւ, երբ մէկը լռեց, մեր «մեծ դաշնակիցներէն», միւսը զաւածանեց, դարպասեց, ամենայն ամբարտաւանութեամբ։ Երբ հարցը քարիւղի եւ թաքուն քաղաքական ծրագիրներու մասին էր, աւելորդ էր իսկ մտածել, երբեմն իրենց «փոքր դաշնակից», տառապած ժողովուրդի մը տենչերուն, քաղաքական ու ընկերային ցանկութիւններու մասին։ Այսպէս է անողոք իրականութիւնը դժբախտաբար, քաղքենի դիւանագիտութեան մէջ։ Հետաքրքրուեցան կամ կը հետաքրքրուին այնչափ միայն, որքան որ իրենց շահերը կը պահանջէին։

Քաղաքական ու տնտեսական անկայունութիւններու եւ քարիւղի հակայ ապրանքներու առջեւ, մեր գոյութիւնն ու մեր արդարագոյն դատը ստորակցութեան ենթարկուելէ վերջ, Թուրքիոյ յաւիտենական եւ չեզոքացուած թշնամիները, դարձան մէկ օրէն միւսը «անշահախնդիր» եւ «անբասիր» բարեկամներ։ Օրինա՞կ կ'ուզէք։ Որո՞ւն միտքէն իսկ կ'անցնէր որ, օր մը, ցարական Ռուսիոյ ժառանգորդները, թեւ ու թիկունք պիտի հանդիսանային քէմալական տապալութեան։ Որո՞ւն միտքէն կ'անցնէր, որ օր մը, երէկի Թուրքին սուրէն ազատագրուած պալքանեան փոքր պետութիւնները, որոնց հոգին խորը կայ մշտավառ ատելութիւն մը Թուրքին ու Թուրքիոյ հանդէպ, պիտի եղբայրանային Պալքանեան ուխտի ու այլ դաշինքներով։

Ահա մեր Իտալիան իր ֆաշական կարգ ու սարքով, ահա ձեզի Մեծն Բրիտանիան, որ Մուսուլի նաւթահորերու խնդրին առջեւ անպատիւ նահանջի մը ճամբան բռնեց, ու վերջապէս ահա ձեզի Ֆրանսան, որ երթալով անզատութեան անփառունակ ճամբան կը բռնէ թրքական քաղաքական թէ տնտեսական ճնշումներուն առջեւ։ Բոլորին յեղլողութեան մէջ տակաւին կենդանի է Թուրք-սուրիական սահմանագծումներու առթիւ Ֆրանսայի բռնած ընթացքը։ Եւ Թուրքերը հիմա աւելի պահանջկոտ են։ Ո՛չ միայն կը պահանջեն, այլ եւ կը սպառնան։ Վկայ Ալէքսանդրէթի սանճագին Թուրքիոյ վերադարձնելու առթիւ արտայայտուած միտքերը։

Ֆրանսական քաղաքականութիւնը նահանջի ճամբան բռնեց այն օրէն, երբ իշխանութեան գլուխ եկաւ արմատական - ընկերվարական էրիօն։ Եւ Լիոնի քաղաքապետը նահանջի այս ճամբուն վրայ, գլեց անցաւ շատ ու շատեր։

Իր ճամբորդութիւնը դէպի Թուրքիա քանի մը ընկերակիցներով, շատ բաներ կը խօսին մեզի, հակառակ անոր որ «անպաշտօն» հանգամանքով մը կատարած էր այդ ճամբորդութիւնը։

Յիշողութեանս մէջ շատ կենդանի է տակաւին։ Էրիօն, Իզմիրի «պատուոյ քաղաքացի» յորջորջուելէ վերջ, երբ գիւղացի Թուրքեր ձմերուկ կը հրամցնեն իրեն, կը բացագանչէ.

— «Այս ի՜նչ երկիր, այս ի՜նչ երկինք, եւ այս ինչ պտուղ»։

Եւ քունէն ընդոստ արթնցած մէկու մը պէս, գոհար մտքեր թափելով, կ'որդեգրէ երկու Թուրք տղաք, իր ծախքով գիւղատնտեսական վարժարանի դասընթացքներու հետեւելու համար։

Եւ վերադարձին, ինչպէս բոլոր Եւրոպացիները, որոնք կամ յօդուածաշարք մը պիտի գրեն թերթի մը մէջ եւ կամ գիրք մը պիտի հրատարակեն, Լիոնի քաղաքապետը երկուքը միասին կատարեց։ Ե՛ւ յօդուածաշարքեր զետեղեց զանազան թերթերու մէջ, եւ հատոտաւոր գիրք մըն ալ հրատարակեց որ անգամներ վրայ է հիմա, «L'Orient»։

Կ'արժէ այլ առթիւ մանրամասնել այս գիրքը, հասկնալու համար շատ մը գոհար մտքեր, որոնց մասին հեղինակը սատարութեամբ մը ... շացած հիացումը կը յայտնէ։

Ինչպէս բոլ., Լօզանի դաշնագիրը Թուրքերն ու Թուրքիոյ համար անկիւնադարձ մը։ Թուրքիան ... ձաւ արեւելքէ ... գիրքէ գիրք, քաղաքէ քաղաք ... ներս։ Քիչ մը համբոյր, ... մայն բաշխելու սորբ ... այս մարզին մէջ Ֆրանսան իր ... մէջն է։ Յօրհնաբանի մէջ «Թուրք ... քիոյ բարեկամները» անունով ... դարձական Միութիւն մը կը ... մուր գլխաւորութեամբ Երիոյի ... պատերազմը չկրցաւ ազգերու ... երազուած համերաշխութիւնն ... ծել։

Մէջտեղ եկան պարտեալներ եւ ... թականներ։ Եւ այսպէս ալ պիտի ... լայ, քանի կան այս հոգեբանութիւն ... եւ յաւիտենական դժգոհութեան ... ցումները, երկիրէ երկիր, ժողովուրդէ ժողովուրդ, եւ անհատէ անհատ ...

Հետեւաբար, վաղուան փորձ ... որ մղձաւանջն է ներկայ ժամանակ ... շրջանի բոլոր քաղաքական դէմ ... րուն, կը սահմէ ե՛ւ յաղթականը ... պարտեալը, որ կուռուններ փնտռ ... դաշնակիցներ ճարելն վաղուան ... մար, որ միշտ մութ է, անստոյգ ... անակնկալներով լի։

«Հիւանդ Մարդը» որ կենդան ... թեան չունէր մը առաւ քէմալական ... խանութեան օրով, այսօր Միջ ... Արեւելքի եւ հեռաւոր Եւրոպ ... քաղաքական եւ տնտեսական կ ... սարքին մէջ կարեւոր տեղ մը ... ռած է։ Ընդունինք այս։

Եւ հակառակ մեր բոլոր են ... թիւններուն, «ներքնապէս քայք ... ուած» եւ «խռովայոյզ» Թուրք ... վերջին տասնամեակի ընթացքին ... ձեռք բերած արտաքին դիւանագ ... կան եւ քաղաքական զանազան յ ... ղութիւններու շնորհիւ, կամայ ... մայ, դարձած է խայծ մը, միջ ... գային դիւանագիտութեան հետ ... րուն։ Եւ այդ երեւութեան յաջ ... թեանց կը վերագրուի, այն խոր ... տարբերութիւնը, որ այնքան ... լօրէն ցոյց կուտան եւրոպական ... մամուլ բոլոր տեսակի դիւան ... գէտները։ Եւ այսպիսով, ... դարձաւ միջազգային դիւանագ ... թեան ըղձային կարեւոր օղակ ... մըն։ Զարդ համայ դարձաւ ... րին։ Հոն են բոլոր քաղաքական ... նասուրութիւնները, պառաւած ... թիւնները, որոնք իրարու կը ... գեն, կարծես մրցումի ելած ... լորձնաշրթն փառաբանութեան ... ցանիշը կոտրելու համար։

X

Այսպէս, անցեալները, «Մարդ ... Առեւտրական Միեմակը, պաշտ ... ւորութիւն մը դրկած էր դէպի ... եւ Էնգիրի։ Պատգամաւորութիւնը գլխաւորէր Առեւտրական Միեու ... նախագահը Ցէլիքո Ֆրանսա։ Պատ ... մաւորութեան մաս կը կազմէին ... պաշտօնատարներ ընկերակցութեան ... քաղքենի թերթի մը՝ Լը Փըթի Մ ... սէյէի թղթակիցին, Պ. Լէօն Գայ ... լի։

Կ'արժէ որ հայ ժողովուրդը ծ ... թանայ այս ուշացած ու անմահ ... Փիէր Լոթիին, որուն ստորագր ... տասնըմէկ յօդուածները՝ վերադար ... ձին, «Պալքանները 1934» խորագր ... կը կազմեն զարաշրջանի սայթա ... ները։

Արթուն են Թուրքերը, եւ կը ... ծեն ամէն հակառակ վրայ։ Իրենց ...

ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻՆ ԵՒ ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

»»» • • «««

Ա. ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Այդպէս հայ աշուղներ են՝ Քէօռ Օղլին, Ասլի Քեարամը, Աշըղ Ղարիբը, Շիրինը եւ ուրիշ շատերը, թւով մօտ երկու հարիւր հոգի՝ հարիւր տարուայ ընթացքում՝ 1700—1800 թուականներին։

«Աշուղներից աւելի կրօնաւէրները, — ասում է «Հայ Աշուղներ» գրուածքում բանասէր բժշկապետ Գէորգ Ախվերդեանը — կարծելով թէ Հայոց «հոգեւոր լեզուն» սկզբից ի վեր նշանակուած է միայն Աստուծոյն եւ սրբերին փառաբանելու համար երգերի մէջ, եւ յանցանք համարելով անարգելու աստուածախօս լեզուի սրբութիւնը— իրենց բանաստեղծական զգացմունքներն երգել են Պարսից, Թուրքաց եւ Օսմանցոց լեզուներով։ Սրանցից մի քանիսը բոլորովին հայերէն չեն երգել, ինչպէս Քէչիչ Օղլին, Ալլահվերդին եւն... Հազարերելով այդպէս օտարներին իրենց շնորհքի պտուղները, մեր երգիչները զուրկ չեն մնացել Օսմանցոց, մանաւանդ Պարսից ներգործութիւնից, որոնցով առաջնորդել են մեզ մեր ճաշակում եւ որոնք առ հասարակ մեծ ազդեցութիւն են ունեցել մեր կենցաղավարութեան վրայ... Պարսից ու Թուրքաց մէջ աշուղների մեծ մասը եղել են ազգով Հայ... Այսպէս, պատահում են Թուրինջ, Սէյաթ, Շիրին անունով աշուղներ. երբեմն անունին աւելացրել են «Նօվա» բառը. Սայաթ Նովա, Քիչիկ-Նովա. երբեմն անունի վերջին կցրել են «օղլի» (որդի) բառը կամ «օղլան». — Ջահիլ-օղլան, Եարալը օղլի։ Թուրքերէն խաղ ասելով, հռչակուած անունը այնուհետեւ գործածել են նաեւ հայերէն հեղինակուած երգերի մէջ, թէպէտ, մանաւանդ հայերէն ասողները, միշտ գործ են ածում իրենց յատուկ անունները — Բաղդասար, Մելքօ, Աղամ...»։ «Աշուղ» բառը պարսկերէն աշըք (սիրահար) բառից է, որ տրւում էր եւրոպական տրուբադուրների նման երգիչներին, որոնք մի-մի նուագարան ձեռներին շրջում էին ամէն տեղ, մոռացած իրենց տունն ու տեղը, եւ, ինչպէս ասում է նոյն Ախվերդեանը, «խալխի նօքարն», «ղուլն եղած. Նրանց տունը՝ փողոցն ու «մէջլիսն» էր։

Երգասաց հեղինակ երգիչները կոչւել են տաղասացներ, ապա եւ պարսկերէն շայիր (բանաստեղծ), նրանց երգերը շէր (երգ)։ Ցետագայում աշուղ բառը գործ են ածել մ'յն տաղերգուների համար, որոնք թէ հեղինակել են եւ թէ իրենց հեղինակածը իրենք երգել։ «Կայ որ սազ ածելը չիմանալով, միայն խաղ է հանում (գրում է կամ հնարում). սրան ասում են խաղ հանող. կայ որ սազն ածելով, ասում է իրենից հանած խաղը. սրան ասում են խաղ ասող։ Բայց ամէնից գերազանցն ու պատուելին աշուղն է, որի համար սազն ու խաղը իր հոգին ու մարմինն է»։ (Ախվերդեան)։

Սայաթ-Նովան է հայ աշուղների թագն ու պարծանքը. այնուհետեւ յայտնի եղան աշուղ Թուրինջը, Միակին Բուրջին, Ազբար Աղամը, Շիրինը, Սայնազը, Շամչի-Մելքօ, Թուչջար, Քէչիչ-Օղլին, Գուրջի Նավէն, Ջարդեարը, Նաղաշ Յովնաթանը եւ մանաւանդ Աշըղ Ջիւանին, որի մահուան 25ամեակն է բոլորւում։

— • —

Բ.— ԿԵԱՆՔԸ

Սայաթ-Նովայից եւ Շիրինից յետոյ՝ հայ աշուղների լաւագոյն եւ վերջին ներկայացուցիչն է Աշուղ Ջիւանին, որ տաճկահայ ազատագրութեան ժողովրդական երգիչներից մէկն է։

Րաֆֆիի հրաշալի վէպերի եւ Գամառ Քաթիպայի մարտակոչ երգերի հետ միասին աշխատաւոր հայ ժողովրդի մէջ մեծ ընդունելութիւն են գտնում աշուղական հայրենասիրական երգերը։ Ութսունական թուականներից սկսած մինչեւ համաշխարհային պատերազմի օրերը երգւում էին եւ տարածւում այն տաղերը, որոնք նուիրւած էին տաճկահայ ազատագրութեան դատին, որովհետեւ այդ դատն արդար էր եւ մեծ համակրութիւն էր վայելում հայկական զանգւածների ծալքերում։ Աշուղ Ջիւանին էլ իր քնարը նուիրեց այդ սուրբ դատին եւ վաստակեց իր ժամանակին մեծ ժողովրդականութիւն։ Աշուղ Ջիւանին հռչակ ստացել է Ալէքսանդրապոլում. նա յայտնի ջութակահար էր։

Սերովբէ Լեւոնեան աշուղ Ջիւանին ծնւած է Ախալքալաքի Կարծախ գիւղում, 1846 թւին. ուրեմն նա աւելի շուտ Գուգարքի զաւակ է։ Հայրն իր որդուն փոքր ժամանակից կոչեց Ջիւանին, որ յետագայում դարձաւ նրա աշուղական կեղծանունը։ Ջիւանին իր բովանդակ ուսումը ստացաւ իրենց գիւղի դպրոցում եւ այնուհետեւ այլ եւս չկարողացաւ շարունակել իր ուսումը, որովհետեւ հայրը շուտով մեռաւ եւ նա ստիպւած եղաւ երկրագործ դառնալու՝ իր ապրուստը հայթայթելու համար. այնուհետեւ Ջիւանին ազատ ժամանակները շարունակ պարապում էր ընթերցանութեամբ. դրանով պէտք է բացատրել նրա բաւականաչափ զարգացած լինելը։ Ընթերցանութեան հետ միասին Ջիւանին սիրեց եւ աշուղական արուեստը։ Մի ձմեռ Կարծախ գիւղն եկան մի քանի հայ աշուղներ, որոնք իրենց երգերով մեծ ազդեցութիւն թողին պատանի Սերոբի վրայ. նա մի ջութակ գտաւ, խնդրեց որ իրեն էլ նուագել սովորեցնեն. յետոյ ինքնաշխատութեամբ շարունակեց նուագել եւ երգել. մի քանի տարուց յետոյ արդէն հանդէս եկաւ որպէս աշուղ-Ջիւանի Թիֆլիզում, ապա Ալէքսանդրապոլում։ Մինչեւ 1871 թիւը Ջիւանին այս կամ այն աշուղական խմբի անդամ էր. այդ ժամանակաշրջանում նա աչքի չէր ընկնում իբրեւ ստեղծագործող. 1871 թւից ի վեր նա կարողացաւ ունենալ իր սեփական խումբը եւ այդ օրւանից էլ փայլեց նրա աստղը։ Աշուղ Ջիւանին դարձաւ ... բուստների զարդը. Թուրքերէն խաղերի փոխարէն Ջիւանու խումբն էր ... ւագում եւ երգում հայրենիքի ... միւս կողմից հասարակ ժողովուրդն էլ զուրկ չէր մնում Ջիւանու ... հաճոյքից, որովհետեւ նա նուագում էր եւ երգում թէ նշանաւոր արհեստանոց ... ներում եւ թէ գրաւամայր պար ... ներում։ 1875 թւից սկսած Ջիւան ... հանրածանօթ աշուղ վարպետ էր ... մարւում. նա ունեցաւ իր աշուղական դպրոցը, ուր սովորեցնում էր նուագը եւ աշուղութիւնը, իսկ 90-ական թւականներին ընտրուեց աշուղ ... արհեստակցական պետ, համքար ... թեան «ուստաբաշի»։ Աշուղ Ջիւան ... քնարի գլխաւոր լարը թրթռում ... հայրենիքի ազատութեան համա ... Նրա գրիչն ու ջութակը ուժգին ... փոխհնչեցնում էին արեւմտահայ ... վրայի փրկութեան աղաղակը. Ջիւանին շատ լաւատես էր եւ ջերմեռանդ հաւատում էր արեւմտահայ ժողովրդի ազատագրութեանը։

ԹՈՎԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(2) (Շար.)

տակին հասնելու համար, ոչ մէկ խըմբը կը գնէն միջոցներու մէջ: Ներոպական ցամաքամասին մէջ այսօր, Թրքական քարոզչութեան հսկայ ցանցեր են հաստատած:

Այսպէս, Մարսէյլի Առեւտրական պատուիրակութեան դէպի Թուրքիա ուղեւորութիւնը կը պարփակ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին, անոր ժամանակէ մը ի վեր տարած խըրդաչին աշխատանքներուն, որ տուին իրեն պտուղը:

Այսպէս Ֆրանսական պատուիրակութեան Պոլիս հասնելէն շատ առաջ, Թուրք հիւպատոսը, Պոլիս եւ Զմիւռնի է գացած մեծաշուք եւ պայպանքի վրայ ընդունելութիւն մը սարքելու համար Ֆրանսացիներուն:

Եւ ինչպէս տեղական թերթերը մեզի կ'ըսեն, եւ առաւելապէս պահպանողական «Լը Փըթի Մարսէյէզ»ին, որ ժամանակէ մը ի վեր Թրքանպաստ քարոզչութեան նուիրուած է, մօտ օրէն Մարսէյլ պիտի ժամանէ Պոլսոյ Թրքական Առեւտրական Սենեակին պատգամաւորութիւն մը:

Այս բոլորէն վերջ, յաջորդով պիտի խօսիմ, Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակի պատգամաւորութեան տարած աշխատանքներուն, եւ Լէօն Գանքալի «Պալքաններ» յօդուածաշարքին մասին:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՓՐՈՖ. Յ. Թ. ԳԱՅԱԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

oooo

Ամառնային արձակուրդի գաղջ երեկոյ մըն էր եւ մենք յոգնած մեր արշաւանքէն, կը վերադառնայինք վարժարան յամրաքայլ, մերթ երգելով, մերթ խօսակցելով ‹Հնոուն՝ գիւղի կայարանին ճամբուն վրայ եւ հեռք մը կը նշմարենք որ դանդաղօրէն կը մօտենայ: Առեն մը վերջը սեւ ստուերը պարթեւ հասակով, առնական կեցուածքով ու Զէյթունցի տարազով հսկայի մը կը կերպարանափոխուի մեր ներկայութեան: Քաղաքակիրթ երկրի մը մէկ հեռաւոր գիւղին մէջ սանկ տիպարի մը երեւան գալը աւելի քան անսովոր դէպք մըն էր: Վայրկենապէս բոլորս ալ կը շրջապատենք զինքը եւ ամէն լեզուով հարցումներ կ'ուղղենք: Նորեկը հազիւ ժամանակ կ'ունենայ հարցումներուն տեղատարափին պատասխանելու, յանկարծ փրոֆ. Յ. Թ. Գայաեան, որ մեզի կ'ընկերանար, առաջ կ'անցնի ու կը դիրկընդխառնուի նորեկ օտարին:

Այս տեսարանին հանդէպ մենք եւ մանաւանդ մեր օտար ընկերները ապշահար կը մնանք ու անհամբեր կը սպասենք լուսաբանութեան մը: Ցուցումի քանի մը վայրկեաններ կը սահին: Փրոֆ. Գայաեան մեզի կը ներկայացնէ նորեկ հիւրը իբր իր հին ընկերներէն մին, հայ ազատագրութեան մարտիկ, որ հեռաւոր երկրէ մը իրեն այցելութեան եկած է:

Հրմշտուք մը ծայր կուտայ թէ ով էն առաջ անակնկալ այցելուին ձեռքը պիտի սեղմէ, իսկ հայ աշակերտները թէ ով էն առաջ զինքը պիտի համբուրէ:

Երիտասարդութիւնը դիւրաւ ըմբռնեց բացատրութիւնը եւ հաշտուեցաւ եղելութեան հետ, կը միայ միայն անօրէնը որու դաստիարակութիւնն ու աշխարհահայեացքը շատ հեռու էին իր կրթական յարկին տակ հայ յեղափոխական մը, ան ալ ֆէտային տարազով, հիւրընկալելու գաղափարին ընտելանալէ:

Մեր հիւրն ու փրոֆ. Գայաեանը թեւ թեւի առաջ կ'անցնին ու մենք կը հետեւինք՝ օդը թնդացնելով ազգային ու մարտական երգերով:

Վարժարանին անօրէնը մեր առթած թոհուբոհէն ու աղմուկէն խանդարուած՝ իր աշխատութիւնը կ'ընդմիջէ եւ դուրս կ'ելլէ մեզ դիմաւորելու: Փրոֆ. Գայաեանի դէմքին վրայ անձկութեան հետքեր կը նշմարեմ: Անշուշտ կը խորհէր թէ սանկ արտասովոր հիւր մը ինչպէս ներկայացնելու է, մանաւանդ անոր ներկայութեան շարժառիթները: Ի՞նչ բացատրութիւն տալու է: Հայ աշակերտներու մտահոգութիւնը անհետարթ մը կ'ապրինք: Փրոֆ. Գայաեան յանկարծ քայլ մը կ'առնէ եւ ձեռքով ցոյց տալով մեր հիւրը անվարան.

— Պարոն անօրէն, այս մարդը քաջ մըն է, հերոս մըն է:

Հայ աշակերտներէն մին՝

— Պարոն անօրէն, այս հերոսը հայրենակիցս է:

Ուրիշ մը.

— Պարոն անօրէն, ան մեր եղբայրն է:

Ամառաքարայ անօրէնը թէեւ իրեն իրեն կը խորհէր թէ հերոսի մը, եթէ նոյն իսկ հայ ու ազգային ըլլար ան, ներկայութեան պէտքը չզգացուիր վարժարանի մը մէջ, բայց իր աչակերտութեան ընդհանուր խանդավառութենէն զինաթափ, համակրալիր հիւրասիրութեամբ մը կը պատուէ մեր ֆէտայի հայրենակիցը:

Այս պարզ դէպքէն անցեր են մօտ 35 տարիներ եւ սակայն յիշողութեանս մէջ անջնջելի դրոշմուած կը մնան.

Անիկա քա՛ջ մըն է, ան հերոս մըն է:

Հերոս մըն ալ ինքն էր բառին ընտիր իմաստով: Ան հաւատարիմ մնաց իր գաղափարներուն, արդի գահէկօրէն նուիրապաշտ ընկերութեան մէջ:

Վ. Ծ.

Հ.Մ.Ը.Մ.

ՕՐ ՄԸ ԳԱՅԼՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

oooo

Օր մը խնդուքի, զուարճութեան, միթիթարութեան:

Հայորդիներ՝ փոքրիկ Լեւիկ Սապոնճեան որ իր 7 ու կէս տարու ազնիկ մը պակասաւոր սիրտներէն կոտրտելով դուրս կը թափէ գայլուկի նշանաբանը՝ «Միշտ դէպի լաւ», կը խօսի հայերէն նոր լեզու եկած փոքրիկի մը անուշութեամբ, հատ հատ դուրս քաշելով բառերը: Միշտ հայերէն բառ մը սակայն, որովհետեւ գայլուկի օրէնքին Բ. յօդուածը կը պարտադրէ իրեն անպայման եւ մաքուր հայերէն խօսիլ: Կրնա՞յ իր խմբապետներուն եւ գայլուկներուն ներկայութեամբ այդ զանցառութիւնը կատարել:

—Ուշադրութիւն, գայլուկ, քիչ վերջ թերեւս կրկնել տանք նոյն հարցումը քեզ: Անունդ տուր:

— Փորժ Մուրատեան, Անկէնի հոյլէն:

— Ուշադի՞ր էիր խմբապետիդ այս տուած դասախօսութեան:

— Ո՛չ, եղբայր խմբապետ:

Զինքը կը շնորհաւորենք իր ճշմարտախօսութեան համար, բայց գիտել կուտանք որ գայլուկը պէտք է նաեւ ուշադիր ըլլայ այն շատ կարճ խօսակցութեանց որ իր պետերը սահմանուած են ունենալ իրենց մասնագիտական թէ հայրենագիտութեան զարգացման համար: Այո, միշտ, բայց շատ կարճ:

Միթէ յանցաւոր են սա գոյգ Լեւոններ, մէկը Գրիգորեան, միւսը էլմասեան, Գուս Քալըսեան, երբ իրենց գլխին կախուած խնձորենին, Մուլէն տ'Օրժըմոնի հովասուն պուրակները եւ Սէնի ու Սէն է Ուազի չէներուն տեսքը ալ աւելի կը կապտէին իրենց ուշադրութիւնը: Մինչ ո՞վ իր զարգացման քննութիւններու պատրաստութեան համար անտառ, չեռ, պարտէզ գացած չէ ու առանց գիրք բանալու տուն վերադարձած:

Բայց Արմէն Կիւլպօլեան պիտի գոհացնէ մեր հարցասիրութիւնը, տալով գայլուկի խոստումը

— «Կը խոստանամ ըլլալ հաւատարիմ Աստուծոյ, հայրենիքիս եւ գայլուկի օրէնքին, գործել բարիք մը ամէն օր»:

Ի վերջոյ չարաճճի գայլուկները կը խոստովանին որ պէտք եղած չափով ուշադիր եղած չեն, կը խոստանան յետագային չկրկնել ու կը սկսին խաղերը:

Գայլուկը միշտ կը խաղայ:

Խմբապետը անհաւասարելի խանդավառութեամբ ու համբերութեամբ կը հետեւի բոլորի շարժումներուն: Այո, ոչ մէկ ծնողք նոյն խղճմտանքով ու հոգատարութեամբ կը հետեւի իր զաւկին: Տղաք կ'ունենան արշաւներ, կը խաղան մուկ ու կատու, աքլորի կռիւ եւն. եւն.

Ծանրավաստութիւնն ու խնդուքը աննկարագրելի են: Ամբողջ մարմնով կը խնդան, ու ոչ ոք կը նշմարէ որ պաշարուած ենք հետաքրքիր ձրի հանդիսատեսներով, ու երբ կը նշմարենք, արդէն գայլուկները յոգնած են ու անօթի:

Գայլուկը իր բարեւով ճեղքեց եւ մասնաւոր խանդավառութեամբ թմբուկի տակ, կը խոստովանէ հնազանդիլ իր պետին, իսկ պետը իր կարգին նորեւէ այդ դիրքը տեսնելով, պարտաւոր է յիշել թէ ինք պարտական է պաշտպանել գայլուկը:

Ու ահա մեր խմբապետը կը հաղուեցնէ գայլուկները, կը հովէ ջուրի ամաններուն որ չխմեն ու կը պատուիրէ արեւր նստած հանգստանալ մինչեւ նախընթրիքի ժամը:

Հանգստանա՞լ թէ դղրդալ, սատանան գիտէ թէ ի՞նչ կ'անցնի իրենց միտքէն:

Կ'ուտեն իբրեւ փոքրիկ գայլուկներ, անճապաղանքով, սովամեռներու պէս: Այդ բոլոր չարաճճիներ լեզուներէն ոչ մէկ ձայն: Քանի՜ քանի՜ մայրեր իրենց աչքերով պիտի ուզէին տեսնել այդ տեսարանը որմէ յետոյ մեր անխոնջ ու հայրենասէր խմբապետներուն միակ քաջալերանքը՝ օրհնէնքը լըթերուն պիտի երթային հիւսել գովքը Հ.Մ.Ը.Մ.ի:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Յ.Գ.— Յառաջիկայ կիրակի, 8 յուլիս, Ռօպէնսօնի պուրակներուն մէջ տեղի պիտի ունենան սկաուտներու բանակում ցուցահանդէս, երգեր, խաղեր: Կը հրաւիրենք ծնողները եւ մասնաւորապէս Փարիզի եւ շրջակայքի երիտասարդ մասնաճիւղերը:

Թատրոնը մարդակերներու մօտ

Թատրոնը, ինչպէս կը կարծուի ընդհանրապէս, միայն քաղաքակիրթ կոչուած ազգերու հնարքը չէ: Աշխարհի մէջ գոյութիւն ունեցած չէ ու այսօր ալ գոյութիւն չունի ցեղ մը որ թատրոն չունենայ, հակառակ անոր որ թատրոնը սկզբնաւորութեան կրօնական իմաստ է ունեցած: Վայրի ցեղերը, որոնց նկատմամբ մենք նախապաշարումներ ունինք, ներկայացումներէն աւելի կը տպաւորուին ու աւելի ուժգնօրէն կ'ապրին զանոնք, քան մենք:

Մարդակերները թատրոն չեն երթար: Անոնք կ'ապրին թատրոնը: Հանդիսութիւններն ու տօնակատարութիւնները, որոնց միջոցին զանազան տեսարաններ կը պարզուին, իրենց կեանքին մէկ մասը կը կազմեն: Ցեղ մը ուրիշ ցեղէ մը գերիներ կը վերցնէ ոչ միայն իր քաղցը անհետացնելու համար, այլեւ որովհետեւ կը խորհի թէ ով որ ձեռք ձգուածներուն միսը կ'ուտէ, դրացի ցեղին առաքինութիւնները պիտի իւրացնէ: Այս կարեւոր դէպքը տօնելու համար, մարդակերները մեծ հանդիսութիւններ կը սարքեն: Նախ՝ պարեր տեղի կ'ունենան: Այրերը, իւղ քսուած, իրենց զըլուխներուն կը դնեն զարդեր որոնք ձուկի ձեւ ունին: Թամ-թամի հընչիւններուն հետ անոնք կը մօտենան՝ կեղծելով փոքրիկ ձուկերուն շարժումները, որոնք իրենց խորհրդանըշանն են: Ցանկարծ խումբին մէջ երեւան կուգայ այր մը որ իր գլխուն վրայ կը կրէ հսկայ գիմակ մը: Ոչ ոք կրնայ հասկնալ թէ այս մարդը ինչ կը ներկայացնէ: Ըստ մարդակերներուն, ահեղ գիշատիչ չախածուկն է որ ձուկերը կը հետապնդէ: Վերջիններս կը սկսին վախնալ ու փախչիլ: Շանաձուկը կը մօտենայ, անոնց շուրջը կը դառնայ, կ'արագացնէ իր շարժումները, իսկ թամ-թամին հնչիւնները հետզհետէ կ'ուժովնան: Հանդիսութիւնը վերջ կը գտնէ աՀաւոր խրախճանութեամբ մը: Այն շրջանակին մէջ, ուր կը լքեն պարողները, մարդակերները կը կանգնեն խրճիթ մը, ճիւղերով: Անկէ յետոյ, անմիջապէս կը սկսի «Ներկայացում»ը:

Պառաւ մը, որուն դերը կը կատարէ այր մը, խրճիթ կը մտնէ ու կ'ելլէ, կատարելով տանտիրուհիի իր պարտականութիւնները: Քիչ յետոյ կը հասնի ամուսինը: Ան զայրացած է, որովհետեւ միայն մէկ ձուկ բռնած է: Այր ու կին կը սկսին կռուիլ: Դրացին որ շատ մը ձուկերով կը վերադառնայ, կը մտնէ խրճիթ ու բարձրաձայն կը սկսի գովուիլ ու պատմել իր յաջողութիւնները՝ որսի միջոցին: Տանտիրուհին, զայրացած, կը վերցնէ աւելը ու զայն կ'արտաքսէ խրճիթէն: Դրացին կը փախի, օգնութիւն կանչելով. Այր ու կին կը սկսին իրենց ձուկը եփել: Ցանկարծ հանդիսատեսը ձեւով կը հասնի Աստուածութիւնը, որ երկիր իջած է համեստ ճաշին մասնակցելու համար: Զինքը ու կինը գոհունակութեամբ պատառ կուտան անոր, իրենց Աստուծուն: Բայց Աստուած միինակ չէ: Իր հետ է կինը, յետոյ երկրորդ մը, երրորդ մը, չորրորդ մը…: Զինքը, յուսահատած, կը մերժէ անոնցը բաժնել: Աստուած կը բարկանայ, հարուածով մը կը քանդէ խրճիթը ու կը ցրուէ ամէն ինչ որ հոն կը գտնուի. Տեսարանը վերջ կը գտնէ կռիւով մը որուն կը մասնակցին նաեւ հանդիսատեսները:

«Սեւամորթեան պատկերախաղը» զոր տարիներ առաջ Թոգէֆին Պէյքըր տուաւ, իրականութեան չի համապատասխաներ եւ մտացածին է: Աֆրիկէի եւ Փոլինէզիոյ մէջ գոյութիւն ունի թատերական արուեստ մը, զոր մենք երբեք չենք կրնար մեր բեմը փոխադրել: Անիկա այնպիսի արուեստ մըն է որ բնաւ չի յարմարիր մեր պայմաններուն, բայց մանաւանդ մեր ըմբռնումներուն: Ամէն ինչ իր տեղը ունի: Միայն շարժանկարը կրնայ մեզի ծանօթացնել վայրենիներու թատրոնը որ իրականին մէջ չի տարբերիր յունական զաւեշտներէն

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Դեռ կը խօսին

ԼԻՈՆ.— Անցեալ օր, «Յառաջ»ի յունիս 25 թիւին մէջ, «Հօճային որդւոյն» վերնագրով գրութիւն մը գրեցինք, յուսալով թէ անկէ յետոյ բոլորովին պիտի լռէ ռամկավար պարսաւագիր մը— Մ. Տէր Աճարեան: Բայց, կ'երեւի թէ այս մարդիկը ոչ ամօթ գիտեն, եւ ոչ ալ բարոյական հաւածանքներէ կը քաշուին: Զարմանալի չէ ուրեմն, որ Լիոնի այդ զառամած մարդուկը ելլէ եւ «Յառաջ»ի միջոցաւ կամ մեր զառախօսութիւնը եա առնելու պահանջէ, եւ կամ «գատարանի առջեւ իմ գրածներս հաստատեմ…»:

Շատ բարի, աղա Մարտիրոս: Լաւ թէ ի՞նչ կայ չկայ, ինչպէս հօճա՜ էր հայրդ, թէ տէրտէր, մասնի՞չ էր թէ «ազգային» գործիչ, լաւ լաւ, որպէսզի իմանաս թէ քեզի ծնունդ տըւող Աճարեան որքան զզուելի է եղեր իր այլազան յատկութիւններով.—

1.— Կը հաստատեմ հօրդ Սարուցին երթալը եւ Նուրի պէկին ինչ ըսելը Դաշնակցականներուն մասին: Վկա՞յ կ'ուզես: Դիմէ ձեր հայրենակից Աստուր Մարկոսեանի, ան ձեզի մանրամասն կը պատմէ հօրդ ինչ բարի պըտուղ ըլլալը: ԱՅՍ ՄԷԿ:

2.— Թէ հայրդ ճերմակ փաթթոց փաթթեց ու «Նամազի Նստաւ Հաֆըզին տան եաւեր կալին վրայ՝ կը կրկնեմ, ու կը յանձնարարեմ արկարանի մէջ ապրող Թադէոս Վարդանեանի դիմել: Ան քեզի պիտի պատմէ շատ աղուոր բաներ, միայն թէ չնեղուիս՝ երբ իմանաս որ անոնք ալ հաստատեն իմ բառերս

3.— Հակառակ հօրդ խալամացած ըլլալուն, Թուրք զինուորականները օգտագործեցին զայն եւ գիւղի որոշ գաղտնիքները իմանալէ յետոյ ձերբակալեցին եւ տարին քաղաք (Մեզրէ): Եւ ահա թէ ի՞նչ կը խօսի հայրըդ՝ երբ կը տեսնէ որ իսլամութիւնը ընդունելէ յետոյ՝ զինքն ալ կը կապեն որպէսզի Հարօզի լերան խորը առաջնորդելով ոչնչացնեն: Կենդանի վկայ մըն է որ կը պատմէ, պարոն ռամկավար, առանց կարմրելու մուկ բըլ: Լսեցէք թէ ի՞նչ իմաստուն խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենան Մարտիրոսի պապուն ու Թուրք զինուորականին միջեւ.

ՏԷՐ ԱՃԱՐԵՆ.— … էֆէնտի, եթէ կարելի է թոյլ տուէք որ վայր փաշային սպի այսպէս

բռնելու:

ԹՈՒՐՔԸ.— Անկարելի է, Բէչի՛, ոչ օքի թոյլ չեմ կրնար տալ որպէսզի այս կարաւանէն ազատուի:

ՏԷՐ ԱՃԱՐԵՆ.— Կ'աղաչեմ, էֆէնտի, երկու խօսք միայն:

ԹՈՒՐՔԸ.— Անկարելի է, Բէչի՛:

ՏԷՐ ԱՃԱՐԵՆ.— Աստուծոյ սիրոյն, էֆէնտի, երթամ ու գամ, չուտ, շա՛տ չուտ կը վերադառնամ:

ԹՈՒՐՔԸ.— Զըլլար բո՛ւ, Բէչի՛. կը բաւէ ինչ որ պիտի բսեմ՝ կրնաս ինծի ալ ըսել: (Կը բարկանայ այս անգամ Թուրքը: Ու ահա, այն առեն, գիս դատի քաշող ռամկավար Մարտիրոսին հայրը կը մրթմրթայ ինքնիրեն, ու առանց երկիւղի ու ամօթանքի կը սկսի այսպէս.

— Ճանըմ պէյ էֆէնտի, չէ՞ որ ես ընդունեցի«հազր տինի».— իսլամութիւնը — ու այնքան ծառայութիւններ մատուցի ձեզի (ըսել կ'ուզէ Թուրքերուն, Թ.Հ.):

— Զըլլար, Բէչի՛, հիմա… շատ ուշ է այլ եւս:

Կը կարծեմ թէ այսքանը բաւական է, որպէսզի պ. ռամկավարը եա առնէ իր նամակը եւ այսուհետեւ երբ ուրիշներու հացին վրան - բաց ասոր եւ աղատ խօսքեր հիւսէ, նախ մտածէ ինքն իր վրայ, խորհի թէ իրմէն դուրս մարդիկ կան որ չեն կրնար համբերել մէկու մը, որուն անցեալն իսկ ամօթանքով մըն է ծածկուած եւ կրնայ օր մը երեւան գալ:

Ինչ կը վերաբերի այն հարցին թէ, «եթէ իրեն հանգիստ վիճէ ունի»ն իր հացէն դրիմ փոխան իր հօր որ մեռած է, «ամօթ էն եղեր: Շատ բան կը հասկնամ, բայց «վիճէ» բառին իմաստը երբեք չհասկցայ՝ թէ ինչ ըսել կ'ուզէ այս պարոնը:

Եթէ խնդիրը վրէժ լուծելու մասին է, պ. ռամկավար, քեզմէ լուծելիք «վրէժ» չունիմ, վասնզի վրէժ բառն իսկ որոշ իմաստ մը ունի ու ամէն մարդ արժանի ենթակայ չի կրնար ըլլալ անոր: Կը թելադրեմ որ անդդ ծանր նստիս, եւ ամէն բանի մէջ քիթդ խոթելու մարմաջէն ազատիս: Երկար ատեն լռեցինք ձեր բոլոր հայհոյութեանց եւ բամբասիչանքներուն, բայց այս վերջին օրերուն ձեր թարախտ հիւանդութեանց դէմ չլռեցի, ու չպիտի լռեմ, այսուհետեւ ալ: Կրնաս դիմել ուր որ կ'ուզես: Ես կը նամ շատ մը վկաներով «դատարան»ներուն մէջ իսկ յայտարարել բառերս.

Դիմեցէք որքան կ'ուզէք շուտ: Մենք վախնալիք բան չունինք: Եղածը արատ մըն էր զոր հանեցինք մէջտեղ, որպէսզի զոհէ ամչնալով քաշուիք ձեր պատեանին մէջ ու ջանաք մաքրել արատը որ այնքան խորունկ է ու զզուելի:

Թ. Հ.

ՄԱՄՈՒԼ

«Գլխագիր անբարոյութիւն»

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կը գրէ յունիս 26ի խմբագրականով.

— «Մայիս 23 թիւի մեր խմբագրականին մէջ կը գրէինք ի միջի այլոց.

— «Նշանակեցէք տեղ մը, որ Սելանիկն ալ պիտի գրկուի այսուհետեւ այն նպաստէն, զոր ցարդ կը վճարէր Բարեգործականը, համայնքի ազգային վարժարաններուն ի նպաստ: Ու պիտի զրկուին բոլոր նպաստընկալ մարմինները, եթէ երբեք դեռ տամատ չեն առողջէր Մալէզեաններու ճարպոտ որովայններուն առջեւ ու Բարեգործականին կուրօրէն հաւատարիմ անձեր չեն բերեր գործի գլուխ»:

Իրականացած է արդէն մեր նախատեսութիւնը: Առջի օր, տեղւոյս Թաղ. խորհուրդը, իր կատարած դիմումին ի պատասխան, Բարեգործականին Եգիպտոսի կեդրոնէն ստացած է պաշտօնագիր մը, ուր կ'ըսուի թէ այսուհետեւ ոչ մէկ յոյս պէտք է դնել Բարեգործականին վրայ, անցեալ տարիներուն ստացուած նպաստի շարունակութեան համար, որովհետեւ, Բարեգործականը, որոշած ըլլալով իր կրթական ծրագիրը այս տարի կիրարկել նաեւ յունահայ գաղութին մէջ, պիտի կրնայ դրամով եւ ուսուցիչով օգնել այն վարժարաններուն միայն, որոնք կ'ընդունին իր լայն հսկողութիւնը եւ որոնց ուսուցչական կազմերը կը նշանակուին իրեն հետ համախորհուրդ:

Բարեգործականը, երկու տարի, այս համայնքին օգնեց դրամով (տարին 70 սթերլին), իսկ տարի մըն ալ՝ դրամով եւ… «ուսուցիչ»ով: Վերջին տարեշրջանին, խոստացած էր՝ «ուսուցիչ»ը տրամադրելով միասին տրամադրել նաեւ 70 սթերլինի գումարը, բացէն (նախոյր Թաղ. խորհուրդը օրով վճարեց 15,000 դրախմի ի հաշիւ 70 սթերլինի, բայց երբ կազմը փոխուեցաւ, ծորակը գոցուեցաւ եւ ջուրը կտրեցաւ, հակառակ տրուած խոստման): Իսկ հիմա, արդէն «չենք վճարեր»ը կը կոչէ ոչ միայն յառաջիկայ տարեշրջանին համար, այլ եւ այն առթիւին (շուրջ 25,000 դրախմի), որ անցեալ տարուան վճարումէն պարտք մնացած է Սելանիկի Թաղ. խորհուրդին: Եթէ յառաջիկային համար նպաստի դադարեցումը ճիգութիւնական նպատակներ կը հետապնդէ եւ քաջքաջական հաշիւներ ունի իբրեւ շարժառիթ, անցեալ տարուան գումարէն մնացած 25,000ին չվճարուիլը բառին լրիւ իմաստով խաբէութիւն է: Այս մէկը միջանկեալ կերպով յիշելէ վերջ անցնինք մեր բուն նիւթին:

Իր վերջին պաշտօնագրով, դրամի փոխարէն խիղճ ու ցամուս գնելու եկած Բարեգործականը, ըսել կ'ուզէ իրմէ նպաստ ստացող ազգ. մարմիններուն.

— Եթէ ձեր կազմերէն չենտացնէք Դաշնակցական կամ Դաշնակցութեան համակիր անդամները եւ չփակէք վարժարանները Դաշնակցական կամ Դաշնակցականամիտ ուսուցիչներու առջեւ, ձեզի տէէքարա մը չենք կրնար ղրկել… Թաղ. խորհուրդները եւ վարժարանական հոգաբարձութիւններ պէտք է բաղկանան հակադաշնակցականներէ եւ եւս առաւել՝ ուղղափառ բարեգործականականներէ: Իսկ ուսուցչական կազմերու մէջ տեղ պէտք է գտնեն միայն եւ միայն Բարեգործականի պնակալէզները, թապլաճնարները, ուռիները եւ անողնայար սողուններ… Կա՛մ այս պայմանները կ'ընդունիք եւ կա՛մ ջուր կը խմէք ձեր ակնկալած նպաստին վրայէն…

Իսկ, այդ միեւնոյն պաշտօնագրով, Բարեգործականը, առանձնապէս Սելանիկի Թաղ. խորհուրդին կը յայտարարէ.

— Սելանիկի համար սահմանուած մեր «կրթական ծրագրին» առաջին պայմանն է հակադաշնակցական Թաղ. խորհուրդ, երդուեալ բարեգործականի անդամներով եւ ուսուցչական կազմ, մեր ծանօթ *հատուկէսարի*ն մասնակցութեամբ: Ձեր ներկայ կազմին վրայ վստահութիւն չունինք: Այդ վստահութիւնը եթէ կ'ուզէք ձեռք ձգել, պէտք է այս տարի ալ պաշտօնատէ՛ մեր *հատուկէսարի*ն: Այս է մեր կտրուկ որոշումը…

Հանրային խիղճը, սակայն, այս ոգորումը կ'որակէ գլխագիր ԱՆԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆ:

Բարեգործականը ռամկավար «կուսակցութեան» վերածուելէ վերջ, ամենայնին տխմարը կ'ըլլայ այն, որ այդ կազմակերպութեան մօտ բարոյական կը փնտռէ: Մենք, այլ վերաբերում չէինք ակնկալեր անբարոյացած այդ Միութենէն: Գիտէինք ըլլալիքը: Ամիս մը առաջ ըսինք որ նպաստը պիտի կտրի: Եւ մեր ըսածը եղաւ: Բարեգործականը մերժման իր որոշումը կը պատճառաբանէ «կրթական ծրագրի» պատրուակով: Սուտ է ասիկա: Որովհետեւ, ճշմարիտ իմաստով կրթական ծրագիրը Բարեգործականը չունի: Անոր ծրագիրը հակադաշնակցական կիրք է եւ հակադաշնակցական մոլուցք: Ուրիշ ոչինչ: Անոր նպատակն է իրեն ու իր դրամին գերի դարձնել ազգ. մարմինները ու ուսուցիչները: Եւ նախիրի վերածել մեր համայնքները, խաչնարած կտրելու համար անոնց վրայ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՄԵՐ ՓՈԽ-ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ» ԹՈՒՐՔ ՄԸՆ Է

Գործավարներու խորհուրդի փոխ-նախագահ նշանակուեցաւ Ալի Մահմէտով:

Թէեւ «Խորհ. Հայաստան» կը գրէ թէ նշանակումը կատարուած է Կեդր. Գործ. Կոմիտէի (խորհրդարանի) կողմէ, սակայն «փոխ-վարչապետին կենսագրութենէն կը հասկցուի, որ Ալի Մահմէտով երբեք չէ ապրած արդի Հայաստանի մէջ, այնպէս որ ճիշդ է գրել թէ այս նշանակումը, ինչպէս ամէն նշանակում, կատարուած է վերէն, շատ վերէն:

Ալի Մահմէտով ծնած է 1903ին, Գանձակի մէջ: Միջնակարգ կրթութիւնը կը ստանայ Թիֆլիսի մէջ: 1918ին կը մտնէ կոմունիստ կուսակցութեան շարքերուն մէջ: Ազրբէյճանի խորհրդային յեղափոխութեան շրջանին, բանակին մէջ էր, բայց շուտով բանակէն կ'առնուի եւ կը ղրկուի Ղազախ, կազմակերպելու կոմունիստ երիտասարդութիւնը, յետոյ Բագու՝ նոյն նպատակով: Վրաստանի խորհրդային յեղափոխութենէն յետոյ, կոմունիստ երիտասարդներու Միութեան Անդրկովկասեան վարչութեան կողմէ կը հրաւիրուի Թիֆլիզ: 1922ին կը մեկնի Մոսկուա, ուսանելու Կոմունիստ Համալսարանին մէջ: Յետոյ կը վերադառնայ Ատրպէյճան: 1925ին դարձեալ կը ղրկուի Մոսկուա, ուսանելու Կարմիր Փրոֆէսորայի բարձրագոյն վարժարանը: 1928ին կը վերադառնայ Բագու, ուր կը զբաղի խմբագրական եւ մանկավարժական աշխատանքներով, պահ մը Ազրբէյճանի գրողներու Միութեան նախագահեց Յետոյ կը մտնէ Ազրբէյճանի կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին մէջ: 1930ին կը ղրկուի դարձեալ Մոսկուա, ուսանելու Կարմիր Փրոֆէսորայի բարձրագոյն վարժարանին պատմագիտութեան բաժնին մէջ: Ժամանակ մը պատմութիւն կը դասաւանդէ Մոսկուայի մէջ: 1933ին Անդրկովկասի երկրային կոմիտէն Նախիջեւան կը ղրկէ, իբրեւ մարզային կոմիտէի քարտուղար, պաշտօն մը զոր կը վարէ մինչեւ անցեալ յունիս: Այժմ «փոխ-վարչապետ» Հայաստանի:

«Յուսաբեր»ի վիճակահանութիւնը

Յունիս 9ին, Գահիրէի «Նուպարեան» Ակումբին մէջ կազմակերպուած հանդէսի մը ընթացքին, տեղի ունեցաւ «Յուսաբեր»ի վիճակահանութիւնը:

Եւրոպայի շրջանին մէջ պատահած թիւերը շահած են.—

Թիւ 2780 մէկ պնէճիական արժթ.

Թիւ 2776 մէկ պնէճիական արժթ.

Թիւ 2621 մէկ Թրքական արժեթ.

Իսկ թիւ 2701, 2705, 2733, 2748, 2752, 2767 եւ 2782 մէկական գիրք:

Արժեթաւղթ շահողներէն կը խնդրուի անմիջապէս հաղորդել «Յուսաբեր»ի խմբագրութեան իրենց անունը եւ հասցէն, որպէսզի համապատասխան կարգադրութիւններ ըլլան:

Իսկ անոնք որ գիրքեր շահած են, կրնան դիմել «Յառաջ»ի խմբագրութեան, այսօրուընէ սկսած:

«Յուսաբեր»ի հասցէն է.—

«Houssaper» quotidien arménien, B. P. 868, Le Caire, (Egypte).

Ջինուոր մը իր մօրը պատմեր է թէ չարաթ իրիկուն ժամը 7էն մինչեւ կէս գիշեր օդնեց գնդակահարելու 15 հոգի, որոնց ոչ մէկը յանցաւոր էր, իր կարծիքով: Բայց որովհետեւ հաւատարմութիւն խոստացած էր Հիթլէրի, ստիպուած էր հնազանդելու, այլապէս ինք պիտի գնդակահարուէր:

** Մահապարտներէն Քարլ Էրնսթ, Պերլինի հարուածային վաշտերուն հրամանատարը, կը փորձէր փախչիլ շոգենաւ նստելով: Անմիջապէս բռնուեցաւ, օդանաւ մը դրուեցաւ եւ փոխադրուեցաւ ծանօթ զօրանոցը, ուր չարաչար ծեծուեցաւ: Մահավճիռը կանխաւ տրուած էր եւ գործադրուեցաւ առանց որ եւէ դատաստանի: Կ'աղաղակէր թէ անմեղ է, բայց մարդ չըլլին: Թոյլ չտրուեցաւ որ աչքերը կապեն եւ արիաբար մեռաւ երեք սպաներու կողմէ արձակուած գնդակներու համազարկին տակ:

Հինտէնպուրկի շնորհաւորութիւնները

Նախագահ Հինտէնպուրկ հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Հիթլէրի — « Ինծի ներկայացուած տեղեկագիրներէն կ'իմանամ թէ՝ ձեր վճռական գործօնութեամբ եւ անձնական արի միջամտութեամբ սաղմին մէջ խեղդած էք դաւաճանութեան բոլոր փորձերը: Դուք մեծ վտանգէ մը ազատեցիք գերման ժողովուրդը: Խորին շնորհակալութիւններս եւ երախտագիտութիւնս կը յայտնեմ ձեզի ».

Այս հեռագիրն ալ կը հաստատէ թէ Հինտէնպուրկ, Հիթլէր եւ Կէօրինկ միաբանաբար կը գործեն, կրթնած կանոնաւոր բանակին վրայ:

Զարօ աղան երեք երիկամ ունէր

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ՝ դիագննութիւն կատարուելով, հաստատուեցաւ որ հռչակաւոր Զարօ աղան երեք երիկամունք ունէր, փոխանակ երկուքի: Այս բացառիկ յատկութեան կը վերագրուի իր երկարակեցութիւնը, 120 կամ 150 տարի: Դիագննութիւնը հաստատած է թէ մահը արդիւնք է արիւնամիզութեան, թէեւ հիւծախտի հետքեր կը գտնուէին թոքերուն եւ երիկամունքին մէջ: Սիրտը, երիկամունքը, թոքերը եւ միւս գործարանները պահուած են: Սիրտը պիտի զետեղուի Պոլսոյ թանգարանին մէջ: Զարօ աղա թաղուեցաւ Էյուպի պատմական մզկիթին մէջ:

ԶԱԽԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

Երկուշաբթի օր, ընկերվարականներն ու համայնավարները միացեալ ժողով մը գումարեցին Սալ Պիւլիէի մէջ, բողոքելու համար ֆաշականութեան դէմ: «Փոփիւլէռ» կը գրէ թէ հրաւէրին պատասխանած էին 25.000 աշխատաւորներ, թէ սրահը անբաւական գալով, հարկ եղաւ երկրորդ միթինկ մը գումարել Սալ Հիւկէնսի մէջ, եւ դեռ հազարաւոր ունկնդիրներ տեղ չգտան երկու սրահներուն մէջ ալ: Բուռն ճառեր խօսեցան երկու կուսակցութեանց հռետորները, եւ յետոյ քուէարկուեցաւ երկար բանաձեւ մը որ ողջունելով միացեալ ճակատին իրականացումը, կը յայտարարէ թէ միաբանաբար պիտի պայքարին ազգային կառավարութեան դէմ — «պաշտպան ֆաշական հրոսախումբերու»— հրամանագիր-օրէնքներուն դէմ, թոշակներու կրճատման դէմ, օդանաւային ռազմափորձերուն դէմ «որ պատերազմ կը պատրաստեն», ինչպէս եւ յանուն գործադուլներու պաշտպանութեան:

Բանաձեւ մըն ալ ուղղուեցաւ գերմանական դեսպանատան, պահանջելով ազատ արձակել համայնավար Թալման եւ բոլոր հակաֆաշական գործիչները

Երիտասարդ գրողի մը անձնասպանութիւնը

Պէյրութի «Ազդակ»էն գաղտ կ'արտատպենք հետեւեալ դէպքը.—

Այսօր, երկուշաբթի 24 յունիս, ժամը 11·40ին, անձնասպանութեան չար տխուր փորձ մը ըրաւ Անդրանիկ Ծառուկեան, գնդակ մը պարպելով իր կուրծքին:

Շուտով լուր տրուեցաւ ոստիկանութեան: Գոմիսէր մը եւ երկու ոստիկաններ հասնելով, անոր քովէն գտան թղթիկ մը, որուն վրայ գրուած էր. « Ոչ ոք յանցաւոր մի բռնէք իմ մահուանս համար, որովհետեւ կամքովս կը գործեմ այս ոճիրը »: Տոքթ. Փոթուգեան, որ առաջին անգամ հասած էր անձնասպանութեան վայրը, յանձնարարեց ոստիկաններուն շուտով հիւանդանոց փոխադրել վիրաւորը: Ու այժմ անորոշ կ'երեւի Անդրանիկի վիճակը:

Ծառուկեան երկար ժամանակէ ի վեր անգործ էր եւ երկու շաբաթէ ի վեր կ'աշխատէր « Ազդակ »ի տպարանին մէջ: Անձնասպանութեան փորձն ալ կատարեց իր աշխատած սենեակին առջեւ, օգտուելով վայրկեանի մը առանձնութենէն

Ծառուկեան, բացի ոստիկանութեան ուղղած իր յայտարարութենէն, ձգած է նաեւ նամակ մը ուղղուած իր ընկերներուն:

ՅԱՌԱՋ.— Իր կտակը՝ վաղուան թիւով: Եթէ չենք սխալիր, այս այն երիտասարդն է որ կը գրէր Ա. Ծառ, Վ. Խաժակ, Վ. Տէրունեան եւն. անուններով եւ գիրք մըն ալ հրատարակած է:

Թուրքիոյ տեղաւորման նոր օրէնքը

Անկէ առաջ տեղեկութիւններ տուած էինք տեղաւորման օրէնքի մասին, որ վերջերս ընդունուեցաւ Ազգ. Ժողովին կողմէ: Ստորեւ կը ներկայացնենք օրէնքին գլխաւոր տրամադրութիւնները.—

ՅՕԴ. 3.— Ներքին գործավարութեան հրամանով կ'ընդունուին թուրք ցեղէն այն հաստատուն կամ վաչկատուն անձերը կամ աշիրէթները եւ թուրք մշակոյթին կապուած հաստատուն բնակիչները որոնք կ'ուզեն անհատաբար կամ հաւաքաբար Թուրքիա գալ, երկրին մէջ տեղաւորուելու համար: Ասոնք գաղթական (մուհաճիր) կը կոչուին: Գործավարներու խորհուրդը կ'որոշէ թէ ո՞րոնք եւ ո՞ր երկիրներու բնակիչները կապուած կը նկատուին թուրք մշակոյթին:

Իսկ տարագիր (միւլթէճի) կը համարուին անոնք որոնք տեղաւորուելու համար չեն գար Թուրքիա, այլ առժամապէս, ապաստանելու հարկին տակ գտնուելով: Չորրորդ յօդուածի սահմանին մէջ չեղող տարագիրները եթէ գրաւոր յայտնեն թէ կ'ուզեն տեղաւորուիլ Թուրքիոյ մէջ, գաղթական կը նկատուին:

ՅՕԴ. 4.— Իբրեւ գաղթական Թուրքիա չեն ընդունուիր անիշխանականները, լրտեսները, վաչկատուն գնչուները եւ երկրէն վտարուածները:

ՅՕԴ. 10.— Օրէնքը չի ճանչնար աշիրէթներու բարոյական անձնաւորութիւնը: Այս մասին ճանչցուած իրաւունքները ջնջուած են, եթէ նոյնիսկ հիմնուած ըլլան վճիռներու, փաստաթուղթերու եւ խոճաներու վրայ: Ջնջուած են աշիրէթի նախագահութիւնը, աղայութիւնը եւ շէյխութիւնը եւ անոնց հիման վրայ գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւնները:

ՅՕԴ. 11.— Մայրենի լեզուն թուրքերէն չեղողներուն արգիլուած է համախումբ ձեւով նոր գիւղ, թաղ, արհեստակցական եւ աշխատաւորական խմբաւորումներ հիմնել, ինչպէս նաեւ գիւղ մը, թաղ մը, կամ արհեստ մը իրենց ցեղակիցներուն միայն յատկացնել:

Գիւղաքաղաքներու (գասապա) եւ քաղաքներու մէջ հաստատուած օտարներուն թիւը չի կրնար քաղաքապետական սահմանի ամբողջ բնակչութեան հարիւրին 10էն աւելի ըլլալ: Օտարները չեն կրնար առանձին թաղեր հիմնել:

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԳԱՆՆԷԾ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ երջ. ժողովի օրակարգի խնդիրներ:

ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ նախորդ ընդհ. ժողովի շարունակութիւն:

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

Նուիրուած՝ ՀՐԱՅՐԻ, ԱՂԲԻՒՐ-ՍԵՐՈԲԻ, ԳԷՈՐԳ ՉԱՎՈՒՇԻ, ՎԱՆԻ ԻՇԽԱՆԻ
Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱՂԲԻՒՐ-ՍԵՐՈԲ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ
եւ հովանաւորութեամբ՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ
14 ՅՈՒԼԻՍ ՇԱԲԱԹ (Ֆրանս. Ազգ. տօնի օր) ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԺԱՄԸ 6
Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

Կը նախագահէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ

Կը խօսին՝ ընկերներ Հ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ եւ Գ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

(Երգ, պար, նուագ, արտասանութիւն, ներկայացում եւյլն.):

Կ'երգեն Օր. Մանուշ Մարտիրոսեան եւ Տիկ. Վ. Մելքոնեան

Կը մասնակցին նաեւ ընկերներ՝ Գ. Քէնտիրեան, Ա. Յակոբեան, Կարապետ, Գ. Գ. Փողոսեան եւ ուրիշներ

Մուտք 2 ֆրանք՝ կարելի է ճաշը միասին բերել:

Առնել 25 թիւ ծանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութիւնը.

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Նախաձեռնութեամբ Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին այս Կիրակի Պուլվար Օտտոյի եկեղեցիին մէջ, ի յիշատակ 1915ի Մեծ Եղեռնի Տարօնի բոլոր նահատակներուն:

Կը հրաւիրուին բոլոր կազմակերպութիւնները եւ հայրենակցական միութիւնները իրենց յարգանքի բաժինը բերել:

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ (Hay-Pouj)

ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

Տնօրէն – խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ (ՏՈՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ)

Առաջին թիւը, 24 մեծադիր էջ լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին: Եւ այնուհետեւ՝ ամէն ամիս կանոնաւորաբար:

Տարին 3 անգամ 24 էջ, մնացեալ թիւերը 16 էջ,— տարեկան հաւաքածոն՝ 216 էջնոց հատոր մը:

ԿԱՇԽԱՏԱԿՑԻՆ

Հայ ծանօթ բժիշկներ Փարիզէն, Ֆրանսայի գաւառներէն, Իտալիայէն, Պալքաններէն, Թուրքիայէն, Սուրիայէն, Եգիպտոսէն, Ամերիկայէն:

ԼԵԶՈՒՆ

ՀԱՅ – ԲՈՅԺի հրատարակած բոլոր յօդուածները պիտի գրուին միայն ժողովուրդին համար,— ինչ որ պիտի չհասկնայ ժամուկն անգամ, պիտի չհրատարակուի: Մասնագիտական բացատրութիւնները պիտի պարզացուին, ժողովրդականացուին եւ այնպէս գրուին:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բաժանորդագրութիւնները կ'արձանագրուին այժմէն:

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 ֆր.: (Անոնք որ 12 թիւ չեն ստանար, ետ կ'առնեն իրենց վճարած դրամը):

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ գործակալի հետ հաշիւ չի պահեր, ամէն բաժանորդ կը կապուի ուղղակի թերթին

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ կը ղրկուի կանխիկ վճարման վրայ միայն:

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ կը փոխանակուի այն թերթերուն հետ միայն, որոնք այժմէն կը հրատարակեն այս յայտարարութիւնը շաբաթը մէկ անգամ, եւ թերթը լոյս տեսնելէ յետոյ՝ բովանդակութեան ցանկը ամէն անգամ որ կը ստանան:

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ ձրի ոչ ոքի կը ղրկուի, ոչ իսկ դպրոցներու եւ ազգային – հանրային հաստատութեանց,— թերթին դիմելէ առաջ լաւ է որ գտնեն նուիրատու մը:

ՀԱՅ – ԲՈՅԺի բարեկամ կը յայտարարուին անոնք, որ բժշկական այս ամսաթերթը կը նուիրեն Հայաստանի մատենադարաններուն, արտասահմանի հայ դպրոցներուն եւ մատենադարաններուն:

Բաժինեգին, յօդուած եւ թղթակցութիւն ղրկել Տոքթ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆի, 17, Rue Damesme, 17 Paris.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԸ 8 ՅՈՒԼԻՍ

Կը նախագահէ Գ. Ա. ԱՐԾՆԵԱՆ

Առաւօտէն մինչեւ կէս գիշեր Սէն-Ժիւլիէնի La Fraisière պարտէզին մէջ

Գեղարուեստ. ճոխ բաժին: Բանախօսութիւն: Կը ներկայացուի զաւեշտ եւրոպական պարերուն կը նուագէ ջութակահար Զէօրէքճեան:

Հայկական պարեր՝ մասնակցութեամբ հայրենակիցներու, բաղկացած խումբի: Սոյն դաշտահանդէսին կը հրաւիրուին ուրիշ քաղաքներու հայրենակիցները:

Հաղորդակց. միջոց.— Allée Léon Gambettaէն առնել 7 եւ 8 ծանրակառքերը եւ իջնել St. Julien.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շնորհակալութիւն բոլոր բարեկամներու որոնք իմս հիւանդութեան առթիւ հետաքրքրուած էին իր վիճակով: Բժիշկները գինքը առանձնացուցած են եւ բացարձակապէս արգիլած են այցելութիւնները:

Լեւոն Մեսրոպ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Տր. Կ. Խալի Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ օր կէս օրէ վերջ ժամը 4ին Ֆլորիա ճաշարանին վերնայարկը:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ շնորհակալութեամբ ստացած է Յունուար ամսէն սկսեալ հետեւեալ նուէրները —

Ա. Դրամական.— Գ. Գ. Կիւլպէնկեան 1000 ֆրանք, Տիկիններ Զ. Մարէեան 300 ֆրանք, Մ. Գարակէօզեան (Լօս Անճըլըս) եւ Սիրվարդ Մալխասեան 15ական տոլար, Գ. Յ. Սուճեան 200 ֆր., Գ. Ս. Քաշեան 140 ֆրանք:

Իբրեւ տարեկան բաժանորդագրութիւններ.— Տիկ. Ն. Գարամանեան 2000 ֆրանք, Մադմուազէլ Քէյ Մազասեան 500, Տիկին Բ. Սպարթալի 300, Գ. Լ. Թուղլաճեան 200, Ֆր., Արժ. Տէր Եղիշէ քհնյ. Իւթիւճեան (Վիէննա) 10 տոլար, Տիկիններ՝ Թ. Դերձակեան եւ Մ. Ալփիար 120ական, Բրթէլի գաղութ 40, Տիկիններ Սարաճեան 60, Մնակեան եւ Տոքթ. Նիվրուզ 30ական ֆրանք. Բ. Նիւթեղէն.— Տիկիններ Ֆ. Գույէն Գարիպեան (250 բաժակ), Գասպարեան (20 զատկական կ...), Իսկուհի Ձորէնկեան (5 ...), Գ. Տ. Գարակիւլեան (... նոյ կերպասներ), Մ. Հապեան (..., բերէն՝ հիթապատ, ագուած ... պահածոյ միս եւյլն.), Օննիկ Հաննէսեան (5 քիլօ չէօրէկ):

×

Ընկերութեանս Անկէնի մասնաճիւղը Յունիս 24ին, Կիրակի, ... ճոխ ընթրիք մը վարժարանին նուէրներուն:

Աշակերտական այս հացկերոյթին մասնակից եղան նաեւ ... ճիւղին ներկայացուցիչները, ... ամէն ճիգ թափեցին հանելու ... մանց մը ստեղծելու համար:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Արիս Սարգիսեան կը փնտռէ եղբայրը Յովհաննէս Սարգիսեան որ կը գտնուէր Փարիզ եւ կ'ապրէր գերմանական Գ. Քիլիգիքեանի 8, rue Reugemant, Փարիզ 1933էն ի վեր լուր չունինք իր մասին: Իմացնել Արիս Սարգիսեան c/o V. Hussian, 3, rue ..., ..ier, Décines, Isère.

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.23

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԻՐԹԵՒԵՆՔԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 5 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 5 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2539 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱՑՄԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

»»»··«««

Երէկ հրատարակեր էինք Թուրքիոյ Տեղաւորման օրէնքին գլխաւոր տրամադրութիւնները:

Օրէնքը ուշագրաւ է երեք հիմնական տեսակէտներով.—

1. Իբրեւ ներգաղթի ծրագիր.—

« Ներքին գործավարութեան հրամանով կ'ընդունուին թուրք ցեղէն այն հաստատուն կամ վաչկատուն անձերը կամ աշիրէթները եւ թուրք մշակոյթին կապուած հաստատուն բնակիչները որոնք կ'ուզեն անհատաբար կամ հաւաքաբար Թուրքիա գալ, երկրին մէջ տեղաւորուելու համար: Ասոնք գաղթական (*մուհաճիր*) կը կոչուին: Գործավարներու խորհուրդը կ'որոշէ թէ ո՞րոնք եւ ո՞ր երկիրներու բնակիչները կապուած կը նկատուին թուրք մշակոյթին:

2. Իբրեւ միջոց ներքին ապահովութեան.—

« Իբրեւ գաղթական Թուրքիա չեն ընդունուիր անիշխանականները, լրտեսները, վաչկատուն գնչուները եւ երկրէն վտարուածները»:

3. Իբրեւ գործիք Թրքացման.—

« Օրէնքը չի ճանչնար աշիրէթներու բարոյական անձնաւորութիւնը: Այս մասին ճանչցուած իրաւունքները ջնջուած են, եթէ նոյնիսկ հիմնուած ըլլան վճիռներու, փաստաթուղթերու եւ *խամ*երու վրայ: Ջնջուած են աշիրէթի նախագահութիւնը, աղայութիւնը եւ շէյխութիւնը եւ անոնց հիման վրայ գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւնները:

Մայրենի լեզուն թուրքերէն չեղողներուն արգիլուած է համախումբ ձեւով նոր գիւղ, թաղ, արհեստակցական եւ աշխատաւորական խմբաւորումներ հիմնել, ինչպէս նաեւ գիւղ մը, թաղ մը, կամ արհեստ մը իրենց ցեղակիցներուն միայն յատկացնել:

Գիւղաքաղաքներու (*գասապա*) եւ քաղաքներու մէջ հաստատուած օտարներուն թիւը չի կրնար քաղաքապետական սահմանի ամբողջ բնակչութեան հարիւրին 10էն աւելի ըլլալ: Օտարները չեն կրնար առանձին թաղեր հիմնել »:

Ըսենք անմիջապէս որ նորութիւններ չկան երեք սկզբունքներուն մէջ ալ:

Շատոնց սկսած է ներգաղթի ծրագիրը: Յունաստանի Թուրքերուն փոխանակութենէն յետոյ, քէմալականութիւնը յարատեւօրէն կը հետապնդէ այս քաղաքականութիւնը, շէնցնելու համար Թուրքիան:

Մինչեւ հիմա կատարուած փորձերը չտուին սպասուած արդիւնքը: Եթէ հաւատանք թրքական վիճակագրութեանց, Հանրապետութեան տասը տարիներու ընթացքին տեղաւորուած են կէս միլիոնէն մինչեւ 600,000 Թուրքեր:

Արդ, ասոնց աւելի քան 400,000ը Յունաստանի հետ փոխանակուած Թուրքերն են, որոնք ուրիշ ելք չունէին: Անոնց ալ մեծագոյն մասը տեղաւորուած է քիչ-շատ շէն շրջաններու մէջ, Սեւ Ծովու եւ Միջերկրականի ափերուն վրայ, եւ Իզմիրէն դէպի Արեւելք, մինչեւ Սեբաստիա:

Փոխանակեալներէն զատ, անոնք որ Թուրքիա գացին իրենց կամքով կամ իբրեւ հետեւանք մասնաւոր քարոզութեանց, դարձեալ ամփոփուեցան նոյն շրջաններուն մէջ: Շատերն ալ փախան կամ Պոլիս մնացին:

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին է որ, Էնկիւրիի վերջնական ձեւի մը վերածեց ներգաղթի ծրագիրը: Իսկ իբրեւ ներածելի տարր, իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց Ռումանիոյ վրայ:

Այս առաջադրութեամբ, Պուքրէշի դեսպան, բայց մանաւանդ իբրեւ ներգաղթի քարոզիչ նշանակուեցաւ Համտուլլահ Սուպհի, տեսաբան համաթրքական շարժման, գրող եւ երեսփոխան: Ծրագիրն է՝ առ նուազն հարիւր հազար Թուրքեր փոխադրել, ընծայելով ամէն դիւրութիւն: Եւ Հ. Սուպհի քարոզութիւններ կը կատարէ ճիշդ այնպէս ինչպէս պիտի ընէինք մենք, եթէ ազատ ըլլային մեր հողերը:

Ուրեմն, նոր օրէնքը հիմնական քաղաքականութեան մը սկզբունքներն է որ կը ճշդէ:

Երկրորդ գլխաւոր կէտը, ապահովութեան խնդիրը, չի կարօտիր երկար բացատրութեանց:

Այդ յօդուածին (4րդ) վերջին պարբերութիւնը — «երկրէն վտարուածներ»— նոր եւ սահմանադրական պատասխան մըն է բոլոր անոնց որ կը հաւատային ընդհ. ներումի մը, կամ կը կարծէին թէ կարելի է Թուրքիա վերադառնալ «պէյաննամէ»ներ ստորագրելով:

Եւ ահա երրորդ հիմնական խնդիրը.— Թրքացում:

Օրէնքին այս տրամադրութիւնը վերջնական վաւերացումն է այն քաղաքականութեան որ կը կոչուի Թրքացում եւ որ մինչեւ հիմա կը գործադրուէր վարչական եղանակով:

Անշուշտ ընկերային բարենորոգում մըն է աշիրէթներու լուծումը, աղայութեան, շէյխութեան եւ ուրիշ աւատապետական առանձնաշնորհներու ջնջումը:

Բայց այդ՝ առաջին զարդն է միայն: Օրէնքին իսկական միտքը՝ Քիւրտերու Թրքացումն է, որ անողոքաբար կը կատարուի 1925 փետրուարէն իվեր, երբ ծագեցաւ քրտական առաջին ապստամբութիւնը (Շէյխ Սայիտ):

Շատոնց օրէնքէ դուրս հռչակուած են աշիրէթները:

Անոնց անդամներէն հազարաւորներ տեղահանութեան են— թարկուելով, փոխադրուեցան մինչեւ Թրակիա, Բիւթանիա եւ Փոքր Ասիա: Իսկ ուրիշներ ցիրուցան տեղաւորուեցան Թրքական կեդրոններու մէջ. Այս գործողութիւնը սաստկացաւ 1930էն, եւ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Այժմ, վարչական գործը օրէնքի վերածելով, վերջնական հարուածն է որ կուտան քրտական ճակատին:

Բայց միայն քրտակա՞ն ճակատին:

Փորձենք փարատել բոլոր միամտութիւնները:

Շ.

ԻՆՉՊԷՍ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ ՏԻԳՐԱՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

ԽՄԲ.— Երէկ հաղորդած էինք ընկեր Տիգրան Աւետիսեանի սպանութիւնը: « Ցուսաբեր »էն կ'արտատպենք հետեւեալ թղթակցութիւնը՝ սպանութեան պարագաներու մասին (26 յունիս).

« Տիգրան Աւետիսեանը, որ նոր էր Թիֆլիզ վերադարձել տասնամեայ աքսորից, կանչւում է Չեկա, ուր նրան առաջարկում են, թէ իրաւունք չունի Թիֆլիզում ապրելու, շատ-շատ կարող է գաւառում ապրել. երբ Տիգրանը մերժում է գաւառ՝ ճամբին սպանւում է, իբր թէ աւազակների յարձակման ենթարկուելով »:

Եղեռնի պատմութիւնը չափազանց պերճախօս է. անհնարին է, որ նրան ճանաչող մեր ընկերները, լսելով այս գոյժը՝ չցնցուեն խորապէս.

Ո՞վ էր Տիգրանը եւ ի՞նչ է նշանակում այսպիսի վախճանը: Բարձրահասակ, կրթութեամբ, հասուն եւ եփուն, նա մէկն էր այն գաղափարապաշտ եւ երիտասարդ ընկերներից, որոնք 1917ից մինչեւ 1923 թիւը ջերմացրել էին Թիֆլիզի մեր կուսակցական ու քաղաքական կեանքի մթնոլորտը, մէկը Դաշնակցական բարձր մտաւորական Վ. Խորէնիի փաղանգից, որ շունչ ու ոգի էր ներշնչում մեր յեղափոխական երիտասարդութեան. Խորէնին, որ նոյնպէս զոհ գնաց բոլշեւիկեան աւերման ու տմարդի գնդակին:

Տիգրանը Թիֆլիզի մեր «Աշխատաւոր» թերթի փայլուն աստղերից էր, ու նաեւ անդամ Հ. Յ. Դ. Թիֆլիզի Կ. Կոմիտէի, 1918—20 թուերին, եւ հայ պատգամաւորներից վրաց խորհրդարանում:

Բոլշեւիկեան տիրապետութեան օրօք մնում է Թիֆլիզում, երբեմն ապրում է ծածկուած, երբեմն՝ յայտնի, մինչեւ որ տեղի է ունենում տաճիկ Ճէմալ փաշայի սպանութիւնը Թիֆլիզի Չեկայի փողոցում, որի հետեւանքով ձերբակալւում են հարիւրաւոր ընկերներ՝ ի թիւս որոնց եւ Տիգրանը: Ամենից աւելի խիստ եւ անագորոյն Չեկան վարւում է մի քանի ընկերների հետ, որոնց մէջ էր նաեւ Տիգրանը: Երկար հարցաքննութիւններից ու չեկայական կտտանքների ենթարկուելուց յետոյ, Տիգրանն աքսորւում է Մոսկուա: 1927 թուին նորէն ձերբակալւում եւ բերւում Թիֆլիզի Չեկան, ուր մի քանի ամիս տանջուելուց յետոյ աքսորւում է Ուրալի բանտը՝ անորոշ ժամանակով: Եւ ահա այս թուին է միայն, որ իբր թէ ազատւում է բանտից եւ վերադառնում Թիֆլիզ, իր բնագաւառը: Նրա մահուան լուրը ցոյց է տալիս, որ հրէշաւոր Չեկան գիտակցաբար է նրան Թիֆլիզ հրաւիրել՝ դաւադրաբար սպանելու եւ ընդմիշտ ազատուելու գիտակից իր գաղափարական անհաշտ հակառակորդից...

Ովքեր ծանօթ են բոլշեւիկեան աշխարհի ու նրա ներկայ Չեկայի դաւադրութիւններին, ապա ուրեմն անմիջապէս կը հասկանան դաւադիր այդ սպանութեան էութիւնը. բոլշեւիկեան աշխարհում նման հրէշային սպանութիւններն ընդունուած սիստեմ են: Տասը երկար ու ձիգ տարիներ աքսորավայրերում ու բանտերում տանջուելուց յետոյ, երբ դժբախտ ենթական վերադառնում է ազատութեան յոյսերով՝ այդպիսի ոճրածին դաւադրութեամբ սպանել գաղափարական անհաշտ յեղափոխականներին... դրան ընդունակ է միայն Բոլշեւիկ Չեկան:

Մի օրինակ նման բազմերից: 1929 թուին Մոսկուայի Բուտիրկա կոչուող բանտը բերին Ռուսիոյ ծայրագոյն հիւսիսի մահաբեր աքսորավայրից՝ Սոլովկիից՝ Վասիա անունով մի ռուս յեղափոխական հակաբոլշեւիկի, որ լրացրել էր իր տասնամեայ տաժանակիր աքսորի պայմանաժամը եւ մի քանի օրից պիտի ազատուէր: Եւ ահա բանտարկեալները, դժգոհ իրենց վիճակից եւ սնունդից, որոշեցին հացադուլ յայտարարել եւ Չեկայից պահանջել իրենց վիճակի բարելաւումը: Վասիան, բացառութիւն չկազմելու անհիւ մասնակցութեամբ, նոյնպէս միացաւ հացադուլաւորներին: Չեկան կատաղած արհամարհուած բանտարկեալների յանդգնութիւնից՝ եկաւ եւ մի քանի հոգու առանձնացրեց: Նրանց մէջ էր նաեւ Վասիան:

Նոյն գիշերը լուր առինք, որ Վասիան գնդակահարուած է «բանտարկեալներին ըմբոստութեան մղելու մեղադրանքով»... Ահա ձեզ Չեկան:

Քաջ գիտնալով, որ Տիգրանը յայտնի Դաշնակցական ղեկավար է, Չեկան որոշել է նրանից ազատուել՝ «աւազակային յարձակման եւ սպանութեան» պատմութիւն հիւսելով, որպէսզի մեզ, Տիգրանի ուխտած ընկերներին, «խաբի»...

Այնուամենայնիւ, Տիգրան Աւետիսեանն ընկերներ ունի, որոնք լաւ են հասկանում Չեկայի մեթոտները:

Կեանքից մէկ քառորդը բանտերում մաշած, տանջուած ու անմոռանալի Տիգրան, դու ընկերներ ունիս ի սփիւռս աշխարհի, ննջիր խաղաղութեամբ:

Ա. ԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ՔԱՂ-ՆԱԶԱՐ ԳԻՏՈՒԹԻՆԵՐԸ

Անգամ մը եւս *Երիտասարդ Հայաստան*ներու մասին:

Սովորութիւն ունիմ միայն մէկ անգամ կարդալ, բայց խորունկ կարդալ, — յետոյ թոյլ տալու համար որ երբեք օր խշխշայ անպատուէ վիրաւորը, կամ կաղկանձէ իմին դէմ: Ու եթէ, այսօր, անգամ մը եւս կը դառնամ *Երիտասարդ Հայաստան*ներուն, իրողութիւն մը պատմելու համար է միայն:

Ընթերցող մը, եթէ պատահաբար ձեռք անցուցած է այս փախուկներուն որ եւ է մէկ գրութիւնը, պիտի զարմանայ բառերու տարօրինակ անապարանքին մասին, — չկայ խօսքի կարգապահութիւն, բառը բառին ետեւէն կը վազէ, մէկը միւսը կը գլորէ եւ կը ցատկէ վրայէն: Եւ անհասկնալի, անըմբռնելի նախադասութիւններու ցանց մը: Մտնետար հիւանդութիւն մը կայ, որուն ենթակաները այս ձեւով կը խօսին ու կը գրեն.— *փարաֆրոնիա*: Ոչ կապ կայ, ոչ իմաստ: Երեւակայեցէք կոյր մը, որ ձեզի կը պատմէ թէ ի՛նչպէս, փողոցի մը մէջ, վազեր է Արամին ետեւէն, բռներ է թեւէն ու պատուհանէ մը ներս նետեր, յետոյ ցատկելով մայթին վրայ, բռներ է Սահակին օձիքէն, թօթվեր է ձեռքին մէջ, ու ցատկելով ինքնաշարժի մէջ՝ գացեր բաներ է նաեւ Դարեհին, թերեւս է իր ընկերներու մօտ եւ...: Այս ամէնը կոյր մըն է որ ըրեր է, ինչպէս կը պատմէ:

Երիտասարդ Հայաստանի «կուսակցութեան» խօսելու եւ գրելու ձեւը քիչ մը կը նմանի ասոր, բայց եւ այն տարբերութիւնն ունի, որ ոչ միայն ծիծաղելի մեծխօսիկութիւն մը կը ցուցադրէ, այլեւ յաճախ բան չի հասկցուիր բառերէն: Սկսա՞ւ Մարքսը խառնել Էնգէլսին, *դիալեկտիկան՝ մաթերիալիզմին, մաթերիալիզմը՝ դիալեկտիկային, սկզբունքայինը՝ սոցիոլոգիային*, — ձգեցէ՛ք, զառանցանքի մէջ է մարդը:

Եւ դեռ այս մարդիկը այն տարօրինակ հաւատքն ունին թէ հայ գիւղացին, բերանը բացած, ապշած, մտիկ կ'ընէ զիրենք, թէ ունկնդիրները, զարմացած, իմաստուններուն իմաստութիւնը կը կարծեն զիրենք:

Այո՛, այս մարդիկը կը հաւատան թէ քանի՛ չհասկցուի իրենց գրածը, այնքան խելացի կը կարծուին:

Ահա թէ ինչո՛ւ *Երիտասարդ Հայաստանի* մէջ գրողներու յօդուածները հակակշիռի չեն ենթարկուիր, — խօսելու եւ գրելու փորձառութեամբ մը գլուխ կ'արդուկեն միայն:

Եւ ահա թէ ինչո՛ւ այս մարդոցմով չենք զբաղիր, ոչ իսկ իրենց սպառնալիքներով կամ հայհոյութիւններով:

Բայց խոստացեր էի պատմութիւն մը ընել:

Այդ պատմութիւնը կը բացատրէ թէ ի՛նչպէս իրենց Աստուածը, համբաւաւոր Սապահգիւլը, նոյնքան անհասկնալի, նոյնքան անիմաստ բաներ կը ծախէր իր ընթերցողներուն:

Չեմ յիշեր, գերմանացի ո՞ր ընկերութեան մասին կը ճառէր, յօդուած մը ունէր: Իրար խառներ էր անուններ եւ գաղափարներ: Եւ ստորագրեր: *Ռուսաց* մէջ երկու մտաւորականներ տամով մը կը յայտնեն թէ Սապահգիւլի ստորագրած այդ գրութիւնը իրը չէ, թարգմանութիւն է, եւ *շատ «խամ» թարգմանութիւն*: Բոլորովին բնագրի իմաստին հակառակը տեղ տեղ, եւ յաճախ անհասկնալի:

Այսպէս են *Երիտասարդ Հայաստան*ներու մեր մի՛ծ հրապարակագիրները:

ԱՐԱՁ

Շահը մեկնեցաւ Թուրքիայէն

Պարսկաստանի Շահը, որ աննախընթաց պատիւներու արժանացաւ Թուրքիոյ մէջ, Պոլսէն մեկնեցաւ յուլիս 2ին, դէպի Տրապիզոն: Մ. Քէմալ բազմաթիւ երեսփոխաններու հետ ուղեկցեց մինչեւ Վոսփորի բերանը: Շահը Տրապիզոնէն ճամբան պիտի շարունակէ դէպի Թէհրան, այն ուղեգծով որով Թուրքիա մտաւ: Կ'ըսուի թէ վերադարձին քանի մը օր պիտի մնայ Թուրքիոյ մէջ:

Պոլիս գտնուած ատեն, Շահը ներկայ եղաւ փայլուն ընդունելութեան մը, եւ բազմաթիւ պտոյտներ ու այցելութիւններ կատարեց: Մասնաւորապէս ներկայ եղաւ զօրահանդէսի մը: Իր ճառերուն մէջ, Շահը մասնաւորապէս յանձնարարեց Պարսիկներուն որ Թուրքիան համարեն իրենց երկրորդ հայրենիքը, իսկ Թուրքերը՝ իրենց եղբայրները:

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐԸ ՋԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱ՞Ն

Պուլկարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Փէթրիչի շրջանը, որ Մակեդոնական կազմակերպութեան միջնաբերդն էր, ամբողջովին մաքրուած է: Կեդր. Կոմիտէի անդամներէն ձերբակալուած է Կուրտեւ, իսկ Իվան Միխայլով եւ Նաստեւ փախած են:

Այս տարուան հունձը Խ. Միութեան մէջ

Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ հրատարակուեցաւ Կեդր. Կոմիտէին մէկ հրամանագիրը, որ կ'ըսէ թէ՝ « հակառակ մասնակի երաշտին (Հարաւային շրջան), հունձքը այս տարի նոյնքան լաւ պիտի ըլլայ իբրեւ ամբողջութիւն որքան անցեալ տարի եւ նոյն իսկ աւելի լաւ՝ կարգ մը շրջաններու մէջ »:

Եւ սակայն, հրամանագիրը կը տրամադրէ միջոցներ ձեռք առնել արմտիքի կորուստին — գողութիւն — եւ ուրիշ « հակապետական » ձեռնարկներու դէմ եւ վճռապէս կը հրամայէ տեղական իշխանութեանց, այլ մանաւանդ քաղաքական ղեկավարութեան՝ ամէն միջոցի դիմել պայքարելու համար ծրագրի թերացումներուն դէմ: Ուրիշ խօսքով, թոյլ չպիտի տրուի որ պակասեցնեն պետութեան պահանջած բաժինը, երաշտի պատրուակով: Կը նշանակէ թէ հրամանագրին յայտնած լաւատեսութիւնը խախուտ է:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐ ՑՈՅՑԸ ԴՐԱԾ Է ԲԱՆԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

»»»··«««

Փոխ-վարչապետ Ֆոն Փափէնի հրաժարումը

ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԴԱԴՐԱԾ ԵՆ, ԱՌ ԱՅԺՄ

Շաբաթ օրուան արիւնալի դէպքերէն յետոյ առաջին անգամ ըլլալով, գերմանական դահլիճը նիստ գումարեց երեքշաբթի օր, քննելու համար կացութիւնը: Ժողովը տեւեց հինգ ժամ: Փոխ-վարչապետ Ֆոն Փափէն, որ անորոշ վիճակի մը մատնուած էր յունիս 30էն ի վեր եւ հսկողութեան տակ էր, իբրեւ կասկածելի, մասնակցեցաւ ժողովին եւ իր հրաժարականը ներկայացուց: Կ'ըսուի թէ հրաժարականը ընդունելով հանդերձ, Հիթլէր չուզեր բոլորովին լքել իր գործակիցը եւ պիտի պահէ զայն իբրեւ անպաշտօն նախարար: Սովորական ժամանակներու մէջ Ֆոն Փափէնի հրաժարումը մեծ արժէք չպիտի ունենար. բայց հիմա տարբեր է խնդիրը, որովհետեւ ինքն էր որ, 1933 յունուար 30ին ճամբայ հարթեց Հիթլէրի համար: Շաբաթէն առաջ, Ֆոն Փափէնի հրաժարումը պիտի նշանակէր թէ Հիթլէր երես դարձուցած է աջակողմեան հոսանքին:

Ժողովէն անմիջապէս վերջը, Հիթլէր օդանաւով գնաց Հինտէնպուրկի ամարանոցը: Տեսակցութենէն յետոյ կարճ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ: Այս առթիւ Հինտէնպուրկ նորէն շնորհակալութիւն յայտնեց Հիթլէրի:

Վարչապետը նորէն օդանաւ նստելով դարձաւ Պերլին, ուր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆոն Փափէնի հետ, որ ժպտագին յայտնեց թէ շաբաթ օրէն ի վեր հսկողութեան տակ էր, բայց որ եւ է բռնութիւն չկրեց:

Կացութեան ամէնէն կարեւոր պարագան այն է որ՝ Գերմանիոյ կանոնաւոր բանակը՝ Ռայխսվէր՝ վերստացած է իր տիրական դիրքը, ինչպէս առաջ տարիէ ի վեր: Այս առթիւ կ'ըսուի թէ բանակին հրամանատարը Գ. Հիթլէրի ուշադրութիւնը հրաւիրած է անդատաստան գնդակահարումներու մասին: Իբրեւ հետեւանք, վարչապետը հրամայեց որ եւ է գնդակահարութիւն չկատարել առանց դատի: Տակաւին ջղագրգռութիւն կը տիրէ հարուածային փաղանգներուն մէջ (հիթլէրական զօրք), բազմաթիւ առաջնակարգ պետերու գնդակահարութեան առթիւ: Ցոյցեր տեղի ունեցած են փողոցներուն մէջ, բայց Հիթլէր ամուր բռնած է սանձը, ոչ միայն ապահոված ըլլալով բանակին հաւատարմութիւնը, այլ եւ իր ձեռքին տակ ունենալով « սեւ պահակները », որոնք այնքան անողորմաբար ջախջախեցին ըմբոստները, շաբաթ գիշեր:

Տակաւին ստոյգ տեղեկութիւն չկայ գնդակահարութեանց եւ ձերբակալութեանց մասին: Նոր զրոյցի մը համաձայն, գնդակահարուած են 90 հոգի, իսկ ձերբակալուած՝ 3 — 4000 հոգի: Այս լուրերը պէտք է ընդունիլ խիստ վերապահութեամբ: Գրաքննութիւն հաստատուած է եւ կառավարութիւնը լռութիւն կը պահէ, առայժմ:

Դահլիճի նիստին մէջ, որոշուեցաւ փոխադարձ միջոցներ ձեռք առնել կարգ մը օտար ազգերու, մասնաւորապէս Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն դէմ, որոնք խստութեան դիմած են, պարտքերու յետաձգման առթիւ: Իրաւասու նախարարները լիազօրութիւն ստացան համապատասխան միջոցները ձեռք առ—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՅԸ

Դ

ԱՆՀԱՏԸ ԳԱՀԻՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ԱՆՀԱՏԸ ԳԱՀԸՆԿԵՑ

Ի՞նչ է դիկտատուրայի դիրքը անհատի, դեմոկրատիայի եւ ազատականութեան հանդէպ։

Մենք նկատի պիտի առնենք գլխաւորապէս Ֆաշական դիկտատուրայի վերաբերմունքը, բայց բառերու որոշ փոփոխութեամբ նոյնը կը պատշաճի նաեւ բանուորական դիկտատուրային.

Մօտենանք սրբեմն անհատի այսպէս կոչուած «բնական, անձեռնմխելի եւ անկորնչելի» իրաւունքներու հարցին։

«Այն գաղափարը որ մարդ անհատը, իբրեւ այդպիսին, իր ազատութեան իրաւունքի յարգանքին արժանի է, շատ աւերներ գործած է։ Անհատը յարգի չիտի մը պիտի չկշռէ, երբ խնդիրը վերաբերի ցեղին եւ անոր մաքրութեան պահպանման։ Ոչինչ պիտի նկատուին այն առմուկները զորս պիտի բարձրացնեն անոնք որ տակաւին, 20րդ դարուն, մտքի տկարութեամբ, որպէս լուրջ բան նկատի կ'առնեն մարդուն իրաւունքները»։ (Հիթլէր, էջ 310)։

Ի՞նչ է անհատին այնքան տարփողուած ազատութեան իրաւունքը։

«Ազատութիւնը իրաւունք մը չէ, այլ պարտականութիւն մը. ազատութեան կալուածին մէջ պետութիւնն է միակ դատաւորը եւ ոչ թէ անհատը»։ (Մուսոլինի, էջ 58 եւ 72)։

Ֆաշական դիկտատուրան կը մերժէ որ քաղաքակրթութեան զարգացման հետ զուգահեռ պէտք է աճի եւ ծաւալի անհատի ազատութեան իրաւունքը։ Ընդհակառակն, որքան քաղաքակրթութիւնը աւելի ու աւելի բարդ ձեւեր կը ստանայ, այնքան աւելի անհատին ազատութիւնը սողմուժներու պէտք է ենթարկուի». (Մուս. էջ 70)։

«Ցեղին առջեւ անհատը պէտք է տեղի տայ»։ (Հիթլէր, էջ 312)։

19րդ դարու կրթութիւնը կը խլեթանէր եւ գիտակցօրէն կը զարգացնէր մարդուն եսապաշտ եւ շահամոլ ձգտումները։ Անհատին գլխաւոր մտահոգութիւնը եղաւ [illegible] իր շահը եւ ստոր հաճոյքներու համար կիրարկուած անբարոյական միջոցները ճարպիկութիւն կը համարուէին։ Այդ մթնոլորտին մէջ հասունցած մարդ-անհատին քաղաքավարական ձեւերն իսկ յաճախ եսապաշտութեան քողարկուած արտայայտութիւններ են։

Ֆաշական դիկտատուրան կը մերժէ անհատին այս ձեւի կրթութիւնը։ «Անհատը պէտք է ապրի կեանքը մանաւանդ ուրիշներու համար»։ (Մուս. էջ 36)։

Ֆաշականութիւնը ոչ թէ նիւթապաշտական այլ հոգեպաշտական յղացումով կը պատկերացնէ կեանքը։ «Ֆաշականութեան մարդը ազգութիւն է եւ հայրենիք, բարոյական օրէնք՝ որ կը զօդէ հաճոյքի շրջանակին մէջ սահմանափակուած կեանքին բնազդը, կառուցանելու համար բարձրագոյն կեանք՝ պարտականութեան ոլորտին մէջ, կեանք մը ուր անհատը, իր անձին նուիրումով, իր անհատական շահերու զոհաբերումով եւ նոյն իսկ մահով կ'իրականացնէ այն ամբողջապէս հոգեկան գոյութիւնը որ կը կազմէ մարդու արժանիքն ու արժէքը»։ (Մուս. էջ 14)։

Ֆաշականութիւնը բռնօրէն քննադատելով եսապաշտ կրթութեան սկզբունքները, կը մերժէ նիւթական բարօրութեան մէջ ամփոփել անհատին երջանկութիւնը եւ ընդհակառակն կը նկրտի պայքարի, զոհաբերութեան եւ նուիրումի կեանքը։ Հերոսականութեան տենդով բռնկած անհատը միայն իր ուշադրութեան եւ գուրգուրանքին առարկայ կրնայ դառնալ։

«Ֆաշականութիւնը կ'արհամարհէ հանգստաւէտ կեանքը եւ կը մերժէ ընդունիլ որ նիւթական բարօրութիւնը համարժէք է երջանկութեան. Ֆաշականութիւնը կը հաւատայ սրբութեան եւ միշտ գործունէութեան եւ հերոսականութեան, այսինքն այն գործերուն որոնց մէջ ոչ մէկ մօտաւոր կամ հեռաւոր նիւթական շարժառիթ գոյութիւն ունի»։ (Մուս. 38—39)։

Կեանքի այդ յղացումէն կը բխի այն կարեւորութիւնը զոր դիկտատուրան կ'ընծայէ գործին եւ հաւաքական փոքրամասնութեան։ Եսապաշտ ու շահախնդիր մտահոգութիւններէ ազատած, հաւատքով լի եւ գաղափարականութեամբ տոգորուած գիտակից փոքրամասնութիւնը պատմութեան շարժիչ լծակն է, ան է որ կը փոխէ պատմութեան ընթացքը, կը փորէ նոր ակօսներ, կը բանայ ազատութեան լուսամուտները եւ խարխափող մարդկութեան առաջնորդ՝ կ'աւետէ նոր արշալոյսներ.

«Մարդիկ իրենց մեծամասնութեան մէջ ծոյլեր եւ վախկոտներ ըլլալով, անոնցմէ շատերէն լոկ կրաւորական հաւանութիւն կարելի է պահանջել, շարժման սկզբունքին հանդէպ. կուսակցական անդամի հանգամանքը գործօն եւ վճռական փոքրամասնութեան միայն վայել է։ Երբ քարոզչութիւնը իր գործը կատարած է, լաւ կազմակերպուած եւ մարզուած բուռ մը մարդիկ բաւական են որ նախօրօք կատարուած՝ նախապատրաստական աշխատանքը արդիւնաւէտ դառնայ»։ (Հիթլէր, էջ 652)։

Ֆաշական դիկտատուրան անողոք քննադատութեան կ'ենթարկէ ժողովրդապետութեան էութեան մաս կազմող քուէի, թիւի, մեծամասնութեան անձեռնմխելի նկատուած սկզբունքները եւ կը խարազանէ հաւաքական անպատասխանատուութեան երեւոյթը ու չարիքը, անբարոյացման եւ պետական մեքենայի կազմալուծման պատճառ դարձած է։

Ի՞նչ կ'արժէ խորհրդարանը, այդ ծոյլ եւ դանդաղ մեքենան, որ յիմարութիւններ կրնայ գործել բայց որ սկզբունքով ազատ է պատասխանատուութենէ. իսկ խորհրդարանի անդամը, ապաւինած այդ հաւաքական անպատասխանատուութեան, ազատ կը զգայ ինքզինք, յաճախ անխոստովանելի նիւթական շահերու ակնկալութեամբ, խանգարելու, դանդաղեցնելու գիտակցօրէն «առաջոթած» ծի ենթարկելու ամէն ստեղծագործ ճիգ, շարունակ եւ ամէն առիթով, մնալով անպատիժ յանուն անձեռնմխելիութեան եւ ի յարգանս կարծեցեալ ժողովրդական կամքի վեհապետութեան։

«Ֆաշականութիւնը կը վանէ քաղաքական հաւասարութեան ժողովրդապետական պայմանադրական անմիտ ստութը, ինչպէս նաեւ հաւաքական անպատասխանատուութեան գաղափարը»։ (Մուս. էջ 44)։

Ի՞նչ կ'արժէ մութին մէջ խարխափող, անգոյն, անձեւ դանդաղուածը, ի՞նչով եւ ի՞նչպէս ան կրնայ, պարբերական քուէարկութեամբ, գտնել ընկերութեան ճշմարիտ Առաջնորդը։

Ոչ քուէն եւ ոչ ալ խորհրդարանը ի վիճակի չեն տեսնելու եւ երեւան հանելու հանրութեան ճշմարտապէս օգտակար եւ տուեալ վայրկեանին համապատասխան պատմական անհատը։

«Խորհրդարանը թշնամի է մեծութեան։ Աւելի դիւրին պիտի ըլլար ուղտը ասեղի ծակէն անցընել, քան քուէի միջոցաւ մեծ մարդ մը գտնել։ Լաւագոյնը չընտրուիր, այլ իր բարձր արժանիքով ինքզինք կը պարտադրէ։ Իսկ լաւագոյնը ան է որ յաղթանակներով աւելի քաջութիւն եւ կամքի ոյժ, չի դոհեր առանձնելու ամէնէն ծանր պատասխանատուութիւնը»։ (Հիթլէր, էջ 30)։

«Ֆաշականութիւնը կը մերժէ թէ թիւը, լոկ թիւի հանգամանքով, կրնայ կառավարել եւ առաջնորդել մարդկային ընկերութիւնը»։ (Մուս. էջ 40)։

×

Այս բոլոր մէջբերումներն ու հիմնաւորումները մեզ կ'առաջնորդեն այն հիմնական եզրակացութեան թէ Ֆաշական եւ ցեղապաշտ դիկտատուրան արմատապէս հակա-անհատապաշտ են եւ կատարեալ հակադրութիւնը 19րդ դարու ժողովրդապետութեան։

Զուր չէ որ մենք այսքան երկար կանգ առինք անհատի իրաւունքներու դիկտատուրական ըմբռնումին վրայ, որովհետեւ առկէ տրամաբանօրէն կը հետեւին անմիջական եւ գործնական նշանակութիւն ունեցող բազմաթիւ խնդիրներ։

Այսպէս հակա-անհատապաշտ Ֆաշականութիւնը կը մերժէ գաղափարի ազատութեան ժողովրդավար վարդապետութիւնը եւ աւելի կը հալածէ քաղաքական յանցաւորը քան հասարակ յանցապարտը կամ նոյն իսկ ոճրագործը։

Կը մերժէ գաղափարի ազատ արտայայտութիւնը, սրբեմն հաւաքոյթի ազատութիւնը եւ արհամարհանքի արժանի կը նկատէ ժողովրդապետութեան նուիրագործած իրաւունքներէն մէկը, մամուլի ազատութիւնը։ «Պետութիւնը շատ մօտէն պէտք է հսկէ մամուլին վրայ»։ (Հիթլէր)։

Զկայ խղճի ազատութիւն, եւ եթէ Իտալիոյ մէջ քաղաքական-տնտեսական նկատումներով կրօնքը հալածանքի առարկայ չէ, այլուր ոչ միայն կրօնքը կը հալածուի, այլ եւ դիկտատուրան կը փորձէ ցեղը կամ դասակարգային վերջնական յաղթանակի կամքը դարձնել զանգուածային ջերմեռանդութեան առարկայ, տեսակ մը Միթ, կրօնքի համարժէք հոգեկան գործօն։

Դիկտատուրայի միջամտութիւնը անհատի գործերուն մէջ՝ այնպիսի ծայրայեղութիւններու կ'երթայ որ չի վարանիր նոյն իսկ ընտանութեան, սեռական կեանքին օրէնքները պարտադրել, որովհետեւ «անհատը մէկ մասնիկն է պետութեան», (Մուս. 73), որովհետեւ «անհատին ազատութեան իրաւունքը կը չքանայ ցեղը պահպանելու պարտականութեան առջեւ»։ (Հիթ. էջ 310)։

Անդրադառնանք սակայն որ եթէ ընդհանրապէս Ֆաշական դիկտատուրան հակա-անհատապաշտ է, կ'ընդունի ուժեղ կամքի եւ հեղինակութեան տէր, առաջնորդութեան մը խանդավառութեամբն ու վճռականութեամբը տոգորուած անհատին պատմական կարեւորութիւնը։ Նիցչէական գերմարդին հզօր կանչն է այս որ կ'արձագանգէ ժամանակակից դիկտատուրայի մէջ։ «Թող չմոռցուի որ ինչ որ կայ ճշմարտապէս մեծ այս աշխարհին մէջ, հաւաքականութեան պայքարի գնով չէ որ ստացուած է, այլ արդիւնք է միակ յաղթականի մը բարեբախտ յաջողութեան։ Հոգեկան մեծ յեղափոխութիւնները, անոնք որ կը փոխեն աշխարհին դիմագիծը, արդիւնք են անհատին մղած պայքարին»։ (Հիթ. էջ 578)։

Գեր-անհատի այս ըմբռնումով կը բացատրուի դիկտատուրայի խանդավառած ու գործելակերպը.— զինուորական կարգապահութիւն, կոյր հնազանդութիւն իսկ առաջնորդը անքննադատելի։ «Այն որ հրամանատար կարգուած է, բացարձակ իշխանութեան իրաւունք ունի իր ստորադասներուն վրայ. Ինքը համայնքի թէ պետութեան վերաբերի, ոչ թէ քուէով ընտրուածներու մեծամասնութեան, այլ մէկ անձի կ'իյնայ տալ բոլոր որոշումները»։ (Հիթ. էջ 501)։

Ամփոփելով մեր վերլուծումներն ու խորհրդածութիւնները, կրնանք բանաձեւել թէ 19րդ դարը եղաւ ժողովրդապետութեան, ազատականութեան եւ անհատապաշտութեան դար, իսկ յետպատերազմեան շրջանը կը բանայ դիկտատուրայի, իշխանապետութեան (autorité) եւ հաւաքականութեան դարը։

Երկու տարբեր ըմբռնումներ, երկու մտայնութիւններ, երկու աշխարհներ է որ իրարու կը պարնուին մեր աչքին առջեւ։

Որպիսի՛ ծանր թիւրիմացութեան մէջ են անոնք որ կը կարծեն թէ այս պայքարը ժամանակաւոր է եւ զուրկ աշխարհահայեացքէ։

Յետպատերազմեան շրջանին միայն թագաւորները չեն որ դահընկէց եղան. անոնցմէ վեր եւ աւելի կարեւոր դահընկեցութիւնն մըն է որ տեղի կ'ունենայ։ Անհատն է որ վար կ'առնուի պատմութեան գահէն բազմելու համար մեղադրեալի աթոռին վրայ։

Ընկերային այս երեւոյթը, յղի անհամար հետեւանքներով, ինքնին բաւական պիտի ըլլայ բնորոշելու եւ փիլիսոփայական խորք տալու դեմոկրատիայի եւ դիկտատուրայի գոտեմարտին։ Բայց դեռ այդ չէ բոլորը։

Բնորոշել ներկայ ժամանակաշրջանը իբրեւ հաւաքականութեան դար, կը նշանակէ բարձրացնել պետութեան հարցը։ Եւ արդարեւ Ֆաշական դիկտատուրայի գլխաւոր յղացումն ու կորիզը պետութեան էութեան եւ կոչումին ըմբռնումն է, որով ան, անգամ մը եւս, ուժգնօրէն կը բախի ժողովրդապետութեան ըմբռնումին։

Ի՞նչ է սրբեմն պետութիւնը։

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

ՀԱՅ ԱԶԱՏ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ Գ. ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 24ին փակուեցաւ Հ. Ա. Ա. Միութեան տարեկան ցուցահանդէսը (Նկարասրահ Փէչէլ) ուր հաւաքուած էին զանազան ձգտումներով նկարներ, արձաններ եւ կաւագործութիւններ։

Եռանդի զարմանալի տեւականութեամբ մը, այս միութիւնը կը շարունակէ ոչ միայն իր գոյութիւնը, այլեւ տարուէ տարի աւելի կ'ընդլայնէ իր հաւաքական գործունէութիւնը։

Իմ ջերմ շնորհաւորութիւնները։

Ներկայիս, ըլլալով Փարիզի հայ ձեւընկալ (plastique) արուեստագէտներու միակ միութիւնը, կ'արժէ որ աւելի մանրամասն քննենք ցուցադրուած գործերը։

Հոն կը հանդիպինք յայտնի անուններու, ինչպէս՝ Ալխազեան, Ալեանաք, Բարայեան, Խաչար Շահին, Շահնազար, Շիշմանեան, Կիւլպէնկ, Գինէ Ալխազեան, Գալֆայեան, Խաչատուրեան, Գազանճեան, եւ երիտասարդներէն՝ Գալըպճեան, Գետօ, Գույումճեան, Մարաշլեան, Միքիրեան, Մուկօ, Թամիրեանց, Վահէ, Զուլումեան, եւայլն։

Հակառակ սրահին մէջ լոյսի քիչ մը պակասին, Ալխազեանի երկու բնանկարներուն առջեւ, պահ մը արեւի լոյսին եւ ջերմութեան մէջ ըլլալ կը կարծեմ զիս, իր formuleը տոկուն է եւ վրձինը կրթուած. հարուածները աւելի ճշգրիտ քան շարք մը ուրիշ յայտնի տպաւորապաշտներու մօտ։

Խաչատուրեան կը ցուցադրէ երկու կիներ, պարսկական որմանկարներու ոճով։ Անկասկած աւելի անհատականութիւն ունի իր Ջուլֆայի եկեղեցին։

Արժէքներու (valeur) աշխատանքը շատ յաջող դուրս բերած է Շահնազար (Գարուն) իր Place St. Andréeով։ Արդեօք այս գործով Շահնազար նոր շրջա՞ն մը կը սկսի, փորձելով ըլլալ աւելի խիզախ։ Ցամենայն դէպս հաւատացած եմ որ եթէ ուզէ, կրնայ թօթափել մեղկ ակադեմականութեան վերջնական խորհուրդները։

Գալֆայեան Զարեհ արուեստագէտի զգացումի նրբութեան կը միացնէ արհեստագիտութիւնը (թէքնիք), որու միջոցաւ ան կը յաջողի դնել իր բնանկարներուն մէջ տարածութիւնը եւ մթնոլորտ։ Իր Gerarmerը նշանակելի է այս տեսակէտով։

Շիշմանեան Ռաֆայէլի այս տարուան ցուցադրած տեսարանները, մանաւանդ իր Coin de Village եւ Maisons à Ysportը անկասկած աւելի յաջող են քան նախորդ տարուանները։ Իր նկարներուն մէջ նկատելի են խղճմտութիւնն ու մտածողութիւնը։

Տիկին Բարայեան Արմինէա՝ իր երկու nature-morteներով նոր բան մը չի բերեր մեզ։ Իր նկարները հաճելի են եւ զարդական։

Գազանճեան Հրանդ, Պոլսոյ իր երեք տեսարաններով, բանաստեղծական Արեւելքի պատրանքը կուտայ մեզի։

Ալեանաք Հրանդին պիտի փափաքէի տեսնել միայն բնանկարներ։

Կիւլպէնկ Հրանդ ունի զօրաւոր տրամադրութեամբ ինքնատիպ գունաւորումով երեք հետաքրքրական բնանկարներ։ Այս նկարիչին մասին պէտք է օր մը աւելի երկար ուսումնասիրութիւն մը կատարել, իր հաւաքական գործերը տեսնելէ յետոյ։

Տիկին Գինէ Ալխազեանի երկու կենդանի դիմանկարները դիտելէ յետոյ, անցնինք երիտասարդ եւ նոր տաղանդներու որոնց մէջէն յարատեւ աշխատողները մեր ապագայ արուեստի փառքերը պիտի ըլլան։

Գետօ Գոնտրաճեանին այս տարուան ցուցադրած չորս գործերը, բացի Etude de Nuէն, աւելի տկար են՝ [illegible] անցեալ տարուանները։ Ըլլալով [illegible] սանող՝ պէտք է որ միշտ յառաջանայ. Կը յուսամ որ իր մէկ քայլ ետ երթալը աւելի խոյանք մը տայ իրեն նորանոր յառաջդիմութիւն մը գործելու մինչեւ գալ տարի։ Համադրութեան (composition) մէջ Գետոյին [illegible] բերած տաղանդը՝ որպէսզի օգ[illegible] գործուի ապագայի դժուարին աշխատանքներու մէջ, կը կարծեմ թէ պէտք է աւելի երկարէ Etude de Nuերու [illegible]քը։ Կը յուսամ ապագային իր մասին աւելի երկար գրելու առիթն ունենալ։

Beaux Artsի լաւագոյն աշակերտներէն Օրիորդ Գալըպճեան Իւժէն կը զարմացնէ իր կանխահաս ուժով. Վարպետի մը յատուկ նրբութիւն [illegible] իր երանգներուն մէջ։ Իր ձգտում ճշգրիտ է եւ գիտէ թէ ուր կը դնէ [illegible] իր Nature-morteը հաւասար է [illegible] դիմանկարներուն։ Մաղթենք որ [illegible] այս ուղին ուր իր անհատականութիւնը զգալի է։

Օրիորդ Թամիրեանց Վարդուհին [illegible] կազմուած նկարչուհի մըն է. Թէեւ իր խիժանկարներուն (gouache) գծագրութիւնը անկայուն երբեմն, բայց ջղուտ եւ զօրաւոր [illegible] նով աշխատող մը, որ իր անհատականութիւնը կազմող կարեւոր [illegible] է։ Իր St. Tropezը շատ յաջող գործ է, գոյներու համարձակութեամբ [illegible] մը աւելի plastique եւ այս արուեստագիտուհին պիտի ըլլայ միջազգային արժէք մը մեզի համար։ Կը սպասենք որ առանձին ցուցահանդէսով մը հանդէս գայ Օրիորդ Թամիրեանց։

Օրիորդ Գույումճեան Էլմիրա կարելի է ըսել միակն է այս սրահին մէջ իր ոճով։ Իր երկու գողտրիկ նկարները կարծես պատուհաններ են [illegible] ներս աշխարհի մը վրայ բացուած, ու գոյներու երաժշտութիւնը կը տիրապետէ։ Իրեն համար նիւթը պատրուակ մըն է հիւսելու համար գոյներու symphonie մը։ Պիտի փափաքէի տեսնել իր գործերուն մէջ աւելի տարածութիւն եւ խորք։

Մուկօ (Միշէլ Հովիկեան) իր [illegible] բանկարներուն մէջ ցոյց տուած [illegible]ջութեամբ մեր ուշադրութիւնը գրաւեց։ Այս շատ երիտասարդ տաղանդը իր առջեւ ունի բեղնաւոր [illegible] պագայ մը որուն հանդէպ իր ցոյց տուած ինքնավստահութիւնը յաջողութեան համար կարեւոր ազդակ մըն է. Ցատկանկարներու պարզ եւ ճշգրիտ գծագծութիւններու վրայ, Մուկօ կ'աւելցնէ զարդանկարչական ոճաւորում (stylisation)։ Այս վերջին մարզին [illegible] որոշ պիտակ ունի, բայց պէտք է [illegible] ըլլայ ձեւամոլութենէն (maniérisme)։

Ճարտարապետ Փօղոսեան [illegible] հետզհետէ մեծ հմտութիւն կը ցու[illegible] ջրանկար բնանկարներու մէջ։ Le Pont Neuf եւ Montmartreը գեղեցիկ գործեր են։

Շարունակելով Լեւոն կը ցուցադր[illegible]

ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻՆ ԵՒ ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

»»» · «««

Նա կարողանում էր ամէնքի սրտերը խանդավառել անկեղծ հայրենասիրութեամբ։ Նա արեւմտահայ ցաւը երգում էր եւ շրջիկ քարոզիչը. նրա ոտանաւորների մէջ կան շատ լեզուական, քերականական եւ ոտանաւորական թերութիւններ ու անկանոնութիւններ. Նա գրում էր առանց երկար ու բարակ մտածելու, անկեղծօրէն, բուղխի ներշնչմամբ. յաճախ նա փոխ էր առնում թուրքական պարսկական կամ եւրոպական այս կամ այն եղանակը, պատրաստի, եւ հասցնում էր իբրեւ չափիկ իր նոր արտադրութեանը, որպէսզի վերջինս առանց եղանակի չմնայ եւ տարածուի ժողովրդի մէջ իր աշակերտ-աշուղների միջոցով։ Այդ երգերը կայծակի արագութեամբ մտնում էին ամէն տեղ, ամենախուլ գիւղերն ու անկիւններն անգամ։ Ես բախտ եմ ունեցել անձամբ լսելու աշուղ Ջիւանուն, Թիֆլիզում, եւ մի անգամ էլ Շուշի քաղաքում, երբ նա իր մեծ խմբով նուագում էր Սպանդարեանի այգում։

Իմ թողած գրաւիչ տպաւորութիւնը մինչեւ այսօր էլ չեմ մոռացել. Ես տեսել ուժեղ եւ հմայող էր Ջիւանին, երբ ինքն էր մենակ նուագում եւ մեներգում։ Ջիւանին կրակ էր դառնում, նուագում եւ երգում էր մեծ խանդավառութեամբ, պարզ ու յստակ ձայնով եւ ունկնդիրներին ուղղակի հիպնոսում էր։ Նրա երգերի լեզուն հին աշուղականի նման է, սակայն, խորապէս ազդուած գրական լեզուից եւ բուսականախառն մաքրուած Ալեքսանդրապոլի կամ Էրզրումի բարբառներից։ 1909 թուին նա մեռաւ Թիֆլիզում քառասուն տարի շարունակ հնչեցնելով իր երգերն ու ջութակը. Նա մեռաւ աղքատութեան մէջ, բայց այնուամենայնիւ կարողացաւ բարձրագոյն կրթութիւն տալ իր որդիներին, որոնցից Գարեգինն ու Պարոյրը դարձան հասարակական գործիչներ։

0000

Գ.— ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Աշուղ Ջիւանին արտադրել է մի քանի հարիւր երգեր, որոնք արժանացել են մի քանի հրատարակութեանց։

Այս վերլուծութիւնը կազմելիս՝ ես ձեռքի տակ ունէի 1886 թուի Աշուղ Ջիւանու երգերի երկրորդ տպագրութիւնը, լոյս ընծայուած Ալեքսանդրապոլում, Գէորգ Սանոյեանի տպարանում, ապա 1893 թուի երրորդ տպագրութիւնը նոյն երգերի, տպուած նոյն տեղը, սակայն աւելի լրիւ. յետագայում կարողացայ ձեռք բերել եւ 1882 թուի անդրանիկ հրատարակութիւնը, որի մէջ զետեղուած բոլոր երգերը նոյնութեամբ մտել են 1886ի, ապա եւ 1893 թուի հրատարակութիւնների մէջ. բացի վերոյիշեալ հրատարակութիւններից կարողացայ գտնել եւ օգտուել 1904 թուականի հրատարակութիւնից, որ լոյս է տեսել Վաղարշապատում «Ջիւանու Քնարը» անունով. ափսո՜ս միայն, որ այդ հրատարակութեան առաջին եւ միւս հատորները չկարողացայ ձեռք բերել, այլ միայն երկրորդ, եւ ամենակարեւոր հատորն էր ենթակայ իմ տրամադրութեանը։

Ցամենայն դէպս ինձ յաջողուել է մէկից աւելի անգամ կարդալ Ջիւանու 375 երգերը եւ դասաւորել նրանց ըստ տեսակների, մի առ մի վերլուծել եւ քննադատել։ Ըստ իմ մանրամասն վերլուծութեան՝ այդ երգերը բաժանւում են այսպէս՝ ա) բարոյական-խրատական եւ կենսա-փիլիսոփայական բովանդակութիւն ունեն 94 կտոր, բ) սիրային եւ սիրահարական՝ 61, գ) ընկերային-սոցիալական եւ բողոքի մրմունջներ՝ 43, դ) ազգային-յեղափոխական եւ հայրենասիրական՝ 31, ե) այլաբանական-փոխաբերական՝ 24, զ) կենցաղական-կենսագրական՝ 16, է) երգիծական-ծաղրական՝ 16, ը) բարեմաղթութիւններ եւ աղօթքներ՝ 18, թ) հայրենի գիւղերի եւ քաղաքների, գրողների, հերոս զօրավարների, անձնազոհ հոգեւորականների եւ հասարակական գործիչների գովքը՝ 16, ժ) ազգագրական-գեղարուեստական՝ 8, ժա) քնարերգական-գեղարուեստական՝ 7, ժբ) աշուղական խաղեր եւ մրցութիւններ՝ 6, ժգ) հանելուկներ՝ 4, ժդ) արժէքաւոր չեն հետեւապէս եւ որակման ենթակայ չեն՝ 31 կտոր, որոնք եթէ գրուած չլինէին, շահած կը լինէր Ջիւանու քնարը։

Ինչպէս տեսնում էք, այս երգերի ու տաղերի մեծ մասը հայրենասիրական-ազգայնական ուղղութիւն չունեն, ինչպէս սխալմամբ նկատել է Վրթ. Փափազեանը։ Փիլիսոփայական եւ բարոյախրատական բովանդակութիւն ունեցողները առաջին տեղն են բռնում, այնուհետեւ գալիս են սիրային-սիրահարական տաղերը, յետոյ ընկերայինները եւն.։ Այժմ 375 երգերի վերլուծութեամբ չպիտի զբաղեցնեմ «Յառաջ»ի էջերում, այլ միայն քաղուածքներ անելով իմ ընդարձակ աշխատութիւնից, ընթերցողներին պարզ գաղափար պիտի տամ Ջիւանու քնարի մասին։

Մի բան բոլորովին ճիշդ է նկատել հանգուցեալ Փափազեանը, որ Ջիւանին լայն ժողովրդականութիւն է ստացել իր ազգասիրական-հայրենասիրական տաղերի շնորհիւ, որոնք երեք տասնեակից աւելի չեն. մի քանի յաջող փիլիսոփայական եւ սիրային երգերը եւս փայլ են տուել Ջիւանու քնարին։ Այսօրեւ ես պիտի աշխատեմ համառօտակի վերլուծել նրա միայն յաջող կտորները, որովհետեւ Ջիւանին վաղուց մոռացուած կը լինէր, եթէ քնարն արտադրած չլինէր այդ տաղերը.

«Հայի ճուտս» վերնագիրը կրող ոտանաւորն ազգասիրական-հայրենասիրական է, որի մէջ Ջիւանին ասում է.

Բնակւած երկիրդ տուբբ է, հաւ'ս [illegible]
բայց,
Հայի արնով ներկւած է ամեն քար[illegible]
Զոհուել են հաւատի եւ ազգի համա[ր]
Պառկած հազարաւոր նահատակ[illegible]
կան։

«Ցոյսը» հայրենասիրական-ազ[illegible] յնական բնոյթ ունի.—

Առաւօտը շատ մօտ է, լոյսը շ[illegible]
լուն քիչ մնաց,
Խաւարն ընկաւ գետին, արեւը փա[illegible]
լուն քիչ մնաց,
Համբերութեամբ ծով արա, յոյս ու [illegible]
ւտտդ պինդ պահիր,
Ո՛վ գիշերից ծանձրացող, [illegible]
խաղալուն քիչ մնաց։
Լուսաբերը մթութեան թագուհու տե[illegible]
գահ բարձրացաւ,
Ցնծութեան երգեհոնների որոտալ[illegible]
քիչ մնաց...

Փիլիսոփայական խորունկ մտք[illegible]րով լեցուն տասնեւչորստողեան [illegible]նաւոր է Ջիւանու հանրածանօթ «ՁԱԽՈՐԴ ՕՐԵՐԸ».—

ՅՈՎԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(Շար.)

(3)

չորս մը մանրանկարներ, գունչ ձեւ չորս մը մանրանկարներ, գուցէ ձեւ մը կնոջական զգացողութեամբ եւ ասմը կնոջական զգացողութեամբ նկարչուհի, կայն ռուսական զունագեղ նկարչուկայն ռուսական զունագեղ նկարչու- թեան ոճով: Իր Salon de Mm. B.ն կը թեան ոճով: Իր Salon de Mm. B.ն կը տարբերի միւսներէն, կրելով՝ ժԸ. տարբերի միւսներէն, կրելով՝ ԺԸ. դարու Ֆրանսացի մանրանկարիչներու ազդեցութիւնը:

Միսիրեան Արմենակ կը ցուցնէ բդ-դալի յառաջդիմութիւն: Իր Գուատն նշանակելի է:

Անձեան Ներսէս հեւակերտու-թեան մէջ (modelage) լաւ արհեստագիտութիւն ունի: Զիտի փափաքէի որ միայն արձանագործութիւն ընէր:

Ճարտարապետ Վարդան Եօվհան-նէսեանի երկու կառուցողական եւ նըկարչականացեալ maquetteները արուհին մէջ պէտպիսութիւն մը կը մտցնեն

Մարաշլեան Միսաք իր կազմու-թեան ճամբուն մէջ կը յառաջդիմէ, աւելի թարմացնելով իր գոյները:

Վաչէ Գ. Փարիզի կեանքէն իր գծագրութիւններով rehaussé թափան-ցող գիտողի մը հաւասարակշռուած ուժ կը յայտնաբերէ:

Ուշադրութեան արժանի են Նուպար Թօփալեան Բիւզանդ, Թուրէն եւ Հըրանդ Պէնլեան

Արձանագործ Մուրատոֆ Լեւոն այս տարի լուրջ բան մը չի ցուցադրեր:

Գեղերապաշտութեան միակ ներկայացուցիչն է այս սրահին մէջ Զուլումեան Գառնիկ, մտածող արուեստագէտ մը, որ իր կազմութեան ճամբուն մէջ կը փնտռէ արտայայտութեան ձեւ մը տալ, ներթափանցութեան շխարհքմութ եւ պարզաբանութեններուն: Փափաքելի էր որ երկու կամ երեք նկարներ ցուցադրէր փոխանակ մէկի

Օրիորդ Բաբայեան Կիտէթ կը ցուցադրէ մեծ քանակութեամբ Bibelot d'Artեր (կիտուածանկար յախճապակի): Բնածին տաղանդի արդիւնք են այս օրիորդին մետաղէ, գրեթէ երախայական, արձանիկները, որոնք իր ճկուն մատներուն ծայրէն կ'ելլեն ինքնաբուխ ձեւով մը:

Աւսքս աւարտելէ առաջ, իմ գոհունակութիւնս կը յայտնեմ այս միութեան վարչութեան, որ գնահատելի գաղափարն ունեցած էր սրահին մէկ մասին մէջ հաւաքելու Հայաստանի ներկայ նկարիչներէն մէկ քանիներու գործերը, որոնց մէջէն վճռական անհատականութեամբ եւ հմուտ արհեստագիտութեամբ դուրս կուգայ նկարիչ Մ. Սարեան:

Թէրլէմէզեան, անկէ[illegible]գործերը ունեցած ըլլալու է:

Կիւրճեանի Femmes arméniennes préparent le painը գէշ չէ:

Առաքէլեանի զարդարուեստական եւ գեղեցիկ բնանկարին առջեւ ակամայ շրթներուս վրայ կուգան «Հայաստան, երկիր դրախտավայր» բառերը:

Թ. ԿԱՆԱՁԵԱՆ

Մ ԶԱՐԻՖԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

oooo

Հակառակ նեղացուցիչ օդին, բաւական կոկիկ բազմութիւն մը փութացած էր, շաբաթ իրիկուն, Միւթիւալիթէի մէկ սրահը, իր յարգանքի տուրքը տալու, վաղամեռ բանաստեղծին՝ Մ. Զարիֆեանի յիշատակին:

Երեկոյթին նախագահ, Գ. Եր. Տէր Անդրէասեան, կարճուր գործով քաղաքէս բացակայելու ստիպուած ըլլալով, կարդացուեցաւ իր ղրկած գեղեցիկ գրութիւնը, որով կուտար համառօտ պատկեր մը երիտասարդ բանաստեղծին:

Ծանօթ դաշնակահարուհի Օր. Զառափեան նուագեց Շօփէնէն կտոր մը, Զարիֆեանի ամենասիրած եղանակներէն մին, որմէ վերջ խօսքը տրուեցաւ Պէրպէրեանի սաներէն Գ. Ս. Ոսկեանի, որ մանրամասնօրէն տուաւ կենսագրութիւնը: Եւ ինչպէս զանազան գըրուածներ անոր մանկութենէն մինչեւ մահը: Վեր հանեց չարաճճի աշակերտին եւ մարդիկին ընդունակութիւնները եւ գրականութեան հանդէպ ունեցած հակումը, որ դիպուածով մը վերջնականապէս կը ձեւաւորուի: Օր մը օրիորդի մը ալպոմին մէջ գրուած պզտիկ ոտանաւոր մը, իրմէ գաղանի կը տարուի «Ճակատամարտ»ի խմբագրութեան, որ կը հրատարակէ: Եկած շնորհաւորական նամակները եւ քաջալերական պնդումները դարձ կը մղեն ուրիշներ եւս գրելու եւ կ'ունենանք ինքնուշ բանաստեղծ մը:

Օր. Օսմանեան յաջող կերպով արտասանեց երկու պզտիկ կտորներ: Գ. Գ. Ֆիւրքճեան ֆլիւթով նուագեց դասական կտոր մը՝ ընկերակցութեամբ Օր. Զառափեանի:

Յետոյ խօսքը տրուեցաւ Շ. Միսաքեանի որ սահմանափակուելով յարգանքի արտայայտութեան մէջ, վեր հանեց այս պայծառ, բարի եւ քաղցր տղուն ստոյիկեան ժպիտն ու արհամարհանքը տառապանքին եւ մահուան հանդէպ: Այս առթիւ կարդաց շարք մը ոտանաւորներ՝ վաղամեռիկ բանաստեղծին երկու հատորներէն:

... Ի զուր կը թափես մախիր պտուխ
վրայ,
Ճառագայթ կայ հոն՝ իջած մեռու-
նէն...
Զուներ նարսւածիդ լոկ ոսկորներն
են

(Արհամարհանք)

Երգեց Օր. Հ. Կնեազեան, «Հեզանանք»ը, եղանակաւորուած Սիփան երգչախումբի անխոնջ ղեկավար Գ. Սաքօ Ցակոբեանի կողմէ: Արտասանեց Գ. Ա. Սինէմեան, վարժարանի լաւագոյն արտասանողը: Երգեց Գ. Գ. Մէհտէրեան:

Տասը վայրկեան դադարէ վերջ, խօսքը տրուեցաւ Գ. Մկրտիչ Պարսամեանի, որ ընդարձակ եւ խնամուած կերպով տուաւ բանաստեղծին կեանքն ու գործը: (ԽՄԲ.— Գիտի հրատարակենք առանձին)

Մեծ անակնկալ մը եղաւ Տիկին Արշալոյս Հ. Սարգիսեան, որ Զարիֆեանի ամէնէն երկար կտորներէն մէկը արտասանեց ոգեւո՞ր հարազատօրէն եւ ապրուած:

Երեկոյթը վերջացաւ Գ Հ.Ակոնայեանի շնորհակալութեան խօսքով, յանուն Պէրպէրեան սաներու:

Ցաւալի է դիտել տալ, թէ ներկաներուն մէջ հազիւ տասը Պէրպէրեանցիներ կային... Ներկայ էին Գրական Ակումբի վարչութեան անդամները:

ՀՐԱՆԴ

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Ամբաստանեալ Մ. Զատիկեանի յայտարարութիւնը

ԽՈՇԱՐԱՐ ՄԱՆՈՒԿ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ
ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ (Շար.)

(Մասնաւոր Թղթակցութիւն «Յառաջ»ի)

ՄԻՀՐԱՆ ԶԱՏԻԿԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դատախազ Քամինսկի այնուհետեւ կարդաց ամբաստանեալներէն Գ.Միհրան Զատիկեանի ըրած յայտարարութիւնը ձերբակալուելէն ետք, 1934 յունուար 18 թուականաւ եւ ներկայութեամբ գաղտնի ոստիկան Գ.Պետրոս Իսքէնտէրեանի: Զատիկեանը ըսած է.

— «Անունս է Միհրան Զատիկեան: Պրուքլին կը բնակիմ: Լուսանկարագիրչ եմ: Ամուսնացած: Զաւակ չունիմ: Գործ չունիմ այժմ եւ լուսանկարագրիչներու ընկերութենէն իբր անգործութեան թոշակ (պենսիոն) երեք տարիէ ի վեր դրամ կը ստանամ ամէն շաբաթ: Դաշնակ եմ: Դեկտ. 24ին եկեղեցին չէի: Յաջորդ օր երբ տուն գացի թերթերէն իմացայ Դուրեան սրբազանի սպանութիւնը: Փորագրիչներու ընկերութենէն 20 տոլար կը ստանայի եւ կինս գրկեցի որ առնէ: Դուրեան սրբազանի սկզբունքներուն դէմ հայ թերթերու գրածը ես ալ կը կրկնեմ: Ըսած չեմ թէ «Դուրեանը պիտի սպաննեմ»: Դեկտ. 24ի առտուն ժամը 9.30ին եկեղեցի չգացի: Մարդիկ ըսին թէ սրբազանը պիտի պատարագէ: Այլանեանը ինծի չըսաւ այդ: Անկանոն հիւանդութիւն ունէի եւ տունը մնացի: Քոյրս եւ քեռայրս կիրակի օր մեր տունն էին: Դուրեան սրբազանի սպանութիւնը լսեցի երկուշաբթի հայ թերթերէն: Դուրեանի հետ թշնամի եմ գաղափարներով, բայց ոչ ուրիշ կերպ: Փիլէնեան ի՞նչ կ'ուզէ թող ըսէ, ես Նիւ Եորք չէի, ես եկեղեցին չէի: Համփալեան եթէ կ'ըսէ որ եկեղեցին էի, սուտ է: Երդում կ'ընեմ որ սուտ է: Ես տունը հիւանդ էի: Պատմութիւն չունիմ: Տունն էի»:

ՄԱՆՈՒԿ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ
ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Քամինսկի վկայութեան կանչեց Գ. Մանուկ Յակոբեանը, որ թարգմանի միջոցաւ պատասխանելով, ըսաւ հետեւեալը,— (հոս Գ. Քամինսկի դատարանին հաւանութեամբ ըսաւ թէ անձ մը կայ որուն անունը չուզեց յիշել եւ այդ անունը պիտի կոչէ Էքս (x), վկային հետ հարց պատասխանութեան առթին).

— «Անունս է Մանուկ Յակոբեան: 62 տարեկան եմ: Անգլիերէն կը խօսիմ: Խոհարար եմ: Դեկտ. 24ին շէֆ (խոհարար) էի: Այդ ատեն խոհարար էի 113 Սէնթ Նիքոլա Էվընիւ, եկեղեցիէն կէս պլաք հեռու: Կը ճանչնամ Եովհ. Անդրէասեանը 5—6 տարիէ ի վեր: Դեկտ. 24ի առտուն ժամը 9ը հինգ անցած եկաւ ճաշարանը ուր կը գործէի: Առտու էր: Ե. Անդրէասեանէն առաջ ուրիշ մէկը եկաւ ճաշարանը: Անոր գալէն քանի մը րոպէ առաջ էր եւ նստաւ: Այդ մարդը կը ճանչնամ, եթէ տեսնեմ: Այդ մարդուն անունը Էքս կ'ըսեմ: Անդրէասեանէն առաջ եկած մարդուն անունը գիտեմ: Այդ մարդը Էքսն էր (x): Երբ Անդրէասեան եկաւ, ճաշարանին մէջ էինք Մր. Էքս, ես եւ գերմանուհի ծառայող մը (Ուէյթրէս): Անդրէասեան ներս մտաւ, ձեռքերը ակռաներին դրաւ եւ երկու սուրճ պատուիրեց: Անկէ ետք լսեցի երկուքին միջեւ խօսակցութիւն մը: Նախ սկսան սուրճերը խմել եւ յետոյ խօսակցիլ: Ես խոհանոցին առջեւն էի: Քանի մը քայլ անդին Մր. Էքսն էր, իսկ Անդրէասեան անդին եւ երեք քայլ հեռու էր Մր. Էքսէն: Նախ Անդրէասեան սկսաւ խօսակցութիւնը հայերէն: Անդրէասեան ըսաւ Մր. Էքսին — «Այսօր ամէն բան պատրաստած ենք եւ Դուրեան սրբազանը պիտի սպաննենք»: Մր. Էքսին ըսածը չկրցայ լսել: Յետոյ Անդրէասեան նորէն ըսաւ. «Անհարմիտեանին կինը գանկը ներս տարաւ եւ այսօր սրբազանը չի կրնար ազատիլ»: Ասկա կիսատ ձգեցին սուրճերը եւ գացին եկեղեցիին կողմը:

«Իմ ճաշարանիս կողմը նպարավաճառ մը կայ: Այդ խօսակցութենէն ետք այդ նպարավաճառի խանութը գացի, ժամը 10.30ին: Հոն տեսայ ամբաստանեալներէն (դատախազի հըրաւէրով կ'ելնէ վկայի աթոռէն եւ ցոյց կուտայ Եուսն Կոնդալէս Զալըքեան) Զալըքեանը: Զալըքեանի չափիկը արիւնոտ էր: Երբեմն տեսած էր Զալըքեանը, երբ ան գործաւոր էր Գրդ էվընիւ, ճաշարանի մը մէջ:

«Բռնեցի օձիքը եւ հարցուցի թէ «ի՞նչ եղած է»: Մատը խածաւ եւ ըսաւ.— «Հա՛, հա՛, եկեղեցիին մէջ սպաննեցին սրբազանը». Ահարոն Վարդանեանը այդ րոպէին քովն էր եւ Զալըքեան իր աջ ցուցամատի կեղրոնը բերանը առնելով կ'ըսէր. — «Հա՛, հա՛»: Զալըքեան այն մարդն է զոր ցոյց տուի: Ահարոն Վարդանեան լսեց այս խօսքը եւ ձեռքը դրաւ Զալըքեանի բերնին դէմ ու ըսաւ.— «Սո՛ւս, սո՛ւս»: Այդ միջադէպէն ետք անկիւնը գացի իմանալու եղելութիւնը: Յետոյ եկայ տուն: Կեցայ մեր ճաշարանին դիմաց մայթին վրայ Եովհ. Անդրէասեան եկաւ, երբ Զալըքեան եւ Վարդանեան դուրս կ'ելլէին: Անդրէասեան ըսաւ անոնց— «Փախէ՛ք, փախէք, մի՛ կենաք հոս, սպաննեցաւ»: Եւ ձեռքով ըրաւ: Այդ րոպէին խոհանոց գացի կերակուրներս նայելու: Եւ այդ վերջին անգամն էր»:

ՓԱՇՏՊԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ի՞նչ կերակուր կ'եփէիր: = Խըզարթմա, պամիա, փասուլիա (ծիծաղ).

— Քանի՞ տարի է Ամերիկա ես: = 23 տարի: — Անգլիերէն պիտի խօսիմ եւ շատ դիւրին պիտի հարցաքննեմ քեզ: (Թարգմանը մէկ կողմ կը քաշուի).

— Ոստիկանատո՞ւն էիր յուն. 17ին կամ 18ին, ժամը 8ին: = Անգլիերէն չեմ խօսիր

— Զի՞ս խօսիր անգլիերէն եւ 23 տարի է Ամերիկա ես: = Չեմ խօսիր եւ ըստեղ չեմ հասկնար:

— Գիտե՞ս, ի՞նչ է Սթէյըլըն Զառնըզը (ոստիկանատուն): — Այո: Բայց անգլիերէն չեմ խօսիր (աւելի չխօսելով եւ ուժով, մինչ ամբողջ դատարանը կը ծիծաղի: Թարգմանը կուգայ մէջտեղ):

Դատաւոր Քորրիկըն այդ պահուն ուժով զարկաւ իր մուրճը եւ հանդիսականները հրաւիրեց պահել կարգը, սպառնալով անոնցմէ ոմանները հանել դուրս:

— Յունուար 17ին ոստիկանատան մէջ տեսա՞ր ձոն Անդրէասեանը: = Այո: — Այդ օրը ոստիկանութեան յայտարարութիւն ըրի՞ր թէ Անդրէասեան եւ Մր. Էքս խօսակցութիւն ըրին: = Ինծի հարցուցին թէ կը ճանչնա՞մ Անդրէասեանը: Այո, ըսի: Յետոյ ըսին որ սպասեմ:

— Ճաշարանի խօսակցութեան մասին յայտարարութիւն ընելու համար ո՞ր եւ է խօսակցութիւն ունեցա՞ր ուրիշ տեղ: = Այո: — Յունուար 18էն առաջ ուրիշ տեղ խօսակցութիւն ունեցա՞ր թէ Անդրէասեանի եւ Մր. Էքսի եւ թէ Տիկին Ահարոնեանի գանկը բերելու մասին: Յունուար 18ի գիշերը կամ առաջ, ո եւ է բան ըրի՞ր: = Ոչ: — Կը վախնայի՞ր: =Անշուշտ, անոնք կը ճանչնամ քրէկէն: — Այսօրուան ըսածներուդ համար դրամ ստացա՞ր: = Ես փաստաբա՞ն եմ որ դը-րամ ստանամ (ծիծաղ): — Հապա ինչո՞ւ ըրիր: = Երդմ ունիմ:

— 1933 դեկտ. 24էն 1934 յունուար 18 երդմ ունէի՞ր: = Այո: — Յունուար 22ին երբ Անդրէասեանը մարդասպանութեան համար դատարան տարուեցաւ, ներկայ էի՞ր: = Ոչ:

— Յունուար 17ին, իրիկուան ժամը 7ին ոստիկանութեան գացի՞ր: — Ոստիկանութիւնը հարցուց. «Այս մա՞րդն է», ըսի՝ «Այո»: — Գաղտնի ոստիկան Գ. Պետրոս Իսքէնտէրեանը հո՞ն էր: = Այո: — Գիտէի՞ր թէ այս մարդը (ցոյց տալով Գ. Իսքէնտէրեանը որ նստած էր մօտը), ոստիկանը, հայերէն կը խօսէր: = Քանի մը բառ հայերէն կը խօսէր: — Մըր իմացար թէ հայերէն կը խօսի եւ ոստիկանութեան ծառայութեան մէջ է: — Չէի գիտեր: — Զրա՞ւ, քեզի թէ ոստիկան է եւ այս սպանութեան գործով կը զբաղի: = Յեանապես ոստիկանը հարցուց եւ պատասխանեցի: Կը վախնայի: Յետոյ հրաւէր ստացայ դատախազին գրասենեակը երթալու:

— Յունուար 17էն մինչեւ ապրիլ 18 ո եւ է մէկուն ըսի՞ր պատմութիւնդ կամ պատմութեանդ էութիւնը որ եւ է տեղ եւ ո եւ է անձի: = Ոչ մէկ տեղ, բացի դատախազէն: — Անկէ առաջ որ եւ է տեղ ըսի՞ր: = Ոչ:

— Յունուար 17ին ոստիկանատան մէջ ո՞վ էր թարգմանը: = Մասամբ հայերէն, մասամբ անգլիերէն խօսեցայ: — Կը հասկնա՞ս ինչ ըսելս: = Ոչ (երդուեալները կը խնդան այս պատասխանին վրայ):

— Ո՞վ էր այդ անձը: = Պետրոս Իսքէնտէրեանն էր: — 1933 Յունուար 17ին, իրիկուան ժամը 7ի ատեն գաղտնի ոստիկան Ձէրրիսը խօսեցա՞ւ քեզի: = Այո: — Մըր Դաշնակներէն վախդ անցաւ: =Երբ դատախազին գացի եւ ամէն բան ըսի: — Անկէ առաջ ուրիշին ըսի՞ր: = Ոչ:

Գ. Շերիտըն կարդաց ապրիլ 18ին Գ. Մանուկ Յակոբեանի ըրած յայտարարութիւնը ոստիկանութեան: Եւ հարցումները շարունակելով.

— Ս. Խաչ եկեղեցիէն ո եւ է մէկը եկա՞ւ քեզի: = Ոչ: — Անդրէասեանի մասին ո եւ է մէկը չխօսեցա՞ւ: — Ո եւ է մէկը չխօսեցաւ: — Ապրիլ 18ին դատախազին բաժնեբունը մասին որ եւ է բան ըսիր ո եւ է մէկուն: = Ոչ մէկուն: —, Գ. Քոհըն (դատախազի օգնական) սենեակը ո՞վ կար, երբ յայտարարութիւնդ ըրիր:

= Պետրոս Իսքէնտէրեանը:

Կէսօրէ ետք ժամը մէկը ըլլալով դատարանը արձակուեցաւ, ժամը 2.15ին գումարուելու համար:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՁԷՆԿԻԼԷՐՑԻՆԵՐՈՒ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

-- • --

ԱԼՖՈՐՎԻԼ (Յառաջ) — Զէնկիլէրցիներու նորակազմ Հայր. Միութեան կեդր. վարչութիւնը իր անդրանիկ ներկայացումը տուաւ շաբաթ գիշեր, Հայ Ակումբին մէջ ղեկավարութեամբ Գ. Կ. Տօռոզեանի:

Ներկայացուածն էր Սուրէն Պարթեւեանի «Անմահ բոցեր» տաղր եւ զաւեշտ մը: Հոծ բազմութիւն մը ժամանակին փութացած էր սրահը լեցնելու: Գրեթէ պարապ աթոռ մնացած չէր: Բոլորն ալ կարգապահութեամբ ունկնդրեցին տաղը: Շատեր լացին վերյիշելով իրենց մօրթին վրայ կըրած սարսափները:

Ներկայացումը գրեթէ յաջող անցաւ, շնորհիւ Գ. Տօռոզեանի ջանքերուն: Եթէ պատահեցան թերութիններ, այդ ալ հետեւանք էր բեմին անյարմարութեան: Եւ յետոյ, գերակատարներէն շատեր առաջին անգամն էր բեմ կ'ելլէին

Վարչութիւնը քաջալերուած հայ հասարակութենէն, ներկայացման գիշերը յայտարարեց թէ մօտերս դաշտահանդէս մը պիտի կազմակերպէ: Հասարակութեան կը մնայ այս ձեռնարկը եւս քաջալերել: Յետոյ Միութիւնը անմիջապէս պիտի ձեռնարկէ իր ծրագրին ամենակենսական յօդուածին իրագործման,— երախաներու հայերէնի դասաւանդութեանց աւելի զարկ տալու համար, մասնաւոր պիտանէ յատկացնել նոր սերունդին:

Թղթակից

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւններ գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

Հելլենական Լիկա Սելանիկի մէջ

— • —

«Հորիզոն» կը գրէ (27 յունիս).

— «Սելանիկի համալսարանի տեսուչ փրոֆ. Ս. Քիրիաքիտիսի, նախկին նախարար եւ ազգային - արմատական կուսակցութեան վարիչներէն Տոքթ. Ա. Մըլըրօղլուի եւ զօր.Թորգոմի նախաձեռնութեամբ կը պարտիմ Սելանիկի մէջ նաեւ հիմնումը հելլենահայ Լիկայի մը, որուն առաջադրութիւնը պիտի ըլլայ զօրացնել կապերը հելլէն եւ հայ ժողովուրդներու միջեւ, օգտուելով մասնաւորապէս այն բարի տրամադրութիւններէն, զորս յոյն մտաւորական դասակարգը, յանձին իր բազմաթիւ ներկայացուցիչներուն, կը սնուցանէ մեր ժողովուրդին նկատմամբ:

Այս հիմնական առաջադրութիւններով Լիկա մը գոյութիւն չէր ունեցած ցարդ Սելանիկի մէջ: Անկէ չորս տարի առաջ, սահմանափակ եւ զուտ հայկական շրջանակի մէջ կազմուած էր «Հայ եւ Հելլէն Լիկա» մը, բայց ցարդ անիկա, ոչինչով արդարացուցած էր իր գոյութիւնը, ինչպէս երեւան եկաւ նորակազմ Լիկայի նախորդ գիշերուան հիմնադիր ժողովին մէջ տեղի ունեցած վիճաբանութեանց ընթացքին: Նախ, այդ Լիկան, իր կանոնագրով, անդամակցելու իրաւունք կուտար միայն Հայերուն: Յետոյ, այս վերջին չորս տարիներու ընթացքին, այդ ինքնաբոյս Միութիւնը ոչ մէկ շօշափելի գործունէութիւն մը ունեցած էր: Հիմնուած՝ 1930ին, անիկա սարքած էր բացման հանդէս մը, Յոյներու մասնակցութեամբ, իսկ վերջն ալ պարահանդէս մը, որմէ գոյացած 17.000 դրախմիի շօգիացման մասին շատ գրեցին մինչեւ այսօր: Բացման հանդէսը եղած էր այդ Միութեան սկիզբը, իսկ պարահանդէսն ալ՝ վախճանը: Անկէ յետոյ՝ մինչեւ այսօր, 3—4 տարուան ընթացքին, Միութիւնը մեռած է եւ գոյութիւն ունենալէ փաստօրէն դադրած»:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

»»» · · «««

Դաւադրութեան ծալքերը մութ են

Փարիզեան թերթի մը թղթակիցը հետեւեալ կերպով կը պարզէ Հիթլէրի դէմ եղած շարժումին պատճառները.—

Ազգային - ընկերվարութիւնը (հիթլէրականութիւն) իր սաղմնամէջն ի վեր իր մէջ կը կրէ կրկնակ հակասութիւն մը: Հին Գերմանիոյ տարրերը որոնց ներկայացուցիչներն են դահլիճին մէջ Ֆոն Փափէն, Նէօրաթ եւ Քրօսիկ, միացած էին հիթլէրական շարժումին, որովհետեւ անոր մէջ կար ազգայնական ծրագիր մը որ գիրենք կը գոհացնէր: Իսկ հակառակ էին ծրագրին ընկերվարական բաժնին որ կը պարունակէր մեծ սեփականութեանց պետականացում եւ բաժանում: Ձախակողմեան տարրերն ալ իրենց կարգին դժուարաւ կը տանէին որ իրենց պետը ինքզինքը շրջապատէր հին կայսրութեան ազնուականներով ու պաշտօնեաներով ու կը փափաքէին որ ձախակողմեան յատակագիծը չուտով գործադրուէին դրուէր:

Հիթլէր մինչեւ այժմ կը կատարէր տեսակ մը իրաւարարի դեր, քանալով համերաշխել հակասական ձգտումները: Այսպէս չէր կրնար ոչ աջակողմեան ծրագիրը գործադրել՝ իր ձախ կողմնակիցները չժգոհեցնելու համար, եւ ոչ ալ ձախ ծրագիր մը ձեռք կ'առնէր, աջակողմեանները չվիրաւորելու համար: Որով, տակաւ խոշոր խնդիրներէն ոչ մէկը լուծուեցաւ:

Ժամանակը կ'անցնէր սակայն, տնտեսական տագնապը կը ծանրանայ, եւ մտաւորական տագնապը կը սրուէր տակաւ, ինչպէս նաեւ արտաքին տագնապը: Այս ընդհանուր դժգոհութեան առջեւ Հիթլէր պէտք էր որոշում մը տար:

Ֆոն Փափէն իր Մարպուրկի ճառով հրապարակ կը հանէր նոր մտափոխանակ մը: Աջերը պիտի յաղթէի՞ն ուրեմն: Գորշ շապիկաւորներու պետերը դաւադրութեան սկսած էին:

Հիթլէր վճռականութեամբ միջամտեց: Որոշեց որ յուլիս 1ին Հարուածային վաշտերը ամսուան մը արձակուրդ առնեն եւ համազգեստ չկրեն այդ պահուն: Վախ կար որ այս արձակուրդը փոխուէր զօրացրումի, քանի որ օտար պետութիւնները շատ հաշտ աչքով չէին դիտեր այս անպաշտօն բանակը, նոյնիսկ Մուսոլինի խորհուրդ տուեր է ցրուել զայն եւ թէ արդէն անոնք « իշխանութեան մէջ իշխանութեան» ձեւ մը առած էին վերջերս: Անոնց պետը՝ Ռօէմ նշանակալի օրակարգ մը հրատարակեց այդ արձակուրդին առթիւ ուր կ'ըսէր իր զօրքերուն.— « Համոզուած եմ որ այս արձակուրդի պայմանաժամը լրանալուն ոչ մէկ մարդ չպիտի բացակայի վերակոչին »: Այսպէս Ռօէմ տեսակ մը պայման կը դնէր վերակոչի: Զգուշանալով առաջին բոպէին ընդդիմանալ Հիթլէրի, դաւադրութեան ձեւը նախընտրեցին: «Առաջնորդ»ը կռահեց, վստահաբար պիտի իյնար, որով կանխահասօրէն հարուածեց իր հակառակորդները:

⁂ Այս դաւադրութեան մէջ օտար պետութեան մը անունը կը յիշուի: Աւստրիական թերթերը կ'ըսեն թէ Զօր. Շլայխէրի հետ յարաբերող խորհրդային կառավարութիւնն է:

⁂ Պերլինէն կը հեռախօսեն փարիզեան թերթի մը.—

Ամենադժուար բանը դաւադրութեան ծագումին խնդիրը ստուգելն է: Ամէն կողմ կը մտնեմ, կը հարցափորձեմ, կը փնտռեմ, եւ առհասարակ ստացած տեղեկութիւնս զոր սուտը համարելով հանդերձ վերապահութեամբ կը հաղորդեմ:

Ծրագիրը պատրաստուած է եղեր Ռօէմի, Զօր. Շլայխէրի, Ֆոն Փափէնի եւ այս վերջինին քաղաքական կազմակերպութեան պետ Ֆոն Եունկի կողմէ: Ասոնք, մտադիր են եղեր յուլիս 3ին տապալել կառավարութիւնը եւ իրենց անցնիլ գլուխ, նպատակ ունենալով վերահաստատել թագաւորութիւնը: Ոստիկանութիւնը թափանցեր է գաղտնիքին յունիս 25ին: Յաջորդ օր ձերբակալուեր է Ֆոն Եունկ: Յունիս 28ին տեսակ մը պատերազմական խորհուրդ գումարուեցաւ Հիթլէրի մօտ ուր որոշուեցաւ գործել շուտ եւ ապահով միջոցներով: Հիթլէր որոշեց անձամբ գործել եւ գնաց Միւնիխ:

Գալով Կէօրինկի, ան իր անձնական հաւատարիմ ոստիկաններուն պաշտօն յանձնեց քաղաքացիի հագուստով եւ գաղտնապէս պինուած շրջապատել եւ կատարել իրենց պաշտօնը, որ է սպաննել այն անձերը որոնց անունը տրուած իրենց:

Գերման կառավարութիւնը թէեւ կ'ըսէ թէ օտար տէրութեան մը մասն ալ կայ, բայց հաւանական չէ: Սա ստոյգ է որ նախկին կայսեր մէկ որդին՝ իշխան Աւկուստ Վիլհելմ որ հարուածային վաշտերուն մէջ էր, վտարուեցաւ եւ խնդրուեցաւ իրմէ անմիջապէս հեռանալ Պերլինէն: Հիմա Հիթլէր կրթնած է կանոնաւոր բանակին՝ Րայխսվէրի:

Հարուածային բանակը որ Հիթլէրի իշխանութեան եկած ատեն 300.000 հոգի էր, երկու միլիոնի բարձրացած էր: Այս աճումն իսկ անոր տկարացումը կը նկատուէր: Արդէն Հիթլէր իր նոր հրամանագրին մէջ կ'ըսէր թէ կը վտարէր 1933էն առաջուան խումբերուն, այսինքն անոնց որ հաւատարիմ էին երբ դեռ ազգային - ընկերվարական կուսակցութիւնը պետական կազմին մէջ չէր:

Նկատի ունենալու է որ Գերմանիոյ մէջ համայնավարութիւնը գործնապէս ջնջուած է: Արդ, համայնավարներու ունեցած 600.000նոց ընտրողներ ինչ եղան: Անոնք վստահաբար մտած էին հիթլէրական վաշտերու մէջ, տեսակ մը ձախ ընդդիմութիւն առաջնորդելով: Հիթլէր թափանցեց եւ այս իսկ պատճառով արձակուրդ տուաւ այդ երկու միլիոննոց բանակին, որուն պետերը սկսած էին դաւել:

Կէօրինկի գաղտնի ոստիկանները կիրակիէն երկուշաբթի լուսնալու գիշերը ձերբակալեցին հարուածային վաշտերու 200 պետեր որոնք պիտի յանձնուին կուսակցական ատեանին:

նելու։ Անոնք պիտի կրնան փոփոխել մաքսային սակացոյցերը։

Տօք. Գէօպպէլս, զինուորական նախարարը, շոյելով Հիթլէրի գլուխը, յանուն բանակին շնորհակալութիւն յայտնեց, « այն քաջարի ընթացքին համար որով քաղաքացիական պատերազմէ փրկեց գերման ժողովուրդը»։ Այս ալ կը հաստատէ թէ Հիթլէր յաջողած է ապահովել բանակին աջակցութիւնը, ի նախատեսութիւն նոր անակնկալներու։ Այս տեսակէտէն երկրորդ կարեւոր պարագայ՝ մըն է հարուածային վաշտերու անհետացումը, մինչեւ մէկ ամիս — յուլիս - օգոստոս — կամ մինչեւ որ Հիթլէր նորէն փոխէ իր քաղաքականութիւնը։ Կառավարութիւնը մինչեւ հոկտ. 31 արգիլեց բոլոր փողոցային կամ տունէ տուն հանգանակութիւնները։ Երրորդ կարեւոր պարագայ մըն ալ — Փոփոխուեցաւ այն օրէնքը որ հիթլէրական կուսակցութիւնը կը համարէր անբաժան մասը պետութեան։ Այս փոփոխութեան հետեւանքով, հարուածային վաշտերու նոր հրամանատարը, Վիքթոր Լուցէ, անպատճառ անդամ չպիտի ըլլայ դահլիճին, ինչպէս էր իր նախորդը, Ռօէմ, որ գլուխը վրայ տուաւ շաբաթ օր։ Այս փոփոխութեան առթիւ, կարծողներ կան թէ յառաջիկային ուրիշ կուսակցութիւններ ալ կրնան գործել, եթէ ներկայ զինուորական դիկտատուրան թոյլատրէ։ Ամէն պարագայի մէջ, Հիթլէր անուղղակի երես դարձնելով հարուածային վաշտերուն, իբրեւ սեփական բանակ կ'ունենայ միայն Սեւ Պահակները, 50,000 հոգի. մինչդեռ մինչեւ շաբաթ օր 3,500,000 հիթլէրական զինուոր կը հաշուէին։

Նախարարական խորհուրդէն վերջը, Հիթլէր յայտարարութիւն մը հրատարակեց որով կ'ազդարարէ թէ ո՛վ որ գործէ ներկայ կարգ ու սարքին դէմ, պիտի յանձնուի օրինական դատարաններու։ Ուրիշ յայտարարութիւն մը կ'ըսէ թէ « Ռօէմի խմբաստութիւնը վերջացաւ յուլիս 1ին, կէսօրէն յետոյ ժամը 1ին »։

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ սպանուածներու թիւը կը ցուցնեն 47 հոգի։

Թուրքիա նոր կը փառաբանուի

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ (ՌՈՒՍՈՒԼԱՎԻԱՅԻ)

Երեքշաբթի օր, Թուրքիոյ հետ կնքուած բարեկամութեան եւ ոչ յարձակման դաշինքին վաւերացման վիճաբանութեանց առթիւ, Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարարը կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ երեսփ. ժողովին մէջ։ Երկարօրէն պատմեց երկու երեսփոխաններուն յարաբերութիւնները, եւ յայտարարեց թէ վերջին դաշինքը այն նորութիւնը կը պարունակէ որ՝ երկու երկիրները պատերազմի չպիտի դիմեն իրենց ազգայինքաղաքականութիւնը յառաջ տանելու համար եւ չպիտի մասնակցին որ եւ է համաձայնութեան որ կը ձգտի յարձակում գործել իրենցմէ մէկուն կամ միւսին դէմ։ Նախարարը յետոյ փառաբանեց Թուրքիոյ անկախութեան ճիգերը եւ շեշտեց թէ այդ երկիրը կամուրջ մը կը կազմէ Ասիոյ եւ Եւրոպայի միջեւ։ Երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները աւելի սերտացած են Ալեքսանդր թագաւորին Պոլիս այցելութենէն ի վեր։

Այս ճառէն յետոյ, երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց կնքուած դաշինքը։

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԱԼՊԱՆԻԱՅ

Իտալական մարտանաւերը մեկնեցան Ալպանիոյ ջուրերէն, բայց վէճը կը շարունակուի երկու երկիրներուն միջեւ։ Իտալական գեսպանը պահանջեց կարգադրել փոխառութեանց խնդիրը։ Ալպանիոյ արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ չի կրնար բանակցիլ, մինչեւ որ իտալական մարտանաւերը չհեռանան։ Յունիս 29ին, իտալական գեսպանը պահանջեց ոչ միայն կարգադրել փոխառութեանց տոկոսներուն խնդիրը, այլեւ

1.— Բանալ իտալական բոլոր դպրոցները եւ կրկին պաշտօնի կոչել իտալացի բոլոր ուսուցիչները։

2.— Արտօնել իտալական զինուորական պատուիրակութեան վերադարձը, կրկին պայմանաւորուելով իտալացի մարզիչներու հետ։

3.— Երկարաձգել իտալական օդանաւային ընկերութեան մենաշնորհը։

4.— Իտալիոյ վերադարձնել բոլոր ջանր թնդանօթները, սարքուած թէ անկազմ։

5.— Զմասնակցիլ պալքանեան ուխտին։

Իբրեւ պատասխան, ալպանական կառավարութիւնը պայման դրաւ իտալական մարտանաւերուն մեկնումը։

ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ ՉՊԻՏԻ ՓՈԽՈՒԻ

Մարաջախտ Փէթէն, պատերազմական նախարարը, երեքշաբթի օր շատ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ երեսփ. ժողովի զինուորական յանձնաժողովին առջեւ։ Ըսաւ թէ անփոփոխ պիտի մնայ զինուորութեան շրջանը, մէկ տարի, եթէ բացառիկ պարագաներ առիպողական չդարձնեն անոր երկարաձգումը։ 1936—40ի զինուորներու նուազականութեան բացը գոցելու համար, պատերազմական նախարարութիւնը զուրցէն զինուորներ պիտի վարձէ, մինչեւ 20,000 հոգի։

ԱՐԱՐԱՏԻ ԸՄԲՈՍՏՆԵՐԷՆ 7 ՀՈԳԻ ՄԱՀԱՊԱՐՏ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Արարատի ըմբոստներէն 7 հոգի, որոնք կը դատուէին Աստանայի մէջ, մահուան դատապարտուեցան։ Ամբաստանեալները 26 հոգի էին։

ԻՆԿԻՈՐԻՒ ՄԷՋ մեռաւ Մուխթար պէյ, Ուաշինկթընի նախկին դեսպանը։

ՍԹԱՎԻՑԿԻԻ խորհ. յանձնաժողովը գրեթէ վերջացուցած ըլլալով իր աշխատանքները, ընդհ. տեղեկագիր նշանակեց Գ. Գ. Էրնէսթ Լաֆօնը եւ Քառվիէ Վալան։ Ուրիշ բազմաթիւ տեղեկագիրներ ալ նշանակուեցան, իւրաքանչիւր հարցի համար առանձին։ Յանձնաժողովը արձակուրդ պիտի բնէ յուլիս 13էն սկսեալ։

300 կին պատուիրակներ հաւաքուած են Փարիզ, կիներու Միջազգային խորհուրդին գումարման առթիւ։ Այս 300 պատուիրակները կը ներկայացնեն 40 միլիոն կիներ 52 երկիրներէ, մէջն ըլլալով Հնդկաստանը, Հարաւ. Աֆրիկէն, Աւստրալիան եւ Նոր Զելանտան։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ օր կէս օրէ վերջ ժամը 4ին Ֆլորիա ճաշարանին վերնայարկը։

ՎԱՂԸ Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 21ին, Radio Vitusի փարիզեան անթելի կայանին հրաւէրով, Կիլիկիա երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Գ. Մ. Ալէմշահի, պիտի տայ հայկական երաժշտութեան երեկոյթ մը։

ԵՐԶՆԿԱՑԻ Հայրենակց. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր Երզնկացիները այս կիրակի, երեկոյեան ժամը ճիշդ 3ին, 40 բիւ. Պէլվիլի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ։

Վարչութիւն

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Արփա Սարգիսեան կը փնտռէ իր եղբայրը Յովհաննէս Սարգիսեան, որ կը գտնուէր Փարիզ եւ կ'աշխատէր գերձակ Գ. Գրիգորեանի մօտ, 8, rue Reugemant, Փարիզ (1)։ 1933էն ի վեր լուր չունինք իր մասին։ Իմացնել Արփա Սարգիսեանի, c)o V. Hussian, 3, rue Tellier, Décines, Isère.

ԾԱԽՈՒԻ Է ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՄ ԹՈՒՐԱՊԵԱՆԻ

Գին՝ 5 ֆրանք

Կազմուած է մասնաւոր ցանձնաժողով մը այս գրքոյկին արդիւնքը եւ ուրիշ նուէրներ պիտի յատկացնէ ծանօթ գործիչին բժշկութեան։

Հասցէ.— M. Aram Turabian, 38 rue de Bellefond, Paris (9,

Փարիզ եւ շրջակաները

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։

ԳԱՆՆԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին։ Օրակարգ երջ. ժողովի օրակարգի խնդիրներ։

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի ժողովը այս կիրակի առաւօտ ժամը 10ին ընկեր Դէօրդ Պօղոսեանի բնակարանին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի դասախօսական ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի ընկեր Աշոտ Արծրունի.

ԿՈՒՐԲԷՎՈՒԼԻ Տարօն խումբի դասախօսական ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Թորիկեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի ընկեր Երուանդ Ցարութիւնեան։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Օրակարգ. Նախորդ ընդհ. ժողովի շարունակութիւն։

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8-30ին 181, Cours Lafayette, Café de la Gareի սրահը։ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ՓՕՄՈՆ ՍԷՆ ԺԻՒԼԻԷՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պար տը Թապալի սրահին մէջ։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. Սարսէլի Հրայր խումբին կողմէ

Հ. Հ. ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Այս կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Hôtel Beauséjourի պարտէզին մէջ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ ԸՆԿ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՆՈՒԱԳ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԽԱՂԵՐ, ՓՈՔՐԻԿՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ։

ԿԱՐԳԻՍ ԳԱՆԹԱՐՃԵԱՆ « ՇԱՈՒԼՈՅ »ի եւ «ՊԻՒՍԹԷՐ ՔԱՅԹՕՆ»ի դերերուն մէջ։

Կը ներկայացուի ԽԻՍՏ ԾԻԾԱՂԱՇԱՐԺ ՁԱՒԵՇՏ ՄԸ եւ ՓՈՔՐԻԿ ՕՊԷՐԷԹՆԵՐ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐԱՆՔ որ իբրեւ նուէր կուտայ մասնակցելու պարգեւաբաշխութեան

Հաղ. միջոց.— Կառ տիւ Նորէն կառախումբ ժամը 8.35, 10.33, 10.40, 11.41, 11.57, 12.46, 13.54, 14.15, 16.34։

Փորթ Մայյոյէն կամ Ժոռէսէն առնել Օթօքառ (ամէն քառորդ ժամ) եւ իջնել Place du Pont Sarcelle

---

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

Նուիրուած՝ ՀՐԱՅՐԻ, ԱՂԲԻՒՐ-ՍԵՐՈԲԻ, ԳԷՈՐԳ ՉԱՒՈՒՇԻ, ՎԱՆԻ ԻՇԽԱՆԻ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱՂԲԻՒՐ-ՍԵՐՈԲ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

եւ հովանաւորութեամբ՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՌՄԻՏԷԻ

14 ՅՈՒԼԻՍ ՇԱԲԱԹ (Ֆրանս. Ազգ. տօնի օր) ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԺԱՄԸ 6

Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

Կը նախագահէ՝ ընկեր ԱԶԳԻՆ

Կը խօսին՝ ընկերներ Հ. ՍԷՐԷՆԿՈՒԼԵԱՆ եւ Գ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր։

(երգ. պար, նուագ. արտասանութիւն, ներկայացում եւյլն.)։

կ'երգեն Օր. Մանուշ Մարտիրոսեան եւ տիկ. Վ. Մելքոնեան

կը մասնակցին նաեւ ընկերներ՝ Գ. Քէնտիրեան, Ա. Յակոբեան, Կարապետ, Գ. Գ. Պօղոսեան եւ ուրիշներ

Մուտք 2 ֆրանք։ Կարելի է ճաշը միասին բերել։

Առնել 25 թիւ ճանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութիւնը։

Դաշտահանդէս ԽԱՆԱՍՈՐԻ տարեդարձին առթիւ

Կազմակերպուած Շավիլի ԱՐԴՈՒԹԵԱՆ խումբին կողմէ

22 Յուլիս, կիրակի, Շավիլի անտառին մէջ

Կը խնդրուի Շավիլի կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այս թուականը։

⁂

Առնուվիլի Հ. Յ. Դ. ՌԱԶՄԻԿ խումբին կողմէ

29 Յուլիս կիրակի, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.50ին, Վարդավառի տօնին առթիւ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Վարչութիւնը ծաղկեպսակ մը պիտի դնէ Զօր. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ գերեզմանին վրայ։

Իր յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

(կնիք)

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Նախաձեռնութեամբ Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենկ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին այս կիրակի Պուլվար Օտտոյի եկեղեցին մէջ, ի յիշատակ 1915ի Մեծ Եղեռնի Տարօնի բոլոր նահատակներուն։

Կը հրաւիրուին բոլոր կազմակերպութիւնները եւ հայրենակցական միութիւնները իրենց յարգանքի բաժինը բերել։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Արմ. —558։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Չ.— 140։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Ք.— 170։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Ք.— 140։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 810։
ՍԷՆ ՄԱՐԹ, Ղ. Վ.— 70։
ՌՕՇԸԹԱՅԼ, Գ. Ք.— 100։
ԼԱՔՕ, Բաք.— 35։
ՔԱՍԱԲԼԱՆՔԱ, Յ. Եղբ.— 500։
ՓԱՐԻԶ (5), Ն. Գ.— 35։
ՍԷՆ ԺԸՆԷՎԻԷՎ, Իշխ. Ս.— 70։
ԱՆԻԷԹ, Աւետ.— 100։
ՓՈՆԹԷ, Գաբր.— 35։

ԱԶԳ.

Թաղ. Խորհուրդս կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի, տօն Վարդավառի, գիւղին Սէնթ Անթուան, Գամբանեը Ֆրէզի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյս տօնախմբութեան առթիւ Գրիգորիս եպսկ. Պալաքեան, հրաւիրեալ է հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցանել եւ իր հոգեշունչ քարոզով մխիթարել ուխտաւոր բարեպաշտ ժողովուրդը։ Այս առթիւ Աւագ Սեղանին նուիրուած քառաթեւ Ս. խաչին օծումը պիտի կատարուի։

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին հրաւիրեալ դպիրներու կողմէ ղեկավարութեամբ ծանօթ երաժշտապետ Գ. Լեւոն Չէքաճեանի։

(կնիք)

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ՀԱՅՐԵՆԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԸ 8 ՅՈՒԼԻՍ

Կը նախագահէ Գ. Ա. ԱՐԾՆԵԱՆ

Առաւօտէն մինչեւ կէս գիշեր Սէն - Ժիւլիէնի La Fraisière պարտէզին մէջ գեղարուեստ. ճոխ բաժին. բանախօսութիւն, կը ներկայացուի գաւառական պարերուն կը նուագէ ջութակահար Չէօրէքճեան։ Հայկական պարեր՝ մասնակցութեամբ հայրենակիցներու, բազկացած գախումբի։ Նոյն դաշտահանդէսին կը հրաւիրուին ուրիշ քաղաքներու հայրենակիցները։

Հասցէ. միջոց.— Allée Léon Gambettaէն առնել 7 եւ 8 ճանրակառքերը եւ իջնել St. Julien։

Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Յուլիս կիրակի օր ՍԷՆ ՔԼՈՒԻ օդասուն անտառին մէջ

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆր. Կարմիր Խաչի Սէնթ Էթիէնի մասնաճիւղին դաշտահանդէսը որ օդի աննպաստ ըլլալուն պատճառաւ յետաձգուած է տեղի կ'ունենայ այս կիրակի, ՖՕԼԻԷՕի ծառաստանին մէջ։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE :::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276 289

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	–
Ամերիկա	200 »	100 »	–
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	–

ՈՒՐԲԱԹ 6 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 6 Juillet 1934

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2540

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱՑՈՒՄ՝ ՉՈՐՍ ԹԵՒԵՐՈՎ

»»»··«««

Ըսինք թէ Թուրքիոյ տեղաւորման նոր օրէնքը վերջնական հարուածը կուտայ քրտական ճակատին։

Իրականին մէջ, օրէնքը ընդհանրական է, եւ բնականօրէն չէր կրնար գործածել «քիւրտ» բառը։

Արդ, Անատոլուի մէջ ոչ Հայ մնացած է, ոչ ալ Ասորի կամ ուրիշ քրիստոնեայ։ Հրեաներն ալ զանցառելի քանակութիւն մը կը կազմեն, ինչպէս եւ Չէրքէզները, Լազերը եւ ուրիշ տարրեր։ Միակ հոծ բնակչութիւնը՝ քրտականն է, սպա ուրեմն բուն հարուածը պիտի կրեն Քիւրտերը։

Մնաց որ, օրէնքը շատ բացորոշ է եւ հետեւեալ կրնայ յարմարիլ որ եւ է պարագայի կամ տարրի։

Ահաւասիկ, աչքի առջեւ ունինք օրէնքին լրագրային մասը,— այն որ երեք անջատ շրջաններու կը բաժնէ Թուրքիան,—

1. Շրջաններ ուր զուտ թուրք մշակոյթով առգրաւած բնակչութիւնը պէտք է աւելցուի։

2. Շրջաններ ուր պէտք է տեղաւորուին այն բնակիչները որ ամէնէն աւելի յարմարութիւն ունին թրքական մշակոյթը իւրացնելու։

3. Շրջաններ ուրկէ պիտի տեղահանուին այն բնակիչները որոնց մշակոյթը զուտ թրքական չէ եւ ուր բնակութիւնը կրնայ արգիլուիլ տնտեսական, քաղաքական, մշակութային կամ զինուորական պատճառներով։

Կարճ խօսքով ոչ միայն տեղաւորման, այլ եւ տեղահանութեան օրէնք մը։

Վերջին յօդուածին տրամադրութեամբ, «ներքին գործոց պաշտօնեային պարտք է կառավարութիւնը արտօնուած է մէկ շրջանէն միւսը փոխադրելու կարգ մը բնակիչներ»։

Հայկական տեղահանութիւնն ալ այսպէս կազմակերպուեցաւ։

Այն ատեն ալ (1915 մայիս), օրէնքը կ'ըսէր.— Կառավարութիւնը արտօնուած է «այլուր փոխադրելու» բնակչութեան մէկ մասը։

Այն ատեն միայն զինուորական պատճառներ կը յիշուէին։ Այս անգամ զինուորականին խառնուած են քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային նկատումներ։

Եւ ահաւասիկ առաջին փաստը,— Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաները սկսեր են Պոլիս կամ արտասահման չուել։

Երեք տարի առաջ, երբ Թուրք թերթերը սկսան խօսիլ այսպիսի օրինագծի մը մասին, չծանկեցին ոչ անոր ոգին, ոչ ալ առաջարկուած մօտաւոր կամ հեռաւոր նպատակները։

Քուէարկուած օրէնքին մէկ յօդուածը կ'ըսէ.

— «Անոնք որոնց մայրենի լեզուն թուրքերէն չէ, չեն կրնար համախմբուիլ ձեւով ՆՈՐ գիւղ, թաղ, արհեստակցական եւ աշխատաւորական խմբաւորումներ կազմել, ինչպէս նաեւ գիւղ մը, թաղ մը, կամ արհեստ մը միայն իրենց ցեղակիցներուն յատկացնել»։

Կրնա՞ք երաշխաւորել թէ՝ օրէնքը «նոր» բառը աւելցնելով, բացառութիւն համարած է Պոլիսը, ուր տակաւին ոչ-թուրք տարրեր կան համախումբ...

Քէմալականութիւնը մինչեւ գրած է նոր զէնք մը, որ պիտի լրացնէ ջարդին եւ աւարառութեան պակաս ձգածը,— խաղաղօրէն, «օրինական» ճամբաներով, նոյն իսկ տնտեսական ճնշումներով նօսրացնել, հալեցնել եւ ձուլել ոչ-թուրք տարրերը, կամ ստիպել որ ձգեն-երթան։

Իսկ այս բոլորը՝ մէկ հիմնական առաջադրութեամբ,— որպէսզի Թուրքիան իսկապէս դառնայ «թիւրքօղլու թիւրք», անվրդով նստած՝ ոչ-Թուրքերու ջարդ ու փշուր ոսկորներուն, աւարի տրուած հարստութեանց եւ լինանկուտակ աւերակներուն վրայ։

Ո՞վ է բռնած քէմալականութեան ձեռքէն։

Արտաքին աշխարհին համար ալ «ներքին» խնդիր է այս, եւ ոչ ոք միջամտել կ'անցնէ խառնուիլ։

Առանց տեղաւորման օրէնքին ալ, Թուրքիա բռնած է ճամբայ մը որ կը ձգտի յամրաքայլ եւ անաղմուկ խեղդել ոչ-Թուրք փոքրամասնութիւնները։

Ցիշէ՞նք «լքեալ» գոյքերու, անհատական թէ հանրային կալուածներու բռնագրաւման մեթոտը, որ յամառօրէն կը շարունակուի մինչեւ այսօր։ Կառավարութիւնը գաղտնի վարկեր յատկացուցած է, որպէսզի պարգեւներ տրուին անոնց որ երեւան կը հանեն անյայտ մնացած «լքեալ» գոյքեր։

Կառավարութիւնը դեռ վերջերս նոր օրէնք մը հաստատեց, որ չհաստատուրքի կ'ենթարկէ ոչ-պետական դպրոցները։ (Բացառութիւն կը կազմեն միայն անոնք որ նոյնութեամբ կը գործադրեն պետութեան կրթական ծրագիրը)։

Արդ, շատ մը հայկական կամ յունական դպրոցներու պայմանաժամ տրուած է արդէն։ Կ'առարկեն թէ անոնք նոյնութեամբ չեն գործադրեր կրթական ծրագիրը։

Եթէ օրէնքը այսպէս մեկնուի, միայն Բերայի Էսաեան վարժարանը տարեկան 8000 ոսկի չհաստուրք պիտի վճարէ։ Ինչ որ կը նշանակէ սնանկութիւն եւ փակում. որովհետեւ իր տարեկան ելմտացոյցն ալ աւելի պէս գումար մըն է...

Այս բոլորը եթէ Թրքացման «օրինական» ձեւեր չեն, հապա ի՞նչ են։

Մանաւանդ որ, գործողութիւնը մէկ ճամբով չի կատարուիր, այլ չորս թեւերով,— տնտեսական, մշակութային, քաղաքական եւ զինուորական։

Այս չորս պատճառներէն ո՛րն ալ օգտագործեն, հետեւանքը զաղտնիք չէ։

Արդէն փուշի վրայ, ոչ-Թուրք փոքրամասնութիւնները իրենց գլխուն վրայ կ'ունենան երկաթէ սուր մը եւս, որուն գործածութիւնը կախում ունի քէմալականութեան քմահաճոյքէն։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆ "ՅԱՌԱՋ„Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ՄԷՋ

Երէկ, հինգշաբթի, առտուան ժամը 10ին հարցաքննիչ դատաւոր Պ. Ժոռժ Նոռման չորս պաշտօնատարներու հետ ներկայացաւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը եւ յայտարարեց թէ խուզարկութիւն պիտի կատարէ, Պէյրութէն եկած դատական հրահանգի մը համաձայն։

Ընկեր Շ. Միսաքեան իբրեւ թերթին տնօրէնը եւ խմբագրապետը, մանրամասնութիւններ խնդրեց։ Պ. դատաւորը յայտնեց թէ հարցը կը վերաբերի Մ. Ազազարեանի սպանութեան, որ կը վերագրուի Դաշնակցութեան (Պէյրութի տեղեկագրին մէջ), եւ խուզարկութիւն պիտի կատարեն, երեւան հանելու համար այդ գործին վերաբերեալ փաստաթուղթեր։ Ընկեր Միսաքեան և թերթին վարիչը՝ ընկեր Լեւոն Գեւոնեան յայտարարեցին թէ Դաշնակցական են, թէ ո՛ր եւ է կապ չունին այդ սպանութեան հետ, թէ լուրերը քաղուած են Պէյրութի թերթերէն։ (Այս առթիւ ներկայացուցին «Յառաջ»ի այն թիւերը ուր տեղեկութիւններ կան սպանութեան մասին)։ Քննիչները տեղեկութիւններ պահանջեցին Դաշնակցութեան քաղաքականութեան, ինչպէս եւ ընկերներ Ահարոնեանի, Խատիսեանի, Վարանդեանի, Վ. Փափազեանի, Ա. Գիւլխանդանեանի եւ Ա. Ջամալեանի մասին։ Այս առթիւ միասին տարին ծրագիրը, անդամատետրի օրինակ մը եւ խմբանկար մը։ Յետոյ առեւանգրութիւն կազմելով, ստորագրել տուին։ Ամէնէն վերջը, երկու ընկերները առեւանգրութեան տակ արձանագրեցին իրենց բողոքը՝ որ դեռ չլուսաբանուած սպանութիւն մը կը վերագրուի Դաշնակցութեան։

Քննութիւնները տեւեցին երկու ժամ, մեծ փափկանկատութեամբ։

Ապրի՛ » միացեալ ճակատ »ը...

ԹՐՔԱՑՄԱՆ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

»»»··«««

ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՊՈԼԻՍ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

Պոլսէն կը հեռագրեն յուլիս 3 թուականով.— Ատենէ մը ի վեր Արեւելեան Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաները Պոլիս կը գաղթեն։ Այս շարժումը աւելի շեշտուեցաւ վերջերս։ Այս գաղթին պատճառները կարելի է հասկնալ կարդալով նոր օրէնք մը որ հրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ։ Այդ օրէնքին համաձայն, Թուրքիա բաժնուած է երեք շրջաններու.— 1. Շրջաններ ուր զուտ թրքական ծնունդով եւ կրթութեամբ ժողովուրդը պէտք է աւելնայ.— 2. Շրջաններ ուր պիտի տեղաւորուին թրքական մշակոյթի իւրացնելու ամէնէն աւելի յարմարութիւն ունեցող բնակիչները.— 3. Շրջաններ ուրկէ պէտք է տեղահանուին այն բնակիչները որոնց մշակոյթը զուտ թրքական չէ եւ ուր բնակութիւնը կրնայ արգիլուիլ, տնտեսական, մշակութային, քաղաքական կամ զինուորական պատճառներով։

ԽՄԲ.— Այս հեռագրին իմաստը հասկնալու համար, կարդալ տեղաւորման օրէնքը, որ հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ (4 յուլիս) եւ երէկուան ու այսօրուան խմբագրականները։

⁂ Էնկիւրիէն կը գրեն թէ տեղաւորման կազմակերպութեան մասին օրինագիծ մը պատրաստուած եւ Գործավարներու խորհուրդին յանձնուած է։ Օրինագիծը կը տրամադրէ կազմել շրջան մարմիններ, նոր օրէնքը գործադրելու համար։ Անոնց անդամները պիտի ընտրուին որոշ հանգամանքներ լրացնող պաշտօնեաներէ եւ թուականայափ թոշակ պիտի ստանան։

⁂ Գրեթէ ամէն օր միջին հաշուով 100 Թուրք գաղթականներ կուգան պալքանեան երկիրներէն։ Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, առաջիկայ ամիսներուն 20 հազարի չափ գաղթականներ պիտի գան, կ'ըսէ «Սօն Փօսթա»։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիա, Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները բողոքեցին

ԵՂԱԾ ՎԵՐԱԳՐՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Պերլինի ամերիկեան, անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները պաշտօնապէս բողոքեցին այն վերագրումներուն դէմ, որ կ'ըսէին թէ օտար կառավարութիւն մը մեղսակից է վերջին ըմբոստութեանց մէջ։ Այս ամբաստանութիւնը եղած էր Զօր. Կէօրինկի կողմէ, շաբաթ օր, երբ անողոքաբար կը զսպուէր ըմբոստութիւնը։ Փրոփականտի նախարար Տօքթ. Կէօպէլս ալ կրկնեց զայն անթելով, կիրակի օր։ Երկու պարագաներուն մէջ ալ, որ եւ է օտար պետութեան անունը չտրուեցաւ, բայց մամուլը չծածկեց թէ Զօր. Շլայխէր, սպաննուած նախկին վարչապետ, «Գերմանիան ծախած էր Ֆրանսայի»։

Երեք դեսպանները գիտել տուին թէ այս կարգի անհիմն վերագրումները վտանգաւոր են եւ պատասխանատու նախարարներու համար անպատշաճ է յայտարարել թէ օտար դեսպանատուն մը խառնուած է այս դաւադրութեան։

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը մասնաւորապէս շնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսական դեսպանին տուած բացատրութեանց համար։

Վիքթոր Լուցէ, հարուածային վաշտերու նոր հրամանատարը, Պերլինի պատերուն վրայ փակցնել տուաւ Հիթլէրի 12 նոր պատուիրանքները, որոնց ամէն մէկ խօսքը կը սկսի «կը պահանջեմ», «կ'ուզեմ» կամ «կը հրամայեմ» բառերով, բոլորն ալ գլխագիր։ Մասնաւոր միջոցներ ձեռք առնուած են սրճարաններուն եւ ճաշարաններուն մէջ, որպէսզի ժողովուրդը չխօսի կատարուած գնդակահարութեանց մասին։ Անոնք որ սուտ լուրեր կը տարածեն, կեդրոնացման բանակատեղիները պիտի ղրկուին։ Հակառակ երեւութական հանդարտութեան, անստուգութիւն կը տիրէ ամբողջ երկրին մէջ։ Զօրեկշաբթի օր գնդակահարուեցաւ գնդ. Ֆոն Պրէտով, որ նախապէս կը պատկանէր Զօր. Շլայխէրի սպայակոյտին։ Ամբաստանուած էր թէ «փորձեր է բանակցիլ օտար պետութեան մը հետ»։

ՀԱՅԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ԱԶԳԱՏՕՆԻՆ

Այս տարի ալ ազգատօն մը սարքուած է, որուն կը մասնակցին Հայաստան (այսինքն գաղթական Հայերը), Վրաստան, Անգլիա, Հունգարիա, Լեհաստան, Թուրքիա եւն.։ Տօնը կը սկսի այսօր, ուրբաթ շքեղ երեկոյթով մը որ տեղի պիտի ունենայ «Ժուռնալ»ի սրահին մէջ, Ռիշըլիէօ փողոց թիւ 100։ Կիրակի օր հանդէս մը պիտի կատարուի Միջոտին մէջ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՃԷՆԹԼՄԷՆ »ՆԵՐԸ ԲԵՄԻՆ ՎՐԱՅ

Ցանախ չէ՞ք լսած, մեր բանգէտներուն բերնով.

— Անգլիա՛ն, Անգլիացի՛ն, պաղարի՛ւն, բարեկի՛րթ, կենցաղագէ՛տ։ Մէկ խօսքով՝ «ճէնթլմէն» (բառ մը որ չի թարգմանուիր)։

Արդ, պատմեմ եւ լսեցէք դրուագ մը՝ «ճէնթլմէն»ներու աշխարհէն։

Տեսարանը կ'անցնի լորտերու ժողովին մէջ։

Յուլիս 3։ Եմտական նախարարը կը ներկայացնէ եմտական օրինագիծ մը՝ երկրորդ ընթերցումով վաւերացուելու համար։

Աշխատաւորական լորտ մը — լաւ կարդացէք, աշխատաւորական եւ լորտ — դիտել կուտայ թէ կարգ մը տուրքերու կրճատումով կամ ջնջումով, ունեւորները եւ կը ստանան իրենց վճարքին հարիւրին 38ը, իսկ չունեւորները՝ միայն 16ը։

Այս առթիւ «բացարձակապէս անխիղճ» կը կոչէ պահպանողականները, որոնք ջնջել տուած են կալուածական տուրքը։

Եւ կը սկսի արձակ երգիծանք մը արտասանել.

Ո՛, սպաննեց հողային տուրքը։

Ե՛ս, բսաւ եմտական նախարարը։

Ես մինչ այդ ծրագիրի ունէի։

Ե՛ս սպաննեցի հողային տուրքը։

— Ո՞վ տեսաւ անոնց մահը։

— Ե՛ս, բսաւ վարչապետը։

Թէեւ ես անոր ծնողներէն մէկն էի, բայց չէի կրնար փրկել անոր կեանքը, առանց կորսնցնելու իմինս։

— Ո՞վ պիտի ըլլայ գլխաւոր սգաւորը։

Ե՛ս, բսաւ լորտ Սնօտըն։

— Ո՞վ պիտի կարէ պատանքը։

— Ե՛ս, բսաւ Սըր Ճօն Սայմըն։

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին թաղեցի բոլոր անցեալ հաւատքներս և մասնագէտ դարձայ չինող մը դարձայ։

Եւ ահա լորտ Սնօտըն — նոյնպէս ընկերվարական։

Զոր եւ դաժան մարդ մը, որ շատ կը յիշեցնէ մեր Շահրիկեանը, եւ որ միշտ ցնցումներ կը պատճառէ իր պոռթկումներով, ազգային թէ միջազգային ժողովներու մէջ։

Լորտը, որ եմտական նախարար էր ազգային դահլիճին մէջ եւ Քաշուեցաւ հիւանդութեան եւ անհամաձայնութեան պատճառով, չորս տարի առաջ հաստատած էր հողային տուրքը։

Այս անգամ, տեսնելով օրպահպանողականները յաջողեր են ջնջել տալ զայն, բերանը կը բանայ եւ զարնուած պատուիրիցերը կը լսայ իր Քառասուն տարուան ընկեր, Մաքտօնըլտ, այժմ վարչապետ ազգ. դահլիճի։

Ապահովաբար Լոնտոնի թերթերը նոյնութեամբ չեն հրատարակած իր խօսքերը։

Բայց, ինչ որ կ'երեւայ «Թայմզ»ի մէջ, բաւական է գաղափար մը տալու համար։

Ուժգնօրէն բողոքելով հողային տուրքի ջնջման համար սարքուած դաւերուն դէմ, լորտ Սնօտըն կ'ըսէ.

— «Երբ երեսփ. ժողովը կը քննէր այս խնդիրը, պահանջուեցաւ որ վարչապետը ներկայ ըլլայ. բայց ան նըւաստացուցիչ մը գացած էր։ Միայն մէկ անգամ խօսեց իր լռութիւնը, նամակ մը գրելով իրաւասու յանձնաժողովին։ Այստական երեսփոխան մը «նողկալի կեղծաւորութիւն» կոչեց այդ նամակը։ Բուն բառն էր այս, եւ ես չեմ կրնար կլորցնել զայն, այլ կը փորձուիմ զայն գործածել վարչապետին ուրիշ շատ մը գործերուն համար»։

Այս Քանը՝ իբրեւ ճախարան։ Լսեցէք նաեւ վերջաբանը, բուն ճառէն յետոյ.

— «Ճշմարտութիւնը այն է որ պահպանողականները այժմ միացած են իշխանութեան, եւ կը գործածեն իրենց ուզածին պէս։ Յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ, պահպանողականները այլեւս պէտք չպիտի ունենան վարչապետին, եւ զայն պիտի ցուցադրեն իրենց յաղթարշաւի վրայ պահպանողական շքեղանդով, իբրեւ երեխան ընկերվարական մը որ հասեցած է իր սխալները եւ փրկութիւնը ու հոգեկան աշխարհը գտած է պահպանողական կուսակցութեան մէջ։ Վարչապետը պիտի գործածուի ճիշդ այնպէս ինչպէս գլխատուած գինովը՝ ժուժկալութեան ժողովներուն մէջ»։

Այս դեռ լորտականն է։ Իսկ բուն երեսփ. ժողովին մէջ...

Վ.ԱՀ.

Ամերիկեան թերթի մը գնահատականը ողբացեալ Վահան Գարտաշեանի մասին

Նիւ Եորքի ամենամեծ օրաթերթը, Նիւ Եորք Թայմզ, հետեւեալ գրութիւնը հրատարակած է ողբացեալ Վահան Գարտաշեանի մասին, անոր համառօտ կենսագրութեան հետ.—

1920էն ի վեր, երբ խորհրդային Ռուսիոյ կողմէ գրաւուեցաւ կարճատեւ Հայկական Հանրապետութիւնը, Պ. Գարտաշեանը փաստաբանն էր Հայկական Հանրապետութեան Պատուիրակութեան, որ ստորագրեց Սեւրի դաշնագիրը եւ օրինաւոր յաջորդն է Հայկական Հանրապետութեան կառավարութեան», որու կեդրոնը կը գտնուի Փարիզ։

Պ. Գարտաշեան խիստ քննադատ մըն էր Մ. Նահանգներու արտաքին քաղաքականութեան՝ Թուրքիոյ մասին, եւ 1923ի ապրիլին, ծերակուտական Պօրահի գրած նամակով մը ամբաստանեց թէ՝ «նախագահին գաղտնի երկու անդամները Լօզանի քոնֆերանսին մէջ ծախեցին հայկական դատը»։ Ան կը խնդրէր արձանագրութեանց մէջ մտցնել ցնկոյց մը, ուր ի միջի այլոց կ'ըսուէր.—

«Սթէնտըրտ Օյլ ընկերութիւնը, գործելով Զարլզ Ի. Հիւզի միջոցով, վարած է արտաքին նախարարութեան թրքական քաղաքականութիւնը 1921էն ի վեր։ Համաձայն այսպէս յղացուած քաղաքականութեան մը, արտաքին նախարարութիւնը 1923ի Լօզանի խորհրդաժողովին մէջ, փոխանակեց Հայկական դատը Մուսուլի քարիւղի մէկ բաժնին հետ՝ յօգուտ Սթէնտըրտ Օյլ ընկերութեան եւ Էնտրիւ Մելընի Կըլֆ Ռիֆայնինկ ընկերութեան։ Արտաքին նախարարութիւնը այժմ կը պնդէ որ Ծերակոյտը վաւերացնէ Լօզանի դաշինքը, որպէսզի Սթէնտըրտ Օյլը կարենայ գրաւել քարիւղի պահեստները Հայաստանի այն մասին մէջ, որուն սահմանները գծուած էին Մ. Նահանգներու նախագահին իրաւարարութեամբ»։

Կարճ ժամանակ մը յետոյ, Պ. Գարտաշեան իբր փաստաբանը «Հայկական Հանրապետութեան Պատուիրակութեան», նամակ մը ուղղեց նախագահ Գուլիճին, հրաւիրելով Մ. Նահանգները որ Պատուիրակութեան հետ միասին Լահէյի Իրաւարարական Ատեանին «ենթարկեն Մ. Նահանգներու եւ Հայաստանի միջեւ գոյութիւն ունեցող խնդիրները»։

Պատերազմէ առաջ, 1910էն 1914, Պ. Վահան Գարտաշեան խորհրդականն էր Ուաշինկթընի Թուրք դեսպանութեան եւ Նիւ Եորքի Թրքական ընդհանուր հիւպատոսութեան։ 1930ին՝ ան 20.000 տոլարի դատ բացաւ Թուրք դեսպանին դէմ, յիշեալ տարիներու իր կատարած աշխատանքներուն համար։

Գարտաշեան հեղինակն էր Մերձ. Արեւելքի հարցերուն վերաբերեալ շատ մը գրքերու, գրքոյկներու եւ յօդուածներու. Անոնց մէջ են «20րդ դարու Օս-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. Էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

"ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔ,,

«Ճառագ» անցեալ շաբթու Թարգմանած էր «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի դիւանագիտական խմբագրին մէկ խորհրդածութիւնը։

Անշուշտ, փաղաքշական տողերուն չեմ ակնարկեր։ Ոչ ալ՝ «Մ. Քէմալի ու իր կառավարութեան քաղաքական ճկունութեան, զոր անգամ մը եւս ցոյց են տուեր» վերջերս։ Անգլիական Թերթը, կը խոստովանի, արդէն, տող ընդ մէջ, որ Ենկիւրի Տարաւնէլը վերադիննելու իր փափաքին «հրաժարեցաւ ոչ թէ «որովհետեւ չուզեր զէնք դառնալ Մոսկուայի ձեռքը», այլ որովհետեւ իրեն հասկցուցին թէ առգը ծանր պէտք է նստի . . .։

Նոյն այդ հատուածին մէջ, «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի խմբագիրը կ'ակնարկէ նաեւ «Միջերկրականեան դաշինքին» ու կ'ըսէ.

— «Մոսկուա կ'աշխատի Միջերկրականեան դաշինք մը կնքել նաւային պետութեանց միջեւ եւ ստիպել Անգլիան որ երաշխաւորէ անոր գործադրութիւնը»։

Հարկ է ըսել, անմիջապէս, թէ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի խմբագիրը նորութիւն մը չէ որ կը հաղորդէ։ Աստենէ մը ի վեր կը յեղյեղուի այս ծրագիրը։ Բայց, ամէն բան որ տեղի կ'ունենայ Պալքաններէն մինչեւ կովկասեան հորիզոնին տակ, միայն կողմնակի միջոցներով կրնայ իր իսկութեամբ մեր ծանօթութիւնը դառնալ։ Այդ կողմնակի միջոցը երբեմն շատ անապատելի աղբիւրէ։ Օրինակ, Կովկասի շուրջ Ճափոնի կողմէ Թուրքիոյ եղած առաջարկին մենք տեղեկացանք այն ատեն, երբ շահակից կողմերը պէտք տեսան զայն հրապարակելու ու գացին գտան համեմատաբար քիչ լսուող Թերթ մը՝ զայն մէջտեղ նետելու համար։

Այս երեւոյթին պատճառը այն է որ Իտալիա, Եուկոսլաւիա, Թուրքիա, Ռուսիա եւն. դիկտատուրայի տակ են ու մամուլը ազատ չէ իր մտածածն ու լսածը հաղորդելու։

Այդպէս չէ Յունաստանի պարագան։ Պալքանեան Սեւտոլի «պլլիֆ»ը գնա առաջին օրէն երեւան եկաւ հելլէն ընդդիմադիր մամուլին շնորհիւ.

Այժմ, Միջերկրականեան ուխտի առթիւ, Աթէնքի կամ ամբողջ Յունաստանի մամուլը, բայց մանաւանդ իրապէս ընդդիմադիր թերթերը լեցուն են ծանօթութիւններով։ Երեւան կուգայ, այժմ, որ «Միջերկրական-եան ուխտ»ի գաղափարը գոյութիւն ունէր Պալքանեան ուխտէն առաջ։ Այժմ, սակայն, ան բաժանուած է եւ դրուած՝ իրագործման։ Երեւան կուգայ, դարձեալ, որ զայն իրականացնելու մեղք պատճառը պալքանեան ուխտն է, որ Պալքաններու մէջ ամանց ցանկացած ապահովութիւնը չապահովեց, եւ, ընդհակառակն, սըրեց, մասամբ, իտալեւհելլէն յարաբերութիւնները։

Համաձայն «Էխթիա» թերթին, շահակից պետութիւններու միջեւ լուրջ բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան միջերկրականեան ուխտը իրականացնելու համար։ Այդ ուխտին պիտի մասնակցի, կը նախատեսուի, նաեւ Իտալիան։ Լաւատեղեակ շրջաններէ իր քաղած տեղեկութեանց վրայ հիմնուած, «Էխթիա» կ'ըսէ նաեւ թէ «Միջերկրականեան ուխտը պիտի ըլլայ Գրիան-Քէլլոկ ուխտի ձեւով, բայց աւելի լայն։ Նոյն ստորագրող պետութիւնները — Ֆրանսա, Իտալիա, Եուկոսլաւիա, Յունաստան, Թուրքիա եւ հաւանաբար նաեւ խորհրդային Ռուսիան, յանձն պիտի առնեն մերժել փոխադարձ օգնութիւն մը այն ստորագրողին, երբ իրենցմէ մին յարձակման ենթարկուի։ Նախատեսուած է, որ, կ'ըսուի, Անգլիա հաստատէ այս ուխտը։ Անգլիա զայն պիտի հովանաւորէ որոշ չափով, որովհետեւ Տարտանէլի խնդիրը, որ այդ ուխտին գլխաւոր կէտերէն մին պիտի ըլլայ, պիտի ուզէ որ իր հայեցողութեամբ լուծուի։

Համաձայն միեւնոյն դիւանագիտական տեղեկութիւններուն, Իտալիա մեծ գոհունակութեամբ չի նայիր այդ ծրագրին։ Եւ սակայն, յայտնած է այն կարծիքը որ եթէ բոլոր շահագրգռուած պետութիւնները ուխտը ստորագրեն, ինք եւս պիտի ստորագրէ . . . «կղզիացած չըլլալու համար»։ Ուրեմն, Իտալիա, ճիշդ իր աշխարհագրական դիրքին նման, ուխտին պիտի կցուի իբրեւ թերակղզի.

Ուրիշ աղբիւր մը կ'աւելցնէ թէ միջերկրականեան ուխտի գաղափարը ծնունդ առաւ Թրքական այն առաջարկէն, որով կ'ուզուէր Նեղուցները ամրացնել։ Ինչպէս ծանօթ է, խորհրդաժողովի Թրքական պատուիրակ Ճէմալ Հիւսնի դեռ անցեալ տարի Նեղուցներու զինման հարցը դրաւ, ըսելով թէ Թուրքիա ստիպուած է իր ապահովութեան հաւասարակշռութիւնը պահել՝ ուրիշներու բաղդատմամբ։

Ուրիշ խօսքով, ուրեմն, Թուրք կառավարութիւնը կը խորհի թէ ինք անժխտելի իրաւունքը ունի ապահովելու եւ ծովէն՝ զինելով Նեղուցն . . . , հակառակ իրենց միջազգային համաձայնութիւն եւ հակառակ անոր որ ճանչցուած են իբրեւ ազատ ծով, պէտք են անհնուաճելի դարձուին Ենկիւրիի կառավարութեան կողմէ՝ Թշնամական յարձակման մը պարագային։

Այս տեսակէտը պարզեց եւ Թէվֆիք Րիւշտի այս տարի,ու վեր առաւ Նեղուցները զինելու մասին իր երկրին անսահման իրաւունքը։ Խորհրդաժողովի շրջանակներուն մէջ խորհեցան թէ Ենկիւրիի այս ցանկութիւնը արգիլել է Մուսոլինիի վերջին ճառին։ Արեւելեան պետութեան մը պատուիրակը, շահակիցներու նախապէս խորհրդակցելէ վերջ, ծրնեւ մէջ մէջտեղ նետեց միջերկրականեան ուխտի ծրագիրը։

Ճիշդ է որ այս առաջարկը չհասաւ մինչեւ պաշտօնական ձեւանը եւ դարձաւ խօսակցութեան նիւթ։ Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է որ եթէ ան յաջողի, Թուրքիա պիտի հրաժարի Նեղուցները զինելու իր պահանջէն։ Քանի որ այդ կերպով ինք ապահովուած կ'ըլլայ յարձակումէ։ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի տուած լուրը կը հաստատէ այս պարագան, քանի որ «Մեր արտաքին նախարարին տուած ծանօթութիւնները՝ Թէվֆիք Րիւշտիւ պէյ կ'ուզէ մեկնել այն իմաստով թէ Անգլիա համաձայն է հովանաւորել այդ ուխտը, ու, այդ կերպով, Նեղուցներու այժմու վիճակը պահել։ Կարելի է հետեւցնել, ուրեմն, որ, եթէ մինչեւ յառաջիկայ սեպտեմբեր ուխտի մասին բանակցութիւնները դրական արգիւնքի մը յանգին, Անգլիա ընթացք պիտի տայ զայն հաստատելու մասին իրեն եղած առաջարկին։ Միւս կողմէ, կը հաղորդուի թէ՝ բանակցութիւնները դժուարութեան չեն բախիր եւ մինչեւ յառաջիկայ սեպտեմբեր անոր ստորագրումը կատարուած իրողութիւն մը պիտի ըլլայ։

Ուշադրութեան արժանի է այն պարագան, որ այդ ուխտը պիտի ստորագրեն պալքանեան այն պետութիւնները, որոնք ստորագրած են պալքանեան ուխտը։

Ուշադրութեան արժանի է նաեւ այն պարագան որ Աթէնքի ընդդիմադիր գլխաւոր թերթը «Էլէֆթէրոն Վիմա» հեգնանքով կը նայի այս ուխտին, ու կը գրէ ի միջի այլոց.— «Անգլիա կը վերաբերի իրական ուխտի մը։ Միջերկրականեան ուխտ մը որուն ուղղակի չի մասնակցիր Անգլիան, այլ միայն կը հաստատէ զայն, կը դադրի միջերկրականեան ըլլալէ, որովհետեւ անոր ամէնէն ուժեղ ծովային պետութիւնը յանձնառութիւն չի վերցներ։ Հետաքրքրական է գիտնալ թէ Իտալիան ի՞նչպէս կղզիացած պիտի ըլլայ, քանի որ անոր ու Անգլիոյ տորմիղները՝ միացած՝ Միջերկրական ծովուն մէջ գերակշռութիւն մը կրնան ունենալ անոնց տորմիղներուն վրայ, որոնք այդ ուխտը ուղղակի պիտի ստորագրեն։ Կը թուի թէ այս երկու ուժերուն բացակայութիւնը այդ ուխտին մէջ, պիտի լրացուի խորհրդային Ռուսիոյ հաւանական մուտքովը, որ, սակայն, ուշադրութեան արժանի ուժ մը չէ Սեւ ծովէն իր նաւատորմով»։

Տրուած այս տեղեկութիւններէն կը պարզուի որ Ժընեւի մէջ, Թէվֆիք Րիւշտիի փափկութեամբ հասկցուցած են թէ Մոսկուայէն Թելադրուած եւ Նեղուցները զօրացնելու միտող իր առաջարկը ծայլէ ու կրկինդրպանդրդնէ։ Եւ, «պայթեցնելու մտացը բուժման համար, միջերկրականեան ուխտ մը նետուած է մէջտեղ։

Ենկիւրի բաւական խելք ունի, անշուշտ, ըմբռնելու համար որ միջերկրականեան ուխտի ծրագրին շարք կատարուած եւ կատարուելիք բոլոր բանակցութիւնները աւելորդ ժամավաճառութիւններ են եթէ Իտալիոյ դէմ եւ այդ ծրագիրը բոլորովին անօգուտ է, քանի որ կ'ուզեն լրացնել զայն Իտալիոյ մասնակցութեամբ։

Ցամաքը վերածելով ծովու, միջերկրականեան այս ուխտը ոչինչով կը տարբերի պալքանեանէն։ Հետաքրքրութիւնը այն է որ Պուլկարիոյ տեղ Իտալիան խնդրոյ առարկայ է, իսկ Թուրքիան տեսաւ թէ ի՞նչքան անարժէք բան դուրս եկաւ Աթէնքի մէջ այնքան աղմուկով ստորագրուած այդ ուխտը։

Սխալ կ'ըլլար կարծել, միւս կողմէ, թէ Թուրքիա կը դադրի մտահոգուելէ, եթէ այդ ուխտը եւս ստորագրուի։ Ան գիտէ որ հովանոցը չի տոկար կարկուտին։ Ու այնքան ատեն որ Նեղուցները ամրացած չեն, ինք հանգիստ չէ ու չի կրնար ըլլալ։

Եթէ, ուրեմն, բուն խնդիրը կը կայանայ Նեղուցներու շուրջ, Թուրքիա իր դէմ ունի նաեւ Անգլիան։ Ու իր հետ Ռուսիան։

Ու գո՞ւր են «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի բոլոր փաղաքշանքները Ռուսիոյ ձեռքը Մ. Քէմալին զէնք չըլլալուն մասին։

Նեղուցներու մէջ եթէ Քէմալը իր երկրին պաշտպանութիւնը կ'ուզէ, Ռուսիա եւ Անգլիա իրենց դարերու պայքարը կը շարունակեն։

Իսկ առիթս Ենկիւրիի համար ինչքան մեծ ապա՞հովութիւն մըն է, նոյնքան եւ մեծ մտահոգութիւն մըն է, որ կրնայ վաղը փորձանք մը դառնալ։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՀԻՆ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԸ

օօօօ

Դարերով կը կարծուէր թէ արդի Տիարպէքիրն էր Տիգրան Մեծի կառուցանել տուած քաղաքը,— Տիգրանակերտ։

Պատմագէտները հիմա աւելի քան վստահ են Տիգրանակերտի բուն դիրքին ու տեղի մասին, ու զայն որոշապէս կը նշանակեն Մեծ Հայաստանի Աղձնեաց նահանգին մէջ։ Շրջան մը տարակարծութիւն կար թէ Տիգրիսի ո՞ր ափերուն մօտ կառուցուած էր ան, աջակողմեան թէ ձախակողմեան ափերուն վրայ։

Մոմզըն ու Սախաու՝ Թէլ Էրմէնի աւերակները տեսնելով, սխալմամբ կարծեցին թէ Տիգրանակերտը կը գտնուէր Տիգրիսի աջակողմեան ափերուն վրայ։

Լեման-Հաուպտ, Մոլթկէ, Լիվիոս եւ Եւտրոպիոս, համաձայնութեամբ թէ Տիգրանակերտը Տիգրիսի ձախակողմեան ափերուն վրայ կառուցուած էր, ու անոր տեղը համեմատեցին Նփրկերտի աւերակներուն հետ։ Այս Նփրկերտը կը կոչուէր նաեւ Մայաֆարկին (Միաֆարղին) կամ Մարտիրոպոլիս, այսինքն, «Մարտիրոսաց քաղաք»։

Ուրեմն Տիգրանակերտին բուն վայրն էր արդի Նփրկերտի աւերակները։ Անոր Մարտիրոպոլիս կոչումին պատճառն ալ հետեւեալն է։

Փաւստոս Բիւզանդացին կը պատմէ թէ, Ս. Եպիփանէս Հայաստանի Մոփաց աշխարհէն հեռանալով մեկնեցաւ Աղձնեաց կողմերը, ու հոն քրիստոնէութիւն քարոզելէն վերջ, հիմնեց շատ մը վանքեր։ Իսկ Տիգրանակերտի մէջ նահատակուած մարտիրոսներու յիշատակը յարգելու համար, հիմնեց մեծ վկայարան մը, որով եւ քաղաքը կոչուեցաւ «Քաղաք Մարտիրոսաց», = Martyropolis։

ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ԲԵՐԴԵՐԸ.— Հզօր Արքայից Արքան (Տիգրան), նախ մտածեց իր կառուցանելիք հսկայ քաղաքին քարաշէն պարսպաշար մը շինել, որուն վրայ ամուր բարձրացան 50 կանգուն բարձրութեամբ մեծ պարիսպները, որոնք երկու տեսակ շինուած էին։

Արեւմտեան ու հիւսիսային պարիսպները քիչ մը աւելի պարզ էին, բայց նոյն այլ ..... Ճանկայէ անմատչելի էին։

Արեւելեան պարիսպները անմոյն տոկունութեամբ կառուցուած էին, եւ ունէին մեծ պատնէշներ, իսկ շինուած էին երկու շարք ու բաւական բարձր դիրքերով։

Պարիսպներուն ներքին մասին մէջ շինուած էին ահագին շտեմարաններ, բոլորովին լեցուն ճոխ քաղաքի մը հազար տեսակ պիտոյքներով։ Տիգրանակերտ շատ անառիկ էր։

Քաղաքին արեւմտեան կողմը կը գտնուէր ամրակուռ միջնաբերդը, որ կառուցուած էր 15 մէթր բարձրութիւն ունեցող բուրգի մը վրայ։ Այս բարձր միջնաբերդը, հեռուէն լեռներ, տարածքները ու դաշտերը դիտելու ամենահետաքրքրական վայրն էին

Տիգրանակերտ ջրառատ քաղաք մըն էր։ Ջուրը կը հայթայթուէր պատնէշներէն ոչ շատ հեռու գտնուող գետով մը, որ կը կոչուէր Նիկէֆորիօ (Ֆարկին Սու)։ Տիգրան շինել տուաւ մեծ ջրամբար մը, որ մեծ քանակութեամբ ջուր կը պահէր քաղաքին մէջ։ Այս ջրամբարը անձեռնմխելի պահելու համար, շուրջը շինել տուաւ մեծ բերդ մը, որուն աւերակները երկար ժամանակ կը նշմարուէին։

ԱՐՔՈՒՆԻ ՊԱԼԱՏԸ.— Զբօսատ քաղաքին բուրաստաններուն կեդրոնը, ու հրաշալի աւազաններուն եւ շատրուաններուն կից՝ շինուած էր Արքայից Արքային շքեղ պալատը։

Բոլինսըն Անգլիացին կը պատմէ թէ, պալատին ընդարձակ աւազաններու եզերքուն վրայ կային ակախադրախտներ (պարտէզներ), իսկ շուրջը կը Թռչտէին վայրի ու գեղանի երփներանգ Թռչուններու երամներ։ Հաւանաբար Տիգրան այս գեղեցիկ Թռչունները մասնաւորապէս բերել տուած էր Կովկասէն, որուն Ֆասիս գետին ափերուն վրայ հինէն ի վեր ծանօթ էր թէ աշխարհիս գեղեցկագոյն Թռչունները կը գտնուէին։ Այս գեղեցիկ Թռչունները Եւրոպայէն մասնաւորապէս բերուած էին Արգոնաւորդներու արշաւանքին առթիւ, որոնք փութացին ոսկի գեղմը ազատելու։ Կողքիսի արեւելեան մասերը գրաւուած էին Տիգրանէն։ Ի՞նչ աւելի բնական ու նպատակայարմար էր քան այս գեղեցիկ Թռչուններու ընտրուած երամներով զարդարել Տիգրանակերտի կախեալ պարտէզները եւ արուեստական մեծ աւազանները։

Տիգրանակերտը, ըստ Բոլինսընի, կոչուած էր գերազանցել Տիզբոնը, Սելեւկեան, Բաբելոնը եւ Նինուէն։

Այս գեղեցիկ քաղաքը եւ արքունի շէնքերը կարծես յաւիտենականութեան համար շինուած էին։

ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԿՈՒՄԸ.— Տիգրանակերտ շինուած էր 83 Թուականին (Ք.Ա.), ու հայկական կայսրութեան երկրորդ գլխաւոր քաղաքն էր։ Հայաստանի մայրաքաղաքը Արշակունեաց օրով մնաց միշտ Արտաշատը։ Ան եղաւ գեղարուեստի եւ վաճառականութեան կեդրոնը։ Ծանօթ գրեթէ բոլոր ազգերը բնակութիւն հաստատած էին՝ Տիգրանի հրամանով։

Հայերը կը կազմէին քաղաքին ազնուական դասակարգը։ Յունական գաղութին թիւը կէս միլիոնը կ'անցնէր։ Ապպիանոս կը պատմէ թէ Տիգրան յունական 12 քաղաքներու բնակիչները (300.000 հոգի) բռնի Տիգրանակերտ փոխադրեց։ Բոլինսըն կ'աւելցնէ թէ, ուրիշ 300.000 ալ Կապադովկիացի, Գոմագինեցի եւ Կիլիկեցի (ընդհանրապէս Յոյն), դարձեալ փոխադրեց Տիգրանակերտ, որով այս տարրին թիւը կը բարձրանայ մինչեւ 600.000ի։ Քաղաքին միւս բնակչութիւնը կը բաղկանար Մարերէ, Կորդուացիներէ, Ասորիներէ, Փիւնիկեցիներէ, Արաբներէ, Հրեաներէ, Վրացիներէ, Աղուաններէ եւ Քաղդէացիներէ։ Գրեթէ բոլոր մեծ օտար պատմիչները կը վկայեն առնք։ Ուրեմն կրնանք երեւակայել թէ ի՛նչ մեծ բնակչութիւն ունէր այս հայկական հսկայ քաղաքը։

Երբ հայկահռոմէական մեծ պատերազմը հռչակուեցաւ 70ին (Ք. Ա.), Լուկուլլոս 22,000 կիրթ զինուորներով քալեց Տիգրանի դէմ։ Տիգրան իր արտի հատորին պէս պաշտած այս մեծ քաղաքը պաշտպանելու համար օտար պատմիչներու համաձայն, Լուկուլլոսին վրայ յարձակեցաւ ահեղ բանակով մը։

Պլուտարքոս Տիգրանի այս բանակին Թիւը կը բարձրացնէ 260,000ի. Ապպիանոս Տիգրանի կուտայ 300,000 զինուորներ, եւ Եւտրոպիոս ու Սեքստոս Ռուփոս հայկական բանակին Թիւը կը բարձրացնեն մինչեւ 375,000 քաջ զինուորներու . . . Բայց Տիգրան պարտուեցաւ, ու Տիգրանակերտին առաջին անկումը տեղի ունեցաւ Քրիստոսէ առաջ 69 Թուականին՝ հոկտեմբեր 6ին։

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱՔՍՈՒՏԵԱՆ

ԱԿԱՄԱՅ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Եւ այդ անխուսափելի էր . . .

Մեղքը հայ գեղարուեստական դաստիարակութեան անբաւարարութեանն է, եւ անոնց — ինչո՞ւ չըսել — որ յաճախ՝ ինչպէս ես ինքս երկար տարիէ ի վեր — նորածիլ եւ խոստմնալից ընդունակութիւնները քաջալերելու համար, չեն վարանած արժանիքներ եւ գերազանց գնահատանքներ շռայլել, սեփական ուժերուն կարծիքները ոգեւորելն դառնալու անկարող արժէքներու պատճառելով վտանգաւոր գլխի պտոյտներ։

Օրինակի եւ ԴԱՍԻ համար կը յիշեմ այստեղ տարիներ առաջ պատահած իրողութիւն մը։

Ֆրանսական բեմի մը վրայ հռչակաւոր դերասան Մոցը Տէբլի կը սանդծէր նոր դեր մը, իր ծանօթ եւ գնահատուած տաղանդին բովանդակ կարողութեամբ, հմայելով ներկայ հրաւիրեալները եւ մամուլի ներկայացուցիչները, եւ աւարտումին՝ ծափերու անվերջ որոտի մը մէջ՝ կանչուելով վեց անգամ։

Հետեւեալ օրը ծանօթ թերթի մը թատերական քննադատը կը յայտարարէր թէ ներկայացումը անցած էր այնքան տաղտկալի, որ սրահին մէջ տրկին մը մնացած էր, եւ թիկնաթոռին վար սահած . . .

Մնացեալ տողերը այս թոնով։

Կը կարծէ՞ք թէ դերասանը բողոքագիր ղրկեց խմբագրութեան . . .

Արհամարհեց։ Որովհետեւ մեծ էր։ Իսկական արուեստագէտ մը յարգանք ունի բարեացակամ քննադատութեան հանդէպ, եւ արհամարհանք գիտաւորեալ անճշտութիւններուն։

Կը ցաւիմ որ Գ. Ս. Գալէնտէրեան իր ներշնչուած բաղոքագրով — կըսեմ փառաւոր եթէ հարկ ըլլայ — կը ստիպէ զիս ծանրանալ դատողութիւններու վրայ, զորս ըրած էի բարեմտաբար, խրախոյս պահանջկոտութեամբ։

Խմբագրութեան չէզոքած գեղարուեստական քննադատութեան բնախնդրութիւնը օգտագործելու համար, հարկ է բողոքագրին սայթաքող մասերը վեր առնել։

Գ. Ս. Գ.ի գաղթականաց Գ. Սարգիսովի պաշտպանութեան յանձնաց-

ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻՆ ԵՒ ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹՈՎ)

»»» · · «««

Ձախորդ օրերը ձմրայ նման կուգան ու կ'երթան,
Վիստելու չէ, վերջ կ'ունենան, կուգան ու կ'երթան,
Դառն ցաւերը մարդու վրայ չեն մնայ երկար,
Որպէս յաճախորդ՝ շարուէ շարան կուգան ու կ'երթան։

Փորձանք, հալածանք եւ անողութիւն ազգերի գլխից
Ինչպէս ճանապարհի կարաւան - կուգան ու կ'երթան,
Աշխարհը բուրաստան է յառուկ, մարդիկը ծաղիկ,
Որքան մանիշակ, վարդ, բալասան կուգան ու կ'երթան,
Ոչ ուժերը քաղ պարծենայ, ո'չ տկարը տխրի,
Փոփոխակի անցքեր զանազան կուգան ու կ'երթան,
Արեւը առանց վախենալու ցայտում է լոյսը,
Ամպերը դէպի աղօթարան կուգան ու կ'երթան։

Երկիրը ունեալ զառանկեն է փայփայում մօր պէս,
Անկիրթ ցեղերը թափառական կուգան ու կ'երթան,
Աշխարհի հիւրանոց է, Ջիւան, ազգերը հիւր են,
Այսպէս է կանոնը բնական, կուգան ու կ'երթան։

Հարուստ մրմունջը այլաբանական գրուածք է, բաւական յաջող, ուստի եւ սիրուած հանրածանօթ երգ էր -

Քոյրերիս մէջ միշտ սգազգեաց, ինձ նման տխուր չկայ,
Դժոխքումն էլ իմ ունեցած կրակիս պէս հուր չկայ,
Տարու, պապակ այրւում եմ, ո՛հ, մի կաթիլ ջուր չկայ,
Սպասում եմ այցելութեան, ո'չ մի տեղից լուր չկայ.
Իմ տարիքս անցնում են շուտ, գլորւում են հանապազ.
Ա՜խ իմ յոյսս, իմ փափաքս, կը համարուի միշտ երազ,
Որտեղ ձայն ու շարժում լսեմ, կը վազեմ այնտեղ վրայ,
Սպասում եմ այցելութեան, ո'չ մի տեղից լուր չկայ։

Ձէ, Ա՛ո խղճալի հուրաւն եմ, ինձի օգնէ քաջ հիսուս,
Ինձ էլ օգնէ, ինչպէս կ'օգնի այժմ հանգիստ մեծ Մասիս,
Երբ կը լսեմ աւետեաց լուր, ուրախութեան աւետիս,
Սպասում եմ այցելութեան, ոչ մի տեղից լուր չկայ։

Պարզ է, որ երգիչը ցանկանում էր Տաճկահայաստանի ազատութիւնը։

« Իմ ջութակը » տաղաչափով ալպով Ջիւանին ջութակի գովքն է անում։ Ջութակով հաց վաստակողները մանաւանդ սիրով կը ձայնակցեն այդ գովքին .—

Առանց քեզ կեանք չունիմ, սիրելի' ջութակ,
Դո՛ւն ես սրտիս մխիթարիչ, սփոփանք,
Քեզանո՛վ եմ բարձրացնում աղաղակ,
Դո՛ւն ես ամէն միջոց, ինձ համար կեանք։
Տրտմեալ երեւներում դու կոտրած ծիծաղ,
Քեզանով օրերս անցնում են խաղաղ,
Քաղցրանուագ երգող յարերից մատաղ,
Դէպի քեզ ամէն սիրտ, կ'րեծայէ բաղձանք։

Որփեան յիշատակն ես, ո՛վ մեծաճանճար,
Կամ թէ՛ Աստղանն է տուեր, քեզի լար,
Այնքան ազդեցութիւն ունիս,ո՛վ քնար,
Որ քեզնով կ'արթննայ սիրտ ու խղճմտանք։

Քեզ չսիրող մարդն է նախանձ, ժանտաժուտ,
Կեանքի պայմաններից երբեք չէ հրմուտ.
Հիւանդն անգամ քեզնից կը քաղէ օգուտ,
Մեղմ ձայնդ լսելով չի զգայ տանջանք։

Ուրախութեան փայլիչ, ով սիրուն Հերմէս,
Քեզանով է ամէն գեղութիւն, կրկէս,
Առանց քեզ չի լինի հարսանիք, հանդէս,
Ինքդ ես զուարճութեան աւուամ, երբանաց։

Սուրբ գրքերից ես թերում եմ օրինակ,
Ցօղալիցն ես դու մնացել յիշատակ,
Երբ Ջիւանու ձեռքում կ'հնչես,ջութակ,
Սրտիս խորքերից կ'դղէ մաղթանք։

« Ով սիրուն ես տարածուն եւ սիրուած երգ էր իր ժամանակին. անշուշտ որքան սիրային, նոյնքան եւ այլաբանական.—

Չի լինի քեզ պէս ամենայն երկիր
փայլուն Արուսեակ, ով սիրուն սիրուն···

«Այժմեան» տաղաչափը Ջիւանու տարածուած երգերից է, նոյնպէս այլաբանական բովանդակութիւն ունի։ Հինգ անից բաղկացած այդ երգն այսպէս է վերջանում.—

Ջարերը մի' մաշիր, վտանգաւոր է,
Որսկանը մաւն կուգայ՝ այնտեղ սովոր է,
Քարայրից խփելով քեզ կ'գլորէ,
Փախի'ր, այծեամ, փախիր, որսկանն է գալիս.
Ջագուկներդ տխուր լալիս են, լալիս.

«Հայրենիք» տաղաչափը Ջիւանու ընտիր եւ հայրենասիրական բանաստեղծութիւններից մէկն է, որ եւ տեղ է գտել դպրոցական դասագրքերում։

Երբ կը լինի զարնանամուտ, նոր գարուն,
Կը բազմանան վտակներդ, հայրենիք,
Օդդ սիրուն, ջուրդ սիրուն, դո՛ւ սիրուն,
Նազիկներդ պէս — պէս գոյնով հայրենիք.
Մարդիկ կը գան քո սարերը մեծ գալու,
Որսորդի պէս եղնիկներդ որսալու,
Հազար ու մի աղբիւրներդ կարթալու,
Դու դրախտ ես եդեմական, հայրենիք։

«Աղքկայ մեսս բարեւը հօրը» եւ «աղքկայ մեսս բարեւը մօրը», համանման երգ է, ազգագրական - բանահիւսական արժէք ունեցող, զաւակին բովանդակութեամբ, ուստի եւ գրաւում է մեր ուշադրութիւնը։

Աղջիկը.— Արի հայրիկ, արի իմ կեանք.
Մնաս բարեաւ, ես գնում եմ.
Անուշ ծնող, բարի իմ կեանք,
Մնաս բարեաւ, ես գնում եմ։

ՑՈՎԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
(Շար.)

(4)

ուած մասը պարզ, պատրուակ - նախագահ մըն է, անցնելու համար Գ. Գարթեւեանի պաշտպանութեան։

Գ. Սարգիսովի մասին — խաղին ուժգնութեան վերաբերմամբ — վերապահումիս դիմաց կային հիմնական գնահատումներ, որոնք աննկատ մնացած են։

Victor Gillet խաղին հետ համեմատութիւններու պարագան կը մնայ նպատակայարմար եւ տրամաբանական։

Գեղեցկութիւնը նժար մը ունի. հաւասարակշռութիւնը։ Կատարեալին քովը միայն ամենառարին պակասները կը նկատուին. ծանր գիծի մը ծռութեան մասին գաղափար պիտի չունենայինք, եթէ շիտակ գիծը գոյութիւն չունենար կարծեմ աւելորդ է ծանրանալ։ Միայն Գ. Սարգիսովի նախահարցը փակելէ առաջ կը նկատեմ, որ միլիոնատէր-դաշնակահարներ չկան։ Կան անհամար սիրողներ, զորս պէտք է զանազանել խնկական արուեստագէտներէն։ Սիրողները կրնան նաեւ ստորաբաժանուիլ իրենց կարողութեան համեմատ, բայց առաջին գծին վրայ կանգնողները միայն կրնան արուեստագէտ կոչուիլ իրաւամբ՝ ինչպէս Թասլ Փինյօ մը, Վիքթոր Ժիլ մը, կամ Մարի Գասպարեան մը, Ս. Սարգիսով մը՝ մեր մէջ։

Գ. Գալէնտէրեան իր գնահատելու ձեւին մէջ սխալած է, վերածելով եւրոպական գաւառական իրական ռաղափր՝ միլիոնատէր սիրողներու առնէլի ընդունակութիւններու որակին։

Վերապահումնիրսիս հանդէպ, զոյն դրած էի՝ փայլուն ապագայի մը յուսադրութեամբ՝ իր արժանաւոր սարքանին վրայ։

Մինչդեռ ձախորդ արդիւնքը կը տեսնուի Գ. Գարթեւեանի պաշտպանութեան նուիրուած տողերէն։

Ընդհանուր կերպով պիտի պատասխանեմ Գ. Գալէնտէրեանի չորս հարցերուն, որոնք կը մտնեն շարք մը անտեղի եւ աւելորդ մանրամասնութիւններու մէջ, եւ որոնց պրպտումը նիւթը պիտի պղտորեցնէր եւ մեզ տանէր հեռուները։

Գ. Ա. Գարթեւեանի մասին խոստացածս ըլլալու իրաւունք ունի՞ նք՝ թէ ոչ ճշդելու համար, պէտք է նախ որոշել հետեւեալ յատկանիշներէն մէկը.—

Կամ Գ. Գարթեւեան երաժշտախումբի ղեկավար մըն է միայն, կամ ան մեզի կը ներկայանայ իբրեւ ստեղծագործող երաժիշտ։

Առաջին պարագային անշուշտ ան իրաւունք կրնար ունենալ շարունակելու «տարիներով եւ տարիներէ ի վեր հանդուրժած» եւ մեր ժողովրդական երաժշտութեան «ամէնէն ծանօթ եւ ամենանօթ երգացանկը» ունենալով հասարակութեան այս անգամ ալ հրամցնելու իր անցեալ տարուան երգացանկը՝ գրեթէ ամբողջութեամբ

Երկրորդ պարագային – եթէ զայն գնենք հեղինակի, ստեղծագործողի ատոմանին վրայ — ինչպէս ես բրած էի— մենք անպայման իրաւունք ունինք սպասելու եւ պահանջելու նոր ԳՈՐԾ, նոր աշխատանք, նոր նուագումներու, նոր փերեկներու ապացոյցներ

Նախորդ գործերու հանգոյցով կըրկին լսելու հարցը չէ որ դրած էի։ «Ժողովրդական դաշնակահան» պէտք է ըլլայ ստեղծագործող արուեստագէտներու հանդէպ— երբ մանաւանդ ասոնք մեզի կը ներկայանան տարին անգամ մը— պահանջելով խմբանոյ յանկութեամբ՝ չնստիլ նախապէս շահուած դափնիներու վրայ։

Արուեստին մէջ կայուն մնալը ընկրկում է։

Գործ մը անմահ ըլլալու համար անշուշտ լայնաշունչ ըլլալու հարկ չկայ, եւ ոչ ալ «ի ձայն փողոյ, թմբուկի եւ դափի»— ինչպէս կը նկատէ Գ. Գալէնտէրեան, բայց — օրինակ առնելով նկարչական աշխարհէն — Գուշէի մը գողարիկ ու հաճոյատեսիլ փոքր մէկ նկարին առջեւ միեւնոյն ակնածանքը եւ հիացումը չինք ունենար՝ ինչ որ կը տիրապետէ մեր հոգիներուն՝ երբ կը գտնուինք Վէռոնէզի մը, Վինչիի մը կամ Տըլաքրուայի մը հոյակապ ու խորապէս սուսումնասիրուած, բարդ ու փարթամ յօրինումներուն առջեւ։

Տեղափոխելով դատելու այս եղանակը երաժշտական հողին վրայ, պէտք է ընդունինք որ «թմբուկի, փողի եւ դափի» ջերմութեան հետ համադրութեամբ վերջերս նոյն Գալոյի սրահին մէջ լսուած լայնաշունչ ԳՈՐԾ մը,— շատ աւելի արժանիք կը ներկայացնէ քան երաժշտական էսքիզները։

Արժանիքները արուեստին մէջ՝ շատ

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԷՆ ՉԱԼԸԳԵԱՆԻ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կարգը եկաւ պաշտպան կողմին վկայութեանց

ԴԱՏԱՒՈՐԸ ԵՒ ԴԱՏԱԽԱԶԸ Կ'ՈՒԶԵՆ ՇՈՒՏ ՎԵՐՋԱՑՆԵԼ ԴԱՏԸ

(ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ.— Դ. ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍ)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 21 յունիս.— (Շարունակութիւն երէկ իրիկուան յղած թղթակցութեանս)։ Չորեքշաբթի, 20 յունիս կէս օրէ ետք ժամը 2.15ին Ղեւոնդ Դուրեան սրբազանի սպանութեամբ ամբաստանուած 9 անձերը դատող ատեանը գումարուեցաւ նախագահութեամբ դատաւոր Քորրիկընի.

Դատախազ Գ. Ալեքսանդր Քամինսկի կարդաց ամբաստանեալ Գ. Յովհ. Չալըգեանի բրած յայտարարութիւնը 1933 դեկտ. 26ին առաւօտեան ժամը 11.35էն մինչեւ կէսօրէ ետք ժամը 2։ Չալըգեան բսած է.

— «Անունս է Խուան Կոնզալէս Չալըգեան, 28 տարեկան եմ, ամուրի։ Կը բնակիմ 89 Լեքսինկթըն էվընիւ, Նիւ Եորք։ Գէլպօյ եմ 4 էվընիւի վրայ տեղ մը։ (Ինչպէս կանոն է, քննող դատախազը կը յայտնէ Չալըգեանի թէ ձերբակալման ներքեւ կը գտնուի, այն ամբաստանութեամբ թէ դեկտ. 24ի կիրակին Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ ուրիշներու հետ եւս անմիջական դաւադրութեամբ դանակով սպաննած է Ղեւոնդ Դուրեան արք.ը. թէ՝ իրեն հարցումներ պիտի ուղղէ եւ պատասխաններ առնեայ։ Կը զգուշացնէ թէ կրնայ պատահիլ որ իր պատասխանները իրեն դէմ գործածէ հոտէը։ Ուստի եթէ ձերբակալեալը կ'ուզէ չպատասխանել՝ բռնութիւն չկայ։ Չալըգեան կ'ըսէ թէ կը հասկնայ եւ թէ պատրաստ է պատասխանելու հարցապատասխանին ու կը սկսի։ Այսպիսի ազդարարութիւն կ'ըլլայ ընդհանրապէս բոլոր ձերբակալեալներուն եւ սահմանադրական կանոն է։

— «Դաշնակ եմ։ 3րդ էվընիւ Հ.Յ.Դ. Ակումբի թէյասրահին չգացի։ Եկեղեցին էի կիրակի օր։ Ներս մտած ատենս 100 հոգի կային։ Նստայ երկրորդ նստարանը, խոեւէն ձախ։ Նստայ անցքին եզրը, բայց կին մը եկաւ եւ տեղ առաւ։ Այդ կինը նստաւ անցքին եզրը։ Անգամ չեմ եկեղեցիին։ Երէք անգամ գացած եմ այդ ժամը։ Վերջին անգամ գացի տարի մը առաջ։ Թերթերէն իմացայ թէ Սրբազանը պիտի պատարագէր։ Սրբազանին ընդդիմադիր չեմ։ Դաշնակներէն քանի մը հոգի կային հոն։ Երբ Դուրեան սրբազան թափօրով ներս եկաւ, բոլոր ոտքի կանգնեցան։ Չտեսայ ո եւ է մէկուն ցատքելը անոր դէմ։ Ես ինքս ալ չցատքեցի։ Դանակ չգործածեցի։ Ոչ եւ է դանակ չտեսայ։ Ո եւ է Դաշնակ չտեսայ որ դանակ գործածէր։ Բոլորը իրարու կը զարնէին։ Ես հետաքրքրուած էի Սրբազանին պատարագով։ Եթէ գիտնայի որ այդ բանը պիտի պատահէր, ժամ չէի երթար։ Ոտքի կեցայ որ արգիլեմ կռիւը։ Բոլորս Հայեր ենք, ամօթ էր եւ պէտք չէր պատահէր դէպքը։ Երբ թիկնապահ Կորկոտեանը անցաւ քովէս, մէկը փարկաւ գլխուս։ Վիրաւորուեցայ։ Սէնթ Նիքըլըս էվընիւ խանութ մը (թիւը կուտայ) գացի եւ գլուխս լըւացի։ Ոստիկանատուն չգացի։ Այդ ատեն չէի գիտեր թէ Սրբազանը սպաննուած է։ Ամէն մարդ կը կռուէր ժամին մէջ։ Խանութէն ելլելով, թաքսի մը առի դէպի սըպուէյ (մէթրօ), վերելակով Լիքսինկթըն էվընիւ երթալու համար։ Սըպուէյի կայարանը չեմ յիշեր, բայց կառատանին 15 սէնթ վճարեցի։ Պատուոյ խօսք, կ'ըսեմ թէ ես չյարձակեցայ Սրբազանին վրայ։ Վրաս յարձակեցան, վասնզի գիտէին թէ ես Դաշնակ եմ։ Կորկոտեան կը ճանչնար զիս։ Սրբազանը քանի մը ոտք հեռու էր ինձմէ։ Առջեւս կին մը կար։ Չէի կրնար Սրբազանին վրայ յարձակիլ։ Եկեղեցին մէջ ոչ եւ է ոըշան չտուի ո եւ է մէկուն։ Բան մը չըրի։ Ցանկարծ տեսայ որ կը զարնէին մեր տղոց, Դաշնակներուն։ Երբ տուն գացի, շապիկս փոխեցի։ Ժամուն մէջ տեսայ որ կը ծեծէին Լէյլէկեանը։ Պատճառը չէի գիտեր։ Միայն տեսայ որ աչքերը սեւցուցած էին»։

ՅՈՎՀ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ԵՐԿՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դատախազը ապա յայտնեց եւ կարդաց թէ ամբաստանեալ թիւ 9 Յովհ. Անդրէասեան երկու յայտարարութիւններ բրած է. մէկը դատախազի օգնական Գ. Քոհընի, յունուար 18ին, եւ միւսը՝ իրեն՝ դատախազ Քամինսկիի, ապրիլ 21 թուականաւ։ Թարգման եղած է Նիւ Եորքի ոստիկանութեան 18րդ բաժանմունքի գաղտնի ոստիկան Գ. Գեարոս Իսկէնտէրեան։

Առաջին յայտարարութեան մէջ ան Գ. Քոհըն, Յովհ. Անդրէասեան կ'ըսէ.

— «Անունս է Յովհաննէս Անդրէասեան։ Կը գործեմ 3րդ էվընիւ թիւ 368, Հ.Յ.Դ. Ակումբը, ուր սրճոց եմ եւ մատակարար։ Ամուրի եմ։ 42 տարեկան։ Թուրքիոյ Չանքըրը կը բնակիմ. Ծագմամբ եղած եմ Նիւ Եորքի մէջ։ Ոչ եւ է անիր գործած չեմ։ Դաշնակ եմ 1910 թուականէն սկսեալ։ 1933 դեկտեմբեր 24ին Ըփ Թաուն գացի և 187րդ փողոցի Հայոց եկեղեցին առջեւն էի ժամը 11ի ատենը։ Ըփ Թաուն գացի յայտարարութիւններ ցրուելու։ Այդ գործը իմ պաշտօնիս մաս կը կազմէ։ Ժամէն ներս չմտայ։ Չէի գիտեր թէ Սրբազանը պիտի պատարագէր։ Դաշնակցութիւնը չըսաւ ինծի թէ ան պիտի պատարագէր։ Չէի գիտեր թէ Դուրեան սրբազան պիտի սպաննուէր։ Չէի գիտեր թէ ո՛վ պիտի քարոզէր։ Երբ հոն գացի, ամբոխը դուրսն էր։ Ժամ չմտայ։ Կորկոտեանը գիտեմ։ Սրբազանին թիկնապահն էր։ Եկեղեցւոյ առջեւն էր այդ պահուն, դուրսը փողոցին մէջ։ Չանցայ խօսիլ հետը, չպատասխանեց։ Իրեն չըսի թէ «յաջորդ սպաննուողը դուն պիտի ըլլաս»։ Չտեսայ Կարապետ Չատիկեանը։ Կը ճանչնամ Երկանեանը եւ Մօզեանը։ Բայց զանոնք չտեսայ եկեղեցւոյ առջեւ։ Ժամը 11ին եկեղեցւոյ առջեւն էի։ Մնացի 5 — 10 վայրկեան։ Ետոյ գացի ակումբ։ Նպարավաճառին խանութը չգացի։ Սըպուէյի կայարանը գացի։ Չալըգեանը չտեսայ։ Խանութը չմտայ։ «Լաւ գործ տեսած էք» չըսի Չալըգեանին։ Ժամէն ներս չմտայ։ Չէի գիտեր Սրբազանին սպանութիւնը։ Գաղտնի ոստիկաններէն իմացայ կէս օրէ ետք, Սրբազանին սպանութիւնը։ Լէյլէկեանը տեսայ ժամուն առջեւ գաղտնի ոստիկաններուն ձեռքը»։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ,

21 ԱՊՐԻԼ

— «Անունս է Յովհաննէս Անդրէասեան։ 3րդ էվընիւի Հ.Յ.Դ. Ակումբին սրճեփ - պաշտօնեան եմ։ 1933 դեկտեմբեր 24ին Ըփ Թաուն Սէնթ Նիքըլըս էվընիւ «Արաքս» անուն ճաշարանը գացի։ Կարծեմ ժամը 10 էր։ Կը ճանչնայի խոհարարը։ Հոն դաշնակ կուսակցութենէն չտեսայ մարդ։ Չեմ գիտեր ճշդ անունով մէկը։ Կրնամ գիտնալ դէմքով։ Ճաշարանին մէջ տեսայ մէկը։ Եթէ տեսնեմ կը ճանչնամ։ Չեմ գիտեր թէ Դաշնակ՞կ է։ Հոն խօսեցանք Նոր Տարուան եւ Ծնունդի մասին։ Խոհարարը եւ սպասուհի մը կային։ Խոհարարը կը ճանչնայի, կը գործէր 27րդ փողոցը։ Խոհարարին միջոց անունը չեմ գիտեր։ Մայք կը կոչէին։ Այո, Մաննուկ է առաջին անունը, բայց չեմ գիտեր մականունը։ Խօսեցայ Մայքին հետ եւ բսի, «Հէլօ․ ի՞նչպէս ես»։ Արաքսը փոքր ճաշարան մըն է։ Նստած սեղանս չեմ յիշեր։ 10 — 15 վայրկեան նստանք։ Կը ճանչնամ Տիկին Խանտիկեանը։ Տիկին Ահարոնեանը չտեսայ այդ օրը։ Այդ առտու չտեսայ Տիկին Ահարոնեանը։ Երբեմն շաբաթ կ'ըլլայ որ 2 — 3 անգամ կը տեսնեմ Տիկին Ահարոնեանը, երբեմն կը տեսնեմ ամիսը մէկ անգամ։ Ազդարարութիւններ կը ցրուէի այդ օրը։ Եկեղեցիին մէջ ի՛նչ պատահիլը չիմացայ։ Հարցուցի ժամուն առջեւ եւ ոչ ոք գիտէր։ Ժամին դուրսը հաւաքուած էին Հրեաներ, Իրլանտացիներ եւ Հայեր։ Ոչ ոք գիտէր թէ եկեղեցիէն ներս իրապէս ի՛նչ պատահած էր։ Այդտեղ եւ այդ պարագային չկրցայ յայտարարութիւններ ցրուել։ Եկեղեցիէն ներս չէի կրնար դնել այդ յայտարարութիւնները, որովհետեւ ներսի պաշտօնեաներէն մարդ չէի ճանչնար։ Նպարավաճառի խանութէն չեմ կարծեր թէ մտեր եմ։ Տեսայ Չալըգեանը։ Գլուխը գլխարկ չունէր։ Արդէն գլխարկ չի դներ։ Սովորականին պէս կ'երեւէր։

«Ակումբին մէջ սուրճ, թէյ եւայլն կը պատրաստեմ։ Սիկար - սիկարէթ կը ծախեմ։ Ակումբին մէջ միբիկը կոմիտէն կը գումարէ։ Ասիկա կը ծանուցուի Հայրենիք օրաթերթի մէջ, որ Պոստոն կը հրատարակուի։ Կոմիտէին անդամները շուրջ 150 հոգի են։ Դեկտեմբեր 14ին ժողով եղաւ։ Կոմիտէն կը հսկէ Ակումբին։ Դեկտեմբեր 14ի ժողովին կ'առնենայեւէր Քրմոյեան։ Լէյլէկեան քարտուղարն էր Նիւ Եորքի կոմիտէին։ Կոմիտէի վարչութիւնը 7 հոգիէ կը բաղկանայ՝ Մ. Լէյլէկեան, Մ. Միքայէլեան, Վ. Քրմոյեան, Զօրեան, Կաւկուեան (միւսներուն անունը չյասեցաւ)։ Միտինգեան ֆլըպի գործերով կը զբաղէր։ Իմ պարտքս է ազդեր ցրուել և 187րդ փողոցը գացեր էի դեկտեմբեր 24ին։ Երբ հոն գացի, ամէն բան տակնուվրայ էր։ Չըսի.— «Տղաք փախէք, Սրբազանը սպաննուած է»։ Ոչ՛, որր։ Ուրիշ բան չեմ գիտեր»։

Այս ընթերցումէն ետք Գ. Քամինսկի յայտարարեց դատարանին թէ դատախազ կողմը աւարտած է իր ամբաստանական աշխատանքը, առայժմ եւ թէ պաշտպան կողմին կ'իյնայ բերել իր փաստերը ու վկայութիւնները։

Գ. Շերիտըն դատաւորէն խնդրեց քանի մը օրուան դադար, պատրաստուելու համար։ Գ. Քամինսկի յայտնեց թէ դատախազութիւնը քանիցս արտօնութիւններ տուած է պաշտպան կողմին եւ այս անգամ ալ տրամադիր է քանի մը օր դադար տալու, պայմանաւ որ փութով առաջ տարուի դատավարութիւնը։ Դատախազը բսաւ թէ ինչ կը վերաբերի իրեն, պաշտպան կողմի բերած վկայութեանց եւ փաստերու հարցաքննութեան մէջ բաւ կարելին կարճ պիտի ըլլայ։ Դատաւոր Քորրիկըն նկատի առնելով պաշտպան եւ դատախազ կողմերուն յայտարարութիւնները, բսաւ թէ ինք կանխաւ յայտնած էր երդուեալներուն որ դատը եթէ չաւարտէր մինչեւ յուլիս 3, դատարանին պիտի տար հինգ օրուան արձակուրդ մը։ Հիմա, սակայն, դատի երկարաձգման պարագային նըկատի պիտի առնէ այս արձակուրդը։

Կողմերը յետոյ համաձայնելով, դատաւորը հաւանեցաւ տալ պաշտպան կողմին պահանջած քանի մը օրուան դադարը եւ դատավարութիւնը վերսկսիլ երկուշաբթի, 25 յունիս, առաւօտեան ժամը 10ին, ձէնէրըլ Սէշընս, երկրորդ յարկ, թիւ 5 դատասրահին մէջ։

Պաշտպան կողմը արդէն փութով առաջ կը տանի իր աշխատութիւնները եւ փաստաբաններ Գ. Գէնթըն, Շերիտըն և Մեղրունեանի(?)ակցութեամբ բնկ. Կ. Թանարճեանի խորհրդակցութիւն մը ունեցան ամբաստանեալ ինը ընկերներուն հետ չորեքշաբթի կէսօրէ ետք, դատին դադարը յայտարարուելէն քիչ յետոյ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւններ գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՐՁԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Պուքրէշ Արլէսի «Արմէնիա»ն կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (9 յունիս).

— «Դաշնակցութիւնը շատ պայքարներ է տեսած թէ արտաքին եւ թէ ներքին ճակատներու վրայ, բայց միշտ յաղթական եղած է իր քաղաքականով, իր ռազմունակութեամբ եւ թէքնիկ կատարելութեան հասած իր կազմակերպութեամբ։

Տարագրութեան մէջ իսկ, Դաշնակցութիւնը իր դէմ բացուած աննախընթաց ներքին պայքարին պատասխանեց շշմեցուցիչ հարուածներով։ Ու ճակատող խառնիճաղանջը, որ կը կոչուի նաեւ «միացեալ ճակատ», գրեթէ ոչնչացուած է իր կեդրոնով եւ բազմապիսի թեւերով։

Հակադրենք «միացեալ ճակատ»ը Դաշնակցութեան բանակին, որպէսզի պայքարի իմաստն ու անոր ելքը պարզ ըլլայ։

Դաշնակցութիւնը միայն կը յենու հայ ժողովուրդին վրայ, անկէ առնելով իր ուժը, անկէ կազմելով իր սպայակոյտն ու բանակը, եւ անոր գաղափարին համար կռուելու։

«Միացեալ ճակատ»ը կը յենու բազմապէս օտարներուն, ներառեալ օտարներէ կազմուած սպայակոյտին՝ բաղկացած ռուս չեկիստներէ եւ քուրք գործակալներէ։ «Միացեալ» բանակի շարքերը կը խտացնեն Ռուսեր, Լեհեր, Հրեաներ, սեւամորթներ, հայ բոլշեւիկներ, ռամկավարներ, հնչակեաններու մէկ մասը, հօկեր, փօկեր, բարեգործականներ եւ կոչնակականներ։

Այս խառնիճաղանջը կը պայքարի Դաշնակցութեան դէմ օտարի գաղափարը հայ ժողովուրդի վիզին փաթթելու եւ մեր հայրենիքի մէջ օտարի իշխանութիւնը տեւականացնելու։

Հայն ու Հայաստանը որբան խորթ են Մարքսի, Ակճերացիի, Լենինի, Ռուսի. եւ Հրեայի համար, նոյնքան եւ աւելի անհարազատ են հայ բոլշեւիկի, Հօկի, Փօկի, Ռամկավարի, Կոչնակականի եւ Հնչակեանի համար։

Հայ ժողովուրդը «միացեալ» բանակի համար լոկ միջոց մըն է աշխարհաքաղաքացիական գաղափարներ տարածելու, իսկ Դաշնակցութեան համար նպատակ է։

Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդի ներքին թշնամիներու դէմ պայքարելու համար երբեք չօգտուիր օտար ուժերէ եւ գաղափարներէ, իսկ «միացեալ»ի համար օտար ու հարազատ չկայ, բաւական է որ իր հակառակորդը պարտութեան մատնէ։

Դաշնակցութիւնը կը ղեկավարէ իր ժողովուրդի գաղափարը, «միացեալ»ը կ'առաջնորդէ ամէն գաղափար բացի հայկականէն։ Դաշնակցութիւնը միակտուր է, մէկ լեզուով, մէկ խօսքով, մէկ ազգային կամեցողութեամբ, իսկ «միացեալ»ը բազմալեզու է, բազմաշահ, բազմափափաք եւ բազմանպատակ, մշտապէս իրար խածնող եւ իրերամերժ։

«Միացեալ ճակատ»ը բազմապիսի զէնքեր գործածեց պայքարի ընթացքին — լրտեսութիւն, օտար իշխանութիւն եւ դատարաններ, բոլշեւիկեան միջոցներ եւ դրամ, հայ.կերն ու տիրացուն, օտար մամուլն ու դեսպանատուներ։

Իսկ Դաշնակցութիւնը միայն մէկ զէնք գործածեց — հայ ժողովուրդի արդար համակրանքը եւ անոր առողջ բնազդը։

Ու երբ պայքարի ծանր օրերը անցած են ու մենք կ'ուզենք պայքարի արդիւնքը քաղել, կ'ունենանք հետեւեալ պատկերը — «միացեալ ճակատ»ը վերէն վար պառուած գաղթաշխարհի մէջ։ Վարձկան բանակը ջախջախուած է գլխովին, որուն մնացորդները պարտիզանական բոյլ ցոյցեր կ'ընեն հարստացնելով միջազգային ոստիկանութեան տարեգրութիւնը։

Իսկ Դաշնակցութիւնը աւելի հզօրացած, կազդուրուած, աւելի բազմամարդ ու խիտ շարքերով կանգնած է հայ ժողովուրդի կողքին»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Յունիս 13ին, Երեւանի Բժշկական համալսարանին մէջ խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ առողջապահական աշխատանքներու մասին։

Խորհրդակցութեան կը մասնակցէին Երեւանի հիւանդանոցներուն պետերը, բժշկական համալսարանի դասախօսները, գաւառներու առողջապահական տեսուչները

Օրակարգի գլխաւոր նիւթը կը կազմէր Հայաստանի գաւառներու առողջապահական կացութիւնը, մանաւանդ լեռնային շրջաններու բժշկական - առողջապահական սպասարկութեան հարցը։

Առողջապահական գործավարը Ղեւոնդեան, ինչպէս նաեւ Ախտայի, Բասարգեչարի, Արարատի, Մարտունիի եւ Բասարգեչարի առողջապահական տեսուչները խօսք առնելով պարզեցին կացութիւնը։

Այս առթիւ խօսեցան նաեւ փրոֆ. Բեչիկ, փրոֆ. Արէշեան, ինչպէս նաեւ Կարմիր Խաչի նախագահ Մալխասեան։

Բոլորն ալ շեշտեցին որ առողջապահական ճակատին վրայ, մանաւանդ հեռաւոր շրջաններուն մէջ, գոհացուցիչ չէ կացութիւնը, որովհետեւ կը պակսին մասնագէտները։

Բասարգեչարի առողջապահական տեսուչը Միրզոյեան յայտարարեց, որ իր շրջանին մէջ պահանջ կայ 14 բժիշկի, մինչդեռ ունի միայն մէկ բժիշկ։ Եւ դեռ այս բժիշկին յանձնուած են հոծ պաշտօններ։ Շատ գէշ է կարգ մը շրջանային հիւանդանոցներու վիճակը, գոհացուցիչ չէ կահաւորումը, չկան անհրաժեշտ թիւով մահճակալներ, ոչ ալ ճերմակեղէն։ Աւելին, այս մասին առողջապահական գործավարութիւնը արտօսւ եւ հոգատար վերաբերում ցոյց չէ տուած։

Խօսողները խստիւ դատապարտեցին նաեւ տեղական կարգ մը կազմակերպութիւններ (Բասարգեչար, Մարտունի), որոնք առողջապահական գործին հանդէպ ցոյց կուտան անհոգութիւն։ Շատ գէշ կը կատարուի նաեւ հաւաքական գիւղատնտեսութեան աշխատաւորներուն մէջ բժշկական - առողջապահական սպասարկութիւնը։ Մանկամսուրներու վիճակը լաւ է, բայց ոչ ամէն տեղ։ Առողջապահական գործավարութիւնը երբեք չէ հետաքրքրուած գաւառով։ Օրինակ, Բասարգեչարի շրջանը ամբողջ մէկ տարի ու ոչ այցելած է առողջապահական գործավարութեան կողմէ։

Հայաստանի կեդրոնական կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին ներկայացուցիչը, Ակոպով, խօսք առնելով այս առթիւ, քննադատեց խիստ ցոյց տուաւ երկրին առողջապահութեան ճակատին վրայ աշխատողներու, յոյս շրջաններու թէ կեդրոնի մէջ, անգոհացուցիչ աշխատանքը։ Ետոյ դատապարտեց տեղական կուսակցական կազմակերպութեանց անտարբերութիւնը կամ քոչ պատշաճ վերաբերմունքը։

Խորհրդակցութիւնը շարունակուեցաւ նաեւ յաջորդ օրը, երբ խօսք առին աւելի քան 17 հոգի, փրոֆ. Յովհաննիսեան, բժիշկներ Սագեան, Փարսադանեան, համայնավարական տնտեսութեան գործավար Եսայեան եւ ուրիշներ։

Փրոֆ. Յովհաննիսեան եւ իր ընկերները շեշտեցին թէ անհրաժեշտ է աւելի եւս «որակաւորել» բժշկական համալսարանի ուսանողները։

Փաշալուի առողջապահական տեսուչը կը գանգատէր, որ իրենց մօտ չկան բժշկական անհրաժեշտ գործիքներ, իսկ առողջապահական գործավարութիւնը հետաքրքրուած անգամ չունի։

Սանիտարական առողջապահական տեսուչը կը գանգատէր, որ փոխադրական միջոցներ չունենալով՝ բժիշկները չեն կրնար կանոնաւորապէս այցելել բոլոր գիւղերը։ Տեղական կազմակերպութիւններն ալ չեն օժանդակեր այս ուղղութեամբ։

Խօսողները բոլորն ալ գանգատեցան, որ Երեւանի մէջ կեդրոնացած, գրեթէ համախմբուած է բժիշկներու բաւական մեծ թիւ մը, մինչ կարգ մը շրջաններու մէջ մէկ բժիշկ ալ չկայ։

Նուրբ, խուսափուկ աստիճանաւորումներ ունին, որոնց գնահատութիւնը նոյնպէս պէտք է ունենայ իր աստիճանաւորումը

Օտար մամուլի քանի մը սող գովեստներուն վրայ չեմ ուզեր ծանրանալ, շատ մօտէն — քառորդ դարէ ի վեր — ճանչնալով բոլոր խմբագրատան խոհանոցները, ուր այդ «տոր-ժանամ օչարակները կը պատրաստուին հասարակութեան համար.

Գ. Գալէնտէրեան փափկանկատութիւնը պէտք էր ունենալ այդ փաստը գոնէ ինծի չներկայացնելու, մնաց որ ակնարկուած գովեստները ՄԵԾ ՄԱՍԱՄԲ ուղղուած են Գ. Ցիմմէրմանին։

Հարցը փակենք նոր օրինակով մը, եւ շատ թարմ.

Շաթըլէի թատրոնին մէջ ներկայացուող պալէ Ռիւսի մասին մեծ թերթի մը ծանօթ քննադատը կը գրէ ի միջի այլոց.

— «... Դեկորատոր խումբը չափազանց տկար է... անկէ կը բխի խղճալի միջակութեան տպաւորութիւն մը»։

Նիժինսկայի բողոքը չկարդացի դեռ այդ խիստ տողերուն հանդէպ. եւ չպիտի կարդամ անշուշտ։

Կը գրեմ ոչ թէ «համաձայն օրուան արամադրութեան», այլ՝ համաձայն ներկայացուած արժէքներուն...:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

մանեան Կայրութիւնը », որ հրատարակուեցաւ 1908ին, եւ « Մերձ. Արեւելքի Հարցին ամփոփ պատմութիւնը », որ լոյս տեսաւ նոյն տարին։

Գարտաշեան դասախօսեց Եէյլ համալսարանի եւ այլ հաստատութեանց մէջ.

Փետր. 6ի յանձնաժողովին պատակեուար

»»»· ·«««

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՌՆԷ ԿԸ ՔԱՇԷ

Մանր պատմութեան ծագեցաւ փետրուար 6ի դէպքերու քննիչ յանձնաժողովին մէջ, տեղեկաբերի զեկոյցին քննութեան առթիւ։ Փոքրամասնութիւնը մերժեց ընդունիլ տեղեկագիրը եւ ուրիշ մը առաջարկեց։ Նախագահը միջին ճամբայ մը գտնելու համար երրորդ տեղեկագիր մը ներկայացուց, բայց այդ ալ անընդունելի համարուեցաւ։ Փոքրամասնութիւնը կ'ուզէ թէ տեղեկաբերին զեկոյցը մատնանշելով հանդերձ քաղաքական ընկերակցութեանց յանցանքները, չի յօշոտեր ոստիկանութեան եւ ուրիշ ուժերու եւ մասնաւորապէս կառավարութեան պատասխանատուութիւնները։ Ոչ ալ որ եւ է խօսք կ'ընէ Գ. Տալատիէի կառավարութեան առհասարակ պատասխանատուութեան մասին, իր վարչական անօրէնութեանց առթիւ (պաշտօնանկութիւն Գ.Քիափի եւն.)։ Իրենց կարծիքով, պէտք է գիրագոյն առանձին յանձնել Տալատիէի ներքին նախարարը, Գ. Ֆրօ։ Յանձնաժողովին անդամներէն Գ. Հէյ տեղեկաբերին զեկոյցը «քաղաքական, դիտումնաւոր եւ անպէտ» հռչակելով, հրաժարական տուաւ։ Նախագահը պաշտպանեց տեղեկաբերը, բացատրելով թէ յանձնաժողովը երեք հիմնական եզրակացութիւններ պիտի հանէր.— 1. Յանձնարարել որ օրինական հետապնդումներ կատարուին կառավարական եւ ոստիկանական ուժերու անդամներուն դէմ.— 2. Յանձնարարել որ միջոցներ ձեռք առնուին օրուան վարչական եւ դատական իշխանութեանց դէմ, իրենց թերացումներուն համար — 3. Խնդրել երեսփ. ժողովէն որ օրէնք մը քուէարկէ, արգիլելու համար դէնքերու վաճառումը առանց արտօնութեան եւ կառավարութիւնը իրաւունք ունենայ լուծելու այն քաղաքական ընկերակցութիւնները որոնք անկարգութիւններ կը յարուցանեն։

Նախագահին առաջարկները չգոհացուցին։ Բուռն միջադէպ... յետոյ, փոքրամասնութեան ներկայացուցիչները հեռացան, դատապարտելի դանդաղ մեծամասնութեան բռնած ընթացքը։

ՏԻԿԻՆ ՔԻՒՐԻԻ ՄԱՀԸ

Զուիցերիոյ սանատորիոմին մէջ աջքի օր մեռաւ յայտնի գիտուն Տիկին Քիւրի որ օր մը առաջ հոն փոխադրուած էր եւ կը տառապէր անարիւնութենէ։ Հանգուցեալը ծնած էր Լեհաստանի մէջ եւ 66 տարեկան էր։ Փարիզ գալով իբր գիտականուսանողուհի ամուսնացած էր 1895ին նշանաւոր գիտուն եւ ուսուցիչ հնարիչ Փիէռ Քիւրիի հետ։ Իր ամուսնին մահէն յետոյ 1906էն ի վեր յաջորդած էր անոր իբր ուսուցիչ Սորպոնի մէջ, առաջին կինը որ ընդունուած էր բարձրագոյն ուսուցչութեան մէջ։ Շարունակած էր նաեւ իր ամուսնին գիտական աշխատանքները.

ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ

Երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնաժողովը քննեց աշխատանքի նախարարին ծրագիրը, հանրօգուտ շինութեանց մասին, որոնց շնորհիւ պիտի ... Օրինագծին ... Պետական ելմտացոյցին պիտի տրուի միայն 180 միլիոն ֆրանք

** Ծերակոյտին ելմտական յանձնաժողովը քննելով տուրքերու բարեփոխման օրինագիծը, առաջարկեց 500էն 5000 ֆրանք տուգանքի եւ մինչեւ վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտել անոնք որ ապրանքներու գիները կը բարձրացնեն ապօրինի միջոցներով

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Զօր. Վալթէվ, Պուլկարիոյ նախորդ զահլիճին պատերազմական նախարարը, հրաման տուաւ հետապնդել Սոֆիայէն եւ բնակիլ Լովէչի մէջ, ամէն օր ոստիկանութեան ներկայանալու պայմանով։ Կ'ըսուի թէ ուրիշ 60 երեւելիներ ալ նոյն քաղաքը աքսորուած են։

ՀԱՅՈՒ ՄԸ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՄԷՋ

Յունիս 12ին, Սահակեան Թագուհեան, 45 տարեկան, պաշտօնեայ Իրաքի երկաթուղիներու ընկերութեան, սպանուած է Խանէքինի մէջ (Մուսուլ)։ Սպանութիւնը տեղի ունեցած է իր բնակարանին մէջ, քնացած պահուն։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալած է երկաթուղիի ընկերութեան պաշտօնեաներէն 38 կասկածելիներ, իսկ երկու հոգի փախած են։ Զոհը կը ձգէ երեք զաւակներ, երկու մանչ եւ մէկ աղջիկ եւ կինը

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Երեքշաբթի օր սկսաւ Ֆրանսայի շրջանը հեծելանիւով։ Առաջին հանգրուանը, Փարիզ — Լիլ (262 քիլոմէթր) շահեցաւ ծօրժ Սփէշէր մ. զորքը — շաբթի օրուան հանգրուանը, Լիլ—Շարլվիլ (122 քիլոմէթր) շահեցաւ նոյնպէս Ֆրանսացի մը, Րընէ տը Կրէվէս։

Դասաւորման գլուխը կը գտնուին Ֆրանսացի Անթօնին Մայն եւ իտալացի Պէրկամաշի (45 երկվայրկեանի տարբերութեամբ)։

Անկէ վերջն է որ պիտի սկսի բուն մրցումը, որովհետեւ հեծելանուորդները չատ յարուած են իրարու դէմ։

Հինգշաբթի օրուան հանգրուանն էր Շարլըվիլ — Մէց (161 քիլոմէթր)։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Վիէննաբնակ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Փափազեան կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի առաւօտ ժամը 8ին Ռ. Ա. Կ. սրահին մէջ, 150, Րիւ Լաֆայէթ, տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ Պատարագ իրենց սիրելի զաւակներուն՝ ԿԱՐԳԻՍ եւ ԶՕՀՐԱԳ ՓԱՓԱԶԵԱՆՆԵՐՈՒ մահուան տարելիցին առթիւ։ Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ գաղութիս հայրենակցները ներկայ գտնուիլ։

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Նախաձեռնութեամբ Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենկ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին այս Կիրակի Պուլվար Օտտոյի եկեղեցիին մէջ, ի յիշատակ 1915ի Մեծ Եղեռնի Տարօնի բոլոր նահատակներուն։

Կը հրաւիրուին բոլոր կազմակերպութիւնները եւ հայրենակցական միութիւնները իրենց յարգանքի տուրքը բերել։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ 20ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

ՅՈՒԼԻՍ 22ին ԿԻՐԱԿԻ, ՍԷՆԹ ԱՆՏՐԷԻ ՕԴԱՍՈՒՆ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ կէս գիշեր

Կը Նախագահէ Գ. Յ. ՃՆՏՈՅԵԱՆ

Կը խօսին Գ. ՄԵՍՐՈՊ ԿԱՂՆԵԱՆ եւ ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Պուլվար Օտտոյի երիտասարդաց «Արծիւ» խումբը։

Կը ներկայացուի խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը։

Հայկական, եւրոպական եւ ռուսական պարեր։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած՝ Վիէնի ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ մասնաճիւղին կողմէ

վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Նոտակ» Ակումբին մէջ

Կը հրաւիրուի Վիէնի հայ հասարակութիւնը։ Մուտքը ազատ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դերձակեան, Սրապեան եւ Աբրահամեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն՝ Պանեօ - Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէին, «Յառաջդիմասիրաց» միութեան, «Հօկ»ի կեդրոնական վարչութեան, Դերասանական միութեան, «Դպրոցասիրաց Տիկնանց» միութեան, «Կէյվէի» հայրենակցական միութեան եւ ամէն անոնց, որոնք անձամբ, հեռագրով, նամակով եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ողբացեալ ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՐՎԱՐԴ ԴԵՐՁԱԿԵԱՆի դառնաղէտ եւ կսկծալի մահուան առթիւ։

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ _ԲԱՆԱԿՈՒՄ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՓԱՐԻԶԻ ԵՆԹԱՇՐՋԱՆԻ ՍԿԱՈՒՏ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ՝

ԵՒ «ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Հիմնադիր եւ Ազգային Սկաուտներու Ընդհ. Պետ Սպք. ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆի

Նախագահութեամբ ԲԼԷՍԻՍ-ՌՕՊԷՆՍՕՆի Ֆաղափարեթին որ անձամբ ներկայ պիտի ըլլայ

Տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի, առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ կէս գիշեր,

Իսսի-Լէ-Մուլինոյի Շէ Ֆիքէ Օ Կրանտ Ալբրի գեղատեսիլ պարտէզին մէջ ու բարձունքին վրայ

Կը կատարուին հազար ու մէկ անակնկալներ։ Ընտիր ճազ-Պանտ պարերու համար։

Սկաուտական բանակումի խարոյկ եւ հրավառութիւն։ Պարտէզի լուսազարդուած ծառուղիները, պիտի տրամադրուին հասարակութեան։ Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։ Մուտք՝ 3 ֆրանք։

Հաղորդակց. միջոց.— Փօրթ տ'Օրլէանէն առնել 123 թիւ հանրակառքը, եւ կամ օթօպիւս։

Ընծրեւի պալրագային 1000 հոգի պարունակող սրահ։ Ճաշը միասին կարելի է բերել։

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն։

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին։ Օրակարգ Երջ. ժողովի օրակարգի խնդիրներ։

ՌՈՍՏՈՄ խումբի ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին 191, Fbg. du Temple։

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին ընկեր Գէորգ Գօզոսեանի բնակարանին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ռոստոմ խումբի դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի ընկեր Աշոտ Արծրունի։

ԿՈՒՐՊԵՎՈՒԱՅԻ Տարօն խումբի դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Թորիկեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի ընկեր Երուանդ Յարութիւնեան։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Օրակարգ Նախորդ ընդհ. ժողովի շարունակութիւն։

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Cours Lafayette, Café de la Gareի սրահը։ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ՍԷՆ ԺԻԼԻԷՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պար տը Թապաքի սրահին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Միութեան Դրասենեակին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Ռոստոմ եւ Զաւարեան խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։ Օրակարգ Երջ. ժողովի օրակարգի խնդիրներ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ շարունակութիւն Նախորդ ժողովի օրակարգի։

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները յառաջիկայ Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Au Clair de Lune սրճարանի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Շրջանային Ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

Դաշտահանդէս Վիէնի մէջ

ԶԱՓ. ՈՐԲԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Կիրակի, 8 Յուլիս, Գ. Փէլլէի պարտէզին մէջ

Կը Նախագահէ ընկեր Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ, հայկ. եւ եւրոպական պարեր։ Կը նուագէ Գ. Ե. ԳԸՐԸՔՃԵԱՆ իր փոքրիկին հետ (յատկապէս հրաւիրուած Լիոնէն)։ Հաճելի ժամանց։

Հայ ընտանիքներու դէպի դաշտ փոխադրելու համար։

ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հայ Արիներու Մարսէյլի

«Մեծն Տիգրան» եւ «Արտաշէս Ա.» խումբերուն կողմէ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պօմօն Սէն-Ժիւլիէնի

«Լա Ֆրէզիէր» ընդարձակ պարտէզին մէջ

Երգ, արտասանութիւն, հայկական եւ զանազան ազգերու պարեր։ Կը ներկայացուի «Անբախտ կօշկակարները» (զաւեշտ)։ Շարժանկարով կը ցուցադրուի Միքայէլ Վարանդեանի յուղարկաւորութիւնը։

Մեծերու համար 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք։

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ՀԱՅՐԵՆԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԸ 8 ՅՈՒԼԻՍ

Կը նախագահէ Գ. Ա. ԱՐՄԵՆԵԱՆ

Հանդէսը կը սկսի ժամը ճիշդ 2.30ին։

Բանախօսութիւն։ Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Գ. Գ. Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Վ. Քէչեճեան (ֆանթէզի), Օր. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ եւ Գ. ԳԱՅԷՀՃԵԱՆ (մեներգ)։

Կը ներկայացուի՝ ԶԱՒԵՇՏ մը։

Եւրոպական պարերուն կը նուագէ ջութակահար ՔԷՕՐԻՒՔՃԵԱՆ, հայկական պարեր՝ մասնակցութեամբ հայրենակիցներէ բաղկացած 6 հոգինոց նուագախումբի, նաեւ Դաշտահանդէսին կը հրաւիրուին, Փարիզի, Լիոնի, Տէսինի եւ Կրընոպլի հայրենիցները։

Հաղորդակց. միջոց.— Allée Léon Gambettaէն առնել 7 եւ 8 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել St. Julien։

Հանդիսավայրին վրայ կը ծախուին հայկական եւ ֆրանսական դրօշակները։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ի գիտութիւն Շավիլի ազգայնոց եւ կրթասէր հասարակութեան կը ծանուցանենք թէ տեղւոյս մանկապարտէզին հանդէսը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի, Վարդավառի օրը, կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին Մասսա-Մանկապարտէզի սրահին մէջ, 4, rue des Trois Chemptiers։

Մանկական երգեր, արտասանութիւններ եւ զուարճալիքներ

Կը խնդրուի քաջալերել մեր փոքրիկները։ ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ֆրանսայի մէջ շատոնց փնտռուած Արեւելքի իսկական օղին մենաշնորհը ստացած ըլլալով, հրապարակ հանած ենք՝

ԵՐԵՒԱՆ ԱՆԱՐԱՏ ՕՂԻՆ

Փնտռեցէ՛ք զայն կարմիր պիտակով։ Անգամ մը ճաշակելէ յետոյ ա՛լ չպիտի հրաժարիք անկէ։

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ՝

Société "PEUREUX"

48 Bld. des Vignes, MARSEILLE Téléphone: COLBERT 58-10

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

D.N.BAHADOURIAN 32 rue Sévigné. Lyon Rhône)

ՆԻՍԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ.—

M. M H. Khatchadourian et Danichan 24, rue Assalit. Nice (A. M.

---

13 ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ Յուլիս ամսուան համար գեղեցիկ եւ օդասուն յարկաբաժիններ։ Ջուր, կազ, ելեկտր. եւ կեդր. ջեռուցիչ։ Նպաստաւոր գիներով։ Դիմել՝ **13**

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ 13 rue Pierre Curie. K. Bicêtre Metro: Porte d'Italie.

ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՍԵՆԵԱԿ

CONTENTIEUX GÉNÉRAL ARMÉNIEN

Մ. Ս. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Դրասենեակս կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական եւ վարչական գործեր փորձառու եւ խղճամիտ մասնագէտներու գործակցութեամբ, ինչպէս նաեւ ամուսնութեան վերաբերեալ արագ գործողութիւններ։ Ֆրանսա մտքի եւ բնակութեան իրաւունքներու օրինական միջոցներով ստացումի, ինչպէս նաեւ նպաստակութեան, քաղաքի եւ մարզան փաստերէն արտօնագրի վերաբերեալ խորհրդակցութիւններ։

Ամէն օր բացի կիրակի եւ տօնական օրերէ ժամը 9—16 եւ 14—20։

143, Rue Saint Martin, PARIS

Métro. Etienne Marcel (Centre Dentaireի յարկաբաժինին մէջ)

ԾՈՎԱՍԱՐ ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ – ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին stagiaire Փարիզի հիւանդանոցներուն

եւ ցնօրէն Նէօյիի Ատամնաբուժական Հաստատութեան

Հասցէն — 139, Rue Lafayette (Gare du Nordի եւ Gare de l'Estի մօտիկը)

Կ'ընդունի ժամը 9էն 12 եւ 2էն 8։

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽԱՆՉԵՐԵԱՆԻ

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԴԵՐՁԱԿԱՏՈՒՆԸ

97 Route d'Orléans. Cachan

Անգլիական եւ ֆրանսական ընտիր կերպասներ, վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած կար։ Գիներու վրայ կարեւոր զեղչ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ օր կէս օրէ վերջ ժամը 4ին Ֆլորիա ճաշարանին վերնայարկը։

ԵՐԶՆԿԱՅԻ Հայրենկց. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր Երզնկացիները վաղը կիրակի. երեկոյեան ժամը ճիշդ 3ին, 40 Րիւ Պէլվիլի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ։ Վարչութիւն

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մարսէյլի ենթաշրջանի անդամական ընդհ. ժողովը այս կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Պար տը՛լա Փոսթի հաւաքատեղին մէջ, 2, Րիւ Քօլպէր։ Օրակարգ.— Հաշուետուութիւն, Նոր վարչութեան ընտրութիւն եւ ընթացիկ հարցեր։

Վերջին ամսականը չվճարող անդամները իրաւունք չունին քուէարկութեան մասնակցելու։

ՌՕՄԱՆԻ Զ. Ռ. Մ.ի դասախօսական ժողովը այս երեկոյ ժամը 9ին ընկերվարականներու սրահին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկ. Յակոբ Սինանեան.

ԿԷՄԵՐԷԿՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Կէմէրէկի եւ Շրջակայից Վերաշինաց Հայր. Միութեան Վիէնի Վարչութիւնը արտակարգ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Շատ կարեւոր օրակարգ, պատգամաւորի ընտրութիւն։ Պատգամաւորական ժողովը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 14ին Մարսէյլի մէջ։ Այն հայրենակիցները որոնք որ եւ է առաջարկ կամ տարակուսութիւն ունին, կրնան դիմել գրաւոր հետը. Վարչութեան V. Temurdjian, 76 rue Bernard du Bois, Marseille, France

Այսպարագան կը յանձնենք Պէկ... Փարի հայրենակիցներու ուշադրութեան, որոնք ...անդամ ... հիմնած են Միութիւնը։ Կը պայմանի իրենց գիրքի ճշդումը ընդհ. ժողովին։ (Կնիք)

Ա Զ Դ

Թաղ. Խորհուրդս կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի, տօն Վարդավառի, գիւղիս Սէնթ Անթուան, Դամբանի Ֆրէզի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյն ... առթիւ Գերաշ. ... Փալաքեան, հրաւիրեալ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցանել եւ իր հոգեշունչ քարոզով մխիթարել ուխտաւոր բարեպաշտ ժողովուրդը։ Այս առթիւ Աւագ ... դաշնին նուիրուած քառաթեւ Ս. Խաչին օծումը պիտի կատարուի։

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին հրաւիրեալ դպիրներու կողմէ ղեկավարութեամբ ծանօթ երաժշտապետ Գ. Լեւոն Ճէքահեանի։ (Կնիք)

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e. Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) ... R ... Seine 276 278

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ ::	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա ::	250 »	130 »	
Ամերիկա ::	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ ::	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 7 ՅՈՒԼԻՍ — SAMEDI 7 Juillet 1934

ԺԸՐԴ ՏԱՐԻ · 10e Année № 2541

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

“ՄԻԱՑԵԱԼ„ԻՆ ՇՆՈՐՀՆԵՐԸ...

Ուրեմն, այս ալ արձանագրուեցաւ,— խուզարկութիւն «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ...

Ինչո՞ւ համար.

— Արտահանել դատական հրահանգ մը եկած է Պէյրութէն (բոմիսիոն րօկաթուար), Մ. Ադազարեանի սպանութեան առթիւ:

Բայց, ի՞նչ օրինական եւ տրամաբանական կապ՝ այդ սպանութեան եւ «Յառաջ»ի խմբագրութեան միջեւ:

— Արտահանել Պէյրութի դատախազը այն տպաւորութիւնն ունի թէ սպանութիւնը կատարուած է «Դաշնակ կոմիտէին հրամանով», իսկ «Յառաջ»ը... կեդրոնն է այդ կոմիտէին:

Շնորհակալ եւ բնականաբար... Հինգշաբթի վայրկեանէ այցելութիւնը հարցաքննիչ դատաւորի մը, դատական գիւանաւորի մը (կըէֆիէ), եւ երեք պաշտօնատարներու, որոնք եկեր էին փաստաթուղթեր փնտռելու, այդ սպանութեան մասին:

— Խուզարկութիւն պիտի կատարենք, յայտարարեց Պ. դատաւորը, ներկայացնելով օրինական թուղթերը եւ համապատասխան օրէնքին տրամադրութիւնները

— Հրամեցէք, պատասխանեցինք: Բայց ի՞նչ հիման վրայ:

Ու բացատրեց Պէյրութէն եկած հրահանգը, շարք մըն ալ անուններ կարդալով:

Գրած էինք թէ՝ քննութիւնը տեւեց երկու ժամ:

Իրականին մէջ, հազիւ կէս ժամ:

Մնացեալը՝ բազմաբերան խօսակցութիւն մըն էր քննիչներուն եւ ներկաներուն միջեւ, Դաշնակցութեան, հայ ժողովուրդի, հայկական հարցի, Հայոց պատմութեան եւ աշխարհագրութեան մասին:

Գահ մը քարտէսներն ու «Լառուս»ներն ալ դոյն տուին խօսակցութեանց:

Ամէն մէկը բան մը կը պատմէր մեր անցեալ կեանքէն, մեր այսօրուան վիճակէն: Թղթակից սարսափներուն առթիւ, քննիչները որոշապէս կը յիշէին միայն Աբտիւլ Համիտը, որ արդէն դարձեր է պատմական:

Իրենց գլխաւոր նպատակն էր գտնել նամակներ՝ ուղղակի Պէյրութէն, եւ կապուած Մ. Ադազարեանի սպանութեան հետ:

Դժուար չեղաւ ապացուցանել թէ՝ սպանութեան առաջին լուրն ու մանրամասն տեղեկութիւններն իսկ Պէյրութի թերթերէն քաղած ենք:

Այնպէս որ, իբրեւ արդիւնք այս անակնկալ այցելութեան, քննիչները տարին միայն Դաշնակցական անդամատետրի օրինակ մը, ժողովի երկտող հրաւէր մը (տպագիր), Ֆրանսայի ներքին կանոնագիրը եւ խմբանկար մը:

Ատենագրութիւնն ալ՝ կարճ՝ այս գործողութիւնն է որ կը բանաձեւէր, կցելով մեր բողոք – յայտարարութիւնը:

Ամէն պարագայի մէջ, շնորհակա՛լ ենք «միացեալ ճակատ»ի զոյնզգոյն տպաւորներուն, որ ուզեցին հարուածել «Յառաջ»ը, ներկայացնելով զայն իբրեւ կեդրոն մարդասպանութեան...

«Դաշտերդոհայաշկոմ»ներու, «միացեալ ճակատ»ի հայատառ եւ ֆրանսերէն օժգալի, աղտոտ, արիւնախանձ հրատարակու–թիւններէն, Թուցիկներէն եւ միթինկներէն յետոյ, մեզի համար անակնկալ չէր այս խուզարկութիւնը:

Եւ դեռ կը սպասենք ուրիշ անակնկալներու, կատարեալ պարզութեամբ եւ ճակատ ճակտի:

Կը սպասենք որ, առտու մըն ալ, կարմիր թուղթ մը ներկայացնեն, սահմանէն դուրս քշելու համար մեզ եւ մեր ընկերները, ինչպէս կը պահանջեն «ճակատական»ները, ամիսներէ ի վեր:

Կը սպասենք որ չարժման մէջ դնեն օտար կուսակցականներ, ինչպէս կ'ընեն պուաներու մէջ:

Հազա՛ր փառք եւ «Դաշտերդոհայաշկոմ»ին, եւ «միացեալ ճակատ»ին եւ միւս բոլոր դիմակաւորներուն:

ՑԱՒՔ ՍՐՏՈՎ ԵՒ ԳԻՏԱԿՑՕՐԷՆ

Վաղը, կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի արիները բանակում – դաշտահանդէս մը սարքած են, Բոպէնսոնի անտառին մէջ:

Հանդէսին մանրամասնութիւնները մէկդի դնելով, կ'ուզէինք որ հանրութիւնը սովորական աչքով չնայէր այս կազմակերպութեան,— արիական շարժում (սկաուտիզմ):

Մասնաւորապէս մեր այսօրուան կացութեան մէջ, ճշմարիտ օրհնութիւն մըն է այս շարժումը.

Ձեր զաւակներն են — 5, 7, 12 տարեկան մանուկներ, որ իրենց մատաղ տարիքէն կը վարժուին չարքաշութեան, կարգապահութեան, պարտաճանաչութեան եւ անձնուիրութեան: Կը ձգտին դառնալ թիք, առողջ եւ կորովի քաղաքացիներ, միեւնոյն ատեն... հայերէն սորվելով:

Երէկ, տարիներ առաջ, կը յուսայինք հայերէն սորվեցնել Քիւրտերուն, նոյն իսկ այբբենարան եւ քերական յօրինելով:

Այսօր՝ հայ մանուկը Հայ պահելու, անոր հայերէն սորվեցնելու հոգն ունինք...

Կը նշանակէ թէ՝ որքան տաք սրտով եւ գիտակցութեամբ հետեւինք այս շարժումին, այնքան աւելի շահ պիտի ունենանք: Արիներն՝ պիտի սահմանափակենք չարիքը, որ չօշափելի, տեսանելի է մանաւանդ այս պողոտաներուն վրայ:

Տաք սիրտ եւ լուրջ գիտակցութիւն, որպէսզի արիական շարժումը դառնայ ծաւալուն, դառնայ վարակիչ եւ տոկուն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի դրօշին տակ: Որպէսզի հարիւրաւորները կազմեն հազարաւորներ, ներշնչելով եւ ներշնչուելով, եւ մեր արժէքն ու հաւատքը պատուցնելով քաղաքէ քաղաք եւ երկիրէ երկիր, աշխարհի բոլոր պողոտաներուն վրայ:

Յանդգնութիւն, այո՛, բայց նաեւ գործնական համոզում, կրանք եւ մղիչ ուժ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

8000 ՀՐԵԱՆԵՐ ԿԸ ՔՇՈՒԻՆ ԱՐԵՒ. ԹՐԱԿԻԱՅԷՆ

»»» · · «««

48 ԺԱՄ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ ԷՏԻՐՆԷԻ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ

»»» · · «««

Պոլսէն կը հեռագրեն անգլ. թերթերուն, յուլիս 8 թուականով.—

Հրեաները կը շարունակեն Պոլիս հասնիլ արեւելեան Թրակիայէն եւ Տարտանէլէն: Շատերը թշուառ վիճակի մը մէջ կը գտնուին, իրենց տուներէն փշուած ըլլալով շատ կարճ ժամանակի մը մէջ:

Երէկ Էտիրնէի մէջ ոստիկանութեան պաշտօնեաները այցելեցին բրքաեպատակ Հրեաներուն եւ հրամայեցին 48 ժամէն հեռանալ քաղաքէն: Շատերը միջակ առեւտրականներ են եւ չեն կրնար մէկ անգամէն բանի մը կապել իրենց ապրանքները. ուրիշներ՝ վարժուած ապառիկ ծախելու, չեն կրնար գանձել իրենց առնելիքները: Խախամապետը կարգադրութիւններ բրած է, ուտելիք եւ պատսպարան ճարելու համար 1500 տարագիրներու որոնք Պոլիս հասած են: Կ'ըսուի թէ նոյնքան ալ ճամբան են եւ ընդամէնը 8000 Հրեաներ պիտի ենթարկուին նոր օրէնքին:

Էտիրնէէն հասած լուրի մը համաձայն որ չէ հաստատուած, կառավարութիւնը հրամայած է դադրեցնել արեւելեան Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաներուն արտաքսումը:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

— •• —

ՆՈՐ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԷՄ

ԶՈՀԵՐՈՒ ԹԻՒԸ ՄԻՇՏ ԱՆՅԱՅՏ

Հակառակ երեք գեսպաններու բողոքին, գերմանական թերթերը յուլիս 5ին հրատարակեցին շինծուած լուր մը, որ Ֆրանսան մեղսակից կը հռչակէ վերջին դաւադրութեան: Լուրը առնուած է ամերիկեան աղբիւրէ եւ տպուած՝ խոշոր խորագիրներով,— «Շլայխէրի դաւադրութիւնը ծանօթ էր Ֆրանսայի: Յայտնութիւններ դաւաճաններու յարաբերութեանց մասին» եւն.:

Բոլոր թերթերն ալ կը շեշտեն թէ Ֆրանսա լուր ունէր դաւադրութենէն եւ թէ Պ. Պառթու կը սպասէր գերմանական կառավարութեան անկման: Հիթլերական պաշտօնաթերթը մասնաւորապէս կը ծանրանայ դաւադիրներուն եւ ֆրանսական ապայակոյտին յարաբերութեանց վրայ:

Այս հրատարակութիւնները մեծ զարմանք պատճառեցին Փարիզի մէջ, մանաւանդ անոր համար որ, դեռ մէկ օր առաջ Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան մամուլի վերատեսուչը ընդունած էր ֆրանսական դեսպանատան խորհրդականը, իսկ նախարարը՝ բուն իսկ դեսպանը, եւ երկուքն ալ որեւէ ակնարկ չէին ըրած Ֆրանսայի մեղսակցութեան մասին:

Այս հրատարակութիւնները հազիւ հրապարակ ելած, Պերլինի Ֆրանսական դեսպանը ընդվզեց հրատարակեց, «անհեթեթ առասպելներ» կոչելով տրուած լուրերը:

Ինչպէս բաինք, լուրին աղբիւրը ամերիկեան է: Այդ լուրին համաձայն, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը մայիս 30ին ըսեր է անծանօթ խօսակցի մը թէ՝ դաւադրութիւն մը սարքուած է Հիթլերի դէմ: Այս պարագան գիտնալով, Ֆրանսա իբրեւ թէ սպասեր է արդիւնքին, եւ մերժած է շարունակել իր բանակցութիւնները՝ Գերմանիոյ հետ...

⁂ Լաւատեղեակ լուրերու համաձայն, յունիս 30ի դաւադրութեան առթիւ այսպէս կամ այնպէս սպաննուած երեւելիներու թիւը շատ աւելի մեծ է քան կ'ենթադրուի: Ամէն օր նոր անուններ կը յայտնուին: Այսպէս, կ'ըսուի թէ «փախած» ատենը սպաննուեր է հազարապետ Ֆոն Փապսթ: Կ'ըսուի թէ անձնապահ եղած է գնդակահարեալ հրամանատարներէն Կարլ Էռնսթի երիտասարդ կինը: Կը յիշուին, տակաւին, շատ մը երեւելիներ.— Տոքթ. Պէք՝ անոր արտաքին ակադեմիայի, Ֆոն Քարլ՝ Պավարիոյ վարչապետը 1923ին, տեղակալ Շէրինկէր՝ կարեւոր պաշտօն մը եւ Աէնթնէր՝ կալուածատէր մը: Անոնց դիակները գտնուած են ճահճախառնուտի մը մէջ: Զրոյցի մը համաձայն, անյայտ պարագաներու մէջ սպաննուած են նաեւ Ջօր-Ֆոն Լօսով, Միւնիխի ոստիկանութեան հրամանատարը, Պավարիոյ ներքին նախարարը, Հայր Միւհլէր եւայլն: Դժուար է ճշդել այս լուրերը: Կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ միայն 46 գնդակահարեալ:

⁂ Բացարձակ գաղտնապահութեան կը տիրէ հիթլերական վարիչներու խորհրդաժողովի մասին, որ բացուեցաւ յուլիս 4ին, Շլէզվիկի ծակուտացեալ գիւղին՝ Ֆլէնսպուրկի մէջ: Մեծ կարեւորութիւն ունի այս ժողովը, որուն կը մասնակցի նաեւ Հիթլէր, բայց գերմանական մամուլը բառ չի գրեր այդ մասին: Կ'ըսուի թէ ժողովին արտաքին նպատակն է նոր մաքրագործումներ կատարել եւ խորհրդակցիլ քաղաքական եւ տնտեսական հարցերու մասին: Գերմանիոյ բոլոր կողմերէն 141 պատուիրակներ հասած են ժողովատեղին, որ շատ հեռու է երկաթուղիէն եւ միայն նախնական միջոցներ ունի հաղորդակցութեան համար: Զինուորական շղթայ մը կազմուած է գիւղին շուրջը եւ բոլոր այցելուները խիստ քննութեան կ'ենթարկուին:

Խորհրդարանը փակուեցաւ Ֆրանսայի մէջ — ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ

Ուրբաթ օր փակուեցաւ խորհրդարանը: Երեսփ. ժողովը քուէարկած էր հանրօգուտ շինութեանց օրինագիծը, իսկ ծերակոյտը՝ տուրքերու օրինագիծը.

Աշխատանքի նախարարը, Պ. Մառքէ (անջատուած ընկերվարական), ջերմապէս պաշտպանեց իր ծրագիրը, իբրեւ լաւագոյն միջոցը պայքարելու գործազրկութեան դէմ: Ուղղափառ ընկերվարականները շարք մը փոփոխութիւններ առաջարկեցին, բայց ժողովը մերժեց: Ծրագրուած շինութեանց դրամագլուխը պիտի ճարուի հարիւրին 75 փոխ առնելով ընկերային ապահովագրութեանց սնտուկէն: Գնառութիւնը պիտի մասնակցի 2500 միլիոն ֆրանքով, որ պիտի տրուի 180 միլիոն ֆրանքի տարեվճարներով: Երկաթուղիներու ընկերութիւններն ալ պիտի կրեն փոխառութիւններ կնքել: Ծրագրուած բոլոր շինութիւնները պիտի վերջանան: Վիճաբանութեանց ընթացքին, խօսք առաւ...

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՑԱՒԱԼԻ»ՆԵՐՈՒՆ ՑԱՒԱԼԻՆ

Կարդացի՞ք Բարեգործականի վերջին գեկոյցը (3 յուլիս):

Թերեւս առաջին անգամ է որ կը հանդիպիք այսքան յալկան եւ քիթը-կախ շարադրութեան մը:

Ամփոփեմ, կարդացէք եւ... լացէք.—

1. « ՑԱՒԱԼԻ Է ՈՐ » Նուպարեան սաներու վարչութիւնը յառաջիկայ տարուան համար ոչ մէկ նոր սանի կրցած է պարս յատկացնել»:

Անշուշտ նիւթական պատճառաբով:

« Այս պարագան այնքան աւելի ցաւալի է որ» (ըսել կ'ուզէ՝ ցաւալի է մանաւանդ անոր համար որ...), «ամէն կողմէ շատ մեծ ուսանողներ կը դիմեն», բայց «երբ հարիւրեակ մը թեկնածուներու մէջէն ոչ մին կամ հազիւ 1 — 2ը կ'ընտրուին, դառնօրէն կ'ենթարկուին յուսախաբութեան »·

2. « ՈՉ ՆՈՒԱԶ ՑԱՒԱԼԻ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ Է որ, ողբացեալ Պօղոս Նուպար փաշայի հիմնած ուսանողական տունը, որ ունի 70ի չափ սենեակներ, հազիւհազ կը պարպուի հայ ուսանողներէ, որոնց թիւը սկզբնական 30—40 (?) այժմ 8ի իջած է եւ կը սպառնայ աւելի նուազիլ »:

« ... Պատճառները բազմաթիւ են. ոմանց համար որոշուած ամսավարձը (200 Ֆրանք) շատ կուգայ, ուրիշներ իրենց երկրէն դրամ չեն կրնար ընդունիլ, իսկ կան ալ որ դուրսը իրենց փորձառութիւնը կը նախընտրեն ասուեկապէս, զոհելով այն բացարձակ հանգիստը եւ դիւրութիւնները զորս կ'ընծայէ Մարի Նուպար Ուսանողական Տունը, իր անբաղդատելի առաւելութիւններով»:

3. «ՈՉ ՆՈՒԱԶ ՑԱՒԱԼԻ ԵՐԵՒՈՅԹ ՄԸՆ Է ՈՐ, բարերարը հիմնադրամ մը յատկացուցած էր որպէսզի Ուսանողական Տան մէջ հայերէնագիտութեան դասախօսութիւններ կատարուին, եւ սակայն հակառակ որ այդ գործը վստահուած է Տ. Արշակ Չօպանեանի նման մեծ գրագէտի մը, ընդհանրապէս սակաւաթիւ ունկնդիրներ միայն հետեւած են »:

4. « Վերջապէս, կ'արձանագրենք նաեւ որ (անշուշտ ցաւով, Վ.) Միութեանս փորձապետանոցին համար հազիւ 10 — 12 թեկնածուներ պիտի մասնակցին մուտքի քննութեան, մինչդեռ կը բաղձայինք եւ կը յուսայինք որ աւելի մեծ թիւով թեկնածուներ ներկայանային »:

5. «Փութկոտութեան նոյն պակասը կը դիտենք նաեւ նախակրթարաններու համար ուղղուած դասագիրքերու մասին եւս, երբ կ'ակնկալէինք որ մեր մանկավարժ մասնագէտները պիտի գիտնային սիրայօժար օգտուիլ ընծայուած այս բացառիկ պատեհութենէն »:

Ուրեմն, հինգ « ցաւալի » կամ « ոչ նուազ ցաւալի » պարագաներ:

Իսկ բուն ցաւալի՞ն:

Բուն ողբերգութիւնը այն չէ՞ որ Բարեգործականի վարիչները տակաւին չեն ըմբռներ թէ՝ կարելի չէ ժողովրդականութիւն շահիլ եւ գործ յաջողցնել —

1. Կայսօրէն երես դարձնելով բուն ժողովուրդին:

2. Բարեգործականը վերածելով «Իմարէթխանէ»ի մը:

3. Բարեգործականի դրամները գործածելով իբրեւ միջոց ճնշումի,— անբարոյացնելու նպատակներու եւ ազգ. մարմինները:

4. Բարեգործականը վերածելով կոմիտէի մը, որ ժողովուրդին դրամով ճոխ քեֆեր կը բանայ, «թայֆա»ներ կը ստեղծէ:

5. Անտեսելով իր շրջապատէն դուրս եղած արժէքներ, նոյն իսկ մանկավարժը, եւ փնտռելով հասարակ « պէնտէկեան »ներ:

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՄԸ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Փարիզի Հայոց Եկեղեցին հասած հեռագրի մը համաձայն Հալէպի մէջ ի-բէկ սպաննուած է Ներսէս Քհյ. Թավուքճեան որ հայրն է Տիրան վրդ. Ներսէսեանի:

Մանրամասնութիւններ կը պակսին:

նաեւ Պ. Տումէրկ, մասնաւորապէս շեշտելով.— «Հինգ ամիսէ ի վեր քուէարկուեցան շարք մը օրէնքներ որոնք կը համապատասխանեն զօրաւոր անհրաժեշտութեանց: Այսօր կան քաղաքացիներ որոնք խօսքէն տարբեր բան մը կը սպասեն: Անոնք վաղը չպիտի ուզեն ապրիլ գործազրկութեան նպաստներով որ կը նուաստացնեն զիրենք: Այս ծրագիրը գործ պիտի ճարէ բազմաթիւ բանուորներու: Խորհրդարանը ի՞նչպէս կրնայ արձակուրդի երթալ, առանց բան մը ընելու գործազուրկներուն համար »:

Ընկերվարականներու առաջարկած բարեփոխումներէն մէկը այն էր որ շաբաթական աշխատանքը սահմանուի 40 ժամ, առանց կրճատելու աշխատավարձը:

Նոր յայտնութիւններ Սթավիցքիի գործի մասին

Սթավիցքիի գործին քննիչ յանձնաժողովը որոշեց դատական նախարարին յանձնել գաղտնի ոստիկան Պօնիի թղթածրարը, իսկ ներքին նախարարին՝ ուրիշ պաշտօնեայի մը՝ Հէնէի թղթածրարը:

Ինչպէս յայտնի է, Պօնի կարեւոր դեր կատարեց Սթավիցքիի հարցին լուսաբանութեան համար, երեւան հանելով չէքերու արմատները, իսկ վերջին անգամ պաշտօն ստացաւ գտնելու դատաւոր Փրէնսի սպանութեան հեղինակները, բայց չյաջողեցաւ: Իրեն դէմ եղած վկայութիւններով հաստատուեցաւ թէ ինքն ալ դրամ ստացած է, հագուստի համար:

Քննիչ յանձնաժողովը առջի օր լսեց երկու գաղտնի ոստիկաններ, Շառփանթիէի եւ Կալ, որոնց հակասական վկայութիւններէն երեւան ելաւ թէ կարելի էր ողջ բռնել Սթավիցքին, իր Շամոնիի թաքստոցին մէջ, անձնասպանութենէն առաջ: Ահա Պ. Կալի խօսքերը.

— « Առաջին անգամ Պ. Շառփանթիէ թաքստոցը մտաւ պատուհանէն: Ես մտայ դուռնէն: Երբ ներս մտայ, Սթավիցքի նըստած էր, կռնակը գոլորձակին տուած: Ես կրնայի հարիւրին 99 ողջ բռնել Սթավիցքին, եթէ ազատ ձգէին »:

Պէյրութի առեւտրականները կը բողոքեն

Պէյրութի առեւտրականները նոր բողոք մը ներկայացուցին վերջերս, տուրքերու ծանրութեան դէմ: Այս առթիւ թռուցիկներ ցրուեցին, յանձնարարելով երեք օր փակել խանութները:

Պէյրութի առեւտրականները ատենէ մը ի վեր դիմումներ կը կատարէին տեղական եւ հոգատարական իշխանութեանց, պահանջելով զանազան ճնշիչ տուրքերու թեթեւացումը: Հակառակ եղած խոստումներուն, սակայն, ցարդ ոչ մէկ կարգադրութիւն էր եղած: Առեւտրականները թռուցիկներով ցոյց տալէ վերջ իրենց անել կացութիւնը եւ կառավարութեան անտարբերութիւնը, կը հրաւիրէին երեք օր շարունակ փակ պահել շուկաները, մինչեւ որ կառավարութիւնը ստիպուի վճռական կարգադրութիւններ ընելու:

Սակայն, երկրորդ թռուցիկ մը, ստորագրուած առեւտրականներու ծո—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

"ՆԱՄԱԿ ՂԱԶԻ Մ. ՔԵՄԱԼ ՓԱՇԱՅԻՆ,,

Վերջին յօդուածի մը մէջ պիտի ջանամ ամփոփել Ճ. Ա. Պէտրխանի նամակին եզրակացութիւնները

Նախորդ հինգ յօդուածներով ներկայացուցի Քիւրտերու մասին Թուրքիոյ վարիչներուն որդեգրած քաղաքականութեան հիմնական գիծերը, արիւնոտ պայքարներն ու առեւանգ վառ թշնամանքը, որոնք յանգեցան Շէյխ Սաիտի եւ Արարատի ապստամբութեան։

Կռիւները զէնքերը վար չեն դրած. Պայքարը կը շարունակուի սաստկութեամբ եւ խոր ու լուռ առեւլութեամբ։ Անկարող պիտի ըլլար թերեւս բացատրել թէ ժամանակներն ու պայմանները չափազանց աննպաստ են Քիւրտերուն, զինեալ որեւէ շարժում սկսելու համար։

Շրջապատուած Թուրքիոյ զինակից եւ կամ բարեկամ պետութիւններով, Քիւրտերը քաղաքական ներկայ աննպաստ պայմաններուն տակ ի վիճակի չեն, առ այժմ, կենդանի գործունէութիւն ցոյց տալու։

Ծանօթ է որ, Արարատի ապստամբութենէն վերջ, Թուրքիա զինակիցներ փնտռեց՝ քրտական նոր ապստամբութիւն մը զսպելու եւ կամ կանխելու մտահոգութեամբ։ Համաձայնութեան եկաւ Միջագետքի եւ Պարսկաստանի հետ։ Իրենց հողերուն վրայ քրտական հոծ զանգուածներ ունեցող այս երկու երկիրներուն հետ կնքեց պաշտպանողական դաշնագիրներ։ Այս համաձայնութեան հիման վրայ, Թուրքիոյ, Պարսկաստանի եւ Միջագետքի քրտաբնակ հողերուն վրայ ապստամբութիւն մը ծագած պարագային, յիշեալ պետութիւնները պիտի օժանդակեն իրարու, փոխադարձաբար զինուորական ուժեր զրկելով վտանգուած վայրերը։

Սակայն Թուրքիա, այս միջոցն ալ անբաւական համարելով, մշակեց իրեն յատուկ ծրագիր մը՝ միանգամ ընդ միշտ ապատելու համար քրտական վտանգէն։ 1932 Մայիսին հրատարակեց «բնակութեան օրէնքը»։ «Յառաջ» ժամանակին հրատարակեց այս օրէնքը։ Միայն յիշողութիւնները թարմացնելու համար աւելցնենք որ, այս օրէնքին համաձայն Թուրքիա կը բաժնուէր բնակութեան չորս շրջանակներու։ Թիւ 1 շրջանակը կը կազմեն այն վայրերը, ուր պէտք է խտացնել Թուրք ցեղին պատկանող տարրերը։ Թիւ 2 հողամասերը Թուրքին հետ ձուլուելիք, մէկ խօսքով թրքացուելիք տարրերուն փոխադրութեան եւ բնակութեան յատկացուած տեղերն են։ Թիւ 3 շրջանակը կը կազմեն Թուրք գաղթականներուն, առանց պետական օժանդակութեան, ազատօրէն տեղաւորուելիք վայրերը։ Թիւ 4 շրջանակները, առողջապահական, ցեղային, քաղաքական, զինուորական եւ ապահովութեան պատճառներով պարպուելիք եւ բնաւ բնակութիւնը արգիլուած շրջաններն են։

— «Անունով եւ ձեւով, Իթթիհատականներուն պատրաստած տեղահանութեան օրէնքէն բնաւ երեւոյթին տարբերութիւններ ներկայացնող այս օրէնքը, միեւնոյն նպատակը կը հետապնդէր սակայն, Քիւրտերը Քիւրտիստանէն հանելով Թուրքերու մէջ ցրուել եւ թրքացնել Թափուր Քիւրտիստանին մէջ ալ տեղաւորել Թուրքերը.

«Օրէնքին գործադրութենէն առաջ, անհրաժեշտ նկատուեցաւ ձեռք առնել կարգ մը զգուշական միջոցներ։ Քիւրտերը, զանգուածային այս տեղահանութեանց կրնային ընդդիմանալ զինու զօրութեամբ։ Եւ չեմ գիտեր քանիերո՞րդ անգամ ըլլալով Քիւրտերը զինաթափ ընելու ձեռնարկուեցաւ։ Անկէ առաջուանները պէտք եղած արդիւնքը չէին տուած։ Այս գործողութեանց ընթացքին կատարուած վայրագութիւնները մի առ մի չպիտի թուեմ։ Միայն սաչափ ըսեմ որ, բազմաթիւ Քիւրտեր պահանջուած քանակութեամբ զէնք չկրնալով յանձնել, ծեծի տակ մեռած են։ Ուրիշներ ալ դուրսէն զէնք գնելով միայն կրցած են մահուընէ ազատիլ։

«Օրէնքին գործադրութեան ժամանակը հասած էր այլ եւս։ Եւ բրտութեամբ տեղահանութեան ձեռնարկուեցաւ Լամբիս համաձայն, կարգ մը խումբեր մինչեւ Խարբերդի շրջանները հասած են։

«Փոքր չափով կատարուած այս առաջուան անգամ, օրէնքին ի՞նչ աստիճանի անգործադրելի ըլլալը պէտք է ցոյց տուած ըլլայ որ, առանց երկրորդ փորձ մը կատարելու, սխտեմատիկ տեղահանութենէն հրաժարեցաւ»։

Հոս Ճ. Ա. Պէտրխան թուաբանական հաշիւներով ցոյց կուտայ որ, երեք միլիոն Քիւրտեր Թրքաբնակ նահանգները փոխադրելու, եւ դուրսէն բերուած Թուրք գաղթականներով պարպուած Քիւրտիստանը լեցնելու համար, առնուազն 712 ու կէս միլիոն Թրքական ոսկիի հասնող պատկառելի գումար մը անհրաժեշտ էր։

— «Բնակութեան օրէնքին գործադրութեան արգելք հանդիսացող ուրիշ պատճառներ եթէ գոյութիւն ունենային, այս գումարը հայթայթող նիւթական նախարար մը, չեմ գիտեր թէ ո՞ւրկէ պիտի գտնէին։

«Ինչքան անբնական պիտի ըլլար ենթադրել թէ Քիւրտերը առանց ընդդիմութեան պիտի յօժարին բռնի տարագրութեան, նոյնքան անպատեհ է, կարծեմ, ենթադրել թէ՝ Թուրք գաղթականները պիտի յօժարէին տեղաւորուիլ Քիւրտիստանի մէջ, առանց նկատի առնելու կեանքի պայմաններն ու կլիմայական տարբերութիւնները։ Նոյն իսկ, եթէ Քիւրտերը համակերպէին նոյն տեղահանութեան, ո՞ւր պիտի տանէիք եւ արեւմտեան նահանգներու ո՞ր Թափուր հողերուն վրայ պիտի ցրուէիք զանոնք։ Հողի անբաւականութեան պատճառով իր ապրուստը ապահովելուն մէջ անճարկած Թուրք գիւղացին, կը կարծէ՞ք որ այս օտար տարրերը իր մէջ ընդունելու եւ իր հացը անոր հետ կիսելու փափաքը, իրաւ, պիտի ունենար։

«Օրէնքին գործադրութիւնը մէկդի դրուած ըլլալով հանդերձ, Թրքացման քաղաքականութիւնը շարունակուեցաւ։ Աքսորն ու բանտարկութիւնները, «փախուստի դիմած առեն բռնուեցաւ»ի նման բանաձեւերով արդարացուած գանոց վարչական բռնութիւնները չէին դադրած։

«Հանրապետութեան տասներորդ տարեդարձը կը մօտենար։ Ամբողջ առաջ հրապարակ նետուեցան ընդհանուր տարաձայնութիւնները։ Քիւրտերն ու քրտական կազմակերպութիւնները հրապուրելու համար ամէն տեսակ քարոզութիւններ կատարուեցան։ Բայց ինչպէս նախապէս ըսի, «Մենք Քիւրտերս այս ընդհանուրը Քիւրտիստանի քաղաքականութեան մէջ իբրեւ նոր միջոց եւ մեկնակէտ ընդունելու, եւ այդ ձեւով արտամարանելու հարկադրուած ենք։ Արդէօք բնակութեան օրէնքին անյաջողութենէն վերջ, հաշտարար միջոց եւ կամ ընդհ. ներման տրիթով քրտական հարցին լուծման նոր ձե՞ւ մը գտնել կ'ուզուէր։ Արդարեւ ներման նախընթաց ամիսներուն Քիւրտերը քիչ մը հանգիստ ձգուեցան եւ պատերազմական վիճակի յատուկ դաժնութիւնները առժամաբար կանգ առին։ Այս ձեւով, կ'աշխատուէր հայրենասիրական վստահութիւն ներշնչել երկրին մէջ եւ արտասահման դրտնուող քիւրտ ղեկավարներուն, մինչեւ որ այս մարդիկ ներումէն օգտուելով լեռներէն քաղաք իջնէին եւ արտասահմանէն Թուրքիա վերադառնային։ Թոյլ տուէք յայտնել ձեզ թէ՝ այս կարգի միջոցները ոչ մէկ ազդեցութիւն կրնան թողուլ քիւրտ հայրենասէրներուն վրայ։

«Քիւրտ հայրենասէրները նպատակի եւ համոզումի տէր հաստատակամ մարդիկ են։ Անոնք, այսօր կամ վաղը անգի ունենալիք հասարակական փոփոխութենէ եւ կամ յեղափոխութենէ մը օգտուելով, հանրապետութեան նախագահ եւ կամ նախարար ըլլալու նման սահմանափակ ցանկութիւններ չեն սնուցաներ։ Անոնք, քրտութեան ապագան նպատակակէտ ընտրած, հաստատուն, իրենց ուզածը գիտցող, իրե՞նց ուզածին վրայ հաստատամտութիւն ցուցնող եւ ամէն տեսակ զոհողութեան յանձնառու կորովի մարդիկ են։

«Քրտական հարցը լուծելու համար ձեր կարծածին չափ դժուարութիւններ չկան։ Հարցը շատ պարզ եւ բացորոշ է։ Այս կարգի ներումներն ու ներման ծրագիրները, Քիւրտերը գրաւելու, սպառելու եւ անոնց միամտութենէն օգտուելով զանոնք խաբելու միայն կրնան ծառայել։ Եթէ կը փափաքիք, լուծման ձեւը բացատրեմ. — Պաշտօնական դեկոյցով մը Քիւրտիստանի գոյութիւնը, Քիւրտերուն պատմական, ցեղային եւ ազգ. իրաւունքները կ'ընդունիք եւ կը խոստովանիք։ Ահա այն առեն է որ հարցին լուծման համար կարեւոր քայլ մը առնուած կ'ըլլայ։ Հաւատացէք, ուրիշ որ եւ է միջոց, լիճին մէջ ծովեր խեղդող հերոսին յաղթանակէն տարբեր արդիւնք չի կրնար տալ։

«Կը վստահեցնեմ ձեզ, որ Քիւրտերը ձուլել եւ կամ գերի դարձնել, զանոնք մեռցնելէն աւելի դժուար է։ Քիւրտին ազատութիւնը, բնութենէն ծնած պաղպաղ մըն է։ Սասի-ի-Շիրազիին բառերին նման, պաղպաղին հետ խաղացողը ձեռքն ու բազուկը կը վիրաւորէ։ Անկէ տասնըչորս դար առաջ Խօմէր մարգարէն բսած է, որ իրենց մայրերէն ազատ ծնած մարդերը կարելի չէ գերեվարել։ Խակ գերման բանաստեղծը կ'ըսէ.

— «Աստուած երկաթը ստեղծեց, որովհետեւ աշխարհի վրայ գերի չէր ուզեր, եւ մարդոց տուաւ սուր եւ նետ, որպէսզի իրենց իրաւունքները պաշտպանեն»

«Այս բոլորին հակառակ, եթէ խալմի արեւն Թափելով խոլամի գնդակէն մեռնող Անատոլուի զաւակներուն չէք մեղքնար, գիտցէք որ Քիւրտն ալ իր երակներուն մէջ առատ արիւն ունի՝ ժեռնելու եւ մեռցնելու համար»։

Մեկնութիւնները աւելորդ են։

ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

»»»..«««

ՊԻՏԱ, (Ալժերիա).— Նորէն միեւնոյն հարցը, միեւնոյն ցաւը եւ մտատանջութիւնը, որ ամէն զգայուն Հայ երիտասարդի սարսուռ կը պատճառեն եւ կ'աղմկեն հոգին։ Բայց, առանց դրական, արդիւնաւոր ելքի մը յանգելու։ Պատճառը ոչ թէ հայրենասիրութեան թուլութիւնն է — շատեր այս Խեղճն ալ կը բնացնեն մեր ծանրաբեռն ուսերուն վրայ,— այլ ժամանակի բարքերը։

Եւ հոս շատեր պիտի պոռան սովորական կանչով.

— Ձեզի եւ ձեր շարժումին ո՞վ է հակառակ, ո՞վ է թշնամական դիրք բռնողը. ինչո՞ւ կը չմեկնաք։

Քաւ լիցի, մենք որ եւ է չմեկնանք չենք փորձած։ Եւ կը յայտարարենք թէ ոչ ոքի պիտի ձգենք որ ձեռքերը լուայ եւ մէկ կողմ քաշուի։

Մեր այսօրուան երիտասարդութեան անկազմակերպ վիճակին մէջ պատասխանատուութեան խոշոր բաժին մը ունին մեր կարգ մը տխրօրուտր «ազգայիններ»ը։ Միշդ ատոր համար ալ նախ եւ առաջ պէտք է անոնց դիմակները պատռենք, որպէսզի կարենանք ճակատաբաց մեր ինքնութիւնը, ուժը, կամքը ցուցադրել, լծուելով գործի։ Ընկերներ, նախ մաքրենք չարիքին արմատը, լքածուն, թունալից հոգեբանութիւնը,— եւ մեր յաջողութիւնը ապահով է։ Առանց այս մաքրագործման մեր բոլոր գեղեցիկ ծրագիրները պիտի մնան միշտ ծրագիր.

Թերեւս ըսողներ ըլլան.— Ուշ արթնցաք։ Բայց ոչ. մեր արթնութիւնը կուգայ եղեռնի օրերէն, 1915էն, երբ գիտցանք եւ գիտենք զանազանել բոլոր անուշարօյր խօսքերու արժէքը։ Մենք մինչեւ այսօր սպասեցինք որ այս մարդիկը օր մը կը խղճահարին, խիղճի կուգան մէկ միլիոն զոհերու ահաւոր ոխէծքին վախով։ Բայց ոչ, այս ալրուկները այնպիսի ձեւով մը փակած են որ, մեզ հանգիստ չպիտի ձգեն.

Մտածէ, ազնիւ, հայ երիտասարդ։ Զարշուրլէ մարդ, պայրուցիր, ընդվզիր ակնելով եղէկուան բախտակից եղբայրներդ որոնք այսօր ուս կը թոթվեն, կը փախին քեզմէ, կը հեգնեն երէկուան քու ու իր զգացումները, որ նուիրագործուած էր մէկ միլիոն ծնողքներու կռակով... Ըսէ, Ակոնայեան, ո՞վքեր սերմանեցին այս կործանիչ աւերը մեր մէջ, ինչո՞ւ իրաւօրէն չենք ուզեր մտնենալ այս չարիքին։

Տեսնել, զգալ ու հաշտուիլ այս կործանիչ աւերին հետ՝ անկարելի է։Դեռ երէկ էր, ոչ շատ հեռու, որ կը մրցէինք իրարու հետ, երբ վառ էր աշխարհը, երբ հայկականհողիքոնմթաղնածչէր այս օրերու պէս, երբ դեռ որբանոցներու յարկին տակ աւելի ազատ շնչել կ'ուզէինք։ Մրցում էր, մրցում՝ ոչ թէ վաղքի կամ աթոռի, այլ ազգային արժէք մը աւելի բարձր, աւելի գործօն մասնակցութեամբ փառաբանելու, պաշտպանելու, մեր ձայնը արժեցնելու համար... Ըսէք, ընկերներ, ո՞ւր մնաց այս ոգին, ո՞վքեր խլեցին այս բոցավառ կրակը մեզմէ. Ինչո՞ւ մենք մեզ «դասակարգերու» կը բաժնենք։ Միթէ հիները այս անցաւելի յանցանքները ունեցած չե՞ն։ Մեր աչքերը կը տեսնեն երէկուան Պէրպերեանը, Կեդրոնականը, Խասեանը եւ միւսները, որոնք կարճ շրջանի մը մէջ հասցուցին արժանի զաւակներ, սակայն, բժերը այնչափ չատցան որ, շատեր խլուեցան մեր բանակէն, հարուածելու համար իրենց երէկուան նուիրական խոյակները.

Դասնալով «տիրացու», «քծնող» հասուածին, հարց է թէ ո՞ւրկէ ներմուծուեցաւ այս թոյնը, մեր հայրենասէր եւ վրիժառու սիրտերէն ներս

Մենք որ սիրել գիտցանք մեր Րաֆֆին, Հայրիկը, Պատկանեանը, Նալբանդեանը, Ալիշանը եւ մեր սրբուն Ահարոնեանը, մենք որ պաշտամունքն ունեցանք մեր հերոսական մարտնչումներուն ու խոյանքին, եւ պատրաստ էինք մեր կեանքը նուիրելու անոնց խորանին...

Սիրելի Ակոնայեան եւ Թաղոյեան, ահա հարցեր, ցաւեր որոնց վրայէն լուռ անցնիլ ոճիր է։

Այո, վարագոյրը պէտք է պատռենք ու հոն բեմին վրայ գտնենք առաջին չարքին վրայ առաջին ախոյեաններէն Զօպանեանը։ Այս մարդը իր ճարպիկ եւ ծեքծեքուն կեցուածքով չափէն աւելի խաղաց մեր զգացումներուն հետ եւ դեռ պիտի խաղայ, ծթուած «իմաստութիւններ» թափելով մեր գլխուն։ Եւ բանաստեղծ Թէքէեանը, որ խուճապի մատնուած՝ «սատահակներ» կը փնտռէ իր չուրջը...

Այո, պէտք է պատռենք վարագոյրը, մէջտեղ հանելով բոլոր Թաքուն ծալքերը, գարշելի արտկումները ռամկավարներուն որ հայրենասիրութեան դիմակով մազմ կը Թափին, դաւաճանական կը սրեն եւ յետոյ ահազանգ կը հնչեցնեն, ոճրագործներ դնտռելով։

Օ՛, պժգալի խեղկատակութիւն։

Ներողութիւն, «Յառաջ», քու բարեացակամութենէդ օգտուիլ ուզողներէն չենք։ Մենք ինչ որ պիտի բսենք ասկէ վերջ՝ պիտի ըլլայ վճռական, որովհետեւ այս մեր աչքով վիճակին, քայքայիչ մթնոլորտին մէջ պատասխանատուութեան բաժին մըն ալ դուն ունիս, դուն՝ Դաշնակցական մամուլ, որ շատ կարեւորութիւն տուիր,մարդու կարգ անցուցիր դառամած ռամկավարութիւնը։ Մեր պայքարը արդար է եւ մարդկային, որովհետեւ հայ ռամկավարութիւնը աւելի կործանիչ է քան հայ համայնավարութիւնը՝ իր համաշխարհային յաւակնութեամբ։ Մենք այս տարբերութիւնը շատոնց ըմբռնած ենք...

Ու հիմա խօսինք բարեմիտ, ողջամիտ հասարակութեան հետ։ Թող ամէն մարդ խորհի, դատէ, եզրակացնէ իր խղճին, իր ազգ. զգացումներուն անկեղծ կշռոյթով...

1.— Ռամկավարները ի՞նչ պատճառներէ դրդուած հակառակեցան որբերու շարժումին։ Մենք ի՞նչ վնաս կրնայինք ունենալ թէ իրենց եւ թէ մեր սիրելի ազգին։

2.— Ռամկավարները ի՞նչ շահ կ'ապահովէին ազգին, հալածելով մեզ. Ինչի՞ վերադրել իրենց այն ընթացքը որով մեզ կոչեցին «հօրմէ Թուրք մօրմէ Հայ»։ Իրենց գիրքին կը վայլէ՞ր չափուիլ մեզի հետ, մենք որ ամէն մէկս կը ներկայացնենք խորհրդանիշ մը, հայ եղիրքի մը մնացորդը...

3.— Սեւհոգի ռամկավարներ, կրնա՞ք պատասխանել թէ ինչո՞ւ չէիք ուզեր որ մենք որբերս սահմանէն ապրելեան սպահովէ... կազմակերպուիլ։ Ի՞նչ շահ ապահովեցիք ձեր կուսակցութեան, այս առնն ալ կրկին ուխտնքը... դարձնելով եւ մինչեւ բանտ առաջնորդելով մեզ.

4.— Ռամկավարներ, ինչո՞ւ սափեցաք Հ.Մ.Ը.Մ ի ծաւալումին եւ այս գեղեցիկ շարժումն ալ տարփ կապեցիք ձեր կուսակցական նեղմտութեան անիւին։ Եւ այսօր ... պէխապէր, ձեռքերնիդ լուալով կը գիտէք գոհունակ սրտով...

5.— Ռամկավարները ի՞նչ հակազգային շարժում գտան Միսակոյեթի Օրուան մէջ, որ տարին կալպեցին խայթ ու բուրվառին։ Օ՛, ներողութիւն, յանցանքը «Յառաջ»ինն է, որովհետեւ չպատեց որ հարցը անոնց կող մէ գար...

6.— Ռամկավարները ի՞նչ ապպաշնաս գործ տեսան, երբ երկու հայ վաստակաւորներ որոշեցին ճեմարան մը բանալ Պէյրութի մէջ, Համազգային Միութեան անունով։ Սերունդ դաստիարակելը, Հայ մեծցնե՞լն ալ Դաշնակցական գործ է։

7.— Ռամկավարներ, որ օրն ի բուն հայրենիք, Հայաստան կը պոռաք, ի՞նչ շահ ապահովեցիք ձեր վարձու աէքյամներով. քանի՞ տղար կրցաք զրկել Շիրակի աղէտեալներուն, կամ Ծիլիկիէի զոհերուն կամ Անատոլուի գաղթականներուն։ Ի՞նչ պատճառներէ դրդուած հակառակեցաք Մուսայի գաղթականներուն տեղաւորման այնքան շինարար ձեռնարկին։

8.— Ռամկավարներ, ի՞նչ ազգավնաս ընթացք գտաք Կարմիր Խաչերու շարժումին մէջ, զոր կը ջանաք ջնջել սկիզբէն ի վեր։

9.— Ռամկավարներդ ի՞նչ շահ ապահովեցիք գաղութներու ազգային կազմակերպութիւնները բաժնելով երկու մասի, Եգիպտոսէն մինչեւ Ամերիկա։ Կրնա՞ք տալ Փարիզի 1926-27ի Թեմականի կազմակերպութեան ձախողման պատասխանը։

10.— Ռամկավարներ, կրնա՞ք պատասխանել թէ ինչո՞ւ չէք ուզեր գաղութներու կազմակերպութիւնը, կեդրոնական իշխանութեան մը գոյութիւնը։

Օ՛, ներողութիւն, ձեր Բարեգործականը կը բաւէ ամէն բանի։

11.— Ի՞նչ շահ ապահովեցիք հայ ազգին, զզուելի պայքար մը բանալով մեր անկախութեան տօնին եւ ազգային խորհրդանշանին դէմ։ Դուք, Գ. Թէքէեան կը յիշէ՞ք, երբ Մարսէյլի մէջ ձեր մէկ ընկերոջ յիշատակին նուիրուած հանդէսին եկաք ու արժանացաք մեր երեւուն ընկերներու ներկայութեան եւ յետոյ մենք թէյասեղանով մըն ալ ձեզ պատուեցինք, յայտարարեցիք թէ յարգանք ունիք եռագոյն դրօշին հանդէպ եւ կամացուկ մըն ալ հասկցուցիք թէ ձեր կուսակցութեան կեդր. վարչութեան ուղեգիծն է արգիլքը, բայց վաղը

ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻՆ ԵՒ ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

»»»..«««

Հայրը.— Ունեցի'ր խելք, շնորհք ու
շէնք,
Գնա', որդիս, Աստուած քեզ հետ,
Ամուսնութիւնն է սուրբ օրէնք,
Գնա', որդիս, Աստուած քեզ հետ։
Աղջիկը.— Ի՜ի ամէն հոգսէ ազատ,
Տանդ մէջ անմեղ, անարատ,
Օրհնէ ինձի, հա'յր հարազատ,
Մնաս բարեաւ, ես գնում եմ։
Հայրը.— Փեսայիդ հետ սուրբ պայ-
մանով
Ուրախացիր միշտ նորանով,
Տէրը օրհնէ իւր բերանով,
Գնա', որդիս, Աստուած քեզ հետ։
Աղջիկը.— Ի՞նչպէս չոկւիմ քեզա-
նից,
Մեծ ես ինձ համար իշխանից,
Բաժինս կտրաւ այս տանից,
Մնաս բարեաւ, ես գնում եմ։
Հայրը.— Կեանքդ ու կեարքիդ ար-
ժան,
Պատուէ հօրդ մօրդ նման,
Քեզ չեմ մոռնար յաւիտեան,
Գնա', որդիս, Աստուած քեզ հետ։
Աղջիկը.— Քաղցր մայրիկ, եղբայր
հայար,
Օրհնէ' ինձի, ես գնում եմ,
Քեզ հետ ապրեցայ բաղդաւոր,
Մնաս բարեաւ, ես գնում եմ։
Մայրը.— Լրացաւ քո ժամանակդ,
Դուստր իմ, գնա', մի լար. գնա',
Վայելէ բազ ու պսակդ,
Գնա', որդիս, մի լար, գնա'։
Աղջիկը.— Բե'ր, համբուրեմ ձեռքդ,
մայրիկ.
Կերել եմ կաթըդ անուշիկ,
Նրանի չ'լնէի աղջիկ,
Մնաս բարեաւ, ես գնում եմ։
Մայրը.— Մի' գնար վատ դրացու
տուն,
Խելք ու մտքով եղի'ր արթուն,
Ունեցիր միշտ բարի անուն,
Գնա', որդիս, մի լար, գնա'։
Աղջիկը.— Կտրեցիր քունդ ինձ համար,
Օրօր ասելով անդադար,
Ով իմ ճշմարիտ բարեբար,
Մնաս բարեաւ, ես գնում եմ։
Մայրը.— Եկաւ փեսան, դու ուրէ եւ
Է քեզանից նա առաւել,
Նորան քեզ Տէրն է կամեցել,
Գնա', որդիս, Աստուած քեզ հետ։

«Պաղ աղբիւրի մօտ» ոտանաւորը գեղարուեստական բանաստեղծութիւն է, Ջիւանու քնարի գոհարներից մէկը։ Դա սիրերգ է, բաւական յայտ ժողովրդականութիւն ստացած՝ ինչպէս հեղինակի «Ջախորդ օրեր» եւ «Հաւասար աղջիկը»։

Պաղ աղբիւրի մօտը կանգնած մի աղջիկ,
Ձեռին սափոր, լցած ջուրն էր անուշիկ.
Աչքն ու ունքը դալուով քաշած գեղեցիկ.
Մայրիկ զարնուեցայ, սիրում եմ նորան,
Մի փոքր ակնարկով արաւ ինձ նշան։
Պաղ աղբիւրի մօտը պարտիզում նստած,
Ունէին լաւ գինի, գառան խորոված,
Նրգում էին, պարում էին բոլորած.
Մայրիկ զարնուեցայ, սիրում եմ նորան,
Մի փոքր ակնարկով արաւ ինձ նշան։
Մաշ էր գալիս ընկերներով միասին,
Կարծես հրեշտակ էր, չէր նա հողածին,
Մազերը ոսկեգոյն, նակատը լուսին,
Մայրիկ զարնուեցայ, սիրում եմ նորան,
Մի փոքր ակնարկով արաւ ինձ նշան։
Ցերեկը անդադար նորան եմ յիշում,
Գիշերն էլ երազիս մէջն եմ տեսնում,
Տօչորուած մաշ կուգամ խեղն, մոչոր, տրտում,
Մայրիկ զարնուեցայ, սիրում եմ նորան,
Մի փոքր ակնարկով արաւ ինձ նշան։
Ա՜խ, երանի այն աւուր, շատ երանի,
Տեսութեանը կրկին լինիմ արժանի,
Առանց նորան ես չեմ մնար կենդանի,
Մայրիկ զարնուեցայ, սիրում եմ նորան,
Մի փոքր ակնարկով արաւ ինձ նշան։

«Եղած չեղածը մէկ հաշիւ է» բանաստեղծութիւնը փիլիսոփայական է. մի ամփոփ անգամ էլ մարդ համոզւում է, որ Ջիւանին փորձառու մտածող էր, հեռատես եւ սուր երգիծող.—

Ծայլ անփիտան անգործ մարդը
Եղած, չեղած մէկ հաշիւ է,
Ինչպէս անգայն, անհատ վարդը՝
Եղած, չեղած մէկ հաշիւ է։
Առողջ տղին սուր երիվար,
Որ բռչի Երբայ սարէ սար.
Անառ մարդուն հարբ ճանապարհ՝
Եղած, չեղած մէկ հաշիւ է։
Կորիմ ազգն է ինքնին հնոց,
Միշտ կ'արձակէ կրակ ու բոց.
Փախչող զօրքին բերդ ու ամրոց,
Եղած, չեղած մէկ հաշիւ է.
Ուրախութեան օրը յատուկ
Կ'ուրախանան ծեր ու մանուկ,
Հարսանիքից վերջը թմբուկ՝
Եղած, չեղած մէկ հաշիւ է»։

Եւ այսպէս մէկ-մէկուց սրամիտ, 16 տնից բաղկացած բանաստեղծութիւն է այս, որ կարդացւում է մեծ հաճոյքով։

«Մեկլցի աշեցէցք — երգիծական գրուածք է, բաղկացած 18 տնից եւ պէտք է ասել, որ Ջիւանու յաջող կտորներից մէկն է։ Այս բանաստեղծութեան մէջ, որ այլաբանական բնոյթ ունի, Ջիւանին մտրակում է մեր հանրային յոռի բարքերն ու հասկացողութիւնները։ Գաղափար տալու համար առաջ կը բերեմ մի քանի տուն.—

Անմիտ ճնճղուկը բազէի ճանկից
Ուզում է որս խլել, խելքի աշեցէք,
Կարծես ժաննարացել է գլխից ու գանգից,
Պատերազմ է մտել,խելքի աշեցէք։
Գայլը վերան ոչխարի մորթի առած,
Գառներում պահապան հսկող է դառած,
Աէլոր քարոզչի վերարկու հագած
Ամբիոն է ելել, խելքի աշեցէք։
Ուղտը մետաքսագործ, եզը նաւավար
Գայլը հովիւ դառած կ'արածէ ոչխար
Աղուէսը հաւնոցի պրանն յուշարար,
Ի՞նչ հսկող են գտել, խելքի աշեցէք
Ցանցառը հայրուտը ուրախ խնդալով,
Մեզքից ազատուել է մեծ գումար տալով.
Խեղճ մարդը սխալմամբ մի հաւ գողնալով,
Բանտի մէջն է փթել, խելքի աշեցէք։

Այսպէս սրամիտ կերպով հեղինակը ենթարկելով աշխարհի բարքերը՝ Ջիւանին չի խնայում եւ իրեն, ինչպէս սա հասարակ սովոր են անելու աշուղները։

Մեծամեծ մարդիկը հեռու են կանգնած,
Ասպարէզը համբակներուն են բողած,
Ջիւանն էլ կայ իշով կարաւան մտած
Բանաստեղծ է դարձել, խելքի աշեցէք։

ՅՈՎԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(Շար.)

կրնայ փոխուիլ: Օրինակը տեսանք փոփոխութեան, ո՞չ ըլլան Ամերիկայի ձեր հերոսները:

Այսպէս հրապարակ գնելով ձեր անիծապարտ մտածումները եւ մեր երիտասարդական խարանը փակցնելով ձեր ճակտին, յաջորդով պիտի խօսիմ բուն հարցի մասին:

ԱՆՇԷՆ ՕՐԲՈՒԿ

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻՆ ՆԱՄԱԿԸ

0000

ՆԻՍ.— Արդէն հաղորդած էինք թէ Փլէյբուրի մէջ անձնասպանութիւն փորձած է երիտասարդ գրող մը, Անդրանիկ Ծառուկեան (Վ. Խաժակ), Սոորեւ՝ իր ձգած նամակը որ պատկերն է դաս մը երիտասարդներու հոգեբանական վիճակին.—

Ընկերներ, Հայու տաք ու անուշ աչքերով անուշ տղաք, յանձնելէ առաջ իմ աւերակ գոյութիւնս յաւիտենականութեան անդունդին, կ'ուզեմ իմ անղոյ ժառանգութիւնս կտակը յանձնել ձեզի: Դուք, որ Հայու սեւ ճակատագրին սարսափը ունիք ձեր աչքերուն խորը եւ մեր յեղափոխութեան տաք ու խենթեցնող արիւնին հրաշքը ձեր երակներուն մէջ՝ Ընկերներ, մի մեղադրէք զիս վատութեամբ, անարի դասալքութեամբ, վասնզի վաղաժամ այս մեկնումը վեր է ստորական ու տափակ մահերէն. իմ մեկնումս, ընկերներ, մեռնելու քաջութեան յաղթանակն է, ապրելու վատութեան վրայ: Կանուխ, շատ կանուխ բացուեցան աչքերս կեանքին դէմ. զեռ մանուկ՝ ուղեղս սկսաւ տաղնապիլ աշխարհի մութ հարցականներու յանճախանքէն: Ու, ես իմ ամբողջ էութիւնս խոյանք բրի՝ հասնելու համար երազի մը: Կապոյտ, թերեւս կարմիր, գուցէ եւ սեւ երազի մը համար թեւ բացաւ իմ հոգիս, ուզից հասնիլ բարձունքներուն: Բայց կեանքի կապարը քաշեց զիս վար, սովորական իրերու սիրտին մէջ: Հոգիս սաղերուն նիզակուեցաւ, իսկ մարմինս անընդհատ խրեցաւ նիւթին, ցեխին մէջ:

Հոս ամէն ինչ նիւթ է, ամէն ինչ պագիր շահագործութիւն: Ձեանձեցաք զիս ընկերներ, չուեաք խօսքը, որ կը պատուէր սրտիս մէջ, կը պնդէր սիրտս ահ, կեանքը իր օրէնքները ունէր ու կը մերժէր ամէն զարտուղութիւն: Ու ես մերժեցի կեանքի զարտուղութիւնները՝ իմ օրէնքներուս համար:

Դէհ, կը նուրեմ բոլորին, ու թող բոլորը ներեն ինծի: Եւ ոչ մի մեղադրէք իմ մահուանս համար, ոչ ոք Ես, ես իմ պատճառը իմ մեկնումիս: Ու դառնօրէն կը զգամ թէ իրականութիւնը երազին հետ չփոթելս եղաւ պատճառ այս վաղահաս մեկնումին: Եթէ ուզէք ձեր ղժրախտ ընկերոջ մարմինը պատանքել, պատառի կտաւով, կը պաղատիմ որ այդ կտաւը ունենայ երեք գոյն, իմ եւ ձեր արիւնոտ դրօշակին երեք գոյները:

Ես կը մեռնիմ իբրեւ հաւատարիմ քրիստոնեայ ու պարտուած Դաշնակցական: Պարտուած՝ վասնզի մեր նուիրական դատին ուխտաւորները կը մեռնին պատնէշին վրայ միայն:

Այրեցէք իմ բոլոր թղթերս, բոլոր յիշատակներս: Կ'ուրանամ ինչ որ գրեցի, կ'ուրանամ ինչ որ ըրի:

Հաւատացէք, ընկերներ որ անեզերական ձգողութիւններու այրող հուրը կար կուրծքիս տակ: Մեծ, մեծ թեւաբախումներու աճնդը կար արիւնիս մէջ. չեղաւ: Զերցայ տալ այն ինչ որ կրնայի տալ. Ու լաւ է որ երբեք չփրկուիմ: Ու եթէ հակառակ իմ խնդրանքիս պատահի, որ հեռաւոր ու վերջաւոյսային օրուան մը հանդարտութեան մէջ, մտերիմ հոգի մը ուզէ հաղորդուիլ իմ ինծիս, թող գիտնայ միայն, որ այս աշխարհ տղան սիրեց երեք բան՝ բանաստեղծութիւնը, սէրն ու հայրենիքը: Առեց երեք բան՝ կեղծիքը, դրամն ու Թուրքը:

Եւ արդ կը մեկնիմ վանած հոգիս ամէն ասելութիւն, ամէն կիրք ու սէր: Մաքուր, մաքուր հոգիով կ'ուզեմ բարձրանալ յաւիտենութեան, որուն կը հաւատամ: Ինծի հետ կը տանիմ միակ անկորուսելի խոշոր քէն մը, միակ վրէժ մը անլուծ: Վրէժ մը Թուրքին դէմ, որ չկրցայ յագեցնել: Եւ հիմայ, երբ աղքատ ու խեղճ կը մեկնիմ, այդ միակ հարստութիւնս, վրէժս, կը կտակեմ ձեզի, Դաշնակցական կարիճ տղաք:

Իսկ հանդերձեալին մէջ, եթէ ամենակարողը հաշիւ պահանջէ իմ այդ մարդկային ակարութեանս համար, հաւատացէք, ընկերներ, որ կրնամ տալ արժանի պատասխանը: Ես կը կարգադրեմ Աստուծոյ հետ երկինքի մէջ, ու մաքրեցէք դուք ձեր հաշիւր կեանքի մէջ:

Մնաք բարով, ընկերներ, բոլորիդ, բոլորիդ համբոյրներ ու արցունք, իմ բոլոր ընկերներուս, ընկերուհիներուս:

Համբոյր, բոլոր անոնց որ սիրեցին զիս ու համբոյր բոլոր անոնց որ մարդկային ակարութեամբ հալածեցին հոգիս:

Ձմռնաք եռագոյնը, ու իբրեւ Թաղմաներդ, մեր լիահնչուն ու պրաւադեղ յեղափոխական երգերուն արձագանգը, հոգով լսցուած ականջներուս:

ՇԱՀԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

«ԻՐԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ ԿԱՊՈՒԱԾ ԵՆ ԵՐԿՐԻՆ»

Պարսկաստանի Շահին մեկնումէն առաջ, Պոլսոյ պարսիկ վաճառականները Թոքաթլեանի մէջ թէյասեղան մը տուին. ի պատիւ Թէհրանի Իթթիլաաթ թերթի խմբագրապետ Աղա Ճեան Մէսուտիի եւ եղբօրը, որոնք Շահին հետ եկած են. Թուրք չրագրողներէն ոմանք ալ ներկայ էին թէյասեղանին:

Թէյասեղանի՛ն յետոյ,— կ'ըսէ Ջամանի, — Աղայ Մէսուտի Ճան հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ մեզի.

— «Ամբողջ Պարսկաստանի բնակչութիւնը 12 միլիոն է, իսկ Թէհրանի բնակչութիւնը՝ կէս միլիոն: Միայն մայրաքաղաքին մէջ 6 օրաթերթ եւ 20 պարբերաթերթ ունինք: Օրաթերթերուն սպառումը՝ 8—12,000 է:

«Իրանի մէջ հայկական մեծ գաղութ մը կայ, բայց բոլոր Հայերը պարսկերէն կը խօսին եւ ենթարկուած են պարսիկ մշակոյթին: Առանձին դպրոցներ եւ փափաքներ չունին: Հետեւաբար մեր երկրին մէջ փոքրամասնութեան խնդիր չկայ»:

Անգլիական Նիր Իսթ թերթը կը գրէ.—

Րիզա Շահ Փեհլեվի, իր երկիրը արդիական պետութեան մը մակարդակին բարձրացնելու համար, իր ներքին չամրներուն գոնէ մէկ մասը առաւ Կայիին յաջողութիններէն: Արդեն ալ չխոստովանուի, Կայիին հանդէպ զգացած երախտագիտական այս զգացումը դիւրացուց երկու երկիրներու տարակարծութեանց հարթումը, եւ թուրքեւպարսիկ սահմանը երկու տարի առաջ վերջնական դարձաւ Թուրքիոյ ճշդած գիծին վրայ:

Թուրքիա որ եւ է բան չինայեց, Շահին այցելութեան յիշատակը անմոռանալի դարձնելու համար: Զափազանց հիւրասիրութիւն ցոյց տուաւ եւ իր բոլոր միջոցները եւ աղբիւրները պրամադրեց սրպկալի Շահը օգտուի անոնցմէ: Բայց եւ այնպէս, Թուրքիա գործնական է եւ այս այցելութեան բուն նպատակն է երկու երկիրներու տնտեսական յարաբերութիւնը զարգացնել, ինչպէս նաեւ Շահը լուսաբանել Թուրքիոյ զինուորական ուժի մասին: Շահը Էնկիւրիի մէջ տեսակցեցաւ նաեւ տնտեսական գործամար ձէլալ պէյի հետ, որ երկու տարի առաջ Թէհրան գնաց իրրեւ Իշ պրամատան ընդհանուր տնօրէնը եւ քննեց հոն մասնաճիւղ մը բանալու կարելիութիւնները: Թէեւ մասնաճիւղի բացումը յետաձգուեցաւ, բայց չմոռցուեցաւ, եւ հաւանական է որ Էնկիւրիի մէջ խնդրոյ նիւթ ըլլայ այս գործը:

Թուրքիա գիտէ թէ Շահնշահն ալ կ'ուզէ որ Թէհրանը երկաթուղիով կապուի Միջերկրականին: Եւ անտարակոյս, Թուրքիա կը փափաքի որ պարսիկ առեւտուրին մեծ մասը տեղի ունենայ իր հողին վրայէն: Կը հասկցուի թէ նախատեսուած ժամանակի ընթացքին չպիտի կարենայ աւարտել Կասպից ծով - Պարսից ծոց երկաթուղին որ կը շինուի ներկայիս: Երկու նախագահներն ալ զինուորական ըլլալով, կը գնահատեն զինուորական երկաթուղիներու անհրաժեշտութիւնը:

Թէեւ Շահը կ'ուզէ իրագործել իր երկրին հիւսիսէն հարաւ երկարող երկաթուղիի ծրագիրը, բայց պէտք է Կայիի նման իրապաշտ մէկը համոզել թէ անիկա աւելի օգտակար է քան ուրիշ գիծ մը որ Պարսկաստանի ելք մը պիտի տայ Սեւ ծովի եւ նոյն իսկ Միջերկրականի մէջ, Մերսինի ճամբով: Նման ելք մը տալով Իրանի, Թուրքիա անոր օգնած կ'ըլլայ տնտեսապէս թէ զինուորապէս:

Բայց եւ այնպէս, բոլոր այս ծրագիրներուն մէջ ամէնէն կարեւոր դերը դրամը կը խաղայ: Թէ Թուրքիա եւ թէ Իրան, երկաթուղիի կառուցման մէջ ի վիճակի չեն իրենց բոլոր փափաքները դոհացնելու.

Եթէ Էնկիւրիի տեսակցութեանց ընթացքին քննուին նաեւ աւելի ընդարձակ հանգամանք ունեցող խնդիրներ, կը յուսանք որ Շահը օգտուի այն բարձր ըմբռնումէն զոր Կային ունի միջազգային հարցերու մասին: Վերջին տարիներու ընթացքին, Թուրքիա առաւելագոյն բարեկամութիւնը ցոյց տուաւ բոլոր երկիրներու հետ եւ այս ձեւով խաղաղասիրական օրինակելի ճիգեր թափեց: Թուրքիա որ եւ է սատակ կամ փուչ չթողուց իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

Երեւանի քրտական Ռիա Թազա թերթը բացառիկ թիւ մը հրատարակեց վերջերս, ներկայացնելով գործերը քիւրտ նոր բանաստեղծներու եւ գրողներու (Ամիրէ Աղզազ, Լավանգէ - Բակօ, Մահմետ Մամեդ, Ալգօ Շավալի, Թասօ եւ Հաջիէ Ջնդի):

Հրատարակուած է նաեւ քիւրտ գրողներու մէկ տարեգիրքը: Տարեգրքին մէջ զետեղուած են Ջալալի «Իմ կոչ ը», Հաջիէ Ջնդիի «Աբօ և Լէյլի», Միգերլիի «Սոալին», Նուրիի «Քրտական տեխնիկում», Զարգոյէ Գեանջիի «Նոր գիւղ» եւայլ պատմուածքները:

Ծոււով Պետական Հրատարակչականը լոյս կ'ընծայէ Թումանեանի «Անուշ» պոէմային քիւրտերէն թարգմանութիւնը (թարգմանիչն է Դրամբեան), ինչպէս նաեւ մանկական ժողովածու մը: Յպագրութեան պիտի յանձնուի դարձեալ Զարգոյէ Գեանջիի «Զարեխի կոլխոզը» պատմուածքը:

ՂԱՄԱՐԼՈՒ ԿԸ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԻ

0000

Ղամարլուի քաղնիքին բացումը կատարուեցաւ յունիս 8ին: Այս քաղնիքը պիտի սպասարկէ կեդրոնին եւ մօտակայ գիւղերուն հաւաքական գիւղատնտեսութեան աշխատաւորներուն:

Ղամարլուի մէջ հիմնուած է նաեւ գրադարան մը 5000 օրինակ գիրքով: Աւգեց գառ, Գէօզալլուի, Բէջլալուի, Նուվայի, Նարիմանլուի, Արտաշատ, Իմանշալուի հաւաքական գիւղատնտեսութեան ակումբներուն կից կազմուած են փոքրիկ գրադարաններ:

Կը վերանորոգուի Ղամարլուի կեդրոնէն մինչեւ կայարան տանող խճուղին: Ամէն օր երեք անգամ կը ճեբուի քաղաքին կեդրոնէն անցնող խճուղին.

Յունիս 15ին բացուեցաւ քաղաքային պարտէզը: Այս պարտէզին մէջ շուտով պիտի հիմնուի թատրոնի եւ շարժանկարի շէնք մը:

Ղամարլու զրկուած է միայն հեռախօսէն ընդմէջ քաղաքին եւ Երեւանի: Գոհացուցիչ չէ նաեւ հիւանդանոցը ընդարձակելու համար կատարուած աշխատանքը:

«ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ»

Մոսկուայի մէջ գրողներու ընկերակցութիւնը որոշեց հրատարակել Հայ բանաստեղծութիւն խորագրով ժողովածու մը:

Ժողովածուին խմբագրութիւնը կը խորհի ընտրել եւ տալ միայն նոր բանաստեղծները: Թարգմանութիւններուն վրայ պիտի հսկեն ռուս բանաստեղծները, Սվետլով, Լոզինսկի, Պաստերնակ, Տիխոնով, Մ. Շահինեան, Աւէէւ, Թաժդեստվենսկի, Տրոկոֆիեւ, Անտոկոլսկի, Գասով, Շերվինսկի, Բագեմենսկի, Զենկեւիչ:

Ժողովածուն պիտի ըլլայ 15 հազար տող: Ներածութեան պիտի յատկացուի 3 պրակ: Կողքը պիտի պատկերազարդեն նկարիչներ Սարեան եւ Կոջոյեան.

ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Le Journal de Moscou (27 յունիս), խօսելով Թուսիոյ աթլէթիկ մրցումներու ոլիմպիականին մասին, կը ներկայացնէ ծանօթ հայ մարզիկը, Համբարձումեան:

Այս մրցումները, որ կատարուեցան Մոսկուայի մէջ, տեւեցին 4 օր: Ծովածաւալ բազմութիւն մը ներկայ էր մրցումներուն: Կատարուեցան բազմաթիւ ռուսական մրցանիշեր եւ մէկ ալ համաշխարհային մրցանիշ:

Ոլիմպիականին մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւեց, կը գրէ նոյն թերթը, Հայ մը, Համբարձումեան, 23 տարեկան: Ծանրութիւն վերցնելու ախոյեան մը: Համբարձումեան կատարեց ռուսական հինգ մրցանիշեր: Քիչ մնաց որ կոտրէր նաեւ համաշխարհային մրցանիշը, երբ, այնքան դիւրութեամբ, ձախ ձեռքով, վերցուց 96,5 քիլօ, առանց սակայն կարենալ պահելու վերցուած գունդերուն հաւասարակշռութիւնը օդին մէջ: Թուսիոյ ամէնէն լաւագոյն 350 մարզիկներուն մէջ Համբարձումեան աչքի կը զարնէ իր բարձր հասակով եւ մեծ ուժով: Երբ կ'անցնի բեմին եռեւէ նրբանցքէն, մրցակիցները եւ իրաւարարները կը կորսուին իր առջեւը: «Կարելի՞ է ընտելանալ այսպիսի աբեղայ մը հետ», կ'ըսէ Մոսկուայի ամէնէն ժողովրդական «աթլէթ»ը, «Սաչա» աղբարը, Բուխարով: «Համբարձումեան մեծ ապագայ ունի, եւ ծանրութիւն կը վերցնեմ 25 տարիէ իվեր: Ցաղթական եղայ տասնեակ մը մրցումներու մէջ: Ծանօթ աթլէթներու մէջ չատերը իմ աշակերտներս են: Սակայն առաջին անգամ է, որ կը հանդիպիմ այսպիսի մարզիկի մը»:

Եւ խորհիլ որ Համբարձումեան ծանրութիւն վերցնելու փորձեր կ'ընէ դեռ միայն երկու տարիէ ի վեր: Տակաւին պարզ չէ իր աշխատելու ձեւը, ոչ ալ որոշ՝ իր «ոճը»: Այսուհանդերձ իր յաջողութիւնները, իր երիտասարդութիւնը, ֆիզիքական իր կազմը ապացոյց են թէ մեծ յառաջդիմութիւն պիտի կատարէ: Շատ մօտ ժամանակի մէջ, ան պիտի հաստատէ թէ կրնայ կոտրել համաշխարհային բազմաթիւ մրցանիշեր, նոյնիսկ հասնիլ, որոշ չարժումներու մէջ, համաշխարհային գերակայութեան:

Համբարձումեան կ'ապրի Երեւանի մէջ, Բախտար՝ քնջաշարժի աշխատանոցի մը մէջ: Ներկայիս ամէն կարելիութիւն ունի կանոնաւորապէս մարզուելու: Իրեն արձակուրդ տրուած է, որպէսզի պատրաստուի մրցումներուն: Մասնաւոր մարզիչ մը կը հսկէ իր փորձերուն եւ վարժութիւններուն վրայ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Քրիզինեան դաշտահանդէսը

0000

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Քրիզի Հայր. Միութիւնը կազմակերպած էր դաշտահանդէս մը, Սէն Լու Կոան Փէնի մէջ: Ներկայ էին աւելի քան 450 հանդիսականներ, քաջալերելու համար մեր ձեռնարկը: Առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ իրիկուան 9ը ապրեցանք հայրենի յիշատակներով.

Նիւէն հրաւիրուած էր հայրենակից Գ. Թուրիկեանը, որ խանդավառուած խօսեցաւ չատ չահեկան ճառ մը: Սոորեւ կուտամ գլխաւոր մասերը.— «Հայրենասէր եւ համեստ իմ սիրելի հայրենակիցներս թող ներողամիտ ըլլան, երբ ես կուգամ ընդունուած ճշմարտութիւն մը հրապարակաւ բանալու. ազգային գործիչ թէ կուսակցական, գերասան, երգիչ թէ կղերական, ու վերջապէս բոլոր անոնք որ հանրութեան հետ գործ ունեցած են, անոնք բոլորն ալ համոզուած են թէ Քրիզինները հայրենասէր են ու համեստ, ծանօթ՝ իրենց զոհողութեամբ: Այս անփինելի իրողութիւնը ապացուցանելու համար պարտք կը զգամ քանի մը դէպքեր յիշել: Քրիզին ալ ունեցաւ իր հերոսամարտը: Թուսիս գիւղը 35 հրացանով աւելի քան 5000 խուժանին դէմ երեք օր կռուեցաւ: Հայերը ունեցանմիայն երկու վիրաւոր, իսկ թշնամին 90 մեռ. Այդ օրերուն կառավարիչը իր ձեռքին տակ ունէր 25 ոստիկան Քիւրտեր Ոսմանի ընդհանուր ապստամբութեան մը առաջքը առնել, այդ 25 Քիւրտերը հրապարակաւ կախեց, Հայերուն վստահութիւն ներշնչելու համար: Այսպիսի դիւային ծրագրով մը համոզեց եւ ճամբայ հանեց Հայերը դէպի աքսորավայր:

Ընկերը անդրադառնալով կամաւորական շարժման, տուաւ տեղեկութիւններ Կիլիկիոյ եւ մասնաւորապէս Կարնոյ ճակատը պաշտող Քրիզի կարիճներու յանդուգն գործերու մասին: Ցեղեց կատաղի վրիժառուներ, որոնք երդում բրած էին ոչ չվերադառնալ:

Քրիզի Հայրենակցականը կազմուած է Զօր. Անդրանիկի եւ Թորգոմի թելադրութեամբ եւ 17 տարիէ ի վեր իր գոյութիւնը կը պահէ: «Կարինէն մինչեւ Ալեքսանդրապոլ մեր գաղթականութեան թշուառութիւնը այդ օրերուն զարհուրելի էր: Շատերը իրենց կեանքը կը պարտին մեր Միութեան: Ձեր ուղեր անունները տալ, դառնալեցան մարդիկ որ իրենց զէնքերը Թուրքերուն ծախեցին, վերմակներ գողցան եւ բռնուեցան, եւ Զօր. Թորգոմին կողմէ գնդակահարման դատապարտուեցան, բայց մեր միջնորդութեամբ ազատուեցան....: Եւ անոնք այսօր, երբ մենք հաւաքուած ենք այսօրուան պահ մը ապրելու վերյիշելով մեր սիրելի ծննդավայրը եւ մեր մեռելներուն կոտակը, կան մարդիկ որ սեւ աշխատանքի լծուած են: Անոնք վատեր են որ գիտեն ժամանակը չահագործելով իրենց կեանքը քաշել տալ: Հազարաւոր տարիներ իրարու հետ ապրած ենք հայրենիքին մէջ, մեր վանքերուն ու լեռներուն, սարերուն ու գաշտերուն խառնուած է մեր արիւնը. Մոռնալ այս ամէնը փոր մը Հացի համար՝ լրբութիւն է: Սիրելի հայրենակիցներ, որպէսզի դուք ձեր մեռելներուն յիշատակը յարգած ըլլաք, բոլոր խորթ կանչերու առջեւ ամուր փակեցէք ձեր տան փեղկերը. դուք պէտք է մնաք մաքուր խառնուածքով Հայեր»:

Արա

Կ. Խաչի դաշտահանդէսը

ԵՒ «ՄԻԱՑԵԱԼ»Ի ԽԱՂԵՐԸ

ՏԷՍԻՆ, 3 յուլիս (Յառաջ) —Ֆրանսահայ Կ. Խաչի մասնաճիւղի վարչութիւնը վերջերս սկսած է բիզուն աշխատանքի մը լծուիլ, զօրացնելու համար թէ որակով եւ թէ քանակով, ինչ որ մեր հակառակորդներու վատ նախանձը կը չարժէ: Այս տարուան քանի մը յաջող ձեռնարկներէն յետոյ, ահա եւ իր սարքած դաշտահանդէսը, որ տեղի ունեցաւ յուլիս 1ին, ծանօթ դաշտավայրը, կէսօրէ կէս օրէ յետոյ մինչեւ երեկոյեան ժամը 9: Ժամը 2ին ժողովուրդը խումբ - խումբ կը դիմէր հանդիսավայրը, ծառերու շուքին տակ, երկրի ուխտատեղիներու նման սեղաններ կազմելով: Մուտքի երկու ծառերուն վրայ կը ծածանէին զոյգ նապոյնները, իսկ Կ. Խաչի անդամուհիները եղեգներուն կուրծքերը կը զարդարէին գոյնզգոյն ժապաւէնով.

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով զոր երգեցին օրիորդներ Թաթուլեան, Հ. Քէչիչեան եւ Գ. Գասպարեան, քուղեր ազգայներով՝ իրրեւ Հայկական եռագոյն, ընկերակցութեամբ Օր. Հայկուհի Տէմիրեանի Արտասանեցին փոքրիկներ Ժ. Պետակեան, Գ. Ցակոբեան, Ե. Միքայէլեան եւ Աստուրեան քոյրերը: Այս անգամ վերի երեք օրիորդները Ֆրանսական եռագոյնի տարազով թէ կ'երգէին եւ թէ կը պարէին: Ցետոյ տեղի ունեցաւ Կ. Խաչի ամբողջ սանուհիներու պարերը, «Ամին տարին մեզ այգին» եւ «Աղբիւր գայի Ջուր խմելու»: Օրուան բանախօսը ընկ. Ա. Միքայէլեան անդրադարձաւ Հայ իգական սեռի կատարած աշխատանքներու մասին: Ցետոյ չեշտեց Ֆրանս. Կ. Խաչին օգտակար գործունէութիւնը կեանքի մէջ, եւ կոչ ուղղեց ներկայ տիկիններուն եւ օրիորդներուն, որ տառաջացնեն չարքերը:

Դաշտի մէջ մինչ տարէցները խոստում տեղաններու շուրջ խմելով եւ երգելով կ'ուրախանային, անդին երկսեռ երիտասարդութիւնը կը պարէր մինչեւ ժամը 7: Վարչութեան կողմէն ողջ բաղ մը աճուրդի դրուելով գոյացաւ կոկիկ գումար մը եւ շահեցաւ Օր. Ժամկոչեանը: Ժամը 8էն վերջ, ժողովուրդը սկսաւ կամաց կամաց քաշուիլ դաշտէն: Կ'ի - մանամ թէ մուտքէն, աճուրդէն, խըմիչքէն եւ վիճակախաղէն (որու ապրանքներէն մաս մը նուիրած էր Կ. Խաչի ատենապետուհի Տիկ. Ն. Պապազը), գոյացած է կլորիկ գումար մը, Կ. Խաչի նպատակներուն համար:

Այս դաշտահանդէսի առթիւ, օրեր առաջ «Միացեալ ճակատ»ի խառնակիչները խաղեր սարքեցին, կարելի յաջողցնելու համար: Նորայր Հայրապետեան — դալուին վարձակալը — նախապէս դժուարութեամբ տրամադրեց դաշտը, ի միջի այլոց յայտարարելով ատենապետուհի Տիկ. Պապազին. — «Ես իմ դաշտը չեմ տար Դաշնակցութեան, Կ. Խաչին, Պատ. Միութեան եւ «Արծիւ» Ֆանֆարին, որովհետեւ բոլորն ալ Դաշնակցական են եւ կռուարար»: Պարզ է որ վարագոյրին ետեւէն գինք դրդած են զօրծող դաւադիրները: Հանդէսին սկիզբէն մինչեւ վերջը գոյնզգոյն լրտեսներ կը դառնային ժողովուրդին մէջ եւ շրջակաները, գիկավարութեամբ ~նորածանօթ «Միասնոյ քուակ»ին: Տեսնելով որ հանդէսը յաջող կ'անցնի սկսան գործի: Նախ դրդեցին 6—7 Ֆրանսացիներ, որոնք եկան եւ ուզեցին արգելք ըլլալ պիւֆէին, ըսելով թէ «դուք իրաւունք չունիք խմիչք ծախելու» (մինչդեռ արտօնագիր առնուած էր): Քիչ մնաց որ Հայերու եւ իրենց միջեւ կռիւ մը ծագէր, եթէ Ֆրանսացիները չհասկնային իրենց խաբուած ըլլալը եւ չհեռանային: Անոնք յայտարարեցին.— «Մենք մեղաւոր չենք, ձեր հայրենակիցները եկան եւ մեզի ըսին մի թողուք որ խմիչք ծախեն, որովհետեւ թոյլտ չունին»: Երբ այս փորձը ապարդիւն ելաւ, այս անգամ ժողովուրդի մեկնումի պահուն դաշտի տէրը, կարմրուկ Նորայրը մէջ տեղ ելաւ եւ ուզեց կռիւ հանել, Կ. Խաչի հասցէին անպատուաբեր խօսքեր ուղղելով: Իրարանցում մը տեղի ունեցաւ եւ հազիւ կարելի եղաւ հանդարտեցնել մեր տղաքը: Թէ այս դէպքերը հեռուէն են «Միացեալ»ի ղղուէլի դաւերուն, այդ ցոյց կուտան արդէն Ֆրանսացիներուն ըրած յայտարարութիւնը եւ երկրորդ Նորայրի քրոջ՝ Օր. Ս. Հայրապետեանի սա խօսքերը.— Երկու ժամ է որ կը խնդրէի եղբօրս որ չերթայ եւ կռիւ չհանէ, բայց չկրցայ արգիլել եւ եկաւ: Փաստերը կ'ապացուցանեն թէ՝ մեր հակառակորդները ամէն ստորնութեան ընդունակ են:

Մ՞բր խելքի պիտի գան այս անպատիւ մարդիկը...

Վ. Խուսին

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՈՒԽՏԵՐԸ

«Ցուսաբեր» կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 յունիս).

— «Պոսթընի մէջ յունիս 1ին տեղի ունեցած է Հիւս. Ամերիկայի Եօրակոմ Ցեղակրօն Ուխտերու անդրանիկ Պատգամաւորական ժողովը:

Ժողովը, որուն աշխատութիւնները տեւած են ընդամէնը երկու օր, միաձայնութեամբ Ուխտերը հռչակած է Դաշնակցական:

Պատգամաւորական ժողովի հաղորդագրութեամբ, Ուխտերու մէջ համախմբուած են երկու սեռէ աւելի քան 1,500 թարմ ու երիտասարդ ոյժեր:

Ծոյց փաստ է, որ հակադաշնակցական պայքարները — լիրբ, անխիղճ եւ անհոգի — Դաշնակցութեան ընծայաբերեցին ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱԶԱՐ հոգի: Ու ընտրեցէք — միայն Ամերիկայի մէջ: Մինչդեռ փաստ է, որ Դաշնակցութիւնը աճած է քանակով եւ ամրացած որակով ամենուր մեր բոլոր գաղութներու մէջ:

Բայց մեր խօսքը Հիւս. Ամերիկայի մատաղ սերունդի մասին է:

Ցեղակրօններու եռկայ բանակը — 1500 հոգի — անհատնում աւազան մըն է, ուրկէ Դաշնակցութիւնը պիտի կարողանայ անընդհատաբար թարմ ոյժեր քաղել եւ անոնց օգնութեամբ թէ իր շարքերը ստուարացնել եւ թէ երիտասարդական նորանոր տարրեր կապել Դաշնակցութեան:

Գործունէութեան ընդարձակ ու հրախտաշատ ասպարէզ մը կը բացուի բոլոր գործօն, կենդանի ու հաւատաւոր Դաշնակցականներու առջեւ, մանաւանդ Հիւս. Ամերիկայի մէջ:

Այս երիտասարդ բանակը մարզել, կրթել ու դաստիարակել եւ զայն հաւատքի ամուր կապերով բերել եւ կապել Դաշնակցութեան,— կը նշանակէ լաւագոյն սպասաւորները տրամադրել Հայ Դատին եւ հաւատարմագոյն զինուորները տրամադրել Հայ Դատին եւ հաւատարմագոյն զինուորները պատրաստել հայ հայրենիքի համար:

Անխտիր հայ ըլլալ եւ չուրախանալ ուծացումի բոլոր վտանգներուն ենթակայ հայ երիտասարդութեան այս խանդավառ յարումին համար դէպի Դաշնակցութիւնը,— կարելի չէ: Կուսակցաբար այս խանդավառութենէն շահողը, ի հարկէ, Դաշնակցութիւնն է, սակայն անկէ առաջ եւ անկէ աւելի բուն շահողը հայ ժողովուրդն է, որուն զաւակները կը փրկուին հայ հոգին համար:

Մոռնալու չէ, այլ տրամադրութիւններով եւ համակրանքներով Ուխտերուն յարողներու թիւը 1500էն շատ աւելի է: Ուխտերու մէջ ձեւակէս արձանագրուած են 1600 թարմ եւ երիտասարդ ոյժեր, մինչ Ուխտերու պաշտօնական օրկանը, անգլիաբարբառ «Հայրենիք» շաբաթաթերթը, ունի շուրջ 3000 բաժանորդ ունի,— կրկնակ քանակը արձանագրուածներուն:

Այս թարմ, կենսալիր, հաւատաւոր ու կորովի քանակը քանի մը տասնեակ տարիներու բերնաւոր կեանք կ'առնէ արդէն Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Մաղթենք որ ամէն շնորհներով օժտուած այս արի բանակը ապրի ու գործէ ոչ թէ օտարութեան, այլ իր բուն հայրենիքի մէջ, որ իր լեռներով ու ձորերով, իր շիրիմներով ու սրբավայրերով լաւագոյն քարոզիչն է Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարներուն»:

գօղի վարչութեան կողմէ, կը յայտնէ որ վարչութիւնը պատասխանատու չէ գործադրելին, որովհետեւ ինք օրինաւոր ճամբաներով կատարած է իր դիմումները եւ թիւերով ու թուականներով ցոյց տուած տիրող թշուառութիւնը:

«Թրքական խնդիրը բոլորովին մէջտեղէն վերցած»

Թէհրանի թուրք դեսպան Հուսրէվ պէյ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է գիրմանական թերթի մը.—

Զորս տարի առաջ, երբ Թէհրանի դեսպան եղայ, քրտական խռովութիւնը զսպուած էր: Պարսկաստանի հետ համաձայնութեան մը կարելիութիւնը փնտռելու համար, Հանր. նախագահէն պաշտօն ստացած էի անձամբ տեսնուիլ Շահին հետ:

«Զորս տարի վերջ, մեծ գոհունակութեամբ տեսայ որ քրտական խնդիրը ամբողջութեամբ մէջտեղէն վերցած էր: Նոյն կերպով կարգադրուած էին նաեւ սահմանագլխի խնդիրները: Այսօր, Թուրք եւ պարսիկ յանձնաժողով մը համաձայնութեան որոշած կէտերուն հիման վրայ, սահմանագլուխի որոշադրութեամբ զբաղած է: Սահմանին երկու կողմերուն վրայ այսօր խաղաղութիւն եւ անդորրութիւն կը տիրէ: Թաւրիզէն Տրապիզոն առեւտրական ուղին, որ մինչեւ այսօր լքեալ վիճակ մը ունէր, դարձեալ սկսած է բացուիլ միջազգային փոխադրականութեան առջեւ: Շահնշահին այս ճամբով ըրած ուղեւորութիւնը որոշապէս կը ցուցնէ թէ ինք որքան մեծ կարեւորութիւն կուտայ Պարսկաստանը այս ճամբով Արեւմուտքի կապելու խնդրին»:

Հուսրէվ պէյ, որ նախկին սպայ մըն է, յայտարարած է նաեւ թէ Պարսկաստանի բանակը, նաւատորմը եւ օդային ուժը մեծապէս յառաջդիմած են, եւ Պարսկաստան այսօր արդիական բանակ մը ունի:

ՌՈՒՍԳՈՒՄԻ ՄԵԾ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Վերջերս ժողով մը գումարուեցաւ Պէյրութի մէջ, Հանրային Շինութեանց խորհրդականին նախագահութեան տակ ու քննեց Ճէպէլ Տրիպի եւ Սուրիոյ մէջ կատարուելիք ոռոգումի աշխատանքներուն ծրագիրը:

Ժողովի ընթացքին, որոշուեցաւ պաշտօն յանձնել Հանրային Շինութեանց երկրաչափներուն պետին, որ մեկնի Ճէպէլ Տրիպ և Հօմս, տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու համար թումբի մը շինութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Հինգշաբթի օրուան հեծելանւորդներու ճամբորդութիւնը սպասուածէն շատ աւելի հետաքրքրութիւն ստեղծեց:

Երրորդ հանգրուանը, Շարլըվիլ – Մէց (161 քիլոմեթր) որ ամէնէն փոքրն է, շատ դժուարութիւններու մատնեց մրցորդները: Մէկ կողմէն կիզիչ արեւը, միւս կողմէն փոշին յուսահատեցուցին մրցորդները: 14 մրցորդներ միասին հասնելով որոշուած կէտը, առաջին հանդիսացաւ Ֆրանսացի Ռօժէ Լափէպի: Դասաւորման մէջ որ եւ է փոփոխութիւն չէ եղած: Ուրբաթ օրուան հանգրուանն էր Մէց – Պէլֆօր (220 քիլոմեթր): Իսկ այսօր Շաբաթ, Պէլֆօր – Էվիան: Այս հանգրուանին մէջ է որ դասաւորման մէջ շատ մեծ փոփոխութիւններ պիտի ըլլան:

Վաթսուն երկու հոգի էին մրցորդները, բայց երեք հանգրուանի մէջ 8 հոգի լքեցին մրցումը

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր Շաբ. երեկոյ Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ՊԱՆԵԼԻ ՓԱՌԱՆԻ «Աբծիւ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին փոքրանի ծանօթ սրճարանին. Օրակարգ Ընթ. ժողովի օրակարգի խնդիրներ

ՌՈՍՏՈՄ խումբի ժողովը վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 9ին 131, Fbg. du Temple.

ՇԱՎԻԼԻ Արդարութեան խումբի ժողովը վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 10ին ընկեր Դէօրգ Պօղոսեանի բնակարանին մէջ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ուազրիկ խումբի դասախօսական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի ընկեր Աշոտ Արծրունի

ԿՈՒՐԲԷՎՈՒԱՒ Տարօս խումբի դասախօսական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Թորիկեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի ընկեր Երուանդ Ցարութիւնեան:

Նոյն խումբին դաշտահանդէսը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, յուլիս 15ին, Կուռէնվիլի անտառին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Միութեան Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Ռոստոմ եւ Զաւարեան խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Օրակարգ՝ Ընդ. ժողովի օրակարգի խնդիրներ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ շարունակութիւն նախորդ ժողովի օրակարգի:

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները յառաջիկայ Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Au Clair de Lune սրճարանի վերնայարկը:

Օրակարգ Ընդհանուր ժողովի օրակարգէն խնդիրներ.

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ՀԱՅՐԵՆԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ

Կը Նախագահէ Գ. Ա. ԱՐԾՆԵԱՆ

Հանդէսը կը սկսի ժամը ճիշդ 2-30ին:

Բանախօսութիւն: Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Գ. Գ. Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Վ. ԲԷՋԷՃԵԱՆ (ֆանթէզի), ՕՐ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ և Գ. ԳԱՏԷՀՃԵԱՆ (մեներգ):

Կը ներկայացուի՝ ԶԱՒԵՇՏ մը:

Եւրոպական պարերուն կը նուագէ ջութակահար ՔԷՕՐԷՔՃԵԱՆ, հայկական պարեր՝ մասնակցութեամբ հայրենակիցներէ բաղկացած 5 հոգինոց նըւագախումբի, նաեւ: Դաշտահանդէսին կը հրաւիրուին, Փարիզի, Լիոնի, Տէսինի եւ Կրընոպլի Կարնեցիները:

Հաղորդակց. միջոց.– Allée Léon Gambettaէն առնել 7 եւ 8 թիւ ծանրակառքերը եւ իջնել St. Julien.

Հանդիսավայրին վրայ կը ծածանին հայկական եւ ֆրանսական դրօշակները:

ՌՈՍՏՈՄ Գրադարանի գիրքերը ունեցողներէն կը խնդրուի, որ բարի ըլլան այդ գիրքերը յանձնել Գ. Գ. Ակոպեանի, 60 Rue Piat. Paris (20):

ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԾԱԽՈՒ է պարապ փավիյոն մը 3 փիէս եւ գետնայարկը (րէ տը շօսէ) մեծ խոհանոց. 300 քառ. մեթր պարտէզ. հաննոց, 2 տէպարա, 35,000 Ֆրանք: Դիմել՝ ժամը 2-6. Rue de Sèvres N. 35. Clamart.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Պոլսեցիներու Միութեան Վարչութիւնը իր սրտագին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Գ. Հայկազուն Գույումճեանի, որ իր զաւկին՝ վաղամեռիկ ՔԵՐՈՎԲԷի յիշատակին կարեւոր նուէրով մը գնահատեց միութիւնս:

Վարչութիւնս իր համակիր անդամին այս դառն ու անպատեհ կորուստին առթիւ յաւիտենական հանգիստ կը մաղթէ սարսափելի քերովբէի ոսկորներուն եւ երկնային մխիթարութիւն իր ծնողքին:

Վարչութիւն

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ _ ԲԱՆԱԿՈՒՄ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Մ. Ը. Մ.-Ի ՓԱՐԻԶԻ ԵՆԹԱՇՐՋԱՆԻ ՍԿԱՈՒՏ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ ԵՒ «ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Հիմնադիր եւ Ազգային Սկաուտներու Ընդհ. Պետ Տոքթ. ԳՐԻԳՈՐ ՑԱԿՈԲԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ ԲԼԷՍԻՍ-ՌՕՊԷՆՍՕՆի Քաղաքապետին որ անձամբ ներկայ պիտի ըլլայ

Տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի, առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ կէս գիշեր,

Ռօպէնսօնի Chez Fiquet, au Grand Arbreի գեղատեսիլ պարտէզին մէջ ու բարձունքին վրայ

Կը կատարուին հազար ու մէկ անակնկալներ: Ընտիր ճազ-Պանտ պարերու համար:

Սկաուտական բանակումի խարոյկ եւ հրավառութիւն: Պարտէզի լուսազարդուած ծառուղիները, պիտի տրամադրուին հասարակութեան: Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով: Մուտք 3 ֆրանք:

Հաղորդակց. միջոց.— Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 128 թիւ ծանրակառքը, եւ կամ ցիթօպիւս:

Անձրեւի պարագային 1000 հոգի պարունակող սրահ ճաշը միասին կարելի է բերել:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Սարսէյլի Հրայր խումբին կողմէ

Հ. Հ. ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Վաղը կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Hôtel Beauséjourի պարտէզին մէջ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ ԸՆԿ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՆՈՒԱԳ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԽԱՂԵՐ, ՓՈՔՐԻԿՆԵՐՈՒ ՄԸՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ:

ԿԱՐԳԻՍ ԳԱՆԹԱՐՃԵԱՆ «ՇԱՌԼՈՑ»ի եւ «ՊԻՍԹԷՐ ՔԱՑԹՕՆ»ի գերերուն մէջ:

Կը ներկայացուին ԽԻՍՏ ԾԻԾԱՂԱՇԱՐԺ ԶԱՒԵՇՏ ՄԸ եւ ՓՈՔՐԻԿ ՕԲԷՐԷԹՆԵՐ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐԱՆՔ որ իրաւունք կուտայ մասնակցելու պարգեւաբաշխութեան:

Հաղ. միջոց.— Կառ. տիւ Նորէն կառախումբ ժամը 8.35. 10.33. 10.40. 11.41. 11.57. 12.46. 13.54. 14.15. 16.34:

Փորթ Մայյոյէն կամ Ժուէտէն առնել Օթօքառ (ամէն քառորդ ժամ) եւ իջնել Place du Pont Sarcelle.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆր. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի դաշտապարահանդէսը տեղի կ'ունենայ 29 յուլիս, կիրակի օր, Իգնոյեան եղբայրներու օդասուն ագարակին մէջ.

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Վիէննարնակ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Փափազեան կը ծանուցանեն թէ վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 8ին Ռ. Ա. Կ. սրահին մէջ, 150. Rue Lafayette, տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ Պատարագ իրենց սիրելի զաւակներուն՝ ԿԱՐԳԻՍ եւ ԶՕՀՐԱԳ ՓԱՓԱԶԵԱՆՆԵՐՈՒ մահուան տարելիցին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ զգացումով հայրենակիցները:

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Նախաձեռնութեամբ Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին վաղը Կիրակի Գույվոր Օտտոյի եկեղեցիին մէջ. ի յիշատակ 1915ի Մեծ Եղեռնի Տարօնի բոլոր նահատակներուն:

Կը հրաւիրուին բոլոր կազմակերպութիւնները եւ հայրենակցական միութիւնները իրենց յարգանքի բաժինը բերել:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ի գիտութիւն Շավիլի ազգայնոց եւ կրթասէր հասարակութեան կը ծանուցանենք թէ տեղւոյս մանկապարտէզի հանդէսը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի, Վարդավառի օրը, կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին Մատուռ-Մանկապարտէզի սրահին մէջ, 4. rue des Trois Chemptiers.

Մանկական երգեր, արտասանութիւններ եւ զուարճալիքներ

Կը խնդրուի քաջալերել մեր փոքրիկները ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ է

ՄՐՑԱՆԱԿԱԲԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՍԵՒՐԻ ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

26, RUE TROYON, SEVRES

Վաղը Կիրակի, 8 յուլիս, ժամը 4ին

Նախագահութեամբ՝ ԼՈՒԻ ՄԱՐԹԷՆԻ (առողջապահական նախարար)

Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ ԼԷՈՓՕԼԴ ՊԷԼԼԱՆ (Փարիզի քաղաքապետին խորհրդական):

Կը մասնակցի քառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ ՑՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ԾԱԽՈՒ է, մեկնումի պատճառով, Փարիզէն 17 քիլոմեթր հեռու, Սէվրանի մէջ, քարաշէն տուն մը, 4 փիէս, քավ. 500 մեթր պարտէզ: Ցարմար գին: Այցելելու համար դիմել՝ Գ. Ալեքսանեանի, 16 Ավընիւ Վօժուա, Սէվրան, (Սէն է Ուազ):

ՍԱԶԳ

Խաղ Խորհուրդս կը ծանուցանէ թէ վաղը կիրակի, տօն Վարդավառի, գիւղիս Սէնթ Անթուան, Գամբանը Յըրէզի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ տօնախմբութեան առթիւ Դ լըգըրիս եպսկ. Պալաքեան, հրաւիրեալ է հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցանել եւ իր հոգեշունչ քարոզով մխիթարել ուխտաւոր բարեպաշտ ժողովուրդը: Այս առթիւ Աւագ Սեղանին նուիրուած քառաթեւ Ս. Խաչին օծումը պիտի կատարուի:

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին հրաւիրեալ դպիրներու կողմէ ղեկավարութեամբ ծանօթ երաժշտապետ Գ. Լեւոն Ճերահեանի:

(Կնիք)

կամ տարակութիւն ունին, կրնան դիմել գրաւոր Կեդր. Վարչութեան, V. Temurdjian, 76 rue Bernard du Bois, Marseille, France.

Այս պարագան կը յանձնենք Պէլֆօրի հայրենակիցներու ուշադրութեան, որոնք ամբողջ տարի առաջ հիմնած են Միութիւնս: Կը սպասենք իրենց գիրքի ճշդումը ընդհ. ժողովին:

(Կնիք)

ԿԵՄԵՐԷԿՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Կէմէրէկի եւ Շրջակայից Վերաշինաց Հայր. Միութեան Վիէնի Վարչութիւնը ամփոփագարար ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Շատ կարեւոր օրակարգ, պատգամաւորի ընտրութիւն: Պատգամաւորական ժողովը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 14ին Մարսէյլի մէջ: Այն հայրենակիցները որոնք որ եւ է առարկութ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ օր կէս օրէ վերջ ժամը 4ին Յըրիա ճաշարանին վերնայարկը:

ԵՐԶՆԿԱՑԻ Հայրենկց. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր Երզնկացիները վաղը կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, 40 բիս Պէլվիլի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ: Վարչութիւն

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 226.386

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 8 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 8 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2542 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԱՎԱՌ

»»»··«««

— Եա՛ Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետ, կը լսէինք հազարաւոր բերաններէ, ամէն տարի այսօր: Տարինե՜ր առաջ...

Վարդավա՛ռ էր, եւ վարդի պէս կը վառէին բոլոր դէմքերն ու հոգիները: Կը ցնծային մինչեւ անգամ Քիւրտն ու Քրտուհին, «լօ լօ»ներ արձակելով եւ խումբ խումբ ուխտի երթալով Ս. Կարապետ:

Անշուշտ քրիստոնէական «սուրբ»ը չէր որ կը բոցավառէր հոգիները, այդ սարալանջին վրայ:

Ուրի՛շ ոգի մը, հեթանոսական տենդերու խոյանքն էր որ կը սաւառնէր այդ պուրակներուն եւ անտառներուն մէջ, անծայրածիր լեռնաշխարհի մը դիմաց, Տարօնի ծիծղուն դաշտն ի վեր:

Եւ իսկապէս, հեթանոսական տաճար մըն էր «Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետը», իր շրջապատով, պուրակներով, պարիսպներով, մեհեաններով, դամբարաններով կամ աղբիւրներով:

Ո՞վ չէ լսած կաղ դեւին հէքեաթը,— իբրեւ խօսուն դրուագ մը Գրիգոր Լուսաւորչի հալածանքին՝ հեթանոսութեան դէմ:

Ո՞վ չէ հմայուած անհուն խանդաղատանքով, լսելով դեռ ուրիշ «կռապաշտական» պատմութիւններ, կամ դիտելով, անվերջ դիտելով մնացորդները քարուքանդ փառքերու:

Կանգնած՝ Ս. Կարապետի ո՛ր եւ է մէկ անկիւնը, ծառի մը տակ, պուրակի մը մօտ կամ քիչ անդին՝ Գէորգ Չաւուշի եւ Անդրանիկի անտառին ափը, ձեր հոգին թեւ կ'առնէր, կը սլանար դէպի անցեալը, եւ մեր իսկական պատմութիւնը կը կարդար ամբողջ համայնապատկերին մէջ:

Ու ձեր աչքերը կ'ուզէին ճեղքել գետինը, սարալանջին ամէն մէկ հողակոյտը, գտնելու համար ինչ որ թաղուած էր անոնց տակ, քրիստոնէութեան բարբարոսներուն կողմէ:

Ոչ եւս է, այսօր, Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետը: Եւ կարմիր է, այսօր, Վարդավառը, որովհետեւ՝ այդ օրն էր որ ողջ — ողջ գերեզման գրին նա՛եւ Տարօնի ժողովուրդը: Ե՛ւ լերան ե՛ւ դաշտի բնակիչը:

1915էն առաջ, ամէն տարի այս օրը, Տարօնի ժողովուրդը ծիծաղ էր եւ յորդահոսան ալիք մը կենսունակութեան, ինչպէս ծաղիկները իր լեռներուն եւ դաշտերուն:

1915էն ասդին, նոյն այդ ժողովուրդին ցիրուցան մնացորդները Վարդավառի Ջուրին տեղ արցունք է որ կը ցանեն, երկէ՛ք երկիր, եւ իրենց չքեղ ծաղիկներուն փոխարէն, արիւնոտ կան խունկն է որ կը փնտռեն, տունէ տուն:

Ինչպէս միւս բոլոր մնացորդները, որ անշնչացան Վարդավառէն առաջ կամ վերջը...

Եւ սակայն, դուն կաս, Տարօ՛ն, ինչպէս կան Բարձր Հայքը, Վասպուրականը, Տիգրանակերտը, Խարբերդը, Սեբաստիան, Բագէշը, Կիլիկիան եւ միւսները:

Երկու երրորդով կոտորուած եւ մնացեալով ցիրուցան, դուն կաս իբրեւ կենդանի մէկ մասնիկը ժողովուրդի մը որ չուզեց ծախել իր գլուխն ու մէջքը, որ թէեւ ուշ արթնցաւ, բայց գիտցաւ զարնել զարնողին, եւ ստեղծել խարիսխ մը, կռուան մը, մեկնակէտ մը վաղուան համար:

Տարբեր պարագաներու մէջ, Վարդավառը կրնար դառնալ քու կարմիր կիրակիդ — հայկական իմաստով — փոխանակ վերածուելու սգատօնի մը:

Եւ սակայն, ահա քու մնացորդներդ են որ կ'աղաղակեն, այս պողոտաներուն վրայ եւ ամէն տեղ,— Աշխատէ որ սուգի տօնը վերածուի յաղթանակի:

Որովհետեւ, իբրեւ լերան ու դաշտի զաւակ — ինչպէս միւսները — անոնք Աշուղ Ջիւանիէն շատ առաջ դիտէին ու գիտեն.—

Փորձանք, հալածանք եւ նեղութիւն ազգերի գլխից
Ինչպէս նաւապարիի կարաւան՝ կուգան ու կ'երթան.
Ոչ ուժեղը թող պարծենայ, ոչ տկարը տխրի,
Փոփոխակի անցքեր զանազան կուգան ու կ'երթան:

Ո՞վ կրցաւ չափել ձեր մէջ— այս ամբողջ ժողովուրդին մէջ— կուտակուած կորովն ու կամքը, որպէսզի համարձակէր արտասանել մահավճիռը, վերջնական ու անվերաքննելի:

Եւ ո՞վ համարձակեցաւ պատմութեան յանձնել մեզ, նոյն իսկ աշխարհասասան ոսպնիի ամէնէն կատաղի օրերուն, երբ վերը երկինքն էր, իսկ վարը՝ եաթաղանը:

Մշեցի մօր համար չէ՞ր որ կ'երգէր բանաստեղծը.

Կարդալ – գրել լաւ բան է,
Բայց երբ կուգայ քննութիւն,
Հարցուցէք աշակերտին,
Վաթել գիտէ՞ նա արիւն:

Տարօնը ստացա՞ծ էր այդ գիտելիքը — արիւն թափել, յանուն ազատութեան: Եւ եթէ ծանր վրիպումներ գործուեցան, ճակատագրական պահուն, այդ չի նշանակեր թէ այլ եւս չպիտի ունենանք ոչ Վարդավառ, ոչ ալ հայրենիք մը ամբողջական:

Մեր անդարձ մահավճիռը կը տրուի այն ատեն, երբ կը մոռնանք ե՛ւ Վարդավառ ե՛ւ հայրենիք: Երբ կը դառնանք միջազգային բոշաներ, առանց դաւանանքի եւ առանց պատմութեան: Երբ հովին կուտանք մեր սրբութիւնները, թերեւս մարգանքը չփոթելով բուն գիտութեան հետ:

Ու մանաւանդ, երբ ուժով ձեռքով մրցումի կ'ելլենք, բացուած ճեղքերը աւելի լայնցնելու խելագարութեամբ:

Թշնամին այդ օրը չի տեսներ, եթէ մենք սորվինք— սորվի՛նք, վերջապէս—սանձ դնել մեր ներքին թշնամութեանց, որոնք արդէն հասած են զարհուրելի եւ անօրակելի աստիճանի մը:

Թող Վարդավառը Ջուր ցանէ բոլոր անոնց կիրքերուն վրայ:

Շ.

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼ ԿՈՂՄԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱՒ

»»»··«««

ՄԱԹ. ԼԷՅԼԷԿԵԱՆ ԵՒ ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ ԿԸ ՎԿԱՅԵՆ ԹԷ ՈՐ ԵՒ Է ՁԵՒՈՎ ՄԵՂՍԱԿԻՑ ՉԵՆ ԴՈՒՐԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Պ. ԱԼ. ՔԱՄԻՆՍԿԻԻ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼԻ ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ ԿՐՆԱՅ ՍԵՊՈՒԻԼ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

ԽՈՒՌՆ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԴԱՏԱՐԱՆԷՆ ՆԵՐՍ ԵՒ ԴՈՒՐՍԸ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 25 յունիս.— Դուրեան Արքեպիսկոպոսի սպանութեամբ ամբաստանուած ինը Դաշնակցականներու պաշտպան կողմին ունկնդրութիւնը այսօր սկսաւ քաղաքիս Ճէնէրըլ Սէշընսի, երկրորդ յարկ թիւ 5 դատասրահը, 14 երդուեալներու առջեւ, նախագահութեամբ դատաւոր Քորրիկընի:

Հետաքրքրութիւնը բացառապէս մեծ էր այսօր եւ մեծագոյն Նիւ Եորքի զանազան քաղաքներէն, ինչպէս Նաեւ Մասաչուսէցէն ու այլ նահանգներէ բազմաթիւ շահագրգռուողներ, ամբաստանեալներու ազգականներ, բարեկամներ ու ծանօթներ եկած էին տեսնելու բացումը պաշտպան կողմի դատական պայքարին: Այսօրուան հայ ունկնդիր հասարակութեան դիմագիծերու ընդհանուր պատկերէն գուցէ առաջին անգամն ըլլալով հոս գայէն ի վեր՝ պատճառ մը չգգացի ամչնալու: Հայ իգական սեռի ներկայանալի մասը եկած էր դատասրահ կամ կը սպասէր դուրսը:

Դատավարութիւնը, սակայն, չսկըսաւ մինչեւ ժամը 10.30, վասնզի դատաւորը յանցդատապարտեալ անձի մը տրուած պատիժին թեթեւացման պատճառաբանեալ խնդրանք մը:

Պաշտպան փաստաբան Գ. Շերիտըն ժամը 10.30ին իր խօսքն ուղղելով դատաւորին, շատ մեղմ ձայնով առաջարկեց ինը ամբաստանեալները ազատ արձակել, նկատի ունենալով դատախազ կողմի բերած փաստերուն եւ վկայութեանց անզօրութիւնը: Այս կէտին դատաւորը թելադրեց երդուեալներուն դուրս ելլել, հարցը պաշտպան եւ դատախազ կողմերուն միջեւ վիճաբանութեան ենթարկելու համար: Երբ դուրս ելան 14 երդուեալները, Գ. Շերիտըն մի առ մի քննեց ամբաստանեալ կողմի բերած փաստերու եւ վկայութեանց տկարութիւնը, ծանրանալով իւրաքանչիւր ամբաստանեալի դէմ եղած վկայութեանց անբաւականութեան վրայ: Դժբախտաբար այնքան ցած ձայնով խօսեցաւ Գ. Շերիտըն որ, ունկնդիր հասարակութիւնը լրիւ կարծիք չկրցաւ կազմել դատաւոր Քորրիկընի առջեւ, անոր կատարած չիմեդանքներու մասին, ի նպաստ ինը ամբաստանեալներուն:

Դատախազ Գ. Ալ. Քամինսքի անմիջապէս յետոյ ընդդիմախօսելով, պարզեց եւ հիմնաւորեց դատախազ կողմին ամբաստանութեան հիմքերը, այն մտքով թէ անոնք՝ ամբաստանեալները՝ 1933 դեկտեմբեր 24ին հաւաքական դաւադրութեամբ եւ գործակցութեամբ սպանած են Ղեւոնդ արք. Դուրեանը Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ: Եւ Գ. դատախազը նոյն մեթոտով ինչպէս Գ. Շերիտըն, կանգ առաւ իւրաքանչիւր ամբաստանեալի դէմ բերուած վկայութեանց վրայ, գտնելով բաւարար հիմքեր դատը շարունակելու:

Դատաւոր Քորրիկըն երկու կողմերու թեր ու դէմ պատճառաբանութիւնները լսելէ յետոյ, հիմք չտեսաւ դատը չշարունակելու, եւ հրահանգեց ներս բերել երդուեալները: Պէտք է աւելցնել թէ Գ. Շերիտըն իր առաջարկով աւելի ձեւական գործ մը կը լրացնէր քան թէ կը հաւատար իր առաջարկին յաջողութեան:

ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Շերիտըն վկայի աթոռը հրաւիրեց ամբաստանեալ թիւ 1 ըլլալով Մատթէոս Լէյլէկեանը, որ օրինական երդումը կատարելէ ետք, թարգման Գ. Թէքպալեանի միջոցաւ պատասխանեց իր ուղղակի հարցաքննութեան (direct examination):

Անունդ ի՞նչ է: — Մատթէոս Լէյլէկեան: — Ո՞ւր կը բնակիս: = Նիւ Եորք: (Այս երկու հարցումներն ըրաւ թարգմանը, ազգերին կողմէ արձանագրուելու համար):

Գ. ՇԵՐԻՏԸՆ.— Քանի՞ տարեկան ես: = 42: — Ո՞ւր ծնած ես: Հաւաւ գիւղ, Բալու, Հայաստան:

— Ե՞րբ եկար այս երկիրը: = Առաջին անգամ 1913ին: — Երբ Ամերիկա եկար, Փրովիտէ՞նս հաստատուեցար: = Այո: — Փրովիտէնսի մէջ նախ քաբէթէրիա մը եւ ապա գործարան աշխատեցա՞ր: = Այո:

— 1915ին կամաւոր գացի՞ր: = Այո, կամաւոր գացի Հայաստանի դատին համար: — 1920 սեպտեմբերին երբ ցրուեցաւ հայկական լեգէոնը, դուն վերադարձա՞ր Միացեալ Նահանգները: = Այո, Նիւ Եորք եկայ:

— Մեծ պատերազմին հայ կամաւորներուն միացա՞ր եւ ֆրանսական բանակին մէջ մարզուեցա՞ր: = Այո: Ղրկուեցանք Կիլիկիա եւ կռուեցանք Թուրքերու դէմ: — Ֆրանսական բանակի հայ լեգէոնին մէջ մնացի՞ր:

= Այո:

— Զինադադարէն ետք եկա՞ր այս երկիրը: = Այո: — Ետոյ Փրովիտէնս գացի՞ր եւ գործեցի՞ր նոյն գործարանին մէջ, ուրկէ մեկնած էիր կամաւոր ըլլալու համար: = Այո:

— 1930 մայիսին եկա՞ր Նիւ Եորք եւ հոս հաստատուեցա՞ր: = Այո:

— Ի՞նչ գործ ըրիր: — Նախ գործեցի Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ:

— Քանի՞ ամիս գործեցիր: = Կարճ ատեն մը, քանի մը ամիս:

— Դուն անդա՞մ ես Դաշնակցութեան: = Այո:

— 1933ին գուն ֆարստիզա՞ր էիր Հ. Յ. Դ. Նիւ Եորքի կամիտէին: = Այո: — Դուն լաւ ծանօ՞թ ես Հայոց մէջ. Զիս լաւ կը ճանչնան իմ հայրենակիցներս: — Ձեր գիւղացիները տնտեսական եւ այլ ընկերութիւններ ունի՞ն: = Այո, մեր գիւղացիները ունին հայրենակցական եւայլ ընկերութիւններ: — Նիւ Եորքի քու հայրենակիցներուդ կողմէ լաւ ճանչցուա՞ծ ես: — Այո: — Անցեալ 10—12 տարիներու ընթացքին քու գիւղի հայրենակցական ընկերութեանց մէջ լաւ դեր կատարա՞ծ ես: — Այո: Օժանդակած եմ: — Ամուսնացա՞ծ ես թէ ամուրի: — Երկրին մէջ ամուսնացած եմ. կինս սպաննուած է Թուրքերէն, իմ որդիս յետոյ գտնուեցաւ Խարբերդի մէջ: (Դատախազ Գ. Քամինսկի կ'առարկէ թէ պէտք չկայ վկային ընտանեկան պատմութիւնը ըսել դատարանին առջեւ): — 1930էն ետք Նիւ Եորքէն դուրս գացա՞ծ ես: = Քաղաքէն դուրս եկած չեմ:

(Շար.)

ԽՄԲ.— Այս թղթակցութիւնը ստացած էինք առջի օր: Երէկ ստացանք ՀԻՆԳ հատ եւս, յունիս 26 – 30, խիստ շահեկան բովանդակութեամբ: Յունիս 27ի նիստին մէջ, պաշտպան փաստաբան Գ. Շերիտըն բողոքելով դատաւոր Քորրիկընի «դէմքի արտայայտութեանց դէմ», ՊԱՀԱՆՋԱԾ Է ԵՐԴՈՒԵԱԼՆԵՐՈՒ ՑՐՈՒՈՒՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՆՈՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ»:

Իրարու ետեւէ պիտի հրատարակենք բոլոր մանրամասնութիւններով:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՍՆ ԴԺՈԽՔԻ

»»»·«««

Մէկ քանի օրէ ի վեր տիրող տօթը ակամայ մեր երեւակայութեան մէջ կ'արթնցնեն Դժոխքի հնօրեայ պատկերը:

Մտածեցէ՛ք որ եան, Դժոխքին մէջ, հարիւր, թերեւս հազար անգամ աւելի տաք պիտի ըլլայ քան այս միջոցիս Գոլոսոյ մէջ:

Այս մտածումը անգամ մարդս կը սարսափեցնէ:

Իրա՛ւ է որ ամէն մարդ անհրաժեշտաբար Դժոխք երթալու ստիպուած չէ: Սակայն տրուած ըլլալով Արքայութիւն երթալու բազմազան դժուարութիւնները, շատ հաւանական է որ մեծ շատերը յաւիտենական հուրին պիտի արժանանան:

Ես, իմ մասիս, կը նախընտրէի ցուրտ Դժոխք մը, այնպէս ինչպէս կը տեսնուի Սկանտինաւեան դիցաբանութեան մէջ, քան քրիստոնեականը:

Անշուշտ լաւագոյնը երկուքին խառնուրդը պիտի ըլլար, բայց դժբախտաբար դժոխքներուն յատկանիշն է ո՛չ թէ լաւագոյն՝ այլ յոռեգոյն ըլլալ:

Հնդկական Դժոխքը, Նարաքա կամ Նիրաեա, իր տեսակին մէջ ամէնէն կատարելագործուածն է: Զանազան բաժանումներ ունի,— կարծեմ ութը բաժանում,— որոնց մէջ տաքն ալ կայ պաղն ալ եւ նոյնիսկ բարեխառնը, նաշակի՝ կամ աւելի ճիշդը՝ յանցանքի համեմատ: Անգլիական confortը ատկէ աղէկը պիտի չկրնար գտնել:

Եգիպտական կրօնքը որ մեռեալներուն ո՛չ առաքինութիւնները վարձատրելու սովորութիւն ունի եւ ո՛չ ալ յանցանքները պատժելու, Դժոխք մը սահմանած է ուր ո՛չ վայելք կայ եւ ոչ ալ տանջանք եւ սակայն քիչ շատ կը նմանի յոյն դիցաբանութեան Հադէսին ուր մեռեալները, յիշողութենէ զրկուած սին ստուերներ՝ տալտամօրէն ման կուգան, առանց որ եւ է չարչարանք կրելու կամ հաճոյք վայելելու:

Մեր այս դժոխային շրջագայութենէն վերադառնալով Փարիս, դիտել կուտամ որ ներկայ ջերմութեան գիմագրաւելու լաւագոյն միջոցն է զգուշանալ քաղաքական, ազգային կամ գրական սին վիճաբանութիւններէ, որոնք միայն մեզ ալ աւելի տաքցնելու կը ծառայեն: Եթէ ժողովական էք, բարձրէն եկած օրինակի մը հետեւելով, անձնական տկարութիւն պատրուակեցէք ու ժողովի մի՛ երթաք: Եթէ նիւթական միջոցներ ու պատեհութիւնն ունիք, վերին Վօսփոր գացէ՛ք եւ օրը քանի մը անգամ ծովլողանք ըրէ՛ք:

Իսկ եթէ այդ միջոցները չունիմ, ինչ որ կ'ուզէք այն ըրէք, ես ստիպուած չեմ ձեր հոգը քաշելու... այս տաքերուն:

ՀՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(Ձանկատամարտ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՈՉ - ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒՄԸ

»»»··«««

ԱՐԱԳՕՐԷՆ ԿԸ ՍԿՍԻ ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ, ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ ԵՒ ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐԸ, ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐԸ 1

Երկու օրէ ի վեր տեղեկութիւններ կը հաղորդենք Թուրքիոյ տեղաւորման — տեղահանութեան — նոր օրէնքի գործադրութեան մասին: Գրեցինք թէ արեւելեան Թրակիայէն եւ Տարտանէլէն 8000 Հրեաներ հրաման ստացած են հեռանալու:

Պոլսէն օտար թերթի մը թղթակիցը կը գրէ.—

«Թուրք զինուորական իշխանութիւններ սկսած են տեղահանել օտար ազգութեանց պատկանող այն բնակիչները, որ կը բնակին Տարտանէլի շրջանը, Սեւ Ծովու մօտ եւ Թրակիոյ մէջ: Բոլոր Հրեաները, Հայերը եւ Պուլկարները, արագօրէն կ'արտաքսուին այդ վայրերէն ու կը ղրկուին Պոլիս, իսկ անկէ՝ կամ Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս եւ կամ Փոքր Ասիա: Մասնաւորապէս մեծ է թիւը այն Հրեաներուն որոնք կը տեղահանուին: Անոնք ամէն աղքատութեամբ կուգան Պոլիս՝ շատ եղերական վիճակի մէջ եւ առանց նոյնիսկ իրենց բեռները առնելու կամ իրենց կալուածային գործերը կարգադրելու իրաւունք ունենալու: Թրակիայէն, Սեւ Ծովու եզերքներէն եւ Տարտանէլէն ոչ – Թուրքերու այս տեղահանումը կապուած է թուրք կառավարութեան այն ծրագրին հետ որով մտադրած է անմիջապէս սկսիլ երկրին եւրոպական բայց մանաւանդ պալքանեան սահմաններու ուժեղացման: Այս կարեւոր նախաձեռնութեանց մասին որ եւ է յստակութեան առաջքը առնելու համար, այդ վայրերէն կը հեռացուին բոլոր ոչ – Թուրքերը»:

Այս կարեւոր հարցի մասին ստացած ենք թղթակցութիւն մը՝ մեր աշխատակից Վ. Իշխանեանէ: Պիտի հրատարակենք յաջորդ համարով:

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Այսօր չորս մը ցոյցեր տեղի պիտի ունենան Փարիզի մէջ: Հրեղէն Խաչի ասպետները, որ Փաշական կը կոչուին, պիտի երթան Ցայթեան կամարին տակ, վառելու անծանօթ զինուորի դամբարանին անմարելի բոցը:

Այս ձեռնարկին դէմ բողոքելու համար, միացեալ ցոյց մը կազմակերպած են ընկերվարականներն եւ համայնավարները: Երկու հոսանքներու հրատարակած կոչերէն կ'երեւայ թէ ցոյցը պիտի ունենայ պատկառելի համեմատութիւն: Հրեղէն Խաչի հրամանատարը, գնդ. տը լա Ռօք, գաղտնի կը պահէ իր ծրագիրները, բայց հակառակորդները կ'ըսեն թէ զաւառներէն ալ պատուիրակութիւններ բերած են եւ իրենց ուժերը պիտի ցուցադրեն Փարիզի փողոցներուն մէջ: Այս բոլորը համարելով «Փաշական գրգռում», Սէնի ընկերվարական եւ Փարիզի շրջանի համայնավար կազմակերպութիւնները որոշած են հակացոյց մը սարքել Վէնսէնի մէջ, ժամը 3ին:

Կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, բարեկարգութիւնը ապահովելու համար: Մասնաւորապէս խիստ պիտի վարուին օտարականներու հետ:

⁂ Երէկ բացուեցաւ Նախկին զինուորներու եւ պատերազմի զոհերու ազգ. Դաշնակցութեան արտակարգ ազգ. խորհուրդը, որ կը վերջանայ այսօր: Այս կազմակերպութիւնը ունի 3.500.000 անդամներ, եւ մասնաւոր աղդով մը կը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՏԻԳՐԱՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
[1891 - 1934]

Տիգրան Աւետիսեանը սպաննուած...

«Յառաջ»ի հաղորդած այս կարճ ու ցնցող լուրը խորապէս խռովեց ամէն մէկ Դաշնակցականի հոգին ու միտքը: Մանաւանդ անոնց որ անձամբ տեսած ու ճանչցած են այս անվեհեր ընկերը:

Կարմիր բռնակալութիւնը աւարնաբար ու վայրագօրէն զոհ մը եւս խլեց մեր շարքերէն: Հրէշին տմարդի ու դաւադիր ձեռքը մարեց կեանք մը, որու գոյութիւնը քունէն ու հանգիստէն զրկած էր Կրեմլինի ճիւաղները: Վատոգի ու վախկոտ ոճրագործներու արձակած գնդակով զարնեցաւ սիրտ մը, որ ամբողջ քսան տարի բաբախած է հայրենիքի եւ իր պաշտամունքը եղած կուսակցութեան համար: Չկարողանալով ընկճել անոր հոգին ու կամքը, արիւնարբու մեռցուցին զայն: Սակայն, պատմութեան այդ վիժածները կը մոռնան, որ ճշմարիտ հերոսները անմահ են:

Գրիչը ձեռքս եմ առած, սակայն տարակոյսի մէջ եմ: Ի՞նչ գրեմ Տիգրանի մասին: Աւելի ճիշդ, ի՞նչ չգրեմ...

Չէ՞ որ թշնամին արթուն է եւ վատ: Չէ՞ որ Տիգրանի ընկերները դիշատիչ գազանի արիւնոտ ճանկերու մէջ կը գտնուին ու արիւնարբու բորենին չի վարանիր մեռեալին վրէժը լուծել անմեղ հոգիներէ: Չէ՞ որ մարդկային կերպարանքէ զուրկ այդ սատուկները պատրաստ են ոչ միայն ողջակիզելու ողջերը, այլ եւ ընդունակ ցածաբար անարգելու մեռեալի գերեզմանն ու ոսկորները: Օ՜հ, ժամանակներ ու բարքեր...

Սակայն, չգրել Տիգրանի մասին անկարելի է: Որովհետեւ, անոր կեանքն ու գործը մեր նորահաս սերունդին համար հաւատքի ու ոգեւորութեան անսպառ աղբիւր մըն են: Պէտք է գիտնան բոլորը, որ Տիգրան Աւետիսեանը վարնուեցաւ Դաշնակցութեան դրօշը կրծքին ամուր սեղմած:

^

Տիգրան Աւետիսեան կը պատկանէր Դաշնակցութեան այն սերունդին, որ ասպարէզ նետուեցաւ ռուսական մեծ յեղափոխութեան ալիքներուն վրայ, առաջնակարգ տեղ գրաւելով մեր կուսակցութեան մէջ: Այդ սերունդին լաւագոյն ներկայացուցիչները համախմբուած էին Թիֆլիսի «Աշխատաւոր» թերթին շուրջ, միաժամանակ վարելով թէ՛ թերթը եւ թէ Վրաստանի Կեդր. Կոմիտէութիւնը:

Մինչեւ յեղափոխութիւն, անոնք բոլորն անցած էին համաշխարհային պատերազմի բովէն, մասնակցելով կամաւորական խումբերուն եւ հայկական նահանգներու վերաշինութեան աշխատանքներուն: Իսկ փետրուարեան յեղափոխութենէն վերջ, անոնց առջեւ, Թիֆլիսի մէջ, կը բացուի գործունէութեան լայն ասպարէզ:

Պէտք է գիտնալ, որ այդ ժամանակաշրջանին Կովկասի քաղաքական կեանքը կեդրոնացած էր Թիֆլիս, որ դարձած էր ռուս - թուրք - վրացի - հայկական բախումներու հակամարտութիւններու եւ դաւերու հնոց: Եւ հայկական շահերը պաշտպանելու տեսակէտէն, Թիֆլիսի Կեդր. Կոմիտէին վրայ խոշոր պատասխանատուութիւն էր ինկած: Այդ ծանր պատասխանատուութիւնը, մինչեւ Վրաստանի խորհրդայնացումը (1921 Փետր.), երիտասարդներէ կազմուած Կեդր. Կոմիտէն տարաւ պատուով:

Ցախուռն ու անկախ մտածողութեամբ, խիզախ ու համարձակ յղացումներով, վճռական ու կորովի կեցուածքով եւ քաջ ու հերոսական գործերով, Թիֆլիսի «Աշխատաւորական» խմբակը մեծ համակրանքի արժանացաւ, խոշոր ազդեցութիւն ունեցաւ աշխատաւոր զանգուածներու վրայ եւ արժանացաւ երիտասարդութեան պաշտամունքին: Եւ Տիգրան Աւետիսեան այդ խմբակին առաջիններէն մէկն եղաւ:

Իր կենսագրութիւնը մանրամասնութեամբ յայտնի չէ ինծի: Նոյն իսկ չգիտեմ իր ծննդավայրին անունը: Առաջին անգամ ըլլալով, իրեն հանդիպեցայ Թաւրիզում՝ 1925ին:

Միջահասակէն քիչ մը բարձր, նիհարակազմ, ուղիղ դիմագծերով, գեղեցկադէմ, պղտիկ սեւ պեխերով, փայլուն ու վառվռուն աչքերով, համակ եռանդ ու կամք էր Տիգրանը: Ուսած է Թիֆլիս, ապա հետեւած Երեւանեան ճիւղին՝ Ռուսաստանի համալսարաններէն մէկուն մէջ: Պատերազմի ընթացքին կը ձգէ ուսումը եւ կը մեկնի ճակատ, ուր խումբ մը մտաւորական ընկերներու հետ (որոնց մէջ նաեւ ընկ. Կարօ Սասունի) կ'աշխատի գրաւուած շրջաններու մէջ: Յեղափոխութեան օրերուն կը վերադառնայ Թիֆլիս եւ ընտրուելով Կեդր. Կոմիտէի անդամ, ամբողջովին կը տրուի կուսակցական գործունէութեամբ: Կը մասնակցի «Աշխատաւոր» թերթի խմբագրութեան, ապա կ'ընտրուի Վրաստանի խորհրդարանի պատգամաւոր:

Կը մասնակցի Երեւան գումարուած Հ. Յ. Դ. 9րդ Ընդհ. Ժողովին:

Երբ Վրաստանը կը խորհրդայնանայ, Տիգրանը բոլոր դիւրութիւններն ունէր արտասահման անցնելու: Սակայն, ինքը եւ ընկերները չեն ուզեր պառուիլ ժողովուրդէն ու շարքերէն եւ Կեդր. Կոմիտէն իր ամբողջ կազմով կը մնայ նախկին դիրքերու վրայ: Այդ օրերուն Հայաստանի մէջ տեղի կ'ունենայ փետրուարեան ապստամբութիւնը, որու արձագանգները կը հասնին Թիֆլիս: Տիգրանը հանգիստ կը կորցնէ: Եւ ահա, մտաւորական եւ մարտական ընկերներէ կազմելով փոքրիկ խումբ մը, Պաթումի վրայով կը փութայ Հայաստան, միանալու ապստամբ ընկերներուն:

Պաթումի մէջ կը հանդիպին Հայաստանէն փախած խմբապետի մը, որ կը պատրաստուէր արտասահման մեկնիլ: Այդ հանդիպումը շատ կ'ուրախացնէ խումբը, որովհետեւ փորձառու եւ վարժ զինուորական հրամանատարի մը պէտքը կը զգային: Կը դիմեն անոր, որ խումբի առաջնորդութիւնը ստանձնէ: Բայց վերջինս «քաղաքական հեռատես ու խորիմաստ մտքեր յայտնելով» կը մերժէ եւ չուներ կ'առնէ... Փարիզ: Պէտք էր լսել Տիգրանը, թէ ինչպիսի զայրոյթով ու արհամարհանքով կը պատմէր այդ դէպքի մասին:

Այս անյաջողութիւնը չի յուսահատեցներ անձնուէր խմբակը եւ անոնք կը շարունակեն իրենց ճամբան առանց առաջնորդի: Թէ ինչպիսի հերոսական քայլ էր այդ, բաւական է գիտնալ, որ Պաթումէն մինչեւ Ղարաքիլիսէ ամբողջ տարածութիւնը գրաւուած էր Թուրքերու կողմէ եւ պէտք էր այդ ճամբան կտրել ու ապա ճեղքելով կարմիրներու ճակատը, հասնիլ ապստամբներուն: Խումբը առանց վարանումի կը քալէ եւ հազար ու մէկ վտանգներէ անցնելով կը հասնի Ալեքսանդրապոլ: Այստեղ կ'իմանան, որ Երեւանը ինկած է եւ ապստամբութիւնը զսպուած: Գիւղէ գիւղ ու յուսահատ, նոյն վտանգներուն ենթակայ, կը վերադառնան Պաթում, այնտեղէն ալ Թիֆլիս.

Մէկ տարի յետոյ, 1922ի ամառը, Թիֆլիսի մէջ, հայ յեղափոխականի վրիժառու գնդակով գետին կը փռուի Ջարդարար Ճէմալ փաշան՝ իր թիկնապահին եւ քարտուղարին հետ միասին: Քանի մը օրուան մէջ 7—800 Դաշնակցականներ կը ձերբակալուին, որոնք Չեկայի զնդաններուն մէջ կ'ենթարկուին անլուր տառապանքներու: Կը ձերբակալուի նաեւ Տիգրանի կինը, որ տարի մը աւելի կը մնայ բանտը եւ ապա կ'աքսորուի Ռուսաստան.

Տիգրան կը յաջողի աներեւութանալ եւ, եթէ չեմ սխալիր, միակը ըլլալով Կեդր. Կոմիտէի կազմէն, ձեռք չանցնիր (կամ թէ կը բռնուի շատ ուշ): Ամիսներու այդ գաղտնի կեանքն այնքան հարուստ է զանազան դրուագներով ու պատահարներով որ, ուղղակի հէքիաթի կը նմանի: Պատմեմ միայն մէկը:

Փախստականները ստիպուած էին յաճախ իրենց տեղը փոխել: Օր մը կը պահուին տան մը մէջ: Գիշերը, պառկելու ատեն, երկու ընկերները կը կռուին: Տիգրան կը պնդէ, որ պէտք է զգոյշ ըլլալ եւ հագուստը չհանել: Միւսը, որ գլխու մազերու չափ վտանգ անցուցած էր, կը յամառի եւ անկողին կը մտնէ շապիկ վարտիքով: Տիգրանն ալ կը բարկանայ ու նոյնպէս հանուելով, կը պառկի: Կէս գիշերին յանկարծ տունը կը կոխեն: Ժամանակ չունենալով հագուելու, երկուքն ալ պատուհանէն կը ցատկեն ու կը փախչին: Տիգրանը իր հետ կ'առնէ ձեռքն անցած հագուստ մը, զոր կը հագնի ճամբան: Հազիւ տունէն հեռացած, կը հանդիպին գիշերուան [illegible] զինուորներուն. Ընկերը, որ ռուսերէն չէր գիտեր, կը սկսի պոռալ ու ցատկռտել: Տիգրանը կը քաշքշէ ընկերը եւ դիմելով պահակներուն, կը խնդրէ որ օգնեն իրենց ընկերը հիւանդանոց փոխադրելու, որովհետեւ ջերմախտէ բռնուած՝ անկողինէն ելած, փախած է... Պահակները կառք մը կեցնելով, երկուքն ալ կը նստեցնեն մէջը եւ ճամբայ կ'իյնան: Երբ ապահով կը հասնին ընկերոջ մը տունը, անկցինները կը սկսին քրքջալ խնդալ: Ուրախութեան պատճառը Տիգրանը կը հասկնայ միայն այն ատեն, երբ կը նայի որ փախուստի ժամուն իր հագուստին փոխարէն առած է եղբօր տան տիկնոջ հագուստը

Եւ ինչպէս կը խնդային երկուքն ալ, երբ կը պատմէին այս դէպքը: Ա՜խ, սիրելի Տիգրան, կարելի՞ է մոռնալ այդ անհոգ ու չարաճճի ծիծաղը:

Դրօի ու Ստալինի միջեւ եղած համաձայնութեան հետեւանքով, բանտարկեալներու մեծ մասը ազատ կ'արձակուի, իսկ մնացածը, թիւով 120 հոգի, կ'աքսորուին Ռուսաստան երեք տարով: Այս վերջիններու մէջ կը գտնուէր նաեւ Տիգրանը:

Այստեղ կանգ կ'առնեմ: Կարելի չէ այլ եւս խօսիլ Տիգրանի յետագայ գործունէութեան մասին: Կը բաւականանամ միայն ըսելով, որ Տիգրանը Թաւրիզ եւ Վրաստանի մեր կազմակերպութիւններու համար եղած է այն ինչ որ իր ժամանակին Հրայրը՝ Սասունի եւ Մուշի մէջ:

Բայց եւ այնպէս, կ'ուզեմ յիշել դէպք մը եւս, ցոյց տալու համար Տիգրանի քաղաքական հեռատեսութիւնն ու հաստատութիւնը:

Կարեւոր եւ պատասխանատու ժողովի մը ժամանակ, Տիգրանը կանգնած աշխարհագրական քարտէսին առջեւ, կը յայտնէր իր կարծիքը քաղաքական այն հեռանկարներու մասին, որոնց կրնար ենթարկուիլ Խորհ. Ռուսաստանը: Պէտք չէ մոռնալ, որ 1925ին Ռուսաստանի համար արտաքին վտանգ կը ներկայացնէին Անգլիան, Ֆրանսան, Լեհաստանը եւ Ռումանիան: Երբ կը հետեւէիր խորհրդային մամուլին, այն տպաւորութիւնը կը ստանայիր, թէ այսօր չէ, վաղը պատերազմ պիտի ծագի Ռուսաստանի եւ այդ երկիրներէն մէկու մը հետ: Իսկ Ճափոնի հետ Մոսկուան լաւագոյն բարեկամական յարաբերութիւններու մէջ էր: Հակառակ տիրող կացութեան, Տիգրանը կը պնդէր, թէ համայնավարութեան մահացու թշնամին Ճափոնն է եւ վտանգը Ծայր. Արեւելքէն պիտի գայ: Կարծեմ, ժողովականներէն եւ ոչ մէկը համամիտ գտնուեցաւ իրեն:

Ներկայիս, բոլորի բերնին մէջ է Մարաջախտ Ֆօշի այն պատմական դարձած խօսքը թէ համայնավարութեան գերեզմանը Ծայր. Արեւելքի մէջ պիտի փորուի: Սակայն, մեծ զինուորականի խօսքերը յիշեցին միայն այն ատեն, երբ Ճափոնը գրաւած էր Մանչուրիան եւ նիզակները ցցած Ռուսաստանի կրծքին...

Իսկ Տիգրանը, որ բնաւ լսած չէր Ֆօշի կարծիքի, մասին, դէպքերը սկսելէն վեց տարի առաջ, ըրաւ քաղաքական այդ մարգարէութիւնը:

Երեք տարուան աքսորի պայմանաժամը լրանալէ վերջ, ի հարկէ, Տիգրանը տուն վերադառնալու իրաւունք չստացաւ: Ընդհակառակն, 1927ին, երբ Հայաստանի մէջ իրարու ետեւէ տեղի կ'ունենային կանոնաւոր ձերբակալութիւններ, Ռուսաստան եղած աքսորականներն ալ բանտ նետուեցան եւ ապա քշուեցան Սիպերիա: Եօթը տարի վերջը աքսորավայրէն դաւադրօրէն Տիգրանը Թիֆլիս կը բերուի եւ տմարդօրէն կը սպաննուի:

Խորհրդային իշխանութիւնը սպանութիւնը կը վերագրէ աւազակներուն: Համաձայն ենք, որովհետեւ աշխարհիս երեսին գոյութիւն չունի աւելի ոճրածին ու անբարոյ աւազակ, քան ինքը խորհրդային իշխանութիւնը.

Տիգրանի հետ միասին տասը օր ապրեցանք նոյն սենեակին մէջ: Գիշերները կը յուզէինք զրուցելով: Կը պատմէր ու կը պատմէր: Ցափշտակութեամբ, հիացումով եւ, յաճախ ալ, զարմանքով մտիկ կ'ընէի իրեն:

Գիշեր մըն ալ հետեւեալն ըսաւ.

— Այս բոլորը կը պատմեմ, որովհետեւ կրնայ պատահիլ, որ դուն յաջողիս ազատուիլ: Իսկ ես կը մնամ հոս եւ չգիտեմ, թէ վաղը ի՛նչ կրնայ պատահիլ ինծի: Գոնէ, այս ամէնը դուն գիտցիր...

Եւ պատահեցաւ անխուսափելին: Տիգրանը այլ եւս մեզ հետ չէ...

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԵՔ ԵՐԳԵՐՈՒ ԵՐՐՈՐԴ ՊԱՏԿԵՐ

Մեր լեռներում երկնայեց, մեր ձորերում խորախոր
Մեր դաշտերում ցորահերկ, ուր բացել է ուրախ օր,
Մեր հնօրեայ գիւղերի, քաղաքների վրայ մեր
Ես տեսնում եմ թռչում են երազների երամներ·

Երազների երամներ եւ կապոյտներ եւ իղձեր,
Այնքան մաքուր, որ անցեալ ոճիրները չեն պղծել,
Նրանք թռած գալիս են, է՜յ, դարերի յետեւից,
Եւ օրէ օր աճել են մինչեւ եկել, հասել ինձ:

Ու տեսնում եմ ես ահա, թռչուններն այդ տարագիր,
Որ ծնունդ են դարերի տառապանքի կրկնակիր,
Օ՜ շատերն ինձ ծանօթ են, գուցէ մի օր մանկական,
Իմ հոգուց են դուրս թռել, որ այսօր էլ ինձ հետ գան:

Գուցէ նրանք թռել են մի հայրական մեծ սրտից,
Մի մայրական կրծքից՝ որ մի օր կաթ է տուել ինձ,
Բայց շատերն ինձ էութեամբ անծանօթ են եւ օտար,
Է՜յ, ո՞վ գիտէ՛ ծնել են ինձնից առաջ քանի՜ դար...:

Բայց ամէնի թեւերին մի նիշ կայ ինձ հարազատ,
Տառապանքի կնիքը՝ յոյսի շողով յարազարդ,
Հէնց այդ նիշն է, այդ նիշն է անջնջելի միշտ գրուած,
Որ մեր աշխարհ նրանց դարձնում է հանգրուան:

Ահա, որպէս թիթեռներ միշտ ծաղկոտ, յուսաբաղձ,
'Նրանք իջնում, թառում են մեր դաշտերին նոր ծաղկած,
'Նրանք որպէս լոյսի շիթ, որպէս կաթիլ արփի՝
Իջնում են վար ու նստում մեր նոր տաշած քարերին:

Որպէս յոյսի պսակում, որպէս կամքի կարմիր փայլ՝
Շողշողում են, աշխատող դէմքի վրայ տիրակալ:
Մանուկների աչքերում, մեր ջրերի պէս վճիտ,
Փայլում են այդ երազներն, իբրեւ մշտիտ վառ ու ջինջ:

Ու հիմա էլ, երբ ես այս երգի տողերն եմ գրում
Նրանք իբրեւ լոյս իմաստ փռւում են այս տողերում:
Օ՜, ամէն ուր, ամէն ուր, որ նոր կեանքն է եռում,
Մարմնացրած իջնում են այդ երազներն ու նստում:

Նստում են մեր լեռներին, մեր ձորերին խորախոր,
Մեր դաշտերին կանաչած, ուր բացել է ուրախ օր:

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑ

ՏԱՐՕՆԻ ՍՈՒՐԲԸ

ԱԹԷՆՔ.— Միայնող ուխտավորներու, քանդուած տաճարներու, անշուք շիրիմներու եւ մոխրակոյտերու շուրջն է որ պիտի տօնենք Տարօնի տառապանքի ու պայքարի Օրը.

Ձերն օրն է Տարօնացիներ, ձեր օրը, որովհետեւ հազարաւոր Տարօնացիներ ազգութեան եւ հայրենիքի համար մեռցան իրենք զիրենք եւ տարուեցան դէպի մեծ ու ահաւոր Գողգոթան, ներկայիս կը տեսնէք որ այդ ահագին տարածութեան վրայ կուտակուած մոխրակոյտերը եւ անթաղ շիրիմները ինչպէս ոտքի են կեցեր մէկ մարդու պէս եւ մեզի կը նային սպասելով մեզմէ յարգանք այս օրուան հանդէպ, սպասելով ուխտի այն խօսքին, որ իրենցմէ մեզի մնաց որպէս երդումի խօսք, իբրեւ գերագոյն կտակ ու պատգամ:

Կործանուած եկեղեցիներու տակ զուլումի ճիրաններէն ճմլուած Տարօնացիներուն համար է, որ Տարօնի հալալ հողին փարած դարերու ընթացքին դարտերու տակ հալ ու մաշ եղած, հորիզոնի մէջ ճախրող կռունկներէն եւ անցնող հովերէն ազատութեան խապրիկ կը մուրային:

Տարօնի տառապանքի պատմութիւնը քանի քանի ողբերգական դէպքեր ունի, — կախաղան, աքսոր, ջարդ աւեր ու հալածանք եւ բռնաբարումներ, լեցուն է մեր անբախտ Տարօնի պատմութիւնը: 60ական թուականներէն սկսեալ քու կրած տառապանքի բովէն էր, որ ի յայտ եկաւ ազգային ազատութեան գաղափար եւ հայրենիքի տենչ: Այդ երկարամեայ տարիներէն ի վեր, դուն քու ուսիդ առիր ազգային ազատագրութեան բոլոր ծանրութիւնը, ու քալեցիր ճակատ բարձր, զարկեր ու զարնուեցար գերագանց ուժերու դէմ եւ արիւնով ներկեցիր Տարօնի լեռն ու դաշտը, եւ հաւատացիր քու արդար պահանջիդ, դարերէ ի վեր Տարօնի կրած տառապանք եւ ինքն անմահ յիշատակութիւնը Պատմութեան մէջ անջնջելի կը մնայ: 80ական թուականներէն, որ վերադար… թօնքի թուականն է, Տարօն կը խայ… տար հայրենիքի ազատագրութեան տենչով: Տարօն արհամարհեց կեանք, շռայլեց արիւնէն, չվախցաւ կախաղանէն, բանտէն եւ աքսորէն, եւ առաւել բոցավառուելով հնչեցուց իր արդար բողոքի ձայն, կռուեցաւ ազատութեան տենչով ու միշտ …

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ - ՄԱՏԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ

(Իր մահուան տասնամեակին առթիւ)

Նոր լոյս տեսած էր իր առաջին հատորը, Տրտմութեան եւ Խաղաղութեան Երգեր, այն օրերուն, երբ «Ճակատամարտ» օրաթերթի, իրարու ետեւէն, շաբաթը քանի մը անգամ, հրատարակութեան կուտար անոր քերթուածները:

Զարիֆեանին հանդիպեցայ «Ճակատամարտ»ի խմբագրատան մէջ, ուր գրի առաւ իր գրքին ճակատը, դողդողուն մատներով, քանի մը տող, իբրեւ ձօն:

Առաջին եւ վերջին հանդիպումս պիտի ըլլար դալկահար երիտասարդին հետ, որուն ճակատը, այդ օրը, համեստ հպարտութեան մը ճառագայթը կը ցոլար: Համեստ՝ որովհետեւ իրեն շռայլուած բառերն ու խօսքերը չափազանցուած կը գտնէր: Կ'ըսէր թէ ընկերներն ու մտերիմ բարեկամները շատ ազնիւ ու բարի էին իրեն հանդէպ: Սակայն միայն այս վերջինները չէին, որ բանաստեղծ մը ողջուներ էին անոր առաջին հատորին մէջ, այլ բոլոր անոնք որ առաջին իսկ ընթերցումով, եւ պահելով բոլոր համեմատութիւնները, մեր օրերու Դուրեանն ու Մեծարենցը ողջուներ էին. ոչ թէ անոր համար, որ ատա՞ղ, ճակատագրով կ'եղբայրանար անոնց, այլ որովհետեւ, խորքով բանաստեղծ, իր հոգին Տրտմութիւնն ու Խաղաղութիւնն կ'երգէր, եւ որոնց պիտի գային միանալ շուտով Կեանքի եւ Մահուան Երգերը...:

Ոչ միայն հոգիով եւ ներշնչումներով բանաստեղծ էր Զարիֆեան, այլ եւ արտաքին իր պարումներով, վարած կեանքին մանրամասնութիւններով: Երազող, փնտռող, կարեկցող ու աղօթող բանաստեղծ էր: Գիշերները ներշնչումի ամէնէն բանաստեղծական պահերն էին անոր համար: Կ'ապաստանէր ծառերուն ստուերներուն: Հոն կը կենար գլուխը կախ, աչքը թաց, դիտելով հեռուն ծովը եւ դալկահար լուսինը: Յաճախ սաղմոս կը կարդար, մանաւանդ Պայրըն, զոր կը սիրէր արտասովորական սիրով ու խանդավառութեամբ: Գիշերները բաց դաշտին վրայ կ'անցընէր, խոկալով ու երազելով եւ գրի առնելով հետեւեալ յատկանշական տողերը:—

Ես գիշերն մէջ ազատ քերթող մ'եմ,
Ցորեկը, մութ անտառին մէջ տրտում
երգեր կը հիւսեմ,
Ու գիշերը, աստղերուն տակ, երազանքի կը նստիմ,
վայրի ծաղիկ կը փրթեմ:

Զարիֆեանի հոգին գերզգայուն թելերով կապուած էր իր շրջապատին հետ: Ծնունդն էր Սկիւտարի պէս միջավայրի մը, ուր խառնուածք ունեցող երիտասարդները չեն կրնար չդառնալ գրագէտ կամ բանաստեղծ: Բնութիւնը կը հրապուրէր բոլոր արթուր հոգիները: Մտաւորական - կրթական միջավայրը արուեստագէտներ կը պատրաստէր: Զարիֆեանի պէս զգայուն հոգի մը չէր կրնար կանուխէն չազդուիլ բոլոր այս ազդակներէն, եւ մանաւանդ չըմպել սիրոյ բաժակին վերջին կաթիլը: Անոր գերզգայութիւնը կատարեց էր իր դերը: Մէկ կողմէ դարձնելով երիտասարդ բանաստեղծ, որ քնարի մը վրայ իր ներքին տրտմութեան աչքերը կը ջնարկէր, միւս կողմէ քանդելով անոր ֆիզիքականին վերջին պահանջները, զայն ասպարէզ տալով արտաքին ամէն յարձակումներու, տանելով հէք քերթողը դէպի շիրիմ, այնքան վաղահասօրէն...

X

Հոգեբանական պահու մը կը զուգադիպէր Զարիֆեանի յայտնութիւնը: Աչքի առջեւ բերէք զինադադարին յաջորդող տարիները, 1918—21 Անդարձ մեկներ էին մեր գրականութեան վարպետները: Բառին գրական եւ արուեստագիտական իմաստով գրականութիւն գոյութիւն չունէր: Վերապրող գրական սերունդը, եւ այն որ նոր սկսեր էր գրել, կը գտնուէին տարագրութեան սարսափներուն անմիջական ազդեցութեան տակ: Թերթերը կը լեցուէին անհատական յուշերով եւ ականատեսի ցնցող պատմութիւններով: Հակակշիռ գոյութիւն չունէր եւ ոչ ալ գրական մտահոգութիւն: Ոչ մէկ գրող կը փորձէր պատկերացնել հայուն Մեծ Եղեռնը իր համայնական ծաւալով ու տարողութեամբ գրական ստեղծագործութեան մը մէջ, ուր պիտի դադրէին սովորական ձեւերուն երանգները, եւ ուր պէտք էր յայտնուէր բաբախող այն ոգին, որ տարագրութեան բովանդակ տարիներուն ապրեցաւ, ինչպէս, չէջան ըրաւ բոլոր անկիւնները եւ արիւնոտ անապատները, բանտերու նկուղներուն մէջ, լեռներու կոյս կատարներուն վրայ, անտառներուն խորը եւ հայրենական արծաթ ջուրերուն զոգը: Այն ոգին, որ ցեղին գերագոյն ակնումներուն եւ հոգեւարքին մէջ իսկ խիզախօրէն մղուեցաւ դահիճներուն եւ ոճրագործներուն...

Հերոսական ամայութեան մը մէջ էր հետեւաբար, որ կը յայտնուէր Մատթէոս Զարիֆեան: Մխիթարական եւ կազդուրիչ էր անոր երգը. առաջին իսկ օրէն անոր քնարը մեզի կը բերէր անկեղծ եւ ապրուած տրտմութեան եւ փնտռուած խաղաղութեան արձագանգը: Սիրեցինք իր առաջին երգերը, եւ այդ երգերով՝ երգիչը: Որովհետեւ անիկա մեզի կը բերէր տխրութեան մէջ քնքուշ եւ զգայուն երգերու գեղեցկութիւնը եւ ինչո՞ւ համար չսիրէին զինքը մանաւանդ բոլոր այն երիտասարդները որոնց հոգիներն ալ երկնի պէս խռոված էին հիւանդագին հեծեծանքներով: Այս էր պատճառը, որ Դուրեանին ու Մեծարենցին պէս Զարիֆեանն ալ դարձաւ երիտասարդութեան սիրելի երգիչը:

Մէկը, որ կը զգայ թէ իր կեանքի լապտերը կը մթագնի հետզհետէ, որ իր աչքերը կը խաւարին ու բնութեան գեղեցկութիւնները հոգիէ տեսանելի կը դառնան, որ պայծառատես զգայնութիւնը քերթողը գերեզմանի դուռները կը տանի հետզհետէ եւ անոր ականջին տխուր մեղեդիներ կը հծծէ, — այդպիսի հոգի մը անկեղծ մեկնիլ մը պիտի դառնայ, երկ… աշխարհին հոգին ու վիշտը երգելէն դադրելով երգելէ իր հոգին սեփական վիշտն ու տառապանքը: Զարիֆեանի քերթուածները ուրեմն ան… հոգիին պատմութիւնն կ'եղերերգեն

Բայց Զարիֆեանի տրտմութիւնը եւ խաղաղութեան կարօտը, առաջ… ակնարկով, մելամաղձոտ եւ յոռետես… չէջա մը չունին, ինչպէս երգերը բոլոր այն մեծ հոգիներուն, որոնց կեանքին ունայնութիւնը ողբերգական դարերէ ի վեր: Անոր տխրութիւնը շատ բնական, վայրկեանէ վայրկեան կեանքին եւ իր գեղեցկութիւններուն հրաժեշտ տալու գիտակցութենէն կը ծնի, գիտակցութիւն մը, որ կը դառնայ անոր գրական նկարագրին ամէնէն հարազատ ու անխարդախ մէկ տարրը:

ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

(1)

պատնէշի վրայ կանգնած եւ հաւատաւոր իր սուրբ ուխտին եւ խաչալին։ Սակայն 1914ին մեծ պատերազմին, մեր դարաւոր թշնամի Թուրքին առիթ ստեղծուեցաւ խեղդելու մեզ, սակայն չկրցաւ իր նպատակին հասնիլ։ Տարօնի մազապուրծ ազատած երիտասարդներ, որդեկորոյս հայրեր, ծնողազուրկ վրէժի կրակով լցուած տղաք մտան կամաւորական բանակի մէջ, անկարելին կարելի դարձուցին ու հասան Հայրենի սրբանուիրեալ հողին վրայ. Մխացող խարոյկներ, մոխրակոյտներ, փլչուած դանկեր եւ կործանուած տաճարներ շարժանկարի նման կը դիտեն շարանշարան։ Դիտելով կը համբուրեն եւ կը բացականչեն.

«Ով դուք անմահ հերոսներ, ձեր արիւնով սրբագործուած ու նուիրական ուխտի ամբողջացման համար կ'ուխտենք քալել այն փշոտ ճանապարհով, ուրկէց դուք քալեցիք»։ Ահա հերոս ժողովուրդի սուգի տօնն է այսօր, ոչ թէ սուգի տօն, այլ ուխտի տօն է։ Ունինք գանք այդ հերոս ժողովուրդի անշուք շիրիմին առջեւ եւ ուխտենք անշեղ քալել անոնց խաչալին եւ ուխտին փշոտ ճանապարհով։ Դասալքութիւնը դաւաճաններու համար է եւ յուսահատութիւնը թերահաւատներուն, իսկ դուք, Տարօնի բեկորներ, հերոս նահատակ ժողովուրդին ոսկորները դեռ արեւի տակ են, Տարօնի հողը կը սպասէ ցանոտ արտի խարանի վէրքերով. Ունինք եկուր եւ դաշն մը նոգիով այցելիր եւ դիտէ վայրկեան մը այն վերջին մահատարածի գալարումը, որ կրեց այդ հերոս ժողովուրդը, իր դարաւոր թշնամիներէն, խոնարհէ այս սրբազան օրուան առթիւ այդ աճիւններու առաջ, ոչ թէ արտասուքով, այլ վրէժառու եւ ուխտեալ հոգիով, աշխատէ որ այս սուգի տօնը փոխանակես յաղթանակի տօնի, չէ՞ որ մայրը ցաւով զաւակ կը ծնի, իսկ այդ ցաւով ծնած զաւակը կը լինի ծնողաց ուրախութեան պատճառ, եւ նոյնպէս դու հաւատաւոր եղիր, որ այս սուգի տօնը մօտիկ ապագային պիտի ստեղծէ յաղթանակի տօն հայրենի հողին վրայ։

Ցարգանք այդ անվեհեր հերոսներուն, եւ փառք անոնց անջնջելի յիշատակին։

ՄԻՀՐԱՆ ԱՄԻՐԵԱՆՑ

×

ԹՂՆԱԺ.— Արիւնոտ թուականի մը 19րդ տարեդարձն է այսօր, թուական մը որ անմոռանալի պիտի մնայ սերունդէ սերունդ եւ պատմութենէ պատմութիւն, որովհետեւ ճիշդ այդ թուականին էր որ բնաջինջ եղան Տարօնի հայ ժողովուրդը եւ իր հերոսները. Եկէք, ուրեմն, ով Տարօնի ցիր ու ցան բեկորներ, Վարդավառի տօնն է այսօր. Մշոյ Ս. Կարապետի ուխտին օրն է եւ Տարօնի ժողովուրդի կոտորածին օրը. Եկէք բոլորս միասին պահ մը երթանք դէպի աւերակ Տարօն, եւ անգամ մը եւս անենք մեր պաշտելի նահատակներուն միացող ուխտերնիս, եւ վերյիշենք մեր անցեալը. Չկայ Մշոյ Ս. Կարապետը, չկայ անոր քաջ ժողովուրդը եւ չկայ այն օրուան երիտասարդութիւնը, որ Ս. Կարապետին անունը տալով զինք կ'առնէր ու լեռ կը բարձրանար յանուն հայրենիքի ազատութեան, եւ բազմաչարչար հայ ժողովուրդին պատիւը բարձր պահելու համար. Մնացած ենք քանի մը բեկորներ, հալածական ու թափառական աշխարհէ աշխարհ, երկիրէ երկիր եւ քաղաքէ քաղաք, ու շատ հեռու մեր սիրելի Տարօնէն։

Թէեւ փոքր էի այդ օրը, բայց կը յիշեմ այն հազարաւոր կարաւաններու լացն ու ճիչը, որ կ'այրէին կրակի բոցերով կամ ողջ ողջ կը լցնէին Մեղրայ ու Մուրատ գետերուն մէջ։ Տասնեւինը երկար տարիներ անցած են այն արհաւիրքի օրէն եւ ես հասակ եմ նետած այս օտար պողոտաներուն վրայ։ Եւ սակայն դեռ յիշողութեանս մէջ թարմ է այն հազարաւոր մայրերուն, քոյրերուն եւ մանուկներուն բզքտուած մարմիններուն պատկերը։ Եթէ մենք վերապրող Տարօնցիներս սրբութեամբ չկատարենք մեր պարտքը հանդէպ մեր նահատակ ժողովուրդին եւ հերոսներուն, եւ եթէ անոնց կտակն ու յիշատակը վառ չպահենք մեր սրտերուն մէջ եւ չփոխանցենք սերունդէ սերունդ, կը նշանակէ որ մենք անարժան ժառանգորդներն ենք այն անթաղելիներուն որ ինկան մեր փրկութեան համար։ Վայ անոր որ կը մոռնայ անոնց կտակն ու արիւնը։ Այսօր այս 19րդ տարեդարձի առթիւ երկիւղածութեամբ խոնարհինք անոնց խնկելի շիրիմին առջեւ, անգամ մը եւս վերանորոգենք մեր ուխտը, գիտակցութեամբ վերցնենք բեռը եւ հաստատ ու վճռական երթուինք քալել ազատութեան փշոտ ճամբայէն, ուր ինկան Հրայրն ու Գէորգ Չաւուշը եւ Տարօնի ամբողջ արի արանց հերոսները, եթէ մենք սրբութեամբ չհետեւինք մեր պաշտելի հերոսներուն եւ չկատարենք մեր սրբազան պարտքը ու չքալենք անոնց մեզ առաջնորդած ազատութեան գաղափարի փշոտ ճամբայէն, ուրեմն ողջ աշխարհ անէծք թող կարդայ մեզի՝ անարժան ժառանգորդներուս։ Մենք վերապրող Տարօնցիներս պէտք է որ Վարդավառի օրը վառ պահենք մեր սիրտերուն մէջ այդ յիշատակը եւ զայն փոխանցենք սերունդէ սերունդ եւ որպէսզի գալիք սերունդը անդրանիկ ըլլայ Տարօնի անցեալին։ Որովհետեւ Վարդավառի օրն էր որ ոճրագործ Թուրքը իր դարհուրելի եաթաղանով վերջացուց այդ ազատատենչ եւ արի հոգիները։ Եթէ մենք չունենանք Տարօնը ազատագրուած, գոնէ մեզմէ վերջ անոնք ըլլան արդար ժառանգորդները խոպան Տարօնին։ Կարօտ ունինք քեզի, ով սիրելի հայրենիք Տարօն, կարօտ մը որ կը հալեցնէ ու կը մաշեցնէ մեր տարագիր կեանքերը այս օտար հորիզոններու տակ։

ՎԱՀԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅ ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՈՒՀԻԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

o

Ֆրանսական Պետական Կարմիր Խաչի անդամուհիներէն Տիկին Բասմաջեան յաջողութեամբ աւարտեց նոյն Ընկերութեան կողմէ բացուած հիւանդապահուհիներու դասընթացքը եւ ընտացաւ վկայագիր մը ամէնէն բարձր նիշով։

Տիկին Բասմաջեան աւարտած է նոյնպէս քիմիական եւ կազային պատերազմի դէմ ինքնապաշտպանութեան դասընթացքները, որ բացուած են Պատերազմական Վիրաւորեալներու Օգնութեան կոմիտէին կողմէ։

Այս վերջին դասընթացքները աւարտած է նաեւ իր ամուսինը, պատմագէտ եւ բանասէր Գ. Կ. Բասմաջեան։

Ի ԲԵՐԱՆԷ ՔՈՒՄԷ...

Ազէտին Ցավէր պէյին

Մեծ պատերազմի ընթացքին՝ Թուրք կառավարութիւնը կամ Իթթիհատական արտաքին պրոպագանտի համար իր պատրաստած մէկ ալբոմին մէջ հրատարակեց «Հին Հայաստանի մէկ քարտէսը», Եւրոպայի ցոյց տալու համար թէ Հայերն իրենց պատմական սահմանները պահանջելու նպատակով՝ դպրոցականներուն անգամ ապատմութեան պատրաստուելու դասեր կուտան։

Արդ, ես ալ թրքական դպրոցներու մէջ գործածութեան համար պատրաստուած եւ արտատպուած Թուրքերէնով գրուած գիրք մը պիտի մատնանշեմ ձեզի։ Վերնագիրն է՝ «Ճարիթալը մուսավվէր ձէմալիքի օսմանիյէ ճիգրաֆիասը», այսինքն՝ (Քարտէսաւոր պատկերազարդ Օսմանեան երկիրներու աշխարհագրութիւնը), զոր իմ գործածութեանս համար նուէր տուած էր ինծ հին աշակերտներէս մէկը.

Գրքիս հեղինակն է՝ Իպն էլ Նիւզհէթ Ճէվատ, եւ տպուած է Կ. Պոլիս, Հիճրի 1328ին, այն է՝ քրիստոնէական 1910 թուականին, ուրեմն՝ Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումէն ետք բոլոր Նախակրթարաններու եւ Երկրորդական վարժարաններու Բ. ու Գ. տարիներուն մէջ դասաւանդութեան յատուկ.

Բանանք՝ հիմա այս գրքին 102րդ էջը, ուր մեծ տառերով գրուած սա բաժանումը կայ.

«Քիւրտիստանի եւ Հայաստանի բնական աշխարհագրութիւնը»։

Իսկ յաջորդ էջը (էջ 103) կը թուէ «Հայաստանի լեռները», չմոռնալով յիշատակել նաեւ թէ՝

«Հայաստան երեք մեծ մասերու բաժնուած է. մէկ մասը՝ հիւսիսային արեւելեան կողմը՝ Ռուսաստանի մէջ է. երկրորդ մասը՝ արեւելեան կողմը՝ Պարսկաստանի մէջ է. իսկ երրորդ մասը՝ Տաճկաստանի մէջ է» (իմ կողմէ ստորագծուած)։

Դարձնենք էջը (104)։

Հոս կ'ըսէ հեղինակը.

«Օսմանեան Հայաստանը՝ (իմ կողմէ ստորագծուած) Պոնտոսի եւ Հայկական Տաւրոսի լեռնաշղթաներուն միջեւ բարձրացած երկրամաս մըն է...»

Իսկ գետերն են՝ Ճորոխ (էջ 105) Արաքս, Եփրատ (Սեւ Ջուր)։

Լիճերը.— «Հայաստանի մէջ կան շատ մը մանր լիճեր, եւ Վանայ լիճ անունով աղի մեծ լիճ մը...»։

Հիմա գանք «Քաղաքական աշխարհագրութեան» (էջ 106), ուր հեղինակն այսպէս կը խօսի.

«Հայ ազգին հիմնադիրը համարուող Հայկի անունն՝ այս ազգին տալով, «Հայկեան» անունով յորջորջուած են Հայերը»։

«Տիգրանի ժամանակ Հայաստանի երկիրը մեծաչուք փառաւորութեան շրջան մը անցուցած է»։

Եւ, այսպէս, համառօտ կերպով կը շարունակուի Հայոց պատմութիւնը, յիշելով Արշակունեաց եւ Բագրատունեաց հարստութիւնները, իսկ Ռուբինեանց հարստութեան խօսքը չըներ բնաւ, այլ կը յիշատակէ «չորրորդ դարուն սկիզբները՝ Ս. Գրիգորի ձեռքով Հայոց մէջ քրիստոնէութեան մուտքը»։

Բայց գրքին ամէնէն հետաքրքրական կէտն հոն է, որ հեղինակը արեւելեան Տաճկաստանի ընդարձակութեան համեմատ՝ բնակչութեան նուազութիւնը նկատելով, կը յայտարարէ (էջ 55).

«Արեւելեան Տաճկաստանի բնակչութեան այսօրուան նուազութեան պատճառը՝ երբեմն երբեմն տեղի ունեցող եւ դարերէ ի վեր շարունակուող յարձակումները, ջարդերը, աւազակութիւններն ու աւարառութիւններն են, որոնք պատճառ եղած են բնակիչներու պակսելուն, եւ աղքատութեան ու թշուառութեան շատնալուն»։

Այսօր այսքան։

Երբ որ կ'ուզէք, նորէն կը խօսինք, Ազէտին Ցավէր պէյ։

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՎԱՐԴԻՎԱՌ

Օտար բառ մըն է այս, թէեւ այնքան նման հայերէնի։ Սանսկրիտ լեզուով, «վարդավառ» կը նշանակէ ջուր ցանել։ Արդարեւ հայ ժողովուրդը իր բնագաւառին մէջ, Վարդավառի տօնին՝ սովորութիւն ունէր ջուր ցանելու իրարու վրայ։ Եկեղեցիէն ելլելէ վերջ, երբ երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները կը հաւաքուին ծառերու շուքին տակ, գիւղերու հրապարակին վրայ (ընդհանրապէս դպրոցի կամ եկեղեցիի առջեւ), յանկարծ մին կամ միւսը, գաղտնի, ջուր կը սրսկէ իր ընկերներուն վրայ,— երբեմն աւելով, երբեմն կանանչ ու երկար ճիւղով՝ թաթխելէ յետոյ ջուրին մէջ։ Իրար թրջելու այս սովորութիւնը պարզ զբօսանք մը չէ միայն, այլ եւ աւանդութիւն մը որ կը մատնէ հին հեթանոսական դարաշրջանի մը հետքերը։ Արդարեւ Վարդավառը նախաքրիստոնէական տօն մըն է եւ կապուած է երկրագործական - անասնապահական տօներու շարքին, որոնց մասին խօսեցանք այստեղ։ Ըստ աւանդութեան՝ ջուրի եւ ծաղիկի օր մըն է Վարդավառը, երբ հայ երկրագործ ժողովուրդը, ամբան այս շրջան, կ'ապրի մէկ մտածումով,— ջո՞ւր իր ծլած, աճած ու ծաղկած ցանքերուն։ Տարւոյն այս օրերուն՝ երաշտի սպառնալիքը կը կախուէր հայ գիւղերուն վերեւ։ Եւ ժողովուրդը կը ստիպուէր դիմել մոգութեան,— աստուածներուն կամքով անձրեւ բերել դաշտերուն վրայ։ Այդ իմաստով՝ ստեղծած էր զանազան արարողութիւններ, որոնք կը մնան մինչեւ հիմա։ Գիւղէ գիւղ կը տարբերին այդ արարողութեանց անունները,— այսպէս ծանօթ է Խուչկուրուրիկ, Խուրձկուլուլու, Ճուրիճ, չիչի - մամա։

Խումբ մը պատանիներ կ'առնեն ցախաւել մը, կը հագուեցնեն աղջիկի մը պէս, թեւեր ու գլխարկ, մազեր ու լրջազգեստ,— աղջկան մը պաճուճապատանքը վերջապէս։ Այս աղջկան ձեռքէն բռնած՝ կը պտըտցնեն գիւղին փողոցներուն մէջ, կանգ առնելով իւրաքանչիւր տան առջեւ, ուր կ'երգեն այսպէս.

Խուչկուրուրիկն եկեր ա,
Շալէ շապիկ հագեր ա,
Զավէ գօտիկ կապեր ա,
Երկնէուց ջուր ա ուզում,
Գետնից պտուղ ա ուզում,
Եղ բերէք՝ պարտին քսենք,
Ջու բերէք՝ բարին դնենք։

Տնեցիները, պատուհաններէն, ամանով ջուր կը թափեն Խուչկուրուրիկին գլխուն, երբեմն ալ զայն պտըտցնողներուն վրայ։ Ցետոյ իւղ եւ հաւկիթ կուտան անոնց։ Խուչկուրուրիկին հօրքիկները հաւաքելով այդ նուէրները, դուրս կ'ելլեն գիւղէն, առուի մը մէջ կը նետեն Խուչկուրուրիկը, հաւաքուած իւղով եւ հաւկիթով ձուածեղ կը պատրաստեն ու կ'ուտեն։

Կարգ մը գիւղերու մէջ ալ (Արմաշ), աղջիկ մը կամ պառաւ կին մըն է, որ կը մերկանայ, կը հագնի ճերմակ ու երկար շապիկ մը, գլխուն վրայ կը դնէ մաղ մը, եւ մաղին վրայէն կը - տաւ մը, որ կը կախուի եւ կը ծածկէ իր ամբողջ հասակը։ Այսպէս կը կոչուի չիչի - մամա, որ թարգմանի «Թրջած մայրիկ»։ Երբեմն ձեռքը կը տրուի խաչ մըն ալ, բայց ամէնէն կարեւորն այն է որ չիչի - մաման ըլլայ անմեղ աղջիկ մը, որպէսզի լսուի աղօթքը եւ անձրեւ գայ։ Ցաճախ կ'ընտրուի կոյր աղջիկ մը, այն կարծիքով թէ կոյրը անմեղ է, մեղքին գաղափարը չունի։ Ցետոյ խումբ մը աղջիկներ կը պարցնեն նոյն արարողութեամբ։

Խուչկուրուրիկը կամ չիչի - մաման կը կատարուի ամէն երաշտ եղանակի, բայց իրարու վրայ ջուր ցանելու սովորութիւնը՝ միայն Վարդավառին։ Սակայն երկու աւանդութիւններն ալ ունին նոյն իմաստը եւ կը խորհրդանշեն նոյն գաղափարը,— ջո՞ւր ծլած, աճած եւ ծաղկած ցանքերուն համար։

Հեթանոսական դարերու այս աւանդութիւնը չկրցան քանդել մեր առաջին քրիստոնեաները։ Գրիգոր Լուսաւորիչ, որ, քաղաքական տեսակէտով, յունական քաղաքակրթութեան գործակալ մը հանդիսացաւ ընդդէմ պարսկական քաղաքակրթութեան ազդեցութեան, որ կը տիրապետէր մեր վրայ, մեզ միանգամընդմիշտ ազատելու համար արեւելքի գերիշխանութենէն՝ կրօնական յեղափոխութեամբ մը քանդեց անցեալին հետ ամէն կապ եւ հոգեկան հաղորդակցութիւն, որ կը կատարուէր հեթանոսական աւանդութիւններով։ Այդ բարբարոս քանդումին ամէնէն աւելի ենթարկուեցաւ Տարօն, որ վառարանն էր հայ քաղաքակրթութեան, միաժամանակ ամէնէն աւանդապահը եւ քաջ պաշտպանը հին մշակոյթին։ Տարօն ունէր հռչակաւոր մեհեաններ, ուր կիներ եւ այրեր կը փառաբանէին հեթանոս բարքերու գինովութիւնը։ Գրիգոր Լուսաւորիչ քանդելով մեհեանները, եւ կիներու զոհը կոտրելու համար՝ Տարօնի մէջ հիմնեց եկեղեցի մը անունով այն սուրբին, որ կ'առէր կիները,— Ցովհաննէս Մկրտիչ, այլ անուամբ՝ Կարապետ։ Այս Ս. Կարապետ եկեղեցին եթէ, երկար տարիներ կուռւէ, կաթողիկոսներու դէմ յարձակման, եպիսկոպոսներու սպանութեան թատերաբեմ դառնալէ յետոյ, ի վերջոյ յաղթեց մեհենական քաղաքակրթութեան, չկրցա՛ւ սակայն մոռցնել կարգ մը աւանդութիւններ։ Վարդավառի տօնը մէկն է այդ աւանդութիւններէն, որոնք հին խանդավառութիւններով եւ ցեղային ջերմեռանդութեամբ կը կատարուին ամէնէն աւելի Տարօնի մէջ։

Տարօնէն դուրս ալ, անշուշտ, հայ ժողովուրդը երկրագործական - անասնապահական կեանքի իր հին տօներուն սէրը վառ կը պահէ, հակառակ քրիստոնէական մրրռումներուն, զորս տուին իրեն։ Ջուրի պաշտամունքը, սակայն, իր մէջ արարողութիւն մը, հեթանոսական աւանդութիւններու մասին նախընտրութիւն մը ըլլալէ աւելի, տնտեսական պահանջի մը բացատրութիւնն է, եւ ուրիշ ոչինչ։

Վարդավառին, երբ հայ գիւղացիները ջուր կը ցանեն իրարու վրայ, երբ հայ հովիւները կանանչ ճիւղերով եւ գոյնզգոյն ծաղիկներով կը զարդարուին, երբ անասնապահները ծաղիկներով խաչաձեւ փունջեր կը շինեն եւ կ'թուան կովերուն եղջիւրները կը զարդարեն, ոչ ջուրով հեթանոսութիւն է որ կը խորհին պանծացնել, ոչ ալ խաչով՝ քրիստոնէութիւնը,— Վարդավառի տօնը, խորքին մէջ հեթանոսական, արտաքնապէս քրիստոնէական, ուրիշ իմաստ չունի, բայց եթէ միայն հայ գիւղացիին տնտեսական մտահոգութիւնը,— բերքին յաջողութեան խնդրակատար տօնն է ան։

ՏԻԿԻՆ ՔԻՒՐԻ

»»»:«««

Տիկին Քիւրի, աղջիկի անունով Մարիա Շքլոտովսքի, ծնած էր Լեհաստան, 1868ին։ Երկրորդական կրթութիւնը ստանալէ յետոյ Վարշաւայի մէջ, կուգայ Փարիզ եւ կը հետեւի քիմիագիտութեան։ 1895ին կ'ամուսնանայ Փիէր Քիւրիի հետ, որ քիմիագիտութիւն կը դասախօսէր Բնագիտութեան վարժարանին մէջ։ Այնուհետեւ երկուքը կը նուիրուին քիմիական փորձերու, առանց մէկուն ինքնատպութիւնը սասանելու ձգելու միւսին ինքնատպութեան վրայ։

ԺԹ. դարու վերջերն է։ Գիտական աշխարհը բռնուած է տարօրինակ տենդով մը,— աշխատանոցները կը գործեն գիշեր ցերեկ, մրցելով իրարու հետ։ Ռէօնթկէն նոր գտած էր X ճառագայթները, իսկ Հանրի Պէքըրէլ՝ ճողարձակութեան երեւոյթը։ Ֆրանսացի մեծ գիտունը գիտեր էր, որ ուրանիոմի աղերը օժտուած էին փոսփորային տարօրինակ փայլով մը,— հետաքրքրական էր այս ճողարձակութիւնը, որովհետեւ փոսփորականութիւնը ոչ միայն կը սպառէր ու կը հատցնէր նիւթը, որմէ կը ճառագայթէր, այլ եւ կը տպաւորէր լուսանկարչական ապակիները։

Տիկին Քիւրի կ'ուզէ գիտնալ թէ ուրանիոմէն զատ չկա՞ր մետաղ մըն ալ, որ ունենար նոյն յատկութիւնը,— ճողարձակութիւն։ Լեհ այս տիկինը, որ ծանօթ քիմիագէտ դասախօսի մը հետ ամուսնանալէն յետոյ տակաւին կը հետեւէր Գիտութեանց համալսարանին քիմիագիտական բաժնին, շարունակեց իր փորձերը եւ ի վերջոյ տեսաւ որ թորիոմն ալ, ինչպէս նաեւ թորիոմի աղերը կ'արձակեն Պէքըրէլի նոյն շողերը

Այս մասին, 12 ապրիլ 1898ին, զեկոյց մը կրկեց Գիտութեանց Ակադեմիային։ Փիէր Քիւրի, իր կնոջ գիւտէն խանդավառուած, կը պատրաստէ ելեկտրաչափ մը, որպէսզի տիկին Քիւրի կարենայ չափել շողերու սաստկութիւնը։ Եւ ահա տիկին Քիւրի կատարեց երկրորդ գիւտ մը,— ճողարձակ մետաղները, զորս գտած էր, շատ աւելի սաստիկ փայլ մը ունէին քան ուրանիոմը։

Դէպի մեծ գիւտը կարեւոր յառաջդիմութիւններ էին ասոնք։ Բնագիտութեան վարժարանը, ուր կը դասախօսէր իր ամուսինը եւ ուր կը կատարէր ինք իր փորձերը, շատ աղքատ էր եւ փորձերու բոլորովին անյարմար։ Այսուհանդերձ, տիկին Քիւրի կրցաւ գտնել երկու ճողարձակ նիւթեր եւս։ Տիկին Քիւրի մէկն անուանեց, իր հայրենիքին անունով, փոլոնիոմ, միւսը՝ ռատիոմ։ Այս երկրորդը անուանեց ռատիոմ, որովհետեւ իրապէս անոր ճողարձակութիւնը հազար անգամ աւելի էր քան ուրանիոմի ճողարձակութիւնը։

Կը մնար գտնել ռատիոմի աղը բոլորովին անխառն, զուտ։ Եւ նուիրուեցաւ դժնդակ աշխատանքի մը, դժնդակ որովհետեւ անհրաժեշտ էր տարրալուծել թոններով ուրանիոմի աղ, որպէսզի ձեռք ձգէր քանի մը անխառն ռատիոմ։ Ի վերջոյ Տիկին Քիւրի յաջողեցաւ ձեռք ձգել ռատիոմի զուտ աղը, ճշդել անոր ճողարձակման սաստկութիւնը, եւն.։

Մեծ էր գիւտին տարողութիւնը։ Մանաւանդ բժշկութեան մէջ, ուր այնքան յեղաշրջեց դարմանաբանական մեթոտները։ Ի՞նչ ցաւեր կ'ամոքէ այսօր հազուագիւտ ռատիոմը։

19 ապրիլ 1906ին, ամուսինը, փողոցէն անցած պահուն, կառքի մը տակ մնաց, գլուխը ճզմուեցաւ եւ մեռաւ տեղն ու տեղը։ Սուգի մէջ, տիկին Քիւրի բոլորանուէր աշխարհի համակրանքին եւ հիացումին արժանացած, Ֆրանսական կառավարութենէն ի վերջոյ կը ստանայ անհրաժեշտ վարձատրութիւնը,— փրոֆէսէօր կը նշանակուի Սորպոնի։ Եւ դարմանելու համար մեղքը, զոր գործեցին հան-

(Շարունակութիւնը Դ. էջ)

ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻՆ ԵՒ ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԱՀՈՒԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

»»».«««

«Հայ աղջիկը» ոտանաւորով Ջիւանին ոգեւորուած հայ աղջկայ գովքն է անում. Դա յաջող սիրային երգ է.

Սև աչերուդ, աղեղ ունքերից մեռնող,
Մեղրից ու շաքարից անուշ հա՛յ աղջիկ.
Վարդագոյն այտերդ միշտ գեղածիծաղ.
Բայլքդ կաքաւի պէս քնքուշ, հայ աղջիկ։

«Ազգ իմ, որքան նկուն մնաս» ոտանաւորը ազգասիրական բարձր եւ նուիրական զգացմունքի արդիւնք է։

Ազգ իմ, որքան նկուն մնաս,
Սիրտս քեզանից չի զատուի,
Հազար տեսակ չարչարանք տաս,
Սիրտս քեզանից չի զատուի։
Քեզ չեմ մոռնայ յաւիտեան,
Հարազատ մայր իմ Հայաստան.
Թէկուզ դրախտ էլ ինձի տաս,
Սիրտս քեզանից չի զատուի...

«Միրանի ծառը» հանրածանօթ երգ է, սա մի ազգասիրական ոտանաւոր է, այլաբանական ուղղութեամբ։

Չորս հազար տարուայ ծիրանի ծառ, որ հէնց ինքը հայ ժողովուրդն է։

Հին ծառ եմ արեւելեան,
Ջանքիմ որոշ այգեպան.
Տունկերս ամէն երկիր
Ընկած են բաժան - բաժան...

«Աշխարհի բանը» փիլիսոփայական ոտանաւոր է։

Ապիկար է, երբ բժիշկը հիւանդ է.
Տկարներուն նա չի կարող դեղ ճարել.
Տանեն քարոզիչը, երբ խօսի խրատ,
Կ'ասեն թէ՝ խելք ունի ինչո՞ւ է աղքատ...

«Ընկեր» ոտանաւորը լաւ ընկերոջ ներբողն է. դա յայտնի դասական երգ է, իր ժամանակին շատ տարածուած. Գովելի է «բարի, գեղեցիկ եւ առաքինի ընկերը». «Ինչ մարդ ունենայ իր մտերմաւորիմ ընկեր, նրա գիշերը ցերեկի նման կ'անցնի»...

«Կաս չկաս՝ մէկ է» [illegible] երգերէն է։

Ում համար կը մաշուիս, անբախտ հեղինակ,
Դու քո ազգիդ համար կաս, չըկաս՝ մէկ է.
Իսնը սիրելու նա չէ ընդունակ,
Կ'ուզես եղիր հանճար, կաս, չըկաս՝ մէկ է։
Հայի համար այլոց սարեակը սոխ է,
Իւր սազը իւր աչքին մէկ հատ ձաղ է,
Հայ երաժիշտ, ինչ կամենաս նուագէ,
Նա կ'ուզէ սազանդար, կաս, չըկաս՝ մէկ է։
Ջիւան, Թուրք լինէիր, սիրուն հագնուած,
Հայ ազգը չի սիրում Հային երգասաց.
Հայ աշուղ ես, պիտի մնաս դու քաղցած
Իբրեւ աղքատ Ղազար կաս՝ չըկաս՝ մէկ է։

«Երեք ձայն» ոտանաւորը հետաքրքրական է.

Երեք ձայն կայ, շատ է սիրում ականջս,
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն, ջրի ձայնը...

«Համեստ աղջիկը» գեղարուեստական սիրային բանաստեղծութիւն է եւ հանրածանօթ երգ. դրա բովական վերնագիրն է Ան սիրունին։

«Ջայնը հնչեց երգումէն» պատմական նշանակութիւն ունեցող մի յեղափոխական - դասական երգ է, որ իւր ժամանակին շատ էր ժողովրդականացած։

«Անի զու, Անի» ազգասիրական վառ զգացումներով լեցուն բանաստեղծութիւն է, սիրտ մորմոքող երգ։

Հանդիպողը քեզի տեսնէ կը մնայ,
Տեսնելով վիճակդ թշուառ քո Անի,
Անիրաւը եղբէր էլ մօտդ չի գայ,
Բախտդ ուրացել է խաւար քո, Անի։
Պալատներդ եղին եղան հաւասար,
Կրկին նորոգուելու չունիս յոյս ու ճար,
Վանքերդ կիսաքանդ, առանց ժամարար,
Ուր է դյութիւնդ պայծառ քո, Անի։
Ո՞ւր է Աշոտ Երկաթ, ո՞ւր Վահրամ իշխան,
Ո՞ւր է Սմբատ Մեծ — Շահնշահ ախոյեան,
Վեստ Սարգիսի ձեռքով կերաւ Ցունաստան
Ո՞ւր է սէգ Գագիկդ կայտառ քո, Անի։
Ջունիս չէն մնացած մի տուն, մի փողոց,
Դարձել ես բուերու ծագուց օրօրոց.
Այգիներդ ողջ եղել են փշանոց,
Գոնէ չի երեւում մէկ ծառ քո, Անի։

Այս համառօտ վերլուծութենէն կարծեմ պարզուեցաւ, որ դժուար կարելի է տակաւին մոռնալ Զախորդ օրերը, Պաղ աղբիւրի, Այծեամի, Տիրանի ծառի, Համեստ աղջկայ, Անի զու, Անիի եւ այլ աշուղական գոհարների հեղինակին, քանի դեռ հայ ժողովուրդը կը մնայ ներկայ վիճակում։

Զմոռնանք յիշատակելու, որ նոյն Աշուղ Ջիւանին է հօրինել եւ լոյս ընծայել աշուղ Ղարիբի, Քէօրօղլու եւ Ասլի Քեարամի սիրոյն հէքեաթները, որոնք այնքան հետաքրքրութեամբ կարդացւում են մեզանում մինչեւ այսօր էլ։

ՅՈՎԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(Վերջ)

ծանուցանէ թէ հակառակ է փոզոցային ցոյցերու։ Ժողովը մեծ արժէք ունի մանաւանդ անոր համար որ, անցեալ ամէիլ 12ին կարգ մը առաջարկներ ներկայացուած էր կառավարութեան, նիւթական վերակազմութեան եւ պետական բարենորոգման մասին, եւ այժմ իր կարծիքը պիտի յայտնէ տրուած խոստումներու եւ կատարուած գործերու մասին։

** Նախկին պատերազմիկներու ծայրայեղ թեւը առջի օր ժողով մը գումարեց Սալ Վակրամի մէջ, իսկ խաղաղասէր հատուածը այսօր յարգանքի ցոյց մը պիտի կատարէ անծանօթ զինուորի գամբարանին վրայ։

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 3000 ՑՈՒՑԱՐԿՈՒՈՐ

Պ. ՎԱՀԱՆ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ ԹԱՂՄԱՆ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, յունիս 17 (Հայրենիք)։— Այսօր տեղի ունեցաւ Պ. Վահան Գարտաշեանի թաղումը, որուն ներկայ գտնուեցաւ խուռն բազմութիւն մը՝ աւելի քան 3000 հոգի։

Մարմինը ամփոփուեցաւ Սիտըլ Կրով գերեզմանատան մէջ։ Ի միջի այլոց դամբանականներ խօսեցան Ծերակուտական Քինկ, Տիրայր Արքեպիսկոպոս, Տօքթ. Բարունակեան, Ահարոնեան, Թանտրճեան, Մաթիկեան եւ ուրիշներ։ Հանդիսութեանց նախագահեց Գ. Զպուգ

Շանտաժով կը պահանջուի

Գոյնով ու-թուրք դպրոցներու

Գոյնով թերթերը կը գրեն թէ նիւթական պաշտօնեաներ ներկայացած են գրեթէ բոլոր ազգ. վարժարանները եւ յայտարարած են որ եթէ պետական ծրագիրը նոյնութեամբ կը գործադրեն, այս մասին կրթական տնօրէնութենէն վաւերագիր մը ցուցնելու են. ապա թէ ոչ շահատուրք տալու են։

Վարժարաններու կողմէ նիւթական մասնաճիւղերուն հաղորդուած է գիր մը, ուր կ'ըսուի թէ մեր դպրոցները «մասնաւոր» չեն, այլ համայնական, ինչպէս կը ճշդէ Ազգ. Ժողովին կողմէ վաւերացուած կրթական կանոնագրի Ա. յօդուածը։ Միւս կողմէ, Կրթական գործավարութիւնը միշտ երեքի կը բաժնէ վարժարանները.— պետական, փոքրամասնութեանց եւ օտար։

Պատասխանագիրը կը շեշտէ նաեւ թէ համայնական վարժարանները շահու համար բացուած չեն, այլ տղոց տալու համար նախակրթութիւնը որ պարտաւորիչ է օրէնքով. հետեւաբար կարելի չէ զանոնք անհատական ձեռնարկ մը նկատել եւ շահի ենթարկել։ Արդէն, շահատուրքի նոր օրէնքին մէջ կ'ըսուի թէ բարենպատակ հաստատութիւնները զերծ են տուրքէ։

Նոյն իսկ եթէ ընդունուի թէ անոնք մասնաւոր հաստատութիւններ են, դարձեալ տուրքի ենթակայ չեն, քանի որ շահ չունին։ Արդարեւ, աւելի առաջ, երբ տուրքի խնդիր չկար, դպրոցները նպաստ կը ստանային կառավարութենէն, ինչ որ կը ցուցնէ թէ բաց ունին։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Ուրբաթ օր տեղի ունեցաւ Մէց — Պէլֆօր հանգրուանին (220 քիլոմեթր) մրցումը, սպասուածէն շատ աւելի հետաքրքրական։ Հեծելանորդները շատ դժուարութիւններու հանդիպեցան։ Այս հանգրուանին ալ առաջին հանդիսացաւ ֆրանսացի Ռօժէ Լափէպի։ Դասաւորման մէջ ալ փոփոխութիւններ եղան, այնպէս որ իտալացի Պէրկամաչի որ երկրորդն էր այս հանգրուանին տասը վայրկեան ուշ հասնելով կորսնցուց իր տեղը, եւ անցան ֆրանսացի լը Կրէվէ եւ իտալացի Մարթանօ։ Երէկ շաբաթ պիտի կտրէին Պէլֆօր — Էվիան (293 քիլոմեթր)։ Այսօր, կիրակի, առաջին հանգիստն է որ պիտի ընեն մրցորդները։ Երկուշաբթի կը սկսին Ալպեան լեռներուն մրցումները։ Դասաւորման գլուխն է ֆրանսացի Անթօնին Մաներ, 7 վայրկեանի տարբերութեամբ։

— •• —

ՔԱՒՈՒՆ ԿՈՒԻՒՆԵՐ ծագեցան Ամսթէրտամի մէջ, գործադուլաւորներու եւ ոստիկանութեան միջեւ։ Բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ՄԵՐԺԵՑԻՆ ոչ — յարձակման դաշինք մը կնքել Խ. Միութեան հետ, աւելի չգրգռելու համար Ճափոնը։ Առեւտրական բանակցութիւններն ալ անկախ կը մնան։

դէպ իր ամուսնոյն, տիկին Քիւրի կը տրուի ամէն յարմարութիւն որ շարունակէ իր գիտական փորձերը։ Շուտով հիմնուեցաւ ռատիոմի բարձրագոյն կաճառ մը, որուն տնօրէն նշանակուեցաւ տիկին Քիւրի։ Իր դասախօսութիւնները ամփոփուելով երկու հատորներու մէջ, այսօր ունինք հռչակալի գործ մը, Traité de radioactivité։ Եւ վերջապէս առաջին անգամ ընտրուեցաւ Բժշկական Ակադեմիային,

— առաջին կին ակադեմիկոսը։

Համաշխարհային հռչակի արժանացած էր այլ եւս։ Ֆրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ փողոցներ ու վարժարաններ իր անունով են կնքուած։ Քանի մը տարի առաջ, յաղթական այցելութիւն մը տուաւ Միացեալ Նահանգներուն, ուր հրաւիրուած էր ամերիկացի կիներու կողմէ՝ նուէր ստանալու համար 1 կրամ ռատիոմ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Seb. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԻՋԵՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ Métro. TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Պելճիքա	200 »	100 »	—
Այլեւ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 10 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2543

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԿԸ ՓՈՐՁԵՆ ՃՆՇՈՒՄ ԳՈՐԾ ԴՆԵԼ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

»»»··«««

ԽՄԲ.— «Հայրենիք» յունիս 28 թիւի խմբագրականէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, որոնք անգամ մը եւս ցոյց կու տան թէ ինչքան անդրարոյացած է հակադաշնակցական խառնակութիւնը.—

Ինչպէս կը խոստովանի համայնավար *Բանւոր* թերթը (տե՛ս յունիս 24ի թիւը), «հակադաշնակ» Դուրեանի յանձնախումբը (համայնավարներուն) «տասնեակ հազարաւոր քարտեր» է ցրուած վերջերս հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

«Առով մենք կը յայտարարենք՝

«1. Որ հիմնականօրէն հակառակ ենք Դաշնակցութեան հակահեղափոխական Հայաստանեան գործերուն.

«2. Որ Դաշնակցութիւնը ըլլալով ազնիւ փոքրամասնութիւն մը՝ իրաւունք չունի հայ ժողովուրդի անունով խօսելու.

«3. Որ Դուրեանի ու ուրիշներու սպանութիւնը ոչ թէ հայրենասիրութիւն է, այլ հայ ժողովուրդի ջախջախիչ մեծամասնութեան դէմ ոճիր.

«Հետեւաբար կը պահանջենք՝

«1. Ամենախիստ պատիժ Դուրեանի սպանիչներուն.

«2. Հետապնդումը Դաշնակցութեան ոճրարոյծ մեքենային»:

Այս յայտարարութիւններն ու պահանջները արդէն բաւական կը բացատրեն այս «քարտ»երու նպատակը, որ աւելի եւս կը պարզուի հետեւեալ տեղեկութիւններէն.—

Քարտերը տպուած են փոքր - քարտի ձեւով եւ իրենց միւս կողմին վրայ ունին Նիւ Եորքի դատախազի օգնական Ա. Քամբենկիի հասցէն: Ասիկա կը նշանակէ, թէ քարտերը ստացողներէն կը պահանջուի վրաններ դնել քանի մը ստորագրութիւններ եւ անմիջապէս ուղարկել Նիւ Եորքի դատախազի հասցէին:

Հաւաստի աղբիւրէ մեզի կը հաղորդուի, թէ մինչեւ այժմ 52,000 այսպիսի քարտեր են ղրկուած Ամերիկայի զանազան կողմերը:

Որոշ է, թէ տեղական համայնավարները եւ անոնց գործակից Ռամկավարները ջանք պիտի չխնայեն մեր միամիտ հայրենակիցներէն ստորագրութիւններ կորզելու եւ Նիւ Եորքի դատախազի օգնականին հասցէին հասցնելու համար: Որոշ է նոյնպէս, որ ստորագրողներ չգտնելու պարագային ալ համայնավարները պիտի դնեն կեղծ ստորագրութիւններ եւ դարձեալ ղրկեն այդ քարտերը դատախազին, ինչպէս որ իրենք սովոր են կեղծել ու խարդախել ամէն տեղ, ուրկէ օգուտ մը կ'ակնկալեն իրենց համար: Չէ՞ որ այդ մարդիկ երբեք չեն գիտեր խտրութիւն դնել միջոցներու մէջ:

«*Բանւոր*» կը յայտարարէ յունիս 24ի նոյն թիւին մէջ.—

«Անհրաժեշտ է ուժեղ զանգուածային ճնշում, որ արդարութիւնը գործադրուի: Անհրաժեշտ է բողոքի բանաձեւերով, նամակներով, հեռագիրներով ողողել դատարանը»:

Ուրեմն, մարդիկ չեն ալ ծածկեր, թէ որոշած են ամէն գնով *ճնշում* ի գործ դնել դատարանի վրայ, *իրենց ուզած դատավճիռը* կորզելու համար դատարանէն: Կրնա՞ք զարմանալ, եթէ մարդիկ դատաւորի եւ դատախազի վրայ ազդելէ զատ՝ փորձեն ազդել նաեւ ենիրիի վրայ:

Ինչպէս կը տեսնուի, համայնավար «հակադաշնակ» յանձնախումբը բացէ ի բաց կը դաւէ, իսկ Ռամկավրներու «Դուրեանի յանձնախումբ»ն ալ մութին մէջէն տենդային աշխատանք կը կատարէ՝ «Դուրեանի դատը» շահելու եւ ամէն գնով 9 անմեղ Դաշնակցականները մահապատժի ենթարկել տալու համար: Օրինակ, ինչպէս մեզ կը հաղորդեն, Ռամկավարներն ալ դատարանի եւ ենիրիի անդամներուն վրայ կը փորձեն ազդել, անոնց հրամցնելով *Փըրվէյթըր Փէթրիօթիզմ*ի պէս սրիկայական գրութիւններ Դաշնակցութեան դէմ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽԱՌՆԱԿԻՉՆԵՐ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՂԱԼԱԹԻՈՅ Ս. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Առնէ մը ի վեր Ղալաթիոյ (Պոլիս) բնակիչներէն խումբ մը դաւադիրներ կը փորձեն ստորկանութեան միջոցաւ գրաւել Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ կեդրոնական վարժարանը, քշելով այդ իշխանութիւնը Պոլսոյ վերջին թղթակցէն կ'իմանանք թէ՝ յուլիս 5ին, երբ ժամերգութիւնը աւարտած էր եւ ուխտաւորները մեկնած էին, անակնկալ դէպք մը տեղի ունեցաւ:

Քարոզիչ Դէորգ արք., որ ատեն մը առաջ ներքին եւ արտաքին գաւառները գացեր էր..., այս անգամ մեկնելու առանց այս անհրաժեշտ զգուշաւորութեան: Այդ միջոցին պաշտպան Պ. Նաւոյեանց դիւանէ ոմանք մը հոգի չհնազանդելու եւ գործակատարը Պ. Մովսէս Աֆոյեանի եւ ուրիշներու հետ աշխատեցան ...

Արարողութիւն պատրաստ ... ըլլալով, ասորիկաններ միջամտեցին եւ արգիլեցին թէ միայն ... բանալիները ...

Այդ միջոցին, Պ. Յովհաննէս Բէշիկեան եւ կարգ մը անծանօթ անձեր, որոնց մէջ կային նաեւ Յոյներ, ... մնացին:

Եկեղեցին մէջ կը մնային նաեւ Թաղականութեան անդամներէն Պ. Պ. ... եւ ..., որոնք ... պատրաստութիւնները ... պատրիարքական իշխանութեան ներկայացուցիչներուն:

Պ. Ց. Բէշիկեան եւ ընկերները երկաթագործ բերել տալով բացին Թաղային խորհրդարանին դուռը որ փակ էր:

«Նոր Լոյս» կը գրէ թէ «Նորընտիր» Թաղականները գործի ձեռնարկած են, յայտարարելով թէ իրենց պաշտօնը վաւերացուած է պատրիարքական իշխանութեան կողմէ: Ոստիկանները պահանջած են յանձնել բանալիները Թաղականներուն եւ քահանան պատասխանած ըլլալով թէ իրենք բանալի չունին եւ կը գործեն համաձայն պատրիարքի հրահանգներուն, տարուած են պահականոց:

Միեւնոյն ատեն կը հաւաստեն թէ պատրիարքական իշխանութիւնը լսելով պատրիարքարանի բացատրութիւնները, արտօնած է նոր ընտրութիւնները:

Աւելորդ է ըսել թէ Փափա Էֆթիմի պատմութիւնն է որ կը կրկնուի, այս անգամ մը սրիկաներու կողմէ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ «ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ» ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒՄԸ...

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐԸ ՏԱՐՏԱՆԷԼ ԵՒ ԹՐԱԿԻԱ ԳՆԱՑ «ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ ՊԱՏԺԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»

»»»··«««

Պոլսէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի, յուլիս 6 թուականով.—

Վարչապետ Ըսմէթ փաշա երէկ գիշեր ճառ մը խօսելով Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը ուժգնօրէն կը դատապարտէ Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաներուն դէմ կատարուած գործողութիւնները եւ որոշած է խստօրէն պատժել պատասխանատուները: Յանձնարարուած է շատ խիստ քննութիւն կատարել: Ներքին գործավար Շիւքրի Գայա պէյ այս իրիկուն Էնկիւրիէն ճամբայ ելաւ դէպի Տարտանէլ եւ Թրակիա, անձամբ վարելու համար քննութիւնը:

ՅԱՌԱՋ.— Ինչպէս գիտեն մեր ընթերցողները, շատ կարճ պայմանաժամ — էտիրնէի համար՝ միայն 48 ժամ — տրուած էր Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաներուն, որպէսզի հեռանան: Այս հրամանին վրայ, հարիւրաւոր Հրեաներ ճամբայ ելան դէպի Պոլիս, շատերը յետին թշուառութեան մէջ, քանի որ ժամանակ չէին ունեցած կարգի դնելու իրենց գործերը: Այս տեղահանութիւնը հետեւանքն է տեղաւորման օրէնքին, որ երեք աչքառ շրջաններու կը բաժնէ Թուրքիան: Երրորդ շրջանին մէջ պիտի չկրնան բնակիլ այն ժողովուրդները որոնց մշակոյթը զուտ թրքական չէ եւ ուր բնակութիւնը կրնայ արգիլուիլ զինուորական, տնտեսական կամ քաղաքական պատճառներով: Այս առթիւ ըսենք թէ՝ 1915ին, Թալէաթն ալ պաշտօնական ժողովի մը մէջ կը«դատապարտէր» իր իսկ հրամայած տեղահանութեան «յանցաւորները», յայտարարելով թէ «կարգ մը անպատեհութիւններ գործուած են»...

.. Երէկ վերջին պահուն ստացանք Պոլսոյ թղթաբերը (4 եւ 5 յուլիս), որմէ կ'արտատպենք Անատոլուի գործակալութեան հետեւեալ հեռագիրը.—*

Վարչապետ Ըսմէթ փաշայի կողմէ հաղորդուած է.—

Իմացայ որ Թրակիոյ կարգ մը վայրերէն 100ի չափ Եահուտիներ Պոլիս եկած են: Վարչապետութեան ըրած իրենց բողոքներուն մէջ, կարգ մը Եահուտիներ կը յայտնեն թէ տեղական մասնաւոր ճնշումներու հետեւանքով է որ ստիպուեր են իրենց տեղերը լքել:

Դէպքին իրական հանգամանքը քննել կու տամ: Բայց կ'ուզեմ յիշեցնել թէ Հանրապետական օրէնքներուն հակառակ ձեռնարկները օրինական խիստ արդարութեան պիտի ենթարկուին:

Այս յայտարարութիւնը պատասխան մըն է նաեւ բողոքողներուն, որոնց կը յանձնարարեմ գաւառական իշխանութեան դիմելով փոխել իրենց իրաւունքները եւ հետապնդել յարձակում գործողները:

ԽՄԲ.— Ինչպէս կը տեսնէք, իրականին մէջ խեղճ ու կրակ ձեւ բանի մըն է Ըսմէթի «խիստ պարսաւանքը».

ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ՋՆՋԵԼ ԻՐԵՆՑ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԲԱՑԱՌԻԿ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, կիրակի օր վերջացաւ նախկին ռազմիկներու Ազգ. Դաշնակցութեան համագումարը, բաւական ծանր մթնոլորտի մը մէջ:

Այս միութիւնը կը ներկայացնէ նախկին ռազմիկներու աջ թեւը եւ ունի 3,500,000 անդամ, ինչպէս եւ նախարար մը՝ ազգ. գահլիճին մէջ (Պ. Ռիվոլէ):

Ժողովը, որ շաբաթ սկսած էր, տեղի ունեցաւ բաւական ծանր մթնոլորտի մը մէջ: Նախկին ռազմիկները անցեալ ապրիլ 12ին Տումէրկի գահլիճին վստահութիւն յայտնած էին որոշ վերապահումներով, որպէսզի գործէ եւ բարենորոգումներ կատարէ: Արդէն երեք ամիս անցած ըլլալով, ռազմիկները իրենց տեսակէտները պիտի յայտնէին կատարուած գործերու մասին, վերահաստատելով իրենց վստահութիւնը, կամ միտական դիրք բռնելով: Շաբաթ օրուան ժողովին մէջ, ռազմիկները գիտել տուին թէ կառավարութիւնը գոհացում չէ տուած իրենց պահանջներուն: Ամէնէն տագնապալի պահուն, ճառ մը խօսեցաւ կենսաթոշակներու նախարարը, Պ. Ռիվոլէ, պարզելով կացութեան դժուարութիւնները: Թէր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, քուէարկուեցաւ բանաձեւ մը, որ վարչական խորհուրդին կը յանձնարարէ շարունակել իր աշխատանքները՝ հանրային կարծիքը պատրաստելու համար եւ ի հարկին անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել, որպէսզի յաղթանակէն «կրակի սերունդին իղձերը»: Միայն երեք հոգի դէմ քուէարկեցին, իսկ 15 հոգի ձեռնպահ մնացին: Երկրորդ բանաձեւով մը, համագումարը հաստատելով հանդերձ թէ կառավարութիւնը ամէն միջոց չէ գործադրած երկրին կացութիւնը վերականգնելու համար, համակրանք եւ վստահութիւն կը յայտնէ, որպէսզի գործէ արագ դատական բարենորոգման, վարչական մաքրագործման եւ կարգ-կանոնի պահպանման:

Ինչպէս կը տեսնէք, բանաձեւը երկդիմի է: Ոչ ապառնալիք, ոչ ալ դաշինք: Նախկին ռազմիկներու ազգ. միութիւնը արդէն դարձեր է քաղաքական ապակ մը, եւ կրնայ վճռական դեր կատարել նոր տագնապի մը ատեն:

Համագումարը ամէնէն վերջը քուէարկեց բանաձեւ մը, որ կը պահանջէ ջնջել նախկին ռազմիկներու թոշակներու կրճատումը (3առ հարիւր), գիտել տալով թէ այլեւս անհրաժեշտ չէ այդ զոհը: Այս բանաձեւը աւելի կը զօրացնէ իրենց ներկայացուցիչին դիրքը՝ ազգ. գահլիճին մէջ:

Մաւէր խլրտումներ Յունաստանի մէջ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ Զօր. Քոնտիլիս, պատերազմական նախարարը, պետական հարուած մը կը պատրաստէ, ըմբոստանալով վարչապետին դէմ: Զօրավարը հրամայեց որ թնդանօթաձիգներու գունդ մը Թափոր կազմէ Աթէնքի փողոցներուն մէջ:

.. «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ ներքին նախարարութիւնը արգիլած է լուծել բոլոր համայնավար քաղաքապետութիւնները, ըսկսելով Գավալայէն: Միեւնոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ գործադուլը կը շարունակուի Քսանթիի եւ Պիրէոսի մէջ: Այս վերջին քաղաքին անգործները, այր եւ կին, երկու անգամ գրաւեր են Պիրէոս — Աթէնք ելեկտրական երկաթուղին, «անօթի՛ ենք» պոռալով: Ոստիկանութիւնը երկու անգամ փորձեր է ցրուել բազմութիւնը, բայց անգործները նորէն յարձակած են:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔ ՄԱԿԱՆՈՒՆԸ

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ ժողովը երկար խորհրդակցութիւններէ վերջ, բացարձակ ջանք թափելով վերջացուցած է արդիականացման սատարող նոր օրէնք մը, որով ասկէ վերջ ամէն թուրքահպատակ մականուն մը պիտի ունենայ:

Բացի այն քանի մը հարիւր ընտանիքներէն, ամբողջ Թուրքիոյ մէջ, որոնք մականուն արդէն ունին, միւսները պէտք է պաշտօնական առաջարկ ներկայացնեն թէ ինչպէս կ'ուզէին կոչուիլ... Պաշտօնատունը նկատի պիտի առնէ որ շատ չկրկնուին նոյն անունները եւ իւրաքանչիւր թուրք անուն, թուրք լեզուի օրէնքներուն համապատասխանէ...: Վերջապէս կ'ուզեն շփոթութեան առաջքը առնել, որովհետեւ երբ փնտռեն մէկը Ահմէտ Ալի անունով, պէտք է քննութիւն ընեն 20,000 այդ անունը կրողներուն մէջէն...

Բայց, որքան մենք մեր Թուրքերը կը ճանչնանք, այնքան ալ դիւրութիւն չպիտի կրնան տալ պաշտօնատուներուն, որովհետեւ բստ իրենց դարաւոր արհեստին, մեծամասնութիւնը ինքզինք պիտի կոչէ. «Ջաքըճի», «Ասար քէսէր», «եաքար», «եըքար»: Կրնաք երդակացնել թէ տասնեակ հազարաւոր «Ահմէտ եաքար» կամ «Ֆաթիմէ եըքար»ներ կամ «Մէհմէտ ճանպազներ» հրապարակ պիտի գան, որոնց մէջէն փնտռուածը գտնել դարձեալ դժուար պիտի ըլլայ, որքան ատեն որ ծննդեան թուականի մասին գաղափար չունին մեր «քաղաքակիրթ» դրացիները: Թէեւ անոնցմէ սկիզբ առած է ամբողջ աշխարհի քաղաքակրթութիւնը...

Միւս կողմէ՝ պաշտօնեաներն ալ, որ լատիներէն այբուբենը գիտնալու են այլեւս, իրենց կարգին պիտի օգնեն քիչ մը անուն դնելու գործին: Ո՛ր անունը որ դիւրին է եւ կրնայ գրել, անիկա կը գրէ յմնցաւ, գնա՛ց:

Այս առթիւ փոքրիկ պատմութիւն մը:

Համիտի օրերուն է: Մարդուն մէկը Ռոտոսթոյէն Սիլիվրի պիտի ճամբորդէ (Մարմարայի վրայ 3-4 ժամ ճամբայ) - խիստ քննութիւն, հրաման, անցագիր, բարի վարուց թուղթեր եւն., եւն.: Պաշտօնեան կը հարցնէ. — Անունդ ի՛նչ է: — «Զարապօղ»:

— *Ուլան, զարաբըլը օլան նէ խուէճէլերին.*

Եւ թուղթին վրայ կը գրէ «զարալը», բոլորովին ուրիշ իմաստ մը շնորհելով մարդուն անունին:

— Ո՞ւր պիտի երթաս, կը շարունակէ:

— Սիլիվրի, կը պատասխանէ ճամբորդը:

— *Սիլիստրէէ կիթմէն տահա էյի ալի մի.*

Սիլիվրի գրելը դժուար էր մարդուկին համար կամ չէր կրնար գրել, ի՛նչ փոյթ թէ այդ սխալով շատ ու շատ հեռաւոր քաղաք մը պէտք էր ճամբորդէր խեղճ մարդը:

Իսկ ի՞նչ կը բանին մենք, Հայերս: Սովորական «ճաշ»էն առաջ կը գործածենք դեռ բոլորովին օտար բառեր, Զօպան, Թէրզիպաշի, Խանճի, եւն.: Գոնէ Հայաստանի մէջ պէտք չէ՞ որ մականունի մաքրագործութեան օրինակ մը տային:

ՍԼԱՔ

Կիրակի օրուան ցոյցերը

ՎԵՐՋԱՑԱՆ ԱՌԱՆՑ ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐՈՒ

Կիրակի օր տեղի ունեցան շարք մը ցոյցեր, աջ եւ ձախ հոսանքներու կողմէ: Կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր, մասնաւորապէս հսկելով որ տարբեր հոսանքի թափօրներ իրարու չհանդիպին եւ ընդհարումներ չծագին:

Հրեղէն Խաչի հետեւորդներէն 15,000 հոգի — ձախերը կ'ըսեն միայն 6000 հոգի — Անծանօթ Զինուորին դամբարանը երթալով, արծարծեցին մշտավառ բոցը: Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ անսովոր բան է Թափոր կազմել Յաղթական Կամարին տակ: Իրազեկ մը կը պատմէ թէ՝ 1871էն ի վեր, միայն երկու անգամ այդպիսի Թափոր կազմուած է. մէկը՝ 1919ին, երբ դաշնակիցները յաղթական գնացք մը կատարեցին, եւ միւսը՝ Հ. Խաչի ցոյցը:

Հանրապետական պահակները բռնած էին բոլոր պողոտաները, իսկ հեծեալ ոստիկաններ կը հսկէին ուրիշ կարեւոր կէտերու վրայ: Առաւօտ կանուխ, ձախերը ծաղկեպսակ մը դրած էին Անծանօթ Զինուորի դամբարանին վրայ, հետեւեալ մակագրութեամբ.— «Դոյն յմեռար որպէսզի Ֆրանսան Փաշական դառնայ»:

Ոստիկանական տեսուչ մը քանի ոստիկաններով շրջապատեց դամբարանը եւ հանեց այս մակագրութիւնը, Հրեղէն Խաչի Թափորին ժամանումէն առաջ:

Երկրորդ կարեւոր ցոյցն էր ընկերվարականներու եւ համայնավարներու տարածած, Վէնսէնի մէջ: Իրենց թերթերը 100,000 կը հաշուեն մասնակցողներուն թիւը, իսկ ոստիկանութիւնը եւ աջակողմեան թերթերը 20,000 կը ներկայացնեն ցուցարարները, որոնց 17,000ը Թափորին մաս կը կազմէին, իսկ միւսները մթնին վայրը դացած էին: Կարգապահութեան կը հսկէին ոստիկանութեան վերատեսուչը եւ քաղաքապետական ոստիկանութեան տեսուչը: Օդանաւ մըն ալ կը սաւառնէր անտառին վերեւ: Փորթ Տորանթոնի առջեւ, ցուցարարները վար առին հանրակառքերու եւ ինքնաշարժներու ազգ. դրօշները եւ անոնց տեղը պարզեցին կարմիր դրօշներ: «Էնթէրնասիոնալը» կը թնդար փողոցներուն եւ անտառին մէջ: Ճնշման պահուն, երկու ոստիկաններ խոշտանգուեցան ցուցարարներուն կողմէ: Ժամը 7ին վերջացաւ ցոյցը: Այլ եւ է ձերբակալութիւն չկատարուեցաւ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Շաբաթ օր տեղի ունեցաւ 5րդ հանգրուանը՝ Պէլֆօր — Էվիան (293 քիլոմէթր) մրցումը, որ շատ հետաքրքրական եղաւ: Հեծելանուորդները մեծ դժուարութեամբ բախեցան տաքին պատճառաւ: 22 հեծելանուորդներ արշաւալ կէտը միասին հասնելով, ֆրանսացի Լը Կրէվէզ եւ ժօրժ Սփէշէր, առաջին հանդիսացան, իսկ երկրորդ իտալացի Կուզզոյանի: Ֆրանսացի Մօրիս Արշամպօ, որուն վրայ մեծ յոյսեր դրած էին ֆրանսական թերթերը, շաբաթ օրուան մրցումին հեծելանիւէն իյնալով վիրաւորուեցաւ եւ Պէլֆօրի հիւանդանոցը փոխադրուեցաւ: Ահա դասաւորումը շաբաթ օրուան մրցումէն յետոյ, — ֆրանսացի Անթօնին Մանէը՝ հինգ հանգրուանը կտրած է 36 ժամ, 11 վրկ. երկվ. ֆրանսացի Լը Կրէվէզ՝ 36 ժամ, 16 վ. 46 երկվ., իսկ իտալացի Մարթանօ 36 ժամ, 19 վայրկ. 10 երկվ.: Ֆրանսական բոլոր թերթերը միաբերան կ'ըսեն թէ կամ Անթօնի Մանէն եւ կամ Մարթանօն պիտի շահին: Կիրակի օր Էվիանի մէջ հեծելանուորդները հանգիստ ըրին: Իսկ երէկ երկուշաբթի պիտի կտրէին վեցերորդ հանգրուանը՝ Էվիան Էքս Լէ Պէն (207 քիլոմէթր): Հոս է որ կը սկսին Ալպեան լեռները: Դասաւորման մէջ մեծ փոփոխութիւններու կը սպասուի: Այսօրուան հանգրուանն է Էքս Լէ Պէն — Կրընօպլ (229 քիլոմէթր), նոյնպէս լեռնային:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ՝)

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

Դ.

4.— ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՈՉԻՆՉ ԵՒ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԷՆ ԻՆՉ

Մեր նպատակը չէ քննել պետութեան իրաւագիտական ըմբռնումը, ճշդել անոր սահմանները եւ տալ ժողովրդապետական բացատրութիւններ, այլ պետութեան քաղաքական-ընկերաբանական արտայայտութիւնն է որ մեզ կը շահագրգռէ:

Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը անհատի շանթալից յաղթանակը եղաւ եւ անոր փոխ-վրէժը պետութենէն: Մենք տեսանք թէ ինչպէս, ԺԹ. դարու ընթացքին, ժողովրդապետութեան ազատականութեան մթնոլորտին մէջ, իրաւունքի լուսապսակը ճակատին, անհատը յաղթական տեղաւորուեցաւ ամէնուրեք եւ իր ազդեցութեամբ դրոշմեց կեանքի բոլոր երեւոյթները:

Եթէ անհատը ազատ հռչակուեցաւ եւ դարձաւ կեդրոնը ընկերութեան, յանուն «անձեռնմխելի, նուիրական, անկորնչելի» իրաւունքներու, ապա ուրեմն ի վնաս որո՞ւ կիրարկեց այդ իրաւունքները, ի վնաս որո՞ւ ան դարձաւ առանցքը ընկերային գործունէութեան:

Անտարակոյս ի վնաս հաւաքականութեան, ի վնաս պետութեան:

Ազատականութիւնը կը քարոզէր թէ պետութիւնը պէտք չէ ձգտի միջամուխ ըլլալ անհատի կամ ընկերակցութեան գործերուն, մասնաւորապէս տնտեսական ձեռնարկներուն, այլ պէտք է սահմանափակուի միերին հսկողի, խաղաղութեան պահապանի կրաւորական դերին մէջ եւ չփորձէ աւելին՝ արդարացնելու համար իր գոյութիւնը:

19րդ դարու կէսերուն, Մաք Կէլլօկը ազատականութեան էութիւնը կ'արտայայտէր գրելով թէ «պետութիւնը պէտք է շատ կառավարելէ զգուշանայ»:

Ցնեսագիտութեան դասական կամ ազատական դպրոցը կը մերժէր ճանչնալ պետութեան ձեռնհասութիւնը արտադրութեան մէջ եւ նոյն իսկ վնասակար կը համարէր անոր միջամտութիւնը: Պէնթամ այդ տեսաբանութեան թարգմանը կը հանդիսանար հաստատելով թէ «ճարտարարուեստը մէկ բան կը պահանջէ պետութենէն, — չխառնուիլ իր հանդիպարկ»:

Որն է լաւագոյն պետութիւնը. «լաւագոյնը անգործ պետութիւնն է» կը փողհարէր Հումպոլտ:

Բայց դեռ այդ ալ բաւական չէ ազատականութեան տեսաբաններուն համար: Այնքան մեծ էր անոնց անհատապաշտութիւնը, այնքան խոր անոնց հաւատքը, որ անհատը, իր անձնական շահերու հետապնդումին մէջ, անհրաժեշտօրէն բանական եւ ընկերայնօրէն օգտակար հետեւանքներու կը յանգի, որ անոնք չէին վարանիր նոյն իսկ ժխտելու պետութիւնը ի փառս անհատին: Ազատականութեան վաղ արշալոյսին Ժիւլ Սիմօն կը վճռէր թէ «պետութիւնը պէտք է աշխատի ինքզինքը դարձնել անպէտ եւ պատրաստէ իր հրաժարականը»:

Այսպէս ազատականութեան իտէալը դարձաւ ծոյլ եւ անգործ պետութիւնը, սահմանափակուած «ժանտարմի» դերին մէջ:

Ժողովրդավար վարչաձեւը դուռները լայն բացաւ անհատին առջեւ, իսկ պետութեան վերապահեց նեղ լուսամուտ մը հանդիսատեսի կամ սատիկանի դերին համար: Համալսարաններու ամպիոններէն պետութիւնը անընդհատ հռչակուեցաւ կազմակերպելու եւ ղեկավարելու տնտեսական որեւէ արդիւնաւէտ ձեռնարկ, իսկ անհատին ձեռներէցութիւնը եւ խաւեան շահին մրցումը փառաբանուեցան իբրեւ ազդակ տնտեսական զարգացման եւ հանրային երջանկութեան:

Եթէ կեանքը եկաւ ապացուցանել թէ անհատին ազատութիւնը եւ անկաշկանդ գործունէութիւնը, մանաւանդ տնտեսական մարզին մէջ, միշտ ալ նպաստաւոր չէ հանրային բարօրութեան եւ ընդհակառակն պատճառներէն մէկն է գերարտադրութեան, տնտեսական տագնապներու եւ փոխանակ ներդաշնակութեան՝ անիշխանութիւն յառաջ կը բերէ, եթէ ասմէկավար պետութիւնը իր բազմածախս մեքենայի պէտքերուն մտահոգութեամբ ստիպուեցաւ մենաշնորհներ սանդղել եւ փոքրիկ յանդգնութիւններ ունեցաւ օրէնքներ սահմանելու անհատին, չկրցաւ սակայն ինքզինք ազատել անհատի խնամակալութենէն եւ յարմարիլ տնտեսութեան յառաջնոյ զարգացման նոր պայմաններուն:

Ժամանակակից դիկտատուրային վիճակուած էր կատարել այդ յեղափոխութիւնը եւ այս անգամ ոչ թէ հակադրելու պետութիւնը անհատին, այլ լուծելու անհատը պետութեան մէջ:

Ֆաշական դիկտատուրան, ամէն բանէ առաջ, պետութիւն է, իւրայատուկ սիստեմ, եւ կը մերժէ ընդունիլ իրմէ դուրս անհատի կամ խմբակցութեան հակադիր գոյութիւն: Ան խորապէս կը հաւատայ որ եթէ անհատներն ու խմբաւորումները ազատ ձգուին, կեդրոնախոյս, քայքայիչ ձգտումները տիրապետող կը դառնան եւ ազգերը վատասերման ու անկումի կ'ենթարկուին:

«Ամէն ինչ պետութեան մէջ է եւ անկէ դուրս ոչ մէկ բան արժէք ունի: Ֆաշականութիւնը ամբողջատիրութիւն է (totalitaire) եւ Ֆաշական պետութիւնը ըլլալով համադրութիւնն ու միութիւնը ամէն արժէքի, կը ներկայացնէ, կը զարգացնէ եւ կը տիրապետէ ժողովուրդին ամբողջական կեանքը»: (Մուս. էջ 20):

Որքա՜ն ժամանակավրէպ մնացած անհատի եւ պետութեան Սփէնսըրեան հակադրութիւնը, եւ որքա՜ն խորթ կը հնչէ դիկտատուրայի ականջին Ֆրանսական Յեղափոխութեան «անձեռնմխելի եւ անկորնչելի» իրաւունքներու կոչը: Չկայ բան մը «անկորնչելի եւ անձեռնմխելի անհատին մէջ»: Դիկտատոր պետութիւնը ոչ միայն ազատ կը զգայ ինքզինք, այլ իրաւունք եւ պարտականութիւն կը նկատէ միջամուխ ըլլալ անհատի բոլոր գործերուն եւ նոյն իսկ «ազատութեան կալուածին մէջ, պետութիւնն է միակ դատաւորը եւ ոչ թէ անհատը»:

«Պետութիւնը բացարձակն է որուն առջեւ անհատները եւ խմբաւորումները յարաբերականը կը ներկայացնեն» (Մուս. էջ 52):

Ի՞նչ կ'արժէ անհատը, ի՞նչ կը կըրէ, իր ամբողջ իրաւունքներով, դիկտատուրայի նժարին վրայ: «Անհատը մէկ մասնիկն է պետութեան եւ այն չափով միայն գոյութիւն ունի, որչափով որ պետութեան մէջ է եւ ենթակայ պետութեան անհրաժեշտութիւններուն: Ամէն ինչ պետութեան մէջ է, ոչինչ պետութեան դէմ, ոչինչ պետութենէն դուրս» (Մուս. էջ 70—73): «Անհատը կը չքանայ ցեղին անհրաժեշտութեան առջեւ» (Հիթլէր):

Ֆաշական պետութիւնը խիստ, չարժուն, գործունեայ պետութիւնն է, հակոտնեան ժողովրդապետութեան կրաւորական, ծոյլ պետութեան է. ան ոչ միայն հանդիսատեսի դերէն դուրս է, այլ կը խուժէ ամէնուրեք, իբրեւ ոյժի տիրակալութիւն, իբրեւ կամեցողութիւն եւ իրեն կ'ենթարկէ ամէն ինչ, որպէս կայսերականութեան հոգեկան ձգտում:

Դիկտատուրան ոչ միայն անտարբեր չէ դէպի կրթութիւնը, այլ եւ դաստիարակ է եւ հոգիի քանդակագործ, չի բաւականանար իր հակակշռին ենթարկելով անհատին ֆիզիքական կեանքը, այլ կը թափանցէ հոգիէն ներս՝ կերտելու համար կամքն ու իմացականութիւնը, դրոշմելու համար իր նախընտրած նկարագիրը եւ ներշնչելու իր նախասիրած բարոյականն ու հաւատքը:

Եթէ անհատը ժառանգական յատկութիւններու եւ կարելիութիւններու դրոշմը կը կրէ, չի դադրիր սակայն, լայն չափով, ձեւընկալ նիւթ մը ըլլալէ որ դիկտատուրան կը շաղուէ, կը քանդակէ իր տեսիլքին համաձայն, անոր կը պարտադրէ իր կարգապահութիւնն ու հեղինակութիւնը նետելու համար զայն կայսերականութեան յորձանուտ ուղիներուն վրայ:

«Ֆաշական պետութիւնը կը կամենայ ամբողջութեամբ վերաշինել մարդը, անոր նկարագիրը, հաւատքը, թափանցել կամքն եւ իմացականութիւնը: Ան ոյժ մըն է որ իր մէջ կ'ամփոփէ մարդու մտաւոր եւ բարոյական կեանքի բոլոր ձեւերը: Ֆաշական պետութիւնը ոգիին ոգին է»: (Մուս. 25—26):

Իսկ տնտեսական կալուածը որ, ինչպէս տեսանք, ժողովրդապետութիւնը ձգած էր անհատի ազատ եւ քմահաճ գործունէութեան, դիկտատուրան իր աչալուրջ հսկողութեան կ'ենթարկէ, արտադրութիւնը նախագծած ծրագրով առաջնորդելու ձգտումութեամբ: Ոչ բանուորը ազատ է իր ուզած ժամանակը եւ ուզած ձեւով լքելու աշխատանքը, կամ գործադուլ հռչակելու եւ ոչ ալ գործատէրը կրնայ ըստ կամս աշխատաւորը գործէ զրկել, որովհետեւ երկուքը, իրաւունքներով եւ պարտականութիւններով իրարու՝ կապուած՝ գերադասօրէն ընկերային պաշտօն մը կը գործադրեն պետութեան անմիջական հակակշռին եւ ի հարկին ազդու միջամտութեան տակ:

«Ֆաշական պետութիւնը երբ կը վերապահէ տնտեսութեան կալուածը, իր ստեղծած կրթական ընկերային եւ արհեստակցական հիմնարկութիւններու միջոցաւ կը թափանցէ երկրի ամենայետին մասերուն, այնպէս որ Ֆաշական պետութեան մէջ կը հոսի ազգին քաղաքական, տնտեսական եւ հոգեկան բոլոր ուժերը»: (Մուս. 57):

Ձենք կրնար աւելի մանրամասնութիւններու մէջ մտնել, այլապէս չահեկան եւ արտայայտել ժամանակի ոգիին, բայց այսքանն ալ բաւական է, ցոյց տալու թէ որքա՜ն հեռու ենք ազատական դպրոցի ոգիէն եւ որքան յաւիտենական նկատուած սկզբունքները ինչպէ՞ս կը փոխուին կեանքի հարկադրանքին տակ:

Անցնինք այժմ բանուորական դիկտատուրայի պետութեան ըմբռնումին:

«Պետութիւնը յաղթահարման, ճնշումի, տիրապետութեան գործիք մըն է դասակարգի մը ձեռք՝ ընդդէմ ուրիշ դասակարգի» (Լէնին, L'Etat et la révolution):

Պետութեան գոյութիւնը կը սկսի եւ կը պայմանաւորուի դասակարգային շերտաւորումներու ենթարկուած ընկերութեան գոյութեամբ: Պատմութեան արշալոյսին երբ չկար դեռ դասակարգ, չկար նաեւ պետութիւն ու վաղը երբ արտադրութեան միջոցներու համայնացումով ջնջուին դասակարգերը, պիտի մեռնի նաեւ պետութիւնը: Մեծամասնական դիկտատուրայի իմաստն է ընթանալ դէպի ապադասակարգային ընկերութիւնը եւ պատմութեան ամէնէն տաժանելի այդ ճամբու ընթացքին, ան, իր կարգին, կը գործածէ պետութիւնը, իբրեւ դասակարգային ճնշումի միջոց, խորտակելու քաղքենի դիմադրութեան ամէն փորձ:

Ֆաշական եւ մեծամասնական դիկտատուրաները հիմնապէս իրարմէ կը տարբերին պետութեան ըմբռնումին մէջ:

Ֆաշական ըմբռնումը դասակարգային չէ, այլ ազգային եւ դեռ աւելին՝ ինքը պետութիւնն է որ կ'իմաստաւորէ ազգութիւնը. պետութիւնը բացարձակն է, անմահն իրականութիւնը: «Պետութիւնը ազգին շարունակութիւնն է պատմութեան մէջ. առանց անոր ազգը գոյութիւն չունի» (76): Պետութիւնը բացարձակն է (52): Ազգը չէ որ կը ստեղծէ պետութիւնը, այլ պետութիւնն է ստեղծողը ազգութեան»: (Մուս. 23):

Մեծամասնական ըմբռնումը դասակարգային է. անոր համար պետութիւնը պատմական, ժամանակաւոր ստորոգելի մըն է, ցամաքապատուած անհետանալու դասակարգային ընկերութեան հետ:

Տեսականօրէն հիմնապէս տարբեր ըմբռնումներու առջեւ կը գտնուինք, բայց գործնականի եւ կիրարկումի անկիւններէն դիտուած՝ յարմարութիւն չնման կէտեր:

Մեծամասնական դիկտատուրան, Ֆաշականէն աւելի, գեր-զարգացման հասած, հսկայաթեւ մեքենայ մըն է որ կ'երկարէ ամէնուրեք իր բացարձակ հակակշիռն կ'ենթարկէ անհատի եւ հաւաքականութեան հոգեկան թէ նիւթական բոլոր արտայայտութիւնները:

Այսպէս կը յուսանք պարզած ըլլալ մեր առաջադրած երկու հարցերը, անհատի ազատութեան եւ պետութեան դերի ու գործունէութեան ժողովրդապետական եւ բռնատիրական երկու ներհակ ըմբռնումները:

Կը մնայ այժմ հոն դառնալ եւ ճշդել պայքարի բուն ճակատները:

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

ՀԱՅ ԲԵՄԱՎԱՐԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

»»»..«««

Հայեան բնատուր կարողութիւններն այնչափ զեղազանց են, որ ամէն ասպարէզի մէջ կրնայ յաջողիլ, բայց ասպարէզներ կան ուր կը փայլի: Մեզի միայն «վաճառական ժողովուրդ» կ'ըսեն... Անիրաւ է այդ մակդիրը, աւելի ճիշդ՝ միակողմանի, մենք բանաստեղծ ենք, երաժիշտ ենք, դերասան ենք, նկարիչ ենք, ենք այն բոլոր արուեստագէտները, որ կը պահանջեն մտքի մեծագոյն կարողութիւն, ճաշակի լաւագոյն ընտրութիւն, զգացումի խորին տպաւորութիւն, մէկ խօսքով՝ կատարելութիւններ, որոնց առջեւ ընդհանուր մարդկութիւնը յարգանքով գլուխ կը ծռէ:

Ամէն արուեստի մէջ ունինք ախոյեաններ. Հեռուները պէտք չունինք երթալու, Մայքլ Արլէն (Տիգրան Գույումճեան) միջազգային գրական դէմք մըն է ապրող բանաստեղծներու մէջ. իսկ Ռուբէն Մամուլեան շարժանկարի լայնակամար երկինքի վրայ ամէնէն շողշողուն աստղը: Եւ մենք գիտենք, որ այդ դէմքերը իրենց բազմաթիւ արբանեակներով՝ հայ ժողովուրդին հոգեվարքի բուռն ճիգերուն արդիւնքը չեն, այլ առաւել կամ նուազ փայլուն մէկնարկներ նոյն շղթայի մը, բազմաբեղուն ծնունդի մը զաւակները, որոնց նմանները կը ծնին ու դեռ պիտի ծնին հայ ժողովուրդի ծոցէն:

Հայ ժողովուրդի այդ օծուած որդիներու խումբէն է նաեւ Վաչէ Գույումճեան, բեմավար, որուն աստղը նոր կը ծագի, ու առաջին փայլով իսկ [illegible] ապագայ կը [illegible]. Վաչէ Գույումճեան հակառակ իր մականունի նոյնութեան, չունի արեան կապ Մայքլ Արլէնի հետ, բայց սիրուած ծանօթ վիպասանի մը՝ Արամ Անտոնեանի (Միսաք Գույումճեան) որդին է. Փոքր հասակէն անդրադարձ մտահոգ կը գրկէ զայն իր [illegible] ցնցող [illegible] կեանքին հետ [illegible]: Պարագաներու բերումով կը յաճախէ նախ Սորպոնի [illegible], կ'անցնի Կ. Պոլիս ու կը մտնէ Գէրգէրեան վարժարան, զոր կ'աւարտէ. Ու այնուհետեւ [illegible] կեանքին կանչուած, կը գտնէ ինք զինք վայրկեան մը՝ որ ուզածն բանիլ: Գործնական արուեստ մը [illegible] արուեստն,— [illegible] նութիւն, բայց անոնց քովին տակ կը փայլէր խորունկ զգայնութիւնը [illegible]: Վաչէ կը փորձէ, եւ [illegible] փորձած կեանքին մէջ, ըլլալ բան մը, որ [illegible], կը մտնէ երկրագործութեան դպրոց, կ'անցնի ատամնաբուժութեան, զոր կը փոխանակէ լուսանկարչութեան հետ: Ու այդ բոլորէն չի գտնար գոհունակութիւնը կեանքի: Գործող մը արուին մէջ, բացառ մը բաղձանքներու մէջ, ու պակաս մը իր ամբողջ էութեան մէջ, որ չի լեցուիր, չի ծածկուիր, չի լրանար: Անոր կուրծքին տակ հայրը ծրարած էր գեղարուեստի ճառագայթները, որ [illegible] կը սփռէին, մինչեւ խորունկին խուլ դարձող ամբողջութիւնները եւ լիովին զբաւեն զայն գեղեցիկի գաղափարականին, Գ. Վաչէ կը ձգէ իր պաշտօնները զորս չէր կրցած սիրել, կը փախի Թատրոնին, կու գայ գեղարուեստի մայրաքաղաքը Վիէննա: Երկու տարուան սուղ շրջանին մէջ, շնորհիւ իր բնատուր ձիրքերուն եւ տոկուն աշխատանքին, կը բոլորէ Թոյնհարդի սեմինարի դասընթացքը եւ քաջագոյն վկայականով կ'աւարտէ զայն:

Ուսումը պիտի փակուէր վերջին փորձով, որուն ներկայ պիտի գտնուէր նաեւ հասարակութիւնը: Գ. Վաչէ պէտք է կազմակերպէր Թատրոն մը, զոր իր անուանի [illegible] Գաւրլ Գալլբիկ իրեն սահմանած էր: Դանիացի նշանաւոր երգիծաբան ու բերդակ Լուտովկիա Հոլբերգի մէկ գործն էր այդ՝ «11 Յունիս» վերնագրով. Ներկայացումը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ յունիսին, կայսերական արքունի Շէօնպրուն Թատրոնին մէջ, պսակուեցաւ էր եւ հանդիսատես [illegible] արբացիններէն ջերմ ծափեր խլեց:

Ներուի մեզի քանի մը տող ալ ատագձել հեղինակին ու գործին. Լուտովիկոս Պարոն Հոլբերգ (Պէրգէն Նորվեկիա 1684 1754) թողած է բազմաթիւ երկեր, Թարգմանական, նմանողական, անկախ, որ կոչուած է «Տանիմարքայի Պլաուտոս կամ Մոլիէր» տիտղոսը: Իր աշխատութիւնները, որոնք [illegible] պերճախօսական ընթացք ունին, բայց միշտ համեմատած են կծու հեգնութեամբ, կը ձգտին խարազանել զարուն հոգին. Հոլբերգ գերազանցապէս զարուն մարդն է, եւ հոն է [illegible] մէկ դժուարութիւնը հայ բեմավարին համար. Ան պէտք է գտնէր երկու հարիւր տարուան հնութիւն մը, որդի հոգւոյն ու ճաշակին համապատասխանել ու կազմակերպել զանիկայ վարպետին գործը, եւ այսպէս [illegible] ոստը մթնոլորտին մէջ գետեղել զայն: Ուրախութեամբ կը հաստատենք թէ Գ. Վաչէ կատարելապէս յաջողեցաւ իր ձեռնարկին մէջ. դեռ գին ապացոյց հայկական բեմավարի առանձնայատուկ ձիրքերին:

Տասնումէկ Յունիսը կը ներկայացնէ գիւղ գաւառականու ողբերգութիւնը հինգ արարով: [illegible] պարտատէր մը աւելի մեծ գումար մը [illegible] Սուլլէնտրէյը անուն պարտապանէն, մերժանալ քաղաքը, Յունիս ամսուն մէկ պայմանաժամով, եւ որպէս կը գրէ վճարել զայն Սուլլէնտրէն [illegible] չունի գրպանին մէջ, եւ պայմանաժամի լրանալու օրն է: Իր Հէնրիկոս ծառան, որ միտ աւաղակ է, տեղեկանալով խնդրին, խելք կը սորվեցնէ տիրոջ, ոչ պակաս քաղաքական մը, թէ ինչպէս կրնայ այս դժուարութենէն դուրս գալ ու ալ դեռ շահիլ: Հէնրիկոս կը ծպտի. իբր պարտատէրոջ ազգական կը ներկայանայ [illegible] կեն, կ'առաջնորդէ զայն պանդոկ մը, որուն հետ կանխապէս դաշնադրուած էր, հոն անփորձ երիտասարդի [illegible] մէջ [illegible] կը գործուցանէ պանդոկապետ կարծեցեալ կնոջ հանդէպ [illegible] գրգէ անոր այցելել: Մենութեան [illegible] կարծեցեալ կնկան ննջասենեակին մէջ, պանդոկապետ յանկարծ կը կանչուի վեր ու վկաներու ընկերակցութիւն կը մտնէ սենեակէն ներս կը բռնեն երիտասարդը, [illegible] կ'ընեն. կը սպառնան պատարանքի [illegible]

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ - ՄԱՏԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ

(Իր մահուան տասնամեակին առթիւ)

Երեւակայեցէք երիտասարդ մը, որուն համար կեանքը ամէն վայելք ու շնորհք կը շռայլէ, մանաւանդ մօտը կը զգայ քնքուշ եւ սիրելի էակի մը հպումը, կամ հեռուէն կը լսէ քաղցր ձայնի մը, երգի մը ներդաշնակութիւնը, համրել կը փորձէ երկնակամարին պլպլացող աստղերը, կը կարդայ արշալոյսին եւ վերջալոյսին խորհուրդը, պարտէզին մէջ բուրող ծաղիկներուն հոտը կ'առնէ եւ կ'ապրի անոնց բանաստեղծական խռովքը, իր մօտը կը զգայ սիրելի հոգիներուն ժպիտը... Եւ կենդանի գիտակցութեամբ կը տրամաբանէ, որ այդ բոլոր բարիքներն ու գեղեցկութիւնները իրեն համար չեն, իր օրերը, վայրկեանները համրուած են, եւ ինք յաւէ՜տ պիտի բաժնուի այս բոլորէն...

Երիտասարդ մը վերջապէս որուն հոգին կարօտով ու սիրով կը բաբախէ եւ որ տաղանդ ունի իր զգայութիւնները Թուղթին յանձնելու. այնպէս՝ ինչպէս անոնք կը բխին մաքրամաքուր եւ վճիտ ակէ մը...

Մատթէոս Զարիֆեանի եւ նման բիւթոգներուն ճակատագրի եղերութիւնը այսպէս կարելի է բացատրել միայն: Ճակատագրուած էր, որ ան ալ զգար իր էութեան խորտակումը, եւ ճամբորդութեան մը համար պատրաստուողի մը պէս, իրարու ետեւէ բիւրեղացնէր իր ներքին կարօտներն ու աչքերը, տրտմութիւնն ու խռովութիւնը.

X

Իր մահուան տասնամեակին առթիւ անգամ մըն ալ մտերմանալով Զարիֆեանի գործին հետ, կը տարուինք խորհելու, որ ինչ որ կրցաւ տալ, կամ աճապարեց տալ,—քանի որ մահուան նախազգացումն ունեցաւ,—պիտի մնայ իբրեւ իր կարապի երգը: Որովհետեւ ժամանակ չունեցաւ եւ ոչ ալ կեանքի փորձառութիւն իր հոգին սահմաններէն դուրս ալ փնտռելու արուեստի տարրեր, եւ խորանալու նոյն իսկ ինքն իր մէջ: Այս է պատճառը, որ շատ դժուար է սահմանել իր դերը մեր նոր գրականութեան մէջ: Մեզի համար արտառոց է սակայն տխուր վախճանը քնարերգակին, որ երգը կէս մնացած շրթունքին վրայ, կարօտ ու ջախջախուած թեւերով կ'իյնայ մահուան անդունդին գիրկը: Ինք բերաւ մեր գրականութեան մէջ քանի մը զգայութիւններու կրկնութիւնը, սակայն ինչ որ տուաւ, իր հոգին անկեղծ ու հարազատ արտայայտութեան կնիքը կը կրէր: Եւ ասիկա աննշան առաւելութիւն մը չէ քերթողի մը համար:

Իրմէն երկու հատոր ունինք միայն: Առաջին հատորին վերնագիրն է Տրտմութեան եւ խաղաղութեան երգեր (1921), երկրորդինը՝ Կեանքի եւ Մահուան երգեր (1922): Առաջինները ներշնչուած են կեանքի խորո՛ւնկ տրտմութիւնը եւ անոր հետեւող, խաղաղութեան կարօտն ունեցող եւ յոգնած մարդուն յուսահատական ճիգերէն: Տրտմութեան ու Թախիծին երգը, աղեկտուր, մարդկայնացած ձեւին տակ, բանաստեղծին կը թելադրէ ողբալու իր հիւանդ հոգիին «ամէնէն նուրբ ծաղիկները»: Ընդհանուր կառկած մը, առանց արուեստականութեան, կը մատնէ տառապած հոգին, որուն մէջէն «կը թափին հին օրերու հաւատքները»: Զարիֆեանի տրտմութիւնը փոխանցիկ է, կը գրաւէ մեզ: Փոքրիկ երգերով, կը փորձէ երգել իր հոգիին մեծ վիշտերը, ինչպէս Հայնէն:

Քանի մը ազատ գիծերով միայն կը մօտենայ վաղամեռիկ Միսաք Մեծարենցին: Սակայն Զարիֆեանի երգին կը պակսէր բնութիւնը պաշտելու ուժն ու կարողը: Մեծարենց կը սիրէր ու կը պաշտէր բնութեան գեղեցկութիւնները, ինչպէս Մ. Զարիֆեան՝ իր սիրած էակը: Զարիֆեանին համար բնութեան գիրկը եւ հորիզոնները միջավայր են, հոն երգելու իր սիրած էակին գեղեցկութիւնները կարօտը եւ աչքերը, մինչդեռ Մեծարենց բնութիւնը կը սիրէր ու կ'երգէր, իբրեւ անմիջական տարր եւ գործօն. ինք բնութեան սիրահարած էր եւ ինքզինքը կը նկատէր անոր անբաժան մէկ մասնիկը: Մեծարենց հաղորդուած էր անոր հետ, անոր երգերուն մէջ ժպիտ կար, արեւ, [illegible] հով ու վերջալոյս: Անոր քերթուածներէն դուրս բոլոր կ'առնէք ծաղիկներուն, կը լսէք Թռչուններուն երգը եւ թաւալող ջուրերուն կարկաչը: Մինչդեռ Զարիֆեանի մօտ ամէն բան կը հագնի տրտմութեան քօղ: Արեւն ալ, աստղերն ալ, համայն բնութիւնը տրտմութեան շղարշովը ծածկուած են, որովհետեւ՝ բանաստեղծը իր հոգիին տրտմութիւնը անդրադարձած կը տեսնէր բնութեան ամէն երեւոյթի մէջ

X

Սիրոյ զգայութիւնը միակ եւ գլխաւոր երակն է, որ գոյն եւ բովանդակութիւն կուտայ Զարիֆեանի քնարերգութեան: Իր կենսագիրներուն պարտականութիւնն է մեզի ըսել, թէ անոր սիրոյ ենթական իրապէս ապրա՞ծ է անոր ներշնչումներուն մէջ: Անոր երազին աղջիկը, իրաւ միս ու ոսկոր ունեցող էակ մը եղա՞ծ է թէ ոչ: Անոր երկու հատորներուն մէջ, դժուար չէ գտնել հետքը սիրոյ ենթակայի մը, որ հետեւեր է անոր սիրահարի քայլերուն, եւ մինչեւ վերջին շունչը անոր սրտին թեւերը մէկիկ մէկիկ կոտրտեր է: Այս է պատճառը, որ բոլոր քերթուածները ապրուած, կենդանի պահերու արտայայտութիւնը կը թուին ըլլալ: Անոր աչքը ամգոյն ծաղիկ մըն է, հիւանդ կարապ[illegible] եւ կամ մեռնող նշոյլ մը: Կասկածա[illegible] ու տարտամ, կը թուի թէ կը նախընտ[illegible]րէ չսիրել, որովհետեւ թունաւոր եւ զգուշաւոր կասկած մը բոյն հիւսե[illegible] է սրտին մէջ: Տրտմութեան տաղ[illegible] է, որ սիրոյ խռովքը խեղդելու [illegible] միտի, եւ դեղնած ծաղիկներու բոյր[illegible] կը տարածէ կարծես անոր աչքէն.

Երկու նմոյշ կը բաւէ գաղափար մը կազմելու համար անոր այդ հիւանդագին զգայութեան մասին: Առաջինը Ի՛նչ շուտ վերնագիրը կը կրէ

Հովին հիւանդ համբոյրէն
Ծառերն ամբողջ դեղնեցան.
Ի՛նչ շուտ, ի՛նչ շուտ դեղնեցան,
Վայրերը մահ կը բուրեն...
Վիշտի մը լուռ համբոյրէն
Երազներս դեղնեցան.
Ի՛նչ շուտ, ի՛նչ շուտ դեղնեցան,
Սէրերս մահ կը բուրեն...

Երկրորդին վերնագիրն է Կայ[illegible]ցութիւն.

Գգուիկ աղջիկ մ'ինծի կ'ըսէ
Որ զիս խենթի պէս կը սիրէ.
Գգուիկ աղջիկ մը զիս սիրէ՜...

ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

(2)

տալ եւ վարկաբեկել զայն: Գարաատիրոջ խեղճ որդին բոլորովին ընկճուած ներում կը հայցէ, կը խոստանայ մեծամեծ գումարներ՝ խափանելու համար այդպիսի քայլ մը. Պանդոկապետը վերջին պայմանով յանձն կ'առնէ, ամբողջապէս կը կեղեքէ երիտասարդը, եւ գինեբնոցով պանդոկին փողոց կը նետէ: Թատրոնը կը փակուի աւազակներու ցնծութիւններով

Ինչպէս կը տեսնէք, կոյտաս ու կենդանի թատերական կտոր մըն է «Տանուտէկ Յունխարը», ուր ամէն յաջողութիւն կախում ունի ներկայացման կերպէն ու կազմակերպութեան կատարելութենէն: Գ. Վահէ Պոյաճեան շատ յարմար ընտրութիւն բրած էր գերակատար անձերու միջեւ, որոնք իրենց գառնկեր են, բնականաբար աւստրիացի Դերասաններու մէջ ամէնէն փայլուն դեր խաղաց Բարսոն իբր Իրլանտացի երիտասարդ, եւ օրիորդ Պլայն իբր պանդոկապետի կինը: Բայց ամէնէն փայլուն եւ արտակարգը էր, հայ բեմադրիչին կազմակերպիչ կարողութիւնը. Ներկայացումը իր յօրինուածքին մէջ կատարեալ էր, շարժումները կենդանի, եւ տակաւ հեղինակին՝ Հոլբերգի հեռութեան, իր նորակառոյց կերպարանքին տակ «Տանուտէկ Յունխարը» խուլ ծափեր խլեց աւստրիացի հասարակութենէն, մաղթելով հայ բեմադրիչին հակայական յաջողութիւն: Որուն թերթերը՝ «Թայմփոստ», «Նէօյէ Ֆրայէ Փրէսսէ», «Տէր Վինէր Թակ», «Վինէր Ժուռնալ», «Վիէննա Հէրլըտ» գովասանական սիւնակներ նուիրեցին բեմադրութեան յիշատակելով միշտ Գ. Վահէ Պոյաճեանի ազգութիւնը եւ գուշակելով անոր յաջողակ ապագայ գործունէութիւն մը: Վերջին թերթը չէր մոռցած յիշել թէ Պոյաճեան հայրենակիցն է աշխարհահամբաւ Մամուլեանի:

Ուսմունքին հոգ սակայն կը մնայ մտահոգութիւնը՝ պաշտօն ձեռք բերելու: Գ. Վահէ կը խորհի անցնիլ եւրոպական մայրաքաղաքներ, տեղ մը գտնելու համար: Եւ գիտենք որ Հայերը պիտի չթերանան օժանդակել հայ երիտասարդին այս կէտի մէջ, քաջալերելով Մամուլեանի օրինակին, որուն անունը ամբողջ ազգին պատիւ կը բերէ: Տխուր իրողութիւն է մեր քով, որ յաճախ յուսադրիչ կարողութիւններ մոռցուած են թառամելու, չունենալով իրենց գործունէութեան յարմար մթնոլորտ:

Կը շնորհաւորենք Գ. Վահէ Պոյաճեանին գեղեցիկ յաջողութեանը, եւ կը մաղթենք աւելի փայլուն յաջողութիւններ յօգուտ եւ ի պատիւ ազգին:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ ԴԷՊԻ ՔԱՆԱՏԱ

Տաղանդաւոր դերասանը Ա. Շահխաթունի կիրակի օր մեկնեցաւ դէպի Քանատա, ուր, շարժանկարի ֆրանսական ընկերութեան մը հետ, պիտի մասնակցի ժապաւէնի մը պատրաստութեան:

Շահխաթունի, շարժանկարի իր աշխատանքները կատարելէ վերջ, ժամանակ մը պիտի շրջի եւ այցելէ Քանատայի քաղաքները, ուր Հայեր կան:

ԴՈՒՐԵԱՆ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Պ. ԱԼ. ՔԱՄԻՆՍԿԻԻ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼԻ ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ ԿՐՆԱՅ ՍԵՊՈՒՀԻ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

ՓԱՍՏԱԲԱՆ ՍԱՄԱՅՐԵԱՆ ԵՒ Վ. ՏԻՐԱՏ ՎԱՏ ԴԵՐ ԿԱՏԱՐԱԾ ԵՆ

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ — ՇԱՐ.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

Պաշտպան փաստաբան Գ. Շերիտըն կը շարունակէ Ս. Լէյլէկեանի ուղղակի հարցաքննութիւնը.

— 1930էն առջին Պոսթըն գացա՞ծ ես: = Երբ Փրովիտէնս էի, անկէ Պոստոն գացած եմ, բայց 1930էն ի վեր Պոստոն եղած չեմ: — 1933 նոյեմբեր 26ին Պոստոն գացի՞ր: = Ոչ:

— Նշան Սարգիսեանին հետ Պոստոն գացա՞ծ ես: = Ոչ: — 1933 նոյեմբեր 26ին որ եւ է ժամանակ Պոսթընի Շոմէթ Էվընիւի Հայոց եկեղեցին ներքնայարկը եղա՞ր: = Երբեք հոն եղած չեմ: — Այդ կիրակին Պոսթընի եկեղեցի՞ն էիր: = Նիւ Եորքի իմ խանութըս էի: — Պոստոնի եկեղեցին ներքնայարկը կնոջ մը ուսին դպա՞ր եւ ըսիր «ի՞նչ գործ ունիս հոս»: = Ոչ:

— Գիտե՞ս ո՛ւր էիր 1933 նոյեմբեր 26ին: = Իմ խանութս էի ժամը 1ին:

— Այդ կէս օրէն ետք ո՞ւր էիր: = Խանութս գոցելէ ետք Պրոնքս գացի բարեկամի մը: — Ե՞րբ այդ բարեկամին տունը գացիր: — Ժամը 2ին: Բարեկամիս անունն է Ներսէս Ոսկանեան: — Այդ բարեկամիդ անունը այս ինչ տեղը չէ՞ (Գ. Շերիտըն հասցէն կ'ըսէ): = Հասցէն չեմ յիշեր, միայն գիտեմ որ Պրոնքս է: — Այդ բարեկամդ մեռա՞ւ: = Այդ օրը մեռաւ եւ մինչեւ ուշ ատեն գիշերը հոն մնացի:

— Այդ օրը, նոյ. 26, 1933, ուրիշ հայրենակիցներ տեսա՞ր այդ տան մէջ: = Մեռնողին ազգականները, բարեկամները եւն., նաեւ մեռելաթաղ Դասապեանը հոն էին: — 1933 դեկտ. 24էն առաջ ո՞ւր կը բնակէիր: = Ես ու որդիս խանութիս ետեւը կը բնակէինք: — Այդ օրը 187րդ փողոցի եկեղեցին գացի՞ր: = Այո, այդ օրը գացի Ըփ Թաունի եկեղեցին:

— Գիտէի՞ր թէ Դուրեան արքեպ. հոն պիտի ըլլար: = Գիտէի թէ Ըփ-Թաունին հոն պիտի ըլլար: — Հոն գացիր առանձին: — Այո

— Դուն անդա՞մ էիր 187րդ փողոցի Ս. Խաչ եկեղեցիին: = Ոչ: Եկեղեցին մէջ տեսա՞ր բարեկամներ (դատախազ Քամինսկի կ'առարկէ հարցման ձեւին): — Երբ ժամ գացիր, ո՞ր ատեններն էր: = Ժամացոյց չունէի: — Լաւագոյն յիշողութեամբ կրնա՞ս ըսել թէ ո՞ր ժամին էր: = Ինչպէս կրնամ ենթադրութեամբ ըսել: — Ե՞րբ մեկնեցար խանութէդ: = Ժամը 8.30ին առտուները: — Երբ ժամ գացիր, ո՞ւր նստար: = Երբ ներս գացի, 5—10 սէնթ ձգեցի պնակը եւ նստայ 4րդ նստարանին վրայ: — Ետեւէ՞ն թէ առջեւէն հաշուելով 4րդ նստարանը: = Խորանէն հաշուելով 4րդ նստարանը:

— Դէմքդ ո՞ր կողմը կը նայէր: = Խորանին կողմը: — Թափօրէն առաջ 10 վայրկեանի չափ դադար կա՞ր: = Այո՛: — Ո եւ է քահանայ կամ եպիսկոպոս ծանուցում ըրա՞ւ այս մասին: = Կարապետեան եպիսկ. ըսաւ «սպասեցէք 10 վայրկեան»: — Խորանէն սկսեալ 4րդ նստարանին մէջտեղը նստա՞ծ էիր: = Այո, մէջտեղը: — Երբ թափօրը ներս մտաւ, բոլոր մարդիկ ոտքի ելա՞ն: = Սովորութիւն է ոտքի կանգնիլ, երբ թափօրը ներս կուգայ:

— Երբ թափօրը դէպի խորան կուգար, դուն ի՞նչ կ'ընէիր: Ի՞նչ տեսար միջանցքէն դէպի վեր: = Երբ կանգնած էի, տեսայ որ թափօրը կանգնած էր եւ չէր շարժեր: — Ետքը երբ թափօրը շարժեցաւ, սրբազանին վրայ ի՞նչ տեսար: = Շատ բան չտեսայ, մարդ մը առջեւը եւ մարդ մը ետեւը կար: — Այդ առտուն գորշ (կրէյ) վերարկու հագա՞ծ էիր (Գ. Քամինսկի կ'առարկէ հարցման այս ձեւին): = Ոչ: — Ի՞նչ վերարկու ունէիր: — Սեւ վերարկու մը: — Այդ վերարկուն կրնա՞ս բերել դադարի ատեն: (Նոյն րոպէին մարդ մը կը դրկուի ընկ. Լէյլէկեանի վերարկուն բերելու): — Դուն աջ ձեռքդ գրպանդ դրա՞ծ էիր, վերարկուիդ կամ բաճկոնիդ գրպանը: = Ոչ բնաւ: — (Վերարկուն կը բերուի եւ կը դրուի սեղանին վրայ դատարանի մէկ ծառայողէն): — Այս վերարկո՞ւն էր զոր հագած էիր այդ օրը: = Այո, եւ այդ օրուան պատռուածքները կարել տուած եմ: — Այդ վերարկո՞ւն էր որ հագած էիր դեկտ. 24ի օրը: = Այո:

Դատաւոր Քորրիկըն մօտը բերել տուաւ Լէյլէկեանի վերարկուն եւ աչքով քննեց զայն: Ետքը դատարանի գրագիրը անոր վրայ նշան դրաւ իբրեւ կարեւոր նիւթական փաստ:

— Նստարանին միջանցքէ՞ն անցա՞ր եւ Դուրեան սրբազանին մօտեցար: = Երբեք: — Սրբազանին վրայ յարձակեցա՞ր այդ առտուն: = Ոչ:

— Դեկտ. 24ին այս դանակը տեսա՞ր (դանակը վեր կը բռնէ Գ. Շերիտըն): = Ոստիկանատան մէջ տեսայ:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ եկեղեցիին մէջ թափօրի ատեն, յարձակումէն առաջ տեսա՞ր այս դանակը եւ ձեռքիդ մէջ ունեցա՞ր: = Երբեք դանակ չեմ ունեցած: — Քու խանութիդ մէջ դանակ կը գործածե՞ս: = Խանութիս մէջ դանակ ունիմ: — Այս տեսակ դանակ կը գործածե՞ս: = Ոչ: — Կը ճանչնա՞ս Տիկին Ահարոնեանը: Այո

— 1933 դեկտ. 24ին 187րդ փողոցին մէջ Տիկին Ահարոնեան դանակ տեսա՞ւ: Երբեք: — Այդ օրը Թափօրին վրայ յարձակեցա՞ր: = Թափօրն ինծի հանդէպ առաջ արդէն կռիւր սկսաւ եւ վրաս յարձակեցան «Դաշնակ է, Դաշնակ է» գոչելով:

— Այդ օրը թեւիդ տակ դանակ ունէի՞ր: = Ոչ դանակ եւ ոչ ալ ուրիշ բան: — Երբ ծեծեցին քեզ, նոյն նստարանին մէջն էի՞ր: = Այո: — Քեզ նոյն նստարանի՞ն մէջ ծեծեցին: = Այո: — Հոն ծեծէն ետք ի՞նչ ըրին քեզ: = Ծեծուելէ ետք, ոստիկանը եկաւ բռնեց զիս: — Երբ ոստիկանը բռնեց քեզ, ո՞ւր էիր: = Ոստիկանը բռնեց նոյն նստարանին մէջ եւ տարաւ զիս դէպի եկեղեցւոյ սենեակը:

— Քեզ ծեծելէ ետք ժողովուրդը դէպի անցքը քաշկռտե՞ց քեզ, ինչպէս վկայութիւն տրուեցաւ հոս (Գ. Քամինսկի կ'առարկէ հարցման այս ձեւին, բայց դատաւորը հաւանութիւն կուտայ Գ. Շերիտընին): — Քեզ հրեցի՞ն նստարանէն դուրս: = Երբեք չեմ յիշեր. գիտեմ միայն որ նոյն նստարանին վրայ ոստիկանը բռնեց զիս: — Նո՞յն նստարանին մէջ: = Այո, նոյն նստարանին: — Այդ նոյն նստարանին ո՞ր մասին մէջ, պատի՞ն կողմը, միջանցքը թէ անցքին եզրը: = Ինչպէս ըսի, նստարանին մէջտեղը.

— Քու վրադ փոքր դանակ մը ունէի՞ր: = Ունէի երկու զմելի: Ոստիկանները քովէս առին:

— Կը հաճի՞ս վար իջնել (Լէյլէկեան աթոռէն վար կ'իջնէ): Հիմա դուն Սրբազանն ես, ես ալ Լէյլէկեանը: Դուն աջ կողմէն դէպի խորանը կ'երթաս, դուն ոտքդ դուրս նետեցի՞ր, երբ թափօրը կը յառաջանար: (Գ. Շերիտըն հարկադրուեցաւ կրկնել հարցումը, որ անորոշ կը մնար): — Դուն Սրբազանին վրայ յարձակեցա՞ր, ձեռքդ Սրբազանին ուսովայնին դէմ դնելով: = Ինչպէս ըսի, նստարանէն դուրս չեմ ելած: — Ոստիկանը քեզ ձերբակալելէ ետք ոստիկանատուն տարա՞ւ: = Այո:

— Ոստիկանատան մէջ ոստիկանները ծեծեցի՞ն քեզ: = Ձիս հարցաքննելէ ետք (դատախազ Գ. Քամինսկի կ'առարկէ եւ դատաւորը կը միջամտէ): — Ոստիկանատան մէջ որքա՞ն երկար մնացիր: = Մինչեւ իրիկուան ժամը 11 նոյն օրը. — Ե՞րբ հասար ոստիկանատուն: = Ժամը չեմ յիշեր: — Այդ օրը տեսա՞ր Հայեր որ ոստիկանատուն կ'երթային: = Այո:

— Հոս վկայութեան կանչուածներէն կա՞ր մէկը զոր ճանչցար:

= Այո: Այն մարդը որ խալամացած էր եւ երբ ոստիկանատան մէջ իրեն կը հարցուէր, ըսաւ. «Բան մը չտեսայ»: Հոն տեսայ նաեւ Սմսարեանն ու Վարդան Տէֆառը, որոնք կ'ըսէին Զաքմաքեանին.— «Ըսէ', ըսէ թէ այդ է սպանողը»: Իսկ Զաքմաքեան կ'ըսէր. «Ես բան մը չտեսայ: Այդ մարդը նստարանին մէջ տեսայ»: Իսկ Սմսարեան կ'ըսէր Կար. Զատիկեանին. «Ըսէ թէ այս մարդն էր Դուրեան սրբազանը սպանողը», բայց Կար. Զատիկեան կը շարժէր գլուխը ժխտական իմաստով: Զաքմաքեան եւս նորէն կ'ըսէր. «Չեմ գիտեր»: — Քեզ ծեծեցի՞ն: = Ձիս խարազանեցին:

— Վկաներու ներկայութեա՞նը ծեծեցին քեզ: = Ոչ: Ձիս եւ Սարգիսեանը միասին կը ծեծէին: — Դուն որ եւ է կերպով Դուրեան արք.ի վրայ յարձակեցա՞ր 1933 դեկտ. 24էն առաջ: = Երբեք այդպիսի մտադրութիւն մը չեմ ունեցած:

Գ. Շերիտըն այս հարցումով վերջացուց իր ուղղակի քննութիւնը եւ դատախազ Գ. Քամինսկի ոտքի կանգնելով սկսաւ հարցաքննել Գ. Լէյլէկեանը:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆ

— Դուն Դաշնակ կոմիտէին քարտուղա՞րն ես: = Այո: — Եւ դուն միա՞կ անձն ես որ կրնաս վարչութեան եօթը անդամները նիստի հրաւիրել: = Այո: — Եւ ճիշդ չէ՞ որ այդ եօթը անդամները կը նկատուին պրոպագանտի գործով զբաղող: = Վարչական եւ տեղական գործերով: — Նաեւ Եւրոպայի Կեդր. Մարմնին հրահանգներով: = Չեմ գիտեր:

— Չէ՞ք գիտեր Դաշնակցութեան ծրագիր-կանոնագիրը: = Այո:

— Դուն չե՞ս գիտեր որ Դաշնակցութիւնը կը գործէ Թուրքերու դէմ:

= Նպատակն է հայութիւնը ազատել Թուրքերէն:

— Դաշնակցութեան ծրագրին 156 եւ 157 յօդուածները տեռոր չե՞ն թելադրեր. (Գ. Շերիտըն կ'առարկէ այս ձեւ հարցումին դէմ).

— Երբ Դաշնակցութեան դէմ գործողներ ըլլան, չե՞ն պատժուի՞ր 156 եւ 157 յօդուածներով: = Ատանկ բան չկայ:

— Դուն ըսել կ'ուզես թէ այդպիսի բան չկա՞յ: = Դաշնակցութիւնը մարդասպան չէ, այլ կը կռուի թշնամիներու դէմ:

— Ես կը կարդամ Դաշնակցութեան ծրագրին այս յօդուածը (պաշտպան փաստաբան Գ. Շերիտըն կ'առարկէ թէ տեղական կոմիտէներու չի պատկանիր այդ յօդուածը):

— Նիւ Եորքի կազմակերպութիւնը անկա՞խ է թէ կախեալ: = Մենք մէկ ճիւղն ենք այդ կազմակերպութեան: (Գ. Շերիտըն կ'առարկէ դարձեալ թէ պ. դատախազը չունի ուղիղ թարգմանութիւնը ծրագիր-կանոնագրին):

— Իրողութիւն չէ՞ որ դուն Դաշնակ ըլլալէ առաջ ամբողջովին ընդունած ես կուսակցութեան ծրագիրն ու գործելակերպը, կ'ենթարկուիս կանոններուն եւ անոր նպատակները կը գործադրես կեանքի մէջ:

= Դաշնակցութեան նպատակն է պայքարիլ հայ ժողովուրդի թշնամիներուն դէմ: — Քեզի հարցուցածիս հաւանութիւն տուի՞ր: = Այո:

— Երբ ընդունեցար կուսակցութեան սկզբունքները, չընդունեցա՞ր նաեւ քաղաքական տեռորը, ինչպէս նաեւ միւս կազմակերպական տեռորը: = Դաշնակցութիւնը տեռորիստ չէ:

— Չե՞ս գիտեր որ Դաշնակցութեան կանոնագրին համաձայն տեռոր կը կատարուի անոնց դէմ որ թշնամի են Հայաստանի: = Դաշնակցութիւնը մարդասպան չէ:

— Ձեր պաշտօնական օրկան «Հայրենիք» Պոսթը՞ն կը հրատարակուի եւ ձեր ծանուցումները անոր մէ՞ջ կը տպուին: = Այո: — Այդ թերթին մէջ չե՞ս գրեր: = Ի՞նչ գրեմ, ես գրող չեմ: — «Հայրենիք»ի վարած քաղաքականութեան համաձա՞յն ես: = «Հայրենիք» կը քննադատէ: — Կարդացի՞ր որ «Հայրենիք»ի մէջ գրուած էր «Dashnaks are killers» (Դաշնակները սպաննող են): Գ. Շերիտըն կը յայտնէ թէ ատիկա խմբագրութեան կողմէ եղածը չէր եւ թէ պիտի անդրադառնայ ատոր): — Դաշնակցութեան կանոնագիրը կ'ընդունի՞ս: = Այո:

— Դաշնակցութեան կանոնագիրը տպուա՞ծ է: = Այո: — Դուն կոմիտէի քարտուղա՞րն ես: Ինչո՞ւ հերքեցիր: = Հերքած չեմ թէ քարտուղարն եմ: Ըսած եմ թէ հպարտ եմ: — Թիւ 2 յայտարարութեանդ մէջ չըսի՞ր թէ «քարտուղար չեմ»: = Երբեք հերքած չեմ, հաւանօրէն թարգմանը գրել տուած է այդպէս: — Երբ դատախազի օգնական Գ. Քոհէնը հարցուց, ինչո՞ւ ըսիր թէ եկեղեցիին մէջ չտեսար որ եւ է Դաշնակ: = Ես ըսած եմ թէ Սարգիսեանը հոն էր: — Յիշողութիւնդ թարմացնելու համար յայտնեմ թէ դուն Գ. Քոհէնի ըսիր որ Դաշնակ կազմակերպութենէն ուրիշ որ եւ է անդամ չկար եկեղեցիին մէջ: = Երբ հարցուցին, ըսի թէ Սարգիսեանէն զատ ուրիշ մէկը չկար հոն: — Մի՞թէ Գ. Քոհէնը առաջին անգամ չտեսաւ Սարգիսեանի անունը: = Ոչ:

Լէյլէկեան այս խնդրոյ մասին քանիցս յայտնեց թէ ինք յիշած էր Սարգիսեանի անունը, բայց թարգման Վ. Տիրատ ուզածին պէս թարգմաներ է:

— Դուն ըսիր թէ «այս կողմը բնակող Դաշնակներ շատ կային եկեղեցիին մէջ»: = Երբ ներս գացի Սարգիսեանը տեսայ:

Դատաւոր Քորրիկըն.— Ոստիկանութեան գալէն առաջ Սարգիսեանէն զատ որ եւ է մէկը չտեսա՞ր: = Սարգիսեանէն զատ ուրիշ մէկը տեսած չեմ:

Քամինսկի.— Ամբաստանեալներէն ուրիշ որ եւ է մէկը չտեսա՞ր: = Ոչ: — Դուն չըսի՞ր թէ խորանէն սկսեալ 4րդ նստարանը նստած էիր: = Այո: — Ճի՞շդ եմ ըսելով թէ դեռ թափօրը չյառաջացած երբ շփոթութիւն կար ժողովուրդը քու վրայ յարձակեցաւ «Դաշնակ, Դաշնակ» գոչելով: = Այո, երբ գրան առջեւ խառնակութիւն կար: — Սրբազանը ո՞ւր էր այդ ատեն: — Բան մը չտեսայ, երբ վրաս եկան: — Վեց ոտքէն աւելի բարձր հոգեւորական մը ինչպէս չտեսար: = Այն կողմը չէի նայեր:

— Երբ թափօրը գայ սովորութիւն չէ՞ ոտքի կանգնիլ: = Շփոթը սկսած էր: — Դուն ըսիր թէ սրբազանը տեսար: = Ես թափօրը տեսայ: — Կարապետեան եպիսկոպոսն եւս տեսա՞ր Դուրեան արք.ը: = Ոչ, չտեսայ: — Այդ ամբողջ ատենը Դուրեան սրբազանը չտեսա՞ր: = Ոչ:

— [illegible] կ'ուզես [illegible] տեսար: = Այո: — Կարապետեան եպիսկոպոսը տեսա՞ր: = Այո: — Ո՞ր նստարանին մօտ: = Ինչպէս կրնամ գիտնալ: Ես 4րդ նստարանն էի: — Ո՞ր նստարանին մօտ էր Կարապետեան եպիսկոպոսը: = 4րդէն ինչպէս կրնայի տեսնել: — Ի՞նչ տեսար թափօրը մտնելէն ետք: = Երբ թափօրը մտաւ եւ խառնուրդը սկսաւ, ես որ եւ է բան չտեսայ: — Բուրվառակիրը տեսա՞ր: = Թափօրը կանգնած էր:

— Թափօրին առջեւ մարդը ո՞րքան հեռու էր: = Երբ հեռուն էի, ի՞նչպէս կրնայի քննել: — Դուն 6րդ կամ 7րդ նստարանը չէի՞ր նստած, ինչպէս վկայեցին հոս: = Ես նստարանս ձգած չեմ: — Մօզեանը ըսած է թէ ետեւէն հաշուելով 4րդ կամ 5րդ նստարանն էիր նստած: = Կրնայ ըսած ըլլալ կամ ոչ: Ես գիտեմ ուր նստիլս:

Գ. Քամինսկի հոս կարդաց ընկ. Մօզեանի յայտարարութիւնը, ուր ըսուած է թէ «իմ բարեկամ Ոսկան Երկանեանը եւ Լէյլէկեանը նստած էին 4 նստարան դէպի առաջ, աջ կողմը»:

— Այս մէջբերումը չի՞ թարմացներ քու յիշողութիւնդ թէ 6րդ կամ 5րդ նստարանը նստած էիր: = Ինչպէս ըսի խորանէն սկսեալ 4րդ նստարանը նստած էի: — Ինչո՞ւ ժամ գացիր այդ օրը: = Լսելու Դուրեան սրբազանին քարոզը: — Դեկտ. 24ին Գ. Քոհէնի հարցումին պատասխանելով կ'ըսէիր թէ սրբազանը տեսնելու գացիր: (Գ. Շերիտըն հոս բացատրելով կ'ըսէ թէ թարգմանը հակառակորդ մարդ մը եղած եւ ուղիղ թարգմանած չէ): = Ես այդ ատեն ըսի թէ Դուրեանը մօտէն տեսնելու գացի, բայց թարգմանը այդպէս գրել տուած է:

— Ո՞ր ժամին ձգեցիր խանութդ: = Ժամը 8.30ին: Եւ չեմ գիտեր երբ հասայ եկեղեցի: — Դուն հակառակ չե՞ս Դուրեան արք.ին: = Անձնապէս որ եւ է հակառակութիւն չունիմ:

— Չըսի՞ր Գ. Քոհէնին թէ դուն հակառակ ես սրբազանին: = Ըսած եմ

(Շարունակութիւնը գ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

“ՄԵՌԵԼՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ...”

»»»· ·«««

Ընկերոջ մը թարմ յիշատակին, իր՝ մահուան տարելիցին առթիւ.

Տիկին Նարդուհի Շահ-Մելիքեան երեք ամսուան ծոցուոր էր եւ 18 տարեկան, երբ [illegible] եւ հազիւ 22 գարուններ բոլորած ամուսինը, Փայլակ, դեռ ծաղիկ հասակին մէջ, անպատմելի եւ սրտաճմլիկ արկածի մը հետեւանքով:

Այդ տիկին Նարդուհի որ դեռ քանի մը ժամ առաջ, գարնան դուռը հասած թռչունի մը նման, ծիծաղը դէմքին վրայ, այտերը՝ իրենց պարտէզի վարդագոյն խնձորներուն նման կարմիր, հագուած էր ճերմակ գարնան ձիւնծաղիկի նման, ու կը կարծէր թէ աշխարհը ամբողջ իրենն է այդ վայրկեանին, քանի մը ժամ վերջ, այրիացած էր ու սեւերու մէջ փաթթուած, կարծես կմախք դարձած: Դեղնած էր քիչ առաջուան ծիծաղկոտ, կարմիր վարդի նման դէմքը, ու չէր գիտեր թէ ինչ էր պատահած. «երկի՞նքն էր թէ գետինը»:

×

Շահ-Մելիքեան ընտանիքը բնիկ մեր քաղաքացի չէին: Անոնք տարիներ առաջ գաղթելով Պարսկաստանէն եկած եւ հաստատուած էին մեր քաղաքը: Այս գաղթը արձանագրուած էր իրենց հին պղնձամաններուն վրայ «Շահ-Մելիք, 1837 Թէհրան»:

Շահ-Մելիքեան ընտանիքը, որ բաւական հարուստ մեր քաղաքը հասած էր եւ իրենց հմուտ առեւտրականի ձիրքին շնորհիւ ալ աւելի հարստացած, եւ նախանձելի դիրքի մը տիրացած էր, երբ ազգային որ եւ է գործի համար իրենց դիմում ըլլար, միշտ ուրիշներուն առաւելագոյնը կը տրամադրէին:

Արշակ Շահ-Մելիքեանի ընտանիքը կը բաղկանար տասներկու հոգիէ, եւ ունէր չորս տղայ, Զաւէն, Փայլակ, Հրայր եւ Արմէն, երկու աղջիկ, Արաքսի եւ Բէյրօզ (Բերսաբէ), մայրը՝ Տիկ. Գոհար, աւելի քան 65 տարեկան: Կինը՝ Տիկ. Արմաւենի 40 տարեկան մը կար:

Հայրը՝ Մանուկ Շահ-Մելիքեան, տասնեակ մը տարի առաջ մեռած էր արդէն, ու մենք փոքրիկներս չէինք յիշեր զայն

Ինքը, Գ. Արշակ Շահ-Մելիքեան, հազիւ 45 տարեկան մը կար, իսկ զաւակները, հինգէն մինչեւ քսան տարեկան: Ոչ մէկը չէր ամուսնացուցած տակաւին, երբ 1915ի արհաւիրքին զիրենք եւս քշեցին դէպի սպանդանոց, մեր քաղաքի ամբողջ բնակչութեան հետ, իր հարստութիւնը աւարի տալով:

Արիւնոտ թուականէն վերջ, 1918ին այս ամբողջ 11 հոգի ընտանիքէն միայն ողջ մնացած էր Փայլակը, իր երրորդ տղան, որ այժմ 17 տարեկան էր, եւ վերադարձած քաղաք, իրենց բազմանդամ ընտանիքի մարած օճախը ծխեցնելու համար:

Փայլակը, հրաշքով մը ազատած էր, եւ երեք տարի Քիւրտի մը քով հովուութիւն ըրած: Օր մըն ալ իրենց գիւղը հայ կլայեկներ տեսնելով հարցուցած ու հասկցած էր, թէ տակաւին աշխարհի վրայ Հայեր կան եւ ինքը մինակ չէ, ինչպէս կը կարծէր:

Եւ որոշեց կլայեկներուն հետ փախչիլ:

Յաջողած էր եւ այսօր դարձեալ կը ծխար Շահ-Մելիքեաններու բուխերիկը, հոգ չէ թէ քանդուած այդ գեղեցիկ շէնքը, բայց նորէն «մէկ աչք» տեղ կար իրեն բնակելու:

1922 թուականին էր, ու Փայլակ եղած 21 տարեկան: Անիկա իր հօր եւ նախնիքներուն նման շատ ճարպիկ էր, առեւտրական ու զանազան ասպարէզներու մէջ, եւ այս չորս տարուան ընթացքին, հօրը շէնքին նման զոր Թուրքերը քանդած էին, լաւագոյն տուն մը շինեց, խանութ բացաւ, եւ սկսաւ կարգին գործ ընել: Սրիկայ Թուրքերը չար նախանձ մը բռնուած էին,— «Կեավուրը», դեռ 4 տարի առաջ երբ եկաւ, բոպիկ ու մերկ էր, ամբողջ տունը տեղը քանդուած, ուտելու հաց չունէր, բայց, կը տեսնէք այսօր, չորս տարի վերջ մեզմէ առաջ անցաւ:

Ամէն գործ կարգին էր, չունէր որ եւ է պակասութիւն, բացի իրենց ընտանիքի տասը անդամներէն, որոնք, անհետ կորսուած էին տարիներ առաջ: Շատ էր մտածեր, լացեր էր, բայց ոչ մէկ օգուտ չէր տեսած, եւ ահա որոշեց ամուսնանալ, ընտանիք կազմել: Ինքը՝ հայր մը ըլլալով իր հօրը տեղ, անշուշտ Աստուած զաւակներ ալ պիտի տար, որ բռնէին եղբայրներուն եւ քոյրերուն, Զաւէնին, Արմէնին, Հրայրին, Արաքսիին ու Բէյրօզին տեղը:

Եւ ամուսնացաւ 1922ի աշնան, իրեն պէս ողջ մնալով վերադարձած սակաւաթիւ բարեկամներու եւ քաղաքացիներու հովանաւորութեամբ:

Գեղեցիկ հարսնիք մը ընելով, իրեն հարս բերաւ Օր. Նարդուհի Գալեանը, որ իրեն նման, իրենց բազմանդամ ընտանիքէն միակն էր վերապրող եւ հօրաքրոջ, այրի տիկին Զարդար Նունուֆարեանի խնամքին տակ հասած էր 17 գարուններու:

Հազիւ ութ ամիս էր որ ամուսնացած էին, եւ արդէն Նարդուհի ծոցուոր էր:

1923ի մայիսին Համբարձման տօնի օրն էր: Աւանդաբար, բոլոր հարսները ու աղջիկները, նաեւ երիտասարդները, հաւաքուած նախապատրաստական վիճակը կատարելէ վերջ, մէկ մը երիտասարդներ իրենց ձիերը հեծնելով, որոշեցին երթալ դէպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վանքը, որ փլատակ էր արդէն տարիներէ ի վեր: Միայն չոր պատերներն էին մնացած կանգուն:

Վանքը հազիւ մէկ ժամ կը քաշէր ձիերով երթալու համար, եւ անոնք երիտասարդները, մօտ տասնեակ մը, բոլորն ալ արհաւիրքէն ողջ մնացած 18—22 տարեկան տղաքներ, հեծած իրենց գեղեցիկ նժոյգներուն վրայ, երգելով, խնդալով, եւ ձիերը խաղցնելով, հասած էին այն լերան ստորոտը, որուն բարձրաբերձ գագաթին վրայ կանգնուէր, երբեմնի չքնաղ ու հոյակապ, եւ այժմ բոլորովին փլատակ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վանքը: Ճամբան ստորոտէն մինչեւ գագաթը շատ դժուարին եւ ոլորապտոյտ կը բարձրանար ու խոր ձոր մը կ'երկարէր ճամբուն արեւելեան կողմէն:

Դարձդարձիկներէն եկած ժամանակ [illegible] վտանգաւոր ուղիէն կ'անցնին բոլոր ուխտաւորները զգուշութեամբ, եւ մասնաւորապէս ձիաւորները, դէպի անդունդ չգլորելու համար:

Անոնք կը բարձրանային դէպի վեր իրենց ձիերուն սանձերը թող տուած, բոլորին ալ գլուխները տաք, քիչ մը ուրախութեան, եւ քիչ մըն ալ օղիի ազդեցութեան տակ:

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

(Շար.)

թէ դրօշակի խնդրոյ մասին կազմա-կերպութիւնը մամուլով քննադատած է զինքը։— Առկէ առաջ տեսա՞ծ ես Դուրեան սրբ.ը։ = Ոչ։ — Ըսել կ'ուզես թէ բնաւ տեսած չե՞ս Դուրեան սրբ.ը։ = Ոչ։

ԿԷՍ ՕՐԷ ԵՏՔ ԺԱՄԸ 2.20ԻՆ ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆ

— Գարոն Լէյլէկեան, երբ ըսի որ թերթերու մէջ կը գրես Արագիլեան անունով, դուն ըսիր՝ ոչ։ — Երբ Լէյլէկեան անունը թարգմանուի թուրքերէնէ հայերէն կ'ըլլայ «Արագիլեան»։ — Քեզի հարցուցի թէ «Արագիլեան» անունով բան գրա՞ծ ես։ = Ոչ։

—Դեկտ. 24էն առաջ ճանչցա՞ր Երկանեանը։ = 1933ին Երկանեան մեր կոմիտէին եկաւ։— Ըսի՞ր թէ եկե-ղեցիին մէջ չտեսար Երկանեանը։ = Այո։ — Եկեղեցւոյ մէջ չտեսա՞ր Երկանեանը։ = Ոչ։ — Ե՞րբ ձգեցիր խանութդ դեկտ. 24ին։ — 8.30ին։

— Ի՞նչ ճամբով եկար։ = 7րդ Էվընիւի սըպուէյով։ — Երբ Դուրեան սրբազանին սպանութիւնը գործուե-ցաւ, տեսա՞ր Երկանեանը։ = Ոչ։

— Թիւ 4 Մօզեանը ե՞րբէն կը ճանչ-նաս = 1930էն ի վեր, — Ան Դաշնա՞կ էր։ = Այո։ — Զալըգեանը ո՞րքան ատենէ ի վեր կը ճանչնաս։ = 1930էն ի վեր։ — Զատիկեանը ո՞րքան ատենէ ի վեր կը ճանչնաս։ = Անիկա չէի ճանչնար առաջ։— Ցովհ. Անդրէաս-եանը ո՞րքան ատենէ ի վեր կը ճանչ-նաս։ =1930էն ի վեր։ — Եկեղեցիէն դուրս չտեսա՞ր Անդրէասեանը. Ոչ

— Երբ Թափօրը գրան կողմն էր եւ դուն 18րդ նստարանին առջեւ էիր, ի՞նչ էր պատճառը որ վրադ յարձա-կեցան։ = Բոլոր ժողովուրդը կը կո-ւէր եւ յանկարծ մէկն բսաւ «Դաշնակ է, Դաշնակ» եւ վրաս յարձակեցան։

— Ո՞րքան հեռու էիր։ = 4րդ նս-տարանը։

Դատաւոր Քորրիկըն.— Կռիւը ո՞ւր սկսաւ։ =Ես կռուին սկիզբը չտեսայ։ Դատախազ Քամինսկի.— (Լուսանկար մը կ'առնէ եւ ցոյց կուտայ Լէյ-լէկեանին) Այս լուսանկա՞րդ է =Այո — Եկեղեցիին մէջ այ՞ս էր հագուս-տդ։ =Այո։ — Հագուստդ գորշ (կրէյ) չէ՞ր։ = Ի՞նչ է «կրէյ»ը։ (Քամինսկի հոս վերջացուց իր հար-ցաքննութիւնը

Լէյլէկեան երկու լուսանկար ունէր հանուած ոստիկանութենէն։ Մէկը սեւ գոյնով հանուած է վերարկուն, միւսը՝ բաց։ Գ. Շերիտըն սեղանին վրայ հանեց վերարկուն, իսկ լուսա-նկարը տրուեցաւ երդուեալներուն՝ նայելու։ Լուսանկարի բաց գոյնով վերարկուն պարզապէս լուսանկարչա-կան լոյսի արդիւնք էր։

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆ

— Դեկտ. 24ին այս վերարկուն հա-գա՞ծ էիր։ = Այո։ — Այս իսկ է քու վերարկուն զոր հագած էիր։ = Այո։ — Որ եւ է յօդուած գրա՞ծ ես հան-դէսի կամ լրագրի մէջ։ = Ոչ։ — Լաւ հասկցիր, այս երկրին մէջ որ եւ է յօդուած գրած չե՞ս։ = Ոչ։ — Երբ Թափօրը շարժման մէջ էր, ի՞նչ տե-սար։ = Ես բան մը չտեսայ։

Շերիտըն.— Այսչա՞փ։

Քամինսկի.— Այսչա՛փ.

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Վկայի աթոռը կանչուելէ եւ օրի-նական երդումն ընելէ ետք, ընկ. Նը-շան Սարգիսեան պատասխանեց Գ. Շերիտընի.

— Անո՞ւնդ։ = Նշան Սարգիսեան։

— Քանի՞ տարեկան ես։ = 38։

— Ուրիշ անունով ալ ծանօ՞թ ես։ = Այո, կը կոչուիմ Թղթիկեան։

— Ինչո՞ւ հիմակուան անունդ կը գործածես։ = Աւելի դիւրին է հնչե-լը։ — Բալուի Հաւաւ գիւ՞ղը ծնած ես։ = Այո։

— 1913ին Դաշնակցութեան միա-ցա՞ծ ես։ = Այո։

— 1913ին Ամերիկա եկած եւ Փրո-վիտենս մնացա՞ծ ես։ = Այո։

— Գոհարեղէնի գործարա՞ն կը գոր-ծէիր հոն։ = Այո։

— 1915ին կամաւոր գացի՞ր Թուր-քերու դէմ կռուելու։ = Այո։

— 1916ին վերադարձա՞ր։ = 1916ի վերջերը։

— 1916ին նորէն գացի՞ր Թուրքերու դէմ կռուելու։ = Այո, Կիլիկիա, Ֆը-րանսական բանակին հետ։

— Վիրաւորուեցա՞ր եւ վերադար-ձա՞ր։ = Այո։

— Ցետոյ գացի՞ր Ֆրէզնօ, Քալի-ֆորնիա։ — 3 տարի Ֆրէզնօ կեցայ եւ յետոյ գացի Տէթրոյիթ։

— Դաշնա՞կ ես։ = Մինչեւ հիմա եմ։

— 1933 դեկտեմբեր 24ին 187րդ փո-ղոցի եկեղեցին գացի՞ր։ Այո

— Նոյն կիրակին եկեղեցիին մէջ զադար տրուեցա՞ւ։ = Այո.

— Ո՞ր ժամ գացիր։ = 9.10ը անց։

— Որո՞ւ հետ եկեղեցի գացիր։ = Մինակ գացի։ — Լէյլէկեանը տե-սա՞ր։ = Տեսայ։

— Եկեղեցին մնացի՞ր թէ դուրս ե-լար։ = 2 — 3 անգամ դուրս ելայ ծխելու։ — Մէկը քեզի զիտողութիւն ըրա՞ւ ծխելուդ մասին։ = Ժամկոչն ըսաւ որ չծխեմ և պատճառաբանեցինք— ներուն յայտնել։ Ես ալ ըսի թէ ի՞նչ է տարբերութիւնը։

— Ժամ վերադարձա՞ր ծխելէ ետք։

— Այո՞։— Քովդ մէկը կա՞ր։ = Ոչ ոք։ — Առկէ ետք ժամէն դուրս ելա՞ր եւ ժամկոչին հետ խօսեցա՞ր։ =Այո։

— Քանի՞ անգամ դուրս ելար։ = Երկու անգամ։

— Երբ վերադարձար ո՞ւր նստար։ = Հոն ուր թողած էի գլխարկս եւ վերարկուս.

— Երբ Կարապետեան եպիսկոպոս զադար տուաւ, դուրս ելա՞ր ծխելու։ = Այո։ — Երբ երկրորդ անգամ ներս եկար, ի՞նչ կ'ընէիր, նստա՞ծ էիր, կանգնա՞ծ էիր, ի՞նչ տեսար եւ ի՞նչ պատահեցաւ։ = Թափօրը կը յառա-ջանար, կ'ուզէի 3րդ նստարանը եր-թալ, բայց Թափօրը եկաւ։

— Այդ օրը որ եւ է ձեռով բռնեցի՞ր Դուրեան սրբազանը։ = Ոչ։

— Այդ օրը յարձակում տեսա՞ր։ = Ոչ։ Ես ետեւն էի եւ հեռու էր։

— Այս դանակը տեսա՞ր 1933 դեկ-տեմբեր 24ին։ — Այդ դանակը ցոյց տուին ոստիկանատան մէջ։

— Այդ դանակը առաջ տեսա՞ր։ = Կեանքիս մէջ տեսած չեմ։

— Առկէ առաջ որ եւ է մէկուն քով տեսա՞ծ ես։ = Ոչ։

— Տեսա՞ր որ Լէյլէկեանը ո եւ է մէկուն վրայ յարձակէր այդ օրը։ = Ոչ։ — Դուն ցատկեցի՞ր Սրբազանին վրայ։ = Ոչ։ — 1933 դեկտեմբեր 24ին, իրիկուան ժամը 6ին հարցաքն-նուեցա՞ր օգնական դատախազ Գ. Քո-հէնի կողմէ։ = Այո։

— Քեզի եղա՞ւ սա հարցումը — «դանակը տեսա՞ր»։ = Ոչ։

— Քանի՞ անգամ զարկիր Սրբազա-նին. — Ինծի չմօտեցաւ անոր եւ չը-զարկի։ Այս պատասխանները տուի՞ր։ — Այո։ — Քեզի այն ատեն եղա՞ւ սա հարցումը եւ սա պատասխանները տուի՞ր։ «—Ինծի բաց ճշմարտութիւնը որ Մատթէոսին հետ յարձակեցար Սրբազանին վրայ եւ դանակահարե-ցիր։ = Ես չտեսայ»։ = Այո։

— Եկեղեցի վերադարձար ի՞նչ ը-րիր։= Մինչեւ տեղս հասայ ամէն ինչ տակնուվրայ էր։

— Եկեղեցիին մէջ կռիւ տեսա՞ր Այո։ — Լէյլէկեանը տեսա՞ր հոն Լէյլէկեանը դուրս տարին։

— Կռուէն ետք ի՞նչ ըրիր։ = Փո-ղոց գացի։ — Հոն ի՞նչ ըրիր։ = Երբ տեսայ որ Լէյլէկեանը կը ծեծէին, հե-տը գացի։ — Երբ ձերբակալուեցար, ո՞ւր էիր։ = Մայթին վրայ կեցած էի եւ կը ծխէի։

— Ժամէն դո՞ւրս ձերբակալեցին։ = Այո։ (Գ. Շերիտըն կանչելատեսա-գաղանի ոստիկան Ֆերրիսը, որ եկաւ կանգնեցաւ Առեանին առջեւ) — Այս մարդը, Mr. Ferris, քեզ բռնե՞ց։ = Ա-յո։ — Ոստիկան կա՞ր հետը։ = Այո։ Ուրիշ ոստիկան մը կար հետը։

— Երբ ձերբակալուեցար այդ օրը դուն եկեղեցիին առջե՞ւն էիր, դիմա՞-ցը՞ն էիր, ո՞ւր էիր։ = Դիմացի կող-մը։ — 1933նոյ. 26ին Գոստոնի եկե-ղեցի՞ն էիր։ = Կեանքիս մէջ Գոստոն տեսած չեմ, Գոստոն գացած չեմ։

— Երբ ձերբակալուեցար, եկեղեցի՛ տարին քեզ։ = Այո։

— Ձերբակալուելէ առաջ քանի՛ վայրկեան մնացիր ժամուն առջեւ։ = 15 վայրկեանի չափ եւ աւելի։

—Ի՞նչ ըրիր այդ միջոցին։ —Սպա-սեցի որ հետեւիմ Մատթէոսին

— Եկեղեցի եղած ատենդ ո եւ է մէկուն ալը ըրի՞ր։ = Ոչ, ոչ։

— Նոյեմբեր 26. 1933ին ո՞ւր էիր Նիւ Եօրք։ = Քրոքնիս՝ Թղթիկեանի խանութն էի եւ անոր կ'օգնէի։

— Այդ օրը տեղ մը ճաշեցի՞ր։ = Հայրենակից կին մը հրաւիրեց հնդ-կահաւ (Թըրքի) ուտելու։

(Շար.)

»»»· ·«««

ՁԵՐ ՈՒԶԵՐ ԲԱԺՆՈՒԻԼ ԿՆՈՋՄԷՆ

Մարսէյ Կարչիա Իրիկոյէն, փէրուի դեսպանատան քարտուղարը (Գրիւ-սէլ), իմանալով որ իր կինը ամուսնալուծման դատ բացած է, սպաննեց զայն, քենին եւ յետոյ ատրճանակը ուղղելով իր քերծին, չորրորդ յարկի վերելակէ անցքէն վար նետեց ինքզինքը։ Զոհանչը երաշքով ազատեցաւ։

Պ. Նշան Թուլպէնտեան եւ զաւակունք (Կարտան), Տիկին Մամտա Թաշ-ճեան եւ զաւակունք, Կ. Խաչատուր Մարգարեան եւ զաւակունք եւ քոյրեր (Ա-մերիկա), Այրի տիկին Ովաննա Ալիքոնարեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Գետրոսեան. Տէր եւ Տիկին Թէրզիեան, Տէր եւ Տիկին Թօփալեան (Լիոն). Տէր եւ Տիկին Գալինեան, Տէր եւ Տիկին Մարտոյեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Երամեան, Տէր եւ Տիկին Ազոյեան, Տէր եւ Տիկին Թէմոյեան (Մէռօ), Տէր եւ Տիկին Վարդանեան (Կարտան), Տէր եւ Տիկին Վարդանեան (Տէսին) սրտի դառն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, աղջկան եւ ազգականին

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԳԱՐ Ն. ԹՈՒԼՊԷՆՏԵԱՆԻ

(Ննեայ Թաշճեան)

դառնաղէտ մահը որտեղի ունեցաւ 23 յունիս, 1934. Լէսի հիւանդանոցին մէջ։ Մարմինը ամփոփուեցաւ Լէսի գերեզմանատունը։ Շնորհակալութիւններ ամէն անոնց, որոնք հեռագրով, նամակով կամ անձամբ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին ինծի.

Կարտան 6 յուլիս 1934 — ՆՇԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻՔ ԹՈՒԼՊԷՆՏԵԱՆ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր ջերմ շնորհակալութիւնը կը յայտ-նէ ՏԻԿԻՆ ՄԱՌԻ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆԻ որ յաճախ մասնաճիւղին կը տրամադրէ ծրարներով գործածելի ճերմակեղէն, հանգերձեղէն, սաւան, կօշիկ եւայլն։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՄԻՆԻ ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայր. Միութեան մասնաճիւղի վար-չութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ հայրենակից ՍՐԱԳ ՍՈ-ՂՈՑԵԱՆի մահուան առթիւ իր պարա-գաներուն։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ - ԼԷ - ԿՈՆԷՍի Վարժա-ցայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ նորընտիր հո-գաբարձութեան կազմն է — Գ. Գ. Խաչատուր Թորգոմեան՝ ատենապետ, Նիկողոս Նիկողոսեան՝ գանձապահ, Ղեւոնդ Փափազեան՝ ատենադպիր, Ցակոբճան Կէօզիւմեան՝ խորհրդա-կան, Ցարութիւն Գույիկեան՝ խորհր-դական, Բենեամին Փափազեան՝ խոր-հրդական (Առնուվիլէն), Նշան Գոչ-եան, Տիգրան Սէմէրճեան (Սարսէլ-էն), Խաչիկ Կէօյիւշեան (Կուսէնվի-լէն)։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Իսի - լէ - Մուլինոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը՝ մասնաւոր շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր անդամուհիներուն, որ իրենց գեղեցիկ նուէրներով օժանդակեցին ... պարգեւաբաշխութեան, նաեւ շնորհակալութիւններ Գ. Ջամալեանի իր ... բանախօսութեան համար։

Պարգեւաբաշխութենէն շահած հետեւեալ թիւերը՝ 15թիւ առանց թիւ գոյքը, 133՝ 26, 93՝ 28, 252՝ 247՝ 53, 403՝ 24, 89՝ 31, 531՝ 21, 23, 430՝ 27, 425՝ 37, 374՝ 39, 516՝ 185՝ 47, 344՝ 54, 88՝ 40, 495՝ 22, 8, 278՝ 25, 406՝ 50, 224՝ 16, 334՝ 512՝ 12, 311՝ 2, 402՝ 35, 224՝ 43, 42, 474՝ 20, 223՝ 32.

Նուէրները ստանալու համար դիմել յանձնախումբին, մինչեւ 7 օգոստոս 1934։ Հասցէ՝ 29 Ave. du Bas Meudon, Իսի Լէ Մուլինօ, (Սէն)։

Վերջերեալ թուականէն յետոյ չպահանջուած առարկաները կը մնան Միութեան։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) ... Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	300 »	100 »	—
Այլեւ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 11 Juillet 1934

10րդ ՏԱՐԻ · 10e Année N° 2544

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԻՒԱՅԻՆ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

»»»··«««

Ուրեմն, իմացանք թէ Ըսմէթ փաշան ի՛նչպէս «խստօրէն դատապարտեր է» Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաներուն դէմ կատարուած գործողութիւնները, յանձնարարելով քննութիւն կատարել:

Անցեալ շաբթուան ընթացքին, մենք շարք մը ողբերգական տեղեկութիւններ հաղորդեցինք այս տեղահանութեան մասին:

Առաջին հեռագիրը կ'ըսէր թէ առնէ մը ի վեր արեւելեան Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաները Պոլիս կը գաղթեն, իբրեւ հետեւանք տեղաւորման նոր օրէնքին: (ՅԱՌԱՋ, 6 յուլիս):

Երկրորդ հեռագիրը, յուլիս 8 թուականով, կը պատմէր.— Գաղթը կը շարունակուի. շատերը թշուառութեան մատնուած են, շատ կարճ պայմանաժամ տրուած ըլլալով: Միայն 48 ժամ միջոց տրուած է խոխրնէի Հրեաներուն: Արդէն 1500 հոգի հասած են Պոլիս, նոյնքան ալ ճամբան են, եւ ընդամէնը 8000 Հրեաներ պիտի ազդուին նոր օրէնքէն:

Աւելորդ է բացատրել թէ՝ այս լակոնական հեռագիրները չեն կրնար ամբողջական գաղափար տալ ողբերգութեան մասին:

Ամբողջական գաղափար կազմելու համար, յիշեցէք ո՛ր եւ է դրուագ՝ հայկական տեղահանութենէն:

Արդ, ի՞նչ արդարութիւն կը խոստանայ քեմալապետութեան իմաստո՜ւն վարչապետը, այս բարբարոսութեան առթիւ:

Կարդացէք եւ զատեցէք.

— «Իմացայ որ Թրակիոյ կարգ մը վայրերէն 100ի չափ Եահուտիներ Պոլիս եկած են: Վարչապետութեան ըրած իրենց բողոքներուն մէջ, կարգ մը Եահուտիներ կը յայտնեն թէ տեղական մասնաւոր ճնշումներու հետեւանքով է որ ստիպուեր են լքել իրենց տեղերը: Դէպքին իրական հանգամանքը քննել կուտամ: Բայց կ'ուզեմ յիշեցնել թէ հանրապետական օրէնքներուն հակառակ ձեռնարկներըօրինական խիստ տրամադրութեանց պիտի ենթարկուին»:

Պրծա՜ւ: Կը մնայ որ «հարիւրի չափ Եահուտիները» — այս ալ արդիական բացատրութիւն է— երախտագիտական գիր մը ուղղեն Ըսմէթ փաշայի, մխիթարելու համար միւս հազարաւոր հալածականները...

Բայց, խնդրեմ յանցաւո՞ր է Թրակիոյ մարզպանը, հօշակաւոր Իպրահիմ Թալին, որ արդէն վկայական ստացած էր արեւելեան նահանգներուն համար, եւ հիմա միեւնոյն «շինարար» գործը կը կատարէ Թրակիոյ մէջ, իբրեւ փորձ վարչագէտ...

Հանրապետական օրէնքներուն մաս չի՞ կազմեր տեղաւորման — տեղահանութեան— նոր հրահանգը, որուն գործադրութիւնը վստահուած է շրջան յանձնախումբերու, յայն լիազօրութիւններով:

Մարզպանը եւ շրջուն յանձնախումբերը կառավարութեան ներկայացուցիչները չե՞ն, անոնց կամքին գործադիրները չե՞ն:

Ուրեմն, ի՞նչ բանի համար քննութիւն կը կատարուի:

Որովհետեւ «քիչ մը» խի՞ստ վարուած են, կամ, Թալէաթի պատմական բացատրութեամբ, օրէնքին գործադրութեան առեն «կարգ մը անպատեհութիւննե՞ր» ծագած են:

Զարմնե՞ր յոգնիլ առոր համար: Թուրք պաշտօնեան շատ լաւ կը հասկնայ իր գերադասին միտքն ու լեզուն:

Ան դարաւոր փորձառութեամբ սորված է թէ՝ երբ «քալէ՛» հրամայեն, պիտի վազէ, կամ երբ ըսեն «բռնէ՛»,— պիտի մորթէ կամ խեղդէ:

Ան հաւատարիմ է ո՛չ միայն իր բնազդին, այլ եւ իր վարիչներու քաղաքական հաւատամքին, բառին ու տառին:

Ապացոյց՝ նորագոյն, թէեւ ոչ նոյնքան եղերական խեղկատակութիւնը,— Ղալաթիոյ Հայոց եկեղեցիին եւ Կեդր. վարժարանին բռնագրաւումը ափ մը սրիկաներու կողմէ:

Ամիսներէ ի վեր կը խմորուէր այս խլրտումը, եւ գործնական հանգամանք ստացաւ քանի մը շաբաթ առաջ:

Ափ մը դաւաճիրներ, օրէնքէ եւ իրաւունքէ ձաւելով, բռնաւոր մը կը ճարեն, կը առնեն Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին, իրենք զիրենք թաղական - խնամակալ հռչակել կուտան 50—60 հոգիով,— եւ կը պահանջեն բանալիները

Խնամակալութիւն, քարոզիչ, ուխտաւէր կը բացատրեն թէ իրենք իրաւունք չունին բանալի յանձնելու, թէ օրէնք եւ իրաւասու մարմին ունին 1866էն ի վեր, թէ Պատրիարքարանն է ժամուն եւ դպրոցին տէրը:

Պատասխանը կը տրուի ոստիկանութեան միջոցաւ:

Կուգան կը սպառնան, պահականոց կը տանին խնամակալ թէ ուխտաւէր, դրագիր կամ դանապան: Երկաթագործ մըն ալ բերելով, բանալ կուտան դուռները ու կը յանձնեն դաւադիր սրիկաներուն:

Միւս կողմէ, «վերին իշխանութիւնը»—Պերայի կառավարիչը— կը խոստանայ յարգել օրէնքը, լսելով Թաղակ. ժողովի անդամներուն բացատրութիւնը..

Նկատեցի՞ք որ եւ է տարբերութիւն, երկու դիւային խեղկատակութեանց միջեւ:

Յոյները մէկ Բաբա էֆթիմ ունեցան, չեն կրնար գլուխ ելլել տասը տարիէ ի վեր:

Անհամ էֆթիմներ — այս անգամ աշխարհական— որ իրենց կոնակը տուած ոստիկանութեան եւ «օրէնք»ին, ճամբայ կը հարթեն ազգային հաստատութեանց բռնագրաւման, այլասերման եւ քայքայման համար:

Այսպէ՜ս է մեր պատմութիւնը: Մարդիկ շատ շուտ կը մոռնան երէկը, եւ երբեք չեն անդրադառնար թէ «այս օրերն ալ կ'անցնին»...

Եւ այսպէ՛ս է Թուրքին պատմութիւնը,— աւերել, կոտորել, հալածել, մոխիրի վրայ նստեցնել,— եւ յետոյ «օրէնական» խեղկատակութիւններ սարքել:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՐԹՈՒ ԻՆՉՈ՞Ւ ԼՈՆՏՈՆ ԳՆԱՑ

»»»··«««

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Լոնտոն գնաց կիրակի օր եւ վերադարձաւ երէկ: Իրեն կ'ընկերանային ծովային նախարարը եւ շատ մը մասնագէտներ: Մինչ շոնգալից մանրամասնութիւններ հրատարակուեցան Պ. Պարթուի Ռումանիա եւ Եուկոսլավիա կատարած այցելութեանց մասին, տարօրինակ վերապահութիւն մը կը տիրէ այս անգամ: Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ նախարարներուն տեսակցութենէն յետոյ, շատ կարճ ցեկոյց մը հրատարակուեցաւ, եւ պատուիրակները մերժեցին որ եւ է յայտարարութիւն ընել: Բայց տեղական թերթերը կը հաւաստեն թէ Պ. Պարթու յաջողած է փարատել Անգլիոյ կասկածը: Կանխահաս է խօսիլ անգլօ-ֆրանսական զինակցութեան մը մասին:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Լոնտոն գնաց Պ. Մաքտօնըլտի հրաւէրով, բայց տեսնուեցաւ ուրիշներու հետ, քանի որ Անգլիոյ վարչապետը հիւանդ է: Կանխահաս է խօսիլ անգլօ-ֆրանսական զինակցութեան մը մասին:

Առաջին երկու տեսակցութիւնները տեղի ունեցան Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ: Անգլիոյ կողմէ ներկայ էին արտաքին նախարարը եւ անոր օգնականները: Կ'ըսուի թէ Պ. Պարթու աշխատած է Անգլիոյ հաւանութիւնը ստանալ արեւելեան շրջանային ուխտի մը համար, որ իրականին մէջ կը նշանակէ արեւելեան Լոքառնօ, մասնակցութեամբ Լեհաստանի, Ռուսիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, եւ հաւանաբար Գերմանիոյ եւ Պալթեան պետութեանց:

Խօսակցութիւններ տեղի ունեցան նաեւ ծովային սպառազինութեանց մասին, առանց մեծ արդիւնքի մը յանգելու: Ֆրանսա շուտեր ձեռքերը ծալել, երբ Իտալիան նոր մարտանաւեր կը շինէ:

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ եղած հարցումի մը պատասխանելով, Սըր Ճոն Սայմըն կրկնեց թէ Մեծն Բրիտանիա որոշած է հաւատարմօրէն գործադրել Լոքառնոյի դաշինքով ստանձնած պարտաւորութիւնները: «Այս որոշման վրայ չեն կրնար ազդել Գերմանիոյ վերջին դէպքերը»:

Իշխան Եօնէ դատի կը յանձնուի

Սթավիսքիի գործին խորհրդարանական քննիչ յանձնաժողովը որոշեց դատական իշխանութեան հաղորդել նախկին նախարար Պ. Տալիմիէի թղթածրարը, իր քաղաքական ազդեցութիւնը չարաչար գործածած ըլլալու ամբաստանութեամբ: Միեւնոյն բախտին արժանացան ուրիշ չորս պաշտօնատարներ, Պ.Պ. Պառոն, Տըլամառ, Ֆոնթընէ եւ Ուէյոթ (առեւտրական նախարարութենէն):

Նիստէն յետոյ, յանձնաժողովը ցեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ.— Ամէն կասկած փարատելու համար, յանձնաժողովը կը յայտարարէ թէ՝ միաձայնութեամբ մերժելով բարձրագոյն ատեան դրկել կամ դատական իշխանութեան յանձնել, հաստատած կ'ըլլայ որ նախկին վարչապետ Պ.Շօթան չէ շեղած ոչ պատիւէ ոչ ալ ուղղամտութենէ: Ինչ կը վերաբերի այն քաղաքական կամ վարչական սխալներուն որ կրնան գործուած ըլլալ իր նախարարութեան օրով, յանձնաժողովը պիտի քննէ զանոնք:

⁂ Հարցաքննիչ դատաւորը Սէնի դատախազութեան յանձնեց նախկին դատական նախարար Պ. Ռընէ Ռընուի թղթածրարը: Նախկին նախարարը պիտի դատուի համաձայն պատժական օրէնքի 177րդ յօդուածին, որ կը տրամադրէ դրկել քաղաքացիական իրաւունքներէ եւ իր ստացած գումարներուն կրկնապատիկը վճարել իբրեւ տուգանք: Ինչպէս կը յիշուի, ամբաստանեալը 1926ին 50.000 ֆրանք ստացած է Սթավիսքիէն, բարեխօսութիւն մը կատարելու համար ընդհ. դատախազութեան մօտ:

Սանասարեանի դատը դեռ կը խաչչուի

Յուլիս 4ին Պոլսոյ Իրաւական Բ. Ատեանին առջեւ տեղի ունեցաւ Սանասարեան խնդրի դատը:

Նիստը բացուելուն, նախագահը կարդաց հետեւեալ որոշումը.—

Դատարանս կ'որոշէ հարցնել Սվազի կուսակալութեան թէ ներկայիս գոյութիւն ունի՞ եւ գործունէութեան մէ՞ջ է Էրզրումի բացուած եւ Սվազ փոխադրուած Սանասարեան վարժարանը, եւ եթէ այս վարժարանը Սվազ չի գտնուիր եւ տարբեր տեղ մը փոխադրուած է, Սվազի մէջ իր գործունէութիւնը ո՞ր թուականէն որ թուականը տեւած է, եւ ո՞ր թուականին, ուր եւ ինչ պատճառով փոխադրուած է: Նոյնպէս այս վարժարանին հիմնարկութեան մասին կուսակալութեան ունեցած ծանօթութիւնները հաղորդել դատարան:

Դատավարութեան շարունակութիւնը տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 19ին.

Զեկան կը ծաղածէ քաղուխական եկեղեցին

Մոսկուայէն կը հեռագրեն յուլիս 9 թուականով.— *Զեկան ծանր հարուած մը իջեցուց Ռուսաստանի լուտերական եկեղեցիին, որուն կապուած են 1.400.000 գերմանածին քաղաքացիներ: Բողոքականներու Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցիին վեց խնամակալներէն 5ը վերջերս գաղտնապէս դատապարտուած էին իբրեւ լրտես, 2էն 10 տարի բանտարկութեան կրելով կամ աքսորուելով: Այժմ կը դատուի 6րդը: Այժմ բանտարկուած կամ աքսորուած են 35 գերմանածին բողոքական երէցներ եւ նոյնքան կաթոլիկներ: Բացի 73 տարեկան եպիսկոպոսէ մը, լուտերական եկեղեցիի բոլոր բարձրաստիճան կղերականները քշուած են: Երկու ամիս առաջ Ռուսաստանի բողոքականներու հայրապետը, եպիսկոպոս Մայէր, իսկ անմիջապէս ձերբակալուեցաւ իր 28 տարեկան տղան, իբրեւ զինուորական լրտես:*

Անաստուածներու ցուցահանդէսը

Փարիզի մէջ բացուեցաւ Խ.Միութեան անաստուածութեան պայքարին նուիրուած ցուցահանդէս մը, եւ պիտի տեւէ մինչեւ յուլիս 16: Ցուցահանդէսը կը բաղկանայ չորս բաժիններէ: Առաջինը կը վերաբերի բուն հակակրօնական վարդապետութեան, երկրորդը կը ներկայացնէ Խ. Միութեան մէջ կազմակերպուած պայքարը, երրորդը՝ հետեւանքները, չորրորդը՝ անոր ազդեցութիւնը Եւրոպայի, Ասիոյ եւ Ափրիկէի մէջ: Այս առթիւ թերթ մըն ալ կը հրատարակուի, «Պայքարի դասախօսութիւններ կը տրուին, իսկ յուլիս 15ին ընդհ. ժողով մը պիտի գումարուի: Գերմանիոյ կարգուսարքը փոխուած ըլլալով, անաստուածները կ'ուզեն Փարիզ փոխադրել իրենց պայքարին արտաքին կեդրոնը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԷԳԻ Ե°Ց

»»»·«««

Հեռագիրները կցկտուր, բայց պերճախօս լուրեր կուտան աշխարհի վեցերորդ մասին համար, որուն կապուած է նաեւ մեր հայրենիքը.

1.— Կէփէուն (Չեկա) բարեկարգեալ ծրագիր կայ:

2.— «Կարմիր Եշան»՝, որ զինուորական պատուանշան մըն է կամ, Լէնին Եշան»՝ որ քաղաքական եւ քաղաքային պատուանշան մըն է, կրող անձերը կրնան ձրի ստանալ ամէն տեսակ լաւ ուտեստ, հագուստ, եւն. կրնան բացարձակապէս օգտուիլ ամէն հանրային հաստատութիւններէ, շոգեկառք, հանրակառք եւն. եւ իրաւունք ունին ձրիաբար լուացքի տալու... իրենց շորերը: Վերջապէս՝ վերի արտին ցորենը:

3.— Լիթվինով կը մտնէ Ազգերու ժողովներէն ներս եւ նոր պատգամներ կ'արձակէ: Կը հաստատուի թէ գաղտնի կապեր Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի քաղաքականութեանց հետ, կը մղեն խորհուրդներու պատուհրեն գործավարը աշխուժութեան, թէ կասկած չի վերցներ կեղծահայրութիւնը Շահին եւ «ընկեր» Քէմալի եղբայրակցու-թեան:

Այս լուրերը չե՞ն առաջնորդներ դէպի եռ քայլեր.

Առայժմ Կէփէուի բարեկարգութիւնը է ամէնէն կարեւորը խաղաղ հայ աշխատաւորութեան համար, եթէ ի բացարձակ ինչպէս եւ միայն թուղթի վրայ չմնայ:

Որովհետեւ, մինչեւ հիմա համայնավար *կուսակցութեան* ուժը պարտադրող բացարձակ եւ անկախ գործիք մըն էր Կէփէուն եւ ունէր իր անփական «դատարանը», կը «քննէր», կը վճռէր եւ կը գործադրէր: «*Ճշմարիտ էր էլի, խոհում էր*»: Իրմէ վեր մարմին մը չկար. իսկ ամբողջ գործունէութիւնը կը մնար գաղտնիք: Այժմ կ'ուզեն այս ինքնիշխանութիւնը սահմանափակել եւ Կէփէուն պէտք է դառնայ *պետական*, հետեւաբար որոշ հակակշռի եւ պատասխանատուութեան ենթակայ... Սպասենք եւ յուսանք:

Բայց ի՞նչ են միւս երկու պարագաները. խորհրդային երկրին մէ՞ջ ալ երկու կարգի մարդիկ կան: Հօ՞ն ալ նորէն գաղտնի դաշնագիրներ: Ինչո՞ւ համաշխարհային յեղափոխութիւն հապա, ի՞նչու այդքան արիւն...

Աւա՜ղ երազիս անցաւորի:

ՍԼԱՔ

ԹՈՒՐՔԵՒՊԱՐՍԻԿ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

»»»··«««

Սոփիայի «Նօվօ Վրէմէ» թերթը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

«Ուժեղ Պարսկաստան մը այնքան կարեւոր է Թուրքիոյ համար, որքան ուժեղ Թուրքիա մը՝ Պարսկաստանի համար» — այս էր իմաստը այն ճառերուն որ խօսուեցան Պարսկաստանի Շահին Էնկիւրի այցելութեան առթիւ: Այսպիսի արտայայտութիւն մը շատ բնական է շրջանի մը մէջ, երբ Թուրքիա մեծագոյն գոհունակութիւնը կ'ընէ՝ իր ազգային պաշտպանութեան զօրացման համար: Անշուշտ, Թուրքիա կ'ուզէ ընդհանրապէս պատրաստ ըլլալ ամէն հաւանական անակնկալի առջեւ որ կրնայ ծագիլ միջազգային այժմու կացութենէն: Թուրքիա հետզհետէ աւելի կը մտնէ եւրոպ. խաղերու մէջ, և անկասկած, անոր համար մեծ նշանակութիւն ունի իր կոնակը զօրացնել ուժեղ ու զինակից Պարսկաստանով մը:

Պարսկաստան ի՞նչ նշանակութիւն կուտայ Թուրքիոյ — «նոր Արեւելքի մօրը — բարեկամութեան: Պատասխանը տրուեցաւ Շահին այցելութեամբ: Քաղաքական անկախութեան գաղափարը շատ ուժեղ է արեւելեան այն երկիրներու մէջ, ինչպէս՝ Պարսկաստանի, որոնք այնքան երկար ատեն խաղալիկ էին զարձեր մեծ ուժերու՝ Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ ձեռքը: Նոյնիսկ այն ճամբան, զոր Պարսկաստանի Շահը ընտրեց՝ Թուրքիա իր այցելութեան համար, խորհրդանշան մըն է այդ գաղափարին համար: Ան ոչ Պաթումէն անցաւ եւ ոչ ալ Պաղտատէն, հակառակ անոր որ չէին պակսեր ամէնկալից ենթադրանքներ՝ երկրորդ ճամբան ընտրելու համար, ու հակառակ նաեւ անոր որ քանի մը տարի առաջ Իրաքի թագաւորը Ֆէյսալ այցելեց Թէհրան: Անշուշտ, առոր վրայ պէտք է աւելցնել եւ այն անհամաձայնութիւնը որ կը տիրէ ներկայիս Թէհրանի եւ Պաղտատի միջեւ՝ քանի մը վիճելի հարցերու մասին: Անգլիա կրնար մխիթարուիլ անով որ Շահը չանցաւ նաեւ Պաթումէն այլ միայն պարսկական եւ թրքական նահանգներէ, որով ան ընդգծեց թէ իր ճամբորդութիւնը դէպի արտասահման յատկացուած է բացառապէս ու մի միայն Թուրքիոյ: Բայց, անգլիական դիւանագիտական շրջանակներու մէջ շատ լաւ գիտեն թէ Պարսկաստանի եւ Թուրքիոյ աւելի սերտ մերձեցումէն կը շահի նաեւ Խորհրդային Ռուսիան:

Ինչպէս Վորոշիլովի՝ խորհրդային զինուորական եւ ծովային գործավարի այցելութեան, այնպէս եւ Պարսկական Շահին այցելութեան առթիւ, Էնկիւրիի մէջ զգալապէս արարքացաւ զինուորական շէշտը: Շահին առջեւ ցուցադրուեցան թրքական ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերու լաւագոյն մասերը: Շահը կարելիութիւն ունեցաւ ծանօթանալու Պրրրք - Քալէի թրքական զինուորական ճարտարարուեստի վիճակին, այցելելու Էսկիշէհիրի օդանաւային շինարանը: Ան աչքէ անցուց նաեւ Տարտանէլը: Այս պտոյտներու միջոցին, Պարսկաստանի Շահին կ'ընկերանար թրքական ուժերու վերին հրամանատարը՝ Կազի Մ. Ֆէվզի փաշան:

Երկու երկիրներու միջեւ քաղաքական եւ տնտեսական սերտ գործակցութիւնը, զոր կը նախատեսէ 1932ի համաձայնագիրը, անհրաժեշտ կը դարձնէր եւ զինուորական գործակցութիւն մը: Կ'արժէ գիտել տալ թէ ծրագրին այս ու մենակարեւոր մասը մէջտեղ դրուեցաւ յանկարծ:

Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի նման երկու երկիրներու (որոնք բոլորովին նոյնագաղափարներն ու խոչըներն ունին քաղաքական եւ մշակութային տեսակէտէ) համաձայնութիւնը, որոշ տեսակէտով, Թուրքօ-յոյն համաձայնութեան շքագրամին արեւելեան կողմն է, իսկ Թուրքօ-յոյն համաձայնութիւնը նոյն շքադրամին արեւմտեան կողմն է:

Անկարելի չէ որ Թուրքիա - Պարսկաստան առանցքին շուրջ, մերձաւոր եւ կեդրոնական Ասիոյ մէջ ձեւ ու մարմին առնէ շրջանային հաւաքական ուխտ մը, Աֆղանիստանն ալ քաշելով իրենց հետ:

Տուրքերու թեթեւացում

Ելմտական նախարարը պաշտօնական ցեկոյցով մը կը ծանուցանէ թէ համաձայն 1934 յուլիս 6ի օրէնքին Բ. յօդուածին որ կառավարութեան արտօնութիւն կուտայ բարեկարգելու հարկային դրութիւնը, հրամանագիր մը պիտի հրատարակուի վաղը, հինգշաբթի, 12 յուլիս, հարիւրին 17էն 12ի զեղչելու համար շարժուն ստացուածքներու տուրքը: Օրէնքին հրատարակուած օրն իսկ ջնջուեցաւ պերճանքի տուրքը (լիւքս), եւ դեռ ուրիշ թեթեւացումներ պիտի կատարուին: Միեւնոյն ատեն պիտի հրատարակուի հրամանագիր մը, որ կը տրամադրէ մինչեւ հոկտեմբեր 31 աւելի պարզ ձեւի մը վերածել զանազան տուրքերու գանձումը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ՝)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՆՈՐ "ԹԷՇՔԻԼԱԹԸ ՄԱԽՍՈՒՍԷ" ՄԸ

Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը իր յունիս 24ի թիւով հրատարակած է Թուրքիոյ մէջ տեղաւորման նոր օրէնքը, որու մասին սոյն օրին տեղեկութիւններ հաղորդեց «Յառաջ»։

Համաձայն այդ օրէնքին, Թուրքիա կը բաժնուի երեք գօտիներու։ Օրէնքին մէկ տրամադրութիւնը ամենայայտն կերպով ԿԸ ԼԻԱԶՕՐԷ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՄԷԿ ՇՐՋԱՆԷՆ ՄԻՒՍԸ ՓՈԽԱԴՐԵԼ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԷՆ ՄԱՍ ՄԸ՝ «մշակութային, քաղաքական եւ այլ նկատումներէ առաջնորդուած»։

Միւս կողմէ, Թուրք թերթերը կը հաղորդեն թէ գործավարներու խորհուրդը կը պատրաստէ նոր օրինագիծ մը որ կը վերաբերի տեղաւորման խնդրին։ Այդ օրինագիծը կը նախատեսէ կազմութիւնը շրջուն մարմիններու, «որոնց պաշտօնը պիտի ըլլայ գործադրել նոր օրէնքը»։ Թերթերը կ'աւելցնեն թէ այդ «մարմիններուն անդամները պիտի ըլլան որոշ հանգամանքներ լրացնող պաշտօնեաներ եւ պիտի ստանան մեծագումար թոշակներ»։

Պաշտօնաթերթին ու միւս թերթերուն կողմէ միաժամանակ տրուած այս լուրերը, հակառակ իրենց սեղմ հանգամանքին, բաւական խօսուն են եւ արժանի ամենայուրջ ուշադրութեան։

Տեղաւորման (իսքեան) այս օրէնքը, սակայն, նոր ծրագիր մը չէ։ Կը յիշուի թէ բաւական առաջ դարձեալ Թուրք թերթերը հրատարակեցին այդպիսի լուր մը թէ Էնկիւրի իր օրինագիծը պատրաստեց։ Այդ օրինագիծն էր որ Ներկայ Թուրքիան բաժնեց տարբեր շրջաններու, նախատեսեց «վաչկատուն ցեղերը» տեղաւորել որոշ վայրեր են։ Կը յիշուի պարագայ, որ «Յառաջ»ը խմբագրականներով պարզեց այս դաւադրական ծրագրին ներքին ծալքերը ու մատնանշեց այն չարամիտ նպատակները զորս Էնկիւրի կ'ուզէ գործադրել։

Անկէ աւելին, սակայն, բաւական ժամանակ անցաւ ու ահա պաշտօնաթերթը պէտք է սկսէր այդ օրինագիծը հրատարակել։

Օրինագիծի մը հրատարակութիւնը պաշտօնաթերթին մէջ կը նշանակէ զայն ի զօրու դարձնել։ Միամտութիւն կ'ըլլար անշուշտ, ենթադրել թէ՝ Էնկիւրի այն ատենէն ի վեր կը մշակէր զայն ու նոր լրացուց անոր քննութիւնը։ Դիւային ծրագիրներ գիշերը յղանալու եւ առտուն գործադրելու մէջ անզուգական է Թուրքիան։ Կը մնայ, ուրեմն, եզրակացնել թէ՝ Էնկիւրի այլ եւս կ'ուզէ զայն գործադրել։

Այս առթիւ, աւելորդ չըլլար յիշեցնել թէ մատնանշուած ծրագիրը բացարձակ վտանգ մըն է ոչ-Թուրք տարրերուն համար։

Այսպէս, ըստ այդ ծրագրին գիւղի, քաղաքի թէ նահանգի մէջ, ոչ Թուրք տարր բնակչութեան առաւելագոյն 10 առ հարիւրը պէտք է կազմէ։

Եթէ, ուրեմն, Էնկիւրի որոշած է սկսիլ անոր գործադրութիւնը, պիտի տեղահանուի ոչ-Թուրք մեծաթիւ բնակչութիւնը կարգ մը վայրերէն եւ պիտի փոխադրուի ուրիշ վայրեր։ Այս օրինագիծը յղացուեցաւ քրտական ըմբոստութեան զսպումէն անմիջապէս, առիթը յարմար նկատուեցաւ ամէնը մէկ ջուրով լուալու։ Առանց այդ օրինագծին ալ, բազմահազար քրտութիւն տեղահան ըրին ու սպաննեցին։ Եւ սակայն, «Թուրքիան Թուրքերուն» ծրագիրը առով չէր իրականանար։ Կան ուրիշ շրջաններ ուր ոչ-Թուրքեր կը բնակին մեծ թիւով։ Էնկիւրի, կանխելու համար բոլոր առարկութիւնները, քաղաքականին հետ նախատեսած է նաեւ «մշակութային» եւ «տնտեսական» նկատումներ։ Անշուշտ որ այդ օրէնքի «գրուանքէն» գերծ չէ նաեւ հրէութիւնը։ Որպէսզի աւելի պարզ ըլլայ թէ Էնկիւրի ինչքան վճռական կ'ուզէ ըլլալ այս խնդրին մէջ, յիշեցէք «Յառաջ»ի հրատարակած լուրերը Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաներու տեղահանութեան մասին։

Օտար թերթերու հաղորդած այս լուրերը կը հաստատուին նաեւ Թուրքիայէն նոր բաժնուած Հրեայի մը տեղեկութիւններով։ Ան կ'ըսէ թէ արդէն իսկ սկսած են անխտիր քշել բոլոր ոչ-Թուրքերը։

Այսպէս, ուրեմն, Էնկիւրի հաւատարիմ հետեւորդն է Իթթիհատական ծիւաղային ծրագիրներուն։ Տարբեր ժամանակներու եւ տարբեր պայմաններու տակ, բայց, աւելցնենք, աւելի յանդուգն ու թերեւս անզիջող, ան խաղաղ ժամանակի մէջ կը գործադրէ միեւնոյն ծրագիրը՝ գրեթէ միեւնոյն «քաղաքական նկատումներով», բայց այս անգամ առանց խտրութեան՝ Հրեայի թէ Պուլկարի։

Առ այժմ անորոշ է թէ այդ ծրագիրը ո՞ր շրջանները կը նախատեսէ։ Արեւելեան նահանգները մաքրեցին առանց ձայն-ծպտուն հանելու։ Եւ յատկանշական է այն պարագան որ քրտական տեղահանութեանց եւ կոտորածի գլխաւոր գործադրիչը՝ Իպրահիմ Թալի, որ Տիգրանակերտի շրջանը մնաց երկար ատեն՝ բացարձակ լիազօրութիւններով, նոր անցաւ Թրակիա՝ այդ մասը բարեկարգելու նպատակով։

Ու ահա սկսաւ գործադրել իրեն յանձնուած թաքուն նպատակները։ Տարակոյս չկայ, թէ մոլեռանդ ազգայնականութեամբ մը լեցուած, Էնկիւրի եւ իր «որոշ հանգամանքներ լրացնող պաշտօնեաները», որոնք տեղահանութեան գործը գլուխ հանող մարմիններու պիտի անդամակցին, ոտքի են յայն փորձառութեան մը, տրուած ըլլալով որ իրենց յիշողութեանց մէջ կամ իրենց ձեռքին տակ ունին հայկական տեղահանութեանց շրջանի սադայէլական կերպերն ու տեղափոխուող տարրերը օր օրի քայքայելու դիւային ձեւերու անսպառ փորձառութիւն մը...։

Ուրիշ ձեւի միամտութիւն մը կ'ըլլար կարծել թէ Էնկիւրիի այսօրուան վարիչները կը տարբերին երէկի Թալէաթներէն։ Ասոնք աւելի արմատական են, ու պէտք չէ տարակուսիլ թէ կը ձգտին երկրին մէջ չորցնել Հրեաներուն իսկ արմատը՝ իրենց միակ փրկութիւնը հարազատ Թուրք բնակչութեան մը մէջ գտնելով։

Արդէն տրուած տեղեկութիւնները որ եւ է տարակոյսի տեղի չեն ձգեր այդ մասին։ Հայաջինջ սարսափներէն շուրջ քսան տարի վերջ, ահա Հրեաջարդն վերջ։ Բայց, կ'երեւի, «հիմա դիւանագիտացած» ու «հանրապետական» Թուրքիան որ, «եւրոպական պայմաններու տակ» կը քշէ իր քաղաքացիները, առանց որ եւ է «յեղափոխական» կամ «դաւադրական» պատրուակ փնտռելու։

Երէկ՝ տուն, խանութ ու գործի տէր, այսօր՝ «տըփնըք»ի տակ է մարդը։ Ու տեղահանուած է ճիշդ այն ձեւով, ինչ ձեւով որ տեղահանուեցան Հայերը։

Նոյն թաքուն ծրագիրը, նոյն օրէնքը, նոյն մասնաւոր լիազօրութիւններ ունեցող անձերը (երէկ Պահաէտտին Շաքիր, այսօր Իպրահիմ Թալի), ու նոյն մարմինները՝ «որոշ հանգամանքներ լրացնող պաշտօնեաները»։ Այսինքն՝ մարդիկ, որոնք մաս ու բաժին են ունեցած 1915ի տեղահանութեանց մէջ, որոնց քողարկուած (իբրեւ թէ ճակատ ուղարկուելիք) բայց շատ խօսուն մանրամասնութիւնները տեսան այս թերթին ընթերցողները՝ «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ի մէջ, որ հրատարակուեցաւ իբրեւ թերթօն։

Ահա, այսօր, նոր «Թէշքիլաթը Մախսուսէ» մը, որուն ծրագրին մանրամասնութիւնները մեզի դեռ անծանօթ կը մնան, բայց որ, իր բովանդակութենէն իսկ, նախատեսել կուտայ ահաւոր ելք մը։

Էնկիւրի այս բոլորը կը պատճառաբանէ իր սահմանները պաշտպանելու ծրագրով։ Բայց, իրականին մէջ, այդ «պաշտպանութիւն»ը պատրուակ մըն է։ Մանաւանդ Հրեաներու մասին որոնք 1915ին ոչինչով նպաստեցին դաշնակից նաւատորմին՝ Տարտանէլի յարձակման առթիւ։

Ինչպէս ըսինք, Էնկիւրի առիթը կ'ուզէ օգտագործել՝ իր «Թրքացման» ծրագիրը իրականացնելու համար։ Ընդհ. պատերազմին հայկական տեղահանութիւնները բազմակողմանի կերպով օգտագործեց Իթթիհատը։ Նախ՝ ամբողջ հոգեկէս կերակրեց։ Երկրորդ՝ բնաջինջ ըրաւ վտանգաւոր տարր մը։ Երրորդ՝ թէ բնակչութիւն եւ թէ պետութիւն նիւթապէս օգտուեցան։

Այսօր, երկրին տնտեսական ծանր օրերուն, երբ այնքան հսկայ կարիքներ կան, բայց միջոցները քիչ են, ահա պատեհ առիթ մը, «մաքրելու» եւ քիչ մը «իւղոտելու» համար...

Անկէ զատ, անոնց այդ ծրագրին արագ գործադրութիւնը ինքնին կ'ապացուցանէ թէ Էնկիւրի իրապէս ինքզինքը վտանգուած կը տեսնէ ճիշդ այնպէս, ինչպէս կը տեսնէր 1914ին։ Կռնակէն՝ Պարսկաստանէն ապահովելու ճիգ, Կարին - Երզնկա գիծի արագ շինութիւն, ազգային պաշտպանութեան համար պիտանի յաւելում, Թրակիոյ ամրացում եւ Տարտանէլի — հակառակ դաշնագրի — ամրացման թաքուն թէ բացայայտ ձեռնարկներ կասկածի առիթ իսկ չեն թողուր, որ Էնկիւրի կը պատրաստուի «օրհասական կռիւ»ին։

Չգիտենք թէ այդ կռիւը ո՞րքան արագ կուգայ։ Ու ի՞նչ հետեւանք կ'ունենայ։

Ստոյգ է միայն որ «աքլը» ցոյց կուտայ «հզօրագոյն» կռիւի մը տրամադրութիւնն ու հարկադրանքը...։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»ը

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԿԸ ՎԵՐԱԾՆԻ
ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԿԱԽԱՐԴԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Այս կրկնակ խորագրերով հետեւեալ շահեկան առաջնորդող գրութիւնը հրատարակած է Սոֆիայի «Զօրա»ն (4 յուլիս).—

Ծանօթ է թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովը ինչ պարագաներու տակ ցրուեցաւ մէկ ամիս առաջ։ Ան, թաքցնելու համար իր անզօրութիւնը թէ չի կրնար ընդհանուր ու վերջնական որոշում մը կայացնել, Ֆրանսայի արտաքին նախարարի առաջարկով, նշանակեց յանձնախումբ մը՝ Փոլիթիսի նախագահութեամբ, ու անոր պարտականութիւն դրաւ ապահովութեան մասին տեղեկագիր մը ներկայացնել։

Տեղեկագիրը արդէն իսկ պատրաստ է։

Յատկանշական է որ տեղեկագիրը կուտայ շրջանային ուխտի համար օրինակ մը, յարձակողի բանաձեւումով, ճիշդ այնպէս ինչպէս հերու Լոնտոնի մէջ ընդունուեցաւ Ռուսիոյ հետ սահմանակից պետութեանց կողմէ։

Ուխտին համար տրուած տիպարը չի տարբերիր մինչեւ այժմեան ուխտերէն ու նոյն իսկ կրնայ նկատուիլ անոնց կրկնութիւնը՝ անոնց բովանդակութեան։

Բայց այդ յանձնախումբէն զատ, Ժընեւի մէջ գոյութիւն ունի ուրիշ հատուած մը որ նուազ արժանի չէ մեր ուշադրութեան։ Յանձնախումբին մէջ ներկայացուած 23 պետութիւններէն երկուքը — Իտալիա եւ Հունգարիա — վերապահութիւն ցոյց տուած են վիճարանութեանց մասնակցելու խնդրին մէջ, իսկ Անգլիա կեցած է մասնաւոր կարծիքի մը վրայ՝ երկու կարեւոր կէտերու մասին։ Ան յայտարարած է թէ պիտի յենու Լոքառնոյի համաձայնագրով ընդունուած պարտաւորութիւններէն զատ որ եւ է ուրիշ պարտաւորութիւն, եւ թէ յարձակողի բանաձեւին պիտի չմիանայ։

Ազգերու Դաշնակցութեան կազմութենէն ի վեր, Եւրոպան վճռապէս կ'ընթանայ շրջանային ուխտերու ճամբով։ Այդ ուխտերը արդիւնք են այն խորհուրդին որ մեծ պետութիւնները չեն կրնար միանալ ընդհանուր ուխտով մը որ լրացնէ, ապահովութեան եւ յարձակողի սանձահարման տեսակէտէն, Ազգերու Դաշնակցութեան թերիները։ Իբրեւ այդպիսիներ՝ այդ ուխտերը ժխտումներն են ընդհանուր ուխտին զոր ոչ ոք յաջողցուց եւ ոչ ոք պիտի յաջողցնէ։ Այս կացութեան մէջ, Եւրոպա, բնականաբար, կ'ընթանայ զինակցութեան հին ճամբով եւ ժամանակաւոր կամ տեւական դիտողներով, որոնք կը հետեւին ապագայ բախումներու պատրաստութեանց, ինչ որ, կը նշանակէ ուշ կամ կանուխ դէպի նոր պատերազմ մը երթալ։

Ֆրանսան, որ գլուխը կանգնած է դաշնակիցներու սրբութեան քաղաքականութեան ու կ'ուզէ զանոնք անպայման պահել, կը ձգտի աւելցնել շրջանային ուխտերու թիւը, անոնց մէջ մտցնել կարելի եղածին չափ մեծ թիւով պետութիւններ, որոնց աշխարհագրական եւ զինուորական արժէքները կրնան օգտագործուիլ իրեն համար ժխտական կամ դրական ձեւով։

Այդ քաղաքականութեան արդիւնքն է Փ. Պարթուի այցելութիւնը Վարշաւա, բայց մանաւանդ Փոքր Համաձայնութեան երեք մայրաքաղաքները։ Նոյն քաղաքականութիւնը զգալապէս իրար մօտեցուց Ռուսիան Ֆրանսայի ու անոր զինակիցներուն՝ հերուընէ ասդին։ Ֆրանսայի աշխարհագրական - ռազմագիտական պարունակը աւելի զօրացաւ Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ զինակցութեան շնորհիւ. մանաւանդ որ Թուրքիա կը ձգտի միացնել, կրօնական - իսլամական ու քաղաքական հիմքերով, արաբական պետութիւններէն ոմանք՝ Սեւ ծովու եւ Պարսից ծոցի միջեւ, եւ, աւելի վերջ, Ասիոյ մնացեալ պետութիւնները — Պարսկաստան, Աֆղանիստան եւն.։

Այս քաղաքականութիւնը, իր հետեւանքներուն պատճառաւ կ'ազդէ նախ Գերմանիոյ եւ յետոյ Իտալիոյ վրայ — երկու պայթուցիկ պետութիւններու որոնք չեն կրնար մարսել դաշնագիրներով ստեղծուած կացութիւնը։ Բայց այս հետեւանքները թէեւ կողմնակի, կ'ազդեն նաեւ, խորապէս, Անգլիոյ վրայ. որպէսզի հասկնանք վերջնոյն յարաբերութիւնը՝ վերոյիշեալ խմբաւորման հետ, յիշենք, հարեւանցի, միայն Թուրքիոյ փորձը, նեղուցները սպառազինելու ինչպէս նաեւ Ասիոյ մէջ, Ռուսիոյ հովանաւորութեամբ, մահմետական համերաշխութեան ստեղծումը ըլլալու մասին։ Ասիկա կը շօշափէ Անգլիոյ կենսական շահերը՝ այն ճամբուն վրայ որ կը տանի դէպի արեւելեան Միջերկրական, Սեւ ծով, Պարսից ծոց եւ Հնդկական ովկիանոս։

Եւ, այսպէս, կրկին կը վերածնի ամբողջ Արեւելեան Հարցը՝ իր ամենայայտն ծաւալով, ալ աւելի բարդացած Միջին Եւրոպայի կացութեամբը, ուր Ֆրանսա կը ձգտի տէր դառնալ Փոքր Համաձայնութեան միջոցաւ։

Այս արգելքներն են ահա որ կը ճշդեն Անգլիոյ դիրքը, ապահովութեան եւ յարձակողի բանաձեւի խնդրին մէջ։ Անգլիոյ համար այս արգելքներուն կարեւորութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութենէն Գերմանիոյ բացակայութիւնը, եւ զինաթափութեան խորհրդաժողովի յառաջ երկու հարցերու մէջ Իտալիոյ վերապահութիւնը ցոյց կուտան թէ անկարելի պիտի ըլլայ համաձայնութիւն մը գոյացնել՝ ինչպէս կը փափաքին Ֆրանսան եւ իր զինակիցները։

Մեծերու այս մեծ հակամարտութեանց միջեւ իր պատւոյ տեղն ունի եւ փոքրիկ Պուլկարիան։ Անոր փայլուն աշխարհագրական եւ ռազմագիտական կացութեան պէտք է աւելցնել նաեւ իր ժողովուրդի քաջութիւնը — որով հպարտ է ան — ինչպէս եւ իր զաւակներու միաձայնութիւնը, որպէսզի հանդարտօրէն եւ ինքնավստահ սպասէ աւելի բախտաւոր օրերու։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ՄԱՆՐԷՆԵՐՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԳԱՂՏՆԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

«Թայմզ»ի Նախկին խմբագրապետ Ուիքէհմ Սթիտ մերկացումները ցնցող տպաւորութիւն գործեցին հանրային կարծիքի վրայ։ Ուրեմն Գերմանիան լրջօրէն մանրէներու պատրաստութիւն կը տեսնէ եւ գործնական փորձերու ձեռնարկած է նոյն իսկ Ֆրանսայի սիրտին մէջ՝ Փարիզի կեդրոնը։

Ռուս մասնագէտ մը՝ Վ. Ինոզիմցեւ, այս առթիւ, կը քննէ մանրէներու դերը եւ հետեւեալ հետաքրքրական տեղեկութիւնները կուտայ, հիմք ունենալով ֆրանսացի եւ գերմանացի մանրէաբաններ Տօքթ. Ժորժի եւ Տր. Վարթէի ուսումնասիրութիւնները։

Պատերազմի պարագային, բացի անասուններու հիւանդութիւններէն, կարելի է գործածել երեք տեսակ մանրէներ՝ ուղղուած անմիջապէս երկրի ազգաբնակութեան դէմ — ժանտախտ, քոլերա եւ որովայնի ժանտատենդ. Այս երեք մանրէներէն դուրս ուրիշ մանրէ չկայ, որ կարելի ըլլայ իբրեւ զէնք գործածել պատերազմի պարագային։

Ժանտախտի ազդիչը, ինչպէս յայտնի է, Երսէնի մանրէն է, զոր կարելի է բազմացնել անսահման քանակութեամբ։ Այս մանրէն շատ երկար կեանք չունի, 40 աստիճան տաքութիւնը բաւական է որ ան փճանայ, բայց զարմանալի արագ տարածուելու ընդունակութիւն ունի եւ բաւական է հաստատել քանի մը կեդրոններ, որպէսզի ամբողջ երկրի բնակչութիւնը անդամալուծութեան ենթարկուի. Պատերազմական տեսակէտով ան ունի նաեւ մեծ առաւելութիւն մը — կը տարածուի օդի միջոցով։ Ըստ է անոր տարածումը համեմատաբար դիւրին է, քանի մը օդանաւ բաւական է Փարիզի պէս մեծ քաղաքի գլխին թափելու եւ բնակչութեան մեծ մասը մահուան ենթարկելու համար։

Ճիշդ է, ժանտախտը օդի միջոցով կրնայ անցնիլ նաեւ զայն գործածող բանակի մը սահմաններէն ներս, բայց օրինակ, գերմանացի Շմարթէ կը կարծէ, թէ պատերազմի պարագային սահմաններն այնքան ամուր կը փակուին, որ այս վերջին վտանգէն կարելի է ազատ մնալ։ Ամէն պարագայի մէջ, ժանտախտը այնքան զօրաւոր ու կորուստ զէնք մըն է որ, պատերազմի դիմող երկիր մը չուզեր անկէ հրաժարիլ։ Առ այժմ անոր դէմ պաշտպանուելու որ եւ է իրական միջոց չկայ։ Թշնամին ժանտախտի միջոցով կրնայ կայծակի արագութեամբ կործանել երկիր մը եւ ոչնչացնել ամենազօրաւոր բանակներն իսկ։

Միւս երկու միջոցները — քոլերան եւ ժանտատենդի մանրէները համեմատաբար պակաս ազդեցիկ են, որովհետեւ անոնք կը տարածուին միայն ջուրի միջոցով, ուրեմն, կարելի է պաշտպանել ջուրի աղբիւրները եւ երկիրը զերծ կացուցանել անոնց վտանգէն։

Նոր պատերազմի մը պարագային վճռական դեր պիտի կատարէ ժանտախտը, որ ահաւոր զէնք մըն է զայն գործածող բանակի ձեռքին։

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ - ՄԱՏԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ

(Իր մահուան տասնամեակին առթիւ)

Գիշերն անհուն իմ աչքերում
Երեւի դեռ նա չէ տեսել․
Պստիկ աղջիկ մ'ինձի տայ սէ՞ր···
Երեւի դեռ նա չէ նայել
Հոգւոյս խաւար անդունդն ի վար․
Պստիկ աղջիկ մ'ինձ սիրահա՞ր···
Եթէ լսէր թէ ո՛չ մէկ սէր
Այդ անդունդին մէջ կը շիջէր՝
Հէ՜ք պստիկը չէ՞ր հառաչեր···
Ուստի եղբօր մը պէս բսի
Որ լուսնին տակ մարդ կը մնի․
«Գնա՛, գնա՛, անցէ՛» բսի,
Ետեւս գացի հեռուն լացի···

×

Կ'ըսէի, որ հէք բանաստեղծը ժամանակ չունեցաւ խորանալու կեանքի տխուր երեւոյթներուն վրայ եւ խորացնելու մանաւանդ իր հոգիին տարակոյսները եւ մահուան ու կեանքին գերագոյն երգերը։ Հակառակ երկրորդ հատորին վերնագրին, Կեանքի եւ Մահուան երգեր, շատ քիչ քերթուած կը գտնենք հոն այդ ուղղութեամբ։ Աւելի շատ մահուան սարսուռն է, որ կը հետապնդուի քերթուածներուն։ Այն համեմատութեամբ որ ներքին արտամութիւնը կը չէզոքի, եւ հոգին աւերակներու կը վերածուի, նոյն համեմատութեամբ մահուան սարսուռը, եւ անխուսափելի ճակատագրին մօտիկութիւնը կը զգայ։ Ասոնցմէ խուսափելու մէկ միջոց ունի սակայն,— լարել քնարին լարերը եւ անոնց վրայ երգել իր արհամարհանքն ու հեգնանքը․

Քանի կ'անցի ցաւը մարմնիս,
Ժպիտն աչքիս վարդ կ'ըլլայ․
Ցուրտ հոգիէս կ'անցնի մայիս,
Ու լոյս կ'իջնայ ճակտիս վրայ···
Ու այս վարդով, այս գարունով,
Կը հեգնեմ Ան որ կուգայ․
Ան որ կուգայ, հողին նինջով,
Գրկացնել Ցաւն հսկայ։

(Տրտ. եւ Խաղ. Երգեր)

Վերջին նմոյշը, Մահը կուգայ··· քերթուածն է.

Հեւքը կուրծքիս տակէն տակաւ կը շատնայ,
Մա՞հը կուգայ իր արծաթէ մանգաղով․
Եկո՛ւր, քնքո՛յշ, դէմ գնա՛ անոր նո՛ր տաղով,
Նա արքա՛ն է արքաներու, մե՛ծ է նա...
Տե՛ս, իմ քնար, ոսկին շուտով կը հալի
Սա իրիկուան երանգներուն-տակ, արդէն,
Տե՛ս, գիշերը կ'առաջանայ յամրօրէն
Հանդերձանքը հագած իր էն թախծալի···
Եկո՛ւր, ոտքիդ սա ծառին տակ քեզի հետ․
Ես այն ճամբան է ուրկէ Սէրը կ'անցնի
Երբ արշալոյսը նո՛ր է որ կը ծընի,
Ու Մահը՝ երբ կ'ըլլայ երազը անհետ
Ու երգէ՛ երգ մը բառերով սառոյցէ,
Ցուրտ եւ խորո՛ւնկ, ինչպէս երկինք մը ամրան՝
Ուր լոկ քանի մը սեւ թռչուն կը սուրան․
Ըսէ՛, թէ Մահը չախորժիր շատ ցոյցէ․
Ահ, լուկ երգէ Արհամարհանքը չքնաղ
Զոր ունեցանք ցաւին համար այս կեանքին․
Եւ թէ ի՞նչպէս չը հատուցինք երկրին՝
Ուր կարդացինք Սուտը ոսկի ու անձաղ։

(Տրտ. եւ Խաղ. Երգեր)

Անշուշտ տարբերութիւն մը կայ երկու հատորներուն մէջ։ Առաջինին մէջ, երազող, յոյսով ապրող ու սիրող քերթողն է, երկրորդին մէջ կը զգանք, որ կեանքի ծառին տերեւները թափիլ կը սկսին։ Անծանօթին վախը գրաւած է անոր հոգին։ Օրերը համբուած են։ Կ'ուզէ անտարբերութեամբ նայիլ իր շուրջը։ Բնութեան ամէն մէկ պատկեր տխուր կը ներկայանայ, ինչպէս իր հիւանդ հոգին։ Այլ եւս մութ ճամբուն ուխտաւորն է, որ դէպի չիքին կը դիմէ։ Բայց այդ անծանօթ ու մութ ճամբուն վրայ իսկ յոյսն ու հաւատքը անգամ մըն ալ կը ծաղկին։ Սիրոյ կարօտը եւ սիրած էակին ներկայութիւնը անգամ մըն ալ կը խռովեն իր սիրտը։ Կը յիշէ ապրած օրերը, երջանիկ կը զգայ ինքզինքը, եւ անսահման ծիծաղով մը կը գոչէ Ճակատագրին դէմ․

Ես այսօր
Ճառագայթ մ'եմ բոսոր···
Աչքերուս, հեշտօրօր,
Ա՛յնքան լոյս ունիմ որ
Կը ժըպտիմ՝
Մրմռիմ՝
Արեւին··
Ու վարդե՜ր կ'երեւին
Արեւին
Ոսկեղէն
Հոգիէն···
Ես այսօր, ես այսօր,
Արեգա՛կ մ'եմ բոսոր···

(Կեանքի եւ Մահ. Երգ.)

Բայց Մահուան սարսուռը դարանակալ կը սպասէ հէք քնարահարին մահճին մօտ։ Զոյգ մը քառեակ ունի, որ հատորներէն դուրս կը մնային, եւ որ Զարիֆեանի հոգիին վերջին պոռթկումը կը խորհրդանշեն․ Բանաստեղծը իր խռովայոյզ սրտին խաղաղութեան համար ննջել կ'ուզէ։ Հետեւեալ տողերը կը մատնեն անոր հոգիին փոթորիկները, որովհետեւ գարուն գիշերով, ծաղիկ հասակի մէջ չուզեր անծանօթ ըլլալ անծանօթ դեներում···

Հովերու խորհուրդին···
Թողէ՛ք զիս ննջեմ···
Այնքա՜ն եմ խռով
Գարուն գիշերով···
Ո՞վ եմ ես, ի՞նչ եմ···
Թողէ՛ք զիս, դեւեր···
Մի՛ նետէք զիս ծով
Գարուն գիշերով···
Սիրտ չունի՞ս դուն, Տէր։

×

Երկու խօսք ալ Զարիֆեանի լեզուին եւ ոճին մասին։

Անոր գլխաւոր առաջին յատկանիշը պարզութիւնն է, յստակութիւնը։ Ինչպէս իր մտածումներն ու զգացումները, այնպէս ալ բառերն ու նախադասութիւնները չափուած, ձեւուած եւ յղկուած են։ Ինչպէս իր հոգին պատկերը, բաց ամէնուն առջեւ, առանց գաղտնիքի ու խորհրդաւորութեան, այնպէս ալ անոր ոճը իր հոգին հարազատ ցոլացումն է։ Պատկերներու տրամութիւնը փոխանցուած է կարծէք բառերուն։ Ամէն մէկ բառ կ'արտայայտէ ներքին զգայութիւն մը, հայելիի յստակութեամբ եւ ճառագայթով օծուած։ Զարիֆեան իր լեզուով ու ոճով, կը թուի թէ կուզայ մեզի ըսել, թէ ամէնէն խորունկ սէրերն ու տարակոյսները, ամէնէն բարդ մտածումներն ու մահուան սարսուռն աւելի զգացուած ոգեւորութիւնը կարելի է երգել եւ արտայայտել ամէնէն պարզ բառերով, առանց իմաստակութեան, առանց խուզարկելու բառարաններուն մէջ, հոն փնտռելու համար չլսուած ու չտեսնուած բառեր։ Իր լեզուով ու ոճով աւելի շատ կապուած էր մեզ նախորդող գրական սերունդին։

ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

(3)

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ԴԱՏԱԽԱԶ ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԽՍՏԻՒ ԿԸ ՀԱՐՑԱՔՆՆԷ
Սարգիսեանը, Երկանեանը եւ Մօզեանը

ԵՐԵՔՆ ԱԼ ԲՈՒՌՆ ԿԵՐՊՈՎ ՀԵՐՔԵՑԻՆ ԹԷ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԸԼԼԱՆ ԴՈՒՐԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՎՐԱՅ

»»»··«««

ԽՈՒԱՆ ՔՈՆԶԱԼԷԶ ՁԱԼԸՔԵԱՆ ԼՍՈՒԵՑԱՒ ՄԵԾ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՎԿԱՅ ՄԸ ԸԼԼԱԼ

ԵՐՎԱՆԵԱՆ ԵՒ ՄՕԶԵԱՆ ՑԱՄԱՌԵՑԱՆ ԽՕՍԻԼ ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ.— ՇԱՐ.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Պ. Քամինսկի սկսաւ հարցաքննել րնկ. Նշան Սարգիսեանը:

— 1933 Նոյ. 19ին ո՞ւր էիր:

Քրղըխա նոյն խանութը:

— Որո՞նք ներկայ էին:

Մէկ հոգի

— 27րդ փողոցին մէջ եկեղեցի կա՞յ.

Այո:

— 187րդ փողոցի եկեղեցին մօ՞տ է թէ 27րդինը:

= Ես կ'երթամ որ եւ է եկեղեցի որ ուզեմ:

— Ի՞նչ բան սիրել տուաւ որ դեկտ. 24ի օրը 187րդ եկեղեցին երթաս:

Այն բանը որ դեկտ. 24էն երկու շաբաթ առաջ գիս 187րդ եկեղեցին տարած էր, նոյն անձը տարաւ գիս հոն:

— Ձէ՞ր գիտեր որ Դուրեան սրբ. հոն պիտի ըլլար: = Ոչ:

— Երկու անգամ ժամէն դուրս ե- լար եւ գացիր նոյն տե՞ղը նստար:

= Այո:

— Դուն ըսի՞ր թէ նստար այն տե- ղը, ուր գլխարկդ դրած էիր: = Այո:

— Երբ Կարապետեան սրբազան գաղար տուաւ, քանի՞ րոպէ նստած էիր հոն:

Առաջին անգամ ժամը 10ը 10 անց էր եւ ժամացոյցը գլխուս վերեւ էր.

— Քանի՞ րոպէ նստար:

= Առաջին անգամ 30 վայրկեան նստայ:

— Երկրո՞րդ անգամ:

= 10 վայրկեան:

— Ըսել է 40 վայրկեան նստա՞ր:

= Մօտաւորապէս:

— Քու կողմդ քանի՞ հոգի նստած էին:

= Նախ չտեսայ: Կիներ անցան եւ նստան: Ձեմ գիտեր քանի հոգի:

— Խորանին հաշուելով 4րդ նստա- րանը չէ՞:

= Այո:

— Լէյլէկեանը քու ընկերդ է, չէ՞

= Անշուշտ:

— Երբ Լէյլէկեան իր վերարկուն ուզեց, ներս գացիր բերի՞ր:

= Այո:

— Ուղղակի հարցաքննութեան մէջ չըսի՞ր թէ Լէյլէկեանը եկաւ:

= Ըսի թէ Լէյլէկեանը եկաւ անցաւ եւ նստաւ:

— Դուն ըսի՞ր թէ Լէյլէկեանը եկաւ նստաւ:

= Այո:

Պ. Քամինսկի կարդաց Նշան Սար- գիսեանի դեկտ. 24ի յայտարարու- թիւնը, ուր ըսած է. «Լէյլէկեան ե- կաւ անցաւ, բայց չէի գիտեր ո՛ւր նստիլը: Ես ժամն էի, եւ անիկա եկաւ վերջը»:

Ն. Սարգիսեան պատասխանեց թէ այն ատեն ալ ըսած է ճիշդ այն, ինչ որ այսօր, այս ատեանին առջեւ կը յայտարարէ.

— Երբ քեզ պիտի ձերբակալէին եւ փողկապիդ ակնարկ ըրին, ժամուն մօտ դուն վերարկուովդ չծածկեցի՞ր փողկապդ:

= Ես ճակատաբաց կեցած էի եւ կը ծխէի: Ես երբեք փողկապս չծած- կեցի.

— Դուն ուրիշ կերպ չըսի՞ր:

= Հիմա դուն ալ սխալ կը հասկնաս զիս, ինչպէս միւսները սխալ հասկը- ցան այն ատեն:

— Դուն Դաշնա՞կ ես:

= Այո, ես Դաշնակցական եմ:

— Դուն կը հպատակի՞ս Դաշնակ- ցութեան օրէնքներուն եւ կը հաւա- տա՞ս ուղղակի գործունէութեան:

= Ազգիս համար, այո:

— Ճի՞շդ է որ Դաշնակցութիւնը կ'ահաբեկէ անոնք որ գրօշակին դէմ կը գործեն:

= Երբ Դաշնակ եղայ, գրօշակի հարց չկար:

— Դուն չըսի՞ր թէ դուն Դաշնակ- ցական չես:

= Ես Դաշնակ եմ, բայց վերջին 2—3 ամիսներու ընթացքին ժողովի գացած չեմ, ըսի

— Դեկտ. 24ին քննիչհարցում եղած է. «Դաշնա՞կ ես: Պ. ես անդամ էի, բայց հիմա կ'երթամ երբեմն»:

— Ես ըսած էի թէ հպարտ եմ որ Դաշնակ եմ:

Պ. Շերիտըն կը միջամտէ եւ կ'ըսէ՝ Սարգիսեան այո կամ ոչ թող պա- տասխանէ. Let him say «այո կամ ոչ»: Այս վերջին բառերը հնչելով հայե- րէն, զօր սորված է վերջերս:

Քամինսկի.— Դուն չըսի՞ր որ Թէ- յասեզանին չգացիր:

= Ես ըսի որ Թէյասեզանին ներ- կայ եղայ

— Թէյասեղա՞ն էր:

Թէյասեղան էր, վասնզի մեր շատ մը անդամները կոմիտէին ներս կուգային:

— Դուն Պ. Քոհընին չըսի՞ր թէ Թէյասեղանին չգացիր:

= Ես ըսի թէ ժողովի չգացի: Թէ- յասեղանը ժողով չէր:

— Սրբազանին դէմ բան մը ու- նէի՞ր.

= Անձնապէս բան մը չունէի հետը: Բայց թերթերու մէջ կը կարդայի թէ բոլոր հայրենասէր Հայերը կը քննա- դատէին զինքը:

— Ի՞նչ բրած էր Դուրեան սրբա- զան:

= Ան խանգարեց եկեղեցւոյ խա- ղաղութիւնը, եկեղեցիները փակեց եւ ճնշում կը բանեցնէր:

— Դաշնակ կուսակցութիւնը կը հաւատա՞յ անհաքէութեան:

= Դաշնակ կուսակցութիւնը կը հա- ւատայ միայն եւ միայն Հայաստանի անկախութեան:

— Սրբազանը պրպադանտ կ'ընէր Սովետ Հայաստանի համար եւ այդ պատճառաւ դուն դաւաճան չէ՞իր նը- կատեր զինքը, որ անկախ Հայաստա- նի դրօշակին դէմ գործեց:

= Ամէն մարդ գիտէ թէ ան եկեղե- ցիէն դուրս գործերու կը խառնուէր: Ես անձնապէս բան մը չունէի:

— Սրբազանը իբր դաւաճան չէ՞իր ճանչնար:

Ինչո՞ւ պիտի ճանչնայի

— Առաջին անգամ դուրս ելար եւ եկար, երկրորդ անգամ երբ եկար, Կարապետեան եպիսկ.-դաղար յայտա- րարեց ու դուրս ելար, երբ ներս ե- կար Թափօրը սկսա՞ծ էր:

= Երբ եկայ, խառնակութիւն կար:

Պ. Քամինսկի կարդաց Նշան Սար- գիսեանի դեկտ. 24ին բրած յայտա- րարութիւնը, ուր ըսած է. «Կը նստէի աջ կողմը, ետեւէն, քանի մը անգամ դուրս ելայ, գացի եկայ սիկարէթ ծը- խելու»: Սարգիսեան յայտնեց թէ Թարգման Պ.Վ. Տիրատ սխալ թարգ- մանած է եւ սխալները շատ են:

— Այն ատեն չլսեցի՞ր անգլիերէնը:

= Քանիցս միջամտեցի, բայց Տի- րատ ձեռքը Պ. Քոհընի ականջին տա- նելով կը խօսէր, որ չլսեմ:

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

— Կը ճանչնա՞ս Վարդան Տիրատը:

— Երկրէն կը ճանչնամ:

— Քեզի եղա՞ն այս հարցումները դեկտ. 24ին, եւ դուն այս պատասխան- ները տուի՞ր. «— Այս ատոււ կուռ չունեցա՞ր ծխելու մասին: = Ոչ: — Ժամկոչը ըսա՞ւ թէ դրան առջեւ ծխելն արգիլուած է եւ թէ սարկաւա- նին լուր պիտի տայ»:

= Այո:

— Դեկտ. 24ին ոստիկանատան մէջ Սմսարեան անուն հայ փաստաբան մը ճանչցա՞ր:

= Անձնապէս չեմ ճանչնար Սմսար- եանը, բայց հոն էր:

— Երբ ժամին մէջ դադար տրուե- ցաւ, դուրս ելլելու օրէնք կա՞ր:

= Ձկար, բայց ես ելայ:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

— Երկու տարի Փրովիտէնս ապրե- ցար եւ Պոսթըն չգացի՞ր:

= Երբեք գացած չեմ Պոսթըն:

— Երբ եկեղեցիէն դուրս ելար, ո՞վ տեսար:

= Երբ ժամէն դուրս ելայ, Մօզեա- նը տեսայ աջ կողմս:

— Երկանեանը կը ճանչնա՞ս:

Քանի մը ամիս առաջ ճանչցայ:

— Ջալըդեա՞նը:

= Բախտին մէջ ճանչցայ:

— Սարաֆեա՞նը:

— Ձէի տեսած Սարաֆեանը, երբ Ամերիկա եկայ, փոքր տղայ մըն էր եւ իր տունը գացի անգամ մը:

— Միրիճանեա՞նը:

Բանտը ճանչցայ:

— Զատիկեա՞նը:

Անիկա Նիւ Եորք չէր բնակեր, չէի ճանչնար:

— Ի՞նչպէս գիտէիր թէ Նիւ Եորք չէր բնակեր:

= Բանտին մէջ տեղեկացայ թէ այդպէս է եղեր:

— Անդրէասեա՞նը:

= Ան կը ճանչնայի:

Այսպէս վերջացաւ Սարգիսեանի հարցաքննութիւնն ալ:

Ամբաստանեալները կը գտնուին բարձր տրամադրութեան ներքեւ:

(ՏԱՍՆԸՄԷԿԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 26 յունիս.—Այս օր- ուան դատական նիստը յայտարար- ուեցաւ ժամը 10.15ին, բայց դատա- վարութիւնն սկսաւ հազիւ ժամը 10.30ին, դատախազ Պ. Ալ. Քամինսկիի յապաղման պատճառաւ: Միջանկեալ կացութենէն օգտուելով Պ. Շերիտըն ամբաստանեալներու եւ պաշտպան կողմին առջեւ դրուած սեղանին վրայ շատ կարճ խորհրդակցութիւն մը ու- նեցաւ Երկանեանի, Սարաֆեանի եւ Ջալըդեանի հետ, փաստաբան Մեզ- րունիի երբեմնակի բացատրութիւններ- րով: Բնականաբար ոչ ոք կը լսէր ա- նոնց խօսակցութիւնը: Ամբաստա- նեալները լաւագոյն տրամադրութեան մէջ կը թուէին ըլլալ: Պ. Պէնթըն Նը- տաւ Լէյլէկեանի մօտ եւ երկուքը ժպիտով ողջունեցին զիրար: Պ. Քա- մինսկիի բացակայութիւնը առիթ տը- ւաւ որ դատաւոր Քորրիկըն պահ մը դատասրահի կից սենեակը մտնէ: Եր- դուեալներէն մի քանին հետեւեցան անոր օրինակին եւ գացին ծխելու:

Այսօր Պ. Քամինսկի պայքարի ու- ժեղ տրամադրութիւն ի յայտ բերաւ հանդէպ Սարգիսեանի, որուն հարցա- քննութիւնը երէկ երեկոյ վերջացած կը նկատուէր եւ Երկանեանի եւ Մօզ- եանի, որոնց յաճախ մերժումը անգ- լիերէն չխօսելու դատախազին հետ՝ ծանր միջնոլորտ մը ստեղծեց ու պահ մը դանդաղեցուց դատավարութեան ընթացքը: Եթէ օրը քիչ մը անխոտ- միայի սկսաւ արագութեան տեսակէ- տէն, վերջացաւ Ջալըդեանի պայծառ, համոզիչ եւ մտացի պատասխաններ- րով, որոնց չորութակութիւնը պիտի լսենք վաղը: Պ.Քամինսկի այսօր ու- զեց խորտակել Սարգիսեանի, Երկան- եանի եւ Մօզեանի վկայութեանց արժէ մասերը, բռնելով անոնց ենթադրեալ հակասութիւնները, եւ պատերազմիկ ոգիով մըն ալ ժամը 10.30ին մտաւ դատարան, անակնկալօրէն վկայի ա- թոռը հրաւիրելով Նշան Սարգիսեա- նը:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

(Թարգման՝ Թէքաթլըեան)

— Երէկ վկայեցի՞ր թէ եկեղեցւոյ դիմաց մայթին վրայ կեցած էիր, դեկտ. 24ի եկեղեցւոյ կռիւէն առաջ:

Այո

— Ի՞նչ բանի համար կը սպասէիր:

= Կը սպասէի Մատթէոսին եւ կ'ուզէի գիտնալ իրադարձութիւնը.

— Այն ատեն Լէյլէկեանը տեսա՞ր:

= Այո:

— Ո՞ւր տեսար:

= Եկեղեցւոյ պահարանը:

— Երբ ժամն էիր եւ նստար նստա- րանին վրայ, տեսա՞ր Մատթէոսը:

Տեսայ միայն այն ատեն, երբ եկաւ նստաւ:

— Անկէ առաջ չտեսա՞ր:

= Ոչ:

— Եկեղեցիէն դուրս չտեսա՞ր:

= Երբ ոստիկանները դուրս բերին զինք:

— Ոստիկանատուն տարի՞ն զինքը:

= Այո:

— Դուն ի՞նչ ըրիր մայթին վրայ:

= Ծխեցի.

— Դուն չվկայեցի՞ր թէ սրբազանը յարձակումէն առաջ առաջին անգամ տեսար:

= Առաջին անգամ:

— Դուն ըսի՞ր թէ եկեղեցւոյ մէջ 3րդ նստարանը նստար:

— Այո:

(Շար.)

Եօզկատցիներու յուշ ուխտագնացութեան

0000

ԽՄԲ.— Թաւրիզի մեր թղթակիցը անցեալ շաբթու կը գրէր թէ 28 գաղ- թականներ հասած են Հայաստանէն, (Յառաջ, 27 յունիս):

Երէկ ստացանք Ատրպատականի Թեմական Խորհուրդէն հետեւեալ նա- մակը: (Թիւ 482).—

ԹԱՒՐԻԶ, 25 յունիս.— Այսօր Թե- մական Խորհուրդի գիւանում, երբ ժո- ղովուած 28 հոգի Եօզկատցի, կին, երախայ, տրամարդ ալի արցունքով հացի դրամ կը խնդրէին, ստացանք «Յառաջ»ի յունիս 14ի համարը, ուր վիճելի Եօզկատցիներու Հայց. Միու- թիւնը «Ձոյ Եօզկատցիներուն» ուղ- ղած թղթով հրաւէր կը կարդայ «ա- դատուելու համար այս թափթփուք եւ դժոխային վիճակէն, հիմնել մեր հայ- րենիքին մէջ ապրող Եօզկատ մը»: Կոչի հեղինակներուն ուշադրութեան կը յանձնենք թշուառ 28 Եօզկատցի- ներու պատմութիւնը

Սրանք 1931ին Պոլսէն կ'ելլեն առճ- կական անցագրով Պաղտատ երթալու, առանց անգլիական վիզէի՝ Հայաս- տանի եւ Պարսկաստանի վրայով, մտադրութիւն ունենալով Հայաստան մնալու, քանի որ ըստ իրենց ասու- թեան Հայաստանի անունով անցագիր մերժած են տալ ռուս եւ տաճիկ կա- ռավարութիւնները: Երեք տարի կը մնան Երեւան: Երբ անցագրի քննու- թիւն կը կատարուի, Երեւանի Չեկան կը պահանջէ ըստ անցագրերի տրա- մադրութեան էլլել երթալ Պաղտատ:

Եւրենք այժմ Թաւրիզ են: Կառա- վարութիւնը կը պահանջէ երթալ Պաղտատ, անգլիական հիւպատոսը կը մերժէ թոյլ տալ որ երթան Պաղ- տատ, առաջին՝ անոր համար որ ան- ցաթուղթերը վիզա եղած չեն Պոլսոյ մէջ, երկրորդ անտեսապէս՝ անապա- հով տարր են: Թրքական հիւպատոսը Պոլիս վերադառնալու հնարաւորու- թիւն չի տար.մնացած են օդի մէջ: Միակ փրկութիւնն է գիմել Թուրքի հիւպատոսարան եւ խնդրել յետ դար- ձնել Երեւան: Սրանք էլ հարցացոյ- ցակ պիտի ուղարկեն ոչ Երեւան,այլ Մոսկուա, գործողութիւն մը որ ըստ սովորականին ամիսներ, տարիներ կը տեւէ: Այս ռուկայի ապահնայի ժամա- նակ շատ դժուար է 28 հոգի պատս- պարել,թէ աղքատախնամ եւ թէ հայ- րենակիցներ թեթեւ օգնութիւն հաս- ցուցին, բայց վերջ չկայ...

Ահա ցուցակը: (ԽՄԲ.— Անունները մանրամասնօրէն հրատարակած ըլլա- լով, զանց կ'առնենք):

Քարտուղար Թեմ. Խորհուրդի

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

(Կնիք)

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Մեր նոր ընկերները

= • =

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի, յուլիս 1ին Աւիթի մէջ տեղի ունեցաւ հրապարա- կային բանախօսութիւն մը, որուն ներկայ էր Աւիթի Հայերուն մեծ մա- սը:

Ընկեր Ազգին խօսեցաւ ազատագրա- կան շարժումի, հայ կուսակցութեանց ծագման ու այդ շարժումի ընթաց- քին մեր ձեռք բերած յաջողութիւն- ներու մասին: Թուեց նաեւ մեր ներ- քին անմիաբանութեան պատճառով տեղի ունեցած ձախորդութիւնները:

Մանրամասնօրէն խօսեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործունէութեան եւ անոր ունեցած նպատակներու մասին: Թելադրեց համերաշխ եւ մեծահոգի ըլլալ, քիչ խօսիլ ու շատ գործել, կազմակերպուիլ եւ միշտ պատրաստ գտնուիլ ամէն տեսակ հաւանականու- թեանց հանդէպ

Ունկնդիրներուն մէջ կային նաեւ շատ մը կիներ ու պատանիներ, որոնք մասնաւոր հետաքրքրութեամբ ունկն- դրեցին խօսքը, նոյնպէս պատրաստակա- մութիւն յայտնեցին իրենց կարելին ի սպաս դնել յանուն մեր ազգային շա- հերու:

Ներկայ էին նաեւ տարէց եւ հայրե- նասէր հայրենակիցներ, որոնց բոլո- րի ալքերուն մէջ կ'երեւային յուզումի արցունքներ

Տեղին վրայ, նախապէս փափաք յայտնած երիտասարդներէ եւ նախ- կին ընկերներէ կազմուեցաւ Հ. Յ. Դ. «Արամ» խումբը: Հայրենաշունչ խօսքերու ծարաւի Աւիթի մեր հայրե- նակիցները բանախօսութենէն ետքն ալ, ինքնիկ այդ մթնոլորտէն կը դը- ժուարանային բաժնուիլ:

Առաջին անգամն է որ մեր փոքրիկ գաղութը նման հաւաքոյթի մը ներ- կայ կը գտնուէր: Նոյն օրը խումբին միանալու խնդրանք ներկայացուցին ուրիշ երիտասարդներ ալ:

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

Նիւ Եորքի դատը

»»»:«««

Սելանիկի «Հորիզոն»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Նիւ Եոր- քի դատավարութեան առթիւ (1 յու- լիս).

— «Հայկական բովանդակ գաղ- թաշխարհի ուշադրութիւնը, այս օրե- րուս կեդրոնացած է այն մեծագործ դատավարութեան վրայ, որ Ցերկայիս տեղի կ'ունենայ Նիւ Եորքի մէջ, Դե- ւոնդ արքեպ.ի սպանութեան վրայ լոյս մը սփռելու համար: Տրամադրա- նական է հայ հանրային կարծիքին հետաքրքրութիւնը այս դատին շուրջ, որովհետեւ, հակադաշնակցական անո- զօր կատաղութեամբ վարակուած դաս մը երէցներ, 24 դեկտեմբեր 1933էն մինչեւ այսօր ամէն ճիգ թափեցին եւ ամէն հնարք ու միջոց ի գործ դրին ֆաղաքական - կուսակցական մանա- ւոր գոյն մը տալու համար Նիւ Եորքի ոճրին եւ անոր հայյութիւնը բեռցնե- լու Դաշնակցութեան վրայ: Եւ անոնք, զանէ իրենց համախոհ հակադաշնակ- ցական բազմութեանց վրայ կրցան ազդել այն տպաւորութիւնը, թէ իրա- պէս Դաշնակցութեան դատն է որ տե- ղի կ'ունենայ Նիւ Եորքի մէջ եւ ամե- րիկեան ոճրադատ ատեանին մեղադր- եալի աթոռին վրայ նստած են ոչ թէ ինը Դաշնակցականներ, իբրեւ ան- հատ, այլ նոյն ինքն Դաշնակցութիւ- նը՝ իբրեւ կազմակերպութիւն: Թէ որքան ուղիղ է այս լպիրշ ու կանխա- կալ մեղադրանքը Դաշնակցութեան դէմ, ատիկա ծանօթ է հանրային կար- ծիքը այն առողջ հատուածին, որ թու- նաւորուած չէ բոլշեւիկ - ռամկավար հերէթներու քոյութիւններով: Եւ ատի- կա ի յայտ պիտի գայ այս աղմկալի դատավարութեան վախճանին, շնոր- հիւ Ամերիկեան արդարութեան, որ, կը հաւատանք թէ պիտի կրնայ վերջ ի վերջոյ քաշանցել բոլշեւիկ - ռամ- կավար դաւադրութեան խորքին, ա- ռանց մոլորելու վարպետի մօտ թե- լադրուած, մարզուած ու նախապատ- րաստուած ամբաստանիչ վկաներու միօրինակ ու կաղապարուած ցուց- մունքներէն

Ցամենայն դէպս, միացեալ ջոլիրը իր վերջին փամփուշտն է որ կ'արձա- կէ Նիւ Եորքի ոճրադատ ատեանին առջեւ; Թոյնի վերջին կաթիլներն է որ կը թափէ ան, երդուեալներու միտ- քը փորձելով թունաւորել այս ան- գամ: Պիտի սպասել — ապահովա- բար սպառած են սրտէն մինչեւ այսօր — բոլոր շինծու վկայութիւնները, բոլոր կանխորոշ մտածուածներն ու մեքենայութեանց եւ դաւերու ամբողջ սարքաւորումը, կարգը գալու համար ամբաստանեալ կողմի ինքնապաշտպա- նութեան, որու ընթացքին պիտի սփ- ռուի անշուշտ անհրաժեշտ ամբողջ լոյսը՝ Դաշնակցութեան եւ Դաշնակ- ցական ընկերներու լ վնաս «Միաց- եալ»ի կողմէ ճիւղուած այս զարշելի դաւադրութեան վրայ:

Պէտք է համբերել՝ հետեւելով դա- տավարութեան զարգացման էական փուլերուն: Առաջին վեց օրերու ան- ցուդարձերը ցոյց կուտան արդէն, թէ իրական ի՛նչ արժէք կը ներկայացնեն լսուած տասնեակ մը ամբաստանիչ վկաներու խօսքերը, որոնք բացա- յայտօրէն ձեւաւորուած են միեւնոյն կաղապարին մէջ ու այդպէս ալ դուրս կը թափին: Պաշտպան փաստաբանը արձանագրեց արդէն իր առաջին յաջո- ղութիւնները, ցանի մը կարեւոր վը- կաներու հակասութիւնները բռնելով: Ու դեռ ծայրն են ծրարը; Իսկ, ամ- բաստանեալներու կողմէ եղած վկայու- թեանց ընդհանուր արժէքը երեւան բերելէ վերջ, իր խօսքը պիտի ըսէ ամբաստանեալ կողմը, այնպիսի փաս- տերով, վկաներով ու վկայութիւններ- րով, որոնք անկասկած, դատարանին մէջ պիտի ստեղծեն նոր կացութիւն:

Ընդհ. դատախազի բացման ճառը, որով մահապատիժ կը պահանջուէր ամբաստանեալներուն համար, բառ էութեան որ եւ է արժէք չի ներկա- յացներ: Երբ վարպետի մօտ ամբաս- տանիչ վկաներով, գործուած ոճիրը բեռցուած է որոշ անձերու վրայ, ընդ- հանուր դատախազը, իր սկզբնական եզրակացութեան մէջ տարբեր տեսա- կէտ չէր կրնար ունենալ: Պէտք չէ մոռնալ այն շատ կարեւոր պարագան, որ ամերիկեան դրութեամբ, նախ քան հրապարակային դատավարութիւնը, ոչ մէկ պաշտպան վկայ կը լսուի ի նպաստ ամբաստանեալներուն: Հետե- ւաբար, ամբաստանիչ ատեանն ու ընդհանուր դատախազը, իրենց տե- սակէտը կը հիմնաւորեն միայն եւ միայն ամբաստանող կողմի վկանե- րուն ընդհանրապէս միակողմանի յայտարարութեանց վրայ եւ բառ այնմ կ'եզրակացնեն: Մեր ամբաս- տանեալ ընկերները հիմա է որ պիտի կրնան իրենց անմեղութիւնը հաստա- տել պաշտպան վկաներու շարքով մը, որոնց թիւն ալ յիսունէն աւելի է: Եւ վկայութեանց այս երկրորդ մասին շնորհիւ է որ ի յայտ պիտի գայ սար- քուած հակադաշնակցական դաւը իր ամբողջ զարշելի ծալքերով, իր բո- վանդակ մերկութեամբ »

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Վերջին անգամ

»»»·«««

ԼԻՈՆ.— Սիրելի «Յառաջ», քիչ մը ներողութիւն խնծի համար, որ քու մաքուր էջերուդ վրայ կը գրեմ պատմութիւնը եօթն անգամ «ասլա- վաթ» կանչող տէրտէրի մը եւ անոր շառաւիղներէն խնդուկի մը մասին: Ձէ՛ ես կը կարծէի թէ Լիոնի ստախօս պորտաբոյծը պիտի քաշուի իր պատ- եանին մէջ ու արցունքոտ աչքերով պիտի խորհի արատի մը վրայ որ ան- պատիւ է ու զարշելի:Բայց,սխալա՜ծ եմ եղեր,որովհետեւ «Հաճային տղան» կրկին սկսած է բաներ մը գրել եւ փո- խանակ արդարացնելու իր հայրը մեր բրած մեղադրանքներէն՝ ինքնական «փախուստի ճամբաներով» սկսած է հէքիաթներ հիւսել ու դնել հարցում- ներ՝ որոնցկարծես թէ դժուար ըլլար գտնել որեւէ պատասխան:

Ես ոչ միայն կրնամ գրել մօրս պատ- մութիւնը 1915ի սարսափներուն ա- տեն,— ինչպէս քու մայրդ ու քոյրդ, — այլ եւ ձեզի նման տղոց խել կեն- սագրութիւնները կրնամ հրապարա- կել որ եւ է ատեն: Բայց չ'երկարենք զանոնք, զատամած սաահակ, վասնզի քու մայրդ որ հայ կին մըն էր բար- բարոսութեան ձեռքը, իմ պատիւս է, կը յարգեմ զ եւ է հայ կնոջ կրած տա- ռապանքը Թուրքի բռնութեան տակ: Միտքդ պահէ, մի կարծեր որ ես Դաշ- նակցական ըլլալով ձերինններուն կը- րած աչաւոր չարչարանքէն պիտի ուրախանամ, ոչ, հազար անգամ ոչ, քու մայրդ իմ մայրս է, քոյրդ իմ քոյրը, իսկ անոնց զաժանօրէն չարչա- րանքը Թրքական խաժամուժին տակ՝ ազամօրէն մէջս խորհիլ կուտայ մե- զի որ բոլորին կրած խոշտանքներն- րը պիտի միան բարկութեան ու վրէ- ժի աւէհի թափեր: Մենք դեռ ռամ- կավարական զաւակիսարակութիւն բա- տացած չենք որպէսզի մեր հակառա- կորդներուն կիները բերան առնենք, պարզապէս Թուրքին բրածովը սիրտ ուռեցնելով: Իսկ եթէ դուն հակառա- կը կը պնդես, ասոր կը խօսիս, վասն զի ձեր պատմութիւնը աչքիս առջեւն է,— Սարուցին կամ Եարամանի իմ խօսքս հօրդ մասին էր, եւ քիչ մըն ալ քու, որ հետզհետէ ջղայնանալով պի- տի բռնես հօրդ ճամբան:

Ես «կրնա՞մ» հօրս անունը բանել ի հարկէ կ'ըսեմ, քանի որ հայրս ոչ Թրքացաւ, ոչ «ասլըխ» փաթթեց, ոչ «Նամազ» բրաւ, ոչ աւար - անոր զէն- քերուն տեղը բռաւ, ոչ սմսարութիւն ըրաւ, ոչ որ եւ է մէկու մը դրամը կերաւ. եւ 1909էն առջին կ'ապրի Ա- մերիկա: Եւ ոչ ոքի ներողութիւն չի տար: Մոռցայ հօրս անունը.— Ար- մենակ:

Եթէ ասկէ ուրիշ բաներ կան որ ես չեմ գիտեր իմ հօրս մասին, կը խնդ- րեմ Պ. ռամկավարէն որ հրապարակ հանէ: Կրնայ ըլլալ որ վաղը Փարիզի ռամկավար օրկանին ստախօս ման- կլաւիկը ելլէ ու գրէ.— «Հայրդ ին- չո՞ւ քեզի նամակ եւ կանաչ տոլար չղրկեց»:Եթէ ասորհամար է որ ես իմ հօրս անունը չեմ կրնար բանել, մեծ սխալ է, տիրացու Մարտիրոս, վասն զի ես խիստ գոհ եմ որ հայրս ինծի չօգնելով հանդերձ իր կեանքին մէջ ս եւ է Հայու վնաս տուած չէ:

Ահա թէ ինչ է իմ եւ քու տարբերու- թիւնը, կամ հօրդ ու իմ հօրս տար- բերութիւնը: Ծիծաղելի է նաեւ, Պ. ռամկավար, երբ կը գրես թէ «հայրս մեծ Մուրատին լաւ բարեկամն էր եւ անկէ նուէր ստացած էր պէշլիրա»(?).

Աստր մէջ հեգնելի ի՞նչ ուրախու- թիւն կայ, որ այդքան զուարճացեր ես ու կ'ուզես նոյն խել «բարձրաձայն խնդալ», քրքջալ... կամ հաչել: Ա- րամեանց.ալ նուէրներ էր ստացեր «Մեծ Մուրատէն», անոր հետ ժողով- ներու նստեր, ուրախութիւններ ըրեր, երազներ կազմեր ու յեղափոխա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Ինչպէս գրած էինք, Էվիան – Էքս – Լէ – Պէն (207 քիլոմէթր) մրցումը տեղի ունեցաւ շատ դժուարին պայմաններու մէջ եւ 35 աստիճան ջերմութեամբ։ Այս հարգլուածին մէջ էր որ հեծելանուորդները ցոյց պիտի տային իրենց ճկունութիւնը։ Մրցորդները ժամական 30 քիլոմէթր հաշուելով 646 համբայ կտրած են լեռներու մէջ։

15 մրցորդներ միասին հասնելով որոշուած կէտը, առաջին հանդիսացաւ Ֆրանսացի Ժորժ Սփէչէր։ Բայց Արավիսի գագաթը կըցաւ հասնիլ Պելճիքացի Ֆ. Վէրվաէք։ Այս մրցումին մէջ աչքի կը զարնէին Մարթանօ եւ Մաներ, որ իրարու ոտք չզգելով, միասին հասան որոշուած վայրը։ Դասաւորման մէջ ալ մեծ փոփոխութիւններ եղան։ Մարթանօ որ երրորդն էր, եղաւ երկրորդ։ Իր ետեւէն կուգան երկու յայտնի Ֆրանսացիներ՝ Ժորժ Սփէչէր եւ Լափէպի, այնպէս որ պաշարուած է։ Տեսնենք ինչպէս ինքզինքը պիտի ազատէ։ Բայց դեռ շատ անակնկալներու կը սպասուի։ Երէկ երեքշաբթի, պիտի կտրէին Էքս լէ-Պէն — Կրընոպլը (229 քիլոմէթր) հանգրուանը, նոյնպէս լեռնային։ Երկուշաբթի օրուան մրցումին զասայիք եղան Ֆրանսացի Շարլ Փէլիսիէ որ Ֆրանսական խումբին խմբապետն էր եւ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէր, ինչպէս եւ Պելճիքացիներ՝ Շէփէրս, Հարտիկէսթ եւ Տիսքիւս

62 մրցորդներէն մնացած են 48 հոգի։

ՉԱՐՕ ԱՂԱՅԻ մահուան գոյժն առնելով, սրտին ցաւէն մեռաւ, Պուքրէշի մէջ, իր նախկին սիրուհին, Անիփէ Ահմէտ Մուսթաֆա։ Հարիւր քսան տարեկան էր եւ միշտ կը պարծենար թէ Զարօն աղան իր ձեռքը խնդրած է հարիւր տարի առաջ, բայց իր ծնողքը մերժելով, թուրք ուննուորի մը հարէմը գրած էին։

ԻՆՔԶԻՆՔԸ ՊԱՅԹԵՑՈՒՑ.— Առջի օր ահռելի պայթիւն մը լսուեցաւ Մոնմարթրի գերեզմանատան շրջակայ թաղին մէջ։ Ցուսահատ սիրահար մըն է, Ալֆրէտ Ժիւլիէն, 32 տարեկան։ Իր սիրած աղջիկը երես դարձուցած ըլլալով, գազտնապէս ռումբ մը շինած եւ ինքզինքը պայթեցուցած էր։

ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ առթիւ կատարուած քննութիւնները երեւան հանեցին եօթը մեղսակիցներ, որով ամբաստանեալներուն թիւը կ'ըլլայ 29։ Ասոնց 17ը բանտարկուած են։ Ամբաստանեալներէն վարժուհիի մը մայրը չհանդուրժելով այս անպատուութեան, անձնասպան եղաւ։

57 ԿՈՒԼԱԿ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐ պաշարուեցան Լէնինկրատի շրջանին մէջ, վեց ամիս աչ ու ձախ աւերելէ յետոյ։ Հրոսախումբը կազմակերպուած էր Իվան Մազարովի կողմէ, որ հարուստ կալուածատէր մըն էր Ուրալի շրջանին մէջ։ Կը գործէին իբրեւ համայնավար, խաղութներ աւարի տալով եւ նոյն իսկ պետական դրամատունը կողոպտելով։ Երբ թաքստոցը գտան, 300 ոստիկաններ պաշարեցին վայրը եւ ձերբակալեցին բոլորը մէկ, ժողովի մը պահուն։

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՆԱՄԱԿԱԴՐՈՇՄՆԵՐ հրապարակ պիտի հանուին մօտերս. մէկը՝ ի յիշատակ Ժաք Քարթիէի, որ 1534ին Ատլանտեանէն Գանատա գնաց, իսկ միւսը՝ ի յիշատակ Լուի Պլէրիօյի, որ 1909 յուլիս 25ին առաջին անգամ օդանաւով կտրեց Մանշը։ Առաջինը երկու տեսակ պիտի ըլլայ, 1,50 ֆր. եւ 75 սանթիմնոց. իսկ միւսը պիտի գործածուի օդային թղթատարի համար

կան «տառաճարներու առջեւ «դրամաշորթ փէսայիներ» գինաթափ ըլլար, բայց, բայց, գրե՞մ, դեռ չե՞ս ամչ — նար այսքան ապտակ ուտելէ յետոյ իսկ։

Ես ոչ քու հօրդ նուէր ստացած գէնքին մասին գրեցի, ոչ ալ մեծ Մուրատին բարեկամ կամ թշնամի ըլլալը։ Ես ուրիշ բան ըսի քեզի, այ թշուառ, եթէ կրնաս ուղղակի իմ հարցիս պատասխան տուր.— Հայրդ ընդունեց թրքութիւնը եւ դարձաւ հօճա, լրտես, մատնիչ ու առաջնորդ թուրք գինուորներուն. — ահա այս հարցերուն է որ պիտի պատասխանես, ոչ թէ քու հօրդ հրացան առնելը, կամ եկեղեցւոյ մէջ իբր թէ երկու «փէսայիներու» գինաթափումը հօճային կողմէ, որ դեռ նոր կ'իմանամ։

Սուտ կը խօսիս երբ կը գրես թէ «աղատ սիրոյ քարոզիչ» մը գիւղ գալով Դաշնակցականներուն միջնորդութեամբ հօրմէդ կը խնդրէ եզեր որ դպրոցին դուռը բացուի, որպէսզի ան իր բանախօսութեան սկսի։ Վա՜յ թշուառական քեզի, հապա ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ այդ «աղատ սիրոյ քարոզիչ»— Ակնցի երիտասարդ ուսուցիչ մը, Գեղամ Արծրունի՝ Դասնմցի դպրոցականներով կը կազմակերպէ «Պետոյի» ողբերգական տօնը, ներկայութեամբ նոյն իսկ Թուրքերու... Քու հա՞յրդ էր զայն հեռացնողը մեր գիւղէն, թէ ուրիշ մուլթ ուժեր։ Մի գրեր, մի գրեր այդ ստախօս տողերդ որպէսզի օր մը փողոցը քեզի հանդիպած ժամանակս երեսիդ չթքնեմ։

Հայրդ կ'ուզէր գիմադրե՞լ, հա՞, սուտ չէ՞ս, Գ. ռամկավար, գիտե՞ս թէ որոնք ուզեցին դիմադրել, եւ դաւայիր ձեռքով մը լքելով գիւղ — կոր յանձնուեցան Թուրքերուն։ Լռէ՛, անոնցմէ քանի մը հոգիներ ողջ են ներկայիս եւ այժմ կը գտնուին Ամերիկա, հետեւաբար, մի սուտ ըսելով թէ հայրդ կողմնակից էր դիմադրութեան, կամ կ'ուզէր Տէրսիմ անցնիլ։ Այդ ալ սխալ է, քանի որ երբ դեռ փախստական ալարենք լեռները կ'ապրէին, քու ողորմած հայրդ Հայ չէր, ճերմակ իրեղը դարձեր էր իբ... գլխարկին չուրջ։ Հիմա կը կարծեմ թէ հօրդ պատմութիւնը լաւ մը սորվեցիր ու այսուհետեւ չըլլայ թէ ուրիշներուն բան գրես, վասնզի Ցուղայի որ եւ է զաւակ չի կրնար աշակերտ դառնալ Քրիստոսի։

Թ. Հ.

Հասկցողին շատ բարեւ։

Յ. Գ. Մեր դիտողութիւնները Լիոնի ծանօթ ստախօսին դէմ կասողեցուցիր են ռամկավար աղաները եւ անոնց ամէնէն տխմարը, Յակոբ - Ղարիպը։ Այս ծրի փաստաբանին կը թելադրեմ ժամուն բակէն դուրս չելլել։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme. PARIS (13e)

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մեսրոպ եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Թորգոմ Մեսրոպեան եւ զաւակները, Օր. Արաքսի Մեսրոպ, Տէր եւ Տիկին Բագրատ Համբարձումեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Միքայէլեան եւ զաւակները, Տիկին Արուսեակ Հանչէր, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Պէչնազարեան, Տէր եւ Տիկին Տիրան Գոսպագաշեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Փափազեան, Զօհրապ խան, Գալէնտէրեան, Մարկոսեան, Գուրգէն եւ Մկրեան ընտանիքները եւ պարագաները խորին ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, մեծ հօր եւ ազգականին,

ԱՐԺ. Տ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ Տ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆԻ

(Նախկին աւագերէց Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ)

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ երկուշաբթի, 9 յուլիս, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 75 տարեկան հասակին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի ուրբաթ, 13 յուլիս, Փարիզի Հայոց եկեղեցին։ Արարողութիւնները կը սկսին առտուան ժ. 9ին։ Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի Բուքսվուայի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի իբրեւ այն նկատել ներկայս։

Ց. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԳԱՆՏԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին։ Շաբունակութիւն նախորդ ժողովի։

ՎԻՇԱՊ Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, այս Ուրբաթ-երեկոյ ժամը 9ին, Պէքոնի ծանօթ հաւաքավայրը։

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու Գրիստաֆոր, Մուրատ եւ Ռոստոմ (Շաւո) բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին Ժամակնկուժըին մէջ։ Շար նախորդ երկու ժողովներու։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

"ՄԵՌԵԼՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ..."

»»»··«««

Նոյնպէս ձիերուն ալ գլուխները տաքցած էին, եւ կարելի չէր անոնց սանձերը քիչ մը ամուր բռնել, որովհետեւ վտանգաւոր տեղերէ էր որ կ'անցնէին, ժանաւանդ երկար ժամանակ ուխտաւորներ չէին գացած ու ճամբան աւելի վտանգաւոր դարձած էր, եւ շատ տեղեր ալ գրեթէ բոլորովին անանցանելի։ Տղաքը՝ ձիերուն վրայ կը սուրային, շուտով գագաթը հասնելու համար։

Դարձդարձիկ զառիվերին, գրեթէ մէկ երրորդ մասը կտրած էին, երբ անպատմելին պատահեցաւ։

Ամէնէն առաջ կը սուրար Փայլակ, սանձ չբռնող իր «տօրին»ով, եւ կ'անցնէին ամենավտանգաւոր տեղէն։ Միտաք, իրենց ընկերներէն մէկը, որ Փայլակին անմիջապէս ետեւէն կը սուրար զգուշութեամբ, դղայ որ սոսկալի վտանգաւոր տեղէ մըն էր որ կ'անցնէին, զգուշացուց նաեւ ընկերները, որ աւելի կամաց եւ զգոյշ բարձրանան։

Հազիւ «զգոյշ» տղաք, այստեղ շատ դէչ էր նախազգուշութիւնը թաւ ըսելէն, Փայլակ, երիտասարդական տաք արիւնի ազդեցութեան տակ, առանց շուրջը նայելու եւ իր դաւանուած վտանգաւոր տեղին ուշադրութիւնը ընելու, ուզեց «Տօրի»ին սանձը քիչ մը ձիգ տալ դէպի եա դանդաղեցնելու համար, բայց յանկարծ, խենթ «Տօրի»ն իր բաշերը ցցելով, ու տաք գլուխը դէպի վեր դրեթէ Փայլակի հաւասարութեան հասցնելով, ցնցուեցաւ, եւ Փայլակ մէկ ակնթարթի մէջ ինքզինքը գտաւ անդունդին խորը...

Փայլակի ընկերները քարացած մնացին, այս եղերական տեսարանին առջեւ։ Կարծեցին թէ երկրաշարժ մը պատահած էր, ու իրենք, բոլորն ալ մնացած փլատակներուն տակ։

Մէկ ժամ չանցած, գոյժը Նարդուհիին հասած էր եւ խեղճ հարսը ուշաթափելով ինքզինքը գետին նետած էր։

Երկու ժամ վերջն ալ, դժբախտ Փայլակին ջախջախուած եւ արիւնլուայ մարմինը տուն կը հասնէր, փաթթըւած սեւ լաթերու մէջ, եւ ընկերներուն ուսերուն վրայ։

Այսպէս սեւ օր մը եղաւ Համբարձման օրը մեր քաղաքի սակաւաթիւ հայ բնակչութեան համար։

×

Այրի տիկին Նարդուհի Շահ Մելիքեան, ինչպէս ըսինք, երեք ամսուան ծոցուոր էր Արայով, երբ այս դժբախտ արկածով կորսնցուց իր ամուսինը։ Այսօր արդէն Արան հինգ ամսուան էր եղած, ու Նարդուհիին համար ամենաթանկագին յիշատակը։

Այս արկածէն յետոյ, աւելի ծանր ցաւ մը եւս աւելցաւ,— ստիպուած էր անմոռանալի Փայլակին գերեզմանէն անգամ բաժնուիլ եւ հեռանա՛լ միանգամ ընդմիշտ հայրենիքէն։

Այդպէս էր հրամանը, երկրի ճիւաղային կառավարութեան։

Եւ պատրաստուեցան մեր քաղաքի բոլոր Հայերը, մեկնելու համար օտար երկիրներ։

Այրի Տիկ. Նարդուհին իր հօրաքրոջ հետ, օրեր առաջ արդէն բացի իրենց անկողիններէն, ամէն բան ուրիշ ինչ գնով մը ծախած էին, իսկ իրենց գեղեցիկ տունը եւ խանութը գրաւուած էր կառավարութեան կողմէ, որով չկրցան ծախել։

Հասած էր օրը եւ այդ առաւօտեան անոնք բոլորը պիտի մեկնէին։

Հօրաքոյրը, նոյնպէս այրի, տիկ. Զարդար Նունուֆարեան, առաւօտեան երբ կ'արթննայ, կը տեսնէ որ Նարդուհին չկայ տունը։ Անմիջապէս Արայի օրօրոցին կը վազէ, կը տեսնէ որ երեխան ալ չկայ օրօրոցին մէջ։ Ձեռքը կը թողու, մտածելով թէ մի գուցէ, դժբախտ աղջիկը առաւօտեան կանուխ, դեռ քաղաքին բնակչութիւնը չարթնցած, Արայի խանձարուրը կուրծքին սեղմած՝ գնաց Եփրատ նետուելու։ Գետը քաղաքէն հազիւ կէս ժամ հեռու էր։

Անմիջապէս լուր ձգեց դրացի Հայերուն, որոնք քանի մը խումբերու բաժնուելով փնտռտուքի ելան, Եփրատի կողմը, գերեզմանոցին մօտ եւ զանազան կողմեր։

Մէկ խումբը, որուն կ'ընկերանար նաեւ հօրաքոյրը, դիմեց ուղղակի գերեզմանոց, մտածելով թէ թերեւս հոն գացած կ'ըլլայ, վերջին համբոյր մը եւս դնելու իր անմոռանալի Փայլակին հողաթումբին, թէեւ վերջին այցելութիւնը դեռ երէկ տուած էին բոլոր բարեկամներու հետ միասին։

Չէին սխալած։ Այնտեղ, գերեզմանոցին մէջ գտան զինքը Արայով միասին։

Ո՜վ գիտէ որքան լացած էր ու կիսամեռ վիճակի մէջ ինկած, ճիշդ գերեզմանի կողքին, գլուխը դրած գերեզմանաքարին, իսկ փոքրիկն Արան, իր խանձարուրին մէջ երկու ձեռքերովը սեղմած կուրծքին։

Ուշքի բերելով, տարի հանեցին Նարդուհին, Արան առին ձեռքէն, եւ իրենք եւս քանի մը կաթիլ արցունք թափելէ վերջ, դուրս ելան գերեզմանոցէն։ Քիչ յետոյ տուն հասած էին արդէն, ուր կառապանը մէկ ժամ առաջ եկած, կը սպասէր իրենց։

×

Գաղթականներու կառաւանը քաղաքէն դուրս ելլելով համախմբուեցաւ։

Քաղաքին մէջ կը մնային տակաւին Նարդուհին, հօրաքոյրը եւ քանի մը բարեկամներ։

Նարդուհիին աչքերուն մէջ կարծես ալ արցունք չէր մնացած, միայն խելագարի մը պէս մարած ճիչեր կ'արձակէր եւ չէր ուզեր բարձրանալ «Փայթոն»ը։

Քանի մը հոգի միասին, խնամքով վերցուցին եւ տեղաւորեցին կառքին մէջ, բայց անիկա դարձեալ ինքզինքը նետեց կառքէն վար, ու այսպէս շարունակ երկու երեք անգամ, մինչեւ որ հասան քաղաքէն դուրս կառաւանին որ իրենց կը սպասէր բաց դաշտին մէջ։

Վերջապէս, կառաւանը շարժեցաւ առաջ։

Շահ - Մելիքեաններու կառքը կ'ընթանար ամէնուն ետեւէն։ Նարդուհին չարժելու կարողութիւն չունէր։ Երբ քաղաքը իրենց ետեւը մնալով պիտի անհետանար ու կորուէր իրենց աչքէն, վերջին փորձ մը ընելով կառքին մէջ ոտքի կեցաւ, ու իր փոքրիկ Արան թեւերուն վրայ առած, վերջին մնաս բարեւը արտասանեց իր անմոռանալի Փայլակին...

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

(2)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE :::

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԻՋԵԼԻՔ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 12 ՅՈՒԼԻՍ — JEUDI 12 Juillet 1934

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2545

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ԽԱՐԽԱՓՈՒՄ

»»» ◆ «««

Հայաստանի վերաշինութեան աշխատանքը գովելի եռանդ մը ներշնչած է Հայր. Միութիւններուն

Մէկ տարիէն միւսը, նոր ծրագիրներ կը մշակուին կամ «Վերաշինաց»ներ կը կազմուին, աջակցելու համար շինարարական շարժումին:

Ու պարբերաբար կը լսենք սրտառուչ կոչեր, նոր գիւղերու կամ աւաններու շինութեան համար:

Դժբախտաբար, այս հիմնական հարցին մէջ ալ, կոչկոռ կապած են բազմաթիւ թիւրիմացութիւններ, խաթարելով շարժումին բնական ընթացքը:

Այսպէս, գրեթէ բոլոր Հայր. Միութեանց մէջ ալ, բացուած է լայն ճեղք մը,— «Հայաստանեան» եւ «հակահայաստանեան»:

Այս հերձուածին ազդանշանը տրուեցաւ Ամերիկայէն, ուր հանրածանօթ Միութիւններ,— Մալաթիա, Տիգրանակերտ, Սեբաստիա, Խարբերդ, եւն.— երկու թեւի բաժնուեցան, տարինե-րով իրար հոտոտելէ յետոյ:

Պատճառը կարելի է բացատրել երկու բառով:

Անոնք որ սիրահարած են Խ. Հայաստանի, աչք ու ականջ կը փակեն արտասահմանի պահանջներուն առջեւ: Իսկ անոնք որ կը յիշեցնեն նաեւ այդ պահանջները, կը համարուին հակահայաստանեան:

Անշուշտ հասուն գիտակցութենէն աւելի, կուսակցական կիրքն է աղբիւրը այս ողբերգութեան:

Մարդիկ դրամագլուխի վերածելով տարրական վէճերը, չեն ուզեր ըմբռնել թէ որքան պարտականութիւն ունինք այսօրուան հայրենիքին հանդէպ, նոյնքան ալ պէտք է ունենանք արմատախիլ բազմութեանց համար:

Ի՞նչ կ'արժէ հայրենիքը— մանաւանդ վաղուան հայրենիքը— եթէ բախտին պիտի ձգենք վտարանդի զանգուածը, եթէ միջոցներ չզլենք խորհինք անոր ինքնապաշտպանութեան համար:

Դիւրի՞ն է ըսել,— գաղութները դատապարտուած են կորսուելու. միայն հայրենիքն է, հողով եւ պետական սառցաբեկորներով կազմակերպուած երկիրը՝ միակ իրականութիւնը:

Անհատական կեանքի մէջ, դուք տեսա՞ծ էք որ իր վիճակին ձգուի նոյն իսկ ամէնէն անյոյս հիւանդը:

Մարդիկ օգնութեան չե՞ն հասնիր, երբ մէկը գետը կամ ծովը իյնայ:

Եւ ջուրէն հանելէ վերջն ալ, նոյն իսկ ամէնէն ծանրակշիռ պարագային, մարդկային եւ գիտական բոլոր միջոցները չե՞ն փորձեր, փրկելու համար զոհը:

Իսկ ո՞վ պիտի համարձակէր վճռել թէ այո՛, ինչպէս մահուան դատապարտուած է Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին վերջին մնացորդը, 700,000 կամ կէս միլիոն:

Ամերիկայի օրինակը եւ ուրիշ ախտաւոր նախապաշարումներ Ֆրանսայի մէջ ալ պղտորեցին մթնոլորտը:

Եւ ահաւասիկ համեստ, նոյն իսկ խեղճ ու կրակ Միութիւններ երկուքի բաժնուած, մէկը Հայրենակցական, միւսը՝ Վերաշինաց:

Ըսէ՞նք թէ յաճախ 8–10 կամ 3–4 հոգի են Ա. մէկուն Բ. միւսին կողիը...

Մնացեալը կրնաք եզրակացնել: Ներքին վէճեր, փոխադարձ վարկաբեկում, եւ,— քանի մը հազար ֆրանք վասն վերաշինութեան:

Ուրիշ թիւրիմացութիւն մը, որ թէեւ բարեմտութենէ կը ծնի, բայց իր կարգին կը ջլատէ բուն վերաշինութեան գործը:

Առասն կանուխ արթնցողը կ'ուզէ Հայաստան փոխադրել իր ծննդավայրը,— Նոր Եոզկատ, Նոր Իզմիր, Նոր Պոլիս, Նոր Սպարթա, Նոր Քէօթահիա, Նոր Սիվրիհիսար:

Չէ՞ք ընդունիր թէ քիչ մը... հոռհոռական է այս փառասիրութիւնը:

Ամէնէն զօրաւոր Միութիւնն ալ, հազիւ գիւղ մը կամ աւան մը կրնայ շինել Հայաստանի մէջ. Փառքը մէջտեղն են արդէն եւ ուժերը է վիճիլ.

Արդ, ի՞նչ կը նշանակեն այս «նոր»երուն նորերը, երբ գիտենք անոնց ետին կանգնած Միութեանց Ա. բարոյական Բ. նիւթական ուժը:

Ցետոյ, տրամաբանական չէ՞ պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնն ալ աչքի առջեւ ունենալ, որ եւ է նոր գիւղի կամ աւանի շինութիւնը ծրագրած ատեն:

Օրինակ, Իզմիրը, Պոլսոյ կամ Եոզկատը ի՞նչ կապ ունին Հայաստանի հետ: Անոր պատմութեան եւ աշխարհագրութեան հետ:

Այս ճամբով, կ'ուզէ՞ք որ վաղը տարագիր Պոլսեցիներն ալ «Նոր Պոլիս» մը ծրագրէին, կամ Գանիրացիները՝ Նոր Գանիրա մը...

Ուրեմն, ծրագրուած «նոր»երը պիտի դառնան կամ թաղի, կամ փողոցի եւ կամ շէնքի մը անունը:

Աւելի տրամաբանական չէ՞ր միանալ եւ ուժ տալ արդէն ձեռնարկուած շինութեանց, կամ առանձին առանձնել կառուցումը հանրօգուտ հաստատութեան մը:

Ֆրանսայի մէջ, անցեալ տարի յուլիսին սկսաւ ներգաղթի մեծ հանգանակութիւնը, բնակարաններու շինութեան համար, շնորհալից կոչերով:

Արդի՞ւնքը,— անցեալ օր «Հայաստանեան» թերթերը հրատարակեր էին կեդր. Յանձնաժողովին 16րդ ցանկը, որ ընդհանուր գումար կը ցուցնէ... 109,409 ֆր. 30 սանթիմ:

Գաղտնիք չէ նաեւ Ամերիկայի հանգանակութեան արդիւնքը,— 6063 տոլար, որմէ Հայաստան ղրկուած է միայն 2930 տոլար:

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս թուանշանները...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՎԱՆ ԿԸ ՂՐԿԵՆ...

»»» · · «««

ՓԻԼԻՊԷ, 7 յունիս (Ցառաջ).— Էտիրնէէն Հրեայ մը իր մէկ ազգականին գրած է անձնական նամակ մը, որուն մէջ, խօսելէ յետոյ Հրեաներու տեղահանութեան մասին, կ'ըսէ թէ թուրք կառավարութիւնը Հրեաներուն յայտնած է որ ամէն մէկ տեղահանուած Հրեայ իրաւունք ունի բնակելու Թուրքիոյ այն վայրերուն մէջ, որոնք իրենց համար արգիլեալ շրջաններ չեն նկատուիր (ոչ – սահմանամերձ եւ ոչ – ծովեզերեայ): Հետեւաբար, ամէն ոք կրնայ ընտրել արտօնեալ վայր մը ու իր դրամովը մեկնիլ: Իսկ անոնք որ նիւթական միջոցներ չունին, կառավարութեան ծախքով պիտի ղրկուին Վան՝ տեւապէս հոն բնակելու համար:

ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ըմէք փաշայի եւ նորին գործավարին յայտարարութիւնները

« ՈՉ ՑԵՂԱՅԻՆ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆ, ՈՉ ԱԼ ՀԱԿԱՍԵՄԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ »

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները: Ըմէք փաշա յայտարարեց Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ.—

« Ընկերներ, այսօր առիթուած եմ ի մէջ այլոց ձեզի պարզել օրուան գէշ մէկ դէպքը: Լսեցի թէ Թրակիոյ մէջ կարգ մը հաճոյքի հայրենակիցներ, իրենց բաղձանքին համաձայն, տեղական արարքներու պատճառաւ առիթուեր են գաղթել եւ անոնք ալ Պոլիս գաղթած են: Թուրքիոյ մէջ ամէն անհատ կը գտնուի Հանրապետութեան օրէնքներու պաշտպանութեան տակ: Անթիսեմիթիզմ մը (հակասեմականութիւն) Թուրքիոյ ապրանքը եւ մտայնութիւնը չէ. երբեմն արտասահմանէն մեր երկիրը կը մտնէ եւ անմիջապէս առաջքը կ'առնուի: Հասկնալի է որ այդ թերթերումն ալ այս տեսակ վարակում մըն է: Պէտք չպիտի հանդուրժենք այս տեսակ հոսանքներու (ծափեր): Ընկերի մը գալուս պէս իմացայ դէպքը: Իմ տուած վճռական հրամաններուն վրայ, հոսանքը անմիջապէս դադրած է: Պոլիս եկած հայրենակիցները ազատ են իրենց տեղերը վերադառնալու. Պատասխանատուները դատարան յանձնուած են եւ պիտի յանձնուին: Այսօր ալ Ներքին գործավարը այդ վայրը կը ղրկեմ: Յանցաւորները խստօրէն պիտի պատժուին »:

Իսկ Ներքին գործավար Շիւքրի Գայա պէյ, որ Էտիրնէ գացած է քննութեան համար, իր կարգին հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ Անատոլու գործակալութեան.

— «Վարչապետ Ըմէթ փաշայի հրամանով Թրակիա կ'երթամ, քննելու համար թէ ի՞նչ պատճառաւ Թրակիայէն խմբովին Պոլիս եկած են այն Եահուտիները որոնց մասին վարչապետը խօսեցաւ Ազգ. Ժողովին մէջ: Մեր գիտցածին համաձայն, կարգ մը քարոզութեանց հետեւանքով է որ Եահուտիները եկած են Պոլիս գալ: Դէպքին իրական պատկերը տեղին վրայ աւելի լաւ պիտի տեսնուի: Ամէն պարագայի, հարկ եղած միջոցները ձեռք պիտի առնեմ եւ կառավարութեան պիտի հաղորդեմ: Թուրքիոյ մէջ ամէն մարդ, տեղացի թէ օտար, Հանրապետութեան օրէնքներու պաշտպանութեան տակ կը գտնուի.

« Թրքական օրէնքները այս երկրին մէջ կը պահպանեն բոլոր հայրենակիցներուն իրաւունքները, առանց ո եւ է խտրութիւն նկատի առնելու: Քէմալական Թուրքիոյ ամենամեծ յատկանիշը՝ այս օրէնքներուն գործադրութիւնն է: Օտար թերթերու մէջ տեսնուած անթիսեմիթիք (հակասեմական) շարժումները երբեմն մեր մէջ ալ կ'արձագանգեն: Ինչպէս անգամ մըն ալ պարզած եմ Պոլսոյ հանրային կարծիքին, մենք միշտ կ'ուզենք մեր երկիրը, մեր հայրենակիցները զերծ պահել ուրիշ երկիրներու մէջ տեսնուած այդ տեսակ գաղափարներէն եւ հակազդեցութիւններէն: Ո եւ է երկրի ներքին քաղաքականութիւնը եւ ներքին վէճերը չեն կրնար ազդել մեր երկրի ներքին կացութեան վրայ, եւ պէտք չէ ազդեն: Մեր ներքին քաղաքականութեան հիմը մեր պայմաններուն եւ օրէնքներուն համաձայն կ'ընթանայ: Եահուտիներուն դէմ այս կարգի հրատարակութիւններ եւ գրգռումներ ընողները՝ ամբաստանելի՝ կը պատկանի մեր կառավարութեան եւ դատարաններուն որոնք պաշտօն ունին թրքական օրէնքները գործադրելու:

Ես պետերքս այս հրամանը եւ ուղեցոյցը առած եմ միշտ եւ ամէն մարդու համար: Մանր մունր դէպքերը իրենց անծանօթ նպատակներուն ի նպաստ կամ դէմ գործիք ընել ուզողներուն գալով, հայրենասիրական պարտականութիւն կը սեպեմ անգամ մըն ալ յիշեցնել որ, եթէ անոնք Հայրենակից են՝ ազնուութիւն չեն ըներ իրենց Երկրին, իսկ եթէ օտար են՝ բարեկամութիւն չէ որ կ'ընեն այս պարագին»:

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ.— Առջի օր ալ Էտիրնէ Պուրկազէն խումբ մը Հրեաներ եկան եւ Սիրքէճի պանդոկներուն մէջ տեղաւորուեցան. Եկող Հրեաները իրենց ինչքերն ալ միասին բերած են: Ոմանք իրենց խանութներուն բոլոր ապրանքները բերած են, բեռնատար վակոններու մէջ լեցնելով:

Պոլիս եկող Հրեաներէն ոմանք կ'ըսեն թէ ճնշումի ենթարկուած եւ առոր վրայ ստիպուեր են Պոլիս մեկնիլ:

ԻՆՉ ԿԸՍԵՆ ՀՐԵԱՆԵՐԸ

Դիրգլար Էլիէն հասած Հրեաները հետեւեալը պատմած են Վաքըթի.—

Ուրբաթ Յի իրիկուան ժամը 9ն էր, երբ մեր տուները քարկոծուեցան: Ապակիները ամբողջովին կոտրեցան: Տուներէն դուրս ելլելով ծաշտերը ինկանք եւ յաջորդ օրը չողեկառք նստելով Պոլիս եկանք: Մեր անձը ազատելու համար, ամէն ինչ լքեցինք եկանք:

— Լաւ, հարցուցած է «Վաքըթ»ի խմբագիրը, քանի որ այնքան վախցաք եւ մութ էր, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ համարձակեցաք դաշտեր եւ լեռներ ելլել:

— Ոչ, լեռները չելանք, այլ դրացի Հրեայի մը տունը գացինք, չուզեցինք առանձինն մնալ տան մէջ:

— Քիչ առաջ ըսիք թէ դաշտերը ելանք, հիմա ալ կ'ըսէք թէ հարեւանի մը տունը գացինք: Այս երկու խօսքէն ո՞րը ճիշդ է: Ներեցէք թէ ճիշդ չէք խօսիր, կամ դուք ալ չէք գիտեր թէ ի՞նչ եղած է ձեզի.

— Էֆէնտիմ, եթէ հոգիի վախը չըլլայ, մարդ ունեցած չունեցածը լքելով Պոլիս կուգա՞յ միթէ: Իմ վրաս հոգուոս անգամ չմնաց: Սա ծաղէթը զոր կը տեսնէք, Պոլսոյ մէջ առին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ՄԻՍԻՈՆԱՐՆԵՐԸ

»»» · «««

Ազգակ շատ հետաքրքրական թղթակցութիւն մը ունէր Հալէպէն (3 յուլիս): Թղթակիցը կը գրէր.—

Հալէպ ունի ամերիկեան քոլէճ մը, եւ այդ քոլէճն ալ ունի իր ուսուցիչները եւ ուսանողները, ընդհանրապէս Հայերէ բաղկացած.

Արդ, այս քոլէճը տուաւ իր ամավերջի հանդէսը, ուր շրջանաւարտները, բոլորն ալ Հայ, խօսեցան, արտասանեցին եւ երգեցին անգլիերէն, Ֆրանսերէն եւ... թուրքերէն եւ... եւ ուրիշ ոչինչ:

Ոչ ամերիկացի տնօրէնը ամչցաւ, ոչ հայ փրոֆէսէօրը, ոչ հայ ուսուցիչը, եւ ոչ ալ հայ շրջանաւարտները կարմրեցան

Ոչ մէկ բառ հայերէն, ոչ մէկ ձայն հայերէն:

Ո՜վ հէք բարբառ մայրական...

Ազգակ կ'ընդվզի այս տեսարանին առջեւ: Ու կը յիշէ Տօքթ. Գաբրըննեըը եւ Ֆառլըները, այն ամերիկացի միսիոնարները, որոնք քրիստոնէութիւն կը քարոզէին... Հայերուն: Այս առթիւ կը յիշէ նաեւ Տօքթ. Գաբրընի մէկ զզուելի տողը Քրիստոնէութիւնը Փոքր Ասիոյ մէջ գրքէն.—

Շնորհիւ հայկական տարագրութեան, Փոքր Ասիոյ Թախտաճըքներն ու անկրօն ժողովուրդներուն մէջ տարածուեցաւ քրիստոնէութիւնը, որովհետեւ բազմաթիւ քրիստոնեայ հայ կիներ ու աղջիկներ իսլամ հարէմներ տարուելով Նպաստեցին քրիստոնէութեան ճանաչման:

Այսքան ալ շնականութի՜ւն:

Բայց կարդացէք նոյն Ամերիկեան Նպաստամատոյցի վարիչներէն Ֆառլի մէկ խօսքը, ուղղուած ամերիկեան որբանոցի մը տնօրէնին.—

Կը լսեմ որ որբանոցիդ մէջ ազգային ոգին սարսելու աշխատանք կը թափուի: Պէտք կ'արգիլեմ եւ կը հրահանգեմ խելքին դուրս հանել որբանոցին այն սրբերը եւ ուսուցիչները, որոնք հայկական ոգին կ'ուզեն վառ պահել որբերու մէջ

Ու խորհիլ, որ այս միսիոնարներուն, ամերիկացի այս... Թուրքերուն յանձնած էինք մեր որբերու խնամքը, դաստիարակութիւնը: Ու խորհիլ, որ մեր լզուբոողական կուսակցութիւնը — անունը դուք ըսէք— իր մամուլով տակաւին գովքը կը հիւսէ այդ ամերիկացի միսիոնարներուն, Նպաստամատոյցի վարիչներուն:

Այո՛, այսօր ալ ունինք լզուբոողական կուսակցութեան անդամ վարժապետներ, որոնք Ամերիկեան Նպաստամատոյցի որբանոցներուն մէջ կերած իրենց փիլաւը կը յիշեն, թէեւ շատո՜նց մոռցած են հայ որբերուն այն տեղ կրած տառապանքը:

Չէ՞ք յիշեր, վերջերս, Եգիպտոսի մէջ, երբ ամերիկացի միսիոնար «հայրիկ»մը արգիլեց հայերէն ազօթքն ալ, զմնուեցան լզուբոողական կուսակցութեան թերթեր, որ արդար գտան արգելքը:

Ազգակ ինչո՞ւ կը զարմանայ, որ չեն կարմրիր հայ շրջանաւարտները, թուրքերէն երգելով: Չէ՞ որ այդ թրքատիպ միսիոնարները իրենց... արտին մէջ են:

Այո՛, հայ ժողովուրդը դժբախտաբար իր մէջ կը համբէ մարդիկ, որոնց գոյութիւնն իսկ հիւանդ մըն է միսիոնարներու.

Մե՛նք կը քաջալերենք այս դարավերջին ապուշները, որ քրիստոնէութեան կը հանդիսանանմեզի: Մե՛նք կը պատուենք այս Թաւոր Պետրոսները, նոյն իսկ կը պաշտենք, կը կապկենք զանոնք:

Կը յիշիմ Հայ մը, որ ամերիկացի միսիոնարներու շունչով մեծցած, հայ լեզուին շեշտն ու առոգանութիւնը անհետացնելու, ճիշդ ու ճիշդ ամերիկացի միսիոնարի ձեւով խօսելու համար, յատկապէս կոտրած էր բերնին մէջ առջեւի ակռաները...:

ԱՐԱՋ

ՆԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ ԿԸ ՍԿՍԻՆՔ

Մեր նոր թերթօնը.- «Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ»

որ յետաձգուած էր նիւթերու խճողման պատճառով:

Նիւ Եորքի դատավարութենէն յետոյ, պիտի հրատարակենք Բ. թերթօն մը՝ Դ. էջին մէջ:

Իսկ թուրք մամուլը գայլի անձնարան կը կարդայ...

Թուրք մամուլը անկարելին կը փորձէ, տեղահանութեան սարսափները պարտկելու եւ գայլի անձնարան կարդալու համար: Ահաւասիկ նմոյշ մը Միլլիյէթէն, որ դէպքը իր ուզած եղանակով պատմելէ յետոյ, կը շարունակէ.

— « Եթէ Թրակիոյ մէջ կարգ մը Հրեաներու վրայ ճնշում բանեցուած է, — ինչպէս կը պնդեն եւ ինչպէս այս մասին շատ մը նշաններ եւ ապացոյցներ կը յիշեն — յանցաւորները անմիջապէս պիտի պատժուին: Արդէն, բուն իսկ Թրակիայէն գաղթող Հրեաները երէկ ըսին թէ, այդ տեղերէն իրենց առած լուրերուն համաձայն, հանդարտութիւնը վերահաստատուած է եւ ամէն մարդ կրկին իր գործով կը զբաղի: Կասկած չկայ թէ Ներքին գործավարին տեղին վրայ կատարելիք քննութիւնը եւ ձեռք առնելիք միջոցները, հարկ եղած վստահութիւնը եւ ապահովութիւնը պիտի տան անոնց: Այս բանը նաեւ այն Եահուտիներուն, որոնք դիմեցին ձեզի եւ բողոքեցին Թրակիոյ դէպքերուն դէմ:

Հետեւաբար վրդովիչ բան մը չկայ մեր հրեայ հայրենակիցներուն համար: Ո եւ է կազմակերպութեան չպատկանող կարգ մը անձերու ինքնաբերաբար կատարած շարժումը չի կրնար ընդհանուր ըլլալ: Ընդհանուր բան մը եթէ կայ, այդ ալ հակասեմականութիւնը չէ, այլ օրէնքն է, կարգապահութիւնը: Գաղթող Հրեաները կարճ ժամանակէն պիտի տեսնեն որ կացութիւնը այսպէս պիտի զարգանայ, եւ պիտի հաստատն ասոր.

Եահուտիներէն մեր ուզածը՝ ամէն թուրք հայրենակիցէն ուզածն է.— Հնազանդութիւն օրէնքին, եւ հաւատարմութիւն հայրենիքին եւ ազգին որուն կապուած են: Կասկած չկայ թէ մեր հրեայ հայրենակիցներն ալ առաջուան այս ձեւով պիտի ընդունին »:

Լոնտոնի տեսակցութեան արդիւնքները

—◆—

ԱՆԳԼԻԱ ՀԱՄԱՌԱԿ ՉԷ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՌԻԼՕԹԻՆ

Արտաքին նախարար Պ. Պարթու վերադառնալով Լոնտոնէն, հաւաստեց թէ Մեծն Բրիտանիա ոչ միայն համաձայն է առաջարկուած արեւելեան պաշինքին, այլեւ իր աջակցութիւնը պիտի ընծայէ, Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ մասնակցութիւնը ապահովելու համար: Միեւնոյն ատեն, Անգլիա հակառակ չէ որ Խ. Միութիւնը անդամակցի Ազգերու Դաշնակցութեան:

Բայց, Անգլիա պայման կը դնէ որ շրջանային դաշինքները իրական «Լոքառնօ» ներ ըլլան, ազատօրէն միացնելով նախկին դաշնակիցներն ու թշնամիները եւ անոնց գործակցութիւն հաստատելով հանդէպ, չխանգարեն արեւմտեան Եւրոպայի Լոքառնօն:

Ֆրանսայի ծովային նախարարը Լոնտոն միայ Պ. Պարթուի մեկնումէն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

5.- ԵՐԿՈՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱ ԴԷՄ ԴԷՄԻ

Այժմ մեզի հնարաւոր է քայլ մը եւս յառաջանալ, մտնալ պայքարին շարժառիթները եւ ճշդել ճակատող բուն կողմերը։

19րդ դարը դրամատիրական իրաւակարգի մեղրալուսնի ժամանակաշրջանը եղաւ, շնորհիւ մեքենային, որ եկաւ բիւրապատկելու մարդու արտադրական կարողութիւնը, բանալու տնտեսական վերելքի եւ ոգեւորիչ հեռանկարներու աննախընթաց շրջան մը։ Քաղքենի դասը իր առջեւ փռուած ունէր լայն ու կոյս շուկաներ, մեքենան կրնար անարգել դառնալ եւ արտադրել ազգային ու միջազգային շուկաներու համար։ Եթէ պարբերաբար, տասնամեակէ տասնամեակ, տնտեսական կարճատեւ տագնապներ յայտնուեցան եւ մեքենան ստիպուեցաւ դանդաղեցնել իր թաւալումը, չսասանեցաւ սակայն յարաճուն վերելքի եւ նոր նուաճումներու անդրդուելի հաւատքը։ Դրամատիրութիւնը փոխեց մարդկային կենցաղի սահմանափակ պայմանները, դրական, յառաջադէմ, իր ձեւով յեղափոխական իրաւակարգի մը հպարտութիւնն ունեցաւ եւ յաւակնեցաւ ինքզինք հռչակելու ընկերային զարգացման բարձրագոյն եւ վերջնական օղակը։

Աշխատաւոր զանգուածները, եթէ սկզբնական շրջանին խրտչեցան մեքենային, շուտով սակայն ընտանեցան անոր ճռնչիւններուն եւ իրենց բաժին ինկած աւելի առատ փշրանքներով համեմատական բարօրութեան պատրանքն ունեցան։

Ժողովրդապետութիւնը քաղաքական իտէալ վարչաձեւը դրամատիրութեան ձեռքին, ժողովուրդի մեծապետութեան խարկանքը պատուաստելու եւ օրօրելու աշխատաւոր զանգուածները կարծեցեալ ազատութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան քարոզներով։ Ի՞նչ աւելի գեղեցիկ՝ քան այդ նշանաբանները եւ ի՞նչ աւելի արդարադատ՝ քան դրամատիրական իրաւակարգը, որ բարօրութիւն կը բերէր եւ մեծ սկզբունքներու ախոյեան կը հանդիսանար։

Այսպէս է որ 19րդ դարը նաեւ գաղափարական պատրանքներու դարը եղաւ։

Թամկամար վարչաձեւը քաղաքական ամենահամոյ դիմակն էր որով քաղքենի դասը ծածկեց տնտեսական անլուր շահագործման իր իրական դէմքը, իսկ ժողովրդապետութեան գաղափարական սկզբունքները՝ խաբեբայութեան նոր աւետարան մը, խանդավառելու ամբողջ սերունդներ եւ հեռացնելու անոնց ուշադրութիւնը ծանրութեան կեդրոնը կազմող միակ խնդրէն, — տնտեսական շահագործման կոպիտ իրականութիւնը։

Պատերազմը յեղաշրջեց կեանքի պայմանները եւ այդ յեղաշրջումի առաջին ազդակը, արեւմուտքի մէջ, եղաւ քաղքենի դէմոկրատիան որ այնքան ծառայութիւններ մատուցած էր դրամատէր դասակարգին, այնքան դարպասուած անկէ եւ հիմա՝ քղանցքը ծովծած եւ խարխլած ջառուկի կերպարանքով՝ կ'իյնէ պատմութեան անդունդներէն վար, գլորելու համար, նոյն «ապերախտ» դրամատէր դասակարգի ձեռքով, պատմութեան անդունդին մէջ։ Այսպէս է դրամատիրութիւնը, չունի ոչ երախտագիտութիւն եւ ոչ բարոյական՝ բացի շահի բարոյականը, եւ որքան իր գոյութիւնը վտանգուած զգայ, այնքան աւելի անագորոյն եւ վայրագ կը դառնայ։

Աշխատաւոր մարդկութիւնը, իր կարգին, երախտագիտութեան տուրք չունէր վճարելու ժողովրդապետութեան որ եղաւ դրամատիրական շահագործման քաղաքական վարչաձեւը։ Մեծամասնական յեղափոխութիւնը քաղաքավար, փաղաքուշ խօսքերով չդիմաւորեց արեւմուտքի այդ երբեմնի գեղանին եւ «արշալոյսի» երակներու մէջ շոգիացաւ «Սահմանադիր Ժողով»ը։

Ինչո՞ւ սակայն քաղքենի դասը երես դարձուց իր քաղաքական վարչաձեւէն, ժողովրդապետութենէն։

×

Դէպ անցեալ դարու վերջերուն բապասող շուկաներու փնտռտուքը դրամատիրութեան գլխաւոր մտահոգութիւնը դարձաւ եւ այդ փնտռտուքի ընթացքին, ան փոխեց իր խաղաղասէր նկարագիրը, եւ դարձաւ տնտեսականօրէն՝ կայսերապաշտ եւ քաղաքականօրէն՝ պետութեանապաշտ։ Պատերազմը եւ յետպատերազմեան շրջանը չնախատեսուած կատարելութեան հասցուցին մեքենականութիւնը։ Բարգաւաճ փայլուն տասնամեակ մը բոլորել յետոյ, դրամատիրութիւնը հետզհետէ աւելի ու աւելի կը սեղմուի ներքին անլուծելի տագնապներու եւ ոսկիի մրցումի ցածն կախարդական շրջանակին մէջ։ Այս տագնապը, սակայն, արտադրութեան պարբերական, ժամանակաւոր դժուարութիւնը չէ, այլ իրաւակարգի տագնապն է եւ պատճառներէն մէկը որ քաղքենի դասը լքէ ժողովրդավար վարչաձեւը, կառչելու համար փրկութեան նոր լաստի մը։

Երկրորդ կարեւոր պատճառը մեծամասնական յեղափոխութեան գոյութիւնն է եւ այն պարագան որ բանուորութիւնը, ենթակայ այդ յեղափոխութեան հոգեկան ազդեցութեան, այսօր աւելի գիտակից իր շահերուն եւ կրելով ներկայ տնտեսական երկարատեւ տագնապներու հետեւանքները, հետզհետէ աւելի յանդուգն եւ պահանջկոտ կը դառնայ մղելով տիրող դասակարգը նոր եւ աւելի ամուր դիրքեր գրաւելու։

Պատահական չէ որ ֆաշականութեան օրրանը եղաւ Իտալիա։ 1920ի աշնան, ճշմարիտ ընկերային յեղափոխութեան մը սկզբնաւորութիւնը տեսանք հիւսիսային Իտալիոյ մէջ։ Այս անգամ բանուորութիւնը չլքեց գործարանները, այլ ինքզինք տէր հռչակեց, փորձեց վարել արտադրութիւնը առանց դրամատիրոջ մասնակցութեան եւ եթէ յաջողութիւնը կարճատեւ եղաւ, մեծ էր սակայն խուճապը քաղքենի դասուն սարսափը որուն աջակցութեամբ եւ ձեռնտուութեամբ ուռճացաւ բողբոջող ֆաշականութիւնը, հասակ նետեց, բորբոքեցաւ եւ 1922ի աշնան յաղթական մտաւ Հռոմ, նոյն պուրժուազիայի երախտագէտ եւ բարեհաճ համաձայնութեամբ։

Նոյն երեւոյթը Գերմանիոյ մէջ։ Հիթլերական շարժումը հակազդեցութիւնը եղաւ Բավարիոյ Քուրթ-Այսներեան համայնավար յաղթանակին։ Գերման դրամատիրութիւնը չբաւականացաւ սակայն կտրելով միայն Բավարիոյ համայնավար պետութեան կեանքի թելը, այլ պատրաստեց եւ կազմակերպեց իր փոխ-վրէժը ռազ. դէմոկրատիայէն եւ այդ վրէժառութեան պատմական զէնքը եղաւ ցեղային ֆաշականութիւնը՝ հիթլերականութիւնը։

Ամէնուրեք, ֆաշական կամ ֆաշանման դիկտատուրայի յայտնութիւնն ու յաղթանակը, նոր ձեւի յաղթական ելոյթն է քաղքենի դասակարգին որ քաղաքականօրէն վտանգուած եւ տնտեսապէս տագնապալից՝ նոր ընդունակութիւններ կը յայտնաբերէ, քաղաքական դիմագիծ կը փոխէ, ամրացնելու յոյսով ցնցումի ենթարկուած իր տիրապետութիւնը։

Դրամատիրութեան քաղաքական ընաշրջումի եւ յարմարեցումի այս ճիգերուն զուգահեռ՝ բանուոր դասակարգն ալ խմորումի շրջան մը կը բոլորէ։

Տասնեակ տարիներու ընթացքին ընկերվարութիւնը քաղքենի ժողովրդապետութեան ազդեցութիւնը կրեց եւ հակառակ զինեալ պայքարի եւ ընդհանուր - ապստամբական գործադուլի սպառնալիքներուն, պատերազմը ցոյց տուաւ թէ այդ ազդեցութիւնը որքան խոր եղած էր ընկերվար շարժման ղեկավարներու վրայ։ Պատերազմի սկզբնաւորութեան եւ ընթացքին Երկրորդ Միջազգայինը ճակատագրական ընկրկումներ ունեցաւ որուն հակազդեցութիւնն եղաւ Երրորդ Միջազգայինի կազմութիւնը։

Համաշխարհ. մէջ վերակազմուած Երկրորդ Միջազգայինը շարունակեց ընթանալ, նախապատերազմեան ուղիով եւ չկրցաւ վերջնականապէս ազատուիլ այն դաւանանքէն թէ կարելի է խաղաղ, ժողովրդավար միջոցներով իրականացնել ընկերվարական իրաւակարգի յաղթանակը։ Այն երկիրներու մէջ որ պետութեան ղեկը իր ձեռքն ունէր, փոխանակ ճզմելու՝ խնայեց եւ զօրավիգ դարձաւ տագնապի մատնուած դրամատիրութեան, բայց դրամատիրութիւնը չխնայեց իրեն եւ յարմար վայրկեանին փշրեց անոր ողնասիւնը, [illegible] դէմոկրատիան որ միջազգայնականի փառքն ու պարծանքը կը համարուէր, իսկ Վիէննայի մէջ հերոսաբար արիւնով պատժուեցաւ նոյն ռազ. դէմոկրատիան։

Փետր. 6ը, Ֆրանսայի մէջ, դրամատէր դասակարգի փորձն էր պետութիւնը յարմարցնելու իր սովորական պահանջներուն, դարձնելու աւելի ճկուն եւ արդիւնաւոր։ Բանւորական զանգուածը, որ հակառակ կատարուած քանի մը ցոյցերուն, կրաւորական - հանդիսատեսի դերին մէջ էր, սթափեցաւ, վտանգի սարսուռն ունեցաւ եւ նոր ապացոյց մը՝ որ նոյն իսկ ժողովրդապետութեան դասական հայրենիքին մէջ, քաղքենի դասը չի վարանիր, ամէն պատրուակ օգտագործելով, ոտնակոխ ընել իր իսկ փառաբանած սկզբունքները, երբ խնդիրը գոյութեան ամրացման կը վերաբերի։

Այս բոլոր պատմական դէպքերը չէին կրնար իրենց անդրադարձումը չունենալ ընկերվարական շարժման վրայ եւ բնական է որ խմորումը զոր [illegible] Դրամատիրութիւնն է որ իր քաղաքական ձեւափոխումի ընթացքին կը մղէ եւ պիտի մղէ երկրորդ միջազգայինը դիկտատուրական [illegible] եւ գործելակերպի [illegible] վրայ։

Արտադրութեան կեդրոնացումը եւ մեքենականութեան անսահման զարգացումը պատրաստած են արդէն ընկերվարութեան իրականացման նիւթական պայմանները։ Գլխաւոր արգելքը դրամատիրութեան քաղաքական կազմակերպութիւնն, պետութիւնն է. իսկապետութիւնը չի դրուիր, այլ վէնքի ուժով կը խորտակուի եւ բռնութեամբ միայն կը սկսի ընկերային յեղափոխութիւնը։ Ահա այս համոզումն է որ հետզհետէ կ'աճի երկրորդ միջազգայինի մէջ եւ պիտի մօտեցնէ երրորդ միջազգայինին։ Այս օրերուն, մեր աչքի առջեւ կը կատարուի յատկանշական երեւոյթ մը։ Ֆրանսայի ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութիւնները, որ կատաղի պայքարի մէջ էին 15 տարիէ ի վեր, այսօր իրարու ձեռք կ'երկարեն, միացեալ ճակատ կը կազմեն, որովհետեւ կը տեսնեն հասարակաց վտանգը որ կը պատրաստուի։ Համաձայնութիւնը կը կատարուի եւ պիտի ամրանայ աւելի ձախ, դիկտատուրական ըմբռնումներու գետնին վրայ։

Ուշագրաւ է, այս տեսակէտէն, Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան վերջին համագումարը, Թուլուզի մէջ, որ բանաձեւեց հանգամ մը իշխանութեան տէր, կուսակցութիւնը կանգ պիտի չառնէ որ եւ է ձեւի դիմադրութեան առջեւ, պիտի փշրէ ամէն արգելք...

Այսպէս անվիճելի է որ ընկերվարութիւնը, թէեւ քիչ մը ուշ, բայց հաստատ քայլերով կը ձախանայ, մարտականութեամբ կը տոգորուի, կը յարդարուի միացեալ ճակատը, բանւորական դիկտատուրային հրամայականութեան եւ անխուսափելիութեան գաղափարական ճակատը։

Միւս կողմէ դրամատիրութիւնը, աստիճանաբար տրորելով ռամկավար սկզբունքները, կը յարդարէ իր ճակատը, քաղքենի դիկտատուրայի իրական ուժի ճակատը։

Ֆաշականութիւնը դրամատիրութեան ծայրագոյն ձեւի պետութիւնն է։ Ֆաշական դիկտատուրան ռազմական դրամատիրութիւնն է որ դիմակազերծ կը ներկայանայ։ Անոր դէմ յանդիման, կը բարձրանայ պրոլետարական գոտեմարտի ճակատը։ Ահա պայքարի իրական ճակատները, բուն ճակատները։

Անդադրում, տեսանելի եւ անտեսանելի ձեւերով, կը պատրաստուին պայքարի այդ երկու ճակատները։ Բայց կռիւը ժողովրդապետութեան դէմ չէ, ան արդէն կը մեռնի բայց պայքարի ճակատ չէ։ Ջախջախիչ երեւոյթներէն։ Փետր. 6ի թափուած արիւնը եւ զոհերը չնախատեսուած, գիպուածային արդիւնքն եղան այդ պատմական օրուան։ Բայց Վիէննայի մէջ թափուած արիւնը դրամատիրական եւ ընկերվարական ճակատներու բախումի նախատեսուած արդիւնքն է։

Քանի՞ տասնեակ տարիներ կրնայ դեռ տեւել այդ պայքարը, մինչեւ վերջնական յաղթանակ, աւելորդ է գուշակութիւններ ընել։ Բայց կարելի է պնդել թէ դրամատիրական եւ բանւորական դիկտատուրաներու այս պայքարը պիտի լեցնէ 20րդ դարը որ արդէն կը յատկանշուի իբրեւ դիկտատուրայի եւ ընկերային յեղափոխութեան դար։

Երկարատեւ արիւնոտ պայքարներէ յետոյ միայն պիտի գտնուի դարմանը. Պէտք է խորտակուի անհատի եւ ընկերութեան թշուառութեան եւ անբարոյացման մայր պատճառը, չարիքներու չարիքը, դրամատիրական իրաւակարգը, որպէսզի լուծուին պայքարի ճակատները, որպէսզի ազատագրուին անհատն ու ընկերութիւնը եւ հաշտուին նոր ներդաշնակութեան մը մէջ։

Վերջացնենք առայժ, անդրադառնանք պահ մը հայ կեանքին։

ՅԻԴՐԱԿ ՍԱՄՈՒՆԻ

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ - ՄԱՏԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ

(Իր մահուան տասնամեակին առթիւ)

Միւս կողմէն, մեր կեանքին մէջ հետզհետէ զգալի եղող արագութեան եւ հեւ ի հեւ արշաւին հետքերը հազիւ կը տեսնուին իր բառերուն եւ նախադասութիւններուն մէջ։ Անոր արտամութիւնն ու խաղաղութեան կարօտը պէտք չունէին արդէն արուեստակեալ բառերու, շլացուցիչ պատկերներու եւ կրակոտ բացականչութիւններու։ Որովհետեւ այդ քերթուածները ներշնչուած եւ յօրինուած էին աւելի ներքին պահանջքներու քան թէ ուրիշներու համար։ Եւ որոնք մեր մէջ կ'արթնցնեն մտերիմ քաղցրութիւններ։

Իր ներշնչումները թուղթին յանձնելու առեն, օգտուած է տասնուօրին բոլոր ձեւերէն։ Գրած է քառեակներ ու հնչեակներ։ Բայց ամէնէն աւելի սիրած է ազատ չափի քերթուածները, որոնց մէջ աւելի շատ ներդաշնակութիւն գտած է իր մտքին ծաղիկները հոն թափելու համար։ Այդ կարգի քերթուածներուն մէջ ալ զգալի է երաժշտական ներդաշնակութիւնը, ուր ամէն մէկ բառ իր տեղն ունի եւ արուեստով ընտրուած։ Ներքին հարազատ ձայները բնականութեամբ ու գիտակցութեամբ երգած ըլլալուն համար է, որ ներողամտութեամբ պէտք է վերաբերուիլ տաղաչափական մէկ-երկու սահելուն։

Այս հակիրճ վերլուծումը վերջացնելու առթիւ, չենք կրնար խանդաղատանքով չխոստովանիլ, որ մեր գրականութեան պարտէզին մէջ Մատթէոս Զարիֆեան ունի սեփական ածու մը, թէեւ փոքր, բայց խնամքով ու գիտակցութեամբ մշակուած, ուր ամէն մէկ ծաղիկ ու բոյս, հակառակ փոքրութեան, կը պահէ մեծութիւններու եւ արժէքներու քնքշութիւնն ու գեղեցկութիւնը։ Մենք կը զուրգուրանք ամէն գեղեցկութեան վրայ։ Եւ արուեստի որ եւ է գգայութիւն մեր մէջ արթնցնող արուեստագէտին յիշատակը կը սիրենք պահել մեր հոգիներուն մէջ։

ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

(Վերջ)

ՎՐԻՊԱԿ.— Այս շարքին մէջ, առաջին յօդուածի հինգերորդ սիւնակ, ներոսակաթը կարդալ գրականի։

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Առնէ մը ի վեր փարիզահայ մամուլը ողողուած է Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Շրջ. Վարչութեան դէմ դժգոհութիւն յայտնող խմբակի մը զեկուցումներով եւ սպառնալից ազդագրերով։ Ամէն ոք խորհած պէտք է ըլլայ թէ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի պէս առաւելապէս կարգապահութեան նախանձախնդիր Միութեան մը անունով խօսողներուն համար նախընտրելի էր բողոքի ուրիշ միջոց մը գտնել, իսկ մասնաւորապէս բուն Հ.Մ.Ը.Մ.-ականները խորհեցան թէ իրենց ապօրէն ընթացքով, բողոքողները արդէն իսկ կորսնցուցած են իրենց դատը։

Հասարակութիւնը, սակայն, որ տեղեակ չէ խնդրին էութեան եւ որ միայն մէկ կողմին ձայնը լսեց, դուցէ սխալ կարծիք մը կազմած է, նաեւ այն թերթերը որոնք առանց ստուգելու կը գնեն ամէն ինչ որ իրենց կը ղրկուի։ Անոնց համար ուրեմն անհրաժեշտ է լուսաբանութիւն մը տալ — թէեւ այդ լուսաբանութիւնը պատասխան մը չըլլայ ցարդ հրատարակուած չինաց գրութեանց։

Մենք պիտի ըլլանք կարելի եղածին չափ զուսպ եւ առարկայական։ Ահա ուրեմն խնդրին պատմութիւնը —

«Յառաջ»ի մարզական բաժնին հետեւող ընթերցողները գիտեն թէ ամիսներ առաջ «Լիկ փարիզիէն տը Ֆութպօլ» (Ֆութպօլի փարիզեան բոլոր խումբերու ղեկավար մարմին) կոխակոչած էր «Տորքն» ու «Ֆութ-պօլ Գլիւպ Արմէնիէն»ը, իրենց օբինազանցութեան կամ գէշ ընթացքին համար. որով Հ.Մ.Ը.Մ.-ը յաջս այդ Լ.Փ.-ոը Ֆութպօլին կը մնար միակ հայ կազմակերպութիւնը օրինական կերպով գործող։ Այդ առեններըը Հ.Մ.Ը.Մ.-ը ունէր 24 «լիսանսիէ» խաղացողներ, բայց միայն մէկ խումբ կը գործէր կանոնաւորապէս, ամէն կիրակի կատարելով մրցումներ Փարիզի շրջանին մէջ։

Շրջ. Վարչութիւնը խորհեցաւ թէ իր պարտականութիւնն էր այս առիթը գործածել, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի դրօշին տակ հաւաքելու համար բոլոր հայ ֆութպօլիստները։ Այդ նպատակով թերթերուն մէջ հրաւէր ուղղեց եւ խորհրդակցութեան հրաւիրեց բոլոր հայ ֆութպօլիստները։ Հրաւէրին պատասխանեցին միայն Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ֆութպօլիստներէն տասը հոգի, ջնջուած «Տորքն»ի քարտուղարը եւ հին ֆութպօլիստ երիտասարդ մը։ Այդ խորհրդակցութեան մէջ որ եւ է որոշում չտրուեցաւ, որովհետեւ Շրջ. Վարչութեան ներկայացուցիչը լիազօրութիւն չունէր, այլ միայն կարծիքի փոխանակութիւններ տեղի ունեցան. Հոն ներկայացաւ նաեւ Մ. Վէրմէօյէն ֆութպօլի նախորդ յանձնախումբին ձգած պարտքի խնդրին մասին խօսելու. Իրեն պատասխանուեցաւ թէ այդ յանձնախումբին վարիչ - պետը առեններն Հ.Մ.Ը.Մ.-ի կեդր. վարչական ժողովին, ընդհ. պատգ. ժողովի դիւանին ու կեդր. մարզական եւ սկաուտական յանձնախումբին խառն մէկ նիստին մէջ հրապարակաւ յայտարարած էր թէ իր վրայ կ'առնէր ֆութպօլի յանձնախումբին հաշուական պատասխանատուութիւնը. այսպէս ոչ կեդր. վարչութիւնը, եւ ոչ ալ Շրջ. Վարչութիւնը համակարծիք էին պահելու ֆութպօլի խումբեր, բացի մասնաճիւղերու խումբերէն՝ որոնց ծախքը արդէն կը հոգան նոյն այդ մասնաճիւղերը։

Այս մանրամասնութիւնները ծանօթ չէին Գ. Վէրմէօյէնի — որ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի մեծ բարեկամ մըն է — եւ ան որ եւ է դժուարութիւն ցոյց չտուաւ ընդունելու այս մասին տեսակցութիւն մը կեդր. վարչութեան ներկայացուցչին հետ։ Գ. Ք. Ժողոտնի իր վրայ առաւ ուրեմն ժամադրութիւն մը կարգադրելու խնդիրը։ Այդ տեսակցութիւնը ցարդ տեղի չէ ունեցած հասկնալի պատճառներով։

Սոյն խորհրդակցութիւնը վերջացաւ ուրեմն որոշելով որ Շրջ. Վարչութիւնը ֆութպօլիստները հրաւիրէ նոր ժողովի մը, յանձնախումբի ընտրութիւն կատարելու համար։ Բայց որովհետեւ այդ օրերուն կը զուգադիպէր Շրջ. Վարչութեան պակաս անդամներուն տեղ նորեր առնելու խնդիրը, որոշուեցաւ սպասել Շրջ. Վարչութեան վերջնական կազմութեան որուն նախաձեռնարկ եղած էր մայր դիւանի նախագահը, ֆութպօլիստներու խնդիրը հոն լուծելու համար։ Այս որոշումը հաղորդուեցաւ նամակով ջնջուած «Տորքն»ի ներկայացուցչին իսկ «Յառաջ»ի միջոցաւ ալ բոլոր ֆութպօլիստներուն։

Շաբաթ մը հազիւ անցած թերթերուն մէջ «ատժամեայ յանձնախումբ» մը հրաւէր կ'ընէր ֆութպօլիստներուն ներկայ ըլլալ ժողովի մը՝ որ տեղի ունեցաւ տասնըհինգ հոգիի ներկայութեամբ եւ ուր այդ պարոնները ընտրեցին յանձնախումբ մը — իրենք իրենց — որուն մասին գրեցինք այս էջերուն մէջ առենին։ Հոն ներկայ էր «Լիկ տը Փարի»ի «ներկայացուցիչ»ը (?) ինչպէս յայտարարուեցաւ նիստին մէջ. (այս կէտը կը խնդրուի չմոռնալ)։

Քանի մը օր վերջ Շրջ. Վարչութիւնը վերակազմուած՝ կ'որոշէր հրաւիրել Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ֆութպօլի խումբին խմբապետը եւ խնդրին տեղեկանալ — ի հարկին այդ ընտրուած յանձնախումբը վաւերացնելու կամ բեկանելու համար։ Այդ երիտասարդը իրեն զոց սորված դասը կրկնելով ըսաւ թէ այս յանձնախումբը ընտրուած է եւ ձեզ կը ղրկէ իր երկու ներկայացուցիչները (հոս ջնջուած «Տորքն»ի երկու վարիչներուն անունները եւ երրորդ մը) Շրջ. Վարչութեան նիստերուն մասնակցելու համար։

Այսինքն ուրիշ խօսքով՝ Շրջ. Վարչութիւնը — Հ.Մ.Ը.Մ.-ի վերին մարմին — սոյն յանձնախումբին օրինականութիւնը ճշդելու զբաղած՝ կը տեսնէր թէ այս վերջինն էր որ զինքը կը պատուէր իր «վստահութեամբ»։ Շրջ. Վարչութիւնը կազմուած չէ անփորձներէ, ոչ ալ անձնական հակառակորդութեանց յագուրդ տալու ցանկութիւնը ունեցողներէ։ Որոշուեցաւ որ ուրեմն վարչութեան ատենադպիր դիմում մը փորձէ եւ հրաւիրէ յանձնախումբը ենթարկուել Հ.Մ.Ը.Մ.-ի կանոնագրին տրամադրութեանց։

Անկէ վերջն է որ այդ ֆութպօլ յանձնախումբը փութացաւ «Փարիզի վարչութեան» եւ փրփրոտ բերանով հրապարակ իջաւ «պատմութեան համար» գրած իր գլուխ գործոց յայտարարութեամբ. Բանք թէ անոր պատասխանել չէ մեր միտքը։ Անցնինք։

Այդ առաջին ձախորդ քայլին յաջորդեց՝ Բ.) Հ.Մ.Ը.Մ.-ի [illegible] ներով եւ անունով նամակաթուղթերու տպագրութիւնը։ Գ.) Հ.Մ.Ը.Մ.-ի նշանակով կնիքի մը շինութիւնը։ Դ.) Միութեան ֆութպօլի համազգեստներուն գոյնին փոփոխումը — [illegible] րեւի իրենց բուն Հ.Մ.Ը.Մ. չըլլալը հաստատելու համար... Ե.) Ընդունակ կախակայուած «Տորքն»ի Հ.Մ.Ը.Մ.-ի հետ ձուլման(?) լուրին հրատարակումը «Օթօ»ի մէջ ուր՝ Զ.) ֆութպօլի այդ յանձնախումբին [illegible] նը կը ներկայացուէր իբր Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ընդհանուր վարչական կազմ, [illegible] «Տորքն»ի քարտուղարին իբր Հ.Մ.Ը.Մ.-ի պատուիրակ ասպարէզ [illegible] Փարիզի ընդհանուր ժողովին՝ որուն բառ օրինի մասնակցիլ կարենալու համար պէտք էր ունենալ Միութեան կնիքով կնքուած եւ նախագահին [illegible] ստորագրուած լիազօրագիր մը։ Եւ [illegible] նեցաւ դեռ ուրիշ «ելոյթներ» մէկ միւսէն չքնաղ — յիշենք հատ մը եւս իբր զուարճալիք — Թերթերուն մէջ բոլոր Հ.Մ.Ը.Մ.-ականներուն [illegible] «հայրիկ» յորջուած Գ. Ներսէս Թ. [illegible] հանեանը յու մը ձագկեկէ վերջ [illegible] փէջի ունենալ անոր իբր «Շրջ. Վարչութեան յարգելի նախագահ»ի նամակ [illegible] գրելու.

[illegible] խնդրին լուծումը. [illegible] տի ունեցած նաեւ թէ այդ յանձնախումբին անդամները որոնք [illegible] ինչպէս բոլոր, իրենց գիրերը իբր «Փարիզի Հ.Մ.Ը.Մ.-ի մ. ճիւղ» կը ներ[illegible] կառեն, ոչ մէկ կապ պահած էին Հ.Մ.Ը.Մ.-ի հետ՝ առնուազն չորս տարիներէ ի վեր։

Շրջ. Վարչութիւնը, որ իր [illegible] խորհին այդ պարոնները մէկ հոգի մը ձեռքին մէջէն եւ իր հոգին [illegible] ամբողջ Ֆրանսայի Հ.Մ.Ը.Մ.-ները [illegible] այս Միութեան անկեղծ բարեկամները, անշուշտ, կը մնայ իր դիրքին վրայ անխախտ. կամ այդ յանձնախումբը պիտի ենթարկուի իրեն եւ գործէ կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն, եւ կամ պիտի [illegible] Հ.Մ.Ը.Մ.-ի անունը։

Ժ. Ա.

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՄԵԿԸ ՄԻՒՍԻՆ ԵՏԵՒԷՆ

Դեռ երէկ էր, որ հողին յանձնել էինք մատղաշ տղայ մը, Արսէն [illegible]եան։

Եւ ահա նոր զոհ մըն ալ։

Ակակի Մինկրեան, բնիկ Զէյթունցի, հազիւ 25 տարեկան, հող կը մտնէ անողոք հիւանդութեան մը ճիրաններուն մէջ երկար տառապանքներէ վերջ։ Աշխատասէր եւ եռանդուն երիտասարդ մըն էր։ Ճէպէլի որբանոցէն։ Մօտ տասը տարի առաջ Սուրիայէն կը փոխադրուի Ֆրանսա խումբ մը բախտակից որբերու հետ աշխատելու ագարակներու մէջ։ [illegible] կրնար դիմանալ տաժանելի աշխատանքին, եւ կը փախչի ագարակէն։ Օրեր ու օրեր քալելով՝ Փարիզ կը հասնի։ Այդ օրերուն՝ [illegible] շարունակ որբեր կուգային Փարիզ միշտ փախչելով ագարակներէն։ Զ.Ո.Միութեան Փարիզի մասնաճիւղը տեղաւորման գրասենեակ դարձեր էր, — պանդոկի մը մէջ երկու սենեակ վարձեր՝ փախստականներուն յարկացուցեր էին։ [illegible] ծի կը գտնէ Մինկրեանը, — լաւ մածուն պատրաստել գիտէր։ Կը սիրէր իր գործատեղին մէջ, ժամանակ կ'աշխատէր, ինքնապահ կը դառնայ [illegible] որ մէկն ալ առանձին մածունի գործ կը բանայ։ Յետոյ կը ձգէ այս գործը [illegible] գերձակութիւն կը սորվի եւ մինչեւ վերջերս այս գործին էր նուիրուած [illegible] տղայ, շուտով ամուսնացաւ, — որբուհի մը, իրեն նման մէկը՝ որ մարդ մարդուանք չունի աշխարհի վրայ։

Կազմով ուժեղ էր, Զէյթունցի [illegible] տադրութիւն։ Անողոք եւ հալածող հիւանդութիւն մը, սակայն [illegible] էին չարչարեց զինք, քամեց եւ սպառեց։

Զ.Ո.Միութեան մէջ Մինկրեան կը պատկանէր «ձախ հոսանքին», — բայց գիտէր Զ.Ո.Միութեան տեսակէտները հաշտեցնել համայնավարութեան գաղափարներուն հետ։

Պիտի չմոռնանք յիշատակը [illegible] ի Մինկրեան։

ԶԱՐՈՒՆԻ

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ԴԱՏԱԽԱԶ ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԽՍՏԻՒ ԿԸ ՀԱՐՑԱՔՆՆԷ
Սարգիսեանը, Երկանեանը եւ Մօզեանը

ԵՐԵՔՆ ԱԼ ԲՈՒՌՆ ԿԵՐՊՈՎ ՀԵՐՔԵՑԻՆ ԹԷ ՅԱՐՁԱԿԱԾ ԸԼԼԱՆ ԴՈՒՐԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՎՐԱՅ

ԽՈՒԱՆ ՔՈՆԶԱԼԷԶ ԶԱԼԸՔԵԱՆ ԼՍՈՒԵՑԱՒ ՄԵԾ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՎԿԱՅ ՄԸ ԸԼԼԱԼ

ԵՐԿԱՆԵԱՆ ԵՒ ՄՕԶԵԱՆ ՄԵՐԺԵՑԻՆ ԽՕՍԻԼ ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ.— ՇԱՐ.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ « ՅԱՌԱՋ »Ի)

— Երբ անգամ մը դուրս ելար ծխելու՝ վերադարձար, նստա՞ր։

Ժամանակ իսկ չունեցայ նստելու, ամէնինչ տակնուվրայ էր.

— Դուրեան սրբազանը տեսա՞ր երբ ներս մտար

— Քանի մը նստարան առաջ էր ինծմէ։

— Դժուարութիւն չկրեցի՞ր տեսնելու Սրբազանը։

= Առջեւը եւ ետեւը բազմութիւն կար եւ մեծ ըլլալով տեսայ Սրբազանը։

— Գիտե՞ս որ 21 նստարան միայն կար Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ։

Հոս իմացայ։

Քորիկըն միջամտեց և հարցուց դատախազ Գ. Քամինսկիի թէ ի՞նչ նպատակի կը ծառայէին այս հարցումները. Գ. Քամինսկի պատասխանեց դատաւորին թէ իր նպատակն է ճշդել եկեղեցիին մէջ Սարգիսեանի ունեցած տեղի դիրքը Դուրեան Արք.-ի յարաբերութեամբ։ Եւ հարցաքննութեան վերջ տրուեցաւ պահ մը։

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Պաշտպան փաստաբանը ուզելով վիճակագրական կացութիւնը վերայարգարել, ըսաւ.

— Ո՞ւր էիր երբ ձերբակալուեցար։

= Եկեղեցւոյ դէմն էի։

— Դուն գիտէի՞ր որ եկեղեցւոյ մէջ սպանութիւն գործուած է։

= Ոչ.

— Գ. Քամինսկի քիչ առաջ հարցուց թէ այն առտն Լէյլէկեանը տեսա՞ր։ Դատարանին եւ երդուեալներուն առջեւ ըսի՞ր որ մարդիկ բռնեցին քեզ այն առտն, ժամէն ներս տարին, դէպի ներսի սենեակը, ուր տեսար Լէյլէկեանը

= Այո։

— Այդ սենեակին մէջ տեսա՞ր որ Սրբազանը պառկած էր բազմոցին վրայ.

— Այո։

— Հոն շատ մը մարդիկ կայի՞ն.

= Այո։

— Մատթէոսը հոն տեսա՞ր։

= Այո։

ՆՈՐԷՆ ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

— Յուլիս 2, 1932էն եկած մը գրեցի՞ր «Հայրենիք»ին մէջ «Նախկին Լէգէոնականներու բողոքը» վերնագրով։

— Այդ յօդուածը կեդրոնէն զրկուած է։

— Այդ յօդուածը դուն գրած չե՞ս։

= Խմբովին գրուած է։

— Կը տեսնե՞ս որ «Հայրենիք»ի առաջին էջ 4րդ սիւնակին վրայ գրուած է Նշան Թղթիկեան (ցոյց կուտայ «Հ.»ի այդ թիւը)։

= Իմ անունս դրած է վարչութիւնը։

Գ. Շերիտըն դիտել կուտայ դատաւորին թէ Գ. դատախազին կ'իյնայ ապացուցանել թէ Սարգիսեան գրած է յօդուածը։

— Այդ ստորագրութեանց մէջ Մ. Արապիկեան մը կայ, այդպիսի լեգէոնական կը ճանչնա՞ս։

— Արապիկեանը Մատթէոսին մականունին հայերէն թարգմանութիւնն է։

Քամինսկի.— Այդ է գիտնալ ուզածըս։

Այսպէս փակուեցաւ, գոնէ առ այժմ, ընկ. Նշան Սարգիսեանի հարցաքննութիւնը։

ՈՍԿԱՆ ԵՐԿԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամը 11ն էր, երբ Գ. Շերիտըն վկայի աթոռը հրաւիրեց ընկ. Ոսկան Երկանեանը։

— Անո՞ւնդ

= Ոսկան Երկանեան

— Ո՞ւր կը բնակիս

= Նիւ Եորք։

— Այս քաղաքին մէջ տարբեր տեղեր աշխատա՞ծ ես

— Այո։

— Դուն Թրքահայաստանի Սվազ քաղա՞քը ծնած ես։

= Այո։

— 1919էն Դաշնակ եղա՞ծ ես։

Այո։

— Ամուսնացա՞ծ ես երկիրը.

— Այո։

— Անգլիերէն գիտե՞ս։

— Այո

— Թրքական բանակին մէջ ծառայա՞ծ ես։

Այո

— 1920էն Ամերիկա գաղթեցի՞ր։

— Այո։

— Նիւ Ճըրզի գացի՞ր։

— Այո։

— 1922էն Ճէյմս Մըքրիքի ընկերութեանմէ աշխատեցա՞ր։

= Այո։

— 1926էն քաղաքացի եղա՞ր։

— Այո։

— 1926 — 1930 հնարժէք (անթիք) կարասիներու գործով կը պարապէի՞ր

= Այո։

— 1928 Հ. Յ. Դ. Նիւ Եորքի կոմիտէին միացա՞ր

— Այո։

— 1933 դեկտեմբեր 24էն առաջ Մարթին Մօզեանի հետ միեւնոյն տունը կամ սենեակը բնակեցա՞ր։

= Այո.

— Այն առտն անգո՞րծ էիր։

= Առտն մը գործեցի, յետոյ անգործ մնացի.

— Կինդ մեռա՞ծ է թէ ոչ։

— Մեռած է։

— Դեկտեմբեր 24, 1933էն 187րդ փողոցի եկեղեցին գացի՞ր.

= Այո։

— Ո՞ր ժամանակ էր, ժամը։

Առաւօտեան ժամը 9.30էն։

— Մ. Մօզեանին հե՞տ գացիր։

= Այո։

— Այդ եկեղեցին գացած էի՞ր։

= Առաջ քանի մը անգամ։

— 1933 դեկտեմբեր 24էն ո՞ւր կը բնակէիր

= Ինչպէս ըսի նոյն տեղը (հասցէն կ'ըսէ)։

— 27րդ փողոցի ժամը կ'երթա՞ս։

= Սովորաբար, բայց ուրիշ տեղեր ալ կ'երթամ։

— Ինչո՞ւ դեկտեմբեր 24էն 187րդ փողոցի եկեղեցին գացիր։

= Որովհետեւ լսեցի թէ Կարապետեան եպիսկոպոսը պիտի պատարագէր։

— Իմացա՞ր թէ Դուրեան արք.ալ հոն պիտի ըլլար։

= Կը խօսէին, բայց չէի գիտեր։

— 27րդ փողոցին մէջ մարդսպա՞ն մը կը պաշտօնավարէ։

— Քահանայ մը։

— Երբ ժամ գացիր, դէպի խորանը ո՞ր կողմը նստար։

= Ձախ։

— Ո՞ր տեղը։

= 3րդ նստարանը։

— Ձախ կողմի ո՞ր նստարանը։

Կարծեմ երրորդը։

— Ո՞ւր նստար։

= Միջանցքին քովը։

— Երբ Մօզեան նստաւ, դուն ո՞ւր նստար

= Կը յիշեմ որ միասին նստանք։ Յետոյ Մօզեան այրերու լուացարանը գնաց, երբ եկաւ տեղը բռնուած էր նորեկէ մը։ Չեմ գիտեր ուր գնաց նստաւ։

— Երբ թափօրը եկաւ, կեցա՞ծ էիր։

= Այո։

— Արքեպիսկոպոսը եւ միւսները կը յառաջանայի՞ն դէպի խորանը։

= Այո։

— Արքեպիսկոպոսը անցա՞ւ քու նստարանէդ։

= Ինծմէ անցաւ 4 — 5 նստարան։

— Դէպի խորա՞նը։

= Այո։

— Դուն յարձակեցա՞ր Արքեպիսկոպոսին վրայ։

= Ոչ։

— Ի՞նչ ըրիր։

= Երբ Սրբազանը կ'անցնէր, խաչ հանեցի։

— Ո եւ է կերպով յարձակեցա՞ր վրան։

— Նախ ան հեռու էր եւ յետոյ ատանկ մտադրութիւն չունէի։

— Կը ճանչնա՞ս Մատ. Լէյլէկեանը։

Մէկ տարիէ ի վեր։

— Կը ճանչնա՞ս Նշան Սարգիսեանը։

Քանի մը անգամ տեսած եմ։

— Դաշնակ քլը՞պը։

Այո։

— Մօզեանի հետ ապրա՞ծ ես։

= Այո։

— Զալըքեանը կը ճանչնայի՞ր։

= Տեսած էի, բայց յարաբերութիւն չունէի։

— Սարաֆեա՞նը։

= Տեսած չէի։

— Մերիճանեա՞նը։

— Չէի ճանչնար։

— Զատիկեա՞նը։

= Ոչ։

— Անդրէասեա՞նը։

= Քիչ մը պաշտօնեայ է. կը ճանչնայի։

— Եկեղեցիին մէջ դեկտեմբեր 24էն Մօզեանէն զատ քանի՞ հոգի Դաշնակ տեսար։

= Ուրիշ մարդ չեմ տեսած։

— Եկեղեցիէն դուրս տեսա՞ր։

= Կռիւէն ետք Նշան Սարգիսեանը տեսայ եկեղեցիին առջեւ մայթին վրայ։

— Առանց խուճապի մարդը, Զատիկեանը բռնե՞ց քեզ եւ Մօզեանը։

— Չեմ տեսած այդ մարդը։ Չեմ յիշեր։

— Հարցուցի՞ն քեզի թէ եկեղեցիին մէջ դաշնակ մարդիկ կա՞ր, դուն ըսի՞ր թէ կային

= Այդ հարցումը եղաւ ինծի. եւ ըսի թէ չտեսայ, բայց կրնայ ըլլալ որ կռիւին մէջ Դաշնակներ ըլլան։

— Ո՞ւր հարցաքննուեցար առաջին անգամ.

Ձերբակալուելէ ետք զիս տարին Ըփ Թաուն ոստիկանատունը, 34 Քրէսընթ սթրիթ, 181 փողոցին մօտերը, ուր Գ. Տագաւորեանը կար իբր թարգման։

— Հոն հարցումներ եղա՞ն եւ դուն պատասխանեցի՞ր

= Պատասխաններս տուի Տագաւորեանի միջոցաւ։

— Ժամը քանի՞ն էր երբ հարցաքննուեցար։

— Կէս գիշերէն ետք։

— 1933 դեկտեմբեր 25 կէս գիշերէն ետք ո՞վ թարգմանեց բառերդ։

= Տագաւորեան։

— Դեկտեմբեր 26էն ո՞ւր տարին։

= Դատախազին գրասենեակը։

— Հոն ալ յայտարարութիւններ ըրի՞ր։

Այո։

— Այդ առթիւ քեզի սա հարցումը ըրին եւ այս պատասխանը տուի՞ր.— «— Ո՞ր նստարանը նստած էիր։ = 2րդ։ — Ետեւէ՞ն հաշուելով։ = Դըրան ետեւէն։ Կանգնած էի եւ, նստայ»։ Հիմա կը թարմացնե՞ս յիշողութիւնդ թէ ուր նստած էիր։

= Նախ հոն նստած էի, բայց երբ ուրիշներ եկան, 4րդ նստարանը նստայ։

— Երբ Արքեպիսկոպոսը թափօրով եկաւ դուն ո՞ւր էիր։

= Այն առտն 4րդին վրայ չորրորդ տեղը

— Եկեղեցւոյ մէջ կռիւին սկսիլը տեսա՞ր

= Երբ կանգնած էի եւ Դուրեան անցաւ, յանկարծ թափօրը կանգ առաւ եւ մարդիկ անմիջապէս սկսան իրար զարնել։

— Դեկտեմբեր 26ի հարցաքննութեան ըսի՞ր թէ կռիւը սկսաւ 3 — 4 նստարան անդին։

— Այդպէս ըսած չեմ։

— Հիմա քու յիշողութիւնդ կ'ըսէ՞ թէ թափօրը քու նստած տեղէդ 4 — 5 նստարան անցած էր։

— Այո։

— Ըսէ երդուեալներուն թէ ինչպէս պատահեցաւ կռիւը

= Երբ թափօրը կը յառաջանար, չեմ գիտեր քանի՞ նստարան անդին, 4 — 5 նստարան հաւանաբար, կռիւը սկսաւ յանկարծ. եւ որովհետեւ անցքին եզրն էի, ինծի զարկին. չեմ գիտեր ով էր։ Ուզեցի դուրս ելլել եւ երբ դրան մօտ էի, անցքին մէջ հաւաքուած ժողովուրդը կ'աշխատէր միասին դուրս գալ։ Ես ալ ժողովուրդին հետ դուրս ելայ, բայց դուրսի սանդուխին վրայ ինկայ։

— Ո՞վ բռնեց քեզ հոն։

= Ո եւ է մէկը զիս չբռնեց։ Ընդհակառակն, գետին ինկած կիներ կային, ես զանոնք բարձրացուցի։

— Յետոյ ի՞նչ ըրիր։

= Դուրսը կեցայ եւ տեսայ որ կռիւներ կ'ըլլային։

— Դուն կռուեցա՞ր։

= Ես կռիւին չմասնակցեցայ։

— Այդ գիշեր տունդ անցուցի՞ր։

Այո

— Մ. Մօզեան եւ դուն միասի՞ն ձերբակալուեցաք։

= Այո։

— Երբ Մօզեան լուացարան գնաց, վերադարձին կը յիշե՞ս ուր նստաւ։

Գ. Քամինսկի հոս վէճ ունեցաւ Գ. Շերիտընի հետ ուղղակի քննութեան ձեւի մասին։ Գ. Շերիտըն շարունակեց.

— Քեզի սա հարցումները եղած եւ սա պատասխանները տուա՞ծ ես դատախազին.— «— Դուն Մօզեանի հետ միեւնոյն նստարանը նստա՞ր։ = Երբ ժամ եկանք, միասին նստանք։ — Միջանցքին տարբե՞ր կողմերը նստած էիք։ = Անիկա իր աջի նստարանին էր։ — Բայց դուն միեւնոյն նստարանը չնստա՞ր։ = Ոչ։ Հիմա յիշողութիւնդ կը թարմացնե՞ս թէ Մարթին Մօզեան երկրորդ անգամ ուր նստած էր։

= Այդ հարցումներու պատասխանին մէջ սխալ կայ։ Երկրորդ՝ ես շահագրգռուած չէի թէ Մօզեան վերադարձին ուր կը նստէր եւ չգիտցայ ուր նստիլը։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԵՐԿԱՆԵԱՆ

Դատախազը սկսաւ հարցաքննել.

— Անգլիերէն գիտե՞ս։

= Պարզ լեզուն։

— Կամաց կը խօսիս, չի լսուիր, բարձր խօսէ։

— Քեզ քննեցին դեկտ. 26էն, չէ՞։

= Տագաւորեան անուն թարգմանին միջոցաւ։

— Դուն յայտարարութիւններ ըրի՞ր եւ թարգմանը նոյնը գրել տուա՞ծ է։

Գ. Շերիտըն առարկեց հարցումի այս ձեւին։

Գ. Քամինսկի սկսաւ մանրակրկիտ հարցումներով թէ Երկանեան անգլիերէն գիտէր եւ կրնար սխալ թարգմանութեան պարագային միջամտել եւ ուղղել սխալները։ Իրեն տրուած հարցումները հայերէն եղած են եւ ինք պատասխանելով՝ լսած է նաեւ անոնց անգլիերէնը։

Այս հարցաքննութիւնը պահ մը շատ խիստ բնոյթ առաւ, բայց Երկանեան միշտ պնդեց թէ իր տուած պատասխաններու անգլիերէն թարգմանութիւնը սխալ եղած է։

Քամինսկի.— Երբ բան մը քեզի անպատեհ է, սխալ թարգմանուած կ'ըլլայ, երբ նպաստաւոր է՝ ուղիղ կ'ըլլայ։

Գ. Շերիտըն հոս միջամտեց նորէն բողոքելով ձեւը անպատշաճ գտնելով։

Քամինսկի.— Ուրեմն, Գ. Երկանեան, թարգմանը սխա՞լ թարգմանած է։ Կը հաստատե՞ս։

Այո։ (Ծիծաղ)։

Երբ սրբազանը թափօրով եկաւ, ո՞ւր նստած էր Մօզեանը։

— Չեմ գիտեր։

— Եւ դուն չտեսա՞ր զինքը լուացարանէն գալէն ետք։

Ո։

— Մօզեանը քու բարեկամդ է, միասին եկաք, եւ վեր գալէն ետք չտեսնա՞ր զինքը։

= Ոչ։

Դարձեալ երկար վէճ մը սկսաւ դատախազին եւ Երկանեանի միջեւ նախապէս այս վերջնոյն ըրած յայտարարութեանց սխալ թարգմանութեան նկատմամբ։ Երկանեան դարձեալ պնդեց թէ իր բառերը սխալ թարգմանուած են։ Այս վէճը տեւեց 10 վայրկեանէն աւելի։

Դատաւորը կարճ դադար մը տուաւ եւ նիստը վերսկսելուն Գ. Քամինսկի հարցաքննեց Երկանեանը։

— Դատախազին կողմէ քեզի սա հարցումը եղած եւ սա պատասխանը տուած ես.— «Եկեղեցիին մէջ ուրիշ Դաշնակներ կայի՞ն։ = Կային»։

— Այս պատասխանը չտուի՞ր։

= Ես ատանկ բան չըսի։

— Դուն չըսի՞ր — «Քանի՞ Դաշնակներ նստած էին եկեղեցիին մէջ։ = Նստած էին ետեւ առջեւ եւ կողմնակի» Ասոնք ըսի՞ր։

= Ես ատանկ չըսի։ Սխալ է։

— Ըսել կ'ուզես թէ թարգմանը սխա՞լ գրել տուած է։

= Իմ պատասխաններս չեն։

— Դուն ըսած չե՞ս.— «Ետեւ, առջեւ եւ կողմնակի»։

= Ոչ, ըսած չեմ։

— Ոխ ունէի՞ր սրբազանին դէմ։

= Բան մը չունէի դէմը։

— Ան սովետ Ռուսիոյ բարեկամ էր եւ դուն կ'ատե՞ս զինքը։

= Չեմ ատեր։

Հոս անգլիերէն խօսելու չխօսելու խնդիր ծագելով, թարգման Գ. Թէքաթլեան հարցուց 27րդ փողոցի եկեղեցիին մէջ այն ժողովի մասին, ուր որոշուած էր պաշտօնանկ ընել Դուրեան արք.ը եւ ուր գացած էր Երկանեան։ Ըստ երեւոյթին դատախազը կ'ուզէր սա ապացուցել թէ Դուրեան սրբազանի հանդէպ ատելութեան մթնոլորտ մը ստեղծուած էր դեկտ. 24էն առաջ։

(Շար.)

ՄԵՐ ԲՈՂԲՈՋՆԵՐԸ

ՇԱՎԻԼ, 9 յուլիս.— Հակառակ հեղձուցիչ տաքին, կոկիկ եւ գիտակից բազմութիւն մըն էր որ կը փութար կիրակի օր իր պարտականութիւնը կատարելու, նորաբաց մատուռ — մանկապարտէզի սրահին մէջ։

Հանդէսին բացումը կատարեց Գ. Շարաֆխանեան որ ծանրացաւ մաս մը ծնողներու անտարբերութեան վրայ, բացատրելով թէ անոնք դուստ կրթական հարցի մը հետ անգամ կապակցութիւն կը խաղան, ոմանք հասանքէն տարուած, ոմանք ալ գիտակցաբար առելութիւն կը սնուցանեն իրարու դէմ, լքուած անձնական հիւրերով։

Գեղեցիկ եւ գնահատելի էին փոքրիկ օրիորդներու՝ Գատիքեանի, Նազիկեանի եւ Մինասեանի արտասանութիւնները յատուկ առոգանութեամբ եւ բնական շեշտերով։

Ներկայ էին ներկայացուցիչներ «Համազգային»ի եւ Նորակազմ «Կարմիր Խաչ»ի մասնաճիւղերէն ինչպէս նաեւ Բարեգործականի կեդրոնին կողմէ Գ. Թաշճեան որ առիթէն օգտուելով հրաւիրեց փափաքողներն արձանագրուիլ այդ ընկերութեան։

Իսկ մենք հաճոյքով կը դիտէինք մատաղ սերունդին կուրծքերուն վրայ ազգային դրօշին եռագոյն ծալքերը. միացած անոնց ազգային երգերուն հետ, որ անգամ մը եւս հաստատեցին թէ միայն ազգային ոգին է որ կը ծաւալի հոն եւ եղած է նոյնպէս խթանը անոնց վարիչներուն գործունէութեան։

Այս առթիւ շնորհաւորելի են թէ Եկեղեցական Ընկերութիւնն եւ թէ մանկապարտիզպանուհի Օր. Ա. Ալձեան, որ կրցած էր այնքան սուղ ժամանակի մը մէջ թէ հոգ տանիլ անոնց մայրենի լեզուին եւ թէ հանդէսին պատրաստութեան։ Վստահ ենք թէ իր միակ մտահոգութիւնն է եղած մեծցնել զանոնք իբր Հայու զաւակ եւ տոգորուած ազատ Հայաստանի շունչով ու գաղափարներով։

Հանդէսը վերջացաւ «Հայր Մերով» ծերունի տէրտէր մը որ շատ կը յիշեցնէր մեզ հին, բարի ժամանակներու գարեջ տէրտէրները։ Ձէ՞ որ անոնք աւելի յարգ ունէին, ունէին մեզի համար քան նոր օրերու բարձրաստիճան ու սեւ գօտի տակ ամէն գոյն ծածկող «Էֆէնտիները»

ՄԷՑ - Ա։

×

ՊՈՒԱ ԳՈԼՈՄՊ, 7 յուլիս.— Շաբաթ իրիկուն Պուա Գոլոմպի Թաղապետական սրահին մէջ տեղի ունեցաւ մրցանակաբաշխութեան հանդէսը Պուա Գոլոմպի, Գոլոմպի եւ Անիէռի մանկապարտէզի երկսեռ աշակերտութեան։ Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը։ Հանդէսը սկսաւ Ֆրանսական քայլերգով ու յետոյ «Բամ Փորոտանով», զոր դաշնակի վրայ նուագեց Օր. Յովհաննէսեան. Թաւիտան ալ գեղեցիկ կտորներ նուագեց։ Երբ վարագոյրը բացուեցաւ, բեմին վրայ 4—14 տարեկան մանչ ու աղջիկ մաքուր հագուած, 50է աւելի սկսան երգել մանկական երգեր։ Ուսուցչուհի Օր. Յովհաննէսեան. Թռռ... արտասանութեամբ։ Առաջին անգամ արտասանեց վեց տարեկան աղջիկ մը, Սիրան Տուտունճեան, յետոյ հինգ տարեկան աղջիկ մը Կաւլըճեան։ Գրեթէ բոլորն ալ մանչ թէ աղջիկ ամիթէ(?) արտասանեցին։ Յետոյ ամէն մէկը իրենց «Սիւ մեծապատիւ» զու լեզուն, բուռն ծափերու մէջ. Բարեգործականի տեղական մասնաճիւղին կողմէ Գ. Օթոն Հէքիմեան յայտնեց թէ Միութիւնը Փարիզի արուարձաններուն մէջ վեց դասընթացքներ հաստատած է, որպէսզի հայ պզտիկները հայեցի կրթութիւն ստանան։

Դաշնակի վրայ նուագեց Օր. Նաթանեան եւ 12 զոյգ պզտիկներ պարեցին հայկական պարեր, Օր. Սարգսեան պարեց կովկասեան պարեր, իսկ Օր.Վերժինէ Զարիֆեան հայկական պար։ Մրցանակներ բաշխեց Տոքթ. Սինի։ Հանդէսը վերջացաւ կէսգիշերին։

Յակոբ Աղամեան

ՕՐ. ՍԻՐԱՆՈՒՇ ՃԷՐԱՆԵԱՆ
ԵՒ
ԸՆԿ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ
Նշանուած

1 Յուլիս 1934 Փարիզ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պայքար ջերմախտի դէմ

Ջերմախտը կամ ճահճատենդը, այլ անունով մալարիա, Հայաստանի աշխատաւորութեան սարսափն է ու կը մնայ։ Կառավարութիւնը այս տարի իր նիւթական միջոցներուն մէջ կարեւոր վարկեր յատկացուցած է պայքարելու համար ճահճատենդին դէմ։

Ծանօթ է ամէնուն թէ ճահճատենդ կը տարածուի մժեղներու շնորհիւ։ Արդ, մժեղներու դէմ կռուելու ամէնէն վստահելի միջոցն է քանդել մժեղներուն բոյնը, — ճահիճները։ Լաւագոյն միջոցն է, ասկէ զատ, «Փարիզեան կանանչ» կամ քարիւղ շաղտալ ճահիճներուն եւ հանգչած ջուրերուն վրայ։ Այս նպատակին համար որոշուած է Հայթայթել 900 թոն «Փարիզեան կանաչ» եւ 25,000 թոն քարիւղ։

Ասկից զատ, ջերմախտի դէմ պայքարի կայաններուն եւ բուժարաններուն թիւը պիտի աւելցուի 155 նոր կայաններով։ Պիտի կազմուի նաեւ 350 ջոկատներ ջերմախտի դէմ պայքարի ճակատին վրայ։

Բժիշկ Միրզոյեանի ղեկավարութեան տակ, արդէն սկսած են օդանաւով ճահիճներու վրայ քարիւղ կամ «Փարիզեան կանանչ» ածխելու։ Այս աշխատանքը ներկայիս կը կատարուի Ղուրտուղուլուի ճահիճներուն մէջ։

Հիւանդները քինինով բուժելու աշխատանքին համրնթաց, որոշուած է Անդրկովկասի, մասնաւորաբար Հայաստանի մէջ տնկել քինինի ծառեր։ Գոլիվիայէն անցեալ տարի «քինքինայի» 100,000 տնկի բերուած եւ մշակուած են Սուխումի եւ Բաթումի մէջ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Արշաւախումբ մը վերջերս քննութիւն կատարեց Հաղիս լերան վրայ, Քէօրօղլու բերդին աւերակներուն մէջ (Շամիրամարերդ)։ Արշաւախումբը քննած է նաեւ Հաղիսի տարածութիւնը, Բաշգիւղի աղբիւրները (Ղրխբուլաղ) եւ կարգ մը պատմական յուշարձաններ։

** Անդրկովկասի մարզական ոլիմպիականին մասնակցեցաւ նաեւ հայկական խումբ մը Երեւանէն, 6 հոգի։ Այս խումբին Բասոս 10 քիլոմէթր վազքի մէջ նշանակեց Անդրկովկասեան նոր մրցանիշ մը, — այդ միջոցը կտրեց 37 վայրկեան 12 երկվ. ժամանակով։ Բասոս 1500 մէթր վազքի մէջ եւս առաջին ելաւ (4 վայրկ. 39 երկվ.)։ Հայ խումբին միւս անդամները եւս երկրորդ եւ երրորդ հանդիսացան։

** Հողալու մարզախաղերը զարգացնելու նպատակով, Երեւանի մէջ հիմնուեցաւ լողի դպրոց մը, որուն կը հետեւին ներկայիս 35 հոգի։ Դպրոցը կը ղեկավարէ Մոսկուայի լողի դպրոցը աւարտած երիտասարդ մը, Ծիւտավիքեան։

** Յուլիս 12էն եւ 13էն Իջեւանի կարգմը գիւղերու մէջ կարկուտ տեղաց եւ մեծ վնաս պատճառեց ցանքերին։

** Յունիս 20էն Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի ուսուցչական համագումարը։ Կը մասնակցէին 500 պատգամաւորներ։

** Յունիս 14էն 15ի լոյս գիշերը հրդեհ ծագեցաւ Երեւանի սեւ շուկային մէջ, այրուեցան երկու շարքի վրայ մօտ 200 խանութներ։ Վնասը կը հասնի հազարներու։ Ջուրի պակասութեան պատճառով, հրշէջները չկրցան օգտակար ըլլալ։ Ոստիկանութեան անձնուէր ջանքերուն շնորհիւ, կարելի եղաւ ազատել մեծ թիւով խանութներ եւ շուկային կից տուները։ Նախնական քննութիւնը ցոյց կուտայ, որ միայն Գործակցական Վաճառանոցին մէջ այրած է 22,000 րուբլի ապրանք։

յետոյ եւ խորհրդակցութիւններ կատարեց ծովային սպառազինութեանց մասին: Լոնտոնէն մեկնելէ առաջ, Պ. Պարթու խօսակցութիւններ ունեցաւ նաեւ գերմանական հարցի մասին: Թէ անգլիական եւ թէ ֆրանսական կառավարութիւնները այն տեսակէտն ունին թէ հին Գերմանիոյ վարիչ տարրերը իշխանութեան գլուխ պիտի գան անտրճանաբար, ինչ որ պիտի դիւրացնէ բանակցութիւնները: Պ. Պարթու երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ նաեւ ամերիկեան լիազօրին՝ Նորման Տէյվիսի հետ.

Կ'ըսուի թէ Պ. Պարթու մօտերս Հռոմ պիտի երթայ, պատասխանելով Պ. Մուսոլինիի հրաւէրին:

Պուլկարիա եւս պիտի ճանչնայ Խ. Ռ. իշխանութիւնը

Ենթադրելի պուլկարական դեսպանին յանձնուած պաշտօնական բանակցութիւններ կատարել խորհրդային դեսպանին հետ վերահաստատելու համար դիւանագիտական յարաբերութիւնները: Թրքական կառավարութիւնը միջնորդի դեր պիտի կատարէ այս բանակցութեանց մէջ: Կը կարծուի թէ բանակցութիւնները դրական ելքի մը պիտի յանգին մօտ օրէն:

ԶԳԱՂՏՆԻ ՅՈՒՍՏԻԿԱՆ ՊՈՆԻՆ ԱԼ ԴԱՏԻ ՑԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ

Ընդհ. դատախազը սկսաւ հարցաքննել գաղտնի ոստիկան Պոնին, որ ամբաստանուած է իբրեւ կաշառակեր, Սթավիսքիի գործին քննիչ յանձնաժողովին կողմէ:

Ազգային Ապահովութեան այս պաշտօնեան օրուան մարդ է դարձած ամիսներէ ի վեր: Սթավիսքիի պայթակղութեանց յայտնութենէն մէկ ամիս վերջը պաշտօնանկ եղաւ հին յանցանքի մը համար, բայց երեք շաբաթ յետոյ վերահաստատուեցաւ եւ երեւան հանեց Սթավիսքիի չէքերուն արմատները: Յետոյ պաշտօն տրուեցաւ լուսաբանելու դատաւոր Փրէնսի սպանութեան խնդիրը, սակայն ձախողեցաւ:

Գերմանիոյ փոխականի նախարարը
ԽՍՏՕՐԷՆ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ փրոփականտի նախարարը, շատ բուռն ճառ մը խօսեցաւ աղջի օր, ծանր լուտանքներ արձակելով օտար մամուլին դէմ: Ահա քանի մը խօսքեր, այդ ճառէն.

— « Բացի քանի մը լուրջ թերթերէ, որոնք չկորսնցուցին իրենց պաղարիւնը, միջազգային մամուլը մնացեալ մասը մատնուեցաւ չարամիտ գրգռութեան եւ չզգաստ գրպարտութեանց տենդի մը: Անոնց թղթակիցները այնպիսի սուտեր եւ զրպարտութիւններ տարածեցին որ անհախընթաց է համաշխարհային մամուլի պատմութեան մէջ: Անանք խուժանի ճենճեր են, արիւնոտ ստախօսներ եւ սուտ շինողներ, սերիններ « շանթաժիստներ », անամօթ, կեղծաւոր եւ վայրենի »:

Այս առթիւ աւելցուց թէ կառավարութիւնը արդէն վտարած է կարգ մը օտար թղթակիցներ, որոնք սուտ լուրեր տարածեր էին յունիս 30ի « ազգային մաքրագործման» առթիւ եւ թէ թոյլ չպիտի տայ որ Գերմանիոյ մէջ մնան այնպիսի թղթակիցներ « որոնք իրարու դէմ կը գրգռեն ժողովուրդները եւ անկարելի կը դարձնեն պարկեշտ յարաբերութիւններ՝ կառավարութեանց միջեւ »:

Այս ճառը ձայնարձակով լսուեցաւ ամբողջ Գերմանիոյ մէջ. Օտար թղթակիցները միութեան գործադիր մարմինը բացառիկ ժողով գումարեց, իր դիրքը ճշդելու համար:

27 ԹՈՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՒԿԻԹ ԱՒՐՈՒԱԾ...

Սպանիական կառավարութիւնը ոչնչացնել տուաւ 27 թօն թրքական հաւկիթ, որ կ'արժէ 1160 անգլ. ոսկի: Հաւկիթները Սպանիա հասած էին երկու ամիս առաջ, բայց չընդունուեցան, որովհետեւ արտօնուած չէին բաժնեցուցակի դրութեամբ: Առողջապահական իշխանութիւնները ի վերջոյ հրամայեցին փճացնել զանոնք, իբրեւ անպէտ եւ վնասակար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ.

Երեքշաբթի օրուան մրցումը ալ աւելի հետաքրքրութիւն առեղծեց մարզական շրջանակներուն մէջ: Այս հանգրուանը՝ էքս - լէ - պէն Կրընոպլ (229 քիլոմէթր) շահեցաւ ֆրանսացի Րընէ Վիէթթօ, 3 վայրկեան 20 երկվայրկեան առաջ հասնելով սոյնքան կէտ մը ակ երկրորդ հասաւ իտալացի Մարթանօ: Իր եւնէն կուգար իր մրցակիցը, Անթօնին Մաներ: Իսկ սպանիացի Էսքուէռա առաջին հանդիպեցաւ Օ Թէլէկրաֆ եւ Կալիպիէր լեռներուն գագաթը մագլցելուն համար, այնպէս ինչպէս որ նախորդ տարիներու մրցանիշն ալ կոտրեց:

Դասաւորման մէջ ալ Մարթանօ իր եւնէն ունէր երկու Ֆրանսացի մրցորդներ՝ Լափէպի եւ Սփէչէր: Առաջինը՝ 10 վայրկեան, իսկ երկրորդը՝ 15 վայրկեան ուշ հասնելով, իր օծիքը ապատած է անոնցմէ, հիմա այլեւս պիտի հետապնդէ Անթօնին Մաներ Ընդհանուր դասաւորման մէջ ալ 7 վայրկեանի տարբերութիւն մը ունի, որ շատ մեծ բան չէ:

Երկուշաբթի օրուան մրցումին միջադէպ մը պատահած էր: Ճամբու ընթացքին իտալացի Քէսթրիի եւ Ֆրանսացիներ Սփէչէրի եւ Լափէպիի միջեւ: Այս վերջինը ջուրի շիշ մը նետելով խարտախած էր ճամբուն վրայ, որու հետեւանքով պայթած էր Իտալացիին անիւը:

Այդ միջադէպը սակայն փակուեցաւ, Իտալացիները բողոքած չըլլալով եւ միւս կողմէ քոմիսէրները 200 ֆր տուգանքի դատապարտած ըլլալով Լափէպին, իր « անուշադրութեան » համար:

Իտալացի Պէրկամաշի յաջող մրցումը: Այսօր պիտի կայէին Կրընոպլ-Կափ հանգրուանը (102 քիլոմէթր) որ նոյնպէս լեռնային է

ՀԱՆԳԻՍՏ

Հայաստանեայց Մեսրոպ Առաքելական Մեսրոպեան, Տ. Մեսրոպ Առաքելական աբեղայ, մերձ 50ամեայ եկեղեցական պաշտօնէից Առաքելական Ս. եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, որ ականաւոր կրօնաւոր ծառայած էր ի վեհ Հայրիկէն Հայոց, բազմաշխատ աւագերիցուն Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն Ղալաթիոյ, ծնեալ ի Կ. Պոլիս եւ ի քաղաքի ինչ ամաց հետէ եկեալ ի Փարիզ, բարեկրօն եւ օրինակելի վարուքն սիրելի հանդիսացեալ եւ մեր ժողովրդեան, յետ սակաւօրեայ հիւանդութեան, շրջապատեալ համայն հարազատօքն՝ խաղաղութեամբ աւանդեաց հոգին ի ձեռն Ամենակալին՝ յաւուրն մեռելոցի Վարդավառին, 9 յուլիս 1934 ի հասակի 75ամեայ կենացն, համակելով զհոտն եւ զգիտութիւն ի խոր վիշտս

Ս. Օծման կարգն եւ յուղարկի պաշտամունքն կատարեսցին ի 13 յուլիսի յառաւօտու ուրբաթուն ի ժամս 9—10.30:

Հանգիցէ ի լոյսն երկնից.

ԱՂՕԹԱՐԱՐ ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆԷԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՎԻՇԱՊ Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը. վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Պէքանի ծանօթ հաւաքավայրը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու Քրիստափոր, Մուրատ եւ Ռոստոմ (Շաւա) բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին Խաժակ Ակումբին մէջ: Շար նախորդ երկու ժողովներու: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Cours Lafayette, Café de la Gareի սրահը: Շրջ. ժողովի օրակարգերու շարունակութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՎՌԱՄՄԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այս կիրակի առաւօտ ժամը 9էն իրիկուան ժամը 7

ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ (Պաք Ազգիւրին մօտ)

Բանախօսութիւն, երգ. պար. եւլն.:

Կը նուագէ Եփրատ նուագախումբը: Ձոխ պիւֆէ ժողովրդ. գիներով.

Հաղորդակցութիւն - Առնել 23 կամ 32 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Ֆէրմ տը Մուլինոյ էնվալիտէն շոգեկառք. իջնել Մէօտօն Վալ Ֆլըրի:

ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ

Ի յիշատակ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՄԵԾ ՆՂԱՏԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

կազմակերպուած՝ Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Լիոնի Մասնաճիւղին կողմէ

29 Յուլիս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

Սուրբ Լէոն Լիոնեան սրահին մէջ. Լիոն

Ողիմպիական վիճակ մէջ

կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Հ.Մ.Ը.Մ.ի մարզադաշտին վրայ Նաւասարդեան եւ Ֆութպոլի խաղերուն կը մասնակցին Լիոնի, Վալանսի եւ Կրընոպլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղերը:

Ներկայ կ'ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Հիմնադիր եւ Սկաուտներու ազգային պետ՝ Եղբայր ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ-ՊՈՅԺ (Hay-Pouj)

ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

Տնօրէն – խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ (ՏՕՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ)

Առաջին թիւը, 24 մեծադիր էջ լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին: Եւ այնուհետեւ՝ ամէն ամիս կանոնաւորաբար:

Տարին 3 անգամ 24 էջ, մնացեալ թիւերը 16 էջ — տարեկան հաւաքածոն՝ 216 էջնոց հատոր մը:

≡ "ՀԱՅ – ՊՈՅԺ,,ը ձեր ՏԱՆ ԲԺԻՇԿՆ է ≡

Բաժանորդագրուեցէք այժմէն:

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 ֆր.

Բաժնեգին, յօդուած եւ թղթակցութիւն ղրկել Տոքթ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ, 17, Rue Damesme, 17 Paris.

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

"ՄԵՌԵԼՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ..."

»»»· ·«««

Անոնք բոլորը միասին, քաղաքէն բաժնուած կարաւանով, քալեցին շաբաթներով, ամիսներով, հազարաւոր անծանօթ գիւղերէ, քաղաքներէ, եւ լեռներէ անցան, անցան նաեւ ծովերէ, եւ եկան հաստատուեցան անծանօթ քաղաքի մէջ, տասնեակ հազարաւոր մղոն հեռու իրենց հայրենիքէն:

Դժբախտ Նարդուհին, իր փոքրիկ Արան կուրծքին սեղմած, ողջ եւ առողջ, բերաւ հասցուց մինչեւ հոս, եւ հօրաքրոջին հետ մէկտեղ, իբրեւ իր մայրը ինչպէս էր իր դժբախտ ամուսնութենէն առաջ, մէկ յարկի տակ հաստատուեցան:

X

Անցան երկար տարիներ միեւնոյն քաղաքին մէջ: Արան մեծցաւ եւ եղաւ չորս տարեկան: Սկսաւ դպրոց երթալ:

Նարդուհին անմոռանալի Փայլակէն մնացած միակ յիշատակին՝ Արային վրայ այնքան գուրգուրանք թափած էր որ, այս անցնող չորս տարիներու ընթացքին, երբեք չէր զգացուեր անոր որբ ըլլալը.

Արան, իր տարեկիցներէն ամէնէն առողջն էր, հասակով ալ բարձր, մաքուր եւ միշտ կոկիկ հագուած:

Նարդուհին, իբրեւ իրենց տան վատահակաւորը, գործարանի իր սեւ ալ խատանքովը կը հոգար բոլորին ապրուստը

Եւ ահա փափուկ մը, բարեկամներու եւ դրացիներու շրթունքին վրայ: «Ճահիլ» է, «որհա շատ պիտի սպասէ...»:

Փափուկները հասան մինչեւ իր հօրաքրոջ Տիկին Զարդար Նունուֆարեանի շրթունքին:

Շատ յանցած խմացուցին Նարդուհիին ալ, եւ յորդորեցին.— « Ինէ ընենք աշխարհքի օրէնքն է, մինակ դուն չես, շատեր քեզի պէս տարիներ սպասեցէ վերջ, համակերպած են, ճահիլ ես, մեղք է քեզի, մեղք է որբիդ, առանց էրիկ մարդու տունը դժոխք է եան.»:

Հօրաքրոյրն ալ ակամայ համաձայնած էր բարեկամներու այս առաջարկին: Իր մարթին վրայ զգացած ըլլալով այրիութեան դառնութիւնները, կ'ուզէր Նարդուհին կեանքը կապել դարձեալ երիտասարդի մը հետ

Որքան դժուար բան էր Նարդուհիին համար, Փայլակէն վերջ երկրորդ ամուսնութիւն մը կնքել... մահը կը նախընտրէր քան այս առաջարկը:

Ամիսներով մտածեց, գաղտնի արցունքներ թափեց, «օրերով» գիշերները քուն չեղաւ շարունակ ունենալով. Փայլակին սուրի հասակը աչքին առջեւ...

Եւ օր մը հօրաքրոյրին հետեւեալ պատասխանը տուաւ.

—Ի՞նչ ընեմ, հօրաքոյր, ինչպէս մոռնամ Փայլակը... Երկրորդ ամուսնութիւն մը մահն կը հաշուեմ, դուն գիտես:

Եւ քանի մը օրէն խնդիրը պիտի վերջանար: Նարդուհին ծալլեց սեւ հագուստները եւ մէկդի դրաւ:

Փոքրիկ Արան, որ իր տարեկիցներուն հետ կը խաղար ամէն օր, եւ երբեմն ալ անոնց տուները երթալով կը տեսնէր, որ իր ընկերները իրմէն աւելի բան մը ունին, անուն մը կուտան, զոր ինքը երբեք չէր տեսած, եւ ոչ ալ բառը արտասանած, որ մը ուղղակի մօրը վազելով սրտէց հարցնել: Թաթիկները մօրը ձեռքերուն մէջ տեղաւորելով, հարցուց

— Մայրիկ, ինչո՞ւ համար Յակոբիկը, Սարգսն, հայրիկ ունին, ես չունիմ: Իմին հայրի՞կս ուր է...:

Մայրը չկրցաւ անմիջապէս պատասխան մը տալ: Աչքերը լեցուեցան արցունքով, կոկորդը սեղմուեցաւ, բայց Արան միեւնոյն դիրքին մէջ, հարցում հարցումի վրայ կը տեղացնէր եւ պատասխանի կը սպասէր:

Դժբախտ Նարդուհին, Արան թեւերուն մէջ առնելով համբուրեց քանի մը անգամ եւ, որոշեց պատասխան մը տալ, Արան հանգստացնելու համար:

— Իմ անուշիկ զաւակս, դուն ալ հայրիկ ունիս... բայց անիկա հոս չէ հիմակ, տեղ գացեր է...:

— Ո՞ւր գացեր է, մայրիկ:

— « Մեռելներու քաղաքը »... մագուկս, քանի մը օրէն պիտի գայ...:

Արան, թէեւ « մեռելներ » բառին անծանօթ, բայց, զգաց որ քաղաք մը գացեր է հայրիկը, եւ պիտի գայ մօտ օրէն, եւ ուրախ - զուարթ զուրս ցատկեց եւ ուղղակի գնաց Յակոբիկէնց, հաղորդելու համար թէ ինքն ալ հայրիկ ունի, բայց հոս չէ հիմակ, վաղը միւս օր պիտի գայ...:

Մի քանի օր վերջ, Արան ողախօսութեան գնաց, իր դպրոցական ընկերներուն հետ միասին: Տեղական կառավարութիւնը կը ղրկէր ամէն տարի քառասուն օրուան համար, ծախսերն ալ ինքը հոգալով:

Տիկին Շահ - Մուրատեանի հօրաքրոյրը, եւ բարեկամները շատ դժուարութեամբ համոզեցին զինքը, բայց վերջապէս կարգադրեցին երիտասարդի մը հետ ամուսնացնելով: Այն ալ արիւնոտ թուականներէն՝ միակ ողջ մնացողը, իր եօթը եղբայրներէն...:

Քառասուն օր վերջ, երբ Արան վերադարձաւ օդափոխութենէն, ամէն ինչ կարգադրուած եւ վերջացած էր, եւ հայրիկը եկած « մեռելներու քաղաք »էն:

Այդ օրը, իրիկուան դէմ էր երբ փոքրիկներու ինքնաշարժը կանգ առաւ քաղաքապետարանի հրապարակին վրայ: Անոնք բոլորն ալ քանի մը ազգութիւններու խառնուրդ, իրենց ծնողքներուն հետ ուրախ զուարթ երգելով քաղաք մտած էին:

Փոքրիկներու բոլորին ալ ծնողքները եկած էին այդտեղ, իրենց երախաները տուն տանելու համար: Եկած էր նոյնպէս Արային մայրը, եւ ինքնաշարժէն վար ցատկելով վիզը փաթթուեցաւ, առաջին հարցում մը եղաւ

— Մամա, հայրիկս եկա՞ւ մեռելներու քաղաքէն:

— Հա, հոգիս, եկաւ, հիմակ գործի է, քիչ մը վերջը ան ալ տուն կուգայ, մենք ալ կ'երթանք, կը տեսնես:

Տեսնելո՞ւ էր Արային ուրախութիւնը, առեն առեն ցատկելը եւն, « հայրիկը եկած է այլեւս, ինքն ալ հայրիկ ունի՝ Յակոբիկին, Սարգսին նման:

Կէս ժամ վերջ մայր եւ որդի տուն հասած էին արդէն: Արան թեւ կ'ուզէր մեծ մայրիկին (այսպէս կը կոչէր հօրաքրոյրը) ճիտը, համբուրեց զայն, չմոռցաւ նաեւ մեծ մայրիկին ալ առաջին հարցումը ուղղել հայրիկին մասին:

Քիչ յետոյ, ժամը 8.30ին հայրիկն ալ եկաւ գործարանէն: Բայց Արան երբ տեսաւ հայրիկը առաջին անգամ, զայն օտար մը զգալով նորէն սենեակի փախաւ: Յետոյ, մօրը առաջարկին վրայ, վազեց եւ հայրիկին վիզը փաթթուեցաւ

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

(3)

::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE :::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐԹԵՒԵԼԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 13 ՅՈՒԼԻՍ — VENDREDI 13 Juillet 1934

ԺՈՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2540

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԱԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԼՈՒՐՋ

»»»··«««

Երբ, հակառակ չքնաղաշուք անուններու եւ շռնդալից կոչերու, մէկ տարուան մէջ Ֆրանսայի Ներգաղթի Կեդր. Յանձնաժողովին հանգանակութիւնը կը հասնի միայն 109,409 ֆրանք 30 սանթիմի (1933 յուլիս 1934 յուլիս)։

Երբ Մ. Նահանգներուն մէջ, դարձեալ մէկ տարուան ընթացքին,— 1933 մարտէն 1934 մարտ— կը հաւաքուի միայն 6063 տոլար, անոր ալ միայն 2930 տոլարը Հայաստան ղրկուելով։

Խօսուի՞նք չունի՞ք հարցնելու,— վերաշինութի՞ւն է որ կը կատարուի, թէ մարզանք։ Որոշ ծրագի՞ր մըն է որ կը հետապնդուի, թէ սին փառասիրութիւններ են որ կը հրմշտկեն իրար։

Եւ այս՝ այնպիսի առեն մը երբ մարդիկ «Հայաստանը սիրելու» պարտականութիւնն իսկ մենաշնորհի վերածեր են, եւ չեն հանդուրժեր որ ուրիշներն ալ սիրեն…

Ու դարձեալ այնպիսի առեն մը, երբ տասնեակ հազարաւոր տոլարներ հաւաքեր են, դիակ մը սրբացնելու եւ խումբ մը երիտասարդներ ելեկտրական աթոռին վրայ նստեցնելու համար։

Մեր խօսքը կ'ուղղենք նորէն Հայր. Միութիւններուն, անգամ մը եւս շեշտելու համար թէ՝ միայն բարի բաղձանքը բաւական չէ, Հայաստանի վերաշինութեան աջակցելու համար։

Այդ Միութիւններուն գլխաւորները,— Արաբկիր, Մալաթիա, Սեբաստիա, Խարբերդ եւն.— գէշ – աղէկ ձեռնարկած են նոր աւաններու շինութեան, բոլորը միասին մէկ – երկու հարիւր հազար տոլար հաւաքելով եւ մաս – մաս փոխադրելով։

Անշուշտ անոնք ալ չեն կրնար գործել նախկին թափով, քանի որ տնտեսական երկարատեւ տագնապը ցամքեցուց շատ մը աղբիւրներ։

Բայց, լայն ճամբայ կտրած են անոնք։ Պատրաստ են արդէն շէնքեր եւ թաղեր, իրենց յատուկ բնակչութեամբ։

Ի՞նչ պիտի կրնան արտադրել միւս գոյնզգոյն Միութիւնները, որպէսզի ճերմակիրես ելլեն։

Բոլորը մէկ հազիւ թէ կարենան գիւղաքաղաք մը շինել, անհրաժեշտ յարմարութիւններով։

Այս անողոք իրականութեան առջեւ, հասարակ սնապարծութիւն է խօսիլ նոր գիւղերու եւ քաղաքներու մասին,— այն ալ իւրաքանչիւրը իր ծննդավայրին անունով։

Որովհետեւ, համրանք չունին այդ «նորերը» — Զարլանէն մինչեւ Զորում կամ Զարշանպա, իսկ մանր վրայ կը համրուին իւրաքանչիւր Հայրենակցականի անդամները եւ անոնց նիւթական աղբիւրները։

Ուրեմն, կը մնայ մէկտեղ դնել տեղական հայրենասիրութիւնը, եւ համախմբուիլ աւելի լուրջ, ընդհանրական եւ գործնական ծրագրի մը շուրջը։

Այդ ծրագրին անունը պիտի ըլլայ վերաշինութիւն, իսկ անոր զանազան գլուխները կարելի է ճշդել, խորհրդակցելով Երեւանի հետ։ Անշուշտ ստիպողութեան կարգով։

Այսօրուան համար, ամէնէն անյետաձգելի պահանջը բնակարաններու շինութիւնն է։

Երեւանն անգամ անոր կապած է ներգաղթի խնդիրը։ —Դրամ տուէք որ տուն շինենք, տեղ պատրաստենք եւ դուռները բանանք։

Անշուշտ արդահատելի է այս վիճակը, իշխանութեան մը համար որ կը յաւակնի երջանկացնել բանուորն ու գիւղացին։

Բայց, մէկդի դնենք տեսակէտները եւ կանգ առնենք սառն իրականութեան առջեւ,— Հարկ է դրամ ճարել, որպէսզի բնակարան շինուի եւ տեղ բացուի։

Արդ, երբ մէջտեղն է յանուն բնակարաններու շինութեան կատարուած հանգանակութեան արդիւնքը — թշուառ, թշուառ— ի՞նչ կը նշանակէ նոր – նոր գիւղեր եւ աւաններ ծրագրել, ծննդավայրեր փնտռելով Թրակիայէն մինչեւ պարսկական սահմանագլուխը։

Աւելի բանաւոր եւ գործնական չէ՞ բոլոր աղբիւրները հաւաքել միեւնոյն կուժին մէջ, որպէսզի գումարը դառնայ շօշափելի, ուրեմն խսկապէս օգտակար։

Ի՞նչ բանի պիտի ծառայեն այս կամ այն Հայր. Միութեան պարբերաբար ղրկած քանի մը հազար — թո՛ղ ըլլայ քանի մը տասնեակ հազար — ֆրանքները։

Նոր գի՞ւղ շինելու, թէ զանազան փառասիրութիւններ գոհացնելու։

Եթէ բազմաթիւ ծննդավայրերու անունով հաւաքուած գումարները իրարու վրայ բարդուին եւ յանձնուին Կեդրոնական Մարմնի մը, կարելի է ոչ միայն չորս մը աւաններ շինել, այլ եւ գոհացնել բոլոր բանաւոր բաղձանքները։

Օրինակ, այսինչ քաղաքի հայրենակիցները հիմնադրամով մը շինել կուտան, ուրիշներ՝ գիւղական դպրոցներ (որոնց այնքան կարօտ է մեր հայրենիքը)։ Վերջապէս արհեստանոց մը, գործարան մը եւն.։ Նոյն իսկ փողոց մը։

Այս հիման վրայ, գործը յաջողցնելու ձեւով կազմակերպելու համար անհրաժեշտ էր ունենալ իսկապէս Համազգային Կեդր. Մարմին մը։

Բայց որովհետեւ նենգամիտ եւ բթամիտ մարդիկ, իրենց գլուխն ունենալով Երեւանը, երկուքի բաժնած են ժողովուրդը, նոյն իսկ վերաշինութեան հարցին մէջ, մենք այլ եւս չենք հետաքրքրուիր Մարմիններով։

Մեզի համար բուն հարցը այս է,— միացնել ճիգերը, կեդրոնացնել աղբիւրները, եւ գործել համախորհուրդ, տեղական սնափառութիւնները կամ կասկածելի նախասիրութիւնները ստորադասելով բուն հայրենիքի պահանջներուն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

Մեր ձեռքն եղած թղթակցութիւնները (յունիս 27, 28 եւ 30) դեռ չվերջացած, երէկ ստացանք յուլիս 2ի եւ 3ի դատավարութեանց մանրամասնութիւնները։ Կ'արտատպենք միայն խորագիրները, գաղափար մը տալու համար դատի ընթացքի մասին.—

ՏԻԿԻՆ ԱՐՈՒՔՍԻ ԱՐԻԿԵԱՆ ՎԿԱՅԵՑ ԹԷ ՄԱՐԴ ՄԸ ՓԱԽԱԾ Է 187րդ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԽՈՐԱՆԻ ՊԱՀԱՐԱՆԻՆ ԱՆՑՔԷՆ.— ՓԱԽԱԾ ՄԱՐԴԸ ԱՆՑՔԻՆ ՄԷՋ ՆԵՏԱԾ Է ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՇԱՊԻԿԸ ԵՒ ԱՂՋԻԿ ՄԸ ՎՆՐՑՈՒՑԱԾ Է ՁԱՅՆ.— ԴԱՆԱԿԸ ԹՈՒՂԹՈՎ ՓԱԹԹՈՒԱԾ ԷՐ.— Պ. ԺԻՐԱՅՐ ԱՐԻԿԵԱՆ ԿԸ ՎԿԱՅԷ ԹԷ ԻՆՔ ԱՆՊԱՏՇԱՃ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ԿԱԶՄՈՒԵՑԱՆ ՕԳՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.— «ԱՒԵԼԻ ՎՐԷԺԽՆԴՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒ ՄԸՆ ԷՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԴԷՄ, ՔԱՆ ՈՃԻՐԸ ԼՈՒՍԱԲԱՆԵԼՈՒ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆ ՈՃՐԱԳՈՐԾԸ ԳՏՆԵԼՈՒ ՋԱՆՔ ՄԸ ».— Վ. ՏԻՐԱՏԻ ՏԽՈՒՐ ԴԵՐԸ.— ՎԵՐՋԻՆ ՎԿԱՆ ԵՂԱՒ ՄԻՀՐԱՆ ԱՍԼԱՆԵԱՆ։

Չեկան կը բարեկարգուի՞

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.— Կեդր. Գործադիր Կոմիտէն յուլիս 10ին հրամանագիր մը հրատարակեց, որ հաշուեյարդարի կ'ենթարկէ Գէփէուին (Չեկա) դատական իրաւասութիւնները եւ ներքին գործավարութիւն մը կ'ստեղծէ, անոր փոխանցելով այդ իրաւունքները։ Նոր գործավար նշանակուած է Պ. Եակոտա, Չեկային իրական վարիչը, երկու օգնականներով, Ագրանով եւ Պրոկոֆիեւ։

Նոր գործավարութեան պաշտօնը պիտի ըլլայ ապահովել յեղափոխական [illegible] [illegible] հասարակական ապահովութիւնը, պահպանել պետական սահմանները, վարել աշխատանքի կայաններն ու գաղութները (աքսորավայր)։ Պիտի կրնայ, առանց դատավարութեան՝ աքսորի կամ հինգ տարուան տաժանակիր աշխատանքի վճիռներ արձակել։ Դատաճառութեան գործերը պիտի վարեն քննչական ատեանները։ Ներքին գործավարութիւններու կողմէ մը նոր վարչութիւններ պիտի ստեղծէ, վարելու համար Չեկային հետ կապուած զանազան գործեր։

Այս բարեփոխումը չի ջնջեր Չեկան, այլ պարզապէս անունը կը փոխէ եւ վերակազմութիւն կը կատարէ, աւելի արդիւնաւոր դարձնելու համար զայն։ Յեղափոխութեան սկզբնական շրջաններուն, ներքին գործավարութիւն մըն ալ հաստատուած էր, բայց ջնջուեցաւ քանի մը տարի առաջ եւ անոր իրաւասութիւնները մէկ մասը յանձնուեցաւ Չեկային։

Նորագոյն տեղեկութեանց համաձայն, Խ. Միութեան միւս հանրապետութեանց մէջ ալ ներքին գործավարութիւններ պիտի հաստատուին։ Բուն Ռուսաստանի դաշնակցային հանրապետութեան մէջ, կեդրոնական գործավարութեան մէկ յիսուր պիտի վարէ գործերը։ Բուն Չեկայի վարչութիւնը պիտի ջնջուի։

1931էն ի վեր կազմուած էր Սթավիցքիի թղթածրարը…

Անցեալ օր գրգռիչ յայտնութիւն մը եղաւ Սթավիցքիի գործին քննիչ յանձնաժողովին առջեւ։ Գաղտնի ոստիկան Լէժէաւ վկայութենէն երեւան ելաւ որ, Սթավիցքիի գործունէութեանց մասին փաստալից տեղեկագիր մը կազմուած էր դեռ 1931ին, եւ պահուած Ապահովութեան Տեսչութեան մէջ, մանաւոր կղպանքի տակ։ Այս տեղեկագիրը մէջտեղ չէ հանուած 1931 փետրուարէն յետոյ։ Այս առթիւ ձախակողմեան թերթերը գրել կուտան թէ այդ շրջանին վարչապետն էր Պ. Թառտիէօ։

Յանձնաժողովը որոշեց յուլիս 17ին լսել նախկին վարչապետներ Պ. Թառտիէօն եւ Լավալը եւ ապահովութեան վերատեսուչ Մ. Մաշիէօ։ Յաջորդ օրը որոշում պիտի տայ ներքին գործոց նախարարութեան վարչական պատասխանատուութեանց մասին։

Սէնի ձուկերը կը մեռնին տաքութենէ

Մէկ շաբաթէ ի վեր, հեղձուցիչ տաք մը կը տիրէ Փարիզի եւ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։ Անցեալ օր ջերմաչափը բարձրացած էր մինչեւ 35 աստիճան։ Այս պատճառով, Փարիզ քաղաքը օրական կը սպառէ 861,000 խորանարդ մեթր ջուր, այսինքն աւելի քան 1933ին, երբ հասած էր 820,000 խորանարդ մեթրի։

Միւս կողմէ, հազարաւոր ձուկեր կը մեռնին Սէնի մէջ, ուր տաքութիւնը հասաւ մինչեւ 25 աստիճանի։ Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ այս իրողութիւնը կը փճացնէ այն աշխատանքը որ կը կատարուէր տասը տարիէ ի վեր, Սէնի ձուկերը բազմացնելու համար։ Ոստիկանութիւնը արգիլեց որսալ մեռած ձուկեր, որոնք վնասակար են առողջութեան համար։ Մեռած կենդանիներու մահուան պատճառ կը համարուի նաեւ լողացողներու բազմութիւնը։

Տաքը նոյնքան սաստիկ է գաւառներու մէջ։ Անգլիան ալ կը խեղդուի տաքէն, ինչպէս եւ Ամերիկան։ Նիւ Եորքի մեր թղթակիցը կը գրէ թէ գեկտեմբեր 24ի դատավարութիւնը տեղի՛ ունենայ… փուռի մը մէջ։ Գերմանական կառավարութիւնը չեղեալ հռչակեց ուսումնարանները, սարսափելի տաքին եւ անտառային բազմաթիւ հրդեհներու պատճառով։

—•—•—

ՍՈՖԻԱՅԻ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ երեւան հանեց համայնավարական կեդր. կոմիտէ մը։ Ձերբակալուեցան 30 համայնավարներ, ռմբաձիգ ատրճանակներով։

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ երկու ամբաստանեալներ, որոնք ուր ձիեր գողցած էին պետական հաստատութենէ մը, Մոսկուայի մօտ, սպաննելով պահապանը։

Պ. ՏՈՒՄԷՐԿ ձայնասփռակով ճառ մը պիտի խօսի երկուշաբթի օր, իր քաղաքականութեան մասին, յետոյ պիտի երթայ իր գիւղը, 15 օր արձակուրդ ստացած ըլլալով։

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ վերակազմեց իր դահլիճը, աւելի տիրապետ վարելու համար գործերը։ Մասնաւորապէս պիտի սաստկացնէ պայքարը հիթլէրականներուն դէմ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ նիստի հրաւիրուած է այսօր, ուրբաթ։ Առաջին ժողովն է այս, յունուար 30էն ի վեր։ Հիթլէր ճառ մըպիտի խօսի յունիս 30 դէպքերու մասին, շօշափելով նաեւ արտաքին խնդիրները եւ հաւանօրէն բարեկամութեան ձեռք երկարելով Ֆրանսայի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԷՐ ՏԷՐ ԿՈՒՋԵՆ

»»»·«««

Անցի քանի մէկ տարիէ ի վեր, հոգեւոր հովիւ մը կ'ուղեն հեռաւոր Խարպինէն (Մանչուրիա)։

Տարիներ առաջ վարդապետ մը ունէին, հեռացաւ սեւ յիշատակ մը ձգելով։

Յետոյ ունեցան քահանայ մը (Ռոստովեանց), որ մեռաւ։

Անկէ ի վեր, նամակներ կը տեղացնեն աջ ու ձախ, թէ հաւաքարար եւ թէ անհատապէս։

Այժմ Ցարահատ ափ առեր են… Պոլսոյ պատրիարքարանին դուռները։

Պարզելով իրենց կացութիւնը, կը յայտնեն թէ պատրաստ են ոչ միայն թոշակ վճարելու գալիք տէրտէրին, այլեւ յարկաբաժին մը եւ սպասաւոր մը տրամադրելու։

Եթէ չեմ սխալիր, 4—500ի կը հասնի Խարպինի գաղութին թիւը։ Մեծ մասով ռուսախօս։

Ունին համայնական վարչութիւն, կիներու եւ երիտասարդներու միութիւն մը, մատուռ եւ յատուկ – դպրոց։

Կը նշանակէ թէ՝ հոգեւոր հովիւր պիտի ունենայ որոշ զարգացում, պիտի գիտնայ ոչ միայն հայերէն եւ Հայոց պատմութիւն, այլեւ ռուսերէն։

Գիտեմ որ «Յառաջ»ը չզբաղիր տէրտէր – վարդապետի խնդիրներով։

Բայց, տէրտէրի հարց չէ այս, սիրելի «Յառաջ»։

Իմ կարծիքով, այն քահանան որ Խարպին պիտի երթայ, շատ կը նմանի մեր գիւղի տէրտէրներուն, որոնք ամէն բան էին, հոգեւոր հովիւ ըլլալով հանդերձ։

Ան պիտի ըլլայ ժողովուրդին առաջնորդը բառին ամենալայն իմաստով։ Ոչ թէ փիլոնաւոր շուք մը, որ կրօնիք հիմամայել, փառաւորուիլ և պարտ բուծանել։

Գիտեմ որ այսօր դժուար է գտնել Տէր Յուսիկներ (Կարմիր Ժամուց)։

Բայց, կը պակսի՞ն թեկնածուներ, որ գոնէ տոգորուած ըլլան Հայը Հայ պահելու խանդավառանքով։

Խարպինի գաղութն ալ համբանք մըն է, քիչ – շատ շէն եւ հայրենասէր։

Կ'արժէ հետաքրքրուիլ եւ… կամաւոր մը գտնել։

Այլապէս, պիտի ստիպուին դիմել ռուս «փոփ»ին կամ մարապետներուն, ինչպէս ըրած են յաճախ։ Ճարահատ։

ՎԱՀԷ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

»»»··«««

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովի յուլիս 6ի նիստին մէջ Ռիւշտի պաշա ներկայացուց յայտարարութիւններ իրենց արտաքին քաղաքականութեան մասին։

Այն համոզում յայտնեց որ թէ Իրանի եւ Թուրքիոյ միջեւ ամէն գետնի վրայ նոր եւ լայն յարաբերութեանց շրջան մը պիտի սկսի։

Ռուսիոյ հետ մեր քաղաքական գործակցութիւնը կ'արտայայտուի Պալքանեան ուխտով, որուն բարձր կարեւորութիւնը իրական ուժ մը կը կազմէ երկու երկիրներու միջեւ տիրող փոխադարձ վստահութեան զգացումով։

Իրաքի հետ կը շարունակուին մեր անկեղծ և լաւ յարաբերութիւնները։ Սուրիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները լաւ հարեւաններու վստահելի հանգամանքը կը ներկայացնեն։

Յունաստանի հետ մեր կնքած մտերիմ եւ սերտ դաշնագիրներուն նշանակութիւնը եւ բնոյթը բարեկամական ձեւով մը կը տիրապետեն մեր մտայնութեան եւ երկու ազգերու յարաբերութեանց վրայ (ծափեր)։

Մեծապէս կը յուսանք թէ Պուլկարիոյ հանդէպ իրական բարեկամութեան մեր զգացումները պիտի գնահատուին պուլկար կառավարութեան եւ ազգին կողմէ։ Մեզի համար թանկագին յոյս մըն է թէ Պուլկարիա հաւանօրէն աւելի մօտիկ եւ գործնական դիրք մը բռնէ Պալքանեան ուխտին հանդէպ։

Ռումանիոյ հետ բարեկամական գործակցութիւն մը ունինք ի նպաստ խաղաղութեան պահպանման, եւ համոզուած ենք թէ այդ գործակցութիւնը մեծապէս օգտակար պիտի ըլլայ Պալքաններուն համար։

Եւգոսլաւիոյ հետ բարեկամական եւ անկեղծ են մեր յարաբերութիւնները։ Հունգարիոյ հետ բարեկամութեան անշէջութեան դաշնագիր կնքած ենք։ Խորհրդային Ռուսիոյ հետ բարեկամութեան և վստահութեան քաղաքականութիւնը ամենայայտնի կը շարունակուի։ Պարսկաստան պարագայ մըն է որ երկու երկիրները յաւ հասկցած են զիրար, մտերիմ բարեկամութիւնը հաստատութեամբ շարունակելու տեսակէտով։

Իրական գոհունակութիւն մըն է անանել որ Ֆրանսա յարգողութեամբ կը դիմաւորէ մեր խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը։ Երկու երկիրներու տարակարծութեանց հարթումը դժնդակ եղաւ եւ երկար տեւեց, բայց կը յուսանք թէ վստահութեան նոր շրջան մը թեւակոխած ենք։ Իրաւամբ կը գնահատենք բարձր արժէքը բարեկամական այն սրտայայտութեան զորս զանազան առիթներով կը տեսնենք Ֆրանսայի պետական մարդոց մօտ։

Անգլիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները առանց վէճի եւ բարեկամական են։ Առեւտրական յարաբերութեանց կարգադրութիւնը՝ օգտակար ընդլայնումի առիթ մը պիտի ըլլայ մեր յարաբերութեանց համար։

Իտալիոյ հետ տարակարծութիւն չունինք որեւէ կարեւոր խնդրի մասին։ Իրար կապուած ենք զօրաւոր դաշնագրով մը որ կ'ամրացնէ բարեկամութեան եւ վստահութեան զարգացումը։ Այս օրերս փոխանակեցինք պայմանագրութիւններ, որոնցմով կ'երկարաձգուի 1932ին Հռոմի մէջ մեր ստորագրած դաշնագիրը։ Առիթ առիթ մը եղաւ թանկագին արտայայտութիւններու։

Իտալիոյ հետ մեր յարաբերութեանց հիմնական խնդիրը՝ ապահովութեան հարցն է։ Բոլոր տարրերը կան, որպէսզի այս ապահովութիւնը կատարեալ ըլլայ քաղաքական եւ դաշնագրային տեսակէտով։ Մեր յատկանիշն է զգայուն ըլլալ խաղաղութեան և ապահովութեան հարցին մէջ։ Եւ ասոր համար անհրաժեշտ կատարած առեն, կարեւոր կը նկատենք բաց քաղաքականութիւն մը ձեռնարկել եւ նպաստել երկու երկիրներու միջեւ լուրջ բարեկամութեան եւ ապահովութեան քաղաքականութեան շարունակուելուն։

Ըմէջ փաշա յետոյ վստահութիւն ուզեց եւ ժողովը իր բոլոր անդամներով (205) միաձայնութեամբ եւ բուռն ծափերու մէջ տուաւ այդ վստահութիւնը

ՕՏԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Պուլկարիոյ կառավարութեան նոր կարգադրութեան համաձայն, օտարահպատակ աշխատաւորները միայն այն ատեն ծխախոտի գործերու մէջ պիտի առնուին, երբ նոյն վայրին մէջ չկան պուլկարահպատակ գործաւորներ, նոյն ճիւղին պատկանող։

Միւս կողմէ, եթէ գործի նուազութեան հետեւանքով հարկ ըլլայ բանուորներ արձակել, ամէնէն առաջ պիտի ճամբուին օտարահպատակները։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

6.- ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՆ ՀԱՅ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ի՞նչով մեզ կը շահագրգռէ ժողովրդապետութեան տագնապը եւ դիկտատուրայի գրոհի խնդիրը զոր փորձեցինք ուրուագծել։

Ժողովրդապետական եւ դիկտատորական գործելակերպն ու մտայնութիւնը արտայայտութիւններ ունեցած են հայ ժամանակակից պատմութեան մէջ ալ եւ կ'արժէ պահ մը անդրադառնալ, եթէ նոյն իսկ հապճեպ եւ թերի ըլլայ յատագարծ ակնարկի այդ փորձը.

Հայժամանակակից պատմութիւն ըսելով, մենք կը հասկնանք ազատագրական պայքարի պատմութիւնը, իսկ մինչ այդ՝ մեր պատմութիւնը ընդհատուած կը նկատենք։ Այո, բուսական-կենդանական կեանքը կը շարունակուի, ընկղմած գաղթերու գերութեան խաւարին մէջ, բայց պատմութիւնը կրնայ կանգ առնել։ Մենք կը մերժենք այն սովորական եւ խարդախ կարծիքը թէ ձերջանիկ ժողովուրդները պատմութիւն չունին։ Միայն ստրուկ ժողովուրդներն են որ պատմութիւն չունին։

Պոլսոյ, Թիֆլիզի, Բագուի եւ այլ նման գաղութներու ներքին անցուդարձերը այն չափով միայն նորագոյն Հայոց պատմութեան մաս կը կազմեն, որչափով որ կապուած են հայ ազատագրական պայքարին եւ անոր կ'արձագանգեն։ Իսկ մնացեալը կրնայ հետաքրքրել միայն իբրեւ գաղութի մը ներքին ճիգերու մենագրութիւն։

Անտարակոյս շահեկան է սերտել թէ ինչպէս, Փարիզի մէջ, պոլսահայ քանի մը տաղանդաւոր մտաւորականներ, ենթակայ ֆրանսական իրերայաջորդ երեք յեղափոխական բռնկումներու գաղափարական ազդեցութեան, խանդավառ՝ հիւգոյական ռոմանտիզմութեան հզօր եւ հայրենաշունչ հեղեղին առջեւ, տենչալով ներդրուցումի ընդարձակ բանաստեղծ՝ քաղաքական պայքարի եւ ապարդիւն տաղին դիրքերուն վրայ, իրենք ալ վարակուեցան քաղաքական յաւակնութիւններով, թէեւ այդ իրի-մերձաւոր հայրենասիրութեամբ եւ Պոլիս վերադարձին՝ փորձեցին ու յաջողեցան հիմը դնել Պոլսոյ հայկական մարմնական կազմակերպութեան մը, զարմանալի զգուշութեամբ կամ քաղաքական խորամանկ թերացութեամբ, մկրտուեցաւ «ազգային սահմանադրութիւն», «ազգային ժողով» եւն.։

Հակառակ ազգային պիտակին եւ որակումի հմայքին, այդ սահմանադրութիւնը, եւ անոր հետ կապուած ազմկալից գործունէութիւնը, պէտք է դիտել իբրեւ մշակութային որոշ զարգացման հասած հոծ գաղութի մը հասարակական կեանքի արտայայտութիւն։ Բայց ան ուղղակի մաս չի կազմեր Հայոց պատմութեան, հակառակ Հայաստանի նշանակուն «երեսփոխաններու ներկայութեան, հակառակ Հայաստանի առեւանգումներու եւ հալածանքներու շուրջ կատարուած «արտացոլ» վճռաբանութեանց, հակառակ Բարձրագոյն Դռան ներկայացուած իմաստուն թագրիրներու, հաւատա՞կ... (ՅԱՌԱՋ.— Խմբագրութիւնը որոշ վերապահումներ ունի իր աշխատակցին այս եւ ուրիշ տեսութեանց մասին)։

Մեզի համար, հայրենի հողին վրայ եւ ազատութեան եւ խնդիր արծարծուած առաջին գնդակի պայթիւնին հետ է որ կը վերսկսի Հայոց պատմութիւնը։

Այդ պայթիւնի ծուխերուն մէջ կը խլրտին յեղափոխական դէմքեր, կուսակցական ստուերներ, բայց շուտով կ'անհետանան եւ կը բարձրանայ, արական եւ տեւական, Հ.Յ.Դաշնակցութեան հայրենազեղ հասակը։

Բոլորովին անաչառ, առանց կուսակցական անմիտ սնափառութեան, առարկայօրէն դիտելով, կարելի է յայտնել թէ Հ.Յ.Դաշնակցութեան գործունէութիւնը կ'ընդգրկէ Հայոց գրեթէ ամբողջ նորագոյն պատմութիւնը։ Հայոց պատմութիւնը՝ Հայաստան կոչուած երկրի կեանքին պատկերն է եւ Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը այդ երկրի կեանքին հարազատ եւ ամբողջական արտայայտութիւնը ըլլալով՝ կը մարմնաւորէ անոր պատմութիւնը։

Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը ծնաւ գաղութի մէջ, բայց շուտով, շատ շուտով, կարծես ընչահեղձ ըլլալու գիտակցութեամբ, անցաւ սահմանը եւ խանդավառ սարսափանքով փարեցաւ երկրին եւ անկէ յետոյ, անդադրում, ոչ միայն գործեց եւ պայքարեցաւ հայ ժողովուրդի քաղաքական ազատութեան համար, այլեւ իր ծննդութեան կեդրոնը եղաւ հայրենի աշխարհը, ինքը եղաւ գերազանցօրէն Երկրի կուսակցութիւնը, երկրի ազատագրական տենչերու, զոհաբերութեան եւ հերոսական պայքարներու արտայայտիչը, այն աստիճան՝ որ Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը նոյնացաւ Հայաստանի ժողովուրդին հետ եւ իր պատմութիւնը երկրաչափօրէն կը ծածկէ Հայոց նորագոյն պատմութիւնը։

Հ.Յ.Դաշնակցութեան պատմութեան բոլոր շրջաններու մնայուն յատկանիշը կը կազմէ այն իրողութիւնը որ ան միշտ կապուած մնաց, օրգանական զօրաւոր կապերով, երկրի ժողովուրդին հետ, անկէ ստացաւ իր կենսատու աւիշը, իր մշտադալար երիտասարդութեան գաղտնիքը. Այդ յատկանիշով ան կը տարբերի բոլոր միւս հայ կուսակցութիւններէն, որոնց գործունէութիւնը սահմանափակուեցաւ գաղութներու մէջ, որոնք երբեք չապրեցան հայրենի արիւնով, մնացին ապազգեն եւ շարունակելով հանդերձ անուանական գոյութիւն մը, կորան անհետ Հայոց պատմութեան համար։

Դաշնակցութիւնը, ծնած երկրի պէտքերէն եւ պէտքերուն համար, չսահմանափակուեցաւ սակայն երկրով, այլ միաժամանակ եռանդուն գործունէութեան ձեռնարկեց գաղութներու մէջ.

Հայաստանի երկու կողմերը ինկած երկու հոծ գաղութները, արեւելահայ եւ արեւմտահայ երկու զանգուածները, Պոլիս եւ Թիֆլիզ կեդրոններով, բնական էր դառնային իր աչալուրջ ուշադրութեան առարկան։ Դաշնակցութիւնը կ'ըմբռնէր եւ կը գնահատէր այդ հաստատուածներու մտաւորական եւ նիւթական օժանդակութեան անհրաժեշտութիւնը եւ իր գլխաւոր մտահոգութիւններէն մէկը եղաւ հոգեպէս յեղափոխել գաղթահայը եւ զայն դարձնել օժանդակ ու դաշնակից հայ ազատագրական պայքարին։

Այդ մարզին մէջ ալ Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը շատ եռանդ ցուցաբերեց, որովհետեւ երկրի համար անհրաժեշտ էր որ ազատագրական պայքարի այդ թիկունքի աշխատանքը փութով յառաջ տարուի եւ կազմակերպուի։

Այդ ճակատին վրայ Դաշնակցութիւնը բախեցաւ հայ թանձրացեալ անհատապաշտութեան եւ ստրկամտութեան խութերուն, բայց շարունակեց անվհատ ընթանալ, որովհետեւ ան հայ ազատասիրութեան եւ հաւաքական զգացումի վճռական յայտնութիւնն էր վերակոչող հայ պատմութեան մէջ եւ իր պատմական առաքելութիւնը անողոքաբար կը թելադրէր անհատին ոչնչացման գնով պարտադրել հաւաքականութեան զգացումը, ստեղծել միասնականութիւն, վերստեղծել հայ ազգութիւն։ Ինքը կուսակցութիւն՝ պէտք է դառնար ազգութիւն, վերստին ըլլալու համար կուսակցութիւն։

Հայ ազատագրական պայքարի ներքին ողբերգութիւնը կը կազմէ այն իրողութիւնը թէ պատմութեան զարգացման ընթացքին հայ ժողովուրդը բաժնուեցաւ տարբեր շահերու եւ տարբեր հպատակութեան ենթակայ հատուածներու։ Օսմանեան կայսրութեան մէջ ազատագրական պայքար վարած ոչ մէկ ժողովուրդ այդպիսի դժբախտ հատուածական բաժանումներու չէր ենթարկուած եւ անոր իսկ բերումով, անկախ քաղաքական աջակցութիւններէ եւ աշխարհագրական նպաստաւոր դիրքէ, անոնց ազատագրութիւնը ընթացաւ համեմատաբար աւելի դիւրին եւ կարճ ուղիներով։

Հայկական երեք հատուածներէն ամէնէն կարեւորը, Հայաստանը, թէեւ նիւթապէս աղքատ եւ մտաւորապէս յետամնաց, կը հանդիսանար սակայն մեր քաղաքական հետաքրքրութեան միակ եւ հնարաւոր նիւթական յենարանը։ Բնական էր որ այդ կեդրոնական վառարանին դէմ ուղղուէր թշնամի պետութեան արիւնածարաւ թշնամանքը։ Նոյնքան բնական էր որ այդ մայր հատուածը, հալածանքներու բերումով թէ մայր հողի թելադրութեամբ, խմորումի ենթարկուէր եւ տարբերային խարխափումներով հետզհետէ գնար բարձրանորոգութեան տենչանքին։ Այդ ներքին հոգեկան որոնումի գիտակցական արտայայտութիւնը եւ լուսաւոր ճամբան եղաւ Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը։

Իսկ միւս երկու հատուածները, արեւմտահայ եւ արեւելահայ, Հայաստանի բաղդատմամբ արժանավայել անհատական վիճակի մէջ էին, քաղաքականապէս համեմատաբար հանգիստ, եւ ֆիզիքապէս ապահով։ Այդպիսին էր անոնց ծառայումը Հ.Յ.Դ.ի դէմ որ կ'ուզէր զիրենք ալ լծել հայ ազատագրութեան կառքին։ Երբ մենք կը խօսինք դիմադրութեան մասին, չենք անգիտանար թէ արեւմտահայ եւ արեւելահայ զանգուածները հայ յեղափոխութեան տուած են անհուն գործիչներ, մահը արհամարհող մտաւորականներ եւ հոմերական կոչուելու արժանի տասնեակ հերոսներ.

Նոյնպէս մեզի օտարոտի է հատուածական խնդիր բարձրացնելու անպիտան մտայնութիւնը։ Առհասարակ Դաշնակցութեան եւ մասնաւորապէս երկրի մէջ, հատուածական վերաբերում եւ հոգեբանութիւն գոյութիւն ունեցած չեն։ Բոլոր անոնք որ փարած են երկրի ազատագրական պայքարին, անոր գուրգուրանքին արժանացած եւ իրմով հերոսացած են։ Իսկ եթէ եղած է ռուսահայ եւ թրքահայ, այսինքն, գաղթահայ մտայնութեան բախում, այդ եղած է ոչ թէ Դաշնակցութեան ծոցին մէջ, այլ վերջին հաշուով Դաշնակցութեան դէմ։

Մեր միակ փափաքն է պատմութեան պատուանդանին վրայ նետուած հոգեբանական հասանքներու մէջէն պատճառները որոնել եւ փորձել առարկայօրէն մեկնաբանել։

Այս տեսակէտէն մեկնելով, կը հաստատենք թէ արեւմտահայ եւ արեւելահայ հատուածներու հարուստ-վաճառական - քաղքենի դասը եւ անոր սեղանի փշրանքներով կշտացող մտաւորականներու խմբակ մը ազատագրական պայքարի ընթացքին շարունակ թշնամի դիրքերու մէջ գտնուեցաւ՝ ստիպելով Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը երբեմն դիմել ծայրայեղ միջոցներու։

Առ յաւէտ անուղղայ լրվանքէն [illegible] խմբակը պարտականութիւն ստացաւ հայրենասիրական շղար տալու այդ թշնամութեան որ կը թելադրուէր նիւթական շահերը կորսնցնելու մտահոգութենէն եւ գրպանի շահէն։

Յեղափոխութիւնը կանխահաս է, Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը արկածախնդրական կը հետեւի եւ գէթ ուրիշ ի՞նչ «արտօնեց» հայրենասէրի քննադատութիւններ, մինչ թագուն եւ անխոստովանելի միակ պատճառը այն էր որ մեծ ազատագրական պայքարի գոյութիւնն իսկ դէմ կը նկատէր իր սեփական շահերուն եւ իր նիւթական հանգիստը վրդովուած կը զգար, հասարակական կեանքի եւ արժանապատուութեան բնազդէն իսկ զրկուած, հոգեկան արժէքներէ պարպուած եւ միայն իր գրպանի մտահոգութիւնը ունեցող այդ դասը զգաց ու տրամաբանեց թէ Հայաստանի ազատագրական պայքարը կրնար զինքը դէշ մարդ, կասկածելի հպատակ դարձնել յաչս համիտեան բարեխնամ կառավարութեան կամ ամենազօր Մոսկովին, եւ մահու ատելութեամբ ծառացաւ Հ.Յ.Դաշնակցութեան դէմ։ Հայ խանութպանի միակ մտահոգութիւնն էր իր ապրանքը լեցնել գինով քշել հայ գիւղացիին, Թուրքին, Թաթարին եւ առատօրէն. անկէ յետոյ կը մնար նստիլ օղի ծնկել շարքի լսել կամ ռուս երգչուհին եւ պարուհին մեծարել։ Ի՞նչ հոգ թէ Հայաստանի մէջ գիւղացին հողազուրկ կը դառնայ, կը կեղեքուի, պատիւր կը բռնաբարուի, չկայ ոչ ինչքի եւ ոչ ալ կեանքի ապահովութիւն։

Հայ-թաթարական ընդհարումները այդքան յատկանշական են այդ տեսակէտէն։

Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը ստիպուեցաւ երբեմն «Փոթորիկ»ի կրակէ լեզուով խօսիլ այլասերումի ճամբէն ընթացող ռուսահայ պուրժուազիային հետ, ստիպելու համար զայն նիւթապէս աջակցիլ հայկական ազատամարտին։ Բայց երբ նոյն այդ պուրժուազիան իր ֆիզիքական եւ անհատական շահերը վտանգուած զգաց, խանդագատ սիրով փարեցաւ Դաշնակցութեան եւ թշնամին՝ փրկիչ հռչակուեցաւ։

Այսօր ալ նոյնն է պատկերը եւ նոյնն են դիրքերը։

Նոյն անզգամ հատուածը, նոյն Զար Ագին, ամէնուրեք կը փորձէ քայքայել ամէն գրական ձեռնարկ, ցեխոտել ամէն սրբութիւն որ մօտէն կամ հեռուէն իրեն կը յիշեցնէ Դաշնակցութեան ներկայութիւնը։ Չկարծէք թէ հակառակութիւնը, այս անգամ, պէտք համար է որ Դաշնակցութիւնը Կարսի առջեւ չկրցաւ Թուրքին դիմադրել, կամ չկրցաւ լեզու գտնել Թուրքին եւ Թուրին հետ եւ փրկել «Հայաստան դրախտավայրը»։ Այդ բոլորը Մէքալի չեն արժեր անոնց համար։ Անոնք չեն կրնար ներել Դաշնակցութեան, որովհետեւ, ըստ իրենց, ան է յանցաւորը եթէ իրենք ստիպուեցան լքել Բերայի շէնքերի իրենց «կիւզէլիմ ափարթըմաններ»ը, կամ Իզմիրի ծովափի երկայնքին բարձրացող փառքամ շէնքերը։ Ասոր համար ալ անոնք երբեք, հակառակ ամէն զիջումի, չեն կրնար հաշտութեան գալ եւ հաշտուիլ Հ.Յ.Դաշնակցութեան հետ։

Ռուսահայ պուրժուազին ալ, եթէ մեծամասնականներու ձեռքով սեփականազրկուած չըլլար եւ իր սէր այդ կողմ դարձած չըլլար, այսօր նոյն ատելութեամբ պիտի ատէր Դաշնակցութիւնը։

Չընկրկեցաւ սակայն Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը։

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԿԷՐԷԿՑԵԱՆ

«Յառաջ» (27 յունիս 1934) «Հայրենիք» ամսագրէն առնելով կը դնէ «Կարնոյ առաջին դէպքերին» պատմութիւնը, որուն մէջ կը յիշուի՝ ի միջի այլոց՝ Խաչատուր Կէրէկցեանի անունը։ (Դիւան Հ.Յ.Դաշնակցութեան Պատմութեան)

Իմ Կարին գտնուած միջոցիս (1887 եւ 1888 տարիներուն) Կէրէկցեանի հակառակորդներու կողմէ տրուած իրողութիւնն այս է, թէ Կէրէկցեան եղած է «ազնիւ հայրենասէր» մը, որ՝ իր բոլոր ընկերները բանտարկութենէ ազատելու համար՝ «իր վրայ առած է բոլոր յանցանքը», ինչպէս որ կը պատմէր ինծի իր բանտակից հակառակորդներէն Յովհաննէս Աստուրեան, որուն հետ սերտ կապերով կապուած էի Կարնոյ մէջ։

Իրօք ալ՝ այն ժամանակ, Կարնոյ ապստամբութեան գլուխ ճանչցուած էր Խաչատուր Կէրէկցեան, զոր կը քարկոծէին Կարնեցիք իբրեւ իրենց ձերբակալման եւ տարիներով բանտարկութեան պատճառը։

Օր մը, առանց իմ զինուորական դիրքիս համապատասխան վախնալու եւ զգուշանալու, քաջութիւնը կամ անհամբերութիւնն ունեցայ երթալ տեսնելու Կէրէկցեանը, իր խանութին մէջ որ կը գտնուէր Կարնոյ շուկան, բանուկ եւ բազմամարդ տեղ մը։

Ինչպէս երեւաց, Կէրէկցեան լսած էր իմ մասին. ուստի՝ առանց ձեւականութեան՝ բացուեցանք իրարու։ Ան հաստատեց, ինչ որ կ'ըսէին իր մասին, բայց, բացարձակ կերպով ու ցնծալից փաստերով մերժեց իր մասին շրջած «մատնութեան» զրոյցը։

Նոյն տարին՝ երբ որ ամիսներով Թորթում կը գտնուէի, բարեկամացայ Թորթումի եւ Կարնոյ գաւառի սահմաններուն վրայ՝ Քրդըլ-Քիլիսէ գիւղը բնակող Համշէնցի պատուական քաջասիրտ Հայու մը, Կարապետ Աղաթեանի, որ լեռները ման կուգար, գլուխն անցնելով Հայ-լազ աւազակախումբի մը, պետական թղթատարը կողոպտելու եւ արդիւնքը՝ հայ գիւղացիներու բաժնելու նպատակով։ Խումբին մէջ կը գտնուէր նաեւ ուրիշ պատուական Համշէնցի մը, իր «Միրգացան» հարազատ հօրեղբօր որդին, զոր կ'անուանէին «Էմմի օղլի» (հօրեղբօրորդի), առանց անունի.

Արդ, Աղաթեանի յանձնարարութեամբ հետաքրքրուեցայ Կէրէկցեանի անցեալ եւ ներկայ կեանքով, զոր իմ Պոլիս վերադառնալէս ետք՝ այնքան անբիծ գտաւ, որ լեռները թողուց եւ քաղաք (Կարնոյ քաղաք) իջաւ, եւ Կէրէկցեանի հետ գործի՝ առեւտրական՝ ընկեր եղաւ։

Բայց, կըցաւիմ, որ մութ ուժեր՝ Խաչատուր Կէրէկցեանն ամբաստանելէ չեն դադրած, եւ օրին մէկն ալ, Արամ Արամեանց զայն թակարդը ձգած սպաննած է զուր տեղը։ Այս ցաւալի դէպքին վրայ՝ ուրիշ կերպին ցաւալի կորուստներ ալ ունեցանք.— Կարապետ Աղաթեան անձնասպան եղաւ, իսկ Արամ Արամեանց կախաղան բարձրացաւ։

Յարգա՛նք անկեղծ հայրենասէրներու յիշատակին։

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Անփառունակ նահանջի եւ ապականութեան այս շրջանին, երբ ստրուկ հոգեբանութեան տխրահռչակ հերոսները, նիզակ կը ճօճեն աջ ու ձախ, իրապէս սփոփութիւն մըն է գոյութիւնն այն կազմակերպութիւններուն եւ միութիւններուն, որոնց խորքը առաւելապէս ազգայնական շեշտ ունի. Տոգորուած ու զինուած մեր անցեալի փառքերով, աւանդութիւններով եւ սրբութիւններով, անոնք ոչ միայն կոչուած են չէզոքացնելու ազգային կեանքի այդ զարշելի նաականքները, այլ եւ, ամենայն հպարտութեամբ, այս լուսացնցող պղտորներուն վրայ ցրուած հայ բեկորները համախմբելու իրենց շրջանակին մէջ եւ անոնց ներշնչելու ինքնավստահութիւն ներկայի եւ ապագայի մասին։

Այս գետնի վրայ կարեւոր տեղ մը կը հանդիսանայ Բարձր Հայքի Հայր. Միութիւնը։

Յուլիս 8ին, Վարդավառի կիրակին, Մարսէյլի Բարձր Հայքի Հայր. Միութիւնը, Սէն Ժիւլիէնի ընդարձակ պարտէզներու մէկին մէջ, սարքած էր հաւաքոյթ-խնջոյք մը։

Կարելի է ըսել թէ, եղանակին ամէնէն յաջող, օրինակելի, եւ ազգայնական շունչով կազմակերպուած հանդէսն էր. քաղաքէն եւ արուարձաններէն փութացած էին ոչ միայն Բարձր Հայքցիներ, այլ եւ շատ մը հայրենակիցներ։

Երիտասարդութիւնը կ'եռար շողշողուն։ Եկած էին բոլորը, չարքաշ աշխատանքէն վերջ, պահ մը եղբայրանալու իրարու հետ, պահ մը մոռնալու ներկան իր անտանելի կացութեամբը։

Դուրսը դրան առջեւ, Ֆրանսական գրօշի կողքին, կը ծածանէր մեր տարագիր, արիւնոտ, բայց հպարտ եռագոյնը։ Իսկ ներսը, ժողովուրդը խռնուած սեղաններուն շուրջ, ծառերու հովանիին տակ, կը պարպէին գարեջուրի գաւաթները, ճաշելով կամ գլուխ գլխի խօսակցելով։

Հանդէսին բացումէն առաջ, նախագահ, Գ. Ա. Արծնեան կը հրաւիրէ ժողովուրդը որ յոտնկայս ունկնդրէ «Մեր հայրենիք»ը

Եւ ահա, բեմի վրայ են Սէն Լուի դպրոցականներէն մաս մը, շարուած քով քովի, աղջիկ ու տղայ։ 8—10 տարեկան Հայու անուշ աչքերով, եւ մաքուր դիմագծերով, եւ իրենց ձեռքերը մէյմէկ կիթառ։

Կը հնչեցնեն յարերը իրենց նուագարաններուն, այնքան հարազատ, այնքա՜ն յուզիչ.

Մեր հայրենիք թշուառ անտէր,
Մեր թշնամեաց ոտնակոխ,
Իւր որդիքը արդ կանչում է
Հանել իւր վրէժ, քէն ու ոխ:

Եւ ապա, Ֆրանսական քայլերգը, որմէ վերջ նախագահը կը խօսի.

«Հայրենակիցներ, հոս բոլորս հաւաքուած ենք, օրուան տաժանելի աշխատանքէն վերջ, քիչ մը իրարու հետ ուրախանալու։ Բայց ի՞նչպէս ուրախանալ, ի՞նչպէս խնդալ, երբ ձգած մեր ամեհի լեռներու բարձրութիւնները, մեր բնաշխարհի օդն ու ջուրը, մեր տունն ու տեղը, եկած ենք հոս, այս անհարազատ պողոտաներուն վրայ, մեր կեանքը քարշ տալու։ Ի՞նչպէս ուրախանալ երբ գիտենք թէ, մեր պապենական երկրի վրայ Թուրքը, այդ ճիւաղը, իր բնաւորի արիւնոտ թաթը երկնցուցած է։ Եւ ի՞նչպէս խնդալ, երբ կը տեսնենք որ մեր արիւնոտ եռագոյնը, գաղթական մեզ պէս, աշխարհէ աշխարհ ման կուգայ, փոխանակ, մեր լեռներու բարձրաբերձ կատարներէն ծածանելու։ Այսպէս է իրականութիւնը, հայրենակիցներ, բայց ոչ լանք, ոչ ալ խնդանք։ Միայն բան մը կայ.— Մեր մատաղ սերունդը մեծցնել Հայկեան դաստիարակութեամբ, մեր անցեալի փառքերով, աւանդութիւններով եւ սրբութիւններով, որպէսզի օր մը, բախտաւոր օր մը, որու կը հաւատամ ջերմօրէն, տոգորուած ազգայնական եւ հայրենասիրական այս զէնքերով, վերադառնանք խուռներամ մեր երկիրը, հոն մեր երկնասլաց լեռներուն վրայ տնկելու համար մեր արիւնոտ եւ հպարտ եռագոյնը, Հայուն դրօշը»։

Ապա, Մարսէյլի սիրուած ջութակահարը, Գ. Զէօրէքճեան բեմին վրան է։ Որբ մըն է այս համեստ տղան, եւ քաջալերանքի արժանի։ Կը նուագէ մեծ ճարտարութեամբ «Կռունկ»ը եւ ուրիշ հայկական եղանակներ։

Կ'երգէ Օր. Ա. Սէրէնկիւլեան, գեղեցկօրէն կ'արտասանէ Գ. Վ. Տէր-Վարդանեան, Ահարոնեանի «[illegible]»։ Ապա Գ. Վ. Քէչէճեան սրամիտ եւ ուրախ արտասանութիւններ կ'ընէ։ Գ. Գատըճեան կ'երգէ «Բարձր սարերը» եւ «Հայաստան[illegible]», Բաւական ձեռք եւ շնորհք [illegible] տղան։ Միայն կրկնարուի [illegible] ման, ուրիշ խօսքով մեկնեաւ [illegible]

Սէն Լուի ազգ. վարժարանի նուագածու փոքրիկները մէջընդմէջ թրթռացնեն «Ի զէն Հայեր», «Ձայն Նահատակ», «Դիա բլրուն», [illegible] երգերը, որմէ վերջ խօսք կ'առնէ [illegible] ուան բանախօսը, որ ոգեկոչելով [illegible] հեթանոս անցեալը, մեր [illegible] աստուածները, Անահիտը, Աստղիկը, Վահագնը, մեր հանճարեղ անոնց խորհ[illegible] ազդեցութիւնը հայ ժողովուրդին վրայ։ Ապա, մանրամասնօրէն բացատրեց Վարդավառի ծագումն հին Հայոց մէջ, թէ ինչպէս այդ օրը, Բա[illegible] քաղաքին մէջ, աստուածներու [illegible] տօնին մէջ, ջուր կը [illegible] իրարու վրայ եւ աղաւնիներ թռցնէին։ Մէկն իր բաղդին [illegible] թիւնը կը փորձէր, մին ձայնը, միւսն [illegible] անական գեղեցկութիւնը։ Եւ ապա[illegible] պէս յետ տօնակատարութեան [illegible] ժողովուրդը Հայոց աշխարհի [illegible] հետ կը կոչէր «կեցցէ Հայ [illegible] նակը, Հայոց աշխարհի անկախութիւնը»։ Եւ չմոռնաց թէ [illegible] մեր, հակառակ քրիստոնէական [illegible] դաւանութեան քարոզութիւններու եւ հաւատալիքներուն, հայ ժողովուրդի հոգիէն չկրցան խլել Վարդավառի, որ ամէն բանէ առաջ, ազգութեան, ինքնիշխան ապրելու շեշտն [illegible] կնիքը դրաւ մեր սրտերուն մէջ։

Առաջին մասը վերջացաւ եւ [illegible] պարերն են որ կը սկսին, Հայկական ու եւրոպական։ Կը դառնան զոյգերը։ Եւ հայկական շուրջ պարերը [illegible] կը խլեն ժողովուրդին։

Այսպէս մինչեւ երեկոյեան ուշ ատեն, շնորհիւ Մարսէյլի Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան, ապրեցանք հայկական մթնոլորտի մէջ, մոռնալով պահ մը տխուր իրականութիւնը եւ [illegible] ուան տքնաջան աշխատանքը։

ՀՐԱԶԴԱՆ

ՀԻՒԱՆԴԱԳԻՆ ԶԱՌԱՆՑԱՆՔ

Որո՞նք են կարմիր վարդապետութեան յարողները արտասահմանի մէջ։

Ան հասարակ մոլով թշուառներ, հոգեկան հիւանդներ, պճնուած շահախնդիրներ, կեանքի պայքարէն խուսափողներ, որոնք չեն հանդուրժեր գիտցել եւ նուիրական սկզբունքներու, տգեղին նման որ հայելին պիտի կոտրէր։

Ինչո՞ւ դէմ են այս մարդիկը ազգութեան եւ հայրենիքի գաղափարին. Դէմ են նոյն իսկ բարոյական վարդապետութեան մը որ «ընտանիք» կը կոչուի։

Անցեալները նորընծայ համայնավար մը կը ճչար բոլոր ուժովը։

— Ի՞նչ է ազգութիւնը, ի՞նչ է հայրենիքը, ի՞նչ է ընտանիքը, համայնացում, համայնացո՛ւմ. պէտք է համայնանալ ամէն ինչ, ի՞նչու ընտանիք եւ զաւակ ունենալ, անոնց հոգ քաշել...

Այս մարդի՞կն են որ պիտի գան [illegible] ուսուցութիւնը բաժնել աշխարհէն, [illegible] իրենք իրենց կամաւոր թշուառութիւնը ուրիշին կը պարտադրեն [illegible] ուրիշի քրտինքով ապրիլ։

Ասոնք ոչ թէ աշխարհի բարիք բերելու համար հրապարակ նետուած են, այլ բացէ ի բաց չարիք գործելու համար։

Կեղծաւորներ, դուք որ ձեր եղբայրը չէք սիրեր, որ ձեր մօտն է, ի՞նչպէս կը յաւակնիք սիրել մարդկութիւնը որ չէք տեսեր։

Ասոնք այն ծուլերն են որ կ'ընթ[illegible] թող եւ հանգիստ փորս կշտացնել [illegible] ապրիլ վայելչօրէն, ինծմէ [illegible]

Աւէլ երկու եղբայրներ, մէկը կար[illegible] միր, իսկ միւսը ազգայնական (Դաշնակցական)։ Յիշեցէք երկուքին նկարագիրը եւ պիտի տեսնէք թէ ինչ հակառակութիւններ կան երկուքին միջեւ։ Առաջինը ճգճիմ բնաւորութեան տէր, իսկ վերջինը վեհանձն, ազատամիտ հայրենասէր եւ մարդասէր։

Ան որ ընտանիքի եւ ազգի մը զաւակը կը սոսկայ, ան կը [illegible] կ'ըսէ թէ մարդկութեան պիտի ծառայէ եւ անոր ընծայէ իր ուժը։

Մարդ իր զաւակը սիրելով է որ կրնայ դրացիին զաւակը սիրել։

Նոյնպէս ազգը սիրելով է որ կը[illegible]նայ մարդկութիւնը սիրել։ Միւս բաները զառանցանք է։

ՄԵՆ - ԺԷ

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ՄԱՐԹԻՆ ՄՕՋԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

»»» · · «««

Զալըխեանի պատասխանները ընդհ. դատախազին

ՊԱՇՏՊԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ ԲՈՂՈՔԵՑ ԴԱՏԱՒՈՐ ՔՈՐՐԻԿԸՆԻ «ԴԷՄՔԻ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ»

(11ՐԴ ՆԻՍՏ, 26 ՅՈՒՆԻՍ — ՇԱՐ.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԵՐԿԱՆԵԱՆ

— Սրբազանին սպանութիւնը դեկտեմբեր 24ին չէի՞ր գիտեր:

= Թերթերուն մէջ կարդացի: Չէի գիտեր.

- Ճիշդ չէ՞ որ կախէն եաք երկու երեք մարդ բռնեցին քեզ:

= Այնանկ բան չեղաւ: Ժառնուրդին մէջ շփոթ կը դարձէին եւ ես ամբոխին հետ դուրս ելայ: Իսկ դուրսը կար. Զատիկեան դիմաւորեց զիս:

— Երկու հոգի չբռնեցի՞ն քեզ:

Ոչ:

- Գիտե՞ս Կորկոտեանը որ մազերէդ բռնեց եւ զգետնեց քեզ:

Դուրս կ'ելլէի, մէկը ձգեց զիս. չեմ գիտեր ով էր:

Կը ճանչնայի՞ր Կ. Զատիկեանը:

Մէկ երկու անգամ տեսած եմ, բայց չեմ խօսած հետը

Դատաւոր Քորրիկըն.—Դուրս ելած ատենդ մէկը բռնե՞ց մազերէդ:

Մէկը բռնեց, բայց չեմ գիտեր ով:

Դատաւոր.— Լաւ:

⁂ Շերիտըն — Այսչա՞փ:

Այսպէս վերջ գտաւ Ոսկան Երկանեանի հարցաքննութիւնը:

ՄԱՐԹԻՆ ՄՕՋԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Շերիտըն վկայի աթոռը հրաւիրեց այսօրուան երրորդ ամբաստանեալ վկաններէն ընկ. Մօզեանը, որուն բրաւ սա ուղղակի հարցումները.—

— Անո՞ւնդ

= Մարտիրոս Մարթին Մօզեան:

— Ո՞ւր կը բնակիս:

Նիւ Եորք:

Քանի՞ տարեկան ես:

- 41 կամ 42

— Ամուսնացա՞ծ ես

= Այո:

- Զաւակներ ունի՞ս:

- Երեք հատ

- Քաղաքացի՞ ես

- Այո:

— 1924—25ի՞ն քաղաքացի եղար:

= 1923ին.

— Ծնած ես Թրքահայաստանի Սվազ քաղաքը:

= Այո.

— Ամերիկեան Միսիոնարական քոլէճը գացա՞ծ ես:

= Ոչ քոլէճ, այլ բարձր վարժարան:

— Երկաթագործի խանութ աշխատա՞ծ ես:

= Այո:

- Դաշնակցութեան անդա՞մ ես:

= Այո.

— Ե՞րբ անդամ եղած ես Հ.Յ. Դաշնակցութեան.

= 1910ին.

— Մեծ պատերազմին բեր կամաւոր գացի՞ր:

- Արձանագրուեցայ, բայց չգացի

— Զկանչուեցա՞ր:

Այո:

— 1927ին եւ 1933ի միջեւ ո՞ւր կ'աշխատէիր:

- Տարբեր տեղեր:

— 1933 դեկտեմբեր 24ին միեւնոյն տեղը կը բնակէի՞ր Ոսկ. Երկանեանի հետ.

— Այո:

— 1933 դեկտեմբեր 24ին Ս. Խաչ եկեղեցին գացի՞ր:

- Այո.

- Քեզի հետ ով էր:

Ոսկան Երկանեանը:

— Գիտէ՞իր որ այդ կիրակին Դուրեան Արքեպիսկոպոս հոն պիտի ըլլար:

= Այո.

— Անցա՞ծ ես այդ եկեղեցիէն:

Ոչ:

— Սովորաբար 27րդ փողոցի ժա՞մը կ'երթաս.

= Այո:

— Այդ կիրակին Ս. Խաչ եկեղեցին գացիր:

= Այո.

— Առէջ առաջ հոն գացա՞ծ էիր

= Այո.

— Ե՞րբ

= 2 — 3 տարի առաջ:

— Ինչո՞ւ հոն գացիր:

= Դուրեան սրբազան պիտի պատարագէր:

— Ո՞ր ատեն ժամ գացիր:

= 9.30 — 10ի ատենները:

— Երբ ժամ մտար, դէպի խորանը ո՞ր կողմը նստար:

= Նախ Երկանեանի հետ ձախ կողմը նստայ, յետոյ երբ դուրս ելայ, տեղս գրաւուած էր եւ նստայ աջ կողմը

Ժամը 1 ըլլալով նիստը յետաձգուեցաւ ժամը 2ին:

Երբ վերադարձանք, ոստիկանները բռնած էին դէպի դատարան տանող անցքերը եւ ներս մտնողներուն վրայ խառնի կը հսկէին: Իմացանք թէ նախկինները ներս քիղունուեր են եւ մնացեալները կեցեր էին դուրսը:

Դատարանին ներսը հանդիսականներու ճնշող մեծամասնութիւնը կին էր:

ՇԱՐ. ՄՕԶԵԱՆԻ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ

Գ. Շերիտըն ժամը 2էն ետք վերսկսաւ կիսատ թողած իր հարցաքննութիւնը:

— Դատախազին կողմէ քեզի եղա՞ծ է սա հարցումը եւ դուն տուա՞ծ ես սա պատասխանները.

« — Երբ ժամ գացիր, Ոսկան Երկանեանի հետ, նստա՞ր նոյն տեղը:

— Ոչ:

— Ինչո՞ւ:

— Երբ եկեղեցի երթաւ.կրնա՞ս ուզած տեղդ նստիլ:

— Երբ ժամ գացիր, ո՞ր կողմը նստար:

= Ձախ.

— Եւ քու բարեկամդ, Ոսկան, ա՞ջ կողմը

Այո

Այս պատասխանները տուի՞ր:

= Այո, բայց սխալներ կան:

— Երբ եկեղեցի գացիք, ո՞ւր նստաք ...

Ճշդութեամբ՝ նստանք ձախ եւ նստանք միասին.

— Վար եկուր:

(Մօզեան վար կ'իջնէ աթոռէն եւ կը մօտենայ Շերիտընին), —Քանի՞ ոտք բարձր ես:

— 5 ոտք:

— Նստարանին վրայ ելլելով, զարկի՞ր Սրբազանին:

= Ոչ:

— Ով եւ է կերպով զարկի՞ր բրբազանին:

= Երբեք:

— Դաշնա՞կ ես:

= Այո:

— Ե՞րբ ձերբակալուեցար:

= 1933 դեկտեմբեր 24ի գիշերը ժամը 11ին տանս մէջ:

— Լէյլէկեանը կը ճանչնայի՞ր:

2—3 տարէէ ի վեր:

— Սարգիսեա՞նը:

Ճանչցայ դեկտեմբեր 24էն մէկ շաբաթ առաջ:

— Երկանեա՞նը:

= Երկրին մէջ միասին դպրոց կ'երթայինք

— Զալըխեա՞նը:

— Տարի ու կէս առաջ:

— Սարաֆեա՞նը:

Տարիուկէս:

— Միրիճանեա՞նը:

(Զկրցայ լսել):

— Զատիկեա՞նը:

Դեկտ. 24էն առաջ չէի ճանչնար:

— Անդրէասեա՞նը

- Կը ճանչնայի.

— Լէյլէկեանը ո՞ւր տեսար եկեղեցիին մէջ:

= Աջ կողմը, դէպի ճակատը:

— Սարգիսեանը ո՞ւր տեսար:

= Եկեղեցիին մէջ:

— Զալըխեանը տեսա՞ր:

= Ոչ:

— Միւսները տեսա՞ր: = Ոչ:

— Ուրեմն քանի՞ հոգի տեսար:

= 3 հոգի, Լէյլէկեան, Սարգիսեան եւ Երկանեան:

— Տեսա՞ր այս դանակը (ցոյց կուտայ):

= Երբեք:

— Դուն զարկի՞ր կամ յարձակեցա՞ր սրբազանին վրայ:

— Ոչ երբեք:

Շերիտըն հրաւիրեց դատախազը հարցաքննելու վկան:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՄՕԶԵԱՆ

— Դուն կը խօսի՞ս անգլիերէն

—Կը խօսիմ, բայց հաս կ'ուզեմ հայերէն խօսիլ:

Հոս վէճ մը սկսաւ դատախազին եւ Մօզեանի միջեւ, անգլիերէն խօսիլ չխօսելու մասին: Քամինսկի յամառօրէն կը պնդէր որ Մօզեան անգլիերէնով պատասխանէ: Մօզեան նոյնքան յամառօրէն կը պնդէր հայերէնով: Պահ մը դատաւորը միջամտեց՝ օգուտ չըրաւ: Գ. Շերիտըն միջամտեց՝ նորէն օգուտ չըրաւ. Մօզեան կը պնդէր ու տեղի չէր տար: Դատարանը ծաղրը տպաւորութեան ներքեւ կը գտնուէր եւ դատին ընթացքը տաղտկալի սկսած էր ըլլալ: Վերջապէս նորէն կանչուեցաւ պաշտօնական թարգման Գ. Թէքաթլեանը, որ պէտք է ըսել թէ կը ջանայ բարեխղճօրէն կատարել իր պաշտօնը մինչեւ հիմա: Թէեւ իրեն համար դժուար է անթերի ըլլալ:

—Ե՞րբ յիշողութիւնդ աւելի լաւ էր, 1933 դեկտ. 24ի՞ն թէ հիմա:

= Կախում ունի պարագայէն:

— Քու յիշողութիւնդ սպանութենէն մէկ օր ետք աւելի՞ լաւ էր թէ հիմա:

— Գիտի պատասխանեմ ինչ որ կը հարցնես:

— Ե՞րբ իմացար թէ սպաննուած է Դուրեան սրբ.ը:

= Իմացայ (Ծիծաղ):

— Դուն ձերբակալուած էիր այս սհիրին համար, կը յիշե՞ս: = Այո:

— Քու ձերբակալութենէդ յաջորդ օրը Գ. Քոհէնի կողմէ հարցաքննուեցար, կը յիշե՞ս: = Այո:

Գ. Քամինսկի հարցումներով ուզեց ճշդել Մօզեանի սկզբնական յայտարարութիւնները Երկանեանի հետ եկեղեցւոյ մէջ, ո՞ր տեղ եւ ի՞նչպէս նստելու մասին:

— Երկանեանի հետ լաւ բարեկա՞մ էիր: = Անշուշտ:

— Միասի՞ն գացիք ժամ: = Այո:

— Դուն գիտէի՞ր թէ Դուրեան սրբ. պիտի պատարագէ: = Այո:

— Զըսի՞ր Երկանեանին այդ բանը:

= Զեմ յիշեր:

— Ինչու երբեք չըսի՞ր Երկանեանին թէ Դուրեան սրբազանը պիտի պատարագէ այդ օրը: = Զեմ յիշեր:

— Կը ճանչնա՞ս Քիրիչեանը:

= Անունով կը ճանչնամ, իմ քաղաքցին է

— Լսեցի՞ր դատարանին մէջ, երբ ան վկայեց թէ բռնած է քեզ: = Ոչ:

— Թէ երկու հոգի բռնեցին քեզ:

= Զատիկեանն բռաւ տարիկս:

— Սարգիս Տէմիրճեանի հետ խօսակցութիւն ունեցա՞ր Ցիֆֆհ էվընիւին վրայ: = Այո:

— Ըսա՞ր իրեն թէ դրօշակը անարգելուն համար պիտի սպաննես Դուրեան սրբ.ը,թէ գիտես որ եկեղեցական աթոռի վրայ պիտի նստիս:

= Բացայայտ զրպարտութիւն է տարիկս:

— Ինչո՞ւ պիտի զրպարտէր քեզ:

- Իր խղճին ձգուած հարց է այդ:

— Եկեղեցիէն ներս բռնեցի՞ն քեզ:

Եկեղեցիէն դուրս՝ այո:

— Ո՞վ բռնեց քեզ:

= Նախ չտեսայ, յետոյ տեսայ որ Կար. Զատիկեանն էր:

— Ճիշդ չէ՞ որ դուն նստարանին վրայ ելար եւ զարկիր սրբազանին:

- Ոչ երբեք:

— Ո՞ւր կը նստէիր:

— Առջեւէն 3րդ կամ 4րդ նստարանը:

— Մր. Քոհէնր հարցուց քեզի թէ ո՞ւր նստած էիր: = Այո:

— Որո՞ւ միջոցաւ պատասխանեցիր, թարգմանի՞ թէ անգլիերէնով:

= Մասամբ թարգմանի միջոցաւ եւ մասամբ անգլիերէն:

Գ. Քամինսկի հոս խիստ հարցաքննութեան տակ առաւ Մ. Մօզեանը անգլիերէն գիտնալու — չգիտնալու եւ իր յայտարարութիւնները ուղիղ կամ սխալ թարգմանուելու հարցի մասին: Դատախազը որոշած էր անպայմ ըլլալ եւ ապացուցանել թէ Մօզեանի սկզբնական յայտարարութիւնները ուղիղ թարգմանուած էին: Մօզեան պնդեց միշտ հակառակը: Դատախազը յետոյ ծանօթ թէյասեղանին մասին ալ հարցուց ամէնէն վերջը եւ փակեց հարցաքննական իր գործը կըրակը:

— Քլըպի թէյասեղանին գացի՞ր:

. Այո.

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՄՕԶԵԱՆ

— Ծանօթ դէպքէն մէկ շաբաթ առաջ քլըպի թէյասեղանին գացի՞ր

= Այո:

—Հոն դրսէն շատ մարդիկ կայի՞ն:

= Համակիրներ եւ ուրիշ մարդիկ կային:

— Անցեալ շաբթու հոս տեսա՞ր Կար. Զատիկեանը: = Այո, տեսայ:

— Զատիկեան բռաւ թէ դուն նստարանին վրայ ցատկեցիր եւ ձեռքդ բարձրացուցիր:

= Կարծեմ լսեցի

— Ճի՞շդ է այդ: — Ոչ:

Գ. Շերիտըն կարդաց Կ. Զատիկեանի վկայութեան այն մասը, որ նստած տեղի հարցին մէջ կը համապատասխանէ Մօզեանի բռածին.

— Դրօշի մասին Ցիֆֆհ էվընիւի վրայ Սարգիս Տէմիրճեանի հետ խօսակցութիւնդ Նիքոլայի դէպքէն առաջ չէ՞ր:

Այո: Ասիկա պարզ զրպարտութիւն է:

Գ. Քամինսկի առարկեց այս ձեւով հարցին եւ Գ. Շերիտըն վերլարգաբելով նոյն հարցումը, Մօզեան տըւաւ նման ժխտական պատասխան մը թէ Սարգիս Տէմիրճեան զրպարտած էր:

Մօզեանի քննութիւնն ու հարցաքննութիւնը լրացած ըլլալով, վկայի աթոռը կանչուեցաւ Յուան Կոնզալէս Զալըխեան, որուն ուղղակի քննութիւնը Գ. Շերիտընի կողմէ նոր մթնոլորտ մը ստեղծեց դատարանին մէջ: Այդ քննութիւնը կիսատ մնացած ըլլալով — ժամը 4 եղած էր, այժմ կուտամ ամբողջութեամբ:

12ՐԴ ՆԻՍՏ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 27 յունիս — Այս օրուան դատավարութիւնը նշանակելի եղաւ ոչ միայն ամբաստանեալ Յուան Կոնզալէս Զալըխեանի փայլուն վկայութեամբ, այլ նաեւ պաշտպան փաստաբան Թոմըս Ի. Շերիտընի երկու կորովի ելոյթներով, որոնք դատական ատեանը պահ մը դրին ամենայն լարուած ուշադրութեան եւ որ եւ է նոր դարձուածքի մը ակնկալութեան ներքեւ: Գ. Շերիտըն բուռն կերպով բողոքեց նախ դատաւոր Քորրիկընի դիմային արտայայտութեանց դէմ, որոնք կրնային նախապաշարել երդուեալները, եւ յետոյ երկրորդ անգամ աւելի բարձր ձայնով եւ շեշտով բողոքեց դատաւոր Քորրիկընի ապօրինի տեսակցութեանց դէմ երդուեալներու հետ, ու պահանջեց անկանոն դատավարութեան յայտարարում եւ երդուեալներու ցրւում: Այսպիսի խնդում մը սպասելի էր վերջոյ դարձանուեցաւ երկու կողմին համաձայնութեամբ:

Այսօր ալ, ինչպէս երէկ, դատարանի բոլոր աթոռները գրաւուած էին եւ դուրսն ալ տակաւին կը մնային շատեր: Օդը շատ տաք էր:Ինչպէս գրած էի, երէկ կէսօրէ ետք վերջին կէս ժամուն վկայի աթոռը կանչուած էր ամբաստանեալներէն ընկ. Յուան Կոնզալէս Զալըխեանը, որուն քննութիւնը կիսատ մնացած էր ժամը 4 հասած ըլլալով: Այս առտու բնականաբար նոյն աթոռը պիտի հրաւիրուէր ընկ. Յուանը, ամբողջացնելու իր վկայութիւնը եւ ենթարկուելու բուռն ու երկարատեւ հարցաքննութեան մը, դատաւոր Քորրիկընի ալ մասնակցութեամբ: Ընկ. Յուան արդարեւ եղաւ ամէնէն երկար հարցաքննուողը դատավարութեան սկիզբէն մինչեւ հիմա, եւ տուաւ բիւրաւոր հարցումի բանաւոր, համոզիչ ու մտացի պատասխաններ: Իր վկայութեան առաջին մասերը երէկ յետ միջօրէի քննութենէն են:

ԶԱԼԸԽԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Օրինական երդումը ընելէ ետք ընկ. Յուան Կոնզալէս նստաւ աթոռը եւ ըսաւ թէ իր ամբողջ անունն է Յուան Կոնզալէս Զալըխեան եւ կը բնակի Նիւ Եորք: Անոր իր մօտ կանչեց հայ թարգման Թէքաթլեանը, որուն միջոցաւ սա յայտարարութիւնն բրաւ.—

«Ներողութիւն կը խնդրեմ Գ. դատաւորէն, երդուեալներէն ու ատեանին անկատար անգլիերէն խօսելուս համար, բայց պիտի ջանամ իմ լաւագոյնս ընել թերի լեզուովս տալու անգլիերէն պատասխաններ»:

Յուանի այսյայտարարութիւնը մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծեց դէպի իր աթոռը եւ փարատեց այն ծանր մթնոլորտը, որ առաջ եկած էր նախորդ երկու ամբաստանեալ ընկերներու անգլիերէնով հարցաքննութեան մէջ մուծէն: Ու Գ. Շերիտըն սկսաւ իր քննութեան

— Ամուսնացա՞ծ ես: = Ամուրի եմ:— Ո՞ւր ծնած ես: = Փանամա:

— Հայաստան վերադարձա՞ծ ես:

= 1910 թուականին ծնողքս վերադարձան իրենց ծննդավայրը եւ զիս միասին տարին:

— Հայրդ եւ մայրդ ի՞նչ եղան:

= Մեծ կոտորածներու ժամանակ հայրս եւ մայրս սպաննուեցան:

—Դուն ի՞նչ եղար:

= Հինգ տարի Արաբներու մօտ մնացի:

— Ե՞րբ եկար Ամերիկա:

= 1929 յունիս 9ին:

— Ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանիս:

= Հ. Յ. Դաշնակցութեան կը պատկանիմ:

—Նիւ Եորքի մէջ ո՞ւր կը բնակէիր:

- 27րդ փողոցը:

— 1933 դեկտ. 24ին 187րդ փողոցի եկեղեցին գացի՞ր:

- Այո

— Ժամը քանի՞ն էր: = 10ին:

— Որո՞ւ հետ գացիր: — Մինակս

— Այդ եկեղեցինուրիչ անգամ գացա՞ծ էիր:

= Առաջ չորս անգամ գացած էի:

— Երբ եկեղեցին գացիր, ո՞ւր նստար:

= Նստայ ետեւէն հաշուելով երկրորդ նստարանը:

(Շար.)

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ո՞Վ Է ՅԱՆՑԱՒՈՐԸ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒԹԻՒ

Պոլսոյ Ջամհան թերթը կը գրէ.—

Պատմութիւնը ծանօթ է: Օր մը կը գոցեն Նասրէտտին Հօճայի կինդաէին: Հօճան իր ցաւը պատմելու կ'երթայ հարեւաններուն: Մէկը կ'ըսէ.— Դուն ես յանցաւորը, սխտին դուռը բաց թողելու չէիր:Ուրիշ մը կ'ըսէ.— Դուն ես յանցաւորը, պահապան մը գնելու էիր: Երբ երրորդ մըն ալ դուն ես յանցաւորը կ'ըսէ, Հօճան զայրացած կ'ընդմիջէ.

— Հասկցանք, յանցաւոր ենք որ ախոռին դուռը բաց ձգած եւ պահապան չենք դրած, բայց ի սէր Աստուծոյ, կենդանի գողցողը բնաւ յանցանք չունի՞...

Այս պատմութիւնը յիշեցինք, Թրակիոյ Հրեաներու արտագաղթի լուրը կարդալով: Ամբողջովին չենք գիտեր թէ ի՞նչ տեղի ունեցած է Թրակիոյ մէջ եւ ի՞նչպէս եղած է որ Հրեաները յանկարծ ստիպուեր են գաղթել: Ըմէյթ փաշայի գեկոյցէն եւ յայտարարութիւններէն յետոյ, բնականաբար այլ եւս վերջ պիտի գտնէ Հրեայ հայրենակիցներուն խուճապը:

Բայց կ'արժէ խնդիրը քննել նաեւ հանրային կարծիքի տեսակէտով:Նախ բանի որ մասնաւոր տեղեկութիւններ չունինք Թրակիոյ գաղթի մասին, եւ պաշտօնական զեկոյցներէն է որ կ'իմացանք թէ բաւական թիւով հրեայ հայրենակիցներ գաղթած են կամ ստիպուեր են գաղթել: Հոս փափուկ կէտ մը կայ: Արդեօք ինչո՞ւ Հրեաները յանկարծ գաղթեցին կամ ստիպուեցան գաղթել: Սկիզբէն ի վեր, Թուրքիոյ Հրեաները որ եւէ ճնշում կրած չեն եւ. հետեւաբար կարելի չէ ընդունիլ որ առանց պատճառի դէպ ընթացք ցոյց տրուած է անոնց նկատմամբ: Միւս կողմէ, առանց կրակի ծուխ ալ չկայ, եւ առանց պատճառի այդ գաղթի նման կարեւոր դէպք մը տեղի չունենար:

Մեր հրեայ հայրենակիցները հինէն ի վեր միակ տարրն են որ ամէնէն քիչ հոգ պատճառած է երկրին, եւ կամ բնաւ չէ պատճառած: Ասիկա կրնանք անվարան յայտնել: Բայց Հրեաներն ալ պէտք է խոստովանին թէ անոնսական հարցերու մէջ պէտք եղածին չափ չեն յարգած երկրին շահերը:

Մեր նպատակ չէ իրենք վիրաւորել: Կ'ընդունինք նոյնպէս որ պէտք է նկատի ունենան իրենց անձնական շահը:Բայց ստիպուած են հաշուի առնել նաեւ շահերը այն երկիրներուն ուր կը բնակին: Որովհետեւ անկարելի է մէկու այդ երկիրները յանցաւոր նկատել հակահրէականութեան համար: Հրեաները մեզմէ աւելի գիտեն որ այսօր տնտեսութիւնն է աշխարհի առանցքը:

Մեր այս տողերով, որոնք խրատանքներ բառը կրնելով կը գրենք՝ խիղճին կարեւորութեան պատճառով, նպատակ ունինք Հրեաներուն ուշադրութիւնը հրաւիրելու այս փափուկ կէտին վրայ: Թուրքին հետ շատ դիւրին է ապրիլ: Թուրքերը աշխարհի ամէնէն վեհանձն ժողովուրդն են. բայց Թուրքին այս անհման առաքինութիւնը պէտք չէ մինչեւ վերջ չարաշահուի: Որովհետեւ վերջ ի վերջոյ մենք ենք որ արիւն թափած ենք այս երկրին փրկութեան համար, եւ հետեւաբար մեր իրաւունքն է պահանջել որ թոյլ տրուի մեզի օգտուիլ երկրին բարիքներէն:

✕

ՄԻԼԼԻԷԹ կը գրէ.— Թրակիոյ կարգ մը վայրերէն Հրեայ ընտանիքներ եկած են Պոլիս: Մեծ մասը Ջանաք Գալէէն, Կէլիպոլուէն, Ուզուն Քէօփրիւէն, Գըրքլար էլիէն եւ Լիւլէ Պուրկազէն են: Այս Հրեաները մտադիր են հոս գործելու: Եկողներուն մեծ մասը իրենց բնչքերը միասին բերած են,եւ կալուածներն ալ ծախած:

Եթէ կատարուելիք քննութեամբ հաստատուի թէ ճնշում մը գոյութիւն ունի, յանցաւորները դատարանի պիտի յանձնուին: Բայց կառավարական այս քննութիւնը արգելք մը չէ որ բողոքարկուները դատարան դիմեն այն անձերուն դէմ, որոնց համար կը պնդեն թէ նեղած են զիրենք:

Տեղեկացանք Պոլիս եկած կարգ մը հրեայ ընտանիքներու հետ: Ոմանք ըսին թէ Պոլիս եկած են աւելի լայն ասպարէզի վրայ գործելու եւ յայտնեցին թէ իրենց հարազատ հայրենակիցներ են: Ուրիշներ ալ յայտնեցին թէ եկած են, վախնալով որ քարոզչութեան ազդեցութեան տակ մասնաւոր ճնշումներու կրնան ենթարկուիլ ժողովուրդին կողմէ: Շատեր ալ բրաբու նայելով եկած են:

⁂ Պոլսոյ հրեայ վաճառականներէն Նիսիմ Թարանթօ էֆ. յայտարարեց մեր խմբագրին.— Մեր ընկերներէն ոմանց Թրակիայէն հեռանալը նախ զարմանք եւ մտահոգութիւն պատճառեց մեզի, բայց վճռապէս կ'ենթադրենք թէ մէջտեղը թիւրիմացութիւն մը կայ: Եւ ասիկա հաստատուեցաւ այն յայտարարութեամբ զոր բրաւ վարչապետ Ըսմէթ փաշա: Այսօր հրէական խնդիր մը գոյութիւն չունի Թուրքիոյ մէջ: Մեր փոքրերէն սկսեալ մինչեւ մեծերուն արիւնին մէջ մտած է թրքութիւնը: Այնքան թրքացած ենք որ չենք կրնար բաժնուիլ այս հայրենիքէն: Մեր տղաքը թրքական մշակոյթի համաձայն կը դաստիարակենք: Հինգ դար յետոյ իսկ խնդրոյ առարկայ չպիտի կրնայ ըլլալ նման թշնամութիւն մը: Արդէն մէջտեղը խնդիր չկայ»:

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

oooo

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Փարիզի շրջանին սկաուտական խումբերը շաբաթ գիշերուընէ սկսեալ բանակած էին Ռոպէնսոնի բարձունքը եւ այդ առիթով Կոմիտաս երգչախումբին հետ միասին սարքած էին դաշտահանդէս մը, որ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ:

Կիրակի կէս օրէն վերջ փոքր հանդէս մը տեղի ունեցաւ, որուն ընթացքին Կոմիտաս երգչախումբը Գ. Նշան Սերգոյեանի ղեկավարութեամբ երգեց քանի մը ազգային երգեր, Գ.Ս. Տէր Թովմասեան բացատրեց Վարդանանց նշանակութիւնը: Հ. Մ. Ը. Մ.ի հիմնադիր եւ ազգային բժշկապետ Գ. Գ. Ցակորեան խօսեցաւ պարզ բայց գեղեցիկ ճառ մը, ձաղկելով Հ. Մ. Ը.Մ.ի դէմ եղած վերջին ձեռնարկը եւ պանծացնելով այդ Միութեան գործն ու նպատակը:

Պարերը անցան շատ մեծ խանդավառութեամբ եւ տեւեցին մինչեւ ուշ ատեն գիշերը.

Իսկ բանակումը վերջացաւ կիրակի երեկոյին մեծ կանոնաւորութեամբ: Կը շնորհաւորենք Փարիզի շրջանին խմբապետ Ժ. Մինթաճեանը, անոր գեղեցիկ կազմակերպութեան համար:

Ներկայ մը

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

— o —

ԺՆԵՒԷՆ կը գրեն մեզի.—

Տեղական վարժարաններու մէջ, կարգ մը հայ աշակերտներ լաւ վկայագիրներ ստացան:Երկու աշակերտներ Գարգեւ Նիկոլեան եւ Սարգիս Կարապետեան աւարտեցին քոլէճի շրջանը: Կարապետ Աղասեան, բացարձակ որբ մը, Գեղարուեստից վարժարանի ճարտարապետական բաժինէն Բ. դասարանի առաջնութիւնը շահեցաւ լաւագոյն նիշերով, իսկ Վիգէն Գարմէն մասնակցելով քոլէճի բարձրագոյն դասարաններու Աշխերու Դաշնակցութեան մրցումին, ստացաւ առաջին մրցանակ, միակը իր դասարանին մէջ:

Այս ուրախալի լուրերը կը հաղորդեմ «Յառաջ»ի, որովհետեւ գիտեմ թէ ան որքան կը գնահատէ արժէքները, մանաւանդ որբերուն:

⁂Գէյլութի ամերիկեան բժշկական համալսարանի այս տարուան շրջանաւարտներուն մէջ կը գտնուի նաեւ Օր. Բերկրուհի Զէթըրեան,մօրեղբօր աղջիկը ծանօթ լուսանկարիչ Գ. Ճօզոյեանի, որ իր աւարտական քննութիւնները անգլիերէնով մեծ յաջողութեամբ անցընելէ յետոյ, նոյնքան յաջողութեամբ փայլած է նաեւ ֆրանսական կառավարութեան պաշտօնական քննութեանց մէջ, այս անգամ զուտ ֆրանսերէն.

Օր. Զէթըրեան, իր շատ երիտասարդ տարիքին մէջ բժշկուհիի տիտղոսը ստանալէ յետոյ, հրաւիրուած է Լաթաքիա քաղաքը, իր բժշկական ասպարէզին նուիրուելու:

ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱՒ Պ. Թաթարէսքու, Ռումանիոյ վարչապետը, ելմտական նախարարին հետ: Կարեւոր խորհրդակցութիւններ պիտի ունենայ ֆրանսական կառավարութեան հետ:

ԵՐԵՔ ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔԻ փոխառութիւն մը հրապարակ հանուեցաւ կառավարութեան կողմէ, ի հաշիւ տասը միլիառի որ արտօնուած էր 1933 դեկտեմբերին: Պարտաթուղթին արժէքն է 1000 փրանք, տոկոսը՝ 4 առ հարիւր, գինը՝ 950 փրանք, վճարելի 50 տարիէն եւ 400 փրանք պարգեւով:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՊԵՏՐՈՍՈՎ, որ Լէնինի եւ Մարտովի հետ կը կազմէր Պլեխանովի եւ Աքսէլրոտի աշակերտներուն երրորդութիւնը, իբրեւ հիմնադիրներէն Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան, մեռաւ Փարիզի մէջ: 65 տարեկան էր: Մինչեւ իր մահը կը հրատարակէր փոքր ամսագիր մը, «Սոցիալ դեմոկրատի մը յուշերը»:

ՂԱԼԱԹԻԱՅ (ՊՈԼԻՍ) Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին բռնագրաւող սրիկաները դատ բացած են խնամակալներուն եւ պահապանին դէմ, յայտնելով թէ իրենց վրայ յարձակած եւ մահուան սպառնալիք բրած են...

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Չորեքշաբթի օրուան մրցումը աւելի հետաքրքրական եղաւ: Երկու մրցորդները, Մարթանօ եւ Անթօնին Մաներ իրարու օգնել չճգեցին, բայց այս հանգրուանին, Պերփինեանի – Քաքս (102 քիլոմեթր) առաջին հանդիսացաւ Մարթանօ, երկվայրկեան առաջ մտնելով Քաքս: Երկրորդ եղաւ Մաներ: Լափըէյի վազքը մագլցելուն մէջ շահեցաւ սպանիացի Թրուէպա, որ անցած տարի «լեռներու թագաւոր»ը հռչակուած էր:

Մարզական շրջանակները անհամբեր կը սպասեն այսօրուան եւ վաղուան մրցումներուն ելքին: Երկու մրցորդներուն միջեւ իսկական ճակատամարտ մըն է որ կը մղուի: Մարթանօն պիտի ջանայ ընդհ. դասակարգման առաջնութիւնը խլել իր մրցակիցէն որ վեց վայրկեանի տարբերութիւն ունի: Այսօր ուրբաթ՝ կը կտրեն Տիներ – Նիս (156 քիլոմէթր) նոյնպէս լեռնային: Իսկ շաբաթ դադար է Նիսի մէջ: Նիսէն վերջ մրցումը պիտի վերսկսի Պիրէնեան լեռներուն մէջ: Դասալիք եղան երեք հեծելանւորդներ եւս՝ գերմանացի երկու եղբայրներ, Ցոլֆէ եւ փլամանացի Վիլաթէյ:

62 հոգիէն մնացած են 44 հոգի:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՎՌԱՄՄԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ ՋԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այս կիրակի առաւօտ ժամը 9էն իրիկուան ժամը 9

ՄԷՕՑՈՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ (Փոգ Աղբիւրին մօտ)

Բանախօսութիւն, երգ, պար. եւլն.

կը նուագէ Եփրատ նուագախումբը: Ճոխ պիւֆէ ժողովրդ. գիներով

Հաղորդակց. միջոց.– Առնել 23 կամ 32 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Ֆէրմ տը Մուլինօ: Էնվալիտէն շոգեկառք, իջնել Մէօտօն Վալ Ֆլորի:

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ 29 ՅՈՒԼԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2էն 10

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ — 1. Պուլվար տիւ Նօր, Լը Ռէնսի

Մարզական խաղեր. երաժշտութիւն եւ սիրուն անակնկալներ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՃԱԶ ՊԱՆՏ ... ՊԱՐ ... ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

Անծրեւի դէմ պաշտպանողական միջոց

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Հաղորդակց. միջոց.– Օթօպիւս Օբէրաէն կամ Ժորէսէն 21 AB.: Կար տը լ'Էսթէն կարկամի գիծը, իջնել Ռէնսի – Պավիյօն:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ կողմէ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ԱՐԺԱՆԹԷՕՅԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

Պիտի բանախօսէ՝ ՏԻԿԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

Գեղարուեստական խնամեալ բաժին: Բանախօսութիւն, երգ, նուագ, արտասանութիւն եւ ցայգական պարեր:

Հաղորդակ. միջոց.– Եօգեկսաք՝ Սէն Լազարէն, Փորթ Մայիօյէն հանրակառք թիւ 40 եւ իջնել կար Արժանթէօյ, ուրտեղէն առնել օթօպիւս եւ իջնել Fontaine Rosière, ուր պետի սպասեն առաջնորդներ:

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած կուսէնվիլի ՏՕՐՐՈՍ խումբին կողմէ

Այս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն կուսէնվիլի անտառին մէջ

բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ պարեր.

կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ:

Ց. Փարիզ եւ գաւառներ

Հ. ... Դ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՎԻՇԱՊ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Պէքոնի ծանօթ հաւաքավայրը:

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Ջաւարեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Ճիհանեանի բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու Քրիստափոր, Մուրատ եւ Ռոստոմ (Շաւ) բոլոր ընկերները այսօր ուր. երեկոյ ժամը 7.30ին Ակումբին մէջ: Շար. նախորդ երկու ժողովներու: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Cours Lafayette, Café de la Gareի սրահը: Շրջ. ժողովի որակարգերու շարունակութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՎԱԼԱՆՍԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի օրակարգի:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13e)

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Եախամձեռնութեամբ

Մարսէյլի Պոլսեցիներու Միութեան եւ նախագահութեամբ Թեմիս հրաժարեալ Առաջ. Դր. եպ. Գալաքեանի և յիշատակ ցկ. Զապէլ Ասատուրի (Սրապիլ). եւ Միութեանս հիմնադիր հանգուցեալ անդամներէն Մինաս Չերազի եւ մնիկ Չիֆթէ-Սարաֆի, այս կիրակի Փօմոնի եկեղեցւոյն մէջ: Ս. Պատարագի եւ Հոգեհանգստեան արարողութիւնները պիտի երգուին ներքաշնակօրէն, Մարսէյլի Կեդր. Դպրաց Դասու կողմէ, ղեկավարութեամբ երաժշտապետ Գ. Լ. Չիլինկիրեանի:

Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ յարգանքի խօսք պիտի առնեն Տիկ Ներ Ն. Քիւլպէնկեան եւ Մասոլէն Եավէր, Պարոններ Ա. Դարպինեան, Գ. Զարոյեան եւ Ա. Աբրահամեան:

Կը հրաւիրուին հասարակութիւնը:

Ուսուցիչ կ'ուզուի

կը փնտռուի,

1.— Ուսուցիչ մը որ որ սիրաբար գիտնայ ֆրանսերէն լեզուն եւ ծանօթ ըլլայ ֆրանսական գրականութեան

2.— Պատմութեան ուսուցիչ մը:

(Երկուքն ալ Սուրիոյ համար)

Դիմել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

ՅՈՒՇԱՏԻՏՐ

ՈՒՐՖԱՅԻ Հայրենակց. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովը կը հրաւիրէ քաղաքի եւ արուարձաններու մէջ բնակող Ուրֆայի եւ շրջանի բոլոր հայրենակիցները այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Պ. Գէորգ Եաթեղբայրեանի բնակարանը- 31, Bld du Nord, La Rosière, Beaumont

Ողիմպիական վիճակ մէջ

կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Հ.Մ.Ը.Մ.ի մարզադաշտին վրայ նաւասարդեան եւ ֆութպոլի խաղերուն կը մասնակցին Լիոնի, Սէնթի, Վալանսի եւ Կրընոպլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղերը:

Ներկայ կ'ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Հիմնադիր եւ Սկաուտներու ազգային պետ՝ Նղբայր ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

"ՄԵՌԵԼՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ..."

»»» · · «««

Հայրիկը համբուրեց Արամ, ճիշդ հարազատի մը նման, ու անոր առաջին գիգիցիկ նուէրյանման, փոքրիկներու յատուկ դէնք մը:

Իսկ Արամ, մօրը առաջարկին վրայ հետեւեալ ոտանաւորը արտասանեց հայրիկին փոխադարձաբար —

Հա՛յ եմ ես, հա՛յ եմ ես,
Սարսափեցէ՛ք իմ դէմքէս,
Հայաստա՛ն ազատող,
Քա՛ջ Վարդանին թո՛ռն եմ ես:

Այս արտասանութենէն վերջ, հայրիկը, մայրիկը, եւ մեծ մայրիկը, բոլորն ալ կարգով անգամ մը եւս համբուրեցին Արամ, որ երբեք չէ մոռցած լեզուն, թէեւ 40 օր հայերէն չէր խօսած օդափոխութեան ընթացքին:

Անցաւ տարի մը իրենց ամուսնութեան թուականէն: Նարդուհին, թէեւ շատ գժուարութեամբ մտած էր այս երկրորդ ամուսնութեան կեանքին մէջ, բայց յակամայ ընտելացաւ, անշուշտ առանց մոռնալու Փայլակը, եւ իր սրտէն հանելու անոր յիշատակը: Դարձեալ, լաւագոյն ընտանեկան բոյն մը չինած էին, եւ ինը ամիս վերջ երկրորդ մանչ զաւակ մը ունեցաւ՝ Օնոնը: (Օվնան – Նարդուհիի եղբօր անունը)

Այս տարի Արամ դարձեալ օդափոխութեան գնաց յուլիս ամսուան մէջ: Այս անգամ հայրիկը տարած էր գիւղը, պէտք եղած կարգադրութիւններ ըրած ըլլալու, եւ ինքնաշարժին յանձնելու համար:

Արամ, հայրիկին հետ համբուրուելէ վերջ ցատկեց ինքնաշարժին մէջ ընկերներուն հետ միասին, չմոռնալով նաեւ մայրիկին, մեծ մայրիկին, եւ Օնոյին ալ համբոյրներ ղրկել:

×

Արայի մեկնումէն հազիւ 10—15 օր անցած էր, երբ օր մը, Արային նոր հայրիկը՝ Պ. Տրիբոն, գործը կիսատ ձգելով գործարանէն տուն վերադարձաւ:

Անկողինին վրայ ինկած «ա՛խ փորս ծակեցաւ», ըսելով կը գալարուէր օձի մը նման:

Դժբախտ Նարդուհին, շուարած այս ու այն կողմ ինկած էր, դարման մը գտնելու համար...:

Մեծ մայրիկը՝ Այրի Տիկին Զարդար Նուպարեան, անմիջապէս բժիշկի դիմեց, որ քանի մը վայրկեան վերջ հասած էր արդէն:

Երկու անբախտներ, հօրաքոյր եւ եղբօրորդի, խենթի նման կը գալարէին անհնարին մէջ, Տրիբոնի անկողնին շուրջը: Բժիշկը քիչ մը սիրտ տուաւ անոնց, հանգստանալու համար, եւ միեւնոյն ժամանակ պատուիրեց որ հիւանդանոց փոխադրեն:

Գործարանին մէջ աշխատանքի պահուն, ծանր բան մը վերցուցած էր, եւ կարեւոր աղիք մը պայթած, զոր դարմանի պահեց բժիշկը:

Միջօ հինգերորդ օրն էր, երբ այդ քաղաքին ամբողջ հայ գաղութը նախաւ, հիւանդանոցին առջեւ, ոչ մէկ մը սեւ ձիերու եւսեւ կառքի մը շուրջ հաւաքուած էր:

Սեւ կառքին վրայ կ'երեւային բազմաթիւ ծաղկեպսակներ որոնց մէկուն վրայ աչքի կը զարնէր եռագոյն ժապաւէն մը, կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն:

Պ. Տրիբոնի հիւանդութենէն մինչեւ մահ: Հինգ օր յետոյ հալած էին իր 30 տարիները.

Քառասուն օրը լրանալէ վերջ օդափոխութենէն վերադարձաւ Արամ:

Այս անգամ մեծ մայրիկն էր որ դիմաւորելու գնաց Արային, քաղաքապետարանի հրապարակը:

Տղան վար իջաւ, եւ անմիջապէս պլլուեցաւ մեծ մայրիկին ձիւտ:

Բայց Արային տարօրինակ թուեցաւ, հայրիկին կամ մայրիկին բացակայութիւնը:

Քիչ յետոյ տուն հասած էին արդէն, ու դժբախտ Նարդուհին արցունքը աչքերուն կը համբուրէր Արայի սիրունիկ այտերը:

Արայ միշտ կը հարցնէր հայրիկը, բայց պատասխանի փոխարէն, արցունքն էր որ կը հոսէր մայրիկին աչքերէն.

— Մամա, բաէ հայրիկս ո՞ւր է, ինչո՞ւ տունը չկայ...:

— ...

— Մամա, մամա, ինչո՞ւ չես ըսեր, հայրիկս գործի՞ գնաց փարիզու:

— Ոչ... անուշիկ ձագուկս:

— Հապա ո՞ւր գնաց նորէն, մամա:

— Նորէն... «Մեռելներու քաղաքը» ... գնաց

— Ե՞Հ, ե՞րբ պիտի գայ նորէն, մամա:

— Ալ չպիտի գայ. իմ պզտիկ ձագուկս, այս անգամ մենք հոն պիտի երթանք....

— Ե՞րբ պիտի երթանք, նորէն օթոյով պիտի երթանք

-Հա մայրիկը մտասոյզ քիչ, երբ որ հայրիկը նամակ գրէ, այն ժամանակ օթոյով պիտի երթանք...:

×

Այդ օրը, մեռելոցի օրն էր: Քաղաքին ամբողջ բնակչութիւնը (ո՞ր ընտանիքն է որ մեռել մը չունի) ճամբայ ինկած էր դէպի մեռելներու քաղաքը.... Թարմ, գոյնզգոյն ծաղկեփունջերով զարդուած էր ամէն կողմ: Ամէն մարդ մէկ-երկու փունջ ծաղիկներ կը քալէր:

Նարդուհին հօրաքոյրը եւ թոռնիկները եւս այցելած էին առաւօտեան, եւ թարմ ծաղկեփունջ մը դնելով Տրիբոնի գերեզմանին վրայ, վերադարձած էին. Չէին թողած որ Նարդուհին ալ այցելէ, բայց մանկամարդ կինը աղաչելով, յաջողեցաւ համոզել մօրաքոյրը:

Եւ կէսօրէ վերջ պատրաստուեցաւ մեկնելու համար դէպի «Մեռելներու քաղաքը»:

Միասին առաւ Արամ, որուն խոստացած էր արդէն, որ միասին պիտի երթային հայրիկին քով: Նոյնպէս Օնոնը որ հինգ ամսուան էր տակաւին:

Գերեզմանատունը բաւական հեռու էր, իրենց տունէն մօտ մէկ ժամ պիտի տեւէր իրեն համար, որովհետեւ, վրան հոգի եւ ոյժ չէր մնացած քալելու: Բաւական քալելէ վերջ, մտան թարմ ծաղկավաճառի մը խանութը եւ փունջ մը գնելէ վերջ շարունակեցին ճամբան:

Օնօնը եւ ծաղկեփունջը միասին էին կառքին մէջ, զոր կը քշէր Նարդուհին, իսկ Արամ, երբեմն մայրիկին կողքէն կը քալէր, շարունակ հարցնելով թէ «Նորէն այն տեղը (քաղաք, հրապարակէն) պիտի առնեն օթօն:

Վերջապէս հասան «Մեռելներու քաղաքը», ուր անհամար բազմութիւն կար:

Մտեցան իրենց գերեզմանին, ուր հայրիկը յաւիտեան կը քնանար ցուրտ հողին տակ:

Նարդուհին կառքը կեցուց գերեզմանի կողքին, եւ սկսաւ Արային գաղտնի արցունքները հոսեցնել ձեռքի ծաղկեփունջին վրայ:

Արայի հարցումին խեղդուած ձայնով մը պատասխանեց Նարդուհին.— Ահիկա է հայրիկին տունը, բայց ինք հոս չկայ, այսօր գործի գացեր է, վաղը նորէն պիտի գանք:

Արամ շատ ուրախացաւ հայրիկը չը տեսնելուն համար: Ինչպէս պիտի համբերէր մինչեւ վաղը, ըմբռնեց նաեւ գերեզմանին շուրջ շինուած երկաթ ձողերէն մէկուն առջեւ, եւ ընկաւ խաղալ ձողէն միւս ձողը ձգուած երկաթ շղթային հետ:

Նարդուհին չկրցաւ բաժնուիլ Տրիբոնի թարմ հողակոյտէն, եւ որբ իրիկուն ըրաւ երախաներուն հետ:

Այդ օրը, շարժանկարի ժապաւէնի մը նման աչքին առջեւէն եկան ու անցան, ծնողքը, եղբայրները եւ քոյրերը, որոնք անհետ կորած էին անապատներուն մէջ: Փայլակը որուն գերեզմանը հայրենիքին մէջ կը գտնուէր: Անհաւատալի այս գերեզմանը օտար երկինքի տակ, թերեւս վաղը մէկ օր, առանց ձգեն եւ հեռանան:

Շատ ուշ էր արդէն ժամանակը, Դժբախտ Նարդուհին երկու բալիկները բռնելով կը հեծկլտար, ... արցունքները կոկորդը խեղդելով այլեւս չկրցաւ: Աչքերը մթագնեցան եւ ուժասպառ ինկաւ մանկական ... ին առջեւ: Պզտիկ Արամ երկինքին ... բայ սկսաւ աղաղակել երեւալ: Փոքրիկ Օնօնը իր կառքին մէջ մո՛ւշ – մուշ քնանար, իսկ սիրունիկ Արամ, ... մանրիկ թաթիկներով ամուր փաթթուած էր իրենց մեռելատան երկաթ ... գերէն մէկուն, ու չէր ուզեր բաժնուիլ....

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ՄԱՑԻԿԵԱՆ
(Վերջ)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երկին Սեւա Վարդանեան ... գաւառներ՝ Զարահի Երզնկեի Գիւղաքը կը փնտռեն իրենց ամուսինը եւ հայրը, Միսաք Վարդանեան ... որ կորսնցուցած են 1922, ... աղէտին: Իր մասին լուր ունեցողները կը խնդրուի իմացնել Պ. Գ... գոր Վարդանեանին 15, rue du Terrasse. Marseille: Ճղերթ ... տուողին նուէր:

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ՄՕՏԱԿԱՅ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա ::	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ :	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 14 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 14 Juillet 1934

ԺՈՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2547

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՆՉ ՈՒՐԻՇՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՐԵՆ ԳԻՇԵՐ-ՑԵՐԵԿ

Յուլիս 14: Զօրահանդէս: Խրախճանք: Ու մանաւանդ պար
Երեք օր, երեք գիշեր: Փողոցէ փողոց եւ հանդիպողին հետ…

Ի՞նչ օգուտ պատմութիւն քրքրել, տեսութիւններ պարզել. Բացատրե՞լ « օրուան տօնին իմաստը »:

Ահա մէջտեղն է « օրուան տօնը », շօշափելի եւ մերկապարանոց: Միս ու ոսկոր: Մարմիններ Թրթռուն: Ոտքեր սատտատուն: Եւ ծիծաղ մը ծովու պէս ծաւալուն, անոր պէս ծփուն: Ժպիտներ տաք-տաք, որ մրցումի ելած են տաքին հետ…

Միւս բոլոր բացատրութիւնները — պատմութիւն եւ քաղաքական կամ ընկերային տեսութիւն — կը հալին այս պատկերին առջեւ: Կը մնան շուքի մէջ:

Տօն է, տօ՛ն: Այսինքն՝ ազատութիւն, — խրատները երգելու, խնդութեան կանչեր արձակելու, թեւ թեւի պարելու եւ համբոյրնե՛ր փոխանակելու:

Ինչո՞ւ կ՚ուզէք իմաստ մը փնտռել միւս բառերուն մէջ — եղբայրութիւն եւ հաւասարութիւն — երբ ունինք միակ արտայայտիչ բառը, — ազատութի՛ւն:

Ժողովուրդները մէկ են ամէն տեղ, երբ տօն է, — ազատութիւն:

Մնացեալը, քաղաքակրթութիւն եւ գիտութիւն, չպարներ են որ գոյն կուտան եւ անջրպետներ կը բանան: Բայց, չեն կրնար փոխել բնութիւնը մարդուն եւ տենդը անոր աչքերուն:

Ուրեմն, յուլիս 14 է այսօր եւ կը թրթռայ բովանդակ Ֆրանսան: Փարիզի պողոտաներէն մինչեւ յետին գիւղը: Եւ, սահմանէն դուրս ալ, ամէն տեղ ուր Ֆրանսական համրանք մը բոյն կազմած է:

Թերեւս ոչ մէկ ազգային տօն այսքան ժողովրդականացած, փողոց իջած է, որքան Ֆրանսականը:

Անշուշտ անոր համար որ, ազատութեան գաղափարը՝ Ֆրանսայի մէջ՝ վերացական տեսութիւն մը չէ, այլ խանձրոյելով փոխելիք մը Մարսէյլի բոլորին համար

X

Ձե՞նք ունեցած, մենք ալ «ազատութեան» տօներ:

Այսինքն առիթներ, ուր կարենայինք բարձրաձայն արտասանել «արգիլուած» բառեր, ու թեւ տալ մեր երեւակայութեան, ինչպէս երգերուն.

Ցանկելով բոլոր համեմատութիւնները, եւ նմանութիւնը կատարելով փոխարերութեր, ազատութեան տօն մը — տենչ մը — չէ՞ր «Արիք Հայկազունք»ի տարեդարձը, տուլխանխոնով ստանանի մէջ:

Եւ ազատութեան թռիչքը չէ՞ր որ հազարներ ու հազարներ կը համախմբէր Մշու Սուլթան Սուրբ Կարապետի տաճարին վրայ, Վարդավառ օրով…

Ունեցանք «ազատութեան» խոյանքներ՝ նաեւ Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին: Խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

Իսկ բուն ազատութիւնը — պետական սահմաններով — եկաւ ու գնաց ինչպէս գարնանային արեւածագ մը: Երբ շատ ուշ էինք մնացեր, կամ ունէինք արթնութիւնը քնաթաթախ աչքերու:

Եւ ահաւասիկ ցրուած բոլորէն: Մինչեւ իսկ հողէն:

Ազատութի՞ւն: Այո, ունինք այսօր ալ: Եւ սանձարձակ: Անսկիզբ եւ անվախճան: Աշխարհի բոլոր պողոտաներուն վրայ, «բացի այն երկրէն որ կոչուած է Հայաստան»…

Ազատութիւն՝ պոռալու, կանչելու, խաղալու եւ… իրար բզքտելու:

Ազատութիւն՝ մինչեւ իսկ ազատութեան տանող բոլոր տենչերը խեղդելու, բոլոր ճիգերը խափանելու:

Ազատութիւն՝ ազատութիւնն ալ ծաղրանկարի վերածելու, օտարներու ապշահար աչքերուն առջեւ…

Հողի տեւած ազատութեան ծաղկոցը կամ նախակրթարանը, նետուեցանք ուսումնարանն ու ճեմարանը, — եւ արդէն կ՚ոտնատենք սիգաճեմ եւ բարձրասլաց: Սանձակոտոր եւ անզուգական:

Մինչ ուրիշները զարեր ու դարեր ծծելով ազատութեան ակունքը, կրցան, սորվեցան կանգ առնել տեղ մը, — մենք մրցանիշ՞ր կոտրեցինք այս ճամբուն վրայ: Նոյն իսկ հայրենիքէն դուրս

Անշուշտ անոր համար որ երբեք չունեցանք իրական ազատութիւն: Այսինքն անոր տարրական գիտելիքը:

Կ՚ունենա՞նք այսուհետեւ, տարուէ տարի ցմրուր քամելով բանի պանդխտութեան մը դառնութիւնները:

Կ՚ունենա՞նք թեւ թեւի քալելով աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն հետ, վայելելով անոնց լայնանիստ ազատութիւնը, դիտելով անոնց խրախճանքն ու ցնծութիւնը, բայց, միեւնոյն ատեն սերտելով գաղտնիքը անոնց ազատութեան:

Դժուա՞ր է պատասխանել: Հարցումն անգամ կը խոցէ մեր հոգին, երբ աչքի առջեւ կը բերենք համայնապատկերը մեր կեանքին, տարիներու պանդխտութենէն յետոյ.

Ցաւալի է հարցումը եւ դժնդակ՝ պատասխանը:

Մինչ մարդիկ այստեղ կը պարեն երեք օր ու գիշեր, փողոցէ փողոց, եւ առանց դասակարգի խտրութեան, մենք միայն ա՛յդ է որ կը տեսնենք, ու կը մոռնանք միւսը:

Կը մոռնա՛նք թէ նոյն իսկ ազատութիւնը ծնունդն է կարգ ու կանոնի, յարատեւ աշխատանքի եւ անսասան հաւատքի, հաւաքական պործունէութեան եւ անհնարին վերիվայրումներու:

Ու մանաւանդ կը մոռնանք թէ՝ լեռն էինք, դաշտ իջանք, եւ հիմա փուշեր ենք ցամաքէ ցամաք, գրկուած ե՛ւ խարխլէ ե՛ւ արմատէ…

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԿԱՅԻՆ ՁԵՒԱՓՈԽՈՒՄԸ

»»»··«««

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ ՆՈՅՆ ՄԱՐԴԻԿՆ ԵՆ

Երէկ հաղորդած էինք Կէփէուին (Չեկա) վերակազմութեան հրամանագիրը

Մոսկուայի մամուլը երկար բացատրութիւններ կուտայ կատարուած փոփոխութեան մասին, չնշանակելով թէ երբեք տկարացած չէ խորհրդային իշխանութեան թափը:

Համաձայն տրուած բացատրութեանց, խորհրդային պատժական գործը մնայ ամենազօր, որովհետեւ խորհրդային դատարանները այժմ ի վիճակի են անողորմաբար եւ արագօրէն ոչնչացնելու դաւաճաններն ու օտար գործակալները: Մինչեւ հիմա Չեկային ծառայող օրկաններն պիտի շարունակեն հետապնդել ոճրագործներն ու դասակարգային թշնամիները, բայց իրենց քննութեանց արդիւնքը պիտի յանձնեն օրինաւոր դատարաններու. Կատարուած փոփոխութիւնը կը կազմէ երրորդ շրջանը յեղափոխական ամենազօր օրկանին՝ Չեկայի զարգացման ճամբուն վրայ: Այս առթիւ «Փրավտա» կը գրէ.

— « Կէփէուին անհետացումը ամենամեծ հետաքրքրութիւն կը շարժէ բովանդակ Խորհրդային Միութեան մէջ, որովհետեւ այդ անուն մըն է զոր սորվեցան տասնեակ միլիոնաւոր գիւղացիներ եւ բանուորներ: Կէփէուն ոչ միայն բաց աչք մըն էր, այլեւ մէկը խորհրդային կարգ ու սարքի գատախազական ամէնէն կարեւոր եւ ազդու գէնքերէն: Անոր շնորհիւ, եւ պարտաւորիչ աշխատանքի միջոցաւ, վերակազմուեցան եւ երկրորդ անգամ ծնան տասնեակ հազարաւոր մարդիկ որ մոլորած էին դրամատիրութեան կողմէն:

Իրազէկներ կը հաստատեն թէ՝ այս բոլորին մէջ միակ իրական փոփոխութիւնը այն է որ կը ջնջուի առանց դատաստանի մահավճիռ արձակելու իրաւունքը, բոլոր դատական իրաւասութիւնները փոխանցելով Ներքին գործավարութեան, բայց արտօնելով վարչական պատիժները (աքսոր, տասնամեակի աշխատանք եւայլն): Հրամանագիրը չի խօսիր մահապատժի մասին, որ հաւանօրէն պիտի կրնայ տրուիլ միայն կանոնաւոր դատարաններու միջոցաւ.

Ծնդիրը այն է որ, Չեկային իրական վարիչները խմբովին փոխադրուած են Ներքին գործավարութեան մէջ: Այսպէս, գործավար Եակոտա եւ երկու օգնականները՝ Ագրանով եւ Պրոկովիեւ հանրածանօթ չէկիստներ են, եւ համագույն Մինժինսկիի ամէնէն առաջին գործակիցները Յեղափոխութեան սկզբնական շրջանէն իսկ, Եակոտայի անունը սերտօրէն կապուած է ցանցուածային գնդակահարութեանց հետ: Վերջերս ստացաւ ամենաբարձր կարմիր աստղանշ, բանի աշխատանքով շինուած ջրանցքի մը յաջողման առթիւ

Ագրանով, Եակոտայի օգնականը, Չեկային միացաւ 15 տարի առաջ եւ աստիճանաբար յառաջացաւ, անոր ալ բազուկը դառնալով 1933 փետրուարին: Ան էր որ «հաշուեյարդարի ենթարկեց Կրոնշթատի ապստամբութիւնը (1921) եւ այնուհետեւ ճզմեց բազմաթիւ դաւադրութիւններ: Հաշակաւոր է իբրեւ բացառապէս վայրագ եւ ոխակալ»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

»»»··«««

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՔՆՆԻՉՆԵՐ ՂՐԿԵԼՈՎ Կ՚ՈՒԶԵՆ ԽԵՂԴԵԼ ԽՆԴԻՐԸ

»»»··«««

Թուրք մամուլին օձի լեզուն

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները (8 եւ 9 յուլիս).

Քաղաքային աւագ քննիչ Իպրահիմ Սապրի եւ քննիչ Սամի պէյեր Էտիրնէ մեկնեցան, Ներքին գործավար Շիւքրիւ Գայա պէյի միանալու համար: Գործավարէն հարկ եղած հրահանգը առնելէն յետոյ, անոնք անմիջապէս գործի պիտի սկսին, քննելու համար Թրակիոյ Հրեաներուն գաղթի պատճառները: Քննութիւնը արագ պիտի կատարուի եւ տեղեկագիրը կարճ ատենէն պիտի ներկայացուի գործավարութեան եւ վարչապետութեան:

Միւս կողմէ, տրուած հրամանին վրայ, Պոլիս գտնուող քաղաքային չորս քննիչներն ալ Թրակիա գացին: Քաղաքային քննիչ Ֆայիք պէյ ալ Թէքիրտաղ գնաց:

Ազգ. Մեծ Ժողովի Նախագահ Քեազիմ փաշա, Հրեաներու գաղթի մասին հետեւեալ յայտարարութիւնըըրաւ Պոլսոյ մամուլին.

— « Էտիրնէի մէջ լսեցի թէ Թրակիոյ կարգ մը վայրերէն Հրեաները Պոլիս եկած են, լքելով իրենց տեղերը: Շատ ցաւալի դէպք մըն է: Ինչպէս յայտնի է, կարգ մը երկիրներու մէջ հակասեմական շարժում կայ: Այս հոսանքները երբեմն թէեւ կրցած են մեր երկիրը գալ, բայց երբեք չեն կրցած գործնական ու ընդհանուր ազդեցութիւն մը գործել, եւ որ եւ է անկանոնութեան տեղի չէ տրուած »:

«Բոլոր հայրենակիցները կը գտնուին հանրապետական օրէնքներու պաշտպանութեան տակ: Ենաւ կարելի չէ թոյլատրել որ ո եւ է անհատ յարձակման ենթարկուի: Արդէն ալ լսած անոնք որ ստիպեր են Թրակիոյ Հրեաները լքել տեղերը, բնականաբար պիտի պատժուին հանրապետական օրէնքներու սահմանին մէջ: Կառավարութիւնը այս մասին հարկ եղած միջոցները ձեռք առած է արագօրէն: Ներքին գործավարը այս մասին տեղին վրայ քննութիւն կատարելու համար Թրակիա գնաց: Կասկած չկայ թէ յանցաւորները արագօրէն պիտի պատժուին: Վարչապետը այս մասին որոշակի եւ վճռական յայտարարեց Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ: Ո եւ է արգելք չկայ որ իրենց տեղերը լքող Հրեաները վերադառնան: Կառավարութիւնը զանոնք կը պաշտպանէ բոլոր թուրք հայրենակիցներու նման »:

⁂ Բիւթէր գործակալութեան տեղեկութեանց համաձայն, ինչպէս Թուրքիոյ, նոյնպէս ալ Յունաստանի մէջ պաշտօնական միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, հակասեմականութիւնը ճզմելու համար: Թուրքիոյ մէջ խստիւ պիտի պատժուին այն պաշտօնեաները որոնց մասին հաստատուի թէ Հրեաները վտարած են Թրակիայէն:

ՓԱՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱ՞Ն

« Ճիւմհուրիէթ » կը գրէ — Թրակիայէն Պոլիս եկած Հրեաներուն կարեւոր մէկ մասը կը պատրաստուի վերադառնալ իրենց տեղերը: Պոլիս եկած Հրեաներուն թիւը առ առաւելն 1500 է: Եւ գործին մէջ միակ շահող հաստատութիւնը՝ Արեւելեան ընկերութիւնն է, որ 6000 ոսկիի առնուազ ձախած է: Եւ կասկած չկայ թէ նոյնչափ գումար մըն ալ պիտի շահի, երբ Հրեաները վերադառնան իրենց տեղերը:

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՏՕՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»ի յաջորդ համարը լոյս կը տեսնէ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ.

Մէկ կողմէ Թրակիա մնացած Հրեաներու ապահովիչ հեռագիրներուն, միւս կողմէ ալ կառավարութեան տուած հաւաստիքներուն վրայ, 15 հրեայ ընտանիքներ Գըրգլար Էլի մեկնեցան: Երբ կը սպասուէր որ անոնց միւս հայրենակիցներն ալ հետեւին իրենց, հասկցուած է որ կարեւոր մաս մը տակաւին անիմաստ վարանումի մը մէջ է:

Հաստատուած է որ զանգուածային գաղթին առաջքը առնուած է: Հակառակ անոր որ Թրակիոյ իրենց ազգականներէն եկած տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ կացութիւնը բոլորովին բնականոն է եւ որեւէ նեղութիւն տեղի չունենար, հրեայ հայրենակիցները տակաւին չեն վերադառնար եւ կը սպասեն Ներքին գործավարին քննութեանց արդիւնքին: Ասիկա զարմանք պատճառած է ամէն կողմ: Որովհետեւ խնդիր չէ մնացած, երբ կառավարութիւն ձեռք առած է այդ դէպքերը, որոնք կը բաղկանան ապակի կոտրելու եւ սպառնալու նման տեղական մէկ երկու միջադէպերէ:

Արդէն, իրաւասու անձերու համաձայն, ճիշդ չէր նոյնիսկ չափազանցել կարգ մը առնելիքտէրներու կրած նեղութիւնները եւ սպառնալիքները, եւ խուճապի մատնուելով գաղթել: Հրեայ հայրենակիցները կրնային պարզ հեռագրով մը դիմել Ներքին գործավարութեան եւ տեղին վրայ սպասել արդիւնքին

Ամէնէն ճիշդ ընթացքն ալ այս էր: Փոխանակ աւելորդ եւ անտեղի խուճապի մը մատնուելով Պոլիս փախչելու եւ հրապարակի վրայ կարգ մը անիմաստ զրոյցներու տեղի տալու, Հրեաները եթէ հանդարտօրէն մնային իրենց տեղերը, երեւակայական հակասեմականութիւնը խօսքի նիւթ անգամ չպիտի ըլլար: Արդէն, յայտնի է թէ մեր երկրին մէջ այս տեսակ հոսանք մը չկայ: Հետեւաբար պատճառ չկայ որ մեր հրեայ հայրենակիցները չվերադառնան իրենց տեղերը:

Ծնելք գլուխը հրեայ մտաւորականները բացէ ի բաց կ՚ըսեն սակայն: Հաւանական է որ եկողներուն մէկ մասը վերադառնայ:

Թրակիայէն Պոլիս եկած Հրեաներէն 12 ընտանիքներ ալ վերադարձան իրենց տեղերը, կ՚ըսէ « Միլլիէթ », աւելցնելով թէ վերադարձողներուն թիւը քիչ է, բաղդատմամբ եկողներուն: Կը թուի թէ Հրեաները մէկ մէկ – երկ երկու պիտի վերադառնան: Գըրգլար Էլիէն եկած լուրերը նորէն կը հաստատեն թէ որ եւ է անապահովութիւն չկայ անմիջապէս վերադառնալու մէջ:

ԹՆԱԲԵՐ ՀԼԹԵԱՅՆԵՐ

Յաճօր գրող Վալա Նուրէտտին (Վա-Նու) կը գրէ «Հապէր»ի մէջ.

Ի՞նչ պիտի նշանակէր Հրեաները վտարել Թրակիայէն, երբ անոնք պիտի գան ապաստանիլ Պոլիս, նոյնպէս թրքական քաղաք մը: Փոքրամասնութիւն մը շրջանակի մը մէջ կեդրոնացնել, զայն տկարացնել չէ, այլ ընդհակառակն՝ զօրացնել: Արդ, այս մեթոտ բնաւ յանձնարարելի չէ, Հրեաները ձուլելու, զանոնք թուրք մշակոյթին յարմարցնելու համար: Ասոր համար հարկ պիտի ըլլար ոչ թէ կեդրոնացնել Հրեաները, այլ զանոնք ցրուել թուրք զանգուածներու մէջ:

Անոնք որ բսած են Հրեաներուն թէ «հեռացէք Թրակիայէն եւ Պոլիս գացէք », բնաւ չեն ծառայած ծուլման դատին: Իմ հաշուիս, ես չեմ կրնար իրբեւ լուրջ ընդունիլ այն տեսակէտը կամ հէքեաթը թէ Հրեաները անտեսական գերակշռութիւն մը կը հաստատեն հոն ուր որ կը տեղաւորուին: Ես մտածած եմ որ թուրք ազգը ընդունակ է մրցելու բոլոր գետիններու եւ նոյն իսկ անտեսական հողին վրայ: Հակառակը ենթադրել՝ պիտի նշանակէր նուաստացնել մեզ: Թող ուրիշ ազգեր հակասեմականութեան միջոցաւ պաշտպանուին, բարոյապէս իրենք զիրենք վար նկատելով հրեայ տարրէն: Մենք որ չենք կրնար այս զգացումէն տառապիլ, չենք կրնար նաեւ հակասեմական ըլլալ »:

⁂ Արդուինի Եւլափոխան եւ « Վաքըթ »ի խմբագրապետ Մէհմէտ Ասըմ պէյ կը գրէ.

—«Թուրքիոյ մէջ Հրեաներուն դէմ ոչ կրօնական, ոչ ալ քաղաքական որ եւ է թշնամութիւն գոյութիւն ունի: Շատ չատ կրնայ ըլլալ որ վերջերս արտասահմանէն եկած հակասեմական քարոզութիւնները Թրակիոյ մէջ բորբոքած են անհատական տնտեսական հակառակութիւնները, եւ կամ գործի անցած են անոնք որ շահ կը տեսնեն հրապարակը հակասեմականութեամբ խառնակելու մէջ:

Եթէ Հրեաները այս ձեւով լքեցին իրենց կալուածները, իրենց տեղերէն չարժելու չէին: Մինչդեռ անոնք արժէք տուին գրգռիչներու եւ քարոզիչներու խօսքերուն, եւ կարծեցին թէ կառավարութեան կարգադրութեամբ է որ Պոլիս կը փոխադրուին:

Եւ վերջապէս, այս տեսակ գաղթերը համաճարակի բնոյթ ունին: Երբ մաս մը ընտանիքներ որ եւ է կասկածամտութեամբ մեկնին, ուրիշներ ալ անմիջապէս կը հետեւին անոնց: Այսպէս է որ գաղթը նախ սկսաւ Չանագ Գալէէն, մէկ օր յետոյ անցաւ Կէլիպօլու, անկէ ալ Էտիրնէ եւ վերջապէս Գըրգլար Էլի.

Հանրապետական կառավարութիւնը իր ձեռքն ունի օրէնքներ, ինչպէս նաեւ ամէն միջոց՝ զանոնք գործադրելու. Բոլ կ՚ուզեմ որ, եթէ կառավարութիւնը ուզէ Թրակիոյ կամ երկրին ուրիշ մէկ շրջանակին մէջ բնակող Նահանգներուն մէկ մասը ուրիշ տեղ փոխադրել, ասիկա միշտ կրնայ ընել, օրինական ճամբաներէ ընթանալով: Կառավարական կեդրոնէն բոլոր նահանգներուն բացէ ի բաց հրամաններ կը տրուին: Մէկ խօսքով, ամէն ինչ կառավարական ուժերով եւ միջոցներով տեղի կ՚ունենայ: Ասոր համար հարկ չկայ կողմնակի ճամբաներու երթալու, գաղտնի քարոզութիւններ ընելու, եւ գիշերանց ասներ թակելով եւ ապակիներ կոտրելով մարդ վախցնելու»:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻՆ ԽՄԲՈՎԻՆ

Էնգիւրիւէն կը հեռագրեն յուլիս 12 թուականով.—

Համալսարանի բազմաթիւ ուսուցիչներ հրաժարեցան, իրենց թոշակներու կրճատման հետեւանքով: Կառավարութիւնը ճնշում բանեցուց, բայց անօգուտ: Կրթական գործավար Հիքմէթ պէյ ալ ստիպուեցաւ հրաժարիլ:

Մահուան ճառագայթ մը…

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն.— Գ. Նիքօլա Թէսլա, հռչակաւոր գիտնականը, իր ծննդեան 78րդ տարեդարձին առթիւ, յայտարարեց թէ նոր գիւտ մը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. Էջ)

ՅՈՒԼԻՍ 14

Ռոպեսփիեռի քաղած են ֆրանսական յեղափոխութեան պատմութեան,— կը գրէի քանի մը տարի առաջ.

Թէեւ հիացող մը այդ յեղափոխութեան, այսուհանդերձ կ՚ուզեմ թօթափել ռոպեսփիեռին, գէթ իմ ծանօթութիւններուս սահմանին մէջ։

Ահա թէ ինչու կը հետաքրքրուիմ այն աշխատութիւններով, որոնք քննադատութեան տակ կ՚առնեն եւ այնպէս կ՚ուսումնասիրեն ֆրանսական յեղափոխութեան պատմութիւնը։ Աւելի է,— մեր երիտասարդութեան համար, որ խանդավառութիւն ցոյց կուտայ սոսկ ժողովուրդի մը այս մեծ յեղափոխութեան հանդէպ,— ճշդել քանի մը կարեւոր կէտեր.— Ֆրանսական յեղափոխութիւնը չունի մէկ է, որ երկու տեսակ ապրանք ունի, «ներքին սպառման» եւ «արտածման» յատուկ ապրանքներ։ Այս ճշդումը անհրաժեշտ է նաեւ ռուսական մեծ յեղափոխութեան ուսումնասիրութեան ժամանակ։ Եւ յետոյ քննել, ճիշդ ինչպէս հիւանդութեան մը պարագային, թէ իրական ի՞նչ պատճառագիտութիւն (étiologie) կը ներկայացնէր ֆրանսական յեղափոխութեան այս կամ այն ընթացքը։ Տակաւին պատմութեան դասագիրքերու սիրական բացատրութիւնը կը մնայ այն թէ ֆրանսական յեղափոխութիւնը ծնունդն է Վոլթէրներու եւ Ռուսոներու գաղափարներուն։ Նոր աշխատութիւններ, այսօր, կը մերժեն այս տեսակէտը։ Եւ տակաւին նուիրագործուած բացատրութիւն մըն է ըսել թէ ֆրանսական յեղափոխութիւնը տնտեսական դժգոհութիւններու արտայայտութիւնն էր միայն։ Եւ դեռ տեսակէտնե՜ր, տեսակէտնե՜ր, որ կը քնանան կամ կ՚արթնան հատորաւոր գիրքերու մէջ։ Դժուար է, գիտեմ, ընդունիլ կամ մերժել այս կամ այն տեսակէտը,— Հայոց բովանդակ գրականութիւնը անոնցմէ քանակ մը կը կազմէ այն միթխարի մատենադարանին մէջ, որ յատկացուած է միայն ու միայն ֆրանսական յեղափոխութեան ուսումնասիրութեան։ Եւ սակայն անհրաժեշտ է հետեւիլ նոր աշխատութիւններուն, որոնք կը յաւակնին բացատրել պատմութեան ամէնէնկարեւոր դէպքերէն մէկը,— ֆրանսական յեղափոխութիւնը, որ իր անդրադարձումն ունեցաւ բոլոր ժողովուրդներուն մէջ

Այս ուղղութեամբ, իբրեւ լաւագոյն աշխատութիւն կ՚ընտրեմ Կիւյիոյի եւ Լըֆէվրի, Լավիսի եւ Օլարի, Մաթիէզի, Մառբլէնի, Մօռնէի գործերը։ Պատմաքննական եւ փիլիսոփայական այս ակնոցներուն կողքին, իբրեւ բժշկա – հոգեբանական նշանակ, Քապանէսի, Լըպոնի, Լաղորտի գործերը։

Եւ հիմա քննենք Յուլիս 14ի պատմութիւնը, զոր այնքան պանծացուցին, փառաւորեցին, անմահացուցին, նոյնիսկ ազատութեան խորհրդանշան դարձուցին։

1789ի յուլիսն է։

Քանի մը ամիսէ ի վեր Վերսայլի մէջ, թագաւորին քթին տակ, ժողովի են նստած ազգին ներկայացուցիչները։

Ազգային Ժողովը կը նեղէ, սակայն, թագաւորը, Լուդովիկոս ԺԶ., որ կը խորհի ցրուել «խառնիճաղանճը»։ Հետզհետէ զինուոր կը համախմբէ Վերսայլի մէջ, իբր թէ ամրապնդելու համար կարգապահութիւնը Փարիզի մէջ, որ, յուլիսի սկիզբը, խառնակ էր չափազանց։ Ազգային Ժողովը կասկածամտութեամբ կը նայի զինուորական այս համախմբումին։ Յանկարծ յուլիս 11ին թագաւորը կը հրաժարեցնէ օրուան վարչապետը, Նէքքէր։ Թագաւորը, որոշ էր այլեւս, «պետական հարուած» մը կը պատրաստէր՝ տապալելու համար Ազգային Ժողովը։ Կը խուժէ Ազգային Ժողովը, կը ցնցուի, ոտքի կը կանգնի եւ կը բողոքէ։

Մինչ անդին, Փարիզ մատնուած էր ջղային գալարումներու։ Իրապէս հիւանդ էր, այդ օրերուն, Փարիզ քաղաքը։

Նախ՝ անօթութիւնը

Սով կար եւ գործադուլութիւն։ Սովամահ, այս մեծ դղեակը, որ տարօրինակ հոգեվիճակներ կը ստեղծէ,— յիշեցէք Սալամպոյի մէջ անօթի բանակի մը զգայախաբութիւնները,— կերպարանափոխած էր Փարիզը։ 1789ի սկիզբը 120.000 մուրացիկներ կային քաղաքին մէջ, որուն բնակչութիւնն էր 600.000։ Ապրիլի վերջը, գործադուլներու եւ անօթիներու հսկայ բազմութիւն մը ոտքի կը կանգնի կողոպուտի համար,— զինուորական իշխանութիւնը կը միջամտէ, բախում մը տեղի կ՚ունենայ եւ արիւնը առատ կը հոսի Փարիզի փողոցներուն մէջ։

Երկրորդ՝ «մեծ վախը».

Հոգեկան ուրիշվիճակ մը, որ խուճապ ստեղծեր էր Փարիզի բնակչութեան մէջ։ Մինչեւ այսօր հոգեբաններ, ընկերաբաններ եւ պատմագէտներ կ՚աշխատին ուսումնասիրել 1789ի ամրան «մեծ վախը»։ Ժողովուրդին յիշողութեան մէջ այնքան խոր դրոշմուած էր այդ տարօրինակ սարսափին պայմանները, որ շատեր, երբ խօսէին իրենց գաւկին մասին, կ՚ըսէին թէ «ծնած է մեծ վախի թուականին»։

Ի՞նչ էր այս «մեծ վախ»ը,— ոմանք, կ՚ըսէին թէ անգլիական դաւադրութիւն մըն էր, ուրիշներ՝ Օրլէանի դուքսին մէկ խաղը, շատեր ալ՝ հակայեղափոխական շարժում մը, սակայն նոր ուսումնասիրութիւններու համաձայն՝ անիշխանական վիճակի մը, աւազակային յաճախակի յարձակումներու պայմանները, ընկերային հոգեբանութեան տեսակէտով՝ ցնցուած ջիղերու հետեւանք պարզապէս։ Ճիշդ է թէ այս «մեծ վախ»ը հիւսիսէն իջաւ հարաւ, համաճարակի պէս տարածուեցաւ, եւ յուլիս 14էնվերջն էր, որ վարակեց ամբողջ Ֆրանսան։ Այլ սակայն «մեծ վախ»ը սկսած էր Բուրժիին, նոյն իսկ շատ աւելի կանուխ՝ Ապրիլին։ Յուլիսին արդէն «մեծվախ»ը հիւանդ դարձուցած էր Փարիզը։ Կողոպտուածները անպատիժ կը շարունակուէին Փարիզի դուռներուն առջեւ, մարդիկ կը սպաննուէին, հրդեհներ տեղի կ՚ունենային, աւանդումներ կը կատարուէին, ապստամբները յաճախ Փարիզ ալ կը մտնէին,— բնակչութիւնը տարօրինակ դողի մը մատնուած էր։ Սպառնութիւններու եւ ասպատակութիւններու պատմութիւնը տարօրինակ համեմատութիւններ կը առնէր, վառելով բորբոքած երեւակայութիւնները.

Երրորդ՝ տաքը։

Անհանդուրժելի սաստիկ տաքն մը հասած էր ջերմութիւնը,— ուղեղները կը վառէին կարծես։ Տաք մը որ կը խենթեցնէր՝ փոխանակ թմրեցնելու, որ կը կատղեցնէր՝ փոխանակ քնացնելու.

Ու մինչ Փարիզը կը գալարուէր այս հոգեկան վիճակին մէջ, կը հասնի Նէքքէրի պաշտօնանկութեան լուրը, բարդացնելով ստեղծուած կացութիւնը։ Խորհեցէք որ Փարիզի մէջ, զինուորները կը յայտարարէին շարունակ թէ կը հնազանդին Ազգին, (այնատեն գըլխագիր կըգրէին այս բառը), որ կը վճարէր իրենց ծախքերը, եւ ոչ թէ թագաւորին, որ գիտէր հրամայել միայն. «Ըրէք ինչ որ կ՚ուզէք», կ՚ըսէին զինուորները ժողովուրդին։ Միւս կողմէ ժողովուրդը եւս զինուած էր մասամբ, ինքնապաշտպանութեան համար ընդդէմ աւազակներուն, «մեծ վախ»ին.

12 Յուլիսին, երիտասարդ հրապարակագիր մը, որ մաղձային էր հոգեխառնական կազմութեամբ, Քամիլ Տէմուլէն՝ իր անունով, հեւ ի հեւ կը մտնէ Փալէ – Ռուայալի պարտէզը, խուռներամ բազմութեան մէջ։ Կը բարձրանայ աթոռի մը վրայ եւ կ՚աղաղակէ.

— Ի զէ՜ն, վայրկեան մի կորսնցնենք։ Վերսայլէն կուգամ։ Նէքքէր պաշտօնանկ եղած է։ Աւրիկա ահազանգ մըն է, այս իրիկուն զուիցերական եւ գերմանական ջոկատներուն հրաման պիտի տրուի մորթել մեզ։ Փրկութեան մէկ միջոց միայն կայ,— զինուիլ։ Ի զէ՜ն...,

Պարտէզին բնակչութիւնը կը ցնցուի։ Դուրս կը խուժեն բոլորը, սաստ հազարներ ամբոխ մը ահա, որ կը քալէ սպառնական։ Խառնիճաղանճ մը, կազմուած ամէն դասակարգի մարդոցմով։ Կասկածելիմարդիկ՝ շատերը։ Իրար ճանչնալու համար, պարտէզին շագանակենիներէն կը փրցնեն մէկ մէկ տերեւ եւ կը յարեն իրենց գըլխարկին կամ լամբակին։ Կանանչ տերեւ այս պարզանիշն էր իրենց դաշնակցութեան նշանը։

Քիչ յետոյ այս ամբոխը կը խլէ Նէքքէրի եւ Օրլէանի կոմսին կիսանդրիները, եւ թափօրով կը տանի մինչեւ Վանտոմի հրապարակը։ Գերմանական արքայական պահակախումբի ջոկատ մը ընդառաջ կուգայ ամբոխին։ Ժողովուրդը քարերով կը հալածէ պահակախումբը։ Քոնքորտի հրապարակին վրայ կը բախի զինուորական նոր շղթայի մը։ Հեծելազորքն էր։ Այդ օրերուն, նորէն շինէինՔոնքորտի կամուրջը։ Անոր եզերքը լեցուած էր հսկայ քարերով։ Ամբոխը կ՚ապաստանի քարակերուն ետեւ ու կը կռուի։ Վրայ կը հասնի, Շան – տը Մարսէն, զինուորական ջոկատ մը։ Ամբոխը Թիւյլըրիի պարտէզին փրցնելով քարերն ու աթոռները, կը նետէ հեծելազորքին։ Շան – տը – Մարսի զինուորները կը մտնեն ամբոխին եւ հեծելազորքին միջեւ, եւ կը հարցնեն — Որո՞ւ կողմն էք։ Հեծելազորքը կը պատասխանէ.— Անոնց կողմը, որ կը հրամայեն մեզի։ Շան – տը – Մարսի զինուորները կը սկսին կրակել հեծելազորքին վրայ, որ կը նահանջէ։ Ամբոխը կը հետեւի անարգալից աղաղակներով եւ քար նետելովանոնց ետեւէն։

Իրիկուն էր արդէն, յուլիսեան տաք իրիկուն մը։ Ամբոխը իր յաղթանակը կը տօնէր, երբ, արդէն գիշեր, սկսան զօղանջել Օթէլ – տը – Վիլի զանգակները։

Առաջին պատմիչները կը գրէին թէ այս զօղանջը մէկ նշանակութիւն միայն ունէր, — Փարիզ քաղաքը կը հրաւիրէր կռուելու Վերսայլի կառավարութեան դէմ։ Եւ սակայն նորագոյն աշխատութիւնները կը հաստատեն, որ քաղաքը, այս զօղանջով, ինքնապաշտպանութեան կը հրաւիրէր բնակչութիւնը ընդդէմ աւազակային յարձակման մը, որ, ինչպէս ըսինք, յաճախադէպ դարձած էր երեք ամիսէ ի վեր։ Քաղաքին անիշխանութենէն օգտուելով, աւազակները կը փորձէին մտնել պարիսպներէն ներս, կը կողոպտէին խանութներն ու փողոցներու զորդները։ Քաղաքին այս յուսահատ ահազանգը, Յուլիս 13ի առաւօտուն, գերագոյն աստիճանի մը հասցուցած էր բնակչութեան ջղայնութիւնը։ Խառնակ վիճակ մըն էր ստեղծուած։ Կողոպտուած էին Լազարեան միաբանութեան վանքը եւ հացագործներու խանութները, իսկ կասկածելի մարդիկ, յարձակելով Ֆորսի բանտին վրայ, ազատ արձակած էին բանտարկեալները։ Միւս կողմէ կը գործէր [illegible]։

Գերագրգիռ ամբոխը զէնք կը խնդրէր Օթէլ – տը – Վիլէն։ Քաղաքապետը, Ֆլէսէլ, մերժեց։ 12000 հոգինոց միլիս մը կազմուեցաւ,— այս «բանակ»ին մէջ մտած էին ով որ ներկայացած էր, նախկին դատապարտեալներ, վտանգաւոր տարրեր։ Ժողովուրդն ալ, իր կարգին, զինուեցաւ ինչպէս որ կրցաւ։ Յուլիս 14ի առտուն զէնքի մթերանոցներէն առաւ հանդիպածը,— նիզակներ, սուրեր, հրացաններ։ Յետոյ բազմութիւն մը մտաւ Էնվալիտ, առաւ 27 թնդանօթ եւ 32 հազար հրացան։ Եւ դեռ զէնք կը փնտռէր ժողովուրդը։ Գնաց Զինարան, ուր կը պատասխանուի թէ վառօդը տարուած է Պասթիյլ։

— Դէպի Պասթի՜յլ, կը պոռայ մէկը ամբոխին մէջէն։

Եւ ամբոխը կը յառաջանայ՝ թնդացնելով օդը.

— Դէպի Պասթի՜յլ.

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԱՐԴԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

··· Շոգեկառքը կը քերէ ընդարձակ ու լերկ դաշտավայրին մը, որ եզերուած է լայնանիստ բլուրներով։ Հեռուն լեռներու ձիւնապատ կատարներ։ Եւ ամայութեան մէջ՝ ոչխարի հօտեր, ու կ՚արածին։ Դաշտերուն վրայ՝ սաւան մը ծաղիկներու վարդագոյն, դեղնաւուն եւ կապուտակ։ Ջրհոս մը կեցեր կը մոմռայ ճանճերն մը եզերքը։ Էշ մը կը բարձրանայ սաժանելի ճամբէն, կռնակին վրայ՝ ջուրի երկու հողէ կուժեր, ձուկի պէս երկար։ Հոնա՝ վրան մը, կրակ, քովը ձի մը, որ կը ճարակի։ Բնակութեան նշան չի տեսնուիր։

Կանգ կ՚առնէ շոգեկառքը,— կայարանին շուրջ նոյն սափառանը։ Ոչ տապանար, ոչ քարէ պատ մը։ Այսուհանդերձ երբ ակնարկդ սեւեռես հեռուն, կը տեսնես գիւղակ մը, որուն տուները շինուած են աղիւսով։

Այն ատեն միայն կանանչութեան ովասիսներ,— այգիներ ու ջրանցքներ,— կենդանութիւն կուտան դաշտագետնին, երբ կ՚երեւի Արարատը վեհափառ, ամպի բարակ պսակով մը։ Աղբին անդին կիսաքանդ պատեր, փլատակներ, եւ ահա, այստեղ, մարդ կը տարուի խորհելու ողբերգական պատմութեան մասին այն ժողովուրդին, որ ահաւոր աղէտներ կրեց, տառապեցաւ բնութեան եւ մարդոց չարիքներով, ինչպէս թերեւս ոչ մէկ ուրիշ ժողովուրդ տառապեցաւ քսան դարերէ ի վեր։ Այս հալածուած, մարտիրոսացած, բզկտուած, տարտղնած ժողովուրդը կրցաւ իր մէջէն չակել իրապէս եւ կանգնիլ ըստ երեւոյթին ապերախտ այս հողամասին վրայ դեռ հազիւ տասներկու տարի առաջ, երբ, Խորհրդային Միութեան միւս ժողովուրդներուն հետ եղբայրական դաշնակցութեամբ մը, ձեռնարկեց ընկերվարութիւն կառուցանելու։

Զափազանց խոր է հակադրութիւնը ընդմէջ այն տպաւորութեան, զոր նախ կը թողուն այս լուռ գիւղանկարները իրենց բացառիկ վեհութեամբ, երբ, այդ դաշտագետինէն, կը մտնես Երեւան, եւ այն տպաւորութեան, զոր անմիջապէս կը զարնէ քեզի՝ երբ հաղորդակցութեան մէջ կը մտնես նոր կեանքին հետ։ Խորհրդային Հայաստան այդ կեանքը կը կառուցանէ հզ… կամքով եւ խանդավառութեամբ, … րով իր երիտասարդ մայրաքաղաքի մէջ, առաջին քայլերուն ընթացքին իսկ, անկարելի է չտարուիլ։

Կը մտնենք շինութեանց յառաջ… գետին մը,— բնակարաններ, արհեստանոցներ, կամ զանազան շինութիւններ կը կառուցուին, ոմանք նորոգուած, ոմանք աւարտելու մօտ։ Արդէն, երբեմնի հին քաղաքին մէջ, որ 1922ին ունէր մօտ քսան հազար բնակչութիւն, մինչ ներկայիս՝ աւելի քան հարիւր հազար,— հողակերտ տուներու թաղին վերեւ տիրական … բարձրանան միթխարի շէնքեր, հրաբխային վարդաքարով շինուած, … կը գործեն բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, հաստատութիւններ ու միութիւններ։ Մարդ կը հիանայ գիտ…լով շարժումը փողոցներուն, … գործունէութիւնը բնակչութեան, … բուն եղբայր եղբօր պէս կը խառն…ւին Թուրքն ու Քիւրտը։ Ոչ ջարդ։ … տեսութիւն այլ եւս։

Պարզ պտոյտ մը հրահանգիչ է այ…

ԹԱՒ ԶՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՅ

ՀԵՆԳՈՒԹԻՒՆ

Հօրս հոգւոյն՝ ՄԻՔԱՅԷԼ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻՆ համար

Ո՛վ Տարագիր,
Մութն է կոթնած աստղերուն,
Հեռո՜ւ, հեռո՜ւ՝ Աստեղատուն,
Ուրտեղ վերջին հիւրն ես դուն...
Մինչ ես կոթնած դամբանիդ՝ դուռին վրայ տարագիր,
Ո՛վ տարագիր, բա՛ց խնդրեմ,
Դուն այս կեանքէ՞ն, թէ մեզ Մահէն եկեր տարագիր...
Ցայգալոյսն երազիդ՝ փայլակնացայտ հոգիիդ՝
Ցուցուց՝ ճանանչը ճակտիդ,
Զոր ես տեսայ դագաղիդ՝ կափարիչի՜ն տակ ճերմակ.
Եւ, ըսի որ, խոկումիդ խաղո՜ւ մըն է կը հանգչի՝
Պարգուբեան մէջ՝ աշխատանքի սեղանիդ...
Բայց, դուրսն, աւա՜ղ, կոյսար Շոփէնը մռայլ...
Հիմակ,
Վերադարձիդ վերտայ՝ նախնիներուն սեւաթոյր,
Որ հեծէ քնարս ցասկոտ՝ ցայգին մէջ այս ակամակյուն...
Ճակատագիրն ալ կարծեմ, Հաւատացեա՛լ Մեծաւոր,
Կը հեծէ գիպուածն իր չար,
Զի աստղերէն — երբոր շիջար,
Արցո՜ւնք իջաւ, եւ սեւ տո՜ւգ մը հեւասպառ...
Ինչո՞ւ մեկնեցար ընդոստ,
Երբ Հոգիիդ մէջ բմբոստ՝
Կը ծաղկէր Նաւն դէպի՜ ափ,
Որուն բոցէ – փայլոսին պրիսմակին տակ պայծառ՝
Ճանճարեղ շո՜ղ մը կ՚ըլար...
Կ՚ըլար Ցո՜յս մը յաղթական, եզերքներուն պէս հրացին,
Ուրտեղ տարիր զիս մէկ օր,
Անգամ մը երբ լանջիդ տակ՝
Բորբոքացած էր, ինչ որ ալիք մը արդար,
Եւ շնչահեղձ գոռացիր — օ՜ ձայնդ այդ սարսափ —
— Բայա՛ս, Ա... ապրիմ այնքան,
Որ տեսնեմ վախճանը Թուրքին...
Եւ եղայ, եւ տրտմացին՝ բիբերդ դաշո՜յն էին դարձած՝
Պատուհանէն՝ հորիզոն, դէպի՜ սիրտը Մեծ – Ռոսիին...
«Ո՜ տայր, ըսի, զառաւօտն վրէժի»,
Եւ ճայուածքէդ երջանկացած — ուրտեղ Պայքա՞ր տեսայ բոցն,
Եւ գինուորներն քայլամոլոր՝
Այդ պայքարն հոյակապ՝ յաջո՜ղ զքեզ
Մինչ ես լացէդ՝ յագակամած [illegible]
Հիմա, վե՛րն ես փառանցին մէջ՝ Հերոսներուն Քարլայլեան,
Դեռ կը հեծե՞ս,
Թէ կը տեսնես այն ճամբան, ուր կը սուրա՜յ՝
Սեւ – Ձիաւոր մը հսկայ,
Որուն փառքին համար, եւ պաշտամունքին որ կը մնայ՝
Ցեղանեցիր ամբո՜ղջ կեանքիդ՝ Գրիչդ քու պողպատեայ.

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԺԱՅՌԻՆ ՀԷՔԵԱԹԸ

Mais qui rendra la vie et la flamme et la voix
Au coeur qui s'est brisé pour la dernière fois?

LECONTE DE LISLE

Լիբանանի բլուրներէն մէկուն, հո՛ն ուր այծի – ճամբան կը մտնէ մայրիներու անտառակին, կայ անօրինակ ժայռ մը։ Շուրջի քարերէն քչնոտ ընդվզումով մը մեկուսացած՝ան կը բարձրանայ վեր, իր հարթ մակերեսը կը փռէ բլուրի կողին ու կ՚երկարի դէպի ճամբան՝ սպառնալի, առկախ։ Անոր ստորոտը կազմուած հսկայ խոռոչը աւելի կը շեշտէ դուրս ցցուած ծնօտը ժայռին։

Իրիկնամուտին, երբ արեւը կը սկսի սուզուիլ Միջերկրականի կապոյտին, երբ վերջալոյսը գոյներու պարը կը պարէ բլուրէ բլուր, երբ հովիտներու քրիստոնեայ զանգակները կը թրթռան երազափաղփ, այդ տարօրինակ ժայռը յանկարծ կը լուսաւորուի։ Անդրաշխարհային ժպիտ մը կը ծփայ անոր ցցուած, մարդակերպ ծնօտին։ Ան կարծես կ՚ապրի, կը հեւայ, կը վերյիշէ։

Այդ բոլորը կը տեւէ կարճ։ Արեւր ոսկեգոյն գնդակի մը պատրանքով կ՚իյնայ կապոյտ ջուրերուն գիրկը, բլուրները կը մթգունին, մշուշը կը բարձրանայ ձորերէն, զանգակները կը լռեն։ Վերադարձող այծերուն «հոյ – հոյ»ը կ՚արձագանգէ միանուագ։ Շնագայլերը թախծոտ կը կաղկանձեն ծածկող մահիկն ի վեր։ Ժայռը կը լեցուի ստուերներով։ Դաժան, անհեռոտ՝ ան կը ցցուի մութին մէջ եւ կը սպառնայ քիչ հեռուն հանգչող գիւղին լուսամուտներուն։

Գիւղը ալ անտարբեր է դարերու պատմութիւն ունեցող այդ ժայռին հանդէպ ու ալ չի վախնար անոր բռապառնալի ծնօտէն։ Նոյն իսկ երբեմն, յանդուգն պզտիկներ կուգան բոլէ մը ապաստանիլ ճամբուն վրայ կախուած անոր շուքին տակ. բայց ոչ ոք, ոչ ոք սիրտ կ՚ընէ բարձրանալ անոր հարթ մակերեսին։ Կ՚ըսեն թէ հոն կը մնան դեռ հետքերը անմեղ արցունքներու որոնք թափեցան տրտմութեան եւ մահուան գիշեր մը։ Անպատիժ չի մնար ան, որ կը կոխէ այդ արցունքի հետքերուն վրայ, կ՚ըսեն անոնք։

Ու կը պատմեն։

Ա

Գիւղը ունէր խարտեաշ գանգուրներով, կապուտակ բիբերով աղջիկ մը։ Անոր հասակը նուրբ ու վայելի էր նեսթէրենի թուփին պէս։ Անոր մորթը ճերմակ էր բլուրներու յասմիկին նման։ Ան այնքան տարբեր էր գիւղի միւս աղջիկներէն, որ այրերը լուռ ու դաժան կ՚անցնէին անոր մօրը հողակտորին քովէն.

Երբ այդ աղջիկը մեծցաւ, անոր գեղեցկութենէն այրող գիւղին մատղաշ տղաքը սիրտ չըրին կնութեան ուզել։ Անոնց ամէնէն համարձակն իսկ չկրցաւ անդրանիլ գիւղին լուռ դատապարտութիւնը։

Աղջիկը մնաց անմատչելի։ Ան չէր զգար սակայն իր շուրջի թշնամութիւնը։ Մազերը հովին, արձանային ոտքերը մերկ, հրաշալի մարմինը թեթեւ հագուստներու ծփանքին յանձնած, ան կ՚անցնէր փողոցներէն, կ՚ուղղուէր դէպի այծի-ճամբան։ Խնդալով, երգելով կը բարձրանար բլուրին կողը ու կը նստէր խոժոռ, անօրինակ ժայռին վրայ։

Վերջալոյսը գոյն կը թափէր անոր մազերուն, բոց կը նետէր աչքերուն, գերբնական տեսիլքի մը պատրանքը կուտար անոր անշարժացած ձեւին։

Հիացումէն խենաւ կիսաբաց շրթներով, աղջիկը կը դիտէր վերջալոյսը ու զմայլանքէն սրսփուն իր մատները մե՛ղմ կը շոյէին ցցուած ծնօտը խոժոռ ժայռին։

Երբ ստուերները երկարէին, ան կ՚իջնէր գիւղ, բարի ողջոյն մը իր կարմիր շրթներուն։

Ու այդ ժայռին վրայ էր, վերջալոյսի մը պահուն, որ հեռաւոր ճամբաներէն եկած տղան տեսաւ աղջիկը։

Անոնց նայուածքը իրիկնամուտի գոյներով եւ լոյսերով լեցուած՝ քրիստոնեայ սրտի մը բոլոր բարութիւնը ունէր։ Տղան խօսեցաւ եւ աղջիկը պատասխանեց

Ամէն երեկոյ, այն ժայռին վրայ, անոնք միասին դիտեցին վերջալոյսը. երբեմն, նոյն անբացատրելի հիացումով շոյեցին ցցուած կզակը ժայռին։ Ամէն երեկոյ քիչ մը աւելի յամեցան բլուրին սպառնալի՝ բայց իրենց համար բարի ու ներող ժայռի հարթ մակերեսին։

Գիւղը տեսաւ աղջիկն ու տղան, բայց մնաց անտարբեր։ Անոր գեղեցկութենէն այրող երիտասարդները երկչոտ համակերպեցան մեծերու անողոքելիութեան։ Աղջիկը չճանչցաւ բարեկամ ձեռքի մը քնքշանքը։

Լիալուսնի գիշեր մը, կարմիր չա՛փ կարմիր վերջալոյսէ մը յետոյ, ան իր աղուոր, ճերմակ մարմինը յանձնեց անծանօթ տղուն համբոյրներուն, մերկեց ժայռին հարթ ու տաքուկ մակերեսին վրայ։

Ու այդ համբոյրներու խենթութեամբ անոր մարմինը փթթեցաւ, ծաղկեցաւ անօրինակ գեղեցկութեամբ մը։ Լոյս իջաւ անոր խարտեաշ մազերուն, ու անոր կապուտակ բիբերը տաքացան։

Գիւղը զարմացաւ։ Համեստ եկեղեցին մէջ, մոմերու ստուերին երազող Աստուածածինն անգամ այդպէս լուսեղ գեղեցկութիւն չունէր

Գիւղը տեսաւ։

Աղջկան եւ տղուն գիշերային հանդիպումները գէշ երազի մը պէս սեւ թեւերով իջան անոր հոգիին։ Գիւղը փակեց իր լուսամուտները, բայց մենաւոր ու դողդոջուն քայլամայնը ուշ գիշերուան մէջ, խռովեց անոր խաղաղ անդորրութիւնը։ Օր մըն ալ, քանի մը տղաք, զինուած ու սպառնալից, հեռացուցին անծանօթը գիւղին բոլո՛ր համբոյրներէն։

Աղջիկը սակայն յամառօրէն սպասեց անոր վերադարձին։ Ամբողջ գիշերն կէս մինակ, ան վիրաւոր ու … նայուածք յամառօրէն սպասեց … մտերիմ ժայռին վրայ։ Սպասեց մինչեւ արեւածագ, հաւատալով որ … դան եւ պիտի գար ու պիտի առնէր իր սիրած աղջիկը Լիբանանի բարի գիւղերէն մէկուն մէջ։ Անոր հաւատքը լուսեղ մնաց նոյն իսկ երբ օրերը ու ամիսները անցան, առանց եւ … բերելու սիրահար տղան։

Գարունը հալեցաւ Ամառուան գիրկը։ Ամառը ցնդեցաւ Աշնան մշուշներուն մէջ։ Աշունը սառեցաւ Ձմրան համբոյրներուն տակ։ Տղան չեկաւ։

Խոժոռ ժայռը ծածկուած էր ձիւնով ու անոր ցցուած կզակէն կախուած էր սպիտակ, երկար մօրուք մը։ Շնագայլերը անոր խոռոչին մէջ ապաստանած, կ՚երազէին խաղողի այգիները, ուր խունկի գոյն ողկոյզները կը ժպտին լուսնի լոյսին տակ։

Լիալուսնի գիշեր մը աղջիկը … կամաց։ Անոր մերկ ոտքերուն …

քա՞ն։

Շինութեանց յատուկ բանուորներու ակումբին շէնքը, ուր կարծես ճարտարապետութիւն մը ժուժկալ բայց ճոխ համեստ գիծերով,— այս շէնքին մեծ սրահին մէջ է որ, ներկայիս եւ առժամաբար, տեղի կ'ունենան Բանուորական Թատրոնին ներկայացումները, ինչպէս այստեղ է հաստատուած նաեւ Օփերան, որուն բացումը կատարուեցաւ հազիւ մէկ տարի առաջ։ Այս դահլիճը նման է մզկիթի մը իր երկնային խորանիկով, շինուած կապտագեղ յախճապակիէ։

Քովիկը կը կառուցուի նոր Թատրոնը։

Արդարեւ, եթէ Երեւանի մէջ կը կառուցուին միթինգի գործարաններ եւ հսկայ արհեստանոցներ,— յիշենք բաղադրական ձգախէժի, պատանիի, կառքի, մեքենական սարքերու գործարանները,— միւս կողմէ կը հիմնուին մշակութային շէնքեր, այնպիսի ձեւով մը, որ ամբողջ Թուրքիոյ մէջ ամէնէն կատարեալը եւ ամէնէն լաւագոյնը պիտի համարուին Երեւանի այդ կարգի շինութիւնները։ Համալսարանը, որ կառուցուած է, քաղաքին բարձրագիր մասին մէջ, լաւագոյն յատակագիծով մը, ներկայիս ունի ուսանողներու հոծ բազմութիւն մը, որ պիտի հաստատուի մէկ կամ երկու տարի վերջ։ Կը բաւէ այցելել Բժշկական եւ Մանկավարժական բարձրագոյն վարժարանները, գաղափար մը կազմելու համար կատարուած հրաշալի աշխատանքներուն մասին, մանաւանդ անասնաբուժական բարձրագոյն վարժարանը, որ հիանալի հիմնարկութիւն մըն է' իր անթիւ յաւելուածներով, իր հարուստ սարքաւորումով, իր տիպար բարեկարգութեամբ։

Այսպէս եւ բոլոր վարժարաններուն, այլ մանաւանդ բժշկութեան եւ առողջապահութեան յատուկ սարքաւորման մէջ,— ակնախտիթ փաստ՝ ակնաբուժական դարմանատունը, բնաբուժական հաստատութիւնը, որոնց գոյութիւնն իսկ Երեւանի մէջ նախանձ պիտի գրգռէր եւրոպական բազմաթիւ մայրաքաղաքներու։

Թանգարանը, որ ուսուցողական տեսակէտով լաւ կազմակերպուած է, իր հարստութեամբ եւ կարեւորութեամբ կը համարուի երրորդ Թուրքիոյ թանգարաններուն մէջ։ Մատենադարանը ունի 250.000 հատոր գիրք։ Այստեղ կը գտնէք նաեւ Ֆրանսական գրականութեան բաժին մը, 30.000 հատորով, որոնց մէջ Բէչմիֆ ... Գրքերնի ամբողջական գործերը, հազուագիւտ տպագրութիւն մը, նոյն հեղինակին, Découverte australe, զոր յարած ու տպած է հեղինակը ինքը, ամբողջական բնագիրով, տպագրութիւնը արգիլուած ըլլալով նախապէս։

Լ. ՃԱՆԷ

(Journal de Moscou, 27 յունիս)

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ.—

∴ Գեղարդին 1 քիլոմէթր հեռու եւ բեւեռ հանուած է երկաթաջուր, եւ մօտը՝ թթու - ջուր։ Նկատելով որ Գեղարդը որոշուած է վերածել հանգստեան տունի, հանքային եւ բուժական այս ջուրերուն օգտագործումը մեծ հեռանկարներ կը բանայ Գեղարդի համար։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«Իտալական հոգին»

oooo

Կոմս Սֆորցայի կը պատկանի այս ուսումնասիրութիւնը։ Իտալացի այս դիւանագէտը կը փորձէ նկարագրել իտալական հոգին երանգները, հիմնուելով իտալական գրականութեան վրայ,— չէ՞ որ ըսուած է թէ գրականութիւնը հայելին է ժողովուրդի մը հոգիին, նիստուկացին, կենցաղին, նկարագրին։ Եւ սակայն Սֆորցա կը հրաժարի քրքրելէ իտալացի դասական հեղինակները։ Իր կարծիքով, դասականները համամարդկային են,— այսպէս Տանթէ կամ Փեթրարքա կ'արտայայտեն ոչ թէ իտալական հոգին, այլ՝ իբրապէս տիեզերական իմացականութիւնը։

Իտալական հոգին գտնելու համար, կոմս Սֆորցա կը նախընտրէ ուսումնասիրել վիպասանները եւ մանաւանդ գաւառական գրականութեան մշակները։ Այսպէս «Պոքքաչիոն իրապէս իտալացի է եւ կը ներկայացնէ միայն ու միայն Իտալացիները»։ Գալով արդի վիպասաններուն, Սֆորցա կը կարծէ թէ անոնց լեզուն, հեղինակ պերճանք հագնելով, կորսնցուցած է իտալական բնականութիւնը, ուժականութիւնը եւ ինքնատիպութիւնը։ Ընդհանրականացուցիչ լեզուն, առանց տպաւորուելու աշխարհաքաղաքացիական լեզուէն, խոյանք կ'առնէ հետզհետէ։ Աւա թէ ինչու ժողովրդական բնաշխարհիկ բանաստեղծութիւնը կը ցոլացնէ կեանքի արտայայտիչ պարզակեցութիւն մը եւ բարքերու առհմիկ ինքնատիպութիւն մը, իտալական հոգին վերջապէս։ Պալատոնական գրականութիւնը կ'արհամարհէ այս արժէքները, սակայն Իտալիոյ հոգին համն ու գոյնը, իտալական հոգին աւիշն ու բոյր ընդմիշտ հեռու կը մնան պալատոնական գրականութենէն, ապաստան գտած արդէն ժողովրդային եւ բնաշխարհիկ գրականութեան մէջ։

Ի՞նչպէս կ'ուսուցանեն

Ցեղապաշտ Գերմանիան սկսած է փոխել դասախօսական ծրագիրները եւս,— այսպէս հրահանգ տրուած է բոլոր դպրոցներուն՝ մտցնել դասաւանդութեանց մէջ արդի Գերմանիոյ քաղաքականութիւնը, այլ խօսքով՝ դասախօսութիւններ կատարել ներշնչուելով կառավարական վարդապետութենէն, ցեղապաշտութենէն։ Ցեղապաշտութիւնը կ'ուզէ իրեն գործիք դարձնել մանաւանդ աշխարհագրութիւնը, այնպէս որ աշխարհագրութեան դասընթացքին կից, բոլոր դպրոցներուն մէջ բացուած է նաեւ géopolitique դասընթացք մը,— երկրին քաղաքական ցանկութիւնները ներմուծել աշխարհագրութեան մէջ, ինչ որ մասամբ կը համապատասխանէ մեր «հայրենագիտութեան»։

Երկրին քաղաքական վարդապետութեան ազդեցութեան պիտի ենթարկուի նոյնպէս պատմութիւնը։ Կրթական նախարարը երկար շրջաբերականով մը մանրամասն կը գծէ պատմութեան դասաւանդութեան կրկնիկ փոփոխութիւնները, որոնցմով պատմութիւնը կը դառնայ «Նման պաշտաւորային գիտութիւն մը»։ Նախապատմական շրջաններէն սկսեալ մինչեւ 20րդ դար, ցեղիզաղափարն է, որ ժողովուրդներու պայքարին մէջէն կարմիր գիծով մը պիտի բաժնէ Գերմաններուն պատմութիւնը։ Պատմութեան դասաւանդութեան մէջ խաւեր պիտի յենուին միջազգայնական վարդապետութեանց գաղափարները, ընդհակառակն խնամքով պիտի մշակուի ներուութեան գաղափարը։

Գերմանիոյ ազգային պատմութենէն զատ, հիմնական փոփոխութիւններու պիտի ենթարկուի նաեւ Եւրոպայի պատմութիւնը։ Ըստ ցեղապաշտ դպրոցին, Եւրոպայի քաղաքակրթութիւնը գործն է միայն հիւսիսային ազգերուն։ Յունական պատմութիւնը եւս կ'ապացուցանէ թէ հելլէն քաղաքակրթութիւնը գործն է հիւսիսային ժողովուրդներու, որոնք եկան եւ տիրեցին Ելլադայի։

Գերման կրթական նախարարին շրջաբերականը յանդուգն փորձ մը եւս կը կատարէ՝ աշխատելով ցեղային խնամութիւն մը գտնել Գերմաններուն եւ Իտալիոյ հիւսիսային ժողովուրդներուն միջեւ։

«Նոր մարդը»

Պարբերականներու եւ օրաթերթերու ամէնէն սիրելի նիւթն է արդի երիտասարդութեան դիմագծումը,— հասկնալ թէ ինչ կը մտածեն նորերը, ինչեր կ'երազեն, ի՞նչ կ'ընեն։ L'homme Nouveau ամսաթերթն ալ, որ կը խմբագրուի երիտասարդներու կողմէ, հարցարան մը բացաւ վերջերս հետաքրքրական ձեւով մը, որ ոչ միայն կը յօղափէ երիտասարդութեան ապագան այլեւ փաղուած պատմութիւնը,—«Ի՞նչ հաւատա՞ք, որ ընկերային նոր վարչաձեւ մը կրնայ ոչ միայն պարգեւել տնտեսական ազատագրութիւն մը այլ եւ ստեղծել նոր մարդ մը, մարդկային նորատիպար մը, աւելի բարձր՝ իմացական եւ ֆիզիքական տեսակէտով»։

Պատասխանողները երիտասարդներ են ընդհանրապէս։ Պատասխանողներուն մէջ է նաեւ Ռէկլս, որ եթէ երիտասարդ չէ տարիքով, երիտասարդ է իր գաղափարներով։

Այո՛, կը պատասխանէ Ռէկլս, վաղուան մարդը բարձր պիտի ըլլայ հասակով (5 սանթիմէթր աւելի բարձր), քիչ մը աւելի ծանր, գեղակազմ, ոչ «փորս» պիտի ունենայ, ոչ ալ աւելորդ ճարպ։ Միջին հաշուով՝ պիտի ապրի 10 տարի աւելի։ Սուր իմացականութիւն եւ սուր ... աչք։ Գրեթէ միշտ զուարթ եւ լաւ տրամադրուած։ Ռէկլս, յետոյ խօսելով ուղղակի երիտասարդութեան մասին, կ'աւելցնէ թէ նորերը չեն սիրեր հիներու phraséologie, կը խօսին այնպիսի ձեւով մը, որ անսովոր է, մարդկային տեսաբանութեան մասին արհամարհանք կ'արտայայտեն, աւելի պետականութեան սիրահար՝ առանց ընկերվարութենէն տարուելու, նախընտրելով հանգերձ տնտեսական ֆաշականութիւնը՝ դէմ են դիկտատուրայի, ծարաւ գործելու, ղեկավարութիւն ըստանձնելու։ Զգուշմներ, որ կը վկայեն թէ նոր մարդկութեան մը նախակարապետներն են այս երիտասարդները։

ՀԱԼԷՊԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

»»»։«««

Յուլիս 7ին հաղորդած էինք Հալէպի Ներսէս քահանայ Թափուքճեանի սպանութիւնը։

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ սպանութիւնը հետեւանք է անձնական ոխի մը։ Պոլսեցի ոսկերիչ Կարապետ Գասպարեան, որուն կինը փախած էր տունէն եւ ամուսնալուծում առացած, իր դժբախտութեան պատասխանատու համարելով Ներսէս քահանան (իբրեւ նախագահ դատաստանական խորհուրդի), անոր տունը կը մտնէ եւ ատրճանակը քաշելով կը վիրաւորէ։ Քահանան հիւանդանոց կը փոխադրուի, բայց կարելի չըլլար փրկել կեանքը։

Ներսէս քահանայ նախապէս արհեստաւոր եղած է։ 1896ին կը մտնէ Այնթապի քոլէճը, յետոյ Արմաշի դպրեվանքը։ 1920ին մասնակցած է Այնթապի ինքնապաշտպանութեան գործին.

միջը կը սրսփար. կարծես անտեսանելի շրթներ կը համբուրէին երիտասարդները։ Աղջիկը նկաւ հրարձակ ու հովը հեծեց անոր մազերուն մէջ։ Ան յոգնած էր ու հեւծուած, բայց մեծ ճիգով բարձրացաւ մութին ժայռին վրայ ու հոն ինկաւ, դէմքը դարձուցած հեռաւոր հորիզոնին։

Բոլորները այցելու գտան այ... ուր աղջիկը եւ մութին մէջ յոգնին գիւղին ծխացով ողողուած մասն, բով, կախկախուող երախներով անոնք քաշեցին տարին այդ ծաղկարքը մարմինը մինչեւ իրենց խորշերը առանձնատ։ Եւ երկա՞ր հնչեց անոնց խրախճանքի քրքիջը բլուրէ բլուր։

Գիւղը խմացաւ։ Ցարկերը խուժեցան նայելէ իրարու։ Երիտասարդները գլխահակ ու սրտում՝ մօտ փոխցին իրենց կալուածային Աստուածոնին։ Աղջիկները ալ երբեք, երբեք չանցան բլուրէ կողն ի վեր ցցուած խոժոռ ժայռին մօտէն։

Բերնէ բերան, երգէջէ երգիջ ու օրերէ օրեր տարածուեցաւ, երանգուեցաւ, թախիծով ու խղճահարութեամբ ծանրացաւ պատմութիւն աղուոր, դժբախտ աղջկան։

Գիւղին բանաստեղծը տեսաւ անոր կինակ ժայռին լուռ ժպիտը վերջալոյսի մը պահուն եւ պատմեց գիւղի երգիչին։ Յարուած ու մոռցուած սիրահարները կրկնեցին այդ տաղն ու երգը, ու գիւղին սիրտը մեղմացաւ, ներե՞ց աղուոր աղջկան։ Ցուրտ ու դաժան գիշերին մէջ անոր թափած անմեղ արցունքներուն հետքը տեսաւ խոժոռ ժայռի մակերեսին, ու մե՞ղք սերեց ունակոխել այդ հետքերը։

Գիւղին կալուածային եւ ոսկեմազ աղջկան պատկերը տեսիլքի մը հանգոյն յամեցաւ մտքերուն մէջ տարուէ տարի։

Անով լեցուն էր երազը երիտասարդ այգեպանին, երբ բողէ մը վար դնէր բահը ու նայէր մեծ թթենիի շուքին։ Անով լեցուն էր երազը արգասաւորուած երիտասարդ կնոջ, երբ բողէ մը զգար խորհրդաւոր խլրտումը իր արգանդին։

Բայց գիւղը կամաց կամաց մոռցա՛ւ։ Անօրինակ ժայռը միայն մնաց յաւետ ու քէնոտ գիւղի բոլո՞ր լռասամուտներու դէմ։ Դաժան, անխերող ան կը կախուի բլուրին կողն ի վար եւ կը սպառնայ բոլոր անցորդներուն անխնայ։

ՍԵԶԱ

2 Յուլիս 1934
Էլ - Ժուրա

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Չալըխեանի պատասխանները՝ ըմբ. դատախազին

(12ՐԴ ՆԻՍՏ, 27 ՅՈՒՆԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՉԱԼԸԽԵԱՆ

— Նստարանին ո՞ր կողմը նստար։

= Նախ նստայ եզերքը, բայց որովհետեւ կին մը եկաւ, տեղս անոր տուի եւ քիչ մը անդին անցայ։

— Գիտէի՞ր որ Դուրեան արք. պիտի պատարագէ։

= Այո։

— Լէյլէկեանը կը ճանչնա՞ս։

= Մօտ երկու տարիէ ի վեր։

— Սարգիսեա՞նը։

Չէի ճանչնար։

— Երկանեա՞նը։ = Ոչ։ — Մօղեա՞նը։ — Ոչ։ — Միրիճանեա՞նը։ = Այո։ — Անդրէասեա՞նը։ = Այո։

— Այն նստարանին վրայ, ուր նստար եկեղեցիին մէջ մեծ մարդ մը կա՞ր։

— Չեմ գիտեր։

— Աղջիկ մըկը կա՞ր։ = Չկար։

— Երբ սրբազանը եկաւ ի՞նչ ըրիր։

= Ոտքի ելայ։

— Դուրեան սրբազանին զարկի՞ր։

= Երբեք չզարկի։

— Սրբազանին ոտքերը բռնեցի՞ր։

= Երբեք։

— Ի՞նչու չզարկիր։ — Չեմ կրնար զարնել։

— Տեսա՞ր արք.ին անցնիլը։

= Տեսայ։

— Ո՞ւր եւ ե՞րբ տեսար։

= Երբ թափորն անցաւ, տեսայ 4 նստարան անդին։

— Դեկտ. 25ին, երբ հարցաքննեցին քեզ, եղած հարցումներուն ասպատասխանները տուի՞ր։

— Երբ արք. միջանցք եկաւ, ի՞նչ ըրիր։

= Ոտքի ելայ եւ ամէն մարդ ոտքի ելաւ։

Ի՞նչ տեսար յետոյ։

— Սրբազանը 8—9 քայլ անցաւ եւ յետոյ կռիւ մը սկսաւ։

— Այսհարցումներն եղա՞ն եւ այս պատասխանները տուի՞ր։ = Այո։

— Ասիկա կը թարմացնէ՞ քու յիշողութիւնդ թէ ո՞րքան հեռու էր սրբազանը քենէ։

= 5—6 նստարան հեռու էր։

— Ցարձակեցա՞ր Դուրեան արք.ին վրայ։ — Երբեք։

— Դանակ զարկի՞ր անոր։ = Երբեք։

— Դաշնակ ընկերութենէն մէկը ըսա՞ւ քեզի որ եկեղեցի երթաս։ = Ոչ։

— Ինչո՞ւ գացիր 187րդ եկեղեցին։

= Այդ օրն ազատ էի, Ամերիկեան ծնունդ էր, կ'ուզէի տեսնել սրբազանին պատարագը, վասնզի քահանայի մը պատարագը տարբեր է եւ արքեպիսկոպոսի մը տարբեր։

— Գ. Կորկոտեանը կը ճանչնայի՞ր։

- Այո։

— Երբ կռիւը սկսաւ, գիտէի՞ր թէ սրբազանը սպաննուած է։

= Չէի գիտեր։

— Քեզի զարկի՞ն։ = Այո։

— Ո՞վ զարկաւ։ = Կորկոտեանը զարկաւ։

— Ո՞ր կողմիդ զարկաւ։

= Գլխուս ետեւի կողմը։

— Արիւն եկա՞ւ։ = Այո, արիւնոտեցաւ։

— Յետոյ ի՞նչ ըրաւ։

= Օձիքէս բռնեց դուրս հանեց եւ գնա՛, ըսաւ։

— Յետոյ ո՞ւր գացիր։

= Կրօսըրիի խանութը։

— Որո՞ւ հետ գացիր այդ խանութը։

= Աճարոն Վարդանեանի հետ։

— Ի՞նչ ըրիր յետոյ։ = Լուացի գլուխս։

— Յետոյ ի՞նչ ըրիր = Տուն գացի։

— Ոտքո՞վ գացիր Նախ քալեցի։

— Յետո՞յ։

= Թէքսի մը առի եւ դէպի Կլէվլըթըր գացի Լէգզինկթըն էվընիւի համար։

— Անկէ ե՞տքը։

Անենակս գացի

— Կիրակի իրիկուն ո՞ւր մնացիր։

= Տունը մնացի։

— Երկուշաբթի իրիկուն ո՞ւր էիր։

= Գործի գացի։

— Ոստիկանները եկան փնտռեցի՞ն քեզ։

= Ժամը 7ին ոստիկաններ եկան։

— Որո՞ւ հետ գացիր ոստիկանատուն։

= Տանս մէջ, վարը բնակող Մովսէս Գասպարեանը դէպ տարաւ ոստիկանատուն։

— Հոն հարցաքննուեցա՞ր։ = Այո։

— Ոստիկանատան մէջ Հայեր կայի՞ն։ = Այո։

— Այդ Հայերը բան մը ըսի՞ն։

- Մէկը ըսաւ՝ «Դաշնակ ես», երբ ոստիկանատուն տարուելու պատճառը հարցուցի։ Ըսի թէ ես աշխատաւոր մըն եմ։ Մտիկ չըրին։

— Բոլոր հարցումներուն պատասխանեցի՞ր։ = Այո, պատասխանեցի։

— Քեզ ծեծեցի՞ն։

Երկուշաբթի իրիկուան ժամը 8էն մինչեւ առաւօտեան ժամը 3, թէ՛ ծեծեցին եւ թէ հարցաքննեցին։

— Դեկտ. 24ին եկեղեցի երթալէ առաջ Հէրի Սարաֆեանին ճաշարանը գացի՞ր։ — Ոչ։

— Կիրակի առտու ի՞նչ ըրիր եկեղեցի երթալէ առաջ։

= Նախաճաշեցի, ածիլուեցայ, բաղնիք առի, հագուեցայ եւ եկեղեցի գացի։

— Ցունէդ երբ ելար ո՞ւր գացիր։

= Շիտակ եկեղեցի գացի։

— Եկեղեցիի կռիւէն ետք Անդրէասեանը տեսա՞ւ քեզ եւ ըսա՞ւ «Գնա՛, փախիր, սրբազանը սպաննուած է»։

- Ոչ։

— Տիգրան Զաքմաքեան անուն արթիստը կը ճանչնա՞ս։ = Ոչ։

— Ըստ Զաքմաքեանի վկայութեան դուն փորձեցի՞ր ազատել Լէյլէկեանը։ = Ոչ։

Վկայ Կար. Զաւրիկեան ըսաւ թէ դուն նստած ես եղեր Նշան Սարգիսեանի քով, ճի՞շդ է։ = Ոչ։

— Աման լուացող Կէօղիւրեանը կը ճանչնա՞ս։

= Այդ մարդը ինծի համայնավարական հայերէն թերթ բերաւ որ կարդամ, բայց մերժեցի։

— Գիտե՞ս Մանուկ Յակոբեան անուն խոհարարը։ = Ոչ։

— Ըստ Մանուկ Յակոբեանի, նպարավաճառի խանութին մէջ դուն ըսեր ես. «Սպաննեցինք սրբազանը», ճի՞շդ է։ Ոչ։

— Խանութին մէջ դուն մատը խածի՞ր այդ խօսքը ըսելէն առաջ, կամ եղբայր եւ մատ խածնելը հայկական սովորութի՞ւն է։

Ես զայն չեմ։ Ատանկ բան ըրած չեմ։

ՀԱՏԱԽԱԶԸ ԵՒ ՉԱԼԸԽԵԱՆ

Գ. Քամինսկի սկսաւ իր հարցաքննութիւնը

— Դուն Դաշնա՞կ ես։ = Այո։

— Ե՞րբէն։ = 1923էն։

— Դաշնակներու ծրագիր-կանոնագիրը կարդացե՞ր ես։

— Այո։

— Ցեռորի մասն ալ կարդացե՞ր ես։

Գ. Շէրիտըն հոս առարկութիւն ըրաւ այս կարգի հարցումներու նկատմամբ եւ յայտնեց թէ Դաշնակցութեան ծրագիր - կանոնագրի բնագիրը բերուած չէ դատարան, թէ անվաւեր թարգմանութեան մը հիման վրայ կը կատարուին այդ հարցումները։ Պահանջեց որ մէջտեղ դրուի այն ծրագիր կանոնագիրը, որմէ կ'ըսուի թէ քաղուածքներ եղած են։ Գ.դատախազը յայտնեց թէ այս ծրագիր կանոնագրէն միայն մէկ հատիկ օրինակ կայ եղեր Ամերիկայի մէջ։

— Գիտե՞ս թէ ինչո՞ւ Դաշնակ եղած ես։ = Այո։

— Երդում ըրա՞ծ ես Դաշնակցութեան նպատակներուն համար։

= Երդում ըրած եմ իրագործելու Հայաստանի անկախութիւնը, եւ մեր հայրենիքին փրկութիւնը բարբարոսներու լուծէն։

— Դուրեան սրբազանին դէմ հակառակութիւն չունէի՞ր

: Գաղափարական տեսակէտով հակառակ էի։

— Երբ 1923ին միացար Դաշնակցութեան, անոր ծրագիրը նո՞յնն էր, ինչպէս հիմա։ = Նոյնն է։

— Դաշնակցութեան զինանշանը նշանակութիւն ունի՞ քեզի համար։

= Այո։

—Կը տեսնե՞ս այս զինանշանը (ցոյց կուտայ «Հայրենիք»ի կուսակցական սփինակի վրայ գրուած զինանշանը)։

= Կը տեսնեմ։

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ զինանշանին մէջ բին.

= Ասիկա կը խորհրդանշէ աշխատանքը։

— Իսկ գրի՞չը։

= Մտաւոր կեանքը, մտքի աշխատանքը։

— Այս զինանշանը քանի՞ տարիէ ի վեր կայ։

= 43 տարի։

— Լա՛ւ, հապա սա դանակը ի՞նչ կը նշանակէ։

= Դանակը կը նշանակէ որ երբ Թուրքերը, թշնամիները գան անարգել մեր մայրերը, քոյրերը եւ յափշտակեն մեր ինչքերը, կազմակերպուինք ու կռուինք եւ բացէն պաշտպանենք մեր պատիւը։

— Գիտե՞ս որ 1920ին Հայաստանի մէկ մասը անցաւ Սովետ Միութեան մէջ։

= Ի՞նչպէս չեմ գիտեր, ես հոն էի։

— Ուրեմն այս դանակը (ըսել կ'ուզէր սուրը։ Ծ. Թ.) Սովետ Ռուսիոյ դէ՞մ ալ է։

= Ատիկա չեմ գիտեր։

Գ. Քամինսկի Դաշնակցութեան զինանշանի պատկերը տուաւ դատաւոր Քորրիկընի, որ աչքէ անցուց զայն։

— Զինանշանին վրայ Հ.Յ.Դ. տառերը ի՞նչ կը նշանակեն։

= Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն.

— «Հայրենիք»ը ո՞րո՞ւ օրաթերթն է։

= «Հայրենիք»ը կը գտնուի Հ.Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի հակակշռին ներքեւ։

— Վերջին անգամ Միացեալ Նահանգները գալէ առաջ ո՞ւր էիր։

= Փարիզ։

— Քու ճիշդ անունդ Զալըխեան է։ Այո։

— Քու ընտանիքիդ անունը Գալիչեան չէ՞։ = Ոչ։

— Կեանքիդ մէջ ո՞ւր իմացար Ղեւոնդ Դուրեանի անունը։

= Երբ որբանոցն էի, իմացայ որ ան Զմիւռնիոյ առաջնորդն էր։

— Գիտե՞ս որ քու ընտանիքդ սուտ կարծիք հակառակ եղած է Դուրեանի։

-Չեմ գիտեր երբեք։

— Դատախազի գրասենեակին մէջ ունէ՞ մէկը ծեծե՞ց քեզ։

= Երբեք։

—Դուն դատախազին գրասենեակին մէջ ըսի՞ր թէ... (Գ. Քամինսկի կը յայտնէ Զալըխեանի ըրած յայտնութիւնները երկար նախադասութեամբ, որ Զալըխեան չի հասկնար)։

Գ.Գ. դատախազ դուք բարձր (հայ ըլլա) անգլիերէն կը խօսիք եւ ես չեմ հասկնար։ (Ծիծաղ)։

— Երբ եկեղեցի գացիր ի՞նչ բան Կորկոտեան։

= Ինծի ըսաւ թէ խնդիր (թրըպըլ) պիտի ըլլայ. ես ալ ըսի թէ աստր մէջ ես չեմ ըլլար։

— Երբ Կորկոտեան ըսաւ թէ եկեղեցիին մէջ խնդիր պիտի ըլլայ, ինչո՞ւ դուրս չելար։

. Մինչեւ հիմա ալ կը զղջամ որ դուրս չելայ այն ատեն։

— Դուն խաղաղասէր Հայ մըն ես, չէ՞։ = Այո։

— Դուն չէի՞ր ակնկալեր խնդիր (թրըպըլ)։

= Չէի ակնկալեր։

— Չէ՞իր հաւատար որ խնդիր կը ծագի։ = Չէի հաւատար։

— Լաւ, չպատահեցա՞ւ դէպքը։

— Ամօ՛թ էր։

— Հապա ինչո՞ւ զարկաւ Կորկոտեանը։

= Կ'ենթադրեմ, եւ ասիկա իմ երեւակայութիւնս է, թէ ժողովուրդը երբ «Դաշնա՛կ, Դաշնա՛կ», կը պոռար եկեղեցիին մէջ, Կորկոտեան կարծեց թէ բան մը եղած է, գիտնալով որ ես ալ Դաշնակ եմ, եկաւ զարկաւ ինծի։

— Դուրեան արք.ը տեսա՞ր թափօրին մէջ։

= Այնքան մեծ եւ խուռն անձ մըն էր որ տեսայ։

— Եկեղեցիին մէջ խառնին եւ քու մինչեւ կա՞ր որեւէ պատուար, որ արգիլէր քեզի տեսնել անոր վրայ յարձակումը։

= Բոլէպալէս եղաւ։

— Տեսա՞ր սրբազանին չաթալ թագին իյնալը։

= Թագին իյնալը չտեսայ։

— Կարապետեան եպ.ը Դուրեան սրբազանին առջեւը չէ՞ր։

- Չեմ գիտեր, քահանայ մը կար, գուցէ Կարապետեան եպիսկոպոսն էր։

— Ո՞րչափ մեծ էր Կարապետեան եպիսկոպոսը.

— Միջակ հասակ ունէր։

— Արքեպիսկոպոսէն ո՞րչափ փոքր էր։

Բաւական։

— Քու յայտարարութեանդ մէջ ըսեր ես որ «եկեղեցիէն ներս տեսայ Դաշնակներ»։ Ճի՞շդ է։ = Այո։

— Որո՞նք են։

= Դէմքով կը ճանչնամ եւ զանոնք տեսած եմ հրապարակային ժողովներու մէջ։

— Գիտե՞ս որ Դաշնակ խումբերկան 10ական հոգինոց եւ մարտական։

= Երբեք։ Քեզ խախտպաշարեր են Գ. Քամինսկի, չատ կը ցաւիմ։

— Մր. Էթըր կը ճանչնա՞ս։

= Չեմ ճանչնար եւ հոս լսեցի այդ անունը։

(Շար).

բլած է, մախուան ճառագայթ մը որ անկարելի պիտի դարձնէ որ եւ է պատերազմ։ Ցիսուն միլիոն վոլթ ուժով, այս ճառագայթը պիտի կրնայ խորտակել տասը հազար օդանաւեր, բաղկացած տորմիղ մը, աւելի քան 400 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ եւ վայրկենապէս ոչնչացնել բանակ մը միլիոններ բանակներ։

Այս ճառագայթը պիտի կրնայ գործածուիլ միայն պաշտպանութեան համար, որովհետեւ պիտի արձակուի ծայր աստիճան զօրաւոր ելեկտրական ոյժէ, որոնք պիտի հաստատուին սահմանի կէտերու վրայ եւ չինական պատնէշի մը պէս պիտի շրջապատեն խլամանչիլ երկիր։ Այս միեւնոյն գիւտին շնորհիւ, կարելի պիտի ըլլայ փոքր կազմածներ տեղաւորել մարտանաւերու մէջ, ոչնչացնելու համար օդանաւերը։

Գիտնականը կը խորհի գիտնականութեան խորհրդաժողովին ներկայացնել իր գիւտը։

Ամէն օր կծիկ մը եւս կը քակուի

Սթավիսքիի քննիչ յանձնաժողովը յուզումնալից նիստ մը ունեցաւ անցեալ օր։ Արդարադատական երեսփոխան Ֆիլիփ Անրիօ, որ վեց ամիսէ ի վեր պայքար կը մղէ նախկին վարչապետ Պ. Շոթանի դէմ, կրկին մեղադրեց զինքը, Հասատանց թէ անոր եղբայրը, Փիէռ Շոթան, տուն — տեղ եղած էր նախկին ...

[Remaining italic paragraph:] Այս անգամ ցոյց տուաւ Փիէռ Շոթանի մէկ նամակը, որ ժամանակին կուտար Փարիզի խագարաններէն վառարուած մարդու մը համար եւ որուն պիտի ցուցնէր Արդարադատութեան Տեսչութեան մէկ փաստաթուղթը։ Այս յայտնութիւնը մեծ յուզում պատճառեց, մանաւանդ որ Պ. Անրիօ երկրորդ յայտնութիւն մը եւս բրաւ, պատմելով թէ Պ. Ռէմիյեօ, ներքին նախարար Պ. Սառոյի օգնականը, եւ Փէնէէ, Շոթանի օգնականը, փորձած էին գրամով ետ առնել նամակը։ Փէնէէ հերքեց ըլլալով, անմիջապէս ներս կանչուեցաւ Ռէմիյեօ որ հերքեց եղած վերագրումը եւ բսաւ թէ մէկը եկաւ եւ նամակին լուսանկարը ցուցուց իրեն։ Մերժեց յայտնել այցելուին անունը, յետոյ ներքը գրուելով անուն մը տուաւ, եւ յայտարարեց թէ չպիտի խօսի մինչեւ որ յանձնաժողովը չապահովէ պաշտպանել զինքը։

Որոշուեցաւ ուրիշ վկաներ ալ կանչել։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Ինչպէս գրած էինք հինգշաբթի օրուան «Ֆրանսայի շրջանը» հեծելանիւով մրցումը տեղի ունեցաւ շատ դժուարին պայմաններու մէջ եւ մեծ փոփոխութիւններ կրեց ընդհանուր դասաւորումը։ Այս հանգրուանը Գափ — Տինեը (227 քիլոմեթր, լեռնային) շահեցաւ Ֆրանսացի Վիէթթօ։ Վարսի եւ տ'Ալլոսի գագաթը հասնելուն պէս շահեցաւ ամբողջ ճամբու տեւողութեան գտնուած լեռներու առաջնութիւնը, այնպէս որ Տինեը հասաւ վեց վայրկեան 50 երկվայրկեան առաջ։ 1926ին անգամ մըն ալ Իտալացի Պոտէչիան էր որ այսպիսի անակնկալ մը բրաւ։ Իսկ օրուան երկու հակառակորդները, Մարթանօ — Մաներ, միշտ իրար հետապնդեցին, բայց ճամբան Մարթանոյի հեծելանիւը աւրուելով, Մաներ երկու վայրկեան 38 երկվայրկեան յառաջ անցաւ։ Մարթանոյի ընկերները, Ռէսթի եւ Կապուչանի քաջալերելով ճամբան շարունակեցին եւ Հասան Ալլոսի գագաթին վրայ, չուարեցնելով Մաներ։ Ասկէ վերջը միշտ իրար հետապնդելով, Մարթանօ Տինեը հասաւ 6րդ, իսկ Մաներ 10րդ։

Ընդհանուր դասաւորման մէջ ալ շատ մեծ փոփոխութիւններ եղան։ Իտալացի Մորէլլի գրաւեց Լափէպիի տեղը (երրորդ), Լափէպի անցաւ 5րդ, իսկ Վիէթթօ որ 13րդն էր, եղաւ 6րդ.

Երէկ ուրբաթ մրցողները պիտի կտրէին Տինեը — Նիս (156 քիլոմէթր) Ալպեան լեռներուն վերջին հանգրուանը։ Այսօր, շաբաթ դադար կ'ընեն Նիսի մէջ, սկսելու համար Պիրէնեան լեռներու մրցումը, որ մեծ դժուարութեանց պիտի մատնէ մրցորդները.

Հեծելանւորդներէն շատերը ճամբան խարդախութիւն գործած ըլլալով, տուգանքի դատապարտուեցան

ՈՒՐԱԽԱՏԵՍՏ

ՍՈՐՖՕՅԻ Հայրենակց. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովը կը հրաւիրէ քաղաքի եւ արուարձաններու մէջ բնակող Սորֆայի եւ շրջանի բոլոր հայրենակիցները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Պ. Գէորգ Եօթնեղբայրեանի բնակարանը 31, Bld du Nord, La Rosière, Beaumont

Այս երկուշաբ. երեկոյ ժամը 9ին, Օր. Քառափեան կը նուագէ Debussy, Փարիզի Ռատիօ L. L.էն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Աննա Վարպետեան եւ զաւակները՝ Զարուհի, Երջանիկ եւ Գրիգոր կը փնտռեն իրենց ամուսինը եւ հայրը, Միսաք վարպետեան, որ կորսնցուած էն 1922, Իզմիրի աղէտին։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. Գրիգոր վարպետեանի 15, rue du Terrasse. Marseille։ Ծախքերը լուր տուողին նուէր։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Փարիզ եւ գաւառներ

ԳԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին։ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ՎԱԼԱՆՍԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Կիրակի երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ շարունակութիւն նախորդ ժողովի օրակարգի։

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏՍԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) - R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՅԹԸ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ :	280 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 17 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année No 2518

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵԼՔԸ

»»»··«««

Մաթէոս Լէյլէկեան եւ Նշան Սարգիսեան Ա. աստիճանի մարդասպան կը ճանաչուին

ՄԻՒՍՆԵՐԸ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ

»»»··«««

ՎՃԻՌԸ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ ՅՈՒԼԻՍ 24ԻՆ

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն «Շիքակօ Թրիպիւն»ի յուլիս 14 թուականով.— Երդուեալները առտուն այսօր յանցաւոր հռչակեց Մաթէոս Լէյլէկեանը եւ Նշան Սարգիսեանը, իբրեւ առաջին աստիճանի մարդասպան, ինչ որ կը տրամադրէ մահապատիժ, Նիւ Եորքի նահանգին օրէնքով, իսկ անոնց եօթը մեղսակիցները հռչակուեցան երկրորդ աստիճանի մարդասպան, ինչ որ կը տրամադրէ առնուազն տասը տարի բանտարկութիւն:

Իրենց ամբաստանեալներուն վճիռը պիտի տրուի յուլիս 24ին:

ԽՄԲ.— Հեռագիրը պարզելով Ղեւոնդ արք.ի սպանութեան պարագաները, կը շարունակէ.—

Մ. Լէյլէկեան եւ Նշան Սարգիսեան տարիներով առաջնակարգ դեր կատարած են Դաշնակ ընկերութեան մէջ, որուն ամերիկեան կեդրոնն է Պոստըն

Համաձայն կարգ մը ամբաստանեալներու խոստովանութեանց, սպանութեան պատճառն է Դաշնակ ընկերութեան բուռն գայրոյթը Դուրեան արք.ի կարծեցեալ սովետասիրութեան դէմ, որ ուղղակի կը հակասէր ազգայնական Դաշնակներու տարամերժօրէն հայկական քաղաքականութեան:

Դաշնակ ընկերութիւնը հայրենասէր յեղափոխականներու չափազանց հզօր կազմակերպութիւն մըն է, որուն համաշխարհային կեդրոնը կը գտնուի Փարիզ, համաձայն ամբաստանեալներու յայտարարութեանց:

« Նիւ Եորք Հէրըլտ » եւս տալով միեւնոյն լուրը, կ՚ըսէ թէ ամբաստանեալները բոլորն ալ անդամ են « Դաշնակ քաղաքական ահաբեկչական կազմակերպութեան, որ հակառակ է ներկայ հայ խորհրդային իշխանութեան որուն ջատագովն էր Դուրեան արք., եւ թէ Լէյլէկեան քարտուղարն է « Դաշնակ »ի (ըսել կ՚ուզէ Նիւ Եորքի ակումբին):

Տեղական թերթերէն « Իմանիթէ » եւս հաղորդելով յանցապարտութեան հեռագիրը, կը գրէ թէ « մարդասպանները եւ անոնց մեղսակիցները կը պատկանին Դաշնակ ահաբեկչական ընկերութեան որ միշտ անդամ է Բ. Միջազգայինի: Այս բուռն հակախորհրդային կազմակերպութիւնը արիւն թափած է նոյնիսկ Ֆրանսայի, մանաւանդ Կրընոպլի մէջ: Դուրեան արք. սպանուեցաւ եկեղեցիին մէջ, որովհետեւ կը պանծացնէր խորհրդային իշխանութեան կատարած գործը Հայաստանի մէջ»:

ԽՄԲ.— Աւելորդ կը համարենք որ եւ է խորհրդածութիւն կցել այս մեկնութեանց եւ բացատրութեանց հղանակներուն, որոնք արձագանգներն են հակադաշնակցական ծանօթ յանկերգներուն :

ՈՉ - ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ

«ԿԱՑԻՆՔ ՄԵՐ ԳԼԽՈՒՆ ՏԱԿ ԿԸ ՊԱՌԿԻՆՔ »...

ՖԻԼԻՊԷ, 10 յուլիս (*Ցառաջ*).— Թրակիայէն հասած լուրերը այլեւս կասկած չեն ձգեր թէ՝ *ա*) տեղահանումը կը կատարուի կեդրոնի հրամանով, *բ*) որոշ ծրագրով, *գ*) կը վերաբերի ոչ-Թուրքերու, եւ *դ*) կը շարունակուի, հակառակ հերքումներուն

Էտիրնէէն Հրեաներու եկած նոր նամակներ չափազանց թշուառ գոյներով կը նկարագրեն ոճրագործներու վիճակը. ճիշդ է հեռագրական այն տեղեկութիւնը թէ քանի մը ժամուան ընթացքին յանկարծ տեղահանած են: Ձեռքը միջոց ունեցած չեն ծախել ծախծխելու : Պուլկարիա եկած են Պուլկարներ: «Փրազնիչնի Վէսթի » թերթը կը գրէ թէ « վերջին օրերու ընթացքին քանի մը տասնեակ պուլկար ընտանիքներ անգթօրէն տեղահանուած են Թրակիոյ զանազան կողմերէն (Էտիրնէ, Չորլու, Քըրքքիլիսէ եւայլն): Թուրք կառավարութեան յանկարծակի կարգադրութեամբ, պուլկար բնակիչներուն տրուած է 48 ժամ միջոց, իրենց բոլոր գործերը հաշուեյարդարի ենթարկելու եւ հեռանալու համար. հակառակ պարագային, բռնի պիտի տեղահանեն զիրենք: Այս արտակարգ միջոցները կը բացատրեն անով որ՝ այդ շրջաններր յայտարարուած են զինուորական գօտի, որով Թուրքերէն զատ ոչ ոք չի կրնար հոն բնակիլ: Ամէնէն ահաւորը այն է որ Թուրքերը, որոնք առաջուընէ քներուն միակ գնորդը կրնան ըլլալ, նախապէսփրարու համաձայնած են եւ որեւէ շահագրգռութիւն ցոյց տուած չեն: Կամ, լաւագոյն պարագային, չնչին գիներ առաջարկած են: Թուրքերէն ոչ ոք կը յանդգնի մեկնողներու այս կամ այն կալուածին յանձնանձումը ստանձնել: Իսկ ով որ կը հեռանայ առանց ծախելու եւ կամ փոխանորդ կարգելու՝ իր իրաւունքը կը կորսնցնէ («Ցառաջ» «Էմմայր Մէթրուքէ » — լքեալ կալուածներու մինչեւ հիմա շատ ծանօթ ձեւը...): Այս բոլոր կարգադրութիւնները ու խստութիւնները չեն մեղմացներ տեղահանուողներու աղաչանքները ու լացերը, եւ խեղճերը հարիւրաւոր տարիներու ընթացքին ամբարած իրենց հարստութիւնները ու կալուածները լքելով՝ ձեռնունայն կը հեռանան »:

Դարձեալ պուլկար թերթի մը համաձայն, Թուրքերը սկսած են հիմնովին նորոգել մանաւանդ Էտիրնէի ամրութիւնները: Կը քանդեն հինները եւ կը շինեն բոլորովին նոր ամրութիւններ: Աւելի քան տասը հազար զինուորներ գիշեր ցերեկ կ՚աշխատին հոն:

**Քիչ առաջ, Հրեայ մը ինծի ցոյց տուաւ նամակ մը, զոր ստացած էր Էտիրնէէն : Ան կը պատմէ արհաւիրքը ու, հաստատելով տեղահանումի ու կողոպուտի բոլոր տեղեկութիւնները, կ՚աւելցնէ թէ տեղահանման միջոցին չորս հրեայ գեղեցիկ աղջիկներ անյայտացած են: « Այնքան մեծ է սարսափը որ, կ՚աւելցնէ նամակագիրը, գիշերը կը քնանանք կացինը մեր բարձերուն տակ»:

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՑԱՑԱՒ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏՈՎ ՊԻՏԻ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ՖԱՇԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԷՄ

Շաբաթ եւ Կիրակի գումարուեցաւ ընկերվարական կուսակցութեան ազգ. խորհուրդը, լուծելու համար միացեալ ճակատի խնդիրը: Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, կիրակի գիշեր 366ի դէմ 3471 ձայնով քուէարկուեցաւ բանաձեւ մը, որ կ՚ընդունի Համայնավար կուսակցութեան առաջարկը՝ միացեալ ճակատ կազմելու համար: 67 հոգի ձեռնպահ մնացին:

Տրուած որոշման համաձայն, ընկերվարական կուսակցութեան Վարիչ մարմինը բանակցութիւններ պիտի կատարէ, դաշինքին մանրամասնութիւնները ճշդելու եւ ստորագրելու համար: Այժմէն իսկ համայնավար կուսակցութեան պիտի առաջարկուի միասնաբար ցոյցեր կատարել մեծ պատերազմի քսանամեակին առթիւ: Միացեալ ճակատը պիտի ջանայ անյաղթելի պատուար մը կազմել ֆաշականութեան եւ պատերազմի վտանգին դէմ: Վարիչ Մարմնին տրուած պաշտօնը կը տրամադրէ -

1. Փոխադարձ ուղղամտութիւն: Դաշինքի տեւողութեան ընթացքին եւ նոյնիսկ միասնական գործունէութենէն դուրս, երկու կուսակցութեանց առանձին պրոպագանդն եւ գործունէութիւնը զերծ պիտի մնան վիրաւորանքէ եւ նախատինքէ: Միացեալ գործունէութեան արտայայտութիւնները պէտք է նուիրուին միմիայն հասարակաց նպատակին, դուրս ձգելով երկու կուսակցութեանց վարդապետութեան եւ գործելակերպի վերաբերեալ վէճերը

2. Ֆաշականութեան դէմ միացեալ պայքարը անշուշտ կ՚ենթադրէ պաշտպանութիւն ժողովրդապետական ազատութեանց: Ուրեմն, պիտի ձգտի մասնակցութեան հրաւիրել նաեւ բոլոր անոնք որ կ՚ուզեն պաշտպանել այդ ազատութիւնները Պայքարի միջոցին, պիտի խուսափին բանի միջոցներէն Միւս կողմէ, հոգ պիտի տարուի որ ցոյցերը չըաշխատասիրուին, յոգնութիւն եւ անտարբերութիւն առաջնելու առաջնան:

3. Միացեալ գործունէութեան մասին առուգոած պիտի կատարէ իւրաքանչիւր կուսակցութիւն առանձին: Պիտի ստեղծուի մասնաւոր մարմին մը, հասարակական ցոյցերու հանդամանքը ճշդելու, գանոնք պատրաստելու, վէճերը հարթելու համար:

Աւելորդ է ըսել թէ իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կը պահէ իր գործելու ազատութիւնը.

Երկրորդ բանաձեւով մը, ընկերվարական կուսակցութիւնը պաշտօն կը յանձնէ իր վարիչ մարմնին՝ հասկնալ համայնավարներէն թէ կ՚ուզե՞ն այս միացեալ ճակատը դնել միջազգային հիման վրայ. Այսինքն՝ միասին գործել ոչ միայն Ֆրանսայի, այլ եւ բոլոր երկիրներու մէջ:

Վաղը կ՚անդրադառնանք այս շատ կարեւոր հարցին.

Ընդհանուր գործադուլ եւ խուճապ Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ

»»»··«««

ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐՆԵՐ ԿԸ ՓԱԽՉԻՆ ՎԱԽՆԱԼՈՎ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ ԵՒ ԱՆՕԹՈՒԹԵՆԷ

Քանի մը օրէ ի վեր ծանր կացութեան մը մատնուած է Սան Ֆրանչիսկոյի նահանգը, գործադուլի եւ ուրիշ խռովութեանց հետեւանքով: Արդէն գործադուլ հռչակած են նաւահանգստի 27,000 բանուորները: Արհեստակցական միութեանց վարիչ մարմինը ընդհ. գործադուլ հռչակեց երէկ, երկուշաբթի. Այս որոշման վրայ, գործադուլին կը մասնակցին նաեւ Սան Ֆրանչիսկոյի 60 հազար, Օքլէնտի եւ Ալամէտայի 40,000 բանուորները: Կեանքը ջլատուած է ոչ միայն քաղաքին, այլեւ ամբողջ նահանգին մէջ: Սան Ֆրանչիսկօ Մ. Նահանգներու երկրորդ մեծ նաւահանգիստն է, Նիւ Եորքէն յետոյ եւ ունի 634 հազար բնակիչ: Մօտակայ շրջաններն ալ հաշուելով, մէկուկէս միլիոնի կը հասնի բնակչութեան թիւը: Թէ կառավարութիւնը եւ թէ ժողովուրդը խուճապի մատնուած են, վախնալով ոչ միայն խռովութիւններէ, այլեւ անօթութենէ: Հարիւրաւորներ կը փախչին: Բազմաթիւ սրճարաններ, ճաշարաններ եւ խանութներ փակուած են: Մեծ պանդոկները ուտելիք ունին միայն 3 — 4 օրուան համար: Տանտիրուհիները ուտեստ կը հաւաքեն իրենց մառաններուն մէջ: Հարիւրաւոր ինքնաշարժներ չեն բաներ, վառելանիւթ չունենալով:

Բանթողները բուռն ցոյցեր կը կատարեն փողոցներու մէջ, քարկոծելով նպարեղէնի խանութները, ինչպէս եւ ոստիկաններն ու զինուորները, որոնք քանի մը օր առաջ կրակ բացած ըլլալով, սպանեցին երկու հոգի: Կացութիւնը այնքան ծանր է որ ժամը ժամին հեռաձայնով խօսակցութիւններ տեղի կ՚ունենան Ուաշինկթընի հետ: Կ՚ըսուի թէ նախագահ Րուզվէլթ պիտի փորձէ միջամտել անձնապէս: Արդէն իսկ պաշարման վիճակ հռչակուած է: Քաղաքին պահպանութեան համար կը գործեն 14,400 ոստիկաններ եւ զինուորներ

Սան Ֆրանչիսկոյի շրջականերու քաղաքապետները արտակարգ ժողով գումարեցին, ապահովելու համար քաղաքին պարենաւորումը, որ յղէօրէն վտանգուած է: Կաթ, միս, պտուղ, բանջարեղէն եւն. պատուած են եւ ոստիկանութեան միջոցաւ կը փոխադրուին ուրիշ վայրերէ: Խանութպանները կը մերժեն հինգ լիպրայէն աւելի շաքար, բրինձ կամ ալիւր ծախել, իսկ ուրիշներ փակած են դուռները: Հազարաւոր բնակիչները գիւղերը գացած են, ուտելիք ճարելու համար:

Գործադուլի շարժումը կը սպառնայ տարածուիլ ամբողջ Խաղաղականի ափերուն վրայ: Սան Ֆրանչիսկոյի քաղաքապետը կ՚ըսէ թէ ամենամեծ աղէտն է այս գործադուլը, 1906ի հրդեհէն ի վեր:

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ԽՆԴԻՐԸ ԱՐԳԱԴՐՈՒԱԾ

Պոլսոյ վերջին թղթարերէն կ՚իմանանք թէ յուլիս 9ին, Բերայի կառավարչութեան ներկայացուցիչը Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին երթալով, ամէն իրաւասութենէ զրկած է ինքնակոչ թաղականները եւ վերահաստատած՝ օրինաւոր խնամակալութիւնը: Այս առթիւ ձերբակալուած են ինքնակոչ թաղականներէն երկուքը, իրենց վրայ զէնք բռնուած ըլլալով: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Հիթլէրի ճառը վերջին դէպքերու մասին

ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ՈՐՈՇԱԾ ԷԻՆ ԵՂԵՐ ՍՊԱՆՆԵԼ « ԱՌԱՋՆՈՐԴ »Ը

Հիթլէր ուրբաթ օր բացառիկ նիստի հրաւիրելով Գերմանիոյ խորհրդարանը, երկար ճառ մը խօսեցաւ յունիս 30ի դէպքերու մասին: Քաղաքական շրջանակներու մէջ անհամբերութեամբ կը սպասէին այս ճառին, բայց Հիթլէր խուսափեցաւ արտաքին խնդիրներէ, եւ ծանրացաւ միայն ներքին քաղաքականութեան վրայ: Խօսելով բացասական տարրերու վրայ, Հիթլէր ըսաւ թէ ազգային - ընկերվարական պետութիւնը « ի հարկին հարիւր տարի ներքին պատերազմ պիտի մղէ, ոչնչացնելու համար վերջին մնացորդները այն յիմարներուն որ կը թունաւորեն ժողովուրդը »: Այս խօսքը ուղղուած էր բացասական տարրերու առաջին դասուն դէմ, որ կը կոչուի « միջազգային կազմալուծիչներ, իբրեւ նեցուկ համայնավարութեան »:

— « Երկրորդ դասը կը ներկայացնեն այն քաղաքագէտները որոնք կը զգան թէ 1933 յունուար 30ը վերջ տուած էր իրենց ապագայ հեռանկարներուն, բայց չեն ուզեր ընդունիլ թէ անդառնալի է այդ իրողութիւնը: Երրորդ խումբ մը կործանարար տարրերու արկածախնդիրներն են, որմատասխիլ յեղափոխականները որոնք 1928ին կորսնցուցին իրենց տեղը ընկերութեան մէջ եւ որոնք յեղափոխութիւն կ՚ուզեն յեղափոխութեան սիրոյն եւ կ՚ուզեն տեւական վիճակ մը դարձնել զայն: Չորրորդ խումբը կը կազմեն դատարկապորտները, որոնք ամէն բանի մասին կը շաղակրատեն եւ կը կարծեն թէ իրենց հոգիր ազգին հոգերն են: Ասոնք սակաւաթիւ են, բայց վտանգաւոր՝ իբրեւ սերմեր խռովութեան, անապահովութեան, սուտ զրոյցներու, կասկածներու եւ զրպարտութեանց »:

Վարչապետը յետոյ անցնելով բուն հարցին, մանրամասնօրէն պատմեց թէ ինչ կարգադրութիւններ բրած էր հարուածային վաշտերու համար եւ թէ ինչպէս դաւաճանեցին անոնց վարիչները: Այս առթիւ, պարզեց անոնց սայթաքումն ու Րէօհմի շարալուր դերը: «Մայիսին խլրտումը այնպիսի աստիճանի մը հասած էր որ անթոյլատրելի ծայրայեղութիւններ կը յարուցանէր: Կարգ մը պատասխանատուներ բանտարկուեցան այն ատեն, իբրեւ անկարգ ու զինովի: Րէօհմ սկսաւ ընդդիմանալ տրուած հրահանգներուն եւ ուղեց կուսակցութեան վերիրաններուն դէմ պատժական անօրէնութիւններ ընել մասամբ երիտասարդ անդամներէ կամ անկուսակցականներէ կազմուած պատուոյ ատեաններու առջեւ: Այս պատճառով ծանր վէճեր ծագեցան իր եւ Րէօհմի միջեւ: Այն ատեն է որ առաջին անգամ ըլլալով կասկածեցայ Րէօհմի ուղղամտութենէն: Ամիսներով մտքէս փաներ էի այդպիսի կասկած մը, բայց նոր փաստեր եկան համոզեցին զիս: Անցեալ մայիսէն այլ եւս կասկած չկար թէ Րէօհմ փառասէրն ծրագիրներ կ՚որոճար որոնք եթէ իրականանային, ամենածանր ճարճատումներ յառաջ պիտի բերէին: Մայիսի վերջը աւելի ծանր դէպքեր պատահեցան: Րէօհմ սկսաւ բոլորովին հեռանալ կուսակցութենէն: Իր վարած կեանքը՝ կարգ մը խմբակներու հետ՝ անթոյլատրելի էր ազգային-ընկերվարական վարդապետութեան համար»:

Ճառի այս մասին մէջ, Հիթլէր աւելի բարձրացնելով ձայնը, ըսած թէ անհրաժեշտ էր խստօրէն պատժել յանցաւորները: Պատմեց թէ Րէօհմ տասնը իրեն յուր ատելու կապ հաստատած էր Զօր. Շլայխէրի հետ, ապականեալ բախտախնդիրի մը, ան Ա...ի միջոցաւ: Շլայխէրի համար, գերմանական կառավարութիւնը չէր կրնար դիմանալ եւ հարկ էր մէկ ձեռքի մէջ կեդրոնացնել բանակը եւ բոլոր ազգային կազմակերպութիւնները: Այդ գործին համար ուրիշ ատէն ունէին Րէօհմը: Պէտք էր հեռացնել՝ Ֆոն Փափէնը, իսկ Զօր. Շլայխէր պատրաստ էր դառնալու փոխ - վարչապետ: Մարդ մը կը փնտռէին նոր կառավարութեան համար: Կ՚ընդունէին թէ ես վարչապետ պէտք է մնամ, գոնէ առ այժմ: Յունիսի սկիզբը քովս կանչեցի Րէօհմը եւ ամբողջ հինգ ժամ, մինչեւ կէս գիշեր խօսեցայ: Ըսի թէ անգիտակից տարրեր ազգային-համայնավար յեղափոխութիւն մը կը պատրաստեն, պաղարկել փափկելով բանակը: Ցորդորեցի ընդդիմանալ այս յիմարութեանց: Րէօհմ բաւականացաւ ըսելով թէ զրոյցները մասամբ սուտ, մասամբ չափազանցուած են: Դաւադիրներէն Ուլ իր մահէն առաջ խոստովանեցաւ թէ պատրաստ էր սպաննելու զիս, համաձայն տրուած հրամանին: Դաւադրութիւնը պարզուած էր այլ եւս: Այս մարդոց կեանքը նոյնքան գայթակղելի դարձած էր որքան անոնց դուրս ասպարեզները 1933ին: Այլ եւս չէի կրնար իմ քովս հրաւիրել զանոնք կամ ոտք կոխել Պերլինի ապայակոյտի շէնքէն ներս: Յունիսի վերջը, որոշեցի գործել: Եւ գացի Վիէսսէ, պաշտօնանկ ընելու համար Րէօհմը: Բայց յունիս 29ին, լուրերը այնքան երկիւղալի դարձան որ, որոշեցի պատրաստ գտնուիլ: Առաւօտեան ժամը 1ին երկու վրդովիչ լուրեր ստացայ, մէկը՝ Պերլինէն, միւսը՝ Միւնիխէն: Պերլինի համար, յունիս 30ին, կէսօրէ ետք ժամը 4ին ընդհանուր ապստամբութեան սկսելու էին: Հարուածային զինուորները փոխադրելու համար կառքեր բռնագրաւուած էին ժամը 5ին պիտի գրաւէին կառավարական շէնքերը: Գործողութիւնները անձամբ պիտի վարէր հրամանատար Էռնսթ: Միւնիխի մէջ ապստամբութեան սկսելու էին ժամը 9ի համար: Հարկ էր գործել կայծակի արագութեամբ: Ես որոշեցի անձամբ Միւնիխ երթալու համար, իսկ նախարար Կէօրինկ հրաման ստացաւ գործել Պերլինի մէջ: Որ եւ է ներողամտութիւն անկարելի էր: Այդ պահուն ես պատասխանատու էի գերման ազգի ճակատագրին համար եւ գերագոյն դատաւորը: Ամէն ժամանակ մարդիկ կատարած են ըմբոստները: Ես հրամայեցի գնդակահարել այս դաւաճանութեան գլխաւոր պատասխանատուները եւ խարանել մեր ներքին թունաւորման եւ օտար թունաւորման պալարները, այրելով մինչեւ միսը: Հրամայեցի սպաննել ապստամբները, եթէ դիմադրութեան ամենաթեթեւ փորձ մը ընէին ձերբակալման ատեն: Ամէն մէկը պէտք է գիտնայ որ եթէ ձեռք կը վերցնէ պետութեան դէմ, անպայման պիտի մեռնի»:

«Առաջնորդը յետոյ ըսաւ թէ դաւադիրներէն երեքը տեսակցութիւն մը կարգադրած էին օտար դիւանագէտի մը հետ, եւ մանրամասնութիւններ հաղորդեց գնդակահարեալներու մասին, որոնց թիւն է 77: Իբրեւ եզրակացութիւն, յայտարարեց թէ պատրաստ է պատմութեան առջեւ ընդունելու այդ 24 ժամուան ծանր վճիռներու պատասխանատուութիւնը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ՝

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

Դ.- ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՆ ՀԱՅ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Չընկրկեցաւ սակայն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ոչ այդ թշնամութեանց եւ ոչ ալ կեղծ հայրենասիրական վայնասուններու առջեւ.

Իր ծնունդէն մինչեւ Օսմանեան Սահմանադրութիւն անվարան, մինչեւ մահ հաւատարիմ պահակ՝ հերոսաբար վարեց երկրի ազատագրական պայքարը: Իսկ դուրսը, գաղութներու մէջ, շատ ոյժ ու եռանդ սպառեց կազմակերպելու համար թիկունքը:

Այդ շրջանը եղաւ անհաւասար խանդավառութեան, զոհաբերումի եւ հերոսական պայքարներու շրջանը: Կուսակցական ղեկավարը, գործիչը պայքարի առաջին գծի վրայ եղան, չարունակ վտանգի ենթակայ, չարունակ մահուան սպառնալիքի տակ եւ երբեմն աւելի քան շարքային ընկերը: Այդ շրջանին կուտակուեցաւ այն հոգեկան անջնջելի հարստութիւնը որով խանդավառուեցաւ ազատատենչ հայութիւնը մինչեւ հեռաւոր գաղութներ եւ այդ թանկագին դրամագլուխը այսօր ալ կը մնայ ոգեւորութեան անսպառ աղբիւր հայրենասիրութեան համար:

Այսպէս Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տիրապետեց հայ կեանքին: Եղաւ աւելի քան կուսակցութիւն, քիչ մը պակաս քան պետութիւն, տեսակ մը իշխանութիւն՝ պետութեան յատուկ ստորոգելիներով: Իր գործունէութեան հողն էր Հայաստան ուր միահեծան իշխեց, ժողովուրդ մը՝ որուն ոգին հարազատ պատկերը եղաւ եւ կուռ ու կարգապահ կազմակերպութիւն: Իր տրամադրութեան տակ ունէր միջոց՝ պարտադրելու իր վճիռները, լսելի դարձնելու իր որոշումները: Երբեմն բռնութեան դիմեց անհատին վրայ, երբեմն ալ ստիպուեցաւ մահուամբ պատժել հայրենադաւը եւ անուղղայ ներքին թշնամին:

Տեսնելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան կուռ ու կարգապահ կազմակերպութիւնը, այլ մանաւանդ ազդուելով շնդալից ահաբեկումներէն, հայ օտար խաւի մը մէջ այն կարծիքը կազմուած է թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը դիկտատուրական սկզբունքներ որդեգրած եւ անխնայ առաջնորդուող կուսակցութիւն մըն է:

Մեր համոզումով՝ թիւրիմացութիւններու վրայ հիմնուած է այս կարծիքը:

Չմոռնանք որ դիկտատուրա կը նշանակէ պետութիւն, իսկ Դաշնակցութիւնը, յամենայն դէպս, պետութիւն չէր այդ շրջանին: Ազատագրական կռիւը, ինչպէս ամէն կռիւ, կը պահանջէ երկաթեայ կարգապահութիւն, հրամանի ենթարկում, ինչքի բռնագրաւում, եւ անհրաժեշտութեան պարագային՝ մահուան պատիժ: Գէթ չէ սակայն կռուի մէջ եղած ամէն մարզանքի կամ կազմակերպութեան յատուկ այս երեւոյթները չփոթել դիկտատուրայի հետ:

Դիկտատուրա կը նշանակէ նախ կանխամտածուած ծրագիր, և ոյժ ու կամք՝ պարտադրելու ծրագիրը:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը դուրսէն եկաւ ոչ թէ նախօրօք գծուած, ուսումնասիրուած ծրագիր մը բռնի ոյժով պարտադրելու, այլ իր դերը եղաւ ժողովուրդի մէջ արդէն յայտնուած եւ երբեմն ալ գիտակցաբար արտայայտուած ազատութեան պայքարը բանաձեւել, ուղղութիւն տալ եւ կազմակերպուած ձեւով գործադրել:

Դաշնակցութիւնը ոչ թէ դիկտատոր, այլ բռնաւոր ալ չեղաւ եւ իր խարիսխը մնաց զանգուածին ինքնաբուխ կամքը: Ոչ թէ բռնի ոյժի եւ պարտադրութեան, այլ յօժարակամ ենթարկումի, կարգապահութեան եւ զոհաբերութեան վրայ բարձրացաւ ծաւալեցաւ իր ամբողջ գործունէութիւնը:

Քանի՜ քանի ազատատենչ երիտասարդներ, վառուած հայրենիքի սիրով, մրցումի եղած էին անցնելու սահմանը՝ դէպի երկիր: Երբեմն յեղափոխական թռնկումներ՝ հակառակ կուսակցութեան կամքին եւ կամ կանխահաս՝ ինչպէս եղաւ Սասնոյ մեծ ապստամբութիւնը: Դաշնակցութիւնը ստիպուած էր, շատ անգամ, չափաւորել, զսպել պայքարի եռանդը եւ ինքնաբուխ թռնկումներ:

Սխալ է այժմէն դիկտատուրայով բնորոշել այդ շրջանը: Մեր նպատակը չէ, այս եզրակացութիւնը հանելով, կուսակցութիւնը պաշտպանել վատ վերագրումի մը դէմ, ազատագրական պայքարի այս առաջին փուլն ու այդ շրջանը պաշտպանութեան չի կարօտիր: Մեր նպատակն է թիւրիմացութիւն մը մատնանշել եւ սխալ կարծիք մը փարատել:

Եթէ ուզենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեանքի եւ գործունէութեան առաջին քառասնամեայ շրջանը բնորոշել, կրնանք կոչել ահաբեկումի եւ հերոսականութեան շրջան:

Դաշնակցութեան գործունէութեան երկրորդ, սահմանադրական վեցամեայ շրջանը, եւս առաւել զուրկ է դիկտատուրական որ եւ է յատկանիշէ:

Երկարատեւ պայքարի եւ նիւթական զրկանքներու շրջան մը բոլորելով՝ երկիրը յոգնած կը թեւակոխէր սահմանադրական շրջանը:

Կուսակցութիւնը լեռնէն իջաւ վար դէպի դաշտ, լքեց գիւղը եւ մտաւ քաղաք, թաքստոցէն լոյս աշխարհ ելաւ, փոխուեցան գործունէութեան միջավայրն ու պայմանները, կուսակցութիւնն ալ փորձեց յարմարիլ նոր պահանջներուն, բնաւորութիւն փոխեց եւ նոր յատկանիշներ ստացաւ:

Այդ շրջանի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հսկայ մշակութային ճիգ յայտնաբերեց, յորդեցաւ գաղութներու մէջ եւ կարծես իր գլխաւոր նպատակը դարձաւ յեղափոխել եւ երկրի պէս, իր միահեծանութեան՝ ենթարկել նաեւ գաղութները: Մտաւ դպրոցներէն ներս, իր շունչով տոգորելու նոր սերունդը եւ ուզեց իր հակակշռին ենթարկել ամբողջ կրթութիւնը:

Ցանձին Սիամանթոյի, Վարուժանի, Զարդարեանի եւ դեռ ուրիշներու, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հայաստանեայց ոգին էր որ կը փչէր Պոլսահայ գրական ասպարէզին վրայ, երկրի շունչն էր որ կը թափանցէր ընդդէմ օտարոտի եւ մանաւանդ ֆրանսական ազդեցութեան: Ծաղիկ եւ թիթեռնիկ տաղերուն տեղ, հեթանոսութեան եւ հերոսականութեան փառքի երգը հնչեց. շինծու եւ իմաստակական նրբութիւններու տեղ՝ հայրենի հէքեաթին քաղցր կարկաչը լսուեցաւ:

Ցանձին Կոմիտասի, դարձեալ նոյն հայրենի ոգին էր որ պարզ շինականի երգ՝ կը խուժէր բնակարաններէն ներս, դուրս կը վտարէր շարքին եւ հոգեպարար կամուրջով մը կը կապէր գաղթահայը հայրենի դաշտերուն եւ քաղաքային մշակոյթին:

Դաշնակցութիւնը չմնաց միայն ազգային միջավայրի մէջ, աւելի առաջ քալեց եւ միջազգային հրանդ առաւ: Դաշնակցական երիտասարդութիւնը, քաջալերուած կուսակցութենէն, առաջատարները լայն բացաւ արեւմուտքի հովերուն: Եւրոպան յուզող հարցերը եւ մանաւանդ ընկերվարութիւնը ամէնօրեայ զբաղումի եւ խանդավառ վիճաբանութեան նիւթ հայթայթեցին: Կանտի փիլիսոփայութիւնը, Հեկելեան տրամաբանութիւնը, յաւելեալ արժէքի տեսութիւնը, պատմական նիւթապաշտութիւնը, հողային հարցը Եւրոպայի մէջ եւ նման խնդիրներ միայն մասնագիտական վաճառ չէր զբաղում կրնային համարուիլ, մինչ նոյն «մասնագիտական» որ պիտի անհրաժեշտ ըլլար ժողովուրդի բոլոր խաւերուն, չէր գտած պարզ տարազ մը գրելու կամ չորս գործողութեան վերաբերեալ խնդիր մը լուծելու. իսկ Հայաստանի կենսական եւ հողային հարցը բնաւ ուշադրութեան առարկայ չէր:

Երեցաւ կուսակցութիւնը դիւանագիտութեան ասպարէզին մէջ: Ոչ միայն հայութեան ներկայացուցիչ մը ուեցաւ, ինչ որ կրնար հասկնալի ըլլալ, խաղաղ աշխատանքի այդ շրջանին, այլ ժողովուրդի հետ անմիջական շփման մէջ գտնուող եւ անոր ամէնօրեայ հոգերուն տեղեակ գործիչին տեղ՝ տեսաբանը ի պատուի եկաւ, հրամանի եւ հնազանդութեան կանոններուն տեղ վիճաբանական մօտիկ եւ տեսաբանական խնդիրներ գրաւեցին: Չկրցանք ըմբռնել որ եթէ զէնքերէն է քալել դէպի խօսք, ապա ալ ժամն անհրաժեշտ է, կեանքի եւ մահուան անհրաժեշտութեամբ, ըմբռնել իրականութիւնը, նախ զոհեցնել իրականութեան պէտքերը եւ ապա միայն յաւելեալ ոյժը յատկացնել խօսքին:

Երեցաւ կուսակցութիւնը դիւանագիտութեան մէջ եւ դարձաւ քաղաքագէտ: Անշուշտ այդ շրջանին ալ Դաշնակցութիւնը զօրաւոր կապերով կապուած մնաց երկրին եւ մեծամասնութեան առաջնորդներ, կարեւոր գործիչներ հաստատուեցան երկրի կեդրոններ ու մեծ զարկ տուին մշակոյթի զարգացման, բայց կարելի է ըսել որ կուսակցութեան ծանրութեան կեդրոնը փոխադրուեցաւ գաղութ: Առաջ բոլոր աչքերը յառած էին երկրի վրայ, այժմ ուղղուեցան դէպի Պոլիս, մինչդեռ Պոլիս պէտք է ըլլար քաղաքական դէպքերու դիտարան մը՝ յանձնուած կուսակցութեան յանձնելով ուժերու հսկողութեան, բուն ոյժը վերապահելով միշտ երկրին:

Երեցաւ կուսակցութիւնը «ազգային ժողովի» «նախաձեռնութեան» մէջ, գաղթային մանր խնդիրներու հետ ինքն ալ մանրացաւ, «գաղթայնացաւ», «բաց ու գոցի», «փալթօյի» եւ «փալթօրդի» նման փուճ հարցերու շուրջ ահագին եռանդ սպառեց եւ թանկագին ժամանակ կորսնցուց: Ընդհանուր գինովութեան մէջ, անհրաժեշտ ուշադրութեան չարժանացաւ, կամ սառերի մէջ մնաց, երկրի գիւղական պատրաստութեան գործը, էական մանաւանդ մեր պայմաններու մէջ գտնուող ժողովուրդի մը համար. Մոռցուեցաւ որ Օսմ. Սահմանադրութեան հաստատումով վերցած չէր հայ ժողովուրդի վրայէն ֆիզիքական գոյութեան սպառնացող վտանգը: Ինքնապաշտպանութեան սարքերէ բեան աշխատանքը ամենօրեայ մտահոգութեան առարկայ չեղաւ, երբ այդ շրջանին աւելի լայն հնարաւորութիւններ կային:

Եւ այդ բոլոր թերացումները ճակատագրական եղան: Այս առթիւ աւելորդ չէ կրկնել եւ շեշտել թէ երբ անցեալի սխալներուն կ'անդրադառնանք, պէտք է վերջնապէս վանենք մեզմէ չքմեղանքներ փնտռելու վատ մտայնութիւնը: — «Չգիտենք տարբեր կ'ըլլա՞ր հայ ժողովուրդի բախտը՝ եթէ երբեք»... եւն. նման սոփեստութիւններ: Պատերազմի մէջ պարտուած զօրականին համար թշնամիին զինական կամ թուական գերակշռութիւնը չքմեղանք չի կրնար ծառայել արդարացնելու համար իր գործած ռազմագիտական սխալը:

Կարեւորը մեր սխալները գտնել եւ ճշդելն է:

Բնորոշելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան վեցամեայ սահմանադրական շրջանի գործունէութիւնը, կարելի է բանաձեւել՝ մշակութային ճիգի եւ ընկերվարութեան շրջան:

1915...

Պատերազմի ընթացքին, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը աւելի հետեւեցաւ դէպքերուն քան ղեկավարեց դէպքերը: Այդ շրջանի ամէնէն կարեւոր խնդիրը կամաւորական շարժումը, Երզրումի ընդհ. ժողովի որոշման հակառակ ձեւով լուծուեցաւ: Դաշնակցութիւնը ստիպուեցաւ ձեռք առնել եւ ղեկավարել շարժումը որ տարերայնօրէն արդէն սկսած էր: Որքա՜ն հեռու ենք դիկտատուրայէն որ յամառ է եւ հետեւողական, իր գծած ուղիէն չի սիրեր շեղիլ, կ'առաջնորդէ, կը տնօրինէ եւ գիտէ իր որոշումները պարտադրել:

Շարունակենք ընթանալ պատմութեան հետ:

ՍԻՆԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՈՐԾԵՐՆ ՈՒ ՀՈԳԵՐԸ

»»»: «««

Անմիջապէս կը սկսիմ արուարձաններէն, քանի որ Աթէնքը արժէք մը չի ներկայացներ իբրեւ գաղութ:

Քոքինիա, (5 — 6000 Հայ): Տարիներէ ի վեր այս թաղը ենթակայ եղած է Հնչակեաններու եւ Ռամկավարներու հակամարտութեանց եւ այս տեղի թաղային մարմինները կազմուած են նշանակովի, «առաջնորդ» կոչուած վեղարաւոր դաւաճանին աջեւ«թէմէննահ»ի կեցող խամաճիկներէ, որոնք բան–գործ ըրած են թաղը պառակտել, վարժարանն ու եկեղեցին երեսի վրայ ձգելով:

Իրերու այս վիճակին՝ այս տարի մասամբ վերջ դրուեցաւ, շնորհիւ «Վարդան Մամիկոնեան» անկուսակցական Միութեան ջանքերուն, եւ վերջերս կազմուեցաւ կրկին նշանակովի, թաղային մարմին կորովի գործին:

Քոքինիայի նորակազմ թաղային մարմինը, որ հազիւ տարուան մը կեանք ունի, խորապէս գիտակից իր կոչման եւ պարտականութեան, թօթափեց Մազլումեանականներու լուծը, մօտենալով ժողովուրդի բոլոր խաւերուն: Շնորհիւ այս կեցուածքին, թաղը այսօր ունի վարժարանի սեփական շէնք եւ եկեղեցի, ու վարժարանն ալ ազատ մնաց, որոշ չափով, կուսակցական կռիւներէ ու փրոփականտէ: Այս պարագան կատաղութեան մատնած է Մազլումեանի եւ անոր աղանդաւորներուն շրջանակը, որոնք, ամէն ջանք կը թափեն, նորէն իրենց ազդեցութեան ենթարկելու համար Քոքինիան:

Ապրիլ 24ին, Մազլումեան գրաւոր եւ պաշտօնական հրահանգ կը ղրկէ բոլոր թաղերուն պատուիրելով «Ապրիլ 24ի» առթիւ եկեղեցիներուն մէջ կատարել միմիայն հոգեհանգստեան արարողութիւն, առանց քաղաքական կուսակցութեանց մասնակցութեան:

Քոքինիան կ'ընդվզի եւ գնահատելի քաջութեամբ մը կը կազմակերպէ համաժողովրդական սգահանդէս մը նորաշէն եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Կուգայ Մայիս 28ը: Օրեր առաջ «Կրթական Խորհուրդ» կոչուած մարմինը շրջաբերականներով կը հրահանգէ վարժարանները բաց պահել: Քոքինիան կրկին կ'ընդվզի եւ ոչ միայն գրաւոր հրահանգ կուտայ վարժարանի տնօրէնին՝ Արիս Գալֆայեանի (Հնչակեան) դպրոցը փակելու, այլ եւ կը յանձնարարէ «հաւաքել երկսեռ աշակերտութիւնը եւ խօսիլ Մայիս 28ի մասին»: Այդպէս ալ կ'ըլլայ:

Չերկարեմ: Կը թուի թէ բաւական լուրջ բախումներ պիտի ունենան՝ թաղն ու կեդրոնը, հիմա, որ դպրոցական տարին լրացաւ: Սակայն, ինչպէս կը տեղեկանամ, Ներկայ թաղային մարմինը իր ուժը կ'առնէ ժողովուրդի ջախջախիչ մեծամասնութենէն, եւ որոշած է խաղալիք կամ զոհ չըլլալ կեդրոնի խաղերուն:

Անմիջապէս հակադիր պատկեր մը տալու համար, պարզեմ Փիրէի կեանքը: Այս արուարձանը, որ կը գտնուի Աթէնքի շատ մօտիկ, կը հաշուէ 4—5000 հայութիւն: Ունի դպրոց եւ թաղային խորհուրդ: Տարիէ մը ի վեր, հոս ալ — եւ մանաւորաբար հոս — ժողովուրդը իր ստորաբաժանումներով, բազմաստորագիր հանրագրութիւններով, խնդրած եւ պահանջած է կեդրոնէն, որպէսզի վերջ տայ նշանակովի թաղային մարմին կազմելու կամայականութեան: Անօգուտ: Կեդրոնը ոչ միայն խուլ կը ձեւանայ, այլ եւ թաղեցիին բողոքովին անծանօթ, հռչակաւոր «Թէմէննահճիներ»ով նորագոյն մարմիններ կազմած է իբրեւ թաղականութիւն, եւ հոգաբարձութիւն:

Այս տարին— անցնողը— գրեց ու անցաւ ամէն սահման: Տարուան սկիզբը, ազատելով ուսուցիչ – բանաստեղծ Մ. Մանուկեանի պաշտօնէութենէն (առանց զրպարտութեամբ), անոր տեղը լեցուցին անմիջապէս ռամկավարներով, երկու վաթսունը անցած թրածներ: Միւս կողմէ, առանց մօտիկ ընելու ժողովուրդին բուռն բողոքներուն, վարժարանն ու եկեղեցին դարձուցին հակազգային եւ հակաժողովրդական որջեր: Եկեղեցիի սրահը տրամադրուեցաւ միմիայն Հոկերուն, Հնչակեաններուն եւ Ռամկավարներուն: Եկեղեցւոյ բեմը դարձուցին՝ Հակադաշնակցական փրոփականտի բեմ: (Դուրեանի սպանութեան եւ այլ առիթներով, ամէն անգամ, որ կամ Մազլումեանն ինքը եւ կամ իր խամաճիկներէն՝ սեւագրեան մը քարոզելու համար բեմ ելաւ):

Իրերու այս վիճակը երկար չէր կրնար տեւել: Վարժարանը վերածուած էր ծերանոցի, եկեղեցին ենթարկուած պոյքոթի, թաղային գործերը իրենց վրայ: Ժողովուրդը տեսնելով այս բոլորը, ծառացած է հիմա: Վերջերս, ամբողջ Աթէնքի մէջ օրինաւոր թաղային եւ կեդրոնական մարմիններ մէջտեղ բերելու համար, անկուսակցականներու լուրջ շարժում մը ծայր առաւ: Կազմուած է արդէն կեդրոնական յանձնախումբ մը, որուն հետ համախորհուրդ, Փիրէն ալ շարժեցաւ եւ կազմեց մասնախումբ մը, որուն միակ պահանջն է օրինաւոր եւ ընտրովի թաղային մարմնի մը կազմութիւնը: Այս շարժման յառաջ գացողը, կը սպառնայ ամենուրեք պոյքոթի ենթարկել եւ վարժարանը եւ եկեղեցին, եթէ ընթացք չառնուի իր արդար պահանջին: Հակառակ պարագային պիտի պահանջէ ժողովրդական ընտրութիւններ՝ համաձայն սահմանական օրէնքի:

Այս շարժումէն առաջ, Փիրէի մէջ, թաղային եւ հոգաբարձու մարմիններուն մասնակցող Դաշնակցականները (երկու հոգի 12 հոգինոց զոյգ մարմնին մէջ) հրապարակային «բաց նամակով» մը ներկայացուցին իրենց հրաժարականները:

«Վերին» մարմինը սակայն, փոխանակ մօտիկ ընելու ժողովուրդին՝ թաղային մարմնին մասնակցելու կը հրաւիրէ նորէ՜ն, նշանաւոր «չէզոք»ներ, ու Թաղականութիւնն ալ իր կարգին կը լրացնէ հոգաբարձութեան կամքը, նոյնքան նշանաւոր «չէզոքներով»:

Ինչպէս կը տեղեկանամ ժողովուրդը պոյքոթի պիտի ենթարկէ վարժարանը, եթէ ընտրութիւններ տեղի չունենան:

Ահա, երկու հայաշատ թաղերու վիճակը: Աւելցնեմ թէ Սինկրոսն ալ կը մնայ հոս կամակատարը կեդրոնին. ուրեմն՝ Քոքինիան եւ Լիփադման անկախ են, ուր ժողովուրդին վստահութիւնը վայելող մարմիններ կան: Չենք խօսիր շրջաններուն մասին, որոնք ձգուած են իրենց բախտին, եւ տարիներով թղթակցական կապ իսկ չունին «կեդրոն»ին հետ:

Իբրեւ «շինարար» աշխատանք, յիշեմ թէ նորելուկ թերթ մը, «Արամազդ» վերջերս կը պահանջէր «վարչութենէն» անմիջական կատարումը թեան յանձնել բոլոր խառնվարար տարրերը — հակէիր Դաշնակցականներն ու ընտրութիւն պահանջող անկուսակցականները — գաղութին խաղաղութիւնը ապահովելու համար:

Այս ընդհանուր ապականութեան մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ., Հ.Կ.Խ. եւ զանազան երիտասարդական կազմակերպութիւններ հազիւ կը յաջողին քիչ մը պայծառութիւն եւ կենդանութիւն սփռել.

Այս առթիւ ըսեմ որ վերջերս «վերակազմեր» են Հ. Մ. Ը. Միութիւն մըն ալ «Մեծ ազգերու հովանաւորութեան տակ»: Փորձ մը, սակայն, որ առաջինօրէն դատապարտուեցաւ ժողովուրդէն, որովհետեւ, քանի մը փանթոլինները եւ փառամոլներէ զատ, մարդ չունեցաւ իրեն հետ:

Ուրիշ «ազգասիրական» գործ մը,— «Կեդր. Վարչութիւնը» դիմած է Բարեգործականի կեդրոնին, որպէսզի ազգ. վարժարանները «սեփականացնէ»...

Այս տարի եւս Կիւլպէնկեանէ 1500 տոլարի կարեւոր գումար մը տրամադրուեցաւ վարժարաններուն: Չեմ գիտեր թէ այս գումարը ի՛նչ համեմատութեամբ բաշխուած կամ իր բուն նպատակին յատկացուած է: Անհրաժեշտ է հրապարակային հաշիւ մը ներկայացնել քանի որ, ինչպէս կը լսենք, այդ նպաստը պիտի շարունակուի:

Վերջերս ունեցանք «Հայ Մտքի Տուն» մը, գրական, երաժշտական եւ թատերական բաժիններով: Շարժումը գլխաւորեց բանաստեղծ Կարսվարեանց իրեն հետ ունենալով յաւագոյն ուժերը: Յաջողութիւն:

ՓԱՅԼԱԿ ԱՆԻԱՄԵԱՆ

ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ ՅՇԱՏԱԿԻՆ

ՊԵՐԼԻՆ (Ցապաղած) — Մ. Վարանդեանի յիշատակին նուիրուած հաւաքոյթ մը տեղի ունեցաւ յունիս 30ի շաբաթ իրիկուան, Շարլոթէնպուրկի քաղաքապետարանի սրահին մէջ: Ընտիր բազմութիւն մը բոլորուած էր մեծ գործիչին յիշատակը յարգելու համար: Դժբախտաբար օրը զուգադիպած էր գերմանական ծանօթ ներքին դաւադրութեան, որ պատճառ եղած էր շատերու ակամայ բացակայութեան: Ամէն տեղ կը հնչէին զինուած ոստիկաններ, յատկապէս այդ օրուան համար նշանակուած:

Հանդէսը կազդուրիչ էր մանաւանդ անոր համար որ ողբացեալ Վարանդեանի սիրած, գուրգուրացած, ուսանող սերունդին կողմէ պատրաստուած էր եւ կը ներկայացնէր երկիւղածութիւն մը նորերուն կողմէ: Ըսի կազդուրիչ: Հապա ի՞նչ կ'ապացուցանէ այն պարագան որ Օր. Մարիա Դուրիթխանեան, պարմանուհի մը, հակառակ օտար վարժարան միայն յաճախած ըլլալուն, վերջերս գեղեցկօրէն կ'արտասանէր հայ մեծաքանչ լեզուէն գրական կտորներ, իսկ այս հանդէսին՝ Միքայէլ Վարանդեանի վերջին գրութիւնը՝ «Երկունք»ի մէջէն: Նոյն կազդուրիչ տպաւորութիւնը չէ՞ք զգար իմանալով որ Գ. Շաւարշ Ցարութիւնեան, տասնըվեց տարու պատանի մը, որ այնքան յափշտակութեամբ լափած է Րաֆֆիի «Խենթ»ը եւ «Ջալալէտտին»ը եւ ուրիշներ, այս անգամ ինքն է որ (ինչպէս կը վկայէ մեզ Պերլինի «Հայ Երիտասարդ» Միութեան վարիչը Գ. Տիրայր Փրունճեան), առաջ կը նետուի եւ կ'ուզէ «Մեղրագետ»ը որուն մէջ Վարանդեանի «Հայ Հերոսներ» կը գտնուի եւ կը տանէ անոր ընթերցումը, եւ իր ընթերցումով կ'ոգեւորուի եւ կ'ոգեւորէ մեզ ամէնքս:

Այո, նորագոյն եւ յուսադրիչ են այս երեւոյթները եւ կ'ապացուցանեն յաւիտենական կրակը, որուն արժանաւոր պահակը ըլլալու կոչուած է նոր սերունդը:

Միութեան քարտուղար Գ. Մ. ...րութիւնեան ճառով մը բացատրեց թէ «Միքայէլ Վարանդեան դեռ ուսանողական շրջանէն իր գրիչը ... դրած է հայ ազգի ազատագրական գործին եւ ծանօթ ըլլալով եւրոպական ոստաններուն, քանի մը լեզուներով աշխատած է ծանօթացնել դատը Եւրոպացիներուն: Այդ ... գիւ տեսած իր երազներուն իրականացումը, փակեց իր աչքերը օտար կնքի տակ: Միքայէլ Վարանդեանը օրինակ մըն է հայ ուսանողութեան եւ երիտասարդութեան համար»: Ետքը խօսեցաւ Գ. Դ. ...իթխանեան, պանծացնելով Վարանդեանը իբրեւ ռահվիրայ, իբրեւ ... բերող, իբրեւ ուսուցիչ երիտասարդ սերունդին, իբրեւ երգիչը յեղափոխական եւ ոգեկան մարտնչումներու. Բանախօսութիւնը ճոխ էր նաեւ ազգային ծանօթութիւններով, եւ շինիչ գրուագներով: Այսպէս ... չումներ իր դէրքէն, Հ.Յ.Դաշնակցութեան մէջ, իր հաշտարար ... գրութիւնը եւ ջանքերը համայն միաբանութեան, միջնապէս յօդուածները անհամար եւ ... բական գիրքերը լոյս ցանկով:

Ամէնէն վերջ, ուսանողուհի ... մէ գծուած մեծադիր պատկերը ... նելով, Գ. Դուրիթխանեան որոշ... նեց հրաժեշտի իր խօսքը որ ... պաւորիչ էր եւ կը խոստանար ... նալ Վարանդեանի ճամբով եւ ... փոխադրել իր աճիւնը Հայաստանի Պանթէոնը.

Շոփէնի մահերգը նուագեց Օր. ...րութիւնեան եւ պահ մը յամ... յարգուեցաւ ողբացեալին յիշատակը:

Հանդէսը փակելով Գ. Տիրայր Փրունճեան յիշեց թէ անշուշտ ... տասարդութիւնը պիտի հրաւիրէր ... Վարանդեանին հա... որովհետեւ անիկա երիտասարդութեան ... րուն էր, ան ոչ միայն արեւմ... երիտասարդութիւնը խանդավառ ... էր այն ատեն, այլ եւ արեւմտեան ան ոգեւորած է նաեւ մեր այսօրուան երիտասարդութիւնը: Ետոյ ... նարկելով անշուշտ «ո՞վ է Վարանդեանը» հարցնող «այէխապէր»ները չարունակեց թէ ժողովուրդ մը պէտք է գիտնայ իր պատմութիւնը իր անցեալը, իր ոգորումները ճանչնայ իր ռահվիրաները եւ ... ծիլները. երիտասարդութեան վե... կած է այդ պարտականութիւն ... տանձնելը:

Ներկաները ցրուեցան ոգեւոր... ազգային կրակով եւ ողբացեալ Վարանդեանի գործերուն յիշատակով. Երիտասարդները գեղեցիկ ան... մը ըրին մեզի բաժնելով նաեւ Վարանդեանի վերջին նկարէն մէկ–... հատ, իբր կենդանի յիշատակ:

ԻՂԹԱՆ

Օր. Մ. Բաբայեանի ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Հայկականէն աւելի փարիզեան ...րաժշտասէր շրջանակներէն ... ուած այս տարեվերջի սոնը՝ ... րի եղաւ մանաւորապէս ճոխ յայտագրով, եւ ուշագրաւ յաջողութեամբ. Foyer International des Etudiant... րուն սրահը լեցուած էր ... հասարակութեամբ, որուն մէջ — անգամ — հայ գաղութին պատկ... դէմքերը նկատելի թիւ մը կը ... մէին:

Օր. Բաբայեանի ուսուցչական կարատեւ ու բեղնաւոր աշխատանքներու մասին խօսիլը աւելորդ կը կատեմ, այնքան ծանօթ է ան հայ ու ֆրանսացի հասարակութեան: ուսուցման մեթոտ, դասակար... գնահատուած կարողութիւնները իրագործուած են արդէն բազմ... յաջողութիւններով:

Իր այս տարի ներկայացուցած ... շակերտները եկան պարզապէս ... գամ մըն ալ շեշտել վերոյիշեալ ... կութիւնները.

Աշակերտուհիներու խումբ մը ... րոնց մէջ կային մեր սիրուած եր... հիներէն Տիկ. Լ. Գեւոնեան եւ Օր. ... Փիլիպիլեան, նրբօրէն եւ ներդաշնակօրէն կատարեց Կոմիտասի «Լո... նակ գիշեր»ը, երաժշտագէտ Գ. ... կազի ղեկավարութեամբ:

Այս վերջինին հեղինակած 6 ... ական ժողովրդական երգերէն «Որքան լաւ ու քաղցր է» հարս... տօրէն երգուած Տիկ. Գեւոնեանի ... մէ, լսուեցաւ մեծ հետաքրքր... թեամբ եւ հաճոյքով, ինչպէս ... նոյն հեղինակին «Ծմէններու ...

ուր արհեստաւոր անապատներուն հը – րայրքը եւ խոր հուրդը կար։

Հրեայ ժողովրդական երգերու շարքին մասնաւորապէս գրաւիչ եղաւ Վ. Տիգէի «Vos vet saïn mit Isroel»ը, երգուած շատ տպաւորիչ կերպով Գ. Պըլումպէրկի կողմէն.

Մեր ժողովրդական երգերուն հետ նմանութեան շատ յատկանշանական գիծեր ունի հրեայ ժողովրդական երաժշտութիւնը, հետեւաբար հաճելի մեր ականջներուն

Եւրոպական երաժշտութիւնը նեյ կայացուած էր շատ բազմազան նկա - րագրով, ուր նշանակելի տեղ ունէին Հէնտէլ, Մէնտէլսօն, Վէպէր, Կլիւք, Մուսօրսքի, Լալօ, Տրոֆիսի, Սէն Սանս, Մոցարտ, Մէնաքէ եւն.:

Մասնաւոր յիշատակութեան ար – ժանի կը գտնեմ Օր. Ա. Տըլամֆէրմի «Chant Indou»ն, ուր տաք ու զգայուն ձայն մը՝ միացած մտացի արտայայ- տութեան մը, ճշգրիտ կերպով վե – րարտադրեց Պէմպէրկի գործը

Ցերեկոյթին գլխաւոր հրապոյրներէն մէկը եղաւ նաեւ Մուսօրսկիի «Պօրիս Կօտունովի» գործին 2րդ ա – րարուածին առաջին տեսարանը, ուր յայտնուեցան Օր. Փիւլպիւլեան, Օր. Ժ. Թիշար եւ Տիկ. Թէյնէր, ընկերա– ցած փոզաւոր գործիքներու հնգեա – կի մը։ Մեր շնորհալի երգչուհին Օր. Փիւլպիւլեան մասնաւորապէս յաջող եղաւ այդ գեղեցիկ կտորին մէջ, բարձր տրամադրութեամբ ներշնչուած։

Գ. Թ. Գուվիէ նշանակելի արուեստ մը ունի իր ձայնը վարելու մէջ, եւ իր Գախէն թարգմանած Bénédictusը խորապէս տպաւորիչ էր։

Անվերապահ գնահատութեան ար – ժանի են Ժ. Թիշար, Գ. Պլումպէրկ, Տիկ. Ս. Թ. Քալոյ, Ն. Լալօս, եւ Գ. Է. Քառպօնէլ, որոնք վերջին մասը կազմող Մոցարտի Cosi fan tutteի կը – տորներուն կարեւոր մասերուն մէջ յայտնուեցան կիրթ երաժիշտներ։ Երգիչներուն ուշադիր եւ կարող առաջ – նորդը եղաւ մինչեւ վերջը՝ դաշնակի վրայ Օր. Բաբայեան, որուն նուիր– ուեցաւ շքեղ ծաղկեփունջ մը, անվերջ ծափերու մէջ։

Մեծ արուեստագիտուհին երկարօ – րէն շնորհաւորեցին բարեկամներ՝ ո– րոնց անկեղծ գնահատանքի բառերը անշուշտ վարձատրեցին զայն այլա – պէս.

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

Յ. Գ.— Այն պահուն երբ յաճախ վի– ճելի յաջելեաններու կը հանդիպինք, կը տարուիմ մտածելու որ անընդու – նակ ենք իրական արժանիքները գնա– հատելու, երբ մանաւանդ անոնք կը խուսափին շռնդալից ցոյցերէ։

Ե՞րբ կը տօնենք Օր. Բաբայեանի դաստիարակչական – գեղարուեստա– կան համեստ, բայց արդիւնաւոր գործունէու– թեան՝ այնքան արդիւնաւոր եւ մի – ջազգայնօրէն գնահատուած յաջողու– նը։

Զ. Ա.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. Խաչի դաշտահանդէսը

>>> : <<<

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 11 յուլիս (Յառաջ). — Այս տարի առաջին անգամ ըլլա – լով Կ. Խաչը գեղեցիկ դաշտահանդէս մը տուաւ Պօլինեյի օդասուն բար- ձունքներուն վրայ։ Առաւօտեան զով օդին բնութիւնները բնանուագուած ու- տեղիքներով կը դիմէին հանդիսավայ- րը՝ ապրելու համար հայկական մթ – նոլորտ մը։ Դաշտահանդէսը զուգա- դիպած ըլլալով Վարդավառի տօնին 18 յուլիս) ներկաները չմոռցան կա– տարել աւանդական պարտականու – թիւն մը՝ ջուր սրսկելով իրարու վը- րայ։ Ընկերներէն մէկը յուզուած զաւաթ մը ջուր նետեց տարագիր ե – րազողին՝ որ կը ծածանէր ծառի մը կատարէն՝ բռնելով.

— Հայածական բայց պայծառ ե– րազողին, առ այս զաւաթ մը ջուրը եւ զովացուր խորհրդաւոր ծալքերուդ մէջ հանգչող բազմաթիւ հերոսներուն հոգիները որոնք միմիայն Արարատի գագաթին քու ծածանումդ տեսնելու յոյսով զոհուեցան։

Իւրաքանչիւր ծառի տակ մէկ կամ երկու ընտանիք համախմբուած կ'ու– տէն կը խմէին մտերմիկ խօսակցու – թիւններով։ Կ. Խաչի անդամուհիներ– ը, առանց բացառութեան գործի են լծուած, մէկը միւսը գերազանցելու բարի նախանձով. Ընկ. Գարեգին Իշ– խանեանի եւ Գ. Գ. Փարաւոնի ու Օ – հաննէսի արեւելեան նուագը աղմա – շունչ երգերով կը թնդացնէր անտա – ռը։ Տրամադրութիւնները բարձր, ու- րախ ու զուարթ կատարեալ հայկա- կան մթնոլորտ։ Մոռցուած են օրուան սեւ աշխատանքը կամ տնտեսական տագնապը։ Մեր ուրախութիւններուն բաժնեկից ըլլալու համար իրբեւ հիւր Սէն Շամոնէն եկած էին 8—10 երի – տասարդ ընկերներ ու բարեկամներ։ Զանազան անկիւններէ կը լսուին կար- միր խաչականներու ձայները «հայ – կական պաղպաղա՛կ», «պիստա՛կ», «պանան» եւ անդադար շրջագայեցան մինչեւ որ իրենց յանձնուած պարտա- կանութիւնը լիովին կատարեցին։ Կէս օրէ վերջ կը սկսի դաշտահանդէսի պաշտօնական մասը։ Օրուան Նախա – գահուհի Տիկ. Խրիմեան հանդէսը բացուած յայտարարեց «Մեր հայրե- նիքը» խմբերգով, զոր Կ. Խաչի ան- դամուհիներուն հետ ժողովուրդը եր- գեց յոտնկայս։ Յաջող արտասանու – թիւն մը բրաւ Օր. Վերժին Աբրահամ- եան «Գարունը»։ Երկու գեղեցիկ կը- տորներ «Կարմիր վարդը» եւ «Դէլէ եաման» երգեց ընկ. Արամ Տէմիր – ճեան (Սէն Շամոնէն)։ Օրուան բա – նախօսն էր ընկ. Լեւոն Գալընտըեան, որ կարճ բայց բովանդակալից ճա – ռով մը բացատրեց թէ ինչ պէտք է ըլլայ հայ կնոջ դերը հանրային կեան- քին մէջ։ Զանազան գրուագներով լուսաբանելէ յետոյ կոչ բրաւ բոլոր ներկաներուն որպէսզի զօրավիգ ըլլան մեր տիկիններուն ու քոյրերուն ձեռ– նարկած ազգանուէր գործին, նկատի ունենալով մասաղ սերունդի հայե – ցի դաստիարակութիւնը։ Ողջ հաւ մը եւ շիշ մը գինի աճուրդի դրուելով երկուքն ալ շահեցաւ Մանուէլ աղա Յակոբեան։ Հանդէսը փակուեցաւ «Բամ Փորոտան» խմբերգով եւ գո- յացաւ կոկիկ գումար մը։ Կ. Խաչի վարչութիւնը մասնաւորապէս հա – մառօտած էր հանդէսին յայտագիրը՝ ընդարձակ միջոց տալու համար հա- սարակութեան խրախճանքին։

⁂ Երկու երիտասարդներու յաջո – ղութիւնները.— Ecole Dessinի աշա – կերտներէն Գ. Էմմանուէլ Աբրահամ- եան (Տարբերդցի) որ միայն գիշեր – ուան դասընթացքի կը հետեւի, ամա- վերջի քննութեան առթիւ առաջնու – թիւնը շահած ըլլալով, քաղաքապե – տին եւ դպրոցի տնօրէնութեան կող – մէ գնահատանքի արժանացաւ եւ նւ- թապէս ալ վարձատրուեցաւ։ Երկ – րորդ.— 14 տարեկան Գասպար Աբ – րահամեան (Քղեցի) ընկ. Միհրան Աբրահամեանի փոքրիկը Cours élémentaire de solfègeի մէջ առաջին, իսկ Cours élémentaire de violonի մէջ երկրորդ ըլ- լալով, նոյնպէս արժանացաւ գնա – հատանքի եւ նիւթական վարձատրու– թեան։ Մեր շնորհաւորութիւններով կը մաղթենք աւելի յաջողութիւն։ Այս գաղութը ունենալով 12 տարուան կեանք մը՝ առաջին անգամ է որ տե – ղական թերթերը գնահատական տո – ղեր կը նուիրեն հայ աշակերտու – թեան

ՀԱՐԳԱՆՑԻ

ՄՏԱՑԱՆՔ

«ՀԵՐԿՈՒՆՔ», օրգան Զ. Ռ. Միու - թեան, ամսաթերթ գրական, գեղար - ուեստական, պատմական եւ ուսում - նասիրական բովանդակութեամբ, Ե. տարի, թիւ 2 (յունիս)։

Բովանդակութիւն. — Գ. Բաննան (Մեր հանդէսները ամէն կողմ), Եր - կու ժառանգ Մ. Վալաճըեանէ, Ռ. Բերբերեան («Մեր հայրենիքը մերն է»), Այշակ (Մեր Գարէն Եփփէ), Գ. Մահարի (Մեծ գործի սկիզբը), Շ. Նարդունի (Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ ...), Ոսկան Օհան (Մ՛վ բացակայ աէր), Մուրատի յուշերը, արձագանգ եւ խմբանկարներ։

Տարեկան բաժնեգին — Ֆրանսա՝ 15 ֆրանք, արտասահման՝ 20 Ֆր.։

Դիմել A. Kapikian, 17. Ave. Philippe Auguste, PARIS։

×

ՁԱՐԹՕՆՔ, գրեց՝ Մալխաս։ ՀԻՆԳ ՀԱՏՈՐ (թղթակազմ և լաթակազմ)։ Վէպ ժամանակակից կեանքէ, սկսե- լով 1870ական թուականներէն։ Զա – փազանց հետաքրքրական։

Հասցէ — A.G.Malkas. P.O.Box 197, Astor Sta. Boston, Mass. (U.S.A.)։ Կը ծախուի նաեւ Հ. Սամուէլի գրատու- նը։

ՍԱՐՍԱՓՆԵՐՈՒ ԳԻՐՔԸ, քառմնե- լի նկարագրութիւն մը Լիբանանի 60ական թուականներու խռովութիւն- ներէն Գրեց՝ Իսկէնտէր Արգարիոս։ Հայերէնի թարգմանեց Սիսակ Վար – ժապետեան։ Գին մէկ տոլար։

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

— —

Պաշտպան փաստաբանին երկու դիտողութիւնները

(12ՐԴ ՆԻՍՏ, 27 ՅՈՒՆԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ԴԱՏԱԽԱԶ ԵՒ ՁԱԼԸԳԵԱՆ

— Քեզի համար որ եւ է նշանակու– թիւն չունի՞ այդ անունը։ = Ոչ։

— Տիկ. Ցէօքմէճեան անուն մէկը հոս եկաւ եւ վկայեց թէ սրբազանին դուն զարկեր։

= Իրա՞ւ առանկ կին մը եկաւ վը- կայեց։

— Ձե՞ս յիշեր։ = Կարծեմ։

— Կը յիշե՞ս որ այդ կինը բսաւ թէ Լէյլէկեանը յարձակեցաւ սրբազա – նին վրայ եւ զարկաւ։

= Իրա՞ւ բսաւ այդ խօսքերը.

— Հապա չե՞ս գիտեր, չե՞ս յիշեր։

= Եթէ ըսեր է, ուրեմն ըսեր է։ (Մխծաղ)։

Կարճ դադարէ մը ետք, Գ. Քամինս- կի կարդաց տիկ. Խանըմ Ցէօքմէճեա- նի վկայութիւնը որով կ'ուզէր շեշտել թէ Զալըքեան ցատքած է սրբազանին վրայ։

= Ես չէի կրնար ցատկել սրբազա- նին վրայ։

— Զարմաքեան վկայեց եւ ըսաւ թէ դուն Սրբազանին վրայ յարձակե- ցար։ Այնպէս չէ՞։

—Այդ վկան այդպէս բսաւ, կրնա՛մ արգիլել։

Գ. Քամինսկի վկայութիւնը բերաւ Զարմաքեանէն թէ Զալըքեան յար- ձակած է սրբազանին վրայ։

Գ. Շերիտըն նոյն վկայէն ուրիշ վը- կայութիւն մը ցոյց տուաւ, որով ան կ'ըսէր թէ «չէ տեսած Զալըքեանը»։

Գ. Քամինսկի նախ իրաւունք տը – ւաւ Շերիտընի, բայց յետոյ գտնե – լով Զարմաքեանի գրական վկայու – թիւնն ալ, կրկնեց հարցումը.

Այս առթիւ վէճ ծագեցաւ պաշտ – պան եւ ամբաստանող կողմերուն միջեւ, եւ դատաւորն ալ միջամտեց. Քամինսկի յետոյ շարունակեց.

— Արքեպիսկոպոսին կողմէ հայկա- կան դրօշակին դէմ գործելը հակա – հայրենասիրութիւն կը նկատե՞ս։

= Ատիկա բան մըն է, որ պէտք չէր ընէր ան, եթէ զգացում ունենար։

— Մանուկ Յակոբեանը կը ճանչ – նա՞ս

= Հոս ճանչցայ։ Բայց կ'երեւակա- յեմ որ գուրար տեսած եմ։

— Յակոբեան հոս եկաւ վկայեց թէ ՍԷՆԹ Նիքըլսի հայ կրօտրըի խանու- թին մէջ դուն կը լուայիր արիւնը։

= Հոն շատ մարդիկ կային եւ հա– ւանօրէն ալ ալ հոն էր։

— Հոն կա՞ր Ահարոն Վարդանեա- նը Այս

— Ան բարեկա՞մ է քեզի։

= Կրնամ այդպէս նկատել։

— Ան քովդ կեցա՞ծ էր։

= Այո։

— Դուն այդ խանութին մէջ ըսի՞ր։ «Սպաննեցի՛նք սրբազանը»։

= Բացարձակ զրպարտութիւն է. ես պատիւ ունիմ. Աստուած վերն է. խիղճ ունիմ։

— Չէի՞ր գիտեր որ սրբազանը ըս- պաննուած էր։

— Ժամը 10.30ին այդ խանութն էի եւ չէի գիտեր։

— Ե՞րբ իմացար։

= Իրիկուան ժամը 10ին եւ չհա- ւատացի

— Սրբազանին վրայ յարձակումը չտեսա՞ր։

= Կոիւ եւ խառնակութիւն կար ե- կեղեցիին մէջ, ի՞նչպէս գիտնայի որ մէկը դանակ մը խոթած է սրբազա – նին։

—Ինչո՞ւ թէքսիով գացիր կայա – րան.

= Գլուխս վիրաւոր էր եւ կը դառ- նար։

— Կրօտըրիի խանութին մէջ Ահա – րոն Վարդանեան ձեռքը բերանդ դը – րա՞ւ։ Ոչ երբեք

— Ինչո՞ւ այդ օրը 27րդ փողոցի ե- կեղեցին չգացիր

= Նախ, ամերիկեան Ծնունդ էր, յետոյ 187րդ փողոցի եկեղեցին պիտի պատարագէր Արքեպիսկոպոսը, որուն պատարագը ոչ միայն տարբեր է քա- հանայի պատարագէն, այլ նաեւ փա- ռաւոր է։ Ես չեմ ուզեր — խմբր, բայց պատարագի ներկայ կ'ըլլամ։

— Եթէ այդչափ կը փառաւորուէիր Արքեպիսկոպոսի պատարագով, ին – չո՞ւ եկեղեցի մտնելէ ետք գացիր ե – տեւի նստարաններուն վրայ նստար եւ ոչ առջեւի, որպէսզի մօտէն տեսնէիր Սրբազանը։

= Ի՞նչ է տարբերութիւնը. Նախ եկեղեցին փոքր էր, յետոյ երգչա – խումբին երգեցողութիւնը հեռուէն աւելի քաղցր կը լսուի։ Ահա պատճա- ռը։

— Անկէ առաջ քանի՞ անգամ գա – ցած էիր այդ եկեղեցին։

= Դեկտեմբեր 24 էն չորս անգամ եղաւ

— Դեկտեմբեր 24էն առաջուանը ո՞րքան առաջ էր։

= 6 — 7 ամիս առաջ։

— Այդ եկեղեցին վերջին անգամ երթալդ տարի մը առաջ չէ՞ր։

= Թող այդպէս ըլլայ։

— Գ. Քոհէնի բրած յայտարարու- թեանց մէջ բսած էիր թէ «Մեր տղա – քը կը ծեծուէին։Այս «our boys»ըսելով ի՞նչ ըսել կ'ուզէիր։

= «Մեր տղաքը» ըսելով ես կ'ու- զէի յայտնել թէ քանի որ եկեղեցիին մէջ «Դաշնակ, Դաշնակ» կը պոռա- յին այն ատեն, կը նշանակէ թէ «Մեր տղաքը» կը ծեծուէին։

Գ. Քամինսկի հոս դադար առաւ։

ՇԸՐԻՏԸՆ ԵՒ ՁԱԼԸԳԵԱՆ

— Տարիներ առաջ քու ընտանիքդ Դուրեան Սրբազանին դէմ առելու – թիւն ունէ՞ր

= Ես 4 — 6 տարեկան էի երբ ծը- նողքս կորսնցուցի, ի՞նչպէս կրնայի գիտնալ։

— Դուն Թուրքերուն ծախուեցա՞ր։

= Արաբներուն։

— Քու անունդ կանխաւ Գալիչեա՞ն էր։ = Ոչ։

— Իսլամացած հայ Զազմագեանը կը ճանչնա՞ս։ = Ոչ։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՁԱԼԸԳԵԱՆ

— Տեսա՞ր յարձակումը Սրբազանին դէմ։ = Ոչ։

Մէկը տեսա՞ր որ անոր վրայ յարձակեցաւ։ = Ոչ։

— Կռիւը ո՞ւր սկսաւ։

= Թափօրի անցնելու ատեն։

Դատաւոր Քորրիկըն հոս սկսաւ ինք անձամբ հարցեր տալ Զալըքեանի։

Դատաւորը.—Ո՞ւրկէ սկսաւ կռիւը։

= Թափօրին մէջէն։

— Արքեպիսկոպո՞սը սկսաւ կռուիլ։

= Թափօրին մօտէն սկսաւ։

Այս պահուն Գ. Շերիտըն ոտքի կանգնելով իր խօսքը դատաւորին ուղղեց եւ բսաւ. «Տէր դատաւոր, այս հարցաքննութեան ժամանակ դի- տելի են ձեր դէմքի արտայայտու – թիւնները, որոնք կրնան նախապա – շարում պատճառել երդուեալներուն՝ վկային տուած բացատրութեանց մա- սին,» եւայլն։ Գ. Շերիտըն շատ ու- ժեղ կերպով արտայայտեց այս խօս – քերը։ Դատաւորին բացատրութիւն – ներէն ետք, պաշտպան փաստաբանը նստաւ Դատաւորը վերսկսաւ իր հարցումներուն։

Դատաւորը.— Ըսէ թէ արքեպիսկո- պո՞սը սկսաւ կռիւը։

= Տէր դատաւոր, Արքեպիսկոպոս մը կրնա՞յ կռիւ սկսիլ։ Այդ անկարելի բան է։

Եւ դատաւոր Քորրիկըն շարք մը հարցումներ ուղղեց Զալըքեանին, այն մասին թէ ուր եւ ինչպէս սկսած էր կռիւը։ Զալըքեան պատասխանեց իրեն յատուկ արթնութեամբ։Յետոյ Գ. Քամինսկի նորէն սկսաւ հարցաքննել։

— Կրնա՞ս ըսել թէ որքան հեռու էր բեմէ Արքեպիսկոպոսը

= 15 ոտքի չափ հեռու էր։

— Երբ կռիւը սկսաւ եւ դուն կանգ- նած էիր, պատճառ չէ՞ս գիտեր թէ ինչո՞ւ Սրբազանին թիկնապահը բրա- նեց օձիքէդ եւ գլխուդ զարկաւ։

= Ես կանգնած էի եւ երբ կռիւը սկսաւ՝ ես կը գոչէի «ամօթ, ամօթ»։ Այդ ատեն Կորկոտեան եկաւ ինծի զարկաւ։

— «Ամօթ, ամօթ» ըսելո՞ւդ հա – մար զարկաւ։

= Ձեմ գիտեր թէ այդ ատեն Կոր – կոտեան լսե՞ց իմ խօսքերս,բայց գի- տեմ որ եկաւ զարկաւ։

Այսպէս վերջացաւ Զալըքեանի եր- կարատեւ հարցաքննութիւնը։

Գ. ՇԸՐԻՏԸՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Գ. Շերիտըն այդ պահուն ոտքի կանգնելով խնդրեց դատաւոր Քորրի- կընէն, որպէսզի երդուեալները դուրս հանէ՝ դատին վերաբերեալ յայտա – րարութիւն մը ընելու նպատակաւ։ Դատաւորը սկսաւ հարցնել Շերիտընի թէ ի՞նչ էր իր ընելիք յայտարարու – թեան բնոյթը, նոյն ատեն երդուեալ- ները պահելով իրենց աթոռներուն վը- րայ։

Գ. Շերիտըն ըսաւ թէ կ'ուզէ իր յայտարարութիւնները անցընել ար – ձանագրութեան մէջ։ Երբ դատաւորը դուրս չհանեց երդուեալները, Գ. Շե- րիտըն երդուեալներու ներկայութեան յայտնեց թէ երկու երդուեալներու եւ դատաւորին միջեւ բան մը անցած է (transpired), առաջին անգամ յունիս 25ին եւ երկրորդ անգամ յունիս 26ին եւ թէ ինք՝ (Գ. Շերիտըն) խնդրած է Ատեանէն տեղեկացնել թէ ի՞նչ էր ի- րազարձութիւնը երդուեալներու եւ դատաւորին միջեւ։ Դատաւորն իրեն բսած է թէ խնդիրը կապ չունի դա – տին հետ։

Այս պատճառաւ Գ. Շերիտըն առա- ջարկեց որ անկանոն դատավարութիւն յայտարարուի եւ երդուեալները ցը- րուին։ Ատեանը չընդունեց (overru – led) առաջարկը եւ դատաւորը յայտ- նեց թէ արձանագրութեան մէջ պիտի անցրնէ դատաւորին եւ երդուեալնե – րուն միջեւ պատահածը։

Ամերիկեան թերթերը գրեցին ար – դէն թէ երկու երդուեալներ անծա- նօթներէ ստացեր են նամակներ, ո – րոնց բովանդակութիւնը դատաւորը չհրատարակեց։

Սա եւս աւելցնեմ թէ առտուան նիս- տի ընթացքին Գ. Փէնթըն թուղթ մը ներկայացուց դատաւոր Քորրիկընի, մինչ կը շարունակուէր Զալըքեանի հարցաքննութիւնը։ Դատաւորը իր քով կանչեց Գ.Փէնթընըրուն հետ ու- նեցաւ կարճ խօսակցութիւն մը։ Ապա դատաւորին մօտ կանչուեցաւ ժամա– լի սեղանէն «Արմէնիըն Սփէքթէյ – թըր»ի աշխատակից Գ. Աւետիս Տէ – րունեան, որ խօսակցութիւն մը ու – նեցաւ դատաւորին եւ Փէնթընի հետ։ Այդ ատեն չկրցանք իմանալ պատճա- ռը։ Յետոյ սակայն իմացանք թէ յիշ- եալ Գ. Աւետիս Տէրունեան, որուն սեղանը կը գտնուի ամբաստանեալ – ներուն ետեւ, հայհոյութիւններ կ'ը- նէ եղեր։ Գ. Փէնթըն այս պարագան է որ տեղեկացուցեր է դատաւորին։ Դատաւորը ազդարարեր է Գ. Աւետ. Տէրունեանին թէ կրկնուելու պարա – գային դուրս պիտի արտաքսէ զինքը դատարանէն։

(13ՐԴ ՆԻՍՏ — 28 ՅՈՒՆԻՍ)

Հ. ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ, ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆԻ, ՉԱՏԻԿԵԱՆԻ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 28 յունիս.— Այսօրուան դատավարութիւնը սկսաւ սովորական ժամին եւ ամբողջ օրը արտակարգ դէպք մը չպատահեցաւ որ ուշագրաւ ըլլար դատական տեսակէտէ։ Առաւօտուն վկայի աթոռը կանչուեցաւ ամբաստանեալներէն Հօն Միրիճանեանը, որուն քննութիւնը արտատուած էր երէկ երեկոյ Գ. Շերիտընի կողմէն կարգը եկած էր դատախազ Գ. Քամինսկիի զայն հարցաքննելու։ Ընկ. Միրիճանեան անգլերէն կը խօսէր թէեւ, բայց իր փութկոտ պատասխաններով պահ մը այն տպաւորութիւնը ձգեց թէ չի հասկնար լաւ ու գործածած շատ մը բառերու եւ պարբերութեանց ուղիղ իմաստը։Միրիճանեան դեկտ. 24ի կիրակիի թափօրին մասնակցող Կարապետեան Ե – պիսկ.ի ուրկէ քալելու մասին տուաւ նոր մեկնութիւն մը։

Ընկեր Միհրան Չատիկեան, որ սահուն անգլերէն կը խօսի, վկայի աթոռէն խոստովանեցաւ թէ ռամկավարութեան եւ դատախազի օգնական Քոհէնի բրած իրյայտարարութիւններէն ետք իր կողմէ ծեծխմփոփ եւ ականջի հիւանդութեան պատճառաւ եւ թէ հիմա կուզայ խօսիլ ամբողջ ճշմարտութիւնը։

Ընկ. Յովհ. Անդրէասեան, թիւ 9 ամբաստանեալը բաւական լաւ քննութիւն մը տուաւ, բայց խիստ հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ դատախազ Քամինսկիի կողմէ, մանաւանդ դեկտ. 24ի առտուան ժամը 11ի ատենները Սէնթ Նիքըլըս եկեղեցիի վրայ Զալըքեանը տեսած ըլլալու իր նախորդ յայտարարութեան եւ այժմ այդ բանը ժխտելուն առթիւ։

Գահ մը թուեցաւ որ այսօրը պիտի փակուէր Միրիճանեանի եւ Չատիկեանի վկայութիւններով, որովհետեւ կ'ակնկալուէր երէկուան հաւասար երկարատեւ հարցաքննութիւն մը դատախազին կողմէ։ Այդ տեղի չունեցաւ տեւողութեան տեսակէտէն եւ ժամանակը յաջորդ մեր նախատեսութեանց։ Դարձեալ Յովհ. Անդրէասեանի բաւական սահուն ընթացիկ անգլիերէնը նպաստեց ժամանակի կրճատումին եւ կէսօրէ վերջ ժամը 3.45ին վկայութեան կանչուեցաւ Տիկ. Փայլուն Ոսկանեան։ Այս տիկինը յուռնկէ առաջ դատախազ եւ պաշտպան կողմերը դատաւորին հետ խորհրդակցութիւն ունեցան դատը երդուեալ – ներու վճռին յանձնելու նուանական բաւականի մասին։ Տպաւորութիւնն այն է թէ մինչեւ յառաջիկայ երեք – շաբթի պիտի լրանայ պաշտպան կողմի վկաներու ունկնդրութիւնը։ Անիկա, սակայն, հաւանականութիւն մըն է։ Վաղը, ուրբաթ, առտուան ժամը 11ի ատենները երդուեալները պիտի առաջնորդուին 187րդ փողոցի Ս. Խաչ եկեղեցին, ուր տեղի ունեցաւ 1933 դեկտ. 24ի աղետաբեր սպանութիւնը, որ այնքան յուզումի մատնեց ու տակաւին կը մտնէ մեր գաղութը։ Վաղը 14 երդուեալները պատեհութիւն պիտի ունենան տեղին վրայ ստուգելու բոլոր վկայութեանց եւ ճառավկայութեանց մէջ յիշուած բազմաթիւ կէտեր ու պարագաներ, որոնք շատ կարեւոր են երդուեալնե – րուն համար ըմբռնելու ողբերգու – թեան պատկերը եւ ամբաստանեալ – ներու ու ամբաստանող կողմին արտայայտութիւնները։

Թէեւ ընկ. Հէրի Սարաֆեանի քննութիւնն ու հարցաքննութիւնը երէկ տեղի ունեցաւ ընկեր խուանէն անմիջապէս ետք, բայց որովհետեւ երէկ գիշեր ուշ ատեն չկրցայ ամբողջացընել զայն, կարգը պահելու համար կուտամ այժմ։

ՀԷՐԻ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այս ընկերը նուրբ եւ մտացի երե – ւոյթ մը ունի եւ վկայի աթոռ բարձրանալով երէկ կէսօրէ քիչ առաջ, Գ. Շերիտընի տուաւ իր ուղղակի քննութիւնը։ Սարաֆեան խօսեցաւ անգլիերէն եւ ցած ձայնով, այս պատճառով իր վկայութեան մէկ մասը լըսելի եղաւ միայն Ատեանին, բայց ոչ ունկնդիրներուն եւ թղթակիցներուն։

— Անունդ եւ մականո՞ւնդ։ = Հէ- րի Սարաֆեան։ — Հասցէ՞դ։ = Նիւ Եորք (ճիշդ հասցէն կուտայ)։

— Տարի՞քդ։ = 25 տարեկան։—Ա- մուսնացա՞ծ ես։ = Այո։—Զաւակ ու- նի՞ս։ = Մէկ զաւակ ունիմ։ — Ի՞նչ գործ կ'ընես։ = Իսա 27րդ փողոցը ճաշարան ունէի։ — Ո՞ւր ծնած ես։

= Հայաստանի Երզնկա քաղաքը։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Ամերիկա կը գտնուիս։ =14 տարիէ ի վեր։

— Դաշնա՞կ ես։ = Դաշնակ էի։

— Հիմա չե՞ս։ = Երկու տարի է տուրքս չեմ վճարած եւ ժողովներու չէի երթար։ — Դեկտ.24էն առաջ ո՞ւր կը բնակէիր։ =Ըփ Թաուն 187րդ եկեղեցիին մօտերը

— 187րդ փողոցի եկեղեցիին ան – դա՞մ էիր։ = Ոչ։ — Այդ եկեղեցին գացա՞ծ ես։ = Յաճախ հոն գացած եմ։

— 1933 դեկտ. 24ին Ս. Խաչ եկե – ղեցին կը գտնուէի՞ր։ = Այո։ (Ծատ ցած ձայնով կը պատասխանէ եւ գրե- թէ չի լսուիր)։

— 187րդ եկեղեցւոյ ի նպաստ ներ- կայացումներ տուա՞ծ ես Այո եւ. քանիցս։ — Այդ ներկայացումներուն մէջ դեր ստանձնա՞ծ ես։ = Գլխա – ւոր դեր։

— 1933 դեկտ. 24ին ինչո՞ւ 187րդ եկեղեցին գացիր։ = Տասն Թաունի եկեղեցիին ներկայացում մը տալու համար 181րդ փողոցը բարեկամի մը տունը պիտի երթայի գիրք մը առնելու եւ խորհեցայ թէ գինքը կը գտնեմ 187րդ փողոցի եկեղեցին։

— Եկեղեցիին մէջ ո՞ր կողմը նստած էիր։ = Երրորդ նստարան ձախ կողմը։ — Ո՞ր ժամին գացիր եկեղեցի։ = 10ի ատենները։

— Եկեղեցի մտնելէդ ետք զաղար յայտարարուեցաւ։

Եկեղեցի մտնելէս երկու վայր – կեան ետք դադար յայտարարուեցաւ։

— Թափօրը սկսելուն հո՞ն էիր։

= Այո։

— Երբ թափօրը կ'անցնէր, զար – կի՞ր Դուրեան արք ին Ոչ

— Դո՞ւն սպաննեցիր Դուրեան սրբազանը։ = Ոչ։— Այդ առտուն ո եւ է մէկուն հետ կռիւ ունեցա՞ր։

= Ոչ։ — Հոս լսեցի՞ր վկայութիւնը Համփալեանի որ կ'ըսէր թէ Լէյլէկեան յարձակեցաւ սրբազանին վը- րայ։ = Լսեցի։—Ճի՞շդ է այդ։ =Ոչ։

— Հոս Օտապաշեան վկայեց թէ դուն զարկեր սրբազանի գլխուն, ճի՞շդ է։ = Լսեցի այդ, ճիշդ չէ։

— Ե՞րբ լսեցիր սպանութեան լու – րը։ = Դեկտ. 24ի կէսօրէն ետք ըղ- բոյցներ շրջեցան եւ լուրը կարդացի յաջորդ առտու։

— Այս դանակը այդ առտու քովդ ունէի՞ր։ = Ոչ։ — Այս դանակը տե- սա՞ր այդ առտու։ = Ոչ։ — Ե՞րբ ձերբակալուեցին քեզ։ = Դեկտ. 27ին գիս ձերբակալելով խանութէս տա – րին։ — Ի՞նչ էր կացութիւնը դեկտ. 27ին ոստիկանատան մէջ։ = Հոն հաւաքուած էին բազմաթիւ Հայեր.Վարդան Տիրատ ճառ կը խօսէր թէ՝ Հա – յեր, մի՛ վախնաք, ըսէք ինչ որ գի- տէք Դաշնակներու մասին եւ ցոյց տուէք զանոնք ոստիկանութեան՚ եւն.։

(Շար.)

Խորհրդային միութիւնը պիտի անդամագրուի

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ժընեւէն կը հաղորդեն թէ Խորհրդային Միութիւնը երկու շաբաթէն պաշտօնապէս պիտի դնէ իր թեկնածութիւնը, իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան: Բանակցութիւնները սկսած են արդէն, համաձայն յաւատեղեակ շրջանակներու տեղեկութեանց: Այս առթիւ հերքումներ ալ հրատարակուեցան, բայց կը հաստատուի թէ կարգ մը օտար պետութիւններ կը բանակցին, որպէսզի Խ. Միութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ ընդունուի յառաջիկայ սեպտեմբերի ընդհ. ժողովին մէջ: Այս բանակցութիւնները կապ ունին արեւելեան Լոքառնոյի դաշինքին հետ: Շահակից պետութիւնները կ'ուզեն ապահովել Մոսկուայի անդամակցութիւնը, նոր դաշինքին կնքումէն առաջ:

Եթէ Խ. Միութիւնը իսկապէս անդամագրուի Ազգերու Դաշնակցութեան, հաւանական է որ Գերմանիա վերադառնայ Ժընեւ, կցգիացման չմասնակցելու համար:

Այս յուրերու ազդեցութեան տակ, Պ. Հէնտէրսըն սեպտեմբերի համար նիստի հրաւիրեց զինաթափութեան խորհրդաժողովին դիւանը:

Կազային պատերազմի ռազմափորձեր

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կազային պատերազմի ռազմափորձերը պիտի կատարուին օգոստոս 28—31ին: Այս առթիւ հարիւր ռմբածիր օդանաւեր պիտի յարձակին Փարիզի վրայ եւ անանց դէմ պաշտպանուելու փորձեր պիտի կատարուին: Ժողովուրդը պիտի ապաստանի Մեթրոներու եւ նկուղներու մէջ, եւ կազապգել դիմակներ պիտի գործածէ, համաձայն կառավարութեան հրահանգներուն: Փարիզ քաղաքը քսան միլիոն ֆրանքի վարկ մը քուէարկած է, պաշտպանութեան միջոցներ ճարելու համար օդային արշաւներու դէմ: Քաղաքին կեդրոնը եւ արուարձաններու մէջ հաստատուած շեփորներ պիտի ազդարարեն վտանգը:

Այս առթիւ մասնագէտներ դիտել կուտան թէ մինչեւ հիմա հնարուած կազապգել դիմակները չեն կրնար անվնաս դարձնել թունաւոր կազերու նորագոյն տեսակները: Ոչ ալ մեթրոները կամ նկուղները կրնան ապահով համարուիլ, երբ կազարձակ ռումբեր նետուին 3000 ոտք բարձրութենէ: Նորագոյն կազարձակ ռումբերը կրնան թափանցել ամէն բանի մէջ, բացի արդիական բերդի մը պատերէն:

ՓԱՐԻԶԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՄԱՀԸ

Շաբաթ առտու մեռաւ Վալէրիէն Տովկալէվսկի, Փարիզի խորհրդային դեսպանը, որ կը տառապէր ստամոքսի խիփէ:

Ծնած էր 1885ին: Ուսանողական շրջանէն մասնակցած է յեղափոխական շարժումներու: 1905ին գործօն զինուորեալ մըն էր, իբրեւ աշխատակից յեղափոխական թերթերու եւ գործիչ բանուորական շրջաններու: 1908ին Սիպերիա աքսորուեցաւ, բայց 1909ին փախչելով, ապաստանեցաւ Գերմանիա, ուր շարունակեց ուսումը եւ յետոյ եկաւ Ֆրանսա: Ելեկտրական ճարտարագէտի վկայական ստացած էր Թուլուզի համալսարանէն: Արտասահմանի մէջ երկար ատեն գործակիցն եղած է Լէնինի: Դիւանագիտական ասպարէզը մտաւ 1924ին, իբրեւ դեսպան Ճոկիոյի: 1927 փետրուարին փոխադրուեցաւ Թոքիօ, իսկ հոկտեմբերին եկաւ Փարիզ, իբրեւ յաջորդ Ռաքովսկիի, որուն դէմ բուռն պայքար մը բացած էր Ֆրանսական մամուլը: Պայքարը շարունակուեցաւ նաեւ նոր դեսպանին դէմ, մանաւանդ որ իր օրով պատահեցաւ Զօր. Կուտեպովի խնդիրը, բայց Պ. Տովկալէվսկի յաջողեցաւ վարպետօրէն հարթել բոլոր դժուարութիւնները, դանազան համաձայնութիւններ կնքելով Ֆրանսայի հետ: 1930ին Լոնտոն գնաց, վերահաստատելու համար անգլիա-խորհրդային յարաբերութիւնները:

Թաղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, երեքշաբթի: Մարմինը պիտի հրկիզուի Փէռ Լաշէզի մէջ եւ աճիւնը պիտի փոխադրուի Մոսկուա:

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

Ուրբաթ օր, Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ, շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ արտաքին նախարարը, արեւելեան դաշինքի մասին: Ըսաւ թէ Պ. Պարթու տեղեկութիւններ հաղորդեց այդ ծրագրի մասին, թէ անոր պիտի մասնակցին Ռուսիա, Գերմանիա, Լեհաստան, Պալթեան պետութիւնները եւ Չեխոսլովաքիա, պահպանելու համար ներկայ սահմանները: Անգլիա համաձայն է այս ծրագրին, պայմանաւ որ չհակասէ Լոքառնոյի դաշինքին, բայց չուզեր նոր յանձնառութեան տակ մտնել:

Այս ճառէն անմիջապէս վերջը, Հռոմի մէջ հրատարակուեցաւ ցուցակ մը որ կը յայտարարէ թէ Իտալիա հակառակ չէ ծրագրուած դաշնագրին, հաւասարապէս առնուած ըլլալով թէ Գերմանիոյ դէմ ուղղուած չէ ան եւ կը հաստատէ հաւասարութեան իրաւունքները: Իտալիան ալ, Անգլիոյ պէս հաւատարիմ մնալով Լոքառնոյի դաշինքին, ինքզինքը կապուած չզգար արեւելեան դաշինքով:

⁂ Պ. Պարթու քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ կիրակի օր, Պայոնի մէջ, ուր ներկայ էր նաեւ Փարիզի յիսնական դեսպանը: Արտաքին նախարարը բացորոշապէս հասկցուց թէ Ֆրանսա անհամբերութեամբ կը հետեւի Լեհաստանի արտաքին քաղաքականութեան խմորումներուն եւ անտեղի կը գտնէ անոր վարանումը՝ մտնելու արեւելեան դաշինքին մէջ, մանաւանդ հիմա որ Անգլիա եւ Իտալիա համաձայնութիւն յայտնած են:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ ՄԻՋԵՒ...

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն յուլիս 15 թուականով.—

Մ. Նահանգներու կառավարութեան բարձրաստիճան անդամները մտահոգութեամբ կը դիտեն պատերազմի ամպերը՝ Խ. Միութեան եւ Ճափոնի միջեւ, անխուսափելի համարելով զայն: Երկու երկիրներն ալ պատրաստ են իրարու կոկորդին փարելու ամենաթեթեւ գրգռութեան մը պահուն: Ճափոնցիները չոգեպինդ յառաջ կը տանին Մանչուրիոյ երկաթուղիներու շինութիւնը, որպէսզի կարենան արագօրէն զինուոր փոխադրել ռուսական սահմանը: Ռուսերն ալ նոյնքան արագութեամբ երկրորդ երկաթուղի մը շինեն Սիպերիոյ մէջ, Պայքալ լիճին արեւելեան կողմը: Ճափոն ունի հզօր նաւատորմիղ մը. Ռուսական տորմիղը անուանական է: Բայց, Ռուսերը օդային զօրաւոր տորմիղ մը ունին Վլատիվոստոքի մէջ: Մինչեւ որ ճափոնական մարտանաւերը շարժին, Ռուսերը կրնան հրձիգ ռումբեր տեղացնել Ճափոնի վրայ եւ մոխիրի վերածել հազարաւոր շէնքեր: Ամերիկեան սպաներ գերակշիռ կը համարեն ճափոնական բանակը, բայց անգլիացի սպաներ ալ նոյնքան ընտիր կը գտնեն ռուսական բանակը:

Պատերազմը մօտալուտ համարելով, Անգլիացիներն ալ կ'ամրացնեն Սինկափուրի նաւային կայանը:

Տեղեկագրի մը համաձայն, Ճափոն 1918ին ունէր միայն 250 օդանաւ: 1930ին ունեցաւ 700, 1933ին՝ 1550, իսկ 1934ի սկիզբը՝ 2050: Օդանաւային վարժարանները ամէն տարի 350 մասնագէտներ կը հասցնեն

Թուրքիոյ Հրեաներու տեղահանութեան

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ ?

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն յուլիս 14 թուականով.— *Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը հաստատեն թէ՝ իբրեւ հետեւանք Ներքին գործավարին կատարած քննութեան, Քըրքլար Էլիի (Քըրքքիլիսէ) քաղաքապետութեան եւ ոստիկանական սենեակին նախագահները ձերբակալուած են:*

Ձերբակալուած է նաեւ ոստիկանութեան տեսուչը, որուն տան մէջ գտնուած են փախստական Հրեաներու պատկանող գոյքեր:

Պոլսոյ տնտեսական շրջանակները գոհունակութիւն կը յայտնեն կատարուած ձերբակալութեանց առթիւ եւ կ'ըսեն թէ այսպիսի տնօրինութիւններ կրնան հանգստացնել Հրեաները, առանց սակայն փարատելու նոր դէպքերու երկիւղը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Ուրբաթ օր, հեծելանորդները կտրեցին Տինը – Նիս (156 քիլոմէթր): Ալպեան լեռներուն վերջին համգրուանն էր այս եւ շատ մը դժուարութիւններու մատնեց հեծելանորդները: Քսան հեծելանորդներ, միասին հասնելով, որոնց մէջ կը գտնուէին երկու հակառակորդները, առաջին հանդիսացաւ ֆրանսացի Րընէ լը Կրէվէզ:

Այս համգրուանին պատահեցաւ արկած մը: Հեծելանորդներէն պելճիքացի Րոմէն Մայէս, Տինէն դեռ 10 քիլոմէթր հեռու՝ լեռ բարձրացած եւ վար իջած ատեն հեծելանիւէն իյնալով ծանրապէս վիրաւորուեցաւ: Ընդհանուր դասաւորման մէջ ո՛չ եւ է փոփոխութիւն չեղաւ:

Շաբաթ մրցորդները դադար րրին Նիսի մէջ սկսելու համար Պիրէնեան լեռներուն մրցումը:

Կիրակի օր Նիս – Քան համգրուանը (126 քիլոմէթր) շատ հետաքրքրական եղաւ եւ մեծ փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ ընդհանուր դասաւորումը: Սօսփէլի գագաթը հասան երեք մրցորդներ՝ Անթօնին Մանեն, Մարթանօ եւ Ռընէ Վիէթթօ: Վիէթթօ փախուստ կուտայ եւ կը հեռանայ մէկ վայրկ. 30 երկվ. բայց Մարթանօ եւս փախուստ կուտայ, Անթօնին Մանեն ալ մէն ջանք կը թափէ հասնելու համար, բայց անօգուտ:

Այսպիսով Մարթանօ եւ Վիէթթօ կը գտնուին խումբէն եւ 3 վայրկ. առաջ կը մտնեն Քան, ուր առաջին կը հանդիսանայ Ռընէ Վիէթթօ, իսկ երկրորդ Մարթանօ: Ճամբու ընթացքին շատ մեծ ցոյցերու արժանացան մրցորդները, մանաւանդ Վիէթթօ Քանցի է եւ իր հայրենակիցներ քաջալերած են զայն, իսկ Իտալացիներն ալ Մարթանօն: Ընդհանուր դասաւորման մէջ շատ մեծ փոփոխութիւններ եղան այս համգրուանի մէջ ալ Մարթանօ 3 վայրկ. 23 երկվ. առաջ հասած ըլլալով Անթօնին Մանենէն 2 վայրկ. 5 երկվ. [illegible] թիւն մը ունի «դեղին շապիկը» իյնելու համար:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Տի. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Չորեքշաբթի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին «Աւամակ» սկաւտին մէջ: Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Աննա Վարպետեան եւ զաւակները՝ Զարուհի, Երջանիկ եւ Գրիգոր կը փնտռեն իրենց ամուսինը եւ հայրը, Միսաք Վարպետեան, որ կորսնցուցած են 1922, Իզմիրի աղէտին: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. Գրիգոր Վարպետեանի 15, rue du Terrasse. Marseille. *Ծախքերը լուր տուողին նուէր:*

Ուսուցիչ կ'ուզուի

Պէյրութի ճեմարանին համար տեղեկագրական պէտք ունինք Ֆրանսերէն լեզուի եւ Ֆրանսերէն գրականութեան համար պատրաստուած ուսուցիչի մը: Պիտի դասաւանդէ վերին կարգերուն որոնք կը համապատասխանեն ֆրանսական լիսէին III, II, I *դասընթացքներուն:*

Պայմաններու մանրամասնութեան եւ այլ հարցերու մասին դիմել Տր. «Հնամազգային» Կեդ Մարինոյ քարտուղարութեան, Բայլուեանի 1, Rue l'Aqueduc Paris (1)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ՈՎ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Փ. Ս. ՖԷԼՋԸՐ · Թարգմ. Փ.

1920ի հոկտեմբեր 25ի երկուշաբթի օրը գիշերուան ժամը 11.45ին Քաղ – Թրայթ Կարտընի պանդոկներէն մէկուն մէջ բնակող երիտասարդ մը արտասովոր բան մը տեսաւ փողոցը:

Անիկա բանաստեղծի պէս բան մըն էր եւ այդ օրը մինչեւ ուշ ատեն նստած ոտանաւոր կը գրէր երբ, քիչ մը զովանալու համար, բացաւ սենեակին պատուհանը եւ գլուխը դուրս հանեց:

Երիտասարդին անունը Ալպըրթ Ճէնիսըն էր՝ զբաղումով գրագիր:

Քսանըմէկ տարեկան՝ գրագիր էր չորս տարիէ ի վեր ու իր կարծիքով գրագիր ալ պիտի մնար միշտ: Բայց գրագրութեան արհեստն ալ իր առաւելութիւնները ունի: Ճէնիսընի պաշտօնը շատ ցած էր: Անոր աշխատութեան սենեակը Կրէշըմ փողոցին մէջ, չոր ու ցամաք ապրանքներով լեցուն մթերանոց մըն էր, ուր առաւօտեան ժամը ինննէն մինչեւ իրիկուան հինգը գուամար ու բազմապատկութիւն կ'ընէր:

Տասնըհօթը տարեկանին չաբաթական մէկ ոսկի թոշակով սկսած էր եւ հիմա կը ստանար երեքուկէս ոսկի. իր պաշտօնեաները որոնք գիտէր կը իր նախկին եւ գիւղացիի մտայնութիւն ունէին, ըսած էին իրեն թէ այլեւս լաւ դիրք ունէր հիմա ու եթէ կարենար իր ներկայ թոշակին կրկինը ստանալ, աղայի պէս պիտի ապրէր կեանքին մինչեւ վերջը:

Ճէնիսըն տարբեր կերպով կը մտածէր. օրական մէկ ոսկիով մարդ կրնար թերեւս ազա ձեւանալ, բայց մէկ ոսկին ամէն բան չէր վերջապէս: Եւ սակայն անիկա հիմա կը ստանար օրը տասը շիլին միայն, այսինքն աղային մը օրականին կէսը-իսկապէս մինչ չէր արժեր կէս աղա ըլլալ:

Բայց Ճէնիսըն մեծ հովեր ունեցող տղայ չէր եւ դրամին կարեւորութիւն չէր տար: Իր չաբաթականով հանգիստ կեանք մը կը վարէր. Այսու հանդերձ ներքնապէս կը զգար թէ այդ միապաղաղ ու դիւրասահ կեանքը բաւ իրեն համար չէր: Անիկա արկածալից կեանք մը կը փնտռէր: Ոչ մէկ փոփոխութիւն չէր կրեր իր կեանքի մթերանոցէն ներս կամ պանդոկին մէջ. չաւրիջն մէկն էր առաջինին մէջ: Անոր համար օրերը իրարու կը նմանէին, իսկ կիրակիներն ու տօնական օրերը շատ աւելի անտանելի էին:

Անշուշտ իր ստանաւորները կը խանգավառէին զինքը: Երբեմն սիրոյ [illegible] կ'երգէր, երբ երկար պատմուածք մը կը ստանար այս կամ այն ամսաթերթէն կամ անոր մէջ արդեօք, սրբագրուելիք փո՞րձ մը թէ մերժուած ձեռագիր մը: Երբեմն կը համարձակէր նոյնիսկ պաշտօնէն հրաժարիլ եւ իր խնայած փոքրիկ գումարով քաջաբար ու յանդգնութեամբ բռնել արկածախնդիր կեանք մը այն աշխարհին մէջ որուն մասին գրել թէ չէր գիտեր: Սակայն եւ այնպէս, թէեւ չորս տարիէ ի վեր Լոնտոն կ'ապրէր, անիկա գիւղացիի ուղեղ ունէր եւ շուտով կը սթափէր. վերջ ի վերջոյ ամէն ուրբաթ իրիկուան կանոնաւորաբար վճարուած եօթանասուն շիլինը գումար մըն էր զոր դիւրին չէր արհամարհել. հապա տարեկան յաւե՞լեր:

Ոչ, անիկա կապուած էր մթերանոցին. եւ սակայն... արկածալից կեանքի մը կարօտը կար միշտ... բան մը թող պատահէր, որ եւ է բան...

Եթէ Ճէնիսըն գիտնար որ այդ բանը պատահելու վրայ էր այն վայրկեանին երբ գլուխը դուրս կը հանէր պատուհանէն...

Պայծառ էր այդ գիշերը ու լուսին կար. խաղաղ ու ամայի էր Քաղ-Թրայթ Կարտընի հրապարակը. լոյսեր կը տեսնուէին պատուհաններէն ներս, բայց մարդ մարդասանք չկար փողոցը կամ մայթերուն վրայ:

Յանկարծ մէկը երեւցաւ Մէյպըլ-տըրն հրապարակին անկիւնը: Բարձրահասակ, մարմնեղ ու արագաշարժ մարդ մըն էր, որ անապարանքով կը կտրէր հրապարակը՝ օդին մէջ պտտցնելով իր գաւազանը:

Բայց յանկարծ մարդը Ճէնիսընի պանդոկէն տասը կամ տասներկու քայլ անդին, նետեց գաւազանը, անտովոր ու խեղդուկ ճիչ մը արձակեց ու երկու ձեռքերով սկսաւ բզքտել օձիքն ու փողկապը քանի մը վայրկեան կատաղի շարժումներ ըրաւ, յետոյ երկու թեւերը վար կախուեցան, մարմինը օրօրուեցաւ այս կողմն ու այն կողմ, խուլ մռունչով մը դէպի առաջ ինկաւ ու փռուեցաւ մայթին վրայ: Ու այնտեղ մնաց անշարժ ինչպէս ճամբուն քարերը: Ճէնիսըն անմիջապէս բացաւ սենեակին դուռը եւ փողոց վազեց:

Այդ ժամուն թիւ 65 պանդոկին հիւրերը քնացած էին եւ տանտիրուհին կղպած էր փողոցին դուռը: Ճէնիսըն քանի մը վայրկեան աշխատեցաւ փականքը բանալու համար:

— Մարդը մեռած պիտի գտնեմ, մարդը մեռած պիտի գտնեմ, կ'ըսէր Ճէնիսըն ինքնիրեն:

Ու երբ տունէն դուրս վազելով մարդուն քով հասաւ, տեսաւ որ անիկա մեռած էր ինչպէս տախտակին մէջ մխրճուած գամը:

Շուարեցաւ: Գիտէր թէ մարդ մէկ վայրկեանէն միւսը կրնար մեռնիլ: Մահապատիժներու գործադրութեան մասին կարդացած էր ան թերթերուն մէջ, քանի որ կը հետաքրքրուէր այդ կարգի նիւթերով եւ գիտէր թէ մահուան դատապարտուած բանտարկեալին կեանքը իր խուցէն մինչեւ կախաղանին ոտքը հազիւ երեսունը հինգ երկվայրկեան կը տեւէր. կը հասկնար նոյնպէս որ ելեկտրահարութեան մէջ կեանքին դէպի մահ երկարող ժամանակը շատ աւելի կարճ էր: Բայց այդ բոլորը անմիջական բաներ չէին որոնց մասին կրնար մտածել. դիակ [illegible] կար հիմա իր առջեւ: Երեք, կամ [illegible] մէկէն չասը հինգ վայրկեան առաջ այդ մարդը ուրախ – զուարթ կը [illegible] էր գաւազանը օդին մէջ շարժելով, իսկ հիմա անշունչ փռուած էր իր [illegible] քերուն տակ:

Զայն ձուն չկար Քաղ-Թրայթ Կարտընի մէջ. մարդ մարդասանք չէր երեւար. առանձին էր ան մայթին վրայ փռուած դիակին հետ: Վար ծռելով ուշադրութեամբ նայեցաւ անոր Լապտերին լոյսին տակ տեսաւ որ այդ մարդը երեսունըհինգ տարեկան կար, գեղադէմ էր եւ հաւանաբար նիւթական բարեկեցիկ վիճակ ալ [illegible] լաւ հագուած էր, մաքուր ճերմակեղէն ունէր ինչպէս նաեւ ժամացոյցի ոսկի շղթայ մը իր կուրծքին վրայ: Ճէնիսըն վերցուց մարդուն գլխարկը որ քանի մը քայլ հեռուն ինկած էր: Անոր ներսի կողմը կարդաց Լիվըրփուլցի գլխարկավաճառի մը անունը. շատ նոր գլխարկ մըն էր. թերեւս մարդը այդ քաղաքէն եկած էր, մտածեց Ճէնիսըն:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70

ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	40 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Չեխոսլովաքիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Պելճիքա	200 »	100 »	
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
18
ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI
18 Juillet
1934

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺՈՐԴ ՏԱՐԻ · 10e Année N° 2548

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

1920–1934

»»»··«««

Այս եւս իրականութիւն է ընկերվարականներու եւ համայնավարներու միացեալ գործունէութիւնը։

Սկզբունքի համաձայնութիւնը գոյացած էր քանի մը շաբաթ առաջ։ Մէկ–երկու ցոյցեր ալ տեղի ունեցան Փարիզի մէջ, միացեալ ճակատով։

Իսկ յուլիս 15ին, ընկերվարական կուսակցութեան արտակարգ Ազգային Խորհուրդը վաւերացուց գործակցութեան բանաձեւը, 366ի դէմ 3471 ձայնով։ Ձեռնպահ մնացին միայն 67 հոգի։

Ուրեմն, կը մնայ ճշդել գործակցութեան մանրամասնութիւնները, որոնք մասնաւոր դժուարութիւն մը չեն ներկայացներ։

Արդէն իսկ, երկու աշխատաւորական հոսանքները որոշած են միասնաբար ցոյցեր կազմակերպել, Մեծ Պատերազմի քսանամեակին առթիւ, իբրեւ առաջին բողոք Ֆաշականութեան եւ նոր պատերազմի մը պատրաստութեան դէմ։

Իրականին մէջ, շատ խոր է եւ լայն՝ այս նոր շարժումին իմաստը։

Նախ որ, 1920ի պառակտումէն ի վեր (Թուռ), առաջին անգամն է որ Ֆրանսայի ընկերվարութեան երկու թեւերը քով քովի կուգան, գոնէ գործնական հարցերու մէջ միասին քալելու համար։

Այդ պառակտումէն ի վեր, ամբողջ 14 տարի, երկու հոսանքները անհարկու պայքար մղած են իրարու դէմ, ոչ թէ երկուքի, այլ չորս–հինգի բաժնելով աշխատաւորական–ընկերվարական ճակատը։

Հերձուած եւ անխնայ պայքար՝ վարդապետական թէ քաղաքական գետնի վրայ, աշխատաւորական թէ արհեստակցական ճակատի վրայ։ Մամուլով, ժողով թէ խորհրդարանին մէջ։

Համաձայն Մոսկուայէն արձակուած նշանախօսքերու, Ֆրանսացի համայնավարներուն համար ալ ընկերվարականները «սոցիալ–դաւաճաններ» կը համարուէին, եւ պայքարը՝ անոնց դէմ, շատ աւելի բուռն եղած է քան ուրիշ հոսանքներու դէմ։

Թողո՛նք վարդապետական խնդիրները, — նոյն իսկ անձնական յարձակումներն ու վարկաբեկումները տարուէ տարի առեղծեցին թունաւոր, անշնչելի մթնոլորտ մը։ Եւ ընդհարումներ, արիւնոտ կռիւներ, փոխադարձաբար ժողով կամ ... խանգարել, անուանարկիչ թռուցիկներ՝ փողոցներու մէջ, պատերուն վրայ։

Արդար ըլլալու համար, պէտք է յիշել թէ այս 14ամեայ ճակատամարտին մէջ համայնավարները շատ աւելի սանձարձակ եւ անկիրթ եղան, քան միւսները։ Ինչպէս ամէն տեղ։ (Այդպէս չէ՞ մեր մէջ ալ, Երեւանէն մինչեւ Ատլանտեանի միւս ափը...)։

Ուրեմն, հաստատուած համաձայնութեամբ խաչ կը քաշուի 14 տարուան պատմութեան վրայ։ Գոնէ երկար ատենի համար։

Անշուշտ եղածը միացում, ձուլում չէ, այլ գործակցութիւն, միասնական գործունէութիւն։

Ուրիշ խօսքով, իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կը պահէ իր տեսակէտները եւ գործելու ազատութիւնը։

Բայց, գոյացած համաձայնութիւնը պիտի օգնէ պայծառացնելու մթնոլորտը, փարատելու կանխակալ կարծիքները, եւ աւելի հզօր թափ տալու աշխատաւորական շարժման։

Այս հեռանկարը այնքան շօշափելի է որ, աջակողմեան տարրերը այժմէն իսկ սկսած են ահազանգ հնչեցնել, պահանջելով միացեալ ճակատ հանրապետական–ժողովրդավար հոսանքներու։

Գործակցութեան արժէքը մեծ է նաեւ միջազգային տեսակէտով։

Յուլիս 15ի Ազգային Խորհուրդին մէջ, ընդունուեցաւ նաեւ երկրորդ բանաձեւ մը, որուն համաձայն պիտի խնդրուի Աշխատաւորական–Ընկերվարական Միջազգայինի Գործադիր Մարմինէն՝ Գ. Միջազգայինի (Կոմինթէրն) կեդրոնին հաղորդել տրուած որոշումը եւ հարցնել թէ տրամադի՞ր է միջազգային գետնի վրայ կատարելու այն ինչ որ կը կատարուի Ֆրանսայի մէջ, ազգային գետնի վրայ։

Այսինքն, Ֆրանսայի ընկերվարութիւնը կ'ուզէ որ տեղական համաձայնութիւնը դառնայ միջազգային, բոլոր երկիրներու մէջ ալ գործակցութիւն հաստատելով երկու հոսանքներուն միջեւ։

Եթէ կարելի ըլլայ գլուխ հանել այս ծրագիրը, այն ատեն աշխատաւորական շարժումը պիտի մտնէ բոլորովին նոր ճամբու մը մէջ, դառնալով իսկապէս ամեհի եւ անդիմադրելի ուժ մը։

Եւ կը թուի թէ ցնորք մը չէ նաեւ այս հեռանկարը։

Փարիզի մէջ գործակցութիւնը հաստատուած է մասնաւորապէս պատերազմի վտանգին դէմ։

Արդ, պատերազմի վտանգը միայն Ֆրանսայի բանուորութիւնը չէ որ կը հետաքրքրէ։ Աշխարհի ո՛ր կողմէն ալ պայթի նոր պատերազմը, հետեւանքը պիտի կրեն աշխատաւոր բազմութիւնները։

Միւս կողմէ, ինչ որ Ֆաշականութիւն կամ հիթլէրականութիւն կը կոչեն, արդէն դարձեր է վարակիչ եւ համաշխարհային կախարդանք մը։ Շատ քիչ երկիրներ կրցած են կամ կրնան դիմանալ հոսանքին, եւ մէկ դիկտատուրայէն միւսը՝ երեւութական են տարբերութիւնները։ (Երանգներ)։

Իսկ ամէնէն կարեւորը, չկայ պետութիւն մը որ այնքան մտատանջուի նոր պատերազմէ մը, որքան Խ. Միութիւնը։ Եւ ուրեմն, Կոմինթէրնի ծնողքն ու ստնտուներն ալ Մոսկուա կը գտնուին, տրամաբանական է որ գիջումներու ճամբան բացուի այն կողմէն։

Դեռ չլսինք թէ ի՛նչ արժէք ունի այս գործակցութիւնը, հայկական տեսակէտով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒԹԻՒ

»»»··«««

Ի պատասխան մեզի եղած հարցումներու եւ փարատելու համար բերնէ բերան տարածուած զրոյցներ, կը յայտարարենք.

1.— ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ՍԽԱԼ Է թէ Նիւ Եորքի 9 ամբաստանեալներէն երկուքը մահուան, իսկ 7ը տասը տարի բանտարկութեան դատապարտուած են, ինչպէս գրած է եղեր ռուսական թերթ մը։

2.— Յուլիս 14ին, երդուեալները յայտնած են իրենց եզրակացութիւնը՝ ամբաստանեալներու ՅԱՆՑԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ մասին։ Ինչպէս գրած էինք երէկ մանրամասնօրէն, անոնք առաջին աստիճանի մարդասպան կը համարեն ամբաստանեալներէն Մ. Լէյլէկեանը եւ Ն. Սարգիսեանը, իսկ երկրորդ աստիճանի՝ միւսները։ Այս առթիւ էր որ հեռագիրը կը յիշէր օրէնքին ՆԱԽԱՏԵՍԱԾ պատիժները, եւ ոչ թէ ՏՐՈՒԱԾ ՎՃԻՌԸ։

3.— Բուն վճիռը պիտի տրուի Յուլիս 24ին, ինչպէս գրած էինք դարձեալ, երէկուան թերթին մէջ։

ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿՐԱԿ ԿԸ ԲԱՑԵՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱԿՈՅԿԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ «Տէվրնշիր» մարտանաւին մէկ առագաստանաւը, որուն մէջ երեք սպաներ կը գտնուէին, բուռն կրակի մը բռնուեցաւ Սամոսի հանդիպակաց եզերքի թուրքպահակներուն կողմէ։ Սպաներէն անզգալ Բողինարն մահացու վէրքեր ստանալով ծով ինկաւ, իսկ միւս երկուքը վիրաւորուեցան, մէկը՝ ուսէն։ Ցարձակումը տեղի ունեցած է շաբաթ կէսօրէն յետոյ։

Այս դէպքին վրայ, անգլիական «Լրնարն» յածանաւը Սամոս գնաց շուտով, քննութիւն կատարելու համար։ Միեւնոյն ատեն քննութիւն կը կատարուի դիւանագիտական ճամբով։ Սամոսի յոյն նահանգապետը եւ պաշտօնեաները իրենց տեղեկագրին մէջ կ'ըսեն թէ երեք սպաները դէպի թրքական ծովեզերքը կ'ուղղուէին եւ մօտեցեր էին պատմական շրջանի մը, երբ Թուրքերը հրամայեցին որ հեռանան։ Սպաները նաւը դարձուցին, բայց Թուրքերը կրակ բացած էին Գնդակներէն խուսափելու համար, երեք սպաները ծովը նետուեցան։ Ցուցական մարտանաւ մը ղրկուած է Անգլիացիներու տրամադրութեան տակ, որպէսզի փնտռեն տեղակալ Բողինարնի դիակը։

ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

165 ԽԱՆՈՒԹ ԱՒԱՐԻ ՏՐՈՒԱԾ, 3000 ՀՐԵԱՆԵՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆ

Երկու շաբաթէ ի վեր, օրը օրին կը հաղորդենք Թրակիոյ եւ Տարտանէլի Հրեաներուն դէմ սարքուած դաւերը։ Եւրոպական մամուլը հազիւ քանի մը հեռագիրներ հաղորդեց, իսկ թուրք թերթերը կը շարունակեն զարմանալ «մասոյ ձեռ պատմել»։

Հրչակաւոր «Թան»ը երէկ առաջին անգամ ըլլալով հեռագիր մը կը հրատարակէր որ կ'ըսէ.— Արեւելեան Թրակիոյ Հրեաներուն դէմ կատարուած բուռն յարձակումներու ընթացքին, 165 հրէական խանութներ աւարի տրուեցան եւ 3000 Հրեաներ ստիպուեցան Պոլիս ապաստանիլ, ուրկէ իրենց տեղերը պիտի վերադարձուին կառավարութեան ծախքով։

⁂ Թրքական էլիի կուսակալը «արձակուրդ» խնդրած է երկու ամսուան համար։

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍԿՈՅԻ ՄԷՋ

»»»··«««

200,000 ԲԱՆՒՈՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

»»»··«««

ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐԸ ՍՊԱՌԱԾ ԷԻՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԸ

Սան Ֆրանչիսկոյէն կը հեռագրեն թէ երկուշաբթի օրուան ընդհ. գործադուլը շատ աւելի ծանր հետեւանքներ ունեցաւ քան կը սպասուէր։ Առաջին օրն իսկ ուտելիքները գրեթէ սպառած էին։ Գործադուլին կը մասնակցին աւելի քան 200.000 բանուորներ։ Ոստիկանական ուժերէն զատ, 60,000 զինուորներ կը հսկեն կարգապահութեան։ Մասնաւոր կառախումբերով ուրիշ զինուորներ ալ կը հասնին շրջակայ նահանգներէն։ Այս վիճակի ուժը իր տրամադրութեան տակ ունենալով, քաղաքապետը կը շարժի դիկտատորի մը պէս։

Հակառակ բոլոր զգուշութեանց, խռովութիւնները անպակաս են քաղաքին մէջ։ Երկուշաբթի օր 1500 համայնավարներ խորտակելով նպարավաճառներու խանութները, գրաւեցին ուտեստի պաշարը։ Բազմաթիւ դէպքեր պատահեցան ուրիշ վայրերու մէջ ալ։ Բանուորները կեցնելով ուտեստի կառախումբերը, կրակի կամ աւարի կուտան։ Օքլէնտի մէջ ռումբեր նետուեցան խանութներու եւ տուներու վրայ։ Վեց համայնավարներ քաղաքապետը նախատած ըլլալով ձերբակալուեցան։ Բոլոր եկեղեցիներուն մէջ մասնաւոր աղօթքներ կատարուեցան, որպէսզի խաղաղութիւնը վերահաստատուի։ Քաղաքապետը պաշարման վիճակ հրատարակելէ յետոյ, յանձնաժողով մը կազմեց 500 երեւելիներէ, որպէսզի օգնեն իրեն բարեկարգութիւնը պահպանելու համար։ Որոշուած է կեդրոնական կայան մը հաստատել, ուրկէ անհրաժեշտ պիտոյքներ պիտի հայթայթուին բոլոր քաղաքացիներուն անխտիր։ Բանուորները արտօնած են որ 19 ճաշարաններ բաց մնան։ Այս ճաշարանները հազիւ կը բաւեն օրական 3610 մարդ կերակրելու, ինչ որ դարման չէ կացութեան։ Բանուորներն ալ 25 հոգինոց յանձնախումբ մը կազմած են, որ տիրապէս կը վարէ գործադուլը։ Անոնք իրենց կեդրոնին մէջ ունին հեռախօսի եւ հեռագրի մասնաւոր գիծեր, ամէն ուղղութեամբ։ Բանուորները իրենք ալ ոստիկանական ուժեր կազմակերպած են։ Ոչ միայն ուտելիք չէ մնացած, այլ եւ գարեջուրն ու ծխախոտն անգամ դժուար կը ճարուին։ Գործադուլին միացան նաեւ անթելի 500 հեռագրիչներ, ճչտելով նաւերու երթեւեկը։ (Ամերիկեանօրէնքով, որ եւ է նաւ չի կրնար ճամբայ ելլել առանց անթել գործիքի)։ Բոլոր թատրոնները եւ սինէմաները փակուած են։

Կ'ըսուի թէ գործադուլին կազմակերպիչները իրենց կեդրոն ընտրած են Քալիֆորնիան եւ կը սպառնան շարժումը տարածել 38 նահանգներու մէջ, 48ի վրայ։ Հաշտութեան բոլոր փորձերը ձախողած են մինչեւ հիմա եւ կը սպասուի նախագահ Րուզվէլթի անձնական միջամտութեան։

1919էն ի վեր, առաջին անգամ է որ այսչափ վիթխարի գործադուլ մը կը կազմակերպուի Մ. Նահանգներուն մէջ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԱՍՆԱԿԱՆ...

Եթէ ծաղր է բառը կամ թեթեւ, կը խնդրեմ որ ընթերցողը ինք առաջարկէ բուն բացատրութիւնը։

Ես կը գոհանամ ներկայացնելով խնդիրը։

Անշուշտ Ամերիկայի թերթերը ամէնէն առաջ պիտի հետաքրքրուէին Նիւ Եորքի դատավարութեամբ։ Եւ բոլորն ալ մասնաւոր թղթակիցներ ունին, որոնք օրը օրին կը գրեն դատավարութեան մանրամասնութիւնները, ինչպէս «Յառաջ»ը։

Արդ, անցեալ օր ձեռքս անցաւ «Պայքար»ի քանի մը թիւերը։ Հայեւանցի աչք մը նետեցի դատավարութեան մը նկարագրութեան վրայ, եւ...

Լաւ է որ ձեր աչքերով կարդաք.

— *«Ինչպէս պոչէն բռնուած խէժ կը գալարուի իր պրկումներուն մէջ ամբողջ մարմինը գետին կը զարնէ Թունալից լեզուն դուրս ձգած, նոյնն էր Լէյլէկեանի հոգեկան վիճակը։ Ի զուր կը ջանար բացասական պատասխաններով եւ ուրացումներով պրծիլ իր գլխուն նետուած ջախջախիչ հարցումներէն... եւ այդ տառապանքի վիճակին մէջ, սակայն՝ միշտ նոյն ցնական քմծիծաղը լրթներուն, վար իջած իր աթոռէն»։* (Պայքար, 28 յունիս)։

Դարձեալ նոյն Ռամկավար օրկանն է որ կը գրէ, ուրիշ տեղ մը.

— *«Բայց Գ. Քամինսկի զօրը մագիլներուն տակ բռնող արծուի մը պէս փետկաեց ամբաստանեալի (Նշան Սարգիսեան) կողմէ ցնականօրէն տրուած պատասխանները, որոնք ուրացում էին դէպքերու, խօսքերու եւ վկայութեանց»։*

Այս շնական ճակատին վրայ ես կրնայի՞ն մնալ բոլշեւիկները, որոնք նոյնքան մոլեռանդութեամբ «Սուրբ» կը խաղցնեն։

Հատուած մըն ալ անոնց օրկանէն, որ կը կոչուի «Բանուոր» (29 յունիս).

— *«Գ. Քամինսկի հարցումներու տեղատարափին տակ Լէյլէկեանին հետ այնպէս խաղաց, ինչպէս կատու մը մուկին հետ։ Ան ամէն մէկ բոպէ Լէյլէկեանին հակասութիւնը բռնեց եւ ամբաստանեալը շփոթանց նետ ու անօգնական կացութեան մը մատնեց»։*

Դարձեալ նոյն թերթէն, նոյն առթիւ.

— *«Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է որ Լէյլէկեան այսօր ելեկտրական աթոռին այնքան մօտ է որքան չէ եղած»։*

Որ եւ է մեկնութեան կը կարօտի՞ն այս իսկապէս շնական եւ իժային (կրնաք ըսել նաեւ իշային) արտայայտութիւնները, գիտնալով որ.

1. Հարցը կը վերաբերի ԽԱՆՑԱՐ–ԿՈՒԱԾ ամբաստանեալներու։

2. Ամէնէն վայրենաբարոյ երկրին մէջ իսկ, մարդիկ իրաւունք չունին նախատելու ամբաստանեալ մը։

3. Իրաւունք չունին իրենց կարծիքը արտայայտելու եւ միտքերը նախապաշարելու, երբ տակաւին հարցաքննութիւն է որ կը կատարուի։

4. ... Բայց, դուն ըսէ, ընթերցող. այս տմարդի թշուառականները ե՞րբ կանգ առած են որ եւ է բարոյական հանկարծութեան առջեւ։

Անոնք հարաւէքի պատրաստուած են այդպէս, դատավճիռէն շաբաթներ ու շաբաթներ առաջ, եւ անհամբեր կը փնտռեն ելեկտրական աթոռին կոճակը, ինչպէս դնչուն՝ կախաղանին պարանը...

ՎԱՀԷ

Կ'առաջարկուի Թրակիոյ մէջ տեղաւորել 50,000 թուրք գաղթականներ

Լուր առնուած ըլլալով թէ 50.000 գաղթականներ պիտի տեղաւորուին Թրակիոյ մէջ, Ապիտի Տավէր պէյ կը գրէ «Ճումհուրիէթ»ի մէջ.—

«Մեր այդ հայրենիքը Թրակիա տեղաւորելու է։ Բոլորս գիտենք թէ Պուլկարիա աչք ունի այդ հողին վրայ։ Պուլկար որ դաշինքն ալ իշխանութեան գլուխ գալ, Թրակիոյ կամիտէն միշտ կը գործէ։ Այդ կամիտէն միշտ կ'աշխատի Թրակիան ազատագրել (!)։ Պուլկարները կը փափաքին, ամէն անգամ որ Թրակիոյ անունը լսեն Թուրքերու բերնէն։

Թրակիան պէտք է զօրացնել բնակչութեամբ։ Այդ շրջանին բնակչութիւնը 461.000 է, չհաշուելով Պոլսոյ կուսակալութեան ենթակայ մասը որ 800,000 բնակիչ ունի։ Արդ, այդ շրջանակը կրնայ մէկուկէս միլիոն հոգի տեղաւորել։

Մեր այս գրութիւնն ալ կրնայ ժայթքել պիտի տայ Պուլկարներուն, իսկ որ պիտի հաստատէ մեր բանին ճշդութիւնը։

„Տեղաւորման (իսքեան) օրէնքին համար կազմուած ատամեայ հրահանգին համաձայն, երկիր պիտի ընդունուին այն Պարսկախօսները, Թաթարները, Վրացիները եւ հաստատուն Գնչուները որոնք իսլամ են։ Կովկասեաններու մասին քննութիւն պիտի կատարուի։ Թուրք մշակոյթին չկապուածները իբրեւ գաղթական չպիտի ընդունուին։

⁂ «Աքշամ» Պուլկարիայէն կ'իմանայ թէ վերջերս Թուրքերը աւելի կը ճնշուին այնտեղ։ Գիւղերը եւ սրճարանի մէջ ամէն տեղ պուլկարերէն պէտք է խօսիլ» վերտառութեամբ ցուցանակներ կախուած են։ Սրճարանի մը մէջ երբ քանի մը Թուրքեր թրքերէն խօսին, շատ անշուտներու ենթակայ կ'ըլլան։

Այս կացութեան առջեւ, Թուրքերու մէջ գաղթը սաստկացած է։

— oo —

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԷՆԿԻՒՐԻ պիտի երթայ Ռումանիոյ վարչապետը։ Այս առթիւ Էնկիւրիի մէջ պիտի գումարուի պալքանեան չորս պետութեանց մնայուն խորհուրդը, որուն պիտի մասնակցին իրենց պատերազմական նախարարները։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ դիւանագիտական յարաբերութիւնները վերահաստատելու համար, խորհրդակցութիւններ կը շարունակուին Էնկիւրիի մէջ, պուլկարական դեսպանին եւ խորհրդային գործակատարին միջեւ։

Գ. ՏՈՒՄԷՐԿ քաղաքականութեան մը խօսեցաւ երէկ գիշեր, ձայնասփիւռի առջեւ, պարզելով իր քաղաքականութիւնը եւ շեշտելով միութեան անհրաժեշտութիւնը։

ԿՏՈՐ ԿՏՈՐ ԵՂԱԾ կնոջ դիակ մը եւս գտնուեցաւ Պրայթընի մէջ (Անգլիա)։ Անցեալ յունիս 17ին, նոյն քաղաքի կայարանի մթերանոցին մէջ գտնուած էր կասկածելի պայուսակ մը, որ բացուելով երեւան հանուեցաւ կնոջ մը մարմնին զանազան մասերը։ Այս խնդիրը դեռ չլուսաբանուած, ահա նոր դիակ մը։ Առաջին զոհը դերասանուհի մըն էր, Վայոլէթ Քէյ։ Անգլիայ ապահովութեան Տեսչութիւնը քննութիւններ կը կատարէ նաեւ Ֆրանսայի մէջ, կասկածելով թէ խոս ապաստանած է մարդասպանը, իտալացի Մանչինի։ Երկու զոհերն ալ 20 — 25 տարեկան կիներ են։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Երկուշաբթի օր տեղի ունեցաւ Քան – Մարսէյլ (195 քիլոմեթր) հանգրուանին մրցումը, որ շատ յոգնեցուցիչ եւ տաժանելի օր մը եղաւ մրցորդներուն համար։ Այս հանգրուանին 22 մրցորդները միեւնոյն վայրկեանին հաս–

(Կուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ՝

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

— —

Ց.- ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՆ ՀԱՅ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հայ ազատագրական շարժումը չնախատեսուած, անակնկալ յեղյեղումներով եւ փոխելով իր հունը, 1918ին յանկեալ պետականութեան սանձուեցան. գործունէութեան նոր եւ աւելի բարդ պայմաններ, բազմացան պայքարի ճակատները, բայց հարազատ էր մթնոլորտը եւ աւելի զօրաւոր՝ պայքարի հնարաւորութիւնները։

Եթէ 1918ի մայիսին հայ ժողովուրդի առջեւ ձեւականօրէն եւ պաշտօնապէս բացուեցաւ պետականութեան շրջանը, իրականին մէջ վերջացած չէր ազատագրական պայքարը եւ դեռ կը մնար վճռական կռիւը, որպէսզի մեծ պատերազմի ընդհանուր իրարանցումին մէջ ստեղծուած նոր գոյավիճակը իր վաւերացումը ստանար եւ Հայաստան իրապէս մտնէր պետականութեան մէջ։

Այդ թուականներուն հայ զանգուածը խլրտեցաւ, իր ենթագիտակցութեան մէջ զգաց սարսուռ հայ պետականութեան եւ նոյն իսկ ըմբոշխնեց անոր, սակայն խորապէս չըմբռնեց հայ պետականութեան պատմական տարողութիւնը։

Թշնամին, իր կարգին, պատերազմի իրարանցումին մէջ, ժամանակաւորապէս հաշտուեցաւ ստեղծուած գոյավիճակին հետ, ընդունեց իրողութիւնը, յետոյ անդրադառնալու վերջնական հաշուեյարդարը կատարելու, իր հասունութիւնը ճշդելու եւ գոյավիճակի իրական վաւերացման խնդիրը լուծելու մտադրութեամբ։

Ու թշնամին անդրադարձաւ՝ Կարսի պատերազմով։

Կարսի պատերազմը հարցականն էր ազգային եւ միջազգային չափանիշով, Հայաստանի պետականութեան վաւերացման, իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն արիւնոտ եւ պարտադիր պատմական հրաւէրը կը ստանար՝ մղելու հայ ազատագրական շարժման վերջին եւ վճռական ճակատամարտը։

Իր գոյութեան ընթացքին, առաջին անգամ ըլլալով, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը լայն խարխափ եւ մարդկային ու նիւթական աւելի լայն հնարաւորութիւններ ունէր կազմակերպելու այդ ճակատագրական գօտեմարտը եւ խումբ մը ֆէտայիներու փոխարէն առաջնորդելու եւ բանակցելու որ համայն հայ ժողովուրդը ֆէտայացած՝ հրապարակ իջնէր արժէքաւորելու իր դրօշակի նշանաբանը՝ «Մահ կամ ազատութիւն», որ երբեք, այնքան անսահմանօրէն խոշոր եւ կրակէ տառերով փայլած չէր հայ հորիզոնին վրայ։ Այդ պայքարի ելքէն կախում պիտի ունենար բովանդակ հայ ժողովուրդին կեանքն եւ վաւերական մուտքը պետականութեան մէջ։

Ցաւօք կը մեղադրեն Դաշնակցութիւնը թէ ընդունակ չեղաւ շուտով յարմարելու պետականութեան նոր պահանջներուն։ Իմ կարծիքով, ընդհակառակն, Դաշնակցութիւնը անմիջապէս պետականանալու, վերածին հնութեան անհատոյ փոփոխութիւն մը կրեց եւ այս անգամ խրեցաւ ժողովրդապետութեան մէջ։

Ռուսական ժողովրդավար յեղափոխութեան դեռ առաջին օրերէն, երբ գործունէութեան այնքան լայն ասպարէզ կը բացուէր քաղաքական կուսակցութիւններու առջեւ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը չկրցաւ, համախմբուած չափանիշով, ինքզինք արժեցնել։ Միայն անմիջական գրացի երկիրներու քաղաքական կուսակցութիւններէն աւելի ազդուեցաւ՝ քան ազդեց, եւ նախաձեռնութիւնը միշտ մնաց ուրիշներու, մինչ Դաշնակցութիւնը անոնցմէ նուազ զօրաւոր չէր, իսկ յեղափոխական ուժերու կեդրոնացումով եւ մարտական անցեալի փորձառութեամբ՝ ընդունակ պէտք է ըլլար աւելին ընելու եւ առաջադրելու դէպքերը միջի աւելի նպաստաւոր ուղիով։ Այդ շրջանի Հ. Յ. Դաշնակցութեան նախաձեռնութեան եւ վճռականութեան պակասը, իր անհպատ հետեւանքներով, յետոյ դարձաւ հանրապետութեան շրջանին։

Իսկ հանրապետութեան շրջանին կուսակցութիւնը ինքզինք կորսնցուց բնականոն պետականութեան մէջ եւ փարեցաւ ժողովրդապետութեան։

Խորհրդարանական դրութիւնը իր կարգուսարքով անպատճառ «օպոզիցիա» ունենալու «դեմոկրատական» այդ պահանջը, անհրաժեշտութիւնը, եւ այդ բոլորի անհամ պտուղը, ազատ ու անվերջ վիճաբանութիւնները, իրենց «օրինակելի» կատարելութեան հասան հանրապետական Հայաստանի մէջ։ Ռամկավարութեան նուիրագործած բոլոր ազատութիւնները, մամուլի, խօսքի, հաւաքոյթի... անարգել կիրարկուեցան եւ նոյն եւրոպական ժողովրդապետութեան մէջ թոյլատրուած սահմաններէն անդին անցնելով՝ հայ կնոջ ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունք տրուեցաւ իրեւ «անյետաձգելի» պահանջ։ Դեռ աւելին, միամիտ ակնկալութիւններէ տարուած՝ երկրի իշխանութիւնը բաժնելու եկաւ այն տարրերուն հետ, որ անցեալին մէջ այնքան խոչընդոտներ յարուցած էր իր առջեւ, [illegible] պատրաստ էր երեսփոխանի աթոռներ հրամցնելու լրվանիքէն գործիչներու եւ լրվանիքէնիզմի ներկայացուցիչներու հետ հաւասար հաւասար ժողովի նստելու, քաղաք.-կարեւոր գիշուններ ընելու պատրաստակամութեամբ եւ երբ «համաձայնութիւնը» չգոյացաւ, յուզուող եւ ափսոսողներ ալ գտնուեցան։

Դարձեալ նոյն շրջանին՝ ժողովուրդի ներկայացուցիչը այնքան «անձեռնմխելի» էր որ կրնար Հայաստանի նոյն իսկ պետականութեան ու անկախութեան դէմ արտայայտուիլ եւ ունկնդիր ունենալ, փոխանակ ըմբոստացող թանտ առաջնորդուելու։ Իսկ յանուն ընկերվարական - դեմոկրատական սկզբունքներու եւ ազատամտութեան, կարելի էր պետութեան վարչական մեքենային մէջ այնպիսի անձերու պաշտօն տալ, որոնք բացարձակապէս թշնամի էին Հայաստանի անկախ պետական գոյութեան, որոնց համհոյլները բան գործ ըրած էին կազմալուծել հայ բանակը եւ յաջողեցան կազմակերպել ու գործադրել Մայիսեան ապստամբութիւնը, պարզապէս մը խուճապի մատնելու երկիրը։

Ցայտնի է թէ այդ ապստամբութեան մինչեւ յետոյ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրօն, in corpore, դարձաւ կառավարութիւն։

Մանաւորապէս այս պարագան նկատի առնելով, հայ մտաւորականներէն ոմանք այն կարծիքն ունին թէ հանրապետութեան յետմայիսեան շրջանը Դաշնակցութեան բաց դիկտատուրայի շրջանն է։

Դարձեա՛լ թիւրիմացութիւն։ Մենք դիկտատուրական ոչ մէկ յատկանիշ կը տեսնենք ոչ յետմայիսեան եւ ոչ ալ նախա - մայիսեան հանրապետական Հայաստանի դէպքերուն մէջ։

Կառավարութեան միատարր ըլլալու պարագան, խորհրդարանը ժամանակաւորապէս արձակուրդի ղրկելու կամ գումարումը ընդհատելու հանգամանքը, զինեալ ապստամբութեան ճնշումով՝ կիրարկուած խստութիւնները, ժողովրդավար ազատութեանց սահմանափակումը եւ անգամ մահապատիժը, երբեք առնչութիւն չունին դիկտատուրայի հետ որուն յատկանիշները մանրամասնօրէն պարզեցինք այստեղ։ Ժողովրդավար Եւրոպայի պատմութեան մէջ չեն պակսիր մեր կարծիքը հաստատող եւ հիմնաւորող դէպքեր ու օրինակներ։

Դժբախտաբար, Հանրապետութեան ամբողջ շրջանին, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը չկրցաւ ազատիլ ընկերվարա-ժողովրդապետական շրջանի գաղափարական կաշկանդումներէն եւ վարանեցաւ կուսակցական դիկտատուրա հաստատել, մինչդեռ ապագայ անխուսափելի վտանգներու կանխատեսութեամբ՝ առիպողական անհրաժեշտութիւն էր ստեղծել արագաշարժ, ծայրայեղօրէն կեդրոնացած, կարգապահ եւ միաձոյլ պետական մեքենայ։

Ան քաջութիւնը չունեցաւ անտեսելու ժողովրդավար սկզբունքները, հրաժարելու եւ արգիլելու բոլոր տեսակի եւ գոյնի վիճաբանութիւններն ու վիճաբանական ժողովները։ Չկրցաւ երբ դեռ ուշ չէր, կեդրոնացնել ամէն ինչ, մարդ ու իր, մէկ նպատակի շուրջ— երկրի ռազմական հեւիհեւ պատրաստութիւնը — եւ վարել արագ ու կտրուկ միջոցներով։

Երբ հասաւ վճռական ժամը, եւ «ամէն ինչ ու ամէն մարդ ռազմաճակատի համար» ահազանգը հնչեց, ուշ էր արդէն։

Հայ ժողովուրդը իր արիւնով չվաւերացուց պատմութեան բեմերուն մէջ սաղմնաւորուած իր պետական գոյավիճակը եւ պատմութիւնը վտարեց անոր մէկ մասը հայրենիքէն դուրս՝ աշխարհի չորս հովերուն, իսկ միւս կարեւոր հատուածին առջեւ փակեց հայրենիքի դուռները։

Փետրուարեան ապստամբութիւն. նախ՝ տարերային շարժում, յետոյ կուսակցական ղեկավարութիւն, ինքնապաշտպանողական պայքարը կռուի եւ լայն թերգաքաղաքի մը մէջ պաշարուած գիւղացիներու յատուկ հոգեկան վիճակ եւ կեանքի օրէնք։ Ի դուր դիկտատուրայի յատկանիշներ չփնտռենք այս ծալքերուն մէջ։

Փակելով այս պատմական շրջանը, միամտութիւնը չունինք կարծելու թէ հայ կամքը կամ դիկտատուրական գործելակերպ մը բաւական պիտի ըլլային յաջողութեամբ վանելու բոլոր արգելքները։ Կը գիտակցինք մեր եւ մեր շրջապատի ուժերու փոխյարաբերութեան եւ այն տհաճ խոչընդոտներուն որ բարձրացան մեր ճամբուն վրայ։ Բայց պէտք չէ առարկել որ «եթէ երբեք այսպէս ալ ըրած ըլլայինք նորէն...»

Ներկայիս մեր նպատակն է ժողովրդապետութեան եւ դիկտատուրայի պրիսմակէն դիտել դէպքերն ու դէմքերը, տալ մեր վերլուծումը եւ ընել մեր քննադատութիւնը։

Եւ այդ պրիսմակին մէջէն կը տեսնենք շքեղ դէմք մը, Արամը, որ կը ներկայանայ հայ նորագոյն պատմութեան միակ դիկտատորը։

Ծրծուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան քուրային մէջ, մկրտուած Վանի հերոսամարտին կրակով, Արամ ըմբռնեց 1918 թուականի մայիսեան օրերու պատմական խորունկ իմաստը, տալով իր անդրդուելի որոշումը, չվարանեցաւ մահուամբ պատժելու վհատութեան անպատիւ բանադնացը, թելադրեց իր կամքն ու վճռականութիւնը դասալիք ամբոխին եւ զայն փոխակերպելով խանդավառ եւ հերոսական լեգէոնի, ճակատեցաւ թշնամիին դէմ եւ յաղթութեան դափնիով մը պսակեց հայ նորագոյն պատմութեան ճակատը։

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԱՐԴԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

»»» «««

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երբ Երեւանէն քանի մը քիլոմեթր հեռու, Հին Հայաստանի կրօնական մայրաքաղաքը Էջմիածին այցելէք, կը տեսնէք թէ ի՛նչ մեծ խնամքով պահուած են ծաղկագիր եւ թղթագիր ձեռագիրները, հնանալի եւ թանկագին գործեր, որոնց ուսումնասիրութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է ամէն անոնց համար, որ կ'ուզեն խորապէս ճանչնալ արեւելեան արուեստը։

Կը բաւէ տեսնել թէ ինչպէս Պետական Առաջին Թատրոնը կը բեմադրէ ոչ միայն հայկական թատերախաղեր, ինչպէս Պէպօն, այլ եւ ռուսական եւ օտար դասական գործեր, գաղափար մը կազմելու համար թէ նոր Հայաստանը ի՛նչ խնամք ցոյց կուտայ հին մշակոյթի ժառանգութեան, եւ ի՛նչ դասեր կը հանէ զանգուածին համար։ Ես ներկայ գտնուեցայ, Դաշնակցական կառավարութեան խորհրդարանին մէջ, որ առժամաբար թատրոնի վերածուած էր, Ֆիկարօյի հարսնիքը խաղին բեմադրութեան, որ տեղի ունեցաւ այնքան կատարեալ, մեծ ճաշակով, անակնկալ թարմութեամբ եւ ուժեղ գործողութեամբ։ Յաջողակութիւնը, այնքան անթերի, իր կշռոյթին մէջ կ'առնէր բանուոր հանդիսատեսները, խանդավառելով բոլորը։

Հազիւ թէ երկու ժամէ ի վեր Երեւան կը գտնուէինք, բայց արդէն համոզուած էինք թէ անհրաժեշտ է երկար բնակութիւն մը՝ կարենալ ուսումնասիրելու համար այն հսկայ աշխատանքը, որ կ'իրագործուի։

Ճիշդ է թէ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ հինն ու նորը իրարու կը բախին յաճախ ուժգնութեամբ, սակայն Հայաստանի մէջ այդ հակադրութիւնը կը ներկայանայ ամէն ասպարէզի մէջ, այնպէս որ այդ հակադրութիւնը աւելի արագ եւ աւելի խորունկ կը զգացուի այստեղ քան ուրիշ որ եւ է տեղ։ Այդ՝ հակադրութեան նկարագիրը շատ լաւ կը բացատրէ այն վերափոխութիւնը, որ կը կատարուի թէ քաղաքական, թէ ընկերային, թէ տնտեսական եւ թէ մշակութային գետնի վրայ։

Ապերախտ եւ լքուած այս հողէն, որ կարծես նախասահմանուած էր թշուառութեան եւ աղէտներու, ոռոգումն ու ճարտարագործութիւնը կ'արտադրեն մշակութիւններ զարմացուցիչ հարստութեամբ։ Բոլորովին երկրագործական այս երկիրը, շնորհիւ ելեկտրականութեան, ահա ճարտարագործական երկրի կը վերածուի։ Իւրաքանչիւր օր նոր արժէք մը կ'աւելցնէ երկրին

Երբ կը տեսակցէի Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի հետ, որ ինծի կը բացատրէր իրենց ազգային քաղաքականութեան յաջողութիւնը [illegible] տանի մէջ եւ երկիրը ճարտարագործութեամբ օժտելու դժուարութիւնները, իրեն բերին Հայաստանի մէջ պատրաստուած առաջին ապակիի նմոյշը։

Քանի մը տարիէն կը յուսացուի որ ապակիի արդիւնաբերութիւնը կատարուի մեծաքանակ, շնորհիւ հում նիւթերու առատութեան եւ ելեկտրական ուժի աժանութեան։

Այցելեցինք գիւղեր, որոնց բնակիչները կ'ապրին միայն ու միայն անասնապահական արդիւնաբերութեամբ. Ցետոյ կանգառինք նորաշէն գիւղերու մէջ, որոնք կառուցուած են օժանդակութեամբ Օգնութեան Կոմիտէին, որ հսկայ աշխատանք կը կատարէ բովանդակ Հայաստանի մէջ, եւ օրէ օր աւելի կը տարածէ իր գործունէութիւնը, այնպէս որ իր անունը այլ եւս կապուած է ընկերային հսկայ շինարարութիւններու, որոնք կը կատարուին արտասահմանի հայ աշխատաւորներուն ներդրումին համար. Այսպէս հիմնուած նոր գիւղերն են Նոր Սեբաստիա, Նոր Մալաթիա, Նուպարաշէն, ուր արդէն կը գործէ մանր ճարտարարուեստը (գորգագործութիւն, կտաւագործութիւն եւն.) եւ հետզհետէ կը կազմակերպուին մշակութային վառարաններ, որոնք շուտով պիտի ճառագայթեն շրջակայ յետամնաց գիւղերուն վրայ՝ զանոնք յծելով ընկերային, քաղաքական նոր կեանքին։

Շարժանկարը, ձայնասփիւռը, շրջուն թատերախումբերը եւ գրադարանները շարժում կը ստեղծեն ամէն կողմ. Կարդալու եւ սորվելու պահանջը գոհացուած չէ տակաւին, որքան ալ մեծ թիւ մը կազմեն հրատարակութիւնները, գիրք, թերթ, պարբերական, որ լոյս կը տեսնեն Հայաստանի մէջ, ուր գրականութիւնն ու արուեստը մեծ դեր կը խաղան։ Հրատարակութիւնները իրարու կը յաջորդեն, եւ կը սպառին՝ հազիւ թէ լոյս տեսած։

Այս եռանդուն աշխատանքին արդիւնքը կը տեսնենք Լենինականի Ղարաքիլիսայի, վերջապէս Հայաստանի բոլոր կեդրոններուն մէջ

Դիլիջան, Արզնի բնաբուժական եւ կլիմայաբուժական մեծարժէք կայաններն են դարձած։ Սեւանայ լիճը, որուն շուրջ տենդագին աշխատանքներ կը կատարուին շինելու համար հանգստեան տուներ, կազմակերպելու համար ձկնորսութիւնը, իր ջուրը հոսած ջուրով պիտի դառնայ նախ անսպառ ուժ մը՝ բանեցնելու համար ելեկտրակայանները, որոնք քանի մը տարիէն պիտի կրնան այնքան ելեկտրական հոսանք բաշխել որքան Դնիէպրոյի ելեկտրակայանը, չափազանց աժան ծախքով, երկրորդ անսպառ աղբիւր մը ոռոգելու համար շրջակայքը։

Ամէն կողմ բնանկարը կը ներկայացնէ իր մեծ ու ճկուն գիծերը, ուժգին հակադրութիւն մը պարզելով այսպէս։ Անզուգական բնանկար, երբ երկունք ոսկին, կապոյտը եւ կանաչը իրար կը խառնուին։

Աշխարհի հօտը կը վերադառնայ։ Երիտասարդներ կը հաւաքուին աղբիւրներուն շուրջ եւ կը սկսին խօսիլ։ Ուղտ մը կը ցցէ զառիթափին վրայ աւերակ ազուգայի մը ուրուանկարը։ Մեր քովէն կ'անցնի մեքենայացած արօր մը, որ գիշեր չեղած, Բանաքեռ կը մեկնի։ Կ'անցնի նոյնպէս արիներու խումբ մը, կարմիր դրօշը իրենց առջեւէն, — դաշտ կ'երթան երգելով։

Լ. ԺԱՆԷ

Մուրատեան ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

»»» «««

Սեւրի Մուրատեան վարժարանի ընթացաւարտ դասարանը, ութ հոգի, մասնակցելով Ֆրանսական պետական (պաքալորէա) քննութեանց, առաջին իսկ անգամ յաջողեցան 4 հոգի։ Կը յուսացուի որ միւսներն ալ յաջողին երկրորդ քննութեան։ Այս յաջողութիւնը, որ հարիւրին 50 համեմատութիւն մը կը ներկայացնէ, գնահատութիւն մըն է Մուրատեան վարժարանին համար, քանի որ ֆրանսական վարժարաններու ուսանողներուն յաջողութիւնը հարիւրին 25 համեմատութիւն մը կը ներկայացնէ։

«ՂԱԼԱԹԻՈՅ ՏԷՐ ՄԵՍՐՈՊԸ»

oooo

Ուրբաթ օր թաղեցինք Մեսրոպ Ա. քահանայ Տէր Մեսրոպեանը, որ Պոլսոյ մէջ ծանօթ էր իբրեւ «Ղալաթիոյ Տէր Մեսրոպը»։ Ներկայ էր ծանօթներու եւ մտաւորականներու բազմութիւն մը։ Դամբանական խօսեցաւ Վռամշապուհ եպիսկոպոս, ներկայացնելով հանգուցեալին արժանիքները

Իբրեւ մօտէն ծանօթ հանգուցեալ աւագերէցին կեանքին, պարտականութիւն կը սեպեմ «Յառաջ»ին յանձնել իմ տեղեկութիւններս, որոնք միեւնոյն ատեն աղօտ գաղափար մը կուտան ժամանակաշրջանի մը մասին.

Մեսրոպ քահանայ ծնած է Պոլիս, Սամաթիա։ Իր ընտանիքին մէջ պահուած աւանդութեան մը համաձայն իր պապերը հաստատուած են այդ հայկական թաղը, բիւզանդական տիրապետութեան շրջանին։

Ուսումը վերջացուցած է Գում Գափուի Մայր վարժարանը, իր ժամանակուան կեդրոնականը։ Պաշտօնավարած է նոյն դպրոցին մէջ նախ իբր ուսուցիչ թուրքերէնի եւ ուսողութեան, յետոյ իբր տեսուչ։ Նաեւ Թոփգաբուի շրջանը՝ իբր տնօրէն։

Ղալաթիոյ եկեղեցին դարձած է ազգային կեանքի կեդրոն։ Հայոց Հայրիկը կը համոզէ երիտասարդ ուսուցիչը (աշխարհական անունով՝ Դանիէլ) եւ քահանայ կը ձեռնադրէ նոյն եկեղեցիին վրայ։ Նորընծայ Մեսրոպ քահանայ կը շարունակէ ուսուցչութիւնը Ղալաթիոյ վարժարանին մէջ եւ կ'աւանդէ կրօն, հայերէն եւ թուաբանութիւն։ Այդ շրջանին կը սկսի իր բարեկամութիւնը Իզմիրլեանի հետ, որ գլուխն էր Ղալաթիոյ Ռճախին։

Իզմիրլեանի պատրիարքութեան օրով կը նշանակուի Ղալաթիոյ աւագերէց։ Վրայ կը հասնի Պապը – Ալիի ցոյցը. Կեդրոնականը եւ Լուսաւորիչ եկեղեցին ենթարկուած են խիստ հսկողութեան։ Ղալաթիոյ թաղը գրեթէ ամբողջութեամբ դաւաճան է։ Հայածանք, խառնութիւն եւ աքսոր ամէնօրեայ դէպքեր են։ Քարոզիչ վարդապետը կը հեռանայ եւ Ղալաթիոյ հօտը կը ծանրանայ աւագերէցին վրայ։ Կառավարութիւնը կը պահանջէ յեղափոխականներ, փախստականներ եւ Պապը Ալիի ցոյցին հետ Ղալաթիոյ շրջանակը պատասխանատուները։ Իզմիրլեանի հետ համախորհուրդ, Մեսրոպ քահանայ կը ներկայանայ Նազըմ փաշային եւ կը վարէ բանակցութիւններ։ (Մանրամասնութիւնները պատմուած են ընդ. Վարանդեանի «Մուրատ»ին մէջ)։

Այդ խումբը յեղափոխութիւնը կախող եւ պատրաստող մտաւորականութիւնն է։ Ղալաթիոյ դարբինները, մեծ մասամբ Տարօնցի, Վանեցի եւ Պիթլիսցի բեռնակիրներ, շատերը երիտասարդ, կամ Սեբաստացիներ, շատերը ընտանիքով, իրենց հոգածութեան եւ մտահոգութիւններու առարկան են, Ղալաթիոյ նման ապականած միջավայրին մէջ։ Անոնց համար կը կազմակերպուին այցելութիւններ եւ կիրակնօրեայ դասախօսութիւն։ Երիտասարդ քահանան հոգեւին նուիրուած է իր Ղալաթիացի դարբիններուն, չկայ մէկը զոր չճանչնայ, չկայ մէկը այդ օրերու ծանօթներէն որ զինքը չսիրէ մինչեւ այսօր։

Անոնց գլխուն կախուած է սակայն Թուրքին կասկածը։ Մեսրոպ քահանայ կը վազէ բանէ բանտ, փաշային դուռները։ Բազմաթիւ անձնական երաշխաւորութիւն տուած է ճիւաղ Նազըմին։

Բայց արդէն ինքն ալ դարձած է կասկածելի։ Կը կանչուի հարցաքննութեան։ Հայր Մեսրոպ բացարձակապէս կը մերժէ ներկայանալ։ Երկաթեայ պատրիարքը կը պնդէ որ իբր եկեղեցական Պատրիարքարանի մէջ հարցաքննուի։ Ամիսներ կը շարունակուին «թագրիր»ները, մինչեւ որ Իզմիրլեանի անկումով Թուրքերը կը յաջողին եւ կը ձերբակալեն Ղալաթիոյ աւագերէցը եւ կը բանտարկեն Եղնիկ եպ.-ի հետ։ Աննախընթաց պարագայ Պոլսոյ մէջ։ Մեսրոպ քհյ. կը դատապարտուի հինգ տարուան բերդարգելութեան։ Հինգ ամիս վերջը ընդհ. ներումէն օգտուելով կ'արձակուի։

Օրուան պատրիարքին Օրմանեանի հետ կ'ունենայ ընդհարում մը արձակուած օրն իսկ։ Մեսրոպ քահանայ իրեն եղած մեղադրանքներուն կը պատասխանէ թէ իբր քահանայ օգնած է ամէնուն, յեղափոխականներուն ու յեղափոխական ոչ եղողներուն եւ պիտի շարունակէ պարտքը կատարել միեւնոյն ձեւով։

Օրմանեան կ'որոշէ զինքը հեռացնել Ղալաթիոյ շրջանակէն, բայց կը [...]
Ղալաթիոյ շրջանակէն, բայց կ'[...]
հանճին առջեւ։

Քանի մը տարի վերջ, որու միջոցին միշտ մնացած է ոստիկանական հսկողութեան տակ, Եըլտըզի դէպքին ձերբակալուի եւ առանց դատավճիռ կ'աքսորուի Երզրում։ Քանի [...] ամիս վերջ միայն կը յաջողի տանելի ուղեւորութենէ մը եւք անց[...] օսմանեան սահմանը։ [...] Թոփիկոս Անգլիա կը դրկէ, ուր [...] չեւ սահմանադրութիւն կը [...]րէ Լոնտոնի հովուութեան պաշտօնը։ Օսմ. սահմանադրութեան շրջանին կը դառնայ Պոլիս, կ'ընտրուի Երեսփ. Ժողովի, Կրօնական Ժողովի եւ Դատաստանական խորհուրդի [...]դամ։

Հինգ տարի առաջ կը հաստատուի Փարիզ իրեններուն մօտ։ Իր անձնուիրութիւնը եւ անսպառ եռանդը պահեց մինչեւ վերջին վայրկեան, սիրելի դարձուցած էին զինքը ամէնուն։ Դպրոցասէրի որբուհիները, [...]րոնց կը դասաւանդէր, իր դագաղը [...]րանքի առարկան էին մինչեւ հի[...]նկած օրը։

Ս[...]

ՄԻՏԻԼԻԻ ԹՈՒՐՔ ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ Կ'ՈՒԶԷ ՏԷՐ ԴԱՌՆԱԼ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

oooo

Աթէնքի «Էսթիա» լրագիրը կը գ[...] (10 յուլիս).

Կը տեղեկանանք թէ Միտիլէնի թուրքական փոխ – հիւպատոսը նախա[...] գրասենեակ դիմելով, կը կ[...] հաստատուած թրքահպատակ[...] ցուցակը ուզած է, ինչ որ տրուա[...]։

Քիչ յետոյ, Թուրքիոյ փոխ – հիւպատոսը կուսակալութեան ուղղու[...] նոր պաշտօնագրով մը ուզած է Միտիլէի հաստատուած Հայերուն ցուցակը, զանոնք նկատելով Թրքահպատակ։ Կուսակալութիւնը մերժած [...]լալով այդ պահանջը, թուրք հիւպատոսը դիմած է ոստիկանական տնօրէնութեան, որ պահանջը յղած է կուսակալութեան։

Ի վերջոյ, կուսակալութիւնը գրած է արտաքին նախարարութեան խնդրելով իմացնել թէ Հայերը թրքահպատա՞կ են թէ ոչ։

Նախարարութիւնը՝ կուսակալութեան ուղղուած պաշտօնագրով հաղորդած է թէ Ռուսաստան ապաստանած Հայերը կը գտնուին յունական պաշտպանութեան տակ, առանց հպատակութիւն ունենալու։ Կարելի չէ թրքահպատակ նկատել Հայերը [...]

Զենք կրնար ենթադրել թէ Միտիլէնի թուրք հիւպատոսը իր կառավարութեան հրահանգով Լօզանի կուսակալութեան դիմած ըլլայ, հայ գաղթականներու ցուցակը պահանջելու համար, զանոնք նկատելով թրքահպատակներ։

Ընդհակառակն, կը կարծենք [...] հիւպատոսը ինքնաբերաբար կատարած է դիմումը։ Գալքանեան պատերազմէն առաջ Միտիլէի հաստատուած փոքրաթիւ Հայերը, դաշնագիրներու համաձայն, հելլէնահպատակ են, [...] Փոքր Ասիայէն Միտիլէի կամ Յո[...]նաստանի այլ շրջանները հաստատուած Հայերը Թուրքերու վերջին [...] կը գտնուին, առանց հպատակութիւն ունենալու։ Թուրքերը կը գտնուին [...]գերու Դաշնակցութեան պաշտպանութեան տակ, իսկ Հայերը Յունաստանի [...]նի։

Անկէ զատ, այս Հայերէն մաս [...] եւ անոնք որ Փոքր Ասիոյ մէջ կա[...]ցան զօրամասերու կողքին, կա[...]իէն յունահպատակ եղան, իսկ մն[...]ցեալները, որոնք պահանջեցին եւ [...] պահանջին, առանց հպատակութեան կը մնան, որովհետեւ Հայերու տեղափոխութեան խնդիրը երկար ատեն [...] մեր կը մնայ Ազգերու Դաշնակցութեան սեղանին վրայ։

Հայերու թրքահպատակութեան [...]սին ոչ մէկ խօսք չի կրնար ըլլ[...] մանաւանդ Թուրք կառավարութիւնը շատ առաջ զանոնք թշնամի նկատած է թուրք հայրենիքին։

«Նոր Օր» կը գրէ այս առթիւ —

Միտիլէի Հայերու մասին Թուրքիոյ փոխ հիւպատոսը կուսակալութեան դիմած էր մարտի առաջին օրերուն։ Իր առթին, Միտիլէի թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած էր մեզի.

«Զինուորական իշխանութիւնները զէնքի տակ կոչեցին 22–26 տարեկան ոչ հպատակ Հայերը, որոնց մէկ մ[...]սը արդէն կատարեցին իրենց զինուորական պարտականութիւնը։ Հրաման եկաւ 20–35 տարեկանները զինուորագրել։ Ցանկը պատրաստուած է եւ կը սպասուի նոր հրամա[...]

նի։ Կառավարական շրջանակէ ան– պաշտօն տեղեկութիւններ ստացուած է թէ Թուրք հիւպատոսը պաշտօնա– պէս պահանջած է Հայերուն ցանկը, որովհետեւ անոնք ատակելին Թրքա– ղաքատակ կը համարուին։ Իմացանք թէ Թուրք հիւպատոսի դիմումին կա– ռավարութիւնը մերժողական պա– տասխան տուած է։

Կը թուի թէ Միսիլյէի Հայերու խնդիրը, երկու կառավարութեանց միջեւ խօսակցութեան նիւթ դարձած է եւ տակաւին առկախ կը մնայ խն– դիրը

ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ԳԱՂԹԸ

»»» «««

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քա– ղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. հոր ակացութիւնը ձգելով ընթերցո– ղին.—

«Ժիմհիւրիէթ» կը գրէ (10 յու– լիս) — Էնկիւրիէն եւ Դըրգլար Էլին– էնոց մեր հրեայ հայրենակիցները հետզհետէ կը վերադառնան իրենց տեղերը։ Երէկ ալ մաս մը ընտանիք– ներ չոգեկառքով եւ օթօպիւսով վե– րադարձան։ Այս ձեւով, ընդամէնը 250 հոգի վերադարձած կ'ըլլան եւոց 1800 Հրեաներէն։

Մնացեալներ վարանոտ ընթացք մը ունին. մէկմասը ծախած է իր ա– պրանքներն ապրանքները նեղոնե ... մեծ մասը հիւրասիրուած են Փալաթի եւ Խասգիւղի իրենց ազգա– կիցներուն մօտ։ Աղքատներն ալ տե– ղաւորուած են Խախամապետարանի պատկանող շէնքի մը մէջ։ Խախամա– պետարանը հաց եւ ուտելիք կը հայ– թայթէ կարօտներուն։ Խախամապետը երէկ ալ այցելած է եկողներուն, հե– տաքրքրուած է անոնց վիճակով եւ յանձնարարած է վերադառնալ ու փա– ռաւ ըլլալ կառավարութեան ուժին։

**Ներքին գործավարը Ուզուն Քէօփ– րիւ գնաց, անկէ Քէշան եւ Կէլիպօլու անցնելու եւ քննութիւն կատարելու համար։ Պէտք է իբրեւ յիրաւանոյ ընդունիլ այն լուրը, որուն համա– ձայն Էտիրնէին զանգուածային գաղթ տեղի ունեցած է։ Անկէ մեկնողները ոեւէ բռնութեան ազդեցութեամբ չէ որ գաղթած են, այլ պարզապէս անոր համար որ իրենց առեւտուրը վերջին ամիսներուն չէ ապահոված հարկ ե– ղած չափը եւ հետեւաբար անհրաժեշտ գտած են ուրիշ շահաւոր կարելիու– թիւններ փնտռել։

Թրակիոյ աշխարհագրական կացու– թիւնը յայտնի է։ Այս կացութեան մէջ բնական է որ պիտի նեղուէին մեր հրեայ հայրենակիցները որոնց հարիւրին 80ը առեւտուրով կը զբա– ղին։ Մեծ դրամագլուխով գործողնե– րը երբ քաշուեցան հրապարակէն, ա– պիկա յուսահատեցուց նաեւ միւսնե– րը։

Այս յուսահատութիւնը պատճառ ե– ղաւ որ մէկ երկու օրուան ընթացքին մօտ 100 ընտանիքներ մեկնին։ Անոնք որ կ'ուզեն ասիկա ցուցնել իբրեւ հրէ– ական ընդհ. գաղթ մը, թող գան եւ տեսնեն այն Հրեաները որոնք Էտիր– նէի մէջ հանգստօրէն կը գործեն ներկայիս Այսպէս է որ մինչեւ հի– մա չլսեցի թէ Էտիրնէի մէջ ... եւ է հրեայ ներքին գործավարին դիմած եւ բողոքած ըլլայ

Էտիրնէ վերադարձած եւ գործի սկսած են միջակ դասակարգէն այն հրեայ նպարավաճառները որոնք տարուէ մը, անհաղի ... իրենց ապրանքները միասին Պոլիս մեկնած էին։ Միլլիյէթ..

** Ջամհուր Թըթպալիւն ալ կը հա– ղորդէ իր կարգին.— Սխալ է պըր– տական թերթի մը այն լուրը թէ է– տիրնէի Հրեաները ճնշումի ենթար– կուած են։ Տեսնելով որ տեղնային պատճառաւ նուազած են գործերը, Հրեաները սխալական ... նպաստ ... վերին մը փնտռելու եւ ... ասոր համար ղեռ 7 10 օր առաջ ... ունեցած ... իրենց ... ընթա– ցիկ հաշիւները։ Կարգ մը մեծ վա– ճառականները այս քաշուելուն վը– րայ, ուրիշ առեւտրականներ ալ ազ– դուեցան եւ իրենց ապրանքները մի– ասին առնելով մեկնեցան Պոլիս։

Էտիրնէի մէջ հաստատուող Հրեանե– րուն, եւ անոնց շատ փոքր մէկ մասը Պոլիս գացած է։ Միւսները իրենց գործով կը զբաղին։ Խանութները բաց են եւ անոնց կացութիւնը ոչինչ ունի արտակարգ։

Վաչքէթ խմբագիրներէն մէկը որ քննութեան համար Դըրգլար էլի գա– ցած էր, կը գրէ իր թերթին.—

«Հոս եկայ, մօտէն քննելու համար հրէական դէպքը, որ յանկարծակի տեղի ունեցած է յուլիս 3 լոյս յուլիս 4 գիշերը։ Կարգ մը անձեր կը լըրջա– գային թաղ մը ուր քանի մը հրեայ տուներ կան եւ կ'ուզեն կատրել զու– ները Ուսմիկանութիւնը անմիջապէս կը միջամտէ, բայց կարելի չըլլար չուտով առաջքն առնել դէպքին, ոս– տիկաններու եւ ոստիկան զինուորնե– րու ուժը բաւականաչափ չըլլալուն համար։

Այն միջոցին երբ ոստիկան զին– ուորներու տասնապետ մը կ'աշխա– տէր արգիլել յարձակողները, խառ– նակութեան մէջ կը վիրաւորուի դա– նակի հարուածներով։ Տասնապետը հիւանդանոց կը փոխադրուի եւ այժմ ցաւով կ'իմանանք թէ այդ հերոս զինուորը մեռած է հոն։

Դէպքին քննութիւնը ալ աւելի առաջացաւ, երբ ներքին գործավա– րը Դըրգլար էլի եկաւ Թրակիոյ ընդ– հանուր քննիչ Իպրահիմ Թալի պէյի հետ եւ սկսաւ անձամբ քննութիւն կատարել։ Շատ մը անձեր ձերբակալ– ուեցան եւ հարցաքննուեցան. Ձերբակալ– ուածներուն թիւը 30ի կը հասնի։ Հե– տապնդումը կը շարունակուի։

Համազգայինը Մարսէյլի մէջ

»»» «««

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ ամսուան վերջերը (30 յունիս) Համազգայինի հայրենի Ֆրանսայի ընտմակալ յանձնաժողովի նախաձեռնութեամբ և մասնակցութեամբ Մարսէյլ քաղա– քի, Գոմօն – Սէն ժիւլիէնի, Սէն – Լուի, Սէնթ – Մարկրիթի, Պուրվառ Օտտոյի մասնախումբերու վարչու– թեանց ներկայացուցիչներուն, Քափէ Նուայի մասնաւոր սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ խորհրդակցութիւն մը, ուր մանրամասնօրէն քննութեան առնուե– ցան շարք մը կարեւոր հարցեր եւ որոշուեցան համապատասխան որո– շումներ.—

Ա. Կանոնաւոր կերպով եւ բարե– խղճօրէն կատարել Պէյրութի Համազ– գային Ճեմարանին հանդէպ մեր ըն– ձեռնին բաժին ինկած պարտականու– թիւնը, այն խոր գիտակցութեամբ որ այս հաստատութիւնը մեծ դեր ունի կատարելիք գաղթաշխարհի հա– յութեան համար։

Բ. Մարսէյլի շրջաններուն եւ մօ– տակայ արուարձաններուն մէջ գոյու– թիւն ունեցող մանկապարտէզ – նա– խակրթարաններուն, նոր սերունդ – ձանին համար յատկացնել ձեռար– ուեստի նիւթեր եւ սարքեր, ի– րազիտական պատկերներ եւ աշխար– հագրական քարտէսներ։ Հնարաւո– րութեան սահմանին մէջ աշխատիլ յառաջ բերելու դասագիրքերու նոյ– նութիւն.

Գ. Տալ հայեցի դաստիարակութիւն ֆրանսական վարժարաններ յաճա– խող հայ աշակերտութեան՝ իւրա– քանչիւր շրջանի մէջհաստատելով շաբաթը երկու անգամ դասընթացք– ներ հայերէն լեզուի, Հայոց պատ– մութեան եւ Հայաստանի աշխարհա– գրութեան։

Դ. Աշխատաւոր եւ տարէց անձե– րու համար, բանալ երեկոյեան դա– սընթացքներ Ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուներու համար։

Ե. Հիմնել լսարանական դրութիւն ուր տեղական եւ զուրսէն ժամանած անձերու կողմէ տրուին դասախօսա– կան – վիճաբանական հաւաքոյթներ մշակութային, պատմական, դրա– կան, գիտական, հանրային եւ բժշ– կա – առողջապահական նիւթերու շուրջ։

Ահա գեղեցիկ առաջադրութիւններ որոնք հետզհետէ սկսած են գործա– դրուիլ շատ մը շրջաններու մէջ, սա– կայն անոնց լրիւ եւ անթերի գործա– դրութիւնը բնականաբար կախում ունի տրամադրելի միջոցներէն։

Իսկ այդ նիւթական միջոցներէն գլխաւորը այն անդամավճարն է զոր «Համազգային»ի անդամները կը վը– ճարեն։ Ով պիտի չուզեր իր մէկ ֆրանք ամսավճարով նպաստել հայա– պահպանման գործին

Տուէք ձեր լումաները այս կենսա– կան ձեռնարկին, անդամագրուեցէք «Համազգային»ին։

Դիմել անդամակցութեան համար Տ. Թաղոյեան, Լիպրէսի «Յառաջ» 13, ռիւ տէ Տօմինիքէն, Մարսէյլ։

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Սարաֆեանի եւ Միրիճանեանի վկայութիւնները

(13ՐԴ ՆԻՍՏ, 28 ՅՈՒՆԻՍ — Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՇԻՐԻՏՃԸՆ ԵՒ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Քննութիւնը կէս օրէ ետք ժամը 2.15ին վերսկսաւ Գ. Շերիտրնի կող– մէ։

— Ոստիկանատան մէջ թէկնածու Կորկոտեան եւ Օտապաշեան կը խօ– սէի՞ն։ = Այո։

— Դեկտեմբեր 24էն առաջ 3րդ է– վենիւի Դաշնակ քլըպի ժողովին ներ– կայ եղա՞ր։ = Թէյասեղանի՞ն։

— Ի՞նչ է թէյասեղանը։

= Ընկերային հաւաքոյթ մըն է, ուր թէյ կուտան, արտասանութիւն– ներ եւ ճառեր կը խօսին եւայլն։

— Թէյասեղանը դեկտեմբեր 24էն առաջ ե՞րբ տեղի ունեցաւ, բաց քու յատակոյն յիշողութեամբդ։

= Դեկտեմբեր 24էն 9 օր առաջ։

— Այսօր ալ Դաշնակ ես, չէ՞։

= Այո։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Դաշնակ ե– ղած ես։ = 6 տարի կ'ըլլայ։

— Կուսակցութեան ծրագրին մէջ ակնօսի մասին բան կա՞յ։ = Այդ մա– սին ոչինչ գիտեմ։

— Դեկտեմբեր 24էն առաջ կը ճանչնայի՞ր Լէյլէկեանը։

= Կը ճանչնայի դէմքով։

— Կը ճանչնայի՞ր Նշան Սարգիսեա– նը դեկտեմբեր 24էն առաջ։ = Ոչ։

— Երկանեա՞նը։

– Դէմքով կը ճանչնայի։

— Զայրգեա՞նը։

(Անկարելի էր լսել)։

— Մօղեա՞նը։ — Այո։

— Միրիճանեանը կը ճանչնայի՞ր։

= Միրիճանեանը ատուծախի ակյուղ– մէն էր եւ օրօրը կ'առնէր ինձմէ։

— Զատիկեանն ալ կը ճանչնայի՞ր։

= Մէկ երկու անգամ քլըպը տեսած եմ — Անդրէասեա՞նը.

= Քլըպի սպասարկողն էր եւ կը ճանչնայի։

Եկեղեցւոյ կռիւին ժամանակցե– ցա՞ր ... Ոչ։

— Դուրեան արք.ին դէմ յարձա– կեցա՞ր ... Ոչ։

Եկեղեցւոյ անցքին մէջ տեսա՞ր որ Լէյլէկեանը կամ Սարգիսեանը յարձակէին Արք.ին վրայ։

Չտեսայ։

— 187րդ փողոցի եկեղեցին կ'եր– թայի՞ր դեկտեմբեր 24էն առաջ։

= Տարիներով այդ եկեղեցին գա– ցած եմ։

ԴԱՏԱԽԱԶԸ ԵՒ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Գ. Քամինսկի ձեռնարկելով իր հար– ցաքննական պարտականութեան, ըս– կսաւ.

— Դուն շահագրգռուա՞ծ ես հայ– կական քաղաքականութեամբ։

= Այո։

— Կարդացա՞ծ ես Հ. Յ. Դ. ծրա– գիրը թէ կարդացեր ես ակումբի ծրագիրը։

— Քլըպը ծրագիր չունի։

— Դաշնակ կուսակցութեան ծրա– գի՞րը։ — Այո։

Գ. Քամինսկի կարդաց հատուած մը Դաշնակցութեան ծրագրի այն մասէն որ բռնի թարգմանութեան մը իբր թէ ահնօրի մասին կը խօսի։ Գ. Շերիտրն բանիցս առարկեց եւ ըսաւ թէ Դաշ– նակցութեան ծրագրին մէջ ահնօր չկայ

— Գիտե՞ս որ Դաշնակցութեան ծը– րագրին մէջ մասնիկներու դէմ ուղ– ղակի գործողութիւն կայ։ = Չեմ յի– շած։ — Ինչո՞ւ չգացիր 27րդ փողոցի եկեղեցին եւ գացիր 187րդին։

= Բացի բարեկամ մը տեսնելու ա– կնկալութենէս, Ֆիլատելֆիոյ «Կը– ռունկ» թերթին եւ ուրիշ թերթի մը թղթակիցն էի եւ կը խորհէի թէ Դուր– եան սրբազանի պատարագի մասին ալ կրնամ տեղեկագրել։

— Տեսա՞ր Սրբազանը եկեղեցիին մէջ կամ ներս մտնելու ատեն։ = Ոչ գինքը տեսայ եւ ոչ մտնելը։

— Ինչպէ՞ս սկսաւ կռիւը։

- Չգիտցայ թէ ինչ տեղի ունեցաւ։

— Ժամուն մէջ կռիւ կար։ Սրբա– զանին շուրջը կռիւ կար. Նախապէս Դուրեան սրբազանի դէմ յարձակում գործուած էր, եւ դուն իբր թղթա– կից գիտցած ըլլալու չէի՞ր արժէքը քու շուրջդ կատարուածին եւ ձեռն– նայիր ու քնէիր։

— Կռիւի ընթացքին այդ ուղղու– թեամբ չմտածեցի։

— Դուն կը կարդա՞ս հայերէն թեր– թերը։ = Կը կարդամ բոլոր թերթե– րը։ — Ձէ՞ր կարդար որ Դուրեանի դէմ յարձակումներ կային։

= Իր քաղաքականութեան դէմ։

— Չկարդացի՞ր որ թերթերուն մէջ կը յանձնարարուէր Արքեպիսկոպոսը վերցնել մէջտեղէն։ = Չեմ յիշեր։

— Չէ՞ր կարդացեր Ուէսթպօրոյի մէջ իր վրայ եղած յարձակումը։

= Կարծեմ այդպիսի բան մը եղաւ։

— Երբ եկեղեցիէն դուրս ելար, ի՞նչ ըրիր։ = Դուրսը կեցած էի։

— Ինչո՞ւ կեցար։

— Հարիւրաւորներ դուրսը կեցած էին, ես ալ կեցայ։

— Դուն ի՞նչ վերաբերում ունէիր հանդէպ Արքեպիսկոպոսին.

- Կը յարգէի զինքը եւ կը հիանա– յի։ — Լաւ, երբ հիացող, եկեղեցիէն դուրս ելլելով, չհետաքրքրուեցա՞ր անով եւ ուղղակի խանութ գացիր։

— Հարցուցի, բայց կռիւէն զատ ուրիշ տեղեկութիւն չառի։

— Ոստիկանատան մէջ գիտցա՞ր որ դուն ամբաստանուած ես Դուրեան սրբազանի սպանութեամբ։

= Երբ զիս ձերբակալելու եկան, Կորկոտեանն ալ հետս էր, Կորկոտեան ինծի ըսաւ. «Հէրի, ես գիտեմ որ դուն անմեղ ես, բայց Օտապաշեան կ'ամբաստանէ քեզ։» Ցետոյ ոստի– կանատան մէջ երբ բողոքեցի, Օտա– պաշեան ըսաւ. «Տեսայ կամ ոչ, Դաշ– նակ ես։ Ես ալ ըսի. «Գիտեմ որ որ– ակդ խօսքեն կը սուտ»

Գ. Քամինսկի ակնուհետեւ կարդաց Դատարանին մէջ տրուած վկայու– թիւն մը, որուն համաձայն Հէրի Սա– րաֆեան զարկած է Սրբազանին։

— Երբ Օտապաշեան այդպէս ըսաւ, ինչո՞ւ յաջորդ իրիկուն չըսիր Գ. Քո– հէնի

- Չեմ յիշեր, բայց տէթէքթիվնե– րուն ըսի։

— Ո՞ր տէթէքթիւներուն ըսի՞ր. (Ներս կը կանչուին Իսկէնտէրեան եւ Ֆերրիս տէթէքթիվները) սա՞նց ը– սիր։ = Ոչ, ասոնց չէր։ Բայց ուրիշ տէթէքթիվին

— Գիտէ՞ր որ Լէյլէկեանը կոմի– տէի քարտուղար էր։

Չէի գիտեր։

— Օտապաշեան ինչո՞ւ վկայեց քե– զի դէմ։ = Թշնամի է։

— Համփարեա՞նն ալ թշնամի է։

= Ես ալ կ'ուզեմ գիտնալ թէ ինչո՞ւ այդ մարդն ալ վկայեց։

— Ինչո՞ւ խռհարարը արձակուե– ցաւ ճաշարանէդ։

— Կինս արձակած է. պատճառը ես ինքս ալ չեմ գիտեր։

ՃՕՆ ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Սարաֆեանէ յետոյ վկայի աթոռը կանչուեցաւ Ճօն Միրիճանեան, թիւ 7 ամբաստանեալը որ հետեւեալ պա– տասխանները տուաւ Գ. Շերիտրնի։

— Անո՞ւնդ եւ մականո՞ւնդ։

– Ցովհաննէս Միրիճանեան։

— Տարի՞քդ։

41 տարեկան։

— Քաղաքացի՞ ես։ = Այո։

— Քանի՞ տարի առաջ քաղաքացի եղար = 5 տարի առաջ։

— Ե՞րբ Ամերիկա եկար։

1910ին։

— Ոեւէ գործա՞ծ ես։ = Ոչ։

Ի՞նչ գործ կ'ընես։

: Անօթի աշխատէն եմ։

— Դեկտեմբեր 23ի իրիկունը Ըփ Թաու՞ն էիր։ = Այո։

— Նպարեղէնի խանութին էիր։

Այո։

— Տեսա՞ր հոն Տիգրն Գավաֆեա– նը։ = Այո, ժամը 9.30ին։

— Անոր տունը մնացի՞ր գիշերը։

– Մնացի։

— Քարդ խաղացի՞ք հոն Այո.

— Ուրիշ մարդիկ կայի՞ն Այո։

Իրիկունը ի՞նչ ըրիք։

— Տիգնոջ ամուսինը Գ. Գավաֆ– եան ուշ եկաւ, կանուխ անկողին գնաց եւ մենք հիւրերով միասին քարդ խա– ղացինք.

— Յաջորդ առտուն ի՞նչ ըրիր։

- Յաջորդ առտու Գ. Գավաֆեանի հետ եկեղեցի գացինք։

— Գ.Գավաֆեանը սամկավա՞ր է։

= Այո։

— Եկեղեցիին մէջ ո՞ր կողմը նըս– տաք։ = Ձախ կողմը երրորդ նստա– րանին երկու տեղերը։

— Գավաֆեան ո՞ւր նստաւ։

= Միջանցքին եզերքը։

— Երբ Կարապետեան եպ. գաւառ յայտարարեց, ի՞նչ ըրիր։

= Ես մնացի տեղս։

— Երբ թափօրն եկաւ, ինչ ըրիր։

= Ոտքի կանգնեցայ։

— Դուրեան արքեպիսկոպոսը այդ միջոցին ի՞նչ կ'ընէր։

= Իր խաչը աջ ու ձախ կը շարժէր։

— Ժողովուրդը ինչ կ'ընէր։

= Ժողովուրդն ալ խաչ կը հանէր եւ գլուխնին կը ծռէին։

— Լսեցի՞ր որ Գ. Գավաֆեան վը– կայեց թէ կռիւը սկսելուն դուն բըռ– նած ես անոր ձեռքը որ օգնութեան չերթայ սրբազանին։ — Լսեցի։

Ճի՞շդ է այդ։ — Ոչ.

— Երբ Դուրեան արքեպիսկոպոս թափօրով անցաւ ի՞նչ լսեցիր։

Անցած ատեն յանկարծ մէկը պո– ռաց. «Դուք սրիկաներ»։ Ու կռիւ մը փրթաւ.

— Տիկին Գավաֆեան քեզի հար– ցո՞ւց թէ ինչո՞ւ եկեղեցի կ'երթաս։

- Ոչ։ — Դուն Դաշնա՞կ ես։

= Այո։ — 187րդ փողոցի եկեղե– ցիին անդա՞մ ես։ = Ոչ։

- Տիկին Գավաֆեանի հետ եկե– ղեցական եւ քաղաքական գործերու մասին խօսեցա՞ր անոր տան մէջ։

= Ոչ։ — Դեկտեմբեր 28ին յայտա– րարութիւններ ըրի՞ր Գ. Քոհէնի.

Այո։ — Եկեղեցւոյ մէջ մէկը զարկա՞ւ քեզի եւ դուն ալ զարկի՞ր մէկու մը։ Ոչ որ ինծի զարկաւ եւ ես՝ ոչ ոքի։

— Դեկտեմբեր 24ի իրիկունը ո՞ւր քնացար։ = Տունս։

— Յաջորդ օ՞րը։ = Տունս ;

— Յաջորդական օրե՞րը։

= Գործի գացի եւ տունս քնացայ։

— Ի՞նչպէս ոստիկանատուն գա– ցիր։ = Դեկտ. 27ին ինքս եւ մինակս գացի ոստիկանատուն, 42րդ փողոցի– նը, որովհետեւ զիս փնտռած էին։

— Նոյն իրիկունը տարի՞ն քեզ 187րդ փողոցը։ = Այո։ — Հոն ո՞վ տեսար։

- Հոն էր Վարդան Տիրատ եւ կ'ը– սէր հաւաքուած Հայերուն, «Նայե– ցէք, նայեցէք, եւ եթէ գիտէք բան մը, յայտնեցէք ոստիկանութեան»։

— Եկեղեցւոյ մէջ դեկտ. 24ին տե– սա՞ր Կորկոտեանը։ = Եկեղեցւոյ մէջ տեսայ Կորկոտեանը, որ աթոռնակ բռնած էր եւ ձեռքը կը դողար։ Թո– ղուց զիս որ դուրս ելլեմ։ Ու երբ ամ– բոխին հետ դուրս կ'ելլէի, ամբոխ– ին վրայ ինկայ

—Տեսա՞ր մէկը որ եկեղեցւոյ մէջ յարձակէր արք.ին վրայ։ = Չտեսայ։ «Միրիճանեանը ըսաւ թէ կը ճանչնայ Լէյլէկեանը եւ Սարգիսեանը, դէմքով կը ճանչնայ Երկանեանը, Զատիկեա– նը չի գիտեր, Սարաֆեանը ճաշարան ունէր եւ Անդրէասեանը կը ճանչնայ եւն.»։ — Ցատկեցի՞ր նստարանէն արք.ին վրայ։ = Ոչ։

Այնուհետեւ Գ. Շերիտրն ծանրա– ցաւ Միրիճանեանի բրած յայտարա– րութիւններուն վրայ ոստիկանատան մէջ։ Միրիճանեան յայտնեց թէ այդ յայտարարութեանց իմաստը եւ պա– տասխանները սխալ գրուած են, սու– րիացի գաղտնի ոստիկան Սահատիի եւ Օտապաշեանի միջեւ սխալ թարգ– մանութեանց պատճառաւ։

— Դեկտ. 28ին Օտապաշեան քու խօսքերդ արաբերէն թարգմանեց Սա– հատիին եւ դուն չհասկցա՞ր անոր ը– սածները։ — Չհասկցայ։

— Պերճ Կարապետեան վկայեց հոս թէ «Միրիճանեան կը կռուէր եկեղե– ցիէն ներս ամբոխին հետ։ Ճի՞շդ է։

— Եկեղեցիին մէջ ես կռուած չեմ։

— Գավաֆեան վկայեց թէ նստած էիք 5 կամ 6րդ նստարանը, քու յիշո– ղութիւնդ ի՞նչ է։ = 3րդ նստարանը նստած էինք։ — Գավաֆեան վկայեց թէ «Միրիճանեան ձեռքս բռնեց, եւ ձգեցի եւ օգնութեան գացի սրբազա– նին»։ = Ես դուրս ելայ եւ Գավաֆ– եան քալեց դէպի սրբազանը։

— Ըստ Գավաֆեանի դուն զարկիր սրբազանին, ճի՞շդ է։ = Ոչ, սուտ։

— Քրիչեան ըսաւ թէ դուն ժամուն մէջ զարկիր սրբազանին, ճի՞շդ է։

Ոչ։ — Ճի՞շդ է որ դուն աշխատե– ցար Լէյլէկեանը ազատել։ = Ոչ։

— Ինչո՞ւ ինքդ գացիր ոստիկանա– տուն։ — Նպարայրս եւ եղբօր կինս ը– սին թէ Կորկոտեան եւ երկու գաղտնի ոստիկաններ զիս փնտռեցին, ասոր համար ուղղակի գացի։

Ցունիս 27ին ժամը 4ին վերջացաւ Միրիճանեանի ուղղակի քննութիւնը։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

Այս առտու, ժամը 10էն ետք դա– տախազ Քամինսկի սկսաւ քննել Մի– րիճանեանը։

— Դեկտ. 24ին դուն եկեղեցի՞ էիր։

— Այո։ — Թափօրը տեսա՞ր։ = Այո։

— Կորկոտեան հոս ըսաւ թէ չափի– կով մարդիկ միայն կրնան մասնակցիլ թափօրին։ = Ճիշդ չէ այդ։ —Տե– սա՞ր Կարապետեան եպ.ը Դուրեան արք.ին առջեւ։ = Ոչ։— Ո՞ւր էր բուր– վառակիրը։ = Ամէնէն առջեւը։

— Ետեւը ո՞վ կուգար։ = Կարա– պետեան եպ.ը։ — Անկէ ե՞տքը։

Դպրաց խումբը

— Դուրեան սրբազանը ո՞ւր էր։

= Դպրաց դասին ետեւը։

— Սրբազանին ետեւ թափօրին մէջ շատ մարդիկ կայի՞ն։ = 10–14 հոգի կային։

— Անունները կը յիշե՞ս։

Եղիա Մարգարեանը, Համփա– եանը, (միւսներուն անունները չէր ... տալ, թէեւ գիտեմ ըսաւ), Կար. Զատիկեան, Կորկոտեան։

— Կար. Զատիկեան արք.ին քո՞վն էր = Թափօրին մէջ էր։ — Թափօ– րին մէջ ո՞ւր էր։

Կը նկարագրէ տեսածը։ — Երբ թափօրը դրան մօտ էր, պահ մը կանգ առաւ եւ երբ սկսաւ շարժիլ, ետեւի մարդիկ ալ շարժեցան։ Դուրեան սր– բազան անցաւ դէս, քշցահարներն ալ անցաւ։ Շատիկ չհագնողները չար– ժեցան եւ վերջինը Կորկոտեանն էր։

Գ.Քամինսկի կարդաց Զալըգեա– նի վկայութիւնը, որ կ'ըսէր թէ Կա– րապետեան եպ. կը քալէր Դուրեան սրբազանի առջեւէն։ Արդարեւ Միրի– ճանեան թափօրի դասաւորման նկա– րագրութեան մէջ այնպիսի բաներ կ'ըսէր որ մինչեւ հիմա տրուած վը– կայութիւններէն կը տարբերէին եւ դատախազը կը ջանար ճշգրիտ կեր– պով ստուգել թէ իրաւ ինչ կ'ըսէ կամ ըսել կ'ուզէ։

— Հիմա ի՞նչ ըսել կ'ուզես։ = Ինչ որ կ'ըսեմ այն է թէ Կարապետեան եպ. կամ բուրվառակիրին առջեւն էր եւ կամ ետեւը։ Ցետոյ կուգային 14 դպիրները, իսկ արք.ին առջեւ կար– ծեմ երկու սարկաւագներ կային։ Ա– սոնց հագուստը ոչ քահանայի եւ ոչ հասարակ դպիրի հագուստ էր։

— Կը ճանչնա՞ս Յովսէփ Քրիչեա– նը։ = Այո։

— Դուն զարկի՞ր անոր։ = Ոչ, սուտ է։ — Գավաֆեանը սամկավա՞ր է։ = Այո։ — Երբ Գ. Քոհէնի կողմէ քննուեցար, գիտէի՞ր որ ստեգրոց մը կայ քովը։ = Մէկը կը գրէր, բայց ես կը նայէի Գ. Քոհէնին եւ չէի գիտեր թէ ստեգրոց է.

— Լսեցի՞ր Գավաֆեանի վկայու– թիւնը որ կ'ըսէր թէ սրբազանին օգ– նութեան երթալու ատեն ձեռքէն բռ– նեցիր։ = Այո։ — Ուրեմն արգիլե– լո՞ւ համար էր։

= Ես բռնեցի անոր ձեռքէն, որով– հետեւ ան կռիւի կ'երթար եւ ես չէի ուզեր որ ոտքի տակ երթայ։

Գ. Քոհէնը քեզի հարցումներ ը– րա՞ւ։ = Քանի մը հարցումներ ըրաւ եւ իմ պատասխաններս չհասկցաւ։ Հոն սուրիացի գաղտնի ոստիկան մը կար։ Քոհէնը լրիւ հարցումներ չէ ըրած ինծի։

Քանի Գ.Քամինսկի կը շեշտէր թէ Միրիճանեան Գ. Քոհէնի հարցում– ներուն տուած է պատասխաններ, ո– րոնք հիմնական վկայութեանց չեն պատշաճիր, Միրիճանեան իր կողմէ կը պնդատէր թէ Քոհէնի օֆիսին մէջ քննութիւնը կանոնաւոր եղած չէր, թէ ինք պատասխաններ տուած է որոնք չէն հասկցուած մանաւանդ սուրիացի տէթէքթիվ Սահատիի պատ– ճառաւ։

Միրիճանեան հերքեց նաեւ տիկ. Գավաֆեանի ըրած պատմութիւնը իր տունը երթալու պարագաներու եւ խօ– սակցութեանց մասին եւ ըսաւ թէ Տիկ. Գավաֆեանը հրաւիրած էր զին– քը տուն՝ լաւ ժամանց ունենալու հա– մար դեկտ. 23ի իրիկունը։ Միրիճան– եան հերքեց նաեւ թէ ինք ըսած ըլ– լայ՝ «Ես եկեղեցի կ'երթամ, թող ա– մուսինդ ետքը գայ»։

— Գավաֆեան քու բարեկամդ չէ՞ր։

Ոչ իմ բարեկամս էր, ինչո՞ւ դեկտ. 25ին եւ 26ին չեկաւ վկայելու այդ բոլորը։

ՇԵՐԻՏՃԸՆ ԵՒ ՎԿԱՆ

Պաշտպան փաստաբանը վերսկսաւ.

— Դեկտ. 28, 1933ին Գ. Քոհէնի օֆիսն էիր 16 վայրկեան եւ ոչ հինգ վայրկեան։ Այս պարագան կը թար– մացնէ՞ յիշողութիւնդ։ = Այո Կար– ծեմ։ — Անհաւատալի Գ. Քոհէնի օֆիսին մէջ քեզի վերագրուած յայ– տարարութիւնները։ 16 վայրկեանի մէջ 5 էջ բան կրնա՞յ ըսուիլ հարցա– քննելով։ = Չեմ կարղար անգլիե– րէն։

Ու Գ. Շերիտըն ուժեղ կերպով ցոյց ... առանձին 5 էջնոց յայտարա– րութիւնը, որ16 վայրկեան քննութեան ատեն եղած էին։ Ըսաւ թէ այդ բանը կարելի չէր։ Այնուհետեւ դարձեալ սուրիացի Սահատիի խնդիրը մէջտեղ եկաւ։

— Ի՞նչպէս քննեցին քեզ Գ. Քոհէ– նի օֆիսին մէջ։ = Երբ Գ. Քոհէնի օֆիսին մէջ հարցուցին ինծի թէ ինչ– պէս դուն եկեղեցի գացիր դեկտ. 24ին սկսայ պատմել եղելութիւնը։ Գ. Քո– հէն դարձաւ գաղտնիոստիկան Սահա– տիի թէ «Ի՞նչ է ըսածը», Սահատի ալ արաբերէն խօսեցաւ Օտապաշեանի հետ եւ Քոհէնին դառնալով ըսաւ. «Ը՜հ, պատմութիւն մը կ'ընէ»։ Ու զիս դուրս հանեցին սենեակէն։

(Շար.)

նելով որոշուած կէտը՝ առաջին հանդիսացաւ Ֆրանսացի Ռօժէ Լափէպի, իսկ երկրորդ՝ գերմանացի Գուրտ Շթօփէլ։ Ճամբու ընթացքին երկու հակառա-կորդները շատ մը դժուարութիւններու հանդիպեցան, այնպէս որ երկու անգամ զէշ վայրէջքներ ունենալով իրենց հեծելանիւները խանգարուեցան։ Եւ այս պատճառով խումբը կը զատուի իրենցմէ։ Հանգրուանին մէկուկէս ժամ մնացած Մարթանոյի հեծելանիւը նորէն աւրուելով Անթօնին Մաներ փախուստ կուտայ։ Ասոր վրայ Իտալացին որ երեք վայրկեանի տարբերութիւն մը կ'ունենար, իր հեծելանիւը չինելով ժամական 40 քիլոմեթրի վրայ կը քշէ եւ 50 երկվայրկեանի տարբերութեամբ կը հասնի նշանակուած կէտը իբրեւ 23րդ։ Իր այս քաջագործութիւններուն համար զինքը կը կոչեն «օրուան հերոսը» եւ «Լօքոմօթիվ»։ Ընդհանուր դասաւորման մէջ երկու վայրկեանի տարբերու-թիւն մը ունէր, այս մրցումին 50 երկվայրկեան եւս կորսնցնելով 3 վայրկեանի տարբերութիւն մը ունի։

Նիւոէն դէպի վեր տափարակճամբաներու վրայ վազող հեծելանուորդները, իրենց առջեւ պիտի գտնեն Պիրենեան լեռները, ուր շատ մը անակնկալներ տեղի պիտի ունենան. Հեծելանուորդները երէկ պիտի կտրէին Մարսէյլ — Մօնփէլիէ (176 քիլոմեթր), իսկ այսօր Մօնփէլիէ — Փէրփինեան (177 քիլոմեթր)։

Մրցումը ձգեց զուիցերիացի Շթէթլէր, որով մնացին 62 հոգիէն 42 հոգի։

Յ

Փարիզ եւ շրջակաները

ՊԱՆԵԼԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արմէն» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին։ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Մուրատ» խումբի ժողովը վաղը հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, Ակումբին մէջ

«ՎՌԱՄԵԱՆ» խումբի ժողովը այս ուրբաթ իրիկուն, ժամը 9ին։

«ՄՋՕ» խումբի ժողովը այս շաբաթ իրիկուն, ժամը 9ին։

ՋԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Շավիլի «Արցուեան» խումբի բոլոր ընկերները այս շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, Ընկ. Գէորգ Գօզոսեանի բնակարանին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) Ակնունի ենթակոմիտէի ընդհանուր անդամական ժողովը, այս ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Դրասենեակին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն

ՍԷՆ ԹԻԷԹԻԷՆԻ «Անտոկ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր երկու խումբերը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին Դուրեան Դրագարանը։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն եւ ընթացիկ հարցեր։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուր Լաֆայէթի սրճարանին սրահը։ Օրակարգ՝ Շրջ. Ժողովի օրակարգի խնդիրներու քննութիւն։

Դաշտահանդէս Մարսէյլի մէջ

Այս Կիրակի, կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

իր հիմնարկութեան տասնամեակին առթիւ

մասնակցութեամբ Պոլ. Օտոսի, Սէն Լուի ենթամասնաճիւղերու

եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Կ'երգեն՝ Պ. Կ. Գաստենեան, ընկերներ Աւետեան եւ Փ. Աստուրեան։

Արտասանութիւն՝ Լ. Ստեփանեան, Դ. Քէնտիրեան եւ Առանալեան։

Ֆանթէզի՝ ընկ. Յակոբ Թորոսեանի կողմէ։

Կը մասնակցի Ձ. Ո. Մ. «Վահագնեան» նուագախումբը

Կը ներկայացուի Օսեանի ԶԱՎԱԼԸ զաւեշտ ղեկ.թեամբ ընկ. Գ. Թորոսեանի

Ժողովրդական բաժինէն ետք հայկ. եւ եւրոպական պարեր։

Ճոխ պիւֆէ զուարճալի գիներով։ Տախսերու համար 2 ֆր.։

Առնել 7 եւ 8 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Ժիւլիէն։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի դաշտապարահանդէսը 29 յուլիս, Կիրակի օր, Իզնոյեան եղբայրներու օդասուն ագարակին մէջ։ Գեղարուես-տական բաժին՝ գիրաստ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՈՒՇ, ՕՐ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, Պ. Պ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, ԲԷՔԷՃԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ կը ներկայացնեն զաւեշտ մը։ Պ. ՋԷՈՐԷՔՃԵԱՆ (նուագ), ՕՐ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (երգ), Հայ Արիները հունգարական պարեր։

Տարեկան Դաշտապարահանդէս

Կազմակերպուած ԱՏԱՓԱՋԱՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Կիրակի, առաւօտ ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 10

Robinsonի Chez Fiquet, au Grand Arbre պարտէզին մէջ

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, ընտիր նուագախումբ եւ անակնկալներ

Ճաշը կարելի է միասին բերել։

Դիւրամատչելի պիւֆէ. Մուտք՝ 2 ֆրանք։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽՈՆԱՍՈՐԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Այս Կիրակի կէսօրէն մինչեւ իրիկուն, Շավիլի անտառին մէջ

Կազմակերպուած Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» խումբին կողմէ

Հովանաւորութեամբ ԶԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէի

Ուխտավնացութիւն Շավիլի գերեզմանատունը, «Խանասոր» արշաւանքի խմբապետներէն Իշխանի եւ իր Տիկնոջ գերեզմանին

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ եւ պար

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ.

Կը խնդրուի Փարիզի եւ շրջականերու բոլոր ընկերներէն եւ հայրենակից-ներէ ներկայ գտնուիլ սոյն յիշատակի հանդէսին

Փօն տը Սէվրէն առնել Վէրսայլեան Շավիլ գացող 1 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Շավիլ, Puits sans Vin։ Փարիզի կառ Մոնփառնասէնառնել շոգեկառք եւ իջնել Շավիլ

»»» • • «««

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Ակնունի ենթակոմիտէի կողմէ Խանասորի Արշաւանքի տարեդարձի առթիւ, այս Կիրակի օր, ընկ. Լեւոն Ոսթնեղբայրեանի գովասուն պարտէզին մէջ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԷՎՐԱՆԻ ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

22 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ երեկոյ

Notre Dames des Angesի պաղ աղբիւրին մօտ

Կը նուագէ Թառիստ Արգար, Կինտօ Ազատեան կը պարէ հայկական եւ լեռնային կովկասեան պարեր։

Ճոխ պիւֆէ, կը հրաւիրուին Օլնի – սու – Պուայի, Պլան – Մէնիլի, Կարկանի եւ Րէնսիի հայրենակիցները։

ՀԱՂՈՐԴԿՑ.— Սէվրանի կայարանը թաքսիներ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Յուլիս 22ին Տէսինի մէջ։ Կը խօսի՝ ընկ. Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ։

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ Կարմիր խաչի դաշտահանդէսը տեղի կ'ունենայ օգոս-տոս 12ին։

Կը խնդրենք Ակատի ունենալ նոյն թուականը։

Դաշտահանդէս Արժանթէօյի անտառը

Այս Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Կազմակերպուած է Ֆրանսայի Տարօն–Տուրուբերանի հեղափոխական վար-չութեան եւ Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ։

Կը նախագահէ՝ ՓՐՈՖ. Ա. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն, հայկական պարեր եւ անակնկալներ՝ մասնակցութեամբ տաղանդաւոր ուժերու

Ժողովրդական ճոխ պիւֆէ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑ.— Փորթ տը Քլիշիէն հանրակառք թիւ 40 և կամ Սէն Լազարէն շոգեկառք՝ իջնել կառ տ'Արժանթէօյ եւ առնել օթօպիւս՝ իջնել Ֆոնթէն Ռօզիէ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ

ԱՅՍ ԿԻՐ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Երգ, պար, խաղ ու կանչեր, ինչպէս նաեւ

Երկու ներկայացում՝ «ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ», «ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ»

Կը ղեկավարէ ուսուցիչ դրագէտ Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Աշակերտներու հայերէնի արագ ընթերցման մրցում

Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։ Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով։

Մուտք 2.50 ֆրանք։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէր տիկնանց ընկերութեան վէնսէնի եւ Էրջանի մանկապարտէզին, ամավերջին հանդէսին առթիւ.

Հովանաւորութեամբ՝ կեդրոնական վարչութեան

22 Յուլիս կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 20. Վէնսէնի անտառը

Maison Pilou Henri, Café et Restaurant de la Cartoucherieի գեղատեսիլ պարտէզին եւ մասնաւոր սրահին մէջ։ Route des Saboteurs

(Մէթրօ Շաթօ տիւ վէնսէնէն հինգ վայրկեան հեռու)։

Ճաշը կարելի է միասին բերել, իսկ ըմպելի կը հայթայթուի տեղւոյն վրայ ժողովրդական գիներով։ Երգ, պար, գրաւոր արտասանութիւն եւ մեներգներ աշակերտներու կողմէ։ Եւրոպական պարեր մասնակցութեամբ եփրատ նուագախումբի։

Մուտք 5 ֆրանք։

Փոքրիկներու մուտքը ազատ է։

Տոմսերը կը ծախուին՝ Սէն Միշէլի եւ Պէլվիլի ծանօթ տեղերը։

ԴՐԱՒՈՒԱԾ ՕՐ

5 Օգոստոս, ՋՕՄի Փարիզի մասնաճիւղին ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ։

Նկատի ունենալ այս թուականը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը այսօր Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Խաժակ» ակումբին մէջ։ Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»ի Սարսէլի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամ – անդամուհիները այսօր, չորեքշաբթի, ժամը 8.30ին, Պ. Կ. Երանեանի տանը։ Մասնաւոր օրակարգ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Փօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը՝ եկեղեցիին յարակից շէնքին շինութեան վերջնական կարգադրութեան համար ժողովի կը հրաւիրէ անդամակցութիւնը, վաղը հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Ալֆորվիլի եկեղեցիին մէջ։

Հոգաբարձութիւն

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Անուշավանտ Յովհաննէսեան փոխադրած է իր խանութը 4 RUE DES PAVILLONS, PARIS (20): Tél. Ménilmontant 50 — 47 :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՈՎ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ Թարգմ. Ժ.

— Կարելի է կաթուածահար եղաւ, այսպէս յանկարծօրէն... կրնայ ըլ-լալ... բայց ի՞նչ պիտի ընեմ հիմա...

Ճէնիսըն չկրցաւ տարբեր մեկնու-թիւն տալ։

Իբրեւ անմիջական պատասխան այդ հարցումին, անոր ականջին հասաւ ոտնաձայնը մէկու մը որ Մարշմոնթ փողոցէն Քարթրայթ Կարտընս կու-գար։ Հասկցաւ որ եկողը ոստիկան մըն էր. Ճէնիսըն անմիջապէս անոր քովը վազեց։

— Մեռած մարդ մը կայ այնտեղ, մեր տունին ճիշդ դիմացը, բնաւ չըն-չացող. տեսայ թէ ինչպէս մեռաւ, պատուհանէս տեսայ...

Ոստիկանը քայլերը արագացուց, աչքերը լայն, լայն բացաւ ու նայե-ցաւ դէպի այն կողմը զոր Ճէնիսըն ցոյց կուտար իրեն։

— Օ՛, այդպէ՞ս ուրեմն...

Տեսաւ սեւ կոյտը որ փռուած էր մայթին վրայ. չփոթեցաւ այլեւս ու հետեւեցաւ աղուն։

— Այո, բնաւ Ճէնիսըն, ես տեսայ. պատուհանէս դուրս կը նայէի... թիւ 85 տունը կը բնակիմ... մարդը արագ քայլերով հասաւ այստեղ. կարծես երգ մըն ալ կը սուլէր... յետոյ յան-կարծ կանգ առաւ. կոկորդը ճանկեց, տարօրինակ շարժումներ ըրաւ, վար ինկաւ, գլորեցաւ... երբ իր քովը ե-կայ՝ տեսայ որ մեռած էր... ի՞նչ պատահած է, կը կարծես...

Ոստիկանը գոհացաւ միայն պաշտօ-նական հարցումով մը.

Ե՞րբ տեսար...

— Ճիշդ հիմա, երկու, երեք վայր-կեան առաջ, պատասխանեց Ճէնիսըն այլայլած. Աստուած իմ, հոգիս. հինգ վայրկեան կայ որ տեսայ զինքը...

— Մեռնելու համար երկար ժամա-նակի պէտք չկայ, դիտել տուաւ ոս-տիկանը. հարցը այն է թէ ժահուան պատճառը ո՞ւր սկսաւ, այսինքն թէ ուրիշ տեղ մը... բայց թերեւս սխալ եմ, մարած կրնայ ըլլալ...

Երկուքը մէկը մօտեցան դիակին ու ոստիկանը լաւ մը քննելէ յետոյ շա-րունակեց.

— Իրաւունք ունիս, մեռած է... հոս ուրիշ մարդ չկա՞ր, վրան յար-ձակող մը

— Յարձակո՞ղ. երբեք. մարդ մար-դասանք չկար...

— Ուրեմն կաթուածահար եղած է, թէեւ կաթուածին ալ տեսակները կան... ինչ որ է..., բնաւ ոստիկանը եւ սուլեց։ Սուլիչին ձայնը ուժով արձագանգ մը տուաւ հրապարակին մէջ. Ճէնիսըն անքթիթ կը նայէր դիակին. ոստիկանը շարունակեց իր քննութիւնը, յետոյ յանկարծ աղուն գտնելով ըսաւ.

— Կը ճանչնայի՞ր զինքը...

— Ո՞չ, ոչ, բնաւ տեսած չէի այս մարդը...

— Այսինքն բան մը կ'ուզեմ որ, գուն, ինչպէս ըսիր, թիւ 85ը կը բնակիս ու թերեւս դրացիներէդ մէկն է ու հանդիպած ես իրեն...

— Առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ զինքը, պատասխանեց Ճէնիսըն. յե-տոյ նայեցաւ մարդուն գլխարկին զոր մէկ կողմ նետած էր։

— Գլխարկին մէջ Լիվըրփուլի հաս-ցէն կայ, շարունակեց տղան. կարելի է այդ քաղաքէն եկած մէկն է, չէ՞ս կարծեր...

— Արդէն իր հագուստները քննու-թեան պիտի ենթարկուին, դիտել տը-ւաւ ոստիկանը. հաւանաբար վրայէն հետք մը գտնուի, նամակ, այցաքարտ եւայլն. կառքը հասնելուն պէս մեռեալատուն պիտի փոխադրուի. բժիշկն ալ պիտի քննէ զինքը...

Այդ վայրկեանին փողոցին անկիւ-նը երեւցան քանի մը ոստիկաններ։

Ճէնիսըն զարմացաւ թէ ինչպէս շուտ եկած էին անոնք. Համրեց. մէկ երկու, երեք, չորս, հինգ ոստիկան որոնց մէջ կար նաեւ տեսուչ մը, անիկա իր պատմութիւնը ըրաւ այս վերջիններուն եւ ամէն ինչ մանրամասնօ-րէն նկարագրեց։ Երբ կառքը հասաւ, տեսուչը բնաւ Ճէնիսընին թէ ոս-տիկանատուն գալու է երթալ իրենց հետ որպէսզի անցուդարձը պատմէր ոստիկանապետին իբրեւ միակ վկայ։

Ճէնիսըն չհակառակեցաւ, չէ՞ որ իր ուղածը կ'իրականանար հիմա — արկածալի դէպք մը, փոփոխութիւն մը իր կեանքին միօրինակութեան մէջ։

Բայց մութ եւ յուսալքող բան մը կար այդ բոլորին մէջ, մտածեց ան։

Մեռելատունը ցուրտ ու անհաճոյ տեղ մըն էր, աւելի հակակրելի երեւ-ցաւ ան իր աչքին երբ այնտեղ դրին անծանօթ մարդուն դիակը։ Ոստիկա-նութեան վերաբերմունքը սկսաւ իր դիտողութեան՝ լուրջ արտայայտութիւ-նով մը. ամէնքն ալ լուռ էին եւ Ճէ-նիսըն անմիջապէս հասկցաւ որ այդ վերաբերմունքը սակաւախօս մէկն էր. ոչ ոք չհամարձակեցաւ խզել տիրող լռութիւնը։

— Ո՞վ տեսաւ այս մարդուն վար իյնալը, հարցուց բժիշկը յանկարծ։

Ճէնիսըն որ ոստիկաններուն եւեւը կեցած էր, յառաջ անցաւ. բժիշկը սուր նայուածք մը նետեց անոր.

— Պատմէ տեսնեմ...

Տղան կրկնեց իր պատմութիւնը. երրորդ անգամն էր որ կը նկարագրէր դէպքը։ Բժիշկը խոր լռութեան մէջ մտիկ ըրաւ անոր խօսքերը։ Յետոյ հարցուց.

— Ձեռքերը կոկորդին տարաւ, ը-սիր. յանկա՞րծ...

— Այո, յանկարծ, պատասխանեց Ճէնիսըն. արագ արագ կը քալէր. մէ-կէն կանգ առաւ ու ձեռքերովն սկսաւ կոկորդը ճանկել, բզքտել... այսպէս։

— Որ եւ է ճի՞չ, աղաղա՞կ,...

— Ոչ, պարզապէս խուլ հառաչ մը արձակեց ու ինկաւ...

— Երե՞սի վրայ...

— Այո, երեսի վրայ, կարծեմ, յե-տոյ գլորեցաւ ու անշարժ փռուեցաւ մայթին վրայ...

Երբ Ճէնիսըն վերջացուց իր խօսքը, շուրջ դին նայեցաւ ու տեսաւ որ երկու մարդիկ եւս ներս եկած էին։ Մէկը երկարահասակ, զինուորական նայուածքով եւ ոստիկանապետի տարազով մարդ մըն էր, միւսը՝ համեստ արտայայտութիւնով, սուր նայուածքով ու քաղաքային հագուստ կրող անձ մը։

Վերաբերմունքը անոնց մօտեցաւ, քանի մը բառ փոխանակեց անոնց հետ ու մեկնեցաւ. Ճէնիսըն իմացաւ որ մանաւոր քննութիւն պիտի կատարուէր այդ դիակին համար ու տակաւին պէտք էր երկարէր պատմութիւնը. շատ բան պիտի լսէր այդ մասին։

(Շար.)

Le Gérant H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՅԵՐ) Métro: TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 19 ՅՈՒԼԻՍ

JEUDI 19 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2550

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋ ՄԸ

»»»··«««

Ընկերվարականներու եւ համայնավարներու միացեալ ճակատը կը շահագրգռէ՞ մեզ

Այո՛, եւ շատ մը տեսակէտներով:

Այսօր կ'ուզէինք շօշափել անմիջական խնդիր մը:

Ոչ մէկուն համար գաղտնիք է թէ՝ գաղութներու կազմակերպման եւ անվերջ պառակտումներուն մէջ տիրական դեր կը կատարէ կամկուսը, իր գոյնզգոյն գիմակներով:

Կոմինթէրնը ունի զանազան նշանախօսքեր, իր հակառակորդներուն դէմ պայքարելու համար: Ամէնէն բանուկ մարտակոչն է՝ կռուել Ֆաշականութեան, հիթլերականութեան, բայրենի դրամատիրական աշխարհակալութեան, «սոցիալ - դաւաճանութեան» դէմ եւն.:

Այս բոլորը վերածելով մէկ բառի, եւ յարմարցնելով մեր կացութեան, կ'ունենանք մէկ ազդանշան,— պայքար Ֆաշականութեան դէմ, որ Երեւանի մէջ կը մարմնանայ Դաշնակցութիւն:

Առէք որ եւ է կարմիր թերթ կամ ճառ, եւ պիտի տեսնէք որ երկու բառերէն մէկը կամ միւսը դլուխ կը ցցէ տեղի - անտեղի: (Հարցը հայերէն թերթի մասին է):

Անցեալ տարի, երբ հիմը դրուեցաւ «Դաշնակցահալածում»ին եւ տեղացի համայնավարները ալ հրաւիրուեցան, բանաձեւը նոյնն էր,— պայքար Փաշական Դաշնակցութեան դէմ:

Համայնավար «Իւմանիթէ»ն եւ անոր սայլին կապուած ուրիշ թերթեր ալ միշտ կը հոլովէին եւ կը հոլովեն միեւնոյն կոխուրդական բառը:

Անշուշտ անոր համար որ, այս խնդաթիւրումը ամէնէն «ազդու» միջոցն էր, օտար բանուորները մոլորեցնելու եւ գրգռելու համար:

Հայ կարմրուկներու սարքած միթինկներուն հայերէն եւ մանաւանդ ֆրանսերէն թռուցիկներն ալ միեւնոյն երգը կ'երգեն, անտեղի ածականի պոչին կապելով:

Արդ, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու կազմած միացեալ ճակատը յատկապէս պիտի պայքարի Փաշականութեան եւ պատերազմի վտանգին դէմ:

Կան ուրիշ բազմաթիւ խնդիրներ, բայց ընդհանուր նշանախօսքը այս է

Ճիշդ այստեղ կը սկսի մեր շահագրգռութիւնը, անմիջական տեսակէտով մը:

Ֆրանսայի, ինչպէս ուրիշ երկիրներու ընկերվարականները գիտեն որ Դաշնակցութիւնը Փաշական չէ: Եւ գիտեն ոչ թէ որճաբաններէն հաւաքուած հաստատիքներով, այլ ներանալով մեր պատմութիւնը:

Ուրեմն, մեր պարտքն է անոնց միջոցաւ յիշեցնել համայնավարներուն թէ՝ ի զուր կը պղտորեն եւ կը խառնեն հայկական անդաստանը, Փաշականութիւն, հիթլերականութիւն, աշխարհակալութիւն եւ ուրիշ օտարոտի բաներ փնտռելով:

Միացեալ ճակատի համաձայնութեան գլխաւոր պայմաններէն մէկն է դադրեցնել փոխադարձ թշնամանքներն ու վիրաւորանքները:

Մենք որ եւ է պայման չունինք այս մասին:

Իւրաքանչիւր հոսանքի, խմբակի կամ անհատի դիտակցութենէն, կրթութենէն եւ պարկեշտութենէն կախում ունի քննադատութիւնը չչփոթել գռեհիկ խուժանավարութեան, բիրեր ստերու եւ դարչելի քաութեանց հետ

Մեր ուզածն այն է որ՝ մարդիկ միջազգային մարտակոչերն ու մարդանքները չփոխադրեն հայկական հրապարակը, միջնադարեան մոլեռանդութեամբ եւ թերխաշ գիտելիքներով

Լենինն անգամ խառնափնթեցաւ թէ Հայաստանը Ռուսաստան չէ: Իր լիազօրը, Միասնիկեան, աւելի բաց խօսելով, յայտարարեց թէ ռուսական կարմիր զգեստն պիտի խեղդէ հայ գիւղացին

Երբ երկու հեղինակաւոր դէմքեր այսպէս կը դատեն Հայաստանի պայմանները, կրնաք եզրակացնել թէ ինչ պիտի ըլլէին, եթէ ոգի ըլլային եւ ծանօթանային հայկական գաղութներու իրականութեան:

Որպէսզի կարենանք լայնօրէն օգտուիլ նոր պատեհութենէն — յանուն գաղութներու խաղաղութեան — մենք՝ նորաստեղծ միացեալ ճակատի խնդիրը կը յանձնենք ոչ միայն կուսակցական մարմիններու, այլ եւ երիտասարդ ընկերներու լուրջ ուշադրութեան:

Գիտենք որ, ամէն տեղ ալ, պաշտօնական յարաբերութիւններէն զատ, հաստատուած են անհատական կապեր:

Արդ, չի բաւեր այդ կապերը օգտագործել միայն հանդիսաւոր առիթներով, կամ ... նեղը մնացած ատեն

Անհրաժեշտ է այդ ծանօթութիւնները վերածել շօշափելի խորհուրդ մը: Անշուշտ առանց ոտքը գլխէն կորսնցնելու եւ խրելու ծայրայեղութեանց մէջ: (Մենք միշտ պիտի մնանք չէզոք):

Միացեալ ճակատը կրնայ զարգանալ եւ նոր հեռանկարներ բանալ, տարածուելով երկիրէ երկիր.

Մենք առայժմ կը յիշեցնենք տարրական պահանջ մը միայն: Եւ կուսակցականէն աւելի հանրային մտահոգութեամբ, — ապահովել գաղութներու խաղաղութիւնը:

Ամէն պարագայի մէջ, լուրջ խմորումներ տեղի կ'ունենան մեր բոլորտիքը, մեր ճամբուն վրայ:

Մանաւանդ երիտասարդութեան համար յանցանք պիտի ըլլար աջ ու ձախ նայիլ քարացած հոգեբանութեամբ, սպասելով դէպքերու ընթացքին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Երէկ առաւօտ « Փարիզի Նոր Լուր » թերթը հետեւեալ հեռագիրը հրատարակած էր Նիւ Եորքէն, յուլիս 16 թուականով.—

Նախքան Դուրեանի սպանութեան գործի առթիւ վճիռ արձակելը, ժիւրին 11 ժամ անընդհատ խորհրդակցութիւն ունեցաւ — աննախընթաց դէպք մը Նիւ Եորքի դատական տարեգրութեանց մէջ. Վճիռը դատաւորներուն հաղորդուեցաւ արշալոյսին.

Ամբաստանեալներէն երկուքը, որոնք ճանչցուած են իբրեւ « առաջին կարգի սպանութեան » յանցաւորներ, դատապարտուած են մահապատժի: Մնացեալ եօթը ամբաստանեալները դատապարտուած են քսանական տարուան բանտարկութեան

Փաղոցը դատավճռին կը սպասէր հազար հոգինոց ամբոխ մը: Դատապարտուած «Դաշնակ »ներու կուսակիցները ու քաղաքական գաղափարակիցները յոյս ունէին, թէ բոլոր ամբաստանեալները անպարտ կ'արձակուին, այդ պատճառով պատրաստուեր էին ցնծագնացութեամբ ու նուագով հանդիսական ցոյց կատարելու: Վճիռը հաղորդուելէ ետքը, բազմութիւնը սկսաւ իր դժգոհութիւնը արտայայտել այնպիսի բուռն ձեւերով, որ ոստիկանութիւնը ստիպուեցաւ բռնի ցրուել:

Տեղեկացանք, թէ այս հեռագիրը քաղուած է իտալական « Քորիէրա Տէլլա Սէրա » թերթէն, եւ, ինչպէս կ'երեւայ, տարբեր եւ աւելի մանրամասն մէկ պատմութիւնն է յուլիս 14ի նիստին, այսինքն երդուեալներու եզրակացութեան:

Երրորդ անգամ ըլլալով կը յիշեցնենք թէ բուն վճիռը պիտի տրուի յուլիս 24ին, անշուշտ հիմնուելով երդուեալներու եզրակացութեան վրայ եւ մանրամասն քննութեան ենթարկելով օրինական թերութիւնները կամ մեղմացուցիչ պարագաները: Ի հարկին ամբաստանեալները կրնան դիմել նաեւ Վճռաբեկ Ատեանին

Թուրքիա ցաւ կը յայտնէ Անգլիոյ

Գրած էինք թէ անգլիացի սպայ մը սպաննուած եւ ուրիշ մը վիրաւորուած է Սամոսի բացերը, թրքական պահակներու կողմէ: Լոնտոնի թրքական դեսպանը անմիջապէս Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, ցաւակցութիւն յայտնեց յանուն իր կառավարութեան: Այս առթիւ հրատարակուած թրքական գեկոյցը կ'ըսէ թէ անգլիական յածանաւին մակոյկը արգիլեալ ջուրերը մտած էր եւ երկու հոգի թրքական ծովափը ելած բաղնիքի …… Պահակները հրամայեցին որ չչարժին, բայց անոնք փորձեցին ……… ասոր վրայ պահակները կրակ բացին, սպաննելով մէկը եւ վիրաւորելով միւսը: Թրքական կառավարութիւնը կը պաշտպանէ իր պահակները, օրինաւոր գտնելով անոնց բռնած դիրքը:

Մականուններու Օրէնքը Թուրքիոյ մէջ

Ինչպէս գրած էինք, Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը օրէնք մը քուէարկեց, որուն համաձայն իւրաքանչիւր ընտանիքի պետ մականուն մը պիտի ընտրէ եւ արձանագրէ մարդահամարի տոմարին մէջ: Երկու տարի ժամանակ տրուած է: Զգիտի ընդունուին զինուորական կամ քաղաքական աստիճաններու նման մականուններ, ինչպէս եւ անպարկեշտ, ծիծաղելի կամ օտարածին անուններ:

Այսուհետեւ մականուն յատկանշող պաշտօնական «զգաւէշ»ին տեղ պիտի գրուի թրքական « օղլու »ն:

Նկարիչ Գետիկեանի դատապարտուեցաւ

ՎԵՑ ԱՄԻՍ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Ընթերցողները կը յիշեն թէ անցեալ փետրուար 2ին, Ալֆորվիլի ժիւլիանի մէջ երիտասարդ նկարիչ մը, Գրիգոր Գետիկեան, 28 տարեկան, սպաննեց փոխադրիչ Սարգիս Նալպանտեանը:

Գրիգոր եւ Սարգիս շատ սիրով էին իրարու հետ այն ատենէն որ, նկարիչը յաջող միջոցներ չունենալով, փոխադրիչին տունը կը բնակէր: Եւ ………… սիրահարեցաւ անոր քրոջը, Վերժինի, եւ շատ չանցած անոր ձեռքը ուզեց Սարգիս հակառակ էր այս ամուսնութեան, աչքի առջեւ ունենալով Գրիգորի աղքատութիւնը եւ բացորէն մերժեց: Յունուար 25ին, տեղեկութիւն կը ստանայ թէ Գրիգոր աւելի մտերմացած է իր քրոջը հետ: Այս պարագան անպատուութիւն համարելով, տունէն ճամբեց ոչ միայն Գրիգորը, այլեւ քոյրը: Այնքան վրդովուած էր որ, կը սպառնար սպաննել Գետիկեանը: Արդ, փետրուար 2ի կէս օրին, երկու հակառակորդները յանկարծ վէճի մը բռնուեցան Ալֆորվիլի ժիւլիանի մէջ: Սարգիս Գրիգորի կոկորդէն փարած էր: Քանի մը հոգի ի զուր փորձեցին միջամտել: Յարահատ, Գրիգոր սուր գործիք մը առնելով, մխեց Սարգիսի սրտին: Մահը վայրկենական եղաւ:

Այս սպանութեան դատը տեղի ունեցաւ աղջի օր, Սէնի եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Նախագահն էր Պ. Տրվիլ, որ շատ փափկութեամբ վարեց դատը եւ հայրաբար մխիթարեց:

Գրիգոր յայտարարեց թէ կը զղջայ իր արարքին համար, բայց ստիպուած էր ինքնապաշտպանութեան դիմել. եւ յետոյ,— « Կը սիրէի՛, կը սիրեմ իր քոյրը: Եղբայրը լաւ չէր վարուեր անոր հետ »:

Գրիգորի փաստաբաններն էին Պ. Պ. Անրի Թէռօ եւ Փիէռ Քասարէլ, բայց երկար - բարակ պաշտպանողական խօսելու պէտք չունեցան, որովհետեւ ընդհանուր դատախազին պահանջագիրն ալ շատ մեղմ էր: Գրիգոր պատմեց.

— « Դէպքին օրը կ'ուզէի խօսիլ Սարգիսի հետ: Ըսաւ թէ ջղայնացած է եւ չուզեր լսել: Այն ատեն ըսի — « Ես նշանուած եմ քրոջդ հետ»: Ի՞նչ պէտք է ընեմ »: Եւ յանկարծ վրաս խոյացաւ »:

Առաջին վկան էր Օր. Վերժին, որ Գրիգորը սիրելով հանդերձ, իբրեւ դատախազ կը ներկայանար եղբօրը համար:

Ատեանը բոլոր մեղմացուցիչ պարագաները նկատի առնելով, վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտեց Գրիգորը, յետաձգման իրաւունքով: Իրականին մէջ, պէտք արձակուիլ կը նշանակէ այս վճիռը, քանի որ ամբաստանեալը բանտարկուած է վեց ամիսէ ի վեր:

»»»··«««

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ հրամայեց կամաւորներ արձանագրել,— տասնեց բիւր սահմանափակելու —որպէսզի կարենայ ըլլալ լեցնել բանակին զինուորներու պակասը:

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Պ. ՏՈՒՄԵՐԿԻ ՃԱՌԸ

Ներքին խաղաղականութեան մասին

Պ. Տումէրկ արձակուրդի երթալէ առաջ ճառ մը խօսեցաւ երեքշաբթի օր, ձայնասփիւռին առջեւ: Ըսաւ թէ երկիրը շատ աւելի ծանր կացութեան մը մէջ էր քան կ'ենթադրէք ինք, իշխանութեան գալէ առաջ: Ելմտական վիճակը երթալով կը վատթարանար, հողագործը չէր կրնար ծախել իր բերքը, ուտեստի գիները կը բարձրանային, գործադրկութիւնը վրդովիչ համեմատութեան մը հասած էր եւայլն: Յետոյ, բազմաթիւ գայթակղութիւններ կը սպառնային խորհրդարանական եւ ժողովրդական դրութեան, վիրաւորելով պարկեշտ քաղաքացիներու զգացումները: Արտաքին քաղաքականութեան տեսակէտով ալ կացութիւնը բարդացած էր եւ անհրաժեշտ էր անմիջական միջոցներ խորհիլ երկրին ապահովութեան համար: Այս բոլոր հարցերը լուծելու համար, կառավարութիւնը լիազօրութիւն առաւ խորհրդարանէն եւ հինգ ամսուան կարճ ժամանակաշրջանի մը մէջ կրցաւ կատարել կարգ մը բարեփոխումներ, կրճատել պետական ծախքերը եւ հաւասարակշռել նիւթողայցը. Այս քաղաքականութեան շնորհիւ աւելցաւ ազգ. ոսկեկին ենթամասը, բարւոքեցաւ դրամական հրապարակը եւ Գանձ. որ Ֆրանսի պահեստը աւելցաւ 5,500,000,000 ֆրանք:

Այս տեղեկութիւններէն յետոյ, Պ. Տումէրկ հաստատեց թէ չուզել զգալապէս պիտի բարւոքի անտեսական կացութիւնը: Կառավարութիւնը որդէն յաջողած է կարեւոր վարկեր տրամադրել հողագործութեան եւ ձեռնարկել հանրօգուտ շինութեանց խոշոր ծրագրի մը, որ պիտի պակսեցնէ գործազուրկներու թիւը: Մաքսագործումը պիտի շարունակուի խստօրէն, եւ դատական բարենորոգումներ պիտի կատարուին:

Արտաքին քաղաքականութեան մասին, վարչապետը յայտնեց թէ Ֆրանսա ցերմապէս փարած է խաղաղութեան դատին, բայց անհրաժեշտ կը գտնէ ապահովել իր սահմանները, որպէսզի ոչ ոք համարձակի բռնաբարել զանոնք: Իբրեւ եզրակացութիւն, ըսաւ,— « Ես եւ նախարարներս համոզուած ենք թէ կրցանք մեծ գործեր կատարել հինգ ամսուան մէջ, բարւոքելու համար երկրին ընդհանուր վիճակը: Բնականաբար սխալներ ալ գործեցինք, շատ մը սխալներ, բայց մենք պատրաստ ենք ընդունելու զանոնք եւ դարմանելու »:

Գործադուլը կը ծաւալի Մ. Նահանգներու մէջ

»»»··«««

ԵՐԿՈՒ ԼԻԱԶՕՐՆԵՐ ՂՐԿՈՒԵՑԱՆ ՍԱՆ ՖՐԱՆՑԻՍԿՕ

Մէկ օրէն միւսը աւելի ծանրացաւ Սան Ֆրանչիսկոյի կացութիւնը: Աջքի օր, 36 ժամուան գործադուլէ մը յետոյ, որ շատ կանոնաւոր էր, գործաւորները յայտնեցին թէ պատրաստ են իրաւարարութեան դիմել, պայմանաւ որ բանուորները անմիջապէս վերսկսին աշխատանքը. Մինչ այս մինչ այն, չափազանց դժուարացած էր ուտելիք,պատոց, թարմ բանջարեղէն եւ միս ճարել: Գործադուլի կոմիտէն անմիջապէս քննութեան ենթարկեց գործաւորներուն առաջարկը, բայց բանթողները վստահութիւն չունին անոնց անկեղծութեան մասին:

Գործադուլի կոմիտէն որոշեց թոյլ տալ որ ուտելիք փոխադրող կառախումբերը ազատօրէն երթեւեկեն քաղաքին մէջ: Ուրիշ հաշտարար միջոցներ ալ ձեռք առնուած են, որպէսզի ժողովուրդը ազատուի նեղութենէն չցրդուի եւ չխանգարէ գործադուլը, ինչպէս բրաւ 1919ին:

Կ'բաուի թէ գործադուլը խանգարելու համար հարիւրաւոր մարդիկ առած են շրջականներէն, նոյնիսկ Շիքակոյէն, օդանաւերով, բայց լոյս չկայ որ յաջողին.

Մասնաւոր զնդացիրներ դրուած են նաւահանգիստի մթերանոցներուն առջեւ: Հակառակ եղած կարգադրութեանց, անկարելի է անհրաժեշտ պիտոյքները ճարել քաղաքին 3000 ճաշարաններուն. Անկարագրելի է պարենաւորման ապահնալը: Հազարաւորներ օրը իրիկուն կ'ընեն առանց պատառ մը բան ուտելու: Քաղաքին 23 հիւանդանոցները եւ որբանոցներն ու անկելանոցները մաղնաւոր հոգածութեան առարկայ են, որպէսզի չնեղուին ուտելիքէ, դեղէ եւ վառելանիւթէ: Բազմաթիւ քաղաքացիներ իբրեւ գործադուրկ կ'արձանագրուին, որպէսզի կարենան ուտել: Զօր հանուրն, նախագահ Ռուզվէլթի լիազօրը, Սան Ֆրանչիսկօ հասաւ օդանաւով, ծերակուսականի մը հետ, միջնորդութիւն փորձելու համար: Վախ կայ որ գործադուլը տարածուի ամբողջ Խաղաղականի ափերուն վրայ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ հրատարակեց յունիս 30ի դէպքին առթիւ գնդակահարուած կամ սպաննուած եղեռեթներու ցանկը, որ կը ներկայացնէ 77 անուն: Կարգ մը թերթեր դիտել կուտան թէ ընդհանուր թիւը 3—400ի կը հասնի:

ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ իտալացի Թօնի Մանչինի, ճաշարանի սպասաւոր մը, որ ամբաստանուած է իբրեւ սպանիչը դեղասանուհի Վայոլէթ Քէյի: Ինչպէս յայտնի է, այս կնոջ դիակը կտորներու բաժնուելով, կապոցի վերածուած եւ դրկուած էր Պրայթընի կայարանը:

ԹՈՒՄԲ ՄԸ ՊԱՅԹԵՑԱՒ Մէզօն - Լաֆիթի մարզարանին մէջ, սպաննելով վեց եւ վիրաւորելով 25 զինուորներ: Մարզանքի ատեն, զինուոր մը գտած էր չարարաստիկ ռումբը եւ կը ցուցնէր իր 30 ընկերներուն, երբ ձեռքէն վար ձգեց եւ պայթեցաւ: Այս արկածէն յետոյ երկրորդ ռումբ մը եւս գտնուեցաւ: Փարիզի ժողովուրդը յուզման մատնուած է մանաւանդ անոր համար որ, այս մարզարանը միեւնոյն ատեն զբօսավայր մըն է մանուկներու համար.

ՍՈՒԷԶԻ ՋՐԱՆՑՔԻՆ ԲԱԺՆԵԹՈՒՂԹԵՐԸ եւ ուրիշ թուղթեր կեղծուած ըլլալով, քննութիւն բացուած էր: Ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ ձերբակալել կեղծարարները, որոնք իտալացիներ են: Երկուքը ձերբակալուեցան Փարիզի մէջ, ուրիշ չորս հոգի՝ Միլանի մէջ: Կեդրոնը Ցիւրէնցա է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Երեքշաբթի օր մրցորդները կտրեցին Մարսէյլ - Մօնփէլիէ (172 քիլոմեթր) հանգրուանը (13րդ), որ շատ յոգնեցուցիչ եղաւ կիզիչ արեւին տակ: Ճամբու ընթացքին երկու հակառակորդները պաշտպանուած էին իրենց ընկերներէն: Այս հանգրուանին 15 մրցորդներ, որոնց մէջ երկու հակառակորդները փախուստ կուտան եւ որոշուած կէտը կը հասնին միասին 5 վայրկեան առաջ եւ առաջին կը հանդիսանայ Ֆրանսացի Ժօռժ Սփէչէր, իսկ երկրորդ Անթօնին Մանեը:

Անթօնին Մանեը այս հանգրուանին երկրորդ հասնելուն համար 45 երկ - վայրկեան եւս կը շահի: Հիմա յառաջ անցած է աւելի քան չորս վայրկեան: Իսկ Վիէթթօ որ երրորդ էր այս հանգրուանին, 5 վայրկեան ուշ հասնելով իր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ՝)

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԳՐՈՀԸ

9.- ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՆ ՀԱՅ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մեր այս քննական հապճեպ պտոյտը եւ վերլուծումի փորձերը բանաձեւելով, կը հասնինք այն եզրակացութեան թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր գործունէութեան ընթացքին երբեք պատմական արտայայտութիւն չառաջացուց իբրեւ դիկտատուրա։

Ճիշդ է որ Արամ իր քաղաքական յեղափոխական խառնուածքով եւ նկարագրով Դաշնակցութեան ծնունդն է, բայց իր դիկտատուրայի շրջանը աւելի մաս կը կազմէ պաշտօնական – պալատին՝ քան զուտ կուսակցական պատմութեան։

Դաշնակցութիւնը բոլորեց ներքաղաքական եւ հոգեկան դիկտատուրայի շրջան մը երկրի մէջ, անցաւ ընկերվարութեան կամ աւելի ճիշդ ընկերվարականութեան եւ դեռ աւելի ճիշդ «ընկերվարականութեան» շրջանէն, յանգեցաւ նոյն ժողովրդապետութեան եւ դարձաւ գաղթական։

1921 թուականէն յետոյ նոր շրջան մը կը բացուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան համար։

Դիւրապատճառ զարծ, պայքարի, երկրի կուսակցութեան՝ այդ նոր եւ իր նկարագրէն խորթ միջավայրին մէջ, երբեմն անգամ բլլալով, բնաւորութիւն փոխեց, եւ ինկաւ դէպի բեմի եւ լրագրութեան ասպարէզ, դէպի վիճաբանական ժողովներու սրահները։

Առաջնորդը դարձաւ շարքային, իսկ շարքայինը՝ քաղաքական «բարձր» խորհուրդներու յղացող. փոխանակ վերջնական զինուոր մնալու, չէր իսկ հանդուրժեր որ կուսակցութեան ներքին կազմակերպական խնդիրները իր բանկոջ մէջ լուծուին։ Այս վերջին տարիներու կուսակցութեան ծոցին մէջ յայտնուած խլրտումները արդիւնք էին այն սխալին եւ զաղափարական ... վտանգ կը ներկայացնէին կուսակցութեան ներքին յարակցութեան։

Երկար չանուեց ներքին անկարգութիւնը, պառակտումը բխած արեւմուտքի ... մէջ, զուտ իբրեւ կուսակցութեան ...։

Այսօր, աւելի քան երբեք, անհրաժեշտ է որ կուսակցութիւնը վերադառնայ հին աւանդութեան, ... եւ հնազանդութեան ամրակուռ գիրկին։ Պէտք է սորվիլ ունկնդրել՝ քան հակաճառել, գործադրել՝ քան առարկել եւ երբ անձնուէր ու պարտաճանաչ Առաջնորդը (Դաշնակցութիւնը) հրամայէ, զինուոր նկատուիլ անխուսափ դէպի զոհողութիւն եւ պայքար։

Այս հոգեփոխութեան անհրաժեշտութիւնը չէ անհրաժեշտ անդրադառնանք պահ մը, թէ որքա՛ն դիկտատուրական մտայնութիւններ կրնան մեզ չանհանգստացնել եւ ինչո՛վ կրնայ օգտակար հանդիսանալ։

Դարերու ընթացքին, հայ անհատը, ենթակայ կեղեքումի եւ հալածանքի, զրկուած էր հաւաքականութեան – պետութեան թանկագին պաշտպանութենէն, զրկուած պայքարի մէջ տոկալու պաշտպանուած էր միայն իր անհատական ուժերովն եւ այդ կացութեան բերումով Հայուն մէջ ...թիւնը հասած է գերզարգացման սահմաններուն, զառնալով տեսակ մը ներքին հոգեկան անիշխանականութիւն եւ նոյն համեմատութեամբ աղաւաղուած է հաւաքական շահի եւ բարգաւաճումի հոգեբանութիւնն ու ըմբռնումը։

Այս իրականութեան եւ անէծքով հայ իրողութեան իրեա՛ մենք այն համոզումն ունինք որ եթէ Երուսաղէմ սխալ է ժողովրդապետութիւնը ժամանակավրէպ նկատել եւ անոր երես կը դարձնէ, հայ ժողովուրդին համար, զոնէ պատմաշրջանի մը ընթացքին, անհրաժեշտ է ժողովրդապետական վարչաձեւը որ անհատին անզուսպ ազատութիւնը խեղդելով՝ կրնայ նոր մշակ տալ մեր ազգին այնքան անսանձ եւ անհատապաշտութեան եւ խտրութեան։

Բայց այժմ, երբեւա՛լ եւ տատանե՛լ, ի՞նչ խօսք դաւանական դիկտատուրայի մասին, քանի որ դիկտատուրա կը նշանակէ պետութիւն, իսկ պետութեան համար պայման է հող, համախումբ ժողովուրդ եւ իշխանութիւն, որոնցմէ զրկուած ենք։

Անկախ սակայն այդ պարագայէն, արեւմտեան դիկտատուրան իբրեւ դասակարգային արտայայտութիւն՝ չի կրնար մեզ խանդավառել. Հայ նոր սերունդը պէտք է աչալուրջ բլլայ եւ չկապէ փաշականութիւնը։ Զմոռնանք երբեք անոր ներքին էութիւնը, անհերքելի յոյներ եւ քաղաքական փրկութեան նոր երազներ չկապենք անոր եւ միշտ անդրադառնանք թէ անիկա դիմակն է այն դրամատիրութեան որ, երէկ, իր տնտեսական շահերու պաշտպանութեան համար օգտագործեց եւ յետոյ գահեց հայ արիւնը եւ վաղը դարձեալ կը գահէ։

Սակայնեթէ կը մերժենք այդ դիկտատուրան իբրեւ դասակարգային արտայայտութիւն եւ իբրեւ քաղաքական ինքի ապահով յենարան՝ կ՚ընդունինք որ ան իր հետ կը բերէ նոր մտայնութիւն մը, կրթութեան, կեանքի եւ անհատի նոր ըմբռնում եւ իբրեւ հոգեկան ուժերու ձգտում, իբրեւ ներքին ուժականութեան բորբոքում՝ պէտք է մեր ուշադրութեան արժանանայ, որպէս գործելակերպ՝ պէտք է մեզմէ ընդունուի եւ կ՚իւրացուի, բայց միշտ եւ միայն մեր ազգային նպատակներուն ծառայելու եւ սատարելու համար։

Դիկտատուրան ներքին կարգապահութեան, հոգեկան քառսի կարգաւորման դպրոց մըն է, անհրաժեշտ՝ առանձնապէս մեզի համար։ Այս տեսակէտէն դիտելով մենք այն համոզումն ունինք որ եթէ նոյն իսկ դիկտատուրան գոյութիւն չունենար, կ՚արժէր ստեղծել Հայուն համար։ Անհամեր պատասխանը բոլոր անոնց որ տխրօրէնքով կուրծք կը ծեծեն ի տես ժողովրդապետութեան անկումին.

Դիկտատուրան կը մերժէ հանդուրժել կեանքը զարմանալ մարդուն մէջ եւ իմաստ կը նկատէ զայն որ իր խոստումի պայքարէ եզրակացութիւն ընդունակ չէ։ Դիկտատուրան կը հետապնդէ մարդկային հոգեկան թէ ֆիզիքական ուժերը իրենց գերագոյն լարումին հասցնել, կը կամէ մտահոգի դէմ ծառացող, մահէր արհամարհող նկարագիրը, կեանքը կը պատկերացնէ իբրեւ շարժում, պայքար եւ ... իբրեւ ոյժի եւ կամքի յաղթանակ, իբրեւ խաղաղութեան ...

Չէ՞ք կարծեր որ գերագոյնօրէն դրական եւ օգտակար պիտի բլլար, եթէ կեանքի այս ըմբռնումով տոգորուէր եւ առաջնորդուէր հայ երիտասարդ սերունդը

Մեր ազգային պատութեան պայքարը ամէնէն դժուարինն է եւ այսօր աւելի մեծ խոչընդոտներու առջեւ՝ քան երէկ. Տոկալու համար պէտք է ... անհատ փոխուի հոգիով եւ մարմնով. Դիկտատուրայի կեանքի եւ կրթութեան ըմբռնումները պէտք է մեզ չանհանգստացնեն, որովհետեւ կրնան մեզ մղել մեր ընդածին կերպանախոյս ձգտումները եւ օգնել որ ... հայկական մասը անհատականութիւնը փոխարէն հաւասարելով եւ զօրացնելով հաւաքական զգացումի գերակայութիւնը։

Միայն այս անկիւնէն դիտելով եւ բոլորովին զերծ կուսակցական որ եւ է մտահոգութենէ, պէտք է ողջունել ամէն շարժում որ կ՚ուժեղցնէ ցեղին ֆիզիքական եւ հոգեկան դիմադրականութիւնը։ Հայ արիական շարժում մը, մարմնակրթական միութիւններ, ցեղակրօն կամ նման պղեւորումները պէտք է մեր խանդավառ գուրգուրանքին արժանանան։

Հայ հոգին պէտք է անդրադառնայ, ծայրայեղ իր անցեալին վրայ նետէ իր արմատները շատ հեռու, մեր պատմութեան անդունդին մէջ, պեղէ եւ գտնէ յոյզերու եւ յուշերու նոր աշխարհ եւ ինքնալի խորունկ ընդերքէն ծծէ կենսունակութեան նոր աւիշ՝ վաղուան պայքարին համար։

Դաշնակցութեան այդ անհրաժեշտ ...գեկան յեղափոխութեան մէջ մեծ պիտի բլլայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերն ու պարտականութիւնը, որովհետեւ հայ ազատագրութեան այլեւս բիւրեղացած պայքարի – պետականութեան կառուցումի – առաջնորդութիւնը այսօր դարձեալ իր ուսերուն վրայ կը ծանրանայ։

Աւելի քան անհրաժեշտ է ան այսօր, որովհետեւ միակ ճշմարիտ ընդունարանն է ցեղին հաւատքին եւ պայքարի կամքին։ Ցեղին առաքինութիւնները, խոյածուած եւ ուրացուած, փախուստ տուեր են ապաստան գտեր են Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէջ։ Եթէ Դաշնակցութիւնը կարենայ համբերել եւ տոկալ, եթէ կարենայ իրեն ուսերը ձգուած երկրի

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ՄԵՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ՝ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 10 յուլիս.— Լիբանանն ալ, Մերձաւոր Արեւելքի միւս ժողովուրդներուն հետ՝ բաժնեց դառնութեան բաժակը, երկար ժամանակ թրքական բռնապետական կառավարութեան։ Լիբանանը սակայն, բաղդատաբար աւելի շուտ ստացաւ կէս–անկախ վիճակ մը 1860ին, շնորհիւ օտար միջամտութեանց։ Եւ այդ թուականէն արդէն, Լիբանան կը դառնայ մտաւորապէս Մերձաւոր Արեւելքի համար կրթութեան վառարան մը իր երկու համալսարաններով (Ֆրանսական եւ ամերիկեան) եւ բարձրագոյն վարժարաններով։

Ֆրանսական հովանաւորութեան տակ վայելելով շատ աւելի անկախ վիճակ մը, Լիբանանը կը գտնենք օժտուած բազմաթիւ բարձրագոյն վարժարաններով երկու համալսարաններուն կողքին, եւ հանրօգուտ հաստատութիւններով որոնք ժողովուրդին կենցաղը բարւոքելու, ժողովուրդը բարձրացնելու կոչումն ունին։

Պատերազմէն առաջ, թրքահայութիւնը, Պոլսէն ետք, իր ուսանողութիւնը կը ղրկէր Լիբանան–Պէյրութ մասնագիտական ու բարձր ուսումի համար։ Իսկ, պատերազմէն յետոյ Լիբանանը լայնօրէն բացաւ հայութեան բեկորներուն առջեւ ոչ միայն իր կրթական հաստատութեանց դռները, այլեւ գրկաբաց ընդունեց մեր տարագիրները, անոնց հետ բաժնելով իր զաւակներուն հացը։

Հայութիւնը անշուշտ, չմնաց այն վիճակին մէջ ինչպէս որ հասած էր այս հիւրընկալ ափերը։ Առաջին օրէն իսկ, Հայը ի գործ դնելով իր բոլոր ջանքերը, ունեցաւ բնական բարելու շափով նիւթական անկախ վիճակին ... մեծ կերտեց ... (եւ անոնց կողքին դպրոցներ։

Դժուար է անշուշտ, թուականութիւնով մը պարզել մեծ գաղութի մը ամբողջ պատմութիւնը։ Այս անգամ պիտի ջանամ ներկայացնել ամփոփ պատկերը մեր դպրոցներուն, երբ անոնք կը փակեն 1934ի դպրոցական տարեշրջանը

Լիբանանի գաղութին ... ստացած բնականոն վիճակը, ամէն տարի ազգային նախակրթարաններէն դուրս եկող եւ անկէ օտար հաստատութիւններ դիմող աշակերտներուն ազատնացող վտանգը, մտահոգութեան սխեր էր մտնել մեր ազգային շրջանակները։ Իբրեւ մէկ արգիւնքը այդ մտահոգութեան, 1929ին, Պէյրութի մէջ բացուեցաւ Հայ Ճեմարանը Համազգայինի ջանքերով։ Մասնաւորապէս մեր գաղութին համար Հայ Ճեմարանը մեծ պահանջ մըն էր եւ է, երբ օտար դպրոցներ իրենց հազարումէկ շլացուցիչ կողմերով դռները բաց աշակերտի կը սպասեն։ Պէտք է լաւ ըմբռնենք թէ այդ վարժարանները, սկսած համալսարաններէն մինչեւ յետին դպրոցը այս կամ այն միսիոնարական հաստատութեանց կողմէ բացուած են եւ որոշ նպատակներով։ Այս հարկադրանքին տակ, պահանջ մըն էր, կ՚ըսենք. Հայ Ճեմարանի մը գոյութիւնը։ Եւ անցաւ 1929ին, ղեկավարութեամբ երկու վաստակաւորներու, Լեւոն Շանթի եւ Նիկոլ Աղբալեանի որոնց շունչին տակ ա՛ռ, հինգ տարիներէ ի վեր, հայ տղաք ու աղջիկներ կը դաստիարակուին։ Պարզ է որ երկուքը առանձին չեն։ Անոնք ունին աշակերտներ ալ, բոլորն ալ երիտասարդ ուժեր, որոնք իրենց կոչումին գիտակցութեամբ կու տան ինչ որ ունին, ինչ որ կրնան։

Այս տարի, Հայ Ճեմարանի աշա– վերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ յունիս 24ին, Ճեմարանի սրահին մէջ։ Ներկայ էր ընտիր բազմութիւն մը։

Գ. Շանթ, Ճեմարանին տնօրէնը, գրաւոր զեկուցում մը տուաւ, ներկայացնելով մանրամասնութեամբ Ճեմարանի ուսուցչական կազմը, պիւտճէն, աշակերտական կարգապահութիւնը, անոնց տարուած խնամքը եւն. եւն.։

Զեկոյցէն ետք, բեմ եկաւ Համազգայինի խնամակալ մարմնի նախագահ Գ. Գասպար Իփէքեան որ իր խանդավառ խօսքերով շեշտեց.— Համազգայինը կը մնայ, կ՚ապրի, որովհետեւ անոր շուրջ հաւաքուողները բոլորն ալ գաղափարական մարդիկ են։ Հոն ոչ ոք նիւթական կը փնտռէ, այլ գաղափար եւ գաղափարի կապը անքակտելի է։

Հանդէսին վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ նաեւ վիճակահանութիւն մը, որուն առարկանները կը բաղկանային տարուան ընթացքին աշակերտ–ուհիներուն պատրաստած ձեռագործներէն։

Մենք այսքանով կը բաւականանք Ճեմարանով, յետագային պատեհ առիթով մը, հանգամանօրէն աւելի գրելու մեր դպրոցին, մեր Ճեմարանին մասին։

Տագտկալի կը դառնար, մէկ առ մէկ, նկարագրել դպրոցներու ամավերջի հանդէսները որոնց բոլորն ալ առանց բացառութեան միեւնոյն յայտագրով կը կատարուին — անգեկանութիւն, բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ, վիճակահանութիւն եւն.։ Մենք «Յառաջ»ի յարգելի ընթերցողներուն կու տանք կարելի եղածին չափ վիճակագրական մանրամասնութեամբ մեր երեք յարանուանութեանց դպրոցներու պատկերը։ Նախ քան այդ բանը թէ Լիբանան ունի շուրջ 800.000 բնակչութիւն որուն 34.000ը Հայ են։ Այս թիւերը կը ներկայացնեն միայն քաղաքացիները, օտար պատուսինները դուրս ձգուած են։

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ.—

1.— Ս. Նշան վարժարան՝ 9 ուսուցիչ, 6 ուսուցչուհի, նախակրթարանի աշակերտութիւն՝ 110 մանչ, 80 աղջիկ, մանկապարտէզ՝ 65 մանչ, 57 աղջիկ, ընդամէնը՝ 312. տարեկան պիւտճէն 4705 սուրիական ոսկի (մէկ ոսկի. = 20 ֆրանք)։

2.— Սահակեան վարժ. 11 ուսուցիչ, 6 ուսուցչուհի, աշակերտ 147 մանչ, 76 աղջիկ, մանկապարտէզ՝ 115 մանչ, 92 աղջ. ընդամէնը՝ 430։

3.— Մեսրոպեան վարժ. 5 ուսուցիչ, 5 ուսուցչուհի, աշակերտ 100 մանչ, 90 աղջիկ, մանկապարտէզ՝ 57 մանչ, 71 աղջիկ, ընդհ. 318։ Տարեկան պիւտճէ 1875 ոսկի։

4.— Էշրէֆիէ, 6 ուսուցիչ, 5 ուսուցչուհի, աշակերտ 100 մանչ, 89 աղջիկ, մանկապարտէզ՝ 57 մանչ, 60 աղջիկ, ընդհ. 306։ Տարեկան պիւտճէ՝ 1750։

5.— Հայաշէն՝ 2 ուսուցչուհի, մանկապարտէզ՝ 40 մանչ, 35 աղջ. ընդհ. 75։ Տարեկան պիւտճէ՝ 225 ոսկի։

6.— Ռմէյլ Թուրբնեան՝ 1 ուսուցչուհի, մանկապարտէզ՝ 15 մանչ, 14 աղջիկ, ընդհ. 29։ Տարեկան պիւտճէ 236 ոսկի։

7.— Մազրաա, 1 ուսուցիչ, 1 ուսուցչուհի, Նախակրթարան՝ 14 մանչ. 10 աղջ. մանկապարտէզ՝ 8 մանչ, 11 աղջ. ընդհ. 43։ Տարեկան պիւտճէ՝ 311։

8.— Սին Իլ Ֆիլ, 1 ուսուցիչ, 1 ուսուցչուհի, Նախակրթ. 10 մանչ, 13 աղջիկ, մանկապարտէզ՝ 12 մանչ, 14 աղջ. ընդհ. 49։ Տարեկ. պիւտճէ՝ 245։

9.— Նուպարեան, 3 ուսուցիչ, 1 ուսուցչուհի, Նախակրթ. 65 մանչ, 50 աղջ. մանկապարտէզ՝ 40 մանչ, 30 աղջ. ընդհ. 185։ Տարեկան պիւտճէ՝ 955։

10.— Նոր Մարաշ 7 ուսուցիչ, 8 ուսուցչուհի, Նախակրթ. 115 մանչ, 95 աղջ. մանկապարտէզ՝ 130 մանչ, 140 աղջ. ընդհ. 480։ Տարեկան պիւտճէ՝ 2154։

11.— Նոր Սիս, 2 ուսուցիչ, 3 ուսուցչուհի, աշակերտ. 44 մանչ, 41 աղջ., մանկապարտէզ՝ 63 մանչ, 59 աղջ. ընդհ. 207։ Տարեկան պիւտճէ՝ 750։

12.— Թրատի հող, 4 ուսուցիչ, 3 ուսուցչուհի, աշակերտութիւն նախակրթարանի 32 մանչ, 48 աղջիկ, մանկապարտէզ՝ 49 մանչ, 50 աղջիկ, ընդհանուր գումար 179. Տարեկան պիւտճէ 1063ուկէօ ս. ոսկի։

13.— Նոր Ատանա, 2 ուսուցչուհի, աշակերտութիւն մանկապարտէզի՝ 26 մանչ, 22 աղջիկ, ընդհ. գումար 48։ Տարեկան պիւտճէ՝ 170։

14.— Գառլպէզ, 1 ուսուցչուհի, աշակերտութիւն մանկապարտէզի՝ 10 մանչ, 13 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 23։

15.— Բայաք, 1 ուսուցիչ, 1 ուսուցչուհի, աշակերտ նախակրթարանի՝ 8 մանչ, 7 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 16 մանչ, 12 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 43.

16.— Զահլէ, 5 ուսուցիչ, 3 ուսուցչուհի, աշակերտ նախակրթարանի՝ 65 մանչ, 59 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 62 մանչ, 43 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 229։ Տարեկան պիւտճէ՝ 1787ոսկէս։

17.—Ալէյ, 1 ուսուցիչ, 1 ուսուցչուհի, աշակերտ. նախակրթարանի՝ 15 մանչ, 10 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 13 մանչ, 14 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 52։ Տարեկան պիւտճէ՝ 300։

18.— Պիքֆայա, 1 ուսուցիչ, աշակերտութիւն նախակրթարանի՝ 13 մանչ, 6 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 13 մանչ, 8 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 40։ Տարեկան պիւտճէ՝ 266։

19.— Թրիփոլի, 4 ուսուցիչ, 5 ուսուցչուհի, աշակերտութիւն նախակրթարանի՝ 51 մանչ, 27 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 60 մանչ, 40 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 178։ Տարեկան պիւտճէ՝ 1324ոսկէս

20.— Ճիպէյլ, 1 ուսուցչուհի, աշակերտ մանկապարտէզի՝ 18 մանչ, 20 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 38։ Տարեկան պիւտճէ՝ 218ոսկէս

21.— Զահիր, 1 ուսուցիչ, 1 ուսուցչուհի, աշակերտ նախակրթարանի՝ 17 մանչ, 5 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 12 մանչ, 14 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 48։ Տարեկան պիւտճէ՝ 300։

22.— Ճունի, 1 ուսուցիչ, 2 ուսուցչուհի, աշակերտ. նախակրթարանի՝ 24 մանչ, 21 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ [illegible] մանչ, 27 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 94 Տարեկան պիւտճէ՝ 457։

23.— Պաթրուն, 1 ուսուցչուհի, աշակերտ նախակրթարանի՝ 6 մանչ, մանկապարտէզի՝ 6 մանչ, 8 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 20։ Տարեկան պիւտճէ՝ 115։

24 Սայտա, 1 ուսուցիչ [illegible] ուսուցչուհի, աշակերտ. նախակրթարանի՝ 19 մանչ, 23 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 11 մանչ, 12 աղջիկ, ընդհ. գումար 65։ Տարեկան պիւտճէ 348։

25.— Սուր, 1 ուսուցիչ, աշակերտ նախակրթարանի՝ 4 մանչ, 7 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 3 մանչ, 6 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 20։ Տարեկան պիւտճէ՝ 90։

26.— Մերճայուն, 1 ուսուցիչ, աշակերտ. մանկապարտէզի՝ 9 մանչ, 6 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 15։ Տարեկան պիւտճէ՝ 141։

Գումար՝ 66 ուսուցիչ, 61 ուսուցչուհի, աշակերտ. նախակրթարանի՝ 959 մանչ, 757 աղջիկ, մանկապարտէզի՝ 932 մանչ, 878 աղջիկ, ընդհ. գումար՝ 3226։ Տարեկան պիւտճէ՝ 19785 սուրիական ոսկի։

ԿԱԹՈԼԻԿ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՆ ԵՆ

1.— Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, Էշրէֆիէի թաղամաս, Ցիսուսեան հայրերու հսկողութեան տակ, 500 աշակերտ, 8 միայնուհի եւ 5 աշխարհիկ ուսուցիչներով։

2.— Նոյն վարժարանի աղջկանց բաժինը, Սէնթ Ֆամիյի մայրապետներու հսկողութեան տակ, 560 աշակերտուհի, 10 ուսուցչուհիներով

3.— Նոր Մարաշ, 200 երկսեռ աշակերտութիւն, 5 ուսուցչուհի։

4.— Ս. Եղիա, քաղաքին մէջ, 80 աշակերտ, 4 ուսուցիչ։

5.— Անարատ յղութեան քոյրերու Հոփսիմեանց երկու վարժարանները քաղաքին մէջ, 250 աշակերտուհիներով։

6.— Մազրաա 45 աշակերտ, 2 ուսուցչուհիներով

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

1.— Կեդրոնական վարժարան, Էշրէֆիէ, 610 աշակերտ, 28 ուսուցիչ–ուսուցչուհի։ Այս վարժարանի մասնաճիւղերն են.—

Ա. Զէյթունիէ (Հայկաշէն)

Բ. Նոր Մարաշ

Գ. Էշլէզ (քէմբ)

2.— Նոր Հաճըն (Քէրամէճեան)։

3.— Հայ Աւետարանական վարժարան, քաղաքին մէջ։

4 — Աւետարանական բարձրագոյն վարժարան քաղաքին մէջ։

Բողոքական համայնքին պատկանող վարժարաններու աշակերտութեան ամբողջ թիւն է 1100. Ստոյգ թիւը չենք գիտեր, որովհետեւ այս վարժարանները ներկայացնող որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի որուն կա... ընտրենք դիմել մանրամասն տեղե... կութիւններու համար։

Այսքանը՝ իբրեւ դպրոցներու ար... տաքին պատկեր. Հիմա քննենք ն... քինը։ Բացի մէկ–երկու վարժար... ներէ, միւսները տախտակաշէն ... շոր գետիններ երբեմն առանց ն... րանի, առանց գասարաններու ... զատ բաժանումներու, բոլոր ... կերտութիւնը կը հաւաքուի մէկ ... րահի մէջ, ամէն անկիւն գ... մը կազմելով։ Տնտեսական ... ծանրօրէն կը ճնշէ ժողովր... առէլ սասքին անգամ կ՚ազդուի ... րոցը որ զրկուած որ եւ է հաստ... բեր կալուածէ, կառավարական ... ջակցութենէ, բոլորովին կախուած ... տարեկան վճարներէն շատ վտիտ ... մուտքին։ Իսկ այդ եկամուտը ... ցիչներուն ամսականներուն կէս ... գցեր, ո՞ւր մնաց շինութիւն ... բարեկարգումներ... դրենք ամէն ... րոց (մեր խօսքը ազգային վարժ... րաններուն մասին է), հակա... Նպաստ այս կամ վարժարանի ... քուած հանդէսներու, վիճակահ... նութեանց, տրուած նուէրներ ... դարձեալ տարուան վերջը կ՚ուն... քանի մը հարիւր սուրիական ... մը։ Ուսուցիչները առանց վարձ... տրութեան կը մնան եւ կը սպաս... յաջորդ տարեշրջանին դանձեր... րենց ամսականները

Կաթոլիկ եւ բողոքական համայ... ներու պիւտճէի խնդիրը չենք ... ծեր թէ մերինին չափ ծանր է։ ... այսպէս կամ այնպէս նոյն կ՚ա...

Թ. Պ. ...

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄՈՒՍՈՒԼԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՄԷ...

ՄՈՒՍՈՒԼ.— Իր երկրորդ հանդ... սով որ տեղի ունեցաւ Ազգ. վարժ... րանի շրջափակին մէջ, Հ. Կ. Խնամ... կալութիւնը իր Ա. տարեդարձը ... նեց յունիս 17ին։

Ժամանակէն առաջ լեցուած էր ... ժողովրդով բազմութիւն մը Դրիգոր ... հանդիսութեան, որուն հանդէսին նախագահ... բացման խօսքով վեր հանեց Մի... թեան օգտակարութիւնը եւ ... մարդը հրաւիրեց դէպի ... խութիւն եւ եղբայրասիրութիւն։ ... ...թեամբ հանդէ... բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով ... հանդիսականներու կողմէ ... ...

Նուագախումբի ընկերակցութեամբ մեներգեցին օրիորդներ Արմինէ Կի... լիկեան, Ալիս Զօպանեան, Գ.Բո... թուլ Եարմեան։ Արտասանութիւն... եղան Գ.Գ. Անդրանիկի, Ասկոր... ...րիչներու կողմէ։

Օրուան բանախօսը Տիկին Մի... Գանձապետեան, խիստ գեղ... ճառով վեր հանելով Հ. Կ. Խնամ... կալութեան օգտակարութիւնը, ...ց.— «Մենք մեծահարուստ... ...ներին փշրանքներուն չէ որ ... ունինք, մենք կ՚ուզենք այլին ... ման, աղքատին անան (մանր գ... Մեր ընկերները պէտք է զիտնան ... հայ ... գժուարութիւններով հաւա... ուած այս լումաները զրամատուն... մէջ պահ տրուելու համար չեն, ... նոնցմով ուզզակի մեր աչքերու ... թափուած աղի արցունքներ ... որբուին ու թշուառութիւններ ... մեղմացուին»։

Աւոյ յուզիչ դրուագներ ... անցեալէն եւ բաւ.— «Միութիւն ... որբին, աղքատին, եւ անպաշտպան ... հայրը։ Մարդ իր այլասիրութեան եւ զոհողութեան ոգիովն է որ ... ուստի, խմեղ եւ իրեն պէս բազմա... անասուններէն կը գանազանուի։ ... իւրաքանչիւր չհաղարտանանք, շատ ... ներ մարդ իր իմացականութիւն... խելքը ի չարը գործածելով ... ներէն աւելի կը ստորնանայ։ ... ամիս 40 Փրան. տալու համար ... չըսեր թէ ես աղքատ եմ, ես ... չեմ։ Շատ չնչին զոհողութիւններ... ...ական Փրան գանձանակի մը մէջ ... դելով ամսական արդէն պատ... կ՚ըլլայ ամսավճարը»։

Դաշտի պահուն պաղպաղակ ... հիւրասիրութիւններ ըլլալէ ... ներկայացուեցաւ «Քինախնդիր» ... սան» թթզձայի զաւէշտը։

Հանդէսը վերջացաւ Տոքթ. Գ. ... հակեանի փակման ճառով եւ ... Փարսամեան Այսասթի ... նուէրներ եղան։

Ճիշդ մէկ տարի է որ Հ. Կ. Խնամ... կալութիւնը իր կարելին կ՚ընէ ... բուռ ընտանիքներուն, չքաւոր ... կերտութեան եւ եկեղոր հայրենակ... ներուն օգնութեան հասնելով

⁂ 1931—32էն ի վեր ... գործը անմխիթար վիճակ մը կը ...

(Վերջ)

ՍԵՆԻՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

կայացնէ, իբրեւ հետեւանք ազգ-իշխանութեան եւ հոգաբարձուներու անտարբերութեան-եւ կամայականութիւններուն, Ձեզ ուղեր «Յառաջ»ի սիւնակներէն զգուշացնել մանրամասնութիւններով ինքնակոչ վարիչները, անտեսեցին բոլոր բողոքները մինչեւ այս տարի. Հետեւա՞նքը.—

Աշակերտութեան թիւը որ կը ... 250ի եւ որ 933—34ին բարձրանալով կը 300—320ի, այժմ իջած է 200—220ի կրթական մակարդակը այս ... Նիւթապէս ... բաց մը ունի եւ հոգաբարձուները մնացած են Բարեգործականի պաշտպանական օգնութեան:

ՔԻՐՄԱՋՈՐՑԻ

ՀԵԼԼԷՆՕ-ԹՈՒՐՔ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

«Լավօրօ Ֆաշիսթա» իտալական թերթը Աթէնքէն առացած է հետեւեալ մանրամասնութիւնները թուրք-յունական զինակցութեան մասին, զոր Երեւելին զինակցութեան ստորագրած են զինակից կողմերու սպայակոյտերուն պետերը.

Այսպէս, առաջադրուած է նախ զինուորներ տարածել Հելլէն հողին վրայ՝ Աթրաքիոյ երկայնքին, Թուրքիա պիտի ուղարկէ 7 հետեւակազօրքի վաշտեր, 2 թնդանօթաձիգներու գունդեր, եւ 3 օդային խումբեր: Երկրորդ տարածուած Հելլէն հողին վրայ՝ Կիլկիլիէն անդին, Վարդարի երկայնքին, դէպի Աէլանիկ ուղղութեամբ, Թուրքիա պիտի ուղարկէ 4 հետեւակազօրի վաշտեր, մէկ թնդանօթաձիգներու գունդ եւ 5 օդային խումբեր. Երրորդ Յունաստան պատրաստ է արամադրել իր ամբողջ նաւատորմը: Համաձայն Գ. առաջարկութեան, պէտք է որ Հելլէն ընդծովեաները կեդրոնանան Պոսփոր՝ Բաօսփորի ծոցը, իսկ հելլէն մնայուն սարմիր՝ Աառաջիտ եւ Մերսինէ: Իզմիրի ծոցը պիտի պաշտպանուի բացառապէս թուրքական նաւատորմին կողմէ:

«Լավօրօ Ֆաշիսթա» թերթը, տալէ յետոյ այս տեղեկութիւնները, կ'աւելցնէ.— Ինչպէս բաւն ենք ուրիշ առթիւ ալ, Պալքանեան ուխտին կցուած համաձայնագրի 4րդ յօդուածը կը նախատեսէ որ՝ «դաշնադիր բարձր կողմերը կը պարտաւորուին կնքել համաձայնութիւններ որոնք պիտի համապատասխանեն այս նպատակներուն, որոնց իրագործման կը ձգտի յիշեալ ուխտը»

Երկրորդ գաղտնի համաձայնագիրը ստորագրուած է Պէյրութ 27 մարտ 1934ին, Գ. Աթէնքի գրասենեակին մէջ, Թուրքիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ ղեկավարներուն կողմէ ինչպէս եւ ներկայութեամբ՝ Եուկոսլաւիոյ բանակին սպայակոյտի պետին եւ Յունաստանի, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ սպայակոյտերու ներկայացուցիչներուն, կը նախատեսէ ճշգիւ կատարել այն պարտականութիւնները զորս կողմերը ստորագրած են ուխտերով եւ առաջին համաձայնագրով:

Բնականաբար, պէտք է սպասել որ Հերքումը, բառ առ բառ պիտի գայ՝ «Օրիէնթ» գործակալութեան տուած այս լուրին:

Հերքումը մէկ կողմ: Հետաքրքրական է հաստատել թէ Ալէքսանդր թագաւորը՝ վաւերացուցած է պալքանեան ուխտը Եուկոսլաւեան սահմանադրութեան 65րդ յօդուածին հիման, որ թագաւորը կ'արտօնէ զանց առնել խորհրդարանը խիստ քաղաքական դաշնագրեր կնքած ատեն. Աւելցնենք որ այդ ուխտը վաւերացուած է Ռումանիոյ մէջ եւս թագաւորական հրամանով: Իրականին մէջ, Ալէքսանդր թագաւորը ուզած է խույս տալ խորհրդարանին մէջ այդ մասին վիճարանելէ, որովհետեւ, թերեւս երեւան պիտի գային ուխտին բոլոր վտանգաւոր հանգամանքն ու անկանոնութիւնները: Պուլկարիա կցուած չըլլալով այդ ուխտին, ուխտը արժէք չունի այն նպատակին համար զոր պաշտօնապէս կը հետապնդէ: Բայց ենթադրենք որ Պուլկարիա պէտք է մտնայ այդ ուխտին, Յունաստան եւ Թուրքիա ուժգնօրէն պիտի ցնցուին, որովհետեւ սլաւեան տարրերը պիտի ուժեղանան պալքաններուն մէջ: Միւս կողմէ, Թուրքիա զերծ է ամէն տեսակ պարտաւորութենէ, այն պարագային, երբ արտապալքանեան պետութիւնը որ պիտի հովանաւորէ որ եւ է պալքանեան պետութիւն մը, պիտի ըլլայ Ռուսիան: Իսկ Յունաստան որ եւ է յանձնառութենէ զերծ է, երբ արտապալքանեան պետութիւնը ըլլայ Իտալիան:

Աէլանիկի մեր թղթակիցը կը գրէ նաեւ թէ — կը շարունակէ «Լավօրօ Ֆաշիսթա»,— կայ անվստահութիւն մը, Յունաստանի մէջ, դէպի Եուկոսլաւիան եւ Պուլկարիան: Իսկ Թուրքիա նոյն անվստահութիւնը կը տածէ դէպի Միջերկրականեան պետութիւն մը: Եթէ աշխարհագրական կացութիւնը քննենք, պիտի կարենանք տեսնել որ արդէն իսկ ծանօթ դաշնագրին առաջին առաջադրութիւնը կը ձգտի դէմ դնել պուլկարական հաւանական թափանցման մը՝ Աթրաքիոյ երկայնքին, դէպի Եգէական, մինչ երկրորդ առաջադրութիւնը նկատի ունի հիւսիսէն գալիք թշնամական հոսանք մը՝ Վարդարի երկայնքին՝ դէպի Աէլանիկ: Նման առաջադրութիւն մը կը շահագրգռէ Եուկոսլաւիան, որ, սակայն, զինակից է Յունաստանի հետ Թուրքիոյ՝ պալքանեան ուխտով: Գալով երրորդ առաջադրութեան, կ'երեւի թէ թուրք սպայակոյտը կը նախատեսէ անգլիական կամ իտալական յարձակում մը

ԱՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՏՆԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Վիճակագրութեան մը համաձայն, Ֆրանսայի մէջ անանկութիւնները տակաւ կ'աւելնան: Այս տարուան առաջին վեցամսեակին 7798 անանկութիւն եղած է, մինչ անցեալ տարի նոյն շրջանին 7215 էր անոնց թիւը: Ուրեմն անցեալ տարուան վրայ 100ին 40 աւելցած է, ինչ որ անհասկնալի կը թուի, նկատելով որ վերջին ամիսներու գործերու մէջ թեթեւ բարւոքում մը կը նշմարուէր: Ամէնէնաւելի վտնասուողներն եղած են շինուածական գործերը, պանդոկները, ճաշարանները, հագուստի գործը եւն.:

Մինչ Ֆրանսայի մէջ այսպէս ծանր է կացութիւնը, ընդհակառակն միւս երկիրներու մէջ անանկութիւնները կը պակսին: Ֆրանսայի մէջ մարտ ամսուան ընթացքին 200 անանկ աւելի եղած է, մինչդեռ Անգլիոյ մէջ նոյն ամսուան 486էն իջած է 336ի, Շուէտի մէջ 446էն 271ի, Քանատայի մէջ 190էն 140ի, Հոլանտայի մէջ 480էն 408ի, Գերմանիոյ մէջ 467էն 274ի, Չեխոսլովաքիոյ մէջ 575էն 281ի Մ. Նահանգներու մէջ 1948էն 1102ի, եւ Իտալիոյ մէջ [illegible]02էն 697ի

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՌՋԵՒԹՆ ՆՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ: Կազմեց՝ Վարդան Գէորգեան: Տպ. «Հրազդան»: 1934. Պէյրութ: 1335էջ:(Կը պարունակէ նաեւ վիցարանական եւ յատուկ անուններ, քերականական ծանօթութիւններ եւ այլն): Գին 25 Փր.: (Լաթակազմ 30 Փր.): Դիմել.— Vartan Kévorkian, B. P 409, Beyrouth (Liban):

Հանրօգուտ շինութիւններ Սուրիոյ մէջ

Սուրիոյ մարդպանը հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդեց ծրագրուած նոր շինութեանց մասին.—

Ա.— Պաղտատի գծին երկարումը Թէլ Զիուանէն Իրաքեան սահմանը:

Բ.— Ելեկտրական երկաթուղիի մը ուսումնասիրութիւնը Պէյրութի եւ Դամասկոսի միջեւ:

Գ.— Դամասկոս Պաղտատ ճամբուն բարւոքումը

Դ.— Հոմսի փակոցին բարձրացումը.

Ե.— Հալէպի եւ Դամասկոսի օդակայաններու կարգադրութիւնը:

Պաղտատի գծին երկարաձգման աշխատանքները, բաժնուած չորս մասի, յանձնուած են տեղացի յանձնակատարներու, որոնք կը գործածեն 1500 աշխատաւորներ: Շէնքերու աշխատանքները նմանապէս սկսած են: Երկաթուղիին զետեղումը պիտի սկսի օգոստոս 15ին եւ գնացքները պիտի կրնան անցնիլ դեկտեմբերի վերջը:

Գալով Պէյրութ — Դամասկոս ելեկտրական երկաթուղիին, ուսումնասիրական աշխատանքները հողին վրայ վերջացած են: Այժմ կը գնահատուի ըլլալիք ծախքը:

Դամասկոս — Պաղտատ ճամբուն աշխատանքները պիտի վերջանան այս աշնան.

Հոմսի փակոցին բարձրացումին աշխատանքները նուազագոյնը պիտի [illegible] օգոստոս 25ին, ոռոգելով 15,000 հեկթար հող:

Հալէպի եւ Դամասկոսի օդակայաններու նախագիծերը այժմ կ'ուսումնասիրուին եւ վերջանալու վրայ են: Անոնց գործադրութիւնը կը նախատեսուի օգոստոսի վերջին համար

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Զատիկեանի եւ Անդրէասեանի վկայութիւնները

(13ՐԴ ՆԻՍՏ, 28 ՅՈՒՆԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

—Քեզի հարցուած եղա՞ւ թէ Դաշնակ ես. Ոչ: — Այս տեսակ հարցումներ ո՞ւր եղան: — Այդ տեսակ հարցումներ ոստիկանատան մէջ եղան եւ ոչ թէ դատախազին գրասենեակը:

Գ. Շերիտըն կրկին քննեց Միրիճանեանը եկեղեցւոյ մէջ թափօրի սկսելու մասին, յիշեց Գափաֆեանը:

Այդ ատեն դուն զարկի՞ր սրբազանին. Ոչ

— Գափաֆեան կ'ըսէ թէ բռներ ես ձեռքէն արգիլելու համար: = Ոչ:

— Եկեղեցւոյ մէջ որ եւ է մէկուն զարկի՞ր. = Ոչ:

— Եկեղեցիէն դուրս ո եւ է մէկուն զարկի՞ր: = Ոչ:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Եկեղեցիէն դուրս չփախա՞ր: = Ոչ: — Դուն չինկա՞ր: =Սանդուղին վրայ ինկայ եւ ամէն մարդ ինկաւ:

Այսպէս կարճ մրցում մը սկսաւ պաշտպան փաստաբանին եւ դատախազին միջեւ քննելու եւ հարցաքննելու Միրիճանեանը, որ կը թուէր փութկոտ էր իր պատասխաններուն մէջ եւ եկեղեցւոյ թափօրի նկարագրութեամբ պահ մը շփոթութեան մատնեց դատախազը:

ԶԱՏԻԿԵԱՆԻ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 29 յունիս.— Երէկ, հինգշաբթի, կէսօրէ առաջ,վկայի բեմ հրաւիրուեցաւ ընկ. Միհրան Զատիկեան, որ ծերակուտական Շերիտընին հարցումներուն տուաւ սա պատասխանները:

— Անունդ եւ մականունդ: =Միհրան Զատիկեան: — Ո՞ւր կը բնակիս: — Բլիթթըն, Ն. Ճ.: — Քանի՞ տարեկան ես: = 30 տարեկան: — Քանի՞ տարիէ ի վեր այս երկիրն ես: = 4 տարի: — Ի՞նչ է զբաղումդ. ... փարթիմ (Փօլիս Նիքէլ...) Ա. մուսնացա՞ծ ես: = Այո:

— Զաւակ ունի՞ս: = Ոչ: — Ի՞նչ կուսակցութեան կը պատկանիս: Դաշնակ եմ: — Ո՞ր կոմիտէին: ... թերումի կոմիտէին: — 1933 դեկտ. 24ին 187րդ փողոցի եկեղեցի՞ն էիր: — Այո: — Որո՞ւ հետ գացիր: = Մինակ էի: — Այս.ամբաստանեալի աթոռներուն վրայ գտնուողներէն որո՞նք կը ճանչնայիր:

— Բացի Անդրէասեանէն միւսները չէի ճանչնար:

— Եկեղեցւոյ մէջ ո՞ւր նստած էիր:

Աջական սկսեալ 10րդ նստարանը: — Այդ օրը տեսա՞ր եկեղեցական թափօրը: — Տեսայ թափօրին երգչախումբը: — Լսեցի՞ր հոս թէ կին մը վկայեց քու մասիդ թէ խօսքեր ըսեր ես ամերիկեան եւ հայկական դրօշակներու մասին: = Լսեցի:

— Ո՞ւր եւ ե՞րբ տեղի ունեցաւ այդ տեսակ խօսակցութիւնը: = Լէբօփաթեան, Ն. Ճ. Արօ Գարբիէլեանի ամարանոցը, 1933 օգոստոսին:

— Դուն հակառակ բան մը ըրի՞ր ամերիկեան դրօշակին դէմ: = Բնաւ երբեք: — Հապա խօսքը ինչի՞ մասին էր: — Հայկական եռագոյնի:

— Ո՞ւր տեղի ունեցաւ խօսակցութիւնը: = Խոհանոցին մէջ:

— Բառերով կամ իմաստով դուն ըսի՞ր «երբ ամերիկեան դրօշը վեր կը բարձրացնես սրբոտ զանակով կը խոցեմ»: Ոչ

—Ըսի՞ր թէ «առաջնորդը ինչո՞ւ թիկնապահ կը պահէ»: = Չէի գիտեր թէ անիկա թիկնապահ ունէր:

— Ատկէ առաջ քանի՞ անգամ տեսած էիր այդ կինը՝ Ճէմիլի Տէմիրճեանը:

— Մէկ անգամ նոյն տեղը, տարի մը առաջ:

— Ըստ այդ կին վկային դուն ըսի՞ր թէ «եթէ թիկնապահով չգայ պիտի սպաննեմ զինքը»: = Ես քննադատեցի սրբազանին վերաբերումը դրօշին հանդէպ, բայց ուրիշ խօսք չըսի:

— Ըսէ երդուեալներուն եւ դատարանին թէ թափօրը սկսելուն ի՞նչ տեսար.

= Երբ թափօրը սկսաւ կանգնած էի, երգչախումբը անցաւ իմ քովէն, երբ յանկարծ աղմուկ մը փրթաւ, որուն հետեւեցաւ հրմշտուք մը: Ետեւս դարձայ, մէկը զարկաւ ինծի, ես ալ զարկի, եւ ուրիշներ ալ սկսան զարնել: Մէկը բռնեց օձիքս: ինքզինքս ազատելով՝ ուզեցի դուրս ելլել եւ ելայ:

— Դուրս ելլելու ատեն մէկը դանակով զարկա՞ւ քեզի: = Ոչ:

— Գլխուդ վրայ վէրք ունէի՞ր: = Չունէի: — Ե՞րբ դատախազի գրասենեակը գացիր: =Յունուար 18ին:

— Հոն յայտարարութիւններ ըրի՞ր: = Դատախազին ըրի:

— Ինչո՞ւ ըրիր, պատճառ մը ունէի՞ր: = Վախցայ:

— Ինչո՞ւ վախցար: = 1934 յունուար 17ին տունս պաշարեցին կէս գիշերին 6 ոստիկաններ եւ գաղտնի ոստիկաններ, ատրճանակներով, երբ փոխտամայով էի: Երկրորդ իմացած էի որ կը ծեծեն.

— Երբ Նիւ Եորքի ոստիկանատունը տարին Նիւ Ճըրզիէն, հոն մնացի՞ր: = Ոչ: զիս ազատ ձգեցին յաջորդ օրը ժամը 10ին Գ.Քոհէնի գրասենեակը երթալու համար: — Ոստիկանատան մէջ ի՞նչ ըրին: = Ոստիկանատան մէջ Հայեր կային: — Ի՞նչ ըրին անոնք: = Ինծի դէմ կ'ուզէին անպատճառ բան մը գտնել եւ ամբաստանել:

— Այդ պարագան այն ատեն ո եւ է մէկուն ըսի՞ր: = Ըսի գաղտնի ոստիկան Սըլլիվընի:

Գ. Շերիտըն դատարանի մունետիկներէն մէկուն յանձնարարեց գտնել կանչել գաղտնի ոստիկան Սըլլիվընը, որ իսկոյն եկաւ ներկայացաւ իր պարթեւ հասակով, գեղեցիկ կազմով ու դէմքով, ճշմարիտ «գերմարդ» մը:

Գ. Շերիտըն հարցուց ընկ. Զատիկեանի թէ ա՞յս էր իր ըսած մարդը եւ ստացաւ հաստատական պատասխան:

— Ինչո՞ւ եկեղեցի գացիր.

— Իմացայ որ արքեպիսկ.ը պիտի պատարագէր: — Հետը դանակ ունէի՞ր: =Ոչ:

— Դանակ տեսա՞ր եկեղեցիին մէջ: = Ոչ: — Տեսա՞ր մէկը որ դանակ զարնէր սրբազանին: —Ոչ:

— Լսեցի՞ր հոս որ Համբարեան անուն անձը վկայեց թէ «Զատիկեան ձախ կողմն էր, բայց տեսայ որ աջէն զարկաւ»: — Եկեղեցիին մէջ տեղդ փոխեցի՞ր: = Ոչ: — Աջ կամ ձախ կողմէն զարկի՞ր սրբազանին: Ոչ:

Լսեցի՞ր Անդրանիկ Տէտէեանի վկայութիւնը, որուն համաձայն երկու ձեռքերովդ սրբազանին դէմ դրեր ես եղեր: = Այո: — Լաւ,այդպէս ըրի՞ր ձեռքերդ սրբազանին դէմ: =Ոչ:

—Այդ մարդը դանակով զարկա՞ւ քեզի: Ոչ: — Գլխուդ վրայ ապի ունի՞ս = Ոչ:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԶԱՏԻԿԵԱՆ

— Դուն Փօթօ Ընկէլզըրներու միութենէն շաբաթական վճար կը ստանաս, չէ՞: = Այո: — Ինչո՞ւ դեկտ. 29ին կինդ ղրկեցիր որ գրասենեակէն առնէ քու շաբաթական վճարդ:

Ակամայ ուսած էր եւ կինս ղրկեցի: — Երբ Գ.Քոհէնի օֆիսն էիր, որ եւ է մէկը ծեծի սպառնալիք ըրա՞ւ քեզի: = Ոչ:

— Երբ Նիւ Ճըրզիի ոստիկանատունը գացիր, նեղութիւն մը տուի՞ն քեզի: = Ոչ: — Երբ Նիւ Եորքի ոստիկանատունը տարուեցար յունուար 17ին, քեզ ազատ չձգեցի՞ն: = Ազատ ձգեցին

— Հապա ինչո՞ւ ստեցիր ոստիկանութեան: = Ծեծէն վախցայ:

— Ինչէ՞ն գիտէիր որ պիտի ծեծեն: = Կարդացի:

— Ո՞ր թերթին մէջ կարդացիր, կրնա՞ս ըսել: = Կարծեմ իմացայ

— Եթէ ոստիկանութենէն վախցար, Գ. Քոհէնէ՞ն ալ վախցար: = Ոչ:

— Հապա ինչո՞ւ անոր ալ ստեցիր: = Անգամ մը ոստիկանութեան սուտ խօսելէս ետք, անոր ալ սուտ ըսի

—Հիմա կը խօսի՞ս ճշմարտութիւնը: =Այո: — Համբարեանը եկաւ վկայեց թէ դուն զարկեր ես արք.ին, ճի՞շդ է: = Ոչ սուտ է:

— Վկային սուտ խօսիլը լա՞ւ է: = Գէշ է: — Դո՞ւն ինչու ստեցիր.

= Երկիւղ կրեցի:

— Երբ վկան կը ստէ՝ գէշ է, երբ դուն կը ստես, արդարանալի է:

Գ. Շերիտըն հոս ուզեց կանգնեցնել եւ տարբերութիւնը ըրաւ թէ ատիկա հարցում չէ, այլ խորհրդածութիւն:

Այնուհետեւ Գ. Քամինսկի կարդաց Զատիկեանի ըրած յայտարարութիւնները թէ ոստիկանատան մէջ եւ թէ Գ. Քոհէնի գրասենեակը: Զատիկեան իւրաքանչիւր հարց – պատասխանը լսելէ ետք, կը յայտնէր թէ ատոնք սուտ խօսած է, ծեծի երկիւղի տակ:

Գ. Շերիտըն յայտնեց թէ դատախազին ուղղուած նամակ մը հրատարակուած է թերթի մը մէջ ծեծի մասին, իսկ Գ. Գէնթըն յայտնեց թէ ինքն ալ նամակ մը ուղղած է դատախազին նոյն այդ ծեծի եւ ճնշումի նկատմամբ:

Ընկեր Մ. Զատիկեան վկայի աթոռը թողուց աւելի կանուխ քան կ'ակնկալուէր

ՅՈՎՀ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Կէսօրէ ետք ժամը 2ն էր երբ վկայի աթոռը կանչուեցաւ ինը ամբաստանեալներէն վերջինը, կամ թիւ 9, ընկ. Յովհ. Անդրէասեան, որուն վկայութեան ամփոփումն է հետեւեալը: Յովհ. Անդրէասեան կը խօսէր հասկնալի, ընթացիկ անգլերէն մը.

— Անունդ եւ մականո՞ւնդ:

Յովհ. Անդրէասեան:

— Ո՞ւր կը բնակիս:

= Մանհաթան (Նիւ Եորք):

— Ի՞նչ գործ կ'ընես:

= Հ. Յ. Դ. Նիւ Եորքի քլըպին աշխատաւորն եմ:

— Քանի՞ տարեկան ես:

= 42:

— Քաղաքացի՞ ես:

= Այո:

— Ամուսնացա՞ծ ես:

= Ամուրի:

— Դեկտեմբեր 24, 1933էն առաջ քլըպը կը գործէ՞ր:

= Այո:

— Դաշնա՞կ ես:

= Այո: 1911էն ի վեր:

— Դեկտեմբեր 24, 1933ին 18րդ փողոցի եկեղեցին գացի՞ր:

Ոչ:

— Այդ օրը եկեղեցիէն դուրս եղա՞ր:

= Այո:

— Այդ ատեն 186րդի եւ 187րդի միջեւ ճաշարան մը գացի՞ր

Այո.

— Ժամը քանի՞ն էր:

= Ժամը 9.30ի ատենը:

— Ինչո՞ւ 187րդ եկեղեցիի կողմերը գացիր այդ ատեն:

= Նոր տարւոյ առթիւ ծանուցումներ տպուած էին, պիտի ցրուէի:

Գ. Շերիտըն մէջտեղ դրաւ այդ ծանուցման օրինակը, անգլերէն թարգմանութեամբ ուրիշ օրինակով մը, ցոյց տալու Անդրէասեանի հաստատել տալու անոր հարազատութիւնը, ապա կարդաց ամբողջ ծանուցման պարունակութիւնը երդուեալներուն եւ Ատեանին համար: Դատախազը ընդունեց ծանուցումը իբր փաստ եւ տրուեցաւ երդուեալներուն աչքէ անցընելու համար:

— Քանի՞ հատ տպուած ունէիր առանձին

Մօտ 300 հատ:

— Եկեղեցիին մօտերը ժամը քանի՞ն գացիր:

Ժամը մօտ 11ին:

— Առաջին անգամ ե՞րբ ձերբակալուեցար:

= Յունուար 17ին:

— Ժամը քանի՞ն էր:

= Կէսօրէ ետք ժամը 2ին:

— Որո՞նք ձերբակալելու եկան քեզ:

= Գաղտնի ոստիկան Իսկէնտէր – եան, որուն հետ էր Կարկոտեան:

— Ո՞ւր տարին քեզ:

= 187րդ եկեղեցիի կողմերը ոստիկանատուն մը:

— Հոն քննուեցա՞ր:

Հարցեր տրուեցան ինծի եւ պատասխանեցի

Ըսի՞ր թէ եկեղեցիին մէջ չէիր:

Ըսի թէ դեկտեմբեր 24ին ժամէն դուրս կը գտնուէի:

Ոստիկանատան մէջ շատ Հայեր կայի՞ն

Այո

Քեզ հարցաքննելէ ետք ի՞նչ ըրին

= Զիս հարցաքննելէ ետք, գիշերուան ժամը 12ին գաղտնի ոստիկանի մը հետ զիս յղեցին վարի քաղաքը:

— Ետքը ի՞նչ ըրին:

= Յաջորդ օրը, յունուար 18ին, տարուեցայ դատախազին օֆիսը եւ քննուեցայ

— Դեկտեմբեր 24ի կիրակին դուն 187րդ փողոցի եկեղեցին չգացի՞ր:

= Չգացի:

— Եկեղեցիէն դուրս Դուրեան արքեպիսկոպոսի թիկնապահին ըսի՞ր «գնա՛, յաջորդը դուն պիտի ըլլաս»:

= Ոչ, չըսի:

— Կար. Զատիկեան հոս վկայեց թէ դուն զարկեր ես իրեն, լսեցի՞ր:

= Այո:

— Ճի՞շդ է այդ:

= Ոչ:

— Ո՞ւր տեսար Զատիկեանը:

— Առաջին անգամ ոստիկանատան մէջ

— Դեկտեմբեր 24էն առաջ այս ամբաստանեալ աթոռներուն վրայ նստողները (ցոյց կուտայ անունով եւ մէկիկ մէկիկ) կը ճանչնայի՞ր:

— Կը ճանչնայի, բացի Զատիկեանէն որ դէմքով ծանօթ էր:

— Եկեղեցիէն դուրսը ըսի՞ր, «փախէք, Դաշնակներ, ինչո՞ւ կեցեր էք, Դուրեան սպաննուեցաւ:»

— Չըսի.

— Այդ ատեն նպարավաճառի խանութին առջեւ Զալըգեանի հանդիպեցա՞ր եւ ըսի՞ր, «փախիր, սրբազանը սպաննուած է.»

— Ոչ:

— Հոս վկայ մը, Մանուկ Եաւոր – եան վկայեց թէ դեկտեմբեր 24ի կիրակի առտուն դուն անոր աշխատած ճաշարանը գացեր ես, Մր Էքսին հետ սուրճ խմեր ես, դուն եւ Մր. Էքսը խօսեր էք եւ դուն ըսեր ես Մր. Էքսին. «Տիկին Աճարեանին զանգը ըրաւ, այսօր Սրբազանը չպատարագեր»: Ըսի՞ր այս խօսքերը:

= Ոչ:

— Ուրիշ մարդիկ կայի՞ն այդ ճաշարանին մէջ:

— Կին սպասարկող մը եւ ուրիշ մարդիկներ կային:

— Քանի՞ անգամ կար այդ ճաշարանին մէջ:

= 5 — 6 հատ:

— Յետոյ այդ խոհարարը ո՞ւր տեսար:

= Այդ խոհարարը տեսայ յունուար 17ին Ըսի Թաունի ոստիկանատան մէջ:

— Այդ խոհարարը ի՞նչ բառ հանց:

= Այդ խոհարարը հոն բառ բաներ, զոր չըսաւ հոս:

— Դանակի մասին բան մը ըսա՞ւ:

— Ոչ:

— Դուն երբեք ըսա՞ծ ես դեկտեմբեր 24ին կամ վերջը թէ այս օրը ուրախալի օր մըն է, վասնզի «Դուրեան սպաննուած է»:

Երբեք

—Քեզի երբեք հարցուա՞ծ եղած է թէ «Կարկոտեան յաջորդը դուն պիտի ըլլաս», եւ դուն պատասխաներ ես՝ «իրաւ է», դուն տուի՞ր ես այս պատասխանը:

= Ոչ:

— Կարկոտեան ներկայ եղա՞ւ դատախազի գրասենեակը հարցաքննութեան ատեն:

Չեմ յիշեր

Գիտե՞ս եւ տեսած ես Մամբրէ Գալուստեանը

= Այո:

— Մամբրէ Գալուստեան կը վկայէ թէ դուն գացեր ես եկեղեցիին դուրսը Լէյլէկեանը բռնող ոստիկանին եւ ըսեր ես՝ «թող այդ մարդը»: Ճի՞շդ է:

Ոչ:

Դուն եկեղեցիին դուրսը ոստիկանին ձեռքը տեսա՞ր Լէյլէկեանը:

Ոչ:

— Կար. Զատիկեան հոս վկայեց թէ դուն զարկեր ես իրեն եկեղեցիին առջեւ եւ պատճառ եղեր ես որ անոր բռնած երկու մարդիկը փախչին: Լսեցի՞ր այդ վկայութիւնը:

— Այո

— Ճի՞շդ է այդ:

Ոչ:

— Զատիկեան հոս ըսաւ թէ «Անդրէասեան իր աջով զարկաւ»: Ճի՞շդ է այդ

Ոչ:

— Յունուար 18ին ուր գացի՞ր:

Մարդասպանութեան (Homicide) դատարանը:

— Հոն անբաւարար գտա՞ն Դուրեան արքեպ.ի սպանութեան մէջ քեզի դէմ բերուած վկայութիւնները:

— Այո:

Յունուար 22ին դուն ձերբակալուեցա՞ր Կարապետ Զատիկեանի վրայ յարձակելու (assault) ամբաստանութեամբ:

= Այո:

— Փետրուար 2ին դատաւոր Քէօնիկ [illegible]

Այո:

(Շար.)

տեղը տուաւ պելճիքացի Ֆելիքսէն Վէրվաէքի։

Մրցորդները երէկ կտրեցին Մօնփէլիէ – Փէրփինեան (177 քիլոմեթր), իսկ այսօր դադար կ'ընեն, կտրելու համար Պիրէնեան լեռները։

Իտալացի Փասթօրէլլի եւս ձգեց մրցումը, երեքշաբթի առաւօտ հիւանդ ըլլալուն համար։ Ընդամէնը կը մնան 41 հոգի։

Յ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հասցէին։ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Մուրատ» խումբի ժողովը այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, Ակումբին մէջ։

«ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ» խումբի ժողովը վաղը ուրբաթ իրիկուն, ժամը 9ին

«ՄՋՕ» խումբի ժողովը այս շաբաթ իրիկուն, ժամը 9ին։

ՋԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Շավիլի «Արզութեան» խումբի բոլոր ընկերները այս շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, Ընկ. Գէորգ Պօղոսեանի բնակարանին մէջ։

Գաւառ

ժողովը, վաղը ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։

ժողովը, այս ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Գրադարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր երկու խումբերը վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին Դուրեան Գրադարանը։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն եւ ընթացիկ հարցեր։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Գուր Լաֆայէթի սրճարանին սրահը։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի խնդիրներու քննութիւն։

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

St CLOUDի օդասուն անտառին մէջ (Passage à Niveau)

29 Յուլիս կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Նախագահութեամբ՝ ԸՆԿ. Ս. ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

Նուագ, պար, երգ, խաղեր ու սիրուն անակնկալներ։

Դիւրամատչելի ՊԻՒՖԷ եւ պաղ խմիչքներ։

Ճաշ ՍՓՐԱՑ եւ Թառխան ԴԱՐՍԻԳԻՆ

Հաղ. միջոց.- հանրակառք 25, 18 եւ 2, Սէն Լազարէն շոգեկառք եւ իջնել Փօն Սէն Քլու. Մէթրօ՝ Սէվրը։ Մինչեւ ժամը 3.30 առաջնորդողական անձեր պիտի սպասեն առաջնորդելու համար։

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ 29 ՅՈՒԼԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2էն 10

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ — 1, Պուլվար տիւ Նոր, Լը Ռէնսի

Մարզական խաղեր, երաժշտութիւն եւ սիրուն անակնկալներ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՃԱԶ ԳԱՆՏ ՊԱՐ ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

Անծրեւի դէմ ապահովուած մնայուն

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Հաղորդկց. միջոց.— Թօպլիս ծէքրալէն կամ փորթէն 21 Առ. կառք մը լԷսթէնկարկանի գիծը, իջնել Ռէնսի – Բավիյօն։

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ (Hay-Pouj)

Ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

Տնօրէն – խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ (ՏՕՔԹ. Շ. ԱՑՎԱԶԵԱՆ)

Առաջին թիւր, 24 մեծադիր էջ լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին։ Եւ այնուհետեւ՝ ամէն ամիս կանոնաւորաբար։

Տարին 3 անգամ 24 էջ, միացեալ թիւերը 16 էջ,— տարեկան հաւաքածոն՝ 216 էջնոց հատոր մը։

≡ "ՀԱՅ – ԲՈՅԺ"ը ձեր ՏԱՆ ԲԺԻՇԿՆ է ≡

Բաժանորդագրուեցէք այժմէն։

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 Ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 Ֆր.։

Բաժինեգին, յօդուած եւ թղթակցութիւն ղրկել Տօքթ. Շ. ԱՑՎԱԶԵԱՆի, 17, Rue Damesme, 17 Paris.

Դաշտահանդէս Մարսէյլի մէջ

Այս կիրակի, կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ իր հիմնարկութեան տասնամեակին առթիւ

մասնակցութեամբ Պուլվ. Օտտօի, Սէն Լուի ենթամասնաճիւղերու եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Կ'երգեն՝ Պ. Կ. Դաւէթեան, ընկերներ՝ Աւետեան եւ Փ. Աստուրեան։ Լրտասանութիւն՝ Լ. Ստեփանեան, Դ. Քէնտիրեան եւ Աստնալեան։ Ֆանթէզի՝ ընկ. Յակոբ Թորոսեանի կողմէ։

Կը մասնակցի Զ. Ռ. Մ. «Վահագնեան» նուագախումբը։

Կը ներկայացուի Օտեանի ՋԱՎԱԼԼԸ զաւեշտը դեկ.բեամբ ընկ. Դ. Թորոսեանի

Գեղարուեստական բաժինէն ետք հայկ. եւ եւրոպական պարեր։

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով։ Մտնելու համար 2 Ֆր.։

Առնել 7 եւ 8 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Ժիւլիէն։

ԺՈՂՈՎ-ԽՆՋՈՅՔ

ՇԱՎԻԼԻ ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ Մասնաճիւղի

Կը հրաւիրուին ցարդ արձանագրուած բոլոր անդամուհիներն ու անդամները, ինչպէս եւ բոլոր համակիրները, ներկայ ըլլալու այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Au Petit Robinson, 31, rue Anatole-France։ Մուտք 2 ֆրանք։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Այս կիրակի կէսօրէն մինչեւ իրիկուն, Շավիլի անտառին մէջ

Կազմակերպուած Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԱՐԴՈՒԹԵԱՆ» խումբին կողմէ

Հովանաւորութեամբ ՋԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէի

Ուխտագնացութիւն Շավիլի գերեզմանատունը, «Խանասորի» արշաւանքի հրամանատարներէն Իշխանի եւ իր Տիկնոջ գերեզմանին։

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ եւ պար։

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ։ Հայկական նուագախումբ։

Կը խնդրուի Փարիզի եւ շրջականերու բոլոր ընկերներէն եւ համակիրներէն ներկայ գտնուիլ այս յիշատակի հանդէսին։

Փօն տը Սէվրէն առնել Վէրսայլկամ Շավիլ գացող 1 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Շավիլ, Puits sans Vin։ Փարիզի կառ Մոնփառնասէնաննել շոգեկառք եւ իջնել Շավիլ

»»»· ·«««

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Ակնունի ենթակոմիտէի կողմէ Խանասորի Արշաւանքի տարեդարձի առթիւ, այս կիրակի օր, ընկ. Լեւոն Եօթնեղբայրեանի գովասուն պարտէզին մէջ։

Դաշտահանդէս Արժանթէօյի անտառը

Այս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Կազմակերպուած է Ֆրանսայի Տարօն-Տուրուբերանի կեդրոնական վարչութեան եւ Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ։

Կը ճառախօսէ՝ ՓՐՈՖ. Ա. ՉԱՔՐԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ՍԵԴՐԱԿ ՕՀԱՆԵԱՆ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն, հայկական պարեր եւ անակնկալներ՝ մասնակցութեամբ տավուլ զուռնայի։

Ժողովրդական ճոխ պիւֆէ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑ.— Փորթ տը Քլիշիէն հանրակառք թիւ 40 և կառ Սէն Լազարէն շոգեկառք՝ իջնել կառ տ'Արժանթէօյ եւ առնել օթօպիւս՝ իջնել Ֆօնթէն Ռօզիէ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէր տիկնանց ընկերութեան վէնսէնի եւ շրջանի մանկապարտէզին ամավերջին հանդէսին առթիւ.

Հովանաւորութեամբ՝ կեդրոնական վարչութեան

Այս կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 20, Վէնսէնի անտառը

Maison Pilou Henri, Café et Restaurant de la Cartoucherieի գեղատեսիլ պարտէզին եւ ճաշասրահին մէջ։ Route des Sabotiers.

(Մէթրօ Շաթօ տիւ վէնսէնէն հինգ վայրկեան հեռու):

Ճաշը կարելի է միասին բերել, իսկ ըմպելի կը հայթայթուի տեղւոյն վրայ ժողովրդական գիներով։ Երգ, պար, գրաւոր արտասանութիւն եւ մենախօսութիւններ աշակերտներու կողմէ։ Եւրոպական պարեր մասնակցութեամբ նիֆրատ նուագախումբի։

Մուտք 5 ֆրանք։

Փոքրիկներու մուտքը ազատ է։

Տոմսերը կը ծախուին՝ Սէն Միշէլի եւ Զէլվիրի ծանօթ տեղերը

Տարեկան Դաշտապարահանդէս

Կազմակերպուած ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի, առաւօտ ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 10

Robinsonի Chez Fiquet, au Grand Arbre պարտէզին մէջ

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, ընտիր նուագախումբ եւ անակնկալներ

Ճաշը կարելի է միասին բերել.

Դիւրամատչելի պիւֆէ, Մուտք՝ 2 ֆրանք։

Անձրեւի պարագային գոց սրահ։

Հաղորդկց միջոց.– Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 128 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Ռօպէնսօն։ Իսկ Կառ Լիւքսէնպուրկէն շոգեկառք։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ

ԱՅՍ ԿԻՐ. ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Երգ, պար, խաղ ու կանչեր, ինչպէս նաեւ

Երկու ներկայացում՝ «ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ», «ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ»

Կը ղեկավարէ ուսուցիչ գրագէտ Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Աշակերտներու հայերէնի արագ ընթերցման մրցում

Կը նուագէ Թառխան ԳԱՐԵԳԻՆ, ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով

Մուտք 2.50 ֆրանք։

Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Պանեօ, առաջնորդներ պիտի սպասեն։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԷՎՐԱՆԻ ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ երեկոյ

Notre Dames des Angesի պաղ աղբիւրին մօտ

Կը նուագէ Թառխան Արզար, կինտօ Ազատեան կը պարէ հայկական լեռնային կովկասեան պարեր։

Ճոխ պիւֆէ, կը հրաւիրուին Օյնի – սու – Պուայի, Պլան – Մէնիլի, կանի եւ Ռէնսիի հայրենակիցները։

ՀԱՂՈՐԴԿՑ.— Սէվրանի կայարանը թաքսիներ։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Փոլոս – Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը՝ եկեղեցիին յարակից շէնքին շինութեան վերջնական կարգադրութեան համար ժողովի կը հրաւիրէ տեղւոյս հայ ազգայնականութիւնը վաղը հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Ալֆորվիլի եկեղեցիին մէջ։ Հոգաբարձութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՈՐ՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ Թարգմ. Ժ.

Այլ եւս ուշադրութիւն չդարձուցին Ճէնիսըին վրայ. անիկա անկիւն մը քաշուեցաւ։ Քաղաքային տարազով երիտասարդը որ գաղտնի ոստիկանը կ'նմանէր եւ կը կոչուէր Ուօմբըղլ, սկսաւ խուզարկել դիակին գրպանները։ Աչքի զարնող բան մը չկար անոնց մէջ. քիչ մը դրամ, ժամացոյց մը եւ շղթայ մը, յուշատետր մը որուն մէջ ամերիկեան թերթերէ առնուած կտրօններ կային՝ առեւտրական խնդիրներու վերաբերեալ, սիկարէթի տուփ մը, լուցկիի արծաթ պահպանակ մը եւ զմելի մը։

Ոչ եւ է նամակ կամ ոչ եւ է հետք չկար մարդուն ինքնութիւնը ստուգելու համար։ Բայց յանկարծ գաղտնի ոստիկանը բաճկոնակին գրպանէն հանեց ճմռթկուած այցաքարտ մը զոր ոստիկանապետին յանձնեց անմիջապէս։

— Ասկէ աւելի կարեւոր բան մը չկայ, բսաւ ու կարդաց — Թոմըս Պրէտմոր, 157 Հըմբըր փողոց... Ի՞ր այցաքարտն է թէ ուրիշ մը տուած է իրեն...

— Ամէն պարագայի կը մտնենք լսնումին, զինել տուաւ ոստիկանապետը. անգամ մը այդ հասցէին դիմելը...

Գաղտնի ոստիկանը բառ չարտասանեց ու մօտեցաւ դրան։ Ճէնիսըն հետեւեցաւ անոր։ Գտած էր ինչ որ կը փնտռէր, չէր կրնար այլեւս հրաժարիլ այդ արկածախնդրութենէն.

ԳԼՈՒԽ Բ.

Աւարկութիւն չըրին Ճէնիսընի մեկնումին։ Անունն ու հասցէն տուած էր տասնապետին եւ պէտք եղած բացատրութիւնները վերարկուին բրած ըլլալով, այլ եւս չհետաքրքրուեցաւ իրմով։

Երիտասարդը զգաց սակայն որ ինք անկարեւոր կամ շատ փոքրիկ դեր մը ունէր այդ գործին մէջ. գլուխը կախ՝ դուրս ելաւ շէնքէն ու մօտեցաւ գաղտնի ոստիկանին։

— Կրնա՞մ ձեզի հետ գալ, հարցուց անոր՝ քիչ մը վախնալով իր յանդգնութեան համար. կ'ուզեմ ձեզի ընկերանալ եթէ թոյլ կուտաք...

Ուօմբըղլ որ շփոթած երեւոյթ մը ունէր, կանգ առաւ ու զննելով նայեցաւ երիտասարդին, լապտերին լոյսին տակ վերէն վար չափեց զայն ու ժպտեցաւ։

— Օ՛հ, գո՞ւք էիք որ տեսաք այնպէս չէ՞...

—Այո, ես էի որ տեսայ, ամէն ինչ տեսայ, պատասխանեց Ճէնիսըն

— Ինչո՞ւ ինծի հետ գալ կ'ուզէք, հարցուց ոստիկանը։

— Որովհետեւ տեսնողը ես էի, հիմա կ'ուզեմ լսել...

Ուօմբըղլի խնդաց։ Դիւրին էր այդ խնդուքը բայց ներողամիտ չեղա մը կար անոր մէջ. գլուխը թօթվելով համբուն շարունակեց

— Ինչո՞ւ չէ, կրնաք գալ, արդէն չեմ գիտեր թէ Հըմպըր փողոցը ուր է. նորեկ եմ այս թաղին մէջ. երէկ հասայ եւ հիմա այս փորձանքը պատահեցաւ։

— Ես գիտեմ Հըմպըր փողոցը, պատասխանեց Ճէնիսըն օգտակար ըլլալու փութկոտութեամբ. երկու վայրկեան չի տեւեր, Քարթրայթ Կարտընսին շատ մօտ է. կրնամ ձեզ առաջնորդել։

Քանի մը քայլ առաջացան ու երբ ճամբուն դիմացի կողմը հասան, Ճէնիսըն հարցուց.

— Կարծեմ գաղտնի ոստիկան էք...

— Այո, պատասխանեց Ուօմբըղլ. ոստիկան – տասնապետ Սկոտլընտ Եարտի ոճիրներու քննութեանց բաժինէն.

— Շատ հետաքրքրական զբաղում ունիք...

— Երբեմն, ըսաւ ոստիկանը խնդալով. երբեմն ալ ընդհակառակն, շատ տափակ զբաղում...

— Բնաւ չէի կարծեր...

— Այո՛, այո՛, չափազանց տափակ, միօրինակ...

Ճէնիսըն որ շնորհիւ իր երեւակայութեան բոլորովին տարբեր գաղափար ունէր գաղտնի ոստիկաններուն մասին, մտածեց այդ պատասխանին վրայ. տարբեր տեսակէտ ունէր նաեւ գաղտնի ոստիկաններու արտաքին երեւոյթին մասին. Ուօմբըղլին երբեք ոստիկանի չէր նմաներ. սովորական մարդ մըն էր, երիտասարդ մը որուն նմանները ամէն օր կը տեսնէք փողոցին մէջ։ Բայց տարակոյս չունէր որ անիկա իրաւցնէ ոստիկան էր. հետեւաբար սկսաւ ուսումնասիրել զայն

— Ձեր կարծիքով գաղտնի ոստիկան մը ի՞նչ կարողութիւն կամ ձիրք պէտք է ունենայ, հարցուց Ճէնիսըն, մարդուն մը ներկայութեան հանուած աշակերտի մը ճշտով։

Ուօմբըղլի դարձեալ խնդաց։

— Առողջ դատողութիւն, ըսաւ։

— Ուրի՞շ...

— Եթէ կ'ուզէք դարձեալ առողջ դատողութիւն, միշտ առողջ դատողութիւն. ի հարկէ չգիտեմ պարզեմ թէ առողջ դատողութիւնը ինչ է, բայց, կը կրկնեմ, միշտ առողջ դատողութիւն... Հըմպըր փողոցն ենք, մեր ուզած թիւը 157...

Տունը շատ մօտ էր։ Ոստիկանը զանգակը զարկաւ ու պատուհանէն՝ մութին մէջ երեւցաւ մարդու մը գլուխը։

— Ի՞նչ կայ, ո՞վ է, հարցուց մարդը.

— Պ. Պրէտմորի տո՞ւնն է սա, հարցուց ոստիկանը. ինքը այստե՞ղ է...

— Ես եմ, պատասխանեց մարդը. ինչ կ'ուզէք...

Ուօմբըղլի նայեցաւ ամայի փողոցին մէկ ծայրէն միւսը. յետոյ նայելով շարունակեց.

— Կը ցաւիմ որ ձեզ անհանգիստ ըրինք Պ. Պրէտմոր. Քարթրայթ Կարտընսի մէջ մէկը յանկարծամահ եղաւ իր գրպանէն այցաքարտ մը գտանք կրնա՞ք վար իջնել եւ ըսել թէ կը ճանչնայի՞ք զինքը...

— Սպասեցէք...

Երբ պատուհանը գոցուեցաւ ոստիկանը դարձաւ Ճէնիսընին.

Պարզուեցաւ. մեռնողը Պրէտմոր չէ, բայց այս մարդը կրնանք ճանչնալ զայն, սակայն պէտք է սպասել.

Ճէնիսըն ժամանակ չունեցաւ բան մը ըսելու ու դէմ ենթադրութիւններ ընելու. դուռին մէջ երեւցաւ Պ. Պրէտմոր դիշերանոցով ու լամբար մը ձեռքը. Բարձրահասակ, միջին տարիքով, հիւծած ու մելամաղձոտ արտայայտութեամբ մէկն էր ան. սպիտակ բեղերը կը տեսնուէին իր սեւ մազերուն ու մօրուքին մէջ եւ յայտնի էր թէ տառապանք ու անձկութիւն տեսած էր իր կեանքին մէջ։

(Շար.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration — ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	160 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 20 ՅՈՒԼԻՍ — VENDREDI 20 Juillet 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2551 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱԽՏԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ, "ՓԻՆՏԷՐ,,Ի ՎՐԱՅ...

»»»··«««

Ինչ խօսք որ, գաղութներու ինքնապաշտպանութեան ամէնէն առաջին եւ ամուր պատուարներէն մէկն ալ դպրոցն է։ «Դպրատունը» — հին օրերու պատկերալից բացատրութեամբ։

Արդ, ի՞նչ վիճակի մէջ են մեր դպրոցները։ Ի՞նչ պայմաններու մէջ «աւանդ կը ջամբեն ազգային մանկութեան»։

Այստեղ չպիտի խօսինք դպրոցներու կրթական մակարդակին վրայ։ Ոչ ալ պիտի քրքրենք դասագրքի կամ վարժապետի խնդիրները, որոնք առանձին ուսումնասիրութիւն կը պահանջեն։

Պարզ է մեր հարցումը եւ պիտի ամփոփուինք անոր սահմաններուն մէջ։

Հարիւրաւոր դպրոցներ ունինք ամէն տեղ։ Ուր որ հայկական կեդրոն համրանք մը թաղած է, անոնցմէ ծաղկոց մը հայերէն հնչել կուտայ։

Բայց, ի՞նչ պայմաններու մէջ։

Երէկ հրատարակեր էինք Պէյրութի մեր թղթակցին խղճամիտ ուսումնասիրութիւնը, Լիբանանի դպրոցներու մասին։

Թղթակիցը կազմած է վիճակագրական պատկերը այդ բաղմահոյ գաղութին, ուսուցիչներով, աշակերտներով եւ տարեկան ծախքով։ Պատկեր մը, որ դժբախտաբար տակէ տակ չարուած է, փոխանակ աղիւսակի ձեւով երեւալու։

Ինչ կ'ըսեն այս թուանշանները՝ փռուած մէկուկէս սիւնակի վրայ.—

Լիբանանի 34,000 հայութիւնը ունի 26 ազգ. դպրոց կամ մանկապարտէզ, 66 ուսուցիչ, 61 ուսուցչուհի, 959 աշակերտ նախակրթարանի, 757 աշակերտուհի, 932 աշակերտ մանկապարտէզի եւ 878 աշակերտուհի։

Համագումար՝ 3226 աշակերտ։ Տարեկան ելմտացոյց՝ 19,785 սուրիական ոսկի։ (Մէկ սուրիական ոսկին քսան ֆրանք է, ուրեմն՝ 395,570 ֆրանք)։

Ասոնք՝ «լուսաւորչական» դպրոցներն են։

Կաթոլիկները կը պահեն վեց դպրոցներ, 1635 աշակերտ — աշակերտուհիներով. իսկ բողոքականները՝ չորս դպրոցներ, մօտ 1100 աշակերտներով։

Ուրեմն, 3226 + 1635 + 1100 — համագումար 5961 տղաք եւ աղջիկներ դպրոց կ'երթան, տարրական կրթութիւն մը ստանալու համար։

Դեռ չենք հաշուեր օտար դպրոցներու հայ աշակերտները, որոնք չոչափելի թիւ մը կը կազմեն։

Կրկնենք հարցումը,— ի՞նչ պայմաններու մէջ կը պահուին այս դպրոցները։ Ինչպէս կրթական շէնքե՞ր են ասոնք, թէ զոմեր եւ բակեր, ուր ոչ միայն մանկավարժութիւնը կը խաչուի, այլ եւ աշակերտութիւնը։

Պատասխանը պիտի առնենք Լիբանանի թղթակցութենէն. բայց գիտենք որ պատկերը տարբեր չէ նաեւ ուրիշ գաղութներու մէջ։

— «Բացի մէկ - երկու դպրոցներէ, միւսները տախտակաշէն են, չոր գետիններ, երբեմն առանց առաստաղի, առանց դասարաններու զատ - զատ բաժանումներու։ Բոլոր աշակերտութիւնը կը հաւաքուի մէկ սրահի մէջ, ամէն անկիւն դասարան մը կազմելով։ Դպրոցները գրկուած են ոյժ եւ է հաստատութեան կալուածէ, պետական աջակցութենէ եւ կապուած են տարեթոշակներու վտիտ եկամուտին։ Իսկ այդ եկամուտը ուսուցիչներու ամսականներուն կէսը չի գոցեր, ո՞ւր մնաց շինութիւնները, բարելաւումները...»

Այս համառօտ նկարագրութիւնը կրնա՞յ ներկայացնել ամբողջ ողբերգութիւնը։

Ո՛չ։ Մենք աւելին գիտենք ոչ միայն Լիբանանի եւ Սուրիոյ, այլ եւ Միջագետքի, Յունաստանի, կամ Պուլկարիոյ մասին։

Մանաւանդ այս նոր գաղութներուն մէջ, ամէն տեղ ալ խրանոյ գամուած տախտակներ, մթերանոցներ կամ ապաստարաններ են որ դպրոց կը կոչուին (յաճախ ծառայելով իբրեւ եկեղեցի)։

Եւ, այո՛, ընդհանրապէս միեւնոյն «սրահ»ին մէջ է որ կը պահուին բոլոր դասերը, առանց դասարանական բաժանումներու։ Միաժամանակ չորս կամ վեց ուսուցիչներ դաս կ'աւանդեն նոյն յարկին տակ, չորս — չորս նստարաններու առջեւ։

Նստարան — գրասեղանն իսկ պերճանք են շատ մը դպրոցներու համար։ Անոնց դերը կը կատարէ նախապատմական «մինտէր»ը, ինչպէս Թուրքիոյ «մէտրէսէ»ներուն մէջ։

Ուրեմն, այս նախնական, այս խայտառակ պայմաններուն մէջ է որ կը դաստիարակուի նոր սերունդը, աշխարհի պաղատաներուն վրայ, արեւելքէն մինչեւ արեւմուտք։ Եւ այս՝ աւելի քան տասը տարիէ ի վեր։

Ինչո՞ւ, համար Որովհետեւ աղքատ եւ անտո՞ւն ենք։

Մի՛ հաւատաք։ Երէկ, երբ տուն — տեղ ունէինք, երէկ ալ այսպէս էինք։

Կրթասէր ենք, ուսումնական ենք, Արեւմուտքի ջահակի՞ր — ներն ենք Արեւելքի մէջ, — բայց, դպրոցը, դպրոցին շէնքը, գրասեղանը, ուսուցիչը, թոշակը, այս բոլորը «ի միջի այլոց» բաներ են մեզի համար։ «Այսպէս ալ կ'ըլլայ, այնպէս ալ»։

Եւ դուք ամէն տեղ ու ամէն օր կը տեսնէք որ մարդիկ սիրով կը ծախսեն անձնական հաճոյքի, բանկայի, վեղարի կամ շապիկի համար, յոյն կամ ասորի սուրբի մը եկեղեցի պատկերին համար, աւելի չէնք մոմակալներ եւ շուրջառներ գնելու համար, իսկ երբ կարգը կուգայ դպրոցին, բոլորն ալ անկարողութեան, «քրիզ»ի կը մատնուին...

Կրնա՞ք հաւատալ թէ՝ պանդխտութեան տասը տարիներու ընթացքին ինչքան ծախսուած է ժամ շինելու կամ զարդարելու համար, եւ ինչքան բաժին հանուած է կրթարանի։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

12 ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐ ԴԷՊԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՋՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Սամոսի բացերը, թրքական ջուրերուն մէջ սպաննուած անգլիացի սպային դիակը գտնելու համար, 12 անգլիական մարտանաւեր խուզարկութիւն կը կատարեն։ Օդանաւեր ալ յատկացուած են այս աշխատանքին, որուն կ'աջակցին Թուրքերը։

Էնկիւրիի անգլիական դեսպանը պահանջեց խառն յանձնաժողով մը կազմել, տեղակալ Բոպինսընի սպանութեան պարագաները լուսաբանելու համար։ Այս առթիւ, առաջարկեց որ «Վէնտըրն» յածանաւը խարիսխ նետէ Գուշ Ատասի (Սքալանովա), որպէսզի անգլիացի սպաներ կարենան տեսակցիլ թրքական իշխանութեանց հետ եւ միասին կատարել քննութիւնները։

Երէկ Սամոս հասաւ «Քուին Էլիզապէթ» զրահաւորը, ծովակալ գրօշով եւ հրամանատարութեամբ Միջերկրականի տորմիղի սպարապետին, ծովակալ Սըր Ուիլեըմ Ֆիշըրի։

Անգլիական կառավարութիւնը շատ ծանր կը նկատէ տեղակալ Բոպինսընի սպանութեան խնդիրը եւ պիտի պնդէ որ խիստ քննութիւն կատարուելով, իրենց արժանի պատիժը ստանան յանցաւորները։ Կը պահանջէ նաեւ ներողութիւն եւ տուգանք։

Վերջին լուրերու համաձայն, թրքական կառավարութիւնը կը դժկամակի հաւանիլ խառն յանձնաժողովի մը կազմութեան։ Բայց եւ այնպէս, այս դէպքին հետեւանքով Ըսմէթ փաշա յետաձգեց իր ամառնային արձակուրդը, իսկ պատերազմական գործավարը դէպքին վայրը գնաց։

∴ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ հարցումներ եղան այս դէպքի մասին։ Արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ՝ «Տըվքնշիր» մարտանաւին մակոյկը թրքական ցամաքէն 100 եարտա հեռու կը գտնուէր, երբ տասը զինուորներ երեւցան եւ հալածեցին։ Մակոյկը անմիջապէս հեռացաւ, բայց թուրք զինուորները կրակ բացին, սպաննելով տեղակալ Բոպինսըն եւ թեթեւապէս վիրաւորելով ուրիշ տեղակալ մը։ «Այս լուրերուն վրայ, անմիջապէս խնդրեցի թրքական դեսպանէն որ գայ զիս տեսնելու եւ պարզելով մանրամասնութիւնները, իր ուշադրութիւնը հրաւիրեցի դէպքին ծանրութեան մասին։ Ֆէթհի պէյ յանձն առաւ անմիջապէս հեռագրել իր կառավարութեան. Մեր դեսպանին ալ անհրաժեշտ հրահանգները տուի»։

Ուրիշ դէպք մըն ալ Ամերիկացիներու դէմ...

Պոլսէն կը հեռագրեն յուլիս 18 թուականով.—

Երկու Ամերիկացիներ, Փրոֆ. Գորտըն եւ կինը, որոնք մակոյկով ճամբայ ելած էին դէպի Յունաստան, կիրակի օր գերի բռնուեցան եօթը թուրք զինուորներու կողմէ։ Թուրքերը նախատեցին Ամերիկացիները եւ կողոպտեցին անոնց դրամն ու գոյքերը եւ նոյնիսկ Տիկ. Գորտընի հագուստներուն մեծ մասը։ Սակայն ուրիշ զինուորական խումբ մը օգնութեան հասնելով, ձերբակալեց յանցաւորները։ Տէր եւ Տիկին Գորտըն անմիջապէս խնդիրը հաղորդեցին Պոլսոյ ամերիկեան դեսպանատան, որ միջոցներ ձեռք առաւ։ Գոյքերուն մեծ մասը վերադարձուեցաւ։ Թուրք զինուորները բանտարկուած են եւ պիտի դատուին։

ԵՐԵՔ ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐ ՍԹԱՎԻՍՔԻԻ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԹԱՐՏԻԷՕ ՃԱՆՐԱՊԷՍ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ ՇՕԹԱՆԸ

Չորեքշաբթի օր, Սթավիսքիի գործին քննիչ յանձնաժողովը վերսկսաւ իր աշխատանքները, վկայութեան կանչելով երեք նախկին վարչապետներ՝ Պ. Պ. Լավալ, Թարտիէօ եւ Շօթան, ինչպէս եւ ներքին գործերու նախկին նախարար մը, Պ. Մալվի։

Ամէնէն ցնցողը Պ. Թարտիէօյի վկայութիւնն էր։ Նախկին վարչապետ (որ անպաշտօն նախարար է ներկայ դահլիճին մէջ), առանց ներկայացաւ ոչ միայն իբրեւ զանգատող, այլ եւ իբրեւ ամբաստանող։ Իրողաթները մանաւանդ ուղղուած էին Պ. Շօթանի դէմ, որ բուռն կերպով բողոքեց, երբ երկու նախկին վարչապետները դէմ դիմաց հանդիպեցան, բայց Պ. Թարտիէօ պնդեց իր բառերուն վրայ եւ յայտարարեց թէ բառ մը եւս չառներ։ Իր գլխաւոր ամբաստանութիւնն այն էր թէ Պ. Շօթան չէր կրնար տեղեակ չըլլալ Սթավիսքիի գործին, թէ իբրեւ փաստաբան եւ թէ իբրեւ նախարար։ Գայթակղութեանց գլխաւոր դէպքերը տեղի ունեցած են 1932 մայիս 8էն սեպտեմբեր 15 եւ 1933 դեկտեմբեր 22էն 1934 յունուար 27, երբ կամ ներքին գործերու նախարար եւ կամ վարչապետ էր Պ. Շօթան։ Ցետոյ յիշեց թէ բազմաթիւ փորձեր կատարուած են գործը խեղդելու համար, իսկ երբ երեւան ելաւ, շուտեցին Սթավիսքին հետապնդել ողջ եղած ատեն։ Իր ամէն մէկ խօսքը բազմոց մեղադրանք մըն էր եւ յանձնաժողովին արմատական անդամները պահանջեցին որ անմիջապէս դէմ դիմաց հանուին երկու նախկին վարչապետները, ինչ որ տեղի ունեցաւ գիշերանց։

Պ. Թարտիէօ միեւնոյն ատեն յայտարարեց թէ խարդախութիւններ կատարուած են Սթավիսքիի չէքերուն վրայ, որոնց մէկը 300,000 ֆրանք, յարմարցուած է իր անունին, զինքը վարկաբեկելու համար։ «Այս զարշելի եւ տմարդի դրպարտութիւնը տուն տուաւ ժամուկի պայքարի մը որ տեւեց երկու երեք ամիս։ Ես պէտք չունիմ ինքզինքս պաշտպանելու, բայց այս Սթավիսքիի ամբողջ գործերը կապ ունին այս մեքենայութեան հետ եւ ես ձեզի կը ներկայանամ ոչ միայն իբրեւ զանգատող, այլ եւ իբրեւ ամբաստանող վկայ»։ Պ. Թարտիէօ ամբաստանեց նաեւ Ապահովութեան տեսչութիւնը, որ տարիներով անպատիժ ձգելէ յետոյ Սթավիսքին, թոյլ տուաւ որ փախի մեկնի եւ անհնարին ըլլայ։ «Սթավիսքի Փարիզէն հեռացաւ դեկտեմբեր 24ին։ Ապահովութեան տեսչութիւնը զայն փնտռելու հրաման ստացաւ դեկտեմբեր 25ին, սակայն ձերբակալման հրամանագիրը ապահովութեան տեսչութեան գրասենեակներուն մէջ մնաց 2-3 օր։ Եւ հրամանագիրը գործադրուեցաւ յունուար 8ին, դիակի մը վրայ։ Սթավիսքի ինչո՞ւ ինքզինքը չսպաննեց Փարիզի մէջ, եթէ անձնասպան ըլլալու միտք ունէր...»։

Գիշերը, երբ երկու նախկին վարչապետները դէմ դիմաց հանուեցան, Պ. Շօթան հերքելով եղած վերագրումները, փաստեր պահանջեց, մանաւանդպէս չէքերու խարդախութեան մասին։ Ինչպէս ըսինք, Պ. Թարտիէօ պնդեց իր ամբաստանութիւններուն վրայ։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԶԵԿՈՅՑԸ ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԲՌՆԱԳԱՂԹԻ ՄԱՍԻՆ

»»»··«««

ԹԷ ԿԸ ՀԵՐՔԵՆ, ԹԷ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԵՆ, ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄՆԵՐ ԽՈՍՏԱՆԱԼՈՎ

Յուլիս 14ին, Թուրքիոյ գործավարներու խորհուրդը ժողով գումարելով, լսեց Ներքին գործավարին քննութեան տեղեկագիրը եւ պէկոյց մը հրատարակեց։ Զեկոյցը կը խոստովանի թէ «վերջերս կարգ մը պարբերաթերթերու հակասեմական հրատարակութիւնները խռոված են Թուրքերու եւ Եահուտիներու յարաբերութիւնները», թէ «կառավարութիւնը յարմար չի դատեր պարզել երկու կողմէն գործավարին բռնած դիրքը», թէ եղած քողարկումներուն մէջ կը գտնուի «այն կարծիքը թէ Եահուտիները կը յամառին օտար լեզուի եւ մըշակոյթի վրայ մնալ եւ թէ կարգ մը Հրեաներ լրտես եւ Երկրին ապահովութեան համար վնասակար են»։ Յետոյ կը շարունակէ.—

Յունիսի կէսէն սկսեալ, ժողովուրդին մէջ զրոյց կը շրջի նաեւ թէ կառավարութիւնը կ'ուզէ Թրակիայէն հեռացնել Հրեաները, մասնաւոր միջոցներով եւ ճնշումներով։ Այս պայմաններու մէջ գործերը հաշուեյարդարի ենթարկելու եւ Պոլիս մեկնելու շարժումը Չանաք Գալէի մէջ ծայր տուաւ յունիս 24էն սկսեալ, իսկ Թրակիոյ զանազան մասերուն մէջ Յունիս 30էն ի վեր։

Կեդրոնի կառավարութիւնը, յուլիս 3 — 4ին իմանալով այս իրողութիւնները եւ ձեռնարկները, վճռական հրամաններով միջամտեց, վերջ տալու համար այդ կացութեան։ Առաջին լուրերէն եւ բողոքներէն հասկցուեցաւ որ 100ի չափ Հրեաներ Պոլիս մեկնած են տեղական ճնշումներու հետեւանքով։ Թէ այս առաջին լուրերուն եւ թէ յուլիս 3—4ին եւ 4ին յանկարծ ընդարձակուող հոսանքին վրայ, կառավարութիւնը յուլիս 4ին ազդու միջոցներու դիմեց եւ վճռապէս կեցուց դէպքերը։

Մինչեւ հիմա տեղի ունեցած դէպքերը այսպէս կարելի է ամփոփել.—

Թրակիոյ եւ Չանաք Գալէի մէջ գտնուող տեղացի եւ օտար 13,000 Եահուտիներէն ընդամէնը 3000 հոգի Պոլիս մեկնած են։ Գաւառներու եւ Էտիրնէի մէջ պօյքոթի ձեռնարկներ եղած են։ Յուլիս 3 — 4ի գիշերը, կարգ մը աւարառու (չափուլճու) տարրեր Գըրգլար Էլիի մէջ ձեռնարկած են աւարի տալու Եահուտիներու տուները։ Շուկային եւ խանութներու վրայ չարածուած, աւարառութիւնը զսպուած է, եւ այս միջոցին 65 տուներ թալանուած են։

Այս բոլոր դէպքերու ընթացքին, ոստիկան — զինուոր մը նահատակուած եւ Եահուտի մը վիրաւորուած է։ Աւելի գուրս անձի կորուստ կամ վիրաւորման դէպք տեղի ունեցած չէ։

Վերոյիշեալ դէպքերուն վրայ կառավարութիւնը հետեւեալ միջոցները ձեռք առած է.—

Ա. Ամէն կողմ այնպէս կարգադրուած է որ պաշտօնեաները իրենց միտքը ազատ ամէն տեսակ քարոզութեանց ազդեցութենէն եւ լրջօրէն արդարակերտ կացութեան։ Իսկ վարչական եւ դատական հետապնդումի ենթարկուած են այն պաշտօնեաները որոնք դէպքերու ընթացքին անհատական գործունէութիւն մը ունեցած եւ իրենց ընթացքով եւ ձեւերով թոյլատու գտնուած են։

Բ. Բուռն կերպով հետապնդուեցաւ Գըրգլար Էլիի դէպքը եւ հետապնդումը կը շարունակուի։ 3 — 4 յուլիսին Եահուտիներու տուներէն գողցուած ապրանքներուն հարիւրին 75էն աւելին մինչեւ հիմա երեւան հանուած եւ տէրերուն վերադարձուած են։ Ընդհանուր դատախազութիւնը ձերբակալած է գրգռիչները եւ յարձակողները եւ անոնց յանցանքին համաձայն հետապնդում կը կատարէ։ Կը վերադառնան այն Եահուտի հայրենակիցները որոնք դէպքին վրայ իրար անցած եւ վախէն հեռացած էին։

Գ. Բոլորին հաղորդուեցաւ եւ կը հաղորդուի թէ վերադարձի ու եւ է արգելք չկայ անոնց համար որոնք ուրիշ կողմեր հեռացած էին, իրենց գործերը հաշուեյարդարի ենթարկելով եւ կամ վախնալով։ Կառավարութիւնը այնպէս կը նկատէ թէ, բացի Գըրգլար Էլիի աւարառութենէն, մնացեալ ամէն տեսակ առուծախի եւ առնելիք — տալիքի գործողութիւնները դատական իշխանութեան կը վերաբերին։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՇՕԹԱՆԻ ԵՂԲՕՐ ԱՂՋԻԿԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

Դիրքապին դէպք մը եւս պատահեցաւ չորեքշաբթի օր։ Օ. Ժաքլին Շօթան, նախկին վարչապետին եղբօր աղջիկը, 22 տարեկան, անձնասպան եղաւ իր բնակարանին մէջ, ատրճանակը ուղղելով ալ քունքին։ Աղջիկը ջղային էր եւ կը գարմանուէր երկար ատենէ ի վեր, բայց ընտանիքներ կը պնդեն թէ Շօթան ընտանիքին դէմ մղուած պայքարն ալ խորապէս ազդած էր իր վրայ։ Աւշադրաւ է որ դատական նախարարը յատկապէս քննութիւն կատարել տըւաւ յատուկ պաշտօնեաներու միջոցաւ եւ պաշտօնական գեկոյց մը հրատարակեց։ Հայրը, Մօրիս Շօթան, Փարիզի ոստիկանութեան փոխ — վերատեսուչն էր եւ պատերազմին մէջ սպաննուեցաւ 1914ին։

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՆ

«Ազդակ»ի մէջ կը կարդանք (12 յուլիս).—

Ապրիլ 29ին, Նահատակաց սգատօնին միջոցին, եկեղեցիի բակին մէջ պատահած արիւնալի դէպքին առթիւ երկու անմեղ ընկերներ ձերբակալուած էին։

«Միացեալ»ի վատահամբաւ հերոսները ուզելով անպայման մէկ երկուքի վզին փաթթել Գասպեանի վրայ արձակուած գնդակի յանցանքը, ամէն միջոցի դիմեցին։ Վիրաւորը ինքը եւ եօթը սուտ վկաներ թէ ոստիկանատան մէջ եւ թէ հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ ամբաստանեցին ընկ. Միհրան Սոլադեանը իբրեւ գնդակ պարպող եւ ընկ. Յարութիւն Գաթրճեանը, իբրեւ դէպքի միջոցին յարձակում գործող։ Սակայն կարելի չէ ճշմարտութիւնը ծածկել աւելին տակ։ Ցանուբերեք պարկեշտ եւ չէզոք վկաներ հարցաքննիչ դատաւորին ներկայանալով, մերժեցին եղած գիտումնաւոր ամբաստանութիւնը։ Եւ առն դատարանի հարցաքննիչ դատաւորը երկու ամիս քննելէ յետոյ խնդիրը, համոզուեցաւ թէ հակասական վկայութիւններու հիման վրայ կարելի չէ նոյնիսկ բնոյթ տալ գործին եւ բանտը պահել ամբաստանուածները։ Երկու ընկերները երաշխաւորութեամբ ազատ արձակուեցան։ Վստահ ենք որ դատավարութեան արդիւնքը բացարձակ անպարտութիւն պիտի ըլլայ։

Պատմական վանք մը վառեցաւ

Յուլիս 16ին հրդեհ մը աւերեց Մեգասպելիոն վանքը (Պելոպոնէս, Յունաստան), որ դարաւոր պատմութիւն ունի եւ թանկագին հնութիւններ կը պարունակէ։ Այս մենաստանին վանականները 1827ին յաջողութեամբ կռուած են Թուրքերուն դէմ, եւ մինչեւ այսօր կը պահէին վառօդարան մը որ պայթեցաւ աղէտի պահուն։ Բազմաթիւ ձեռագիրներ եւ բիւզանդական կայսրերէն մնացած յիշատակներ ու նշխարներ փճացան, ինչպէս եւ գրադարանը որուն կորուստը անդարմանելի է Յունաստանի եկեղեցական պատմու —

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԲԱՐԲԱՐՈՍՈՒԹԵՆԷՆ ՅԵՏՈՅ ԿԵՂԾԻՔԸ

— oo —

Թուրքիոյ մէջ, Հրեաներու անակնկալ տեղահանութիւնը բաւական յուզում յառաջ բերած է ոչ միայն հրեայ շրջանակներու, այլ եւ, ընդհանրապէս բոլոր ոչ-Թուրքերու մէջ: Հակառակ կատարուած պաշտօնական յայտարարութեանց, ստոյգ է որ այդ «հանրապետական քաղաքացիները» տեղահան են եղած կեդրոնի հրամանով:

Մարդ չափազանց միամիտ պէտք է ըլլայ, հաւատալու համար թէ, ինչպէս, ներքին նախարար Շիւքրի Գայան, Ազգ. Ժողովի նախագահ Քեազիմ կամ վարչապետ Ըսմէթ այդ տեղահանութեան տեղեկացած են Հրեաներուն Պոլիս գալէն վերջ: Թրակիան Անատոլուի հեռաւոր ծայրը չէ. ոչ ալ՝ Երզնկայի սոււ կայսրութեան մէկ ծայրագաւառը: Պոլսոյ քթին տակ, եւ, հետեւաբար, չափազանց մօտ ըլլալով, անկարելի էր տեղական պաշտօնէութեան ձեռնարկն ըլլալ, ինչպէս կը ճգնին բացատրել Թուրք պաշտօնական անձեր ու թերթեր: Մնաց որ, «Վագըթ»ի մէկ խմբագիր գաղթող Հրեայի մը հետ խօսակցութեան պահուն կ'ըսէ արդէն թէ «կուսակալը շատ ազնիւ անձ մըն է» — «Այո, կը պատասխանէ Հրեան, գիշեր ցերեկ մէկտեղ էինք, բայց…»:

Այդ «բայց»ն է, արդէն, ամէն ինչ բացատրողը: Եթէ կ'ուզէք, նոյն իսկ, կարելի է Հրեային ու Թուրք կուսակալին այդ մտերմութիւնը ընդհանրացնել եւ տարածել վրան հրեայ ամբողջ բնակչութեան եւ Թուրք ամբողջ պետական կազմին վրայ: Ու սխա՞լ կ'ըլլար ըսել թէ թէ հրեայ տարրն ու Թուրք պետութիւնը «գիշեր ցերեկ մէկտեղ էին, բայց»…

Անդրադառնալէ առաջ այդ «բայց»ին վրայ, գիտել տանք որ Թուրք մամուլները, կատարուած արդարացումներու իրենց փութկոտութեան մէջ, ինկած են ուրիշ մեղադրանքի մը տակ: Այսպէս, երբ անոնք միաձայն կ'ըսեն թէ՝ կեդրոնը տեղեակ չէ կատարուածէն, եւ կ'ընդունին որ հազարներով հրեայ քաղաքացիներ քանի մը ժամուան մէջ թողած ու մեկնած են իրենց բնակավայրերը, խոստովանած կ'ըլլան թէ Թուրքիոյ մէջ այսօր ալ կարելի է, ուրեմն, որ ցեղական ճնշել, նեղել, կողոպտել, քարկոծել ու սպառնալ՝ հակառակ «հանրապետական» բոլոր մեծխօսիկութիւններուն, եւ բազմաթիւ քաղաքացիներ ստիպել որ լքպապատառ փախին իրենց ծննդավայրերէն:

Էնկիւրի, ուրեմն, ինքզինք գլած է այս երկսայրի սուրին միջեւ ու չի կրնար փրկուիլ: Կամ այն է որ ինք է հրամայած եւ, հետեւաբար, հիմա կը սուտ եղածը վերագրելով տեղական պաշտօնէութեան, եւ կամ իրապէս լուր չունի, որով նոր Թուրքիան ալ՝ մազաչափ չի տարբերիր Էնվէրներական շրջանի Թուրքիայէն:

Տարակոյս չկայ թէ Թուրքիոյ մէջ, ուր այդքան խիստ մենատիրութիւն մը կայ, որ եւ է պաշտօնեայ չի կրնար ինքնագլուխ կատարել այդպիսի կարգադրութիւն մը:

Արդէն, դէպքերը իրենց բնոյթով ու ծաւալով եւս կը ժխտեն այդպիսի հաւանականութիւն մը: Էնկիւրի ի՞նչ ըսել կ'ուզէ.— Ջանաքքալէ, Էտիրնէ, Թոսոսթոյի, Գըրքլար-էլի, Չորլուի եւ Թրակեան այլ քաղաքներու մէջ միաժամանակ կատարուած այս տեղահանութիւնը եթէ տեղական պաշտօնէութեան գործն է, ապա, ուրեմն բոլոր այդ վայրերուն պաշտօնէութիւնները ներքին գաղտնի համաձայնութի՞ւն մը գոյացուցած են ամբողջ Թրակիայէն հեռացնելու համար հրեայ բնակիչները: Աւելի, արդէն, հակապետական կամ հակակառավարական ձեռնարկ մը կ'ըլլայ, որ կը մատնէ թուլոն ծրագիր մը եւ կազմակերպուած գործ մը: Ու երկուքացութիւնը ալ աւելի անպատուաբեր կ'ըլլայ «հանրապետական» Թուրքիոյ համար:

Կայ եւ ուրիշ պարագայ մը: Այդ տեղահանութեան օրերուն թերթերը տող մը բան չգրեցին, մինչեւ որ Ըսմէթ փաշա յայտարարութիւն մը ըրաւ Ազգ. Ժողովի Գ. նստաշրջանի փակման առթիւ: Ի՞նչ հանելուկ է այս: Պոլիս բազմաթիւ Հրեաներ կը թափուին, ամբողջ բնակչութիւնը կը տեղեկանայ, բայց թերթերը չեն գիտեր…:

Որովհետեւ, կեդրոնէն այդպէս է հրահանգուած:

Մնաց որ, կատարուած տեղահանութեանց պաշտօնական բնոյթը կը հաստատուի նաեւ անհրաժեշտ զուգադիպութեամբ մը:

Այսպէս, ճիշդ այն օրերուն երբ Հրեաները կը տեղահանուէին, թերթերուն մէջ լոյս տեսաւ տեղաւորման «օրէնք»ին պատճէնը. Այդ օրէնքը նոր չէր, ինչպէս գիտել տուաւ Յառաջն ալ իր խմբագրականներով: Ու զայն տասնալի հրատարակած էին նոյն թերթերը քրտական ըմբոստութեան զապուէն վերջ՝ երբ քրտական զանգուածը «լուծելու» ձեռնարկուեցաւ:

Էնկիւրին, որ վարպետ է, ինչպէս ամէն մ՝ Պապը Ալին՝ քողարկելու բոլոր ձեւի զաւաղրութիւնները, այս անգամ ալ փոխանակ յուրր տալու, օրէնքը հրատարակեց…

Ու հիմա, իրար անցեր են: Քննիչ, ապանոյիք, պաշտօնազրկման խօսքեր: Նոյնիսկ, վերադարձի ապառութեան հրահանգ:

Պէտք չէ հաւատալ եւ սատնց: Էնկիւրի կը հետապնդէ արմատական ծրագիր մը: Ու պիտի իրագործէ զայն: Ոչ մէկ կասկած այս մասին: Նախորդ յօդուածով ալ կ'ըսէի,— ասիկա իրեն համար կենաց եւ մահու խնդիր է: Լինել չլինելու խնդիր մը… Ան վճռած է ապրիլ, ու ապրիլ՝ ամէն գինով: Ու ինչ որ հիմա կ'ընէ՝ արգիլահայ գաղթի եւ զինուորական ձեռնարկներու պատրուակին տակ, խաղաղ ժամանակաշրջանի ծրագիր է: «Զինուորական գաղտնի» ասիթ է յոկ:

Որպէսզի փարատած ըլլամ ամէն կասկած, աւելցնեմ որ «վերադարձի ապառութեան» հրահանգէն վերջ, շարունակուած են տեղահանութիւնները նոյն շրջաններուն մէջ: Պուլկարիա ապաստանած են, 6 յուլիսին եւս, բազմաթիւ Պուլկարներ՝ միշտ նոյն ձեւով,— հեւիհեւ, առանց ծախել ծախելու: Ակերթ—Խօրլուէն միշտ կը հասնին նամակներ, որոնք գրուած են յուլիսի երկրորդ շաբթուն եւ նոյնքան աւաղ ձեւով կը պատկերացնեն վիճակը:

Ասնոյնչ որ բոլոր ձեւակերպութիւններն կեղծ են, ու եթէ նոյն իսկ վաղը «վերադարձան» գրուի՝ պէտք չէ հաւատալ ընդայն: Պիտի հրամայուի ու պիտի գրուի: Անկարելի բան չէ որ Հրեաներու իսկ այդ ուղղութեամբ յայտարարութիւններ ընել տան:

Էնկիւրի գիտէ, անշուշտ, որ խաղաղ ժամանակ մեծ աղմուկ պիտի հանէ այդպիսի ձեռնարկ մը: Ու միակ տարբերութիւնը որ գրաւ հայկական ու այժմու ոչ-Թուրքերու միջեւ, սա է որ, նախ՝ զանոնք չջարդեց եւ երկրորդ, Թրակիոյ բոլոր քաղաքներէն միանգամայն տեղահանեց: Վասնզի, կարգով կատարուելու պարագային, ստեղծուելիք աղմուկին հետեւանքով, հնարաւորութիւն չէր ունենար շարունակելու նոյն բանը՝ Մոսքաւ քաղաքներուն մէջ:

Հիմա, մարդիկը ձեռքէ հաներ են ինչ որ ունին: Եթէ նոյն իսկ արտօնուին, ի՞նչպէս պիտի կ'ընեն վերադառնալու: Եթէ չվախնայ իսկ, ի՞նչ ընելու երթայ: Ոչ տուն մնաց ձեռքը, ոչ ալ խանութ.

Այս առթիւ եղած բոլոր հրատարակութեանց մէջ ուշագրաւ է, սակայն, «Ջամանի խմբագրականը: Այս թերթը որ նախկին «Թասվիրը Էֆքեար»ի խմբագրին կողմէ կը հրատարակուի, ամէնէն անկեղծն է եղած այս խնդրին մէջ

Այսպէս, Զիա Զաուէն կը գրէ, «Ի՞նչ է յանցանքը» խորագրով.

«Նախ բանք որ մասնաւոր տեղեկութիւններէ՝ Թրակիոյ գաղթի մասին եւ պաշտօնական գեկոյցներէ է որ իմացանք թէ բաւական թիւով հրեայ հայրենակիցներ գաղթած են կամ ստիպուեր են գաղթել: Մեր հրեայ հայրենակիցները հինէն ի վեր միակ տարրն են որ ամէնէն քիչ հող պատճառած է երկրին, կամ բնաւ պատճառած չէ: Բայց, Հրեաներն ալ պէտք է խոստովանին որ տնտեսական խնդիրներու մէջ պէտք եղածին չափ չեն յարգած երկրին շահերը (ընդգծումները իմս են. Վ. Ի.): Մեր նպատակը զիրենք վիրաւորել չէ: Կ'ընդունինք նոյնպէս որ պէտք է նկատի ունենան իրենց անձնական շահը: Բայց ստիպուած են հաշուի առնել նաեւ շահերը այն երկիրներուն, ուր կը բնակին: Որովհետեւ անկարելի է միշտ այդ երկիրները յանդուգն ենթակայել հակահրէականութեան համար(1): Հրեաները մեզմէ աւելի գիտեն որ այսօր տնտեսութիւնն է աշխարհի առանցքը: Մեր այս տողերով, որուն իւրաքանչիւր բառը կշռելով կը գրենք՝ խնդրին կարեւորութեան պատճառով, նպատակ ունինք Հրեաներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել այս փափուկ կէտին վրայ: Թուրքին հետ շատ դիւրին է ապրիլ: Թուրքերը աշխարհի ամէնէն վեհանձն ժողովուրդն են: Բայց, Թուրքին այս անհման առաքինութիւնը պէտք չէ մինչեւ վերջ շահագործել: Որովհետեւ, վերջ ի վերջոյ մենք ենք որ արիւն թափած ենք այս երկրին փրկութեան համար, եւ հետեւաբար մեր իրաւունքն է պահանջել որ թոյլ տրուի մեզի օգտուիլ երկրին բարիքներէն»:

Կը խորհիմ թէ աւելորդ է մեկնաբանել այս տողերը: Մենք կթան կով չենք, բայց կ'ուզէ ըսել Զիա Զաուէն: Ու եթէ կով կը նկատէք մեզ՝ մենք ալ կ'արացնենք…

Ու կը տեսնէք որ տասը տարիէ ի վեր հետապնդուած ծրագիրն է միշտ: Միշտ նոյն տեսակէտը: Միշտ նոյն քաղաքականութիւնը:

Քաղաքականութիւն մը զոր դժբախտաբար դեռ չըմբռնեցին մեզմէ շատեր, հակառակ բազմաթիւ փաստերու: Մեր մէջ կան դեռ այնպիսի միամիտներ, որ կը կարծեն թէ Թուրքը պիտի ստիպուի օր մը հաշտուելու… որովհետեւ… «պէտք ունի քրիստոնեաներուն»: Մինչ ահա «կը գրկուի»ն նաեւ հրեայ բնակչութենէն:

Աւելի դաս մը պէտք է ըլլայ մեզի:

Ու միանգամայն անժխտելի փաստութիւն մը թէ՝ մենք եթէ նոյն իսկ Հրեաներու նման ըլլայինք «տարր մը որ ամէնէն քիչ հող պատճառած կամ բնաւ պատճառած չըլլայինք» Թուրքիոյ, անպայման պիտի հալածուէինք— թէ երկրի վարիչներէն եւ թէ այդ երկրին մէջ քաղաքական նպատակներ ու շահեր հետապնդող օտար ուժերէն— որովհետեւ մենք երբեք ընդունակ չենք «ուշադրութիւն դարձնելու փափուկ կէտին վրայ»:

Այսինքն՝ երկրին անհանդարտ շահերը գերադասելու մերինէն: Մինչ «տնտեսութիւնն է աշխարհի առանցքը»:

Տնտեսական ընդունակութիւններով ժողովուրդ ենք, ինչպէս յաճախ կ'ըսենք, եւ այդ է, ուրիշ կարգ մը ընդունակութիւններուն նման, մեր թշուառութեան, եթէ կ'ուզէք մեր վերջին դժբախտութեանց պատճառը, եւ ոչ թէ մեր այս կամ այն անկարողութիւնը:

Այս քանի մը տողերը՝ «ըստ կարգի» անշուշտ

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(1) Թուրքիոյ մէջ հակասեմականութիւն չկայ, ըսին Ըսմէթն ու Շիւքրիւ Գայան: Ճիշդ է ասիկա: Բայց բառ ընդ մէջ պէտք է կարդալ այդ յայտարարութիւնը: Այսինքն՝ Հրեաները կը տեղահանուին ոչ թէ որովհետեւ Հրեայ են, այլ որովհետեւ ոչ-Թուրք են: Վ.Ի.

ՏԵՐԵՒ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ

= • =

Աղեքսանդրիոյ մէջ փրոֆ. Յովհ. Գայաեանի մահը, մեր մէջ կ'արթնցնէ անցեալի շատ տխուր յիշատակ մը:

Ուրեմն 40 տարի դէպի ետ, դէպի Էնկիւրիի առաջին հայ կախաղաններ:

Այն ատեն մատաղատի աշակերտներն էինք մեր գիւղին թաղային վարժարանին: Շահնազարեանի «Հայրենիք»ները մեզի կը բերէին Էնկիւրիի դատավարութեանց մանրամասնութիւնները: Անոնք առաջին հրապարակային դատավարութիւններն էին հայ անդրանիկ յեղափոխականներու: Այդ դատավարութեանց հետեւանքով կախաղան կը բարձրանային Յովհ. Արզումանեան, չորս «Զէյլլոն»ները, Թորոս, Կիւրղէնկ, Միրիճան, Փանոս եւ ուրիշներ: Փրոֆ. Գայաեան, փրոֆ. Թումայեանի հետ միասին կ'ազատին կախաղանէ, շնորհիւ բրիտանական կառավարութեան ազդու միջամտութեան. Աւելորդ է ըսել թէ կախաղան բարձրացող Հայորդիները՝ խանդավառ եւ գիտակից հայրենասէրներ՝ «կեցցէ Հայաստան» գոչելով կը դողացնեն Էնկիւրիի լեռներն ու սարերը. Իրենց հերոսական սխրանքներուն մասին թերթարզբար երգեր կը յօրինուէին եւ գաղտագողի կ'երգուէին Փոքր Ասիոյ քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ:

Սեւ փակագիծ մը: Ընդհ. պատերազմի սկզբնաւորութեան, Գայաեանի արժանեաց հրապարակին վրայ բարձրացող քսան հնչակեան կախաղաններու մէջէն, Տօքթ. Պէնէնէ հետեւեալ հրաշունչ խօսքերը, կը պատկերանան մտքիս մէջ:

— Օր պիտի գայ, որ ամբողջ Թուրքիա իր այս մայրաքաղաք Պոլիսով՝ պիտի ըլլայ աւերակ եւ Հայաստան շէնցօրէն պիտի բարձրանայ իր աւերակներուն վրայէն»…

40 տարի առաջ Էնկիւրիի մէջ կը բարձրանային հայ ֆէտայիներու անդրանիկ կախաղանները: 40 տարի յետոյ, այսօր նորէն Էնկիւրիի մէջ կը զարթնուին հայ նորաստեղծ հանրապետութեան քայքայման հրէշային ծրագիրները:

Աշխարհ ամենայն սրընթաց կ'արշաւէ դէպի պատերազմ: Դէպի քանդում: Դէպի մահացում:

Սրտի սեղմումով մը կը յիշեմ յաճախ ողբացեալ Ուիլսընի հեռատես մարգարէաշունչ խօսքերը արտասանուած ամերիկեան Ծերակոյտին առջեւ՝ իր Եւրոպայէ վերադարձին:

«Անդրադարձա՛յ Հայաստանի տառապանքներուն վրայ: Հայերուն տառապանքը թեթեւցնելու համար, զուր յայնօրէն բացիք ձեր քսակները: Եւ հիմա ամփոփենք մեր ուժերը, որպէսզի տառապանքը չնորոգուի: Ներկայ խաղաղութեան դաշնագիրները չեն կրնար տեւել ամբողջ մը, եթէ անոնք քաղաքակիրթ աշխարհի միացեալ ուժերով չերաշխաւորուին: Այդ պարագային ի՞նչ հակաստեր կը պարզուի ձեր աչքերուն առջեւ»:

Արդէն անանկացած են «քաղաքակիրթ աշխարհի միացեալ ուժերը»: Մահամերձ է Ազգերու Դաշնակցութիւնը

Աշխարհ կը քալէ դէպի հուր, դէպի սուր.

Աւելի քան երբեք ի պատուի է պատերազմի Մողոքը

Իսկ մեր Հայաստա՞ն աշխարհը…

Սալին եւ Մուրճին միջեւ…

Ու իր «սիրելի զաւակունքը» փրցանները

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Աշխարհագրական ընկերութիւն

oooo

Խորհ. Հայաստանի աշխատակիցներէն Յովհաննիսեան յօդուածով մը կը գրէ թէ որոշուած է կազմել Հայաստանի աշխարհագրական ընկերութիւն մը:

Դեռ մինչեւ վերջերս, Հայաստանի ուսումնասիրութիւնը կը կատարուէր անկատ կերպով,— այսպէս ֆրանսիական ուսումնասիրութիւնը կը կատարէր ռազմավարական գործողութիւններ, հողային ուսումնասիրութիւնը՝ պետական յատակագիծերու յանձնաժողովը, եւն.: Կամ արտահանրապետական մարմիններ էին, որ կուգային քննել երկիրը:

Անհրաժեշտ էր մարմին մը, երկրին մէջ կազմուած, որ մանրամասն ծանօթանար երկրին

Հայաստանի աշխարհագրական ընկերութիւնը, որ կը մտնէ բովանդակ Խորհրդային աշխարհագրական նման ընկերութիւններու ցանցին մէջ, նպատակ ունի շաղկապելու երկիրը ուսումնասիրող բոլոր կազմակերպութիւնները

Այսպէս Հայաստանի աշխարհագրական ընկերութիւնը իր մէջ պիտի միացնէ՝

Բուսաբանը եւ կենդանաբանը, որոնք կ'ուսումնասիրեն Հայաստանի բուսական եւ կենդանական աշխարհը,

Երկրաբանը, հանքաբանը, ջրագէտն ու օդերեւութաբանութեան գիտութեանց մասնագէտը, որոնք կ'ուսումնասիրեն Հայաստանի բարձրաւանդակին կազմախօսութիւնը (architectonique), երկրի ընդերքին մէջ պահուած թանկագին հանածոները, կլիմայական գօտիները,

Երկրաբան-քիմիագէտը, երկրաբան-բնագէտը, վերջապէս անտառագէտը, որոնք կ'ուսումնասիրեն ճահիճներու չորացման, ջուրերու օգտագործման, երկրի արտադրական ուժերու բաշխման հարցերը,

Ջերմախտի եւ մակաբուծային հիւանդութեանց մասնագէտները, որոնք կ'ուսումնասիրեն տեղական հիւանդութիւնները,

Հնագէտը եւ ազգագրագէտը, որոնք կ'ուսումնասիրեն երկրին անցեալն ու ֆոլքլորը:

Այսպէս Հայաստանի աշխարհագրական ընկերութիւնը կը դառնայ շատ կարեւոր գործօն մը:

Գրողներու միութիւն

Երբ Պոլսոյ Գրողներու Միութիւնը լուծուեցաւ, որոշուեցաւ կազմել Խորհրդային Գրողներու Միութիւն մը: Այժմ Հայաստան եւս ունի Խորհրդային Գրողներու Միութիւն մը, որ վերջերս, Դ. Սիմոնեանի նախագահութեան տակ, քննութեան առաւ բոլոր այն դիմումները, որոնք կատարուած էին անդամ արձանագրուելու համար այդ Միութեան:

Ներկայացած էին 55 հոգի, բայց մերժուեցան 30ը: Անդամ հռչակուեցան՝

Շիրվանզադէ, Դ. Դէմիրճեան, Աբովի, Դ. Սիմոնեան, Ալազան, Ե. Չարենց, Ա. Բակունց, Ս. Զօրեան, Ա. Վշտունի, Գ. Մահարի, Ն. Զարեան, Վ. Թոթովենց, Էնկս Ալէք (Աթարէկ Էնկոյեան), Վաղարշակ Նորենց, Զանան, Նորայր Դաբաղեան, Ս. Ցակոբեան, Ս. Տարօնցի, Զ. Եսայեան, Գեղամ Սարեան, Մ. Մանուէլեան, Գ. Լեւոնեան, Գուրգէն Վանանդեցի, Յարութիւն Մկրտիչեան, Արտաշէս Ռոկերչեան:

Մշակոյթի տուներ

Հայաստանի կառավարութիւնը վաւերացուց ծրագիր մը, որուն համաձայն յառաջիկայ հնգամեակի ընթացքին պիտի հիմնուին մշակոյթի պալատներ եւ ակումբներ:

Երեւանի Մշակոյթի Պալատը պիտի ունենայ 5000 աթոռ, Լէնինականի Մշակոյթի պալատը 2500 աթոռ: Պիտի հիմնուին նաեւ, հանգստեան եւ մշակոյթի պալատներուն մէջ, ձմեռնային եւ ամառնային թատրոն, մարմնակրթական սրահ, մանուկներու սրահ, տաղաւար մը Կարմիր Բանակի եւ նման ընկերային կազմակերպութիւններու համար:

Անկից զատ պիտի վերանորոգուին եւ կահաւորուին կարեւոր շրջաններու ակումբները:

Երեւանի ապակին

oooo

Սեւակունի (պազալթ) գործարանին կից, գործնական հանքաբանութեան բարձրագոյն հաստատութեան ապակեգործութեան փորձերը փայլուն արդիւնք տուին վերջերս: Ապակին կը պատրաստուի տեղական հում նիւթերով.— շէշսար, հեղուկաւար, զաւառ: Կ'օգտագործուի ելեկտրական հոսանքը: Մինչեւ հիմա եղնդապարէն եւ զաւառէն պատրաստուած ապակին մութ էր, պղտոր: Սակայն վերջին փորձերը տուին ապակիի նոր նմուշներ, որոնք շատ յստակ են եւ թափանցիկ, պատրաստուած են պատուհանի ապակիներ եւ սրուակներ:

Ներկայիս աշխատանք կը թափուի սեւակունի գործարանին որոշ մէկ մասը վերածելու ապակեգործութեան բաժնի, մինչեւ որ կառուցուի ապակիի գործարան մը:

Այս տարուան վերջին եռամսեակին ընթացքին կը սկսի ապակեգործութիւնը, օրական երկու թոն արդիւնաբերութեամբ: Ապակիի գործարանը պիտի հայթայթէ «Արարատ», Արգենիի, գարեջուրի գործարաններուն ապակեղէնները, ինչպէս նաեւ բնակարանային շինութեանց պահանջները.

ՔՐՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

= • =

Յուլիս 7ին Երեւանի մէջ բացուեցաւ քրտագիտական առաջին համաժողովը նախաձեռնութեամբ Հայաստանի Մշակոյթի Պատմութեան բարձրագոյն հաստատութեան:

Համաժողովին կը մասնակցէին Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Ադրբէջանի, Վրաստանի, Նախիջեւանի, Հայաստանի, Թուրքմէնիստանի եւ Աջարիստանի քրտագէտները եւ ուսուցիչները, ընդամէնը 80 հոգի:

Օրակարգի նիւթերն էին

1.— Հայաստանի կրթական գործավարութեան զեկոյցը (Լ. Արխեան):

2.— Հայաստանի Մշակոյթի Պատմութեան կաճառին քրտական հատուածին գործունէութիւնը (Հաջիէ Ջնդի):

3.— Քրտական բարբառները եւ քրտական գրական լեզու ստեղծելու հարցերը (փրոֆ. Խաչատրեան):

4.— Քրտական գրական լեզուի սկզբունքները (Գ. Սեւակ):

5.— Միասնական ուղղագրութեան մշակումը եւ քրտական գրական լեզուի վերագնահատութիւնը (Ամինէ Աւգալ):

6.— Քրտական քերականութեան հիմունքը (Ցուկերման եւ Կուրդոեւ):

7.— Քիւրտերու ընկերային-տնտեսական կազմութիւնը եւ արտացոլացումը քրտական լեզուի մէջ (Շ... միլով):

8.— Կաճառին քրտական բառ... տալ ազգաբանական terminologique) խատանքները (Պետրոսեան,

Ասկից զատ զեկոյցներ տուին Հայաստանի Գրողներու Միութեան քրտական հատուածը, Պետական տպարանչական, քիւրտերէն Ռիա Թէզէ թերթին խմբագրութիւ... Մասնաւոր յանձնախումբեր աշխատեցան՝ քննելով քրտական լեզ... եւ գրականութեան նուիրուած հարցեր:

Համաժողովը բացուած օրը ... տարուեցաւ քրտական հրատարակութիւններու եւ ազգագրական հար... նիւթերու ցուցահանդէս մը: Այդ ... թերը հաւաքած էր Հայաստանի Մշակոյթի Պատմութեան Կաճառը

Համաժողովը տեւեց 5 օ[ր]

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ Մ[ԷՋ]

ՍԱՐՍԷԼԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

»»» «««

ՍԱՐՍԷԼ, (Ցաւպազած) — Հ.Ե... «Հրայր» խումբը սարքած էր Հայաստանի անկախութեան 16րդ ... դարձը տօնել իր ժամանակին, ... կայն սրահի չգոյութիւնը եւ ... մը խաչաձեւումներ պատճառ ... որ յետաձգուի յուլիս 8ին, եւ ... ուի դաշտահանդէսով մը:

Ուրեմն Վարդավառի կիրակին ... ւէժուրի պարտէզը կը խայտար ... ներ բազմութիւն մը զուարթ ... ներով: «Հրայր»ի ընկերները ... չէին խնայած հանդէսին կանոն... րութեան համար:

Ժամանակը կը սահէր անզգա... բար երբ հանդէսի պաշտօնական ... ցումը եղաւ եւ յանկարծ երգ... Մեր հայրենիքը: Ախալ ... ընկերներէն Ե. Մկրտիչեան մէկ ... նի խօսքով պարզեց Մայիս 28ի ... մէջքը եւ մեր հակառակորդներու ... տար պայքարը: Արտասանեց Օրի... մամ... ողբացեալ ընկ. Վարդ... գեանի «Հայ Հերոսներ», Երգեց ... Ա. Գօզոսեան «Ընդ աստեղօք ... սիրանց», Թառի վրայ «Կռունկ» ... նուագեց Պ. Գարեգին: Երգեց նաեւ Օր. Հ. Կնեալեան, մէկ երկու ... սիրուն երգեր: Օրուան բանախօսն էր ընկեր Շ. Միսաքեան, որ մօտ ... ժամ խօսեցաւ անկախութեան ... քարի եւ օրուան հարցերու մասին:

Եղան նաեւ արտասանութիւն... ընկ. Կ. Օսմանեանի եւ Գ. Փ. ... Թարճեանի: Մէջընդմէջ երգեցի... փառ» երգչախումբի ներկայ անդա... մուհիները իրենց ղեկավար Ս. ... կոբեանի առաջնորդութեամբ:

Իրիկուան դէմ Սարսէլլինները ... ցեմի բարեկամ եւ հայ կամաւո... րու եւ մարտիկներու Միութեան ... խագահ ընկ. Տիգրան Փաղտասարեան խօսք առնելով, ցաւ յայտնեց ... գաղութներու պառակտուած ... կերպարան վիճակին համար: ... կարգի մը ապահովութիւնը փրկ... կանուի մէջնը ծառայեցուցին ... մը անպարկեշտ կազմակերպութիւն... ներ ու մարդիկ, ստանալու ... մեր բոլոր սրբութիւնները: ... չքաշուեցան նոյն իսկ բարութեան ... տաքինութեան տիպար հայ ... փողոց նետել ու անպատիւ ... մէջ դնել Նիւ Եորքի եւ այլ ... րու մէջ: Մեր մօտ Վանայ Տ... գաւառին մէջ, 1915ի աշխարհ... պայքարի ճակատ յաղթած ... բարբարոս թշնամին դէմ, ... վտանգաւոր գիրքերուն մէջ ... Հայուհին էր ու կը ... պէտք էր ողամադրդոց կեանքը ... յել: Մենք այսպէս ճանչցած ... Հայ կինը, ինչ հիմա ան չէ ինչ ... Ահա թէ ինչո՞ւ հրապարակ կ... իրենք զինուորականներ վերջ ... համար բոլոր սատտ ... տեղի կ'ունենան այս բազմաց... ժողովուրդին ծոցին մէջ: Մենք ... գենք կարգապահութեան ... այս ժողովուրդը»:

Այս ճառէն վերջ Ասնուէրի ... մեկ խումբի ընկերներու կողմէ ... կայացուեցաւ խիստ ծիծաղաշար ... եւս մը:

Եղան զանազան խաղեր եւ վ... տոց մրցումի խաղեր: Վիճակ... գէն շատեր փոքրիկ նուէրներ ... ցան:

Իրիկունը ուշ ատեն տակաւին ... ուզեր բաժնուիլ հանդէսավայ... Շատեր փափաք կը յայտնէին ... Հրայր խումբի ընկերները յաճախ... ութիւններ ստեղծեն հասարակական ... համախմբելու:

Օ. Կարապետեան

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ) — Ֆրանսայի Ազգային տօնին օրը տեղի ունեցաւ Հ.Յ.Դ. Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէի դաշտահանդէսը նախագահութեամբ Շրջ. Կոմիտէէն Մ. Անտրէի գեղեցիկ եւ ընդարձակ պարտէզի մէջ, նուիրուած Աղբիւր Սերոբի, Հրայրի, Գէորգ Չաւուշի եւ Իշխանի անմահ յիշատակին։

Ժամանակէն առաջ աւելի քան վեց հարիւր հոգի արդէն այնտեղ գտնուած էին.

Դաշտի մուտքի վրան երկու կողմերը կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական դրօշ եռագոյնները, իսկ բեմի երկու կողմը դրուած էին մեծ յեղափոխականներու կենդանագիրները, որոնց առջեւ հիացումով կանգ կ'առնէին հայրենակիցները, պատմելով զանազան դրուագներ։

Եւ ինչպէս չհպարտանալ Անոնք չէի՞ն որ, թեւ առնելով մասնաւորապէս Հ.Յ. Դաշնակցութենէն վերահաստատեցին Հայուն ազնական առաքինութիւնները եւ ազատ ու անկախ ապրելու գիտակցութիւնը։

Մենք որ կրեցինք Տէր Զօրի լայնածաւալ անապատին կիզիչ արեւը ու բարբարոսութեան սարսափը, այսօր նոր Արամներ, Տիգրաններ, Թորգոմներ, Վարդաններ կը փնտռենք։ Մենք կ'ապրինք, եւ Յեր ոչ-կատարեալ յաջողութիւնը վերջակէտ մը չէ, այլ յարատեւելի սրբազան պարտականութիւն մը, անցեալի փառքով եւ վաղուան յոյսով։ Քրիստափորն էր որ պատգամեց.

— «Յառաջ կռի՛ւ, միշտ կռի՛ւ, ցոյց տուէք անյաղթ՝ չհոգալով իր յոյն ծառային։ Ահա թէ ուր է մեր փրկութիւնը»։

Գիտնալով որ «Յառաջ»ի սիւնակները շատ խճողուած են, զանց կ'առնեմ ... բանախօս ընկերներ Հիւսեանի եւ Աէքէնկիւլեանի հայրենաշունչ ճառերը զորս խօսեցան մեծ խանդավառութեան մէջ։

Հանդէսին առաջին մասէն վերջ գեղեցիկ արտասանութիւններ ըրին պզտիկ Մարսէյլի հայ աշակերտները, իրենց հայկական եւ հունդարական պարերով։

Գովելի էր նաեւ Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէի ընկերներու զոհողութիւնը՝ կազմակերպութեան մասին։

Գրե՛լ Աղբիւրներու, Անդրանիկներու, Հրայրներու, Գէորգ Չաւուշներու, Իշխաններու, Վարդաններու, Մուրատներու, Քեռիներու, Նիկոլներու, Պետոններու, Վարդգէսներու, Խեչօներու, Համազասպներու մասին՝ վեր է մեր ուժերէն եւ հազիւ քանի մը տող մտածեցի։ Ալ. ամ Ա. [illegible]

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՋԵՌՔ ՋԵՌՔԻ...

ՑԷՍԻՆ, 11 յուլիս, (Յառաջ) — Մօտաւորապէս չորս տարի առաջ, երբ Հ.Յ.Դ. կոմիտէն ձեռնարկեց ակումբի մը հողի գնման եւ շինութեան, մեզ հետ զուգընթաց մեր հողին ճիշդ դէմը, գնուեցաւ հողամաս մը եկեղեցիի համար, Նիկոլ. Տիկնանց Միութեան կողմէ, եւ անմիջապէս շինութեան ձեռնարկուեցաւ։ Բայց հազիւ կարելի եղաւ չորս պատերը բարձրացնել, ծախսելով 40,000 ֆր.։ Ծախսուած է (10,000 ֆր ալ պարտք մնացած, համաձայն ստմկավոր թղթակիցին գրութեան)։

Երկու տարի առաջ Տիկնանց կողմէն քանի մը անգամ դիմում եղաւ Տէսինի հարուստ առեւտրականներուն եւ «Էրեւելքինե»րուն, որպէսզի օժանդակութեան հասնին եւ շինութիւնը աւարտի, բայց անօգուտ։ Երկար ձգձգումներէ յետոյ Տիկնանցը վերջապէս խելքի գալով, դիմեց կը դիմէ բոլոր Միութիւններուն եւ քաղաքական կուսակցութիւններուն խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրելով յուլիս 7ին։ Այդ օրը մեծամասնութիւն չգոյանալով ժողովը տեղի ունեցաւ յուլիս 10ին։ Մասնակցութիւն բերած էին հրաւիրուած 16 միութիւններէն եւ 13 անհատներէն ներկայ էին 19 ներկայացուցիչներ Լիոնի Վարդան ... ժամկոչեանը, Տիկնանցի կողմէն բացատրեց ժողովի նպատակը կիսատ մնացած — մանկապարտէզի շինութեան անհրաժեշտութիւնը եւ խնդրեց որ հրաւիրուած ներկայացուցիչները եւ ազգայինները յայտնեն իրենց տեսակէտները։ Բոլորն ալ ընդունելով համաձայն գտնուեցան մասնաւոր մանկապարտէզին անհրաժեշտութեան եւ միաձայն որոշուեցաւ կազմել գործադիր մարմին մը, շինութիւնը լրացնելու համար։ Անդամներն են Պ.Պ. Յ. Գարայեան, Հ. Չիլինկիրեան, Ա. Միրզոյեան, Գ. Կիւլէսեան, Գ. Տէր Ղօղոսեան, Ա. Սարգիսեան եւ Մ. Դանիէլեան։ Իսկ խորհրդակցական ժողովը ներկայացուցչական ժողով հռչակուելով, դիւան ընտրեցին Պ.Պ.Մ. Ճիհանեան, Խ. Գարակէօզեան եւ Վ. Նաճարեան։ Որոշուեցաւ որ գործադիր մարմինը, անմիջապէս ստանայ Տիկնանց Միութեան քով եղած 6000 ֆր. պատրաստ դրամը եւ հաշիւները (5000 ֆր. ընտուած է էջմիածնի կաթողիկոսէն), եւ օր առաջ շինութեան ձեռնարկել. Միեւնոյն ատեն պաշտօնական կոչով մը գաղութը պիտի հրաւիրուի մասնակցելու բացուած հանգանակութեան ժապաւէնեայ տոմարով մը։

Ահա գեղեցիկ օրինակ մը համագործակցութեան եւ համերաշխութեան, ազգային կարեւոր ձեռնարկի մը առթիւ։

Յաջողութիւն եւ կորով գործադիր մարմնին, որպէսզի ժամ առաջ լրացնէ շէնքը։

Վենուսի

«ՅԱՌԱՋ» Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԱՆՇԷՆ ՈՐԲՈՒԿԻՆ

«Յառաջ»ի 27 յունիս 2532 թիւին մէջ կարդացի ձեր կոչը։

«Եղեռնապատումը» կ'ուզէ սկսիլ Շ. Գարահիսարով եւ պարտք կը զգէք իմ յուշերս գրելու սոյն «Վահագնաշխարհ» վայրին 1915 յունիս 15ին հայ հերոսամարտին մասնակցելու պատիւ ունենալուս համար.

Ես կասկած ունիմ արդէն։

Շ. Գարահիսարցի քաջ զինուոր յայտնի Ղուկաս Աղբարը կռուին 19րդ օրը 15 հազարնոց Թուրք կանոնաւոր բանակը ճեղքելու խիզախութիւնը ինծի հաղորդելու պահուն, կ'ըսէր.

— Զաւակ, մէկ հոգի պէտք է որ կարենայ պատմել այս բոլորը ապագայ սերունդին։

Զանազան պատճառներով շատ ուշ մնացի, ճիշդը խօսելով չուզեցի մինչեւ այն իմ յուշերովս հրապարակ գալ։ Եւ սակայն, ընկ. Շ. Գարահիսարցին անդամ տարեկարգի տօնին, անցին չանցաւ ... Այսօր ազգային հերոսութիւնները արհամարհուի՞ր ալ կ'ուզեն...

«Եղեռնապատումին» համար կը խոստանամ յանուն ուխտիս եւ Շ. Գարահիսարցիին սիրոյն ներկայանալ իր պանծալի եւ յաւէտ անմոռանալի «Հերոսամարտով»։ Պայքար մը յանուն ինքնապաշտպանութեան, 4500 հայութենէ միայն 200 մարտիկներ ընդդէմ թրքական հրետանիի եւ 15 հազարնոց բանակին, չհաշուելով ... Սեբաստիոյ Շ. Գարահիսարցին աշխարհ հետ չէր եւ չեղաւ։ Փառք ու պատիւ իրեն յաւիտեան։ Կրած յուշեր չունիմ, սակայն պիտի ջանամ ձեզի գրել համառօտ պատմութիւն մը, սկսելով կռուէն երկու ամիս առաջ։ Գայով Մարգարեանի չրջանին եւ Թոփալ Օսմանի սահմանեցուցիչ կոտորածին, պաշտօնակիցս Պ. Ցովսէփ Քիրիչճեան եւ կամ ուրիշ մը կրնան օգտակար ըլլալ։

ՎԱՐԴԱՆ ՁԱՎԱՐՇ

ՄԵԾ-ՆՈՐ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐՈՒՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ — Ներկայ տարուան սկիզբը Ալֆորվիլ հաստատուած Մեծ Նորգիւղցիները հիմը դրին Հայր. Միութեան մը որու գլխաւոր առաջադրութիւններէն մէկն է Հայաստանի մէջ Մեծ Նոր գիւղ անունով գիւղակի մը հաստատումը։

Այս գեղեցիկ ծրագրին իրագործման համար հայրենակիցներու համագործակցութիւնը ապահովելու մտահոգութեամբ, կեդր. վարչութիւնս սկսած է արդէն դրական քայլեր առնել Միութիւնը ընդարձակելու, սկսելով նախ Փարիզի արուարձաններէն, ինչպէս Իսի, Քլիշեանքուր, Պուա-Գոլոմպ եւն., կազմած են մասնաճիւղեր որոնք ամէն յոյս կը ներշնչեն բեղնաւոր գործունէութեամբ մը յառաջացնել իրենց գոյութիւնը։

Քաջալերուած մեր պարզ եւ իրագործելի գաղափարին յարուցած խանդավառութենէն եւ համոզուած թէ ոչ մէկ Մեծ Նոր գիւղցի պիտի ուզէ անմասն մնալ համագիւղացիական այս շարժումին մէջ, կեդր. վարչութիւնս կոչ կ'ընէ Ֆրանսա եւ այլուր գտնուող բոլոր Մեծ Նոր գիւղացիներուն բոլորուիլ Միութեանս շուրջ, առանց կուսակցական եւ այլ նկատումներու, անվերապահ եւ բաց սիրտով, առաջնորդուած լոկ հայրենիքի գաղափարին առթած ակնածանքէն եւ մեր սիրելի ծննդավայրին քաղցրիկ յիշատակին հանդէպ անխոտոր ամէնուս ունեցած յարգանքի զգացումէն։

Ո՛ն, ուրեմն, գործի հայրենակիցներ, պէտք է ցոյց տանք որ գիտենք զօդել տեղասիրութիւնը հայրենասիրութեան հետ։

Ի դիմաց Կեդր. Վարչութեան
Ատենապետ՝ Մ. Նազարեան
Ատենադպիր՝ Ա. Մկրտիչեան

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Զաթիկեանի եւ Անդրէասեանի վկայութիւնները

(13ՐԴ ՆԻՍՏ, 28 ՅՈՒՆԻՍ — Շար.)
(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի)

ՇԸՐԻՏԸՆ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

— Ապրիլ 22ին Նորքէն ձերբակալուելով դատախազի գրասենեակը չտարուեցա՞ր։

Այո։

Գ. Շէրիտըն հոս սկսաւ կարդալ Անդրէասեանին տրուած հարց-պատասխաններու թուղթը։

— Դուն պատասխանեցի՞ր Գ. Քամինսկիի հարցումներուն։

Այո, որքան որ կրցիծմ պատասխանեցի։

— Դեկտեմբեր 24ին դուն ըսի՞ր «Դաշնակներ, փախիր»։

— Ոչ։

— Օժանդակեցի՞ր որ մարդ փախչի։

= Ոչ։

— Դուն երբեք գացեցի՞ր սպաննելու Դուրեան արք.ը։ — Երբեք։

— Գիտե՞ս ինչ է դաւը (plot)։ = Այո։

— Դուն ուրիշներուն հետ երբեք դաւեցի՞ր սպաննելու Դուրեան արք.ը։ Երբեք.

— Մանուկ Յակոբեան խոհարարը հոս վկայեց թէ ճաշարանին մէջ դանակի մասին խօսեր ես, եւ երբ իրեն հարցուցի թէ առաջ ինչո՞ւ բաւ չէ, պատասխանեց թէ կը վախնար Դաշնակներէն։ — Լսեցի։

— Այդ վկային հետ խօսե՞ր ես, հաղորդակցե՞ր ես, գրե՞ր ես յունուար 17 մինչեւ ապրիլ 22։ = Ոչ։

— Արա Կիրեղեան հոս վկայեց թէ դեկտ. 24ին եկեղեցիէն առջեւ դուն ըսեր ես՝ «Հոգ չէ, ինչո՞ւ կայներ էք, փախէք»։ = Լսեցի։

— Այդ մարդը Սփէյր Աէյրընի մէջ նոյն վկայութիւնը չըրաւ, չէ՞։ — Ոչ։

Գ. Քամինսկի կ'առարկէ թէ այդ վկայութիւնները, որոնք կ'ուզէր կ'ուզէր բակել Գ. Շէրիտըն, կը պատկանին Սփէյր Աէյրընի, ուստի հոս Թողուալու չէ անդրադառնալ անոնց։ Գ. Շէրիտըն քանի մը հարցումներ եւս ընելով, վերջացուց Անդրէասեանի ուղղակի քննութիւնը, եւ պարոն դատախազը սկսաւ հարցաքննութեան.

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

— Իմ եւ Գ. Քոհէնի հարցումներուն պատասխանեցի՞ր։ — Այո։

— Դուն դեկտ. 24ին ուղղակի եկեղեցի գացի՞ր։ = Այո։

— Կը հասկնա՞ս ինչ բակ է ուղղակի բառը։ — Այո.

— Ուղղակի կը նշանակէ հոս ուրիշ տեղ կենալու տեղ մը երթալ, կը հասկնա՞ս։ — Այո։

— Դուն Գ. Քոհէնին չըսի՞ր թէ ուղղակի եկեղեցին գացիր.

Ես հասկցայ եկեղեցիին մօտ։

— Գ. Քոհէն հարցուց թէ «ուղղակի գացի՞ր», եւ դուն չըսիր թէ 20—30 վայրկեան ճաշարան գացիր ու հոն մնացիր։

Ես եկեղեցի չգացի, այլ եկեղեցիին մօտ էի։

— Դուն չըսի՞ր թէ ուղղակի եկեղեցի գացիր ժամը 11ի ատեններ։

Ես ծանուցում կը ցրուէի։

— Ճաշարանին մէջ սուրճ խմեցի՞ր։

Այո։

— Հո՞ն էր խոհարարը։

— Այո եւ կային ուրիշներ ալ։

— Խոհարարը կը ճանչնա՞յ քեզ։

— Ես ալ խոհարարը կը ճանչնամ։

— Եւ Գ. Էքսն ալ հո՞ն էր։

Կը ճանչնամ զինքը դէմքով։

— Գ. Էքսր Դաշնա՞կ է։

— Չեմ գիտեր, գուցէ ուրիշ կոմիտէի մը կը պատկանի։ (Քամինսկի առանց Մր. Էքսի անունը արտասանելու ցոյց կուտայ Անդրէասեանի անոր անունը)

— Չե՞ս գիտեր այդ անունը։

Չեմ գիտեր այդ անունը, միայն մարդը քիչ մը եկած է եւ ատկէ գիտեմ։

— Կը ճանչնա՞ս տիկ. Աճարոնեանը։ — Այո։ — Լէյլէկեանը կոմիտէի քարտուղա՞րն է։ = Այո։

— Անդրոյ ապարկայ ճաշարանը որ եւ է նշանակութիւն չունի՞ քեզի = Ոչ։ — Տեսա՞ր եկեղեցիին առջեւ Լէյլէկեանը ոստիկանի մը ձեռքը = Այո։

— Լէյլէկեանը ձեր կոմիտէի քարտուղարն էր, չէ՞։ = Այո։

— Եւ այդ պահուն դուն բնաւ չհետաքրքրուեցա՞ր թէ ինչու բռնուած էր։

= Հարցուցի շուրջիններուս եւ ըսին թէ եկեղեցիին մէջ կռիւ եղած է։

— Գիտէի՞ր թէ Դուրեան արք. Դաշնակցութեան դէմ է։ = Կարդացի։

— Եւ այդ օրը արք.ը պիտի պատարագէր, չէի՞ր գիտեր։ = Ոչ։

— Այդ ծանուցումները 27րդ փողոցի եկեղեցւոյ շուրջ գո՞ւն ցրուեցիր

— Շատ չեմ յիշեր։

— Ինչո՞ւ 187րդ եկեղեցին գացիր թէ չըրիր այդ ծանուցումները։

= Երբ գացի, եկեղեցին դուրս բազմութիւն կար, կռիւ եղած էր, ինչպէս կրնայի ներս մտնել։ Եթէ գիտնայի որ կռիւ պիտի ըլլար, կէս ժամ առաջ կ'երթայի։

— Կորկոտեանին հետ չխօսեցա՞ր։

= Ջանացի խօսիլ։

Ինչ ըրիր որ ջանացիր խօսիլ (ծիծաղ)։ Ուզեցի խօսիլ, բայց չխօսեցայ

— Ա՞յդ է ուրեմն ջանացիր ըլլալդ։

- Մտադրեցի.

— Զալըգեանը չտեսա՞ր ՍԷՆԹ Նիքըլս Էվընիւի վրայ։ = Ոչ։

— Բայց դուն ինծի տուած յայտարարութեանդ մէջ ըսիր թէ տեսար։

Կարծեմ տեսայ՝ ըսի։

Գ. Քամինսկի կարդաց ընկեր Անդրէասեանի յայտարարութիւնները, որով ըսած է թէ ՍԷՆԹ Նիքըլս Էվընիւի վրայ դեկտ. 24ին տեսեր է Զալըգեանը, որ անսովոր բան մը չունի եղեր բայց ան առանց գլխարկի կը պտտի եղեր սովորաբար եւն.։ Այս յայտարարութեանց եւ հիմնական վկայութեանց մէջ բաւական հակասութիւններ գտնելով, դատախազը խստացուց իր հարցաքննութիւնը։

ՇԸՐԻՏԸՆ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

— Կը յիշե՞ս քիչ առաջ Գ. Քամինսկի հարցուց ճաշարան երթալու մասին։ Այո։

— Յունուար 17ին երբ խոհարարը ոստիկանատուն էր, ճաշարանի մասին չհարցուց։ Չէ՛

Եթէ հարցնէր, պիտի պատասխանէի

Գ. Շէրիտըն կարդաց Մ. Յակոբեանի վկայութիւնը։ Եւ Անդրէասեանի դառնալով.

— Ի՞նչպէս է յիշողութիւնդ։

Լաւ է, բայց մարդ ենք. կրնայ ըլլալ որ մոռցած ըլլամ։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

— Տեսա՞ր Աճարեան Վարդանեանը ճաշարանին առջեւ։ — Ոչ։

Եւ վերջ դրաւ ինը ամբաստանեալներէն վերջինին հարցաքննութիւնը 1934 յունիս 28, կէս օրէ ետք ժամը 3.20ի ատեններ

Քիչ ետքը խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ դատաւորին եւ կողմերուն միջեւ 187րդ եկեղեցին երթալու մասին, ինչպէս գրած էի երէկ։

ՏԻԿ. ՓԱՅԼՈՆ ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Բացի ամբաստանեալներէն, դրսէ առաջին վկան հանդիսացաւ տիկ. Փայլուն Ոսկանեան, որ ժամը 1.45ին աթոռ բարձրանալով, օրինական երդումէն ետք, տուաւ սա ուղղակի վկայութիւնը Գ. Շէրիտընի.

— Քու ամուսինդ մեռա՞ւ 26 նոյ. 1933ին։ = Այո։

(Դատաւոր Քորրիկըն հոս առարկեց թէ պէտք չկար այդ վկային, բայց Գ. Քամինսկի յայտնեց թէ ինք առարկութիւն չունի)։

— Ո՞ւր կը բնակէիր ամուսինդ հետ։ = Պրոնքս (տեղը եւ փողոցի թիւը կ'ըսէ)։

— Նոյ. 26ին տեսա՞ր մէկը քու տանդ մէջ, որ հոս կը գտնուի այժմ։

= Գ. Մ. Լէյլէկեանը (Շէրիտընի հրաւէրով ոտքի կ'ելլէ Լէյլէկեան)։

— Որքա՞ն մնաց ձեր տունը։

= Կէսօրէ ետքն էր։

— Մինչեւ ժամը քանի՞։

= Ցուզուած էի եւ չէի կրնար յիշել, բայց երկար մնաց։

— Ուրիշ Հայեր ալ կայի՞ն հոն։

= Շատ Հայեր կային։

— Մաթթէոսը քեզի՞ բարեկամ էր թէ քու ամուսինդ։ = Ամուսինիս

— Ազգակա՞ն է։

= Մօտիկ ազգականներ են։

— Ամուսինդ անոր ի՞նչ է։

= Ամուսինս Լէյլէկեանի քեռորդին է.

— Այդ օրը կը յիշե՞ս որ Լէյլէկեան անսովոր բան մը ըրաւ։

= Երբ իմացաւ ամուսինիս, Ներսէս Ոսկանեանի մահը՝ լացաւ։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՓԱՅԼՈՒՆ

— Ե՞րբ լացաւ։ = Երբ իրեն ըսի թէ Ներսէսը մեռաւ՝ լացաւ։

— Շատ մարդիկ կայի՞ն հոն։ = Այո։

×

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, յունիս 29.— Այսօր հազիւ ժամը 10.30ին վերսկսաւ դատավարութիւնը։ Առաջին լսուեցան Ոսկանեան եւ Սարգիսեան, որոնք վկայեցին թէ 1933 նոյ. 26ին Տիկին Ոսկանեանի տունը տեսած են Մաթ. Լէյլէկեանը

Կէս օրէն մէկ ժամ առաջ երդուեալները, դատաւորը եւ երկու կողմերը յատուկ պահով եւ ոստիկաններու ուղեկցութեամբ գացին 187րդ փողոցի Ս. Խաչ եկեղեցին՝ քննութեան համար։

Կէս օրէ ետք ժամը 2ին վերսկսաւ դատավարութիւնը եւ լսուեցան շարք մը վկաներ, որոնց մասին կը գրեմ։

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, յունիս 30.— Ինչպէս գրած էի երէկուան թղթակցութեանս վերջին մասին մէջ, երէկ, ուրբաթ օր, 29 յունիս, Նիւ Եորք քաղաքի Ճէնըրըլ Աէյրընի թիւ 5 սենեակին մէջ լսուեցան վեց վկաներ, որոնք հաստատեցին թէ Մաթ. Լէյլէկեան եւ Նշան Սարգիսեան 1933 նոյ. 26, կիրակի օր, Նիւ Եորք կը գտնուէին, հետեւաբար չէին կրնար Գաւթըն երթած ըլլալ, ինչպէս Գաւթընէն նոր բերուած երկու «Արեւակայող» կիններ վկայեցին։ Ընկեր Յովսէփ Մեղրիկեան, երէկուան եօթներորդ վկան, որ 1933 դեկտ. 24ի ողբալի օրը ներկայ եղած էր 187րդ եկեղեցին, վկայութիւն տուաւ եկեղեցւոյ մէջ իրադարձութեանց նկատմամբ եւ պատասխանեց դատախազի շարք մը հարցումներուն, որոնց հետ յաճախ կապուեցաւ «Հայրենիք»ի անունը։

Առաւօտուն դատական ատեանի բացումէն կէս ժամ ետք, դատաւորը ուրիշ ընթացիկ դատերու կարճ ունկնդրութիւն եւ կարգադրութիւն ընելէ քիչ ետք, յայտնեց թէ երդուեալները ժամը 11ին պիտի մեկնին 187րդ փողոցի Ս. Խաչ եկեղեցին, տեղւոյն վրայ սպանութեան պարագաներու շուրջ աւելի յստակ ու ճշգրիտ գաղափար կազմելու համար։ Ուստի դատաւորը ամբաստանեալներուն դիմելով հարցուց թէ զիրենք ներկայացնելու համար իրենց իրաւունքները կը փոխանցե՞ն պաշտպան կողմի փաստաբաններուն։ Այս հարցումը առաջին անգամ տրուեցաւ ընկեր Մ. Լէյլէկեանի, որ տուաւ իր հաւանութիւնը։ Յաջորդաբար միւս ութը ամբաստանեալները դատաւոր Քորրիկընի տուին իրենց հաւանութիւնը։

Օդը սաստիկ տաք էր, մթնոլորտը ծանրաբեռնուած էր խոնաւութեամբ, նեղիչ ու հեղձուցիչ։ Ժամը հազիւ 10.35 կար, երբ կանչուեցաւ նոյն օրուան առաջին վկան։

ՀԷՐԻ ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Փաստաբան Թամըս Շէրիտըն ուղղակի քննեց վկայ Հէրի Ոսկանեանը, որ կը բնակի Պրոնքսին։

— Գիտե՞ս որ 1933 նոյ. 26ին մեռաւ Ներսէս Ոսկանեանը։ = Այո։

— Դուն այդ օրը անոր տունը գացի՞ր, 159րդ փողոց, Պրոնքս։

Այո, առաւօտ կանուխէն։

— Ժամը քանիի՞ն։ — Ժամը 9ին։

— Ե՞րբ մեռաւ Ներսէս Ոսկանեան։

= Կէս օրէ ետք ժամը 2ի ատեններ

— Գիտե՞ս Մաթթէոս Լէյլէկեանը։

— Այո։ — Այդ օրը Մաթթէոսը հո՞ն էր։

Այո, 1933 նոյ. 26, կէս օրէ ետք ժամը 2էն քիչ վերջ հոն եկաւ։

— Ուրիշ մարդիկ ալ կայի՞ն եւ խօսեցա՞ք Մաթթէոսին հետ։

Ուրիշ մարդիկ կային եւ խօսակցութիւն ունեցանք Լէյլէկեանի հետ

— Դուն Դաշնա՞կ ես։ = Այո։

ԴԱՏԱԽԱԶ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ժամը քանիի՞ն հոն էր։ = Ժամը չորսէն 2ին.

— Դուն ազգական չե՞ս Մ. Լէյլէկեանի։ = Ոչ։

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Մաթթէոսը ազգական է Ներսէս Ոսկանեանին եւ դուն չես։ (Վկան կը ջանայ բացատրել Մաթթէոսի ազգականութեան կապը Ներսէսին հետ եւ դժուարութեան կը մատնուի)։

— Դուն ազգական չե՞ս Ներսէս Ոսկանեանին։ = Այո։

ՇԸՐԻՏԸՆ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ներսէս Ոսկանեանին մայրը դուստրը չէ՞ Լէյլէկեան ընտանիքին։

Այո։

— Ուրեմն այդ չէ՞ նշանակեր թէ Լէյլէկեան եւ Ոսկանեան մօտ կողմէ ազգականութիւն ունէին

— Ճիշդ այդպէս է

ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՈՒԼԹԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այս վկան կը բնակի ՍԷՆԹ Էնն Էվընիւ, Պրոնքս, եւ Շէրիտընի միջոցաւ տուաւ սա վկայութիւնը։

— Ներսէս Ոսկանեան մեռա՞ւ 1933 նոյ. 26ին։ = Այո։

— Դուն ի՞նչ գործ կ'ընես, սէյլզմէ՞ն ես։

— Կրօսըրիի (Նպարեղէնի) սէյլզմէն (վաճառորդ) եմ։

— Կը ճանչնայի՞ր Ներսէս Ոսկանեանը։ = Երկրէն կը ճանչնայի։

— Ներսէս Ոսկանեանի տո՞ւնն էիր 1933 նոյ. 26ին։ = Այո։

— Մեռած օրը ո՞ր ժամուն հոն էիր։

= Ժամը 3ին։

- Տան մէջ որո՞նք կային։

Մաթթէոս Լէյլէկեան, Հէրի Սարգիսեան, Սուրէն Փափազեան եւ Նշան (վկան ուրիշ անուններ կը յիշէ, զոր չլսեցինք յստակօրէն)։

— Տեսա՞ր հոն գտնուող մարդիկը ժամը 3—7։ = Այո։

— Հո՞ն էր Մաթթէոս Լէյլէկեան։

Մինչեւ մեկնելս հոն էր։

— Դուն Դաշնա՞կ ես։ — Այո։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ի՞նչպէս գիտցար թէ մեռած էր Ներսէս Ոսկանեան։ = Աղջիկս անոր տունը գրկեց եւ իմացայ թէ մեռած էր։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ (ՀԷՐԻ) ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այս վկան կը բնակի Պրոնքս եւ յայտնեց թէ բաւականաչափ անգլերէն չի խօսիր եւ պատասխանեց Գ. Շէրիտընի

— Ներսէս Ոսկանեանը կը ճանչնայի՞ր Այո.

— 1933 նոյ. 26ին Ներսէսին տունը գացի՞ր։ = Այո։

— Ժամը քանիի՞ն էր։ — Ժամը 4ի ատենները։

— Ներսէս Ոսկանեանին ազգակա՞ն ես։ = Ոչ։

— Ուրկէ՞ կը ճանչնայիր զինքը։ Երկրէն։

— Նոյ. 26էն առաջ գացա՞ծ էիր Ներսէս Ոսկանեանի տունը։

= 8—9 օր առաջ գացած էի։

— Շաբաթ գիշեր յիշե՞ր թէ պիտի մեռնէր։ = Այո։

— Կիրակի օր հոն տեսա՞ր Մ. Լէյլէկեանը. Այո.

— Մինչեւ ե՞րբ հոն մնացիր։

Մինչեւ ժամը 9ը։

— Լէյլէկեանի հետ ազգակա՞ն ես։ Ոչ

— Որքա՞ն ատենէ ի վեր կը ճանչնաս Լէյլէկեանը։ = Երկրէն։

— Ի՞նչ գործ կ'ընես։

Գորգի նորոգութեան գործով կը զբաղիմ։

— Նշան Սարգիսեանի հետ ազգականութիւն ունի՞ս։ — Ոչ։

— Դաշնա՞կ ես։ Այո։

ԴԱՏԱԽԱԶ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Երբ վերջին անգամ տեսար, ի՞նչ վիճակ ունէր Ներսէս Ոսկանեանը։

— Շատ հիւանդ էր, քիչ կը խօսէր եւ չճանչցաւ զիս։

— Երբ ժամը 4ին մեռելին տունը գացիր, Լէյլէկեանը հո՞ն էր։

Լէյլէկեանը նստած էր։

— Ո՞ւր նստած էր։ = Սենեակը։

— Մեռելի մարմնին քով չէ՞ր։

= Մարմինը սենեակը չէր։

— Մինչեւ ժամը 9ը հոն մնացիր եւ մարմինը չտեսա՞ր։ = Չտեսայ

— Լէյլէկեանը քանի՞ տարիէ ի վեր կը ճանչնաս։

= Մանկութենէս ի վեր։

— Լէյլէկեանը կուսակցութեան մէջ ի՞նչ պաշտօն ունէր։

= Նիւ Եորքի կոմիտէի քարտուղար էր։

— Դուն ալ նոյն կոմիտէին կը պատկանի՞ս։ — Պրոնքսի կոմիտէին։

— Պրոնքսի կոմիտէին քարտուղարին անունը ի՞նչ է։

= Անտանեան։ (Գ. Քամինսկի նոյն պահուն Գ. Քոհէնի գրել տուաւ այդ անունը)։

Ժամը 11ը հասած ըլլալով, դատաւոր Քորրիկըն յայտնեց թէ ատեանը եկած է մեկնելու դէպի 187րդ եկեղեցին։ Այս առթիւ բոլոր երդուեալներուն բաժնուեցան Ս. Խաչի յատակագիծի քարտէսները։ Ատեանին վերաբացումը յայտարարուեցաւ կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

Արդէն դատարանի սենեակները շատ պարապ էին, որովհետեւ շատեր գիտէին թէ երդուեալները ժամը 11ին պիտի երթան 187րդ փողոցի եկեղեցին. Ճակատականներն ալ թուղթեր ցրուած էին, ժողովուրդը հրաւիրելով այդ եկեղեցիին շուրջը, ցոյց ընելու մտադրութեամբ։

(Շար.)

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ, Մ. Տէր Ահարոնեանին.— Կը սպասենք Դաշնակցիներու նամակին եւ տեղեկագրութեանց ԲՆԱԳԻՐԻՆ։

թեան եւ անկախութեան պատերազմի պատմութեան համար: Հինգ վանա-կաններ ծանրապէս վիրաւորուելով, յաջողեցան փրկել Ս. Կոյսին հրաշա-գործ պատկերը, չորս բիւզանդական Աւետարաններ, 8—10 խաչեր եւ կարգ մը բիւզանդական հնութիւններ. Հրդեհը այնքան արագօրէն ծաւալեցաւ որ վանքը եւ շրջակայ անտառները բռնկած էին, երբ գիւղացիները եւ զինուոր-ները օգնութեան հասան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Չորեքշաբթի օր հեծելանուորդները կտրեցին Մօնփէլիէ – Փէրփինեան (177 քիլոմեթր) հանգրուանը, որ շատ յոգնեցուցիչ եղաւ, որովհետեւ սաստիկ տաքը եւ փոշին մէկ ժամ դանդաղեցուցին ճամբորդութիւնը: (Ժամական 27 քիլոմեթր ճամբայ կտրած են): Այս հանգրուանին վրայ տեղի ունեցաւ անա-կնկալ մը որ առաջին անգամ կը տեսնուի 28 տարուան մէջ:

41 հեծելանուորդներ որոշեալ կէտը միասին հասնելով, կազմակերպիչները կ'որոշեն տեղին վրայ առաջինը որոշելու համար նոր մրցում մը կազմակեր-պել: Ուստիպիստ(?)ին վրայ արագ դառնալու մրցում մըկատարելայով հեծե-լանուորդներուն, առաջին կը հանդիսանայ Ֆրանսացի Րօժէ Լափէպի. իսկ երկ-րորդ՝ նոյնպէս Ֆրանսացի Լը Կրէվէզ:

Այս առթիւ սարքուեցաւ լեռը բարձրանալու մրցում մը, ուր առաջին հան-գիստացողը պիտի ստանար մեծ նուէր մը: Այս մրցումն ալ շահեցաւ Իտալացի Մարթանօ: Երկու հակառակորդները միշտ իրար կը հետապնդէին, այնպէս որ այս հանգրուանին Մարթանօ կուգայ 8րդ, իսկ Անթօնին Մայնր՝ 16րդ:

Երէկ, հինգշաբթի մրցորդները Փէրփինեանի մէջ հանգիստ ըրին, սկսելու համար Պիրէնեան լեռներուն մրցումը: Հոս է որ երկու հակառակորդները ի-րենց ճկունութիւնը ցոյց պիտի տան, «Դեղին շապիկը» չկորսնցնելու կամ խլելու համար: Մրցորդները այսօր կը կտրեն Պիրէնեան լեռներուն առաջին հանգրուանը, ամբողջ լեռնային: Ընդհ. դասաւորման մէջ որեւէ փոփոխու-թիւն չկայ:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՑԻՍԿՈՅԷՆ հասած վերջին լուրերը կ'ըսեն թէ գործադուլը վերջացած է, Զօր. Ճօնսընի միջամտութեան վրայ: Հաւանական է որ տագ-նապը լուծուի իրաւարարութեամբ: Սակայն շարժումը կը շարունակուի ու-րիշ նահանգներու մէջ:

Փարիզ եւ շրջականներ

ՊԱՆԵԼՕ ՊԱՀԱՆԻ «Աշխէ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին: Շա-րունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՎԻՇԱՊ Ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այսօր Ուրբաթ ե-րեկոյ ժամը 9ին, Պէքօնի հաւաքավայրը: Շարունակութիւն նախորդ օ-րակարգի:

ԻՍԻԻ «ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ» խումբի ժողովը այսօր, ուրբաթ իրիկուն, ժամը 9ին:

ԻՍԻԻ «ՄՋՕ» խումբի ժողովը վաղը շաբաթ իրիկուն, ժամը 9ին:

ԶԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Շավիլի «Արդարութեան» խում-բի բոլոր ընկերները վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, ընկ. Գէորգ Գօգոսեանի ճաշարանին մէջ:

Գաւառ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) Ակնունի Ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժո-ղովը այս երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Գառ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ ե-րեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն

ՍԷՆ ԹԻԷՐԻԷՆԻ «Անտոկ» Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր երկու խումբերը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին Դուրեան Գրա-դարանը: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն եւ ընթացիկ հար-ցեր:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ըն-կերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուր Լաֆայէթի սրճա-րանին սրահը: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի խնդիրներու քննու-թիւն:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Անուշավանտ Յովհաննէսեան փո-խադրած է իր խանութը 4 RUE DES PAVILLONS, PARIS (20): Tél. Ménil-montant 50 — 47 :

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame, PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ՈՎ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ Թարգմ. Ժ.

Մարդը ուշադրութեամբ նայեցաւ երկուքին:

— Ոստիկա՞ն էք, հարցուց Ուօ-մըրզլին:

— Սկոթլընտ Եարտէն, Գ. Գրէտ-մօր, պատասխանեց ոստիկանը եւ գր-պանէն հանելով ճմռթկուած այցե-քարտը լամպարին լոյսին տակ՝ երկն-ցուց մարդուն. անհաւատի, ձեռն է կարծեմ, այնպէս չէ՞..

Գրէտմօր գլուխը թօթվեց եւ նշան րրաւ որ ներս գան:

Դուռը փակեց եւ այցելուները ա-ռաջնորդեց նրբանցքին աջ կողմը գտ-նուող սենեակ մը, լամբարը սեղանին վրայ դրաւ, աթոռներ հրամցուց ա-նոնց եւ ինքն ալ նստաւ ոստիկանին դիմացը:

— Ի՞նչ տեսակ մարդ էր, հարցուց Գրէտմօր դառնալով ոստիկանին:

— Բաւական գեղադէմ եւ երիտա-սարդ մարդ մըն էր, Գ. Գրէտմօր, բսաւ ոստիկանը. մօտ երեսուներինգ տարեկան կարծեմ, լաւ հագուած, գրպանը բաւական դրամ կար. որ եւ է նամակ կամ անուն ու հասցէ կրող թուղթ չգտանք բացի ձեր այցե-քարտէն որ բաճկոնակին գրպանին մէջն էր:

— Ցանկարծամա՞հ եղաւ, ըսիք, ի՞նչպէս, ինչո՞ւ...

Ոստիկանը գլուխը թօթվեց եւ նա-յեցաւ ձէնիսընին որ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր խօսակցութիւնը

— Առիկա բժիշկը պէտք է ստուգէ, Գ. Գրէտմօր, այս երիտասարդը տե-սաւ ամէն ինչ, մարդը ուրախ զուարթ կը քալէր, յանկարծ ձեռքերով կո-կորդը կը ճանկէ, վար կ'իյնայ ու կը մեռնի...

Գրէտմօր տղուն նայեցաւ, բայց ու-շադրութիւնը դարձեալ կեդրոնացուց ոստիկանին վրայ:

— Ժամը քանի՞ին...

— Քառ մեր բարեկամին, կէս գի-շերին քառորդ մնացած, պատասխա-նեց ոստիկանը ձէնիսընի կողմը նայե-լով, կը ճանչնայի՞ք զինքը, Գ. Գրէտ-մօր, այդ է կարեւորը...

— Այո, Ալֆրէտ Ճէքին բլլալու է, ըսաւ մարդը.

— Իրա՞ւ. ո՞վ էր Ալֆրէտ Ճէքի-նը, ի՞նչ էր...

Գրէտմօր՝ մտածկոտ մօրուքը ձեռ-քին մէջ առաւ ու նայեցաւ ոստիկա-նին:

— Հօրը՞ն թաղին ծանօ՞թ էք, լաւ գիտէ՞ք այդ շրջանը...

— Ոչ, պատասխանեց Ուօմըրզլի. եւ քաղաքին միւս ծայրը կ'աշխատիմ:

— Այդպէս ալ կը կարծեմ, այսպէս Ճէքին անունը ձեզի ծանօթ պիտի ըլ-լար. երբ վաղ առաւօտ Հօրըն երթաք, փողոցին անկիւնը պիտի տեսնէք գի-նետուն մը որուն ճակատը գրուած է «Դանիէլ Ճէքին» անունը. ի հարկէ այժմ երջինը մեռած է ու եւ եմ իր յա-ջորդը. տարիներով իր անօրէնն էի ու երբ անցեալ տարի մեռաւ, գործը ին-ծի մնաց. Ալֆրէտ Ճէքինը անոր տղան է, մէկ հատիկ զաւակը արդա-րեւ...

— Այդպէս ուրեմն, ըսէք տեսնեմ, ի՞նչ գիտէք Ալֆրէտի մասին, այս հարցին հետ առնչութիւն ունենալու պայմանով, ի՞նչ տեղեկութիւններ ու-նիք իր վրայ...

— Կրնամ ամէն ինչ ըսել ձեզի, պա-տասխանեց Գ. Գրէտմօր, ինչպէս ը-սի, անիկա իր հօրը մէկ հատիկ զա-ւակն էր. պատանեկութեան ու երի-տասարդութեան օրերուն շատ վայ-րագ ու շռայլ տղայ մըն էր, խոշոր փորձանք մը հօրը գլխուն. շատ դրամ վատնեց. տասը տարի առաջ յանկարծ անյայտացաւ եւ որքան գիտեմ — թէեւ բացարձակօրէն վստահ եմ այդ մասին — հայրը մինչեւ իր մահը որ եւ է լուր չառացաւ իրմէ. եւ ալ չէի հանդիպեցայ որ եւ է մէկուն որ իր մասին տեղեկութիւններ ունենար. բայց այս իրիկուն յանկարծ խանութս եկաւ, ժամը ութին քառորդ մնացած:

— Այս իրիկուն...

— Այո. ներս եկաւ, բարեւեց, կար-ծես թէ երէկ ալ միասին էինք, ըսաւ որ Ամերիկայէն Լիվըրփուլ վերա-դարձած էր տասնեն եւ տեղեկութիւն-ներ ուզեց հօրը մասին. չէր գիտեր թէ անիկա մեռած էր, ըսի. խանու-թին ետեւի սենեակը առանձնացանք ու ամէն բան պատմեցի իրեն.

— Բնականաբար պատմելիք շատ բաներ ունէիք, գիտել տալու համար կանգ...

— Այո, ի հարկէ. ոչ մէկ բանէ տե-ղեկութիւն ունէր: Որքան որ կրցայ դատել իր արտաքինէն, բարեկեցիկ վիճակ մը ունէր, թէեւ չկրցայ հասկնալ թէ իր տասը տարուան բա-ցակայութեան մեծ մասը ուր անցու-ցած էր. որովհետեւ ոչ միայն իր հօրը մասին բան չէր գիտեր, այլ ընդ-հանրապէս անծանօթ էր վերջին տա-րիներու դէպքերուն...

— Օ՛հ, թերեւս անկախ տեղ մըն էր ուր լուր առնելու կարելիութիւն չկար, ինչ որ է...

— Ամէն պարագայի իրեն պատմեցի իր ընտանեկան խնդիրները եւ յայտ-նեցի թէ հայրը կտակ չէր ձգած...

— Հայրը մեծ հարստութիւն մը՞ ձգե՞ց...

— Այո, շատ մեծ, լաւ վիճակ ու-նէր. բնականաբար, հիմա ողջ էր եւ այդ հարստութիւնը ինք պիտի ժա-ռանգէր, բայց, ըսի իրեն որ իր ազ-գականները կ'աշխատէին մեռած նը-կատել զայն, իրաւունք... բուն մօտ քանի որ տասը տարիէ ի վեր անյայտացած էր. այդպէսով Դանիէլի հարստութիւնը պիտի ժառանգէին ի-րենք..

— Ուրեմն ազգականներ կան...

— Այո. այրի տիկին Նիքօլա Ճէքի-նը որ Դանիէլի կրտսեր եղբօրը կինն է. ունի երկու չափահաս զաւակներ տղուն անունը՝ Նիքօլա, իսկ աղջի-նը՝ Պէլինա: Տիկինը իր զաւակներով հետ կը բնակի իր եղբօրը՝ ... Գրատնի մօտ. իրենց հասցէն՝ Գրանդ քուինզ Սքուէր է, մեզի շատ մօտ Հասկնալի է որ եթէ Ալֆրէտը մեռած ըլլար, Դանիէլի ամբողջ հարստու-թիւնը պիտի ժառանգէին իր եղբօր կինն ու զաւակները: Ուրեմն կ'աշխա-տէին հաստատել թէ անիկա ... ... մէջ մեռած է: Ժառանգութիւնը ի-րենց եւ դատարանին հաւանութեամբ իրենց փոխանցուած է...

— Այս բոլորը իրեն յայտնեցի՞ք

— Անշուշտ. անիկա խնդաց եւ ըսաւ թէ ինք տակաւին ողջ է եւ անոնք այդ տեսակ բան չեն կրնար ընել այլ եւս: Քիչ մը եւս շարունակեցինք մեր խօ-սակցութիւնը եւ Ալֆրէտ մեկնեցաւ Գրանդ քուինզ Սքուէր՝ իր ազգականներուն մօտ երթալու համար. մեկնելէ վերջը այլ եւս չտեսայ զինքը:

— Լաւ. քանի մը հարցումներ պիտի ընեմ ձեզի, Գ. Գրէտմօր, նախ եւ առաջ, ժամը քանի՞ին խանութէն մեկնեցաւ...

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ԿԱՅԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ –

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա ::	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 21 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 21 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2552

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԵԴՐՈՆԱԽՈՅՍ ԱՐՇԱՒԸ

»»»··«««

Ինչո՞ւ այսքան թշուառ վիճակի մը մատնուած են մեր վարժարանները, մանկապարտէզ թէ նախակրթարան։

Ինչո՞ւ այդ կրթարանները իբրեւ շէնք՝ ամէն բանի կը նման, բայց դպրոցի։

Ինչո՞ւ հազարաւոր հայ աշակերտներ զրկուած կը մնան պարտէզէ, գրադարանէ, նստարանէ, գրասեղանէ, թուղթ–գրիչէ եւ ուրիշ առօրեական պիտոյքներէ։

Կարելի էր անվերջ շարել հարցումները։ Բայց այսքանը կը բաւէ այսօրուան համար։

Պատճառներուն գլխաւորը այն է՝ որ մենք չափազանց յետամնաց ենք եւ մեր կարգի պահանջներու հանդէպ։

Սահման չունին մեր «կրթական» յաւակնութիւններն ու անտարբերութիւնները։ Նոյն իսկ սատարելով կը կորզենք ուրիշներուն։

Բայց,— հոգի հանելով։ Դիւրին–դիւրին կը վճարենք հազար ու մէկ պիտանի կամ անպէտ բաներու համար, ցոյցի եւ փառքի համար, անտարբերութեան մրցանիշներ կոտրելու համար։ Բայց երբ կարգը կուգայ դպրոցին, գրքին կամ թերթին, կը դառնանք մտածկոտ սնդուկներ։

Քիչ մը ամէն տեղ, կրնանք պարծանքով ցոյց տալ մեր եկեղեցիներն ու անոնց թանկագին հարստութիւնները։ Սակայն երբ յաջորդ քայլը դպրոցին չենք հասցներ, հոգին կը համարձակինք դատել ու պատասխանները ցուցնել։

Յոյներն ու Պուլկարներն ալ արեւելեան ժողովուրդ կը համարուին։

Անոնք ալ տեսան ջարդ, բռնագաղթ, հարստահարութիւն եւ աւար։ Ունեցան փլուզումներ եւ դառնութիւններ։

Արդ, հարցուցէք երկու երկիրներէն անցած հայրենակիցներուն թէ ի՛նչպէս են դպրոցական շէնքերը— միայն շէնքերը։

Մի՛ անձամբ մտածելու թէ անոնք հայրենիք եւ պետութիւն ունին։

Յոյն կամ պուլկար ժողովուրդը ինք, համեստ գիւղացին բազմաթիւ դպրոցներ է շինած իր նախաձեռնութեամբ, շէնք, օդաւոր, յարգելով արդի մանկավարժութեան պահանջները։

Մասնաւորապէս Յունաստանի մէջ, Փոքր Ասիոյ գաղթականները նոր գիւղերու եւ աւաններու մէջ բարձրացուցած են կրթարաններ որոնք ամէն բանէ առաջ գուրգուրանք եւ գիտակցութիւն կ'արտացոլացնեն։

Անշուշտ մեր տարագիր եւ աշխատաւոր բազմութիւններն ալ հրաշքներ գործեցին պանդխտութեան առաջ տարիներու ընթացքին։ Այստեղ եւ ամէն տեղ։

Ինչ որ ունինք, այսօր, իբրեւ մասնաւոր – մանկապարտէզ կամ ազգային դպրոց, կը պարտինք անոնց, այդ խոնարհ խաւերու անսպառ զոհողութեանց։

Եւ այս թերթը առաջինն եղաւ որ օրը օրին արձանագրեց, տարփողեց այդ կազդուրիչ եւ յարատեւ աշխատանքը։

Եւ սակայն, մենք նորէն ետ կը մնանք։ Մենք պատասխանատուութեան կամ թշուառութեան մատնուած ենք դպրոցը, ոչ թէ նիւթական, այլ հոգեկան թշուառութեամբ։

Մեր քարացած, կոչկոտ կապած հոգեբանութիւնը հազիւ թոյլ կուտայ բան մը աւելցնել եղածին վրայ։

Մարդիկ իրար կ'անցնին եթէ պատկեր մը գունաւոր, վարագոյր մը մաշի կամ աթոռ մը կոտրի ժամուն մէջ։

Միեւնոյն մարդիկը տարիներով կը տեսնեն մութ–դպրոցներ, հասարակ տաղաւարներ, առանց նստարանի կամ գրասեղանի դասարաններ, թուղթի, քուղի, թիթեղի եւ տախտակի կտորներով կազմուած մանկապարտէզներ, «մինտէր»ներու վրայ եւ փոշիներու տակ թաղուած հազարաւոր երեխաներ, սմսոր տաքին, ձմեռը ցուրտին չարչարանքներուն մատնուած մատղաշ սաներ,— կը տեսնեն ու կ'անցնին։ Կը տեսնեն եւ ուս կը թօթուեն։ Ըսո՞ւ հոգ։ «Պանա՞ նէ, ախպար»։

Եւ այս պատկերը վրդովիչ է, ըմբոստացուցիչ է մանաւանդ անոր համար որ՝ դարմանը վեր չէ մեր կարողութենէն։

Ընդհակառակն։ Կրնաք մատով ձեռք առնել եւ թուանշաններով ապացուցանել թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ հասնիլ այս կամ այն գաղութին, քաղաքին, գաղթականականին կարողութիւնը, առանց մասնաւոր նեղութիւն մը կրելու։

×

Պատճառներուն երկրորդը մեր անիշխանական եւ անկերպարան վիճակն է։ Կեդրոնախոյս արշաւը, որ կը ծաւալի սանձարձակ մոլեգնութեամբ, առանց աջ ու ձախ նայելու։

Մէկ տարիէն միւսը, եւ ամէն գաղութի մէջ, արագօրէն կը քակուին կապերը, կեդրոնաձիգ եւ հաւաքական աշխատանքները։

Նոյն իսկ դպրոցը դարձեր է կռուախնձոր, ենթակայ՝ կուսակցական, հայրենակցական, թաղային կամ գիւղային եւ քաղաքական ջերմաչափի եւեւէջներուն։

Նոյն իսկ նոր սերունդին փրկութեան համար մենք չունինք հաւաքական տեսակէտ։ Ունինք բազմաթիւ տեսակէտներ, ուստի եւ բազմաձիւղ ճամբաներ, որոնց ելքը եթէ խորխորատ չէ, առնուազն դարուփոս է։

Այնպէ՛ս թունաւորուած է մթնոլորտը, այնքան շլմորած են աչքերը, այնքան կորսնցուցած ենք մեր իրական կացութեան գիտակցութիւնը, որ չենք տեսներ, չենք ուզեր ըմբռնել թէ մենք մեր ձեռքով կը փորենք մեր ինքնապաշտպանութեան հիմերը։

Վերջապէս ո՞վ է բռնած մեր ձեռքէն, տիրաբար վարելու համար մեր ճակատագիրը։ Գոնէ ապահովելու համար նոր սերունդին փրկութիւնը . . . :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ 450 ՆՈՐ ՕԴԱՆԱՒ ԿԸ ՇԻՆԷ

»»»··«««

930 ՕԴԱՆԱՒ ԵՐԿՐԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ուրբաթ օր, Անգլիոյ երեսփ. ժողովը լսեց փոխ–վարչապետ Պ. Պոլտուինի յայտարարութիւնները, նոր օդանաւերու շինութեան մասին։ Կառավարութիւնը որոշած է 1934էն սկսելով հինգ տարուան ընթացքին կազմել օդային 41 նոր տորմիղներ, այսինքն շինել 450 նոր օդանաւեր։ Այս նոր տորմիղներէն 33ը պիտի յատկացուին ներքին պաշտպանութեան, որ կը բարձրանայ 42 տորմղիկներէ (480 օդանաւ)։ Ուրեմն, 75 տորմիղ կամ իբր 930 օդանաւեր պիտի յատկացուին երկրին պաշտպանութեան։

Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիոյ օդային ուժերուն թիւը հաւասարելու չպիտի բլլայ, եթէ անակնկալ փոփոխութիւն մը չկատարուի միջազգային կացութեան, ուրիշ պետութեանց ծրագիրներուն կամ զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ։ Երկուշաբթի օր, կառավարութիւնը մանրամասն տեղեկութիւններ պիտի հաղորդէ նոր օդանաւերու շինութեան ծախքերուն եւ դասաւորման մասին։ Այս առթիւ, աշխատաւորական կուսակցութիւնը պարսաւանքի քուէ պիտի առաջարկէ։

Ընդհանուր կարծիքը այն էր թէ կառավարութիւնը 600 նոր օդանաւ կամ 50 տորմիղ պիտի շինէ, ինչպէս որ Պ. Պոլտուինի յայտարարութիւնները յառաջ բերին պատճառեցին պահպանողականներուն։

Ազատականները կ'ըսեն թէ կառավարութիւնը առ այժմ չափաւոր ծրագիր մը ներկայացնելով եւ զայն բաժնելով հինգ տարուան վրայ, բախել կ'ուզէ թէ մօտալուտ պատերազմի մը վախ չունի եւ պարզապէս սակարկութեան փորձի մը կ'ենթարկէ միւս պետութիւնները

Պ. ԹԱՐՏԻԷՕՅԻ ԵԼՈՅԹԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Դումէրկը առաջարկեց նիստի ընդմիջումը

ԱՌ ԱՅԺՄ ՉԻ ՎԱԽՑՈՒԻՐ ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԸ

Նախկին վարչապետ Պ. Թարտիէօյի պայթեցուցած ռումբը՝ Սթավիսքիի յանձնաժողովին առջեւ, ինչպէս Պ. Շօթանի, մեծ խռովութիւն պատճառեց կառավարական եւ կուսակցական շրջանակներու մէջ։

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Պ. Թարտիէօ կ'ամբաստանէ թէ — 1. Զինքը վարկաբեկելու համար 300.000 ֆրանքի կեղծ չէք մը շինուած էր.— 2.— Շօթան չէր կրնար գիտցած չըլլալ Սթավիսքիի գործը, թէ իբրեւ նախարար եւ թէ խաչագողին փաստաբաններուն հետ ունեցած կապերուն պատճառով.— 3. Շօթանի կառավարութիւնը ուզած է խեղդել գործը եւն.։

Վկայութիւնը տեւեց ամբողջ վեց ժամ, եւ իբրեւ հետեւանք, դահլիճը արտակարգ ժողովի հրաւիրուեցաւ երէկ, նախագահութեամբ դատական նախարար Պ. Շէրոնի։ Վարչապետը դեռ նոր արձակուրդ առնելով բլլալով, չուզեր վերադառնալ օդաչու նէն առաջ։ Բայց, հաւանական է որ Փարիզ գայ յառաջիկայ շաբթու, եթէ աւելի բարդանայ կացութիւնը։

Արմատականները զիտել կուտան թէ Պ. Թարտիէօ խախտած է քաղաքական զինադուլի ուխտը, քանի որ անդամ է ազգ. դահլիճին։ Իսկ հակառակ կողմերը կը պատասխանեն թէ խախտած չկայ, որովհետեւ Թարտիէօ իր զուտ բրած էր Սթավիսքիի յանձնաժողովին առջեւ, եւ պարտաւոր էր յայտնել ամբողջ գիտցածը։

Մինչ այս մինչ այն, Սթավիսքիի յանձնաժողովն ալ արձակուրդ պիտի բնէ չորեքշաբթի օր, առանց որ եւ է որոշում տալու Թարտիէօ–Շօթան միջադէպի մասին։ Առ այժմ կարգ մը երկրորդական վկաներ պիտի լսէ, յետաձգելով Թարտիէօյի մատնանշած կարեւոր վկաներուն ունկնդրութիւնը։

Կ'ըսուի թէ ազգ. դահլիճին արմատական նախարարները պիտի հրաժարին, եթէ Պ. Թարտիէօ չյաչուի։ Ընկերվարական կուսակցութեան Վարիչ Մարմինը այս առթիւ նորէն կը պահանջէ լուծել երեսփ. ժողովը։

Թարտիէօ–Շօթան միջադէպը մեծ աղմկութիւն գործեց նաեւ ռակաբաններին մէջ եւ արժեթուղթերը զգալի եւեւէջներ ունեցան, ի նախատեսութիւն նախարարական տագնապի մը։ Անզանաւորական շրջանակներէ եղած հարցումի մը պատասխանելով, Պ. Տումէրկ յայտարարեց թէ պատճառ չկայ որ հանրային փառահութիւնը խախտի եւ տնտեսական – ելմտական վերականգնումը կանգ առնէ։

Անգլօ-թրքական միջադէպը

Էնկիւրիի անգլիական գեսպանը առջի օրերկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարին հետ։ Հեռագիրը կ'ըսէ թէ տեսակցութիւնը շատ սիրալիր էր եւ համակուած փոխադարձ վստահութեամբ։ Թէվֆիք Րիւշտի յաւ յայտնեց դէպքին զոհերուն համար եւ յայտարարեց թէ խառն յանձնախումբ մը երեւան պիտի հանէ ճշմարտութիւնը, հաստատելով թէ չարամտութիւն չկար մէկ կամ միւս կողմէն։ Թուրքիա չուզեր որ այս միջադէպը որ եւ է դառնութիւն ձգէ երկու երկիրներու նաւատորմին եւ բանակին մէջ։

Այս միջադէպէն յետոյ, Թուրքիոյ ծովային հրամանատարը, Զէքի (Իզմիր) գնաց, քննութիւն կատարելու համար դէպքին մասին։

Թուրքիոյ գործավարներու խորհուրդը ժողով մը գումարեց որուն ներկայ էր նաեւ Թէվֆիք փաշա՝ արտաքին գործոց նախարարը։ Կը կարծուի թէ միջադէպը պիտի փակուի . . . բարեկամաբար։

Խիստ միջոցներ Մակեդոնացիներուն դէմ

Պուլկարական կառավարութիւնը կը շարունակէ խիստ միջոցներ ձեռք առնել, վերջնապէս ջնջելու համար մակեդոնական կազմակերպութիւնը։ Այժմ կը հետապնդուին կազմակերպութեան նիւթական միջոցները։ Ձերբակալուած են կարգ մը աղդեցիկ Մակեդոնացիներ, որոնց մասին կասկած կայ թէ կարեւոր գումարներ պահած են։ Անոնք են Պ. Կոչեւ, կազմակերպութեան գանձապահը, Մուշէ՝ ծխախոտի ընկերութեան տնօրէնը եւ Փեթքովսկի՝ առեւտրական Սոֆիայի մէջ։ Միեւնոյն ատեն կառավարութիւնը հսկողութեան տակ առաւ Մակեդոնական ազգային դրամատունը, ուր կը կատարուէին կազմակերպութեան ելմտական գործողութիւնները։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՈ ԿԱՄ ՈՉ

»»»·«««

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն 1934 մարտ 24ին կը հրատարակէր ծանր ամբաստանութիւն մը՝ հանգուցեալ Յաբեթ Ռուպէնեանի մասին։

Յօդուածագիրը՝ Մ. Յ. Թէրզեան, թուականներով եւ փաստերով կը յայտնէր թէ Յակոբ Իսկէնտէրեան զգուելի դաւաճանութիւններ կատարեց, «հարիւրաւորհայերու արհամարհելի երբեք չունեցաւ խղճի խայթ մը», թէ 1918 նոյեմբեր 11ին փախաւ Գահիրէ, յետոյ վերադարձաւ Իսկէնտէրուն, «ուր անծանօթի մը կողմէ իր մեղքերը քաւեց»։

Այս պատմութեան առթիւ, որ արտատպուեցաւ նաեւ «Յառաջ»ի մէջ, բողոքներ ցրուեցին Հնչակեանները, եւ հատ մըն ալ՝ Գահիրէի լեգէոնականներու միութիւնը։

Այս վերջինը, առանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, բարի վարուց վկայական կուտար Իսկէնտէրեանի։ (Որ եւ է ներքում կամ լուսաբանութիւն զրկուած չէ «Յառաջ»ի)։

Արդ, ո՞ւր է ճշմարտութիւնը։

Իսկէնտէրեան դաւաճան ճանչցուած եւ իբրեւ այդպիսին սպաննուա՞ծ է թէ ոչ։

Գործեցու իրադէպները ինչո՞ւ վրանայէս միջոցէն չեն հաներ ճշմարտութիւնը, որպէսզի դադրին լսի–լսաւները, թէր կամ դէմ։

«Յառաջ»ի մէջ աշխատակից մը, Թ. Հ. գրեց եւ պնդեց թէ Դամասկի Ահարոն Ֆահանց տանկած, «սարքը» փաթթած եւ ազգային գաղտնիքներ մատնած է։

Նոյնիսկ վկաներ ներկայացուց եւ յանձն առաւ դատարան երթալ։

Ճի՞շդ է այս պատմութիւնը։

Տէր Ահարոնը տանկած, խոցած եւ գաղտնիքներ մատնա՞ծ է։

Ինչո՞ւ պատէ պատ կը զարնուին, ադտա՞տ, ադտա՞տ խօսքեր եւ վերագրումներ գրի կ'առնեն եւ կը տպեն, փոխանակ մէկ անգամէն եւ ՓԱՍՏԱՑԻ ապացուցանելու թէ զրպարտութիւն է եղածը։

«Յառաջ»ը կը հաւատայ իր աշխատակցին։ Ո՞ւր է մեղադրանքը — հաստատեցէք։

Պատասխանեցէք տղամարդու պէս, — Այո կամ ոչ։

Ցետոյն իժը չի կրնար ապացուցանել թէ «Յառաջ»ը մասնաւոր նկատումներ ունեցած է, այս կամ այն մէկը սեւցնելու համար։

Այդ մտածողութիւնը թող փնտռեն ա'յն թերթերուն մէջ ուր ամէն զարշահոտութիւն գլուխը կը յանձնուի յանկելով եւ ճախացնելով, ուր առօր-անօր հայրը, նոյնիսկ ԱՔՍՈՐ ԳԱՑԱԾ ՄԱՅՐԸ իրենն կ'առնեն եւ շնական քուլթեանց կ'ենթարկեն։

ՎԱՀԷ

Սուրիոյ մարզանքին նոր կարգադրութիւնները

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

Սուրիոյ թերթերը կը հրատարակեն մարզանքին նոր աւրմնագիրը, մարզական միութեանց մասին։ Ահաւասիկ անոր ամփոփումը —

«Հոմանուտական երկիրներուն մէջ մարզական միութիւնները պարտաւոր են նոր խնդրագիրներ ներկայացնել կառավարութեան, արտօնութիւն ստանալու համար։ Իւրաքանչիւր մարզական խումբ կամ կազմակերպութիւն պէտք է նշէ իր խնդրագրին մէջ անունն ու նպատակը այդ միութեան։ Եթէ կառավարութիւնը, մինչեւ երեք ամիս պատասխանէ չիշեալ դիմումին, միութիւնը կր սկսի գործի, իսկ եթէ անպատասխան մնայ, կը նշանակէ որ լուծուած է եւ իսկոյն պէտք է դադրեցնէ իր գոյութիւնը։

Մարզական Միութեանց անդամակցողները 20 տարեկանէն վար պէտք է ըլլան։ Քսան տարեկանէն վեր կրնան ըլլալ միայն անոնք, որոնք ղեկավարի դեր ունին միութեան մէջ, պայմանաւ սակայն որ անոնց թիւը միութեան անդամներուն թիւին միայն հարիւրին 5ը կազմէ։ Մարզական բոլոր միութիւններն ալ ստիպուած են մասնաւոր արտօնութիւն ստանալ, եթէ խմբովին ցոյցի ձեւով, երգելով կամ նուագելով կ'ուզեն քաղաքներու մէջ քալել կամ վրաններ անցնիլ»։

Մարզական Միութիւններ շատ ազդուած են այս որոշումնագրէն։ Իսկամ սկաուտներու պէտք դիմում կատարած է Պետական Քարտուղարին։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

«ԷՆԹԷՐՆԱՍԻՈՆԱԼ ՔՈՄԻՒՆԻՍԹ», Գ. Միջազգայինի պաշտօնաթերթը, իր վերջին թիւին մէջ կը գրէ թէ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան վրայ 3000 նոր անդամներ աւելցած են փետրուար եւ մարտ ամիսներու ընթացքին։ Այս առթիւ, յանձնարարներ կը տրուին, աւելի գործօն պայքար մղելու համար ֆաշականութեան դէմ, միեւնոյն ատեն «պատերազմական» հակօֆ-ֆականին գործունէութեան համար»։

525 ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔ հասոյցուած կը պահանջէ՝ Ռումանիայէն՝ Աւստրիոյ հովէֆ արքիդուքսը, որ բանակի մը հրամանատարն էր պատերազմի ատեն եւ անոր կալուածները կորսնցուց Թրանսիլվանիոյ մէջ Թրիանոնի դաշնագրով, Ռումանիա առած է Թրանսիլվանիոյ կալուածական բոլոր կալուածներուն, բայց արքիդուքսը չի համոզուիր, 300 միլիոն դրամագլուխ եւ 225 միլիոն տոկոս պահանջելով։ Ռումանիոյ փաստաբանն է Պ. Փօլ Պանքուռ, նախկին վարչապետը։

ՓԱՐԻԶԻ «ՄԷՆԹՐՈ» երկաթուղին, որ գետնի մը տակ կառուցուած է մայրաքաղաքի մէջին, պիտի դադրի նիկելաշարքի օրէն, եւ անոր տեղ պիտի բանին «չ. ...»։ Պատճառը տնտեսական է։ Մէնթրօ Ասխանքը տարին 12 միլիոն փրանք չափ ունի այս երկաթուղին բանեցնելու համար, մինչդեռ օթօպիւսը հազիւ 3—4 միլիոն պիտի արժէ։ Օթօպիւսն ալ գիծէ մինչեւ այն գծին պիտի հետեւի եւ պիտի արժէ 1 ֆր. 80։ (Ա. կարգ՝ 2 ֆր. 10)։

ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍԿՕՅԻ գանազան մասերուն մէջ գործադուլները կը շարունակուին, բայց բուն ֆաքաքին մէջ վերջացած է, ինչպէս գրած էինք։ Հաշիւ եղած է թէ 119.000 բանւորներ հինգ միլիոն տոլար շաբաթական կորսնցուցած են գործադուլին հետեւանքով։ Սովորական կեանքը նորոգուելու կը վերահաստատուի։ Իրաւարար մը, ծերակուտական Վակնըր, կրակի բանումցաւ իր իմ ֆինանշխնդրին մէջ, բայց չվճռուեցաւ։

ԱՂԱ ԽԱՆ, Հնդիկ իշխանին որ գեղանի փրանսուհի մը իբրեւ կին առաւ քանի մը տարի առաջ, Սուլթան պիտի հռչակուի Քաշմիրի իսլամական պետութեան, ի վարձ Անգլիոյ մատուցած բանկագին ծառայութեանց։ Աղա խան ծանօթ է Փարիզի եւ Լոնտոնի ձիարշաւներու եւ խաղարաններու շրջանակին մէջ։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔԻ ՄԱՍԻՆ, Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան հետ խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Լոնտոնի խորհրդային գեսպանը, համաձայնութիւն յայտնելով անգլիական տեսակէտին եւ անհրաժեշտ գտնելով Գերմանիոյ մասնակցութիւնը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ՝

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ԱՐԾԱԹ ԵՒ ՈՍԿԻ

— •• —

Քաղաքական եւ տնտեսական այս աննախընթաց վերիվայրումներուն մէջ, գլխաւոր դեր կը կատարէ ոսկին: Ով որ շատ ոսկի ունի, ան կը տանի վերջնական յաղթանակը.

Տակաւին շատ երկար տարիներ, ոսկին կոչուած է ըլլալ այն բնաւոր մետաղը որ բոլորին գնահատուած եւ փնտռուած պիտի մնայ, բացի անձ-բեւակայելի պարագաներէ որոնց մասին մտածել եւ կարծիք յայտնել կարելի չէ այս պահուն:

Սակայն տնտեսական տագնապը յաւրաճուն կերպով կը ծաւալի, մտահոգութիւն կը պատճառէ, ահ ու սարսափ կը մատնէ: Ծանօթ գրագէտ Ժօրժ Տիւհամէլ, մարգարէութիւններ շատ բրած է, քիչ մը ամէն դէպքե-րու առթիւ: Տեղ մը, սակայն, աղ-դուած տիրող միջազգային վիթխարի անգործութեան համաճարակէն, կը գրէ — «Տնտեսական խնդիրները, հրամայական ձգտում մը ունին իրենք իրենց լուծուելու, ոյժերգա-կանօրէն, ի հեճուկս մեծ տնտեսա-գէտներու երեւակայած լուծումներուն, որոնք տեղի կ'ունենան դրամատնեականներու լռութեան մէջ ...»:

Սպասելով այդ բացառիկ դէպքերու իրականացման, որոնք կրնան տակաւին շատ ուշանալ, վերլուծենք ոսկիին միջազգային յարգն ու արժէքը:

Հին ատեններ դրամ դոյութիւն չունէր: Այդ երջանիկ դարաշրջանին, առարկայ մը ուրիշ առարկայի մը հետ կը փոխանակուէր, սակայն այդ դրութիւնը գործնական չէր:

Մարդիկ ստիպուեցան սահմանել, համարակաց արժէքներու չափ մը, այդ համարակաց չափը պահանջ մըն էր, ոչ թէ մտքի քմայք մը: Որովհետեւ թէ ներքին եւ թէ արտաքին առեւտուրին անհրաժեշտ զարգացման նպաստող յաւադոյն աղդակն էր:

Մարդիկ այդ շրջանին երկար խորհեցան, գտնելու համար ապրանք-դրամ մը որ համարակաց չափի տեղ ծառայէր, եւ ըլլար միայն եւ ունենար իր ներքին արժէքը, որուն օգտակարութիւնը բոլորին գնահատուէր որ պահանջուէր եւ պահուէր բոլորին կողմէ, եւ մանաւանդ այդ ապրանք-դրամը ոյնպիսի մետաղէ մը շինուած ըլլար որ բաժանումի ենթարկուէր, կտտրտակուէր եւ որուն պահպանումը յուրիտենական հմայք մը եւ վստահութիւնը ներշնչէր եւ ըլլալ հաղուագիւտ: Իսկ ամէնէն կարեւորը, այդ մետաղը իր հաղուագիւտ ըլլալուն պատճառաւ ունենար խոշոր տարողութիւն մը իր շատ պզտիկ ծաւալին եւ ծանրութեան տակ, որպէսզի մարդիկ կարենային հեշտ հաղորդակցութիւններ փոխադրել շատ հեռու երկիրներ:

Անհագին փնտռտուքներէ վերջ, գըտան ոսկին եւ իր սիրուհին՝ արծաթը, իբրեւ ապրանք-դրամ որ կը յօրինէ կատարեալ վերեւ յիշուած բոլոր պահանջները: Որովհետեւ կապարը ծանր կը կշռէր, ալիւմինիոմը շատ թեթեւ, պղինձը գոյն կը փոխէր, լիմոնին չափազանց հաղուագիւտ էր, իսկ պլատինը շատ դժուար բաժանելի:

Եւ սակայն, արծաթը մասամբ կորսնցուց իր արժէքը, երկու գլխաւոր պատճառներով: Նախ որ պղինձը, ցինկը եւ կապարը պատճառ եղան որ արծաթի հանքերը քիչ արտադրեն եւ 65 առ հարիւր պակաս արծաթ ըլլայ շրջաբերութեան համար: Պատերազմէն ի վեր եւ ներկայիս գոյն կը նկատեն երկրորդական մետաղ:

Արծաթի նուազելուն անմիջական արդիւնքը այն եղաւ որ շատ մը երկիրներ ինչպէս Չինաստան, Պարսկաստան եւայլն որոնց դրամը արծաթի վրայ հիմնուած էր մեծ մասամբ, յեղն դայն:

Այս է առաջին պատճառը եթէ արծաթը, որ 1914ին կ'արժէր քիլօն 99.60 ֆրանք (ներկայ դրամով 498 ֆր.), իջաւ մինչեւ 250 ֆրանքի եւ տակաւին վար կայ որ աւելի կորսնցնէ իր արժէքը:

Երկրորդ պատճառը.— Ճարտարարուեստը մեծ քանակութեամբ արծաթ կը սպառէ եւ կը հաւատեն թէ լուսանկարչութեան ճարտարարուեստին մէջ միայն Քօտաք ընկերութիւնը կը սպառէ տարեկան 180.000 քիլօ արծաթ, որով արծաթին գինը փոփոխական դարձած է:

Ընդհանրական ոսկիին արտադրութիւնը համաչափ եղած է. եւ ճաճանականութեան կամ ճարտարարուեստին պահանջները ներդաշնակուած անոր հետ:

Որոշ վիճակագրութեանց համաձայն, 15րդ դարուն մէջ ոսկիին արտադրութիւնը եղած է 5800 քիլօ, իսկ 1930ին 627.000 քիլօ. Ուրեմն թղթադրամ հրապարակ հանող դրամատուններուն հաշիւներուն վրայ յենլով, աւելորդ ոսկի չի մնար, քանի որ Պանք տը Ֆրանսը, օրինակի համար իրաւասութիւն ունի հրապարակ հանելու առանց սահմանափակումի որքան թղթադրամ որ կը փափաքի ոսկի գնելու համար եւ ի հարկին գանոնք փճացնելու:

Ուրիշ կարեւոր պատճառ մը կը նըկատուի այն պարագան որ ճարտարարուեստը չի սպառեր չափէն աւելի ոսկի եւ շինուած առարկաները ունին միայն արժէք, որով ոսկիին գինը փոփոխութեան չենթարկուիր: Օրինակ, 1930ին 67.000 քիլօ ոսկի արտադրուած է եւ հազիւ 125.000 քիլօն սպառած է եւ ասոր ալ 90 առ հարիւրը ոսկեգէններու միջոցաւ, որով հազիւ 10 առ հարիւրը կորսուած է:

Ոսկին նախ եւ առաջ ապրանք մըն է եւ այդ նկատումով յաւիտենական գնորդներ ունի, անսահման չափով, առանց գինի փոփոխութեան:

Ուրեմն ոսկիին գինը օրէնքով չափուած եւ սահմանուած է, եւ ամէն թղթադրամ անոր արժէքին վրայ կը հաշուուի:

Սակայն պիտի հարցուի թէ, ի՞նչ բանի կը ծառայէ դրամատուններու նկուղները լեցուած այսքան ոսկին:

Արդարեւ, ներկայ շրջանին, արագ փոխանակութեան պահանջները նկատի առնելով, ժողովուրդները աւելի դիւրատար եւ թեթեւ բանի մը պէտք զգալով, թղթադրամը ստեղծած են, ինչպէս վաճառականական մուրհակները: Եւ որովհետեւ այդ թղթադրամները ոսկիի դէզի մը տեղ կը գործածուին, դրամատուները կամ կառավարական հաստատութիւնները պահանջուած ժամանակ, պէտք է որ անոնց փոխարժէքը ունենան, մանաւանդ որովհետեւ եղան պետութիւններ որոնց թղթադրամները կրթնած չըլլալով պահանջուած ոսկիի պահեստին, միջազգային հրապարակը չըն-դունեց զանոնք եւ իրենց նախնական նիւթերու կամ շինուած ապրանքներու գնման համար ոսկի վճարել ստիպուեցան:

Այդպէս ժամանակ ոսկին ուղղակի իր պաշտօնը կը կատարէ, մանաւանդ ներքին փոխանակութեան համար, սակայն անվստահութեան շրջանին թաղթը պէտք է կրթնի ոսկիի պահեստին, այլապէս անոնք չունեցած հայրենիք կը փոխեն:

Ոսկիին գինը իր նախնական վիճակին մէջ թէ շրջաբերութեան մտած ժամանակ գրեթէ միեւնոյնն է, կորուստ չըներ զայն պահողը:

Այս է պատճառ որ, իբրեւ ապրանք, ամէնէն շատ ոսկիին վրայ դրուած է կեդրոնական արժէքը:

Կը յիշէք անշուշտ որ Ֆրանսական ֆրանքը մեծ անկում կրեց 1925—1926ին: Ընդհանրապէս պայմանագրութիւնները կը կնքուէին կամ սթերլինով, որովհետեւ այդ դրամները ուղղակի ոսկիի վրայ չափուած էին եւ ունէին ապահով քանակութեամբ ոսկի իրենց երկրին դրամատուններուն նըկուղներուն մէջ, մինչդեռ քաղաքական անվստահութեամբ Ֆրանսայէն փախած էին միջազգային ոսկիները եւ խախտուած՝ Ֆրանքին արժէքը:

Անշուշտ Պանք տը Ֆրանսի նկուղներու դանուած ոսկիները պատկանի նաեւ օտար կալուածոյքներու ընկերութեանց կամ անհատներուն եւ կը ներկայացնէ, շնորհիւ Ֆրանսայի ապահով քաղաքականութեան կամ տնտեսութեան, միջազգային հաւատութիւն մը պահ տրուած Ֆրանսայի: Այդ հաւատութիւնը կրնայ փախչիլ այնքան շուտ որքան եկած է:

Ոսկին համաշխարհային մետաղ մըն է, որովհետեւ որքան ալ հազուագիւտ ըլլայ, քիչ մը ամէն երկիր կ'արտադրէ, օրինակ Թրանսվալ, Մատակասքար, Ամերիկա, Քանատա, Մեքսիկա, Կիւյանա, Գոլոմպիա, Պրազիլիա, Ռուսիա, Հնդկաստան, Չինաստան, Ճափոն, Աւստրալիա, Հունգարիա, նոյնիսկ Ֆրանսա:

Ահաւասիկ գլխաւոր արտադրողները.

Հիւսիսային Ափրիկէ 53 առ հարիւր ընդհանուր արտադրութեան:

Քանատա 10.4 առ հարիւր ընդհ. բեր ընդհանուր արտադրութեան:

Ամերիկա 10.4 առ հարիւր ընդհ. արտադրութեան:

Ռուսիա 4.9 առ հարիւր ընդհ. արտադրութեան:

Ոսկի արտադրուած է 16րդ դարէն մինչեւ 1930 թուականը 33 միլիոն քիլօ.

Թղթադրամ հրապարակ հանող դրամատուները կը պահեն 18.397.000 քիլօն, որուն 4.000.000 քիլօն կը դըտնուի Պանք տը Ֆրանսի մօտ, որ կը ներկայացնէ 78 միլիառ ֆրանսական ֆրանք, ինչ որ կ'արժէ գրեթէ 75 կըրամ ոսկի մէկ բնակիչի համեմատութեամբ. Միեւնոյն բնակիչը կը կրէ 5 կրամ շինուած ոսկիէ առարկայ:

Ոսկին մետաղներուն թագաւորն է թէ արժէքի եւ թէ գեղեցկութեան կրկնակ տեսակէտներով: Հին մարդիկ ոսկիէ ապարանջաններ կը գործածէին որոնց վրայէն կը հանէին օղակներ՝ իրենց գնումները կատարելու համար:

Լուսնակին եւ արծաթը այնպիսի գոյն ունին որ կարելի է կեղծել, մինչդեռ ոչ մէկ մետաղ չի կրնար ոսկիին գոյնը կեղծել:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿՐՈՒՆԿՆԵՐՈՒՆ ՏԱԿ

oooo

Ծմակուր ձայները չատցեր են կըրկին: Աղմուկ, իրարանցում, բամբասանք ու պարսաւ՝ բռնած են հրապարակը, կը դառնան Դաշնակցութեան չուրջը, սպառնալիքներ կ'ըլլան քառասնամեայ կազմակերպութեան մը դէմ, որ ոչինչ ունի վախնալիք, մանաւանդ երբ խնդիրը հարուածի գայ. Բայց ձայները դեռ կը լսուին, Նիւ Եորքէն մինչեւ Սուրիա, Պալքաններէն մինչեւ Պաղեստին ու Հեռաւոր Պարսկաստան:

Մեր հակառակորդները եթէ օրն ի բուն չհայհոյեն ու չպոռան մեզի, կը ճաթին իրենց պարապ գանկերը: Անոնք չեն կրնար լռել, վասնզի լռելու համար պարկեշտութեան պէտք է որ ունենան: Եւ որովհետեւ դրկուած են այս տարրական առաքինութենէն պիտի չարունակեն հայհոյել, քսութիւններ թխել, հին ու նոր պատմութիւններ կրկնել, չեղածը եղածի վերածել, եւայլն:

Իրենց սիրտերուն մէջ, թոյն ու կիրք, բերաններուն վրայ՝ բամբասանք, լեզի բռի – բասներ, քծարեր հէքեաթներ ու ինքնահնար դառնացանքներ,— այս բոլորը՝ թոյլ չեն տար որ թօթվին իրենց ագատ ... թիւնները:

Տեղէք բոլորը.— Ռամկավարն ու Հնչակը, Հօկն ու եղբայրները պատրանքին սիրահար աղմկարարները, կեցած են մէկ ճամբու վրայ, նախատ կը սանդեն մեզի դէմ եւ ինչե՞ր, ինչե՞ր կը թխեն:

Մա՛հ Դաշնակցութեան, կորչի՛ այդ կազմակերպութիւնը,— կը պոռան բոլորը,— երէկի Թրքացած Հայն ու Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ մաչեր ճերմկցնող Ռամկավարը, կարծելով թէ Դաշնակցութեան ջնջմամբ կը փրկուի հայ ժողովուրդը եւ ռամկավարութիւնը իր թուղթէ օրէնքներով ու «ակադեմականն գործունէութեամբ լրացուցած կ'ըլլայ իր դերը: Կասակ չէ, որովհետեւ Դաշնակցութեան մահը պահանջող ռամկավարը մինակ չէ, դեռ գոյնզգոյն ու անուանով խմբակներ կան որ նոյն միտքը ունին,— լուծուած հռչակել Դաշնակցութիւնը: Ռամկավարներու հոգեբանական այս կապը սակայն կղզիացած չէ միայն հայկական ճակատին վրայ: Ոչ, այդ հոգեկան կապը գինքը տարած է մինչեւ Պոլիս ու Էնկիւրի, եւ «Ժողովուրդն ու «Ազատամարտ»ները ամէնէն սրտագին զգացումներով է որ գիտաւորեցին «ողջամիտ Հայերու» հակադաշնակցական պայքարը, ու հիմա երբ ինչ Դաշնակցականներ Նիւ Եորքի մէջ դատի քաշուած են իբրեւ ոճրագործներ, ցնծութեան մէջ են ռամկավարները, եւ անոնցմէ ամէնէն խելացի որիշան,— պատուելի,— Նիւ Եորքէն մինչեւ Լիոնի իր բարեկամին նամակ կը գրէ ուեւել թէ «վերջապէս Դաշնակցականները մահուան պիտի դատապարտուին»...

Ջնէբ դարմանք, որովհետեւ իրենց ուզածն ալ այդ է: Մեր օրերու այս յիմարները կը կարծեն թէ քանի մը Դաշնակցականներու մահով վերջ կը գտնէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ հրապարակը կը մնայ ... քսուներուն:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ոչ ձեզի պէս խառնուրդ մըն է, եւ ոչ ալ ձեր խմբակցութեան նման պատահական թօղէն ծնած «կազմակերպութիւն մը: Դաշնակցութիւնը բնաւ չի խորշիր որ իր դէմ հակառակորդներ կան, բայց կը գանէ երբ կը տեսնէ որ քաղաքական համոզումներու տարբերութեամբ բաժնուած հակադաշնակցութիւնը կը գործէ ամէնէն ստոր եւ պժգալի ձեւերով,— մատնել, «Ժողովուրդներ» տալ, սուտ վկաներ հարել, խափիչիկներու, Աւնեռիացիներու եւ միջազգային «հաչմաթջօսներու հետ ձեռք ձեռքի՝ Դաշնակցականներուն հանդէսները խանգարել, ցոյցեր կազմակերպել: Այս բոլոր քսութիւններէն յետոյ ալ Դաշնակցութիւնը իր կըռուններուն տակ կը դանէ բոլորը, որովհետեւ երիտասարդութեան բանակ մը ունի իր թեւին տակ, եւ որ եւ է չհայայ երբ մատնեայ անոր՝ պիտի փշրուին իր ակռաները:

Ոչ մէկ նահանջ, եւ ոչ իսկ թեթեւ մեղմութիւն մեր կողմէն: Հարուածին հարուած, եւ բոլոր քսութեանց դէմ անողոք պայքար

Թ. Հ.

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

»»». «««

Այս խորագրին տակ, Թանի Պոլսոյ քգթակիցը, Վալէրի, կը ստորագրէ հետեւեալ յօդուածը միշտ հաւատարիմ թրքական մամուլին.—

Լօզանի դաշնագիրը վաւերացուելէն ի վեր, Նեղուցներու համաձայնութիւնը երբեք տեղի չէր տուած վէճի մը որ իրապէս կարեւորութիւն ներկայացնէր, ոչ իսկ բողոքի մը, որ բերէր ամէնէն աւելի չահագրգռուած պետութիւնը,— Թուրքիան:

Սակայն, 1933 մայիսին, Ժընեւի մէջ, Զինաթափութեան յանձնախումբին խորհրդակցութեանց ընթացքին, յանկարծակի արծարծուեցաւ այս փշոտ հարցը, նաւարկութիւնը Նեղուցներուն մէջէն, որոնք այնքան կարեւոր դեր մը խաղացին ընդհանուր պատերազմին մէջ:

Թէվֆիք Րիւշտի պէյ, օգտուելով առիթէն, զոր կը ներկայացնէին վիճաբանութիւնները ապահովութեանց կրճատման մասին, բողոքեց որ կ'արգիլուի գործածել չարժական ծանր հրետանին, արտօնելով միայն ամրացուած հրետանին՝ ծովեզերքի պաշտպանութեան համար: Եւ յարեց թէ բնդունիլ այդ երկու առաջարկները, կը նշանակէր Նեղուցները զրկել պաշտպանութեան միջոցներէն ընդդէմ պատահական յարձակման մը:

Լօզանի դաշնագիրը կ'ընդունի, որ Թուրքիա կրնայ Նեղուցները ամրացնել չարժական հրետանիով, սակայն հակասութիւն մը կը ստեղծուէր Լօզանի դաշնագրին տրամադրութիւններուն եւ Զինաթափութեան յանձնաժողովին տեսակէտներուն միջեւ:

Թուրքիոյ առարկութիւնը կրնանք պարզել հետեւեալ ձեւով.—

Եթէ զինաթափութեան խորհրդաժողովը որոշէ արգիլել չարժական ծանր հրետանիին գործածութիւնը, Թուրքիա եւս պիտի ստիպուի վերցնել չարժական ծանր հրետանին, եւ որովհետեւ իրեն պիտի արգիլուի նաեւ Նեղուցներու երկայնքը զետեղել յաւիտենական ամրացուած թնդանօթներ, անզէն պիտի դրկուի պաշտպանութեան ամէն միջոցէ:

Թուրք հրապարակագիր մը, որ մասնագէտ է ծովային հարցերու, խօսելով թրքական այս առարկութեան մասին, կը պարզէ այն անարդարութիւնը, որ թոյլ կուտայ Անգլիացիներուն փակել Ճիպրալթարի Նեղուցները մեծափող թնդանօթներով, մինչ Տարտանէլ ... պարզելով ընդդէմ ... : Ինչո՞ւ Թուրքիա կ'արտօնուի իր ծովեզերքները պաշտպանելու 408 մմ. թնդանօթներով, բայց իրեն կ'արգիլուի նոյն թնդանօթներով պաշտպանել նաեւ Տարտանէլը, որ կը կազմէ Պոլսոյ, այսինքն երկրին գլխաւոր եւ ամէնէն կարեւոր քաղաքներէն մէկուն բնական պաշտպանութեան միջոցը:

Թուրքիա կ'առաջարկէ Զինաթափութեան խորհրդաժողովին ընարել մէկն ու միւսը հետեւեալ երկու առաջարկներէն.—

1.— Վերցնել Նեղուցներու ապազինեալ գօտիներու վրայ դրուած արգելքը:

2.— Արտօնել Թուրքիան, որ բացառաբար իրաւունք ունենայ գործածել չարժական ծանր հրետանի:

Երկրորդ առաջարկը, եթէ երբեք ներկայացուի Ժընեւի, վախ կայ որ մերժուի, որովհետեւ Թուրքիա, ի վնաս իր դրացիներուն, որոնք երբեք պիտի չհանդուրժէին այդ կացութեան, ծանր հրետանիի տեսակէտով գերակայութիւն մը պիտի ստանար այդ արտօնութեամբ:

Թուրքիա, իր այս առաջարկներով, կը խորհի պարզապէս Նեղուցները ապահովել այն ծանր հրետանիով, զոր բոլոր մեծ պետութիւնները կը գործածեն՝ պաշտպանելու համար իրենց ծովեզերքները. Այս ձեւով միայն, կ'ըսեն Թուրքերը, կարելի է ապահովել Նեղուցներու ապահովութիւնը: Արդէն Նեղուցներու համաձայնութիւնը կորսնցուցած է իր գոյութեան իրաւունքը, այն փաստով որ հակառակ է պետութեանց իրաւունքներու հաւասարութեան սկզբունքին:

«Ոչ, կ'ըսէր Թէվֆիք Րիւշտի պէյ, անցեալ տարի, դաշնագիրներու վերաքննութիւն չէ որ կ'ուզենք, Թուրքիա դէմ է այդ ցանկութեան: Երբ կը պահանջենք Նեղուցներու ապազինեալ գօտիներու վրայ դրուած արգելքը վերցնել, ատիկա չի նշանակեր թէ հողային փոփոխութիւն մը կ'ուզենք, ոչ ալ սահմանային փոփոխութիւն: Ազգերու Ընկերութեան դաշնագիրները վերաքննուած ըլլալով քանի մը կէտերու մէջ, օրինակի համար գերմանական հատուցումներու հարցին վերաբերեալ մասերը, ինչո՞ւ համար նոյն վերաքննութիւնը չկատարուի մեր մասին, քանի խնդիրը իրաւունքներու հաւասարութեան կը վերաբերի»:

Աւելորդ է յիշեցնել թէ սովետներու ներկայացուցիչները իրենց կատարեալ համաձայնութիւնը յայտնած էին Թուրքերուն՝ այս առաջարկներուն մասին: Նեղուցներու հարցը, այս ձեւով, յառաջ դրուած է բաւական եւ այսօր քիչ չեն այն պետութիւնները որոնք կը կանգնին Թուրքիոյ կողքին:

Այդ պետութիւններուն մէջ կան որ հարցը կը դիտեն այսօր տարբեր քան պատերազմէն առաջ: Ցիշենք, այդ պետութիւններէն, միայն մէկը,— Ռուսիան Պերլինի դաշնագիրը կ'արգիլէր բոլոր ռազմանաւերուն,— բացի թրքական նաւերէն,— անցնիլ Նեղուցներէն: Արդ, Լօզանի դաշնագրին ստեղծած վիճակը ճիշդ ու ճիշդ հակառակն է այն կացութեան զոր կը ստեղծէր Պերլինի դաշնագիրը: Սակայն ճիշդ է որ շա՜տ փոխուած է կացութիւնը անկից ի վեր: Այսպէս Ռուսիա, եւ իր հետ ուրիշ պետութիւններ, որոնք առաջ կը պահանջէին Նեղուցներու ազատութիւնը, հիմա կ'ընդդիմանան այդ պահանջին: Ռուսիոյ նախապատերազմեան եւ յետպատերազմեան տեսակէտներուն հակասութիւնը թերեւս կարելի ըլլայ բացատրել այն խորունկ փոփոխութիւններով, որոնք յառաջ եկան եւրոպական քաղաքականութեան, այլ մանաւանդ կեդրոնական Եւրոպայի եւ Միջնաւոր Արեւելքի մէջ:

Նեղուցներու հարցը մնաց պահ մը առանց: Լռութիւն տիրեց ժամանակ մը այս հարցին մասին: Ցանկարծ, 1933 Նոյեմբերին, Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ գրեց թէ, բոլորովին հաւասար պայթման պետական մարզոց կատարած այցելութեան, սովետ պատուիրակութեան մը այցելութիւնը, թրքական Հանրապետութեան տասներորդ տարեդարձին հանդիսութիւններուն առթիւ, երբեք քաղաքական նպատակ չունէր, այլ պարզապէս զինուորական նկարագիր կը կրէր:

«Այդ այցելութեան նպատակն էր, կը գրէր գերմանական թերթը, ապահովել սովետներու գերիշխանութիւնը Սեւ ծովին մէջ:

Հարցը, տարբեր անկիւնէ մը դիտելով, կարելի է ներկայացնել այսպէս.— Թուրքիա ի վիճակի՞ է փակել Նեղուցները ամբողջապէս, երբ ծանրանայ միջազգային քաղաքական կացութիւնը: Սովետներու նաւատորմը ներկայիս ամէնէն զօրաւորն է Սեւ ծովուն մէջ, եւ Մոսկուա կը փափաքի պահել այդտեղ իր նաւային գերիշխանութիւնը: Մինչեւ հիմա քանիցս սովետները դիմած են Թուրքիոյ առաջարկելով ի հարկին իրենց գործօն մասնակցութիւնը բերել Նեղուցներու պաշտպանութեան մէջ: Սակայն Թուրքիա ամէն անգամ խուսափողական դիրք մը բռնեց: Երբ Թուրքիա դիմեց Ժընեւ՝ խնդրելով որ արտօնուի վերազինել Նեղուցները, հարցը նորէն դրուեցաւ օրակարգի վրայ»:

Գերմանական թերթը, յետոյ ցոյց տալով սովետական պատուիրակութեան կազմութեան ձեւը,— բոլորովին զինուորական պատուիրակութիւն մը, դրուած՝ պատերազմական գործածարին նախագահութեան տակ,— յիշեցնելով զինուորական քննութիւնը, զոր սովետները կատարեցին երկրին ամէնէն կարեւոր ռազմագիտական կէտերուն վրայ, կ'աւելցնէ.—

«Թաքուն նպատակներով կատարուած այս այցելութենէն եւ անմիջապէս յետոյ ապահովաբար չարունակուած բանակցութիւններէն վերջ, հարկ է սպասել, գէթ մօտիկ ապագայի մը մէջ, արդիւնքին: Առայժմ այսքանը միայն կրնանք հաստատել, որ սովետները պիտի կանգնին Թուրքիոյ կողքին, երբ վէճ մը ծագի Նեղու[ցնե]րու հարցին մասին: Երբ Նեղ[ուցնե]րու համաշխարհային արդի [նշ]անակութիւնը, անմիջապէս կը հաս[կնա]նք թէ վերջապէս կ'իրագործ[ուի] մէկ մեծ մասը այն ցանկութիւն[նե]րուն, զորս ցարիզմը կը սնուց[անէր] երկար ատենէ ի վեր»:

Թրքական թերթ մըն ալ, որ Ֆրա[նսերէ]ն կը հրատարակուի, երկար ... ուած մը նուիրելով այս հար[ցին] կ'աշխատի ցոյց տալ թէ իրարու չփաթաթուած են երկու տարբեր ... գիրներ,— պատերազմական եւ ... տրական նաւերու անցքը Նեղուցն[երէն] եւ ապազինեալ գօտիներու արգել[քը] ջնջումը. Այս թերթը ընդունելի [կը] գտնէ նաւերու ազատ անցքը Նեղ[ուց]ներէն, այն վերապահութեամբ [որ] չի վտանգեր Պոլսոյ ապահովութի[ւ]նը, սակայն կը պահանջէ անպայ[ման] վերցնել Նեղուցներու ապազին[եալ] գօտին վրայ դրուած արգելքը. ... գելքին վերացումը չի վնասեր ... Նեղուցներու ազատութեան, այլ ... հակառակն կ'ապահովէ այդ ազատ[ու]թիւնը Ազգերու Դաշնակցութ[եան] այսօր չի կրնար կատարել այն ... զոր իրեն տուած է Լօզանի դաշ[նա]գիրը, այնպէս որ Թուրքիոյ կ'իյն[այ] կը գրէ նոյն թերթը, պաշտպանել [Նե]ղուցներու ազատութիւնը, ինչ որ ... նշանակէ՝ Պոլսոյ եւ ներքնաշխա[րհի] հին ապահովութիւնը:

Թրքական տեսակէտը կարելի է ... փոփել այս ձեւով.—

Թուրքիա պարտականութիւն ... հանելու միջազգային համաձայն[ու]թեանց պարտաւորութիւններու ... պանման վրայ: Արդ, այն առաջ[ար]կութիւնը ամէն բանէ առաջ կը պա[հան]ջէ բաւականաչափ ուժ: Հետեւա[բար] ո՛ր կողմէն ալ դիտուի, «Թրքա[կան] Նեղուցներուն» հարցը, իր բոլոր ... ներով եւ ամէն բանէ առաջ, թրք[ա]կան հարց մըն է միայն:

ԹՐՔ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԵՑ[ՈՅՑԸ] ԹՐԱԿԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴ[ԷՊ]

»»» «««

Սովետ հրատարակած էինք ընթ[ացիկ] պաշտօնական զեկոյցը՝ Թրակ[իոյ] դէպքերու մասին: Թրքական կառ[ա]վարութիւնը միեւնոյն ատեն հրա[տա]րակեց ուղեցոյց մը, յառաջիկ[այ] համար: Պարտադրելով իբրեւ ... պատմութեան համար.—

1.— Կառավարութիւնը արգել[ք պի]տի հանդիսանայ ոեւէ պատճառ[ով] ոեւէ ձեւով կատարուելիք ... ճնշումներուն եւ պոյքոթի ձեռնար[կ]ներուն.

2.— Արագօրէն արդիւնքի ... յանդին այն բոլոր միջոցները ... ձեռք առած է դատական քննու[թ]իւնը:

3.— Տեղի չպիտի տրուի որ արգ[ել]ներ յարուցուին այն մեկնող Եահ[ու]տիներուն դէմ որոնք կ'ուզեն վե[րա]դառնալ:

4.— Կառավարութեան համար ... մէնէն կարեւոր խնդիրն է՝ վերահաստատել ներդաշնակութեան եւ ... հովութեան մթնոլորտը, հայր[են]ակիցներու միջեւ. Կառավարութի[ւնը] համոզուած է թէ պիտի յաղթէ ... ուարութեանց եւ պիտի յաջողի ... խնդրին մէջ որ ենթարկուած է ... տաքին պատճառներու եւ քարոզ[չու]թեանց: Կացութիւնը արագօրէն ... բիլուելու տեսակէտով, կառավար[ու]թիւնը հիմնական ազդակ մը կը ... ու այն պարագան որ Թուրքերուն ... ծամանութիւնը զայրանի եւ ... օգնեց Իսահուտի հայրենակիցներ[ուն] ջանքեր թափեց Եահուտիները պա[շտ]պանելու համար ծայրայեղ թուր[քեր]ուր քարոզութեանց դէմ, եւ ... կը զգայ յարձակման ձեռնարկներ[ուն] դէմ:

5.— Կառավարութիւնը չպիտի ... յարել Թուրք հայրենակիցներու ... գրգռութիւնները եւ թշնամական ... յագրութիւնները: Կառավարութի[ւ]նը մամուլէն կը սպասէ որ ... աշխատի գտնել հայրենակիցներ[ուն] միջեւ պատահած առաջ ... բնոյթն ունեցող վարակումներու ... դէմ:

6.— Պաշտօնեաները իրենց ... ուժը պիտի գործածեն, կառավար[ու]թեան ուղեգիծը գործադրելու ... մար: Հալք կուսակցութեան ... քարտուղարութիւնն ալ քննութի[ւն] կատարէ այն մասնաճիւղերու ... որոնք լաւ չենկատարած իրենց ... տականութիւնը: Կուսակցութի[ւ]նը հարկ եղածը պիտի ընէ անոնց ... ին որոնք կուսակցական տեսակէ[տ] չարաչար գործածած են իրենց ... տօնը: Կուսակցական մարմիննե[րը] կատարելապէս համերաշխ կառավ[ար]ութեան տեսակէտին, իրենց ... վրայ ամէն կերպով պիտի օգնեն ... տօնեաներուն:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Ի պատասխան խմբագրութեան ուղղուած հարցումներու, եւ հիմնուելով մեր քաղած տեղեկութեանց վրայ, մեր հաճոյքն է յայտնել թէ բժիշկ Ահարոնեանի առողջական վիճակը դգալապէս բարւոքած է: Կրնայ պտոյտներ կատարել պարտէզին մէջ, թէեւ քայլերով, աննշմարելի կը կանչէ ծանօթները եւ նոր բառեր կ'արտասանէ: Վերջ տրուած է էլեկտրաքուժում ...եան: Օգոստոս — սեպտեմբերին պիտի երթայ Մոնթեփելիէի հանքային ջուրերը:

ԽԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՔՈՒՍ – ՔՈԼՈՆՔ – Անիէս Գոլոմպի Կ. Խաչի մասնաճիւղին դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ Արժանթէյի բարձունքը, նախագահութեամբ Տիկ. Զարուհի Վարդապետեանի: Անգամ...եան ընտրուած էր Գ. Նշան Սարգիսեան: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը: Իսի լէ Մուլինոյի Կ. Խաչի մասնաճիւղէն ալ եկած էին բազմաթիւ անդամուհիներ:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիքով», որմէ յետոյ խօսեցաւ Կեդր. Վարչութեան անդամուհիներէն Տիկ. Շահնազարեան, պարզելով Հ. Կ. Խաչի նպատակն ու հայ կնոջ պարտականութիւնը անոր հանդէպ: Ջերմապէս ծափահարուեցաւ այս ճառը: Յետոյ փոքրիկն Բնարիկ Կուկուլեան արտասանեց «Թող մեռնիմ ես ծովեզրին», ազգային Լեւոն Սարգսեան արտասանեց «Ննիկըս». Սիրուհի Սրպին Օր. Սարգսեան արտասանեց Թումանեանի «Աղթամարը», Գ. Գալաճեան Թառով նուագեց «Ցնդած նաճանակը» եւ «Լուսին ճեմբը». Իսի լէ Մուլինոյի Կ. Խ. մասնաճիւղէն Տիկին Գարամեան երգեց «Թագուհին գազի փայլել գարուն եմ գալը», Օր. Վերոնիկ Զատրիկեան պարեց կովկասեան ու հայկական պարեր: Յետոյ ամէնքը մէկ սկսան շուրջպարի պարել, իսկ Գ. Գալաճեան Թառով ամբողջ անտառը կը թնդացնէր «Լուսին ճեմբով»: Խորոված հաւ մը աճուրդի դրուեցաւ եւ 25 ֆրանք միանուագ յանձնուեցաւ հաւը տուողին Աւետիս Թուլեան: (Աճուրդը բարձրացաւ 185 ֆրանքի): Գ. Միքայէլ Մրճոյեան պարեց «Թամզարա»: Եղաւ պիւֆէ մը պատրաստուած էր որ անընդհատ կը պարպուէր: Օր. Իւղուհի Գէլբուրեան երգեց «Ալեւորի աչերը»: Ամէնէն վերջը սկսան նորեկներու արձանագրութիւնը Տիկ. Շահնազարեանի ու տիկիններ Վարդապետեանի, Սարգսեանի ու Կուկուլեանի ներկայութեամբ Տառնէ սալէն անդամուհիներ արձանագրուեցան Գ. Գ. Արտաշէս ու Նշան Սարգսեանները իրենց տիկիններով ու զաւակներով ամէն աջակցութիւն ընծայեցին հանդէսին յաջողութեան համար: Իրիկուան ժամը 9ին վերջացաւ հանդէսը, լաւ տպաւորութիւն ձգելով եւ հաճելի չաշ մը ապահովելով Կ. Խաչին:

Յակոբ Ադամեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՏԷՍԻՆ, 16 յուլիս. — Լիոնի հայ արիներու թատերական ներկայացում մը տեղի ունեցաւ, շաբաթ օր, Տէսինի Հ. Յ. Դ. Տան թատերասրահին մէջ Հակառակ տօնական օր ըլլալուն (յուլիս 14), բաւական թիւով հայրենակիցներ փութացեր էին քաջալերելու արիները: Ներկայացումը անցաւ բաւականին յաջող: Ներկայացուեցաւ «Աշխարհի դատաստանը», 4 արար. Մասնակցող դերակատարներն էին Լիոնէն՝ Գ. Գ. Հացագործեան, Ժ. Զուլճեան, Մ. Մանուկեան, իսկ Վիէնէն՝ Տէր եւ Տիկին Դուրիթեանները որոնք, բոլորն ալ յաջողապէս կատարեցին իրենց դերերը: Միջնարարին Լիոնի «Գայլիկներու» խմբապետը բացատրեց սկաուտական շարժման առաւելութիւնները նոր սերունդին համար ու բարոյական կրթութեան համար: Նոյնպէս յայտնեց թէ որոշած են Տէսինի մէջ եւս կազմել «Գայլիկներու» խումբ մը: Թատերական ներկայացումէն յետոյ Մարսէյլի «Հայ Արիներու» կողմէ շարժանկարով ցուցադրուեցան տպաւորիչ ընկ. Մ. Վարդանեանի համազգային թաղումը, Մարսէյլի եկեղեցիին ու Գոմօնի մատուռան օծումը, ինչպէս եւ դրուագներ 1933ին Հունգարիոյ մէջ կազմակերպուած միջազգային ճամբարէն:

Այսպէս հայ արիները որ իրենց ազգային գիտակցութեամբ միշտ բարձր կը պահեն հայկական դրօշը — սարատի եռագոյնը — միւս ազգերու գործոններու կարգին: Ահա միութիւն մը որ արժանի է լուրջ ուշադրութեան ու ամէն գնահատանքի, բայց ինչո՞ւ այսպէս անլուր, անձայն... կարելի չէ՞ր համակրութեան մը գալ Հ. Մ. Ը. Մ. ի ...ետ գործելով միասնաբար մէկ դրօշի շուրջ եւ աւելի արդիւնաւոր աշխատանքով որուն այնքան կարօտ ունի գաղթաշխարհը: Միացէ՛ք ուրեմն, յանուն ինքնապաշտպանութեան ու միասնականութեան:

Գ. Փօլաճեան

X

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 18 յուլիս (Ցառայ). — Լիոնի «Հայ Արի» գայլիկներու խումբը կազմակերպած էր ներկայացում մը, «Աշխարհի դատաստանը»: Ժան ա'Արքի սրահը լեցուած էր բազմաթիւ հասարակութեամբ: Որոշեալ ժամուն վարագոյրը բացուելով գայլիկներու վեցակապետ փոքրիկն Կիւլպէնկ լաւագոյն յաջողութեամբ արտասանեց «Բարի եկաք»ը, որմէ յետոյ սկսաւ թատերգութիւնը: Դերակատարները, դերասան Ժ. Զուլճեան, Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան, Հացագործեան եւ Մանուկեան կատարեալ յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը որոնք արժանացան ծափերու: Ներկայացումը լրանալուն Մարսէյլի հայ արիներէն Գ. Սէթեան ցուցադրեց շարժանկարի քանի մը ժապաւէններ, Մարսէյլի հայ արիներու բանակումը, Հունգարիոյ ճամբարը եւ հանգուցեալ ընկ. Մ. Վարդանեանի յուղարկաւորութիւնը, որոնք խոր տպաւորութիւն գործեցին:

Բոլորպէս գնահատելի աշխատանք են տարած հայ արիները, այս շարժանկարին պատրաստութեան համար: Լիոնի խմբապետ Գ. Գեղամ Ցակոբեան կոչ ըրաւ ներկաներուն որպէսզի ...ած տան հոս եւս կազմակերպելու գայլիկներու խումբ մը:

Հարզանցի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹ-ՊՈԼ

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ կը գրեն. — Յուլիս 8ի Կիրակին ժողովրդական տօնախմբութեան օր մը եղաւ: 1500էն աւելի էր այն բազմութիւնը որ եկած էր տեսնելու Էշրէֆիէի ազգ. վարժարանի տարեկան ողիմպիականը եւ այն ֆութպոլի մրցումը, որ տեղի պիտի ունենար Գրէոնի (անգլիական նաւատորմ) եւ Զ. Ռ. Միութեան Պէյրութի մասնաճիւղին՝ «Վահագն» խումբին միջեւ: Ժամը հինգ 4ին, անգլիացի իրաւարարի սուլիչին վրայ երկու խումբերը դաշտ կ'իջնեն եւ միասին նկարուելէ յետոյ, կը սկսի մրցումը: Ցարձակման առաջին պաշտպանը կուտայ Գրէոնի, որ քանի մը յաջողական վայրէջքներով կը սպառնայ «Վահագնի» բերդին, սակայն անյաջող:

Մրցման 10րդ վայրկեանին կը սկսի «Վահագնի» յարձակողականը: Գրէոնի բերդին աջէն գնդակը տարուբերելէ յետոյ, «Վահագնի» ձախ-թեւին մէկ ուժեղ հարուածով կը նշանակուի առաջին կոլը:

Անգլիացիներու բազարձակ պարտութիւնը կ'իշխէ: Անոնք խաղը խաղին համար նշանաբանը նպատակ ունենալով, ամբողջ խաղի ընթացքին կը խաղան խիստ կանոնաւոր, առանց բռնաբանութեան եւ մանաւանդ առանց յուզումի, ջղայնոյթի: Մրցումը կը շարունակուի այնպէս ինչպէս որ բռնած էր:

Խաղի 25րդ վայրկեանին «Վահագնի» կեդրոնի յառաջապահը գնդակը առնելով, աւելի քան քառասուն քայլէն՝ գնդակը կը ձգէ Անգլիացիներու բերդին մէջ: 5 վայրկեան յետոյ աջ-մէջի մէկ «փասով» ձախ-մէջէն է որ կը նշանակէ 3րդ կոլը:

Բ. կիսախաղը կ'ըլլայ նուազ հետաքրքրական: «Վահագնի» ազաքը, ապահով իրենց յաղթանակին, կը խաղան քիչ մը աւելի թոյլ, մինչ Անգլիացիները սկիզբէն մինչեւ վերջը ցոյց կուտան իրենց sportsmenի ոգին: Եւ ահա խաղի 7րդ վայրկեանին Անգլիացիք օգտուելով «Վահագնի» բերդին աջեւ տիրող խառնաշփոթ, կը նշանակեն իրենց առաջին կոլը: Ասոր վրայ «Վահագն» նոր թափ կ'առնէ եւ 15 վայրկեանի մէջ կը նշանակէ 3 կոլ, եւ այսպէս մրցումը կը վերջանայ «Վահագն»ի 1—6 կոլի յաղթանակով: Գնահատելի էին Անգլիացիք իրենց օրինակելի խաղով, որ Պէյրութի մէջ կը մոցնեն իրական մարզիկի ոգին: Գնահատելի էր նոյնպէս Զ. Ռ. Միութեան մարզիկներուն այս յաջողութիւնը: Գնահատելի էր դարձեալ Անգլիացի իրաւարարը, որ գիտցաւ իրական եւ անկողմնակալ ըլլալ:

Յուլիս 15ին, Դամասկոսի Գատ. Միութեան ֆութպոլի խումբը մրցում մը կատարեց «Վահագն»ի հետ, Զ. Ռ. Միութեան դաշտին վրայ:

ՂԵւՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(14րդ ՆԻՍՏ, 29 ՅՈՒՆԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 30 յունիս.— Ինչպէս գրած էի, երէկ ատեանը գնաց Ս. Խաչ եկեղեցին:

Մասնաւոր հանրակառք մը, ուղեկցութեամբ ոստիկաններու, մեկնեցաւ դէպի 187րդ փողոցը, ուր հասաւ կէս ժամ ետք: Հանրակառքին վարի յարկը տեղաւորուեցան դատաւորը եւ 14 երդուեալները, իսկ պաշտպան եւ դատախազ կողմերը, պարոններ Գէնթըն, Շերիտըն, Մեդրուծի, Ալ. Քամինսկի, Քոհէն եւ ուրիշ երկու հոգի, նստան վերի յարկը: Ս. Խաչի մօտերը բազմութիւն մը հաւաքուած էր եւ հայ հոգեւորական մը ընդունեց այցելուները: Դատաւորը յայտնած էր կանխաւ թէ երդուեալներուն հետ ոչ ոքի թոյլատրուած էր խօսիլ: Այդպէս ալ եղաւ: Եւ անհրաժեշտ քննութիւնը կատարելէ ետք բոլորը նոյն պէսով վերադարձան:

Կէս օրէ ետք ժամը 2ին ատեանը վերսկսաւ իր աշխատանքին, բայց այնքան շոգ ու նեղիչ էր, որ բարապաններէն մին եղաւ հովահարներ ցրուեց երդուեալներուն, դատախազ եւ պաշտպան կողմերուն, որոնք բռնած քիչ մը զովանալ:

ՍՈՒՐԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Շերիտըն դուրսէն կանչել տուաւ Սուրէն Փափազեանը, որ կը բնակի Ուաշինկթըն Հայթս եւ Ամերիկեան նպարեղէնի խանութ ունի Իստ 53րդ փողոցը, Նիւ Եորք, անգլերէն գիտէ եւ 24 տարեկան է:

1933 նոյեմբեր 26ին Ներսէս Ռուկանեանի տունը գացի՞ր:

Այո, կէսօրէ յետոյ ժամը 2.30ին:

— Որքա՞ն ատենէ ի վեր կը ճանչնայի՞ր Ներսէս Ռուկանեանը:

Երկար ատենէ ի վեր:

— Կը ճանչնայի՞ր Մ. Լէյլէկեանը:

Այո: —Այդ օրը Ներսէսին տան մէջ խօսեցաք ...

Խօսեցայ, Լէյլէկեանէն մահացողի համար թուղթ ուզեցի:

— Շատ մարդիկ կայի՞ն հոն:

— Շատ մարդիկ կային:

— Դուն Դաշնա՞կ ես:

— Դաշնակցական եմ: (Սինձող):

Ե՞րբ Դաշնակ եղար:

— Երբ Փրովիտէնս էի:

ԹԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՅ

Գ. Քամինսկի նախ բռնեց երկսայրող վկային «Դաշնակցական» խօսքը եւ հարցումներով խոստովանել տուաւ թէ երբ Գ. Շերիտըն «Դաշնա՞կ ես» հարցուց՝ վկան գիտէր թէ «Դաշնակցական» ըսել կ'ուզէ: Դատախազը ըսել կ'ուզէր թէ Դաշնակ բառը այլ եւս Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատկանող անդամներուն տրուած եւ «արբագործուածութեան» մըն է, հետեւաբար պէտք չկայ չհասկնալու զարնել ու Դաշնակը՝ փիանօ թարգմանել, քանի որ հիմա հայ լեզուի դաշնակ բառը իմաստով մըն ալ հարատեւած կ'ըլլայ:

Գանք դատախազի միւս հարցումներուն:

— Լէյլէկեանը Նիւ Եորքի կոմիտէին քարտուղա՞րն էր:

— Երկու քարտուղարներէն մին էր:

Առաջինը ... էր

Վաղանիկ Փափազեան

— Երբ հոն գացիր, Լէյլէկեանը դատաւանը: = Ժամը 2.30ին.

— Երբ հոն գացիր, Լէյլէկեանը դաէր: = Այո

— Երբ հոն գացիր, Լէյլէկեանը դագաղին վրայ տեսա՞ր: = Ոչ:

ՃԱՆ (ՎԱՀԱՆ) ԹՂԹԻԿԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Վկան որ Իսթ 73րդ փողոցը ամերիկեան կրօսըրիի խանութ ունի, 42 տարեկան է, ամուսնացած, եւ պատասխանելով Գ. Շերիտընի հարցումներուն՝ ըսաւ.

— Նոյեմբեր 26, 1933ին քու խանութդ բա՞ց էր: = Այո:

— Դուն ազգականութիւն ունի՞ս հոս գտնուող Նշան Սարգիսեանին հետ: = Այո. Քրոջս եմ:

— Նշան Սարգիսեանը 1933ին կ'օգնէ՞ր քու խանութիդ մէջ: = Այո:

— 1933 նոյեմբեր 26ին Նշան Սարգիսեանը քու խանո՞ւթդ էր: = Այո:

— Ի՞նչ կ'ընէր:

— Պատուէրներ (օրտըրներ) կը յանձնէր.

— Այդ օրը Նշան Սարգիսեանի հետ ճաշեցի՞ք:

= Այո, այդ օրը կիրակի, քոյրս եւ Նշան Սարգիսեան միասին ճաշեցինք:

—Ուրիշ մէկն ալ հե՞ռ էր:

Այո, Տիկին Աննա Կարապետեանը: — Ո՞ւր ճաշեցիք:

= Խանութին ետեւը, ուր կը բնակինք:

—Այդ օրը Նշան Սարգիսեան ո՞ր ժամին դուրս ելաւ:

— Ժամը 1ին դուրս ելաւ եւ 6ին վերադարձաւ:

— Երբ վերադարձաւ, բան մը ըսա՞ւ որ մտքիդ վրայ տպաւորուած ըլլայ: = Ժամը 6ին եկաւ, լուր բերաւ թէ Ներսէս Ռուկանեանը մեռած էր: — Դուն Դաշնա՞կ ես:

= Դաշնակ չեմ:

ԹԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Դուն Դաշնակ չեմ ըսի՞ր:

— Այո, Դաշնակ չեմ:

— Մինչեւ ե՞րբ գործեց քու քով Նշան Սարգիսեանը:

= Մինչեւ նոյեմբերի վերջերը եւ դեկտեմբերի սկիզբը:

— Ինչո՞ւ այլեւս գործ չտուիր Նշանին: = Ամուսնացայ,ատոր համար: — Ե՞րբ ամուսնացար:

= 1933 նոյեմբեր 5ին:

— Անկէ առաջ քու քով ուրիշ մէկը կը գործէ՞ր

= Թիւլլըր անուն պատանի մը:

— Այս Թիւլլըրը պահեցի՞ր Նշանին գալէն ետք:

= Երբ նոյեմբերին Նշանը նորէն եկաւ, Թիւլլըրը հանեցի:

— Տիկին Աննա Կարապետեանի տունը Թէնքսկիվինկի օրը գացի՞ր հնդկահաւ ուտելու: = Այո:

— Ժամը քանիի՞ն գացիք: = Ժամը 8ին:

— Հոն քանի՞ հոգի կային: — 25 հոգիի չափ

— Դուն կ'ըսե՞ս թէ Նշան Սարգիսեան ալ հոն էր այդ օրը: = Այո:

— Նոյ. 26ի կիրակին քեզի հե՞տ էր Նշան Սարգիսեանը: = Այո:

— Ժամը քանի՞ին դուրս ելաւ:

— Ժամը 1ին:

Գ. Շերիտըն քանի մը հարցումներ ուղղեց մասնաւորաբար Նշան Սարգիսեանի նոյ. 26ին Թղթիկեանի խանութը գտնուիլը չեղարկ եւ վկան արձակուեցաւ:

ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ ԹՂԹԻԿԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այս երիտասարդ տիկինը խօսեցաւ թարգմանի միջոցաւ եւ Գ. Շերիտընին պատասխանեց:

— Նոյ. 5, 1933ին ամուսնացա՞ր Գ. Ճան Թղթիկեանի հետ: = Այո:

— Ո՞ւրկէ Նիւ Եորք եկար:

— Փրովիտէնսէն:

— Նոյ. 5էն առաջ կը ճանչնայի՞ր Նշան Սարգիսեանը

= Լսած էի իր մասին եւ անունով կը ճանչնայի:

— 1933 նոյ. 26ին Նշանը ո՞ւր էր:

— Մեր խանութն էր եւ կ'օգնէր:

— Այդ օրը միասին ճաշեցի՞ք:

=Կէս օրուան ճաշը միասին ըրինք:

— Ո՞ւր ճաշեցիք:

= Խանութին ետեւը, ուր կը բնակինք:

— Բան մը կա՞յ որ յատկապէս յիշեցնէ քեզի այդ օրը:

= Այդ օրը կը յիշեմ, վասնզի ամուսինս, ես եւ Նշանը յաջորդ հինգշաբթի օրուան համար Տիկ. Աննա Կարապետեան հրաւիրեց իր տունը միասին հնդկահաւ ուտելու՝ Թէնքսկիվինկի առթիւ:

— Նոյ. 26ին տեսա՞ր Նշան Սարգիսեանը: = Այո, տեսայ:

— Ժամը քանի՞ին ձգեց խանութը:

= Ժամը մէկին:

— Ե՞րբ վերադարձաւ = Իրիկուան ժամը 6ին:

— Այն կնոջ տունը ուր հնդկահաւ կերաք քանի մը օր ետք, քանի՞ հոգի կային: = 25 հոգի:

— Որո՞նք էին, մէկ քանին կը յիշե՞ս.

= (Կը մտածէ): Շատերը մեր երկրացիները չէին, բայց կար հայ արթիստ մը, դերասան, որ շատ ծանօթ ըլլալուն՝ կը յիշեմ. տարիկ՝ դերասան Սուրաքեանն է:

ԴԱՏԱԽԱԶ ԵՒ ՎԿԱՆ

Գ. Քամինսկի երկարօրէն հարցաքննեց տիկին Վերժին Թղթիկեանը այն մասին մանաւանդ թէ Նշան Սարգիսեան ինչպէ՞ս հրաւիրուած էր տիկին Աննա Կարապետեանի տունը, թէ իրենց խանութին մէջ ո՞րքան աշխատած էր Նշանը, ո՞ր ամիսներուն եւն.:

Միակ փոքր հակասութիւնը որ կրցաւ երեւան հանել Գ. դատախազը, այն էր թէ՝ մինչ Գ. Թղթիկեան վկայած էր թէ Նշանը դեկտեմբեր ամսուն իր խանութը չէր գործեր, Տիկ. Թղթիկեան, ընդհակառակն, պնդեց որ Նշան Սարգիսեան դեկտեմբերին մէջ ալ կը գործէր իրենց.

ԸՆԿ. ԽՈՍՐՈՎ ՄԵՂՐԻԿԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ուրբաթ օրուան ամէնէն վերջին վկան եղաւ ընկ. Խոսրով Մեղրիկեան, 34 տարեկան, ամուրի, Դաշնակ եւ նամականիշի ներածող, Նիւ Եորք, Նասօ Սթրիթ եւ 1920էն ի վեր քաղաքացի: Վկայի աթոռէն հետեւեալ պատասխանները տուաւ նախ Գ. Շերիտընի եւ ապա Քամինսկիի:

— 1933 դեկտ. 26ին 187րդ եկեղեցի՞ն էիր: =Այո:

— Ժամը քանի՞ին առաւօտեան:

= Ժամը 10.30—11ին:

— Ընդմո՞րդ հետ գացիր եկեղեցի:

= Այո:

— Քանի՞ տարեկան է եղբայրդ:

= Տասնըութ:

— Եկեղեցիին ո՞ր կողմը նստար, երբ ներս մտաք:

= Աջ կողմը, երկրորդ նստարանը:

— Հ. Յ. Դ. ո՞ր կոմիտէին կը պատկանիս

Հրաչեա Քաուշեի կոմիտէին:

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Դաշնակ ես: = 10 տարիէ ի վեր:

— Կը հաճի՞ս պատմել եկեղեցւոյ թափօրին տեսքը այդ առտուն:

= Երբ թափօրը սկսաւ, եկաւ մինչեւ եկեղեցիին կեդրոնը, յանկարծ խառնակութիւն մը ծագեցաւ: Այդ պահուն բոլորը ոտքի էին

— Դուրեան արք. ո՞ւր էր:

= Ետեւն էր:

— Թափօրին աջէն ու ձախէն դպիրներ կա՞յին: = Այո:

— Սրբազանը ի՞նչ ունէր ձեռքը:

Մէկ ձեռքը խաչ:

— Երբ կռիւը սկսաւ, ի՞նչ պատահեցաւ:

= Ժողովուրդը դուրս փախաւ:

— Եկեղեցիին մէջ հոս նստողներէն (ամբաստանեալներէն) որո՞նք տեսար

— Ջախսայ Լէյլէկեանը, չտեսայ Սարգիսեանը, եւ բացի Զատրիկեանէն չտեսայ միւսները:

— 1933 դեկտ. 24էն առաջ այդ եկեղեցին գացա՞ծ էիր:

Երեք ամիս առաջ գացած էի:

— Ինչո՞ւ, դեկտ. 24ին այդ եկեղեցին գացիր

= Լօնկ Բիչ ազգականիս (կարծեմ բառ քրոջս) այցելութեան պիտի երթայի եւ որովհետեւ ճամբուս վրայ էր, Ուաշինկթըն Գրինէն անցնելուս 187րդ փողոցի եկեղեցին գացի աղօթելու:

— Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը հաւատա՞յ ուղղակի գործողութեան եւ տէռորիզմի: = Ոչ:

— (Ցոյց տալով Դաշնակցութեան գինանշանը եւ վրայի սուրը): Այս սուրը տէռորիզմի խորհրդանի՞շ է:

= Երբեք:

— Երբ արքեպիսկոպոս մը պատարագ կ'ընէ եւ մօտէն կ'անցնի, ի՞նչ կ'ընէք:

= Խաչ կը հանենք (վկան քիչ մը խոնարհելու ձեւը ըրաւ եւ գլուխը ուղիղ պահեց խաչ հանելու ձեւը ցոյց տալու առեն):

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Դուն կը կարդա՞ս «Հայրենիք»ը: Այո

— Դուն գիտե՞ս թէ «Հայրենիք» առաջին էջին վրայ անգլիերէն լեզուով ինչ գրուած էր Դաշնակներու մասին (Դաշնակս ար ֆիլըրս (Դաշնակները սպաննող են):

(Գ. Շերիտըն կ'առարկէ):

— «Հայրենիք» Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի ճիւղին պաշտօնական օրկանը չէ՞:

= Այո:

— «Հայրենիք»ի մէջ չկարդացի՞ր որ կը ջատագովէր եւ նուէր կը խոստանար անոր որ «Մէջտեղէն վերցնէ» Դուրեան արք.ը: = Ոչ:

— «Հայրենիք»ի մէջ չկարդացի՞ր որ հոս գտնուած ամբաստանեալներէն 2 հոգի առաքուած են յօդուած մը որբերուն մէջտեղէն վերցնելու

= Չեմ կարդացած:

Հոս Գ. Շերիտըն քանիցս առարկեց հարցումի այս ձեւերուն, բայց դատաւոր Քորրիկըն չընդունեց առարկութեան օրինականութիւնը, ըսելով որ դատախազը միայն հարցում կ'ընէ:

— «Հայրենիք»ի մէջ չկարդացի՞ր Եուսիրէն Սիթթի կռիւի մասին: = Ոչ:

—Ուէստըրթոյի կռիւի մասին կարդացի՞ր «Հայրենիք»ի մէջ: = Այո.

— Եւ դուն չէի՞ր գիտեր թէ դեկտ. 24ին Դուրեան արք. պիտի պատարագէր 187րդ փողոցի եկեղեցին:

= Ոչ:

— Ի՞նչպէս 187րդ փողոցի եկեղեցին գացիր: = Ուաշինկթըն Գրինի վրայէն:

— Ուաշինկթըն Գրինէն մինչեւ 187րդ փողոցի եկեղեցին դէպի վեր եւ դէպի արեւելք 17 պլաք է, ինչպէս քու համբուղ վրայ կ'ըլլայ.

= Ինքնաշարժով էի եւ Ուաշինկթըն Գրինէն մինչեւ հոն 10 վայրկեանի խնդիր է:

— Եւ դուն կռիւի ատեն եկեղեցի՞ն էիր: = Այո:

Գ. Քամինսկի հարցուց բաւական երկարօրէն եկեղեցիին մէջ եղած կռիւի մասին: Եւ պահ մը վերջացուց իր հարցումով.

— Եւ դուն կ'ըսե՞ս թէ բան մը չտեսար: = Այո:

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Երբ եկեղեցիէն դուրս ելար, ի՞նչ տեսար:

— Ընդհանուր շփոթութիւն կար:

—Հետդ ո՞վ կար: = Եղբայրս կար:

— Դուրսը լսեցի՞ր թէ սրբազանը սպաննուած է դանակով: =Յետոյ լսեցի:

— Հոն տեսա՞ր Անդրէասեանը:

- Չեմ յիշեր:

— Հոն լսեցի՞ր որ ան կ'ըսէր «Փախէք Դաշնակներ, Դուրեան արք.ը սպաննուած է»:

= Չեմ յիշեր տեսած ըլլալ Անդրէասեանը:

Գ. Շերիտըն այնուհետեւ հարցուց թէ ի՞նչ հարցումներ եղած են ոստիկանատան մէջ ընկ. Խոսրով Մեղրիկեանին:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՄԵՂՐԻԿԵԱՆ

— Երբ հարցուցի քեզի թէ եկեղեցիին մէջ այդ մարդիկը չտեսա՞ր, դուն չըսի՞ր թէ Լէյլէկեանը տեսար:

— Դուք Լէյլէկեանի նկարի մասին խօսեցաք:

— Դուն չըսի՞ր քիչ առաջ ինծի թէ Լէյլէկեանը տեսար:

= Այո, ըսի, բայց կ'ենթադրեմ որ փութկոտ պատասխան տուի:

Գ. Քամինսկի այնուհետեւ առաւ ընկ. Խոսրով Մեղրիկեանի տուած վկայութեան թուղթը՝ Դուրեանի սպանութենէն ետքը, եւ տուաւ անոր որ կարդայ. «կարդա՛, կարդա՛, քու բառերդ», ըսաւ. բայց, ընկ. Մեղրիկեան ետ տուաւ թուղթը առարկելով թէ պէտք չունէր կարդալու:

Գ. Շերիտըն բողոքեց Քամինսկիի այս ձեւ հարցաքննութեան դէմ եւ «ֆրէյմինկ» բառը քանիցս գործածուեցաւ ընկ. Մեղրիկեանի կողմէ, թէ ծուղակ եղած էր իրեն դէմ:

Դատավարութիւնը պիտի վերսկսի յաջորդ երկուշաբթի, 2 յուլիս, առաւօտեան ժամը 10ին:

ՏԻԿԻՆ ԱՐԱՔՍԻ ԱԲԻԿԵԱՆԻ (ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ) ԿԱՐԵՒՈՐ ՑԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 2 յուլիս.— Հեղձուցիչ տօթի եւ նեղիչ մթնոլորտի մը մէջ, այսօր ժամը 10.15ին վերսկսաւ դատավարութիւնը Ճէնըրըլ Սէշընսի թիւ 5 սենեակը, 14 երդուեալներու առջեւ, նախագահութեամբ դատաւոր Քորրիկընի: Դատասրահի բոլոր աթոռները գրաւուած էին եւ դեռ դուրսը կը մնային շատեր:

Այսօրուան դատավարութիւնը նշանակելի եղաւ Շիրվանեան ընտանիքին (հայր, մայր եւ դուստր) վկայութեամբ, ինչպէս նաեւ Շահէ Ստեփանեանի, ու Գ. Լեւոն Աէֆիլեանի վկայութիւններով

Բայց ամէնէն աւելի Տիկին Արաքսի Աբիկեանի վկայութիւնն էր, որ մեծ կարեւորութիւն պիտի ունենայ, ինչպէս կ'ենթադրենք, այս դատավարութեան վրայ, որուն հետ հետ կը հետեւին թէ՛ Ամերիկայի եւ թէ արտասահմանի հայ գաղութները:

Տիկ. Աբիկեան, վկայի աթոռէն յայտարարեց թէ դեկտ. 24ի կիրակին, եկեղեցիին մէջ կռիւը սկսելուն, անմիջապէս բռնեց իր 18 տար. որդւոյն Հայկ Վարուժանի ձեռքէն եւ փութաց դէպի խորանին կից պահարանը՝ դուրս ելլելու համար: Պահարանէն դէպի փողոց առաջնորդող անցքին մէջ տեսաւ նետուած եկեղեցական շապիկ մը եւ փախչող մարդու մը ատուերը: Եկեղեցւոյ երգչախումբին պատկանող աղջիկ մը վերցուց այդ շապիկը: Նմանապէս տիկ. Արաքսի Աբիկեան պնդեց ու անյողդողդ կերպով յայտարարեց թէ դեկտ. 24ի կէսօրէն ետք ոստիկանատան մէջ իրեն վերագրուած հարցում – պատասխանները իրը չէն եւ թէ փախած մարդու եւ շապիկի մասին հոն խօսելու միջոցին Վարդան Տիրատ արգիլը հանդիպեցաւ:

Ժամը 10.15 անցած վկայի աթոռը հրաւիրուեցաւ ընկեր Մկրտիչ Շիրվանեանը, որ կը բնակի Փոխքիզ, Ն. Ճ. եւ լուսանկարագրիչ է: Գ. Շերիտըն անոր ըրաւ հարցումներ եւ ստացաւ պատասխաններ:

(Շար.)

ՔՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Ինչպէս արդէն գրած էինք, հեծելանուորդները հինգշաբթի օր հանգիստ ըրին Փէրփինեանի մէջ, սկսելու համար Փիրէնեան լեռներու մրցումը որ շատ անակնկալներ կը խոստանայ: Նոյն օրը երկու հակառակորդները իրենց պանդոկին մէջ հանգիստ օր մը անցուցին: Միայն իրիկուան դէմ պտոյտ մը կատարելով վերադարձան պանդոկ: Ժողովուրդը բուռն ծափերով կ'աղաղակէր.— Կա՛մ Անթոնին Մայնը եւ կա՛մ Մարթանօ:

Երէկ, ուրբաթ, ժամը 9.30ին վազորդները մեկնեցան կուրելու համար Փիրէնեան լեռներու առաջին հանգրուանը (Փէրփինեան – Աքս – լէ – Թէրմ (158 քիլոմէթր), ամբողջ լեռնային: Ֆրանսական թերթերը միաբերան կ'ըսեն թէ այս անգամ պիտի օգտուի խոալացի Մարթանօ, որովհետեւ յոգնած երեւոյթ չունի:

Այս լեռներու մրցումէն վերջ է որ յայտնի պիտի ըլլայ թէ ո՛վ յաղթական պիտի ելլէ եւ պատիւը պիտի ունենայ կրելու «Դեղին Շապիկը», որ մեծ տիտղոս մըն է հեծելանուորդներուն համար:

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԳԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԽՈՒՐԻ «ՄԶՕ» խումբի ժողովը այսօր շաբաթ իրիկուն, ժամը 9ին:

ԶԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Շավիլի «Արզրումեան» խումբի բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, ընկ. Գէորգ Գալուստեանի բնակարանին մէջ:

Գիւլաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Գաւ. Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Գարատաւորիչ ներկայութիւն

»»»..«««

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը:

Օրակարգ՝ Երջանիկյին ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԸՆՈՍՈՐԻ ՑՐԷԴՈՐՁԻ ԱՅԳԻԻ

Վաղը կիրակի կէսօրէն մինչեւ իրիկուն: Շավիլի անտառին մէջ

Կազմակերպուած Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» խումբին կողմէ

Հովանաւորութեամբ ԶԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէի

Ուխտագնացութիւն Շաւիլի գերեզմանատունը, «Խանասորի» արշաւանքի օրամանատարներէն Իշխանի եւ իր Տիկնոջ գերեզմանին:

Կը խօսի ընկեր Լ. ՄԵԼԻՔ ԴԱԴԱԵԱՆ

Ճոխ եւ գիւրամատչելի պիւֆէ: Հայկական նուագախումբ:

Կը խնդրուի Փարիզի եւ շրջականներու բոլոր ընկերներէն եւ համակիրներէն ներկայ գտնուիլ այս յիշատակի հանդէսին:

Փօռ տը Սէվռէն առնել Վէրսայլեան Շաւիլ գացող 1 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Շավիլ, Puits sans Vin: Փարիզի կառ Մոնփառնասէնառնել շոգեկառք եւ իջնել Շավիլ:

×

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Ակնունի ենթակոմիտէի կողմէ Խանասորի Արշաւանքի տարեդարձի առթիւ վաղը կիրակի օր, ընկ. Լեւոն Եօթնեղբայրեանի գիւղական պարտէզին մէջ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԷՎՐԱՆԻ ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ երեկոյ

Notre Dames des Anges-ի պաղ աղբիւրին մօտ

Կը նուագէ Թառիստ Աբգար. Կինոս Աղասեան կը պարէ հայկական եւ լեզգիական կովկասեան պարեր:

Ճոխ պիւֆէ, կը հրաւիրուին Օլնի – սու – Պուայի, Պլան – Մէնիլի, Կարկանի եւ Ռէնսիի հայրենակիցները:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑ.— Սէվրանի կայարանը թաքսիներ:

Հրաւէր Երգիչներուն

Փարիզի երգչական Հայրենակցական Միութեան խմբերգը տեղի կ'ունենայ վաղը, կիրակի, Արժանթէօյի անտառին մէջ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն: Կը խնդրուի բոլոր ձայնին ակիցներէն ներկայ ըլլալ:

Հաղ. միջոց.— Կառ Սէն Լազարէն առնել շոգեկառք. Փօրթ Քլիշիէն 40 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Արժանթէօյ, ուր կը սպասեն առաջնորդներ:

Դաշտահանդէս Մարսէյլի մէջ

Վաղը Կիրակի, կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԳԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ իր հիմնադրութեան տասնամեակին առթիւ

Մասնակցութեամբ Գուլվ. Օտտոի, Սէն Լուի ենթամասնաճիւղերու եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Կ'երգեն՝ Գ. Կ. Դադէհեան, ընկերներ՝ Աւոեան եւ Փ. Աստուածատուրեան: Լրատասանութիւն՝ Լ. Ստեփանեան, Գ. Քէնտիրեան եւ Առաքելեան: Ցանեէզի՝ ընկ. Յակոբ Թորոսեանի կողմէ:

Կը մասնակցի Զ. Ո. Մ. «Վահագնեան» նուագախումբը:

Կը ներկայացուի Օսմանի ՋԱՎԱԼԼԸ զաւեշտ ղեկ. բեամբ ընկ. Գ. Թորոսեանի

Գեղարուեստական բաժինէն ետք հայկ. եւ եւրոպական պարեր:

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով: Մանուկներու համար 2 ֆր.:

Առնել 7 եւ 8 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Ժիւլիէն:

ԺՈՂՈՎ-ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՇԱՎԻԼԻ ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ Մասնաճիւղի

Կը հրաւիրուին ցարդ արձանագրուած բոլոր անդամուհիներն ու անդամները, ինչպէս եւ բոլոր համակիրները, ներկայ ըլլալու այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Au Petit Robinson, 31, rue Anatole-France:

Մուտք 2 ֆրանք:

Դաշտահանդէս Արժանթէօյի անտառը

Վաղը կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Կազմակերպուած է Ֆրանսայի Տարօն-Տուրուբերանի կեդրոնական վարչութեան եւ Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ:

Կը նախագահէ՝ ՓՐՕՖ. Ա. ԶԱՔՐԵԱՆ

Կը խօսի՝ Գ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն, հայկական պարեր եւ անակնկալներ՝ մասնակցութեամբ տավուլ զուռնայի.

Ժողովրդական ճոխ պիւֆէ:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑ.— Փօրթ տը Քլիշիէն հանրակառք թիւ 40 և կառ Սէն Լազարէն շոգեկառք՝ իջնել կառ տ'Արժանթէօյ եւ առնել օթօպիւս՝ իջնել Ֆոնթէն Բօղէէ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութեան Վէնսէնի եւ Շրջանի մանկապարտէզին, ամավերջին հանդէսին առթիւ.

Հովանաւորութեամբ՝ Կեդրոնական Վարչութեան

Վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 20. Վէնսէնի անտառը

Maison Pilou Henri, Café et Restaurant de la Cartoucherie-ի գեղատեսիլ պարտէզին եւ մեծաւոր սրահին մէջ: Route des Sabotiers.

(Մէթրօ Շաթօ տիւ Վէնսէնէն հինգ վայրկեան հեռու):

Ճաշը կարելի է միասին բերել. իսկ ըմպելի կը հայթայթուի տեղւոյն վրայ ժողովրդական գիներով: Երգ, պար, գրաւոր արտասանութիւն եւ մենախօսութիւններ աշակերտներու կողմէ: Եւրոպական պարեր մասնակցութեամբ ընտիր նուագախումբի:

Մուտք 5 ֆրանք

Փոքրիկներու մուտքը ազատ է:

Տոմսերը կը ծախուին՝ Սէն Միշէլի եւ Պէլվիլի ծանօթ տեղերը.

Տարեկան Դաշտապարահանդէս

Կազմակերպուած ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը կիրակի, առաւօտ ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 10 Robinson-ի Chez Fiquet, au Grand Arbre պարտէզին մէջ

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, ընտիր նուագախումբ եւ անակնկալներ

Ճաշը կարելի է միասին բերել

Դիւրամատչելի պիւֆէ, Մուտք՝ 2 ֆրանք

Անձրեւի պարագային գոց սրահ

Հաղորդակց. միջոց.— Փօրթ տ'Օրլէանէն առնել 128 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Ռօպէնսոն: Իսկ կառ Լիւքսէմպուրկէն շոգեկառք:

Տպարան "ԱՐԱՔՍ„

Ս. ՓՈՂՀԱՐԵԱՆ

70, RUE PAUL - BERT, 70, LYON

Մօտեյ Սինեմայի նիշդ քովի դռնէն բակին մէջ

Ուշադրութեան վերաբերեալ ձեր բոլոր գործերու համար ուրիշ տեղ դիմելէ առաջ, այցելեցէ՛ք միայն մէկ անգամ տպարան «Արաքս», Ս. Փողհարեանի, որ բարեխղճօրէն կը ստանձնէ ձեր բոլոր տպագրական գործերը, ԽԻՍՏ ԱԺԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ:

Գաւառներէն եկած ապսպրանքներուն փութով ընթացք կը տրուի:

Վերջերս ստանձնեցինք Հրանտ - Սամուէլ գրատան՝ (Փարիզ) Լիոնի ընդհանուր գործակալութիւնը, այս առիթով ուրեմն մեր քով պիտի գտնէք բոլոր հեղինակներու գիրքերը ազգային գրական, վիպական, դպրոցական եւ թատերական:

Le Gérant H STEPHAN

Imprimerie A DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e).

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԳԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ

ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ [illegible]

Երգ, պար, խաղ ու կանչեր, ինչպէս նաեւ

Երկու ներկայացում՝ «ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ», «ՍՈՂՍԱՍԻՈՐԸ»

Կը ղեկավարէ ուսուցիչ գրագէտ Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Աշակերտներու հայերէնի արագ ընթերցման մրցում

Կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ: Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներ[ով]

Մուտք 2.50 ֆրանք:

Փօրթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Գանել[օ], առաջնորդներ պիտի սպասեն:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Յ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի դաշտապարահանդէսը 29 [յունիս] Կիրակի օր, Իգնոյեան եղբայրներու ագարակին մէջ: Գեղարուեստական բաժին՝ ղեկավար ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՈՒՇ, ՕՐ. ԳՐԻԳՈՐ[ԵԱՆ], Փ. Գ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, ՔԷՉԷՃԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ կը ներկայացնեն [...] մը: Գ. ՁԷՕՐԷՔՃԵԱՆ (նուագ), ՕՐ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (երգ), Հայ [...] հունգարական պարեր:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ (Hay - Pouj)

Ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութ[եան]

Տնօրէն – խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ (ՏՕՔԹ. Շ. ԱԵՎԱԶԵԱՆ)

Առաջին թիւը, 24 մեծադիր էջ լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ Հոկտ[եմբեր] 1ին: Եւ այնուհետեւ՝ ամէն ամիս կանոնաւորաբար:

Տարին 3 անգամ 24 էջ, մնացեալ թիւերը 16 էջ,— տարեկան հաւաքածոյ 216 էջնոց հատոր մը:

≡ "ՀԱՅ-ԲՈՅԺ„ը ձեր ՏԱՆ ԲԺԻՇԿՆ է

Բաժանորդագրուեցէք այժմէն:

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 ֆ.

Բաժնեգին, յօդուած եւ թղթակցութիւն ղրկել Տօքթ. Շ. ԱԵՎԱԶԵԱՆ 17, Rue Damesme, 17 Paris.

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

CONTENTIEUX GÉNÉRAL ARMÉNIE[N]

ՄԻՔԱՅԷԼ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գրասենեակս կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական եւ վարչական գործեր փորձառու եւ խղճամիտ մասնագէտներու գործակցութեամբ, ինչպէս նաեւ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ նմա[ն] գործողութիւններ:

Ֆրանսա մուտքի եւ բնակութեան իրաւունքներու օրինական միջոցներ[ով] ստացումի, ինչպէս նաեւ հպատակութեան, քաղաքի եւ մարշալի փ[ասաթղթե]րէնի արտօնագրի վերաբերեալ խորհրդակցութիւններ:

Ամէն օր բացի կիրակի եւ տօնական օրերէ ժամը 9 – 12 եւ 14–20:

143, Rue Saint Martin, PARIS

Métro: Etienne Marcel (Centre Dentaire-ի յարկաբաժինին մէջ)

13 ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ Յուլիս ամսուան համար գեղեցիկ եւ օդասուն յարկաբաժիններ: Ջուր, կազ, ելեկտր. եւ կեդր. ջեռուցիչ: Նպաստաւոր գիներով: Դիմել՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ 13 rue Pierre Curie, K. Bicêtre Metro: Porte d'Ita[lie]

Հայերու ճաշարանները

Ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton: 52.7[...]

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ՄԻՒՋԻՒՔԻ ՍԻՐԱՀԱՐ ՆՈՒԱԳԱՍՈՒՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արեւելեան եղանակներու մինչեւ հիմա տպագրուած եօթանասունէ աւելի ՍԽԱԼ ձայնագրուած ըլլալով, այս անգամ Odeon, La Voix de son Maître, Colombia ու Polidor ընկերութեանց վրայէն Պոլսոյ [...] երգիչներու եւ նուագածուներու կողմէ նուագուած երգուած հին շարքիները, բէշրէֆներ ու սէմայիներ ՍՈՒԱՆՑ ՍԽԱԼԻ նոյնութեամբ թղթուած են: Հատը 2 ֆրանք ու կանխիկ

Դիմել Agop Arslanian-ի (Kanouni, chef d'orchestre), 56 rue Julien-Lacroix Pa[ris]

"ՅԱՌԱՋ"Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՄԻ՛ ՎԱՐԱՆԻ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ Թարգմ. Ժ.

— Ժամը ութուկէսին...

— Գրեթէ մէկ ժամ երթալու համար, այնպէս չէ՞...

— Կարծեմ...

— Ինչո՞ւ իրեն տուիք ձեր այցաքարտը...

— Որովհետեւ բաւ որ իր քարտերը եւ զարմիկները տեսնելէ յետոյ դարձեալ ինծի պիտի գայ. ու քանի որ ես տունս պիտի վերադառնայի, բնակարանիս հասցէով այցաքարտ մը տուի...

— Լոնտոնի մէջ ո՞ւր կը բնակէր...

— Նաւթին պանդոկը

— Ուրիշ բան հարցո՞ւց ձեզի, Պ. Պրէսթօր, այնպիսի որ եւ է բան որ կրնար օգտակար ըլլալ մեզի. որով – հետեւ պէտք է բանմ ձեզի որ ոստիկանութեան վերաբերմունքը որ գիտցնենք թէ իր ինչ կասկածներ ունի եւ կը կարծէ որ զոհը սպաննուած է եւ բնականաբար պէտք է ամէն ինչ խանդ. Ալֆրէտ իր հին օրերու բարեկամներուն մասին հարցումներ ըրա՞ւ, կա՞ր մէկը որուն պիտի ուզէր հանդիպիլ...

— Այո, կարծեմ հարցուց Միքի Քրօուֆըր անունով աղջկան մը մասին որ ժամանակին գրագիր եղած էր իր հօր գրասենեակին մէջ. տարիներէ ի վեր լուր չէմ առած այդ աղջկան մասին...

Ուրի՞շ:

— Ուրիշ ոչինչ, ամէն ինչ պատմեցի արդէն...

Ուոմբըլի աչքերը եւ կոճկեց վերարկուին կոճակները:

— Տարօրինակ բան. եւ ըսէք թէ շատ առողջ երեւոյթ ունէր, այնպէս չէ՞...

— Այո, շատ առողջ էր եւ ուրախ – զուարթ տրամադրութիւնով. այո, այո, կենսունակ, վառվռուն հով մը կար վրան...

— Եւ ըսել թէ մէկ վայրկեանէն, խորհրդաւոր պայմաններու մէջ կը մեռնի... ինչ որ է, քննութեան առնեն ձեզ պիտի կանչեն Պ. Պրէսթօր, շուտով հրաւէր կը ստանաք...

— Կը թուի թէ տակաւին շատ պիտի լսենք այս հարցին մասին, գիտել տուաւ Պրէսթօր երբ դէպի դուռ կ'առաջնորդէր երկու այցելուները. ձեր բառերէն պէտք, իմ մտքէս ալ բան մը կ'անցնի.

— Այսի՞նքն...

— Ո՛հ, ոչ, չեմ կրնար ըսել. կրնայ ըլլալ որ երեւակայութեան ալ նոյն երբակացութեան յանգին, տեսնենք ինչ կ'ըլլայ...

Երբ դուռը իրենց վրայ գոցուեցաւ, գաղտնի ոստիկանն ու Ճէնիսըն ճամբայ ինկան մութին մէջէն:

— Տակաւին սկիզբն ենք, բայց լաւ սկիզբ, գիտել տուաւ Ուոմբըլի:

— Հիմա ի՞նչ պիտի ընէք, հարցուց Ճէնիսըն:

— Ոստիկանատուն պիտի երթամ, քանի մը վայրկեան կը մնամ այնտեղ, յետոյ... անկողին, լմնցաւ գնաց...

— Առանց գէպքէ մը վերջ կրնա՞ք քնանալ...

— Ե՛ս, ինչպէս, անշուշտ կը քնանամ, էհ ուրեմն, գէշեր բարի...

Ու բաժնուեցան. Ճէնիսըն դանդաղ քայլերով յառաջացաւ դէպի Քարթ – րայթ Կարտընս: Քանի մը վայրկեան ետքը հասած էր արդէն այն վայրը ուր Ալֆրէտ Ճէքինը յանկարծամահ եղած էր:

Կեցաւ ու մտածեց: Յանկարծ աչքին զարկաւ ճերմակ թուղթի կտոր մը, վար ծռեցաւ ու վերցուց. ուղղուած թուղթ մըն էր. բացաւ. բաներ մը գրուած էին անոր վրայ. սակայն Ճէնիսընի տեսողութիւնը շատ լաւ չէր. անմիջապէս տուն եկաւ, սենեակը բարձրացաւ եւ ժամացոյցին վրայ կախուած լոյսին տակ կարդաց թղթիկին պարունակութիւնը. աղջկան մը ձեռքով ու կանոնաւոր գիրն էր որ կ'ըսէր

Կէս ժամէն կ'ըսուի Կարտընսի ա – րեւմտեան անկիւնը:

ԳՆՈՒՆ ՅՐԴ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Դէպքերը իրարու կը յաջորդէին Ճէնիսընի գլխուն մէջ, բայց այդ ուղղուած թղթիկը աւելի համապատասխան էր իր ճաշակին քան նախորդ գէշերուան անցուդարձերը:

— Աղէկ շատ աղէկ եղաւ, ըսաւ ինքնիրեն

Գտած էր հետք մը որուն նմանները յիշուած կ'ըլլային թերթերու կամ վէպերու մէջ: Քանի մը անգամ կարդաց այդ բառերը եւ ինչպէս ուրախացաւ անոնց տակ ծածկուած խորհրդաւորութեան համար. չէ՞ որ ինք, միայն ինքն էր որ գտած էր զայն:

Սակայն յանկարծ սարսափելի կասկած մը մթագնեց իր երեւակայութիւնը. ինչ ապացոյց կար թէ այդ թուղթի կտորը առնչութիւն ունէր մեռեալին հետ, թերեւս ուրիշ մէկը ձգած էր զայն մայթին վրայ. թերեւս ոչ մէկ կապ չունէր Ալֆրէտ Ճէքինի մահուան պարագաներուն հետ: Բայց Ճէնիսըն ամէն բան նկատի առնել ետք, փարատեց իր կասկածները. թուղթը եւ դէպքը իրարու հետ կապ ունէին: Ոչ, բաւ ան ինքնիրեն, հաւանաբար Ալֆրէտ Ճէքինըն անուշադրութեամբ գրպանէն ձգած էր զայն:

Կրնար ըլլալ որ անիկա, ոստիկանական բացատրութեամբ, շատ կեն – սական հետք մը նկատուէր:

Ուոմբըլին ինչ պիտի խորհէր արդեօք եթէ անոր ցոյց տար:

Այդ վայրկեանին, սակայն, տարօրինակ փորձութեան մը մատնուեցաւ: Ինչո՞ւ այդ հետքին մասին պի – տի խօսէր գաղտնի ոստիկանին [...] չ. ինք անձամբ չպիտի [...] խորհրդաւոր հանելուկը. ինչո՞ւ [...]:

Ճէնիսըն անկողին մտաւ [...] դարձաւ, անկողնին դարձաւ [...] թիւններ հնարեց եւ խորհեցաւ [...] նելիքներուն մասին:

Երբ առտուն կանուխ արթնցաւ [...] բանի թէ ուրիշ գործ չունենա[լով] այս հարցով զբաղէր ու բաւ[...] պիտի ուզէր ոստիկանատուն [...] Ուոմբըլին գտնելու եւ հա[...] համար որ մասնակից ըլլար իր [...] թիւններուն. թերեւս անոր ցոյ[ց տար] այդ թուղթին կտորը:

Բայց այդ մելամաղձոտ [...] խեղճուկրակ սորուկ մըն էր, [...] Ճէնիսըն:

Ժամը իննին հասաւ իր գրա[սենեակը...] կը. ամբողջ օրը աշխատեցաւ [...] թէեւ շատ գէշ կերպով, [...] այլապէս մտացրիւ էր: Իրիկուա[ն] պանդոկ վերադարձաւ, ներքե[...] սուրճ մը գտաւ: Տանտիրուհի[ն ...] Երկնցուց պաշտօնական նամա[կ ...]

::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE :::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԿԻՐԱԿԻ 22 ՅՈՒԼԻՍ — DIMANCHE 22 Juillet 1934

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

10 ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année No [illegible]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵԼՔԸ

»»» · · «««

ԽՄԲ. — [illegible]

[illegible]

ՊԱՇՏՊԱՆ ԵՒ ԴԱՏԱԽԱԶ ԿՈՂՄԻ ՃԱՌԵՐԸ

Պ. ՇԵՐԻՏԸՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐԵՑ ԹԷ ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է

Պ. Քամինսկի խօսեցաւ չորս ժամ

ՄԱՍՆԱՒՈՐԱԲԱՐ ԾԱՆՐԱՆԱԼՈՎ ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ ՎՐԱՅ

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ԻՆ)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 12 յուլիս.— [illegible]

[illegible]

...բական բնագրի թարգմանութեան մէջ, երդուեալներէն ակնկալեց արդար վճիռ մը։ Խնդրեց որ անպարտ արձակուին 9 ամբաստանեալները։

Երբ աւարտեցաւ Պ. Շերիտընի պաշտպանողականը, կ'ակնկալուէր որ դատախազն ալ խօսի։ Բայց դատաւորը այսօրուան յետաձգեց այդ, հակառակ Շերիտընի պահանջին

Եւ ատեանը ցրուեցաւ։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՄԵՂԱԴՐԱԿԱՆ ՃԱՌԸ

Այս առտու, ինչպէս երէկ, մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր դատարանի դուրսը եւ ներս մտնողներու վրայ խստագոյն հսկողութիւն կը գործադրուէր։ Ոստիկաններ եւ բարապաններ կը հսկէին դատարանի մուտքի դրան առջեւ պահպանելու կարգը։ Բացի Հայերէն, որոնց մէջ կը նշմարուէին հակառակորդ կողմի հանրային մարդիկ, եկած էին նաեւ ոչ-Հայեր։ Ընդհ. դատախազ Ուիլիըմ Տան ներկայ եղաւ, ինչպէս եւ Պ. Քամինսկիի բարեկամներէն մի քանին եւ զաւակները։ Դատախազը նոր փողկապ մը դրած էր, բաց գոյն եւ բաճկոնին կուրծքի գրպանին մէջ զարդաթաշկինակ մը կապոյտ եզրով, ցրցուն։ Պ. Քամինսկի լուռ տրամադրութեան մէջ էր եւ կը խօսակցէր սիրալիր պաշտպան կողմի փաստաբաններէն Գենթընի եւ Շերիտընի հետ։ Պ. Քոհէն ալ կը մասնակցէր եւ երկու կողմերը ժպտելու առիթներ կը ստեղծէին։ Ընդհ. դատախազ Պ. Տան պահ մը խօսեցաւ դատաւորին հետ

Այսօր ամբաստանեալ 9 ընկերները բերուեցան սովորական կարգով ու նստան իրենց աթոռներուն վրայ։ Ոչ մէկ յուզում եւ ոչ մէկ փոփոխութիւն անոնց դէմքերուն։ Լէյլէկեան ամէնէն սառնարիւնն էր եւ Նշան Սարգիսեան...

[illegible]

Չեմ ուզեր աւելի ծանրանալ, բայց իր մեղադրականին երեք չորրորդ մասը մանրուքներու անկարեւոր համադրութիւն մը չեղա՞ւ։

Պ. Դատախազին ճառը, երբ թարգմանաբար ներկայացուի, ընթերցողը պիտի հանէ իր եզրակացութիւնը։

Գաղթնի ոստիկան Ցոնի կը ապաւինայ փաղթնիքներ պատմել

Անցի օր երկարօրէն հարցաքննուեցաւ Ապահովութեան Տեսչութեան գաղտնի ոստիկաններէն Ցոնի, որ ամբաստանուած է իբրեւ կաշառակեր։ Միեւնոյն առեն խուզարկուեցաւ իր բնակարանը, որ աչքի կը զարնէր իր շքեղ կահաւորումով։ Քննիչները զարմանալի գտան այս պարագան, քանի որ Պ. Ցոնիի ամսաթոշակն է միայն 2200 ֆրանք։ Հարցաքննութեան առեն, ըսաւ թէ պետութեան գաղտնի վարկերէն ալ գումարներ առացած է, քաղաքական պաշտօններ կատարած ըլլալով։ Այս առթիւ ապացուցեց թէ պատրաստ է մէջ տեղ հանելու մանրամասնութիւնները։ Ցետոյ պատմեց թէ իր կնոջը ծնողքը շատ հարուստ են։

Աջակողմեան մամուլը երկար ատենէ ի վեր կ'ամբաստանէ թէ Ցոնի գիտակցաբար փորձած է խեղդել Սթավիսքիի գործը, մեծ թատրոն մը տնօրէնին՝ Օսկար Տիւֆրէնի սպանութեան խնդիրը եւ ուրիշ քաղաքական անիրներ։ Պ. Թառտիէօ եւս իր վկայութեան մէջ ըսաւ թէ Ցոնի մտերիմ բարեկամն էր Սթավիսքիի Թիկնապահին եւ թէ Պ. Շոթանի հրամանով խարդախած է անոր չէքերը, զինքը փրկարկելու համար։

ԴԱՏԱՒՈՐ ՃՈԶԷՖ ՔՈՐԻԿԸՆ ՎՃԻՌԸ ՅԱՆՁՆԵՑ ԵՐԴՈՒԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Մէկ ժամ եւ 20 վայրկ. ճառով բանախօսութեամբ

»»» · · «««

ՊԱՇՏՊԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՈՒՂՂՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 18 ՅՈՒԼԻՍ, ՈՒՐԲԱԹ.— Այս կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 12.23-ին վերջ գտաւ Դուրեան Արքեպիսկոպոսի սպանութեամբ ամբաստանուած 9 Դաշնակցական ընկերներու համբաւաւոր դատավարութիւնը եւ 12 երդուեալները քաշուեցան խորհրդակցութեան սենեակը իրենց վճիռը տալու ամբաստանեալներու «մեղքի» կամ «անմեղութեան մասին»։ Այս թղթակցութիւնը ձեզի հասնելէ առաջ գուցէ հեռագիրն ուռատիօն հաղորդած վճիռը, եւ գուցէ ժամեր տեւեն երդուեալներու խորհրդակցութիւնները. Այս պահուս ամէն ոք սպասողական տենդի մէջ է։

Դատարանը այսօր ալ լեցուն էր ունկնդիրներով, բայց դուրսը անցքերուն մէջ երէկի բազմութիւնը չէր նշմարուեր։ Պատանեն եւ այլ քաղաքներէ Ամերիկեան եկած էին բաւական թիւով Հայեր, ոմանք կանուխէն սպասած էին վերջին պատեհութենէն օգտուելու համար։

Հայ մամուլին յատկացուած երկու շարք նստարանները այսօր սպառեցան դատաւոր Քորիկըն ոչ-հայ բարեկամներով, իսկ հայ թղթակիցները մեծ մասամբ գրուած նստան ուրիշ աթոռներու վրայ։ Դատական այս վերջին նիստի բացումէն առաջ բարապանները կը կատարէին մանուած հայ կիներուն հետ։

Ժամը ճիշդ 10.20ին դատաւոր Քորիկըն ներս գալով պաշտօնապէս բացուեցաւ ատեանը նոյն կարգով ու ամենայն ինչպէս առաջ։

[illegible]

ԴԷՊԻ ՊԱՍԹԻՅԼ

— •• —

— Դէպի Պասթի՜յլ . . .

Յուլիս 14ին, այս պատմական աղաղակը բաւական եղաւ, որ գերագրգիռ ամբոխը Զինարանէն մեկնի դէպի Պասթիյլ, նախ տարուած վառօդը պահանջելու, յետոյ զինուելու, յետոյ . . .

Արդէն Փարիզի «ժողովուրդը» Պասթիյլ չգնաց՝ ազատելու համար բանտարկեալները կամ գրաւելու համար «բռնապետութեան բերդը»։

Ճիշդ է որ Պասթիյլ շատ դէշ համբաւ մը ունէր իբրեւ բանտ, սակայն յուլիսեան օրերուն՝ Պասթիյլ դարձած էր խրտուիլակ մը միայն,— հազիւ հարիւր հոգի կը պաշտպանէին զայն, եւ բանտարկեալները, թիւով նոյնպէս քիչ, անոնցմէ մարդիկ էին, զատապարտուած՝ հասարակ յանցանքներու համար,— այսպէս բանտարկեալներուն մէջ կային կեղծարարներ, գողեր, սատանայապաշտ մը, եւ նոյն իսկ երկու . . . խենթ։

Պասթիյլի գրաւման տրուած նշանակութիւնը, ուրեմն, հէքեաթ մը շինելու պէտ՝ երեւակայութեան գործն է միայն։ Ոչ Փարիզի ժողովուրդը խորհեր էր երբեք «կործանել բռնապետութեան այդ բերդը», ոչ ալ Օթէլ-տը-Վիլի օրուան տէրերը մտածեր էին, գիշերային պանգերով, ապստամբութեան հրաւիրել ժողովուրդը, որ երթայ կործանէ Պասթիյլը։ Ընդհակառա՛կն, կը գրէ Լուի Մատըլէն, — Օթէլ-տը-Վիլի պուրժուաները դեռ պիտի ուզէին, այդ օրերուն, կանգնել ուրիշ նոր Պասթիյլներ։

Բայց պատահական աղաղակով մը, յետոյ ինքնապաշտպանութեան համար, թերեւս ալ Վերսայլի դէմ կռուելու նպատակով, յուլիս 14ի առտուն կազմուած ամբոխը,— խառնիճաղա՛նճ մը, որ կը բաղկանար յեղափոխականներէ, փախստականներէ, նախկին զատապարտեալներէ,— գնաց կանգնեցաւ Պասթիյլի առջեւ սպառնական։

Ամբոխը նախ հրամայեց, որ Պասթիյլի բերդին կառավարիչը վերցնել տայ թնդանօթները։ Նորագոյն քննութիւնները կը հաստատեն, որ այդ թնդանօթները . . . զարդ էին պարզապէս։ Բերդին մէջ աւանդութիւն էր պահել թնդանօթները՝ անոնց փողը տնկելով քաղաքին դէմ։ Անգործածելի զէնքեր պարզապէս։ Այսուհանդերձ, Պասթիյլի կառավարիչը, Լոնէ, համակրելի մարդ, ժպտելով կը հրամայէ՝ վերցնել թնդանօթները, նոյն իսկ ճաշի վար կը դնէ «ապստամբ» ժողովուրդին ներկայացուցիչները։ Փարատելու համար ամէն կասկած, ապստամբներուն ներկայացուցիչները կը պտտցնէ բերդին մէջ, ցոյց կուտայ բերդին պաշտպանութեան յատկացուած զինուորները, հարիւր հոգի, քիչ մը պակաս, քիչ մը աւելի։

«Ապստամբ» ժողովուրդը գոհ չէր տակաւին։ Լոնէ հրամայեց բանալ բերդին դուռները, որպէսզի ներս մտնէ ժողովուրդը, բայց վերցնել տուաւ կամուրջը, որ անցք կուտար կառավարչական բաժնին։ Երբ ժողովուրդը տեսաւ, որ կը վերցնեն կամուրջը, կարծեց կամ ուզեց տեսնել կռուի պատրաստութիւն մը։ Երկու հոգի յառաջ նետուեցան, կացինով փշրեցին կամուրջին շղթաները,— կամուրջն ինկաւ, շղթան բռնողներէն մէկն ալ հետը։ Ժողովուրդը կամուրջին վրայով անցաւ բակը,— կառավարչութեան բակը։ Պահակազօրքը հրամայեց ժողովուրդին, որ դուրս ելլէ։ Բայց այնտեղ մարդիկ կային, որ կ'ուզէին «բան մը ընել» վերջապէս։

Եւ կռիւը սկսաւ։

Առաջին ընդհարումը խուճապ ստեղծեց։ Թանկեռաղանձը ցնցուեցաւ, փախող փախողի։ Ապստամբներուն մէջ կային նաեւ զինուորներ,— այսպէս զինուոր մըն էր կամուրջին շղթան քանդողներէն մէկը։ Եւ զինուորները դիմադարձեցին։ Դուրսէն նոր զինուորներ ալ եկան։ Բերդին պահակազօրքը վախցաւ։ Ընդհարումը լուրջ հանգամանք կը ստանար։ Լոնէ հարկ տեսաւ «հաշտութեան բանակցութիւնները» սկսելու։ Եւ Պասթիյլ անձնատուր եղաւ՝ պատուոյ խօսք տրուած ըլլալով որ մարդու քիթ պիտի չարիւնի։

Բայց արիւնեցա՜ւ, եւ ինչպէ՜ս։

Ապստամբները բարձրացան Լոնէին ետեւ։ Ցարմակեան Լոնէի վրայ,— քաջ եւ կորովի զինուորական մը, Լոնէ փորձեց պաշտպանել ինքզինք, ու յանձնուեցաւ գնդակներու տակ ծակծկուելէ յետոյ միայն։ Խոհանոցի աշկերտ մը, որ շատ կը պարծենար թէ «լաւ միս կը ճարդէ», կտրեց Լոնէին գլուխը,— յետոյ տասը տարի պարծեցաւ այդ «փառքին» համար։ Ապստամբները բռնեցին պահակազօրքին մեծերը, մէկը գլխատեցին, երկուքը կախեցին։ Եւ դեռ կը պատմուին ուրիշ չպատմուելիք վայրագութիւններ.

Քիչ յետոյ Փարիզի «ապստամբ»ները դուրս կ'ելլէին Պասթիյլէն, իրենց հետ յաղթական տանելով բանտարկեալները,— երկուքը խենթ։ Ամբոխը, ցիցերու վրայ տնկելով կտրուած գլուխները, առջեւէն Լոնէի գլուխը, սկսաւ յառաջանալ արիւնով ներկուած եւ արիւնի ծարաւով։

Ահաւո՜ր տեսարան։

Վայրագ բազմութիւն մը, որ պահնորդներու գլուխները խաղցնելով ձողերու վրայ, պարելով, կանչռտելով, սպառնալով, արիւն ցայտեցնելով անցորդներու վրայ, կը յառաջանայ դէպի Օթէլ-տը Վիլ։

— Յաղթութի՜ւն, յաղթութի՜ւն։

Այս աղաղակներով, ապստամբները կը հասնին Օթէլ-տը-Վիլ։ Փարիզի օրուան տէրերը կը նային պատուհաններէն,— մարդկային ծով մը հրապարակին վրայ եւ փողոցներուն մէջ, եւ ցիցերու վրայ Լոնէի արիւնոտ դէմքը իր հետեւորդ . . . գլուխներով, եւ Պասթիյլի դրօշը, եւ . . . կարծես մարդակերութեան շարժանկար մը։

Ապստամբներուն առաջնորդները կը մտնեն Օթէլ-տը Վիլէն ներս։

Քաղաքապետը, Ֆլէսէլ, որ առաւօտուն մերժած էր զէնք տալ այս ամբոխին, կը դողայ, կը տժգունի, կը սարսի։

— Դաւաճա՛ն, դո՛ւրս, Լոնէին մեղսակիցն ես դուն, դո՛ւրս, գործ չունիս դուն այստեղ . . .

Ֆլէսէլ, սարսափահար եւ ժեռւել դարձած դուրս կ'ելլէ Օթէլ-տը-Վիլէն։ Դուռը չէր հասած դեռ, մէկը կը յարձակի, կը շարժէ սուրը, արիւնը դարձեալ կը ժայթքէ . . .

Եւ գլուխ մըն ալ կ'աւելնայ ձողերուն վրայ, գլուխ մը, որ, արիւնլըւայ, քիչ յետոյ կը պտտի միւսներուն հետ փողոցներուն մէջ։

Ապստամ ժողովուրդը, փողոցէ փողոց պտտցնելէ յետոյ այս գլուխները, ի վերջոյ կը մտնէ Փալէ Ռուայալի պարտէզը։ Ձողերը կը տնկեն գետին, եւ մինչ գլուխները, կիսախուփ կամ սարսափէն լայն բացուած աչքերով, արիւն կը թքնեն վար, ժողովուրդը կը սկսի պարել անոնց շուրջ։

Կին ու երախայ, բոլո՛րը, գինովի նման կը պարեն գլուխներուն տակ, յաճախ կանչելով,— «Անիծո՛ւս որ կտրուած գլուխները հազար մը չեղան»։

Յուլիս 14ի առաջին պարն էր այս։

×

Ուրախ։ Դարչանք։

«Փարիզի մեծագոյն հոպիտները» կ'անուանէ Միրապօ յուլիս 14ի հերոսները։ Ուրիշներ՝ «աւազակ» կը կոչէին պարզապէս։ Եւ բոլորը, դատապարտելով այս «արեան տեմպը», ոչ մէկ կապ կը տեսնէին յեղափոխութեան եւ յուլիս 14ի միջեւ։ «Հին դարու վայրագութիւնն» մըն էր ան, որ կը կրկնուէր Ֆրանսական յեղափոխութեան շրջանին մէջ,— ժամանակի շփոթութիւն եւ ուրիշ ոչինչ։

Զարմանալի՛ն նայեցէք,— Օթէլ-տը-Վիլի մարդիկը, քաղքենիները, որ դեռ յուլիս 13ի երեկոյեան կը կազմակերպուէին՝ պաշտպանուելու համար անկարգութեանց, աւազակային սպանութեանց եւ կողոպուտներու դէմ, դեռ յուլիս 14ին երեկոյեան իսկ Պասթիյլի գրաւումը կ'անուանէին «աւազակութիւն», ուզեցին յանկարծ փառքի փիրանել արիւնոտ դէպքը, երբ յաջորդ օրը իմացան որ Վերսայլի մարդիկը, երեսփոխանները, «յաղթական գործ» մը կը համարէին զայն։ Եւ սարսափը դարձաւ հրճուանք, զարչանքը դարձաւ փառք։ Փարիզ ուզեց պարծենալ, քիչ մը զարմացած՝ որ Վերսայլ կը փառաբանէ զինք։ Եւ յուլիս 15ին «աւազակութիւնը» դարձաւ յեղափոխութիւն մը ընդդէմ բռնապետութեան։ Զինուորական ֆոկատներ, զորս կազմակերպեց յուլիս 14ի նախօրեակին՝ զսպելու համար աւազակային յարձակումները Փարիզի վրայ, համարուեցան իբրեւ յատուկ կազմակերպութիւն կռուելու յանուն ազատութեան յեղափոխութեան։

Սուտ մը, հրաշալի եւ ոսկեզօծ, որ կը շինուէր ու կը նետուէր վայրագ եւ անհեթեթ դէպքի մը վրայ։

Եւ սակայն այս սուտը կը բանար գեղեցիկ թուական մը։

Յուլիս 14ի իրիկունը, Վերսայլի մէջ նիստ կը գումարէր տակաւին Ազգային Ժողովը։

Քանի մը ժամեր հազիւ կը լռեցուէր սրահը։ Ներս կը մտնեն Փարիզի պատգամաւորները։ Կը պատմեն դէպքը։ Նախ կը վախնան, որ «աղէտին» պատասխանատուութիւնը կը ձգուի Փարիզի ժողովուրդին վրայ, ուստի կ'աշխատին ամբաստանել Լոնէն, պատահած «աղէտին» միակ «պատասխանատուն»։ Ազգ. Ժողովը, որ արքայական իշխանութեան դէմ առելութեամբ էր լեցուած, պատրուակ մը կը փնտռէր ամբաստանելու համար նոյն իշխանութեան մարդիկը։ Եւ, ի մեծ զարմանս Փարիզի պատգամաւորներուն, Ազգ. Ժողովը արդար կը գտնէ «աղէտը», պանծալի յաղթանակ մը։ Ամբողջ գիշերը կը շարունակուի նիստը։ Մէկը կը մեկնի Ժողովէն եւ կ'երթայ արթնցնել թագաւորը, որ ամբողջ Յուլիս 14ին, որսորդութեամբ զբաղած՝ յոգներ էր ու կը քնանար։ Երբ կը պատմուի «աղէտը», թագաւորը կը բացագանչէ.

— Ապստամբութիւն մըն է այս։

— Ո՛չ, Տէր, յեղափոխութիւն է։

Արդարեւ յեղափոխութիւնը ոտքի կը կանգնի, կը սկսի քալել այնուհետեւ, երբեմն նոյն իսկ վազել։

Յաջորդ առտու, թագաւորը կը ներկայանայ Ազգ. Ժողովին։ Միաբանութիւն։ Լուդովիկոս ԺԶ. կը խոստանայ այցելել Փարիզ յաջորդ օրը։

Մինչ այդ՝ Փարիզ տենդի մէջ էր։ Ճագանակենիի կանանչ տերեւն առած, յեղափոխականները իրենց գլխարկին անցուցած էին կարմիր եւ կապոյտ զարդանիշ մը։ Քաղքենիները կրցեր էին ոստիկանութիւն մը կազմակերպել, վերջ դնելու համար անկարգութեանց։

Յուլիս 17ին թագաւորը ճամբայ կ'ելլէ Վերսայլէն։ Իրեն կը հետեւին երեսփոխանները, թափօր կազմած, առջեւէն ժողովուրդը որ կը պարէր կամ կտրած ճիւղեր կը շարժէր։

Փարիզի դուռներուն առջեւ, քաղաքապետը թագաւորին կը ներկայացնէ քաղաքին բանալիները.

— Ասոնք նոյն այն բանալիներն են, որ ներկայացուած են Հանրի Դ.-ի, ան կրցաւ տիրել իր ժողովուրդին։ Այսօր ժողովուրդն է որ կը տիրէ իր թագաւորին։

Յեղափոխութիւնն էր այլ եւս, որ, տակաւին տարտամ, կը խօսէր թագաւորին։

— Լսե՞լ էք չլսեմ այս խօսքերը, կը հարցնէ թագաւորը իր քովինին, չափազանց զարմացած քաղաքապետին այս համարձակախօսութենէն։

Օթէլ-տը-Վիլի մէջ գիտեց Պասթիյլի գրոշը կուրծքը զարդարեց ժողովուրդին կարմիր-կապոյտ զարդանիշով, որուն երկու գոյներուն միջեւ աւելցուած էր թագաւորական գոյնը՝ ճերմակը։

— Միացէ՛ք այլ եւս թագաւորը, կ'ըսէր ժողովուրդը։

Ուրիշ մը, աւելի յանդուգն.

— Տէ՛ր, այս զարդանիշով եւ այս ժողովուրդով՝ դուք կրնաք գրաւել Եւրոպան անգամ

Ճառեր կ'արտասանուին, եւ ճառախօսները այլ եւս կ'անուանեն միայն թագաւոր, հետը ուրիշ ոչ մէկ ածական։

Լուդովիկոս ԺԶ. հանդարտ մտիկ ըրաւ այդ բոլորը, եւ նուիրագործեց յետոյ Յուլիս 14ի «աղէտը», խանդավառ ցոյցերու մէջ հեռացաւ Փարիզէն.

Ժողովուրդը գտած էր իր ազատութիւնը, այնուհետեւ ան պիտի զօրանար աւելի ազատ, եւ պիտի մտածէր աւելի համարձակ։ Պիտի առեղծէր մեծ յեղափոխութիւն մը։

Այդ ազատութիւնը, սակայն, առաւ Յուլիս 14ի «աւազակային» «աղէտ»էն։

Ծ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՔԱՂՑՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Հէշտի՛ն է այսպէս լրճի ափունքին
Օրօրուիլ երկար արծաթ տենդէջին.
Համբուրուիլ անցնող զեփիւռէն կը-
կին, Շուշի՛ն ու Շոփէն։

Ալեակներուն հետ զգուիլ առանձին
Խիթներուն անբաւ երազումներուն.
Եւ փորձել բաղել փախուստն անուր-
ջին, Շուշի՛ն ու Շոփէն։

Ժայռերու կողքին բոսորո՛վ լեց-
ուիլ,
Ցիշեր կոյս մ'որ դեռ տժգոյն է սէրէն..
Շուշի՛ն ու Շոփէն։

Եւ յետոյ ննջել երկնքին տակ բիլ
Ձեր նուագներուն ննջիւնն արգաւէր,
Շոփէ՛ն ու Շուշին։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

ԱՐՄԱՆ ԹՕՔԱԹԵԱՆ
ՄԵՐ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ գաղութը անշուշտ գիտէ թէ Թօքաթեան չորս ամսէ ի վեր Եւրոպա կը գտնուի եւ աննախընթաց փայլով իր արուեստը ցոյց կուտայ ամէն կողմ։

Երիտասարդ երգիչը իր բնակութիւնը Վիէննա հաստատած է երկու տարիէ ի վեր, առանց դադրեցնելու սակայն Ամերիկայի հետ իր յարաբերութիւնները։ Ապրիլի վերջերը Աւստրիոյ նախագահին կնոջ, Տիկին Միքլասի կողմէ հրաւիրուեցաւ երգահանդէս մը տալու։ Այդ առթիւ Թօքաթեան վարչապետ Զայփըլի եւ անոր կնոջ հետ մտերմիկ ծանօթութիւն մը հաստատեց եւ երկարատեւ խօսակցութիւն մը ունեցաւ։

Այս տարի ինքը բացաւ Լոնտոնի օփերայի եղանակը, նմանապէս ինքը փակեց մայրաքաղաքիս՝ Վիէննայի օփերայի ամառնային եղանակը։ «Tourandot»ը եւ «Bohème»ը յանկուած փայլով ու յաջողութեամբ երգեց եւ — ինչպէս միշտ — ամէնէն բարձր բարոյական ու նիւթական գնահատանքին արժանի եղաւ։

Աւստրիոյ ժողովուրդը գրեթէ կ'աստուածացնէ Թօքաթեանը, որ Աւստրիոյ գլխաւոր քաղաքներուն եւ ջերմուկներուն մէջ տասնէ աւելի երգահանդէսներ պիտի տայ մօտերս։

Հոս յիշեմ որ յուլիս 2ի գիշերուան ժամը 10.30ին Վիէննայի անթէնի մէջ երգեց Կոմիտաս վարդապետի «Կռունկ»ը եւ Սրուանձտեանցի «Միրու հիւս» ժողովրդական երգերը, իբրեւ հայ ժողովուրդի կուրծքէն բխած հառաչներ, որոնք աշխարհիս ամէն կողմէն ունկնդրուեցան։

Յուլիս 8ին փակուեցաւ օփերայի ամառնային եղանակը։ Այս բարձր պաշտօնը կատարելու հրաւիրուած էր Թօքաթեան։ Տոմսակները օրեր առաջ սպառած էին։ Ներկայացումը սկսաւ ժամը 7.30ին։ Թօքաթեան այդ օրն ինքզինք գերազանցեց. շատ լաւ տրամադրուած էր եւ բեմի խորէն ունկնդիրներու հոգիներէն ներս մագնիսական հոսանք մը ծաւալեց եւ բազմութիւնը ելեկտրականացուց։

Ի՛նչ բանով կ'ազդէր Թօքաթեան իր ունկնդիրներուն վրայ, որոնք խելապէս դիւթուած էին։ Ան մէկէ աւելի յատկութիւններ ունի, որոնցմով եզական դէմք մը կը դառնայ բեմական աշխարհին մէջ։ Իր խաղակիցներուն հետ համեմատելով՝ միակն էր, որ ձայնի բարձր կատարելութեան հետ՝ շարժումներու կենդանութիւն, դիմախաղի բնականութիւն եւ զգացումներու հարազատութիւն կը միացնէր։ Աւելցուցէք այս ձիրքերուն վրայ իր անձնական գեղեցկութիւնը եւ հմայքը, ու կ'ունենաք տիպար երգիչ-դերասան մը։

Մասնագէտներն անհամբերութեամբ կը սպասէին առաջին արարուածի մեներգին, որ բաւական է հաստատելու երգիչի մը ատակութեան չափը։ Թօքաթեան նուագախումբի ընկերակցութեամբ սկսաւ զգուշօրէն կարդալ. նախ ձայնը ուռեցաւ, յետոյ դաշնաւորեց, քանի մը նազանի մագլցումներ եւ գալարումներ կատարեց եւ ճկուն սլացքով մը մինչեւ վերի do բարձրացաւ։ Այդ անմատչելի բարձրութեան վրայ բաւէխներու տեւողութեամբ դայլայլեց։ Կարծես անհաւատալին եւ անյուսալին կատարուեցաւ։ «Կեցցէ՛, կեցցէ՛ Թօքաթեան» կ'աղաղակէր սրահը եւ անվերջանալի ծափերով կ'ուզէր խլացնել ականջները։ Նուագախումբի վարիչը ցուպով նշան ըրաւ, որ ընդհատուած նուագն ու խաղը յառաջ տարուի. սակայն անօգուտ, ծափերն ու կեցցէները չէին դադրեր։ Անցան 4—5 վայրկեաններ, սահեցան ուրիշ 10 վայրկեաններ եւ ովասիոնները դեռ չդադրեցան։ Վերջապէս Թօքաթեան հասարակութեան դարձաւ եւ շնորհակալութիւն յայտնեց։

Նոյն այս փայլով շարունակուեցաւ ամբողջ խաղը։

Թօքաթեան այժմ կը պատրաստուի Եւրոպայի ամէն կողմերը յաղթական արշաւ մը կատարելու։ Յուլիս 18ին երգեց Պուտափէշտի մէջ։ Յաջորդային իշխանութիւնը յատուկ հրաւէր ղրկած է մեր պանծալի երգչին հետեւեալ քաղաքներուն մէջ երգելու. Մոսկուա (4 անգամ), Լէնինկրատ (4 անգամ), Օտեսա (2 անգամ), Քիէվ (2 անգամ)։ Ռումանիոյ եւ Եգիպտոսի մէջ ալ հետաքրքրութիւն առաջացուցած է մեր թէնօրին շուրջ։

Հոս իրաւացի հարցում մը.— Ինչո՞ւ համար Թօքաթեան մինչեւ օրս Ֆրանսահայ գաղութին մէջ չէ երեւցած, կամ աւելի ճիշդ, ինչո՞ւ համար Ֆրանսայի հայ գաղութը շահագրգռութիւն ցոյց չէ տուած մեր աշխարհահռչակ թէնօրին։ Համոզուեցէք միանգամ ընդմիշտ, որ եթէ հայ ժողովուրդն իր անուան փայլ տալ կ'ուզէ Թօքաթեանի անձով, պարտաւոր է զայն ամէն տեսակէտով քաջալերել. Թօքաթեանի բարձրացումը՝ հայ ազգին բարձրացումն է։ Ֆրանսայի հայերը մանաւանդ պարտաւոր են դիւրացնել անոր յաղթական արշաւը՝ իրենց գաղութներէն ներս։ Թօքաթեան ամէն տեղ պիտի յաղթանակէ ու պիտի պանծայ եւ իրեն հետ — հայ ազգը։

Ա. ԳԱՐԱՄԱՆԼԵԱՆ

ՎԻՇՏ

Եղբօրս անմոռանալի յիշատակին

Ի՛նչ դժուար է համակերպիլ այս մեկնումիդ վաղաժամ
Վերջին նամակդ դեռ պայքարի, կեանքի մասին կը խօսէր,
Մինչ օր մ'յետոյ սեւ գոյժն եկաւ — չկա՛ս տղան անձնուէր,
Տե՛ս, շօշափէ՛, խորշակահար բարատանէն ես կուգամ . . .

Անկէ ի վեր պահեր կան երբ այնքան սրտոտ կ'երեւիս
Վերյիշումիս, որ ամէն բան ժպտիդ լոյսովը բարի
Կ'արեւոտի։ Անցեալին մէջ ներկան դժխեմ կը մարի,
Եւ ձեռք-ձեռքի Նորէն կ'երթանք շեղ վաղուան մ'յուսալից . . .

Սակայն կրկին մշուշէ զերծ նայուածքս առանց կը դառնայ,—
Սա երգերուն ու սէրերուն, բաղձանքներուս որ զրկուած
Ուրախ ու զոհ զուրգուրանքէդ՝ մոխիրի պէս են հիմա։

Ու կը մնամ լուռ սգաւոր յիշատակիդ դէմ դիմաց.—
«Ունայնութի՜ւն ունայնութեանց . . .»։ Հոգիս խոր ծալքերէն
Երբեք այսքան չեմ նախանձած քեզի, եղբայրդ իմ Արսէն

Փ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ «ԱԶԳԵՐՈՒ ՏՕՆ»Ը

Քանի մը տարիէ ի վեր «Renaissance Française»ը շատ գեղեցիկ ծրագիրն ունի իրարու քով բերելու Փարիզի զանազան ազգերու ուսանողները, անոնց մէջ զարգացնելու համար եղբայրակցութեան գաղափարը ու ընտելցնելու համակրութիւններ ազգերու ապագայ ղեկավարներուն միջեւ։ Այս ուսանողները «Ազգերու Տօն»ին առթիւ խմբովին կը ճամբորդեն ազգային տարազներով եւ Ֆրանսայի թէ ուրիշ երկիրներու կարեւոր քաղաքներուն մէջ կը ներկայացնեն իրենց երգերն ու պարերը։

Փարիզի, Նիսի, Մարսիլիոյ, Կրրընոպլի ու Լիոնի հայութեան ծանօթ է այն փայլուն յաջողութիւնը զոր ունեցաւ անցեալ տարի հայկական խումբը։ Այդ յաջողութեան համար հայ ուսանողները մեծապէս օգտուած էին ներկայութենէն ծանօթ արուեստագէտներու, Տիկիններ Սօսբաքեանի ու Ժօրժի, Գ. Ժօրժի (Թառ) ու Պարթեւեանի։

Այս տարի Ռընէսանս Ֆրանսէզը որոշած էր կազմակերպել ճամբորդութիւն մը դէպի Պելճիքա։ Նիւթական պատճառներով, սակայն, փոխանակ 600 հոգի տանելու միայն 150 ուսանող կ'երթային ու շատ մը ազգեր ջնջուած էին ցանկէն։ Հակառակ այս սեղմումին, Հայ Ուս. Միութիւնը կը հրաւիրուէր ղրկել 12 ներկայացուցիչներ։

Ճամբորդութեան գլխաւոր վայրն էր Պելճիքայի ծովեզերեայ քաղաքներուն գեղեցկագոյնը՝ Օսթանտ։ Անիկա առիթ մըն էր սակայն ուրիշ հանդիսութիւններ կազմակերպելու համար։

Կիրակի յուլիս 8ին, մասնաւոր օթօներով կը մեկնէինք դէպի Մէօտոն։ Հայկական խումբը կը գնահատուէր հոն իր ինքնատիպ յայտագրին ու գեղեցիկ հագուստներուն համար։ Նոյն իրիկունը Օթէլ Լիւթէսիայի գեղեցիկ սրահներուն մէջ կը պարէին խումբերը։

Յուլիս 10ին «Մարի Նուպար» շէնքին մէջ, Հայ Ուս. Միութիւնը կազմակերպած էր համեստ հանդէս մը, իր պատուոյ անդամներուն ընդունելութեան առթիւ։ Ռընէսանս Ֆրանսէզի նախագահը, Պ. Ամպրուաթը, հակառակ իր բազմապիսի զբաղումներուն, չէր մերժած Միութեան հրաւէրը։ Այցելելէ յետոյ շէնքին զանազան մասերը, ներկաները զմայլանքով հետեւեցին ուսանողներու խումբին երգերուն ու պարերուն։ Ընդունելութիւնը վերջացաւ շամփանեայով, միութեան պատուոյ անդամներուն ու միութեան յաւողոյն գործունէութեան համար։

Յաջորդ օրը, յուլիս 11ին, մասնաւոր ընդունելութիւն մը կազմակերպուած էր Փարիզի քաղաքապետարանին մէջ։ Յօսք առաւ քաղաքապետական խորհուրդի նախագահը Թիրնօ, եւ հրաւիրեց մեզ խմել ազգերու եղբայրակցութեան համար։

Յուլիս 14ին, շաբաթ առաւօտ, բոլոր խումբերը կը մեկնէին դէպի Օսթանտ, բազմաթիւ ընկերներ կայարան եկած էին բարի ճանապարհ, յաջողութիւն մաղթելու։ Հայկական խումբին շատ լաւ տրամադրուած էինք բոլորս ալ, թէ օտարներուն Հայերուն բարձրութիւնը հաստատելու եւ թէ միեւնոյն ժամանակ ... հետ հաճոյալի ժամեր անցընելու։ Սօթը ժամ տեւեց ճամբորդութիւնը, որու ընթացքին անդադար կը խօսէինք եւ կ'երգէինք։ Ուրիշ խումբեր չատեր կուզային մասնակից ըլլալու մեր ուրախութեան։

Աւելորդ կը սեպեմ մտնել մեր ... մանրամասնութիւններուն բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ։ Բաւ միայն թէ ... հասած օրը ներկայացանք Casino Kursaal-ի հանդիսասրահներուն։ Յաջորդ օրը կը մասնակցէինք բացօթեայ հանդէսի մը որ տեղի ունեցաւ Օսթանտի գեղեցիկ պարտէզին մէջ։ Իսկ ... յաջորդ օրը զինուորական հրապարակին վրայ կազմակերպուած էր ... մրցային պարահանդէս մը։ Նախորդ օրերուն մէջ այնքան մեծ եղած ... Հայերուն յաջողութիւնը որ ... ուսն համար ներկայացումին ... կազմող վեց խումբերէն մէկն ալ հայկականն էր։ Մեր զգեստները, ... գերն ու պարերը միւսներէն ... ինքնատիպ էին եւ ամէն տեղ ժողովուրդը ջերմապէս կը ծափահարէր... Լաւ յաջողութիւն ունեցան նաեւ Հարգարացիները, Աւստրիացիները ... Լեհերը։ Իսկ Թուրքերը մէկ անգամ ... բեմ ելան միայն ու երբ վար իջան ... բարու կը հայհոյէին . . .

Շատ ուրախ ենք բոլոր մասնակիցներս ալ. ուրախ նախ անոր համար որ կրցանք արժանապէս ներկայացնել հայութիւնը։ Շատ համակրութիւններ ստեղծուեցան մեր ու ... խումբերու անդամներուն միջեւ։ Հաճելի ժամերը զորս անցուցինք ... գեղեցիկ յիշատակներ կը ձգեն ամէն քով։

Այս առթիւ մեր ջերմ շնորհակալութիւնները Պ. Սաքօ Ցակոբեան..., որ բազմաթիւ ժամեր յատկացուց ... դի երգել ու պարել սորվեցնելու համար եւ Պ. Ռուբէն Աւագեանի որ ... թատր շատերուն հիացում պատ... ուեց։ Շնորհակալութիւն նաեւ Ռընէսանս Ֆրանսէզի նախագահ Պ. Ամ... պրուազէրի որ թերեւս գայ ... մեզ Լոնտոն առաջնորդէ . . .

Հայ ուսանողութիւնը, անգամ մը եւս, ներքին պայքարներէ վեր կանգնելով, գտած ըլլալ կը թուի իր ... բան, տալու համար այն ինչ որ ... սպասուի իրմէ։ Կը մաղթենք որ ... ռաջիկայ տարիներուն վերջ ... եղբայրատեաց կռիւները եւ հայու... թիւնը համախմբուի իր նուիրակա... ազային շուրջը, ուժ տալով երկա... սարդութեան։

Խ. ԿԱՆԱՆԵԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԱՊԱՔԻՆԱՐԱՆ

Յունիսի վերջերը Նորքի մէջ (Երեւանի արուարձան), հիւծախտի ... մարանին կից բացուեցաւ 7—12 տարեկան մանուկներու ապաքինարան մը։ Տկարակազմ երախաները ... քինարանին մէջ պիտի ապրին մէկ ամիս, իսկ հիւանդները՝ ... առողջանան։

Այս ապաքինարանը պիտի ... յունիս, օգոստոս եւ սեպտեմբեր ... միններուն։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Լեզուի հարցը Երեւանի մէջ

Յունիսի սկիզբը Երեւանի մէջ տեղի ունեցան հետաքրքրական վիճաբանութիւններ գրական լեզուի մասին. կը թուի թէ լեզուի մտահոգութիւնը վարակած է վերջապէս Երեւանի գրողները:

Յունիս 8ին, 9ին, 10ին վիճաբանութիւնը կատարուեցաւ բանաստեղծութեան լեզուին մասին, իսկ 11ին, 12ին, եւ 13ին՝ գրական լեզուին մասին.

Վիճաբանութիւնը բացաւ Վ. Թէրգիբաշեան, այն պնդումով թէ բանաստեղծութեան լեզուն պէտք է զարգացնել խօսակցական լեզուին նպաստով. Ու կը թելադրէր նոր բառեր շինել:

Այս պահանջը ընդվզում յառաջ բերաւ, գրողներուն մեծամասնութիւնը այն կարծիքը յայտնեց թէ Թէրգիբաշեանի տեսակէտը, լեզուն պարզացնելու պահանջով, կը գռեհկացնէ զայն:

Վ. Նորենց, արտայայտուելով այս առթիւ, ըսաւ որ ամէն դարաշրջանի մեծութիւնը, անոր հարուստ բովանդակութիւնը արտայայտելու համար, անհրաժեշտ է ունենալ ճոխ եւ մշակուած լեզու, եւ ոչ թէ աշխատիլ որ լեզուն գռեհկանայ, նախնական եւ անտաշ նկարագիր ստանայ:

Հայերէնը տիրապետուած ժողովուրդի մը լեզու է, անցեալին մէջ միշտ հալածուած, բազմաթիւ խորթ ազդեցութիւններու ենթարկուած: Հիմա է, որ երբ այլեւս պետական լեզու դարձած է, հայերէնը պիտի կարենայ զարգանալ: Ու պէտք է զարգացնել, որովհետեւ հարուստ եւ մշակուած լեզուով միայն կարելի է արտայայտել դարաշրջանը:

Ն. Զարեան կանգ առաւ ածականներու գործածութեան վրայ, եւ այն կարծիքը յայտնեց թէ ածականներու առատ գործածութիւնը սիրելի է միսթիք եւ ռոմանթիք գրողներուն, մանաւանդ այն գրողներուն, որոնց ստեղծագործութեան բնորոշ գիծն է տարտամութիւնը, վերացականութիւնը: Խօսելով նոր գրողներուն մասին, առատ ածական կը գործածեն Չարենց, Մահարի եւ Ալազան: Ըստ Զարեանի, ածականները կը բաժնուին երեք խումբերու,— մեռեալ ածականներ, անտեղի ածականներ եւ յատկացուցած ածականներ: Յետոյ փորձեց ընկերային հետեւութիւններ հանել ածականներու գործածութեան եղանակէն:

Գ. Սեւակ ներկայացնելով գրական լեզուի զարգացման զանազան հարցերը, այն եզրակացութեան եկաւ թէ անհրաժեշտ է ունենալ լեզուական բարձր մշակոյթ:

Ս. Տարօնցի նկատել տուաւ, որ առաջին խօսողը շեղեցաւ նիւթէն, եւ իր հետ՝ միւս խօսողներն ալ, ինչպէս սովորութիւն է մեր բոլոր վիճաբանութիւններուն մէջ:

Գ. Սարեան դէմ արտայայտուեցաւ նոր բառեր շինելու թելադրանքին:

Գ. Վանանդեցի քննադատեց Զարեանի «ածականներու տեսութիւնը», եւ ըսաւ որ եթէ Նարեկացի շատ ածական կը գործածէ, նոյնքան եւս բայ ու գոյական կը գործածէ:

Չարենց եւս խօսելով Զարեանի «ածականներու տեսութեան» մասին, ըսաւ թէ անիկա փոխ առնուած է հին շինարարական գրական դպրոցէն constructivisme, զոր ջախջախեց մարքսեան քննադատութիւնը: Ածականներէն ընկերաբանական հետեւութիւններ հանելը ծայրայեղ ձեւապաշտութիւն է: Ածականներու հարցը կապուած է գրական սեռերուն: Յետոյ դէմ արտայայտուեցաւ լեզուն գռեհկացնելու փորձերուն:

Ս. Զօրեան դիտել տուաւ որ ածականներու շուրջ պայքարով մոռցուեցաւ բուն հարցը: Միայն համարեց «խօսակցական» լեզուով զարգացնել գրական լեզուն, աւելցնելով որ «խօսակցական» լեզուի հասկացողութիւնը կը տարբերի շրջանէ շրջան: Յետոյ ըսաւ թէ խեղկական գրողը մեծ դեր ունի լեզուն հարստացնելու գործին մէջ:

Մ. Արմէն լեզուի հարցը քննեց իբրեւ ոճի հարց, եւ այս առթիւ յայտնեց թէ պատրաստած է աշխատութիւն մը նոր բանաստեղծներուն լեզուին մասին:

Ս. Յարութիւնեան կանգ առաւ լեզուին եւ մտածման կապին վրայ, շեշտելով որ լեզուի հարցը թէքնիք հարց չէ, այլ ոճի հարց է: Յետոյ ակնարկ մը նետեց մեր լեզուին զարգացման շրջաններուն վրայ, աշխատեցաւ պարզել արդի բանաստեղծութեան լեզուին զարգացման ձգտումները: Ըսաւ որ մասնաւոր ձգտում մը կը մտնէ Ալազանի լեզուն, որուն ակունքը կը կազմէ արեւմտահայ լեզուն, եւ յետոյ ունի ռոմանթիք-յեղափոխական դրոշմ: Ն. Զարեանի լեզուին նկարագիրը կը կազմէ բնապաշտութիւնը: Չարենց իր Գովքով հակում մը ցոյց կու տայ դէպի գրաբարը.

Ա. Բակունցի կարծիքով, լեզուի հարցերը քննութեան առնուած ժամանակ, պէտք է նկատի ունենալ ընթերցողը: (Ա. Բակունց, այս վիճաբանութիւններէն քանի մը օր առաջ, դասախօսութիւն մը տալով Ալազանի լեզուին մասին, ցոյց տուաւ որ Ալազան ուզած է օգտագործել գրաբարը, արեւմտահայերէնը, գաւառաբարբառները, բայց անյաջող):

Այս առաջին վիճաբանութիւններուն ընթացքին, երիտասարդ գրողները, ինչպէս ամէն տեղ, փոխանակ նիւթին մասին խօսելու, տեսնուեցաւ որ իրարու լեզու կը քննադատեն:

Երկրորդ վիճաբանութիւններուն մասնակցեցան վաստակաւոր մտաւորականներ եւ պահ մը նիւթին մասին արտայայտուեցան լուրջ տեսակէտներ.

Նախ խօսեցաւ, երեք ժամ, Դ. Դէմիրճեան՝ ներկայացուց գրական լեզուին զարգացման հանգրուանները, կանգ առաւ արդի լեզուին պաշտօնական եւ խօսակցական ձեւերուն վրայ, յետոյ ցոյց տուաւ այն աղբիւրները, որոնցմով պէտք է զարգանայ գրական լեզուն:

Առնելով գրողներու լեզուն, անոնց լեզուին զարգացման ձգտումներուն համաձայն՝ բաժնեց երկու գլխաւոր խումբերու.— Մէկ մասը կ'աշխատի իր լեզուին մէջ զրահաւորել խօսքին ներքին ուժը, ձգտելով հասնիլ գրական լեզուի նոր բարձունքներու: Այս խումբին մէջ աչքի կը զարնեն Չարենց եւ Բակունց, աւելի պակաս չափով՝ Ալազան, Նորենց, Թոթովենց, Զարեան, Սարեան, Տարօնցի:

Երկրորդ խումբին մէջ կը մտնեն այն գրողները, որոնք կը գործածեն օրուան գանգուածի լեզուն, — Ս. Զօրեան, Մահարի, Մ. Արմէն եւ Աբազի:

Այնուհետեւ խօսք առին՝

Ա. Շահնազարեան, որ անհրաժեշտ կը գտնէր գրական լեզուն զարգացնել գաւառաբարբառներով, մանաւանդ Արարատեան գաւառաբարբառին օգնութեամբ: Թուեցնէն առնել այն բառերը, որ անհրաժեշտ են: Ու յետոյ գտնել եզական սեռի յատուկ գերանուն մը:

Գ. Լեւոնեան, որ ըսաւ թէ չկայ լեզու մը, որ օտար բառեր փոխ առած չըլլայ: Գիտական գրականութեան մէջ օտար բառերու փոխառութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է, գեղարուեստական գրականութեան մէջ՝ շատ քիչ:

Ալազան, որ քննադատեց արեւմտահայերէնի մասին ցոյց տրուած սխալ ըմբռնումները:

Փրոֆ. Ղափանցեան, որ խօսեցաւ լեզուի դասակարգայնութեան մասին, այնպէս արտայայտուելով որ քանի դեռ մեր զանգուածները չեն իւրացուցած օրուան գրական լեզուն, անհրաժեշտ չէ արհեստական կերպով ուռճացնել զայն եւ հեռացնել զանգուածէն: Իսկ լեզուի զարգացման իբրեւ աղբիւր ցոյց տուաւ գաւառաբարբառները, գրաբարը, արեւմտահայերէնը:

Ս. Սարգիսեան, որ մերժեց այն կարծիքը թէ Չարենցի լեզուն, Գովքի մէջ, գրաբարի կը մօտենայ: Այդ պատրանքը կը ծագի անկէ, որ Չարենց ածականները կը դնէ գոյականներէն վերջ, ինչ որ մասնաւոր հանդիսաւորութիւն մը կու տայ լեզուին:

Մ. Արմէն, որ կը քննադատէ Ն. Զարեանի լեզուն:

Վ. Նորենց, որ կ'արտայայտուի արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի մասին, քննադատելով այն թեզը որ պէտք չէ օգտագործել արեւմտահայերէնի բառապաշար: Նորենց կը կարծէ թէ այդ երկու լեզուներն ալ պէտք է իրար լրացնեն, այդ ձեւով միայն կարելի է ունենալ գրական բարձր լեզու: Խօսելով գաւառաբարբառներու մասին, Նորենց անհրաժեշտ կը գտնէ որքան կարելի է արագ քայքայել զանոնք եւ զանգուածին սորվեցնել գրական ընդհանրական լեզուն:

Ն. Զարեան, որ կը պատասխանէ իր լեզուն քննադատողներուն:

Չարենց, որ քննադատեց Ն. Զարեանը եւ դաս մը կու տայ դասականութեան եւ կեղծ-դասականութեան մասին:

Վ. Թոթովենց, որ խօսեցաւ լեզուական հարցերու միջնավայրի անհրաժեշտութեան մասին:

Խօսեցան ուրիշներ ալ:

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Մ. ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ, ԿՆՈՋԸ ԵՒ ԱՂՋԿԱՆԸ, Շ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ ԵՒ Լ. ՍԷՖԷՐԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(14րդ ՆԻՍՏ, 29 ՅՈՒՆԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ Մ. ՇԻՐՎԱՆԵԱՆ

— 1933 դեկտեմբեր 24ին 187րդ փողոցի Ս. Խաչ եկեղեցին գացի՞ր:

- Այո: — Ինչո՞վ գացիր.

Գըլով: —Որո՞նք էին քեզի հետ:

= Կինս եւ դուստրս:

— Եկեղեցիին մէջ ո՞ւր նստաք:

Դէպի խորանը նայելով՝ խորանէն սկսեալ երրորդ նստարանը.

— Դուն եւ կինդ ո՞ւր նստաք:

— Կինս եւ ես նստանք երրորդ նստարանը:

— Դուստրդ ո՞ւր նստաւ:

— Երկրորդ նստարանը՝ մեր առջեւ: — Այդ նստարաններուն վրայ քանի՞ հոգի կրնան նստիլ:

= 5 — 6 հոգի:

— Կարապետեան եպ.ի կողմէ դատար յայտարարուելուն հո՞ն էիր:

=Այո

— Երբ թափորը սկսաւ ի՞նչ ըրիր:

= Ոտքի ելայ, երբ օրկանը սկսաւ նուագել

— Քու լսածիդ յիշողութեամբ ինչպէս սկսաւ կռիւը եւ ի՞նչ տեսար.

= Թափորը դրան կողմէն սկսաւ գալ դանդաղօրէն, երբ քանի մը նստարան ետեւէն աղմուկ մը սկսաւ:

— Երբ ետեւդ նայեցար ի՞նչ տեսար:

- Տեսայ որ մարդիկ իրար խառնուեր, իրարու կը զարնէին:

— Եկեղեցիին մէջ տեսա՞ր Լէյլէկեանը: Այո

— Կռիւէն ետք եկեղեցին մնացի՞ր:

= Այո: — Տեսա՞ր որ եկեղեցիին մէջ կը ծեծէին Լէյլէկեանը, կը քաշէին եւ դուրս կը տանէին: = Այո:

— Այդ եկեղեցին եղա՞ծ ես անկէ առաջ = Այո:

- Անգա՞մ ես այդ եկեղեցին:

Ո՛չ: Ինչու այդ օրը գացիր այդ եկեղեցին: - Աղջկանս երիտասարդ բարեկամին հետ ժամադրուած էինք հանդիպիլ հոն:

— Դաշնա՞կ ես: = Այո:

— Դեկտեմբեր 24էն առաջ կը ճանչնայի՞ր Լէյլէկեանը:

= Այո:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Դաշնակ ես:

= 23 տարիէ ի վեր:

— Ո՞ր կոմիտէին կը պատկանիս:

Գոլոթայի կոմիտէին.

— Նիւ Եորքի կոմիտէին ժողովներուն չե՞ս մասնակցիր:

— Նիւ Եորքի կոմիտէի ընկերական հաւաքոյթներուն կ'երթամ, բայց ժողովներուն՝ ոչ:

— Դուն կոմիտէի քարտուղար եղա՞ծ ես: = Այո:

— Կոմիտէները իրարու հետ չե՞ն պահեր հաղորդակցութիւն: = Ոչ:

— Երբ Լէյլէկեանը եկաւ, տեսա՞ր զինքը: = Ոչ:

— Տեսա՞ր որ իր նստարանէն դուրս կը ծեծուէր: = Այո:

— Տեսա՞ր Սրբազանը:

= Տեսայ անոր չաթալ թագը:

— Թափորին առջեւ ո՞վ տեսար:

= Բուրվառակիրը:

— Յետո՞յ: = Դպրաց դասը, Կարապետեան Եպիսկոպոս եւ Դուրեան Արքեպիսկոպոս:

— Տեսա՞ր կռիւը.

Ես առջեւն էի:

— Քեզի կը հարցնեմ թէ տեսա՞ր կռիւը: = Առջեւն էի եւ կռիւը սկսաւ ետեւի 4 — 5 նստարաններուն մօտ:

— Տեսա՞ր կռիւը, կը հարցնեմ:

Չէի կրնար տեսնել:

— Արքեպիսկոպոսին առջեւ ուրիշ մարդ կա՞ր: — Չտեսայ:

— Կռիւը ուրկէ՞ սկսաւ:

= Ետեւէն:

— Կռիւը ետեւէ՞ն սկսաւ:

= Այդպէս եղաւ:

— Գիտէ՞ր որ Սրբազանը երկու վէրք ունի առջեւէն:

— Կարդացի:

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Գաղտնի ոստիկաններուն բա՞ն մը ըսիր թէ ինչ տեսար այդ օրը: = Այո, ըսի:

— (Վար կը կանչէ վկան): Հասակդ որքա՞ն է:

— 5 ոտք 3 ինչէզ:

— Դէպի արքեպիսկոպոսը նստած ատենդ՝ մարդիկ կայի՞ն առջեւդ:

= Շատ մարդիկ կային:

— Ու դուն միայն Արք.ին թագը ու գլուխը կրնայիր տեսնել, չէ՞: = Այո:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

Գ. Քամինսկի այս անգամ նորէն սկսաւ հարցաքննել ընկեր Միհրան Շիրվանեանը:

— Դուն յայտնի Դաշնա՞կ ես:

= Ի՞նչ ըսել կ'ուզես յայտնի Դաշնակ ըսելով:

— Կոմիտէի մը քարտուղարը ակնառու մարդ մը չէ՞:

— Կոմիտէին մէջ շատ մարդիկ չէին կ'առնեն քարտուղար ըլլալու:

— Երբ նայեցար քու նստարանէդ, տեսա՞ր մարդիկ որ նստարաններուն վրայ ելած կը զարնէին Արքեպիսկոպոսին.

= Շատ մարդիկ ոտքի էին նստարաններուն վրայ:

—Դուն չտեսա՞ր որ մարդիկ կը զարնէին Արքեպիսկոպոսին:

= Ամէն կողմէ մարդիկ կը զարնէին իրարու եւ ուշադրութիւն չդարձուցի: — Չտեսա՞ր մէկը որ կը զարնէր Արքեպիսկոպոսին:

= Ոչ: — Քեզի զարկի՞ն: = Ոչ:

— Քեզ չհրեցի՞ն: = Ոչ:

— Քու վրադ չյարձակեցա՞ն:

- Չէին գիտեր թէ Դաշնակ եմ:

Գ. Շերիտընի կողմէ անգամ մը եւս քննուելէ ետք, Գ. Քամինսկի վերջին անգամ սա հարցումով փակեց ընկեր Շիրվանեանի հարցաքննութիւնը:

— Դուն չտեսա՞ր թէ ուրկէ եկաւ Լէյլէկեանը, երբ կը ծեծէին զայն:

= Ոչ:

ՏԻԿԻՆ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Տիկին Արմենուհի, կինը ընկեր Շիրվանեանի, Գ. Շերիտընի հարցումներուն տուաւ սա պատասխանները.

— 1933 դեկտեմբեր 24ին Ս. Խաչ եկեղեցի՞ն էիր:

= Այո.

— Քու ամուսինդ եւ աղջիկդ հե՞տդ: — Այո:

— Երբ եկեղեցի մտաք խորանին նայելով եւ խորանէն սկսելով ո՞ր կողմը եւ ո՞ւր նստաք:

- Աջ կողմը եւ երրորդ նստարանը:

— Աղջիկդ ո՞ւր նստաւ.

Աղջիկս նստաւ, երկրորդ նստարանը:

(Վար կը կանչէ): — Հասա՞կդ:

Հինգ ոտք:

— Տեսա՞ր թափորը: — Այո:

— Ի՞նչ տեսար.

= Երբ թափորը սկսաւ շարժիլ, յանկարծ շփոթութիւն մը ծայր առաւ, այդ միջոցին վախցայ, ամէն մարդ կը կռուէր: «Դաշնակ, Դաշնակ» կը կոչէին:

— Տեսա՞ր որ մօտակայ նստարանի մը մէջ կը ծեծէին մէկը:

= Այո, տեսայ որ մութ գոյնով վերարկու մը հագած մարդ մը կը ծեծէին նստարանին մէջ:

— Ի՞նչ ըրին այդ մարդը:

= Դէպի խորանը քաշեցին եւ ծեծեցին:

— Դեկտեմբեր 24էն առաջ կը ճանչնայի՞ր Մատթէոս Լէյլէկեանը

= Դէմքով տեսած էի եւ յաջորդ օրուան թերթերուն մէջ կարդացի անոր անունը:

— Ո՞ւր տեսար Լէյլէկեանին ծեծուիլը: = Երկու նստարան ետեւ:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

Հարցաքննութիւնը ցած ձայնով կ'ըլլայ եւ շատ դժուար կը լսուին մանաւանդ պատասխանները: Դատախազը կը հարցաքննէ Տիկին Շիրվանեանը թափորի կարգին, Կարապետեան եպ.ի ո՞ւր գտնուելու եւ թափորին դէպի ո՞ր նստարանները հասնելու մասին:

— Երբ շփոթութիւնը սկսաւ, տեսա՞ր մէկը որ յարձակէր: = Ոչ.

— Դուն կ'ըսես որ շփոթը ետեւը սկսաւ

= Եպիսկոպոսին շուրջը:

— Դուն կը ճանչնայի՞ր Լէյլէկեանը:

= Դէմքով կը ճանչնայի, անունը չէի գիտեր:

— Ինչպէ՞ս գիտցար որ Լէյլէկեանը ձերբակալուած է:

= Նկարը տեսայ թերթերուն մէջ:

— Կրնա՞ս ըսել որ թերթերուն մէջ:

— Հրատարակ թերթերուն մէջ:

— Երբ եկեղեցիէն դուրս ելաք, ի՞նչ ըրիք:

= Առանձ մը կեցանք դուրսը եւ տեսանք Լէյլէկեանը՝ ոստիկանին ձեռքը.

Պարոններ Շերիտըն եւ Քամինսկի քանիցս փոխն ի փոխ քննեցին, հարցաքննեցին, վերաքննեցին եւ վերհարցաքննեցին Տիկին Արմենուհի Շիրվանեանը: Ի վերջոյ Գ. Շերիտըն հարցուց.

— Ժամը քանիի՞ն իմացար թէ Դուրեան Արք.ը դանակահար եղած է:

= Դուրս ելլելէս 10 վայրկեան ետք.

— Ե՞րբ իմացար թէ սպաննուած է:

= Քանի մը բոպէ ետք.

ՕՐ. ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Օր. Շիրվանեան վկայութեան կանչուեցաւ իր մօրմէն անմիջապէս ետք եւ Գ. Շերիտընի հարցումներուն տուաւ սա պատասխանները.

— 1933 դեկտ. 24ին Ս. Խաչի եկեղեցին էիր Այո

— Ամուսնացա՞ծ ես: = Ամուրի:

— Երբ եկեղեցւոյ մէջ թափորը սկսաւ, հո՞ն էիր: - Այո:

— Ո՞ւր նստած էիր:

= Խորանէն սկսելով եւ այդ կողմը նայելով աջ կողմը, երկրորդ նստարան, պատին կողմը:

— Հասակդ ո՞րքան է:

= Հինգ ոտք բարձր:

— Հայրդ եւ մայրդ ո՞ւր էին:

- Ետեւի նստարանը նստած էին:

— Քու քովդ երիտասարդ մը եկա՞ւ եւ նստա՞ւ:

— Այո, Շահէն անուն իմ երիտասարդ բարեկամս:

— Ո՞ր կողմդ նստաւ: — Ձախ կողմս: — Կրնա՞ս ըսել թէ ինչ տեղի ունեցաւ երբ թափորը սկսաւ:

- Թափորը սկսաւ շարժիլ, երբ յանկարծ շփոթ մը առաջ եկաւ, կռիւ եւ յուզում կար:

— Երբ ետեւդ դարձար ի՞նչ տեսար:

. Երբ ետեւս դարձայ, տեսայ մէկը որ նստարանին մէջ կը ծեծուէր:

— Կրնա՞ս ցոյց տալ այդ անձը:

. (Վար կ'իջնէ եւ մատով ցոյց կու տայ Լէյլէկեանը, որ ոտքի կ'ելլէ): — Քանի՞ տարեկան ես:

— 18 տարեկան:

— Հո՞ս ծնած ես: — Այո:

— Լէյլէկեանը գիտէի՞ր դեկտեմբեր 24էն առաջ: — Ոչ:

— Կռիւի ատեն չտեսա՞ր Դուրեան Արք.ին վրայ յարձակումը:

- Չտեսայ:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՕՐ. ՇԻՐՎԱՆԵԱՆ

Դատախազին հարցաքննութիւնը կը սկսի շատ մեղմ ձայնով, ուստի դատարանի ետեւի ունկնդիրները հազիւ կը լսէին հարցումներու էութիւնը: Ու այնչափ ցած տեղի կ'ունենար այս հարցաքննութիւնը, որ պաշտպան գլխաւոր փաստաբան Գ. Գինթըն անգամ առաջ քաշեց իր աթոռը, լսելու համար: Գ. Շերիտըն անգամ մը դիտել տուաւ՝ «բարձր խօսէ»:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ.— Դուն չտեսա՞ր Լէյլէկեանը ետեւէն

—:

Հոս Գ. Շերիտըն մէկ կողմէ եւ դատաւորն ու դատախազը միւս կողմէն պայքարեցան հարցաքննութեան ուղիղ ձեւի մասին: Գ. Քամինսկի վերջոյ փակեց իր հարցաքննութիւնը սա հարցումներով.

— Ե՞րբ իմացար թէ Սրբազանը դանակահար եղած է:

= Դուրս ելած էինք երբ իմացանք:

— Երբ թափորը եկաւ ո՞ր կողմը կը նայէիր:

= Արքեպիսկոպոսին կողմը կը նայէի եւ շփոթութեան վերջանալէն քանի մը բոպէ ետք դուրս ելանք եկեղեցիէն:

ՇԱՀԷՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Շահէն Ստեփանեան վկայի աթոռը նստելով Գ. Շերիտընի ուղղակի հարցումներուն պատասխանեց.

— Քանի՞ տարեկան ես:

= 23 տարեկան:

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Ամերիկա եկած ես: = Եօթը տարիէ ի վեր:

— Դեկտեմբեր 24ին 187րդ փողոցի եկեղեցի՞ն էիր: Այո:

— Անկէ առաջ գացա՞ծ էիր այդ եկեղեցին: Հինգ ամիս առաջ

— Որո՞ւ հետ գացիր դեկտեմբեր 24ին եկեղեցի: = Մինակս գացի:

— Ո՞ւր նստար:

- Դէմքս դէպի խորանը եւ խորանէն սկսելով երկրորդ նստարան ձախ:

— Դադարէն առաջ հո՞ն էի՞ր:

= Այո: — Որո՞ւ քով էիր:

= Օր. Վարդուհի Շիրվանեանի քով: — (Գ. Շերիտըն դատասրահի ունկնդիրներէն ոտքի կը հանէ Օր. Շիրվանեանը):

— Ո՞ր կողմը նստած էիք նստարանին մէջ: = Պատին կողմը:

— Ո՞ւր նստած էր Օր. Շիրվանեանը: = Աջ կողմս:

— Թափորի ժամանակ նստա՞ծ էիք:

= Ոտքի էինք:

— Թափորը դէպի ո՞ւր կու գար:

= Դէպի խորանը:

— Այդ ատեն դէպի ո՞ւր կը նայէիր:

= Դէպի խորանը:

— Չտեսա՞ր Արքեպիսկոպոսը:

= Չտեսայ, որովհետեւ կը նայէի խորանին:

— Այդ ատեն ի՞նչ լսեցիր:

= Յանկարծ լսեցի ճիչեր, եւ շփոթութիւն մը սկսաւ. ետեւս նայելով տեսայ թէ «Դաշնակ» գոչելով մէկը կը ծեծէին նստարանին մէջ.

— Դէպի ո՞ւր կը քաշկռտէին այդ մարդը: — Դէպի խորանը.

— Ո՞վ էր այդ մարդը:

= Լէյլէկեանը:

— Առաջ առաջ կը ճանչնայի՞ր Լէյլէկեանը: — Դէմքով կը ճանչնայի:

— Հոս նստողներէն որո՞նք կը ճանչնայիր:

— Կը ճանչնայի Զատիկեանը, Զօրգեանը եւ Անդրէասեանը:

— Դաշնա՞կ ես: = Համակիր եմ:

— Եկեղեցիին մէջ տեսա՞ր Դաշնակներ: = Չտեսայ. կռիւ եւ շփոթութիւն կար:

— Եկեղեցիէն դուրս տեսա՞ր Լէյլէկեանը: = Տեսայ Լէյլէկեանը ոստիկանին ձեռքը:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ Շ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

- Դուն նախ ըսիր թէ քեզմէ հինգ նստարան հեռու տեսար մէկը որ կը ծեծուէր. յետոյ երբ Գ. Շերիտըն հարցուց, նորէն դուն ըսիր խորանէն սկսեալ հինգ նստարան հեռուն:

Քանի մը նստարան հեռու ըսի:

(Գ. Քամինսկի կը խնդրէ ստենագիրէն կարդալ արձանագրութիւնը եւ ան կը կարդայ):

— Ըսիր թէ համակիր ես Դաշնակցութեան. համակի՞ր ես նաեւ անոր քաղաքականութեան Այո

— Գիտե՞ս որ ըստ Դաշնակցութեան Սովիէթ ուժերը «կարմիր ժանտ է Հայաստանի վրայ»:

Գ. Շերիտըն առարկեց այս հարցումին եւ արձանագրութենէն դուրս ձգուեցաւ այս պարբերութիւնը

— Ի՞նչ կապ ունիս օրիորդ Շիրվանեանի հետ:

Առիթը անձնական խնդիր մըն է: (Ծիծաղներ):

— Երբ դուն դէպի խորանը կը նայէիր դէպի ո՞ւր կը նայէր Օր. Շիրվանեան:

Ես դէպի խորանը կը նայէի եւ չտեսայ Օր. Շիրվանեանի նայուածքին ուղղութիւնը:

— Հայկական սովորութիւն չէ՞ նայիլ արքեպիսկոպոսին թափորի ատեն:

Ոչ: — Հասա՞կդ (վար կը կանչէ): = 5 ոտք եւ 8 ինչէզ:

- Տեսա՞ր արքեպիսկոպոսը: —Ոչ:

— Նստարանին վրայ ոտքի ելած մարդիկ չտեսա՞ր: — Ոչ:

— Գիտէի՞ր թէ այդ պահուն նստարանին մէջ ծեծուողը ո՞վ է:

Չէի գիտեր այդ պահուն:

Գիտէի՞ր թէ ծեծուելէ առաջ ինչ կ'ընէր Լէյլէկեան:

— Չէի գիտեր:

Պ. ԼԵՒՈՆ ՍԷՖԷՐԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Սէֆէրեան խօսեցաւ թարգմանի միջոցաւ եւ Գ. Շերիտընի հարցումներուն պատասխանելով ըսաւ թէ Նիւ Եորք կը բնակի, 48 տարեկան է եւ ամուրի

— Դեկտեմբեր 24ին 187րդ փողոցի եկեղեցի՞ն էիր: - Այո:

— Խորանէն սկսեալ քանի՞ նստարան հեռու էիր:

= 6 — 7 նստարան եւ նստարանին կեդրոնը նստած էի:

— Դուն Դաշնա՞կ ես: = Ոչ:

— Հա՞յ ես: = Այո:

— Թափորը սկսելէ առաջ եկեղեցի՞ն էիր: = Այո:

— Ի՞նչ կ'ընէիր: = Կ'աղօթէի:

— Ըսէ երդուեալներուն թէ ինչ տեսար թափորի ատեն:

Երբ թափորը սկսաւ, աղմուկ մը լսեցի եւ տեսայ որ կռիւ մը սկսած էր: Ուզեցի դուրս ելլել, բայց նստարանին առջեւ մարդիկ լեցուած էին:

- Ուրիշ ի՞նչ տեսար:

= Տեսայ որ երկու նստարան առաջ մէկը կը ծեծէին:

— Յետոյ ի՞նչ ըրին այդ ծեծուողը:

Չեմ գիտեր:

— Տեսա՞ր որ մէկը կը յարձակէր Սրբազանին վրայ:

Շատ բազմութիւն տեսայ, բայց յարձակումը չտեսայ:

— Կռիւէն ետք տեսա՞ր մարդիկ, զոր կը ճանչնաս հոս:

Կռիւէն ետք շատ մարդիկ տեսայ, բայց հոս եղողներէն մէկը չտեսայ: — Չտեսա՞ր Կորկոտեանը:

= Կորկոտեանը տեսայ երկու դռներուն միջեւ: — Բան մը ունէ՞ր ձեռքը:

= [illegible] ունէր:

(Շար. կարդալ Դ. էջ)

կարծես ուզեց վերագրել հակասութիւններ բրած ամբաստանեալ կողմի վկաներուն: Ցետոյ խնդրեց դատաւորէն որ երդուեալները ծխատի առնեն Պոստօնէն բերուած երկու կին վկաներուն պարագան:

Ասոնք միայն քանի մը օրինակներ են Շերիտընի վերջին օրինակած դիտողութեանց եւ խնդրանքներուն, որպէսզի ընթերցողին կարենամ տալ գաղափար մը:

Դատաւոր Քորիկըն վերջին անգամ բլլալով հարցուց պաշտպան փաստաբանին թէ ունի՞ ուրիշ բանելիք մը: Երբ «ոչ»ը լսուեցաւ անկէ, դատաւորը անեցուց քանի մը խօսք եւս եւ դատը փակուեցաւ:

Երկու քարապաններ արդէն երդում տուած ըլլալով, Ատեանի գրագիրին, հետեւեցան 12 երդուեալներուն, որոնք մասնաւոր անցքէն քաշուեցան իրենց յատկացուած սենեակը: Երկու երդուեալներ, որոնք փոխ-անդամ կը մնային՝ բաժնուեցան 12էն եւ անցան հասարակ մաhկանացուներու կողմը: Արձակուած երդուեալ մը սիրալիր ձեռքի սեղմում մը ըրաւ Գ. Շերիտընի հետ:

Ժամը 12.23ին «հանդիսականները» ցրուեցան, սակայն մինչեւ իրիկուան այս ժամը, 8.30, երկու կողմէն երկսեռ Հայեր կը մնան դատարանը, ուր երկու սենեակներ յատկացուած են իւրաքանչիւր կողմին: Ոստիկաններու խումբեր կը հսկեն դատարանին մէջ, այն ենթադրութեամբ թէ կրնան բախումներ ծագիլ, եթէ երդուեալները ամէնը հռչակեն բոլոր ամբաստանեալները, կամ ամբաստանեալներու մէկ մասը, որոնց կիները, ազգականները եւ բարեկամները անհամբեր կը սպասեն հոն:

●●●●●

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Գ. Տումէրկի միջամտութեամբ կը դիմեն

Նախարարական խորհուրդը, որ արտակարգ նիստի հրաւիրուած էր առջի օր, Թառտիէօյի ամբաստանութեանց առթիւ, որոնց Թուլոնի երկել գաղտական նախարարը, Գ. Շէռոն, միջամտութիւնը խնդրելու համար: Ուրիշ ելք չի տեսնուիր, գահէրէցը ստացնալէ մը փրկելու համար: Ակեւորական եւ սենատորական շրջանակներու մէջ կը վախնան որ քաղաքական գինադուլի խախտումը եւ գահէրէցի ստացնալը խանգարեն անհատական վերակազմութեան գործը:

Ժողովին մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ կարելի չէ եղած համաձայնութեան հասնիլ: Չի գիտցուիր թէ Գ. Թառտիէօ ինչ բացատրութիւններ տուած է եւ ի'նչ պատասխաններ ստացած: Արմատականները գոհացում կը պահանջեն, ամբողջ կուսակցութիւնը անարգուած համարելով: Կ'ըսուի թէ արտաքին նախարար Գ. Պարթու ծանր գիտցութիւններ ուղղած է Գ. Թառտիէօյի: Արմատականներու մարդիկ մարմինը, որ ժողով գումարած էր միեւնոյն օրը, գաղտնի կը պահէ իր որոշումները: Կացութիւնը այնպէս է որ, կամ Գ. Թառտիէօ պիտի հրաժարի, կամ արմատական նախարարները: Վերջինի պարագան աւելի ծանր է, որովհետեւ արմատականները մեծամասնութիւն կը կազմեն Երեսփ. Ժողովին մէջ:

Նախարարական խորհուրդին մէջ, դաժան խօսքեր փոխանակեցին Գ. Գ. Շէռօ եւ Թառտիէօ: Առաջինը գիտել տուաւ թէ իրաւունք չունէր ամբաստանութեան տակ դնելու արմատական կուսակցութիւնը: Գ. Թառտիէօ պատասխանեց թէ ամբողջ հինգ ամիս համբերեց, հանդուրժելով ամէն անարգանքի, եւ երբ քննիչ յանձնաժողովին ներկայացաւ, ստիպուած էր յայտնել իր գիտցածը, որպէսզի բուն ճշմարտութիւնը երեւան ելլէ: Ցայտարարեց թէ ինք չամբաստաներ արմատական կուսակցութիւնը, բայց — հարցուց — Գ. Շօթանի եւ կուսակցութիւնը միեւնոյն բա՞նն են: «Քանի մը ամիս առաջ, Գ. Շօթանի պահանջման վրայ փարձեցին փակել ժամուլին բերանը: Այժմ ալ կ'ուզեն փկայութեան ապառութի՞ւնը խեղդել»:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Հինգշաբթի օրուան գաղարէն վերջ, ուրբաթ օր, հեծելանուորդները կատարեցին Փէրփինեան – Աքս – Լէ Թէրմ (158 քիլոմէթր) Պիրէնեան լեռներուն առաջին հանգրուանը որ շատ տաժանելի եղաւ, արեւին տակ: Այս հանգրուանին երկու հակառակորդները ճշմարիտ մենամարտ մը բռնած էին: Պուրկէ-Մատամի մէջ, Անթոնին Մաներ եւ սպանիացի Թէյլիրայն Վէրվաէք փախուստ կուտան, բայց Մարթանօ իր ընկերներուն շնորհիւ ատեն մը աշխատելով կը բռնէ Անթոնին, որ կը զարմանայ: Ծամբան Մանեին հեծելանիւը կ'աւրուի, առոր վրայ Մարթանօ ալ աւելի սաստկացնելով որոշեալ կէտը կը հասնի 15 հոգի: Առաջին կը հանդիսանայ ֆրանսացի Ռօժէ Լափէպի, իսկ երկրորդ՝ խառնուածներ՝ Զէլորի, Պօսպուլանի եւ Մարթանօ: Այս հանգրուանին Մարթանօ 45 երկվ. առաջ հասնելով իր հակառակորդէն ընդհ. դասաւորման իր եւ անոր տարբերութիւնը կ'ըլլայ 2 վայրկ. 55 երկվ.ի մօտ որ մեծ բան մը չէ: Մարզական շրջանակները ուշի ուշով կը սպասեն այսօրուան եւ վաղուան մրցումներուն ելքին

Ընդհ. դասաւորման մէջ փոքրիկ փոփոխութիւններ եղան: Լափէպի գըրաւեց 4րդ տեղը Վիօթրայի փոխարէն:

ՔԱՄԻՆԱԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

(Վկան ցած ձայնով կը խօսի):

— Դուն բնի՞ր թէ Դաշնակ-չես:

= Չեմ:

— Եկեղեցիին մէջ ո՞ր նստարանը գրաւեցիր: = Դրդը աջ:

— Գիտէի՞ր Լէյլէկեանը: = Այո:

— Ծեծէն առաջ տեսա՞ր զինքը:

= Չտեսայ:

— Ո՞րբ առաջին անգամ եկեղեցիին մէջ տեսար Լէյլէկեանը: = Ծեծի ատեն: — Տեսա՞ր Դուրեան արք.ը:

= Չտեսայ:

— Չտեսա՞ր այդ հասակաւոր եկեղեցականը, ձեռքը խաչը, ձեռքերը վե՞ր նետելը, Թագին իյնալը:

= Չտեսայ:

— Հապա ի՞նչ տեսար:

= Տեսայ որ բազմութիւնը կը ծեծէր գիրար Դուրեան արք.ին առջեւ:

— Տեսա՞ր արք.ին իյնալը:

= Չտեսայ:

— Ո՞ւր տեսար Լէյլէկեանը:

= Տեսայ. խմ առջեւս էր Լէյլէկեանը:

— Դուրեան արք.ին առջեւը չէ՞ր:

= Ոչ:

(Շար.)

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Այսօր կիրակի կէսօրէն մինչեւ իրիկուն, Շավիլի անտառին մէջ կազմակերպուած Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԱՐԴՈՒԹԵԱՆ» խումբին կողմէ Հովանաւորութեամբ ԶԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէի

Ուխտագնացութիւն Շաւիլի գերեզմանատունը, «Խանասորի» արշաւանքի դրամանատարներէն Իշխանի եւ իր Տիկնոջ գերեզմանին:

Կը խօսի ընկեր Լ. ՄԵԼԻՔ ԴԱԻԴԱԵԱՆ

Փօն տը Սէվրէն առնել Վէրսայլկամ Շաւիլ գացող 1 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Շավիլ, Puits sans Vin: Փարիզի կառ Մոնփառնասէնատնել շոգեկառք եւ իջնել Շավիլ:

✕

ՎԻԷՆԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ այսօր կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Կը խօսի՝ ընկեր ՀԱՅԿ ՍԵՐԷՆԿՈՒԼԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները աղդոյն վրայ.

✕

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Ակնունի ենթակոմիտէի կողմէ Խանասորի Արշաւանքի տարեդարձի առթիւ, այսօր կիրակի օր ժամը 4-ին Սեղմեգրային(?) պարտէզին մէջ:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը:

Օրակարգ՝ Նոյնանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 29 ՅՈՒԼԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2էն 10

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ — 1. Պուլվար ժիւ Նօր, Լը Ռէնսի

Մարզական խաղեր, երաժշտութիւն եւ սիրուն անակնկալներ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՃԱԶ ԲԱՆԴ ՊԱՐ ԺՈՂ ՊՈՒՖԷ

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ Sandrossian and his Boy's:

Անձրեւի դէմ պաշտպանողական միջոց

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Հաղորդակց. Միջոց.— Օթօպիւս օբէրաէն կամ ժօրէսէն 21Aն.: կար տը լ'Էսթէնկարկանի գիծը, իջնել Րէնսի - բավիյոն:

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

St CLOUDի օդասուն անտառին մէջ (Passage à Niveau)

29 Յուլիս Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Նախագահութեամբ՝ ԸՆԿ. Ա. ՉԱՄԸԼԵԱՆԻ

Նուագ, պար, երգ, խաղեր ու սիրուն անակնկալներ:

Դիւրամատչելի ՊՈՒՖԷ եւ պաղ խմիչքներ:

ճազ ՆՓՐԱՑ եւ Թառխստ ԳԱՐԵԳԻՆ

Հաղ. միջոց.- հանրակառք 25, 18 եւ 2, Սէն Լազարէն շոգեկառք եւ իջնել Փօն Սէն Քլու, Մէթրօ՝ Սէվրը: Մինչեւ ժամը 3.30 առաջնորդողներ պիտի սպասեն առաջնորդելու համար:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ

ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Երգ, պար, խաղ ու կանչեր, ինչպէս նաեւ

Երկու Ներկայացում՝ «ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ», «ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ»

Կը ղեկավարէ ուսուցիչ գրագէտ Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Ռեակերածներու հայերէնի առաջ ընթերցման մրցում

Կը նուագէ Թառխստ ԳԱՐԵԳԻՆ. ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով

Մուտք 2.50 Ֆրանք

Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Պանէօ, ուր առաջնորդներ պիտի սպասեն

Տարեկան Դաշտապարահանդէս

Կազմակերպուած ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր Կիրակի, առաւօտ ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 10

Robinsonի Chez Fiquet, au Grand Arbre պարտէզին մէջ

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, ընտիր նուագախումբ եւ անակնկալներ

ճաշը կարելի է միասին բերել:

Դիւրամատչելի պիւֆէ. Մուտք՝ 2 ֆրանք

Անձրեւի պարագային գոց սրահ

Հաղորդակց միջոց.— Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 128 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Րօպէնսօն: Իսկ Կառ Լիւքսէնպուրկէն շոգեկառք:

Դաշտահանդէս Արժանթէօյի անտառը

Այսօր կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Կազմակերպուած է Ֆրանսայի Տարօն-Տուրուբերանի կեդրոնական վարչութեան եւ Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ:

Կը նախագահէ՝ ՓՐՈՖ. Ա. ՉԱՔՐԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ՍԻՒՐԱԿ ՍԱՀՈՒՆԻ

Ժողովրդական ճոխ պիւֆէ:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑ.— Փորթ տը Քլիշիէն հանրակառք թիւ 40 և կառ Սէն Լազարէն շոգեկառք՝ իջնել կառ տ'Արժանթէօյ եւ առնել օթօպիւս՝ իջնել Ֆոնթէն Թոզիէ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

«ՍԻՓԱՆ» Երգչախումբէն յիշատակ մը եղաւ հայրենակիցներու

Հրապարակ ելած եւ կը ծախուին «Սիփանի» կողմէ երգուած «ենուս գեղի աղջիկը» եւ «Ճօպի ու վարդանի» տեսքերը՝ 12 ֆրանք հատը:

Դիմել՝ Արթինեանի. 26 rue Lesage, Paris(20), և «Սիփանի» քարտուղար՝ Ն. ... 9bis rue Mme Curie Bagneux (Seine):

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէր ընկերութեան վէնսէնի եւ Շրջանի մասնաճիւղերուն, ամավերջին հանդէսին առթիւ.

Հովանաւորութեամբ՝ կեդրոնական վարչութեան

Այսօր կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 20, Վէնսէնի անտառը

Maison Pilou Henri, Café et Restaurant de la Cartoucherieի ընդարձակ պարտէզին եւ մասնաւոր սրահին մէջ: Route des Sabotiers.

Մուտք 5 ֆրանք

Փոքրիկներու մուտքը ազատ է:

Տոմսերը կը ծախուին՝ Սէն Միշէլի եւ Պէլվիլի ծանօթ տեղերը:

Etude de Me BERNARD WAHL

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'Ecole des Hautes Etudes Sociales

J U R I S C O N S U L T E

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare (Սէն Լազար կայարանին մօտ) Tél. Pigalle 67 - 69

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ ճաշտարար դատարանները առջեւ, կուտայ certificate de coutumeներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17—19: Նաեւ ժամադրութեամբ

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Անուղղակի ՅԱՌԱՋԻ խմբագրութիւնը փոխադրուած է իր խանութը 4 RUE DES PAVILLONS, PARIS (20): Tél. Ménil-montant 50 — 47:

Le Gérant: H STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Daunesme PARIS (13e

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

ՄԵԹՐՕ: TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	–
Ամերիկա	200 »	100 »	–
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	–

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 24 Juillet 1934

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2554

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ՊԻՏԻ ՊԱՅԹԻ ՇԱՆԹԻ ՄԸ ՊԷՍ,,

Մէկը միւսէն պերճախօս լուրեր, միեւնոյն օրուան մէջ.—

1. Օդանաւային ռազմափորձեր Լոնտոնի վրայ, մասնակցութեամբ 200 ռմբաձիգ օդանաւերու: (Գործողութիւնները սկսան երէկ իրիկուն ժամը 6ին).

2. Օդանաւային ռազմափորձեր Լիոնի մէջ (փոխան Փարիզի), այս շաբթու իսկ, եւ մասնաւորապէս չորեքշաբթի, հինգշաբթի եւ ուրբաթ:

3. Մարաջախտ Փէթէնի ճառը պահեստի սպաներու համագումարին մէջ, ի պաշտպանութիւն «սպառազէն ազգ»ի եւ ռազմական սպառազինութեանց

4. Նախագահ Րուզվէլթի ճառը՝ Մ. Նահանգներու նաւատորմին զօրացման մասին: (Զօրս տարի անընդհատ նոր մարտանաւեր պիտի շինուին, լրացնելով միջազգային դաշնագիրներով արտօնուած չափը):

5. Մ. Նահանգներու օդանաւային յատուկ յանձնաժողովին առաջարկները, որ կը յանձնարարէ 2328ի բարձրացնել ռազմական օդանաւերու թիւը, գիւտութիւններ ընծայել գործարաններուն, որպէսզի կարենան բազմապատկել իրենց արտադրութիւնը, պատերազմի պահուն:

6. Թուրքիոյ ահնելեւ պատրաստութիւնները, նոր ամրութիւններ շինելու համար Թրակիոյ մէջ

Անշուշտ կան գեռ բազմաթիւ պերճախօս իրողութիւններ եւ երեւոյթներ, որոնք արձանագրուած են օրը օրին

Այսօրուան զուգադիպութիւնն ալ՝ պատահական է: Իրարու համախմբած այս լուրերէն չի հետեւիր թէ քաղաքական կացութիւնը ծանրացած է մէկ շաբթէն միւսը, եւ պատերազմ պիտի ծագի այսօր – վաղը:

Բայց եւ այնպէս, նշանակալից են հրատարակուած լուրերը:

Անոնք աւելորդ անգամ մըն ալ կը հաստատեն թէ՝ մարդիկ վստահութիւն չունին ոչ դաշնագիրներուն, ոչ ուխտերուն եւ ոչ ալ խաղաղութեան վրայ:

Ուրեմն, ամէն մէկը իր գլխուն ճարը կը նայի, հետզհետէ աւելի ուժգնութեամբ եւ յարատեւութեամբ կատարելագործելով իր սպառազինութիւնները՝ ցամաքի, ծովու թէ օդի վրայ:

Դեռ անցեալ ուրբաթ էր որ, Անգլիոյ փոխ – վարչապետ Պ. Պալտուին կը հաղորդէր 450 նոր օդանաւերու շինութեան ծրագիրը:

Եւ պայմանաւոր է այս ծրագիրը:

Անգլիա հինգ տարուան մէջ այդքան ռազմական օդանաւ պիտի չինէ ԱՌ ԱՅԺՄ: Սպասելով միւս պետութեանց բանակցութեան արդիւնքին կամ զինաթափութեան խորհրդաժողովի եզրին:

Ուրիշ խօսքով, կրնայ աւելի առնել կրկնապատկել ծրագրուած օդանաւերուն թիւը:

Մ. Նահանգները միշտ պահելով իրենց դիտողի դիրքը, պէտք չէն զգար կարծիք հարցնելու Եւրոպային: Կը ծրագրեն, կը վճռեն ու կը շինեն, օգտագործելով ցանոզան թուղթեր եւ տեսակներ:

Այս բոլորին մէջ, յատկապէս աչքի կը զարնէ Ֆրանսայի պատերազմական նախարարին ճառը:

Քանի մը ամսուան մէջ, երկրորդ անգամ է որ մարաջախտ Փէթէն կը յանձնարարէ զինուորական կրթութիւնը սկսիլ դպրոցէն:

Մարտ 25ին, նախկին պատերազմիկներու համագումարին մէջ, Նախարարը ուշադրութեան կը յանձնէր Մ. Միութեան, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ արտակարգ ճիգերը՝ երիտասարդական ճակատին վրայ:

Եւ կը յանձնարարէր.— Ֆրանսայի երիտասարդութեան արտին մէջ զարգացնել զինուորական գիտելիքներու սէրը եւ գիտութիւնը, «որպէսզի ան պատրաստուի կատարելու ամէնէն նուիրական պարտականութիւնը,— ազգին պաշտպանութիւնը»

Երեքշաբթի միլիոն «նախկին»ներու առջեւ արտայայտուած այս խօսքերը աւելի չեշտակի արտասանուեցան կիրակի օր, պահեստի սպաներուն առջեւ:

Մանկի յաղթական ճարտասանական ձեւերու չդիմեց, պերճելու համար աշխարհի վիճակը:

Իր մէկ նախադասութիւնը տասը ճառ կ'արժէ.

— «Յառաջիկայ պատերազմը պիտի պայթի շանթի մը պէս»:

Նոյնքան կարուկ էին իր խօսքերը՝ ի փառս մարտական առաքինութեանց: Իբրեւ գլխուն մարդ, մարաջախտը վկայութեան կանչեց նոյն իսկ գրագէտ մը, Անաթոլ Ֆրանսը.

— «Ջնջեցէք զինուորական առաքինութիւնները, եւ ամբողջ մարդկային ընկերութիւնը պիտի փլի»

Ուրեմն, ոչ միայն յարաճուն սպառազինութիւն, այլ եւ արթնցում զինուորական աւանդութեանց եւ առաքինութեանց:

Ֆրանսայի պատերազմական նախարարը կ'ուզէ որ զինուորութեան կրթութիւնը սկսի դպրոցէն, անհրաժեշտ գիտելիքներով, եւ զօրանոցը լրացնէ արհեստագիտական մանրամասնութիւնները:

Միայն այս իրողութիւնը պիտի բաւէր, հաւատալու համար թէ «յառաջիկայ պատերազմը պիտի պայթի շանթի մը պէս»:

Մանաւանդ որ, բանաւոր եւ գրաւոր քարոզութեանց հետ զուգընթաց կը քալէ գործնական գիտելիքը,— կատարելագործում, ռազմափորձ, պաշտպանութեան միջոցներ՝ կազարձակումներու դէմ եւն.: (Լոյս տեսած են ժողովրդական գրքոյկներ՝ կազարձակ դիմակներու եւ ուրիշ պաշտպանողական միջոցներու գործածութեան համար):

Լիոնի օդանաւային ռազմափորձերը շատ բան կը խօսին, այս մասին:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԵՐԴՈՒԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՎՃԻՌԸ ԻՆԸ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Դիմում վերաքննութեան համար

ՎՃԻՌԸ ԿԸ ՀԱՂՈՐԴԵՆ ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 1.30ԻՆ, ԱՐԹՆՑՆԵԼՈՎ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ

»»»··«««

Երէկ Նիւ Եորքի մեր մասնաւոր թղթակիցէն ստացանք հետեւեալ նամակը.—

Նիւ Եորք, 14 ՅՈՒԼԻՍ, շաբաթ.— Այս առտու ժամը 1.27ին, գիշերը, երդուեալները բերին իրենց վճիռը եւ օրինաւորապէս հաղորդեցին Ատեանին առջեւ, ի ներկայութեան ինը ամբաստանեալ ընկերներուն, որոնք փութով հանուած էին իրենց անկողիններէն եւ բերուն ի գլուխ բերուեցան դատարանի: Ոստիկանները խիստ հսկողութիւն կը կատարէին, մանաւանդ երբ յայտնի եղաւ թէ վճիռը բոլորովին անպարտ է 9 ամբաստանեալներուն: Դատարանի առնուեցան ամբաստանեալներու հակառակորդ կիներ եւ այրեր, իսկ ամբաստանեալներու բարեկամներէն քիչեր բոյլատրուեցան ներս:

Առհանի լոյս գումարումէն եւ բացումէն ետք, երդուեալներու գլխաւոր Պ. Շիլինկեր յանուն ճիւրիին դատաւորին յանձնեց եւ դատաւորը կարդաց իրենց վճիռները, որոնց համաձայն առաջին կարգի եղեռնագործութեամբ կը դատապարտուին ընկերներ Մատթէոս Լէյլէկեան եւ Նշան Սարգիսեան, իսկ միւս եօթը ընկերները, Ոսկան Երկանեան, Մարթէն Մօզեան, Յովհան Զալըզեան, Հ. Միրիճանեան, Միհրան Զատիկեան եւ Յովհ. Անդրէասեան կը դատապարտուին երկրորդ կարգի մարդասպանութեամբ:

Դատախազ Ալէքսանդր Քամինսկի Մատթէոս Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի վճիռին արտասանութենէն ետք՝ երբ կարգը եկաւ միւս 7 ընկերներու վճռին՝ սկսաւ թաշկինակը հանել եւ սրբել քրտինքը: Իսկ Պ. Քոհէն ամբողջ մղիտ կորած էր: Դատաւորին տրամադրութեան մասին խօսիլ աւելորդ է:

Բոլոր ամբաստանեալները քաջութեամբ լսեցին իրենց դէմ արձակուած վճիռները: Դատաւոր Քորիկըն յայտարարեց թէ յուլիս 24ին պիտի տայ պատիժները: Թարգման Թէքաքլըեանի միջոցաւ իւրաքանչիւր դատապարտեալի հարցումներ եղան, անունի, տարիքի, ծննդավայրի եւ սովորութիւններու (ծխախոտ կը գործածէ՞, օղի կը խմէ՞ եւայլն) մասին եւ ընկերները տուին պատշաճ պատասխաններ:

Երբ դատապարտեալները դուրս կ'առաջնորդուէին դէպի բանտը, հայ տիկին մը չհասկնալով կարդացուած վճիռները, անցնող երկու ընկերներուն՝ Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի հարցուց թէ «ի՞նչ եղաւ, տղաք»: Անոնք պատասխանեցին՝ —« Տարբերութիւն չըներ» եւ իրենց ձեռքերը շարժեցին:

Դատաւորը իր սրտին խորէն շնորհակալութիւն յայտնեց երդուեալներուն որոնք քաջութեամբ եւ աներկիւղ տուած էին իրենց վճիռները: Ցետոյ իւրաքանչիւր երդուեալի պաշտպանութեան համար յատկացուեցան ոստիկաններ: Եւ բոլոր կողմերը ցրուեցան, ոմանք տխուր, բայց երբեք ընկճուած, իսկ ուրիշներ ցնծութեան մէջ: ԲԱՅԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ՍՈՒՏ Է թէ տղաքներէն ոմանք վճիռը լսելէ ետք դեղնած բլլան:

Դատի վերաքննութեան համար արդէն քայլեր կ'առնուին, որպէսզի օրինական դիմում կատարուի յուլիս 24ին:

Հրեաներու ցեղասպանումը կը շարունակուի

— —

ԱՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՄԲՈՒՄ

ՑԻՖԼԻՍ, 19 ՅՈՒԼԻՍ (Յառաջ).— Ստացուած ստոյգ տեղեկութեանց համաձայն, յուլիս 7ին Պոլիս հասած են 1000 Հրեաներ եւս,— կին, տղայ, երիտասարդ, բոլորն ալ անտանելի վիճակի մէջ: Թուրքիայէն եկող ստար ճամբորդ մը կը պատմէ թէ «Թալմուդի յարձակումն ու արտաքսման Հրեաներու աղմուկն էր որ պարտադրեցին Ընկերը՝ Ազգ. ժողովին առջեւ ընելու այդ յայտարարութիւնը: Արդէն, այն խօսքը թէ «Թուրքիոյ մէջ հակասեմական շարժում չկայ» շատ միջոց է, որովհետեւ եղածը հակափոքրամասնական է ու թրքացումի ծրագրեալ քաղաքականութիւն մը: Իսկ հրատարակուած պաշտօնական ցուցակը վրան բաց ու « ալաթուրքա » քաղաքում մըն է. մանաւանդ որ Ներքին գործոց ու վարչապետին կողմէ խմբագրուած բլլալով հանդերձ, նոյն այդ երկուքին բանձերուն միջէ... Հակասեմականութեան վերագրելով:

Քանի մը օր առաջ կրկին քանի մը պուլկար ընտանիքներ են եկած Պուլկարիա: Էտիրնէի ու – Թուրքերուն խառն արգիլուած է երթալ նոյն քաղաքի ամբացեալ վայրերը, որոնք այժմ կը քանդուին ու նորեր կը շինուին: Քաղաք հասած են ամրացնող զինուորական նոր ուժեր

Ուրիշ նամակի մը համաձայն, գրուած Հրեայի մը կողմէ Կիրկլիսէէն հայուները կը տարուին այժմ ուրիշ ճամբէ մը, որպէսզի Կարս Աղաճ բնակողները չիմանան:

Հետզհետէ գործէ կը հանեն նաեւ այն ոչ – Թուրքերը որոնք այսպէս կամ այնպէս յաջողեր էին մինչեւ այժմ երկաթուղիի կամ այլ ձեռնարկներու մէջ պաշտօններ պահել՝ իբրեւ մեքենավար եւայլն:

Այսպիսի ճնշումի ենթարկուած է նաեւ Զաթալճայի եւ Չօրլուի մօտ գտնուող պուլկար գիւղի մը բնակչութիւնը, որ, հետզհետէ կը հեռանայ իր գաւառը բնակավայրէն:

Տասը հազար օտարականներ կը հեռանան Թուրքիայէն

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ՝ տասը հազար օտարականներ կը պատրաստուին հեռանալ Թուրքիայէն, քանի որ կառավարութիւնը սկսած է գործադրել արհեստներու նոր օրէնքը: Այս օրէնքին համաձայն, կարգ մը արհեստներ եւ առեւտուրներ արգիլուած են օտարականներուն: Հեռացողներուն մէջ կան բազմաթիւ Յոյներ եւ Պուլկարներ:

Պ. ԴՈՒՄԵՐԿ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱ՞Յ ԼՈՒԾԵԼ Թառտիօ-Շօթանի տագնապը

Լսելէ յետոյ դատական նախարար Պ. Շէրօնի բերանացի զեկուցումը, իր ամառանոցին մէջ, վարչապետ Պ. Տումէրկ որոշեց Փարիզ գալ եւ անձամբ զբաղիլ Թառտիօ – Շօթան տագնապով: Այսօր կը հասնի եւ նախարարական խորհուրդը նիստի հրաւիրած է ժամը 4ին: Բոլորն ալ անհամբեր կը սպասեն երեկոյին, որովհետեւ խիստապէս ծանր է կացութիւնը: Պ. Տումէրկ մերժեց որ եւ է կարծիք յայտնել: Դատական նախարարին ժամանումէն առաջ ալ, անդադար նամակներ, հեռագիրներ, գրաւոր եւ բանաւոր տեղեկութիւններ կը ստանար վարչապետը, կացութեան մասին: Կ'ըսուի թէ այնքան գրաւած էր որ չկրցաւ նոյն իսկ իր սիրական պարտէզը մտնել:

Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Պ. Շէրօն բացատրած է վարչապետին՝ թէ Պ. Էրիօ եւ միւս արմատական նախարարները կը մերժեն մնալ դահլիճին մէջ, քանի որ ուրիշ նախարար մը, Պ. Թառտիէօ, հրապարակաւ եւ բացորոշապէս ամբաստանեց իրենց ընկերը՝ Պ. Շօթանը: Այսօր վրայ էր որ Պ. Տումէրկ որոշեց ընդհատել իր արձակուրդը եւ Փարիզ գալ: Կ'ըսուի թէ Պ. Էրիօ կը հաւանի հրաժարիլ, եթէ Պ. Թառտիէօ եւս հրաժարի ամէն պարագայի մէջ, ոչ ոք վաւերական բան մը գիտէ վարչապետին մտադրութեանց մասին:

Հանրապետութեան նախագահն ալ մօտէն կը հետաքրքրուի նոր տագնապով եւ նոյնիսկ ուզգակի անհարկեր ըրաւ կիրակի օր, Օրլեանքի մէջ, նախագահ Տումէրի յիշատակարանին բացման առթիւ: Փառաբանելէ յետոյ հանգուցեալ նախագահը, Պ. Լըպրէն խօսեցաւ օրուան կացութեան վրայ եւ գովեց Պ. Տումէրկը, իբրեւ փարձառու եւ խոհեմ առաջնորդ մը: Այս առթիւ ըսաւ.— « Հանրային կարծիքը խիստ պիտի ըլլայ անոնց հանդէպ որոնք ամէն բան չեն ըներ ապահովելու համար նախատեսուած ապագան »: Միեւնոյն ատենութեամբ ըսաւ թէ անընդունելի է որ « ընդհատուի վարչապետին բարերար գործունէութիւնը »: Արմատականները ուրախ են որ հանրապետութեան նախագահը այս խօսքերով կը պարսաւէ Պ. Թառտիէօն:

Պ. Շէրօն, դատական նախարարը, շրջապատուած էր թղթակիցներով, իր ճամբորդութեան ընթացքին: Բայց մերժեց ո՛րեւէ յայտարարութիւն ընել: «Բաւականացէք տեսնելով որ կը ժպտիմ. Աւելին մի՛ սպասէք: Անշուշտ կ'ըմբռնէք թէ ժամանակը եկած չէ հարցումներ ուղղելու:

«ՅԱՋՈՐԴ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՊԻՏԻ ՊԱՅԹԻ ՇԱՆԹԻ ՄԸ ՊԷՍ»

»»»··«««

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՓԷԹԷՆ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԷ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՍՈՐՎԵՑՆԵԼ ԿԱՆՈՒԽԷՆ

Մարաջախտ Փէթէն, պատերազմական նախարարը, կիրակի օր Աէն Մալոյի մէջ մասնակցելով պահեստի սպաներու համագումարին, շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ: Ըսաւ թէ «յաջորդ պատերազմը պիտի պայթի շանթի մը պէս», եւ յանձնարարեց նոր սերունդը կանուխէն վարժեցնել զինուորական մարզանքի: Դիտել տուաւ թէ ծրագրուած էր ուժ տալ զինուորական կրթութեան դպրոցներու մէջ, լրացնելու համար զինուորութեան շրջանի կրճատման (մէկ տարի) պակասը, բայց գոհացուցիչ եղած չէ այս ծրագրին գործադրութիւնը եւ այսօր Ֆրանսայի նորագիր զինուորները իրենց զինուորական ծառայութիւնը կը սկսին առանց նախնական ծանօթութիւններ ունենալու: Ասոր հակառակ, Գերմանիա, Ռուսաստան եւ Իտալիա դպրոցին մէջ կարգապահութիւն եւ զինավարժութիւն կը սորվեցնեն իրենց տղոց, արծարծելով անոնց հայրենասիրութիւնը եւ ռազմական ոգին: «Շատ աղէկ, պատերազմէն առաջ եւ նոյն իսկ վերջը, կը հետեւէին 19րդ դարու փիլիսոփական դպրութեան, իրենց ազգային պաշտպանութեան գլխաւոր մասը ապահովելով պարտաւորիչ զինուորութեամբ: Իսկ Ֆրանսա վաթսուն տարի առաջ, պարտաւորիչ զինուորութիւնը պարտադրելու համար, ազէտով մը քաւելէ յետոյ իր անհետատեսութիւնը (1870): Հասարակ մտքով անցեալի մեր փորձառութեան, այլ եւս չուշացնենք ամբողջովին սպառազէն ազգի կազմակերպութիւնը. բան մը զոր մեզմէ առաջ իրագործած են թշնամիները: Ապագայ պատերազմները լցի են անախորժութեան անակնկալներով եւ մեծագործութեամբ, եւ վտանգը կը սպառնայ ամբողջ երկիրին, մասնաւորապէս օդային տեխնիկական յարձակումներու պատճառաւ: Մենք կ'ուզենք արժանաւորութեամբ պահել այն շինարար խաղաղութիւնը զոր մեզի շահեցուցին մեր 1.300.000 մեռելները: Բայց, Հերակլիտի օրէնքն ապացուցուած է թէ խաղաղութիւնը բնութեան բնական վիճակը չէ: Ան մարդկային արուեստի հրաշակերտ մըն է, որ յարատեւ ճիգ կը պահանջէ: Ան մեզմէ կը պահանջէ, մեր գծնդակ ժամանակաշրջանին մէջ, պաշտամունքը մեր յաւիտենական առաքինութեանց, որոնց մասին Անաթոլ Ֆրանս կը գրէր – «Ջնջեցէք զինուորական առաքինութիւնները եւ ամբողջ մարդկային ընկերութիւնը պիտի փլի»

Մ. Նահանգներն ալ կը բազմապատկեն իրենց ծովային եւ օդային ուժերը

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ մասնաւոր յանձնաժողովը պատերազմական նախարարութեան ներկայացուցած է իր տեղեկագիրը՝ օդային ուժի կացութեան մասին: Յանձնաժողովը կը յանձնարարէ.

1. Օդային ուժ մը ստեղծել՝ 2328 զինուորական օդանաւերով

2. Օդանաւային լայն քաղաքականութիւն մը մշակել, որպէսզի օդային ուժը աւելնայ արագօրէն.

3. Աջակցութիւն ընծայել օդանաւ կառուցանող գործարաններուն, որպէսզի կարենան արագօրէն աւելցնել իրենց արտադրութիւնը, պատերազմի ատեն:

Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ «Մեր ազգային պաշտպանութեան քաղաքականու-

(Կարդալ շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

— •• —

Ի՞նչ պէտք է ըլլայ հիմնական նպատակը կազմակերպուած Հայ Երիտասարդական միութեան։

— Գաղութներու ինքնապաշտպանութիւն, կ'առաջարկէ «Յառաջ», իբրեւ հիմնական նշանաբան, առաջին օրէն իսկ եւ տարիներէ ի վեր։

«ԳԱՂԹԱՇԽԱՐՀԸ ՆԱԽ ԳԱՂԹԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՄԱՐ», կը ձայնակցի ընկեր Ակոնայեան, իր յօդուածով։ Միեւնոյն իմաստն ունի «տօտալ...» ընկ. Թադէոսեանի բանաձեւը («Յառաջ» 17 — 18 մայիս)։

Բայց մը տարբեր բովանդակութիւն չէ՞ք գտներ ԶՈՄ-ի Փարիզի մասնաճիւղի բանաձեւի մէջ։

Այս տարբերութիւնը նկատելի է ինծի համար, «Յառաջ»ի տեսակէտներէն անկախ, վերջին երեք բանաձեւումներու մէջ։

Մինչ առաջիններու համար «ԳԱՂԹԱՇԽԱՐՀԸ ԳԱՂԹԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՄԱՐ» կը նկատուի հիմնականը, առանց ժխտելու օրկանական կապը Հայաստանին հետ, վերջին (ԶՈՄ-ի) բանաձեւումով գաղթաշխարհն ու Հայաստանը կը մնան միեւնոյն հիմնական գծին վրայ։

Ձեմ ուզեր մեղադրել բանաձեւերու հեղինակները, որովհետեւ գիտեմ թէ բոլորին համար ալ հաւասարապէս արժէք է որքան գաղթաշխարհը նոյնքան եւ Հայաստանը։ Գիտեմ եւ համոզուած եմ թէ «Գաղթաշխարհը գաղթաշխարհի համար» արտայայտութիւնը արդիւնք է մեր իրապէս տարօրինակ եւ դժնդակ պայմաններուն միայն, որ սակայն երբեք չի միտիր գերագնահատել եւ հակադրել այդ գաղափարը Հայաստանի՝ մեր ընդհանուր հայրենիքի գաղափարին։ Եւ արդէն այս առթիւ մեր երկու ընկերներու յօդուածներու մէջ բացմաթիւ արտայայտութիւններ կան, որոնք կը հաստատեն իրենց անվարան հաւատքը հայրենիքի գաղափարի մասին, որ վեր է բոլորէն։

Այսուհանդերձ, անհրաժեշտ է խօսքը բացնել խնդիրը, փարատելու համար ամէն թիւրիմացութիւն։

Գարգինք մեր հիմնական գիտողութիւնները, որոշ եզրակացութիւն մը հանելու համար։ Հայրենիքի գոյութեան գաղափարին որքա՞ն կը համապատասխանէ գաղթաշխարհի վրայ տրուած մեր այս վճռական շեշտը։

Հարցին տեսական քննութիւնը բնականաբար սխալ եւ անտեղի պիտի գտնէ «ն» եւ է ձեւով գաղթաշխարհը պահել կարեւորութեան այն գծին վրայ, որ վերապահուած է բուն հայրենիքի, նոյնիսկ անկախ իր ներկայ բովանդակութենէն։ Այսպէս կրնան խորհիլ եւ մտածել։ Այսպէս կրնան խորհիլ եւ մտածել յօրէ անոնք, որոնց համար հայկական հարցը լուծուած կը նկատուի արդի Հայաստանի գոյութեամբ։ Ուրիշ խօսքով անոնք, որոնց համար այլեւս ամէն պահանջ վերջ գտած է ի նպաստ մեր ազգային դատին, եւ առհասարակ ամէն տեսակի աշխատանք կը նկատուի աւելորդ եւ անիմաստ։ Բնական է որ այդպիսիներու համար գաղթաշխարհը չի կրնար ունենալ այն իրական նշանակութիւնն ու արժէքը, ինչ որ կը ներկայացնէ գոյութեան առողջ ձեւաւորման համար։ Առաջիններու համար անշուշտ անհեթեթ պիտի ըլլար գաղթաշխարհի գերագնահատումը։ Եւ ընդհակառակն չափազանց բընական եւ արդար գնահատութիւն պիտի ըլլար վերջիններուն համար, ոչ միայն բազմաթիւ զործնական նկատումներով — այլեւ երկու գլխաւոր հիմնաւորումներով

ա) Ներկայ Հայաստանի գոյութիւնը չի նշանակեր ամբողջական լուծումը մեր դատին — Հայ ազգային դատին։ Ձեռք բերուած այս կարեւոր նուաճումը (Հայաստանի մը գոյութիւնը) ընդունելով հանդերձ իբրեւ մեր դատին գործնական պայքարի ամենակենսական չափը, որ պիտի նպաստէ ամբողջական դատի վերջնական յաղթանակին — այսօր կը մնայ բաց անմխիթար թերի եւ կիսատ։

Այս փաստը կարելի չէ մխտել, ցորչափ չէ իրականացած մեր հողային եւ քաղաքական պահանջներու նուաճումը։

բ) Հայրենիքի սահմաններուն մէջ շուրջ մէկ միլիոն հայութեան բնակութիւնը աննախընթաց իրողութիւն է դարերէ ի վեր։ Այս իրողութիւնը չատ աւելի ազգու եւ վճռական դեր պիտի կատարէ մեր դատի վերջնական լուծման համար, քան ուրիշ որ եւ է ազդակ։ Այս դատումով ալ, մեզի համար աւելի քան վճռական արժէք կը ներկայացնէ մեր ժողովուրդի քանակին բարձրացումը եւ պահպանումը։

Եթէ այս հիմնական տեսակէտէն կը նայինք Հայաստանէն դուրս չորս հովերուն յանձնուած մօտ ութը հարիւր հազար գաղթահայութեան վրայ — միւս կողմէ մեզի համար կայ ուրիշ պահանջ մը որ կը ծնի նոյն այդ գաղթահայ զանգուածի արդար իրաւունքէն։ Օտարութեան մէջ, գրկուած քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային տարրական իրաւունքներէն, գաղութներու ժողովուրդը, հակառակ քաղաքական աշխարհի, եւ իր արդի հայրենիքի ցոյց տուած անտարբեր վերաբերմունքին, չի դադրիր մտածելէ իր բնական իրաւունքներուն նուաճման մասին։

Գաղթահայը մինչեւ իր դատին նըւաճումը կը մնայ իբրեւ բացառիկ արժէք, առանց որուն չատ բան պիտի կորսնցնէին հայ հայրենիքը եւ հայութիւնը։

Գաղթականական սովորական խնդիր մը չէ արտասահմանի հայութեան հարցը — այլ ազգութեան ամբողջացման եւ անոր պահպանման խնդիր։

Այսպէս, ուրեմն, գաղթաշխարհի վրայ դրած մեր բացառիկ շեշտը արդիւնք է մեր բացառիկ պայմաններուն։

Այս տեսակէտով ալ մենք կ'ըմբռնենք եւ ըմբռնած ենք «Յառաջ»ի այս առթիւ բրած բազմաթիւ յայտարարութիւնները, որոնցմէ հետեւեալ քանի մը տողերը խտացումը կարելի է նկատել իր հիմնական տեսակէտին.—

«Անոնք (գաղութները) պէտք է որ վայելեն ամէն հոգածութիւն, ծաղկին ու ամրապնդուին, որպէսզի ոչ միայն ներկայ Հայաստանը զօրանայ, այլեւ մեծ ունենան համբան եւ կռուան, «Մեծ Տենչ»ին համար»։

Այս բոլորէն ետք սակայն ,չի՞տա՞կ է բանաձեւել — «Գաղթաշխարհը ամէն բանէ առաջ» կամ «Գաղթաշխարհը գաղթաշխարհի համար», զոր նոյնպէս կը գտնենք «Յառաջ»ի մէջ։

Ինծի համար գոնէ ճիշդ չէ այս բանաձեւը, մանաւանդ երբ առօր շուրջ է որ կ'ուզենք համախմբել մեր առողջ երիտասարդութիւնը

Ճիշդ չէ անոր համար, որ ի վերջոյ հայութիւնը առանձնական նշանախօսի մը մտածողութեամբ, կարծես թէ կ'անտեսէ միւս մասը, բուն հայրենիքը իր մէկ միլիոն ժողովուրդով

Ճիշդ չէ նոյնպէս, եթէ նկատի ունենանք թէ վերջ ի վերջոյ քաղաքական խնդրով Հայաստանն է որ արժէք եւ նշանակութիւն ունի եւ ոչ թէ գաղթաշխարհը

Ընդունելով այն հիմնական սկզբունքը թէ այսօր հայկական դատը նոյնը չէ, ինչ որ է նախապատերազմին շրջանին, հաստատած կ'ըլլանք քանի մը իրողութիւններ.—

ա) Համաշխարհային պատերազմին հայութիւնը դուրս եկաւ իբրեւ պետական ազգ, ունենալով իր սեփական հայրենիքը իր հայրենական սահմաններէն մէկ մասի մէջ։

բ) 1918 մայիս 28ի Հայաստանի անկախութեան յայտարարութիւնը, Նըւիրագործուած հայ զօրքի, հայ ժողովուրդի դիւցազնական պայքարով Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի օրհասական կռիւներուն մէջ, նոյն պատմական մայիսեան օրերուն, հարկադրեց մեր թշնամին հետ նախ բոլոր ազգերուն երկու տարուան ընթացքին ընդունիլ Հայաստանի փաստական եւ իրաւական գոյութիւնը

գ) Այս յաղթանակին հետ զուգընթաց, մեռաւ լուծելի հայկական դատին մէկ հիմնական մասը,— հողի եւ հաստուցումի պահանջ թուրք պետութենէն

Եւ վերջապէս մէկ ուրիշ (Դ.) իրողութիւն որ կը ներկայանայ 1921ի մեր հայրենիքի խորհրդայնացումէն եւ անոր հետեւանքով յառաջ եկած կացութենէն։ Եթէ այս վերջինի անհաւասարութիւնը, եկաւ վերջին հաշուով նախանցնելու առէջ առաջ եկած նպաստաւոր զգացումները, առով աւելի եւս շեշտելով 1915ի ահաւորութիւններն եւ մեր ներկայ վճռական ծանրութիւնը, այդ չի նշանակեր թէ այլեւս արժէք կորած են բոլոր նուաճումները, եւ առանց չնորհիւ կատարուած իրողութիւններ

Բայց՝ եթէ կը կարծենք թէ մեր պայքարը կրնանք շարունակել, ամբողջացնելու համար մեր ամբողջական գործը, պէտք է միշտ կենանք ամուր շահուած դետնի վրայ։

Եթէ 1918 — 20ին մեր հողերու պահանջն ու գաղթահայութեան խնդիրը հետապնդելու համար, հաշուի կ'առնենք մասնաւորաբար այդ թուականներու ընթացքին յառաջ եկած իրողութիւնները, այսօր ալ նոյն իրողութիւններէն մեկնելով է որ պիտի կարենանք հիմնաւորել մեր պահանջները։

Այս պայքարին մէջ մեր երկրի ներկայ իշխանութեան բռնած դիրքին հարկադրաբար գաղթահայութեան միճակուած է աւելի ծանր գործ եւ աշխատանք, սակայն այս պարագային իսկ գաղութները չեն կրնար իրենց պայքարին մէջ անտեսել հայրենիքը

Այս բոլոր նկատումներով, ես կը կարծեմ թէ պէտք է արրագրուի «գաղթաշխարհը գաղթաշխարհին» նշանախօսքը, իբրեւ նպատակակէտ հայ երիտասարդութեան։

Այս արրագրութեան մէջտանց երբեք սատրադնահատելու գաղութներու դերն ու կարեւորութիւնը, մեր հիմնական ձգտումը պիտի ըլլայ հայրենիքի ամբողջացման գաղափարը, հայութեան հաւաքման եւ համախմբման նպատակով։

Այս նկատումով ալ, երիտասարդական շարժումը իր քայլերու մէջ մեկնակէտ պիտի ունենայ առողջ եւ ամուր գետին, որպէսզի կարենայ նուաճել այն փշոտ եւ դժուարին ուղիները որ կը տարածուին գաղթաշխարհի եւ հայրենիքին միջեւ։

Այսպէս ան պիտի կրնայ դառնալ իրական ժառանգորդը հայրենիքի համար զոհուած մեր անթիւ մեռելներուն...։

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

oooo

«ՄԵՍՐՈՊ ՈՒ ՎԱՐԶԵՐ», յոբելենական հրատարակութիւն, ի յիշատակ Ամեն. Դուրեան Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքին Երուսաղէմի յիսնամեայ քահանայութեան յոբելեանին, 1879—1929»։

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Տպարանէն 1931ին լոյս տեսած այս քառածալ պատկերազարդ հատորին հեղինակին անո՞ւնը կը փնտռէք, սիրելի ընթերցող։ Անզուգ յղնութիւն է, որովհետեւ անոր հեղինակը — ամբողջ հայութիւնն է։

Չկայ հայ մը, չկայ նոյն իսկ օտար մը, որուն ծանօթ չըլլայ Երուսաղէմի նախկին Պատրիարքին փառաւոր անունը

Մեր գրականութեան հիմնադիր Սահակէն եւ Մեսրոպէն ի վեր՝ առաջին անգամն է որ կ'ողջունենք երեւումը այս նոր Մեսրոպի, որ իր վրայ կը կեդրոնացնէ բոլոր գիտութիւնները, անդուլ անդադար դասախօսելով, դաստիարակելով, քարոզելով, գրելով, քերթելով եւ սերունդներ կրթելով

Ուստի՝ երբեք զարմանալու չէ, թերթելով այս 384 երեսներէ բաղկացած ստուար հատորը, որ կը պարունակէ Եղիշէ Դուրեանի յոբելեանին առթիւ գրկուած ուղերձներն ու անոր անունին նուիրուած յօդուածները, ստորագրուած ամէն դասակարգէ եւ ամէն հոսանքի պատկանող անձերէ, կազմելով այս բուրումնաւէտ ծաղկեփունջը, որուն իրաւամբ արժանի էր հովիւը Եղիշէ Սրբազան,— «Զի մշակն արժանի է վարձու իւրոյ» (Ղուկաս, Ժ. 7), ինչպէս որ գրուած է գրքին ճակատը։

VAHAN M. KURKDJIAN, «Sahak and Mesrop. The Illuminators of the Armenian Mind». New York, 1934.

Հայ մտքի Լուսաւորիչները՝ Սահակի եւ Մեսրոպի յիշատակին նուիրուած այս 40 երեսներէ բաղկացող անգլիերէն պատկերազարդ աշխատութիւնը, որուն ակիզբը գրուած է Հայոց խիստ ճարտարօրէն խտացուած պատմութիւնը, որ պատիւ կը բերէ հեղինակին

Գրքոյկին վերջը գրուած են նաեւ չորրորդ եւ հինգերորդ դարերու մէջ ապրած հայ նշանաւոր գրողներու մասին համառօտ ծանօթութիւններ, որ կը գտնենք Ագաթանգեղոսի, Փաւստոսի, Զենոբ Գլակի, Եղնիկի, Կորիւնի, Փարպեցիի, Եղիշէի եւ ուրիշներու անունները, որոնց կարգին Մովսէս Խորենացին որուն պատմութեան համար իրաւամբ կը յայտարարէ, թէ նոր գիտնականներու կարծիքով, ինն-երորդ դարու մէջ կազմուած գործ է։

Շնորհաւորելի է հեղինակին այս ազգօգուտ ձեռնարկը, որ կը ձգտի Հայոց պատմութեան կարեւոր մէկ շրջանը ծանօթացնել անգլիախօս հասարակութեան։

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ՄԵՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ

»»»··«««

Վեց հազար համրանք ունեցող Սելանիկի հայ գաղութը 1933—34ի շրջանին հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէր, կրթական տեսակէտով.—

ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԱԶԳ. ՎԱՐԺԱՐԱՆ.— Ունի 180 աշակերտ։ Ուսուցչական կազմ՝ 9 հոգի։ Տարեկան պիւտճէն 150,000 տրախմի.

ՀԱՐՄԱՆ ԳԻՒՂԻ ԱԶԳ. ՄԱՂԿՈՑ.— 60 աշակերտ, 3 ուսուցչուհի եւ տարեկան 50,000 տրախմի պիւտճէ։

ԹԻՒՆԻՒԻ ՄԱՀԱԼԻ ԱԶԳ. ՄԱՂԿՈՑ.— 45 աշակերտ, 2 ուսուցիչ եւ 20,000 տրախմի տարեկան պիւտճէ։

ՀԱՅ ԳԻՒՂԻ ԱԶԳ. ՄԱՂԿՈՑ.— 40 աշակերտ, 2 ուսուցչուհի եւ 30,000 տրախմի տարեկան պիւտճէ։

ԽԱՐԻԼԱՕՍԻ ԱԶԳ. ՄԱՂԿՈՑ.— 35 աշակերտ, 2 ուսուցչուհի եւ 30,000 տրախմի տարեկան պիւտճէ։

ԵՆԻՋՈՒԼԻ ԱԶԳ. ՄԱՂԿՈՑ.— 25 աշակերտ, մէկ ուսուցչուհի եւ 20,000 տրախմի տարեկան պիւտճէ։

Այսպէս, Ազգ. վարժարաններու աշակերտներու ընդհ. թիւն է 385, որոնց կը դասաւանդեն 19 ուսուցիչներ, 325,000 տրախմի տարեկան պիւտճէով

Այս պիւտճէն հայթայթուած է հետեւեալ ձեւով.—

Կեդրոնի վարժարանի թոշակներէ	40,000
Ազգ. տուրք եւ կառավարական նըպաստ	40,000
Նուիրահաւաքութիւն եւն.	20,000
Կիւլպէնկեան բարերարներէ նըպաստ	10,000
Հ. Բ. Ը. Մ.-էն (իր ուսուցչին)	24,000
Հ. Բ. Ը. Մ.-էն նպաստ	16,000
Գումար	150,000
Շուէտական Առաքելութեան ներկայացուցիչ Օր. Աւմա Եուսիսբենէն	150,000
Ընդհ. գումար	300,000

25,000 տրախմի այստարուան բացը գոյացած է Բարեգործականի պաշտօնառով, որովհետեւ տարուան սկիզբին, զպրոցական պիւտճէն կարգադրուելէ վերջ, ազգ. վարժարանի գիւռն փակուած է բոլորովին աւելորդ ուսուցիչ մը։

Յառաջիկայ տարեշրջանի համար ալ, Բարեգործականի վարչութիւնը ամբարտաւան նամակով մը կը պատասխանէ ազգ. իշխանութեան պահանջելով յայն իրաւասութիւն վարժարանէն ներս եւ իր տալիք նպաստը պայմանաւորելով գոհէիկ սակարկութեամբ

Մարդ ուզզակի կը կարմրի երբ նկատի ունենայ որ, օտար բարեսիրական կազմակերպութիւն մը որպիսին է Շուէտական Առաքելութիւնը, յանձին իր ներկայացուցիչ Օր. Աուանւերնի, ոչ միայն կրթական գործին կը տրամադրէ 150,000 տրախմի պատկառելի գումար մը, առանց որ եւ է պայմանի, եւ ազգ. իշխանութեան բացարձակ հակակշիռին տակ, այլ եւ տարեկան 100,000 տրախմի ալ յատկացուած է աղքատիկ հայ աշակերտներու ձրի ճաշ եւ գրենական պիտույք հայթայթելու համար։

Սելանիկի գաղութը չուտով ցոյց պիտի տայ սակարկող Բարեգործականին արժանի տեղը, երբ այս վերջինը յամառի իր ամբարտաւանութեան մէջ, ու իր նպաստը զործածէ անոնց յունեցող չիլ հաշիւներու։

Ազգ. վարժարանները վեց չէնքերն ալ անյարմար են իբրեւ կրթական յարկ, թէ առողջապահական եւ թէ մանկավարժական տեսակէտներով։

Այս պարագան մտահոգութեան գիտաւոր առանցքը կը կազմէ հոգաբարձութեան, որ այս միջոցին լծուած է եռանդուն աշխատանքի մը, Սելանիկի գաղութը օժտելու համար արդիական ազգային վարժարանով մը։

Կիւլապի Կիւլպէնկեան վարժարան.— Բարեսիրական այս կարեւոր հաստատութիւնը իր 11րդ տարին բոլորեց, իւրաքանչիւր տարի աւելի բարգաւաճելով եւ լայն օժանդակութիւն ցոյց տալով։

Այս հաստատութեան անզական հոանդուն խնամակալութիւնը, որ կը բաղկանայ տիկ. Վ. Ղազարեանէ, Պ. Ղ. Ղազարեանէ եւ Պ. Վ. Փարծանքեանէ, խմաստուն կերպով կը վարէ իրենց վստահուած գործը եւ մեծ ըրծախնդրութեամբ կը հետեւի կրթարանին ներքին ու արտաքին բոլոր անցուդարձերուն։

Կիւլպէնկեան վարժարանը անցնող տարեշրջանին ունեցած է 260 աշակերտ։ Աւելի կարելի չէ եղած ընդունիլ, չէնքի անբաւարարութեան պատճառով։ Ուսուցչական կազմը բաղկացած է 12 մեայուն եւ այցելու ուսուցիչներէ։ 190 աշակերտներ կէսօրուան կանոնաւոր ճաշ ստացած են ամբողջ տարուան ընթացքին եւ 200 աշակերտներու հայթայթուած է գրենական պիտոյք. տկար աշակերտներու տրուած է ձկան իւղ. ամբողջ աշակերտութիւնը վայելած է բժշկական խնամք, իսկ բոլորովին չքաւորներուն կօշիկ, հագուստ եւ ճերմակեղէն հոգացուած է, եւ այս բոլորը՝ ձրի։

Կարելի չեղաւ հասկնալ թէ Կիւլպէնկեան կրթարանին տարեկան պիւտճէն որքան է։ Խնամակալութիւնը քրիստոնէական սկզբունքին հաւատարիմ՝ ալ ձեռքով տուածը չուզեր որ ձախը իմանայ։

Այս օգտաշատ վարժարանին չէնքն ալ չատ անյարմար է։ Ամէն տարի կ'արծարծուի չէնքի այս անյարմարութիւնը, բայց դարման մը տարուած չէ։ Յուսանք,— մաղթենք որ գոնէ յառաջիկայ տարուան համար Կիւլպէնկեան հաստատութիւնը օժտուի իր անուան համապատասխան չէնքով մը

Նոր աղջկանց ծաղկոցը.— Հ. Գ. Խաչի Սելանիկի մասնաճիւղին հովանաւորութեան տակ իր չորրորդ տարին բոլորեց 45 աշակերտով եւ նըւիրուած ուսուցչուհիի մը ղեկավարութեան տակ։ Ունի 25,000 տրախմի տարեկան պիւտճէ որ կը հոգացուի Հ. Գ. Խաչի Սելանիկի մասնաճիւղին եւ Հ. Կ. Խաչի Ամերիկայի կեդրոնին կողմէ։

Տաճրոմարքեան Նախակրթարան.— Ունի 120 աշակերտ։ Նիւթապէս եւ բարոյապէս կապուած է համանուն կրօնական առաքելութեան։ Այս հաստատութիւնը կը նկատուի կրօնական բոյն մը, եւ հետեւաբար ունեցման ...մը եղած է։ Այն բոլոր ջանքերը որ եղած են ազգ. իշխանութեան կողմէ իր հակակշիռին տակ առնելու, եւ ազգային միօրինակ կրթական ծրագրով մը առաջնորդելու զայն, ի զերեւ ելած են։ Հաւանաբար, այս կասկածելի հաստատութիւնը յառաջիկային հաշուեյարդարի ենթարկուի ազգային իշխանութեան կողմէ, քանի որ անոր ներկայ սիստէմը խառնակ կը համեմատի մեր կրթական ծրագրին հետ։ Անշուշտ աշակերտութիւնը պիտի ընդունուի ազգ. ...ութեանց մէջ։

Օտար վարժարաններու հայ աշակերտներուն թիւը զգալապէս նըւազած է։ Իսկ ամերիկեան Անաթոլիա քոլէճի հայ ուսանողներու թիւը գրեթէ տասնորդուած է։

Կը մտանւորենք մեր խօսքը այս հաստատութեան վրայ, քանի որ մեր տղաքը հասկնալի հակում մը ցոյց կուտան ամերիկեան կրթարաններուն, մանաւանդ որ այս հաստատութիւններ, հակառակ իրենց կրօնական հանգամանքին՝ ազատ կը դաստիարակեն ուսանողը, անոր կամքին ձգելով բոլոր նախասիրութիւնները, զանազան դիւրութիւններ կը ստեղծեն հայ ուսանողին՝ իր ուսումը շարունակելու համար ու իբրեւ բացառիկ պարագայ, հայերէնի ու Հայոց պատմութեան համար մասնաւոր ուսուցիչ կը պահեն։

Ուրեմն, ի՞նչ է պատճառը որ մեր տղաքը կը խուսափին, հակառակ իրենց փափաքին

Անցեալ մէջ հայ աշակերտներու թիւը այս հաստատութեան մէջ եղած է մինչեւ 70։ Յառաջիկայ տարեշրջանին թերեւս 10ը չանցնի անոնց թիւը։ Որովհետեւ նախ տնտեսական տագնապը թոյլ չի տար չատերուն իրենց զաւակները սուղ վարժարան զրկելու։ Երկրորդ, հայ ուսանողը երբ կը լըրացնէ Ամերիկեան քոլէճը, դատապարտուած է Յունաստանի մէջ անգործ մնալու, որովհետեւ այս միջավայրին մէջ յաջողելու զէնքերը չի տար այս դպրոցը։ Իսկ երրորդ եւ ամէնէն կարեւորը, հայ լեզուի, հայ գրականութեան եւ Հայոց պատմութեան ուսուցման թերի դասաւանդութիւնն է։

Հայ ծնողքը ամէն բանէ առաջ կ'ուզէ որ իր տղան լաւ հայերէն գիտնայ, գոնէ երկրորդական վարժարանի մը համապատասխան աստիճանով եւ երբ կը տեսնէ որ վարժարան մը չի գոհացներ իր փափաքը, քիչ մը օտար լեզու սորվելու սիրոյն իր տղուն կորսնցնել չի տար քանի մը տարիներ եւ կը գրկէ արհեստի մը։ Պաշտպան չունեցող տղաքներն ալ այսպէս կը մտածեն եւ կը նախընտրեն արհեստի մը հետեւիլ քան թէ 4—5 տարի ուսանիլ ուրիշի հաշւոյն, որովհետեւ գիտեն թէ իրենց գիտցած քիչ մը հայերէնն ալ վրայ պիտի տան։

Ցաւը հոն է սակայն որ, ամերիկեան այս երկրորդական վարժարանը կը պահէ հայերէնի ուսուցիչ մը որուն միակ արժէքը կը կայանայ նազան ձեւի քաղաքականութիւն վարելուն մէջ։ Այս մարդը միջոցը գտած է Ամերիկացիներուն աչքին խօսելու, իսկ հայ ուսանողներուն խօսեր թիւր զննելով տարիները անցնելու։ Երբեք ջանք չէ թափած գիրք սիրցնելու մեր նորահասակ ընդհականակն քաջալերած է զանց... որպէսզի վարժուին անտարբեր զանցել հայ լեզուի մասին, քանի որ ... տեն թէ հայերէնի վաճառականը ... ծրագրին թիւր պահած է բոլորին ... մար ալ։

Քանի մը շաբաթ առաջ, երբ ... ցուալի հարցի մասին կը խօսէ... ցինք ուսանողներուն հետ, շփոթ... տարտ հայ տղաքը կարմրելով կ'ըսէ... թէ պարզ չարագրութիւն մը ընել... անկարող են. «Ինչպէ՞ս կ'ուզէ... հայերէնի դասաժամերը», կը հա... ցնէք երիտասարդ մը «Մ... պատմել կուտայինք վարժապետ... եղաւ պարզ ու ողբերգական պատ... խանը։ Տղաքը խոստովանեցան ... թէ, չէ գտնուած հայ ուսանող ... որ ներկայ վարժապետին պաշտօ... վարութեան ամբողջ ընթացքին հա... րէնի դասին մէջ վար ինկած ըլլայ...

Խարդախ քաղաքականութիւն ... որ ամէնէն առաջ վնասած է մեր ... սանողութեան։

Փափաքելի է որ քոլէճի տնօրէն... թիւնը մօտէն հետաքրքրուի ... գայթակղելի հարցով, եւ քանի... կը փափաքի հայ աշակերտներուն ... հայ ազին վառ պահել եւ այդ նպ... տակով մասնաւոր հայ ուսուցիչ ... կը պահէ՝ զայն ուղղակի ծառայեց... իր նպատակին։ Կը սպասենք ... գործմանին։

ՎԱՀԱԳՆ

Հայ գիտնականի մը շատ կարեւոր գիւտը

••••

Գրած էինք թէ ամերիկահայ գի... նական մը, Լուիթեր Սիմճեան, Եէյլ... համալսարանին բժշկական բաժնի ... կին լուսանկարիչը, գտած է մեթ... մը որուն չնորհիւ կարելի եղաւ ... սանկարել մարդկային մարմնի ամ... նափոքր հիւսուածները

Նոր տեղեկութիւններէ կ'իմանա... թէ Պ. Սիմճեանի գործիքը ոչ մի... ցոյց պիտի տայ կազմն ու խտութի... այն մասերուն, որոնք ներկայ Ք... ռագայթով կ'երեւին իբր ստուե... տուերներ, այլ նաեւ իրապէս կը ... ւացնէ այն վտանգները, որոնց ... թակայ է ենթական։

Ասկէ զատ՝ Սիմճեանի այս գործ... քով կարելի պիտի ըլլայ նաեւ ... մէկ հիւանդանոցին մէջ քննուած ... ձին արեան գնդիկներու, հիւսուած... ներու նկարները նոյն ատեն ... կոյի կամ բազմաթիւ այլ քաղաք... բու հիւանդանոցներու մէջ ցոյց...

Սիմճեանի գործիքով մեծապէս... զարմանուին Ք. Ճառագայթի ն... թերութիւնները Այսուհետեւ Ք. ... ռագայթով նկարուած մարմնի ... զան հիւսուածները, փոխանակ ... տուերով երեւան գալու, պիտի ... ւին տարբեր գոյներով, եւ ... պիտի գնեն այն գերին, որ ... կը բժիշկներու երեւակայութեան։

Նոյն իսկ թոքերու կ...թաք... հիւսուածներն ու երակները ... գծերը բնական գոյներով պիտի ... ւին, մինչդեռ մինչեւ այժմ Ք. ... ռագայթի ամենազօրաւոր գործի... խոկ չէ կրցած երեւան բերել ... յին սեւաժմի ցանցը։

Պ. Սիմճեանի կարծիքով իր գ... ամէնէն կարեւոր կէտերէն մէկն ... որ իր կազմածը կարելի է ... հակակշռի եւ դիտել մը հանելու ... մանակ աւելի յայտուն կերպով ... տուն բերել այն մասը, որ ամէնէն... ւելի կարեւոր է։ Եւ այս ... պիտի չփնաէ նոյն մասի ... հիւսուածներուն։

Պ. Սիմճեան, որ տակաւին 29 ... րեկան է, կը յայտարարէ թէ ... պատակը դրամ շինել չէ, այլ ... պացնել ներկայ Ք. Ճառագայթի ... դիւրացնել ախտաճանաչներու ... մար մարդկային մարմնի եւ հիւ... դութեանց ուսումնասիրութիւնը։

Շնորհիւ նոր գործիքի այս ... գութեան, այսուհետեւ հիւանդ... տի չենթարկուի Ճառագայթի ... բուռն կռծումին, որ կրնար վա... տեւանքներ ունենալ։

«ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷՔ»

Զօր. Թորգոմ հետեւեալ կոչը հրատարակած է Աթէնքի եւ Սելանիկի թերթերում մէջ, այս խորագրին տակ.—

Բոլոր Ծախկին կռուողներուն, ազգայնական կազմակերպութիւններուն, հայրենասէր Հայուհիներուն եւ հայրենանուէր երիտասարդներուն.—

Մեր արտասահմանեան գաղութներուն մէջ գոյութիւն ունեցող երկու հոսանքներու միջեւ համաձայնութեան գետին մը գտնելու համար կատարուած փորձերը անցան ապարդիւն։

Մեր գաղութագաղականներու «Միացեալ ճակատը» կը յամառի գաղութները կազմալուծելու իր աշխատանքին մէջ։ Բացայայտ կ'երեւի, որ ազգային գաղափարներու ամէն գոյնի եւ ատրճանակի գասալիքները կ'ուզեն շարունակել, անցեալ դեկտեմբերէն ի վեր ընկած յարձակողականը, պառակտումներով պառակտալու եղերական ընթացք մը եւ քանիցս ստեղծուած մարդկային մը ալանութիւնը։

Համերաշխութեան փորձերու ժամանակաշրջանը անցած է։ Կարելի չէ այլ եւս համաձայնութեան մասին խօսիլ բոլշեւիկամիտներու հետ։

Ազգայնականութեան եւ հակազգայնականութեան պայքարը պէտք է շարունակուի մինչեւ հայ ազգայնականութեան վերջնական յաղթանակը։

Մեր սկսած հակայարձակումը, յարգ, պսակուած է արդէն կատարեալ յաջողութեամբ։

Երբեք, ինչպէս այս տարի, հայ գաղութները այնքան զանգուածօրէն ներկայ եղած չէին մեր Ազգային Մեծ Տօնի տարեդարձին եւ այնքան խանդավառօրէն ծափահարած չէին հայկական անկախութեան նուիրական գաղափարը։

Ամերիկեան քաղաքի մը մէջ, տարի մը առաջ, անարժան հայ եկեղեցականի մը ընդվզեցուցիչ յանդգնութեամբ վար առած հայկական եռագոյնը, հոս Սելանիկի Հելլէն Անծանօթ Զինուորի յուշարձանի պատուոյ կայմին վրայ ծածանեցաւ։

Ի ներկայութեան նախկին կռուողներուն եւ գաղութի ներկայացուցիչներուն, յունական բանակը, զինուորական պատիւ ընծայեց մեր ազգային սրբազան դրօշին։

Ռիթակոյի նախարարներին վերջը յուծուեցաւ Ցունաստանի մէջ։

Հելլէն հերոսական բանակին կողմէ այս հանդիսաւոր նուիրականացումէն վերջ, եռագոյնի մասին որ եւ է վիճաբանութիւն աւելորդ է։

Կը մնայ այժմ խորտակել մեր ներքին թշնամիներուն ընդդիմութիւնը։

Կոչ կ'ընեմ բոլորին, նախկին կռուողներուն, ազգայնական կազմակերպութեանց, վեհանձն ու հայրենասէր Հայուհիներուն եւ հայրենանուէր երիտասարդութեան, շարքերը սեղմել ամէն գաղութի մէջ։

Վերջնական յաղթանակը ապահովելու համար անհրաժեշտ է վերակազմուիլ ամէն տեղ եւ ձեռք ձեռքի տալ գաղութէ գաղութ։ Մեր աշխատանքը կը պահանջէ յարատեւութիւն, պարզութիւն, կարգապահութիւն եւ անխախտ համառ։

Ազգային ազատագրական ճամբուն վրայ անհրաժեշտ է ամէն գնով պարտութեան եւ լռութեան մատնել ներքին թշնամին, պարտուողական Հայը։

Մենք չենայեցինք մեր արիւնը երէկ՝ անկախութեան գաղափարին համար եւ պատրաստ ենք այսօր ալ զոհելու մեր կեանքը միեւնոյն դատի սիրոյն։

Մեր պարտուողականներու «Միացեալ ճակատին» զաւերը, գրպարտութիւնները, մատնութիւններն ու բռնաշունչերը պիտի արտամարտենք տանիլ այլեւայլի։

Զագատագրուած Հայաստանի սիրոյն համար, կոչ կ'ընեմ բոլորին վեհանձնօրէն շարուիլ ու մնալ մինչեւ պայքարի առաջին գծերուն վրայ։

Թող մեր բոլորին նշանաբանը ըլլայ.—ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷ՛Ք

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԿՈՒՏԱՆ ԻՐԵՆՑ ԳՈՑՆԸ»

Պոլսոյ «Ճումհուրիէթ» լրագիրը այս խորագրին տակ խօսելով թուրք-բուլղարական յարաբերութեանց մասին, կը հրատարակէ Սոֆիայի «Նովո Վրէմէ» թերթին հետեւեալ գրութիւնը.—

Անկէ առաջ, արտատպեցինք Ճիւմհուրիէթի մէկ յօդուածին այն հատուածը ուր կ'ըսուէր թէ «Թրակիա պիտի վերաշինուի, բնակչութիւնը եւ հարստութիւնը պիտի աւելցուին, եւ Էտիրնէն յաւիտենապէս պիտի մնայ իբրեւ Թրքութեան պատուհանը Արեւմուտքի վրայ եւ սուլթան Սէլիմի մզկիթն ալ իբրեւ Թրքութեան յիշատակարանը՝ Եւրոպայի վրայ նայող»։

Աւելորդ է ըսել թէ ինչո՞ւ, միայն այս հատուածը արտատպեցինք։ Որով հետեւ այսօր Պուլկարիոյ մէջ կան բազմաթիւ Թրակիացի գաղթականներ որոնք արցունքոտ աչքերով կը նային իրենց հայրենիքին որ աւերակի վերածուած է այսօր։ Եւ հոս կը մնան, չկարենալով տեսնել իրենց հայրենիքը եւ մէկ մէկ վարդատանի վերածել իրենց ամայի պարտէզները։

Մենք միայն այս արտատպումը ըրինք, եւ ոչ թէ մեր կողմէ ոեւէ գրութիւն կատարեցինք։ Ճիւմհուրիէթի այս յօդուածը կը ցուցնէ թէ թուրք-պուլկար բարեկամութիւնը այլ եւս սկսած է արտայայտուիլ, եւ ասոր համար ցաւ կը զգանք։ Մեր Թուրք բարեկամները պարտաւոր են յարգել երկու երկիրներու բարեկամութիւնը։ Անոնք գիտէին թէ Թրակիա պուլկարական նահանգ մըն է որ այսօր կը հեծէ Թրքական գերութեան տակ։ Եւ Թրակիա, զրկուած իր մաքուր, արթուն եւ աշխատասէր պուլկար բնակիչներէն, Թրքական աւերակ նահանգի մը վերածուած է այսօր։ Ճիւմհուրիէթ ինչո՞ւ կը բարկանայ, երբ Թրակիոյ ազատագրի մասին իր բաժիններուն արձագանգը կը լսուի հոս։

Այսօր Թրակիա բերդի մը կը վերածուի։ Էտիրնէն կ'ամրացուի, Թրակիոյ ծովեզերքը կը հեռացուին եւ Թրակիան կը վերածուի Թրքական բոյնի մը։ Հիւսիսային սահմանն ալ կ'ամրացուի։ Անգլիացիները, պուլկար լրագրող մը որ Աթէնքէն Սոֆիա կը ճամբորդէր մանաւոր անցագրով, կ'ուզէ Էտիրնէ մնալ եւ հանգչիլ քիչ մը Գարա Աղաճի Թուրք գին. հրամանատարը շատ խիստ ընթացք մը կր ցուցնէ, հրամայելով շարունակել ճամբան։ Անիկա իրողութիւն է եւ մենք մեր արտաքին նախարարութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք։

Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները բարեկամական են, եւ ամբողջ պուլկար ազգը անկեղծ զգացումներ ունի նոր Թուրքիոյ եւ անոր նախագահին հանդէպ։ Բայց կը տեսնենք որ նորէն ամրացում կը կատարուի, հակառակ Թէվֆիք Րիւշտի պէյի այն յայտարարութեան թէ «ինչո՞ւ պիտի ամրացնենք Էտիրնէն, երբ այնքան լաւ բարեկամ ենք»։ Մեզի հանգէպ ցոյց տրուած այս անվստահութիւնը կը զարմացնէ եւ կը վրդովէ մեզ։ Այս անվստահութիւնը մնաստակար չէ՞ թուրքպուլկար բարեկամութեան համար։

Թող չմոռնան թէ Էտիրնէն, Եւրոպայի վրայ նայող Թրքական պատուհանը կրնայ ըլլալ միայն այնքան ատեն, քանի կը պահպանուի թուրքպուլկար բարեկամութիւնը»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՂԱԾՈՒԽ

Նանր արդիւնաբերութեան գործավարութիւնը վերջերս սկսած է ուսումնասիրել հայկական հողածուխը կամ կիզահողը (տորֆ), որ մեծ քանակութեամբ կը գտնուի Հայաստանի կարգ մը շրջաններուն մէջ։ Այսպէս, Աղբարայի շրջանին մէջ 1933ին քննութիւնը ցոյց տուաւ, որ տեղւոյն հողածուխի քանակը կը հասնի մինչեւ 600,000 թոն, Սեւանի լճին արեւմտեան ափին վրայ՝ Բասարգեչարի շրջանին Գիլլի գիւղին մօտերը կայ 3 միլիոն թոն հողածուխ, Ստեփանաւանի շրջանին մէջ՝ 400,000 թոն, իսկ այլ շրջաններու մէջ, Ախտա, Փաշաքենդէ մօտերը (Էջէկ – Մէյտանէն ոչ շատ հեռու), Արարատի շրջանը՝ Բըլխերի մօտը, Ղարաքիլիսայի շրջանը՝ Աղստաֆինկա գետին ուղղութեամբ, Բողքեինդի եւ Նիկիտինոյի արանքը, Լէնինականի մօտ երեւան հանուած է մեծ քանակութեամբ հողածուխ։

Հայաստանի հողածուխը որակով պակաս արժէք ունի, սակայն իբրեւ վառելանիւթ՝ շատ վար չի մնար։ Իր ջոլարձակութեամբ բարձր է փայտէն։ Եթէ վառելափայտը կուտայ 2,800 զոլ, Ստեփանաւանի հողածուխը կուտայ 3,500 զոլ, Աղբարայի հողածուխը՝ 2500 զոլ։

Հողածուխի արդիւնաբերութեան համար ձեռնարկուած է մեքենաներ բերելու գործին

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ՏԻԿԻՆ ԱՐԱՔՍԻ ԱՐԻԿԵԱՆԻ (ՎԱՐՈՒԺԱՆ) ՇԱՏ ԿԱՐԵՒՈՐ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

(15րդ ՆԻՍՏ, 2 ՅՈՒԼԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

Գ. Շերիտըն վկայի աթոռը հրաւիրեց տիկ. Արաքսի Արիկեանը, որ դուրսը կը սպասէր, ինչպէս կանոն է դեռ վկայութիւն չտուած անձերու համար։ Ներս գալով երիտասարդ տիկինը առաջնորդուեցաւ դէպի աթոռը եւ օրինական երդումը ընելէ ետք, ըսաւ իր անունը եւ բնակարանի հասցէն։ Մաքուր անգլիերէն խօսեցաւ։ Միայն երբեմն հարցումը կենճոտ լինելու պարագային դիմեց հայ թարգմանին։ Տիկ. Արաքսի Արիկեան տըւաւ Գ. Շերիտընի հարցումներուն սա պատասխանները, որոնցմով հանդիսացաւ այսօրուան ամէնէն կարեւոր եւ ուշագրաւ վկան։

— 1933 դեկտ. 24ին Ս. Խաչ եկեղեցի՞ն էիր։ = Այո։

— Այդ օրուան թափորը կը շահա՞ գրգռէ՞ր քեզ։

= Որդիս երգչախումբին կը պատկանէր եւ այդ օրուան թափորին մէջ էր։

— Ո՞ւր նստած էիր։

= Դէպի խորանը նայելով եւ խորանէն սկսելով՝ նստած էի 6 կամ 7րդ նստարանը։

— Նստարանին պատի՞ կողմը թէ անցքին կողմը։ = Անցքին եզրը։

— Երբ թափորը սկսաւ, ի՞նչ ըրիր։

= Ոտքի ելայ։

— Քու լաւագոյն յիշողութեամբդ ըսէ թէ ի՞նչ տեսար թափորի առեն։

= Երբ թափորը սկսաւ եւ երգեցի որդիս եւ տարի դէպի խորանը, որորդիս եղաւ, ուստի ելայ նստարանէս տեսնելու որդիս՝ Հայկ Վարուժանը։

— Քանի՞ տարեկան է որդիդ.

= 18 տարեկան է։

— Երբ կռիւը սկսաւ, ո՞ւր գացիր։

Երբ սկսաւ կռիւը, իսկոյն բռնեցի որդիս եւ տարի դէպի խորանէն, որպէսզի վնաս մը չհասնի անոր, յետոյ քովի պահարանը (սենեակ), մօտալ կողմը, որպէսզի դուրս ելլենք։ Պահարանը դէպի փողոցին առաջնորդող անցքին մէջ (alley) տեսայ ձգուած եկեղեցական շապիկ մը եւ ըստուեր մը (shadow) որ կը փախչէր։ Աղջիկ մը վերցուց այդ շապիկը

— Յետոյ ի՞նչ ըրիր։

Ինքս դուրս ելայ եւ տուն տարի տղաս։

— Յետոյ վերադարձա՞ր։ = Այո։

— Երբ վերադարձար, տեսա՞ր սրբազանը պառկած սենեակին մէջ։

— Այո։

— Գազանի ոստիկանները հարցուցի՞ն քեզի թէ ո՞վ է փախած մարդը (Լէյլէկեանը), որ դէպի ափսարթմէնթ ները գացած էր։

— Այո, ըսի թէ այդ մարդը չէր։

— Յետոյ ո՞ւր տեսար Լէյլէկեանը։

— Եկեղեցւոյ դուրսը։

— Քու աջէւիդ նստարանին վրայ կը ծեծէի՞ն մէկը

= Իմ աջէւս նստարանին մէջ կը ծեծէին ղլուխը ճաղատ մէկը եւ «աղտոտ Դաշնակցական» կը գոչէին։

— Անիկա ո՞ր կողմն էր։

= Դէպի խորանը՝ աջ կողմը։

— Դէմքը տեսա՞ր այդ պահուն։

– Ոչ։

— Գաւիթին մէջ ի՞նչ տեսար։

— Տեսայ դանակը որ թուղթով փաթթուած էր։

— Ուրիշ ո՞վ տեսար։

= Տեսայ Արք.ին թիկնապահ Կորկոտեանը, որուն ձեռքը տարճանակ կար, զոր ուզեցի բռնել։

— Այդ առեն ուրիշ ի՞նչ տեսար։

= Տեսայ որ մարդիկ կը փախչէին դէպի ափարթըմէնթ մը եւ ուշադրութիւն հրաւիրեցի։

— Անիկա քու երկրորդ ամուսնութի՞ւնդ է։ = Այո։

(Տիկին Արաքսի Արիկեանի առաջին ամուսինը եղած է արդի հայ գրականութեան ամէնէն կարկառուն դէմքերէն ողբացեալ բանաստեղծ Դանիէլ Վարուժան)։

—Ո՞վ վերցուց դանակը, Օր. Տագաւարեա՞նը, որ վկայեց հոս։

= Ոչ, դանակը վերցնողը ուրիշ աղջիկ մըն էր զոր կը ճանչնամ դէմքով։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԻԿ. ԱՐԱՔՍԻ

(Կամաց կը խօսին եւ դժուար կ'իմացուի)։

— Գ. Քոհէնը քեզի հարցումներ ըրա՞ւ։ = Այո։

— Այդ հարցումներն ընելու առեն, ստենոգրաֆ մը կա՞ր։

= Չեմ յիշեր։

Գ. Քամինսկի կարդաց տիկին Արիկեանի անունով հարցաքննութեան մը թուղթը, որուն մէջ ըսուած էր ի միջի այլոց թէ Լէյլէկեան եւ Սարգիսեան տիկնոջ առջեւ բերուած են։ Տիկին Արաքսի վճռականօրէն հերքեց այդ պարագան։ Հերքեց նաեւ այդ փաստաթղթին մէջ գրուած հարցումներու պատասխանները։ Պնդեց թէ այդ կարգի հարցումներ եղած չեն իրեն։ Ի վերջոյ տիկ. Արիկեան պարոն Քամինսկիի զարմանալով ըսաւ թէ ինք այսօրուան պէս գիտէ Գ. Քոհէնի իրեն ուղղած հարցումները եւ իր տուած պատասխանները, որոնք հազիւ երեք կամ չորս էին թիւով, ու կարճ։ Ես կրկնեց այդ հարցումները։

Գ. Քամինսկի ճարահատ, հարցուց.

— Լաւ, եթէ քեզի չհարցուց Գ. Քոհէնը, ինչո՞ւ դուն իրեն չըսիր քու տեսածներուդ մասին։

= Խօսեցայ այդ մասին, բայց հոն գտնուող Վարդան Տիրաւ, Գ. Քոհէնին ըսաւ. «Այս տիկինը շահեկան չէ

— She is not interesting։

— Դուն չըսի՞ր իրը կարեւոր բաներ դանակին ուր գտնուիլը, ստուերի մը (shadow) անցնիլը եւ մարդու մը նեծուիլը։

— Ըսի, բայց Վարդան Տիրաւ արգիլեց հանդիսացաւ։

Գ. Դատախազը քանիցս տիկին Արիկեանի ուղղեց խօսքը իբր «մոռացի եւ կրթուած տիկնոջ» մը, բայց տիկին Արիկեան միշտ եւ անդադար անդեց թէ Գ. Քոհէնի կողմէ իրեն վերագրուած հարցումները հիմ չունէին եւ իրապէս իրեն ուղղուած չէին։

Գ. Քամինսկի պահ մը սորնեղած՝ նստաւ տեղը։

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՏԻԿ. ԱՐԱՔՍԻ

Գ. Շերիտըն ուզեց եւ առացաւ տիկին Արիկեանի քննութեան թուղթը եւ նայելով վրան Ատեանին ներկայացուցած իբր վկայութիւն (evidence)։

Գ. Քամինսկի առարկեց թէ ինչպէս կառավարական կամ դատախազ կողմին պատկանող այդ փաստաթուղթը իբր վկայութիւն կը ներկայացուի պաշտպան կողմէն. Դատաւոր Քորիկըն Դատախազին դառնալով՝ «կ'առարկե՞ս այդ քայլին դէմ ոչ»։ Քամինսկի՝ թէ «առարկութիւն չունիմ»։ Պատշաճ արձանագրութիւնը կատարելէ ետք Գ. Շերիտըն առ Տիկին Արաքսի.

— Գիտե՞ս թէ քու քննութիւնդ 1933 դեկտեմբեր 24ի կէսօրէն ետք ո՞ր ժամին եղած է։

= Ժամը չեմ յիշեր. ժամացոյցի չնայեցայ։

— Տիկին Արիկեանի այս փաստաթուղթին վրայ գրուած է թէ 1933 դեկտեմբեր 24ին կէսօրէ ետք ժամը 5.10 անց քեզ հարցաքններ եւ ճիշդ ժամը 5.11ին այսինքն մէկ վայրկեան ետք վերջացուցեր են։

= Չեմ յիշեր ժամը, միայն գիտեմ որ քանի մը հարցում ըրին եւ վերջացուցին։

— Դուն յուզուա՞ծ էիր այդ օրը (դատաւորը կ'առարկէ «յուզուած» բառին համար. Գ. Շերիտըն կը յայտնէ դատաւորին թէ պաշտպան կողմը տասը առ հարիւր կը չեղի քննութեան եւ հարցաքննութեան ընդունուած կանոններէն, մինչ դատախազ կողմը կը կատարէ այդ շեղումը 90 առ հարիւր, իսկ դատաւորը միշտ դիտողութիւն կ'ընէ պաշտպան կողմին)։

— Տիկին Արիկեան, դուն յուզուած չէի՞ր այդ օրը։

= Ո՞ր մարդկային էակը պիտի չյուզուէր ալանութեան մը առջեւ։

— Դեկտեմբեր 24ի կէսօրէ ետք ժամը 5.10ի եւ 5.11ի միջեւ անցքին ստուերի մասին չհարցուցի՞ն քեզի ոստիկանատան մէջ։

= Ոչ։ — Այդ միջոցին 5 — 6 հարցում ըրի՞ն։ = Ոչ։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԻԿ. ԱՐԱՔՍԻ

— Եկեղեցիին մէջ չհասկցա՞ր թէ լուրջ բան մը պատահած է։

= Կռիւ կար։

— Ըսի՞ր թէ մարդու մը ստուերը տեսար որ կ'երթար անցքէն։

Այո։

— Ի՞նչ կ'ընէր այդ ստուերը։

= Տեսայ որ շապիկը ձգեր կը հեռանար.

— Մարդու ստուեր ըլլալը գիտցա՞ր։ = Այո, գիտցայ։

— Ինչո՞ւ այդ բոլորը չըսիր ոստիկանատան մէջ իբր քաղաքացի։

= Ես գացի իմ պարտքս կատարելու իբր քաղաքացի, բայց արգիլուեցայ Վարդան Տիրաւէն։

Պ. ԺԻՐԱՅՐ ԱՐԻԿԵԱՆԻ ՑՆՑՈՂ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(16րդ ՆԻՍՏ)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 3 յուլիս.— Ցաքութենէն ճշմարիտ փուռի մը վերածուած Նիւ Եորք քաղաքի Ռէնթրըլ Սէշընսի շէնքին թիւ 5 դատասրահին մէջ, ուր 4 շաբաթէ ի վեր տեղի կ'ունենայ Դուրեան արք.ի սպանութեան դատավարութիւնը, այսօր վկայի աթոռը կանչուեցաւ Գ. Ժիրայր Արիկեան, որուն քննութիւնն ու հարցաքննութիւնը տեւեցին աւելի քան երկու ժամ։ Այսքան երկար քննութեան ենթարկուած չէր ցայսօր ոչ մէկ վկայ։ Գ. Ժիրայր Արիկեան համարձակ, սահուն, աներկիւղ եւ անկեղծ չեչտերով, իր բառին ու յանձին ամբողջական գիտակցութիւնն ունեցողի մը կեցուածքով տուաւ այնպիսի վկայութիւն մը, որ նշանակելի պիտի մնայ ներկայ դատավարութեան պատմութեան մէջ։ Ան ըսաւ թէ ինչպէս կարգ մը մարդիկ ոստիկանատուն գացած էին դեկտեմբեր 24ին եւ 25ին «կուսակցութեան մը դէմ» իրենց վրէժխնդրական ոգին գոհացում տալու, վկաներու չըսած բաներ տալու եւ այսպէս մոլորեցնելու արդարութեան հետապնդումները։ Գ. Արիկեան իր աթոռէն սառնարիւն մը ժղեց հարցաքննիչ դատախազին դէմ եւ ամէն պարագայի տակ ինք չէր որ պարտուած կամ վիրաւոր թողուց այդ աթոռը։ Իր վկայութիւնը արժեզրկելու համար դատախազին անարգական բնոյթ կրող հարցումներուն Գ. Ժ. Արիկեան պատասխանեց բուռն հակադրդեցութեամբ մը, երեւան բերելով մոռցի մարդու մը կարողութիւնները։ Պարոն Քամինսկիի իւրաքանչիւր յարձակումին ան պատասխանեց հակայարձակումով մը, որ նեղը կը դնէր յարձակող կողմը։

Այս օրուան միւս վկաները եղան Տօքթ. Սարգիս Արգարեան, կեանքը տարիներով տեսած ու ապրած անձնաւորութիւն մը, որ հպարտօրէն յայտարարեց թէ 1934 մարտ 28ին յարած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան։ Տօքթ. Արգարեան, որ 20 տարի Նիւ Եորք քաղաքին ատամնաբուժական շրջանին մէջ ծառայած է, վկայեց թէ երկրորդ անգամ տեսնելուն վկայ կար. Զատիկեանը, թուղթի վրայ իմացած է անկէ թէ դեկտեմբեր 24ին «եկեղեցիին մէջ բան մը չէ տեսած» Զատիկեան։ Տօքթ. Արգարեան նմանապէս հերքեց իրեն վերագրուած այն խօսքը թէ ինք բռած ըլլայ Ցովհ. Անդրէասեանի «պէտք ծանուցումներու համար 187րդ փողոցի կողմը երթալուզ վրայ»։ Տօքթէօրը, ի յաւելումն, յաւ վկայութիւններ տուաւ ամբաստանեալներէն Երկանեանի, Մօսեանի, Սարաֆեանի եւ Անդրէասեանի մասին։

Այսօրուան վերջին վկան եղաւ Գ. Միհրան Ալոյանեան, «Պիկ Մայք»ի անունով ծանօթ, որ վկայեց թէ դեկտեմբեր 24ին եկեղեցի կը գտնուէր եւ իր նստած նստարանին եռեւր տեսած էր Կար. Զատիկեանը, խուլ եւ ուր բուած մարդը, որ երբեք հեռացած չէր իր նստարանէն մինչեւ կռիւը սկսիլը։

Ժամը 10 — 12 անցած Գ. Ժիրայր Արիկեան վկայի աթոռը կանչուելով Գ. Թամըս Շերիտըն տուաւ հետեւեալ պատասխանները.

— Գ. Արիկեան, դուն ամուսինը չե՞ս վերջին անգամ վկայութիւն տուող Տիկին Արաքսի Արիկեանի։

Այո։

— Հիմա բարձր խօսէ, որպէսզի ամէնէն հեռու նստած երդուեալն անգամ կարենայ լսել քեզ։

= Շատ լաւ։

— Քաղաքացի ե՞ս։ = Այո։

— Ի՞նչ գործով կը զբաղիս։

= Արտածումի գործով։

— Ո՞ւր է քու օֆիսդ։

= 242 Ուոսթի Սթ., Նիւ Եորք։

Քանի՞ տարիէ ի վեր այս գործին մէջ ես։ = 1925էն ի վեր։

— Քիչ մը աւելի բարձր խօսէ։

Լաւ։

— 1933 դեկտեմբեր 24ին 187րդ փողոցի եկեղեցի՞ն էիր։ = Ոչ։

— Ո՞ւր էիր։ = Տունն էի։

— Ձեր տունը որքա՞ն հեռու է այդ եկեղեցիէն։ = Երկու պլոք։

— Ո՞վ լուր բերաւ եկեղեցիի կռիւի մասին։

= Կինս բերաւ լուրը. այն պահուն բաղնիքն էի։ Ելայ։ Կինս առաջ գնաց։ Ես ալ ետեւէն գացի։

— Ո՞ւր գացիր։

Եկեղեցի գացի։

— Կնոջդ հետ խօսակցութիւն ունեցա՞ր.

— Այո. կինս ըսաւ թէ Առաջնորդը զարկին։

— Դուն ի՞նչ ըրիր։

= Անմիջապէս ածիլուեցայ եւ յուզուած վիճակի մէջ գացի եկեղեցւոյ առջեւ։

— Ո՞վ տեսար հոն։

= Նախ տեսայ տղաս, որուն ըսի երթալ ոստիկանատուն եւ բերել գիտցածը

— Ուրիշ ի՞նչ ըրիր.

= Երկու փողոցին ծայրերը խումբեր կեցած էին, անոնց մօտեցայ հարցնելու թէ ինչ պատահած էր. տեսայ որ կարեւոր ականատեսներ կային անոնց մէջ գործուած մարդասպանութեան ատեն։ Անոնց մէջ կար Գաբրիկեանը եւ կինը։ Ուրիշ խումբերու մէջ տեսայ զանազան ծանօթ մարդիկ։

— Յետոյ ի՞նչ ըրիր։

Իսկոյն գացի ոստիկանատուն եւ ըսի 183րդ փողոցի ոստիկանապետին թէ վկաներ կան եկեղեցիին առջեւ եւ պէտք է զանոնք կանչել ոստիկանատուն։

— Ոստիկանապետն ի՞նչ ըրաւ։

= Ինծի տուաւ երկու զօրանի ոստիկան եւ եկանք եկեղեցիին առջեւ, բայց մարդիկ փոխեցին իրենց խօսքերը եւ ոչ ոք կրցանք տանիլ ոստիկանատուն իբր վկայ։ Անկէ ետք մինացի ոստիկանատուն։

— Ի՞նչ տեսար ոստիկանատան մէջ, կը հաճի՞ս ըսել։

= Ոստիկանատան մէջ տեսայ եկեղեցւոյ հոգաբարձուները, թաղականները եւայլն։

— Կրնա՞ս յիշել անունները։

= Այո. Տէմիրճեան, Մաւեան, Մաղաքեան եւ ուրիշներ, զորս կը ճանչնամ դէմքով։

— Հոն տեսա՞ր Կարապետ (Կարօ) Զատիկեանը։ = Այո։

— Կը ճանչնայի՞ր զինքը առաջուց։

Ոչ։ — Ի՞նչ կ'ընէր։

Զափազանց յուզուած էր, արիւնոտ ունէր եւ ամէն բան ընելու պատրաստ էր։

— Երբ ոստիկանատուն գացիր՝ ժամը քանի՞ն էր։

= 12.15ի մօտերը։

— Ի՞նչ ըրիր Զատիկեանի հետ։

= Ոչ ոք կարեւորութիւն կուտար իրեն, ես ալ տեսնելով որ անկարող է խօսելու եւ բան մը կ'ուզէ ըսել՝ մատիտս իրեն տուի եւ իր ըսելիքները գրեց։

— Ի՞նչ գրեց։

Գրելով կ'ըսէր թէ եկեղեցիին մէջ ուրիշ կասկածելի մարդիկ ալ կային, որոնց հետ կռիւ ըրաւ, բայց ձեռքէն փախցուց զանոնք, թէ կը ճանչնայ այդ փախչողները եւ կ'ուզէ որ բռնուին։

— Զատիկեանի այդ յայտարարութիւնները ի՞նչ ըրիր։

= Այդ յայտարարութիւնները փոխանցեցի լեֆթընըթ (տեղակալ) Տօնէլլի եւ ուրիշներու, որոնք յետոյ գինքը տարին Գ. Քոհէնին քով։

— Դուն իրեն հետ էի՞ր։

Այո. հարցումները Վարդան Տիրատր կ'ընէր իրեն եւ ինքը՝ Զատիկեան կը գրէր պատասխանները թղթի վրայ. այդ թուղթը ինծի կուտար, ես ալ՝ Տիրատին

— Կը յիշե՞ս թէ ինչ հարցում ըրաւ Գ. Քոհէնը Զատիկեանին։

= Այո. երկու ամբաստանեալները բերաւ հոն եւ հարցուց. «այս մարդիկը՞ն էին որոնց հետ կռիւ ըրի՞ր (Լէյլէկեան եւ Սարգիսեան)» «Այո», պատասխանեց Զատիկեան. «Ի՞նչ կ'ընէին այս մարդիկը» հարցուց Գ. Քոհէն։ «Արքեպիսկոպոսին շուրջն էին», պատասխանեց Զատիկեան եւ աւելցուց. «Ուրիշ մարդիկ ալ կային, բայց փախցուցի»։ Գ. Քոհէն հարցուց. «Դանակ տեսա՞ր Լէյլէկեանի ձեռքը»։ Անմիջապէս որ այս հարցումը եղաւ, Զատիկեան ձեռքի շարժումով եւ կոկորդէն ձայն մը հանելով ժխտական պատասխանեց։ Յետոյ ես ինքս իրեն տուի մատիտը եւ թուղթին վրայ գրեց՝ «ոչ»։ Վարդան Տիրատ ալ թարգմանեց այս պատասխանը։

— Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ այդ օրը Զատիկեանի վկայութեան մէջ ըսուած է թէ վկային դանակի հարցում եղած չէ։

= Սխալ է, այդ հարցումը եղաւ եւ վկան որոշ կերպով պատասխանեց՝ «ոչ», նախ ձեռքով եւ յետոյ գրաւոր։

— Ինչպէ՞ս նստած էր Տիրատը Գ. Քոհէնի յարաբերութեամբ։

= Գ. Քոհէն նստած էր եւ քովիկը նստած էր Վարդան Տիրատը աթոռի վրայ, իսկ ես ոտքի կեցած էի վկային քով. վկան նստած էր։

— Ի՞նչ կ'ընէր Վարդան Տիրատ։

= Իմ տպաւորութիւնս այն էր թէ...

— Տպաւորութիւններ չենք ուզեր, այլ փաստեր, ըսէ փաստեր։

= Տեսայ քանի մը անգամ որ Վարդան Տիրատ Գ. Քոհէնի ականջէն վար հարցումներ կ'առաջարկէր, այս հարցումները ինք կանխաւ կը պատրաստէր թուղթի եւ յետոյ կ'ըսէր անոր ականջին ի վար։

— Իմացա՞ր ա՛ն ալ է հարցում։

(Շար.)

Բինը յարձակողական մէտում չունի որեւէ ազդի դէմ», եւ գիտել կուտայ թէ գառ համարակ Մ. Նահանգներու օդանաւային ուժը առաջին տեղը կը բռնէ աշխարհի մէջ, իսկ առեւտրական անաւորմ փխրաղանց է։

Նախագահ Բուզվէլթ ճառ մը խօսելով յանձնաժողովի մը մէջ, խօսքը ուղղեց Նաւագինիորոն եւ յայտարարեց թէ Մ. Նահանգներու նաւատորմիղը շարունակելիք ունի ...

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ Ի ԲԺՇԿԱՆՈՐԴԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ եւ Գաւառներ

ՓԱՆԹԷՕ-ՊԱՇԱԼԻ «Արծիւ» Միութեան ընդհանուր ժողով այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաղաքին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԱՏԷՍ» ԽՈՒՄԲԻՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր լրջանի բոլոր ընկերները այսօր Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգ։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ՓԱՆԹԷՕ - ՊԱՇԱԼԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Անօրինակ պատճառով կէս ճնացած ըլլալով յետաձգուած առաջիկայ կիրակի՝ ... Մուտք՝ ազատ է։

FILMS RECOMMANDÉS

ՑԱՅՏԱԴԻՐ ՈՒՐԲԱԹ 20ԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 26 ՅՈՒԼԻՍ

MARIGNAN.. Poliche (Marie Bell. Constant Remy).
MARIVAUX. Le Scandale (Gaby Morlay, Henry Rollan).
MOULIN ROUGE. . Le Train de 8 h. 47 Bach, Fernandel).
IMPERIAL. . L'Heure Joyeuse Le «Mickey».
OMNIA CINE INFORMATION. . Actualités Mondiales — Consecration Episcopale.
VICTOR HUGO.— Le Baiser devant le miroir (version originale s.t.f.)
ROYAL.— Cloture annuelle.
BARBES.— Le roi des Resquilleurs —Enlevez - moi.
BELLEVILLE.— Le champion du régiment — L'Heritier du bal Tabarin.
CAPITOL.— La 40 chevaux du roi — L'Amazone et son mari.
DEMOURS.— La 40 chevaux du roi — L'Amazon et son mari.
EXCELSIOR.— Cloture annuelle.
FEERIQUE.— Tire au flanc — N'Epouse pas ta fille.
LECOURBE.— L'Ane de Buridan — Au nom de la loi.
LOUXOR.— La 40 chevaux du roi — Garde moi près de toi.
LUTETIA.— Passionnement — L'Aigle et le Vautour.
LYON.— Poil de carotte — Paris Mediterranée.
MAGIQUE.— Le champion du régiment — Les surprises du divorce.
MAINE.— Il etait une fois — Cibou...
METROPOLE. — Paris Mediterranée — Pour être aimé.
MONTPARNASSE.— Le champion du régiment — L'Heritier du bal Tabarin.
MOZART.— Sa meilleure cliente — aventures du roi pausole.
PALAIS DES GLACES.—En bordée — L'Heritier du bal Tabarin.
PATHE ORLEANS.— Le coq du ... ment — Trois vies et une corde.
RECAMIER.— Cloture annuelle
ROCHECHOUART.— L'Ane de Buridan — Au nom de la loi.
SAINT CHARLES.— Le champion du régiment — N'Epouse pas ta fille
SAINT MARCEL.— La 40 chevaux du roi — L'Amazone et son mari
SELECT.— La chatelaine du Liban — ... quette et sa mère

BANLIEUE

ALHAMBRA D'ANIERES.— Pêcheur d'Islande —La fortune vient en dormant
CASINO DE CLICHY.— Pecheur d'Islande — La fortune vient en dormant
COLOMBES.— Poil de carotte — La fleur d'oranger
KURSAAL AUBERVILLIERS.— Pêcheur d'Islande — La fortune vient en dormant
KURSAAL BOULOGNE.— Bach ... naire — Sang Viennois
PATHE CINEMA PALACE (Boulogne) Pecheur d'Islande — La fortune vient en dormant

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՈՒՎ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Փ. Ս. ՖԱՆ ԴԱՅՆ Թարգմ. Փ.

— Ռատիկան մը բերաւ այս պահարանը, Պ. Ճէնիսըն, ըսաւ կինը։ Բայց ...

Ճէնիսըն նամակին նայեցաւ եւ գլուխը խորհրդաւոր թափահարեց։

— Այո, Տիկին Քէնդի, այս գիտութիւնն պիտի կատարուի այս առտու եւ ամէնէն գլխաւոր վկան ես եմ կարծեմ, ...

— Այո ըսէք, Պ. Ճէնիսըն, ըսաւ ...

Ճէնիսըն ինչ գիտնար արդիւնքը ...

[illegible]

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Le Gérant: H STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13e)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՄԱՆՆԵՐ.

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ ::	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա ::	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ ::	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 25 Juillet 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2555

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՍԸ ԴՈՒՌ, ՓՈԽԱՆԱԿ ՄԷԿ ՀԱՍՑԷԻ

— Ո՞ւր դիմենք, ո՞րն է մեր ազգային իշխանութիւնը, կը հարցնեն, ամէն օր, անճար բանուորներ։ Բերանացի թէ գրաւոր։

Ի՞նչ կը նշանակէ «անճար բանուորներ»․—

1. Մարդիկ որ աջ ու ձախ ինկած՝ գործ կը փնտռեն եւ չեն գտներ։

2. Ուրիշներ, որ արժանի են գործազրկութեան նպաստի, բայց կը մերժուին, զանազան պատճառներով։

3. Դեռ ուրիշներ, որ յանցանք մը գործած, օրինական թնճութեան մը մէջ բռնուած են եւ իրաւունք չունին աշխատելու։

4. Հարիւրաւորներ, որ տարիներէ ի վեր իրենց գլուխը քարին կը զարնեն, անկանոն թուղթերու պատճառաւ։

5. Վերջապէս ալ ուրիշ գործաւորներ, որոնք Ֆրանսայէն հեռանալու հրաման առած են։

Մենք յիշեցինք միայն բացառիկ տարրերը։ Այլապէս, կարելի էր երկարել շարքը՝ բանուորական հոգերուն։

Իսկապէս, ո՞ւր դիմեն։ Ո՞րն է հասցէն կեդրոնական, իրաւատու իշխանութեան մը, որ զբաղի այս հոգերով։

Չենք ժխտեր. Փարիզի մէջ կան երկու գրասենեակներ՝ մէկը կոչուած՝ Հ. Հ. Պատուիրակութեան (Թըլէպէս), միւսը՝ Գաղթ. Յանձնաժողովին (Նանսէնի), որոնք վկայականներ կու տան, դիմումներ կը կատարեն եւ կարելի դիւրութիւնները կ՚ընծայեն։ Կան նաեւ իրաւագիտական (անհատական) գրասենեակներ կամ շրջուն միջնորդներ, համեստ կամ չափազանց հատուցումներով։

Դժբախտաբար, այս բոլոր դուռները կամ ձեւերը դարման չեն կացութեան մը, որ կը բարդանայ մէկ օրէն միւսը։

Ահաւասիկ նորէն շշուկներ կը լսուին օտար բանուորներու արտաքսման մասին։ (Թրնօ)։

Տնտեսական տագնապին թեթեւացումը կամ ծանրացումը սերտ կապ ունի քաղաքական կեանքի եւեւէջներուն հետ։

Արդ, Ֆրանսայի ներքին կեանքը անստուգութեան մատնուած է նորէն։

Թատերէն — Շօթան միջադէպը անոր մէկ երեսն է միայն, եւ թերեւս կը հարթուի այսօր–վաղը։

Հարցը այն է որ այս տագնապները պատահական չեն, այլ սեւական։ Երկիրին իշխանութիւնն անգամ կապուած է բացառիկ պարագաներու հետ, եւ անընդհատ խմորումներ տեղի կ՚ունենան։

Եթէ աշխատաւորական տարրերը կը յաւակնին արդարութիւն պահանջել բոլոր բանուորներուն համար, առանց ազգի խտրութեան, աջակողմեան տարրերն ալ յայտնապէս կը տրամադրեն օտարներու մրցակցութեան դէմ։ Մասնաւորապէս «Հրեղէն Խաչեր» ցուցերութիւններ կը կատարէ այս ուղղութեամբ։

Բուն բանուորական տագնապին չափ ծանր է ուսանողներու, եւ մասնաւորապէս Ռուսերու եւ Հայերու իրաւական կացութիւնը

Իրականին մէջ, մէկը հետեւանք է միւսին։ Եթէ վիճակի չըլլար մեր իրաւական դիրքը, անշուշտ պատճառներ չպիտի ունենայինք մտատանջուելու։

Ասոր համար ալ, անհրաժեշտ է կազմակերպուած եւ կեդրոնացեալ աշխատանք։ Իսկ այդ գործը կարելի չէ կատարել ներկայ պայմաններով։

Եթէ միայն տարագիր Ռուսերուն հետեւէինք, մեծապէս պիտի թեթեւնային մեր հոգերը։

Անոնք ալ բաժնուած են զանազան հոսանքներու, բայց միասնաբար կը գործեն այսպիսի հարցերու մէջ։ Ունին ազգային կազմակերպութիւն եւ կեդրոնական հասցէ։ Ունին յատուկ մարմին, օրը օրին հետեւելու եւ հետապնդելու համար։

Եւ յաճախ անոնց դիմումներուն շնորհիւ է որ մենք ալ կ՚օգտուինք, որովհետեւ գրեթէ միեւնոյն կացութեան ենթարկուած են երկու «հայմաթլոս» բազմութիւնները։

Երբ ինքնապաշտպանութեան պահանջները կը հնչեցնենք անդադար, նկատի ունինք նաեւ այս պարագաները։

Չէ՞ որ, Հայկական Արտասահմանի ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կը կազմեն աշխատաւոր բազմութիւնները։

Եթէ կարելի չպիտի ըլլայ հաստատել կեդրոնական հասցէ մը — տեսակ մը Առաջնորդարան — այս հոգերով եւ ուրիշ հանրային խնդիրներով զբաղելու համար, պիտի թելադրէինք որ բանուորները իրենք ստանձնէին պատասխանատուութիւնը՝ իրենց գլխուն ճարը նայելու։

Քանի որ «ազգ»ը անճարակ է եւ թափթփած, ինչո՞ւ բանուորը ինք չփորձէ կեդրոնական հասցէի մը մասին։ Հոգ չէ թէ միայն իրեն յատուկ ըլլայ։

Կը կարծենք թէ դժուար չէ գտնել իրաւական դէմքեր՝ այդպիսի կազմակերպութեան մը համար։

Քանի որ չունինք փոքրամասնութեան իրաւունք եւ հպատակութիւն, օրէնքը միեւնոյն աչքով կը նայի մեր բոլոր օրկաններուն եւ դիմումներուն։

Ամէն տեղ ալ, մեր գործը վարչական իշխանութեան հետ է։

Արդ, Ֆրանսայի յետին պաշտօնեան կամ քաղաքապետը հաճութեամբ ընդ առաջ կ՚երթայ ո՛ր եւ է օրինաւոր դիմումի, մանաւանդ երբ մօտէն ծանօթանայ մեր բացառիկ եւ անել կացութեան։

Ամէն պարագայի մէջ, թելադրութիւն մըն է որ կ՚ընենք։

Աւելի լաւ է ունենալ մէկ հասցէ, քան թէ տաս տասը դուռ թակել, ամէն մէկը տարբեր բանալիներով։

Արեւելքի յետին գաւառին մէջ այնքան անճարակ չեն, որքան այս պարագաներուն վրայ։

Եւ չափազանց երկար սպասումը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Վերաքննութեան զօրաւոր հիմեր կան

«Սուրհանդակ», որ իբրեւ տեղեկատու կը հրատարակուէր Նիւ Եորքի մէջ, Ղեւոնդ արք.ի սպանութեան դատին առթիւ, իր յուլիս 14ի թիւին մէջ ծանուցանելով երդուեալներուն վճիռը, կը գրէ.—

Դատաւոր Քորիկըն, որ վարած էր դատավարութիւնը, երդուեալներու եզրակացութեան համաձայն, դատապարտութեան վճիռը պիտի հաղորդէ յուլիս 24ին։ (Երէկ)։

Նոյն օրը, պաշտպան փաստաբան Պ. Թոմըս Շերիտըն, դատի վերաքննութեան համար առաջարկ պիտի ներկայացնէ։ Այդ պարագային դատը պիտի վերաքննուի բարձրագոյն դատարանի մէջ եւ ամենայն հաւանականութեամբ դատապարտեալներուն պատիժները փոփոխութեան պիտի ենթարկուին։

Պաշտպան փաստաբաններուն հեղինակաւոր կարծիքն այն է, որ դատաւոր Քորիկըն նախապաշարուած էր դատավարութեան սկզբնաւորութենէն մինչեւ աւարտիլը եւ ատոր համար ալ, ան բազմաթիւ բեմնիկ սխալներ գործեց եւ չկրցաւ անաչառութիւն եւ անկողմնակալութիւն ցոյց տալ, ինչ որ կը պահանջուէր դատաւորէ մը։

Պաշտպան փաստաբանը զօրաւոր հիմեր ունի դատի վերաքննութեան պահուն ապացուցանելու թէ դատաւոր Քորիկըն հակապաշտպանողական նիւթին, իր դէմքի արտայայտութիւններով եւ ակնարկութիւններով։ Այս եւ ուրիշ պատճառներով, բացարձակապէս վստահ ենք, որ դատի վերաքննութեան առթին, վճիռը պիտի փոխուի հիմնապէս։

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ԵՒ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, երեքշաբթի իրիկուն սկսան օդանաւային ռազմափորձերը՝ Լոնտոնի վրայ։ Հարաւային – արեւելեան կողմէն 180 ռմբաձիգ օդանաւեր թռան դէպի մայրաքաղաք, հարուածելու համար անոր ամէնէն կենսական մասերը, մինչ նոյնքան օդանաւեր պաշտպանութիւն կը փորձէին աջակցութեամբ լուսարձակներու եւ թնդանօթներու։

Օդանաւային ամենամեծ արշաւն էր այս, փորձելու համար Լոնտոնի պաշտպանութիւնը թշնամի յարձակման մը դէմ։

«Պատերազմ»ը սկսաւ ժամը 6ին, իրիկուան։ «Թշնամի» ռմբիչին յառաջացած օդանաւերը անմիջապէս Լոնտոնի վրայ խոյացան եւ քաղաքին կեդրոնը հասնելով, բաժնուեցան երկու մասի, իւրաքանչիւրը 9 սաւառնակով։ Իրենց նպատակակէտն էր Կայս. Երիտական պալատը, իբրեւ կառավարական կեդրոն։ Ոչ ոք է դիմադրութիւն չեղաւ։ Բայց արտառոց մը յառաջացաւ եւ մուխի ամպ մը բարձրացաւ, օդանաւերու դէմ ուղղուած ռումբ մը պայթելով։ Ռումբերը բազմացան, երբ թշնամի օդանաւերը յառաջանալով, կը պատրաստուէին ռմբակոծել Լոնտոնի ամէնէն խոցելի կէտերը։ Անոնք սաւառնեցան օդանաւային նախարարութեան վրայ եւ յետոյ անհետացան։ Յարձակումը տեւեց 45 վայրկեան։ Արդիւնքը նպաստաւոր կը համարուի յարձակողներուն համար

Միեւնոյն պահուն որ այս ռազմափորձերը կը կատարուէին, երեսփ. ժողովը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կը մերժէր աշխատաւորական երեսփոխաններու պարտաւորքի բանաձեւը՝ ընդդէմ 450 նոր օդանաւերու շինութեան։

Ամէն գիշեր փորձերը պիտի շարունակուին երեք մասերով,— առաջինը եւ վերջինը՝ սովորաբար, իսկ երկրորդը՝ ծանր օդանաւերով որոնք յատկապէս շինուած են գիշերային ռմբակոծութեան համար։ Պիտի փորձուին պաշտպանութեան այն բոլոր միջոցները որ անփոխարինելի են քաղաքացիներու համար։ Ռազմափորձերու կը մասնակցին նաեւ բազմաթիւ կամաւորներ. ծովափնեայ կամաւոր խումբերէն կազմուած են հետադօտիչներ, որոնց մէկ մասը կը հետապնդէ «Թշնամի» օդանաւերը եւ լուր կու տայ կառավարութեան, մէկ մասը ի հարկին թնդանօթներ եւ հրասանդներ կը գործածէ, ուրիշ մաս մը պաշտպանութեան միջոցներ կը ցուցնէ քաղաքացիներուն։ Այս կամաւորները դիրք բռնած են գաւիթներու մէջ եւ բլուրներու վրայ եւ կապ են պահած՝ հեռախօսով հաղորդակցելու կառավարական ուժերուն։

Ֆրանսայի օդանաւային ռազմափորձերը կը սկսին այսօր, չորեքշաբթի, Լիոնի մէջ, լայն տարածութեան մը վրայ։ Պիտի մասնակցին նաեւ Կրընոպլի եւ Կափի շրջանները։ Արդէն իսկ՝ հրահանգ տրուած է բազմաթիւ գործատուներու՝ որպէսզի պակսեցնեն եւ կարգ մը կէտերու վրայ բոլորովին ծածկեն ելեկտրական լոյսը, յարձակման գիշերը։

Այս առթիւ, համայնավարները թռուցիկներ եւ ազդեր ցրուած են, որպէսզի բանուորները չմասնակցին ռազմափորձերուն։ Ազգայնական մամուլը կը պահանջէ խիստ միջոցներ ձեռք առնել համայնավարներուն եւ ընկերվարականներուն դէմ

Արդի ռմբաձիգ օդանաւերը կրնան 1000 — 2000 լիպրա ծանրութեամբ ռումբ առնել 300 — 600 մղոն հեռաւորութեամբ, ժամը 150 մղոն արագութեամբ։ Արդ, Ֆրանսայի որ եւ է մէկ մասը սահմանագլուխէն 200 մղոն միայն հեռու է, ուրեմն ամբողջ երկիրը վտանգի տակ է։ Իսկ միւս կողմէ, տակաւին չկայ միջազգային պայմանագիր մը՝ քաղաքային բնակչութիւնը օդային ռմբակոծութեան դէմ պաշտպանելու համար։ Պատերազմի ատեն ամէնէն աւելի վտանգուած են մեծ քաղաքները, գործարանները եւ երկաթուղիի կայարանները։

ԱՆԳԼԵՒԹՈՒՐՔ ՄԻՋԱԴԷՊԸ ԿԸ... ԹԱՂՈՒԻ

Կիրակի օր արարողութիւն մը կատարուեցաւ Տէր Գուրնէյի աղէւ (Իզմիր), ի յիշատակ այն անգլիացի սպային որ սպաննուած էր Թուրք ժանդարմներու կողմէ։ Կը մասնակցէին երեք անգլիական մարտանաւեր եւ թրքական թորփիլահալած մը։ Թուրքերը ծաղկեպսակ մը նետեցին ծովը, համաձայն ընկալեալ սովորութեան։

Մարաջախտ Լիօթէ ծանր հիւանդ

Մարաջախտ Լիօթէ, որ տկար էր տարիէ մը ի վեր, թոքատապի բռնուեցաւ յանկարծ։ Վիճակը այնքան ծանր էր որ հաղորդութիւն առաւ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԳԵՑԷ՛Ք, ՏՂԱՔ

Կարդացի՛, կարդացի՛։ Եւ երգելով կանչեցի, խօ՛թն անգամ․

Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
Մեր պապիկը ցնդե՛ր է։

Չէ՞ք հաւատար։ Մեր եւայլնապատիւ բանաստեղծը շարունակելի նոր յօդուածով մը դարձեալ սկսաւ վերլուծել հայկական քառսը, եւ, այս առթիւ, Հալէպի քահանային սպանութեան մասին գրելով, կուզայ աւելցնել թէ ոճրագործը... Դաշնակցական է։

Երկու փաստ ունի, շա՛տ զօրաւոր․

1.— Հալէպի քահանային սպանութեան օրերուն Դաշնակցականներուն երեսին վրայ տխրութիւն չէ տեսեր ամենայն *լրվանթէններու* բանաստեղծը։

2.— Խենթերու օրկանը այդպէս է գրեր, (չեմ ուզեր անունը տալ այդ թերթին, չուզելով *բէքեամ* ընել այդ փսխուկներուն)։

Զարմանալի ոչինչ կայ,— ռամկավար բոլոր թերթերն ալ թղթակցութիւններ տպեցին այդ սպանութեան առթիւ. քահանային սպանութեան պատճառները որոշակի ցոյց տուին, (մարդասպանն ալ մէջտեղն է), ամենայն *լրվանթէններու* բանաստեղծին այցետոմսային բէ՛րթն ալ Հալէպէն դրկուած թղթակցութիւնով մը ոճիրին պատմութիւնը մանրամասն գրեց, բայց մեր ծերուկը չի հաւատար իր թերթին գրածին եւ իրենց քարիծաղիկ թղթակիցներուն, այլ կը հաւատայ փսխուկի գրածին, պարզ այն պատճառով որ այդ փսխուկին գրածը հակադաշնակցական է։ Ահա թէ ինչո՛ւ, այս երեւոյթին առջեւ, իմ յիշողութեանս մէջ կը սկսի արձագանգել հին երգ մը․

Մեր պապիկը ունէր մի թոռ,
Նա նրան սիրեց։
Թոռնիկ կերաւ պապիկին լոռ,
Նա նրան սպանեց։
Սպանածին նա թաղեց,
— Մեր պապիկը ցնդե՛ր է...
Մեր պապիկը ունէր մի թոռ,
Նա նրան սիրեց։
Թոռնիկ կերաւ պապիկին լոռ,
Նա նրան սպանեց։
Սպանածին նա թաղեց,
Քարի վրէն էլ գրեց.—
Մեր պապիկը ունէր մի թոռ,
Նա նրան սպանեց։
Թոռնիկ կերաւ պապիկին լոռ,
Նա նրան սպանեց։
Սպանածին նա թաղեց,
Քարի վրէն էլ գրեց.—
Մեր պապիկը

Չի՛ վերջանար, սիրելի ընթերցող, չի՛ վերջանար։ Այսպէս ալ Ռամկավարներուն պատմութիւնը, կամ ամենայն *լրվանթէններու* բանաստեղծին ամբաստանութիւնը թէ՝

Դաշնակցութիւնն է որ կը կատարէ բոլո՛ր բոլո՛ր սպանութիւնները։

Ինչէ՞ն գիտէ, մեծանուն *լրվանթէ*նը.—

Վասնզի Դաշնակները չեն... մամայանար, կեղծաւորի պէս չեն լար ողբար, ինչպէս ռամկավար բանաստեղծները, բարեկամ՝ Հայաստանի եւ... Բարեգործականի. Հօկին ու... բանկային։

Ի՞նչ կը մնայ ինծի ընել, այսպիսի ամբաստանութիւններու առթիւ.

— Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
— Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
— Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,
— Մեր պապիկը ցնդե՛ր է,

ԱՐԱԶ

Լեհաստանի աւերիչ հեղեղումները

Վերջին լուրերու համաձայն, Վիսթուլա գետին յորդումը կը շարունակուի, սպառնալով նոյնիսկ Լեհաստանի մայրաքաղաքին՝ Վարշաւայի, որ ունի աւելի քան մէկ միլիոն բնակիչ։ Շատ մը արուարձաններ ողողուած են արդէն։ Նիւթական կորուստը կը հաւասարի Լեհաստանի պետական եկամուտներուն գրեթէ կէսին. Միայն արջառի կորուստը կը հաշուեն 250 միլիոն ոսկի։ Միեւնոյն ատեն անձրեւ կը տեղայ ջրհեղեղի պէս, չափազանց դժուարացնելով օգնութեան գործը։

Օգնութեան համար հերոսական ջանքեր կը թափեն լեհ արիները (սկաուտ), ուսանողները եւ զինուորները, վտանգելով իրենց կեանքը։ Աւելի քան 200,000 հոգի անպատսպար կը մնան։ Բազմաթիւ մարդոց հետ խեղդուած են նաեւ 40 մանուկներ, մեծ մասամբ մանչ եւ աղջիկ հովիւներ որոնք յանկարծակիի եկած էին արօտավայրի Կալիցիոյ լեռներուն մէջ։ Վարչապետը անձամբ գնաց աղէտեալ վայրերը, եւ վերադարձին հաղորդեց թէ 50,000 բնակարաններ զրկուած են ապրուստի միջոցներէ։ Հունձքերը եւ անասունները փճացած են հարիւրաւոր քառակուսի մղոն տարածութեան վրայ։ Վարչապետը հանգանակութիւն բացաւ 5000 զլոթիով (1000 տոլար), իսկ կառավարութիւնը 100.000 տոլար յատկացուց անմիջական օգնութեան համար։ [illegible] յայտարարուած է գիւղական շրջաններու մէջ։

Միեւնոյն ատեն անծանօթ համաճարակ մը ծագած է, աւելի ծանրացնելով կացութիւնը։

ՊՈՒԼՂԱՐԻԱՆ ԱԼ ՃԱՆՉՑԱՒ Խ. ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պուլկարական կառավարութիւնը հաղորդեց Պ. Լիթվինովի թէ Պուլկարիա որոշած է պաշտօնապէս ճանչնալ խորհրդային իշխանութիւնը եւ թէ մօտերս դիւանագիտական ներկայացուցիչ մը պիտի նշանակուի Մոսկուայի համար։

Վարչապետը եւ օրուան տագնապը

Պ. Տումէրկ Փարիզ վերադարձաւ երէկ եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեց, տագնապը լուծելու համար։ Կէս օրին իր քով կանչեց Պ. Թարտիէօ, յետոյ Պ. Էրիօ, իսկ իրիկուան նախագահեց նախարարական խորհուրդին։

256 հոգի մեռան տաքէն

Տաքը զարհուրելի համեմատութիւններ առած է Մ. Նահանգներուն մէջ։ Արդէն իսկ արեւահար մեռած են 256 հոգի։ Մասնագէտներ կը հաւաստեն թէ այսպիսի տաք տեսնուած չէր 40 տարիէ ի վեր։ Բազմաթիւ անասուններ սատկած են անօթութենէ եւ ծարաւէն, իսկ հունձքերը խանձուած՝ ահագին տարածութեան վրայ։ Ջերմաչափը 45 աստիճան կը ցուցնէր յուլիս 21ին։ Տեղ տեղ 38էն վար չէ իջած, 32 օրէ ի վեր։

«Թիւ 1 ժողովուրդի թշնամին» սպաննուեցաւ

Շիքակոյի ոստիկանութիւնը վերջապէս յաջողեցաւ գտնել եւ սպաննել նշանաւոր չարագործ մը, Ժոն Տիլինկըր, որ ահ ու սարսափ կը տարածէր ամիսէ մը ի վեր

Տիլինկըր իր դասակարգին յատուկ սինեմա մը գացած էր երեքշաբթի գիշեր։ Նախապէս լուր առնուած ըլլալով, 15 ոստիկաններ դիրք բռնած էին սինեմային առջեւ։ Չարագործը կը պատրաստուէր ինքնաշարժ նստելու, երբ ի–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՓԻԷՐ ԼՕԹԻԻ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ...

— օօ —

Պատկերազարդ պատմութիւն

Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակի բաղմանդամ պատուիրակութիւնը, հազիւ ոտք դրած Պոլսոյ քարափը, ահա կը սկսի անխուսափելի հետագիրներն ու յօդուածները, ուղղուած Ֆրանսա, թերթերուն, եւ մասնաւորապէս պաշտպանողական Le Petit Marseillais որ ինչպէս նախորդ յօդուածով գրած էի, ժամանակէ մը ի վեր ինքզինքը նուիրած է Թրքանպաստ քարոզչութեան։

Ֆրանսական պատուիրակութիւնը գիմաւորելու եւ պատուասիրելու համար կազմուած էր մասնաւոր մարմին մը, գլխաւորութեամբ Պոլսոյ Թուրք Առեւտրական Սենեակի նախագահին, քաղաքապետին, նահանգապետին ներկայացուցիչին, Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին, եւ թթու քէմալական ու ամբոխավար «Միլլիյէթ»ի խմբագրին.

Կը կազմակերպեն հազար ու մէկ գիշերները յիշեցնող արեւելեան խրախճանքներ, գինարբուք։ Եւ երեւակայեցէք, որ գաղջ հոգեբանութեամբ հինցած Եւրոպացին, որ բացարձակօրէն անհաղորդ է Արեւելքցի ներքին ապրումներուն, հոգեբանութեան եւ նիստ ու կացին, ինչպիսի՛ տրամադրութիւններով պիտի բաժնուի այդ գինարբուքի սեղանէն, եւ ինչպիսի՛ գրական երեւոյթներով պիտի կապապարէ իր մտածումը...

Վարպետ են Համիտի թոռները այս գետնի վրայ։ Տեղ մը, երբ պէտք է սառնասրտութիւն ընել, կը պատեան իշխանական ամբարտաւանութեամբ. Ուրիշ տեղ մը, երբ մասնաւոր ընեւ եղած անտրակելի աւերումներն ու արեան խրախճանքները, կ'ուրանան ամենայն չնականութեամբ, մէկ բառ զուշ չըրգելով երեսից, «ա–ճայիպ...»։ Իսկ երբ տեղ մըն ալ, պէտք է տրամադրութիւններ ստեղծել, միտեր շարժել, եւ հեռաւոր նպատակներ հետապնդել, կը կազմակերպեն գինարբուքի սեղաններ եւ ասոր հետ անբաժանելի պորտախաղերու ցուցադրութիւնը, որպէսզի նէլ օտարական հիւրը, գրաւաշրջիկը, իր հոգւոյն խորը կը սնուցանէ բացատական տրամադրութիւններ, խեղդէ գինիի փրփուրներուն, եւ բռնազբօսիկ եւ աժան ժպիտներու հեղեղին մէջ։

Այսպէս էին մեր մէհմէտճիկները երէկ, եւ այսպէս են հիմա։ Միայն այն տարբերութեամբ որ ցուցադրուած այս պատկերազարդ խեղկատակութիւնները աւելի նրբացած են եւ աւելի կատարելագործուած։

⁂

Արդէն, Պոլսոյ Թուրք Առեւտրական Սենեակի մէջ կը հիւրասիրուին ֆրանսական պատգամաւորութեան անդամները։ Արարողութեան ներկայ կ'ըլլան Պոլսոյ ֆրանսական գեսպանը, ֆրանսական գաղութի անդամները, խուժանավար Թուրք մամուլի ներկայացուցիչները, եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ։ Բաժակաճառեր կ'արտասանուին, փառաբանելով Թուրք Ֆրանսական «անքակտելի եւ ջերմագին եղբայրակցութիւնը»։ Եւ բնական է չեն մոռնար անխուսափելի «Կազի փաշային» եւ «Ճկուն» գիւանագէտ Ըսմէթի կենացը եւս պարպել բաժակներ, տաք–տաք խօսքերով։

Յաջորդ օրը Ֆրանսական գաղութը, գլխաւորութեամբ Ֆրանսական դեսպանին, կը փոխադարձէ եղածը, Թօքաթլեանի շքեղ պանդոկին մէջ։

Հիւրերը առաջնորդութեամբ Թուրք գրողի մը, կ'այցելեն «Թոփ գափի»–ները, Տոլմա Պաղչէի պալատը, Այա Սոֆիայի մզկիթը եւ այլ պատմական վայրեր, յաջորդ օրը մեկնելու համար Էնկիւրի։

Եւ Էնկիւրիի մէջ ալ, նոյն շռայլ ցուցադրութիւնները կ'ըլլան։ Գինարբուք, նուագ եւ կեր ու խում։ Փոխադարձ պաշտօնական այցելութիւններ։ Ֆրանսական պատգամաւորութեան նախագահը, Գ. Ֆէլիքս Փրաքս կ'այցելէ վարչապետ Ըսմէթին, ելեւմտական գործավարութեան, և գովքը կը հիւսէ Ֆրանսական հանրապետութեան դատեր՝ Թուրք երիտասարդ հանրապետութեան շրջահայեաց եւ կորովի նախագահ Կազի Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի »։

Եւ այս առթիւ, Le Petit Marseillais մասնաւոր թղթակիցը, Գ. Լէօն Գանքալ, որ մաս կազմած էր այս պատգամաւորութեան, բառ չի գտներ իր հիացումը արտայայտելու համար։ Անտարկելով պիրենք առաջնորդող Թուրք գրողին, կարծես անակնկալի եկած, շուարած կը գրէ Պոլսէն ղրկուած թղթակցութեան մը մէջ. «Ֆրանսացիի մը համար շատ յուզիչ է տեսնել Թուրքեր, որոնք ֆրանսերէն կը խօսին, ֆրանսերէն խօսիլ կը սիրեն եւ կը ճանչնան Ֆրանսան »։

Ա՜հ, քաղցենի թղթակից, այս ի՜նչ շռայլաբանութիւն, այս ի՜նչ ուշացած հիացում ու գնահատանք։ Մ՛ուր էիք, երբ մենք « արեւմտեան քաղաքակրթութեան ջահակիրներս Արեւելքի մէջ» Ֆրանսական կաղապարին վրայ կը ձեւաւորէինք մեր ամբողջ գիրն ու գրականութիւնը, երբ դպրոցներու մէջ սիրական տեղ կը գրաւէր Ֆրանսերէնը, երբ անդին ազէտ Մէհմէտճիկը, հարիւրին իննսուն իրենց գիրերն իսկ չէին ճանչնար։

Ա՜հ, չէ՞ք յաեր, չէ՞ք յսեր անուշ ու սեւ աչքերով Հայորդիները, որոնք մեր միրթին խմբագրատան պատերուն տակ Ֆրանսերէն կը ճռուողեն։

Սակայն ի՜նչ առաքինութեամբ հոն գացին, քաղաքական եւ տնտեսական ի՞նչ թաքուն հաշիւներով, դժուար է ըսել, քանի որ եղած այցելութեան մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին.

Սակայն, շատ բնորոշ են այն յայտարարութիւնները, զորս բրաւ Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակի նախագահ Գ. Ֆէլիքս Փրաքս, Պոլսէն եւ Էնկիւրիէն վերադարձին, իրեն ներկայացող լրագրողներուն։

Եւ աւելի կարեւորն այն է, որ վերջ որ, Պոլսէն Էնկիւրի, Էնկիւրիէն Պոլիս, կատարուած երեթեւեկն եւ բանակցութիւնները, իրենց բոլոր մանրամասնութեամբ, հաղորդուեցան Փարիզ, արտաքին նախարարութեան, նոյն ինքն Գ. Ֆէլիքս Փրաքսի բերնով։

Սակայն մտիկ ընենք Գ. Լէօն Գանքալը, եւ Ֆէլիքս Փրաքսը, իրենց ճամբորդութեան անմիջական նպատակներուն մասին։

Այսպէս, Le Petit Marseillais խմբագրութեան ընդհանուր քարտուղար, Գ. Լէօն Գանքալ, վերադարձէն առաջ, Պոլսէն երկար թղթակցութիւն մը գրկած էր այս ճամբորդութեան անմիջական նպատակներուն եւ հետանկարներու մասին։ Ցապաւելով բոլոր քաղաքական արտայայտութիւններն եւ ուշացած հիացումները, կ'ամփոփեմ իր միտքերը։

Գարգելէ յետոյ երկու երկիրներու միջեւ յառաջ եկած առեւտրական պաղութիւնը եւ անոր հետեւանքները, վեր կը հանէ Առեւտրական Սենեակի պատգամաւորութեան Պոլիս եւ Էնկիւրի տարած աշխատանքին կարեւորութիւնը, եւ կարգ մը որոշեալ թելադրութիւններէ վերջ, հետեւեալ գուրգուրալից յայտնութիւնները կ'ընէ.

«Թուրքիոյ դէմ տնտեսական պատերազմ յայտարարելու չէ։ Մեր մինչայժմեան բռնած ընթացքը շիտակ չի–տակ հոն կը տանի մեզ»։

«Թուրքիոյ մէջ Ֆրանսայի դիրքը ճշդուած է ուելի քան երբեք. Զայն ճշդած են պատմութիւնը, մշակոյթը, բարեկամութիւնը»։

«Ֆրանսացիի մը համար, շատ ու շատ յուզիչ է տեսնել Թուրքեր, որոնք ֆրանսերէն կը խօսին, Ֆրանսացիները կը սիրեն, եւ Ֆրանսան կը ճանչնան։

Նոյն իսկ Ֆրանսա չեն եղած, սորված են մեր լեզուն դպրոցներուն մէջ, եւ չեն մոռցած։

Ֆրանսայի համար, բարեկամելի երկիր չէ Թուրքիան։

Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակին պատուիրակութիւնը մոռցաւ վերջնականօրէն այդ բացակայութիւնը։

Մեր պատուիրակութեան նախագահը, Գ. Ֆէլիքս Փրաքս, իր սիրալիր, շրջահայեաց, եւ տաք խօսքերով, շատ լաւ եւ մեծ ծառայութիւն մը մատոյց Ֆրանսայի։ Եւ առաւելապէս Մարսէյլ քաղաքի, Թուրքին սրտին խօսող քայլերով.

Պոլսոյ աղքատներուն համար, Մարսէյլի առեւտրական Սենեակի անունով, կարեւոր գումար մը նուիրեց։ Եւ մէկը Էնկիւրիէն միւսն ալ Պոլսէն երկու աղքատ եւ ուշիմ բուրք ազգաբնակչութեան երկու տարի ուսանելու համար Մարսէյլի ... բարձրագոյն վարժարանին մէջ, յանձնեց թոշակներ։

Այս համբերութիւնը, ապացոյց մը եղան Թուրքերուն համար, թէ Ֆրանսացիները, իրենց սկսած վերաշինական եւ հսկայական գործին հանդէպ անտարբեր չեն եւ կը հետաքրքրուին. Նոյն իսկ անոնք պատրաստ են, համագործակցութեան եւ փոխադարձութեան հիմերուն վրայ ֆրանսական համբակութեան եւ իր դուստրին՝ բուրք երիտասարդ հանրապետութեան միջեւ. Նոր կապեր հաստատելու։

Սակայն, խեղդելով մեր զգացումները, լսենք նաեւ պատուիրակութեան նախագահ Գ. Ֆէլիքս Փրաքսը.

— «Մեր Թուրքիա ճամբորդութիւնը երկու նպատակով էր. մեր առաջին մտահոգութիւնն էր Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ առեւտրական դաշնագիր մը պատրաստել, եւ երկրորդ ասոր զուգընթաց, համակրանքի զգացումներ առաջացնել։

Մեր նպատակն էր նաեւ, երկու երկիրներու միջեւ գոյութիւն ունեցող ... յարաբերութիւնները հարթել.

Անմիջապէս յաւելեմ որ, Պոլիս ըլլայ թէ Էնկիւրի, հանդիպեցանք սիրալիր եւ սրտաբուխ ընդունելութեան, Թուրք վաճառականութեան ներկայացուցիչներուն, եւ անոնց հետ անկեղծօրէն շօշափելով զանազան խնդիրներ, Թոյլ տրուեցաւ մեզի այլեւայլ կէտեր պարզել անհրաժեշտ յստակութեամբ եւ անկեղծութեամբ։ Կրնամ վստահեցնել ձեզ, որ մեր նշմարած կարգ մը դժուարութիւնները չպիտի կրկնուին։

Բայց կարգադրուելիք ամենամեծ հարցը մեր բաժնեցուցակի (քօնթէնժանթըման) չափաւորումն եւ անոր փոխարէն, մեր կարգ մը արտադրութիւններուն վրայ, Թուրքիոյ վրայ դրուած արգելումի հաւասարող մաքսային տուրքին մեղմացումն է։

Այս հարցին շուրջ, Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի մէջ, վեց նիստեր ունեցանք, ուր պարզեցի մեր վաճառականներուն ցանկութիւնները.

Շուտով Փարիզ պիտի մեկնիմ արտաքին գործերու եւ Առեւտրական նախարարութիւններու մօտ դիմումներ կատարելու։ Եւ արդէն, այսօր իսկ, անոնց պիտի ղրկեմ մանրամասն տեղեկագիրներ, զորս վերջերս ծովային ճամբորդութեանս ընթացքին պատրաստած եմ։

Թուրքիան լծուած է հիանալի վերականգնումի մը։ Զայն ղեկավարողը, ինչպէս ամէնուն ալ կարծիքն է, հանճար մըն է։ Զայն չճանչնալ, եւ անոր ծրագրին չօգնել խոշոր սխալ մը պիտի ըլլար։

Առանց Մուսթաֆա Քէմալի որ իր եռանդին եւ կորովին մասնակից ըրաւ իր շուրջիններն ու հայրենակիցները, ի՞նչ պիտի ըլլար այդ երկրին վիճակը։

Այս վերականգնումը իր չօշափելի դժուարութիւնները ունի անշուշտ. Տնտեսական աղբիւրները այդ երկրին գծած հսկայ ծրագրին չեն համապատասխաներ։

Բայց անոր կենսատու ուժը կրնանք չափել, երբ կը տեսնենք թէ 20,000 հոգիէ եւ Պոլսէն 15 ժամ հեռաւորութիւն ունեցող գիւղաքաղաք մը, 100,000 հոգիով, պալատներով, լայն պողոտաներով եւ անբացատրելի պարտէզներով, հրաշալի քաղաք մը կը դառնայ։

Թուրքիոյ մեր բարեկամներուն բացատրեցի թէ, քանի որ, այդքան բնական աղբիւրներ գոյութիւն ունին, շատ եւ աւելի խոհեմութիւն պիտի ըլլար, ճիգերը կեդրոնացնել հողին վրայ եւ հողին տակ, փոխանակ իրենց անտեսութիւնը ակարացնող եւ անօրոշ արտադրութիւններ ունեցող տեղական հաստատութեան զարգացման ուժ տալու։

Բայց այս երեւոյթը, մեր ազգային հպարտութեան ամենամեծ արժանիքներէն մէկն է, կ'ըսեն Թուրքերը ինծի։

Մենք կ'ուզենք ցոյց տալ, կ'ըսեն Թուրքերը, թէ կրնանք մեր պէտքերուն մեծագոյն մասին հասնող ճարտարարուեստական ժողովուրդ մը դառնալ, եւ համաշխարհային շուկային վրայ, մեր ցարդ չճանչցած դիրքերը գրաւել։

Դարերէ ի վեր Պոլսոյ մէջ հաստատուած ֆրանսական գաղութը, այս ձեւափոխութեան մէջ, անձնական շահերու մտավախութիւնը ունի։ Շատ բնական զգացում մըն է, բայց պէտք է նկատի ունենալ որ, այս նոր Թուրքիոյ մէջ, օտար շահեր ալ կան։ Եւ պէտք է որ մենք Թուրքիոյ ժողովուրդին Ֆրանսայի հանդէպ տածած խոր

ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

»»»·«««

Յունիս 16ի նուագահանդէսի առթիւ Գ. Ալեմշահի գրած թղթակցութիւնը վիճաբանութեան նիւթ առած էր իր եւ Գ. Սուրէն Գալճեաճեանի միջեւ։

Արուեստագէտի մը անշուշտ անպատշաճ է իր ձեռնարկին պաշտպանութիւնը ստանձնել, որովհետեւ իր խօսքը բեմին վրայ պէտք է ըլլայ միայն։ Բայց նկատելով որ լուսաբանուելիք կէտերը ընդհանուր բնոյթ ունին եւ կրնան պատշաճիլ բոլոր նուագահանդէս կազմակերպող երգահաններուն, առիթ սեպեցի սոյն գրութեամբ տեսութիւններ պարզելու, որոնցմէ կրնան օգտուիլ նաեւ կարգ մը քննադատներ.

Ենչպէս որ ամենայետին նպատակն իսկ չունիմ ինքզինքս պաշտպանելու, որուն պէտքը չեմ զգար։ Կ'ուզեմ օգտակար ըլլալ եւ սխալ ըմբռնումները լուսաբանելով սատարել հասարակութեան երաժշտական հասկացողութեան։

Ամփոփ խօսելու համար ճշդեմ Գ. Ալեմշահի եւ իրեն պէս մտածողներու դժգոհութիւն պատճառած հարցերը։

Ա.— Երգահանի մը անցեալ տարուան նուագահանդէսին մէջ նուագուած կտորներէն ոմանց կրկնութիւնը այս տարուան նուագահանդէսին մէջ։

Բ.— Իրր առաջին ունկնդրութիւն նուագուած կտորներու թուական անբաւականութիւն։

Գ.— Միայլ գնահատութիւն մասնակցող կարգ մը արուեստագէտներու կարողութեան։

Այս երեք հիմնական հարցերը մանրամասնեմ հիմա։

Գ. Ալեմշահ իր մասնանշած առաջին եւ երկրորդ դժգոհութեան մէջ չի պէտքի իրաւունք ստանայ, հարց կուտայ թէ ես իբր նուագախումբի ղեկավա՞ր նուագահանդէս կը սարքեմ, թէ իբր ստեղծագործող երաժիշտ մը («Յառաջ», յուլիս 6)։ Առաջին պարագային ազատ կը թողու յայտագրի կազմութեան մէջ, իսկ երկրորդ պարագային կ'ուզէ ըլլալ խստապահանջ։

Բացատրութիւն.— Երգահաններր առ հասարակ կ'ըլլան նաեւ նուագախումբի ղեկավար, եւ իրենց հեղինակութեան համաձայն կը կազմակերպեն նուագահանդէս որքան որ կամենան։ Հրապարակ կուգամ անոնց հանգամանքին պէս, իմ կարողութեամբ ամէն համեմատութիւն պահելով։ Albert Doyen, Henri Tomasi, Inghelbrecht, կամ Տիրան Ալէքսանեան նկգահան–ղեկավարներ են։ Իրենց կազմած յայտագրին մէջ տեղ ունին իրենց գործերուն քով նաեւ գործ, իրենց գործերուն թիւը յայտագրի մէջ ոբակով և քանակով կախում ունի իրենց տրամադրութիւններէն կամ հնարաւորութիւններէն։ Իմ յայտագրիս վրայ բառ չէր թէ իմ գաղափարով նուագահանդէս կուտամ որ կ'ըսեն Festival, այլ ըսեր էի՝ յատկապէս նուագախումբի նուագահանդէս։ Առաջին պարագային իմ բաժնի... պատասխանատու գիրքը պիտի գտնուէի անշուշտ, իսկ երկրորդ պարագային ոեւէ պայմանադրութեան տակ չեմ գտնուիր յայտագրի կազմութեան մէջ. եւ այս կէտ կէտերով յատաջիկային արժէքաւոր չէ ինծ նուագահանդէս մը տալ. ինծմէ ոչ մէկ կարող պիտի ... Հարցը որոշ է եւ փակուած։

Անդրադառնալով անցեալ ... ունկնդրուած կտորներու կրկնութեան այս տարի, Գ. Գալճեաճեան յատկապէս պատասխանած էր «Յառաջ»ի յունիս թիւով։ Ոթէ բաւական չէ ... գած՝ պարզեմ.—

1.— Ունկնդրողներուն կամ Գ. Ալեմշահի ճաշակը այնքա՞ն բարձր է, շուրջ տարի մը առաջ լսուած ... տարի մը կրկնութիւնը եւ կամ յա... գոյն ըմբռնումի մը համար ... տակար չէ՞ այս վերլուծումը, ... ջապէս նոր ունկնդիրներ չկայի՞ն տարի, որոնց համար նորութիւն էին անոնք։

2.— Եւ, մենք, հայ երգահաններս, երբ կարելիութիւն չունինք ... ուժերով եւ կամ ուրիշ նուագահանդէսներու մէջ ալ լսելի ընել մեր գործերը եւ մեր իսկ միջոցներով միայն որ լսելի պիտի ըլլան անոնք, մեր շահը չէ՞ պահանջեր որ ... նուագահանդէսով որ կրկնենք անոնց մէ ոմանք, թարմացնելու համար անոնց ունկնդրութիւնը։ Կարծեմ ... պարզ է։

Անցնիմ հիմա երկրորդ դժգոհութեան. այն է՝ իբր առաջին ունկնդրութիւն տրուած երկու կտորներու անբաւարարութեան (Իրիկնամուտ, Ցայգաթիթեռներու պարը)։

Գ. Ալեմշահ իր 6 յուլիսի յօդուածին մէջ չ'ներքեր թէ անոնց նուագումի պահուն սրահին մէջ չէր. եւ ... գնեմ որ սրահէն դուրս կը գտնուէր, հետեւաբար չէր լսած։

Եւ քանոնք անուանեց «էսքիզներ» (աւարտված.... իրն է)։ Հաւանաբար երաժշտութեան մէջ այս բառին ... մասին ալ չի գիտեր, եւ գանոնք ... պատութեան դրաւ «գործերու» հետ, միշտ այն պատճառաւ որ այս վերջինները աւելի երկար են տեւողութեամբ, բաւ որում քննադատին ... մար ոբակն ու քանակը բնաւ յարաբերութիւն չունին։ Թող ներուի ինծ ... դրադառնալ թէ խօսքը Իրիկնամուտի, Ցայգաթիթեռներու պարի եւ ասոնց կարգին Հավին համար եւ որոնց յաջողութիւնը կախում ... միայն իրենց չափաւորելու տեւողութենէն։

Օրինակ առնելով Շօփէն ու ... ներ, առաջիններն կտորները անհամատօրէն կարճ եւ պարզ են ... կարողին Տարիներու ընթացքին սակայն քննադատները չեն ... թէ ո՞րն է մեծ երաժիշտը, երկար ալ գործը մեծ, այլ անբաղդատելի ըլլալու համար։

Գնահատման այս բաժնին մէջ ... գնեմ նաեւ հետեւեալ հիմնական ... տերը։ Միայլ եւ կողմնակալ ...

եւ անկեղծ համակրանքին շնորհիւ, գեռ մեր ունեցած նիւթական եւ բարոյական առանցնաշնորհեալ դիրքերը շահինք եւ նոյն իսկ զարգացնենք։

Ահա այս զգացումն է, որ ուզեցինք լաւագոյնս ցոյց տալ։

Եւ թերթերը, սխեմակ առ սխեմակ լեցուցին այս յայտարարութիւնը, իսկ մրցանիշը կոտրեց Լը Փըթի Մարսէյէ, եւ իր երեկոյեան տպագրութիւնը՝ Լը Սօլէյ։

Լը Փըթի Մարսէյէ այնքան առաջ գնաց, որ պատկերազարդեց թերթը, Պոլսոյ Միլլիյէթ թերթի կողմէ դրկուած նկարներով։

Շարունակելի։

ՀՐԱՉԵԱՑ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԱՀՈՐՄԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

(1934 ՅՈՒՆԻՍ 14 — ԹԻՒ 2510

»»»··«««

ԽՄԲ.— Մեր ընթերցողները ծանօթ են Թուրքիոյ տեղահանման նոր օրէնքին, որ երեք մասնաւոր շրջաններու կը բաժնէ Թուրքիան, նոր գաղթականներ ընդունելու, ոչ–Թուրքերը տեղափոխել ձուլելու եւ աւելի արագ թրքացնելու առաջադրութեամբ։ Այս օրէնքին գործադրութեան առաջին հետեւանքը եղաւ Թրակիոյ Հրեաներուն եւ Պուլկարներուն տեղահանութիւնը։ Նոյնիսկ վախեր կան Պոլսոյ համար։

Ամէն պարագայի մէջ, օրէնքը ունի բացառիկ նշանակութիւն, եւ անհրաժեշտ կը գտնենք արտատպել ամբողջութեամբ, այնպէս ինչպէս թարգմանուած է Պոլսոյ թերթերուն մէջ։ (Տեղ տեղ ակամայ կը պահենք թրքավարի հայերէնը...)։

Օրէնքը Էնկիւրիի պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ 1934 յունիս 21ին (թիւ 2733).—

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Զետեղման շրջանները

Յօդ. 1.— Թուրքիոյ մէջ Թուրք մշակոյթի հետ կապուած բնակչութեան ցրւած կերպով կարգաւորելու (օթուրուշ վէ եայըլըշ) այս օրէնքին յարմարցնելով կարգադրելու, գործը Գործավարներու Խորհուրդին կողմէ պատրաստուելիք ծրագրի մը համաձայն՝ յանձնուած է Ներքին գործավարութեան։

Յօդ. 2.— Ներքին գործավարութեան կողմէ պատրաստուելիք եւ Գործավարներու Խորհուրդին կողմէ վաւերացուելիք քարտէսին համաձայն, Թուրքիա երեք տեսակ շրջաններու կը բաժնուի զետեղման տեսակէտով.

ԹԻՒ 1 ՇՐՋԱՆԸ կը ներկայացնէ այն վայրերը ուր անհրաժեշտ կը համարուի խտացնել թրքական մշակոյթի տէր բնակչութիւնը։

ԹԻՒ 2 ՇՐՋԱՆԸ կը ներկայացնէ այն վայրերը ուր պիտի փոխադրուին եւ տեղաւորուին թրքական մշակոյթը իւրացնելու սահմանուած բնակչութիւնը։

ԹԻՒ 3 ՇՐՋԱՆԸ կը ներկայացնէ այն վայրերը որ կրնան պարպուիլ առողջական, տնտեսական, մշակութային, քաղաքական, զինուորական եւ կարգապահական պատճառներով եւ որ արգիլուած են բնակութեան եւ զետեղման համար։

Ժամանակի ընթացքին ծագելիք պէտքին համաձայն, Ներքին գործավարութեան առաջարկին վրայ, վերոյիշեալ զետեղման շրջաններու քարտէսին վրայ կրնան փոփոխութիւններ կատարուիլ Գործավարներու Խորհուրդին որոշմամբ։

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Գաղթականներու եւ ապաստանեալներու ընդունելութեան պայմանները

Յօդ. 3.— Թուրքիոյ մէջ հաստատուելու (եէրլէշմէք) նպատակով, արտասահմանէն անհատաբար կամ հաւաքաբար Թուրքիա գալ ուզող Թուրք ցեղէ հաստատուն բնակութեան առանց (մէսքիւն) եւ վաչկատուն կամ վբտարանդի (կէօչէպէ) անհատները եւ աշիրէթները եւ Թրքական մշակոյթին յառուկ հաստատուն բնակութեան առանց անձերը, այս օրէնքին տրամադրութեանց համաձայն կ'ընդունուին, Ներքին գործավարութեան հրամանով։ Ասոնց գաղթական (մուհաճիր) կ'ըսուի։ Գործավարներու Խորհուրդին որոշումով կը ճշդուի թէ որո՞նք եւ ո՞ր երկիրներու ժողովուրդները կրնան Թուրք մշակոյթին յառած նկատուիլ։

Ոչ թէ տեղաւորուելու նպատակով, այլ հարկադրութեան մը բերմամբ առժամաբար բնակելու համար Թուրքիա ապաստանողներուն ապաստանեալ (միւլթէճի) կ'ըսուի։ Գաղթականի գործողութիւն կը կատարուի այն ապաստանեալներու նկատմամբ, որոնք 4րդ յօդուածին մէջ յիշուած հանգամանքները չունին եւ գրաւորապէս իրենց գտնուած տեղին կառավարութեան կը յայտնեն թէ կ'ուզեն Թուրքիոյ մէջ հաստատուիլ։ Իսկ միւս ապաստանեալներու համար, հայրենակցութեան օրէնքի (վաթանտաշլըգ գանունը) տրամադրութիւնները կը գործադրուին։

Ներքին գործավարութիւնը գաղթականներուն եւ ապաստանեալներուն ընդունելութեան միջոցները ճշդող հրահանգ մը կը պատրաստէ։

Որո՞նք չեն կրնար ընդունուիլ Թուրքիա իբր գաղթական

Յօդ. 4.— Իբր գաղթական Թուրքիա չեն ընդունիր՝ ա) Թրքական մշակոյթին չյարողները, բ) անիշխանականները, գ) լրտեսները, դ) վաչկատուն գնչուները, ե) երկրէն դուրս հանուածները։

Տարափոխիկ հիւանդութիւններէ վարակուածները ուղղակի կառավարական հիւանդանոցները ղրկուելով, ձրիօրէն կը դարմանուին։

Դաշնագրով Թուրքիա եկողները

Յօդ. 5.— Մասնաւոր դաշինքի մը համաձայն պարտաւորիչ կերպով Թուրքիա եկողները կ'ընդունուին կնքուած դաշնագրին տրամադրութեանց եւ կառավարութեան կողմէ տրուած որոշմանց համաձայն.

Գաղթականի եւ բուրք հայրենակցի յանձնառութեան թուղթ

Յօդ. 6.— Ա. Գաղթականները պարտաւոր են Թուրքիոյ սահմաններէն ներս մտած եւ կամ փոխադրական միջոցներէ դուրս ելած տեղի ամէնէն մեծ քաղաքային պաշտօնէային արձանագրել տալով իրենց բնտանիքին անդամները, «գաղթականի թուղթ» (մուհաճիր քեաղըտը) մը առնել Թուրք հայրենակցութեան մէջ մտնելու յայտարարագիր մը ստորագրել։ Գաղթականի թուղթը առժամեայ անձնական թուղթի տեղ կը բռնէ եւ մէկ տարուան պայմանաժամ ունի

Բ. Իբր գաղթական ընդունուածները, Գործավարներու Խորհուրդին որոշումով, անմիջապէս կը ճանչցուին իբր հայրենակից։ Գաւակները իրենց հօրը եւ մօրը կամ ազգականներուն կապուած կը նկատուին։ Ասոնց ... նողքի կամ ազգականի եկած փոքրիկները Թուրք հայրենակցութեան ... մարին մէջ կ'անցուին, նկատի չառնելով իրենց տարիքը։

Յօդ. 7.— Ա. Թուրք ցեղէ այն գաղթականները եւ ապաստանեալները որ գրաւոր կերպով կը յայտնեն կառավարութենէն զետեղման օգնութիւն չեն ուզեր, ազատ կը ձգուին Թուրքիոյ մէջ իրենց ուզած ... հաստատուելու։ Իսկ անոնք որ կառավարութենէն զետեղման օգնութիւն կ'ուզեն, պարտաւոր են ... տուած տեղերը երթալ։

(Շար.)

քննադատի մը համար հասարակութիւնը նախապաշարել (préjuger) ներկայացուած կամ նուագելիք կտորի մը արժէքին մասին իր վերլուծումը տալով։ Փոքր ծանօթութիւն մը առաջնորդելու համար հասարակութիւն մը կնայի է, բայց մանրամասնելով պէտք չէ ունկնդիրը առիթել որ այսպէս կտորին մէջ ան անպատճառ ինչ կտորին մէջ ան անպատճառ ինչ որ հետեւ գգայ եւ ընդունի այն ինչ որ հետեւ ուզեր է ըսել։ Ունկնդիրը զինակը ուզեր է ըսել։ Ունկնդիրը ինքնաբերաբար պէտք է գգայ այդ տպաւորութիւնները։

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԱԼԽԱՌՆԱԿ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ...

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Սամաթիոյ Ընկերութեան Թրքահայ Օգնութեան Յանձնաժողովի (Թայյարէ Ճէմիյէթի Թիւրք Էրմէնի Տէրնէկի Հէյէթի) ատենապետ Պ. Միսաք Ա. Հէյեթի։ ատենապետ Պ. Միսակ Ա. գարթմանեան եւ անդամներէն Պ.Պ. Վահան Տիգրանեան եւ Գէորգ Մալխասեան այցելեցին Թաղ. ժողովին որ ուխտուն այցելեցին Թաղ. ժողովին որ ուխտու թեամբ տեղեկանալով թէ բախտութեամբ թաղականին սատտանակ մը նուիրել թաղ բաղդակին ստտանակ մը նուէր ձեռնարկուած է, ջերմապէս շնորհաւորեց եւ խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ պատուիրակութեան հետ։

Թաղ. ժողովի խոստացաւ ամէն կարելի աջակցութիւն իր կողմէ Ալեքսանի երկու շրջաբերականներ ղրկել բոլոր Թաղերը Մէկը Պատրիարքի պիտի ուղղէ քարոզիչներուն եւ աւագերէցներուն, յանձնարարելով որ եկեղեցիներուն բեմերէն ժողովուրդին յայտնեն թէ ամէն անհատ նիւթական պարտականութիւն նկատելու է իր բոլորանուէր մասնակցութիւնը բերելու, իսկ Թաղակ. ժողովին կողմէ շրջաբերականներ պիտի գրկուին բոլոր Թաղային մարմիններուն որպէսզի կարեւորութեամբ նկատի առնեն այս որոշումը եւ ամէն ջանք ի գործ դնեն, արդիւնաւորելու համար գայն։

«Ի՛ՆՉ ԻՐԱՒՈՒՆՔՈՎ ԿԸ ԽԱՌՆՈՒԻՆ ՄԵՐ ԳՈՐԾԻՆ»

Պատասխանելով Սոֆիայի Նովօ Վրէմէ թերթին, Ճիւմհիւրիէթի խմբագիրը Ադիւնիթ Տավէր կը գրէ.—

Պուլկար թերթերուն մեր տուած պատասխանը օգտակար եղաւ, որովհետեւ կարգ մը Պուլկարներ վերջապէս բակլան հանեցին իրենց բերնէն, եւ հաստատեցին թէ աչք ունին մեր Թրակիոյ եւ Էտիրնէի վրայ։

Պուլկար մամուլը խիստ գրգռնութեան մը ենթարկուած ըլլալով, պուլկար կառավարութիւնը միայն իր ուզածները գրել կուտայ։ Հետեւաբար, շատ ուշագրաւ է որ այդ կառավարութիւնը թոյլատրած է հրատարակութիւնը Նովօ Վրէմէի այդ յարձակումներուն եւ սպառնալիքներուն, որոնց մէջ կ'ըսուի թէ Թրակիա պուլկարական հող մըն է որ կը հեծէ թրքական գերութեան տակ, եւ թէ Թրակիա այնքան ատեն միայն կրնայ Եւրոպայի վրայ նայող Թրքական պատուհանը մնալ, քանի կը տեւէ թուրք եւ պուլկար բարեկամութիւնը։

Մեր արտաքին գործավարութեան յուրջ ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք այս կէտին վրայ. Պուլկար կառավարութիւնը որ Թուրքիոյ հանդէպ բարեկամութենէ կը ճառէ, ի՞նչպէս կը թոյլատրէ որ գրուի թէ Թրակիա պուլկարական նահանգ մըն է որ կը հեծէ Թրքական լուծին տակ։

Բոլոր ասոնք գրելէ եւ Էտիրնէի ամբացման նման սուտեր գլորելէ յետոյ, Նովօ Վրէմէ այնքան աչքբացութիւն կ'ընէ, որ կը համարձակի պնդել թէ Ճիւմհիւրիէթ կը խանգարէ թուրք եւ պուլկար բարեկամութիւնը։ Պատասխանը պարզ է։ Այդ թերթը գրածին նայելով, բարեկամութիւն չկայ որ խանգարելու խնդիր ըլլայ։

Մենք կ'ըսենք թէ Էտիրնէն եւ Թրակիան պիտի վերաշինենք, Էտիրնէն Թրքութեան պատուհանն է Եւրոպայի վրայ նայող, եւ Սուլթան Սէլիմի մզկիթն ալ յաւիտեան պիտի մնայ իբրեւ Թրքութեան յիշատակարանը Եւրոպայի վրայ նայող։

Իսկ անոնք, կարծես Էտիրնէն եւ Թրակիան Վառնա եւ Փլէվնա ըլլային, կը բորբոքին եւ կը պատասխանեն թէ այդ հարազատ Թրքական հողերը պուլկարական են։ «Նովօ Վրէմէ» կը մոռնայ թէ դարեր անցած են պուլկար Թագաւոր Շիշմանի անկումի շրջանէն ի վեր։

Տարօրինակ է որ ասոնք գրող թերթը տակաւին բարեկամութենէ կը ճառէ։ Կ'երեւի կ'ուզեն որ յանուն բարեկամութեան ծափահարենք իրենց յարձակողական ցանկութիւնները՝ մեր հողերու մասին։ Այս տեսակ բարեկամութիւն կ'ըլլա՞յ, ամկայն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բէյիւլեանի

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Խորհ. Հայաստան կը գրէ (5 յուլիս) —

Քէշիշքէնդի շրջանին մէջ ներկայիս կ'աշխատին միայն երեք բժիշկ, որոնք չեն կրնար հասնիլ շրջանի կարիքներուն։ Քիչ է նաեւ հիւանդապահուհիներու թիւը։ Արփայի բուժակայանը, որ կը սպասարկէ շրջակայ գիւղերու ճահճատենդէ վարակուած աշխատաւորութեան, չունի հիւանդապահուհի մը որ կատարէ անհրաժեշտ ներարկումները։ Եւ գիւղերէն եկած հիւանդները կը վերադառնան իրենց բնակավայրը ընդունայն։

Երկու տարի առաջ որոշուեցաւ շրջանային կեդրոնին մէջ հիմնել հասարակածային հիւանդութեանց բուժակայան մը,— մինչեւ հիմա կը մնայ ծրագիր։ Առողջապահական շրջանային տեսուչ Վարդեան չի հետաքրքրուիր այս ուղղութեամբ։ Ինքը կը կատարէ չորս աշխատանք,— հիւանդանոցին բժիշկն է, շրջուն բժիշկ է, ապահովագրական բժիշկ է, առողջապահական տեսուչ է։ Իր կինն ալ բատանձնած է քանի մը աշխատանք միաժամանակ,— առողջապահական շրջանային տեսչութեան պաշտօնեայ, հիւանդապահուհի, շրջուն բուժակ։

Երկուքը միասին այսպէս լծուած են շատ մը աշխատանքներու, առանց արդիւնք ցոյց տալու։ Այս բոլոր պաշտօններուն համար կը ստանան գատ գատ աշխատավարձ. Մինչ հիւանդանոցը, հիւանդներուն խնամքը ձգուած են բախտին։

Փիշէրները հիւանդներուն մօտ ոչ բժիշկ կայ, ոչ ալ հիւանդապահուհի։

Հիւանդանոցը ունի անհրաժեշտ բոլոր պարէնները,— իւղ, բրինձ, միս, բայց օրինաւոր կերպով չի տրուիր հիւանդներուն։ Ճաշը շատ գէշ է։ Հիւանդանոցին պատուհանները վարագոյր չունին։ Ամբողջ օրը արեւը կ'այրէ հիւանդները։ Հիւանդանոցին 3 սենեակը առողջապահական տեսուչը բնակարանի է վերածած։

Այցելու հիւանդներու բուժակայանը անյարմար շէնքի մէջ կը գտնուի։ Զուգի բժիշկին յատուկ մասնախուց։ Հիւանդները չեն կրնար շնորհքով քննուիլ։ Ջեւական քնութիւն մը միայն։ Բժշկուհին օրական 30 հիւանդի փոխարէն կ'ընդունի 70 — 80 հիւանդ,— այնպէս որ «մի կերպ ճանապարհ է գնում» հիւանդները։

Ալյայագի ձորի բուժակայանը, որ պիտի սպասարկէ շրջակայ գիւղերու բնակչութեան, բժիշկ չունի։ Ոչ ալ պահարան, լուացարան եւ գործիք։ Դեղերը չեն հասնիր ժամանակին։

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— • —

Մանր արդիւնաբերութեան գործավարութեան Հայաստանի լիազօր ներկայացուցչութիւնը եւ թեթեւ արդիւնաբերութեան գործավարութեան Հայաստանի լիազօրութեան ներկայացուցչութիւնը, որ միացուած էին նախապէս, որոշուեցաւ անջատել։

Մանր արդիւնաբերութեան Հայաստանի լիազօր կը մնայ Ա. Ցովսէփեան, իսկ թեթեւ արդիւնաբերութեան լիազօր նշանակուեցաւ Ս. Մէլիք-Ցակոբեան։

Կրթական գործավար Ներսէս Ստեփանեանի փոխարէն նոյն պաշտօնին կոչուեցաւ Արտաւազդ Եղիազարեան։

ՋՐՄՈՒՂԻ ՆՈՐ ԳԻԾԸ

››› ‹‹‹

Երեւանի Ջրմուղի վարչութիւնը կ'աշխատի ջուր հայթայթել ծխախոտի գործարանին, փայտամշակութեան գործարանին, կայարանին, սեւակուճի գործարանին եւ կարգ մը արդիւնաբերական հաստատութիւններու, այս նպատակով 7,5 քիլոմեթր երկարութեամբ խողովակներ պիտի զետեղուին։ Նոր այս գիծերուն հողային աշխատանքները լրացած են արդէն, եւ յոյս կայ որ գիծերը շահագործման յանձնուին նոյեմբերի վերջը։

Զրատար գիծ մը եւս պիտի հաստատուի Կոնդ թաղամասէն դէպի Արարատ գործարանը, եւ պիտի ունենայ 5 քիլոմեթր երկարութիւն։

Երեւան իր շրջակայքով ներկայիս օրական կը ստանայ 480,000 դոյլ ջուր։ Նոր գիծերը զետեղուելէ վերջ՝ օրական կը ստանայ մինչեւ 2,5 միլիոն դոյլ ջուր։

Այս գիծերու շինութեան յատկացուած է 1,500,000 րուբլի վարկ։

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ԺԻՐԱՅՐ ԱՐԻԿԵԱՆԻ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

"ԱՒԵԼԻ ՎՐԷԺԽՆԴՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒ ՄԸՆ ԷՐ, ՔԱՆ ՈՃԻՐԸ ԼՈՒՍԱԲԱՆԵԼՈՒ ՋԱՆՔ ՄԸ»

»»» · · «««

(15րդ ՆԻՍՏ, 2 ՅՈՒԼԻՍ — Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ԱՐԻԿԵԱՆ

— Իմացա՞ր որ եւ է հարցում։

— Ո՛չ, այնքան կամաց կը խօսէր, որ անկարելի էր իմանալ։

— Կը յիշէ՞ս որ Զաւրիկեան հոն ըսած ըլլայ թէ ինք տեսած է Լէյլէկեանի ձեռքը դանակ մը, որուն կոթը թեզանիքին մէջ եւ ծայրը մատներուն տակ պահած վինճակով է եղեր։

= Ո՛չ, երբեք։

— Այդ օրը տեսա՞ր Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի բերումը ոստիկանատուն սրահէն ներս։

= Արդէն անոնք սրահն էին։

— Ուրիշ ի՞նչ տեսար ոստիկանատան մէջ։

= Երբ գացած էի հոն իմ Հայու եւ ամերիկեան քաղաքացիի պարտականութիւնս կատարելու, որպէսզի այս ոճիրին լուծում մը գտնուի, տեսայ որ մարդիկ եկած էին հոն ատելութեան եւ վրէժի զգացումներով՝ հանդէպ որոշ կազմակերպութեան մը, զոր կ'ուզէին ամբաստանել ի գին ամէն բանի։

—Ոը եւ է փաստ ունի՞ս ասոր համար։

= Ի՞նչպէս փաստ կ'ուզէք. տեսայ որ մարդիկ կը զաւազրէին այս ուղղութեամբ։

— Շօշափելի օրինակներ կրնա՞ս տալ։

Երբ կինս հոն տարի, որ ըսէ իր գիտցածը եւ երբ այդ ալ տարի գինքը ներկայացուցի Վարդան Տիրատին եւ Քոհէնին, Տիրատ կարգ մը բաներ ըսաւ Քոհէնին եւ այս վերջինը միայն երկու հարցում ըրաւ կնոջս եւ փակեց ամէն ինչ, ըսելով. «She is not interesting» — չահեկան չէ։ Այդ միջոցին եւ յետոյ իմ քովս էր ատամնաբոյժ Կարապետեան։ Ցետոյ, ցերեկէն ետք եկան փաստաբան Սմսարեան եւ ուրիշներ։ Կրնամ յիշել նաեւ յանուն Յանուամ Տէօքմէճեանի եղած թելադրութիւնը։

— Ո՞վ ըրաւ այդ թելադրութիւնը։

— Իր շուրջը գտնուած մարդիկ։

— Կրնա՞ս տալ մէկուն անունը։

Այո, Սարգիս Տէմիրճեան։

— Ի՞նչ ըսաւ Սարգիս Տէմիրճեան։

= Ըսաւ թէ արդէն ամէն ինչ յայտնի է եւ միայն բան մը կը մնայ, եթէ դուն ալ ըսես որ տեսար դանակը Լէյլէկեանի ձեռքը, պիտի վերջանայ խնդիրը (Քամինսկի կ'առարկէ հոս, Շերիտըն պնդեց իր հարցումին վրայ, պատճառաբանելով հիմքը եւ դատաւորը շնորհեց հարցման ձեւին իրաւունքը)։

— Շարունակէ պատասխանդ։

Ահա այս եւ զանազան պատճառներով տեսայ որ աւելի վրէժխնդրական կռիւ մըն էր կուսակցութեան մը դէմ, քան ոճիրը լուսաբանելու եւ իրական ոճրագործները գտնելու ջանք մը։

— Բողոքեցի՞ր այս բանին համար։

- Այո։

— Որո՞ւ բողոքեցիր։

= Պ. Քոհէնի եւ նաեւ նստած եւ ոստիկանութենէն եկած բարձր պաշտօնատարի մը։

— Գիտե՞ս անունը այդ պաշտօնատարին։

= Ոչ, դժբախտաբար չեմ գիտեր։

Պ. Շերիտըն բարապաններուն հրահանգեց դրսէն ներս կանչել զոյգ մը ոստիկաններ Ֆերրիսը եւ տեղակալ Տոնէլլին, որոնց հարցուց թէ այդ օրը ո՞վ կար նստած Պ. Քոհէնին եւ ետեւը։ Ֆերրիս ըսաւ թէ՝ Քէփթըն Լոկընն էր։

— Ուրիշ մարդու ալ բողոքեցի՞ր։

= Այո, տեղակալ Տոնէլլիին։

— Ի՞նչ ըսիր։

—Ըսի թէ ասոնք հակառակորդ կուսակցութիւններ են, զիրար կ'ատեն եւ կ'ուզեն զիրար խողխողել։ Ուստի, պէտք է իրր մարդ գործածել անաչառ միտք եւ տեղի չտալ կողմնակալութեան։

—Դեկտ. 24ին եւ 25ին ոստիկանատո՞ւնն էիր։

= Այո, ոստիկանատունն էի։

— Ե՞րբ ոստիկանատուն եկաւ Զաքմաքեան հարցաքննուելու։

= Երեկոյեան ժամը 7—8ի ատենները. Մենք բոլորս ոտքի էինք եւ մեկնելու կը պատրաստուէինք. Զաքմաքեանը ներս բերին եւ ներկայացուցին իբր նշանաւորագոյն վկայ («Թար ուիթնըս») եւ խնդրեցին Պ. Քոհէնէն հարցաքննել զայն։

— Որո՞նք խնդրեցին։

= Ես ալ միւսներուն հետ խնդրեցի Քոհէնէն որ առնէ վկայութիւնը Զաքմաքեանին։

— Ի՞նչ ըրաւ Քոհէն։

= Զննեաւ, այլ ոտքի վրայ՝ շրջապատուած Տէմիրճեանէ, Մսըեանէ, ինձմէ եւ ուրիշներէ՝ ըրաւ քննութիւնը՝ ոտքի վրայ, յետոյ ստորին կանի մը միջոցաւ կանչեց Լէյլէկեանն ու Սարգիսեանը սրահին անկիւնէն դէպի իրեն եւ ըսաւ Զաքմաքեանին. «Այս մարդիկը տեսա՞ր եկեղեցիին մէջ»։ Զաքմաքեան ըսաւ. «այո, հոն էին, կուիւին մէջ»։ Հարցուց Զաքմաքեանին թէ դանակ տեսա՞ր Լէյլէկեանի ձեռքը», Զաքմաքեան պատասխանեց՝ «ոչ»։ Երբ իմացանք այս պարագան, այսինքն Զաքմաքեանի «ոչ»ը յուսախաբ եղանք Զաքմաքեանէ իբր նշանաւորագոյն վկայ, քանի որ իրմէ «այո» կը սպասէինք լսել իբր այդպիսին։ Ամէնքս յուսախաբ եղանք, նաեւ Պ. Քոհէն։

— Աւելի ետք ի՞նչ ըրիք

= Ցուսախաբ դուրս ելանք՝ ես, Զաքմաքեանը, կինս, եղբայրս եւ ուրիշ անձ մը՝ խօսակցելով այս նիւթին շուրջ.

— Ի՞նչ խօսեցաք։

= Զաքմաքեան ըսաւ որ «կռանքիս մէջ օր մը կանուխ եկեղեցի ըլլալու էի եւ եղայ շատ ուշ»։ Ասոր վրայ կինս ըսաւ թէ կը կասկածի ամէնքէն ալ։

— Դուն Դաշնա՞կ ես։

= Կեանքիս մէջ որ եւ է հայ քաղաքական կուսակցութեան պատկանած չեմ։

— Զաքմաքեանէ առաջ ուրիշ վկաներ լսուեցա՞ն։

= Այո։

— Ներկայ եղա՞ր Սարգիս Տէմիրճեանի վկայութեան։ = Այո։

— Ի՞նչ ըսաւ Տէմիրճեան։

= Ըսաւ թէ տեսաւ այդ մարդիկը (Լէյլէկեան եւ Սարգիսեան) եկեղեցիին մէջ, բայց երկուքէն ո՛չ մէկուն ձեռքը դանակ տեսաւ։

— Նշան Մինասեանի յայտարարութիւնը լսեցի՞ր։

= Այո. ան ալ բերին ան ալ եւ նմանապէս ըսաւ թէ դանակ չէ տեսած։

— Ուրիշ որո՞ւ վկայութիւնը իմացար։

= Իմացայ Մաւեանի վկայութիւնը։

Դատաւոր Քորիկըն առարկեց թէ Մաւեանի մասին հարցում չըլլար։ Շերիտըն յայտնեց թէ իր նպատակն է լոյս սփռել ոստիկանատան մէջ այն ատեն տիրող կացութեան վրայ։ Բայց յետոյ այս մասը դուրս ձգուեցաւ արձանագրութենէն։ Դատաւորը դառնալով երդուեալներուն, ըսաւ որ իրենց մտքերը նախապաշարուելու չեն այն մասին թէ ո՞վ գործեց կամ ոչ ոճիրը, վասնզի Մաւեան վկայ եղած չէ։

ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ԽԻՍՏ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պ. Քամինսկի որ շատ նեղուած կը թուէր Պ. Ժիրայր Արիկեանի տուած այս վկայութենէն եւ յաճախ քննութեան ընթացքին առարկած էր, զաւզրէ մը ետք սկսաւ մենամարտիլ վկային հետ

— Ի՞նչ է անունը այն տան, որուն մէջ կը գործես։

= Առօմթ Մէյլ. Թրէյտինկ Քօմփընի, Ինք.։

— Ատիկա քօրփորէյշը՞ն է։

= Այո, ես նախագահն եմ։

— Դուն նաեւ անդա՞մ ես Իսթըրն Կայտ Թրէյտ Քօմ.ին։ = Ոչ։

— Դուն պաշտօնեա՞յ ես Իսթըրն Կայտ Թրէյտ Քօմփընիին։ = Ոչ, ես ընկեր եմ։

— Դուն առէլ հինգ տարի առաջ Հար. Ափրիկէի մայրաքաղաքը Տըրպըր ապրանք ղրկա՞ծ ես։

= Ո՞ր է այդ քաղաքը, չեմ հասկնար։

— Չե՞ս գիտեր Հար. Ափրիկէի մայրաքաղաքը։

= Հար. Ափրիկէն այդ անունով մայրաքաղաք չունի. լաւ է որ նախ հասկնաս թէ ո՛րն է Հար. Ափրիկէի մայրաքաղաքը եւ յետոյ ընես հարցումդ. կարծեմ ըսել կ'ուզես Տըրպըն, որ Հար. Ափրիկէի մայրաքաղաքը չէ։ Հիմա, Պ. Քամինսկի, հասկցա՞ր թէ որ քաղաքի մասին է խօսքը

— Դուն ապրանք ղրկեցի՞ր հոն եւ այդ ապրանքը դրամուեցա՞ւ մաքսատան կողմէ։

= Մենք շատ ապրանք կը ղրկենք Հարաւ Ափրիկէ եւ խնդիր մըն ալ ունեցած ենք 5 տարի առաջ, ապրանքը ծախած ենք հոս, բայց յաճախորդը իր մաքսային դիւրութեան համար այն տեսակ տէֆլէրէյշըն տուած է, որ տեղական իշխանութիւնը գրաւած է ապրանքը։ Ասոր ի՞նչ պատասխանատու եմ ես։ Հիմա, Պ. դատախազ, գոհ մնացի՞ր իմանալով իրականութիւնը։

Պ. Շերիտըն թէեւ առարկեց այս ձեւ հարցումին, բայց Պ. Արիկեան արդէն արագութեամբ եւ զօրաւոր շեշտով պատասխանած էր։

— Դուն թրքական լրտես եղա՞ծ ես։

= Կը բողոքեմ այդ հարցումին դէմ (Պ. Շերիտըն առարկեց, բայց դատաւորը դառնալով վկային խորհուրդ տուաւ հանդարտօրէն պատասխանել), Ոչ իսկ Պ. Քամինսկի

Դատախազը (խնդալով) — Ո՛չ։

— Դուն Պոլիս գացի՞ր եւ տեսա՞ր Մուսթաֆա Քէմալը.

= Կեանքիս մէջ երբեք տեսած չեմ Մուսթաֆա Քէմալը, բայց կը փափաքէի տեսնել։

— Դուն որ կ'ըսես թէ լաւ ամերիկեան քաղաքացի ես, կ'երեւի նոյնքան լաւ թրքական քաղաքացի մըն ես։

= 1923էն առաջ թրքական քաղաքացի էի, այս երկիրը գալէս ետք այդպէս չեմ նկատեր ինքզինքս։

— Երբ Պոլիս երթալը արգիլուած էր Հայերու, դուն ի՞նչպէս գացիր։

= Այդ միջոցին ես թրքահպատակ էի եւ ըստ օրինի կրնայի երթալ։

— Ինչո՞ւ գացիր Թուրքիա։

= Գործով եւ պաշտօնով։

— Ի՞նչ էր այդ գործը եւ պաշտօնը։

= Ես իմ ընկերութեանս պաշտօնեան էի եւ անոր գործին համար կ'ընէի բոլոր օգտակար բաները։ Այդ իմ գործս է։

— Չէ՞ որ դուն ոստիկանատուն գացիր, հոն ամէն բան գիտցիր եւ տեսար, վերջն ալ միւս կողմին ծառայեցիր։

(Վկան կը պոռայ) = Ո՛չ. դուն կը սխալիս Պ. Քամինսկի, ես հոն գացի խղճի կատարեալ հանդարտութեամբ, իմ Հայու եւ Ամերիկացիի պարտականութիւնս կատարելու, բայց երբ տեսայ որ ամէն ինչ տարբեր ու սխալ ճամբով կ'ընթանար, բողոքեցի եւ մեկնեցայ.

— Դուն ըսել կ'ուզես, որ Պ. Քոհէնը անպատշա՞ճ կերպով կատարած է քննութիւնը։

Ինծի այնպէս թուեցաւ։

— Դուն տեսա՞ր որ ան սխալ բաներ կ'ընէր։ = Այո։

— Որո՞ւ բողոքեցիր։

Բողոքեցի անոնց, որոնց կրնայի խօսիլ։

— Ըսի՞ր բան մը Քոհէնին։

= Ոչ, չըսի։

— Ինչո՞ւ։

= Որովհետեւ կրպակէի վերջաւորութեան.

— Դուն կը ճանչնաս Տանը։

= Այո, իրեն համար քուէարկած եմ։

— Գիտե՞ս որ ան գլխաւորն է Քոհէնին։ = Այո, գիտեմ։

— Ինչո՞ւ չբողոքեցիր անոր։

= Բողոքեցի ուրիշներու, բայց հիմա կը խորհիմ թէ պէտք էր որ բողոքէի անոր։

Պ. Քամինսկի վկային տուաւ Տաճին անունը, իսկ Պ. Շերիտըն ամբողջացուց զայն տալով Ուիլիըմ անունն ալ։

— Ուրիշ որո՞ւ բողոքեցիր.

= Գրեցի ոստիկանութեան ընդհ. վերակացու Օ'Բրայընին։

— Ունի՞ս այդ նամակին պատճէնը։

= Քովս չունիմ, բայց կրնամ բերել։ Եւ ի՞նչ հարկ հոս բերելու, կրնաս ոստիկանութենէն ուզել եւ առնել բնագիրը

— Դուն Քոհէնին ըսա՞ծ ես, թէ կինդ տեսած է յարձակումը եկեղեցիին մէջ։

— Ճիշդ այդ կերպով չեմ ըսած, այլ ըսած եմ որ կինս եկեղեցին էր եւ ներկայ եղած ըլլալով, կրնար տեսած ըլլալ։

— Ուրեմն դուն Քոհէնին չըսի՞ր թէ կինդ տեսած է յարձակումը։ = Ոչ։

— Բայց քու կինդ այդպէս ըսաւ։

= Դուն իմ վկայութի՞ւնս կ'ուզես թէ կնոջս։

— Արշաւիր Շիրակեանը (Քամինսկի նախ Շիրազեան եւ յետոյ Շիրակեան հնչեց եւ վկան հարցուց թէ երկուքն ալ կը ճանչնայ ու ըսաւ «հիմա այս երկու պարոններէն որո՞ւն համար է հարցումդ»), կը ճանչնա՞ս։

= Այո։

— Արշաւիր Շիրակեանը նշանակութիւն մը ունի՞ քեզի։

= Ես ալ քեզի հարցնեմ՝ թէ նշանակութիւն մը ունի՞ քեզի

— Դուն ըսի՞ր Արշաւիր Շիրակեանի համար թէ ան կասկածելի մարդ է եւ նոյն մեթոտներուն հետեւած է։

= Ատիկա խոշոր սուտ մըն է, Պ. Քամինսկի, որքան խոշոր է քու մարմինդ։ Բայց գիտեմ թէ որո՛ւ հետ եղաւ այդ խօսակցութիւնը, սակայն ո՛չ ինծի հետ։

— Դուն կ'ըսե՞ս թէ Պ. Քոհէնը ծուռ եւ անպարկեշտ էր։

— Ոչ, այդպէս չըսի, բայց քննութիւնը այն պատշաճ եղանակով չէր վարեր, որ ես կը մտածէի թէ պէտք էր։

Պ. Քամինսկի ցոյց տուաւ Պ. Կարպ Զաւրիկեանի վկայութեան գրաւոր օրինակը եւ տուաւ Արիկեանին որ կարդայ։ Պ. Արիկեան զայն կարդալէ ետք ըսաւ դատախազին՝ «պակասաւոր է»։

Դատախազը.— Դուն միայն ճիշդ ես, եւ աշխարհի վրայ ամէն բան սխալ է։

Պ. Շերիտըն առարկեց։ Իսկ Պ. Արիկեան ուժեղ շեշտով մը. «Պ. Քամինսկի, կը կրկնեմ որ այդ յայտարարութիւնը (Զաւրիկեանի) սխալ է»։

— Դուն ըսիր որ Սարգիս Տէմիրճեանը յանուն տիկ. Յանուամ Տէօքմէճեանի կ'ըսէր որ «ըսէ թէ դանակը տեսած է Լէյլէկեանի ձեռքը»։ Ինչո՞ւ չբողոքեցիր։

= Ես վիճաբանեցայ Տէմիրճեանի հետ, որ բացատրեց ինծի թէ ինք՝ Տէմիրճեան գէշ նպատակով չըրաւ այդ առաջարկը, այլ միայն կը խորհէր թէ Յանուամ Տէօքմէճեանը կրնայ տեսած ըլլալ դանակը Լէյլէկեանի ձեռքը, բայց կը վախնայ ըսել։ Այս բացատրութիւնը լսելէս վերջ՝ չբողոքեցի։

- Ինչո՞ւ, կը վախնայի՞ր։

Ես ոչ ոքէ չեմ վախնար։

- Հապա ինչո՞ւ չըսիր, կ'ուզէի՞ր որ մարդ մը անմեղ տեղը դատապարտուի. ա՞յդ է քու բարոյականութիւնդ (morality)։

= Իմ տեսակէտովս՝ այո, վասնզի Յանուամ Տէօքմէճեան արդէն մերժած էր դանակ տեսած ըլլալու պարագան։

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ԱՐԻԿԵԱՆ

Պաշտպան փաստաբանը այս անգամ ոտքի կանգնելով Պ. Քամինսկիէն ուզեց եւ առաւ Արիկեանի վերագրուած յայտարարութիւնը, ապա ատեանին առաջարկեց զայն իբր վկայաթուղթ (evidence)։ Պ. Քամինսկի առարկեց։ Դատաւորը ուզեց այդ թուղթը եւ կարդաց։ Ապա համաձայն գտնուեցաւ Պ. Շերիտընի որպէսզի իբր վկայութիւն ներմուծուի այդ թուղթը։ Շերիտըն սկսաւ կարդալ այդ յայտարարութիւնը եւ ընթերցման ատեն Պ. Արիկեան շարունակ կը շարժէր գլուխը ժխտական իմաստով։

Պ. Շերիտըն կը հարցնէ.

— Պ. Արիկեան, 1933 դեկտ. 24ին եկեղեցի՞ն էիր։ = Ոչ։

— Դուն 1925էն ի վեր դատապարտուա՞ծ ես։ = Ոչ։

— Ամբաստանուա՞ծ ես։ = Ոչ։

— Լրտես եղա՞ծ ես քու ժողովուրդիդ դէմ։ = Ոչ։

Այս հարցումներու միջոցին զրահէն թուղթ մը տուին Պ. Քոհէնի, որ իր կարգին դատախազ Քամինսկիի առաւ զայն։ Երբ Շերիտըն աւարտեց իր հարցումները՝

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԱՐԻԿԵԱՆ

— Ի՞նչ էր անունը քու կնոջդ նախկին ամուսնոյն։ = Վարուժան։

— Ատիկա նշանաւոր Դաշնակ մըն մըն էր, չէ՞։

= Այդ ուղղութեամբ չէր որ ճանչցուած էր. ան Հայերու մէջ կարեւոր մտաւորական մըն էր։

— Բայց Դաշնակ էր, չէ՞։

= Անշո՛ւշտ։ Հայ մտաւորականութեան մեծագոյն մասը Դաշնակ է։

— Դուրեանը կը յարգէի՞ր։

= Բոլոր հոգիովս եւ աւելի քան դուն եւ ուրիշ ոեւէ մէկը։

Այսպէս վերջացաւ Պ. Ժիրայր Արիկեանի յիշատակելի վկայութիւնը։ Ցաջորդ անգամ կուտամ Տոքթ. Սարգիս Արզարեանի եւ Միհրան Ազատեանի վկայութիւնները։

(Շար.)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՑԻՆԱԼ

— Ո՞վ կը փափաքիք Լէնինի տեղը։

— Կը փափաքէի որ բոլորն ալ անոր տեղը ըլլային...

** Երբ թաղեցին Ֆրունզէն— պատերազմի նախկին գործավարը — ոմանք հարցուցին.

— Շա՞տ դրամ ծախսեցին։

— Շա՛տ։ Հարիւր հազար...

— Այդքա՞ն սուղ թաղում։ Եթէ ինծի առաջարկէին՝ ես ամբողջ Չէկան կը թաղէի այդքան դրամով...

րեն ընկերացող երկու աղջիկներէն մէկը կարմիր Թաշկինակ մը ձգեց գետինը։ Երկու ոստիկաններ անհետեցան տարօրինակը պատրաստ, եւ մէկը փախաւ Տիլինկըրի ակնոցին. Զարտուղօղ ինքնապաշտպանութեան գիծերու վրայ էր, երբ յայտնի եւ գաղտնի ոստիկաններ խոյանալով կրակ տեղացին 45 գնդակներ մխուեցան սրտին մէջ, իսկ երկու հատ ալ ողնայարին։ Վերջացած էր

Համբաւը չունին Տիլինկըրի չարագործութիւնները - դրամատուն կոտրել, ոստիկանականպահականոցներ մտնել՝ զէնք ձարելու համար, բանտերու դուռները խորտակել եւ բանտարկեալներ արձակել, Թշնամիներ սպաննել, եւն. Վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին 6 — 8 ոստիկաններ սպաննեց, երբ կը փորձէին ձերբակալել։ Իր գործակիցներէն շատերը սպաննուեցան եւ քանի մը անգամ լուր տարածուեցաւ թէ ինքն ալ սպաննուած է։ Կառավարութիւնը 10,000 տոլար պարգեւ խոստացած էր իր գլխոյն փոխարէն։ Հիմա ալ կ՚ըսուի թէ մատնող աղջիկը 228,000 ֆրանք պարգեւ առած է։ Իր մահէն յետոյ կառափողին վրայ գտնուեցաւ ամէնէն աւելի սիրած աղջկան նկարը։ Ատենական պաշտօնեաներ կ՚առաջարկուին Տիլինկըրի չարիքին տիրանալու համար։ Մէկը 16.000 ֆրանք առաջարկած է։ Ուրիշ մը՝ 390 ֆրանք չարագործին արիւնով ներկուած սալայատակին մէկ քարին համար։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Շաբաթ օր հեծելանուորդները կտրեցին իրենց ամէնադժուարին հանգրուաններէն մէկը՝ —Աքս — լէ — Բէյն — Լուշոն (165 քիլոմեթր)։ Ամբողջ մրցումի ընթացքին մրցորդները ամէն ճիգ թափեցին գոնէ փոքրիկ տարբերութեամբ մը հասնելու սրջնալ կէտը, բայց ի զուր։ Ճամբան, որ լեռնային էր, շատ յոգնեցուցիչ եղաւ. Միշտ մաղցելով կը բարձրանային։ Երկու տեղ ... տակորդները միշտ իրար կը հետապնդէին, այնպէս որ փախչիլը անկարելի էր։ Մարթանօ վար իջնալով միրաւորուեցաւ, իսկ իտալացի Աարիանօ Վինեալի ու ... օդատեկով խոյս տուաւ եւ սրջնալ կէտը հասաւ 4 վայրկեան առաջ։ Ժամական 30 քիլոմեթր կը կտրէր։ Երկրորդ եղաւ ֆրանսացի Ռոժէ Լափէպի, երրորդ Անթոնին Մաներ, իսկ Մարթանօ ալ 8րդ։

Կիրակի օր կտրուեցաւ Լուշոն — Թարպ (91 քիլոմեթր) հանգրուանը, որ ամբողջ լեռնային է եւ ժայռոտ։ Մրցակիցները ճամբայ ելան կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին կիզիչ արեւին տակ։ Ինչպէս գրած էինք, այս լեռնային հանգրուաններուն մէջ շատ մը անակնկալներ կը պատահէին։ Մարթանօ, որ շաբաթ օր վիրաւորուած էր կզակէն, նորէն իջնալով, այլեւս չկրցաւ հետապնդել Անթոնին Մաներ։ Այս վերջինը ամէնէն առաջ ... փախաւ եւ սրջնալ կէտը հասաւ մեկ վայրկեան 31 երկվայրկեան առաջ։ Երկրորդ եղաւ ... Թուրնկոս։ Իսկ Մարթանօ 13 վայրկեան վերջը հասնելով, Մաներ կ՚ունենայ 20 վայրկեանի տարբերութիւն մը։ Ուրեմն յաղթանակը տարաւ Անթոնին Մաներ, ինչ որ անպայման էր։

Հեծելանուորդները երկուշաբթի օր կտրեցին Թարպ — Փօ հանգրուանը (172 քիլոմեթր) որ շատ մեծ անակնկալի առջեւ դրաւ մարզական շրջանակները

Երբ մեկնումի ազդանշանը կը տրուի Մարթանօ (վիրաւոր կզակէն եւ ոտքէն) պանդուխտ դուրս կը խոյանայ եւ հեծելանիւը առնելով կը մեկնի։ Հազիւ տասը քիլոմեթր ճամբայ կտրած, չի կրնար ցաւին դիմանալ։ Իր ընկերներէն Ճէյմբլի եւ Վօլթօ, ամէն ջանք կը թափեն որպէսզի գոնէ կամաց կամաց ճամբորդելով մրցումը շահի։ Մարթանօ ալ մը ... Հեծելանուորդները իր քովէն կ՚անցնին. Վերջապէս կուգայ իր հակառակորդը՝ Անթոնին Մաներ, որ «Դեղին Շապիկը» հագած քովէն կ՚անցնի։ Ասոր վրայ յանկարծ ... եւ հեծելանիւը ցատկելով կը հասնի անոր եւ չորս վայրկեան ալ յառաջ կ՚անցնի։ Մաներ նորէն կը հասնի, ու Մարթանօ ... կը փախչի. Լեռներուն վրայ միշտ իրար կը հետապնդեն. Վերջապէս կը հասնին սրջնալ կէտը ... կը հանդիպանայ ֆրանսացի Վիէթթօ, երկրորդ Լափէպի ու երրորդ Մարթանօ։ Մաներ կը հասնի 14րդ, 4 վայրկեան 13 երկվայրկեան առաջ, այնպէս որ ... կը մնան հանդիսատեսները եւ մարզական շրջանակները եւ տասը համար ... կը կոչեն «անակնկալներու Թագաւորը», իսկ Վիէթթօն՝ «լեռներու Թագաւորը»։

Թերթերը կ՚ըսեն թէ եթէ կիրակի օր այդ դժբախտութիւնը չպատահէր, Մարթանօն էր որ առաջնութիւնը պիտի շահէր։

Երէկ հեծելանուորդները հանգիստ բրին Փօյի մէջ։

Մրցումը ձգեցին երկու հոգի եւս, պէնէլիւքսցի մը Բայլէ եւ գերմանացի Գիւս

ՓԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Անձրեւի պատճառաւ կէս ձգուած ըլլալով՝ յետաձգուած առաջիկայ կիրակի։
Մուտքը՝ ազատ է։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Ժէօվինի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Ց. Դ. Տան ներքնայարկը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի ...

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Անիէռ-Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղը հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պ. Պ. Հիւսեանի, Ն. Սապունճեանի, Կ. Պետրոսեանի եւ Մ. Պալեանի, որոնք ամէն ջանք թափեցին դաշտահանդէսի յաջողութեան համար։
... Վար.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17 Rue Dameme PARIS (13e)

Ց.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ... Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին։ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Cours Լաֆայէթի սրճարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Արժ. Տ. Մեսրոպ Աւագ Քհնյ. Տէր Մեսրոպեանի մահուան եւ յուղարկաւորութեան առթիւ մեր անկեղծ շնորհակալութիւնը կը յայտնենք Գեր. Տ. Վռամշապուհ եպսկ. Քիպարեանի, Փարիզի եւ Շրջակայքի քահանայ հայրերուն, Ե. Կ. Խաչի, Գրական Ակումբի, Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան վարչութեանց, Յառաջի խմբագրութեան, Դպրոցասէր Տիկնանց կեդր. վարչութեան եւ մասնաճիւղերուն, ինչպէս նաեւ ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրով ցաւակցութիւն յայտնած էին։

Մեսրոպեան ընտանիք

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

St CLOUDի օդասուն անտառին մէջ (Passage à Niveau)
29 Յուլիս կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ
Նախագահութեամբ՝ **ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ**
Նուագ, պար, երգ, խաղեր եւ սիրուն անակնկալներ։
Կը մասնակցի «ՆԷՖՐԱՏ» նուագախումբը եւ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ
Դիւրամատչելի ԳԻՆՔԷ եւ պաղ խմիչքներ։
Հաղ. միջոց.- Հանրակառք 25, 18 եւ 2. Սէն Լազարէն շոգեկառք եւ իջնել Փոն Սէն Քլու. Մեթրօ՝ Սէվրը։ Մինչեւ ժամը 3.30 առաջնորդողականներ պիտի սպասեն առաջնորդելու համար։

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ 29 ՅՈՒԼԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2էն 10
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ — 1, Պուլվար տիւ Նոր, Լը Ռէնսի
Մարզական խաղեր, երաժշտութիւն եւ սիրուն անակնկալներ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ
ԺԱԶ ՓԱՆՏ ՓԱՐ ԺՈՒ ՓԻԽՖԷ
ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ Sandrossian and his Boy's
Անձրեւի դէմ պաշտպանողական միջոց
ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ
Հաղորդկց. միջոց ... օթօպիւս Օբէրաէն կամ Ժօրէսէն 21 AB ...
... գծ. իջնել Ռէնսի - Պավիյօ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի դաշտապարահանդէսը 29 Յուլիս, կիրակի օր, Իգնոյեան եղբայրներու օդասուն ագարակին մէջ։ Գեղարուեստական բաժին՝ դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՈՒՇ, ՕՐ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, Պ. Պ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, ՔԷՉԵՃԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ կը ներկայացնեն զաւեշտ մը։ Պ. ՉԷՕՐԷՔՃԵԱՆ (նուագ), ՕՐ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (երգ), Հայ Արծիւը հունգարական պարեր։

ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ

Ի յիշատակ ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ
կազմակերպուած՝ Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Ժէօվինի Մասնաճիւղին կողմէ
Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին
Սոսիէթէ Լիւռնեցի սրահին մէջ, ցէօրն
Կը խօսի Պ. ԱՐՄԷՆ ՍԱՍՈՒՆԻ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը
Գրատուն ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51, Rue Monsieur - le - Prince, Paris (5e) Métro: Odéon Tél. Danton 88 — 65
Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւլն ամէն տեսակ գրքեր
Արդիական կազմատուն։ Տպագրական գործեր։
Աշխարհի բոլոր կողմերէն ճասած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով

ՀԱՅ ՄԱՐՇԷԺԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒՄ եւ ԱՐՏԱԾՈՒՄ

ՔԱՆԱՐԻԻ, ՌՈՒՍՏԸԼՈՒԿԻ, ՄԱՐԹԻՆԻԿԻ եւ ՔՕՆԱՔՐԻԻ պանաններու
36, Rue Delerue, Parc St. Maur (Seine). Tél. Gravelle 04-27
ՏՆՕՐԷՆ ՕՆՆԻԿ ԵՐԱՄԵԱՆ
Ամենալաւ տեսակի պանաններ՝ հրապարակի գինին ամաց.
Հայ մարշէներ, վստահութեամբ կրնաք դիմել մեզի.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ կարող եւ վարժ մոտիստ մը (այր կամ կին)։ Առիթը քաղ գիմել՝ DARONIANի. 2, rue St. Philippe. Մեթրօ՝ Sentier

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

CONTENTIEUX GÉNÉRAL ARMÉNIEN

ՄԻՔԱՅԷԼ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գրասենեակս կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական եւ վարչական գործեր փորձառու եւ խղճամիտ մասնագէտներու գործակցութեամբ, ինչպէս նաեւ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ արագ գործողութիւններ։

Ֆրանսա մուտքի եւ բնակութեան իրաւունքներու օրինական միջոցներ ստացումի, ինչպէս նաեւ հպատակութեան, քաղաքի եւ մարզային ֆերմի արտօնագրի վերաբերեալ խորհրդակցութիւններ։

Ամէն օր բացի կիրակի եւ տօնական օրերէ ժամը 9 – 12 եւ 14–20.

143, Rue Saint Martin, PARIS
Métro: Etienne Marcel (Centre Dentaireի յարկաբաժինին մէջ)։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ վարժ եւ ինքնուրոյն կարուհի մը որ կը նայ première mainի գեր կատարել ... confectionի աշխատանոցի մէջ։
Դիմել նամակաւ ՅԱՌԱՋի վարչութեան։

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽԱՆՉԵՐԵԱՆԻ

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԴԵՐՁԱԿԱՑՈՒՆԸ

97 Route d'Orléans. Cachan

Անգլիական եւ ֆրանսական բնտիր կերպասներ, վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած կար։ Գիներու վրայ կարելի զեղչ։

ԴՐԱՄԻ ՊԷՏՔ ՈՒՆԵՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

Դրամական փոխառութիւն՝ լուրջ անձերու, նուազագոյն 3000 ֆրանքով 4 %։

ԴԻՐԱՐԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆ. — Առեւտրականներու, գործաւորներու, եւ ... փոքրաթիւ ... կոչնաբանութեան ... գործի ձեռնարկներու փոխադրութիւն ... ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ. — Նոյնպէս lotissementներու վրայ։ ԱՌՈՒԾԱԽ. — Տուն եւ գործատեղի, հողի, տան եւ վիլլաներու։ Գործերու կարգադրութիւն 24 ժամէն։ Խորհրդակցութիւն եւ études ձրի։ Բացարձակ գաղտնապահութիւն

Դիմել կամ գրել. — CRÉDIT FINANCIER LYONNAIS
125, Rue Nationale Bron - Rhône

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ (Hay - Pouj)

Ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան
Տնօրէն – խմբագիր Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ (ՏՕՔԹ. Տ. ԱՑՎԱԶԵԱՆ)
Առաջին թիւը, 24 մեծադիր էջ լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին։ Եւ այնուհետեւ՝ ամէն ամիս կանոնաւորապէս։
Տարին 3 անգամ 24 էջ, մնացեալ թիւերը 16 էջ,— տարեկան հաւաքածոն 216 էջնոց հատոր մը։

≡ "ՀԱՅ _ ԲՈՅԺ,,ը ձեր ՏԱՆ ԲԺԻՇԿՆ Է

Բաժանորդագրուեցէք այժմէն.
Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25
Բաժինգին, յօդուած եւ թղթակցութիւն գրկել Տօքթ. Տ. ԱՑՎԱԶԵԱՆ
17, Rue Dameme, 17 Paris.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՍՎ. ՍՊԱՆԻԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ

Թարգմ. Ժ.

Դատաւորը վարանեցաւ քանի մը վայրկեան ու դարձեալ նայեցաւ երդուեալներուն, սպասելով թերեւս որ անոնք ալ հարցում մը ընեն։ Բայց անոնք աչք ու ականջ կտրած կը հետեւէին միրաւորյժին։

— Ձեր յիշած մասնաւէտները ե՞րբ պիտի տան իրենց տեղեկագիրը, հարցուց դատաւորը։

Հաւանաբար ուրբը, տասը օրէն...

— Կրնանք շաբաթ մը յետաձգել մեր քննութիւնները, ըսաւ դատաւորը, բայց երկու վկայ եւս ունինք այս առտու, այնպէս չէ՞։

Հարցաքննիչ դատաւորը թանեք մը փափաց իր գրասեղանին մօտիկը նստող ոստիկանապետին ականջին եւ յետոյ աւելցուց.

— Օ՛հ, լա՛ւ, գոհին ազգականն է, հա՛, լաւ...

Ոստիկանութեան միրաւորյժ ձգեց վկաներու աթոռը։ Առաջանին պաշտօնեաներէն մէկը, տարի եղաւ ու բարձրաձայն կանչեց.

— Գէյթնա Ճէքին...

Մինչեւ այդ վայրկեանը Ճէնիսին ... ուշադրութիւն դարձուցեր էր իր չորրս գտնուող բազմութեան վրայ։ Շահագրգռուած էր միայն ինքն իրմով եւ կը խորհէր այն դերին մասին զոր պիտի կատարէր այս գործին մէջ

Բայց յանկարծ փափաուք մը լսեց խճողուած սրահին մէջ եւ դարձաւ դէպի բազմութիւնը։ Այնտեղ տեսաւ չորս հոգի, իրարու քով նստած եւ անմիջապէս կռահեց թէ անոնք Ալֆրէտ Ճէքինի ազգականներն էին որոնց մասին Պրէյմօր խօսած էր իրեն եւ գաղտնի ոստիկանին։ Անոնցմէ մէկը բարձրահասակ, տարիքոտ, աղպըդեղ մազերով, արծուեռունգն եւ փայլուն աչքերով մարդ մըն էր. ըմքիշկ Պրատնեն է, խորհեցաւ Ճէնիսըն։ Անոր քով նստած էր իրեն նմանող աւելի տպաւորիչ արտայայտութիւնով կին մը ու հին հագուստներ ... գած ըլլալով անմիջապէս ... կը գտնէր այդ բազմութեան մէջ ... կա Տիկին Նիքօլա Ճէքինն էր, այսինքն Ալֆրէտի հօրեղբօր կինը

Տիկինին քով կար երիտասարդ մը հագուած, սովորական գիծագիծերով մէկը որ անզաւար իր ձեռքին մէջ գտնուող գաւազանին գլուխը կը կրծէր ու խոժոռ նայուածքով մը կը դիտէր անցուդարձը. Հաւանաբար բակած էր ժանձրանալ։ Տիկին Ճէքինին որդին ըլլալու է, մտածեց Ճէնիսըն։

Երիտասարդին կողքին կար մանկամարդ աղջիկ մը որ ահաւասիկ սուգի էր՝ պաշտօնեային հրաւէրը լսելով. անտարակոյս Գէյթնա Ճէքինն էր ան։

Ամէն մարդ այդ աղջկան կը նայէր հիմա. եւ իրաւունք ալ ունէին. բնութիւնը շատ ապերախտ եղած էր անոր հանդէպ։ Կաղ էր անիկա եւ հաւանաբար այդպէս ծնած, մէկ սրունքը աւելի կարճ էր քան միւսը. գծուծարաւ կը քալէր։ Հանդարտ ու ինքնավստահ էր ան սակայն. բաւական սիրուն գիմագիծեր ունէր ինչպէս նաեւ խմաստուն ու կենսունակ նայուածք մը։ Տձեւ էր անոր մարմինը, բայց կարելի էր տեսնել որ շատ խելացի աղջիկ մըն էր։ Յայտնի ոչ մէկ նշան չկար անոր դէմքին վրայ երբ դատաւորին հարցումներուն կըսպասէր. խաղաղութիւն կար իր աչքերուն խորն ու շրթունքներուն վրայ. իր նիհար ու սպիտակ մատները հանդարտօրէն դրուած էր բազկաթոռին թեւերուն։

Լուռ էր սրահը ամբողջութեամբ։

Գէյթնա Ճէքին հաստատական պատասխաններ տուաւ, երբ հարցաքննիչ դատաւորը կարգ մը նախնական հարցումներ ըրաւ անոր ինքնութիւնը բացատրելու համար — ինք աղջիկն էր Տիկին Նիքօլա Ճէքինին, քեռորդին՝ Դանիէլ Ճէքինին եւ զարմուհին Ալֆրէտին

Յետոյ դատաւորը սկսաւ աւելի կարեւոր հարցումներ ուղղել անոր։

— Կարծեմ դուք ձեր մայրիկին ու եղբօրը հետ կը բնակիք ձեր մօրեղբօր՝ բժիշկ Կորնէլիուս Պրատնի մօտ, Պրունզուիք Սքուէր, այնպէս չէ՞...

— Այո....

— Ալֆրէտ Ճէքինը բժիշկ Պրատնի տունը եկա՞ւ երկուշաբթի իրիկուն։

— Այո։

— Ամէնքդ ալ տա՞ն էիք...

— Ոչ, միայն ես տունն էի.

— Դո՞ւք ընդունեցիք զինքը...

— Այո.

— Ճանչցա՞ք զինքը.

— Այո. լաւ կը յիշէի. տասը կամ տասներեք տարի էր որ հեռացած էր, բայց ես ալ այն ատեն տասներկու տարեկան էի. այո, անմիջապէս ճանչցայ...

— Ներս եկա՞ւ...

— Նախ մեր տան կից բուժարանը եկաւ. ես այնտեղ գեղեր պատրաստելով զբաղած էի. երբ տեսայ որ եկողը զարմիկս էր, տուն հրաւիրեցի զինքը եւ ճաշարանը գացինք եւ խօսակցեցանք.

— Ի՞նչ խօսեցաք...

— Աւելի ինք խօսեցաւ քան ես. ըսաւ թէ աշխարհին չորս կողմը ճամբորդեր եւ շատ մը հետաքրքրական վայրեր տեսեր էր. ինծի այնպէս թուեցաւ թէ շատ քիչ լուր առացած էր Անգլիոյ կամ ընդհանրապէս Եւրոպայի մասին։ Հետաքրքրական էր այդ առտուն եւ Պրէյմօրը տեսնելէն ետքն էր որ իմացեր էր իր հօրը մահը։ Յետոյ ըսաւ որ, բառ Պրէյմօրին, իր հայրը, այսինքն իմ հօրեղբայրս կըտակ չունենալով, անոր ամբողջ հարստութիւնը իրեն պիտի ժառանգէր աւելցուց նաեւ որ այդ ժառանգութենէն բաժին պիտի հանէր մօրս, եղբօրս եւ ինծի...

— Շատ բարեկամական էր ուրեմն.

— Այո, շատ, ուրախ զուարթ կատակներ ըրաւ, խնդաց եւ ըսաւ յաջորդ օրն ալ պիտի գար մեզի ու ամէնքս ալ տունը գտնուէինք. ... խօսէր ընտանեկան խնդիրներու մասին...

— Գամմե՞ց այնպիսի բաներ որ ենթադրել պիտի տային ձեզի թէ բացակայութեան նեւթական յաջողութիւններ ունեցած էր...

— Այդ մասին մասնաւոր ... մը չըրաւ, բայց կատակելով յայտնեց թէ գրպանները դատարկ չէր բոլորովին.

— Ըսա՞ւ թէ ամուսնացած էր

— Ոչ, բան մը չըսաւ. իր անձնական խնդիրներուն մասին ... է բան չյայտնեց. երկար չմնաց ինծի հետ.

— Ժամը քանիի՞ն բուժարան եկաւ...

— Իննին քառորդ մնացած...

— Եւ մեկնեցաւ ժամը քանիի՞ն...

— Մօտաւորապէս ինը տասը անցած...

— Հասցէն տուա՞ւ...

(Շար.)

'LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐՔԵՒԻՆ ՀԱՄԲԸ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	180 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 26 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 26 Juillet 1934

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2556

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՆԿԱՐԵԼԻ Է ՀԱՇՏՈՒԻԼ . . .

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՑՈՒՍԱԲԵՐ»Ի, 17 ՅՈՒԼԻՍ)

Նիւ Եորքի դատին ահաւոր եւքը չըմեցուցիչ անակնկալ մը եղաւ մեզի համար։

Զգացած էինք մեր արտայայտութեանց մէջ, սակայն համոզուած էինք վերջնապէս, որ անխտիր բոլորը անպարտ պիտի արձակուին։

Ամբաստանեալներէն եւ ոչ մէկը բռնուած էր յանցանքի վրայ. անոնցմէ եւ ոչ մէկուն դէմ որեւէ փաստ, իրական եւ անհերքելի որ եւ է տուեալ գոյութիւն ունէր։ «Փաստ»երը յերիւրուած էին եղբն. «ականատես» վկաները օրեր ու շաբաթներ վերջ միայն շարան առ շարան ասպարէզ եկած եւ իրենց սորված դասերը թութակած էին՝ խաղա անմեղ մարդիկ նախազ դարձնելու համար անարժան կղերականի մը գործած չարիքներուն ի խնդիր, իրենց իսկ գործակցութեամբ։

Համոզուած էին նաեւ իրենք, բուն իսկ վարիչները այս անօրինակ սրիկայութեանց, թէ ինք ամբաստանեալները անպարտ պիտի արձակուին։

Վստահ էին, գրեթէ գիտէին, թէ անկարելի պիտի ըլլար սուտ վկաներով եւ շինծու «փաստ»երով անմեղ մարդիկ դատապարտել։

Երբեք չէին յուսար, թէ պիտի գտնուի դատական ատեան մը, որ այսքան եղերականօրէն զոհ երթայ իրենց զազիրիկ յարախաղութեանց։

Եւ ձիշդ այս նախատպաւորմամբ, երբ դատը գրեթէ աւարտած եւ արդիւնք բոլորին միաբանութեան մը բոլոր «ականատես» վկաները անոնցմէ խղճայած եւ ուրացած են իրենց գիրերը, փաստ, որ տանեալ տուած են խաղը, կանխելու համար անոր եւքը եւ անարժէք դարձնելու համար տրուելիք անպարտութեան դատավճիռը, կը գրէին.

— «Բայց երբ արդարութիւն եւ օրէնք կ'ըսենք՝ այդ չի նշանակեր թէ Նիւ Եորքի դատարանը կրնայ անպայման գտնել եւ պատժել բոլոր ոճրագործները եւ անոնց դրդիչներն ու կազմակերպիչները»։ («Հ. Կոչնակ», Նիւ Եորք, 1934 յունիս 30)։

Այս նոյն տաբեսով ու նոյն մտահոգութիւններէն մղուած՝ միւս լաթը, «Պայքար» (Պոստըն), իր յունիս 26ի խմբագրականին մէջ կը գրէր.

— «Ինչպէս միշտ բսած ենք, կ'արժէ որ անգամ մըն ալ յիշենք, թէ ամեն կայ դատավարութիւն ինչ ալ որ ըլլայ անոր ելքը, պէտք չէ անոր ... յաջող ամբաստանեալ եղեռնին խնդիրը՝ հանրային դատաստանին առջեւ»։

Ամբաստանեալները եթէ անպարտ արձակուէին՝ «Հ. Կոչնակ» պիտի գրէր անպայման.

—Դատարանը սխալած է, մենք այս մասին գրած էինք արդէն մեր յունիս 30ի խմբագրականին մէջ։

Արձագանգելով «Հ. Կոչնակ»ի՝ միւս լաթը, «Պայքար», անպայման պիտի աղաղակէր.

— Դատավճիռը մեր աչքին արժէք չունի. իրենց են ոճրագործները. մենք այս մասին գրած ենք արդէն մեր յունիս 26ի խմբագրականին մէջ։

Բայց այսօր, երբ դատապարտուած են ինը անմեղներ, մենք իրաւունք չունինք եղեր յայտարարելու.

— ՈՉ, ԳՈՐԾՈՒԱԾ Է ՑԱՆՐԱԳՈՅՆ ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ. ՍՂԱԼԱԿԱՆ ՆՈՐԷՆ ՍԽԱԼԱԾ Է ԴԱՏԱՐԱՆԸ. ՑԱՆՑԱԳՈՐԾՆԵՐ ՉԵՆ ՄԵՐ ԻՆԸ ԸՆՏԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ, ԱՅԼ ԱՐԴԱՐՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԱՐԴԱՐԸ, ՈՐՈՆՑ ԱՐԻՒՆԸ ԱՆԿԱՐԵԼԻ Է ՄԱՐՍԵԼ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԴԱՐԷ ԴԱՐ ԵՒ ՍԵՐՈՒՆԴԷ ՍԵՐՈՒՆԴ։

Արիկաներու մէջ ամէնէն կայտառն ու արին, «Բանուոր», բացայայտ ձեւով, առանց բառ ու գործ բոցարկելու, կը խօսէր ընչաջուր այն միջոցներու մասին, որ պիտի գործադրուին դատարանի վրայ՝ անկէ դատապարտութեան վճիռ կորզելու համար

«Անհրաժեշտ է ուժեղ զանգուածային ճնշում, — կը գրէր Նիւ Եորքի համայնավար լաթը իր յունիս 28ի խմբագրականին մէջ, — որ արդարութիւնը գործադրուի։ Անհրաժեշտ է բողոքի բանաձեւերով, նամակներով, հեռագիրներով ողողել դատարանը»։

Ու միայն «Բանուոր»ի կողմէ այս ձեւի բողոքաքարտեր ղրկուած են, Ամերիկայի զանազան կողմերը, աւելի քան 32.000 հատ...

Իր յունիս 28ի խմբագրականին մէջ «Հայրենիք» այս առթիւ կը նկատէր.

«Որեմն, մարդիկ չեն ալ ծածկեր, թէ որոշած են ամէն գնով ճնշում ի գործ դնել դատարանի վրայ, իրենց ուզած դատավճիռը կորզելու համար դատարանէն՝ կրնա ք գործածել, եթէ մարդիկ դատաւորի եւ դատախազի վրայ ազդելէ զատ՝ փորձեն ազդել նաեւ ճիւրիի վրայ.

«Բնական չէր որ մարդիկ ամբողջ վեց ամիս ամերիկահայ գաղութը տակնուվրայ ըրին եւ ամենատար տեսակի գրգռութիւններով ջնջելին ամբաստանել տալ ինը անմեղ Դաշնակցականներ։ Այժմ ալ անոնք կանգ չեն առներ որ եւ է միջոցի առջեւ՝ «ճնշում» գործ դնելու դատարանի վրայ, որպէսզի կարենան անկէ կորզել իրենց ուզած դատավճիռը։

«Չէ՞ որ այդ այլասերած, լըվանիթէն հայուն մարդոց փոխտածր արդարութիւնը եւ ազգին շահը չէ երբեք, այլ որ եւ է գնով ազգին թշնամիներու կողմէ ատուած Դաշնակցականներն ու Դաշնակցութիւնը դատապարտել տալը»։

Նիւ Եորքի հեռագիրը կը վկայէ, որ պարկեշտ Հայերը ի րենց այս պարկեշտութեանը մէջ— եւ իրենց այս պարկեշտութեան հետեւանքով— գառնօրէն ձախողած են։

Եւ զարմանալի չէ։ Անհնար է մրցիլ սրիկայի մը հետ, որուն արատները մինչեւ իր օրօրոցը կ'երկարին։

Մարդկային խիղճը, մարդկային բանականութիւնը անկարող են հաշտուիլ — այսօր, վաղը եւ յաւիտենապէս— այն դատավճռին հետ, որ յուլիս 14ին տրուեցաւ Նիւ Եորքի դատական ատեանին կողմէ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՎՃԻՌԸ

Մահապատիժ՝ Մ. Լէյլէկեանի եւ Ն. Սարգիսեանի

10-20 ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ՄԻՒՍ ԵՕԹԻՆ

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն յուլիս 24 թուականով.—

Մատթէոս Լէյլէկեան եւ Նշան Սարգիսեան, որոնք երդուեալներու կողմէ յանցաւոր հռչակուած էին առաջին աստիճանի եղեռնագործութեամբ, Դուրեան արքեպ.ի սպանութեան առթիւ, դատապարտուեցան մահապատժի, ելեկտրական աթոռի վրայ, իսկ իրենց եօթը մեղսակիցները դատապարտուեցան տասնէն քսան տարի բանտարկութեան։

ԽՄԲ.— Հեռագիրը որ եւ է տեղեկութիւն չի հաղորդեր վերաքննութեան ադերսագրի մասին, որ տրուած պիտի ըլլար վճռոր արձակուած պահուն, ինչպէս գրած էինք երէկ։ Կը կարծենք թէ դեռ ամէն յոյս կորսուած չէ։

Պ. ՏՈՒՄԵՐԿ ՅԱՋՈՂԵՑԱՒ ՓՐԿԵԼ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃԸ

ԽԱՌՆԻԼԾ ԵՒ ԵԹԻՕ ԳԻՏԻ ՄՆԱՆ

Պ. Տումէրկ երեքշաբթի օրուան տեսակցութիւններէն յետոյ, նախագահեց նախարարական խորհուրդին, որ տեւեց երկու ժամ։ Վարչապետը սպառնաց քաշուիլ, եթէ մէկն ու մէկը հրաժարէր, խախտելով քաղաքական զինադուլը։ Ծնտոյ աղդու կոչ մը ուղղեց բոլորին։ Պ. Թառտիէօ եա առաւ իր հրաժարականը, Պ. Էռիօ եւս չպնդեց, այնպէս որ դահլիճը նոյնութեամբ կը մնայ։ Միայն թէ արմատականները որոշեցին ամբողջ խնդիրը ներկայացնել իրենց համագումարին, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ հոկտեմբերին։ Վարչապետը իր յաջողութիւնը հաղորդելով Հանրապետութեան Նախագահին, որոշեց գտնուիլ Թուրնֆէօյ, իր արձակուրդը լրացնելու համար։ Այս առթիւ, Պ. Տումէրկ յայտարարութիւն մը խմբագրած էր զոր կարդաց Ներքին Նախարարութեան յայտարարութիւնը կ'ըսէ

— «Պ. Թառտիէօ Սթավիցքիի յանձնաժողովին առջեւ պատասխանեց իրեն դէմ եղած գրպարտութեանց։ Ինքզինքը պաշտպանելու բուռն եռանդին մէջ, ան դուրս ելաւ այն սահմանէն որուն մէջ մնալու էր, իմ կարծիքով։ Շատ ցաւեցայ ասոր համար եւ կը ցաւիմ տակաւին, բայց մէկ վայրկեան մտքէս չանցաւ թէ սահմանէն դուրս ելլելով ան կը հետապնդէր կանխորոշ ծրագրի մը՝ փտանգելու համար խաղաղեցման դահլիճը որուն կենդանի խորհրդանշանները եւ ամէնէն ամուր նեցուկներն են ինք եւ Պ. Էռիօ, վեց ամիսէ ի վեր։ Ոչ ալ կրնայ անոնց տեղը բռնել իմ քով, նոյնքան հեղինակութեամբ։ Ըլլալով առաջնորդները երկու մեծ կուսակցութեանց որոնք իրարու դէմ եղած են անցեալին մէջ, անոնց ներամերձեցման հրաշալի եւ յուզիչ տեսարանը եւ վերակազմութեան համար ընծայած աջակցութիւնը ամենամեծ վստահութիւնը կը ներշնչեն երկրին։ Այդ վստահութիւնը աւելի պիտի մեծնայ եթէ, ծագած միջադէպերէն յետոյ, անոնք իմ կողքիս մնան, իրենց կոնակն ունենալով իրենց կուսակցութիւնները։ Այսպէս, վստահութիւնը պիտի անհետանայ, միասին անհետացնելով մեր կառավարութիւնը։ Եւ այսպէս կ'ամփոփեմ կացութիւնը, աչքի առջեւ ունենալով միայն եւ միայն ազգային շահը, որ ամէն բանէ վեր է ինծի ինչպէս ձեզի համար։ Եթէ Պ. Թառտիէօ նախարար մնալով կառավարութիւնը պիտի զրկուի արմատականներու աջակցութենէն, զինադուլը կը խզուի, խաղաղեցումը անկարելի կը դառնայ։ Անկարելի կը դառնայ նաեւ դահլիճին գոյութիւնը

Եթէ, արմատականներուն աջակցութիւնը ապահովելու համար, պէտք է Պ. Թառտիէօյի հրաժարականը պահանջեմ կամ ընդունիմ— քանի որ ինծի յանձնած է — իմ վրայ պիտի իյնայ զինադուլի խզման եւ դահլիճին անկման պատասխանատուութիւնը։ Տարակոյս չկայ թէ Պ. Թառտիէօյի բարեկամներն ալ պիտի քաշուին իրեն հետ։ Ուրեմն, ես չեմ կրնար ստանձնել խզման պատասխանատուութիւնը, եթէ խզում պիտի ծագի։

Եզրակացութիւնս կը հասկնաք.— Կա՛մ պահել կառավարութիւնը այնպէս ինչպէս որ կազմուած է, եւ կամ հաւաքական հրաժարական ներկայացնել, ընդունելով հետեւանքները,— ուրիշ դահլիճ մը, ինձմէ տարբեր վարչապետով մը։ Կը դիմեմ բոլոր պաշտօնակիցներուս հայրենասիրութեան, խուսափելու համար այս պատասխանատուութենէն եւ ապահովելու հանդարտութիւնը որուն այն պէտք ունի Ֆրանսան։

Այս յայտարարութիւնը կարդալէ յետոյ, ներքին նախարարը աւելցուց.

— Վարչապետին կոչը ընդունուած է. դահլիճը կը շարունակուի։

Նիստէն վերջը, Պ. Էռիօ հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ մամուլին.

— Երկրին համար ծանրակշիռ պարագաներու մէջ, ուզելով պատասխանել Պ. վարչապետի կոչին, որպէսզի անհրաժեշտ չդառնայ նոյնիսկ հրաւիրել խորհրդարանը, արմատական նախարարները որոշեցին պահել իրենց պաշտօնները, եւ կուսակցութեան համագումարին քննութեան ենթարկել նոր կացութիւնը։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ՀԵՌԱՑՈՂ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ 23.000 ԵՆ, ՈՉ ԹԷ 10,000

Գրած էինք թէ կարգ մը արհեստներ արգիլուած ըլլալով ոչ-Թուրքերուն, 10,000 օտարականներ սկսած են հեռանալ Թուրքիայէն։

Վերջին լուրերու համաձայն, հեռանալու դատապարտուած օտարականներուն թիւն է 23,000։ Շարաթ օրն իսկ, երբ սկսաւ օրէնքին գործադրութիւնը, 5000 հոգի անգործ էին։ Ասոնց մէջ կը գտնուէին 2000 Յոյներ, 1000 Իտալացիներ եւ 200 Մալթացիներ։ Օտար հիւպատոսարանները պաշարուած են բազմաթիւ հպատակներով որոնք ճամբու ծախք եւ օգնութիւն կը պահանջէին, մանաւանդ որ դրամի արտածումն ալ արգիլուած է։

Յունական թերթերը կը գրեն թէ հեռանալու դատապարտուած Յոյներուն թիւն է 7000, իրենց ընտանիքներով՝ 20,000։ Արգիլուած արհեստներն են,— արճարանի սպասեակ (կառսօն), սափրիչ, դլխարկավաճառ, նուագածու, թարգման – առաջնորդ, շարժավար (շօֆէօր), մեքենավար, ոսկերանի միջնորդ, առողջապահ, գանազան եւն.։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Մեր Միութիւնները ալ մրցումի ելած են այս միջոցին,— դէպի դաշտ...

Միայն Փարիզի մէջ, հինգ դաշտահանդէս կազմակերպուած էր անցեալ կիրակի։

Դժբախտաբար, բոլորն ալ վերածուեցան ... Տաշտահանդէսի, կէսօրէն յետոյ տեղացող անձրեւի բանութեամբ։

Փարիզի օդին կրնաս վստահիլ այնքան որքան փողոցէն անցնող աղջկան, որուն ժպիտը ե՛ւ արեւ է ե՛ւ անձրեւ։

Ըսողներ կան թէ տարակալի կը դառնան դաշտահանդէսները, իբր հրմշտկելով եւ իրարու նմանելով։

Ես այդ կարծիքէն չեմ։

Ո՛վ որ կը յաջողի քով քովի բերել նոյնիսկ 50 – 100 Հայ, սրահի մը մէջ կամ ծառաստանի մը տակ, օգտակար գործ կը կատարէ։

Գտի՞կ բան է կին եւ երախայ հաւաքել, ծախքի տակ մտնել, Փարիզի զանազան անկիւններէն ժամադիր ըլլալ անտառի մը մէջ, իբրեւ հայրենակիցներ կամ ընկերներ, հայերէն խօսիլ, երգել, պարել, յիշել հայրենիքն ու անոր յիշատակները, եւ իրիկունը տուն վերադառնալ կազդուրուած։

Միեւնոյն ատեն օգնելով բարենպատակ ձեռնարկի մը։

Եթէ երեկոյթները եւ ցերեկոյթները, բացօթեայ պտոյտները ու դաշտահանդէսներն ալ դադրին, կրնաք վստահ ըլլալ թէ նոյնիսկ ազգականներ իրար չպիտի կրնան տեսնել ամիսներով կամ տարիներով։

Լաբիւրինթո՞ս է Փարիզը։

Ժամուն գուռն իսկ, ուր 500 — 1000 հոգի կը խմբուէին մինչեւ 1927, իրար տեսնելու համար, պարպուած է այսօր։

Սովորական բարեպաշտներու թիւն անգամ իջած է 70–100ի։ Այն ալ կիրակի օրերը...

Կանգ առնելով դաշտահանդէսներու վրայ, եւ խօսքս ուղղելով Հայր. Միութիւններուն, առաջարկ մը, եթէ կը հանիք.

Լաւ չըլլա՞ր որ հայրենակցական դաշտահանդէսները սարքուին աւելի լայն ծրագրով մը, ընտանեկան գետնի վրայ։

Օրինակ՝ Բիւթանիոյ դաշտահանդէս կը կազմակերպէ ամբողջ շրջանին անունով, փոխանակ բաժնուելու Ատափազարի, Պարտիզակի կամ Կէյվէի։

Նոյնպէս Կարինը, Վասպուրականը, Սեբաստիան, Խարբերդը, Տարօնը, Սայնաձորը, Կիլիկիան։

Աւելի առաջ երթալով, պիտի ըսեմ թէ նոյնիսկ պատճառ չկայ որ անպայման միեւնոյն շրջանին պատկանին։

Անցեալ կիրակի միեւնոյն վայրին մէջ ժամադրուած էին Տարօնցիները ու Երզնկացիները։ Անշուշտ պատահմամբ։

Ի՞նչ վնաս, եթէ պատահականորէն ծրագրեալ, եւ քով քովի խօսին, երգեն ու պարեն Երզնկացին ու Մշեցին, Տրապիզոնցին եւ Տիգրանակերտցին կամ Բաղէշցին...

ՎԱՀԷ

«ՑԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ՕՐԷՆՔԸ ԿԱՊ ՉՈՒՆԻ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՏ»

Պոլսոյ «Ազգամ» թերթը իր յուլիս 20ի խմբագրականով, փոքր արհեստներու օրէնքին առթիւ Աթէնքի թերթերուն բաց յարձակումներուն պատասխանելով, կ'անդրադառնայ Տեղաւորման նոր օրէնքին եւ կ'ըսէ.

— «Այս առթիւ կ'ուզենք սրբագրել նաեւ կարգ մը անիմաստ եւ անհիմն գրոյցներ, որոնք շրջան կ'ընեն երկրայարակին վրայ, Տեղաւորման (իսքեան) օրէնքին շուրջ։

Որպէս թէ, հիմնուելով Տեղաւորման նոր օրէնքին վրայ, կառավարութիւնը չպիտի թոյլատրէ եղեր որ փոքրամասնութիւնները կարգ մը շրջաններու մէջ ընդհանուր բնակչութեան թիւին հարիւրին 10էն աւելի ըլլան...

Այս գրոյցները որ եւ է հիմ չունին։ Տեղաւորման օրէնքը կը վերաբերի արտասահմանէն գալիք եւ թուրքերէն չգիտցող գաղթականներու տեղաւորման, եւ որ եւ է կապ չունի Թուրքիոյ մեր երկրին մէջ ապրող զանազան տարրերու հետ»

Լոնտոնը անպաշտպան՝ օդանաւերու դէմ..

Մինչեւ ուրբաթ պիտի շարունակուին օդանաւային ասպատակները՝ Լոնտոնի մէջ։ Օդանաւային նախարարութեան հրատարակած զեկոյցն ալ կը հաստատէ թէ արդիւնքը նպաստաւոր չէ Լոնտոնի համար։ Զեկոյցը կ'ըսէ.— «Մայրաքաղաքը այս գիշեր 39 անջատ յարձակումներ կրեց, որոնց ինը որեւէ ընդդիմութեան չհանդիպեցան՝ ասպատակիչ եւք նպատակակէտներէն չորսը գտնուեցան։ 39 արշաւներու իւրաքանչիւրին ատեն 30ի չափ ռումբեր նետուեցան յարձակողներուն կողմէ, այսինքն համագումար 1170 ռումբեր որոնք մեծ վնասներ պիտի պատճառէին, առանց խօսելու մարդկային զոհերու մասին»։

Զեկոյցը կը խոստովանի թէ թշնամի օդանաւերը պիտի կրնային պատերազմի ատեն ոչնչացնել օդանաւային պաշտօնատուն, որ Լոնտոնի կենտրոնական կեդրոններուն գլխաւորն է։

Կը նշանակէ թէ՝ պատերազմի ատեն կարելի է օդանաւային յարձակումով ահագին աւերներ գործել Անգլիոյ մայրաքաղաքին մէջ եւ ամբողջովին կաթուածահար ընել անոր կեանքը։ Յարձակումը կը կատարուի ամենամեծ արագութեամբ, բարձունքէն խոյանալով մինչեւ 480 քիլոմէթր արագութեամբ, ինչ որ տեսնուած չէր 1914ին։

Առջի օր օդը աւրուելով, Լոնտոն ծածկուեցաւ 650 մէթր բարձրութեամբ ամպերով եւ «թշնամին» չկրցաւ յարձակիլ. որովհետեւ ամպանիգ օդանաւերուն արգիլուած է 1650 մէթրէն վար թռչիլ։

* Երէկ ատոու սկսան Ֆրանսայի օդանաւային ասպատակները Լիոնի մէջ, հրամանատարութեամբ Զօր. Տիւշէնի։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ ութ ամբաստանեալներ, իբրեւ զինուորական լրտեսներ։ Ուրիշ բազմաթիւ ամբաստանեալներ ալ դատապարտուեցան մինչեւ 25 տարի բանտարկութեան։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ գուադիրները տեղեկութիւններ կը հաւաքէին Ծայր. Արեւելքի զինուորական շարժումներու մասին, ի նպաստ Մանչուրիոյ (ուրիշ խօսքով՝ Ճափոնի)։

ՏՈՔԹ. ԿէՕՊԷԼՍ, Գերմանիոյ փրոփականտի նախարարը, նոր լիազօրութիւններ ստացաւ որոնց շնորհիւ պիտի կրնայ լուրեր տալ եւ հանրային կարծիքը վարել ուզածին պէս, իբրեւ դիկտատոր։

ՕԴԱՆԱՒԻՆ ՄԷՋ ԽԵՆԴԵՆԱԼՈՎ, Գրէվ – Խարքով ճամբուն վրայ, ուղեւոր մը մեքենավարի կոկորդին փարեցաւ։ Միւսները միջամտեցին եւ կրցան ազատել, բայց խելագարը ատրճանակը քաշելով սպաննեց մեքենավարը եւ երեք ճամբորդներ։ Օդանաւը առանց ղեկավարի մնալով, հաւասարակշռութիւնը կորսնցուց, վար ինկաւ եւ կրակ առաւ։ Միայն հեռագրիչը ողջ մնաց։ Զոհերուն թիւն է տասը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԱԶԱՐՁԱԿ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶԱՐԳԵԼ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

— oo —

Անցեալները, երգիծաթերթ մը, կազարգել դիմակ մը անցուցած էր «Խաղաղութեան հրեշտակին», մէջքն ալ ատրճանակ մը կապելով։ Իրաւունք ունէր, որովհետեւ այս օրերս շատ կը խօսուի այն զէնքին մասին, զոր պիտի կատարեն կազերը յառաջիկայ պատերազմի մը ընթացքին։

Գիտնալով հանդերձ, թէ մարդկութիւնը ցարդ չտեսնուած եւ չերեւակայուած վայրագութիւններու ու տառապանքներու ականատես պիտի ըլլայ, ընդհանուր բանկումի մը պարագային, նորէն բոլոր երկիրներու զինուորական միտքերը կ'աշխատին այնպիսի կազեր արտադրել, որ աւելի մահաբեր ըլլան քան իրենց հակառակորդներունը։

Կը տեսնուի, որ հակառակ կազ չգործածելու տեղատարափ ճառերուն եւ համաձայնութեան ծրագիրներուն, կազերը պիտի գործածուին առանց այլ եւ այլի։ Անշուշտ միակ դարմանը... պատերազմ չընելն է, բայց ասիկա շատ պարզ բան է, եւ յետոյ՝ այդ չէ իմ բաժինս։

Թերթերը գրեցին թէ Փարիզի մէջ փորձեր պիտի կատարուին, կազային յարձակումի մը պահուն պաշտպանուելու համար։ Ուրեմն, քիչ մը խօսինք օդէն գալիք վտանգներու մասին։

Այս հարցը շօշափող շատ գիրքեր կան բոլոր լեզուներով։ Ես օգտուեցայ գնահատելի գրքոյկէ մը, որ կը պատկանի Գ. Ժ. Վիալի։

Օդային յարձակման զէնքերը բազմաթիւ են, խօսինք միայն հրձիգ ռումբերու եւ կազերու մասին։

Առաջինները, մեծ պատերազմի ժամանակ կը լեցուէին ճերմակ ֆոսֆորով, եւ դիւրութեամբ կարելի էր մարել, սակայն նորերը, «էլեկտրոն» ռումբը իսկապէս սարսափելի են։ Մէկ, հինգ, տասը քիլոնոց պայթուցիկները, լեցուած «մանեզիումով», «օքսիտ տը ֆէրով» հալի զետին ինկած կը պայթին եւ կ'այրեն, արտադրելով մինչեւ 2—3000 աստիճան ջերմութիւն եւ սովորական միջոցներով կարելի չէ մարել։ 3—4 հազար մէթր բարձրութենէ մը նետուելով, անոնք շէնքերու մէջ կը մտնեն «ինչպէս շիկացած դանակ մը մեղրամոմին մէջ»։ Սովորական օդանաւ մը կրնայ առնիլ հազար հատ այս ռումբերէն։ Վնասը դուք հաշուեցէք։ Ջուր կամ ուրիշ հեղուկով եթէ մարել ուզէք, աւելի կը տարածուին։

Գալով կազերուն, հեղինակը զանոնք կը բաժնէ վեց մասերու.—

1.— Սովորական թոյները, 2.— Հեղձամահ ընողները, 3 արտասուաբերները, 4.— փռնգտացնողները, 5.— մորթը բշտեցնողները, 6.— ցնցեցուցիչները. Ասոր ծանօթներէն մէկ քանին յիշենք՝ «պոսժէնը», «քլօռը», «Ֆոսժէնը», «ասիտ սիանհիտրիքը» եւ այսպէս տասնեակներ տակաւին։

Այս կազերը կը յարձակին ընդհանրապէս թոքերու, ջիղերու, աչքերու, մորթին եւ միւս զգայարանքներու վրայ։ Զոհին գլուխը կը դարձնեն, փսխել, արիւն թքնել կուտան, կը թմրեցնեն եւ... կը մեռցնեն։ Կան որ հոտ չունին, ուրիշներ ունին, ինչպէս «Ֆոսժէնը» որ շօքօլա կը հոտի, «քլօռը» հոտած հաւկիթ, «իփէրիթը» մանանեխ, «սիանոֆամիթը» փտած տերեւ։

Բոլորն ալ, ի վերջոյ միեւնոյն արդիւնքին կը յանգին, բայց աւելի կամ նուազ զօրաւորները կան։ «Քլօռը» մեր շնչած օդին մէջ 1/200,000 խառնուելով, մեր շունչը կը կտրէ, իսկ 1/100,000 խառնուելով թոքերը կը պատռէ։ «Պրօմիւռ տը պէնզիլը» 1/50,000 խառնուելով մեր օդին՝ կը կուրցնէ եւն.

Զգարմէք թէ, մասնաւոր գործարաններ պէտք են ասոնք պատրաստելու համար։ Այս կազերը ընդհանրապէս կը գործածուին ճարտարարուեստի մէջ, մեզի օգտակար առարկաներու շինութեան տակ։ «Ասիտ սիանհիտրիքը» եւ «քլօրփիքրինը» կը գործածուին լիպակի պատրաստութեան համար, «պոսժէնը» եւ «Ֆոսժէնը» ներկ շինելու, իսկ «առսէնները» վեներական հիւանդութեանց դեղեր պատրաստելու կը ծառայեն։ Եւ խորհիլ որ «քլօռը» մեր սովորական աղը կազմող երկու նիւթերէն մէկն է։

Կազային յարձակումի մը պահուն, պաշտպանուելու գլխաւոր միջոցը դարձեալ կազարգել դիմակներն են, որոնց հիմնական սկզբունքը հետեւեալն է.— Դէմքին վրայ յարմարցուած մասնաւոր գործիքի մը միջոցաւ, զտել շնչուած օդը։ Այսպէս էր կռուի սկզբնական շրջանին, բայց յետոյ տեսնուեցաւ, որ գործիքին ծայրը գտնուող զտիչ ամանէն կ'անցնին կարգ մը կազեր։ Այս անպատեհութեան առջեւը առնուեցաւ նոր ձեւի դիմակներով։

Ամէնքդ ալ տեսած էք անշուշտ, սինեմաներու կամ թանգարաններու մէջ այն գործիքները, որ մարդուն դէմքին անցնելով՝ գայլի դունչի ձեւը կուտան։ Մայրը, ծծախէժի խողովակով մը միացած է կռնակին վրայ հաստատուած ամանի մը՝ երկու մասի բաժնուած. մէկուն մէջ կայ թթուածին (օքսիժէն, մաքուր օդին գլխաւոր բաղադրութիւնը) իսկ միւսին մէջ՝ արտաշնչուած բնածխային թթուն (կազ գարպօնիք) ծծող մարմին մը։

Այս տեսակ դիմակներու գործածութիւնը աւելի խնամքի կը կարօտի թէեւ՝ բայց ապահովութիւնը շատ մեծ է։ Դէմքը բոլորովին անջատուած ըլլալով օդէն, կազերու տեսակը վտանգ չի սպառնար, գոնէ ցարդ ծանօթ կազերով։

Սակայն, միայն դէմքի միջոցաւ չէ որ կ'ազդեն կազերը։ Կան՝ որ մարմինիդ կը փակին, կ'այրեն, մորթը բշտիկներով կը ծածկեն, կ'անցնին հագուստներէն իսկ, ինչպէս «իփէրիթը» եւ «առսէնները», որով, պաշտպանուելու համար, վերէն վար ծծախէժ կամ իւղոտած հագուստներ պէտք է հագնիլ, միեւնոյնպէս մարմինին վրայ բացուած կամ ծակ պէտք չէ մնայ։

Այս անհատական պաշտպանութեան միջոցէն զատ, պիտի ըլլան նաեւ հաւաքական պաշտպանութեան աշխատանքներ։ Պիտի շինուին մասնաւոր պատսպարաններ կամ իբր այդ յարմարցուին եւ գործածուին տուներու նկուղները եւ մառանները։ Յարմար տուներուն գիտական կարգադրութիւնները կ'ըլլան անշուշտ։

Ի հարկէ, հակառակ ձեռք առնուած բոլոր նախազգուշական միջոցներուն, պիտի ըլլան վիրաւորներ՝ որոնց դարմանումը պէտք է համապատասխանէ այն կազին՝ որով թունաւորուած են։

Անմիջական խնամքներու գլխաւորներն են, Ա.— Վիրաւորը մաքուր օդի մէջ հանել շուտ մը՝ եթէ կարելի է, հակառակ պարագային նոր դիմակ մը անցընել, Բ.— Պառկած պահել, պէտք չէ քալէ, Գ.— Հիւանդանոց տանիլ յարմար առենին։ Զափազանց վտանգաւոր են ներսէն կամ դուրսէն ալքոլ գործածելը, աչքերը շփելը, քալելը։

Կազէն վիրաւորուողին առաջին նշաններն են,— աչքերը կը կարմրին եւ կը յոգնին, քիթը կը վազէ, յաճախ կը փռնգտայ, ձայնը կը մարի, կը հազայ, արիւն կը թքնէ, քիթը եւ բերանը կը փրփրին ու կ'արիւնին, շնչելը կը դժուարանայ, կը խեղդուի, շրթները կը կապուտնան, դժուարաւ կը քալէ, կը նուաղի։

Ինչպէս բաւ, մասնաւոր պատրաստութիւն կ'ուզէ, թէ՛ պաշտպանութեան եւ թէ դարմանումի համար։ Կարելի չէ, մէկ—երկու յօդուածով ամբողջը տալ, որ ի հարկին այդ ալ կ'ըլլայ, բայց մաղթենք որ այդ անհրաժեշտութիւնը չզգացուի, որովհետեւ յիմարացած մարդկութիւնը չտեսածը պիտի տեսնէ։

ՀՐԱՆԴ ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

»»» «««

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վերադառնալով մեր նիւթին՝ յուլիս 6ի «Յառաջ»ի մէջ Գ. Ալեմշահ անբաւական գտնելով երկու կտոր իբր առաջին ունկնդրութիւն՝ կը շարունակէ իր յօդուածին մէջ.— «Մենք անպայման իրաւունք ունինք սպասելու եւ պահանջելու նոր գործ, նոր աշխատանք, նոր նուաճումներու, նոր վերելքներու ապացոյցներ»։

Հանդա՛րտ, հանդա՛րտ, ոչ այդքան արագ...։ Եւ ի՛նչ չտես անհամբերութիւն, նշմարիլ յետոյ մանաւանդ որ նոյ. 1ին համար ալ ծրագրած եմ նուագահանդէս մը։

Յիշեցնեմ որ 1932ի նուագահանդէսին տուած էի իբր առաջին ունկնդրութիւն վեց կտոր, 1933ին՝ 5 կտոր, 1934ին 2 կտոր եւ յառաջիկային համար ալ ծրագրած էի 4—5 կտոր։ Անոնց քով աւելցնեմ զանազան առիթներով գրուած ուրիշ գործեր խմբական, ձայնական, կամ զանազան գործիքներու յատուկ, որոնք ինչ ինչ պատճառներով ցարդ չեն կրցած տեղ ունենալ յայտագրի մէջ։

Գ. Ալեմշահ կ'ուզէ որ ամէն մէկ տարեկան նուագահանդէսի մէջ հեղինակ մը ունենայ 4—5 նոր գործ, քանի որ առանց այս թիւին վերելքի ապացոյցներ չպիտի ունենայ։ Հաս պզտիկ հաշիւ մը։

Անոնք երեսուն տարուան ասպարէզ ունենալիք երաժիշտ մը որ տարեկան մէկ— եւ ինչո՞ւ չէ երկու եթէ կրնայ— նուագահանդէս տալ ուզէ, իւրաքանչիւրին մէջ եթէ պայման ըլլայ ունենալ հինգ նոր կտոր, իր կեանքի ասպարէզին մէջ պէտք է արտադրէ 150 «սէնֆոնիք կտորներ»։ Աւելցնենք ասոնց վրայ ուրիշ սեռի պատկանող գործեր, մեներգի, դաշնակի եւ այլ նուագարանի համար, որոնց թիւը բնականօրէն աւելի կ'ըլլայ քան նուագախմբայինները, կ'ունենանք մօտ 300 կտոր...։ Չեմ գիտեր կրնի՞ն, թէ որակը ինչ համեմատութիւն պիտի ունենայ այս թիւին հետ։ Գ. Ալեմշահ պէտք չէ երաժշտական արտադրութիւնը շփոթէ ուրիշ արտադրութիւններու հետ։ Ան ըսած էր «աւելի առատ հունձք» (23 յունիս, «Յառաջ»)։

Եւ տեղն է յիշելու որ, արդի ըմբռնումով ժամանակակից ամէնէն բեղուն երաժիշտի մը գործը 70—80ը չանցնիր։ Նոյնն է պարագան գրագէտներուն համար, եւ ոչ թէ «ռոմանճիներուն», որոնք արտադրութեան մեծ ճիգով մինչեւ 75 սանթիմ ծախուող գիրքերով ողողած են Մէթրոներու եւ կայարաններու գրատունները, նոյնն է պարագան նկարիչներուն համար, որոց պէտք չէ շփոթել պալատներու վրայ հարիւրաւոր թալլոներով ցուցահանդէս կազմակերպող copisteներուն համար։

Եւ ամէն բանէ յետոյ երգահան-ղեկավարի մը համար նուագահանդէս տալը իր անհրաժեշտ գործն է, իսկ նոր կտոր դնելը իր տրամադրութենէն կախուած բան մըն է միայն եւ ոչ թէ պահանջ մը, որուն ազդեցութեամբ գործ չարտադրուիր։ Տարբեր հարց թէ ուրեմն այդ բարեպատեհ թիւերը յայտագրի մը մէջ պատուաբեր նօթեր կրնան նկատուիլ։

Նուագահանդէս մը Foire մը չէ ցուցադրելու համար տարեկան բերքը, իսկ երաժշտական բերքն ալ մօտայի հետ կապ չունի որպէսզի démodé ըլլայ յաջորդ տարին, ըստ Գ. Ալեմշահի։

Յուլիս 6ի յօդուածին մէջ երաժշտական տեսութիւններու վրայ խօսելով նկարչութենէն օրինակներ բերած էր Գ. Ալեմշահ։ Թող չկարծէ թէ այն համեմատութեամբ երաժշտութիւն կ'արտադրուի, ինչպէս կ'առնուի վրձինը, ներկի մէջ թաթխելէ յետոյ գունաւորելու համար պաստառը։

La Musique et les Musiciens անուն գործին մէջ հռչակաւոր դաստիարակ Ալպէռ Լաւինեաք բաղդատութիւն մը ընելով այս երկու արուեստներուն մէջ՝ կ'ըսէ ի մէջ այլոց.

—«...Նկարիչն իսկ արուեստի արտայայտութեան համար ունի գրական միջոցներ, ներկ, վրձին եւ պաստառ, իսկ ներշնչման համար ալ տարբերակ, եւ ամբողջ բնութիւնը։ Իսկ ի՞նչ ունի երաժիշտը, ոչինչ, ձայներ միայն պարապութեան մէջ (néant)»։

Ուրիշ հարց մը.—

Յուլիս 6ի յօդուածով Գ. Ալեմշահ խօսքը ուղղելով օտար քննադատներու դրուատալից տողերուն, արհամարհելէ յետոյ զանոնք կ'ըսէ թէ «լաւ կը ճանչնայ օտար խմբագրատան խոհանոցները, ուր կը պատրաստուին այդ ախորժահամ օշարակները...»։

Հակասութեան մէջ է, ինչպէս յաճախ։ Շատ մօտիկ անցեալին մէջ, անցեալ հոկտեմբեր 7ին Սալ Կավոյի մէջ Հայ Մշակոյթի օրը տօնուեցաւ, որ նուիրուած էր հայ երաժշտութեան։ Այդ հանդէսի նկարագրութեան մէջ Գ. Ալեմշահ ուրախութեամբ արտատպած մը ըրած էր օտար մամուլին գնահատական մէկ կտորուածէն, հանդէպ երաժշտական գործի մը, որ իմս չէր, եւ նուագուեր էր նոյն հանդէսին։ («Յառաջ», 12 հոկտ. 1933)։

Ուրեմն, օրուան տրամադրութեան համաձայն օտար թերթին պատրաստած օշարակը կը դառնայ ախորժահամ եւ զով...

X

Ընդլայնենք քիչ մըն ալ մեր տեսութիւնները

Իրաւ է թէ հինգ գլխաւոր արուեստները,— ճարտարապետութիւն, քանդակագործութիւն, նկարչութիւն, գրականութիւն եւ երաժշտութիւն իրարու հետ սերտ կապեր ունին։ Բայց անոնք իրարու հակոտնեայ յատկանիշներ ալ ունին։ Այս մասին մօտիկ ապագայի մէջ պիտի խօսիմ երկար, դասախօսութեան կամ յօդուածաշարքի ձեւով։ Բնական կրնայ նկատուիլ որ արուեստագէտ մը ուզէ արտայայտուիլ այդ ճիւղերէն մէկուն մասին, բայց գոնէ երաժշտութեան համար հարցը լայն է եւ տարբեր։ Եթէ նկարչութիւն, ճարտարապետութիւն կամ քանդակագործութիւն իբր գնահատման միջոց ԱՉՔԸ ունին, եւ հետեւաբար վայրկենապէս տպաւորիչ են, հարցը նոյնը չէ գրականութեան եւ երաժշտութեան համար, որոնք կապ ունին ականջի եւ մտքի հետ, եւ որոնց գնահատումը կ'ըլլայ ժամանակի ընթացքին. Երաժշտութեան մէջ քննադատ մը եթէ փորձէ շատ մանրամասնել եւ խորացնել, անհրաժեշտ է, որ ունենայ գոնէ անոր տարրական դաստիարակութիւնը, ու քիչ մը ձայնագրութիւն գիտնայ։

Քանի մը խօսք ալ՝ յունիս 16ի նուագահանդէսին մասնակցող արուեստագէտներէն Օր. Ղազարոսեանի մասին։

Այս երիտասարդ դաշնակահարուհին նուագեց Պախի concerto en fa mineur-ը, դաշնակի եւ նուագախումբի համար։ Գործ մը որ ամբողջ Փարիզի մէջ տարին մէկ կամ երկու անգամ հազիւ կը նուագուի, եւ վստահ եմ որ Գ. Ալեմշահ բնաւ չէ լսած զայն տարբեր առիթով եւ անկարող է ճշդելու թէ անոր նուագումին մէջ ջիղ եւ կորով պէ՞տք է գործածել, որոնց պակասութեան մասին խօսած էր. (23 յունիս «Յառաջ»)։

Կարծին նուագումէն առաջ Օր. Ղազարոսեան իր խաղը (jeu) ցոյց տուած էր Ֆօլ Ֆուշէի, Լազար Լէվիի եւ այլ անձնաւորութեանց, որոնք Գ. Ալեմշահէն աստիճան մը աւելի ծանօթ են երաժշտութեան... եւ անկէ յետոյ մասնակցելու որոշում տուաւ նուագահանդէսին։

Դաշնակահարուհին — որ մեր մէջ եզական առաւելութիւնը ունի ուսումնասիրած ըլլալու տեսական երաժշտութիւնն ալ — նուագահանդէսի առտուան մէկ փորձ միայն ունեցաւ նուագախումբին հետ, եւ նոյն իրիկունը նուագեց զայն։

Ճիշդ է, կ'ուզեմ թէ նուագախումբին նուագելիք բաժինն ալ զոց սորված էր, համբերելով նուագելու համար, եւ անհրաժեշտ բանը Պախի նրբութիւններուն ժամանակ յարգ պահել գիտնալն է։ (Հոս պահ մը Գ. Ալեմշահ ինքզինք դաշնակի աթոռին վրայ թող դնէ, հանդիսականներու առջեւ, որոնք բոլորը իրեն կը նային)։

Եւ կարծեմ Օր. Ղազարոսեան նուագեց բաւական յաջող առումով, եւ առաջին անգամն էր որ հայ քննադատը ներկայ կ'ըլլար concerto pour piano et orchestre մը լսելու Հայուհիի մը կողմէ, Հայէ մըն ալ ղեկավարուած։

Այս խօսքութեան դէմ ահա Գ. Ալեմշահի ամբողջ տեսածը եւ լսածը. կրկնենք բառ առ բառ.

— «...Օր. Ղազարոսեանի խաղը Պախի concertoին մէջ պիտի կրնար աւելի համոզիչ ըլլալ, եթէ հոն չպակսէր կորովը եւ ջիղը։ Ան մնաց աւարտած ձագիլի մը մէջ»։ («Յառաջ», 23 յունիս).

Եւ փա՜ռք յաւիտեանս ամէն...

Գիտակից արուեստագէտները սպասեր դրուատալից անզգեստութիւններ քննադատներէ, գիտնալով որ անոնք բան մը չեն աւելցներ իրենց ստեղծագործութեան վրայ, բայց չեն ալ ուզեր որ քննադատները ներշնչուած կամ անփոյթ գրութիւններով նախապաշարեն հանրութիւնը, որ միշտ համակիր է եւ գնահատող, սակայն պէտք ունի առաջնորդուելու։

Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

Յ. Գ.— Այս հարցերուն շուրջ եւ է նոր բանավէճ անպատասխան պիտի մնայ իմ կողմէս. Ա. Պ.

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԵՐԶՆԿԱՑԻՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

»»» «««

— Կեցցէ՛ Հայաստա՛ն .....

— Կեցցէ՛ Երզնկա։

Քաղաքէն հեռու, հեռու գործարաններու ծխնելոյզներու մուխով, զգուած Փարիզէն, Հայկական ձայներ են որ կը հնչեն Արժանթէօյի անտառէն։

Քայլերը ինքնաբերաբար կ'ուղղուին դէպի ձայները։ Խումբ մը ընտանիքներ բոլորուած կերուխումի [illegible] են։

Հայկական կը հրճուիմ ու կը խառնուիմ ինքնիրենս.— Կա՞յ տեղ մը ուր չըլլայ հայ գաղթականը։

Ոտքի է Գ. Գ. Գույումճեան, [illegible] ուան նախագահը որ կը սկսի իր բա[illegible] ման խօսքը.

— Մենք կը տօնենք Զատիկը, Ծնունդը, Համբարձումը, Վարդավառը, Հոգեգալուստը, բայց կը վարենք տօնելու Վարդանանցի եւ Բարեկենդանի միջեւ գտնուող Ջէրմուկ կամ Տեառնընդառաջը... Տակաւին շատ յստակ կը յիշեմ Երզնկայի վառ[illegible]քին մեծ դաշտը, ուր կը հաւաքուէին այդ օրը, տօնելու այս մեծ տօնը. Բարտիներ էին որ կը վառէին կա[illegible]միր բոցերու մէջ, որպէս խարոյկներ. Անահիտի օրէն մնացած այս տօնը անշուշտ կարելի չէ տօնել հոն, [illegible] եւ գիտեմ որ այդ օրը, մեր հողին [illegible] րուն մէջ կը վառի այդ անշէջ ջահը. Պէտք է այսպիսի օրերու առիթով հրահրել այդ բոցը ինչպէս եթէ [illegible] յաղթական կամարի տակ [illegible] անծանօթ զինուորին անշէջ կրակը.

Եւ յորդորեց քաջալերել այս նորակազմ Հայր. Միութիւնը։ Գ. Փ. Մ[illegible] քաջէզեան կէթառի ընկերակցութեամբ երգեց նախ «Բամ Փորոտան», որ ունկնդրուեցաւ յուզմամբ, [illegible] Երզնկայի գեղջուկ երգերէն։ Յետ[illegible] նախագահը խօսքը տուաւ [illegible] երիցագոյն անդամին՝ Գ. Ալլահ[illegible] որ այս խնջոյքը նմանցուց Երզնկայի երբեմնի կերակներուն, երբ գնկացին կ'երթար Եփրատի ափը [illegible] բի օդը ծծելու, արմէնեան [illegible] նիչքի զուլալ ջուրը խմելու։ Եւ [illegible] տահեցուց թէ պիտի գայ այն օրը [illegible] մենք ալ ճակատաբաց պիտի [illegible] այս ինդարձակ պողոտաներուն վրայ [illegible]

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԱՀՈՐՄԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

(1934 ՅՈՒՆԻՍ 14 — ԹԻՒ 2510)

»»» «««

Առանց արտօնութեան տեղափոխուողները հայրենակցութենէ կը զրկուին

Բ. Թուրք ցեղէ չեղողները եթէ նոյն իսկ օգնութիւն չպահանջեն կառավարութենէն, պարտաւոր են անոր ցոյց տուած տեղին մէջ հաստատել իրենց բնակութիւնը եւ չբաժնուիլ այդ տեղերէն, առանց կառավարութեան արտօնութեան։

Առանց արտօնութեան ուրիշ տեղ գացողները առաջին անգամուան համար իրենց տեղերը կը վերադարձուին։ Իսկ կրկնութեան պարագային, Գործավարներու Խորհուրդին որոշումով, Թուրք հայրենակցութենէ կը զրկուին։

Գ.— Թուրքիա մտնելու թուականէն սկսեալ՝ մինչեւ երկու տարի զետեղուիլ չուզող գաղթականներու զետեղման օգնութիւն չի կրնար ըլլալ։

ԴԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Երկրին մէջ տեղափոխման, մշակոյթի եւ վարչական միջոցներ, նահանգային եւ. տեղերէ փոխադրութիւններ

ՅՕԴ. 8.— Ներքին գործավարը իրաւասու է Թուրքիոյ մէջ հողի անձուկ, յորդում պատահող, ճահճային, անտառային, լեռնային եւ քարուտ տեղերու մէջ բնակած, առողջական պայմաններէ զրկուած գիւղերու մէջ մնայուն բնակութիւն հաստատած, կամ վարչական՝ թիւ 3 շրջաններու բնակիչները փոխադրելու, ապրուստի եւ առողջական բարւոք պայմաններ ունեցող տեղերու, տուները աւերուած կամ անդին ցրուած գիւղերու բնակչութիւնը աւելի յարմար կեդրոններու մէջ ամփոփելու, գիւղերու մէջէն հիւղակները, օտանները եւ զոմերը վերցնելու եւ նորեր կառուցանելը արգիլելու։

Որո՞նք սահմանէն դուրս պիտի հանուին

ՅՕԴ. 9.— Ներքին գործավարը իրաւասութիւն ունի Թուրքիոյ հպատակ չըլլող գնչուները եւ Թուրք մշակոյթին չյարող վաչկատունները, հասարակաց չըլլալու պայմանով, [illegible] դաւաճաններու, եւ ցրուումի (սէրկիւզարլըք) ձեւով Թուրք մշակոյթ ունեցող գիւղերու մէջ տեղելու եւ զետեղելու, իսկ լրտեսութիւն ընող՝ սահմանագլուխներէն հեռացնելու, օտար հպատակ չըլլող գնչուները եւ Թրքական մշակոյթին չկապուած վաչկատունները երկրին սահմաններէն դուրս հանելու։

Աշիրէթները իբր քաղաքական անձնաւորութիւն չեն ճանչցուիր

ՅՕԴ. 10.— Ա) Օրէնքը իբր քաղաքական անձնաւորութիւն չընդունիր աշիրէթները։ Այս մասին ճանչցուած իրաւունքները ջնջուած են, եթէ նոյն իսկ անոնք հիմնուած ըլլան որ եւ է, օրինական տրամադրութեան, փաստաթուղթի եւ կամ վճիռի վրայ։ Ջնջուած են նաեւ աշիրէթի պետութիւնը, պէյութիւնը, աղայութիւնը, շէյխութիւնը եւ անոնց որ եւ է փաստաթուղթի եւն. վրայ հիմնուած ամէն տեսակ կազմակերպութիւնները։

Աշիրէթներու կալուածները կը բաշխուին

Բ) Այս օրէնքին հրատարակութենէն առաջ, որ եւ է դատական վճիռով, փաստաթուղթով կամ սովորութեամբ աշիրէթներու քաղաքական անձնաւորութեան եւ կամ անոնց անունով իրենց Բէյերուն, Պէյերուն, Աղաներուն եւ Շէյխերուն պատկան ճանչցուած, արձանագրուած կամ չարձանագրուած բոլոր անշարժ գոյքերը պետութեան կ'անցնին։

Այս օրէնքին տրամադրութեանց եւ պետութեան ձեռք առած միջոցներուն համաձայն, այս անշարժ կալուածները գաղթականներուն, ապաստանեալներուն, վրանաբնակ վաչկատուններու (կէօչէպէ), փոխադրուածներու, հողազուրկ կամ քիչ հող ունեցող տեղացի երկրագործներու բաշխուելով՝ բաժին (կալուածաթուղթ) կը հանուի։ Այս անշարժ գոյքերու սեփականատիրութիւնը կը ճշդուի թափուի պաշտօնատան արձանագրութեանց համաձայն։ Եթէ անոնց մէջ որու պատկանելու մասին արձանագրութիւն մը չկայ, կամ եթէ արձանագրութիւնները միայն անձերու անունով ըլլալով՝ ժողովրդեան մէջ տարածայնուած է թէ անոնք աշիրէթին կը պատկանին, եւ աշիրէթին անհատներն ալ այս անշարժ կալուածներէն ուրիշ անշարժ գոյք չունին, անոնց սեփականատիրութիւնը կը ճշդուի, յետ քննութեան, այն տեղին վարչական մարմինին որոշումով. Վարչական ժողովներու կողմէ տրուած եւ կուսակալներու կողմէ վաւերացուած այս որոշումները վճռական են։

Աշիրէթներու տեղափոխումը

Գ.— Ներքին գործավարը իրաւասու է, Գործավարներու Խորհուրդին որոշմամբ, իրենց բնտանիքներուն հետ մէկտեղ յարմար տեղեր փոխադրելու եւ զետեղելու այս օրէնքին հրատարակութենէն առաջ աշիրէթներու բէյութիւն, պէյութիւն, աղայութիւն եւ շէյխութիւն ընողները եւ ընել ուզողները, ինչպէս նաեւ ամէն անոնք՝ որոնց սահմանագլուխներու երկայնքը բնակութիւնը անպատեհութիւններ կը ներկայացնէ՝ ապահովութեան եւ անդորրութեան տեսակէտով։

Թուրք մշակոյթը ընդունող կամ չընդունող աշիրէթի անդամները

Դ.— Ներքին գործավարը իրաւասութիւն ունի Թրքահպատակ, բայց Թուրք մշակոյթին չյարած աշիրէթներու անդամները ցրուած վիճակի մէջ եւ թիւ 2 շրջանները, Թրքահպատակ եւ Թրքական մշակոյթը ընդունող վաչկատուն եւ վրանաբնակ աշիրէթներու անդամները առողջական եւ ապրելակերպի բարւոք պայմաններ ունեցող տեղեր փոխադրելու եւ զետեղելու, իսկ ոչ — Թրքահպատակ եւ Թուրք մշակոյթը չընդունող վաչկատուն աշիրէթներու անդամներն ալ՝ ի պահանջել հարկին՝ Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս հանելու։

Անոնց որոնց մայրենի լեզուն թուրքերէն չէ

Յօդ. 11.— Ա. Անոնց որոնց մայրենի լեզուն Թուրքերէն չէ, համախմբուած գիւղ եւ թաղ, գործաւորական արհեստաւորական խումբ հաստատելը եւ կամ այս կարգի անձերուն՝ գիւղ մը, թաղ մը, գործ մը կամ արհեստ մը իրենց ցեղակիցներուն միայն փականացնելը արգիլուած է։

(2)

(Շար.)

...Մկրտիչեան կիթառի ընկերակցութեամբ պարեց հայկական պարեր եւ թմբկահարեց: Ցետոյ տեղի ունեցան պարեր տիկին Լուսին Ժամկոչեանի ղեկավարութեամբ: Եղան արտասանութիւններ, խմբերգներ եւ մեներ- գներ

Հաւ մը եւ ձմերուկ մը աճուրդի դրուելով, շահեցաւ Պ. Միսաք Ճղ- նաւորեան, 350 ֆր.-ի վրայ:

Դժբախտաբար անակնկալ անձրեւը խանգարեց ամէն բան:

Հ. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

ՏԱՐՕՆՑԻՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

— ● —

Կիրակի օր Անժանվիլի մէջ տեղի ունեցաւ Տարօնցիներու դաշտահանդէսը: Շատերը առտուն եկած էին, գէթ Շատերը առտուն եկած էին, կազմելով խել ուրիշներ կէս օրին, կազմելով կոկիկ բազմութիւն մը: «Տաւուլ-կաւիկ» բազմութիւն մը: «Տաւուլ-գուռնան» կը թնդացնէր անտառը, ղեկավարութեամբ Մուրատի եւ ծե- րունի Ղազարոս Ցարութիւնեանի: Իսկ այր ու կին կը պարէին Տարօնի ժողովրդական պարերը, երգելով «Տնա- ւեր Գուլանըխօը»: Ոգեւորութիւնը մեծ էր ժողովուրդին մէջ, բայց ժա- մը 3ին սկսաւ անձրեւ տեղալ: Ամէն մարդ ապաստան կը փնտռէր անտա- ռին մէջ: Սկսան վրաններ շինել: Ա- ռին մէջ: Սկսան վրաններ շինել: Ա- նոնցմէ Դուշոյ գագաթնաձեւ մը ե- րեւոյթը առած էր, կարմիր կանաչ վրաններով: Մէկ կողմէն անձրեւ կուգար, միւս կողմէ տաւուլ-զուռ- նան անընդհատ կը թնդար: Դժբախ- տաբար շատ ապաստան չեղաւ անձրեւի պատճառով: Իբրեւան գէմ Պ. Ա. Զաքրեան ճառ մը խօսեցաւ քանի մը խօսքով, իսկ Պ. Սեդրակ Սասունի վերջինիս Տարօնի անցեալ կեանքը Պ. Լեւոն Տօնիկեան կարդաց ոտանաւոր մը Տարօնի մասին ու երգեց «Որն էր արդարը», իսկ Պ. Գեղամ Վարդանեան շնորհակալութիւն յայտնեց ու յորդորեց համերաշխ գործել, որպէսզի կարենանք այս հանդէսները կա- տարել ոչ թէ օտար հողի վրայ, այլ մայր հայրենիքին մէջ:

Հանդէսը վերջացաւ «Լօ լօ Սիփա- նոյ ակդ աարի վրայ» երգով, միջա անձրեւի տակ:

ՑՈՒՆԵՐ ԱԳԱՄԵԱՆ

ԱՐԱՔՍԻ Գ. ԳԱԶԱԶԵԱՆ
(Ֆօթօ Արաքս)

Նոր աւանդ

»»» «««

ՀԱՅ ԱՂՋՆԱԿ ՄԸ ԱՌԱՋԻՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՑԱՒ ՓԱՐԻԶԻ
ԲՈԼՈՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Փարիզի բոլոր աղջկանց նախակր- թարաններու ընթացաւարտ կարգի յաջողագոյն աշակերտուհիներուն մի- ջեւ մրցում մը տեղի ունեցաւ դպրո- ցական տարեվերջի առթիւ: Կը մաս- նակցէին 972 հոգի: Անոնց մէջէն ա- ռաջնութիւնը շահած է 14 տարեկան հայ աղջնակ մը՝ Արաքսի Գազազեան, որ ստացած է երկու վկայական (diplôme), եւ մէկ բարձրագոյն վկա- յագիր (Certificat supérieur) նախնա- կան կրթութեան համար, mention très honorable յիշատակութեամբ: Նաեւ ամենաբարձր մրցանակը (prix d'excel- lence) եւ ուրիշ մրցանակներ: Դասա- ւանդութեանց բոլոր ճիւղերուն մէջ ալ անխտիր առաջին հանդիսացած է:

Նոյն հայուհին անցեալ տարի ալ ա- ռաջին եղած էր Փարիզի 9րդ թաղամասի բոլոր աշակերտուհիներուն մէջ: Իր քոյրը Օր. Հրանոյշ Գազազեան, որ այժմ Սօֆէթէ Սավանթի մէջ պաշ- տօնութեան եւ մեքենագրութեան ու- սուցչուհի է, ամէն տարի առաջին կը հանդիսանար մրցումներու մէջ, իր փոքրիկ քրոջ պէս եւ «Յառաջ» յա- ճախ արձանագրած է յաջողութիւնը այս երկու ուշիմ եւ աշխատասէր քոյ- րերուն. Ս.

ԴՊ. ԷՌԻՈ ՖՐԱՆՍԱ ՀՐԱՒԻՐԱԾ Է 150 ԹՈՒՐՔ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ ԵՒ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐ

»»» «««

Պոլսոյ Կ. Սարայի ուսուցիչներէն եւ սկաուտներէն 150 հոգինոց խում- բակ մը, ճամբայ ելած է գէպի Ֆրան- սա: Թուրք ուսուցիչները Ֆրանսա հրաւիրուած են Պ. Էռիոյի կողմէ եւ ընդունելութիւններ պիտի ըլլան ա- նոնց Մարսիլիոյ, Լիոնի եւ Փարիզի մէջ:

Մեկնողներուն մէջ կը գտնուին նա- եւ Կ. Սարայի հայ ուսուցիչներէն Պ. Պ. Պ. Առաքելեան եւ Կ. Քիւրքճեան.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Գրած էինք թէ երիտասարդ գրող մը, Անդրանիկ Դառուլեան (Վ. Խաժակ) անձնասպանութեան փորձած է Պէյրութի մէջ, քանի մը շաբաթ առաջ:

Պէյրութի վերջին թղթաբերը կ'իմացնէ անձնասպանութեան երկու դէպքեր եւս:

Ցուլիս 17ին, նաւահանգիստի առջեւ, երբ բազմաթիւ գործաւորներ աշ- խատանքի լծուած էին, հեռուէն կը նշմարուի մարդկային մարմին մը ծով նետուիլը իր ամբողջ հագուստներով եւ գլխարկով: Իսկոյն կը փութան մար- դիկ եւ ծովէն դուրս կը հանեն երիտասարդը, որ յուզուլ չէր գիտեր:

Ցետ քննութեան կը հասկցուի որ երիտասարդը կը կոչուի Վահան Մար- գար Գասպարեան, բնիկ Խարբերդցի, 18 տարեկան: Իր անձնասպանութեան պատճառը հետեւեալ կերպով բացատրած է ան.—

«Հայրս եւ եղբայրներս 1921ին մեռան Խարբերդի մէջ: Ես մօրս ու քրոջս հետ Հալէպ եկայ. Քոյրս ամուսնացաւ Ամերիկա գտնուող երիտասարդի մը հետ: Մայրս ալ ընկերացաւ քրոջս եւ ես մնացի առանձին: Վերջերս երեխական շատ նեղ դրութեան մը մատնուած էի: Դիմեցի նաեւ քրոջս օգնութեան: Պատասխան չկրցայ գտնել: Մնացի անօթի եւ թշուառ եւ ոչ ալ օգնող ինծի: Աշխարհի մէջ էի երբոր մը եկաւ Ամերիկայէն,—մայրս ու քոյրս ինձնէ մաս- մը արհամարհանքով մեռան եւ եւ բնաւ ալ խնամելով է այս ալ ճակատս ծանրութեան պատճառաւ: Չափազանց շատ զգած ունեցայ եւ որոշեցի սխալով իմ սիրելիներուս»:

Հայրն աչքերը պատմած գժբախտ ազան կը սկսի հեկեկալով լալ եւ կը խնդրէ որ զինքը ազատ ձգեն՝ գործադրելու համար դիտաւորութիւնը:

Վահան ոստիկանութեան կը յանձնուի մարած վիճակի մէջ:

Ծովին բնակող Խաչիկ Ղազարեան տունէն մը ի վեր մելամաղձոտ վիճակ մը ունէր, ընտանեկան պատճառով մը: Անցեալները, Խաչիկ անգոյն քա- հանային կը դիմէ եւ կը հաղորդուի, առանց բան մը յայտնելու: Կանուխէն տուն կուգայ եւ սովորական ձեւով կ'անցընէ ժամանակը:

Ժամը 9ի իր ընտանեկան պարագաները անկողին կը մտնեն, Խաչիկն ալ դուրս կ'ելլէ եւ անգամ մըն ալ չի վերադառնար: Փիչերը կը լուսնայ, արեւը կը ծագի, սակայն Խաչօէն լուր չկայ: Զրոյցներ կը տարածուին եւ ամէն մարդ կ'եզրակացնէ թէ անձնասպան եղած է:

Եւ շաբաթ կէսօրին, ալիքները, ծովուն վերի մասին ծովեզերքը կը հանեն մարդկային դիակ մը: Ցետ քննութեան յայտնի կ'ըլլայ որ Խաչիկ Ղազարեանի մարմինն է: Կ'ըսուի թէ այս անձնասպանութեան պատճառ եղած է Խաչիկի եւ ուրիշ Հայու մը միջեւ ծագած վէճը, որ սկսած է կիներէն եւ փոխանցուած ի- րենց ամուսիններուն: Հակառակորդը որ Իլիաս կը կոչուէր, քանիցս նախա- տած է Խաչօն եւ զայն անպատուել կոչած:

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

—•—

ՏՈՔԹ. ԱԲԳԱՐԵԱՆԻ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՎԿԱՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

»»» «««

(16րդ ՆԻՍՏ, 3 ՅՈՒԼԻՍ — Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

Պ. Միրայր Արիկեանի ուշագրաւ վկայութենէն ետք, ժամը 12.30ի ա- տեններ, յուլիս 3, վկայի աթոռը կանչուեցաւ Տոքթ. Սարգիս Աբգար- եան, որ կը բնակի Փէլհըմ, Նիւ Եոր- քի մէկ արուարձանը: Պ. Շեբիտըի իր ուղղակի հարցումներուն ստացաւ հետեւեալ պատասխանները՝ Տոքթ. Սարգիս Աբգարեանէ:

—Դուն, Տոքթէօր, 44 տարիէ ի վեր Նիւ Եորքի նահանգի առողջական ճիւ- ղի արտօնագրով բժշկութիւն կ'ընես Նիւ Եորքի մէջ, չէ՞: = Այո:

— Դուն 20 տարի չարունակ ծառա- յա՞ծ ես Նիւ Եորք քաղաքի Առողջա- պահական ճիւղին՝ իբր պաշտօնեայ:

= Այո:

— Հիմա կը վարե՞ս նոյն պաշտօ- նը:

= 1917էն սկսեալ հանգստեան կոչ- ուած եմ:

— Քանի՞ տարեկան ես:

— 71րդ տարիս անցուցած եմ եւ կը գտնուիմ 72րդիս մէջ:

— Դուն 27րդ եկեղեցիին անդա՞մ ես: Այո

— Դուն Դաշնա՞կ ես:

= Դաշնակ եղած չէի, բայց 1934 մարտ 28ին Դաշնակ եղայ:

— 1933 դեկտ. 24ին 187րդ եկեղե- ցին գացի՞ր: = Ոչ:

— 1934 յունուար 17ին Պ. Քոհէնի մօտ գացի՞ր: = Այո:

— Ո՞վ կար հոն:

Մարդիկ կային:

— Կար. Զատիկեանը տեսա՞ր:

Այո

- Ինչո՞ւ չխօսեցար հետը:

Այդ օրը չթոյլատրեցին:

— Ուրիշ անգամ տեսա՞ր Զատիկ- եանը:

= Այո: Ինք եկաւ իմ գրասենեակս:

— Որ եւ է խօսք ըսա՞ւ քեզի 187րդ եկեղեցւոյ դէպքի մասին

= Բնականաբար խօսիլ ուզեցի Կար. Զատիկեանի հետ իր տեսածներու եւ գիտցածներու մասին: Զատիկեան չէր կրնար խօսիլ եւ իմ հարցումներուս պատասխանեց գրաւոր:

— Ի՞նչ գրեց:

— Գրեց թէ դեկտ. 24ին Ս. Խաչ ե- կեղեցին էր. հոն մարդիկ կը կռուէին, բայց ինք բան մը չտեսաւ:

— Դուն բան մը ըսի՞ր Պ. Քոհէնին ոստիկանատան մէջ:

— Այո, ըսի թէ ինք քննութիւնը սխալ ճամբու մէջ դրած է:

— Հոս ամբաստանեալներէն որո՞նք կը ճանչնաս:

= Կը ճանչնամ Ռուբէն Երկանեան, Մարթին Մօզեան, Հէջի Սարաֆեան, եւ Ցովհ. Անդրէասեան:

Եւ Տոքթ. Աբգարեան վկայութիւն- ներ տուաւ իր բարեկիրթի նկարագրի մասին:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏՈՔԹ. ԱԲԳԱՐԵԱՆ

Դատախազը սկսաւ իր հարցաքննու- թեան:

— Ցունուար 17ին դուն չըսի՞ր ոս- տիկանատան մէջ Ցովհ. Անդրէասե- անին՝ «Մնանուցումի պատմութենէդ մի շեղիր» stick to your story of circu- lars):

= Միակ առիթը, որ տեսայ Ցովհ. Անդրէասեանը յունուար 17ին ոստի- կանատան մէջ էր, ուր ըսի անոր որ այնպիսի բաներ չըսէ որ հակառակ ինքնիրեն:

— Ի՞նչ ըսիր:

Ըսի՝ «Մի հակասեր դուն քեզի»:

— Քոհէնին ի՞նչ ըսիր:

= Ըսի թէ այս քննութեան մէջ հա- ւանօրէն սխալ ճամբու վրայ է:

— Դոփ ըսի՞ր թէ Կար. Զատիկ- եան գրեց թէ սպան մը չտեսայ:

Այո.

— Զատիկեան չըսա՞ւ ատիկա, ո- րովհետեւ խնդիրը յանձնած էր ոստի- կանութեան եւ պէտք չունէր խօսելու:

= Անոր պարագան տարբեր էր, երբ ոստիկանատան մէջ հանդիպեցայ, ինծի արգիլեցին խօսիլ Զատիկեա- նի հետ, վասնզի ան վկայութիւն տա- լու կը պատրաստուէր, սակայն իմ գրասենեակիս մէջ ո եւ է ճնշում կամ պատճառ չունէր չխօսելու ճշմարտու- թիւնը, մանաւանդ որ իր վկայու- թիւնն ալ տուած էր:

ՄԻՀՐԱՆ ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամը 12.45ն էր, ուրեմն 15 վայր- կեան կար դատական նիստը փակե- լու, երբ աթոռ կանչուեցաւ օրուան վերջին վկան՝ ընկ. Միհրան Ասլան- եանը, այլ կոչուելով «Պիկ Մայք»: Ընկ. Ասլանեան Պ. Շեբիտըի հար- ցումներուն պատասխանեց իրեն յա- տուկ հանդարտութեամբ:

— Քանի՞ տարիէ ի վեր կը գտն- նուիս այս երկիրը:

= 1896էն ի վեր կը գտնուիմ Ամե- րիկա:

— Ե՞րբ քաղաքացի եղար: = 1914- ին:

— Ի՞նչ գործ կ'ընես:

— Մաքրումի եւ ներկումի գործա- րան ունիմ Նիւ Ճըրզիի մէջ:

— Դաշնա՞կ ես:

= 1918էն աւելի կը պատկանիմ այդ կուսակցութեան:

— 1933 դեկտ. 24ին 187րդ փողո- ցի եկեղեցի՞ն էիր: = Այո:

— Դէպի խորանը նայելով եւ ետե- ւէն սկսելով ո՞ր կողմը նստած էիր:

= Ձախ կողմը, երկրորդ նստա- րանը:

— Նստարանին ներսի՞ կողմը նս- տեր էիր թէ անցքին կողմը:

= Անցքին կողմը:

— Նկատեցի՞ր բան մը, որ ուշա- դրութիւն գրաւէր:

- Ետեւս տեսայ մէկը, որ կոկոր- դի անհանգստութիւն ունէր եւ կը յիշեցնէր նման անհանգստութիւն ու- նեցող Քիւրտ մը, զոր կը ճանչնայի երկրէն.

— Տեսա՞ր այդ մարդը:

= Ուշադրութեան չատ կը հազար, յա- ճախ ետեւս կը նայէի եւ տեսայ որ Կարապետ Զատիկեանն է:

— Երբ Թափօրը եկաւ, ի՞նչ ըրիր:

= Ոտքի ելայ:

— Կարապետ Զատիկեանն ալ ոտ- քի ելա՞ւ: = Այո:

— Տեսա՞ր որ Կար. Զատիկեանը ձգեց իր նստարանը եւ երթար:

= Ոչ. Կար. Զատիկեան մնաց իր տեղը, անկէ չհեռացաւ:

— Երբ կռիւը սկսաւ, ի՞նչ տեսար:

= Ամէն մարդ իրարու խառնուե- ցաւ: Իմ ետեւս նստարանի մը մէջ մէկը կը ծեծուէր:

— Առջեւդ տեսա՞ր մէկը

= Տեսայ ջերմակ Արմէն Փիրան- եանը, որ կը ծեծկուէր:

— Անոր հետ խօսք ունեցա՞ր:

= Արմէն Փիրանեան ինծի ըսաւ. «Դուն ի՞նչ գործ ունիս հոս, Նիւ Ճըր- զիէն եկեր ես. Ես ալ ըսի. «Դո՞ւն ինչ գործ ունիս հոս, դուն ալ եկեր ես Նիւ Ճըրզիէն»:

— Ցարձակումը տեսա՞ր:

= Ոչ, տեսայ:

— Երբ դուրս ելար, ի՞նչ տեսար:

= Տեսայ մարդ մը ոստիկանին ձեռքը.

— Դուն քանի՞ տարեկան ես:

= 47 տարեկան:

— Քեզ ի՞նչպէս ոստիկանատուն կանչեցին:

= Նախ Նիւ Ճըրզիի ոստիկանա- տունէն հեռախօսուեցաւ տունս, իսկ ես 1933 դեկտեմբեր 26ին գացի Նիւ Եորք 183րդ փողոցի ոստիկանատու- նը, ուր մնացի ժամը 3էն մինչեւ 12:

— Հոն ո՞վ կար:

= Փաստաբան Սմոսրեանը կար:

— Հոն հարցումներ ըրի՞ն:

Այո.

— Քոհէնը հո՞ն էր:

= Հոն չէր:

— Դեկտ. 24ին Էլըսէկեանը ո՞ւր տեսար:

= Եկեղեցիէն դուրս ոստիկանին ձեռքը

— Հոս գտնուողներէն ո՞վ կը ճանչ- նաս:

(Վկան կը նայի ամբաստանեալնե- րուն): = Կը ճանչնամ Միհրան Զա- տիկեանը:

— Հասակը ո՞րչափ է:

= 5 ոտք եւ 10 ինչէզ:

— Թափօրն ի՞նչպէս կազմուած էր, կրնա՞ս յիշել:

= Առջեւը բուրվառակիրը, Թափօ- րը, Կարապետեան եպիսկ.ը պատարա- գիչ արք.ը եւ ետեւը մարդ չտեսայ:

— Զատա՞ր մէկը որ 3րդ կամ 5րդ նստարանէն զարնէր: = Ոչ:

— Կռիւը ի՞նչպէս սկսաւ:

= Ցանկարծ կռիւը փրթաւ, չեմ գիտեր ի՞նչպէս

Պ. Քամինսկի քանի մը հարցում- ներ միայն ուղղեց ընկեր Միհրան Ասլանեանի, որ իսկոյն ձգեց վկա- յի աթոռը:

Պ. ՎԱՐԴԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ. ՏԻՐԱՆ ԱՐԷԼԵԱՆ

ՎԿԱՅԵՑԻՆ ԹԷ ՁԱԳՄԱՔԵԱՆ ԻՆՉՊԷ՛Ս ՓՈԽԵՑ ԻՐ «ՏԵՍԱԾՆԵՐԸ»

■■■■■■■■

«ՊԻՏԻ ԽՈՐՏԱԿԵՆՔ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ» ԸՍԱԾ Է ՁԱԳՄԱՔԵԱՆ

(17րդ ՆԻՍՏ, 9 ՅՈՒԼԻՍ)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 9 յուլիս.— Այսօր վեր- սկսաւ Դուրեան արք. ի սպանութեամբ ամբաստանուած 9 Դաշնակցական- ներու դատավարութիւնը, որ յուլիս 4էն մինչեւ այս առտու դադրած էր ամերիկեան անկախութեան տօնին առթիւ, դատաւոր Քորրիկընի կար- գադրութեամբ: Դատասրահի բոլոր աթոռները գրաւուած էին Ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կին ունկնդիրնե- րէ, այսինքն Հայուհիներէ: Օդը տա- նելի էր, զով քամի մը կը փչէր դա- տասրահէն ներս եւ քրտնած դէմքեր չէին նշմարուեր

Ժամը 10էն 10 անց վկայի աթոռ կանչուեցաւ Պ. Վարդան Կարապետ- եան, որ հետեւեալ ուղղակի քննու- թիւնը տուաւ պաշտպան գլխաւոր փաստաբաններէն Պ. Թոմաս Շեբիտը- նի:

— Բարձր խօսէ, եթէ կը հաճիս, որպէսզի երդուեալներն ու ամբողջ դատասրահը լսէ քեզ: = Լաւ:

— Ո՞ւր կը բնակիս:

= Ուիչֆիլըտ Փարք, Ն. Ճ.

— Ո՞ւրկէ ընթացաւարտ եղած ես վերջին անգամ:

= Քորնէլի համալսարանէն, Իթա- կէ, Ն. Ե.:

— Ի՞նչ գործ կ'ընես այժմ:

= Արեւելեան եւ ամերիկեան գոր- գի գործով կը զբաղիմ:

— Կը ճանչնա՞ս Տիգրան Ձագմաք- եանը. (Այս անձը, Այնթապցիներէն կը ճանչցուի Ձագմաքճեան անունով, բայց դատարանին մէջ իր անունը տուաւ Ձագմաքեան, առանց ճի, ու ուստի ես կը գործածեմ պաշտօնա- պէս տուած եւ հեզած անունը):

= Կը ճանչնամ:

— Քեզի հետ գործա՞ծ է:

= Ինծի գործած է իբր interior de- corator — տուներու կամ հաւաքա- վայրերու ներքին զարդարանքներու մասնագէտ:

— Դուն Դաշնա՞կ ես:

= Դաշնակներու համակիր եմ:

— 1933 դեկտ. 24ին 187րդ եկեղե- ցին գացի՞ր: = Ոչ:

— Ձագմաքեանը քեզի կը գործէ՞ր դեկտ. 24էն մինչեւ 2—3 շաբաթ ետք:

= Այո:

— Այդ թուականէն առաջ ալ գոր- ծա՞ծ է քեզի: — Այո:

— Դուրեան արք.ի սպանութեան մասին խօսակցութիւններ ունեցա՞ր հետը:

= Այո:

—Խօսակցութեան ատեն ուրիշ մար- դիկ կայի՞ն ներկայ:

= Այո, իմ մասս գործող երկու հո- գի եւս:

— Ի՞նչ ըսաւ Ձագմաքեան եկեղե- ցիին մէջ դեկտ. 24ի կռիւի եւ սպա- նութեան նկատմամբ:

= Ըսաւ թէ «կռիւը սկսաւ յան- կարծ եւ այնքան արագ, որ չգիտցայ թէ ինչպէս եղաւ եւ ինչպէս սկսաւ»:

— Քանի մը օր ետք Ձագմաքեանի հետ 187րդ եկեղեցին գացի՞ր:

= 2—3 օր ետք 187րդ եկեղեցին գացի Ձագմաքեանի հետ, երեկոյեան ժամը 8.30ի ատենները:

— Ո՞վ ներկայ էր հոն:

= Լուսարարը եւ Սարգիս Տէմիր- ճեանը: (Պ. Շեբիտըն ունկնդիրնե- րու աթոռէ մը ոտքի հանեց Պ. Սար- գիս Տէմիրճեանը եւ վկային ցանելով) — Այս ա՞նձն էր: = Այո:

— Բան մը հարցուցի՞ր Տէմիրճեա- նի:

= Երբ հարցուցի Տէմիրճեանին թէ. ինչպէս տեղի ունեցած էր սպանու- թիւնը, ուսերը վեր առաւ ժխտական իմաստով:

— Բան մը չըսա՞ւ:

= Ըսաւ. «այնքա՜ն արագ եղաւ սպանութիւնը, որ ոչ ոք գիտցաւ թէ ինչպէս տեղի ունեցաւ»:

— Շաբաթ մը ետք Դուրեան կոմի- տէի մասին խօսք չունեցա՞ր Ձագմաք- եանի հետ: = Չեմ յիշեր:

— Կը ճանչնա՞ս Միհրան Զատիկ- եանը: = Այո:

— Ի՞նչ համբաւ ունի:

= Շատ լաւ մարդ է:

— Դեկտ. 24էն երեք շաբաթ ետք Ձագմաքեան ձգեց քեզ եւ խանո՞ւթ բացաւ մօտդ: = Այո:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

— Խանութ բացած ըլլալուն համար վշտացած չէ՞ս (sore): = Ոչ:

— Ի՞նչպէս թէ վշտացած չես:

= Երբ մէկը կուգայ քովդ իբր մը- ցորդ փաստաբանի գրասենեակ կը բանայ, ի՞նչ կը զգաս: Ցաւ չէ՞ս ըզ- գար: Բայց մրցումը ազատ է Ամերի- կայի մէջ: (Ծիծաղ դատաւորէն եւ երդուեալներէն):

— Ո՞րչափ ժամանակէ ի վեր ճանչ- նաս Միհր. Զատիկեանը:

= Երկար ատենէ ի վեր:

— Դուն ըսիր թէ շատ լաւ մարդ է Միհ. Զատիկեանը, չէ՞: = Այո, ըսի:

— Երբ քեզի ըսեմ որ ան գնաց ոս- տիկանատուն եւ դատախազի գրա- սենեակը եւ երկու տեղերն ալ սուտ խօսեցաւ թէ եկեղեցի գացած չէ, ի՞նչ կարծիք կը կազմես իր մասին:

= Պէտք է պարագաները մանրա- մասնօրէն իմանամ կարծիքս փոխելու համար:

— Ըսիր թէ երբ Ս. Տէմիրճեանի հարցուցիր արք.ի սպանութեան մա- սին, ուսերը վեր առաւ: Այդ ի՞նչ կը նշանակէ:

= Ժխտական պատասխան է:

— Ցետոյ ըսի՞ր թէ ան բան մը չէ տեսած:

= Ես հոս կ'ըսեմ ինչ որ ինծի ըսին Ձագմաքեան եւ Տէմիրճեան:

— Դուն գիտէի՞ր որ ուսերը վեր առնելով Տէմիրճեան ըսել կ'ուզէր թէ դատախազութենէն հրահանգ ունէր այդ մասին չխօսելու:

= Չեմ գիտեր, բայց ուսերը թօթ- վելէն զատ խօսեցաւ ալ:

— Ձագմաքեանը խանութէն հանե- ցի՞ր: = Ինք ելաւ:

— Ինչո՞ւ:

= Իրեն հետ վիճաբանութիւն ու- նեցանք, երբ սկսաւ տարբեր պատ- մութիւն պատմել եւ 2—3 շաբաթ վերջ ձգեց:

— Եւ դուն տարբեր պատմութիւն պատմելէն 2—3 շաբաթ ետք ալ զայն պահեցիր քու ծառայութեանդ մէջ:

— Այո:

— Երբ յետոյ փոխեց պատմութիւ- նը, ի՞նչ ըսաւ.

= Ըսաւ թէ Դաշնակները զարկին արք.ը եւ անուններ թուեց:

— Ըսէ տեսնենք Դաշնակներէն այն մէկ քանիին անունները զոր տուաւ Ձագմաքեան: = Չեմ յիշեր:

— Դուն հիմա չըսի՞ր թէ Ձագմաք- եան անուններ թուեց: = Այո:

— Ուրեմն ինչո՞ւ չես ըսեր:

= Արդէն բաւած անուններ են:

— Դուն հոս գալու համար դատա- կան կոչնագիր ստացա՞ր: = Ոչ:

— Դուն ինքնիրե՞նդ եկար: = Այո:

— (Դատախազ) That is all.

ՇԵԲԻՏԸՆ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Դուն իմ գրասենեակս եկար ան- ցեալ ուրբաթ օր, չէ՞: = Այո:

Եւ այս հարցումով վերջ գտաւ Պ. Վարդան Կարապետեանի քննութիւնն ու հարցաքննութիւնը:

ԸՆԿԵՐ ՏԻՐԱՆ ԱՐԷԼԵԱՆԻ ՇԱՀԵԿԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Անմիջապէս ետքը վկայի աթոռը կանչուեցաւ ընկեր Տիրան Արէլեան, որ Պ. Շեբիտըի տուաւ հետեւեալ ուղղակի քննութիւնը:

— Դեկտ. 24ին 187րդ փողոցի եկե- ղեցի՞ն էիր: = Ոչ:

— Տարիքդ քանի՞ է:

= 39 տարեկան:

— Քանի՞ տարի կ'ընէ այս երկիրն ես: = 14 տարի:

— Ո՞ւր ծնած ես:

= Սուրիա (վկան բնիկ Քէսապցի է, ծանօթ. Թղթ.):

— Ամուսնացա՞ծ ես թէ ամուրի:

· Ամուրի:

— Կը ճանչնա՞ս Տիգ. Ձագմաքեա- նը: = Այո:

— 1933 դեկտ 24էն ետք տեսա՞ր Ձագմաքեանը: = Այո:

— Դուն Դաշնա՞կ ես: — Այո, Դաշ- նակ եմ:

— Ձագմաքեանի հետ խօսակցու- թիւն ունեցա՞ր Դուրեան արք.ի սպա- նութեան նկատմամբ: = Այո:

— Կը հաճի՞ս պատմել այդ խօսակ- ցութիւնը, որպէսզի դատախազը եւ երդուեալները լսեն

= Երբ իր խանութին մէջ տեսայ, Ձագմաքեան խօսեցաւ Դուրեան Արք.ի սպանութեան մասին, իրեն ըսի թէ այդ ուղղութեամբ թող կասկածութիւնը խարհի: Ձագմաքեան ըսաւ. «Մենք պիտի խորտակենք Դաշնակ- ցութիւնը»: Ինչո՞ւ, հարցուցի իրեն, ըսաւ. «Դուրեան Արք.ը Դաշնակները սպաննեցին»: Հարցուցի թէ ո՞վ ը- սաւ այդ իրեն. պատասխանեց՝ «հայ թերթերը չէ՞ս կարդար»: Ըսի թէ հայկական թերթերուն կարեւորու- թիւն չեմ տար եւ Ամերիկեան թեր- թերը այդ մասին վճռական բան մը ըսած չեն: Ձագմաքեան ըսաւ՝ «ես ե- կեղեցին էի այդ օրը»: Հարցուցի՝

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՈՎ

Գիրէնեան լեռներուն յոգնեցուցիչ եւ սաստանելի մրցումէն վերջ, հեծելանուորդները երեքշաբթի օր հանգստացան Փոյի պանդոկին մէջ, միայն իրիկուան դէմ փողոց ելլելով։ Մարթանօ ինքզինքը գտած է, այնպէս որ նոյն եռանդով պիտի շարունակէ մրցումը մինչեւ Փարիզ։ Ասկէց վերջ չիտակ ճամբաներու մէջ է որ պիտի մրցին։

Հեծելանուորդները երէկ, չորեքշաբթի կտրեցին Փօ—Պորտօ հանգրուանը (215 քիլոմէթր)։ Իսկ այսօր, հինգշաբթի պիտի կտրեն Պորտօ — Լառօշէլ (183 քիլոմէթր)։ Այս մրցումը շատ աւելի հետաքրքրական է, որովհետեւ ամէն մրցորդ զատ — զատ ճամբայ ելլելով արագ քշողը եւ վայրկեանով առաջ հասնողը կը հռչակուի յաղթական։

Մրցորդները ճամբայ ելած էին 62 հոգիով, բայց մնացած են միայն 39 հոգի։

տեսա՞ր որ Դաշնակները սպաննեցին Արք․ը։ Պատասխանեց՝ « ոչ, չտեսայ, այնքան արագ սպաննուեցաւ եւ յանկարծակի, որ ոչ մէկ բան տեսայ, երբ չուրջս նայեցայ, բազմութիւնը մը կար որ իրարու կը զարնէր »։ Իրեն ըսի՝ Տիգրան, դու կ'ըսես թէ եկեղեցին գտնուած ես, չես տեսեր Դաշնակներու սպանիչը եւ նորէն կ'ըսես թէ պիտի խորտակենք Դաշնակցութիւնը Զագմաքեան ըսաւ «Այո, շատ տեսնողներ կան ինչ որ պատահած է, Դուրեան կոմիտէն 60,000 տոլար հաւաքած է եւ սաստ փաստաբաններ վարձած է Դաշնակցութեան անդամները պրպտելու համար։» Ըսի իրեն՝ աշխարհի բոլոր բախտը քեզի կը մաղթեմ։ (Շար․)

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ (Hay-Pouj)

ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

Տնօրէն – խմբագիր Շ․ ՆԱՐԴՈՒՆԻ (ՏՕՔԹ․ Շ․ ԱՅՎԱԶԵԱՆ)

Առաջին թիւը, 24 մեծադիր էջ լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին։ Եւ այնուհետեւ՝ ամէն ամիս կանոնաւորապէս։

Տարին 3 անգամ 24 էջ, մնացեալ թիւերը 16 էջ, — տարեկան հաւաքածոն՝ 216 էջնոց հատոր մը։

≡ "ՀԱՅ _ ԲՈՅԺ„ը ձեր ՏԱՆ ԲԺԻՇԿՆ Է ≡

Բաժանորդագրուեցէք այժմէն։

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 ֆր․։ Բաժինեգին, յօդուած եւ թղթակցութիւն գրկել Տօքթ․ Շ․ ԱՅՎԱԶԵԱՆի, 17, Rue Dameзme, 17 Paris.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն Մարկրիթի (Մարսէյլ) Համազգայինի Միութեան մասնախումբը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ․ Կարապետ Մուրթաֆեանի եւ պարագաներուն իրենց փոքրիկին գառնալիս մահուան առթիւ։

Գործի մարդոց

Անոնք որ իսկապէս occasion եւ solde ապրանքներ ունին մարզէներու եւ ֆաւարնիլոս համար՝ թող ցանեն գրել եւ եթէ կարելի է ղրկել նմոյշները ցնուեւեալ հասցէին. -

G. Monzerian, 19, Rue Grand Madier La Ciotat (B. du R

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՌՋԵՐՆ ՆՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ

Կազմեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

1135 ԷՋ, ԲԱԶՄԱԹԻՒ

ՕԳՏԱԿԱՐ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ,

գին Թղթակազմ 25, լաթակազմ 30 ֆր.

Դիմել՝ Vartan Kévorkian, B. P. 409, Beyrouth (Liban).

ՀԱՄՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Անուշակաճառ Յովհաննէսեան փոխադրած է իր խանութը, Marque déposée "MELKON", 4 RUE DES PAVILLONS, PARIS (20): Tél. Ménilmontant 50 — 47 :

Կ'ՈՒԶԷՔ ՀԻՄՆԱԼ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐԸ ՍԿՍԵԼՈՎ 1870 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐԷՆ

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք ՄԱԼԽԱՍԻ ՀԻՆԳ ՎԷՊԵՐԸ.—

ՋԱՐԹՕՆՔ, Ա. հատոր 317 էջ	ՋԱՐԹՕՆՔ, Գ. հատոր 263 էջ
» Բ. » 317 »	» Դ. » 250 »

ՋԱՐԹՕՆՔ, Ե. Հատոր 255 էջ

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԵՆ

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ. Ա. եւ Բ. հատոր — ԱԳՐՈՒՄՆԵՐ, Բ. հատոր

Անոնք որ կորմնցուցած են ցեղխնակին ԱԳՐՈՒՄՆԵՐԸ (Ա. հատոր) մէկ ջունչով պիտի կարդան նաեւ այս ՀԻՆԳ ՀԱՏՈՐՆԵՐԸ։

Հասցէ՝ A. G. Malkas, P. O. B. 197 Astr Sta- Boston, Mass.

Կը ծախուի նաեւ Փարիզ, Հրանտ - Սամուէլ Դրատունը

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

վարժ եւ ինքնատիպ կարուհի մը որ կարենայ première mainի գեր կատարել կանանց confectionի աշխատանոցի մէջ։

Դիմել Նամակաւ ՅԱՌԱՋի վարչութեան։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17 Rue Dameзme. PARIS (13e)

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆՍԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Թալշանի ծանօթ հաւաքատեղին։ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան Կոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ։ Օրակարգ ընտրութիւն պատգամաւորի։

ՎԻՆՍԷՆ Ենթակոմիտէի ժողովը վաղը Ուրբաթ իրիկուն սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Cours Լաֆայէթի սրճարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Ներկայ կ'ըլլայ ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Յ. Հ. Կ. Խալիի Փարիզի մասնաճիւղին ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

St CLOUDի օդաւէտ անտառին մէջ (Passage à Niveau)

29 Յուլիս Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Նախագահութեամբ՝ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

Նուագ, պար, երգ, խաղեր ու սիրուն անակնկալներ։

Կը մասնակցի «ԵՓՐԱՏ» Նուագախումբը եւ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ

Դիւրամատչելի ԳԻՆՔԷ եւ պաղ խմիչքներ։

Հաղ. միջոց.- հանրակառք 25, 18 եւ 2, Սէն Լազարէն շոգեկառք եւ իջնել Փօն Սէն Քլու, Մէթրօ՝ Սէվրը։ Մինչեւ ժամը 3.30 առաջնորդողականներ պիտի սպասեն առաջնորդելու համար։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Յ. Կ. Խալի Մարսէյլի մասնաճիւղի դաշտապարահանդէսը 29 յուլիս, կիրակի օր, Իգնոյեան եղբայրներու օդաւէտ ագարակին մէջ։ Գեղարուեստական բաժին՝ դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՈՒՇ, ՕՐ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, Գ. Գ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, ՔԷՇԻՇԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ կը ներկայացնեն զաւեշտ մը։ Գ. ՋԷՕՐԷՔՃԵԱՆ (նուագ), ՕՐ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (երգ), Հայ Արծիւները հունգարական պարեր։

Դաշտահանդէս Վալանսի մէջ

Կազմակերպուած՝ «Հայ կրթական եւ Հրատարակչական Համազգային» ընկերութեան վալանսի մասնաճիւղին կողմէ։

Օգոս. 15ին. ՄԱԼԻՍԱՑԻ գեղատեսիլ անտառին մէջ առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Կը նախագահէ Գ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

Կը խօսի Գ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

խմբերգ փոքրիկներու կողմէ, մեներգ, արտասանութիւն։

յուղարկ վարչութեան կողմէ։

դաշտին վրայ որ եւ է վաճառում արգիլուած է։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին եւ պիֆէ.

ՊԱՆՍԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Երգ, պար, խաղ ու կանչեր, ինչպէս նաեւ

Երկու ներկայացում՝ «ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ», եւ «ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ»

Կը ղեկավարէ ուսուցիչ դրագէտ Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Մուտքը՝ ազատ է.

ՍՊԱՀԱՆԴԷՍ

Ի յիշատակ ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՄԵԾ ՍՂԵՐՈՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

կազմակերպուած՝ Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Տէսինի Մասնաճիւղին կողմէ

Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին

Սօսիէթէ Լիոնեզի սրահին մէջ. Տէսին

Կը խօսի Գ. ԱՐՄԷՆ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՒՑ ՊՈՄՕՆԻ

Պոմօն - Սէն Ժիւլիէնի (Մարսէյլ) Մանկապարտէզ - Նախակրթարանի ամավերջի մրցանակաբաշխութեան հանդէսը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ։

Կը նախագահէ Գեր. Գրիգորիս եպսկ. Գալաճեան

Երգ, արտասանութիւն, մանկական թատերգութիւն, յինական պար եւ մարզանք։ Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արծիւները։

Մուտք 4 Ֆրանք։

Այս առթիւ թաղականութիւնը պիտի կարդայ իր գեկոյցը։ (կնիք)

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 29 ՅՈՒԼԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2էն

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ — 1. Պուլվար տիւ Նոր, Լը Ռէնսի

Մարզական խաղեր, երաժշտութիւն եւ սիրուն անակնկալներ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՃԱԶ ՊԱՆՑ — ՊԱՐ — ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ Sandrossian and his Boy's:

Անձրեւի դէմ պաշտպանողական միջոց

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Հաղորդկց. միջոց.— Օթօպիւս Օբէրաէն կամ Ժօրէսէն 21AB: կար նաեւ լ'Էսթէնկարկանի գիծը, իջնել Րէնսի - Բավիյոն

Ֆրանսայի մէջ շատոնց փնտռուած Երեւելքի իսկական օղիին մենաշնորհը ստացած ըլլալով, ծրապարակ հանած ենք՝

ԵՐԵՒԱՆ ԱՆՍՐԱՏ ՕՂԻՆ

Փնտռեցէ՛ք զայն կարմիր պիտակով։ Անգամ մը ճաշակելէ յետոյ ա'լ չպիտի հրաժարիք անկէ։

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ՝

Société "PEUREUX"

48 Bld. des Vignes, MARSEILLE Téléphone: COLBERT 58-10

ԼԻՈՆԻ եւ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

D.N.BAHADOURIAN 32 rue Sévigné, Lyon (Rhône)

ՆԻՍԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ.—

M. M H. Khatchadourian et Danielian 24, rue Assalit- Nice (A M.)

Etude de Me BERNARD WAHL

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare (Սէն Լազար կայարանին մօտ) Tél. Pigalle 67 - 69

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փոխյարկեններ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ ճաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificate de coutumeներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները։

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17—19։ Նաեւ ժամադրութեամբ

Կ'ՈՒԶԷ՞Ք ՎԱՅԵԼԵԼ ՊՈԼՍՈՅ ՎՈՍՓՈՐԸ ԵՒ ՕԳՏՈՒԻԼ ԾՈՎԷՆ ԵՒ ԱՐԵՒԷՆ

ԵԿԷ՛Ք JUAN-les-PINS (Côte d'Azur)

Hôtel-Restaurant de FRANCE

Ave. Alexandre III. Tél. 12.43

ԼԵՒՈՆ ՀԱՄԲԻԿԵԱՆԻ ՊԱՆԴՈԿԸ

Ծովին եւ փլաժին վրայ պարտէզներու մէջտեղը, մաքուր օդ։ Վերջին նորաձեւութեամբ նոր շինուած ամէն սենեակի մէջ տաք եւ պաղ ջուր։

Արեւելեան եւ Արեւմտեան ընտիր եւ ճոխ ճաշ։

Սենեակ եւ ճաշերը (pension complete) օրական 30 ֆր էն սկսեալ.

Բազմանդամ ընտանիքներու մասնաւոր զեղչ։

Օգտուեցէք առիթէն. առողջութիւննիդ ապահովեցէք։

Մանրամասնութեանց համար գրել Տնօրէնութեան։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ կարող եւ վարժ mocasinier մը (այր կամ կին)։ Սափրագետարան դիմել՝ DARONIANի, 2, rue St. Philippe. Մէթրօ՝ Sentier.

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

CONTENTIEUX GÉNÉRAL ARMÉNIEN

ՄԻՔԱՅԷԼ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գրասենեակս կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական եւ վարչական գործեր փորձառու եւ խղճամիտ մասնագէտներու գործակցութեամբ, ինչպէս նաեւ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ արագ գործողութիւններ։

Ֆրանսա մուտքի եւ բնակութեան իրաւունքներու օրինական միջոցներով ստացումի, ինչպէս նաեւ հպատակութեան, բաթանիի եւ մարզան փոքենի արտօնագրի վերաբերեալ խորհրդակցութիւններ։

Ամէն օր բացի կիրակի եւ տօնական օրերէ ժամը 9 – 12 եւ 14–20։

143, Rue Saint Martin, PARIS

Métro: Etienne Marcel (Centre Dentaireի յարկաբաժինին մէջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ — Թարգմ. Ժ.

— Այո, բսաւ թէ Նուսթրն պանդոկը կը բնակէր եւ այնտեղ պիտի մնար մէկ, երկու շաբաթ.

— Որ եւ է մէկուն հետ ժամադիր էր այդ իրիկուն, այդ մասին խօսեցա՞ւ...

— Ոչ. միայն ըսաւ թէ յաջորդ օրը պիտի գար եւ աւելի երկար պիտի մնար...

Ուրիշ հարցում չեղաւ Պէլինա Ճէքինին։ Իրեն յաջորդեց ուրիշ վկայ մը՝ Նուսթրն պանդոկին ծառաներէն մէկը որ Ալֆրէտի դիակը տեսած ըլլալով ճանչցած էր զայն։ Պանդոկին ճաշարանը տեսած է զոհը երկուշաբթի իրիկուն ժամը 6.30էն 7, յետոյ ծխարանին մէջ։

— Ժամը քանի՞ին, հարցուց դատաւորը...

— Այդ՝ պարոնը ծխարան գնաց ժամը ինննուկէսին տասնները․ իրեն ուիսքի մը բերի. առանձին նստած էր. մասնաւոր երեւոյթ մը ուշադրութեան գրաւեց։

— Այսի՞նքն...

— Անհանգիստ կ'երեւար. մէկ բաղկաթոռէն միւսը կ'անցնէր շարունակ. սրահին մէջ կը քալէր ու բաներ մը կը խօսէր ինքնիրեն. ժամը տասնին առտեններ գրպանէն թուղթ մը հանեց՝ ու կարդաց...

— Ետա՞յ...

— Ետքը յանկարծ ետ դարձաւ եւ արագ արագ սրահէն դուրս գնաց. անկէ վերջ ալ զինքը չտեսայ...

ԴԻԼՈՒԽ ԿՐԴ

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ

Հարցաքննիչ դատաւորը յետաձգեց քննութիւնները եւ յայտնեց երդուեալներուն թէ դարձեալ պիտի հրաւիրէ – ուին։ Ետքոյ զգուշացուց զանոնք որ – պէսզի չնախապաշարուին դուրսի ըսուածներէն եւ ակամբ չկարդան թերթերուն մէջ այդ դէպքին մասին գրուածներուն։ Բազմութիւնը հետզհետէ ցրուեցաւ. անանք դժգոհ մնացին որ քննութիւնը այդքան անհամ եղած էր։ Ճէնիւրըն ալ խառնուեցաւ այդ բազմութեան. Անիկա հիմա համոզուած էր թէ պանդոկին ծառային յիշածը այն թուղթն էր զոր ինք գտած էր մայթին վրայ։ Տակաւին որոշած չէր թէ ցոյց պիտի տար զայն ղազանի ոստիկանին։ Զորս կողմը նայեցաւ, անոր ընկերանալու համար։

Ուօմըրզլի ըրջապատուած էր լրագրողներով որոնք զանազան հարցումներ կ'ուղղէին անոր։ Ճէնիւրըն մօտեցաւ անոնց։

— Տղաք, ձեզի ըսեմ այնքան որքան կրնաք հրատարակել ձեր թերթերուն մէջ, կ'ըսէր ոստիկանը հետաքրքիր լրաբերներուն.— Ալֆրէտ Ճէքին Նուսթրն պանդոկը կը հասնի երկուշաբթի օր, իրիկուան դէմ եւ սենեակ մը կը վարձէ, կ'ընթրէ պանդոկին ճաշարանը եւ յետոյ դուրս կ'ելլէ.արդէն լսեցիք իր շարժումներուն մասին.գիտենք թէ ուր էր ան ժամը ութէն մինչեւ տասը։ Նախ կ'երթայ Պրէմօրի գեղարանը. յետոյ կը հանդիպի օրդ Պէլինա Ճէքինին՝ Պրոնզուիք Սքուէրի տան մէջ։ Պանդոկին ծխարանը կը մնայ ժամ մէկ ժամ։ Հիմա կարեւոր է գիտնալ թէ ո՞ւր էր ան ժամը տասնէն — երբ կը մեկնի պանդոկէն — մինչեւ 11.45, այսինքն այն վայրկեանը երբ վկայ Ճէնիւրըն մեռած կը գտնէ զայն Քուրթըրայթ Կարտընի մայթին վրայ. որ եւ է մէկուն հանդիպեցա՞ւ. եթէ այո, որո՞ւն... Եթէ թունաւորուեցաւ — եւ պէտք է ըսել թէ բժիշկը ապահովէ այդ մասին — ո՞վ թունաւորեց զայն. Թոյնով անձնասպա՞ն եղաւ. ատիկա հաւանական չէ. եթէ թունաւորուեցաւ ուրիշի մը կողմէ, ուրեմն ոճիր մը գործուած է, ինչո՞ւ. այդքան. ահաւասիկ ձեր ուզածին չափ մանրամասնութիւն...

— Շարունակեցէք, ըսաւ լրագրողներէն մէկը. աւելին գիտնալու էք։ Ուօմըրզլի... ի հարկէ իր սենեակը խուզարկեցինք.

— Այո, իրաւունք ունիք, պատասխանեց ոստիկանը. իր սենեակը գտանք երկու պայուսակներ՝ հագուստով ու ներքնակեղէնով լեցուն. կարեւոր թուղթեր կամ անձնական նամակներ չկային, բայց ամերիկեան դրամատան մը Լոնտոնի մասնաճիւղին վրայ քաշուած տասը հազար տոլարնոց չէքէ մը զոր թղթապանակին մէջ պահած էր։ Իր գրպանին վերաբերեալ ոչ մէկ հետք, ոչ մէկ հասցէ։ Սակայն պայուսակներէն մէկուն մէջ կային նաեւ եօրք առնուած կարգ մը նոր լուսանկարներէն որոնցմէ երկու հատ կրնամ ձեզի տալ, եթէ կ'ուզէք կրնաք հրատարակել. թերեւս ճանչցող մը մէջտեղ ելլէ. ուրիշ ըսելիք չունիմ, տղաք....

Լրագրողները յափշտակեցին լուսանկարները։ Ուօմըրզլի ձեռքերը դըրպանը նետեց ու հեռացաւ, Ճէնիւրըն հետեւեցաւ անոր։

Ինծի... ինծի պէտք ունի՞ս, հարցուց կամացուկ. ես...

— Ձեզ կարծեր, բարեկամս, պատասխանեց ոստիկանը՝ հազիւ տղուն նայելով. դուն գերդ կատարեցիր արդէն...

Ուօմըրզլի ճամբան շարունակեց. Ճէնիւրըն զգաց ոստիկանին ցոյց տըւած արհամարհանքը, վարանումի մը մատնեցաւ. վիրաւորուած էր, եւ, եւ քաշուեցաւ։ Այդ վայրկեանին լրագրողներէն ամէնէն երիտասարդը մօտեցաւ իրեն եւ զանազան հարցումներ ըրաւ։ Գաղտնապահ հրաւիրեց զայն։

Այնտեղ՝ գարեջուրին ազդեցութեան տակ, Ճէնիւրըն բերանը թուլցաւ. Մանրամասնօրէն պատմեց իր տեսածները եւ.— խօսակցին բառով լրագրական ձեւերով նկարագրեց ինչպէս գտած էր զոհը։ Լրագրողը երիտասարդ ու եռանդուն մարդ մըն էր որ դղրդալին լուրեր հայթայթելու թերթի մը ներկայացուցիչն էր, ըսաւ թէ աւելի դժն մնաց այդ հանդիպման համար։ Բայց Ճէնիւրըն յոգնած կամ աւելի ճիշդ է ըսել, չուզեց շարունակել իր պատմութիւնը։

— Զարմանալի դէպք մըն է, ըսաւ լրագրողը. կարծեմ խոշոր հանելուկ մը պիտի վերածուի այս խնդիրը Թունաւորո՞ւմ, էհ, խմբագիր ըսաւ ի վեր առանց կարեւոր ապացոյցի հանդիպած չէի...

— Կը կարծէ՞ք որ թունաւորում, հարցուց Ճէնիւրըն։

(Շար.

ՑՈՒՇԱՑԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խալի Տէսինի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Տան ներքնայարկը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ՆԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՆԳՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ. -

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	200 »	100 »	–
Այլ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	–

ՈՒՐԲԱԹ 27 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 27 Juillet 1934

10 ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2557

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՀՐԱԲՈՒԽ ՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՍՐՏԻՆ ՎՐԱՅ

Բիչ անգամ պիտի կարդաք Աւստրիոյ նոր փոթորիկին մանրամասնութիւնները,— Հիթլէրականները կը գրաւեն Վիէննայի անթելի կեդրոնը, յետոյ կը մտնեն վարչապետարան, գերի կը բռնեն նախարարները, կը սպաննեն վարչապետը, եւ ի վերջոյ անձնատուր կ'ըլլան:

Որքան ալ ձախողած համարուի պառ, ծանր է կացութիւնը:

Աւստրիա նստած է հրաբուխի մը վրայ, որ պարբերաբար կը ցայտէ, կը մարի, բայց երբեք չի հանդարտիր:

Ցիրդ սաոր համար ալ, Աւստրիոյ չափ մատաղ են գրայի երկիրներն ու մեծ պետութիւնները:

Այս երկիրը, Աւստրիա, որ պատերազմէն առաջ Հունգարիոյ հետ կը կազմէր միացեալ կայսրութիւն մը, 56 միլիոն բնակիչով, այսօր հազիւ վեց միլիոն կը հաշուէ, եւ անբնական գոյութիւն մըն էր որ կը քաշէր:

Հաշտութեան դաշնագիրները կտրեցին իր թեւերն ու ոտքերը: Աւստրիան կանգուն կը մնայ շնորհիւ Ազգերու Դաշնակցութեան նպաստին եւ մեծ պետութեանց խնամակալութեան: Այս վերջինները կ'ուզեն ամէն գնով պահել իր անջատ գոյութիւնը, մինչ Գերմանիան, որ ցեղակից է եւ սահմանակից, իր եւ Աւստրիոյ փրկութիւնը կը տեսնէ միացման մէջ:

Մինչեւ 1932, խոր արմատներ ձգած եւ ծաւալած էր միացման գաղափարը (անշլուս): Նոյն իսկ ընկերվարականները, որ տէր – տիրական էին Վիէննայի եւ ունէին 100,000 զինուոր, կը խրախուսէին այս ձգտումը:

Խնամակալները իրենց յոյսը դրին Տոլֆուսի վրայ, չոյեցին, շողոքորթեցին զայն, զօրացուցին անոր թեւերը, եւ կրակը նետեցին յանուն Աւստրիոյ անկախութեան... Մինչ այս մինչ այն, Գերմանիան դարձաւ հիթլէրական, Աւստրիոյ մէջ ալ կազմուեցան հիթլէրական կորիզներ, եւ այժմ այս ճամբով կը փորձեն եթէ ոչ միացում ձեւք բերել, գոնէ հիթլէրական թաթին ենթարկել երկիրը: (Այսպէս չըրի՞ն հայ բոլշեւիկներն ալ, յետոյ բանալու համար թէ Հայաստանի բանուորներն ու գիւղացիները խորհրդային իշխանութիւն կ'ուզեն...):

Ամէն պարագայի մէջ, թանձր ամպեր կուտակուած են Աւստրիոյ գլխուն եւ դժուար է նախատեսել այպայն, որ սերտ կապ ունի Եւրոպայի խաղաղութեան հետ:

×

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ

Հիթլէրականներ գրաւեցին Վիէննայի անթելի կեդրոնը եւ վարչապետութեան պաշտօնատունը

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՏՈԼՖՈՒՍ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Ծանր այլ ու անակնկալ դէպք մը պատահեցաւ չորեքշաբթի օր, 25 յուլիս, Վիէննայի մէջ:

Նացիները (հիթլէրական), որոնք անվերջ դաւադրութիւններ կը սարքեն, հակառակ բոլոր խստութեանց եւ մահապատիժներու, 144 հաւատարիմներու ոստիկանի եւ զինուորի համազգեստ հագցնելով, գրկեցին վարչապետարան: Դաւադիրները յաջողեցան ներս մտնել կէս օրին, գրաւել ամբողջ շէնքը, գերի բռնել նախարարները որոնք ժողովի մէջ էին, եւ սպաննել վարչապետ, Պ. Տոլֆուս Դէպքը տեղի ունեցաւ կայծակի արագութեամբ, այնպէս որ պահակները չկրցան դիմադրել: Դաւադիրներուն հասնելէն անմիջապէս վերջը, վարչապետ զարնուեցաւ գլուխին առնէն, եւ երեքուկէս ժամ տառապելէ յետոյ մեռաւ:

Մինչ այս գործողութիւնը տեղի կ'ունենար, նացիներու երկրորդ խումբ մը գրաւեց Վիէննայի անթելի կեդրոնը, «Ռաւակ», սպաննելով երկու պահակներ եւ անմիջապէս հետեւեալ լուրը տարածելով

— «Կառավարութիւնը հրաժարած է: Վարչապետ նշանակուած է Անտոն Ռինթելէն, փոխելով աւստրիական դեսպանը»

Լուրը հաղորդուեցաւ նաեւ գաւառական կեդրոններուն:

Դաւադրութիւնը երեւան հանուելէ յետոյ, կառավարութիւնը անմիջապէս պաշարման վիճակ հրատարակեց: Բոլոր ռազմական հաղորդակցութիւնները գրաւեցան: Կառավարութիւնը եւ առաւ անթելի կեդրոնը եւ վարչապետարանը, բանակցելով 144 դաւադիրներուն հետ եւ արտօնելով որ ապահովէն անցնին գերմանական սահմանը: Արդարական նախարար Տոքթ. Շուշնիկ ստանձնեց վարչապետի նշանակուեցաւ ժամանակաւորապէս նախագահին կողմէ

Ինչպէս պատահեցաւ դէպքը

Նոր կառավարութիւնը հետեւեալ պաշտօնական ցեկոյցը հրատարակեց.

— «Այսօր կէսէն յետոյ, ժամը 1էն քիչ առաջ, նացիներու ուժեղ զօրամաս մը զինուորական համազգեստով եւ ինքնաշարժ նստած՝ մտաւ վարչապետարան, կռնակ զինուորներու թիւը զօրացնելու պատրուակով: Շէնքին մէջ մտնելէ յետոյ, դաւադիրները յարձակեցան պահակներուն վրայ եւ իրենց գրասենեակներուն մէջ արգելափակեցին կառավարութեան ներկայ անդամները եւ պաշտօնատարները: Արգելափակուած նախարարներուն մէջ կը գտնուէին վարչապետ Տոլֆուս, փոխ – վարչապետ Ֆէյ եւ նախարար Կարվինսքի: Կարելի չէր ուժեղ գործողութիւն մը կատարել, որովհետեւ նացիներուն ձեռքն էր շատ մը մարդոց կեանքը. աւարեկիչները վրէժ պիտի լուծէին գերիներէն եթէ միջամտութիւն կատարուէր զինու զօրութեամբ: Ուստի հարկ եղաւ բանակցութեան դիմել: Բանակցութիւնները նախ ձախողեցան եւ սպայմանաժամ տրուեցաւ դաւադիրներուն, մինչեւ որ առնեն ստուարաթիւ զինուորներ փոխադրուեցան վարչապետարանին առջեւ, որպէսզի յարձակումով գրաւուի շէնքը, եթէ դաւադիրները անձնատուր չըլլային: Վերջապէս պաշարեալները որոշեցին անձնատուր ըլլալ, եթէ երաշխիք տրուէր թէ անպատիժ պիտի մնան եւ գերմանական սահմանագլուխը պիտի առաջնորդուին: Անձնատրութիւնը տեղի ունեցաւ իրիկուան ժամը 8ին: Վարչապետական պալատը անմիջապէս գրաւուեցաւ բանակին եւ ոստիկանութեան կողմէ »:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Փոխ-վարչապետը կը պատմէ եւ կուլայ

Փոխ – վարչապետ Ֆէյ գերութենէն հազիւ ազատած, անթելին գլուխն անցաւ եւ ժողովուրդին հաղորդեց դէպքին մանրամասնութիւնները, գրեթէ լալով: Ահա իր պատմութիւնը.

— «Դաւադիրները ներս մտած էին ատրճանակներ բռնած եւ կը սպառնէին պաշտօնատարները անշարժ մնալ, սպառնալով սպաննել: Երբ լուրը վարչապետին ականջը հասաւ, ան փոխեց սենեակը: Ես ալ ուրիշ սենեակ մը գացի: Վարչապետը յայտնեց թէ կ'ուզէ խօսիլ հետս: Գացի տեսայ որ պառկած է բազմոցի մը վրայ: Վարչապետը խնդրեց հոգ տանիլ ընտանիքիս, եթէ անդարմանելի դժբախտութիւն մը պատահէր ինծի: Խնդրեց խնայել օր եւ-է արիւնահեղութիւն եւ քաբեւները հաղորդել միւս նախարարներուն: Այդպէս ալ ըրի: Յետոյ առաջնորդուեցայ հասարակաց սենեակը, ուր ևանի մը անահարժ ժամեր անցուցի, ատրճանակներու եւ հրացաններու պողպատիքի տակ»:

Այսպէս վարչապետարանը դաւադիրներուն բացարձակ տիրապետութեան տակ մնաց կէս օրէն մինչեւ իրիկուն, թէեւ բազմաթիւ զինուորներ կը գտնուէին հանդիպակաց շէնքին մէջ: Զինուորական հրամանատարը վերջնագիր մը ուղղեց, բայց դաւադիրները հա գրկեցին: Զինուորները չհամարձակեցան կրակ բանալ, երբ լսեցաւ պայմանաժամը, որովհետեւ դաւադիրները կը սպառնային սպաննել բոլոր գերիները, նախարար թէ պաշտօնեայ

Կառավարութեան հրաժարումը ծանուցանող սուտ լուրին վրայ, գաւառներու մէջ անգամ հիթլէրական զրոյներ պարզուեցան եւ յարձակումներ կատարուեցան:

Կ'ըսուի թէ անձնատուութեան բանակցութիւնները կատարած է Վիէննայի գերմանական դեսպանը, որ իր պաշտօնը լքելով անմիջապէս վերջը Պերլին գնաց: (Հեռագիր մը կ'ըսէ թէ ան կանչուած է):

Տագնապ սահմանակից երկիրներու մէջ

Վիէննայի դէպքը մեծ իրարանցում պատճառեց սահմանակից երկիրներու մէջ: Կ'ըսուի թէ Չեխոսլովաքիա եւ Իտալիա զինուոր համախմբած են սահմանին վրայ: Գերմանական սահմանագլուխը փակուած է: Ոստիկանութիւնը վերահսկողութեան բլլալով հանդերձ, յուսահատութիւն կը տիրէ ամէն կողմ: Շատեր կը վախնան որ այս դէպքն ալ Սէրայէվոյի սպանութեան հետեւանքներն ունենայ (պատերազմ), եթէ Գերմանիա ուզէ առիթէն օգտուիլ, Աւստրիան կլլելու համար: Հիթլէրականներուն նշանակած վարչապետ, Ռինթելէն, ոճիրէն ի վեր կը յամենարարէր հաշտ երթալ նացիներուն հետ: Իր արձակուրդը կ'անցընէր իտալական սահմանագլուխին վրայ եւ Վիէննա հասաւ դէպքէն քանի մը ժամ առաջ, ինչ որ կասկածիլ կու տայ թէ գիտէր ամէն բան եւ ապացանման կը սպասէր:

Մինչ այս մինչ այն, զարմանազան զրոյցներ շրջան կ'ընեն մեծ քաղաքներու մէջ: Կ'ըսուի թէ 3000 Աւստրիացի հիթլէրականներ պատրաստ կը սպասեն գերմանական սահմանին վրայ, Աւստրիա մտնելու համար Բաւարիա. Թէ զինուորական կառքեր կը բանին սահմանին վրայ եւ անսովոր շարժումներ կը տեսնուին Միւնիխի զօրանոցներուն մէջ:

Իտալական կառավարութիւնը շատ ծանր կը նկատէ կացութիւնը: Պ. Մուսոլինի շարունակ հեռախօսով տեղեկութիւններ կը հարցնէ Վիէննայի դեսպանէն: Դէպքը մեծ յուզում պատճառեց նաեւ Հունգարիոյ մէջ:

Փարիզ, Լոնտոն, Մոսկուա եւ Ուաշինկթըն եւս լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին դէպքերու ընթացքին:

Ով էր Տոլֆուս

Սպաննեալ վարչապետը, որ կը յաւակնէր միահեծան իշխանութեամբ վարել Աւստրիան, գիւղացի մըն էր, ծնած՝ 1892ին: Իր եղբայրը տակաւին հողագործութեամբ կը զբաղի: Իր ազգականները միշտ կը մերժեն յայտնել հօրը անունը: Պատանութիւնը անցուց անընդհատ պայքարով, մինչեւ որ յաջողեցաւ մտնել Վիէննայի իրաւագիտական համալսարանը: Յետոյ գնաց Պերլին, ուսումը կատարելագործելու: Պատերազմին զինուոր գրուեցաւ իբրեւ լեռնագնաց հրացանակիր եւ տեղակալի աստիճան առաւ, ինչ որ զարմանք պատճառեց կայսերական բանակի ազնուապետական տարրերուն: Պատերազմէն յետոյ, նորէն գաւառ գնաց եւ ինքզինքը նուիրեց երկաթուղիներու շինութեան: Այս գործունէութեան շնորհիւ 1930ին դարձաւ նախագահ Աւստրիոյ երկաթուղիներու վարչութեան: Յետոյ նետուեցաւ քաղաքական ասպարէզը, եւ եղաւ երկրագործական նախարար: 1932ին Պուրէշի դահլիճը իյնալով, հանրապետութեան նախագահը իրեն առաջարկեց վարչապետութիւնը: Տոլֆուս պատասխան չտուաւ, եկեղեցի գնաց, աղօթեց, եւ ամբողջ գիշերը հոն անցուց: Առտուն գնաց տուն, քաղնիք մտաւ, անկողնեցաւ, իր սիրական աղջիկը կերաւ եւ պատասխանեց թէ կ'ընդունի: Իր առաջին դահլիճը կազմեց 1932 մայիս 19ին, եւ այդ օրէն մինչեւ իր մահը կը վարէր Եւրոպայի ամէնէն խռովեալ մէկ պետութեան գործերը: Ցամառ էր եւ ինքնավստահ: Այնպէս որ, բացէ ի բաց պայքար բացաւ հիթլէրական շարժման դէմ: Ինքն էր որ փակեց խորհրդարանը, տապալեց ջնջեց ընկերվարականները եւ անցեալ փետրուարին արեան մէջ խեղդեց Վիէննայի աշխատաւորական ըմբոստութիւնը, իր փոխանորդին՝ Ֆէյի գործօն աջակցութեամբ: Օրուան հզօրները իր վրայ դրած էին իրենց յոյսը, թէ ընկերվարութեան, թէ հիթլէրականութեան եւ թէ Գերմանիոյ հետ միացման դէմ կռուելու համար: Իր համոզումն այն էր թէ Աւստրիան պէտք է անկախ մնայ: Այս առթիւ, յատկանշական է հետեւեալ դէպքը — 1933 փետր.ին Իտալիա 50.000 հրացան եւ 200 գնդացիր կը ղրկէր նորոգուելու համար Վիէննայի մօտակայ գործարանի մը մէջ: Ֆրանսա եւ Անգլիա երեւան հանեցին թէ զէնքերը սահմանուած են Հունգարիոյ եւ պահանջեցին Տոլֆուսէն որ կա՛մ ետ ղրկէ եւ կամ փճացնէ: Տոլֆուս խնդրեց ետ առնել ծանուցագիրները: Անոնք մերժեցին: Ասոր վրայ Տոլֆուս նետուի հրաւիրեց խորհրդարանը, կանչեց օտար թերթերու թղթակիցներն ալ եւ կարդաց իր ստացած ծանուցագիրները: Յետոյ անգին նետեց թուղթեր, յայտարարելով թէ Աւստրիան անկախ երկիր է եւ չի կրնար պատասխանել այսպիսի ծանուցագիրներու:

Զերմեռանդ կաթոլիկ էր եւ կը հաւատար թէ ինք ուղղակի ներշնչուած է Աստուծմէ: Պաշտօն ստանձնած օրէն իսկ, իրեն գործակից ընտրեց երկու նշանաւոր մարդիկ, իշխան Շթարէմպէրկ՝ հայրենասէրներու ընկերակցութեան նախագահը եւ հազարապետ Ֆէյ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՕԹԻ «ՓԱՇԱԶԱՏԷ»ՆԵՐԸ

Դամասկոսի թերթերը կը գրեն.—

Իզզէտտին անուն Թուրք մը խնդրագիր տուած քաղաքապետութեան, յայտներ է թէ ինք Թալէաթ փաշայի տղան է եւ «վերջին ծայր թշուառ վիճակ մը ունի»: Քաղաքապետութիւնը որոշեր է քննութիւն կատարել:

Այս լուրը իրա՞ւ է թէ սուտ,— չեմ գիտեր:

Բայց չպիտի զարմանամ, եթէ բացուի որ Իզզէտտին իսկապէս շանսատակ Թալէաթին տղան է եւ անօթի:

Հազարաւոր պէյեր եւ փաշաներ, «պէյզատէ»ներ կամ «փաշազատէ»ներ նոյն վիճակը չունի՞ն այսօր, անհամար հարստութիւններ յափշտակելէ եւ մսխելէ յետոյ:

Նոյնիսկ Անատոլուն անօթի չէ՞ այսօր, հայկական եւ յունական անհամար հարստութիւններ աւարի տալէ յետոյ:

«Խանէտանը Ալ Օսման»ի որդիներն ու թոռները, իշխան թէ իշխանուհի հազիւ երկրէն վտարուած, արդէն թշուառութեան մատնուեցան, որովհետեւ ոչ աւար կար, ոչ ալ Հայ:

Չլսեցի՞ք պատմութիւնները Համիտի որդիներէն մէկուն, որ խայտառակօրէն սրճարան մը ինկաւ Փէշթայի մէջ, կամ այն «իշխանուհի»ի աղջկան, որ Հայ մը փնտռեց, իր ճակատագիրը անոր հետ կապելու եւ ապրելու համար:

Տասը տարուան ընթացքին, ամբողջ սուլթանական գերդաստանը... անօթութեան դրուեցաւ, ի խնդիր պատառ մը հացի:

Թուրքերը ուրիշին գործերու նայող բարք մը ունէին, ձէմալ պէյ,ու քիչ մը խելօք – խորամանկ – մարդ ըլլալուն համար... հայասէր կոչուած էր:

Զինադադարին, այս մարդը խոստովանած եղաւ թէ ի՛ր ցեղակիցները 800,000 Հայ ջարդեցին:

Երբ քէմալականները յառաջ խաղացին, այս պէյն ալ շուտը առաւ Սոֆիա:

Պահպանողական հայ տպագիրներ — անոնք որ նորէն Պոլիս վերադառնալու յոյս ունէին — կը պատմէին թէ նախկին նախարարը այնքան խեղճութեան մատնուած է որ, ամէն առտու հայ «վաքանտաշ»ներ կը փնտռէ, սուրճ մը մուրալու համար:

Ի վերջոյ, անօթութեան չդիմանալով, մեղայագիր մը գրեց եւ շուտը, կայարան առաւ յալահտարաչ, Պոլիս վերադառնալու համար:

Դեռ այսպէս քանի՜ նախկին կուսակալներ, նախարարներ, զօրավարներ եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ հինգ փրանքի կարօտ մնացեր են եւ կը հառաչեն անդադար...

Իսկ իրենց սարքած ջարդերուն եւ աւարներուն վերջին մնացորդը, «կեավուր» եւ «միւզիր» Հայերուն յետին անճարակը, գիւղացին կամ բանւորը, ամէն բան կորսնցնելէ ետք, մահէ ցամաք նետուելէ վերջն ալ, ոչ միայն իր նակարիչք աշխատութեամբ կ'ապրի, այլ կրնայ բազմաթիւ 5 փրանքներ, հինգ հարիւրներ կամ հազարներ տալ ամէնէն կոկոզավիզ փաշազատէին:

Ինչո՞ւ կը զարմանաք որ քշեցին եւ ջարդեցին, եւ դեռ մնացորդին մղձաւանջը կը խանգարէ իրենց քունը...

ՎԱՀԷ

Օդային ռազմափորձեր Լիոնի մէջ

Ինչպէս գրած էինք, չորեքշաբթի առտու ժամը 5ին սկսան Ֆրանսայի օդանաւային ռազմափորձերը, Լիոնի շրջանին մէջ: Ժողովուրդը ոչ թնդանօթի ձայն լսեց, ոչ ալ ահազանգ, բայց լարուած վիճակի մէջ էր: Զինուորներ կ'անցնէին փողոցներէն: «Թշնամի» օդանաւերը պիտի ռմբակոծէին ռազմագիտական կէտեր: Միւս կողմէ, ընկերվարականներն ու համայնավարները թռուցիկներով ողողած էին հրապարակը,— «խափանեցէք ռազմափորձերը: Մի՛ պատառոտեք մտամները: Ընդհակառակն, համախմբուեցէք հրապարակներուն եւ քարափներուն վրայ, վառեցէք լոյսերը փոխանակ մարելու եւ բողոքի ցոյցեր կազմակերպեցէք»:

Առտուան ժամը 6ին, «թշնամութիւնները» սկսած էին: Զանազան կէտերէ ճամբայ ելած օդանաւեր սկսան սաւառնիլ որոշ կէտերու վրայ: Հեռախօսը անդադար կը բանէր: Վտանգի նշանը տրուած էր եւ պաշտպան ուժերը անխափան կը փորձէին, որպէսզի թշնամին չյաջողի հասնիլ մինչեւ քաղաքը. Պաշտպանութեան շրջանը կը ներկայացնէր 17,177 հեքթար տարածութիւն, 775,640 բնակիչներով: Կէսօրին, յարձակումը աւելի սաստկացաւ: Արեւելքէն եւ հարաւ – արեւմուտքէն եկած օդային ատրմիղներ կը փորձէին հասնիլ քաղաքին, բայց կը ձախողէին: Կը նշանակէ թէ պաշտպանութիւնը լա՛ւ կազմակերպուած էր: Դեռ կարելի չէ հաստատական պատասխան տալ:

Հռչակաւոր Քոթիի մեռաւ

ԻՐ ԿԱՏԱՂԻ ՊԱՅՔԱՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԴԷՄ

Ֆրանսուա Քոթի, անուշահոտութեանց գործարանատէրը որ միլիոններ դիզած է, մեռաւ անցեալ օր, թոքատապի հետեւանքով: Ծնած էր Քորսիքա, 1874ին: Գործի սկսաւ իբրեւ անուշահոտութեանց գործարանատէր եւ շատ շուտով համաշխարհային հռչակ ստացաւ, այնպէս հարստութիւն դիզելով 1929ին 35 միլիոն տոլար կը հաշուէին իր հարստութիւնը (այն օրուան սակով՝ 875 միլիոն ֆրանք): Նոյնքան նշանաւոր եղաւ իր գործունէութիւնը՝ քաղաքական եւ լրագրական ասպարէզին մէջ: Անսեն մը փորձեց Քորսիքայի ծերակուտական դառնալ, բայց անվաւեր հռչակուեցաւ իր ընտրութիւնը: Քանի մը տարի առաջ գնեց «Ֆիկարօ»ն եւ «Կօլուա»ն, ազգայնական գաղափարները տարածելու եւ համայնավարութեան դէմ պայքարելու համար: Իր հարստութեան շնորհիւ, լաւագոյն միջանն ու թուղթը կը գործածէր: 1928ին ժողովրդական օրաթերթ մը հրատարակեց, «Լ'Ամի տիւ Փէօփլը», գինը նշանակելով տասը սանթիմ, մինչ միւս բոլոր թերթերը կը ծախուէին 25 սանթիմի: Գիտէր որ չպիտի կրնայ ծախքը հանել եւ պատրաստ էր հոգալու տարեկան բացը, 12 միլիոն ֆրանք Լրագիրներու Դաշնակցութիւնը բողոքելով այս տարօրէն մրցման դէմ, համոզեց Հաշէթը եւ միւս գործակալութիւնները որ չծախեն նոր թերթը: Ծանուցումի գործակալութիւններն ալ պոյքոթ հռչակեցին: Քոթի կառուցելով 50 միլիոն ծախսեց եւ իրեն յատուկ գործակալութիւն մը հաստատեց, բաշխումի եւ ծանուցումի համար: 1928ին իրիկուան օրաթերթն մըն ալ հանեց: Յետոյ դատ բացաւ Լրագիրներու Դաշնակցութեան, Հաշէթի եւ ուրիշ հաստատութեանց դէմ, եւ 1929ին 1,160,000 ֆրանք հատուցում առաւ, ինչպէս եւ յառաջիկային արգելուելիք գումար մը՝ եթէ նոր վնաս պատճառէին: Պայքարը շարունակուեցաւ եւ Քոթի սպառեց մինչեւ որ իր վնասները օրէ օր աւելցան: 1930ին վերջը, 200 միլիոնի հասած էր իր վնասներուն գումարը, եւ Քոթի նորէն գործի սկսաւ:

Վաղը կը շարունակենք պատմութեան մնացեալ մասը:

Թուրքերը իտալացի նաւազ մըն ալ սպաննեցին

Թուրք եզերապահները Փոքր Ասիոյ դիմացը, Քալամարիայի ծոցին մէջ սպաննեցին իտալացի նաւորդ մը, երբ անոնց մակոյկը ապաստան կը փնտռէր փոթորիկին դէմ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՐՔԱՆՊԱՍՏ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

— օօ —

Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակի պատուիրակութեան տարած աշխատանքները Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի մէջ՝ սկսան իրենց պտուղները տալ Մարսէյլի մէջ։ Մնաց որ, Թուրքերը, ամէն տեղ ուր պաշտօնական ու անպաշտօն ներկայացուցիչներ ունին, լծուած են խլրդային աշխատանքի, քիչ մը վարկ եւ բարեացակամ տրամադրութիւններ կորզելու համար։

Եւ քար դնելով մեր արտերուն վրայ, չէչտենք թէ կը յաջողի իրենց ատաքելութիւնը լրուլի։ Ահա ձեզի Մարսէյլը, որ դարձած է օջախ մը Թրքանպաստ տրամադրութեանց։

«Լը Փըթի Մարսէյէ» քանի մը շաբաթ առաջ, խոշոր խորագիրներու տակ, կ'աւետէր թէ, Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը, Քուտրէթ պէյ կը վերադառնայ Մարսէյլ։ Եւ այս առթիւ, ողջունելու համար հիւպատոսը, Թուրք – Ֆրանսական պատուիրակութիւն մը գացած էր քարափ։ Թուրք հիւպատոսը պատասխանելով Ֆրանսացի լրագրողներուն՝ ըսած է.

— «Պէտք է շնորհաւորել, Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակի պատուիրակութիւնը, եւ իր նախագահը, որ լաւագոյն միտքը ունեցան այցելելու մեր երկիրը։ Ոչ միայն տեսնելու համար մեր երկիրը, այլ եւ տեսնելու հսկայական աշխատանքը Թուրք ժողովուրդին։ Ամէն բանէ առաջ, բարոյական արդասիք մըն էր այդ առաքելութիւնը։ Այսպիսով, Թուրք ժողովուրդը, կրցաւ հասկնալ թէ, Ֆրանսան լաւագոյն տրամադրութիւններով օժտուած ազգ մըն է հանդէպ Թուրք երիտասարդ հանրապետութեան։ Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի Առեւտրական Սենեակի նախագահները, եւ Թուրք առեւտրականները, իրականացեալ յաւիշատակեցին ձեր պատուիրակութեան նախագահ Պ. Ֆէլիքս Փրաքսի այնքան ջերմ եւ անկեղծ հաւատաբացումներէն, որոնք ամէն բանէ առաջ կը փաստեն թէ, պէտք է առեւտրական լաւագոյն զաշնագիր պատրաստել երկու երկիրներու միջեւ, դարձ տալու համար վաճառականութեան եւ արդիւնաբերութեան Ֆրանսական պատուիրակութեան համբողջութիւնը, ըէպի Էնկիւրի եւ Պոլիս, պատրաստից այնպիսի գետին մը, որ շուտով պիտի փոխուի պաշտօնական ձեւի։ Որոնք չեմ ծածկեր, թէ Թուրք եւ Ֆրանսական գործակցութեան ամէնէն ջերմ ջատագովներէն մէկն եմ, քաղաքական եւ տնտեսական գետնի վրայ»։

Այս յայտարարութիւնը հրատարակող «Լը Փըթի Մարսէյէ», եւ իր երկրորդ ատպագրութիւնը «Լը Սօլէյ» գուրգուրանքով մը կը շէշտեն Լուի Սապարէնի ստորագրութեամբ.

— «Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ փոխուած բան մը կայ։ Եւ լրացած չէ տակաւին, յուսանք։ Մեր պատուիրակութեան տարած աշխատանքները սկսան տալ իրենց պտուղները։ Եւ այս կը պարտինք մեր պատուիրակութեան նախագահին, ազատելով Թուրք Առեւտրական Սենեակի պատուիրակութեան այցելութեան»։

Ցօղուածագիրը կ'աւելցնէ թէ, առոջուած է Մարսէյլի մէջ բանալ Թուրք Առեւտրական Սենեակ մը, դարձ տալու համար առեւտուրի եւ նաւագնացութեան։ Եւ նոյն ժամանակ կը շեշտէ թէ, Մարսէյլի մէջ բացուելիք համաշխարհային ցուցահանդէսին, Թուրքիան եւս պիտի մասնակցի իր բազմապիսի եւ բազմազան արտադրութիւններով։

×

Թուրք հիւպատոսին վերադարձէն վերջ, Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակի մէջ, մեծ հաւաքոյթ մը տրուեցաւ ի ներկայութեան վաճառականութեան եւ ճարտարարուեստի ներկայացուցիչներուն։

Պատւոյ սեղանին շուրջ շարուած էին — ինչպէս կը ցուցնեն թերթերուն մէջ զրուած նկարները — Պ. Պ. Էսկար Տավիտ եւ Ասրիէն Արթօ, առեւտրական սենեակի պատւոյ նախագահները, նախագահ Ֆէլիքս Փրաքս, Մարսէյլի Թրքական հիւպատոսը, եւ առեւտրական դատարանի նախագահը Պ. Լավիր եւ ուրիշ պաշտօնական անձնաւորութիւններ

Զեկոյց մըն էր որ կը տրուէր պատուիրակութեան կողմէ։ Եւ մթնոլորտը այդ հաւաքոյթին, բակալէս Թրքանպաստ էր։

Այսպէս, Ֆրանսական պատուիրակութեան քարտուղարը, Պ. Քամիյ Կրան Տիւֆայ, բեմ կ'ելլէ մանրամասնօրէն բացատրելու համար այս ձամբորդութեան նպատակը, եւ ձեռք բերուած արդիւնքները։

Ան կը շեշտէ. — «Դարերէ ի վեր, Ֆրանսան, եւ մասնաւորաբար Մարսէյլ քաղաքը, առեւտրական յարաբերութիւններ ունեցած են Թուրքիոյ հետ։ Իր նոր վարչաձեւին մէջ, Թուրքիան որքան գործունէութեան, նոյնքան եւ յիշատակի երկիր մըն է։ Եւ թող զարմանալի չթուի, եթէ մենք՝ ձշգրտօրէն կը վերյիշենք այդ հին հին յիշատակները, որոնք հանգոյցներ են Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ։

«Ամէն պարագայի տակ, Ֆրանսային եւ մասնաւորաբար Մարսէյլ քաղաքի արտադրութիւնները, կամաց կամաց մեր աչքերը դարձուցին դէպի արեւելք, դէպի Թուրքիա։ Մարսէյլի նաւամատոյցէն դրկելով բեռնաւորուած նաւեր, զանազան Ֆրանսական արտադրութիւններով դէպի Թուրքիա, եւ նոյն ժամանակ վերադարձին բեռնաւորելով Թրքական ապրանքներով, մեծագոյն առեւտրական գործն է որ կը կատարենք, այսպէս անդադար նաւագնացութեան գիծ մը հաստատելով երկու երկիրներու միջեւ։ Մարսէյլ քաղաքը, ամենայն հոգածութեամբ, ստանալով Թրքական բազմապիսի արտադրութիւնները, զանոնք կը տարածէ ամբողջ արեւմտեան Եւրոպայի ժողովուրդներուն մէջ։

«Ֆրանսան կ'ուզէ իր դարաւոր եւ պատմական առաքելութիւնը ի գլուխ հանել արեւելքի մէջ, եւ այս էր պատճառը որ մեր պատուիրակութեան նախագահը, յանուն Առեւտրական Սենեակի, ուզեց երթալ Թուրքիա տեղւոյն վրայ քննութիւն բանալու եւ խօսելու համար մեր Թուրք բարեկամներու հետ, որպէսզի վերահաստատուի մաքսային, առեւտրական եւ քաղաքական դարաւոր բարեկամութիւնը, Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ»։

Յօտ կ'առնեն զանազան մարդիկ, միշտ փառաբանելով Թուրքն ու Թուրքիան, իր Մուսթաֆա Քէմալով, Ըսմէթով եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյով

Այս, Մարսէյլի Թուրք հիւպատոս Քուտրէթ պէյ, ոտքի կանգնելով փառաբանութիւնը կ'ընէ, «Հերոսական Թուրք ժողովուրդին բնածին աշխատասիրութեան»։ Եւ փառաբանելով, Ֆրանսական պատուիրակութեան եւ Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի առեւտրականսենեակներու նախագահներու հետ կատարուած աշխատանքները եւ արդիւնքները կ'ըսէ

— Երկու դաս կայ առնելիք։ Առաջինը այն է թէ մէկ ձամբորդութիւն մը չի բաւեր, ճանչնալու համար Թուրք ժողովուրդը, եւ երկրորդ Մարսէյլ քաղաքը պէտք եղած ուշադրութեամբ չէ հետեւած ուրիշ ազգերու հետ մեր ունեցած առեւտրական դաշնագիրներուն»։

Եւ կը յանձնարարէ արբազրել զանոնք.

Կը խօսին նաեւ Պ. Փրաքս, Ասրիէն Արթօ, եւ գործատէրերու ախոյեանի կողմէ՝ Պ. Կոյէէ։

Եւ այսպէս երկու ժամ, ազատական երկրի մը մէկ պաշտօնական հաստատութեան մէջ, կը փառաբանուի Թուրքը, նոյն այդ ազատականութեան անհաշտ եւ արիւնարբու Մէհմէտճիկը...

Երազալ՛, Երազալ՛, ափսոս որ քէզ ճանչցեր էինք թերթերով եւ գիրքերով միայն։

×

Ինչպէս գրեցի քիչ վերը, Ֆրանսական պատուիրակութեան տարած աշխատանքները սկսան տալ իրենց պտուղները։

Անցեալ շաբթուան տեղական թերթերը եւ մասնաւորաբար «Լը Փըթի Մարսէյէ», «Թուրքիոյ մեր բարեկամները» խորագրով, կ'իմացնէր Լուի Սապարէնի ստորագրութեամբ թէ «Թուրք բարձր անձնաւորութիւն մը, Ն. Վսեմութիւն Րէշիտ Սամֆէթ պէյ, երեսփոխան Թուրք Ազգ. Մեծ Ժողովի, խմբագրապետ Պոլսոյ Ֆրանսերէն L'Economiste d'Orient թերթին եւ նախագահ Թուրքիոյ գրասաչրջիկներու ակումբին, հասած է Մարսէյլ, մասնաւոր առաքելութեամբ մը»։

Եւ բնական է, տեսակցութիւն մը պիտի ստացուէր խմբագիրներու համար։

Եւ ահա հոն են, մեծ պանդոկի մը սրահին մէջ, ընկերակցութեամբ Թուրք հիւպատոսին։

Կը հարցնեն թէ ի՞նչ է իր առաքելութեան նպատակը։

Րէշիտ Սամֆէթ կը պատասխանէ.

— «Իմ առաքելութեանս առաջին նպատակն է Մարսէյլ քաղաքին մէջ հաստատել Ֆրանքօ-Թրքական զբօսաշրջիկներու ընկերութիւն մը։ Արդէն Ֆրանսայի զանազան տեղերը ունինք նման հաստատութիւններ, ինչպէս Նիսի, Մանթոնի, Էքս – Լէ –Պէնի եւ Վիշիի մէջ։ Պիտի տեսակցիմ Պ. քաղաքապետին, նահանգապետին եւ այլ անձնաւորութեանց հետ, խնդրելով անոնցմէ բարեացակամ տրամադրութիւնները դիւրացնելու համար իմ գործս։ Որովհետեւ, երբ յաջողութեամբ պսակուի, Ֆրանսացի մեր բարեկամ ազգը կարելիութիւնը ունենայ, երթալ ուղղակի Թուրքիա աչքերով տեսնել հրաշալի յեղափոխութեան արդիւնքները»։

Փաղաքշական արտայայտութիւններէ վերջ, Ֆրանսացի լրագրողները, հարցումներու տեղատարափ մը կ'ընեն, որոնց պատասխանելով, կ'ըսէ Սամֆէթ պէյ.

— «Շնորհակալութիւն Ֆրանսական պատուիրակութեան եւ իր նախագահին որ Պոլիս եւ Էնկիւրի այցելելով, կրցաւ մօտէն ուսումնասիրել մեր երկիրը։ Ցառաջիկայ սեպտեմբերին բազմանդամ Թուրք պատուիրակութիւն մը պիտի այցելէ Ֆրանսա, եւ մասնաւորապէս Մարսէյլ քաղաքը. ձամբորդութիւնը պիտի կատարուի Թուրք մարտանաւով մը։ Պիտի մեկնիմ անմիջապէս Փարիզ, տեսակցելու համար Մէտաժըրի Մարիթիմի տնօրէնին հետ, կարգադրելու համար Մարսէյլ – Թուրքիա նաւագնացութեան վերաբերեալ զանազան խնդիրներ։ Զմոռնամ ըսել, թէ Պուտափէշտի մէջ, անցեալ շաբաթ կատարեցի հրապարակային մեծ դասախօսութիւն մը, Թուրքիոյ անցեալի եւ ներկայի մասին։ Փարիզ հասնելէ անմիջապէս վերջ, Սօրպոնի մէջ, պիտի կրկնեմ զայն, աւելի ընդարձակուած եւ աւելի խնամուած»։

Ուրեմն, Մարսէյլի Առեւտրական Սենեակի բազմանդամ պատուիրակութեան Պոլիս եւ Էնկիւրի այցելութենէն վերջ, խաբալէս բան մը կայ փոխուած Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ յարաբերութեանց մէջ, ինչպէս կը գրէր Ֆրանսացի լրագրող մը։

Իրապէս եղած պատկերազարդ ցուցադրութիւնները այդ միայն կ'ապացուցանեն։

Մարսէյլ քաղաքը, իր քաղաքական եւ տնտեսական դէմքերով, Թրքանպաստ քարոզչութեան ասպարէզին մէջ, կը փայլի առաջին գիծին վրայ։

Ցաջորդով՝ Լէօն Պանքայի «Պալքաններ 1934» յօդուածաշարքի մասին։

ՀՐԱՉԵԱՑ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՆԿԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Ծանօթ նկարիչ Պ. Սարգիս Խաչատուրեանի պարսկական որմանկարներու ցուցահանդէսը տեղի ունեցաւ յունիս 28էն յուլիս 19՝ Լէսթըր (ոչ թէ Լեյչէսթըր) Կէլըրիի սրահներուն մէջ։ Դժբախտաբար սրահին տարածութիւնը անբաւական էր՝ ամբողջութեամբ ցոյց տալու համար հայ արուեստագէտին վերջին քանի մը տարիներու գործերը։

Եւ սակայն իր չափու չափ նկարները մեծ հետաքրքրութիւն սանձեցին մասնաւորապէս այն շրջանակներուն մէջ որոնց մասնիկը է արեւելքի արուեստը։ Երկու կարեւոր ընկերակցութիւններ հովանաւորած էին ցուցահանդէսը, որուն մասին խանդավառ կերպով արտայայտուեցաւ տեղական մամուլը։

Սրահին վարչութեան կողմէ հրատարակուած գրքոյկին մէջ, ծանօթ պարսկագէտ՝ Սըր Տէնիսըն Րօս, հետեւեալ յառաջաբանը ստորագրած է.

1931ի պարսկական ցուցահանդէսը Լօզանի պատեհութիւն ստեղծեց պարսիկ արուեստը ուսումնասիրելու տեսակէտէն. ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւեցին մանրանկարները։ Այս վերջիններուն մաս կը կազմեն նաեւ այն որմանկարները որոնց մէջ Գաբրիէլներ կը գերազանցէին՝ խայտմութենէն առաջ։ Այդ որմանկարներէն շատ քիչերը զերծ մնացած են խաթարումէ։ Անոնց ոճը Սաֆավիներու շրջանին է եւ շատ նման՝ մանրանկարներուն եւ այդ է պատճառը որ Պ. Խաչատուրեան յաջողած է տալ անոնց իսկական նկարագիրը գոյնի եւ ձեւի տեսակէտէն, համբերատար ու խղճամիտ աշխատանքով, այնքան որքան մարդկօրէն կարելի էր անշուշտ։ Պ. Խաչատուրեանի գործերը վերարտադրութիւններ են պարզապէս, բայց կարծեմ բոլոր արուեստի սիրահարները երախտապարտ պիտի ըլլան հայ արուեստագէտին որ պայծառօրէն իրենց կը հրամցնէ պարսկական արուեստին այդ ճիւղը որուն նմոյշներէն շատ քիչ բան մնացած է ու հետեւաբար շատ քիչ բան գիտենք անոր մասին»։

«Բարձր արուեստի մը ապացոյցը շատալով հանդերձ — կարելի չէ զանոնք բաղդատել չինական ու հնդկական նկարչութեանց հետ— հայ արուեստագէտ Պ. Ս. Խաչատուրեանի որմանկարները սքանչելի նմոյշներ են արեւելեան նկարչութեան այն շրջանին մասին, որուն շատ քիչ թիւով նըւբ֊պացիներ ծանօթ էին» կը գրէ «Թայմզ»ի աշխատակիցը։ «Այս որմանկարները, որոնցմէ յիսունը հինգ հատի չափ ցուցադրուած են՝ Շահ Աբբասեան շրջանէն են (1587—1629)։ Վարդագոյնն ու կապոյտը կը տիրապետեն անոնց մէջ։ Նիւթերը ընդհանրապէս սիրային դրուագներ կը ներկայացնեն, լեցուն՝ տարփոտ խորհրդապաշտութիւնով մը, թէեւ ոմանք կրած են արեւմուտքի ազդեցութիւնը»։

«Մօրնինկ Փօսթ» քննադատը կը գրէ թէ «Հնորհիւ հայ արուեստագէտ Սարգիս Խաչատուրեանի գիտական կարողութեանց եւ տաղանդին՝ պարսիկ որմանկարներու սքանչելի ցուցահանդէս մը կը հրամցուի մեզի»։ Իսկականներուն վերանորոգումը անկարելի ըլլալով, արուեստագէտը դժուարին աշխատանք մը ստանձնած է՝ պահելու համար անոնց ընդհանուր նկարագիրն ու ոգին եւ անշուշտ օգտուած է հին մանրանկարներէն։ Հայ նկարիչին գիծերը չափազանց գեղեցիկ են։ Եւրոպական ազդեցութիւն մը կայ անոնց մէջ, որովհետեւ նկատի պէտք է առնել որ պարսիկ նկարիչները Իտալիա կ'ուսանէին ու Շահ Աբբաս եւրոպացի նկարիչներ ունէր իր պալատին մէջ։ Մանաւանդ ուշագրաւ են գիծերու հրապուրիչ ներդաշնակութիւնն ու գոյներու գեղեցկութիւնը։ Ու թերթին աշխատակիցը կը յիշէ հայ նկարիչին բառերը.— «Երեք դարերու քունէն արթնցուցի սիրոյ ու հաճոյքի աստուածները, որպէսզի անոնք հիանան այն հրաշալի շրջանին վրայ զոր պարսիկ ժողովուրդը կ'ապրի Փահլաւունիներու օրով»։

Նոյնքան խանդավառ տողեր նուիրուած են «Օպզըրվըր», «Թրութհ», «Իլլըսթրէյթէտ Լընտըն Նիուզ» եւ «Քօնոյսըր» շաբաթաթերթը։

Պիտի հարցնէք թէ Լոնտոնի հայ գաղութը ի՞նչ աստիճան հետաքրքրութեամբ ունեցաւ այս ցուցահանդէսով։ Հազիւ քանի մը մեծ-աղաներ բարեհաճեցան իրենց ճամբէն շեղիլ, հայ արուեստագէտի մը գործը ծափահարելու համար։ Այսպէ՞ս ենք մենք ամէն տեղ՝ անտարբեր ու անհոգ... Մինչդեռ հայ արուեստագէտները իրենց առաջին քաջալերութիւնն ու ծափը պիտի սպասէին մեզմէ՝ իրենց Հայրենակիցներէն։

ԺԻՐԱՅՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի՞նչ կ'ըսէ

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ԹԱՄԱՆԵԱՆ

»»» «««

Խորհ. Հայաստան, որուն խմբագիրը, Աղոյեան, անձայն անշշուկ վերջերս փոխուեցաւ՝ տեղը տալով Ս. Բզնունիի, երբեմն արդի հրապարակագրութեան ձեւերը խուսափելով հետաքրքրական հարցարաններ բանալ եւ պրպտումներ կը կատար— վերջապէս պահ մը թողլով անհամ ճառերն ու ճուռերը, կը պատկերացնէ երկրին կեանքը։

Այդպիսի փորձ մըն է յուլիս ... թիւով բացուած հարցարանը, ուր կը խօսին չորս փրոֆէսօրներ՝ իրենց կատարած եւ ծրագրած աշխատանքներուն մասին։ Այդ փրոֆէսօրներն են Թամանեան (ճարտարապետ), Յակոբ Յովհաննիսեան (բժշկական վարժարանի տեսուչ), Ա. Խաչատրեան (պատմագէտ), Արշ. Յակոբեան (նարուժական բարձրագոյն հաստատութեան տնօրէն)։

Այսօր կու տանք միայն ակադեմական Թամանեանի խօսքերը —

Ներկայիս իմ աշխատանքներս ... երկու գլխաւոր խնդիրներ։ Առաջին, Երեւանի յատակագծումն է։ Վերջացած նախագիծը այժմ կատարուելու իրականացնել արագ թափով։

Երեւանի յատակագիծը շարունակ փոփոխութեան կ'ենթարկուի։ Ընդարձակուած եւ ճոխացուած են քաղաքային պարտէզները եւ պուրակները. Մեծ ուշադրութիւն ցոյց կը տրուի փողոցներու գեղարուեստական տեսքին։ Անընդհատ զարգացնելով Երեւանի յատակագիծը, խորապէս մշակելով մանրամասնութիւններ, շատ մը նորութիւններ կը կատարուին.— այսպէս շինութիւնները կը կատարուին թաղամասերով, մինչդեռ առաջ՝ տրուած հողամասերուն վրայ շինութիւնները կը կատարուէին առանձին առանձին շէնքերով։ Այսպիսով քաղաքին կը տրուի աւելի ամբողջական ձեւ մը եւ կը պահպանուի քաղաքին գեղարուեստական ձեւաւորման ամբողջականութիւնը։ Ամէն նոր թաղաշէնք պիտի զբաղէ հարիւր 25 համեմատութեամբ հողամաս, որ նոյնպէս պիտի կլանէ պուրակներ, մարմնակրթական հրապարակներ, թաղաշէնքին մէջ բնակիչներու կենցաղական սպասարկութեան յատուկ պիտի կառուցուին ամէն տեսակ յարմարութիւններ, — ակումբ, մանկապարտէզ...։

Երեւանի վերակառուցման աշխատանքներուն կէսէն աւելին կը կատարէ քաղաքին կանաչապատութիւնը, որուն ձեռնարկուած է արդէն ...

Այս ամէնուն հետ ներկայիս գլխաւոր զբաղեցնէ առանձին մեծ շէնքերու կառուցումը։ Այդ շէնքերն են կառավարութեան Տունը, բարձրագոյն գիտական տնտեսական վարժարանը, եւ ...

Իմ աշխատանքին մեծ խնդիրներէն մէկն է ժողովրդային Տան կառուցումը։ Վերջերս այդ շէնքին նախագիծը ենթարկուեցաւ որոշ փոփոխութիւններու։ Այժմ մեր ժողովրդային Տունը աւելի հոյակապ եւ գեղարուեստական շէնք մը պիտի դառնայ։ Շէնքին վերեւը պիտի բարձրանայ Լէնինի հսկայ արձանը։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

(1934 ՅՈՒՆԻՍ 14 — ԹԻՒ 2510)

»»» «««

Բ.— Ներքին գործավարը պարտաւոր է Գործավարներու Խորհուրդին որոշմամբ, մշակութային, զինուորական, քաղաքական, ընկերային ու կարգապահական պատճառներով, պէտք տեսնուած միջոցները ձեռք առնելու Թուրք մշակոյթը չիւրացողներու եւ կամ այդ մշակոյթը թէեւ իւրացուցած, բայց Թուրքերէնէ տարբեր լեզու խօսողներու մասին։ Այդ միջոցներու կարգին կը գտնուին, ի մէջ այլոց, այդ անձերու ուրիշ տեղ փոխադրութիւնը (հաւաքաբար չըլլալու պայմանով) եւ զանոնք հայրենակցութեան իրաւունքէ զրկելը.

Քաղաքներու օտար բնակչութեան թիւը

Գ.— Գիւղաքաղաքներու եւ քաղաքներու մէջ հաստատուած օտարահպատակներու թիւը՝ Թաղապետութեան սահմաններուն մէջ գտնուած ամբողջ բնակչութեան 100էն 10ը չէկրնար անցնիլ եւ անոնք չեն կրնար իրենց յատուկ գաւառ թաղամաս կազմել։

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

ՁԵՏԵՂՈՒՄ

Թիւ 1 շրջանին մէջ զետեղուելիքները

Յօդ. 12.— Ա. Արտօնութիւն չի կրնար տրուիլ որ ի նորոյ ոչ մէկ աշիրէթ կամ վաչկատուն մանէ թիւ 1 շրջաններու մէջ, Թուրք մշակոյթը չիւրացնող ոչ մէկ անհատ զարձեալ հաստատուի այդ տեղերու մէջ, եւ Թուրք մշակոյթին չյարող ոչ մէկ անձ կրնայ վերադառնալ այդ տեղերը, եթէ նոյն իսկ այդ շրջաններու բնիկներէն ըլլայ։

Բ.— Այս շրջաններուն մէջ, Թուրք ցեղէ սերելով հանդերձ, իրենց լեզուն մոռցած կամ անոր ուսման անհոգ գտնուած գիւղացիները եւ աշիրէթներու անդամները Թրքական մշակոյթը իւրացուցած գիւղերու, գիւղախումբերու, գաւառակի եւ կուսակալութեան կեդրոններու շրջակաները զետեղուին։

Գ.— 1914էն առաջ այս շրջաններուն մէջ հաստատուած եւ իրենց մայրենի լեզուն Թուրքերէն եւ ընդհ. կամ ազգային պայքարի միջոցին այս շրջաններէն դուրս վտարուած նահանգներ եկած եւ մինչեւ այս օրէնքին գործադրութեան թուականը գետեղման ոչ եւ է օժանդակութիւն չստացողներուն՝ իրենց նախկին բոյները դալը եւ հոն զետեղուիլը կ'արտօնուի։

Դ.— Արտասահմանէն գալիք Թրքական մշակոյթի տէր գաղթականները կ'ընդունուին ու կը զետեղուին այս թիւ 1 շրջաններուն մէջ, նկատի առնուելով կլիմայի եւ կեանքի պայմաններու յարմարութիւնը։

Ե.— Թիւ 3 շրջաններու ժողովուրդէն եւ կամ թիւ 1 շրջաններէ դուրս հաստատուածներէն Թուրք մշակոյթը իւրացուցած ռայյենակիցները, իրենց ընտանիքներով միասին, կ'առնուին եւ կը զետեղուին թիւ 1 շրջաններուն մէջ, կլիմայական եւ կեանքի յարմարութեան պայմանները նկատի առնուելով

Զ.— Թիւ 1 շրջաններէն դուրս գտնուած նահանգներու բնակիչներէն ըլլալով, իրենց ընտանիքներուն հետ միասին այս շրջանները հաստատուիլ ուզող եւ Թուրք ցեղէ ու մշակոյթէ համդատեան կոչուած զինուորական եւ քաղաքային պաշտօնեաները, ինչպէս նաեւ անոնք որ այս նահանգներու բնակիչներէն եւ Թուրք ցեղէ ըլլալով՝ այդ շրջաններուն մէջ զինուորութիւն ըրած են, եթէ իրենց արձակուելէն վերջ իրենց ընտանիքները բերելով եւ ամուրիները ամուսնանալով տեղաւորուիլ ուզեն, 17րդ յօդուածի տրամադրութեան համաձայն կը զետեղուին։

Թիւ 1 շրջանին մէջ որո՞նք պիտի բնակին

Յօդ. 13.— Հետեւեալները Ներքին գործավարութեան կողմէ այս շրջանին մէջ յարմար տեսած վայրերը պիտի տեղաւորուին։

Ա.— Արտասահմանէն եկած գաղթականները եւ ապաստանողները։

Բ.— Այս շրջանի աշիրէթները։

Գ.— Թիւ 1 եւ 2 շրջաններէն տեղափոխուածները

Դ.— Անոնք որ թիւ 1 եւ 2 շրջանի բնակիչներ ըլլալով իրենց զինուորական ծառայութիւնը աւարտելէ վերջ ամուսնանալով, կը փափաքին հոն մնալ։

Ե.— Անոնք որ առաջին շրջանին մէջ բնակելով, Թուրք ցեղէն չեն պատկանիր եւ կը փափաքին զալ հաստատուիլ այս շրջանին մէջ։

2.— Հետեւեալները Գործավարներու Խորհուրդին որոշումով այս շրջանին մէջ կրնան փոխադրուիլ եւ տեղաւորուիլ։

Ա.— Հողազուրկ կամ քիչ հողի տէր երկրագործները։

Բ.— Հողի կցումի կամ ողողումի ենթակայ աւերներու հանդիպածները։

Գ.— Անբեր, անջրդի, ճախճախուտ կամ վտանգաւոր եւ կամ զինուորական տեսակէտով արգիլեալ հողերու բնակիչները.

Դ.— Այն անձերը որոնց տեղափոխութեան պէտք կը տեսնուի մշակութային, քաղաքական, վարչական, ընկերային, զինուորական եւ կարգապահական պատճառներով, թիւ 1 կամ 2 շրջանները կը տեղափոխուին եւ կը տեղաւորուին կլիմայի, ապրուստի պայմաններու եւ ներկայ օրէնքին տրամադրութեանց համաձայն։ Անոնց Գործավարներու Խորհուրդին որոշման՝ ոչ մէկուն արտօնութիւն կը տրուի թիւ 3 շրջանը վերադառնալու՝ հոն բնակելու համար։

Յօդ. 15.— Պետական, քաղաքային եւ ծովային փոխադրական միջոցներով ձրի պիտի փոխադրուին գաղթականներն ու ապաստանողները եւ անոնց մաքսատուրքէ զերծ գոյքերը եւ կենդանիները, նոյնպէս կառավարական որոշումով տեղափոխուած անձերը եւ անոնց գոյքերը եւ կենդանիները, մինչեւ անոնց հաստատուելիք տեղը կամ տեղաւորման վայրին ամենէն մօտ կայարանը կամ նաւահանգիստը։

Առանձնաշնորհումներէ օգտուող փոխադրական եւ բեռնաւորման ընկերութիւնները նուազագոյն սակագինով պիտի փոխադրեն այս անձերը գոյքերը եւ կենդանիները փոխադրելու համար։

2.— Ցէն 14րդ յօդուածներուն համաձայն, տեղափոխուած անձերէն եւ արտասահմանէն կամովին եկած գաղթականներէն եւ ապաստանողներէն անոնք որ կարօտ են.

Ա.— Տեղաւորումի կ'ենթարկուին

Բ.— Պետութեան ծախքով կը փոխադրուին անոնց անձնական, տնական, արհեստի եւ առեւտուրի առարկաները, ինչպէս նաեւ իրենց գործիքները եւ մեքենաները, սարքերը, հնատեղները, կենդանիները եւ յաքսատուրքէ զերծ բոլոր գոյքերը, իրենց տեղափոխուած տեղէն կամ սահմանէն մինչեւ տեղաւորման տեղը.

(3)

(Շար.)

Անկից զատ կը պատրաստուիմ ժամանակելու միջազգային ճարտա – րապետական ցուցահանդէսին, որ կը կազմակերպուի Մոսկուայի մէջ, Հոկ – տեմբերեան տօներուն առթիւ։

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

0000

Թուսիոյ մէջ հիմնուած է քիմիա – կան ընկերութիւն մը, որ կը կոչուի ռուս քիմիագէտին՝ Մենդելէեւի ա – նունով։ Մենդելէեւ, որու ծննդեան հարիւրամեակը լրացաւ այս տարի, ծանօթ է ոչ միայն իր գուտ քիմիա – բանական տեսութիւններով, այլ եւ ճարտարարուեստական քիմիաբանու – թեան աշխատութիւններով։

Մենդելէեւի անունով կը կոչուի նաեւ քիմիական այն ընկերութիւնը, որ հիմնուեցաւ միրջերս Հայաստանի մէջ Աւեյի ճիշդ — ինչպէս Հայաս – տանի, նոյնպէս Ռուսիոյ կապուած միւս բոլոր հանրապետութիւններուն մէջ հիմնուած են քիմիաբանական ընկերութեան մասնաճիւղեր։

Հայաստանի քիմիաբանական ընկե – րութեան վարչութիւնը կը բաղկա – նայ հետեւեալ գիտնականներէն Յակոբ Յովհաննիսեան (Նախագահ), փրոֆէսորներ Ս. Ղամբարեան, Լ. Թոսաննեան, Գ. Քոյանթարեան, Գ. Գուրղէնեան։

Յունիս ամսուն, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ քիմիական այս ընկերութեան ժողովը, որուն կը մասնակցէին Հա – յաստանի բարձրագոյն եւ միջնակարգ վարժարաններու, ինչպէս նաեւ երկ – րին զանազան արդիւնաբերութեանց եւ ճարտարարուեստութեանց մէջ աշ – խատող քիմիագէտները։ Փրոֆ. Դ. Ջալեան կարեւոր զեկոյց մը կար – դաց Մենդելէեւի գիտական գործու – նէութեան մասին։

Դեպի Գեղարդ

»»»·«««

Քանիցս գրեցինք թէ ամառուան այս եղանակին զբօսաշրջիկներ կը կա – տարուին շէնքի Գեղարդայ աւերակ – ները, Գառնիի ձորը, որ սիրական վայրն էր Տրդատ Թագաւորին։ Կա – տարուած զբօսաշրջիկները միաժա – մանակ նպատակ ունէին ուսումնա – սիրելու Գեղարդի ու Գառնիի երկրա – բանական, հնագիտական, կենդանա – բանական, աշխարհագրական, բու – սաբանական տեսակէտով։

Խումբը հաւաքեց բուսաբանական բազմաթիւ նիւթեր,— մօտաւորապէս 200 տեսակ բոյս, որոնց մէջ՝ դեղա – բոյսեր, մեղրաբոյսեր եւ հազուա – գիւտ բոյսեր։

Մասնաւորապէս ուշագրաւ էին հի – ւսիսը եւ յերկածաղիկը, որոնք կը կազմեն ալպեան բուսականութեան դեղեցիկ նմոյշները։ Լերկածաղիկին շուրջ հիւսուած են բազմաթիւ աւան – դութիւններ, ինչպէս որ ունի բազմա – թիւ անուններ։ Կը կոչուի աղբրաց արիւն, խօբն աղբօր արիւն եւն.։ Ժա – մանակին այս ծաղիկը գործածուած է իբրեւ դեղաբոյս։

Խումբը հաւաքած է նաեւ 1000 տե – սակ միջատներ, օձեր, մողէսներու, սարդերու նմոյշներ։

ԵՐԿՈՒ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ՀԱՆՔԵՐ

0000

Մէկը կը կոչուի ծովափրփուր կամ մագնիսեան քար (magnésite), միւսը անկիզաքար (asbeste)։

Առաջինը արժէքաւոր հանք է, 1916—17ին Ռուսիոյ մէջ մէկ փութը կ'արժէր 8 րուբլի ոսկի։ Ծովափր – փուրով կը պատրաստուի այնպիսի հողաթ մը, որ փայտի թեփին հետ խառնուելով՝ կը կարծրանայ,— այս – պէս ընդարձակ գետիններ կը շին – ուին. Փայտի մազմզուկներուն հետ խառնելով, կը շինուին գերաններ, սիւներ, հրշէջներ. Գուարգի փշ – րանքներուն հետ խառնելով՝ կը շին – ուին Ֆրանսական Թանկարժէք աղօ – րիքներ։ Այս հանքով կը շինուի նաեւ բարձր ջերմութեան դիմացող աղեր, որոնք կը գործածուին մետաղաձու – լութեան մէջ։ Մագնիսեան քարով կը հիմնուին զարմանալ ոսպնյուցուլթեան կայարաններու հարթ գետինները։

Առաջին անգամ 1923ին էր, որ գր – ուեցաւ թէ մագնիսեան քարի հանքեր կան Հայաստանի մէջ։ Դժբախտա – բար ոչ ոք հետաքրքրուեցաւ։ Վեր – ջերս ծանր արդիւնաբերութեան Հա – յաստանի յիւղոր Յովաէփեան հրա – հանգ տուաւ երկրաբան Բ. Վարդա – պետեանի քննել ծովափրփուրի հան – քերը։

Միւս Թանկարժէք հանքն է անկի – զաքարը, որ լայն գործածութիւններ ունի Ընդհանրապէս դուրսէն կ'առ – նուէր։

Թէ ծովափրփուրին եւ թէ անկիզա – քարին հանքերը ուսումնասիրութեան ենթարկուեցան վերջերս. Այսպէս ծ ովափրփուրի հանքավայրեր են Ջիլի, Արմուղոյի ձորը, Բաբաջան, Ծաղկի – դաղ, իսկ անկիզաքարի հանքավայր է Կող – Կրանը։ Մեծ քանակութեամբ ծովափրփուրի հանքեր կան նաեւ Շամփուրի, Սամաղ-աղայի, Սատա – նախաչի, Դեղարայի ձորերուն մէջ. Հաւանաբար ծովափրփուր գտնուի նաեւ Լոռի-Փամբակի եւ Աղբաբայի մէջ։

ՏԱՐՎԻՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ ՀԱՅԵՐԷՆ

Մոսկուայի բժշկագիտական պե – տական հրատարակչական մարմինը ձեռնարկեց Տարվինի երկերու լրիւ ժողովածուին հրատարակութեան։

Մինչեւ այժմ թարգմանուած գոր – ծերը լրիւ չեն, այս պատճառով հիմ – նական աշխատանք կը կատարուի,— թարգմանութեանները կը բաղդատուին բնագրին հետ։ Եւ ամբողջական գոր – ծերուն կէսն ալ դեռ նոր պիտի թարգ – մանուին։

Երեւանի Պետական Հրատարակչա – կանն ալ իր կարգին ձեռնարկեց Տար – վինի գործերուն թարգմանութեան։ Արդէն թարգմանուած է Տեսակներու ծագումը հատորը։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Յունիսի վերջերը Երեւանի մէջ տե – ղի ունեցան թէնիսի հետաքրքրական մրցումներ։ Մրցումներուն կը մաս – նակցէին 6 Երեւանցիներ։ Յաղթը կը ղեկավարէր թէնիսի վարպետ (ռուս – սական չափով) Յովհաննիսեան, որ յատկապէս Մոսկուայէն եկած էր Ե – րեւան։ Մրցումները տեղի ունեցան ոչ թէ ողիմպիականի աստղութեամբ, այլ ամերիկեան ձեւով,— ոչ թէ յաղ – թականի մը ընտրութեան համար, այլ թէնիսի բոլոր մարզիկներուն խաղար – կութեան ցուցանիշը արձանագրելու համար։

⁂ Բարձրագոյն վարժարաններու յաջողակ ուսանողներէն, անոնք որ տկար են ֆիզիքապէս, 1158 հոգի, ղրկուած են ապաքինարան կամ գիւ – ղադնացութեան, զարմանելու կամ կազդուրուելու։

⁂ Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ բամպակազործ գործարաններու մր – ցում մը, առաջնութիւնը շահեցաւ Սարդարապատի (Հայաստան) բամ – պակազործ գործարանը, որ իբրեւ պարգեւ կը ստանայ 16,800 րուբլի,— այս պարգեւը պիտի բաշխուի գոր – ծարանին յառաջդէմ աշխատաւորնե – րուն։

ԽՕՍՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Մեր Ծաղկոցին ձանկալը

»»»·«««

ՎԷՆԻՍԷՆ.— Դպրոցասէրի Վէնսէնի եւ շրջանի մանկապարտէզին ամա – վերջի հանդէսը, ոգեւորութեամբ, տեղի ունեցաւ այս կիրակի Հանրի Փիլուի պարտէզի սրահին մէջ։ Եր – կու հարիւրէ աւելի հայրենակիցներ իրենց ուսլլիկներով եկած տեղաւոր – ուած էին, եւ այս առթիւ դաշտա – պարահանդէս մը սարքուած էր։ Ու – րախ ենք որ յաջողութեամբ պսակ – ուեցան անդամուհիներու ջանքերը։ Կարելի չէ՞ շրջանիս մէջ ալ ունենալ «Համազգայինի» մասնաճիւղ մը, տե – ղական ճիգերը բազմապատկելու հա – մար...

Փոքրիկներու արտասանութիւն – ներէն եւ երգերէն յետոյ, Պայծառ Փափազեան արտասանեց Մաքս Ժա – գոպի «Հայաստան»ը (Ֆրանսերէն) իսկ Մելինէ Հատըմեան «Վարպետ եր – գ»ը (երկուքն ալ «Ցառաջէն» փրցը – ւած)։ Զարմանք Վահանիկը «Ծոյ – թէօր Հոգէառեան եւ Մնափառով»։ Փոքրիկները իրենց խմբերգ եւ ար – տասանութիւններով խանդավառեցին հանդիսականները, որոնց մէջ կա – յին օտար հիւրեր եւս։

Ցառաջիկայ (չորրորդ) շրջանի վե – րամուտին աշակերտները պիտի կար – դան ազգային պատմութիւն եւ քերա – կանութիւն։ Սոյն յառաջդիմութեան առթիւ շնորհաւորելի է Դպրոցասէ – րի շրջանաւարտուհիներէն Օր. Մայ – ռա Ճօշկունեանը, որ ջանք չի խնա – յեր մանուկներուն բան մը աւելի սոր – վեցնելու համար։

Միջնարարին տեղի ունեցաւ վիճա – կախաղ մը որուն սիրուն առարկանե – րը անդամուհիները նուիրած էին։ Ա – պահովուեցաւ համեստ գումար մը։ Յատուկ շնորհակալութիւններ հանդի – սականներուն՝ մասնաւորաբար Գ. Սահակեանի որ թարմ պտուղներ նը – ւիրած էր եւ «Եփրատ» նուագախումբին որ հայկական եղանակներով ո – գեւորեց հանդէսը, պահ մը մեզի յի – շեցնելով Հայրենի ուխտավայրերու –

Դ.ԽՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Շարք մը ճպատաւոր վկայութիւններ

»»»·«««

«ՔԵԶԻ ԴՐԱՄ ԿՈՒՏԱՆՔ, ԴՈՒՆ ՄԷԿ ԿՈՂՄ ՔԱՇՈՒԷ»

»»»·«««

(17րդ ՆԻՍՏ, 9 ՅՈՒԼԻՍ — Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի)

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ԱՐԵԼԵԱՆ

— Առկէ զատ ուրիշ խօսակցութիւն չունեցա՞ր Զաքարեանի հետ։

= Ի՞նչպէս չէ։

— Ուրեմն չարունակէ։

— Զաքարեան ինծի հարցուց. «Տօքթ. Արէլեանը քու ի՞նչդ է»։ Ըսի՝ իմ հօրեղբօրս որդին է։ Հարցուց՝ «Հայրենիք»ի մէջ կը գրէ՞։ Պատաս – խանեցի՝ այո։ «Ուրեմն, ըսաւ Զաք – մաքեան, դուք Արէլեաններդ ամէնդ Դաշնակ էք»։ Ըսի՝ ի՛նչ կ'ըլլայ որ. պատասխանեց՝ «այն ատեն դուն կաս – կածելի ես. եւ ալ իրեն ըսի՝ «Տիգ – րան, կը ճանչնամ քու նկարագիրդ, ո՛վ ըլլալդ եւ ինչ ըլլալդ, դուն չէ՞ր որ խոյամացար։ Դուն չէ՞ր որ հայ քահանաները ապտակեցիր երբ անոնք կը մերժէին խոյամանալ։ Դուն չէ՞ր որ անմեղ հայ աղջիկներ ծախեցիր Թուրք սպաներուն, անոնց հարէմը դրկելով զանոնք։ Դուն չէ՞ր որ գը – րոցէն փոխառուեցար քու արբեցողա – կան ընթացքիդ համար»։ Այս խօսքե – րուս վրայ պատռեց ինծի եւ ըսաւ. «Այս խառնակութեան մէջ մի մտներ։ Այլապէս կը ցաւիս վերջը։ Ես ալ ըսի իրեն՝ «Գնա ըսէ ինչ որ կ'ուզես, բայց մի մոռնար որ այժմ Ամերիկա կը գտ – նուինք եւ ոչ Թուրքիա. եւ քու ա – նունդ ալ Մէհմէտ Ճէմիլ չէ»։

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ վերջին բառը զոր հիմա արտասանեցիր։

= Առէքս Տիգրան Զաքարեանի իսլամական անունն է։

Շերիտըն դառնալով դատախազին

— Հիմա ձեր վկան է, հարցաքննեցէք։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԻՐԱՆ ԱՐԵԼԵԱՆ

— Ճի՞շդ են այդ պատմութիւննե – րը։ = Այո։

— Եթէ այդպիսի նկարագիր ունե – ցող մէկն էր Տիգրան Զաքարեան, ինչո՞ւ խօսեցար հետը։

Ինք խօսեցաւ ինծի հետ։

— Բայց դուն ինչո՞ւ խօսեցար։

= Ինք ներս կանչեց զիս խանու – թէն.

— Եւ դուն նե՞րս մտար խանութէն ու խօսեցար հետը։

= Քովը վարձու խանութ մը կար, անոր վարձքի մասին հարցուցի, բայց ան վար իջաւ չարժական սանդուղ – ներէն եւ սկսաւ պատմել իր պատմու – թիւնը։

— Օ՜, օ՜, ինք պատմեց իր պատ – մութիւնը, հա՞։

= Այո, ինք պատմեց։

— Եւ այդ մարդը քահանաներ ապ – տակած, իր կրօնը ուրացած, հայ ան – մեղ աղջիկներ ծախած մարդ է, չէ՞։

Այո, այդպէս է։

— Դուն բարկացար անոր դէմ, ին – չու որ ըսաւ Դաշնակները զարկին արք.ը, իսկ դուն ալ Դաշնակ ես։

= Անոր համար չբարկացայ, այլ բարկացայ երբ ըսաւ. «դուն ալ կաս – կածելի ես։ Այդ ատեն անոր երեսին տուի բոլոր անցեալը։

— Եւ անիկա ուրացա՞ծ մըն էր։

Այո։

— Ի՞նչ է քու յարաբերութիւնդ Դաշնակներուն հետ։

= Ես Դաշնակ եմ։

Քամինսկի՝ that is all, Mr. Sheridan, thank you Diran Apelian!

ՏԻԳՐԱՆ ՑԱԿՈԲԵԱՆԻ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Տիրան Արէլեանէն ետք վկայի ա – թոռը կանչուեցաւ ընկեր Տիգրան Ցակոբեան, որուն տուած վկայութիւ – նը հետեւեալն է

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ո՞ւր կը բնակիս։ = Ճերզի սի – թի, Ն. Ճ.։

— Քանի՞ տարեկան ես։

= 39 տարեկան։

Թիւններ

Կարօտն ունիմ ես, իմ հայրենիքին,
Անմահ ճիւղերուն, արեւին, հողին…
Կապոյտ երկնքին, գուլալ ջուրերուն,
Ծաղկաւէտ դաշտին, կայտառ հօտե –
րուն…
Ես կարօտն ունիմ իմ անո՜յշ երկրին։

Այս առթիւ կը փութամ յայտարա – րել թէ յառաջիկայ վերամուտէն ըս – կսեալ, մանկապարտէզին համար «անհատական» պատասխանատուու – թիւնս յանձնուած է մասնաճիւղին, հետեւաբար լաւ է հասկացողութեան գալ անոր վարչութեան հետ։

Գրիգոր Հայթմեան

— Բարձր խօսէ որ լսենք, եթէ կը հաճիս։ = Լաւ։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր այս երկիրը կը գտնուիս։ = 1913էն ի վեր։

— Ի՞նչ գործ կ'ընես։

Մաքրումի եւ ներկումի սեփա – կան գործ ունիմ։

— Դաշնա՞կ ես։ — Այո։

— 1933 դեկտ. 24ին 187րդ փողոցի եկեղեցին գացի՞ր։ Այո։

— Ժամը քանի՞ն գացիր։

= Ժամը 10.30—11ին։

— Ինչո՞ւ այդ եկեղեցին գացիր։

Գրոնքս, որ Քալըլ Էվընիւ աղ – գականիս այցելութեան կ'երթայի, ճամբուս վրայ եկեղեցի մտայ աղօ – թելու։

— Եկեղեցիին մէջ ղէմդ դէպի խո – րանը ո՞ր կողմը նստար։

= Վերջին նստարանը, ձախ։

— Եկեղեցիին մէջ ո՞վ տեսար։

= Տեսայ Միհրան Ալլահեանը, Գիկ Մալքը, երրորդ նստարանին վը – րայ.

— Գաւթին կո՞ղմը նստած էիր թէ անցքին։ = Անցքին քովը։

— Տեսա՞ր Թափօրը։ — Այո, տե – սայ։

— Դուն ո՞ւր առած ես կրթութիւ – նըդ

= Նախ կրէմէր սֆուլ գացած եմ, եւ ապա աւարտած եմ Սփրինկ Ֆիլտր – ալ ինթէրնէշընըլ քոլէճը

— Գտակ տեսնեա՞ թէ ինչպէս տե – սար Թափօրը։

= Այդ օրը երբ Թափօրը ներս ե – կաւ երգեցիկ խումբով եւ չուքով՝ 4րդ կամ 5րդ նստարաններուն մօտե – ցաւ, արք.ին եւ քշացահարներին առաջ երկու աղջիկներ կային։ Եւ յանկարծ սկսաւ կռիւր։

— Դուն տեսա՞ր մէկը որ դանա – կահարեր սրբազանը։ = Ոչ։

— Տեսա՞ր մէկը որ զարնէր սրբա – զանին։ Ոչ։

— Կռիւը երբ սկսաւ ի՞նչ տեսար։

= Տեսայ մէկը որ առաքնական ու – նէր ձեռքը, իրեն ըսի. «ինչո՞ւ առա – ճանակ հանեց ես.ըսաւ՝ «ես Դուր – եան արք.ին թիկնապահն եմ»։

— Ծրրգի սիթիի մէջ հայկական եկեղեցի կա՞յ։ = Ոչ։

— Ի՞նչ գծով գացիր։

Գրսով գացի եւ անցայ Բուշվիկ – թըն Գրիճէն։

— Միհ. Զատիկեանը կը ճանչնա՞ս։

Այո

— Յովհ. Անդրէասեանը կը ճանչ – նա՞ս։ = Կը ճանչնամ իբր ջլրպի ծառայող։

— Անդրէասեանը ո՞ւր տեսար դեկ – տեմբեր 24ի օրը։

= Եկեղեցիին դիմացը տեսայ եւ ձեռքն ունէր թուղթի ծրար մը։

— Գիտէի՞ր արք.ին դանակահա – րումը երբ եկեղեցիէն դուրս ելար։

— Իմացայ Նիւ Ճըրզիի մէջ «Նիւ Եորք Նիւզ» թերթէն իրիկուան ժա – մը 9.30ին։

— Ի՞նչ համբաւ ունի Միհ. Զատիկ – եան։ — Շատ լաւ մարդ է։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԻԳ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

— Դուն ըսի՞ր թէ Դաշնակ կոմի – տէին քարտուղար եղած ես։

= Այո, եղած եմ։

— Անդրէասեանը կը ճանչնա՞ս։

— Այո։

— Չէի՞ր գիտեր թէ արք.ին դէմ դէշ զգացումներ կային։ — Ոչ։

— Չէի՞ր գիտեր թէ Ուեստարօ, Մաս. անոր դէմ յարձակում եղած էր Ոչ։

— Դուն չկարդացի՞ր «Հայրենիք»ի մէջ։ = Ոչ։

— Դուն չէի՞ր գիտեր թէ Դաշնակ – ցութիւնը դէշ զգացումներ ունի հան – դէպ Դուրեան արք.ին։ = Ոչ։

— Միհրան Զատիկեանը պէխ ու – նէ՞ր։

— Երբեմն պէխ կը թողուր, երբեմն կ'ածիլէր

— Դուն տեսա՞ր արք.ը։ = Այո։

— Դուն տեսա՞ր անոր չաթալ թա – գը։

= Այո, եւ եւեէն տեսայ, երբ դէպի խորանը կ'երթար։

— Երբ եկեղեցիէն դուրս ելար, չէի՞ր գիտեր թէ յարձակում գործը – ւած է անոր դէմ։ = Ոչ։

— Չէի՞ր գիտեր թէ դանակահար եղած է։

= Ոչ։

ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ԵՒ ԴԱՏԱՒՈՐԻՆ

ԴԻՐՔԸ ՀԱՆԴԷՊ ՎԿԱՆԵՐՈՒՆ

Հազիւ թէ յոլորդ վկան, ընկ. Ճօն Գասապեան վկայի աթոռը բարձրա – ցած եւ Գ. Շերիտընի քանի մը հար – ցումներուն պատասխանած էր, երբ դատախազ Գ. Ալ. Քամինսկի «կ'ա – ռարկեմ» ըսելով ուզեց ցոյց մը ընել եւ յայտարարեց թէ վկայ Տիգրան Ցակոբեանի վկայութիւնը արձանա – գրութեանէն դուրս ձգուի՝ իբր անար – ժէք։ Գ. Շերիտըն բողոքեց դատա – խազի կողմէ վկաներու մասին ընդ – բոշումին դէմ եւ դիմեց դատաւորին, որ նախապաշարում առաջ բերող յայ – տարարութիւն մը ըրաւ։ Գ. Շերի – տըն խնդրեց դատաւորէն չընել նման յայտարարութիւններ։ Տիգրան Յա – կոբեանի վկայութիւնը պահուեցաւ եւ Գ. Շերիտըն ըսաւ թէ այդ կէտը կը մնայ ճիւրիի իրաւասութեան ներ – քեւ եւ ոչ դատաւորին

ԸՆԿ. ՃՕՆ ԳԱՍԱՊԵԱՆԻ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Շերիտըն քննեց ընկ. Ճ. Գա – սապեանը, որ տուաւ սա կարճ վկա – յութիւնը

— Ո՞ւր կը բնակիս։

— Ուէստ Նիւ Եորք, Ն. Ճ.

— Քանի՞ տարեկան ես։

— 39 տարեկան։

— Ամուսնացա՞ծ ես։ = Ամուրի։

Դաշնա՞կ ես։ — Այո։

— 1933 դեկտեմբեր 24ին 187րդ ե – կեղեցի՞ն էիր։ — Այո։ (Հոս էր որ Գ. Քամինսկի ընդմիջեց քննութիւնը եւ ցոյց բրաւ Տիգրան Յակոբեանի վը – կայութեան մասին, ինչպէս գրեցի վերը)

— Ո՞ր ժամին եկեղեցի գացիր։

Ժամը 11ի մօտիկ էր

— Ներս մտա՞ր։ — Ոչ, չմտայ

— Դուրսը ո՞վ տեսար։

Տեսայ Միհրան Անդրէասեանը, որ ձեռքն ունէր թուղթի ծրար մը։

— Ո՞ր կողմը կեցած էր։

Դիմացի կողմը կեցած էր։

— Որո՞ւ հետ գացիր տուն։

Մինակս գացի.

— Կը ճանչնա՞ս Հէրի Սարաֆեանը։

Կը ճանչնամ 7 — 8 տարիէ ի վեր Միասին թատերական դեր խաղցած ենք, լաւ տղայ է։

— Կը ճանչնա՞ս Միհ. Զատիկեա – նը։ = Կը ճանչնամ 10 - 12 տարիէ ի վեր։

Ի՞նչպէս է Զատիկեանի համբա – ւը։ = Շատ լաւ է։

- Գիտէի՞ր Արք.ին պատարագիլը։

- Այո։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

— Երբ Զատիկեանը կը ճանչնայիր, պէխ ունէ՞ր։ = Այո։

— That is all.

Հոս վերջացաւ Ճօն Գասապեանի վը – կայութիւնը։ Վկան վար իջաւ եւ փո – խանակ ունկնդիրներու կողմը երթա – լու՝ գնաց այն նեղ անցքը ուրկէ ամ – բաստանեալները բանտ կ'երթան կամ բանտէն կու գան։ Այս սխալանքը քիչ մը զուարճութիւն պատճառեց հանդի – սատեսներուն։

ՅՈՎՍԷՓ ԽԱՐԱՃԵԱՆԻ (ԱՐՄԷՆ

ՅՈՎՍԷՓ) ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ընկեր Յովսէփ սա պատասխանները տուաւ Գ. Շերիտընի

— Դուն հա՞յ ես։ = Այո։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր այս երկիրն ես։ — 1923էն վեր։

— Դուն Դաշնա՞կ ես։ = Այո։

— Ի՞նչ պաշտօն ունէիր Հ. Յ. Դ. երրորդ էվընիւի ջլրպին մէջ։

— Ես քարտուղարն էի ջլրպի վար – չութեան։

Գ. Շերիտըն ցոյց տուաւ ընկեր Յո – վսէփի այն ծանուցումը եւ սառը թարգ – մանութիւնը զոր ընկ. Յովհ. Անդ – րէասեան 1933 դեկտեմբեր 24ին տա – րած էր ցրուելու Նիւ Եորքի վերին քաղաքամասը, ուր կը գտնուի 187րդ փողոցի Ս. Խաչ եկեղեցին Ընկ. Յովսէփ տուաւ զայն հանդիպեց եւ ըսաւ որ իր գիտցած ծանուցումներն են։

Շերիտըն.— Այս ծանուցումները (circulars) որո՞ւ տուիր դեկտեմբեր 24ին ցրուելու համար։

— Այդ ծանուցումները տուի Յովհ. Անդրէասեանի, որպէսզի ցրուէ զա – նոնք վերին քաղաքամասի ճաշարան – ներուն, խանութներուն, սրճարաննե – րուն եւայլն։

Ընկ. Յովսէփի դիտողութիւն եղաւ թէ «Յովհաննէս» ինչ ըսել է։ Գա – տախազ թէ «Ճօն»ին հայերէնը «Յովհաննէս» է։

Գ. Քամինսկի պէտք չտեսաւ հար – ցաքննելու վկան։

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆՈՒՇ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Տիկին Սիրանուշ, որ կինն է ամ – բաստանեալ Հէրի Սարաֆեանի, տը – ւաւ սա վկայութիւնը պաշտպան փաս – տաբան Շերիտընի։

— 1933 դեկտեմբեր 24ին քու ամու – սինդ Հէրի Սարաֆեան ժամը քանի՞ն գնաց ճաշարանէն։

= Առաւօտ 8.30ին

— Ե՞րբ վերադարձաւ.

Ժամը 11.30ին

Այդ օրը Յօւան Քօնդալէդ Զալրդ – եանը եկա՞ւ ձեր ճաշարանը։ — Ոչ։

Երբ ամուսինդ եկաւ, խօսանք գնա՞ց։ — Ոչ, չգնաց. բաժանուած մը կայ խոհանոցին եւ ճաշարանին մի – ջեւ, ամուսինս գնաց միջարկուն հա – նեց եւ սրահէնեւ չատ յաճախորդ – ներ կային՝ սկսաւ սպասարկել։

Ինչու չխօսեցա՞ւ 187րդ եկեղե – ցիի մասին քեզի.

Ինծի ըսաւ թէ կռիւ եղաւ, եւ թէ չի գիտեր ինչ պատահած է։

Ե՞րբ բռնեցին ամուսինդ

Երէկ որ կոր բռնեցին

Դո՞ւն հանեցիր գործէն խոհարար Գեւորգ Դարբինեանը. Այո.

[illegible]

Իբր խոհարար իր պարտակա – նութիւնը չէր կատարեր։

Այդ խոհարարը քեզի ո՞վ է բան[illegible] ամուսնոյդ նկատմամբ։

Երկու շաբաթ ետք խոհարար Գեւորգ Դարբինեան սկսաւ խօսիլ Հէրիի մասին, ըսաւ «քու ամուսինդ ալ բանտէն չելլեր, 20 տարի բանտ կը մնայ. մենք քեզի դրամ կուտանք, դուն մէկ կողմ քաշուէ եւ քու դլխուդ ճարը նայէ»։ Ես ալ ըսի՝ «ոչ, ես կը սպասեմ, ես դրամ չեմ ուզեր»։

Որո՞ւ անունէն կը խօսէր այդ խոհարարը

Դաշնակներու հակառակորդնե – րու անունով, եւ շարունակ այդպիսի խօսքեր կ'ընէր, ես ալ տեսնելով որ խոհարարը միշտ կը նեղէ զիս (bother), ճամբեցի։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

— Երբ ամուսինդ ժամը 11.30ին ե – կաւ ի՞նչ ըսաւ

Ըսաւ թէ եկեղեցին մէջ կռիւ ե – ղաւ

— Դուն ըսի՞ր թէ խոհարարը դրամ առաջարկեց քեզի Դուրեան Արք.ի [illegible] Այո, հակառակորդ կողմէն։

— Դուն գիտէի՞ր որ քու ամուսինդ [illegible] ձերբակալուած էր։

Այո։ (Քամինսկի՝ that is all! եւ Տիկին Սարաֆեան վերջացուց իր վը – կայութիւնը։

ՎԿԱՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ

Գ. Շերիտըն դատաւորին յայտնեց թէ այդ պահուն իր միւս վկաները ներկայ չեն։ Ըսաւ թէ յուլիս ամսուն, ուր դատական նիստերը կը սկսին ժամը 10ին եւ կը վերջանան կէսօրէ ետք ժամը 1ին, առօրեաբար 4 — 5 վկաներ հազիւ կը քննուին եւ կը հար – ցաքննուին, մինչ այսօր արդէն ին – թացան վկայութիւնները, ուստի [illegible] առն։ Ժամը այդ պահուն 1 [illegible] [illegible]։ Դատախազը առարկեց եւ դատաւորը նման վերաբերում ցոյց տուաւ։ Գ. Շերիտըն ըսաւ թէ ինք ուզածի յարաբերութիւն չունի հայ վկաներու հետ, ոչ ալ իր օգնական Մր. Փէյնը, այլ ներկայ հայ փաստա – բան Գ. Արմէն Մելքոնեանն կը պահէ այդ կապերը, իսկ ինքը՝ Գ. Մելքոնեան միայն 5 — 6 վկայ բերիր է, հոգը [illegible] որ ատոնք պիտի բաւեն այդ օրը։ Դատաւոր Քարփընթըր [illegible] ժամը 1ի յետաձգեց նիստը

ԸՆԿ. ՏՈՔԹ. Վ. ԱՃԷՄԵԱՆԻ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամը 1ին վկայի աթոռը կանչուե – ցաւ ընկ. Տոքթ. Վ. Աճէմեան որ ե – ղաւ այսօրուան նկարագիրներու մա – սին վկայողներէն մին (character wit – ness)։ Գ. Շերիտընի պատասխանեց։

— Հաճէ բարձր խօսիլ որ լսուին քու խօսքերը։ — Լաւ. (բայց հակա – ռակ այս խոստումին ընկեր Տօքթօրը չորս մը հարցումներու չատ կամաց պատասխանեց)։

Դուն բժշկութիւն կ'ընես Նիւ Եորք նահանգի, արտօնութեամբ

Այո [illegible] համալսարանը ա – ւարտած ես Զուիցերիոյ Ժընեւ քաղաքի բժշկական համալսարանը։

Քանի՞ տարիէ ի վեր այս երկիրն ես։ — 12 տարի։

- Քանի՞ տարիէ ի վեր բժշկութիւն կ'ընես հոս։ — 11 տարի։

— Ո՞ւր ծնած ես։ = Թուրքիա։

— Հա՞յ ես։ Այո։

— Ամերիկեան քաղաքացի՞ ես։

Այո։

— Կը ճանչնա՞ս Ճօն Անդրէասեանը։

Տասը տարիէ ի վեր։

— Կը ճանչնա՞ս Միհրան Զատիկ – եանը — Այո

Ի՞նչ համբաւ ունի Անդրէասեա – նը — Շատ լաւ համբաւ ունի։

— Զատիկեա՞նը։ — Նմանապէս, կը ճանչնամ Զատիկեանի քոյրերը եւ քե – ռայրը

— Կը ճանչնա՞ս Միրիճանեանը։

= Այո, կը ճանչնամ անոր եղբայր – ները ալ։

(Շար.)

25 միլիոն փրանքի եղեւին վառած

Քանի մը օրէ ի վեր, զարհուրելի հրդեհ մը կը լափէ Տօմի եղեւինի ան-տառները: Թուլոնէն կը հեռագրեն թէ վնասը արդէն հասած է 25 միլիոն ֆրանքի եւ հրդեհը կը շարունակուի տակաւին, սպառնալով մինչեւ Մարսէյլի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Չորեքշաբթի օր հեծելանուորդները կտրեցին Փօ–Փորտօ (215 քիլոմէթր) համգրուանը: Մրցումը շատ խստաքերքիչեան եղաւ: Հեծելանուորդները փոյէն մեկնեցան ժամը 11ին: Ամէն ոք այն կարծիքը ունէր թէ այս համգրուանը պիտի շահի Փոյասոցի Րօժէ Լափէպի, բայց ծիշդ հակառակը եղաւ: Առաջին վայրկեանէն մինչեւ վերջը խումբին գլուխը կը գտնուէին իտալացի հեծելանուոր-ները եւ խումբը առաջ կը տանէին: Ճամբու ընթացքին հագարաւոր հանդի-սատեսներ կը քաջալերէին իրենց հայրենակիցը, բայց ի զուր: 39 հեծելան-ուորդները միասին հասնելով Փորտօ, առաջին հանդիսացաւ իտալացի Էթթօրէ Մէինի, երկրորդ՝ պելճիքացի Վիօժէլ, երրորդ՝ ֆրանսացի Լուվիոնին իսկ չոր-րորդ Մարթանօ: Իր հակառակորդը՝ Մաներ կուցայ 15րդ:

Էթթօրէ Մէինի երկրորդական աւ իր հաշուոյն վազող մը ըլլալով, ցոյցերու արժանացաւ: Ժողովուրդին փափաքին վրայ կազմակերպողները շրջան մը ը-նել տուին, գոնէ անգամ մըն ալ տեսնելու համար: Այս հեծելանուորդն էր որ Նիսի համգրուանն ալ պիտի շահէր, բայց սխալ ազդանշանի մը զոհ երթալով կորսնցուց:

Հեծելանուորդները երէկ, հինգշաբթի պիտի կտրէին Փորտօ – Լառոշէլ համգրուանը (183 քիլոմէթր):

Ահա՛ դասաւորումը Անթօնէն Մաներ՝ 118 ժամ 54 վայրկ. 4 երկվ., Մարթանօ՝ 119 ժ. 9 վ. 38 երկվ., Վիէթթօ՝ 119 ժ. 37 վ. 9 երկվ., Վէրվաէք՝ 119 ժ. 41 վ. 52 երկվ., Լափէպի՝ 119 ժ. 43 վ. 28 երկվ., եւն.: Այնպէս որ խնդիրը այս հինգին վրայ կը դառնայ. հինգն ալ ամէն ջանք կը թափեն իրար-մէ առաջ անցնելու համար, բայց օր չ'մնաց:

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին: Շա-րունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ժողովրդական Շաբաթ երե-կոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ ընտրութիւն պատգամաւորի:

ՎԻՆՃԱՊ Ենթակոմիտէի ժողովը այսօր Ուրբաթ իրիկուն սովորական հաւաքատեղին:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ըն-կերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուռ Լաֆայէթի սրճա-րանը: Կարեւոր օրակարգ:

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքա-տեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Ներկայ կ'ըլլայ ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏՕՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԴԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի. ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ անտառին մէջ

Կը Նախագահէ՝ ընկեր ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Կը խօսի՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ'երգեն տիկին Ա. Խաչատրեան. Օրիորդներ՝ Ն. Կնեազեան, Վ. եւ Թ. Ցակառեաններ, Մ. Թումանեան եւ Պ. Կ. Կործիկեան.

Կ'արտասանեն՝ ընկերներ Ս. Կարապետեան եւ Կ. Թումանեան

Եւրոպ. եւ ժողկ. պարեր, մրցումներ նուէրներով եւ անակնկալներ:

Պիւֆէ ժողովրդական գիներով: Մուտքը ազատ է:

Ճազ՝ JEAN Թառիստ՝ ԱԲԳԱՐ

Ինքնաշարժը կը մեկնի կառ. տուն Նորէն ժամը 12.09, 13.17 եւ 15.27:

×

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՓՈՔ ՏՕՊՆԱՅԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի Ցիւկրատուի Պաղ Աղբիւրին մօտ

կը հրաւիրուին ընկերներ եւ համակիրներ իրենց պարագաներով:

Ճաշը միասին բերել.

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած՝ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ 29 ՅՈՒԼԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2էն 10

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ — 1. Պուլվար ժիւ Նոր, Լը Րէնսի

Մարզական խաղեր. երաժշտութիւն եւ սիրուն անակնկալներ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՃԱԶ ԲԱՆՏ ՊԱՐ ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ Sandrossian and his Boy's:

Անծրեւի դէմ պաշտպանողական միջոց

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Հաղորդակց. Միջոց.— Օթօպիւս սբէրաէն կամ ժօրէսէն 21AB.: կար մը լ'էսթէնկարկանի գիծը. իջնել Րէնսի - Բավիյօն:

ՊԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Երգ, պար, խաղ ու կանչեր, ինչպէս նաեւ

Երկու Ներկայացում՝ «ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ», ԵՒ «ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ»

Կը ղեկավարէ ուսուցիչ գրագէտ Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ.

Մուտքը՝ ազատ է: Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ

Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Պանեօ, ուր առաջնորդներ պիտի սպասեն:

ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ

Ի յիշատակ ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՄԵԾ ՆՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

կազմակերպուած՝ Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Տէսինի Մասնաճիւղին կողմէ

Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Սօսիէթէ Լիւնէգի սրահին մէջ. Տէսին

Պատուոյ Նախագահութեամբ ՀԱՅՐ Կ. ԴԷՐՄՈՅԵԱՆի

Կը խօսի Պ. ԱՐՄԷՆ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Զարօանեաջի Երիտասարդաց Միութեան «Արագած» Մարզական խումբի պարքեւաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ 21 Յուլիսին եւ շահեցան հետեւեալ թիւերը 744, 1085, 992, 901, 1055, 1108, 812, 773, 826, 834, 865, 549: Նուէրները ստանալու համար դիմել Կ. Կարապետեանի, 21 Bld. Beaumont, St. Julien, Marseille: Մինչեւ մէկ ամիս պայմանաժամ, անկից վերջ եղած դիմումները նկատի չեն առնուիր

Մարսէյլ. 23 Յուլիս 934

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գանաչփարան հիւանդանոցի հիւանդները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն Պ. Գալուստեանի որ 200 ֆրանք նուիրեց մեզ Հ. Կ. Խաչի միջոցաւ, նմանապէս շնորհակալութիւն Հ. Կ. Խաչի որ ինք ալ իր կողմանէ ըրաւ փոքրիկ օժանդակութիւն մը:

Հիւանդներ

Մարսէյլ. 18 Յուլիս 1934

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13e).

Le Gérant: H. STEPHAN

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի դաշտապարահանդէսը 29 Յուլիս Կիրակի օր, Իգնոյեան եղբայրներու օդասուն ագարակին մէջ: Գեղարուեստական բաժին՝ գերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՈՒՇ, ՕՐ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, Պ. Պ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, ՔԷՉԷՃԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ կը ներկայացնեն զաւեշտ մը: Պ. ՋԷՕՐԷՔՃԵԱՆ (Նուագ), ՕՐ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (երգ), Հայ Արիներ, հունգարական պարեր

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ Թարգմ. Ժ.

— Այնպէս կ'ենթադրեմ, չէ՞ որ բժիշկը այդպէս բսաւ. անիկա այն տեսակ մարդ է որ պարապ տեղը չի խօսիր. ինծի կը թուի թէ ինք եւ այն միւս բժիշկը արդէն իսկ վստահ են թէ մարդը թունաւորուած է, բայց կ'ուզեն սպասել միւսներուն՝ թոյնի նմուշներուն — կարծեմ ալ ահա գին Նիւթ կայ թունաւորումի առաջ նախարդ հանելուկ մը առեղծելու համար, սիրելիս. բարեկամներէս մէկը, որ բժշկական ուսանող է, կը պատմէ թէ այնպիսի թոյներ կան որոնց ազդեցութիւնը ժամերով երեւան չելլեր, թունաւորուած մարդը կայտառ եւ ուժեղ կը քալէ, յետոյ յանկարծ կ'իյնայ, յանկարծ...

— Երեւի այդ տեսակ բան մը պատահած է այս մարդուն ալ. բայց թոյնը ո՞վ տուաւ...

— Հարցը այդ է, սիրելիս, ստուգութիւնը պիտի լուծէ առիկա մամուլը իր ձեռքէն եկածը պիտի ընէ. ժամում եւ ստոյգութիւն, անհասանելի միութիւն մը... ի՞հ, յանցութիւն, սիրելիս, երբեմն յոգ — ունեն գրեմ...

Լրագրողը անհամբերութեամբ հեռացաւ. Ճէնիսըն գնաց այն ճաշարանը ուր սովորաբար կը յաճախէր. ազատ էր ամբողջ օրը: Ճաշի ընթացքին երկար մտածեց դէպքին մասին. Ընդունելով որ Ալֆրէտ Ճէքինի մահը հետեւանք էր թունաւորումի մը, զարմանալի ու յանկանչական ենթադրութիւն մը գրաւեց անոր ուշադրութիւնը:

Այն բոլոր անձերը որոնց հետ զուր չփում ունեցած էր այդ գիշերը, իրենց արհեստին բերումով կրնային թոյն ունենալ իրենց տրամադրութեան տակ.

Ահաւասիկ Գրէյմօրը, դեղագործ, առանց թոյնի դեղարան կա՞յ: Ահա — ւասիկ օրիորդ Պէյլինա Ճէքինը, խեղճ աղջիկը, չէ՞ որ անիկա կը պատրաստէր իր մօրեղբօր դեղերը. ի հարկէ թոյնը անպակաս էր բժիշկ Պրաունի բուժարանին մէջ: Բայց ի՞նչ պատճառ կար որ Գրէյմօրը թունաւորէր Ալֆրէտ Ճէքինը, ոչ մէկ պատճառ ոչ մէկ:

Սակայն օրիորդ Պէյլինա Ճէքինը համաձայն Գրէյմօրի տեղեկութիւններուն, Նիքօլա Ճէքինի պարագաներ, այս դէպքէն անմիջապէս առաջ, Ալֆրէտի մահը կատարուած իրողութիւն մը համարելով, միջոցներ ձեռք կ'առնէին ժառանգելու համար Դուլ-նիէլ Ճէքինի հարստութիւնը. Ալֆրէտի յանկարծական յայտնութիւնը պիտի խանգարէր անոնց ծրագիրները. հետեւաբար... հետեւաբար... աղջիկը տեսնելով որ զարմիկը արգելք մը պիտի ըլլար իր ընտանիքին եւ հօրեղբօրը հարստութեան միջեւ, յարմար առիթը գտաւ եւ, զայն թունաւորեց. չէ՞ կրնար ըլլալ ... Թերեւս օրիորդը մասնագէտ էր թոյներու գործածու — թեան մէջ եւ... վերջապէս ամէն բան կարելի էր...

Այդ վայրկեանին պայծառ հնթադրութիւն մը լուսաւորեց Ճէնիսընի միտքը: Հարցաքննիչ դատաւորը կամ ոստիկանութիւնը ի՞նչ ապացոյցներ ունէին օրիորդ Պէյլինա Ճէքինի վկայութիւններուն ճշմարտութեան մասին: Անիկա ըսած էր թէ ինք առանձին էր Ալֆրէտի հետ, Պրուէղուիք Սքուէրի տան մէջ. իրա՞ւ էր. մարդ չէր գիտեր քանի թէ Ալֆրէտը չկար այլեւս. թերեւս օրիորդին վկայութիւնը շինծու էր եւ պատրաստուած էր իր ընտանիքին կողմէ: Ճէնիսըն ազէտ ալայ մը չէր եւ գիտէր թէ բժիշկ մը իր բուժարանը կ'ըլլար իրիկուններ, ամէն պարագայի մէջ, այն տեղ կը գտնուէր ժամը ութէն ինը: Ուրեմն երբ Ալֆրէտ Ճէքինը բժիշկին եւ իր զարմուհիին ձեռքը ինկաւ.. չէ՞ կրնար ըլլալ... եւ այդ բժիշկ Պրաունը... տարօրինակ արտայայտութիւն մը ունէր. անոր աչքերը լապտերի կը նմանէին եւ ինչպէս կը նայէր... տարօրինակ մարդ բռնապէս մարդ մը որ կրնար թունաւորել իր ճամբուն վրայ եկող ու իր ծրագիրները խանգարող որ եւ է մէկը...

Ու նաեւ անոր քոյրը, Տիկին Նիքօլա Ճէքինը, արտասովոր դէմք մըն ալ ան. վարագահուն չէ՞ր նմանէր... մէկ խօսքով ամէնքն ալ տարօրինակ, այդ Ճէքին – Պրաուն ընտանիքը, շատ տարօրինակ խնկալէս...

Ճէնիսըն վճռեց գործի սկսիլ եւ խորհեցաւ թէ ինչպէս Պրուէղուիք Սքուէր կրնար երթալ՝ մօտէն տեսնելու համար այդ մարդիկը: Ճակատը շոյեց ու մտածեց: Յանկարծ պատրուակ մը միտքը ինկաւ: Ձախ աչքին վրայ փոքրիկ ուռեցք մը ունէր որ սկսեր էր հետզհետէ մեծնալ. իր պաշտօնակիցներէն մէկը վախցուցեր էր զինքը, վիրաբոյժի մը խորհուրդ պէտք է հարցնէր:

Այդ ուռեցքը ահաւասիկ կրնար բաւականին պատրուակ մը ըլլալ բժիշկ Պրաունին այցելութիւն մը տալու համար: Ոտքի ելաւ ու ճամբայ ինկաւ դէպի Պրուէղուիք Սքուէր:

Բժիշկին բնակարանին քով նեղ անցք մը կար: Դրան վանդակորմին վրայ կարդաց բուժարանին ազդը —

Բաց է առտուն՝ 9էն – 10.30

իրիկունը՝ 6.30էն 9

Ճէնիսըն վերէն վար չափեց տունը. պատուհանները ծանր կերպով վարագուրուած էին. խորհրդաւոր բան մը կար այդ տունին վրայ:

Ժամը ութին քառորդ մնացած Ճէնիսըն բուժարանէն ներս մտաւ ճիշդ այն վայրկեանին երբ բժիշկը ուրիշ հիւանդ մը ճամբու կը դնէր:

Բժիշկ Պրաուն, որ սպիտակ շերտ գեստ մը հագած էր, նայեցաւ իր այցելուին եւ ժպտեցաւ: Անմեկնելի էր այդ ժպիտը, խորհեցաւ Ճէնիսըն, հանելուկ մը...

— Բարեւ ձեզ, ըսաւ բժիշկը. ուրախ եմ ձեզ տեսնել, վկան էք Պ. Ճէնիսըն, այնպէս չէ՞...

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները վաղը Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին ընկերուհի Մ. Սարաֆեանի բնակարանը, 61, Րիւ Կրամ. Պուա-Քոլոմպ. Կը խնդրուի ներկայ ըլլալ ուղիղ ժամուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Սէնթ Մարկրիթի (Մարսէյլ) «Համազասպ» Ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Պ. Կարօ Թաֆեանի եւ պարագաներուն իրենց փոքրիկին զաւակին մահուան առթիւ:

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 Ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 28 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 28 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2558

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԵՄՆ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ...

Կարգ մը երեւոյթներ ու դէպքեր աւելորդ անգամ մըն ալ եւ վճռապէս կը հաստատեն թէ՝ մեր կարմրուկ աքլորները կանգ չպիտի առնեն որ եւ է միջոցի առջեւ, անվերջ խռովելու համար գաղութներու խաղաղութիւնը:

Ո՛ր մէկ փաստը յիշել:

Անոնք արդէն բոյն դրած են կարգ մը Հայրենակցականներու մէջ, երեւութապէս վերաշինութեան պատրուակով, բայց իրականին մէջ զանոնք խամաճիկներու վերածելու համար:

Այսպէս, անոնց խաղերուն զոհ գացին Տիգրանակերտի, Մալաթիոյ, Սեբաստիոյ եւն. Հայր. Միութիւնները, խոր պառակտումներով:

Վերջերս Քղիի Հայր. Միութիւնն ալ (Ամերիկա) կը պատմէր պաշտօնական յայտարարութեամբ մը զոր պիտի հրատարակենք ամբողջութեամբ.

— «Այս ամառուընէ, որոնք բանդումէ զատ ուրիշ բանի չեն ծառայեր, հիմակ ալ հրապարակ իջած են «համախմբեցիական» Միութիւն անունով եւ նոր Քղի մը շինելու հրապուրանքով: Առանց Քղեցի ըլլալու կը հասկնան միայն պոլշեւիկեան թմբկահարները»:

«Հայրենիք»ի վերջին թիւերէն կ'իմանանք թէ՝ Այնթապի Հայր. Միութիւնն ալ մատնուած է տխուր մարզանքներու:

— «Այնթապի Հայր. Միութեան Պոսթընի մասնաճիւղը ասպարէզ դարձած է ոգեղէն (?) էնթրիկներու եւ մեքենայութեանց, պարզելով բարքերու յափշտակող տխուր պատկեր մը:

Կ'երեւի թէ ներքին թուրքերու քլիքը բոյն դրած է եւ Այնթապի Հայրենակցականին մէջ ու կ'աշխատի զայն ամբողջովին իր ձեռքն առնել՝ խորութիւն չգտնելով միջոցներու մէջ: Այդ քլիքը, օգտուելով այն պարագայէն, որ իրմէ մէկը Պոսթընի մասնաճիւղին ատենապետուհին է, չէ աւելցած ռամիկներ ալ բերելու Պոսթընի մասնաճիւղի վերջին ժողովին եւ ռամիկներու ոյժով ժողովասրահէն դուրս քշելու սպառնալիքին տակ լռեցուցած է հակառակորդները ու ժողովներու երբեք չմասնակցող կիներու եւ ծերերու ձայներով, ինչպէս եւ բացականերէն բերած քուէներով ու զանազան կեղծիքներով ընտրել տուած է իր մարդիկը՝ Այնթապի Հայր. Միութեան առաջիկայ պատգամաւորական ժողովին մասնակցելու համար» (14 յուլիս):

Եւ ահա գաղտնի շրջաբերական մը, յանուն «Ա. Հայաստանի բարեկամ – հակադաշնակ ժողովրդական մարմնի առժամեայ կեդր. Վարչութեան»: (Տես Բ. եւ Գ. էջ):

Ի՞նչ կը թելադրէ այդ չնաշխարհիկ շրջաբերականը, որ ղրկուած է Նիւ Եորքի դատավարութեան երրորդ շաբթուն.—

1.— Մենք շարունակ ըսած ենք եւ պիտի կրկնենք որ՝ եթէ հայ զանգուածներու ճնշումին ազդեցութեան տակ այդ իրր մարդասպանները պատժուին իսկ, մեր գործը յաջողած չըլլար:

2 — Ա. Հայաստանի բարեկամ – հակադաշնակ Մարմինը տասնեակ հազարներով քարտեր հրապարակ հանած է... Այս քարտերէն ձեզի կը ղրկենք նմուշ օրինակ, որոնցմով պէտք է ողողէք դատարանը:

3.— Պէտք է ամէն տեղ սարքուին բողոքի հրապարակային բացառիկ ժողովներ, այս բացառիկ ժողովներուն նպատակը պիտի ըլլայ Ա. քուէարկել Հակադաշնակ բանաձեւեր եւ հեռագիրներ՝ ուղղուած Նիւ Եորքի դատարանին. Բ. կարելի եղածին չափ մեծ թիւով ցրուել այս քարտերէն:

4.— Ամառուան եղանակին կարելի է կազմակերպել դաշտահանդէսներ, որոնք կրնան մեր պայքարի միջոցները դիւրացնել թէ նիւթական եւ թէ մեր հակադաշնակ պայքարը աւելի ժողովրդականացնելու տեսակէտէն: Ժողովրդական դատավարութիւնները եւս լաւագոյն միջոցներ են դրամական նպատակ ապահովելու համար:

5 — Պոյքոթ Դաշնակ բոլոր հրատարակութիւններուն եւ հաստատութիւններուն դէմ

Եւ, իբրեւ թագ ու պսակը այս բոլորին, «Համագաղութային համագումար» մը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի պարզեն յառաջիկային:

Համագումարը ծրագրուած է աշնան համար. իսկ մինչեւ այդ, «բոլոր այն գաղութներուն մէջ ուր Հակադաշնակ Ցանցեր խումբեր չկան, հաւաքական աշխատանքով պէտք է ստեղծել այդ մարմինները»:

Այսպէս հրատարակուած ժողովներէն մէկուն պատմութիւնը կարդացինք «Նանոր»ի (?) մէջ (29 յունիս):

. Ամերիկեան հէքեաթներէն վերջը, քուէարկուեր է բանաձեւ մը, որ ոչ միայն կը պահանջէ «ամենախիստ պատիժ՝ Դուրեանի սպանիչներուն», այլ եւ կը յայտարարէ «վերջ տալ Դաշնակցութեան», հետեւաբար մղել «անվերջ պայքար» եւ «ժողովրդական պայքոթ»:

Ինչպէս ըսինք, չափազանց շատ են փաստերը՝ այս զարշելի եւ խելագար խաչակրութեան, եւ մենք պատահաբար յիշեցինք մէկ – երկու օրինակներ, պարզապէս յիշողութիւնները թարմացնելու համար.

Ուրեմն, մարդիկ ոչ միայն զգաստանալու տրամադրութիւն չունին, այլ եւ կը շարունակեն ճակատ յարդարել, խրամներ փորել, հրաձգու նիւթեր հաւաքել եւ սպառնա՛լ:

Կրնա՞ք նախատեսել այս միջնադարեան «քէլլէկէօզութեան» հետեւանքները

Կրնա՞ք ո՛ր եւ է բարիք սպասել, նոյն իսկ խորհրդային իշխանութեան սեւ աչքերուն համար:

Երբ ճակատը կը յարդարուի այսքան մերկապարանոց լրբութեամբ ու սանձարձակ մոլեգնութեամբ, անշուշտ քրիստոնէական համբերութիւնը չպիտի ըլլայ Դաշնակցութեան բաժինը:

Եւ սակայն, պէտք է մնալ պաղարիւն: Ինքնավստահ արհամարհանքն եւ սառնիկեան քրքիջը իսկ եւ իսկ դաշնակցական առաքինութիւններ են, եւ ամէնէն հաստ զէնքերը՝ այսպիսի պարագաներու մէջ: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Կռիւները կը շարունակուին գաւառներու մէջ

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՆՇԱՆԱԿԱԾ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ

ԻՏԱԼԻԱ 32,000 ԶՕՐՔ ԿԸ ԿԵԴՐՈՆԱՑՆԷ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Ինչպէս գրած էինք, Վիէննայի դաւադրութիւնը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց Փարիզի, Լոնտոնի, Հռոմի, Փրակայի, Փէշթայի, Պէլկրատի եւ ուրիշ գլխաւոր կեդրոններու մէջ, մինչեւ Ամերիկա: Սակարաններն ալ իրարանցումի մատնուեցան: Փարիզի մէջ կառավարական շրջանակները գիշերը ցերեկին խառնած՝ լուրի կը սպասէին, հրահանգներ կուտային, խորհրդակցութիւններ կը կատարէին: Հեռագիրը անդադար կը բանի Փարիզի, Պերլինի, Հռոմի, Լոնտոնի եւ Փրակայի միջեւ: Պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Իտալիա զինուոր համախմբած է աւստրիական սահմանին վրայ: Հռոմի հեռագրական գործակալութիւնը յուլիս 26 թուակիր հեռագրով մը կը հաղորդէր թէ նկատի առնելով հաւանական բարդութիւնները, հրահանգներ տրուած են ցամաքային եւ օդային ուժերու տեղափոխութեան մասին: «Այս ուժերը ղրկուած են Պրէննէրի եւ Քարինթիոյ սահմանագլուխը եւ բաւական են ամէն պատահականութեան հանդէպ»:

Երկրորդ հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ սահմանագլուխ փոխադրուած զինուորները կը բաղկանան չորս զօրաբաժինէ, այսինքն աւելի քան 32,000 զինուոր: Իտալիա կ'ուզէ պատրաստ գտնուիլ որ եւ է պատահականութեան առջեւ, որովհետեւ բոլորովին հակառակ է որ եւ է օտար միջամտութեան եւ կ'ուզէ ամէն գնով պահպանել Աւստրիոյ անկախութիւնը: Մուսոլինի յատկապէս կը շեշտէ այս պարագան, նոր վարչապետ իշխան Շթարէմպէրկի ուղղուած հեռագրին մէջ: Իր խորին ցաւակցութիւնը յայտնելով Տոլֆուսի սպանութեան առթիւ, Իտալիոյ վարչապետը կը յայտարարէ.

— «Անձնական բարեկամութեան յարաբերութիւններ եւ քաղաքական համամիտ տեսակէտներ ողբացեալ Տոլֆուսի կը կապէին զիս: Ես միշտ հիացած եմ անոր պետական մարդու բարեմասնութեանց, իր պարզութեան եւ մեծ քաջութեան վրայ: Աւստրիոյ անկախութիւնը, որուն համար ինկաւ ան, սկզբունք մըն է որ պաշտպանուած էր Իտալիոյ կողմէ եւ աւելի կատարելապէս պիտի պաշտպանուի ներկայ բացառապէս դժուարին ժամանակներու մէջ: Վարչապետ Տոլֆուս ժողովուրդի զաւակ էր եւ անոր ծառայեց բացարձակ անշահախնդրութեամբ, արհամարհելով վտանգը: Անոր յիշատակը պիտի մեծարուի ոչ միայն Աւստրիոյ, այլ եւ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին մէջ, որ արդէն իր բարոյական դատապարտութեամբ ձաղկեց ուղղակի կամ անուղղակի պատասխանատուները»:

Նորագոյն տեղեկութեանց համաձայն, Իտալիա նշանակուած թիւէն շատ աւելի զինուորներ համախմբած է սահմանագլուխը: Ընդամէնը տասը զօրաբաժիններ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն սահմանին վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Վարչապետ Տումէրկ ամարանոց վերադառնալէ առաջ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարին հետ եւ յետոյ գնաց Հանրապետութեան նախագահին պալատը: Տեսակցեցաւ նաեւ զինուորական նախարարին հետ: Այս տեսակցութիւններէն յետոյ Էլիզէի պալատը կանչուեցաւ ծերակոյտի զին. յանձնաժողովին նախագահը: Արտաքին նախարարը երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ աւստրիական գործակատարին հետ, կրկնելով թէ Ֆրանսա պիտի աջակցի Աւստրիոյ, անկախութեան պայքարին յաջողութեան համար: Գ. Տումէրկ ալ այս պարագան շեշտեց իր ցաւակցական հեռագրին մէջ:

Ֆրանսա լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերուն, առ այժմ անհրաժեշտ չգտնելով դիմել բացառիկ միջոցներու: Արտաքին նախարարը կը ջանայ համոզել Անգլիան եւ Իտալիան թէ ժամանակը եկած է գիտնալ (?) համաձայն ձեռնարկ մը կատարելու, ի հարկին վերջնագիր մը ուղղելով Գերմանիոյ, որ պատասխանատու կը համարուի դաւադրութեան համար: Փարիզի մէջ կը վախնան որ եթէ մեծ պետութիւնները վճռական դիրք չբռնեն, Աւստրիոյ հիթլերականները կրնան վտանգաւոր ազդեցութիւն մը ի գործ դնել նոր կառավարութեան վրայ, օրինաւոր միջոցներով: Իշխան Շթարէմպէրկ վստահութիւն չի ներշնչեր եւ անհաւանական չէ որ հիթլերականներուն ալ քանի մը աթոռ տրամադրէ նոր դահլիճին մէջ: Կը վախցուի նաեւ որ, եթէ մեծ պետութիւնները անմիջապէս գործի չձեռնարկեն, Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները կրնան անջատ գործողութիւններ կատարել, աւելի բարդացնելով կացութիւնը:

Գալով մամուլին, Փարիզի թերթերը պատահած դէպքերուն եւ Տոլֆուսի սպանութեան բարոյական պատասխանատուն կը հռչակեն Հիթլերը: Բոլորն ալ կը շեշտեն թէ Աւստրիոյ անկախութիւնը պիտի պահպանուի եւ թոյլ չպիտի տրուի որ Գերմանիա նոր անակնկալներ ստեղծէ: Կիսապաշտօնական «Թան» կը գրէ՝ թէ «Տոլֆուսի եղերական վախճանով, նոր կացութիւն կը բացուի Աւստրիոյ եւ թերեւս Եւրոպայի մէջ. բան մը որ ամենամեծ արթնութիւն կը պահանջէ ժողովուրդներէն եւ կառավարութիւններէն»: Կը հաստատուի թէ Պերլինի մէջ առաջին առթիւ ուրախ լուրեր տարածուեցան, Վիէննայի դաւադրութեան պահուն եւ թէ դաւադիրներուն գործածած ռումբերը Գերմանիոյ մէջ շինուած են: «Իւմանիթէ», Ֆրանսայի համայնավարներուն պաշտօնաթերթը, Վիէննայի դաւադրութիւնը կը նմանցնէ Սէրայէվոյի դէպքին, ... նոյն բազմապատկուած»

ԲՈՒՌՆ ԿՌԻՒՆԵՐ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Դաւադրութիւնը զսպուեցաւ Վիէննայի մէջ, բայց մինչեւ երէկ ընդհարումները կը շարունակուէին գաւառական կեդրոններու մէջ: Բազմաթիւ մեռեալներ եւ վիրաւորներ կան: Կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ Փոնթ կիրճին մէջ, Քարինթիա, Աւստրիոյ զինուորներուն եւ հիթլերականներուն միջեւ, ծանր կորուստներ պատճառելով երկու կողմերուն ալ: Աննապիլի մէջ նացիները (հիթլերական) գնդացիրի բռնուեցան: Ինը հոգի սպաննուեցան եւ միւսները փախան: Ռատքէրսպուրկի մէջ (Սերպիոյ սահմանին վրայ), բազմաթիւ նացիներ սպաննուեցան: Հայլէնի երկաթուղին ապստամբներուն ձեռքը մնացած ըլլալով, երկու վաշտ զինուոր ղրկուեցաւ Վիէննայէն: Ապստամբները կատաղօրէն կռուեցան նաեւ Գասթէնի ջերմուկներուն եւ Լէօպէնի ճարտարարուեստական կեդրոնին մէջ, որ համայնավարական կեդրոն մը կը համարուի: Հայտէնֆէլտէն քաղաքը (Սերպիոյ սահմանին վրայ), կը դիմադրէ տակաւին: Հիթլերական աւազակները օդը հանեցին Բլանքէնֆուրթի եւ Մարպուրկի

ԹԷՄ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Երէկ Մարսէյլի մեր թղթակիցէն առանք նկարագրութիւնը թեմական ընտրութեանց, որ տեղի ունեցած են յուլիս 22ին, մեծ կանոնաւորութեամբ:

Բուն Մարսէյլ քաղաքի համար արձանագրուած էին 530 ընտրողներ, որոնցմէ քուէարկութեան մասնակցած են 441 հոգի: 27 հոգինոց եռապատիկ ցանկի մը վրայ երեսփոխան ընտրուած են.— Տոքթ. Ա. Մելքոնեան (434 քուէ), Գ. Հիւսեան (418), Սուրէն Արզումանեան (416), Վրթանէս Ղազարեան (408), Յակոբ Գալիկեան (404), Գրիգոր Պաղտասարեան (397), Զօհրապ Գօզոսեան (391) եւ Բայունակ Զիլֆեան (381): (Մէկ անուն մոռցուած է):

Ուրիշ խօսքով՝ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ ընտրուած է Դաշնակցական ցանկը:

Տեղի անձկութեան պատճառով թղթակցութիւնը պիտի հրատարակենք եկեքշաբթի օր:

կի երկաթուղին եւ կրակի տուին շրջակայ անտառները:

Մէկ խօսքով, խաղաղութիւնը չէ վերահաստատուած տակաւին: Տասը հազար հայրենասէր կամաւորներ ղրկուեցան խռովեալ վայրերը: Ըմբոստներն ալ բազմաթիւ կամաւորական խումբեր կը կազմեն գերմանական սահմանին վրայ:

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆ

Վարչապետարանի յարձակումը կազմակերպող 144 նացիներէն 33ը բանտարկուեցան, զրկուելով ամէն հաղորդակցութենէ: Հսկողութեան տակ առնուած են բոլոր կասկածելիները: Դաւադիրները անձնատուր եղած էին ազատօրէն Գերմանիա երթալու պայմանով, բայց երբ հաստատուեցաւ Տոլֆուսի սպանութիւնը, կառավարութիւնը չեղեալ համարեց այս կարգադրութիւնը եւ բանտերը լեցուեցան հարիւրաւոր դաւադիրներով ու կասկածելիներով: Առաջին օրը 600 հոգի ձերբակալուած էին Վիէննայի, իսկ 900 հոգի Շթիրիոյ մէջ: Ձերբակալուեցաւ նաեւ Րինթըլէն, Վատիկանի աւստրիական դեսպանը, որ իբրեւ վարչապետ առաջարկուած էր հիթլերականներուն կողմէ: Կ'ըսուի թէ քով ատրճանակ մը դրուած էր, որպէսզի իր ձեռքով քաւէ իր մեղքը: Եւ դեսպանը, որ նախարար ալ եղած է, ատրճանակը պարպեց վզին: Յուսահատական վիճակի մէջ փոխադրեցին հիւանդանոց, ուր մեռաւ քիչ յետոյ:

Ձերբակալուեցան նաեւ ծանօթ զօրավար մը, Վակնէր, որ Րինթըլէնի մտերիմ բարեկամն էր, ինչպէս եւ անձնական դեսպանին քարտուղարն ու [illegible]

Ձերբակալուած 144 դաւադիրներուն համար մասնաւոր ատեան մը պիտի կազմուի: Արդէն իսկ մահապարտ կը համարուին 12 հոգի, որոնք բանուած էին այն սենեակին մէջ ուր զարնուեցաւ Տոլֆուս:

ԻՆՉՊԷՍ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ ՏՈԼՖՈՒՍ

Տոլֆուսի ծերուկ սպասաւորը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ սպանութեան մասին.— Երբ ըմբոստները կոխեցին վարչապետարանը, Տոլֆուս եւ ինք փորձեցին փախչիլ գաղտնի դուռնէ մը. բայց երբ կ'անցնէին այն նշանաւոր դահլիճէն ուր գումարուած է Վիէննայի վեհաժողովը, դուռներէն մէկը խորտակուեցաւ եւ տասը ապստամբ մարդիկ իրենց դիմացը ելան: Վարչապետը ձեռքերը դէմքին տարաւ, ինքնապաշտպանութեան բնազդական շարժումով եւ այդ պահուն չորս գնդակներ պարպուեցան, որոնց մէկը վիրաւորեց վիզէն, միւսը՝ թեւէն: Տոլֆուս կռնակի վրայ ինկաւ հառաչելով: Սպասաւորը ստիպուեցաւ պատին կռթնիլ տասը վայրկեան, յետոյ ճամբուեցաւ:

Ժամը 2ին պահակները Տոլֆուսի քով բերին երկու հոգի: Վարչապետը ուշաթափ ինկած էր պատուհանին առջեւ եւ առատ արիւն կը հոսէր կոկորդէն: Երկու նորեկները նախնական դարմանները ըրին եւ պառկեցուցին բազմոցի մը վրայ: Իր խնդրանքի վրայ կանչուեցաւ օգնականը, հազարապետ Ֆէյ, որուն պատմութիւնը հրատարակած էինք երէկ: Այնուհետեւ երկու ժամ արիւն հոսելով, Տոլֆուս աւանդեց հոգին: Կ'ըսուի թէ ապստամբները թոյլ չեն տուած որ բժիշկ, դեղ եւ քահանայ բերուի, այլապէս կրնար փրկուիլ:

Սպանութեան լուրը տիկին Տոլֆուսի հաղորդելու փափուկ պաշտօնը ստանձնեց Մուսոլինի, միեւնոյն ատեն անոր տրամադրութեան տակ դնելով իր անձնական օդանաւը, որպէսզի վերադառնայ Իտալիայէն ուր օդափոխութեան գացած էր: Տիկինը Վիէննա հասնելով, անմիջապէս գնաց վարչապետարան, երկար ատեն նստաւ դիակին քով եւ մարելու վրայ էր, երբ դուրս ելաւ եւ տուն փոխադրուեցաւ:

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի երկուշաբթի, Ս. Ստեփանոսի մայր եկեղեցին, եւ Տոլֆուս առժամապէս պիտի թաղուի հոլսկին (?) վարչապետ գերապայծառ Զայփէլի դամբարանին քով, յետոյ իր ծնած գիւղը փոխադրուելու համար:

Ֆոն Փափէն, Գերմանիոյ փոխ – վարչապետը, Վիէննա ղրկուեցաւ իբրեւ արտակարգ դեսպան:

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դէպքէն անմիջապէս վերջը պաշարման վիճակ հրատարակուած ըլլալով, ժամը 8էն յետոյ բոլոր ճաշարանները, հիւրանոցները, սրճարանները, թատրոնները, սինեմաները եւն. փակ մնացին: Արգիլուած է որ եւ է համախմբում հրապարակներու վրայ: Անսաստողները խստիւ պիտի պատժուին:

Աւստրիոյ Հայրենասիրական Ճակատը հետեւեալ պահանջները ներկայացուց կառավարութեան. Անմիջապէս պատերազմական ատեանի առջեւ հանել դաւադիրները, ձերբակալել բոլոր հիթլերական եւ համայնավար գործիչները եւ պետութեան թշնամիները, անխնայ մաքրագործել պետական պաշտօնէութիւնը, կազմել մարտական խումբեր, դահլիճին եւ գաւառական վարչութեանց մէջ տեղ տալ Հայրենասիրական ճակատի թեկնածուներուն եւն.:

Խստութիւններ Յուլիս 29ի, 31ի եւ Օգոստոս 1ի ցոյցերուն առթիւ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԱՐՏԱՔՍՈՒԻՆ, ԵԹԷ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ

Ներքին գործոց նախարարութիւնը կարգ մը հրահանգներ ուղղած է, յուլիս 29, 31ի եւ օգոստոս 1ի ցոյցերուն առթիւ, որոնք ծրագրուած են Ժորէսի սպանութեան եւ մեծ պատերազմի տարեդարձներուն առթիւ:

Յուլիս 31ի ցոյցը սարքուած է իրիկուան ժամը 6ին, Մոնմարթրի փողոցին մէջ: Նախարարութիւնը կ'ազդարարէ թէ այդ ցոյցը արգիլուած է եւ միայն պատուիրակութեան մը արտօնութիւն պիտի տրուի դափնի մը դնելու այն հաստատութեան մէջ ուր մեռաւ Ժորէս: Յուլիս 29ի (կիրակի) օրուան ցոյցը կրնայ կատարուիլ համաձայն 1932ի եւ 1933ի կարգադրութեանց: Համախմբումը տեղի պիտի ունենայ Սէն Ժաք փողոցին մէջ, Սուֆլօ փողոցին անկիւ–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՍԵՄԻՆ»

Այս վերնագիրը կը կրէ վերջերս լոյս տեսած գիրք մը։ Հեղինակը Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Փօլ Ֆօռն է, որուն անխոնջ ջանքերուն շատ բան կը պարտի այսօրուան զօրաւոր կուսակցութիւնը։

Գիրքը գրուած է չափազանց պարզ լեզուով, եւ կարելի է մէկ շունչով կարդալ առանց յոգնելու, ինչ որ ընդհանրապէս կը պատահի, ընկերային հարցեր շօշափող գիրքերու ընթերցման ատեն։ Իր յառաջաբանին մէջ արդէն, համեստաբար կ'ըսէ, թէ քարոզիչ մըն է ինք եւ անտարբեր՝ այն անձանձիրներուն, զորս ուրիշները կը շռայլեն իրեն։

Հասկնալի ըլլալու իր փափաքին մէջ օրինակ կ'առնէ Ամերիկայի ներկայ նախագահ՝ Րուզվէլթէն, որ, որ մը պատգամագիր մը պատրաստելէ ետք կը կանչէ քանի մը հասարակ բանուորներ եւ անոնց առջեւ կը կարդայ զայն, պատուիրելով որ, եթէ չհասկցած բառի մը հանդիպին, անմիջապէս զինքը կեցնեն, եւ աւելի պարզ բառ մը դնէ, որպէսզի բոլորն ալ հասկնան։

Նիւթը՝ յետպատերազմեան եւ մանաւանդ վերջին քանի մը տարիներու տնտեսական եւ քաղաքական տագնապն է։ Այն ծաւալուն անապահովութիւնը, որ իջած է միլիոնաւոր բազմութիւններու գլխին,—բանուոր, մտաւորական, մանրավաճառ — եւ որուն վախճանը ոչ ոք գիտէ։

Հեղինակը երեւոյթները կը քննէ, առանց տեսական խնդիրներու վերացական մանրամասնութեանց մէջ մտնելու։ Զատ-զատ գլուխներու տակ կը վերլուծէ տագնապին զանազան երեսները, ցոյց կու տայ քաղցին դրամատիրական կարգերու այլ եւս հինցած եւ սխալ սկզբունքները, փաստերու լոյսին տակ մէջտեղ կը հանէ, ցոյց տրուած դարմաններու կեղծաւորութիւնը եւ անոնց կը հակադրէ ընկերվարական նոր ձեւերը։

Իր համոզիչ շեշտը կը պարտի մանաւանդ այն ջախջախիչ փաստերուն զորս կ'առնէ նոյնինքն քաղցին դասակարգերու ներկայացուցիչներու գրուածքներէն։ Ոչ մէկ աշխատաւորական աղբիւր ամբողջ բակլիքներու ընթացքին։ «Անկարելի է գիրքը գցել առանց ընկերվարական ըլլալու», ըսին նուիրուած գրախօսականները. անշուշտ առանց տառացի առնելու այս խօսքը։

Թուանշաններով, վիճակագրութիւններով լեցուն է գիրքը եւ մանաւանդ նպատակով մը այդքան տեղ տրուած է անոնց։ Կ'ըսէ. «Թուերը ուղղակի գաղափարներ կը դառնեն, երբեմն կը զիլեն, նուագի մը պէս կը սքանչացնեն, իսկ թիւր, արդարամտութեան, խղճմտութեան կը դիմէ. խօսքերու մտահոգութիւնը չունի. լեզուն կորուկ է, բիրտ եւ անվիճարանելի»։

Դժբախտաբար կարելի չէ օրաթերթի մը էջերով համրութեան ամբողջ դարձնել շատ մը հետաքրքրական մասեր, որոնք, որքան ալ անմիջականօրէն մեզի չհետաքրքրեն, կրնան նպաստել մեր ընդհանուր զարգացման, մտածելու մղելով մեզ։ Ստիպուած ընդհանուր ակնարկ մը պիտի նետենք։

Հեղինակը նախ եւ առաջ կը յիշէ, զանազան պետական մարմիններու պաշտօնական տեղեկագիրները, որոնց մէջ, տնտեսական տագնապին պատճառները քննելու եւ դարման մը բերելու պաշտօն ունեցող մասնագէտները կը խոստովանին իրենց անկարողութիւնը։ Իբր աղբիւր ունի 1933ի Ազգերու Դաշնակցութեան տնտեսական յանձնախումբի զեկոյցը, Լոնտոնի 1933ի տնտեսական եւ դրամական խորհրդաժողովին մէջ արտասանուած ճառերը, Ցալտարի, Ֆորտի, Հըլ, Մաքտոնըլտ, որոնք կ'ընդունին, թէ ներկայիս 35 միլիոն անգործներ կան աշխարհի վրայ, առանց հաշուելու ընտանիքները, եւ որոնք սպառնալիքի մը պէս կախուած են դրամատիրական կարգերու գլխին։

Կը քննէ մարդկային գործունէութեան բոլոր ճիւղերու վիճակը, երկաթէն մինչեւ ցորենը եւ այն հսկայական փոփոխութիւնները որ յառաջ եկած են մեքենականութեան զարգացման պատճառաւ։ Շատ մը ճիւղերու մէջ արտադրութիւնը 30-40 անգամ բարձրացած է շնորհիւ մեքենաներուն եւ պարզ է որ, անգործներու թիւն ալ յաւելցած։ Եթէ քաղցին դասակարգերու մունետիկները, մեղքը կը փաթթեն գիտութեան եւ յառաջդիմութեան վզին ու կը կարծեն անգործութեան դարմանը գտնել գիտական յառաջդիմութեան թափը կեցնելով, հեղինակը ցոյց կու տայ այդպիսի գաղափարի մը անհեթեթութիւնը։

Հին դարերուն կը վերադառնանք, երբ աշխատաւորները կոտրեցին առաջին մեքենաները, կարծելով թէ իրենց հացը առնելու կու գար

«Իր շահերը պաշտպանելու եւ իր կառուցուածքը փրկելու համար, դրամատիրութիւնը, որ մարդկային յառաջդիմութեան հանգրուաններէն մէկն եղաւ, յետաշրջման տարր մը ըլլալ սկսած է եւ գիտութիւնը կեցնել կ'ուզէ. կարծես թէ ժամացոյցի մը սլաքները կեցնելով կարելի է ժամանակը կեցնել»։

Ֆօռ, յստակ է ներկայ տագնապի տեւողութեան եւ ելքի մասին։ Կը գտնէ որ նախկիններու պարբերական հանգամանքը չունի։ Մէկ ճիւղ չէ, այլ ամբողջ ճիւղեր ազդուած են, եւ իր յստակութիւնը կը բացատրէ միշտ հակառակորդներու տուած թուանշաններով։

«Եթէ նոյնիսկ 1929ի գործերը բացուին, նոյն կատարելագործումներու շնորհիւ նոյն աշխատանքը պիտի ըլլայ, աւելի քիչ բանուորներով» եւ կու տայ ամերիկեան կառավարութեան մէկ վիճակագրութիւնը, որ կը վերաբերի ամբողջ Հիւս. Ամերիկային

	1929	1934
Ձուլարաններ	28,000	3000
Երկաթ	292,000	45,000
Ածուխ	750,000	420,000
Կօշիկ	200,000	81,000
	1,270,000	549,000

Այսպէս, ուրեմն ներկայիս 549 հազար բանուորներ պիտի կարենան, 1929ին աշխատող 1,270,000 բանուորներուն գործը տեսնել, անշուշտ եթէ գործերը բացուին։ Նոյն բանը նաեւ երկրագործութեան մէջ։ 3,500-000 հողագործներ ներկայիս կրնան արտադրել այնքան՝ որքան 8,100,000 հողագործներ՝ 1929ին։

Արդ, անգործներու այս յարաճուն բանակը չի կրնար մեռնիլ կամ լռասեռ խօսքերով ապրիլ։ Պէտք է կերակրել, հագուեցնել։ Բնութիւնը չէ որ ժլատ է, այլ ընկերային կարգն ու սարքը։ Պրազիլիոյ մէջ, 2-3 տարուան ընթացքին 25 միլիոն պարկ (ուշադրութիւն ըրէք, քիլօ չէ) սուրճ ծովը կը թափեն։ Շատ երկիրներու մէջ ցորենը կը վառեն ածուխի տեղ, կամ կանանչ-կանանչ կը քաղեն իբրեւ խոտ։ Հազարաւոր մսացու կենդանիներ կը մորթեն պարտէզներու աղբ շինելու համար։ Կը վառեն բամպակը, շաքարը, իսկ միւս կողմէ... զայն արտադրող աշխատաւորները կը մեռնին անօթի, մերկ եւ բոպիկ։ Ահաւասիկ յառաջդիմութեան բարիքները եսասէր դասակարգի մը ձեռքերուն մէջ, եւ հեղինակին հետ՝ ընթերցողն ալ կ'ընդվզի այսքա՜ն անիրաւութեանց հանդէպ։

Հեգնանքով կը յիշէ հին Յունաստանի քաղաքացիներէն Անդիպատրոսի խօսքերը որոնցմով կ'ողջունէր ջուրերուն վրայ երեցող առաջին ջրաղացքը. «Հանգչեցուցէք աղօրիները դարձնող ձեր ձեռքերը, ո՛վ ջաղացպաններ եւ քնացէք հանգիստ... Ապրինք մեր հայրերու կեանքով եւ վայելենք աստուածներու մեզի տուած բարիքները»։

Կը յիշէ նաեւ Արիստոտէլի խօսքերը.

— «Եթէ կկոցները առանձին աշխատէին, գերութեան կողմնակից չպիտի ըլլայի ես»։

Ներկայիս հարցը այս է.— Ո՞վ պիտի իշխէ «Անդիպատրոսի ջրաղացքին», կ'ըսէ Փօլ Ֆօռ։

Դրամատիրութեան ձեռքերուն մէջ գիտութիւնը ստրկացման, թշուառութեան, անիշխանականութեան եւ պատերազմի գործիք մըն է, իսկ ընկերվարութեան ձեռքերուն մէջ, քաղաքակրթութեան զէնքը պիտի բացուի բարօրութեան, ժամանցի, ապրելու հաճոյքին եւ մարդկային խաղաղութեան վրայ։

ՀՐԱՆԴ ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

Հայ ուսանողի մը յաջողութիւնը

Պ. Վրէժ Գէորգեան փայլուն յաջողութեամբ աւարտեց Սէն-Նիքոլա քոլէճը, արժանանալով քննիչ մարմնին մասնաւոր գնահատութեան։ Իրեն տրուած է նաեւ գեղեցիկ չքանշան մը, պրէվէ սիւփէրիոր քօմէրսիալի քննութեանց յաջողութեան առթիւ։ Այս օժտուած երիտասարդը քոլէճին մէջ գնահատուած է նոյնպէս իր դերասանական շնորհով եւ արտասանութիւններով, դրեթէ միշտ իրեն կը տրուէին գլխաւոր դերերը այն ներկայացումներուն ընթացքին, որ կը կատարուէին քոլէճին մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով·

ԲԱՆՈՒՈՐԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

ՌԸՆՕՆ ԱԼ ՍԿՍԱՒ ԺԱՄԲԵԼ

Զնայած տնտեսական ընդհանուր տագնապին, Ռընոյի գործարանը այս տարի եւս աշխատեց աւելի ուժգին թափով, շարունակաբար աւելացնելով գործաւորների թիւը մինչեւ տասնեակ հազարներով։ Աշխատանքի ժամերն ալ չկրճատուեց եւ շատերը անցած տարիների պէս աշխատեցան 10 — 12 եւ երբեմն էլ աւելի ժամեր։

Վերջերս է որ աշխատանքի ժամերը զգալապէս կրճատուեցին եւ մի քանի օր է ինչ սկսել են գործաւորների թիւր կրճատել.

Անցեալ տարուան վերջերին էր որ Ռընոյի գործարանից ճամբեցին բաւական թւով օտարականներ, որոնց կարգին եւ 25ից աւելի հայ գործաւորներ։ Այս առթիւ հայ եւ ռուս գաղթականական մարմինների ներկայացուցիչների կողմից եղաւ հարկ եղած դիմումը եւ թերեւս այդ էր պատճառը որ մնացած օտարական գործաւորներին ճամբելու հարցը գաղրեցին աւելի ճիգ՝ յետաձգեցին

Այն ժամանակ, համաձայն լուր վերին հրահանգի, շէֆերը խորհուրդ տուեցին ոչ – շատ տարիքաւոր օտարական գործաւորներին Ֆրանսական հպատակութիւն ընդունել, որպէսզի չհեռացնեն գործարանից։ Եւ եղան բաւական թւով հայ եւ ռուս գործաւորներ, որոնք անմիջապէս դիմեցին հարկ եղած ձեւակերպութիւններին։

Երկար ամիսներ են անցել, բայց դեռ հպատակութիւն ՝ընդունել – չընդունելու հարցը չի վերջացել։

Ընդհանրապէս օտարականները Ֆրանսահպատակութիւն կարող են ընդունել մինչեւ 29 տարեկանը։ Բայց քիչ չեն եղել դէպքեր վերջին ժամանակներս, որ 35 — 40 եւ աւելի տարիք ունեցող օտարականների եւս ընդունել են։ Նոյնպէս քիչ չեն եղել դէպքեր երբ նոյնիսկ 29ից պակաս տարիք ունեցողներին մերժել են, մերժեցին նոյնիսկ այնպիսիներին որոնց զաւակները Ֆրանսայի մէջ ծնուած լինելով, օրէնքով, քաղաքացի են համարւում, ուրեմն մնում էր որանց ծնողներին եւս ընդունելն, բայց ինչ-ինչ պատճառաբանութեամբ մերժել են։

Վերջին ամիսներս օտարականները բաժանւում էին երկու մաս.— Ֆրանսահպատակութեան դիմողներ եւ չդիմողներ։

Հիմա որ նորից են սկսել գործաւորների թիւր կրճատել, այս անգամ առաջնորդւում են օտարականներին հանդէպ միմիայն հպատակութեան խնդրի տեսակէտով։ Ինչպէս երեւում է, օտարականներից հարիւրին տասը համեմատութիւնը, որ մեր միակ յոյսն էր, նոյնպէս թողուած է։

Համաձայն կառավարութեան հրահանգի, Ռընօն բացի ոչ մի օտարական գործաւոր եւ պաշտօնեայ չընդունեց, եղածներն ալ ամէն մի յարմար առիթով ճամբում էր։ Փոքրիկ է այնպիսի օտարականների, որոնք իրենց ընդունակութեամբ վարպետ ու բարձր շատ տեղացիներից աւելի բարձր են։ Այս անգամ սկսել է ճամբել տեղացիների հետ միասին նաեւ օտարականներին, որոնք չեն դիմել Ֆրանսահպատակութիւն ընդունելու համար։

Չենք դիմել շատերս, որովհետեւ համոզուած ենք որ չեն ընդունիր, առարկելով տարիքը, Ֆրանսերէնի անբաւականութիւնը եւ ուրիշ պատճառներ.

Ռընոյի գործաւորների մեծ մասը մեր հայրենակիցներից, ապրում է Իսի-լէ-Մուլինօյում, որտեղ մի մասը տարիներ առաջ իրենց համար տուն են շինել, մեծ մասը պարտքով, մի մասն էլ ստիպուած է Իսի-լէ-Մուլինոյի մէջ ապրել բնակարանի դիւրութեան համար։

Ինչպէս յայտնի է, Իսի-լէ-Մուլինոյի քաղաքապետը հայ եւ ռուս անգործներին նպաստ չի տալիս, որով բոլորովին անել վիճակի են մատնուած հեռացուած անգործների թիւը շատցող մեր հայրենակիցները։

Դեռ դիւրին է սեփական տուն չունեցողներին տեղափոխուել այնպիսի վայրեր, ուր պետական նպաստ են վճարում։

Աւելի ցաւալի է վիճակը նրանց, որոնք դաժն քրտինքով տնտեսած իրենց ամբողջ դրամով մի կերպ իրենց ապրելու համար հազիւ կարողացել են սեփական տուն շինել եւ չնախատեսելով այն վերջին տարիների աշխարհասասան տագնապը, բաւականին պարտքի տակ են մտել, դրամ փոխ առնելով դրամատներից եւ կամ իրենց հայրենակիցներից։ Այժմ իբրեւ հետեւանք տիրող ծանր կացութեան, ոչ իրենց պարտքը վճարելու ի վիճակի են եւ ոչ ալ տունը յարմար գնով ծախելու, ուրեմն ստիպուած են իրենց տեղում մնալ անշարժ, շատերը զուրկ իրենց հացը վաստակելու հնարաւորութիւնից։

Ռընոյի խոշոր գործարանը, որ հարիւրաւոր հայ ընտանիքների ապրուստի միակ աղբիւրն էր, տարէց տարի շատերի համար ցամքելով, շատ քիչերը միայն պիտի կրնան տակաւին օգտուել, եթէ յաջողին հպատակ դառնալ։

Զափազանց ցաւալի է, որ Ֆրանսայի պէս քաղաքակիրթ երկրում, որ համարւում է փախստականների բարձր գաղափարների եւ յղացումների, իրաւունքի գործադրութեան առանց որ եւ արդիւնք իր ուզած բոլէին կարող է փողոց շպրտել երկար տարիներ աշխատող իր գործաւորներին եւ պաշտօնեաներին, վճարելով միայն իրենց հասնելիք աշխատավարձը, ոչ խղճահարւում եւ ոչ ալ մի որոշ ժամանակուան համար հոգացողութիւն վճարում (լիքիտասիոն)։

ԲԷՆՕ

ԾԻԾԱՂ

ԲԱՌՍ

Սալոնի մը մէջ երեք հոգի կը վիճէին իրենց ասպարէզին հնութեան մասին.

— Իմ ասպարէզս, կ'ըսէ վիրաբոյժը, ամէնէն հինն է։ Երբ Եհովա Ադամին կողն առնելով ստեղծեց Եւան, պէտք ունեցաւ անշուշտ վիրաբոյժի մը։

— Ոչ, ըսաւ ճարտարապետը, Ադամէն ու Եւայէն առաջ էր որ Աստուած կառուց երկիրը, ուրեմն ճարտարապետի մը պէտք ունեցաւ ամէնէն առաջ։

— Ամենեւի՛ն, պատասխանեց լրագրող մը, Ադամ եւ Եւայէն առաջ, աշխարհի ստեղծումէն առաջ, քաո՜ս մըն էր միջոցը։ Կը նշանակէ թէ այդ քաոսը ստեղծող էին ... լրագրողները։

ԱՆԺՈՌՆԻ ԴԱՒԵՐ

(ԳԵՂՑՆԻ ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆ ՄԸ)

ԽՄԲ.— Նոյնութեամբ կը հրատա- րակենք հետեւեալ շրջաբերական- ը, «Հ. Հայաստանի Բաբկէնի կազմակերպ – ժողովրդական Մարդ... Առժամեայ Վարչութեան» կողմէ ... կուած է իր մասնաճիւղերուն եւ ... մաքի անհատներու, իրանց ... գաղտնի որ անմիջապէս ... գումարեն, ձմակ, նամակը եւ ... տեր ուղարկեն դատավայրին, ... ի գործ դնելու համար նոր ... տարածին վրայ՝ ամբաստանեալ ... Դաշնակցականներու դատավարու... թեան առթիւ.—

ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆ ԹԻՒ ...

Բոլոր Ռ. Հայաստանի Բաբկէ... Հակադաշնակ – Ժողովրդական Ճա... նախումբերուն, Ռ. Հայաստանի ... րեկամ այլ կազմակերպութիւններ... եւ անհատներուն։

Յարգելի քաղաքացիներ,

Դուբեանի սպանութեան կապակ... ցութեամբ Դաշնակներու դատավա... րութիւնը, ինչպէս գիտէք, ... շարաթներէ ի վեր կը շարունակ... թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ գատաւանի ... ճիռը, մեր կարծիքով դատավար... թեան ընթացքը նկատի առնելով ... այնքան ալ յոյսեր կապելու չէ...

Այո, պէտք է մարդասպաններ... րենց պատիժը ստանան, ... մարդասպաններուն դաս մը ... տեսակէտէն, բայց այդ ... կախուած է մեր Ռ. Հայաստանի Բա... րեկամ Հակադաշնակ Ցանձնախումբ... րու զեկավարութեամբ կազմակեր... պուած զանգուածային մարտական ... գործունէութենէն։

Մենք չարունակ ըսած ենք եւ պիտի կրկնենք որ եթէ հայ զանգուածն... րու ճնշումը ազգեցութեան տակ ... ինք մարդասպանները պատժուին ... մեր գործը լրացած չըլլար, ընդհա... ռակն մեր գործի սահմանները աւել... կ'ընդարձակուին, քանի կայ, գոր... թիւն ունի կազմակերպուած Դաշնակ... քաղաքական մեքենան, տակաւին ... ճիրները պիտի շարունակուին ... հասարակական շարիք եղող խմբակ... ցութեան կողմէ։ Ոճիրներ կազմա... կերպող մեքենան պէտք է ջախջախ... եւ այդ կը յաջողուի միայն այն ա... տեն, երբ Ռ. Հայաստանի բոլոր ... կեղծ բարեկամները Հրապարակ կո... գան կազմակերպուած ուժեղ գործ... նէութեամբ, Ռ. Հայաստանի Բարե... կամներու Հակադաշնակ Ժողովրդա... կան Ցանձնախումբերու առաջնոր... դութեամբ։

Երեւակայեցէք, Նեւ Եորքի ... նոյն դատախազի օգնական Ալ... մէնակը, որ Դուբեանի դատը ... պաշտպանէ, իր բազմաթիւ ճառով ... գունեց թէ Դուբեանի սպանութեա... հիմքը, Հայաստանի հակառակ կազ... մակերպութեան կողմէ, խնդրի... քաղաքական է, բայց միաժամանա... կը յայտարարէ որ դատը այդ ... գութեամբ չպիտի շարունակուի, ... միայն ինք ամբաստանեալները դա... տելն է իր գործը, այսպէսով Դաշ... նակցութիւնը կը մնայ վարագոյ... ետեւ, որպէս գործուած ոճիրին ... կապակցութիւն չունեցող կազմակե... րպութիւն։ Դատարանը շատ հետեւ... ղական կերպով փաստեց թամբեան... րսածները. օրինակի համար, ... վկաները իրենց վկայութեան ընթա...

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

(1934 ՅՈՒՆԻՍ 14 — ԹԻՒ 2510)

Գ.— Անոնց տեղափոխութենէն կամ սահմանագլուխ անցնելէն մինչեւ տեղաւորման օրը անցնող ժամանակամիջոցին, եւ անկէ վերջ ալ մինչեւ մէկ տարի,— կառավարութիւնը ձրիաբար պիտի ապահովէ անոնց բնակարանը, սնունդը ջեռուցումը եւ դարմանումը։

Դ.— Ասոնցմէ շատ աղքատները մէկ անգամուան համար պետութենէն ձրի հագուստ ալ կրնան ստանալ։

3.— Կառավարութեան կողմէ տեղափոխուածներէն եւ ինքնաբերաբար եկած գաղթականներէն եւ ապաստանողներէն անոնք որ կարօտ չեն, եւ այս վերջին երկու հանգամանքը ունեցողներէն անոնք որ ազատ բնակութեան կը փափաքին, կառավարական նպաստ չեն ստանար։ Բայց այն վայրերուն մէջ ուր կարելիութիւն կայ՝ անոնց հող, բնակարանի գետին եւ այգի ու պտղատու ծառերու պարտէզի հող կը տրուի։

Կառավարութիւնը անոնց կ'ապահովէ փոխադրութեան միջոցներ, պառկելու տեղ, ուտելիք եւ վառելանիւթ, պայմանաւ որ փոխարժէքը իրենք վճարեն

4.— Այն գաղթականները որոնք կառավարութեան որոշումով կը բերուին, կարօտ ըլլան թէ ոչ, կ'օգտուին այս յօդուածին երկրորդ հատուածէն, եւ իրենց մեկնած վայրէն մինչեւ սահմանագլուխ, երկրորդ հատուածին Բ. պարբերութեան համաձայն, փոխադրական, օթեւանի, սնունդի, ջեռուցման եւ դարմանումի ծախքերը պետութեան կողմէ կը հոգացուին։

5.— Ներքին գործավարութիւնը ազատ բնակութիւն կրնայ արտօնել այն անձերուն, որոնք իրենց յատկացուած վայրը թողլով ազատ բնակութիւն կը փափաքին, պայմանաւ որ կանխիկ վերադարձնեն իրենց տրուած շէնքերը, հողերը եւ եղած ծախքերը։

6.— Ներքին գործավարութիւնը ճշդելու համար կարօտները կամ անկարօտները, « կարօտութեան ատեանի ցուցակ » մը պիտի պատրաստէ։

ՅՕԴ.— 16.— ա) Այր եւ կին իբր մէկ ընտանիք կը տեղաւորուին։

բ) Ամուսնացած զաւակները, անզաւակ եւ այրիացած այրերն ու կիները, իրենց մօր եւ հօր հետ եւ կամ ասոնցմէ ողջ մնացողներուն հետ կը տեղաւորուին։

գ) Այն տղաքը, որոնք հայր մայր՝ չունին, իրենց մեծ հօր եւ մեծ մօր եւ կամ ասոնցմէ ողջ մնացողին հետ կը տեղաւորուին, բայց թոռներուն բաժինը թափուի մէջ իրենց անունով կ'արձանագրուի։

դ) Անհայր կամ անմայր զաւակները իրենց հետ գտնուող եւ ապրող ազգականներէն մէկուն հետ կը տեղաւորուին, իսկ եթէ ազգական չունին՝ առանձին Ասոնց բաժինները թափուի մէջ իրենց անունին կ'արձանագրուին։

ե) Ամուսնացած զաւակները կամ թոռները իբրեւ առանձին ընտանիք կը տեղաւորուին։ Անկէ զատ, ասոնց համար խնամակալ կը կարգուի։

զ) Գ. հատուածի մէջ յիշատակուած թոռներուն, Գ. եւ Ե. հատուածներու մէջ յիշատակուած տղոց, խորթ կամ որդեգիր զաւակներուն բաժինները՝ մինչեւ իրենց ամուսնութեան թուականը՝ որ եւ է կերպով չեն կրնար ծախուիլ, նուիրուիլ եւ գրաւի տակ առնուիլ։

է) Թուրք գաղթականներ եւ ապաստանողները իրենց ազգականներուն տրուած տեղերը կը տեղաւորուին։

Տեղաւորումը ի՞նչպէս կ'ըլլայ

ՅՕԴ. 17.— Տեղաւորումը կը կատարուի հետեւեալ պայմաններուն մէջ

1. Ընտանիքի մը անդամներուն թիւին եւ պէտքերուն համաձայն բնակարան մը եւ կամ բնակարանի գետին մը տալով։

2. Արհեստաւորներուն եւ վաճառականներուն, ասոնցմէ զատ, ապրուստի միջոց ծառայելիք խանութ կամ վաճառատուն եւ կամ այս տեսակ շէնք մը եւ կամ շէնքի գետին մը եւ յարմար դրամագլուխ մը տալով։

3. Երկրագործներուն, ասոնցմէ զատ, բաւականաչափ հող, լծկան կենդանի, գործիք, սերմնացու, ախոռ եւ յարդանոց եւ կամ ասոնց համար գետին մը տալով։

Գիւղերու եւ գիւղաքաղաքներու մէջ խանութէն զատ, կէս բաժին հող կը տրուի արհեստաւորներուն։

Ա.— Հողերը հետեւեալ կերպով կը բաժնուին.

1. Երկու անդամէ բաղկացած ընտանիքի մը՝ հողին տեսակին համաձայն՝ 36էն 50 տէքար (մօտաւորապէս մէկ արտավար, մէկ տէքարը 1000 քառակուսի մեթր է)։

2. Երկու անդամէ աւելի ընտանիքի մը իւրաքանչիւր նոր անդամի համար 10 — 30 տէքար։

Բ.— Պարտէզներու բաժանումը, գիւղաքաղաքներու եւ քաղաքներու մէջ։ Արգի նարինջի կամ «Թուրունճ»ի պարտէզ, ձիթաստան, թթաստան, եւ առ հասարակ ամէն տեսակ պտղատու պարտէզ,— երկու անդամէ բաղկացած ընտանիքի մը 6էն 15 տէքար։ Իսկ աւելորդ ամէն մէկ անդամի համար 2 տէքար աւելի։ Ասոնցմէ զատ, փոխադրողներուն նոր այգի կամ պտղաստան տնկելու համար 2 — 5 տէքար հող կը տրուի, պայմանաւ որ երեք տարուան մէջ հասցնեն։

Տեղաւորուելիք անձերէն թուրք ցեղին պատկանող եւ բարձր ուսում ստացած անձերուն իրենց բաժինին մէկ անգամ եւս, իսկ լիսէի շրջանաւարտներուն 2/3 եւ միջնակարգը աւարտածներուն 1/3 բաժին աւելի կը տրուի։

ՅՕԴ. 18.— Բնակարանի շինութեան համար պետութիւնը պիտոյք կամ դրամ կը տրամադրէ։ Բնակարանի շինութեան մէջ տեղաւորուելիք անձերն ալ կրնան աշխատցուիլ։

Կարելի է պետական անտառներէն ձրի ատաղձ տալ, եւ բնակարանի շինութեան համար զինուոր եւ կառավարական պաշտօնեաներ եւ միջոցներ գործածել։

ՅՕԴ. 19.— Նոր կազմուած կամ վերակազմուած գիւղերու մէջ, մզկիթ պիտի տրամադրուին դպրոց, օթեւան, պահականոց, շուկայ, կամ եւ գերեզմանի գետին, մարզադաշտ, անտառ, եւայլն, իբր ընդհ. սեփականութիւն՝ բնակչութեան թիւին համաձայն։

Կառավարութիւնը կրնայ ասոնցմէ կամ նաեւ աղբիւր, ջուրի ճամբայ, նորոգել տալ հոր, ջրամբար եւ ասոր նման միջոցներ։

ՅՕԴ. 20.— Թիւ 1 շրջանը տեղաւորուելիք անձերուն կանխիկ դրամ եւ իրենց բաժինին կրկինը հող կրնայ տրուիլ, 1914էն առաջ արձանագրուած թափուի կամ տուրքի արժէքներու հիման վրայ։

(4)

(Շար.)

քին պայմանական Դաշնակցութիւնը մէջտեղ բերին, որպէս ոճիրը կազմակերպող, դատարանը մերժեց լսել տրուած վկայութիւնը:

Դատավարութեան ուշի ուշով հետեւող մը աւելի եւս կը համոզուի թէ Հակադաշնակ ժողովրդական յանձնախումբերը, Ս. Հայաստանի բարեկամ այլ կազմակերպութիւնները եւ անհատներն են, որ ոճիրներ կազմակերպող Դաշնակ մեքենան պիտի քանդեն. ուրեմն ճանչնանք մեր դերն ու պարտականութիւնը եւ գործի անցնինք

Ս. Հայաստանի Բարեկամ Հակադաշնակ ժողովրդական Ցանձնախումբերու Անժամեայ Կեդրոնական Մարմինս տասնեակ հազարներով քարտեր հրապարակ հանած է. այս քարտերը պիտի արժեն մէկական սէնթ, որոնց փոխարժէքը պէտք է անմիջապէս ղրկուի կեդրոն. հոս յիշենք ըսելու՝ թէ իւրաքանչիւրին վրայ պէտք է փակցուի մէկ սէնթ նամակադրոշմ:

Այս քարտերէն ձեզի կը ղրկենք նաջար օրինակ, որոնցմով պէտք է ողողել դատարանը: Մենք մեր նախորդ շրջաբերականով շեշտած էինք թէ երբ դատավարութիւնը կը սկսի, պէտք է ամէն տեղ սարքուին բողոքի հրապարակային ժողովներ ու քուէարկուին բանաձեւեր եւ հեռագիրներ, այսօր մենք այդ իրականութեան առջեւ կը գտնուինք. ուստի բոլոր Ս. Հայաստանի Բարեկամ Հակադաշնակ ժողովրդական Ցանձնախումբերը պէտք է իրենց տեղւոյն վրայ սարքեն հրապարակային ԲՈՂՈՔԻ ժողովներ. այս բացառիկ ժողովներու նպատակը պիտի ըլլայ ա) քուէարկել հակադաշնակ բանաձեւեր եւ հեռագիրներ, ուղղուած Նիւ Եորքի դատարանին բ) կարելի եղածին չափ մեծ թիւով ցրուել այս քարտերէն. հոս յիշենք որ պէտք չէ գոհանալ իւրաքանչիւրի մէկ մէկ քարտ վերցնելէն, այլ պէտք է ամէն անհատի տալ այնքան որ կրնայ ժողովէն դուրս սպառել. քարտերու փոխարժէքը պէտք է գանձել կանխիկ. Գալով խօսողներուն, այն տեղերը ուր տեղական ուժերով չեն գոհանար, պէտք է գրեն կեդրոն, որ մենք ալ ատոր համաձայն կարգադրութիւններ ընենք:

ՄԵՐ ԴԻՐՔԸ ՀԱՆԴԷՊ ԴԱՇՆԱԿ ՇԱՐՔԱՅԻՆՆԵՐՈՒՆ

Դաշնակցութիւնը կազմակերպականօրէն քանդելու միջոցներէն մէկն ալ անոր շարքայիններուն մօտենալն է եւ այս պիտի ըլլայ անոնց հետ մօտիկ յարաբերութիւն առնելով, մտերմական խօսակցութիւններով եւ համբերատար բացատրութիւններով. բացատրել Դաշնակցութեան ոճրային քաղաքականութեան նպատակն ու հետեւանքները, նոյնպէս եւ բացատրել Ս. Հայաստանի մէջ տեղի ունեցող հսկայական վերելքի մասին. վերջապէս ամէն կերպ աշխատիլ այդ տարրերը Դաշնակցութեան դէմ պայքարող եւ Ս. Հայաստանի բարեկամ բանակին միացնել:

ՆԻՒԹԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Ամառուան եղանակին կարելի է կազմակերպել դաշտահանդէսներ, որոնք կրնան մեր պայքարի միջոցները դիւրացնել թէ նիւթական եւ թէ մեր հակադաշնակ պայքարը աւելի ժողովրդականացնելու տեսակէտէն. ժողովրդական դատավարութիւնները եւս լաւագոյն միջոցներն են դրամական եկամուտ ապահովելու եւ Դաշնակցութիւնը լաւագոյն կերպով մերկացնելու համար իր գործած բոլոր ոճիրներով:

Եզրակացնելով ըսենք. հրապարակային ժողովներու, ժողովրդական դատավարութիւններու, դաշտահանդէսներու եւ այլ ձեռնարկներու մէջ չմոռնալ Դաշնակ բոլոր հրատարակութիւններուն եւ հաստատութիւններուն դէմ ժողովրդական պոյքոթի անհրաժեշտութիւնը. Վերջապէս հակադաշնակ պայքարի ոգին զանգուածներուն մէջ վառ պահելու համար դէպի գործ:

Մեր յաջորդ շրջաբերականով պիտի խօսինք համագաղութային համագումարի մասին, որ ծրագրուած է ունենալ յառաջիկայ աշնան: Մինչ այդ, կ՚ուզենք աւելցնել որ բոլոր այն գաղութներուն մէջ ուր Հակադաշնակ Ցանձնախումբեր չկան, հասարակական աշխատանքով պէտք է ստեղծել այդ մարմինները: Անպայմանօրէն հաստատել սերտ կապ կեդրոնի հետ, հակադաշնակ պայքարը ալ աւելի ծրագրուածօրէն յառաջ տանելու համար:

Եղբայրական բարեւներով,
Ս.Հայաստանի Բարեկամ — Հակա-Դաշնակ — Ժողովրդական Մարմնի
Անժամեայ Կ. Վարչութիւն
Քարտուղար
Ն. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՌԱՆՑ ՄԱՆՐ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԵԾ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԸԼԼԱԼ

Պոլսոյ «Զաման» թերթը վերի խորագրով հետեւեալ խմբագրականը ունի (16 յուլիս).—

Երկրին բարձրացումը, տնտեսութեան ուժեղացումը կախուած է ճարտարարուեստի բարգաւաճումէն: Այս ու ասոր նման խօսքեր կան որոնք ամէն ատեն ու ամէն տեղ կը կրկնուին: Մանաւանդ հիմա՝ այս ձեւի խորհրդածութիւններն ու գրութիւնները բոլորովին նորոյթ դարձեր են: Եւ սակայն, եթէ չհաշուենք մեծ ճարտարարուեստը, կը տեսնուի որ փոքր ճարտարարուեստը երկրին մէջ հաստատելու մասին ոչ մէկ իրական ճիգ կը թափուի:

Տեղեակ չենք երկրին միւս վայրերուն: Բայց, երբեք ականատես չեղանք, Պոլսոյ մէջ, իրական ու հիմնական ճիգի մը որ հանրութիւնը վարժեցնէր փոքր ճարտարարուեստներուն: Ասիկա փաստ է որ դեռ եւս չենք ըմբռնած փոքր ճարտարարուեստին արժէքը, եւ անոր ազդեցութիւնը՝ երկրի մը բարգաւաճման մէջ: Եւ սակայն մեծ ճարտարարուեստին հիմը բացարձակօրէն կը կազմէ փոքր ճարտարարուեստը: Նոր նոր ու մեծ մեծ գործարաններ կը շինենք: Այս գործարաններուն համար Եւրոպայէն՝ բազմաթիւ մեքենաներ, գործիքներ ու նիւթեր ինչպէս նաեւ մասնագէտներ կը բերենք: Բայց, բնաւ չենք անդրադառնար թէ ինչպէս պիտի պատրաստուին մեր այն վարպետներն ու բանուորները որոնք այդ գործարաններուն մէջ պիտի աշխատին: Այդ վարպետները զորս կը բերենք Եւրոպայէն եւ Ռուսիայէն՝ մեր այս գործատուներուն համար, չեն կրնար պատրաստել այնպիսի վարպետներ եւ բանուորներ որոնք ատակ ըլլան լաւագոյն վարելու այդ գործատուները

Միշտ դատապարտուած է պակաս մնալու ծանօթութիւնը այն բանուորներուն որոնք պիտի աշխատին անոնց հսկողութեան տակ: Որովհետեւ, այդ ծանօթութիւններն ու կիրարկումները սահմանափակ են: Եւ կը վերաբերին, շատ շատ, մեքենայի մը կամ գործատունի մը աշխատելու կերպին միայն: Եւ սակայն, որպէսզի մեր գործատուները Թուրքերու կողմէ աշխատցուին անհրաժեշտ է որ հոն աշխատողները տեղեակ ըլլան ընդհանրապէս արհեստագիտութեան եւ փորձառականութեան: Փոքր արհեստները մեծ ճարտարարուեստին այբբենարանն են, կամ՝ նախակրթարանը... Որոշութիւն է որ այս ճշմարտութիւնը խոյս տուած է մեր տեսողութենէն: Մենք միշտ մեծ երեւակայութեանց, մեծ երազներու ետեւէն վազել կը սիրենք շատ անգամ, առանց կոխած ըլլալու սանդուղին առաջին աստիճաններուն, կը ցանկանք վերջին աստիճաններուն բարձրանալ: Ասիկա, թերեւս, միայն մեզի յատուկ թերութիւն մը չէ ու կը վերաբերի նաեւ բոլոր այն ժողովուրդներուն որոնք յեղափոխութիւն մը կ՚անցընեն: Մենք այնքան շատ թերիներ ունինք, ու շատ մը գործերու մէջ Եւրոպացիներէն այնքան ետ ենք մնացած որ, երբ մեր ու անոնց միջեւ գոյութիւն ունեցող մեծ տարբերութիւնը կը տեսնենք կը տագնապինք եւ, ուզելով այդ տարբերութիւնը մէկ ոստումով կտրել, կը բաղձանք անոնց աստիճանին հասնիլ: Մինչդեռ ատիկա անկարելի է: Գաղափարական եւ ընկերային հարցերու մէջ հիմա շատ նորոյթ է ըսել՝ «արագ հարուածներ»: Կրնանք այդպիսի արագ հարուածներ ցոյց տալ, արդէն ցոյց կուտանք: Բայց, նիւթական, գիտական եւ իմաստասիրական գետնի վրայ՝ կարելի չէ կատարել հասնիլ, առանց կոխելու աստիճաններուն վրայ: Եթէ չխորհինք այս մասին ու եթէ ջանանք մէկ հարուածով մեր երկիրը ներմուծել գիտութեան վերջին փորձարկութիւնները, շատ պարզ է որ ի վերջոյ անյաջողութեան պիտի մատնուինք:

Ատենօք, արհեստագիտական վարժարաններ ունէինք: Զանոնք հիմնած է Հանգուցեալ Միթհատ փաշան: Ան ոչ մեծ հանճար մըն էր, ոչ ալ քաղաքագէտ մը: Բայց, պէտք սա գոհունակութեամբ խոստովանինք թէ՝ Միթհատ փաշա Թուրքիոյ որ կողմը որ գնաց ու որ կողմը որ գործ մը ըրաւ՝ անպայման յաջողեցաւ: Այնքան որ՝ անոր թողած բազմաթիւ գործերը մինչեւ այսօր կ՚օգտագործուին: Օրինակ, Պոլսոյ «էմնիէթ

Սանդըգը» ան հիմնած է: Իր գործերէն մին ալ արհեստագիտական վարժարաններն են: Զենք գիտեր թէ՝ այդ վարժարանը դեռ գոյութիւն ունի՞: Մեր պարտականութիւնն է ոչ թէ մարել այդ վարժարանը, այլ անոր նման դեռ եւս 3-4 վարժարաններ եւս հիմնել է:

Ինչպէս վերն ալ ըսինք, փոքր ճարտարարուեստը մեծ ճարտարարուեստին հիմն է: Այնքան ատեն որ փոքր ճարտարարուեստը երկրին մէջ չընդհանրանար, անկարելի բան է որ մեծ ճարտարարուեստը ամբողջովին ամրանայ: Այս հարցերը ամէնամեծ լըջութեամբ կը յանձնենք վարչապետ փաշային եւ հանրօգուտ շինութեանց նախարարին ուշադրութեանը: Մինչեւ այժմ շատ ժամանակ կորսնցուցինք: Բայց, կարելի է դարմանել այդ կորուստը: Ինչէր կը կայանայ գործը գնահատելու եւ առաջին քայլը նետելուն մէջ:

Ցառաջ.— Ցաջորդ օրուան Հալմէր Թերթը կը գրէ թէ «Զաման»ի այս խմբագրականը շատ դէշ տպաւորութիւն գործեց Էնգիւրիի պետական շրջանակներուն մէջ, որովհետեւ Զամանը իր այս գրութեամբ դէմ կ՚երթայ որդեգրուած քաղաքականութեան: Հաքիմիէթի Միլլիէ եւս անդրադարձած է ատոր եւ կը գրէ թէ «Հնգամեայ ծրագիրը նոյն իսկ երեք տարիէն կրնանք իրականացնել»: Անոր վրայ, Եպուզզիա Զաւէ Զամանի մէջ երկրորդ խմբագրականով մը կը նահանջէ, չմեղադրանքներ կը փնտռէ ու թիւրիմացութեան մը կը վերագրէ՝ երկչոտ ու զգուշաւոր լեզուով մը...

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

Բազմաթիւ նոր վկայութիւններ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ԾՐԱԳՐԻ ԵՒ ԲՈՒՌՆ ՎԷՃԵՐ

(17րդ ՆԻՍՏ, 9 ՅՈՒԼԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

— Ի՞նչ համբաւ ունի Միրիճանեան:

— Հանդարտաբարոյ, լաւ մարդ մըն է:

— Հէրի Սարաֆեա՞նը:

= Սարաֆեանը կը ճանչնամ ամբողջ ընտանիքով, խաղաղ ու հանդարտ երիտասարդ մըն է:

— Կը ճանչնա՞ս Յուսան Զալըգեանը: = Իր գործած տեղէն կը ճանչնամ, լաւ համբաւի տէր մէկն է.

— Մօզեանը կը ճանչնա՞ս:

- 27րդ եկեղեցին կուգար եւ լաւ մարդ է, խաղաղ ու հանդարտ:

— Երկանեանը կը ճանչնա՞ս:

= Դէմքով կը ճանչնամ:

— Սարգիսեա՞նը: = Դէմքով միայն: — Լէյլէկեա՞նը:

= Լէյլէկեանը դէմքով տեսած էի, անունը չէի գիտեր, յետոյ թերթերէն իմացայ անունն ալ:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏՈՔԹ. ԱՃԷՄԵԱՆ

— Դուն քու յաճախորդներուդ համբաւը կ՚արձանագրե՞ս եւ վկայութի՞ւն կուտաս:

— Երբեմն կուտամ, երբեմն կը լըսեմ

— Սարաֆեանի լաւ համբաւը ի՞նչէն գիտես:

= Լաւ Թղթակից էր, երբ հայդուրցերիական միութեան ատենապետ էր, կուգար եւ տեղեկութիւններ կ՚առնէր, լաւ տղայ է:

— Անդրէասեանը կը ճանչնա՞ս:

= 8—10 տարիէ ի վեր կը ճանչնամ զինքը, առէջ առաջ ալ սափրիչ էր:

— Եւ դուն հիմա եկած ես վկայելու անոնց համբաւի մասին: = Այո:

— Պ. Քոհէնին ալ նոյն բաները չըսի՞ր առէջ առաջ: = Այո:

— Զատիկեանն ու Անդրէասեանը ո՞ւր տեսած ես յաճախ:

Հրապարակային ժողովներու մէջ

— Կուսակցական (քլըպ) ժողովի մէջ տեսա՞ծ չես միասին: = Ոչ:

— Միրիճանեանն ալ լաւ տղայ է, չէ՞: = Այո: Եւ շատ մօտէն ծանօթ եմ:

— Դուն Դաշնա՞կ ես:

= Այո, Դաշնակ եմ:

— Բոլոր Դաշնակցականները լաւ տղաներ են, չէ՞:

- Այո: (Ծիծաղ): Բայց ամէն Դաշնակի համար լաւ վկայութիւն տալու հարկին ներքեւ չեմ:

Ժամը 1.40 էր, երբ վերջացաւ դատական նիստը, վաղը վերսկսելու համար ժամը առաւօտեան 10ին:

Պաշտպան կողմը յայտարարեց թէ ամէն կարելի միջոց ի գործ կը դնէ որ առաջ իր աշխատանքները աւարտելու:

(18ՐԴ ՆԻՍՏ, 10 ՅՈՒԼԻՍ)

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 10 ՅՈՒԼԻՍ.— Դուրեան արք.ի սպանութեամբ ամբաստանուած ինը Դաշնակցականներու դատավարութիւնը այսօր մեծ քայլերով առաջ ընթացաւ եւ մինչեւ կէսօրէ ետք ժամը 4 լսուեցան պաշտպան կողմէն ինը եւ դատախազ կողմէն 6 վկաներ, որոնք լարուած ուշադրութեան ներքեւ պահեցին ամբողջ դատասրահը: Թէպէտ սովորութիւն է յուլիս ամիսէն մինչեւ ժամը 1 վարել դատերը, բայց դատաւոր Քորրիկըն այսօր մինչեւ ժամը 4 շարունակեց այս դատը: Պաշտպան եւ դատախազ կողմերը այսօր արտայայտեցին իրենց վերջին ճիգերը եւ առաւօտեան նիստին պահ մը երկու կողմերը մենամարտ ունեցան Հ. Յ. Դ. անվաւեր ծրագրի մը ընթերցանութեան առթիւ ծագած վէճին մէջ: Այդ պահուն վկայի աթոռը նստած էր Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի նախկին քարտուղարներէն ընկ. Ս. Բախտիկեան, որուն ուղղած հարցումները դադրեցնելով պարոններ Քամինսկի եւ Քոհէն փոխն ի փոխ կարդացին Դաշնակցութեան ծրագրի ներածական մասը, որ կը խօսի մարդկային ընկերութեան դասակարգ չբաժանուածներու, ընկերվարական սկզբունքներու եւ մարդիկ երբ դասակարգ մէկզմէկ շահագործման չենթարկելու սիստեմի նկատմամբ: (Ընկերներ Ս. Բախտիկեան եւ Տոքթ. Լ. Տաղեան հերքեցին այն վարկածը թէ Հ.Յ.Դ. Ամերիկայի շրջանին մէջ երբեւիցէ «ուղղակի գործողութեանց» եւ ահաբեկիչ գաղտնի գործունէութիւն կայ Դաշնակցութեան ծրագիր — կանոնագրէն բխող: Ըսին թէ կուսակցութիւնը երբ այդպիսի ունի ներքին գաղտնիքներ, բայց երբեք գաղտնի կազմակերպութիւն մը եղած չէ այս երկրին մէջ

Ընկեր Մեսրոպ Աւուսեան վկայեց թէ դատախազ կողմի վկաներէն Պ. Սարգիս Տէմիրճեան, իր քենակալն է, իր տան մէջ իրեն յայտարարած է որ դեկտ. 24ի կիրակին Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ կռուի ընթացքին իրական բան մը տեսած չէ, բացի ընդհանուր կըռուէն, եւ թէ ինքը՝ Տէմիրճեան մատնանշած է Լէյլէկեանը ծանօթներու աշխատանքին.

Դեղագործ Նշան Սմաւրեան, 27րդ եկեղեցիի հովիւ Տէր Նշան քահանայ Փափազեան, պարոն Արամ Մովէլ, որ կարեւոր պաշտօն վարած է պարսիկ կառավարութեան մօտ եւ ատարած է Իլլինոյի նահանգին համալսարանի ելեկտր. ատրատաղխոսութեան ճիւղը, ընկերներ Համբար Ամպրուեան եւ Արամ Բրուտեան, որոնք գործի անփական գործով կը զբաղին եւ Փրովիտէնսէն Տոքթ. Եագուպ Թուզճեան վկայեցին իրր ամբաստանեալներու մասին իբր բարեհամբաւ, խաղաղասէր, բնաւր անձեր, որոնց նկատմամբ ոչ մէկ աննպաստ բան չէ լսուած եւ ընդհանրապէս անոնք ճանչցուած են իբրեւ պարկեշտ քաղաքացիներ ու Հայեր:

Դատախազութիւնը այսօր աշխատեցաւ հակավկայութիւններ բերել այն մասին թէ թիւ 1 ամբաստանեալ Մաթէոս Լէյլէկեան 1933 նոյ. 26ի կիրակին եղած չէ նոյն օրը մեռած իր ազգական Ռուբանեանին տունը: Այս երկու վկաներն էին երկու Չարլզեր, մէկը՝ Չարլզ Սարգիսեան, միւսը՝ Չարլզ Կարապետեան: Եթէ Թոյլ կուտաք որ երբ Թղթակից փոքր խորհրդածութիւն մը ընեմ, պէտք է յայտնեմ թէ ձախողեցան այս հակավկայութիւնները: Թիւ մէկ Չարլզ նախ վկայեց «չեմ յիշեր տեսած ըլլալս Լէյլէկեանը» եւ շատ մը պնդումներու վրայ հաղթեց պ. դատախազին որ– ըսաւ «ոչ», չտեսայ պատասխան մը: Թիւ երկու Չարլզը հաղթեց տարբեր չէր իր անուանակիցէն:

Դատախազ կողմի այսօրուան հակավկաներէն քննարկ Պ. Ճորճ Գազանճեան, որ կը թուի թէ բացառաբար ճշմարտասէր անձ մըն է, եղաւ վկայեց մեկին, անկեղծիւ եւ վճռական եղանակաւ թէ դեկտ. 24ին ինք եկեղեցիէն դուրս եկած է եւ իր շապիկը ձգած է մուտքի դրան սանդուղներուն վրայ: Դատախազութիւնը վկայի աթոռը կանչած էր Պ. Ճորճ Գազանճեանը յայտնապէս այն մտքով որ անոր վկայութիւնը պիտի հակակշռէ ու լուսաբանէ տիկին Արաքսի Աբիկեանի վկայութիւնը եկեղեցւոյ պահարանի դռով փախած եւ դղիկի շապիկը ջէպի յարկաբաժիններ տանող անցքին մէջ նետած խորհրդաւոր անձ մը մասին: Քրտաչհար դպիրը Պ. Շերիտոնի եւ Քամինսկիի հրաւէրով եկեղեցւոյ քարտէսին վրայ ակախն ձեռքով նշան դրաւ թէ ո՛ւր թողած է այդ շապիկը:

Միւսը՝ Առաջնորդարանի քարտուղար Պ. Վարդան Տէրատ վկայեց թէ ճիշդ թարգմանութիւններ կատարած է, հայերէն լեզուի մէջ բնաւ չունի թերութիւն եւ թէ ինք անդամ է «Դուրեան յանձնախումբին»:

Գաղտնի ոստիկանութեան բաժնէն տեղական Տոնէլլի եւ դատախազ Պ. Ալ. Քամինսկիի օգնականներէն Պ. Քոհէն եղան վկաներն թէ ոստիկանատան մէջ 1933 դեկտ. 24—26 քննութիւնները կանոնաւոր եղած են եւ թէ իրենց որ եւ է դիտողութիւն եղած չէ Պ. Միրայր Աբիկեանի կողմէ: Պ. դատախազը իր դրասենեակի լաւ համբաւին համար բնականաբար կ՚ուզէր վկայի աթոռը հանել թէ տեղական Տոնէլլին եւ թէ Պ. Քոհէնը:

Այս բոլորէն ետք, Պ. Քամինսկի յայտարարեց թէ դատախազ կողմը վերջացուցած է իր աշխատանքի հակավկայութեան մասը եւ կողմերուն կը մնայ ընել ամփոփումը աւելի քան չորս շաբաթ տեւող դատավարութեան: Դատաւորին եւ կողմերուն միջեւ կարճ խորհրդակցութենէ մը ետք, որոշուած է որ վաղը պաշտպան կողմէն Պ. Շերիտոն խօսի իր պաշտպանողական եզրակացութիւնը, իսկ յաջորդ օրը, հինգշաբթի, դատախազ Պ. Ալ. Քամինսկի պիտի խօսի իր ամբաստանական եզրակացութիւնը: Հաւանօրէն ուրբաթ օր դատաւոր Քորրիկըն տայ իր հրահանգները երդւեալներուն, որոնք պիտի քաշուին առանձնանան իրարու միջեւ համաձայնելու եւ բերելու իրենց վճիռը ինը ամբաստանեալներու մեղաւոր կամ անմեղութեան մասին

Երդուեալները մինչեւ այսօր ազատ ու անկաշկանդ կ՚երթային իրենց բնակարանները եւ կը վերադառնային յաջորդ առտու դատարան: Նիւ Եորքի նահանգի օրէնքին կը բխի այս ազատութիւնը, տարբեր Մասաչուսեցի կամ այլ նահանգներու խիստ օրէնքներէն, սակայն երբ դատաւորը անոնց յանձնէ վճիռ մը կայացնելու գործը, Նիւ Եորքի երդուեալները պիտի մնան մեկուսի եւ անհաղորդ դրսի աշխարհին հետ, մինչեւ որ հասնին եզրակացութեան մը:

Նշենք եւ այն որ դատավարութիւնը տեւած իր պահէ իր մեծ հետաքրքրութիւնը հայ շրջանակներու մէջ: Այսօր բազմաթիւ հետաքրքիրներ եկած էին Փրովիտէնսէն, Պոսթընէն, Շիքակոյէն եւ այլ քաղաքներէ: Եւ քանի դատավարութիւնը կը մօտենայ իր վախճանին կարծես աւելի կը սկսի շահագրգռուողներու տրամադրութիւնը անզուսպ մը անպատմելի տեսնելու դատասրահը, դատաւորը, դատախազը եւ պաշտպան կողմերը, երդուեալները եւ վերջապէս ամբաստանեալները

Հիմա տանք մանրամասնութիւնները այսօրուան դատավարութեան:

ԸՆԿ. ՍԵՆԴՐԱՔ ԲԱԽՏԻԿԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամը առաւօտեան 10.05ն էր, երբ վկայի աթոռը կանչուեցաւ ընկ. Ս. Բախտիկեան, որ նախ Պ. Շերիտոնի տուաւ սա պատասխանները:

— Ի՞նչ գործով կը զբաղիս:

= Գորգի սեփական գործ ունիմ Նիւ Եորքի մէջ

— Քանի՞ տարեկան ես:

45 տարեկան:

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Ամերիկա կը գտնուիս:

23 տարիէ ի վեր:

— Դաշնա՞կ ես:

· Այո, Դաշնակ եմ:

— Դուն քարտուղար եղա՞ծ ես Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին:

= Երկու տարի, 1920—22 շրջանին եղած եմ Հ.Յ.Դ. Ամերիկայի Կ.Կ.ի քարտուղար:

Պ. Շերիտոն ծրագիր — կանոնագիր մը եւ անոր անգլիերէն թարգմանութիւնը տուաւ ընկ. Ս. Բախտիկեանի, որ կը ստուգէ զանոնք, կուտայ իր հաւանութիւնը եւ Պ. Շերիտոն իբր փաստաթուղթ կը ներկայացնէ Ատեանին առ ի արձանագրութիւն:

— Դաշնակցութեան ծրագիր — կանոնագրին մէջ «ուղղակի գործողութեան» համար մասնաւոր մարմին կազմելու տրամադրութիւն կա՞յ:

= Ոչ:

— Ահաբեկչութեան համար որ եւ է յօդուած կա՞յ: = Ոչ:

— Երբ դուն Ամերիկայի շրջանակին ընդհ. քարտուղար էիր, ուղղակի գործողութեան կամ տէռօրի մասին որ եւ է յօդուած կամ տրամադրութիւն տեսա՞ր ծրագիր – կանոնագրին մէջ: = Ոչ:

Պ. Քամինսկի ուզեց օրինակ մը ծրագիր–կանոնագրին (1925 թ.) եւ անոր անգլիերէն թարգմանութենէն եւ ստացաւ:

— Գիտե՞ս Մաթէոս Լէյլէկեանը:

= Ոչ:

— Որո՞նք կը ճանչնաս այս ամբաստանեալներէն:

: Լաւ կը ճանչնամ Միհրան Զատիկեանը. Միրիճանեանը իմ քաղաքացիս է եւ շատ աղէկ գիտեմ զինքը: Անդրէասեանը կը ճանչնամ, Մօզեանը՝ դէմքով: Զալըգեանը կարծեմ տեսած եմ:

— Զատիկեանի եւ Անդրէասեանի համբաւը ի՞նչպէս են:

— Երկուքն ալ լաւ համբաւ ունին:

— Գիտե՞ս ուրիշներ ալ որ լաւ ճանչնան զանոնք: — Այո:

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ԲԱԽՏԻԿԵԱՆ

— Ամերիկայի Դաշնակ կազմակերպութիւնը ենթակայ չէ՞ աւելի մեծ մարմնի մը, որ կը նստի Ժընեւ:

= Փարիզ:

— Գաղտնի չէ՞ այդ կեդրոնը:

Ոչ:

— Դուք մասնաճիւղը չէ՞ք աւելի մեծ կեդրոնի մը: — Այո:

— Դուք գաղտնի հրահանգներ կը ստանա՞ք կեդրոնէն եւ յանձնառու եղած չէ՞ք գաղտնի պահելու այդ հրահանգները:

= Որոշ հրահանգներ կը ստանանք եւ բնականաբար ամէն հրահանգ հըրապարակելու պէտք չունինք:

— Ձեր նպատակները գաղտնի չե՞ն:

= Ընդհ. նպատակները գաղտնի չեն, յայտնի են:

— Դուն կ՚ըսես թէ Դաշնակցութիւնը գաղտնիք չունի՞: = Այո:

Պ. Քամինսկի կարդաց Հ. Յ. Դ.՝ Ամերիկայի կանոնագրէն հատուած մը ուր ըսուած է, ի միջի այլոց, թէ Դաշնակցական մը պէտք չէ կուսակցական գաղտնիքները հրապարակէ:

— Դուն չըսի՞ր թէ Դաշնակցութիւնը «գաղտնիքներ» չունի, հապա ի՞նչ են այս գաղտնիքները:

Ատոնք ներքին կուսակցական են:

— Դուք կը հետապնդէք Հայաստանի անկախութի՞ւնը: — Այո:

— Ուստի կ՚ուզէք ձեր կապերը խըզե՞լ Խորհրդ. միութեան հետ:

— Ճիշդ է այդ:

— Բնականաբար չէք ուզեր ձեր գաղտնիքները յայտնել ձեր թշնամիներուն. Չէ՞:

Մեր հակառակորդներուն:

— Դուն լսած չե՞ս քաղաքական սպանութեանց մասին՝ որ կապուած ըլլան այս քաղաքականութեան հետ:

Ոչ: — Վերջերս լսած չէ՞ս որ այդպիսի սպանութիւններ գործուած են Դաշնակցութեան հակառակորդներուն դէմ: = Ոչ: — Ո՛չ:

Պ. Քամինսկի բացաւ գրքոյկ մը եւ սկսաւ կարդալ թէ Սելանիկի մէջ Ցունաստան, սպաննուած է Ռամկավարներէն Պետրոս Աղամեան...:

Պ. Շերիտոն խիստ ոտքի կանգնելով առարկեց այդպիսի ընթերցման մը դէմ: Դատաւոր Քորրիկըն միջամտեց: Եւ պայքար մը սկսաւ մէկ կողմէ Շերիտոնի եւ միւս կողմէ դատաւորին ու դատախազին միջեւ: Շերիտոն պնդեց թէ հեռաւոր Սելանիկի մէջ կամ այլուր պատահած դէպքեր, որոնց բնոյթը ստուգել դժ է այս ատեանի կարողութենէն եւ հնարաւորութենէն, չեն կրնար կարդացուիլ: Դատաւորը համաձայնեցաւ եւ Քամինսկի ստիպուեցաւ իր ընթերցումը, բայց դատախազը առաջարկեց իբր փաստաթուղթ (exhibit) Հ. Յ. Դ. այն ծրագիրը զոր ինք ունի իր տրամադրութեան ներքեւ: Շերիտոն առարկեց թէ որեւէ իբր որ կը ցուցուի իբր փաստաթուղթ, պէտք է կանխաւ քննուի իր կողմէ: Պ. Քամինսկի ընկ. Բախտիկեանին տուաւ այդ ծրագիրը որ կարդայ եւ ըսէ թէ Հ. Յ. Դ. կը վերաբերի՞: Ընկ. Բախտիկեան առաւ, կարդաց մաս մը եւ աչքէ անցընելէ ետք ըսաւ «այո»: Բայց Պ. Շերիտոն նորէն պնդեց իր տեսակէտին եւ իրաւունքին վրայ: Այս բոլորին ընթացքին դատաւոր Քորրիկըն յաճախ կը բանէր Պ. Շերիտոնի հետ եւ քանի մը անգամ ըսաւ անոր «նստէ՛», նստէ»: Պաշտպան փաստաբանը բողոք մը իսկ չհրաժարեցաւ իր պնդումներէն եւ այն պարագային ուր դատաւորին խօսքը կանոն էր, արձանագրել տուաւ իր առարկութիւնը:

(Շար.)

նը եւ մասնակցողները Պանթէոնի շրջանը կատարելէ յետոյ, պիտի բաժնուին: Արգիլուած է որ եւ է թափօր կազմել: Օգոստոս 1ի ցոյցերուն համար ալ անցեալ տարուան հրահանգները արուած են թէ Սէնի նահանգին եւ գաւառի համար: Այսինքն, որ եւ է թափօր չպիտի թոյլատրուի. բոլոր հրապարակային ցոյցերը, աշխատանքի ազատութեան դէմ եղած խափանումները, բոլոր բռնութիւնները անմիջապէս պիտի զսպուին: Ցանցառները պիտի յանձնուին ընդհ. դատախազութեան եւ մասնակցող օտարականներու արտաքսումը պիտի պահանջուի անյապաղ:

Այս առթիւ, լայն խորհրդակցութիւն մը կատարեցին ներքին նախարար Պ. Սառօ, պատերազմական նախարար մարաջախտ Փէթէն, Ոստիկանութեան վերատեսուչը, Փարիզի զինուորական հրամանատարը, Սէնի նահանգապետը եւ Ոստիկանութեան վերատեսուչը անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնելու առնուած որոշումները գործադրելու համար: Ներքին նախարարը շատոնց մասնաւոր հրահանգներ ղրկած էր գաւառական իշխանութեանց, օգոստոս 1ի ցոյցերուն առթիւ:

ԱՆՑԵԱԼ ՀՐԴԵՀԸ ՄԱՐԵՑԱՒ 20,000 ՀԷՔԹԱՐ ՓՃԱՑՆԵԼԷ ՅԵՏՈՅ

Հինգշաբթի օր կարելի եղաւ մարել Միջերկրականի ափերուն վրայ, Սէն Թռփալէի եւ Թուլոնի միջեւ ծագած հրդեհը, որ անհունի աւերներ գործեց երկուքուկէս օրուան ընթացքին: Արդէն իսկ փճացած են 20,000 հէքթար տարածութեամբ ծառեր: Նիւթական վնասը՝ 40 միլիոն ֆրանք (կարգ մը թերթեր մինչեւ 80 միլիոն կը հաշուեն):

Հրդեհը ճշմարիտ աղէտի մը հանգամանքն ստացաւ: Ծովակալ Տիւրրոա, Միջերկրականի ֆրանսական նաւատորմին հրամանատարը, կամաւորներու նոր փութացուցած էր բոլոր տրամադրելի նաւերը, որպէսզի ազատէն հազարաւոր փախստականներ: Պատերազմի գաշտի մը վերածուած էր հրդեհին վայրը: Հազարաւոր զինուորներ գիշեր ցերեկ յամառօրէն կը կռուէին բոցերուն դէմ, որոնք անխնայ կը լափէին փոքր գիւղեր, ագարակներ եւ ծառաստանները, ոչնչացնելով հաղորդակցութեան միջոցները: Ճիշդ պատերազմի օրերուն պէս, գիւղացիներ աջ ու ձախ ինկած կը փախչէին, սայլերու մէջ լեցուցած՝ իրենց անհրաժեշտ պիտոյքները: Ոստիկաններ եւ զինուորներ գիրք բռնած էին ճամբաներուն վրայ: Մարդկային զոհեր ալ կան: Հետզհետէ երեւան կը հանուին ածխացած դիակներ:

▪▪▪▪▪▪▪▪

ՅՄԱՀ ՏԱԺԱՆԱԿԻՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ, ի բացակայութեան, Հայ մը, Աբրահամ Յակոբով, որ 1933 սեպտեմբեր 10ին սպաննած էր կին մը, Ալեքսանտրա Թուտրեվայէչ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՈՎ

Հինգշաբթի օր հեծելանուորդները կարեցին Փորթօ — Լա — Ռօշէլ հանգրուանը (183 քիլոմեթր): Ամբողջ ճամբու ընթացքին հեծելանուորդները իրարու ձեռք չձգեցին եւ միշտ մէկզմէկ հետապնդեցին, բայց որուշեալ ժամէն մէկ ժամ ուշ հասան Լա — Ռօշէլ, որովհետեւ չափազանց տաք էր:

Այս հանգրուանին ալ մրցորդները միասին հասնելով, առաջին հանգրուանը գտաւ ֆրանսացի Ժորժ Սփէշէր եւ երկրորդ նոյնպէս ֆրանսացի Լը Կրէվէզ: Միայն հեծելանուորդներէն Ֆրանզիլ երեք վայրկեան ուշ հասաւ: Կէս ճամբան խուլացի Կազալյանի հեծելանիւր կոտրելով, քառորդ ժամ ուշ կը մնայ, բայց կը նորոգէ եւ նորէն կը հասնի, ապշութեան մատնելով հեծելանուորդները եւ հանդիսատեսները:

Երէկ, ուրբաթ, անհամբեր մրցումի եկքին կը սպասէին մարզական շրջանակները: Մրցորդները ժամացոյցի սաշուով եւ արագ ըլլալու ձգնեցան, ընդհանուր դասաւորման մէջ հիմնական փոփոխութիւն յառաջ բերելու համար:

Թ.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակայքի

ՊԱՆԵԼԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Քաշանի ծանօթ հաւաքատեղին: Շատ. բանակցութիւն նախորդ ժողովի:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ ընտրութիւն պատգամաւորի:

Գաւառ

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Ներկայ կ՚ըլլայ ընկ. ԽՕՑԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

ՖՐ. Կ. Խաչի Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները այսօր շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին ընկերուհի Մ. Սարաֆեանի բնակարանը, 61, Րիւ Կրամ, Պուա-Քոլոմպ: Կը խնդրուի ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Զարաւանձաքի Երիտասարդաց Միութեան «Արարատ» Մարզական խումբի պարգեւաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ 21 Յուլիսին եւ շահեցան հետեւեալ թիւերը.— 744, 1085, 992, 901, 1055, 1108, 819, 773, 826, 834, 865, 549: Նուէրները ստանալու համար դիմել Կ. Կարապետեանի, 21 Bld. Beaumont, St. Julien, Marseille: Մինչեւ մէկ ամիս պայմանաժամ, անկէց վերջ եղած դիմումները նկատի չեն առնուիր:

Մարսէյլ, 23 Յուլիս 1934

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽՈՆԱՄՈՐԻ ՏԵՐԵՂՈՐՁԻ ԱՐԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԴԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

վաղը կիրակի, ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ անտառին մէջ

կը նախագահէ՝ ընկեր ՍԱՔՕ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

կը խօսի՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ՚երգեն Տիկին Ա. Քալաշեան. Օրիորդներ՝ Ն. Կնեազեան, Վ. եւ Թ. Ցաւլառեաններ, Մ. Թամանեան եւ Պ. Կ. Կործիկեան.

Կ՚արտասանեն՝ ընկերներ Օ. Կարապետեան եւ Կ. Թամանեան

Եւրոպ. եւ հայկ. պարեր, մրցումներ նուէրներով եւ անակնկալներ:

Պիւֆէ ժողովրդական գիներով: Մուտքը ազատ է:

Ջազ՝ JEAN Տաւիսա՝ ԱՐԻԱՐ

Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն ժամը 12.09, 13.17 եւ 15.27:

✕

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՓՕՆ Տ՚ՕՊՆԱՅԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը կիրակի Ցիւկրատուի Գալ Արլիւրին մօտ

կը հրաւիրուին ընկերներ եւ համակիրներ իրենց պարագաներով՝

ճաշը միասին բերել:

Յ. Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի

ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

St CLOUDի օդասուն անտառին մէջ (Passage à Niveau)

29 Յուլիս Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Նախագահութեամբ՝ ՏԻԿԻՆ Ա. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ

Նուագ, պար, երգ, խաղեր ու սիրուն անակնկալներ:

կը մասնակցի «ԵՓՐԱՏ» Նուագախումբը եւ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ

Դիւրամատչելի ՊԻՒՖԷ եւ պաղ խմիչքներ:

Հաղ. միջոց.- հանրակառք 25, 18 եւ 2, Սէն Լազարէն շոգեկառք եւ իջնել Փօն Սէն Քլու, Մէթրօ՝ Սէվր: Մինչեւ ժամը 3.30 առաջնորդողականներ պիտի սպասեն առաջնորդելու համար:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Յ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի դաշտահանդէսը 29 Յուլիս, Կիրակի օր, Իգնոյեան եղբայրներու օդասուն ագարակին մէջ: Գեղարուեստական բաժին՝ գերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՈՒՇ, ՕՐ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, Պ. Պ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, ՔԷՉԷՃԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ կը ներկայացնեն զաւեշտ մը: Պ. ՋԷՕՐԷՔՃԵԱՆ (նուագ), ՕՐ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (երգ), Հայ Արէնները հանգստական պարեր:

ՊԱՆԵԼԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ԿԱՐԻՆԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Երգ, պար, խաղ ու կանչեր, ինչպէս նաեւ

Երկու ներկայացում՝ «ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ», եւ «ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ»

Կը ղեկավարէ ուսուցիչ գրագէտ Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ

Մուտքը՝ ազատ է: Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ՝

Փորթ տ՚Օրլէանէն առնել 88՝թիւ հանրակառքը եւ իջնել Պանէլօ, ուր առաջնորդներ պիտի սպասեն:

ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ

Ի յիշատակ ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

կազմակերպուած՝ Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Տէշինի Մասնաճիւղին կողմէ

վաղը կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին

Սաւիէթէ Լիոնեզի սրահին մէջ, Տէսին

Պատուոյ նախագահութեամբ ՀԱՅՐ Կ. ԴԷՐՄՈՅԵԱՆԻ

կը խօսի Պ. ԱՐՄԷՆ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ Թարգմ. Ժ.

— Այո, պատասխանեց, երիտասարդը. այդ պատճառով ալ ձեզի եկայ, այսինքն ոչ թէ զէպքին համար, այլ կ՚ուզէի բժշկական խորհուրդ մը հարցնել. ձեր մասին լսեցի ու քանի որ դրացի ենք... կեանքիս մէջ բժիշկ չեմ ունեցած...

— Բախտաւոր էք, ուրեմն, բաւ բժիշկը, ի՞նչ ունիք...

Ճէնիսըն լոյսին տակ կեցաւ եւ ցոյց տուաւ աչքին ուռեցքը:

— Ի՞նչ է սա, հարցուց.

— Բշտիկ մըն է, սիրելիս, այսինքն ուռեցք մը որուն մէջ հեղուկ կայ, ճարպային հիւթ մը...

— Կը մեծնա՞յ...

— Ի հարկէ, ընկոյզի մը չափ կը մեծնայ, թերեւս աւելի, կրնամ ըսել ձեր գլխուն չափ.

— Ի՞նչ պէտք է ընել, բժիշկ...

— Պէտք է կտրենք եւ կարելի եղածին չափ շուտ, անգամ մը որ արմատը հանենք, կը զարմանուի... հիմա կը կտրեմ, եթէ կ՚ուզէք...

Բայց Ճէնիսըն չուզեց. վիրահատ գործիքներուն տեսքը հաճելի չթուեցաւ իրեն:

— Յառաջիկայ կիրակի առաւօտ կու գամ, կ՚ըլլա՞յ...

— Անշուշտ, ժամը 10.30ին եկէք, երկար չի տեւեր, ցաւ ալ չէք զգար գրեթէ.

— Պաշտօնեայ եմ, գիտէք տուաւ Ճէնիսըն, քանի մը օրուան արձակուրդ առնե՞մ...

— Պէտք չկայ, բայց քանի մը օր պիտի կապէք ձեր աչքը...

Ճէնիսըն որոշեց ութ օրուան արձակուրդ մը առնել, թերեւս տասնըհինգ օրուան: Գլխարկը վերցուց եւ ըսաւ.

— Ուրեմն կիրակի առտու կու գամ. վստահ էք թէ ժամը 10.30ին ձեզի յարմար պիտի ըլլայ, բարեկամ մը բաւ... գիշեր բարի, բժիշկ. կ՚ենթադրեմ որ նորութիւն մը չունիք այս առտուան գործին մասին...

— Ոչինչ, տղաս, ոչինչ, բաւ բժիշկը որ քանի մը կ՚արձանագրէր տոմարին մէջ, երբ այդ պատասխանը տուաւ.

— Տարօրինակ գործ է, այնպէս չէ՞.

— Շատ ազդուեցայ չէ՞, տղաս, բաւ Ճէնիսըն հանդիսաւոր կերպով. այս տեսակ փորձառութիւն ունեցած չէի... ողջ առողջ մարդ մը որ յանկարծ կը մեռնի

— Իսկապէս...

— Աշխեցուցիչ... զաղտնի ստախանք կ՚ըսէք թէ պանդոկին սենեակը խուզարկեր են եւ գտեր են միայն տասը հազար տոլարնոց չէք մը, ինչպէս նաեւ վերջերս հանուած լուսանկարներ...

— Ո՜հ, իրա՞ւ... կարծեմ դեռ շատ ու շատ բաներ երեւան պիտի ելլեն... միշտ այսպէս կ՚ըլլայ այս տեսակ գործերու մէջ.

— Կը կարծէ՞ք որ թունաւորուած էր...

— Կրնայ ըլլալ, ինչո՞ւ չէ. առողջականութեան բժիշկը այդ կարծիքը ունի... չիտակը ես չեմ գիտեր... գիտնականութեան ներկայ չէի... մէջտեղ կ՚ելլէ շատոնք

Բժիշկը վայրկեան մը վարանեցաւ, յետոյ երիտասարդին նայելով շարունակեց.

— Ալֆրէտ Ճէքինին հետեւող մէկը տեսա՞ք բնաւ, փողոցին անկիւնը կամ...

Այդ հարցումը զարմացուց երիտասարդը

— Ո՛չ, Աստուած իմ, ոչ, կրնամ այդ մասին երդում ընել որ մարդ մարդասանք չկար... ինչո՞ւ կը կարծէք թէ հետեւող մը կար...

Բժիշկ Պրատն զեղեր բաղադրելով զբաղած էր. Ճէնիսըն դիտեց անոր շարժումները. իր նիհար ու ոսկրոտ մատներով զեղերուն հետ կը խաղար ան:

— Կը կարծէ՞ք որ... կրկնեց Ճէնիսըն զարմանալ:

Բժիշկը ջուր լեցուց սրուակի մը մէջ ու սկսաւ թօթուել: Սրուակին պարունակութիւնը գորշ գոյն մը առաւ հետզհետէ:

— Զգիտէ զարմանալի չիտակը, ըսաւ վերջապէս. անտարակոյս անոր հետ մէկը չկար... շատ մութ, շատ խորհրդաւոր գաղտնիք, տղաս, եր կար պիտի առնէ լուծումը... Ուրեմն կիրակի առտու 10.30ին...

Ճէնիսըն հասկցաւ որ ճամբու կը դրուէր ու մեկնեցաւ: Հրապարակին ծայրը հասնելուն, երեկոյեան թերթ մը առաւ, այն թերթը որուն լրաբերին հետ տեսակցած էր առտուն: Հպարտութեամբ ուսեցաւ, երբ կարդաց Քարթրայթ Կարտընսի խնդիրը. իր անունն ալ այնտեղ էր՝ մեծատառ, ինչպէս նաեւ իր տեսակցութիւնը եւ Ալֆրէտ Ճէքինի լուսանկարները եւ տակաւին ինչե՜ր, ինչե՜ր...

Ճէնիսըն չէչաապաս վազեց նոււ – թըն փողոցի քովընտի ճամբաներէն մէկուն մէջ գտնուող գինետուն մը ուր սովորաբար կը յաճախէր իրիկունները՝ բաժակ մը գարեջուր խմելու եւ սպասուհի Քրիսի Ռօզըրին հետ շատախօսելու համար: Լրագիրը երկնցուց աղջկան եւ ցոյց տուաւ իր անունը: Քրիսին վստահութեան, չէնչող աղջիկ մըն էր: Ալֆրէտ Ճէքինի լուսանկարը տեսնելուն պէս, վեր ցատկեց:

— Մեղա՜յ Աստուծոյ, ճչաց ան. այս մարդը երկուշաբթի իրիկուն հոս եկաւ, հետը միասին կին մը կար...

››› ։ ‹‹‹

ԳԼՈՒԽ ԵՐԴ

ՊԱՆԴՈԿԻՆ ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹԸ

Վերջին քանի մը օրերուն Ճէնիսըն սկսեր էր կամաց կամաց սորվիլ ...ներ հետախուզելու արուեստն ու ...տութիւնը: Սորված էր թէ արդիւնք ...ւոր աշխատանք կատարելու համար մարդ պէտք չէր շուտով զարմանալ կամ ապշիլ: Սորված էր նոյնպէս ... րաց խորհիլ: Այնպէս որ երբ Քրիսի Ռօզըր իր խօսքը աւարտեց, Ճէնիսըն անմիջապէս յիշեց թէ այդ ... տուն մօտիկ էր Քարթրայթ Կարտընսի, այսինքն թուղթին մէջ նշանակուած ... ժամադրավայրին ու այդ երկու ...ցեները հեռու չէին իրարմէ ... կէն:

Երիտասարդը պարզապէս յանկարծ ... բարձրացուց՝ առանց բացատրել ... տարբերութիւն ցոյց տալու եւ ...

— Ո՜հ, այդպէս, ուրեմն հանգիստ ... գինքը:

— Անշուշտ ճանչցայ, պատասխանեց աղջիկը. գեղադէմ մարդ մըն էր: Այո, սխալ չի կրնար ըլլալ. լուսանկարը տեսնելուս պէս հասկցայ ան է...

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER AGOPIAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.289

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՐԹԻՒՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 29 ՅՈՒԼԻՍ DIMANCHE 29 Juillet 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2559

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՌԱԶՄԱԽԱՂ՝ ՍԵՒ-ՄՈՒԹ ԱՄՊԵՐՈՒ ՄԷՋ

Վերջացա՞ն օդանաւային ռազմափորձերը՝ Լոնտոնի եւ Լիոնի մէջ։ Երկուքն ալ կազմակերպուած՝ միեւնոյն առաջադրութեամբ,— ստուգել պաշտպանութեան միջոցները, օդային ամբոխութեան առեն։

Արդի՞ւնքը,— յաղթանակութիւն՝ Լոնտոնի, իսկ յաւասնութիւն Լիոնի մէջ։

Ուրիշ խօսքով, Անգլիոյ մասնագէտութիւնները չեն փարատած իր մայրաքաղաքին պաշտպանութեան մասին, իսկ Ֆրանսա ինքզինքը բաղդատաբար ապահով կը զգայ Լիոնի շրջանին մէջ։ (Թեւիները բաղդատաբար կատարուին նաեւ Փարիզի համար)։

Անգլիոյ ռազմափորձերուն վերջինը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, համեմատաբար յաջող արդիւնքով։ Պատերազմական նախարարութեան պաշտօնական զեկոյցը կ՚ըսէ թէ պաշտպանող օդանաւերը կրցան եւ մղել բոլոր յարձակումները։ Իսկ «թշնամի» օդանաւերը կրցան եւ մղել բոլոր յարձակումները։ Իսկ «թշնամի» օդանաւերը կրցան նաեւ իրենց նպատակին չէին հասած։

Մինչդեռ, առաջին փորձին (գիշեր), Լոնտոն 39 անգամ յարձակումներ կրեց, որոնց ինը օր եւ է ընդդիմութեան չհանդիպեցան, եւ ռազմագիտական եօթը նպատակակէտներէն չորսը գրաւուեցան։

Ռազմափորձերը տեւեցին չորս օր չորս գիշեր, մասնակցութեամբ 300է աւելի օդանաւերու, որոնք օժտուած էին ամենավերջին կատարելագործութիւններով։ Ոմանցից օդանաւ կար որ կը սուրար ժամը 480 քիլոմէթր արագութեամբ։ Գործողութիւնները տեղի կ՚ունենային 5000 մէթր բարձրութեան վրայ, իբրեւ նպատակէտ ունենալով պետական եւ հանրային հաստատութիւններ, զինարանները, զինուորական մթերանոցները, հաղորդակցութեան միջոցները եւն.։

Վերջին օրուան բարենշան արդիւնքը չկրցաւ փարատել տիրող յուսախաբութիւնը։

Ընդհանուր եզրակացութիւնը այն է թէ՝ Լոնտոն կրնայ եթէ ոչ փճանալ, գոնէ ահագին կորուստներ կրել պատերազմի առեն, օդանային ամբարձումէն։

Երեւի կատարելութիւնը չատոնց գիտէր այս պարագան, երբ որոշեց 450 նոր օդանաւեր շինել հինգ տարուան ընթացքին, առանց սպասելու զինաթափութեան խորհրդաժողովի ելքին։

Ապահովաբար այս ռազմափորձերը սարքուած էին իբրեւ պատասխան ընկերվարականներուն եւ աշխատաւորներուն, որոնք վերջերս բողոքեցին օդանաւային ծախքերու յաւելման դէմ։

Ինչ կը վերաբերի Լիոնի ռազմափորձերուն, տեղական մամուլը ախորժանքի կանչեր կ՚արձակէ, հիմնուելով պաշտօնական տեղեկութեանց վրայ։

Այստեղ ալ, «թշնամի» օդանաւերուն գլխաւոր նպատակակէտներն էին երկաթուղիները, (կայարան), գլխաւոր գործարանները, օդանաւային կայարանները եւ ռազմագիտական դիրքեր։ Պաշտպանութեան շրջանը կը ներկայացնէր 17,200 հեկթարի տարածութիւն մը, 775,650 բնակչութեամբ։

Բուն մանրամասնութիւնները գաղտնի պահելով հանդերձ, պատասխանատու անձեր չեն ծածկեր իրենց գոհունակութիւնը։

Այսպէս, Ռոնի նահանգապետը՝ հիմնուելով երեք օրուան փորձերուն վրայ, կ՚եզրակացնէ թէ «Լիոնը ամէնէն լաւ պաշտպանուած քաղաքն է»։

Իր կարծիքով, երբ զինուորական յարաբերութիւնները խանդաղին եւ զօրաշարժ կատարուի, կարելի է ապահովել քաղաքային բնակչութեան երկու երրորդին պաշտպանութիւնը։

Նոյն քերուած արդիւնքէն գոհ են նաեւ Զօր. Տէնէն՝ օդանաւային նախարարը եւ Զօր. Տուշէն՝ ռազմափորձերուն հրամանատարը.

Թէ Լոնտոնի եւ թէ՝ Փարիզի մէջ մխիթարութեան պատճառ մը կը համարուի այն որ, իրական պատերազմի առեն, պաշտպանողական ուժերն ալ վճռական եւ յարձակողական դեր պիտի բռնեն եւ անակնկալներ պիտի ստեղծեն, մինչդեռ ներկայ ռազմափորձերուն ատեն պարզապէս կրաւորական պաշտպանութիւն մը կը կատարէին։

×

Արդէն, մինչ «խաղաղասիրական» հաւաքոյթները գետերու պէս կը հոսին եւ զինաթափութեան խորհրդաժողովը իր վերջին խօսքը չէ բաած տակաւին, մարդիկ արդէն համակերպած են նոր պատերազմի մը փորձանքներուն։

Այդ պատերազմը կրնա՞յ պայթիլ թէ ոչ,— տարբեր խնդիր է։ Բուն հարցը այն է որ, մարդիկ անխուսափելի կը նկատեն օդանաւային յարձակումները, որ եւ է միջազգային տագնապի ատեն։

Աւելի բաց խօսելով, անոնք այլ եւս չեն հաւատար թէ կարելի է պատերազմել առանց օդային ամբարձման եւ քիմիական կազերու։

Կը նշանակէ թէ՝ չեն հաւատար նաեւ սպառազինութեանց կրճատման բանաձեւերուն, որոնք հրաշքներ պիտի գործէին։

Հետեւաբար, կը դիմեն պաշտպանողական միջոցներու, ոչ միայն իրարու հետեւէ օդանաւեր շինելով եւ կազերու տեսակներ բազմապատկելով, այլ եւ կեղծ պատերազմներ սարքելով։Ռազմափորձեր սեւ-մութ ամպերու տակ։

Իրականին մէջ, օրուան քաղաքական կացութիւնը ի՞նչ տարբերութիւն կը ներկայացնէ Լոնտոնի կամ Լիոնի երկինքի սեւ-մութ ամպերէն, որոնք ենթարկուեցան զինուորական գիտութեան նորագոյն մարզանքներուն։

Այդ ամպե՞րն են աւելի վտանգաւոր, թէ անոնց վրաէն պայթելիք օդանաւերը, իրենց կրակներով եւ կազերով…

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ

Միացեալ Ճակատի դաշինքը

Ուրբաթ օր, 27 յուլիս, Ֆրանսայի ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց լիազօրները ժողով գումարելով, կնքեցին դաշինք մը, որուն համաձայն միասնաբար պիտի պայքարին Ֆաշականութեան դէմ. Երկու կողմերը յանձն կ՚առնեն.—

1.— Միասնաբար կազմակերպել պայքար մը ամբողջ երկրին մէջ, շարժման մէջ դնելով իրենց բոլոր միջոցները (կազմակերպութիւն, մամուլ, զօրծիչներ, երեսփոխաններ եւայլն)։ Այս միացեալ գործունէութեան նպատակը պիտի ըլլայ.— Ա. Շարժման մէջ դնել ամբողջ աշխատաւոր ժողովուրդը ընդդէմ Ֆաշական կազմակերպութեանց, անոնց զինաթափութեան եւ լուծման համար.— Բ. Ժողովրդապետական ազատութեանց պաշտպանութեան, …— Գ. Պատերազմական բռնութեան եւ երեսփ. ժողովի լուծման համար.— Դ. Հրամանագիր օրէնքներուն դէմ.— Ե. բազմի պատրաստութեան դէմ, Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ Ֆաշական ահու սարսափին դէմ, Թէլմանի եւ Կարլ Զայցի եւ բոլոր բանտարկեալ հակաֆաշականներու ազատման համար։

2.— Այս պայքարը պիտի մղուի հաւաքական միթինկներով՝ կարելի եղածին չափ շատ վայրերու եւ գործարաններու մէջ՝ հրապարակային ցոյցերով եւ հակացոյցերով, ապահովելով բանուորական ժողովներու, ցոյցերու, կազմակերպութեանց եւ անոնց գործիչներուն ինքնապաշտպանութիւնը, միջամտութիւն ընելով որ հոգեբանական, նիւթական եւ բարոյական պայմանները միանան, որպէսզի կարելի ըլլայ առաւելագոյն չափով ծաւալել եւ ուժ տալ անոնց։ Հրամանագիր օրէնքներուն դէմ պայքարն ալ պիտի առաջնորդուի նոյն միջոցներով (միթինկ եւ ցոյց), բայց նաեւ օգտագործելով խորհրդարանի եւ կազմակերպութեան մեթոտները։

Եթէ, այս հաւաքական գործունէութեան ընթացքին, մէկ կամ միւս կուսակցութեան անդամները կռիւի բռնուին Ֆաշական հակառակորդներու դէմ, միւս կողմի կուսակիցները օգնութեան պիտի հասնին։

3.— Այս հաւաքական գործունէութեան ընթացքին, երկու կողմերը փոխադարձաբար եւ պիտի կենան յարձակումներէ եւ քննադատութիւններէ՝ այն կազմակերպութեանց եւ գործիչներուն դէմ որոնք ուղղամտօրէն կը մասնակցին աշխատանքին։ Սակայն, իւրաքանչիւր կուսակցութիւն, այս հաւաքական գործունէութենէն դուրս, պիտի պահէ իր կատարեալ անկախութիւնը՝ յառաջ բերելու համար իր քարոզութիւնը անդամներ հաւաքելու համար. … առանց վիրաւորանք կամ թշնամանք ուղղելու միւս կողմին։ Ինչ կը վերաբերի միացեալ գործունէութեան արտայայտութեանց, անոնք պէտք է նախապէս միայն եւ միայն հաւաքական նպատակին եւ յիշուած համաձայնութեանց՝ երկու կուսակցութիւններու վարչապետութեան եւ գործելակերպի մասին։

4.— Իւրաքանչիւր կուսակցութիւն յանձն կ՚առնէ զսպել իր կազմակերպութեան ծոցին մէջ ծագելիք վրիպումները եւ թերացումները՝ հաւաքական գործունէութեան մասին։

Երկու կողմերու եօթնական պատուիրակներէն բաղկացեալ յանձնախումբ մը պիտի կազմէ գործունէութեան եւ ցոյցերու ծրագիրը եւ պիտի հայթէ միջոցները։

«Փոփիւլեռ» եւ «Իւմանիթէ», երկու կուսակցութեանց պաշտօնաթերթերը, հրատարակելով այս դաշինքը, ջերմ գոհունակութիւն կը յայտնեն հաստատուած գործակցութեան համար։

ՌՈՒՄԲ ՄԸ ՊԱՅԹԵՑԱՒ ՍԵԹՐՈՑԻՆ ՄԷՋ

—— ◦•◦ ——

ԿԱՌԱՐԱՆԱՊԵՏ ՄԸ ՄԵՌԱԾ. ՀԻՆԳ ՀՈԳԻ ՎԻՐԱՒՈՐ

Ուրբաթ իրիկուն ժամը 4ին Մեթրոյի (ստորերկրեայ երկաթուղի) թիւ 4 գծին սուրհանդակ Ա. կարգի կառքի մը վագոնի մէջ նստարաններուն տակ պայթեցաւ՝ Մոնփառնաս կայարանին մօտ։ Կը կարծէր թէ ճամբորդ մը մոռցած է զայն։ Կայարանապետը փորձեց բռնել, սպասելու համար պարունակութիւնը։ Ծրարին մէջ կար երկրորդ տուփ մը։ Հազիւ թէ բացած էր, երբ ահաւոր պայթիւն մը լսուեցաւ։ Կայարանապետը ծանրապէս վիրաւորուելով գետին փռուեցաւ, ստուգին ալ վիրաւորուեցաւ եւ ահագին խուճապ մը ծագեցաւ ուղեւորներուն մէջ։ Ընդամէնը հինգ հոգի վիրաւորուեցան, իսկ դժբախտ կայարանապետը չարաչար յօշոտուած ըլլալով, մեռաւ հիւանդանոցի ճամբուն վրայ։ Ոստիկանութեան վերատեսուչը անմիջապէս գէպքին վայրը գնաց եւ քննութիւն բացաւ, բայց կարելի չեղաւ որ եւ է հետք գտնել։

Յուլիս 14ի տօնէն մէկ օր առաջ ալ, այսպիսի ռումբ մը գտնուած էր Պասթիյի կողմը, փողոցի լապտերի մը ճողին մէջ։ Մեթրոյին մէջ պայթածը խիստ մեծ է… կը կարծուի թէ անծանօթը զայն լարած է այն հաշուով որ կը պայթի կառքին մէջ, եւ կամ ուրիշ տեղ մը պիտի տանէր, բայց վագոնին մէջ մոռցաւ։ Հանրային կարծիքը չափազանց գրգռուած է եւ խիստ քննութիւն կը պահանջէ, մանաւանդ որ վերջերս թղթատարական ցրուիչներն ալ կարգ մը ռումբեր բռնեցին, ծրարներ քննած ատեն։ Ոստիկանութիւնը երկու խնդիրները ձեռբակալեց Մոնփառնասի կայարանին մէջ, իրիկուան ժամը 6ին։ Մէկը անհասկնալի բաներ կը գրէր պատին վրայ, իսկ միւսը, որ ուժ տարի յիմարանոց մնացած է, կը փորձէր գործի խառնուիլ… իբրեւ Ապահովութեան պաշտօնեայ։

Պաղեստինի պատմիչը, Հայերը եւ Արաբները

Մեզի ղրկուած զեկոյցէ մը կ՚իմանանք թէ հարիւրապետ Զ. Խանզատեան եւս ներկայ եղած է Ֆրանսայի պահեստի սպաներու համագումարին, Սէն Մալոյի մէջ։ Յուլիս 21ի նիստին մէջ, Պ. Խանզատեան պարզած է Ֆրանսայի դերը Արեւելքի մէջ եւ արտայայտած ժողովուրդին բարեացակամութիւնը հայ գաղթականութեան հանդէպ։ Ցետոյ առաջարկած է ուսումնասիրական պտոյտ մը սարքել Մոտաւոր Արեւելքի մէջ։ Այս առաջարկը ընդունուած է մասնակցող 850 սպաներու միաձայնութեամբ։

—— ◦•◦ ——

70,000 ՀՐԵԱՆԵՐ ԳԱՂԹԱԾ ԵՆ Գերմանիայէն, եւիթլէրական իշխանութեան հաստատումէն ի վեր։ Գաղթը հո շարունակուի։ Գերմանիոյ Հրեաներուն թիւն է 564,000։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐԾԻՒ ԸԼԼԱՄ ՈՒ ԹՌՉԻՄ…

◦◦◦◦

— Տէ՛ր, ո՜վ տէր, դուն որ գեղեցկութիւն տուիր Սիդոնեանին եւ կիրք՝ Բաալբեկին, Տէ՛ր, դուն որ ներշնչում տուիր հեթանոս հոգւոյս, տո՜ւր որ, այսօր, չանձրեւէ…

Այսպէ՜ս կ՚աղօթէր, այս առաւօտ, բանաստեղծ Նշան Պէշիկթաշլեան, կապոյտ աչքերը յառած Աստուծոյ կապոյտին։

Զերմեռանդ հաւատացեալի մը պէս, մեր Պէքթաշին կ՚աղօթէր Ալլահին, կ՚աղօթէր սրտին խորէն ու ջիղերուն մէջէն, կը պրկուէ՜ր, կը գալարուէ՜ր, խո՜ւնկ էր դարձած համօրէն։

— Հեթանո՛ս, ըսի ականջէն բռնելով, ի՞նչ խաղ է այս։

— Քո՛ւզում, Արա՜զ, արգ ըրէ Ալլահին, որ արցունք չթափէ այսօր…

Եւ սկսաւ լալ։

— Նշա՛ն, չեմ հասկնար, նոր Սիդոնեա՞ն մը գտար, նոր սիրահարութի՞ւն մը սկսար, ի՞նչ կը նշանակեն այս արցունքները, այս աղօթքները, այս աղաչանքները, ո՞ր գեղուհիին սիրոյն, ո՞ր աստուածուհիին համար…

— Աղբարի՛կս, սիրահարութիւն չկայ, այսօր սիրտ չունիմ հովուերգութեան, ոչ ալ բանաստեղծութեան, առտուընէ ի վեր կ՚աղօթեմ որ անձրեւ չգայ, խուլ՞երու՜ս սիրոյն… Գիտես որ հիմա հովիւ եմ գառնուկներու, անոնց կը սովեցնեմ Ծաղկել Մեսրոպի տաճարը, մայրը մեծամասնեւ լեզուն։ Հանդէս ենք սարքեր Պանթէոյի ետեւը, օդասուն պարտէզի մը մէջ, —սակայն Հրէից Եհովան բարեկամ է Հիթլէրի դէմ, որ Հրեաները կը հալածէ, եւ շաբաթէ մը ի վեր կ՚որոտայ, ամպերը ամպերուն կը զարնէ Սինայի լերան վրայ։ Ես ի՞նչպէս հանդէս ընեմ անձրեւոտ օրով…։

Հասկցայ։

Ու, թէեւ երբեք բարեկամութիւն մը չունէի Աստուծոյ հետ, յանձն առի … բան մը ընել վերջապէս։

— Նշա՛ն, ըսի, ժամանակէ մը ի վեր ամէն յարաբերութիւն խզած եմ Աստուծոյ եւ… Ռամկավարներուն հետ, սակայն չեմ դիմանար արցունքիդ, որ կը պղտորէ կապոյտ աչքդ՝ քիդ մէջ։ Խօսք կուտամ օժանդակել քեզի։ Ես խնդրել, աղաչել, պաղատիլ չեմ գիտեր, քանի որ Ռամկավար չեմ։ Աստուծմէ ալ շնորհ չեմ կրնար սպասել, քանի որ հաւատացեալ չեմ։ Հրաշք մը գիտեմ, ան պիտի գործադրեմ։

Առեծաք, ըստ հայկական աւանդութեան, Հայոց երկնքին մէջ կը սաւառնէր արծիւ մը, որ իր թեւերով կը պաշտպանէր Հայաստանի մանուկ իշխանազունը,— երբ բարկ արեւ ըլլար՝ արծիւը թեւերով շուք կ՚ընէր իշխանազունին վրայ, երբ անձրեւ գար՝ արծիւը թեւերով հովանոց կ՚ըլլար իշխանազունին վրայ։

Արծիւի պէս պիտի թռիմ այսօր երկինքէն ի վեր, թեւերս պիտի բանամ ու տարածեմ, որպէսզի երբ անձրեւ գայ՝ չթրջին գառնուկները, ու շարունակեն երգել եւ արտասանել, կանչել ու ծիծաղիլ։

Արծիւ մը ըլլամ, այսօր, ճախր առնեմ երկնքին մէջ, թեւերովս արգիլե՜մ անձրեւը, որպէսզի հայ ժողովուրդը Փարիզէն, Պուա-Քոլոմպէն, Սէվրանէն, Ալֆորվիլէն, Պիյանքուրէն յարդահոս մողովուի Պանթէօ գառնուկներուց բերնէն այբ – բեն – գիմ լսելու։

Այսքան ժողովուրդի համար տեղ ունի՞ս, Նշա՛ն։

ԱՐԱԶ

Յ.Գ.— Զեռագիրս հազիւ յանձնած էի, խմբագիրը քրթմնջեց.

— Արազ, արդար եղիր եւ մի՛ մոռնար որ այսօր, 29 յուլիս, դաշտահանդէս ունին նաեւ

1. Ֆր. Կ. Խաչը՝ Սէն Քլուի անտառին մէջ։

2. Հ. Յ. Դ. «Վարդան» կոմիտէն՝ Առնուվիլի անտառին մէջ։

3. Դպրոցասէրը՝ իր պարտէզին մէջ։

4. Ֆր. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղը՝ Թրուա Լիւքի մէջ։

Անոնք ալ ազգ չե՞ն։ Անոնք ալ արեւի կարօտ չե՞ն…

— Թո՜ղ տուէք որ արծիւ դառնամ, որ թռելով, ճախրելով հասնիմ ամէն տեղ, Առնուվիլէն մինչեւ… Մարսէյլ։

Ա.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ

«ՊԻՏԻ ԿՌՈՒԻՆՔ ՄԵՐ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ»

»»» · · «««

ԲՈԼՈՐ ԱՉՔԵՐԸ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ԵՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՎՐԱՅ

Թէ այժմ հանդարտութիւն կը տիրէ Վիեննայի մէջ, բայց կռիւները կը շարունակուին Շթիրիոյ եւ Քարինթիոյ նահանգներուն մէջ, … ապստամբական բանակին եւ նացիներու միջեւ։ Իշխան Շթարէմպէրկ, ամառնային վարչապետը, անթերին դլուխն անցնելով, ուժգին առաջ մը խօսեցաւ, որ մասնաւորապէս ուղղուած կը նկատուի Գերմանիոյ դէմ։ Ահա ճառին գլխաւոր մասերը.

« Աւստրիա Եւրոպայի պատնէշն է միջազգային համայնավարութեան եւ 20րդ դարու բարբարոսութեան դէմ։ Մենք չենք որ կ՚ուզենք յարուցինք Գերմանիոյ հետ։ Մենք միշտ պատրաստ եղած ենք հաշտարար կարգադրութեան մը։ Հաստատապէս վճռած ենք մէկ նշանախեց չզիջիլ Տոլֆուսի ծրագրէն, ակամբերնու համար մեր անկախութիւնը ազգային – ընկերվարութեան հետ։ Մենք չպիտի թոյլատրենք որ եւ է օտար միջամտութիւն մեր երկրին գործերուն մէջ. Աւստրիա ամէն բանէ վեր, որովհետեւ Տոլֆուսս մեռաւ անոր համար »։

Այս յայտարարութիւնը կ՚ապացուցանէ թէ նոր կառավարութիւնը չպիտի հետեւի միջին ճամբաներու. Յայտարարութիւնը միեւնոյն ատեն գոհացում կուտայ արտասահմանի հանրային կարծիքին։

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Հիթլէր որոշած է Վիեննա ղրկել իր փոխանորդը, Ֆոն Փափէն, իբրեւ արտակարգ դեսպան։ Այս կարգադրութիւնն ալ բարենշան կը համարուի, մանաւանդ որ միեւնոյն ատեն եւ կանչուած է նացիներու հեղինակաւոր գործիչը, Հապիխթ։ Կը նշանակէ թէ Հիթլէր չուզեր իսկ յենիլ կրակին վրայ, եւ պիտի փորձէ սիրաշահիլ Աւստրիան, դիւանագիտական բանակցութիւններով։ Այս պարագան եւ ուրիշ իրողութիւններ մեղմացուցին յուզումները Փարիզի, Լոնտոնի եւ Հռոմի մէջ.

Կացութեան բարւոքման նպաստեց նաեւ Իտալիոյ բռնած վճռական դիրքը։ Մինչեւ 50,000 զինուոր կեդրոնացնելով սահմանին վրայ, Մուսոլինի հասկցուց թէ չպիտի հանդուրժէ որ եւ է արտաքին միջամտութեան եւ ի հարկին զինու զօրութեամբ պիտի պաշտպանէ Աւստրիոյ անկախութիւնը. Այս պայմաններուն մէջ, այլեւս աւելորդ կը համարուի հաւաքական ծանուցագիր մը ուղղել Գերմանիոյ։ Մնաց որ, Անգլիա հակառակ է այսպիսի ձեռնարկի մը։ Լոնտոնի մէջ կը հաւատան թէ Աւստրիա կրնայ իր գլուխն ճարել նոյնիսկ ներկայ վարիչներով, եւ Իտալիոյ ինչպէս եւ աւտիճան մըն ալ Չեխոսլովաքիոյ ձեռք առած միջոցները բաւական են համոզելու Հիթլէրականները թէ նոր արկածախնդրութիւն մը աղէտ պիտի լինէր։ Ֆրանսան ալ, որ նախապէս անհամբերութիւն կը ցուցնէր, այժմ եկած է այս եզրակացութեան։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ՑԵՂԱՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Հէտտըն կը տարբերի Յոքթ-Մոնթանտոնէն այն տեսակէտով, որ կը սիրէ քրքրել ցեղային աշխարհագրութիւնն ու պատմութիւնը։

Այսպէս է որ կ'ուսումնասիրէ Փոքր Ասիոյ(*) ցեղապատմութիւնը։

Պատմութեան արշալոյսին, կը գրէ, Փոքր Ասիոյ ծովեզերքներուն եւ հարաւային դաշտագետիններու վրայ ապահովաբար կ'ապրէր Միջերկրականեան ցեղ մը կամ այս ցեղին խընամի զանգուած մը։ Իսկ Անատոլուի եւ Հայաստանի մէջ, նոր-քարային դարաշրջանին, կ'ապրէին արեւմտեան կարճագլուխներ,— Հայակերպերը։ Այս ցեղը, որ ծանօթ է Հիթիթ անունին տակ, այնքան հզօր էր որ շարունակ կ'սպառնար, կը կողոպտէր Բաբելոնը, եւ վերջապէս կը կործանէր Համմուրապիներու թագաւորութիւնը Քրիստոսէ 1926 տարի առաջ։ Այս ցեղը գաղութներ ունէր նաեւ Հարաւային Սուրիոյ մէջ եւ Եգիպտոսի սահմաններուն վրայ։ Եթէ Հիթիթները միատարր ժողովուրդ մը չէին, ապացոյցները չեն պակսիր առկայն այսօր։ Ապահովաբար շատ կանուխ անոնք կրած էին նախահելլենային ցեղերու ազդեցութիւնը, կամ նախահելլենական ցեղերու խումբի կարճագլուխներու դրոշմը։ Փոքր Ասիոյ պատմութիւնն իսկ ցոյց կու տայ թէ ոչ միայն Հիթիթները, այլ եւ Կիւրտիստանի, Պաղեստինի, Սուրիոյ ժողովուրդները իրար խառնուած են յաճախ, կամ դուրսէն արիւն առած եղեր։

Քիւրտիստան, լեռնային այս հողամասը, կ'իյնայ Հայաստանի լեռներուն հարաւ-արեւելեան կողմը։ Քիւրտերը, սակայն, համախմբուած չեն միայն այս հողամասին վրայ, այլ եւ ցրուած կ'ապրին սահմանակից շրջաններու մէջ։ Արեւմտեան Քիւրտերը երկարագլուխ են, գանկանիշը 75, ուղիղն՝ 50 առ հարիւր համեմատութեամբ շէկ են եւ կապոյտ աչքեր ունին. Հետզհետէ անոնց գլուխը դարձած է կարճ եւ աւելի լայն, մազերը եւ աչքերը աւելի մութ, քանի ցեղախառնումը իրենց արեան բերաւ Թրքական եւ հայկական արիւն։ Արեւելեան Քիւրտերը համեմատաբար աւելի գունաւոր մազեր ունին, եւ համեմատաբար աւելի կարճագլուխ են։ Դիտելով Քիւրտերը, դիւրին է սխալիլ՝ զանոնք համարելով սերունդը տափաստաններու նախահիւսիսային ժողովուրդներուն, որոնք իրենց ցեղային դիմագիծն ու լեզուն անխաթար պահեցին աւելի քան 3000 տարի։

Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ եւս ապրեր են այլացեղ ժողովուրդներ, հին ժամանակներէ ի վեր։ Սեմական առաջին ասպատակութիւն մը կատարուեցաւ Քրիստոսէ 4000 տարի առաջ, — անոնք կոխեցին անցան ամբողջ Պաղեստինն ու Սուրիան։ Սեմական երկրորդ գաղթաշարժ մը տեղի ունեցաւ Քրիստոսէ երեք հազար տարի առաջ։ Ժողովուրդներու այս երկու համբորդութիւններն ալ իրենց հետքը ձգեցին Փղշտացիներուն վրայ։ Երրորդ ցեղաշարժ մը եւս կատարուեցաւ 1675 Թուականներուն (Քրիստոսէ առաջ),— Եգիպտոսն նուաճող նոյն այն սեմական ժողովուրդը, զոր Միտաննիները [illegible] Հայաստանի նախալեռնէն քշած հեռացուցած էին Սուրիէն։ (Բոլոր այս ցեղաշարժերը տեղի կ'ունենային երաշտի հետեւանքով)։

Փոքր Ասիոյ ցեղ պատմութիւնը կը խառնշտուի դարձեալ 750 Թուականներուն [illegible] առաջ. Կիմմերեան ժողովուրդները եւ Սկիւթացիները, գալով արեւելքէն, կը խուժեն դէպի հարաւ։ Սարկոն եօ կը վանէ զանոնք 720 Թուականին։ Ասպատակ ցեղերը կը քաշուին դէպի արեւմուտք եւ կը մտնեն Փոքր Ասիա, ուր սարսափ կը տարածեն ժամանակ մը։ Եւ դարու վերջը կ'անհետանան ամբողջովին։ Կարգ մը հեղինակներ կ'ընդունին, որ Կիմմերացիները, Մարերը, ինչպէս եւ իրենց արդի ներկայացուցիչները՝ Քիւրտերը, Պախթիարները կը պատկանին մէկ ցեղի, որ ապահովաբար արիական լեզու մը կը խօսէր։

Փոքր Ասիոյ ցեղապատմութեան մէջ կարեւոր դեր մը խաղացած է նաեւ սեմական տարրը, որ, այսպէս, բեմ կու գայ 5000 Թուականներուն, Քրիստոսէ առաջ։ Սեմական ցեղերը, ժամանակ մը, հարաւ կ'իջնեն, կ'երթան մինչեւ Եգիպտոս, յետոյ կը վտարուին, կը վերադառնան Պաղեստին, կը ձուլուին Ամոռհացիներուն եւ Հիթիթներուն հետ։ Առաջինները կը ներկայացնէին արդէն սեմական տարր մը եւ Հաբիրուներէն (մասնաւորապէս սեմական ցեղախումբ մը) կարելի չէր զանազանել արտաքնապէս։ Իսկ երկրորդ ցեղը, Հիթիթները ունէին ղեկավար դասակարգ մը, որուն ներկայացուցիչներն են այսօր, Հայերը։ Վերջին դարերուն, Իսրայէլացիները, որոնք այսօր կը ներկայացնեն սեմական եւ հայակերպ տարրերու խառնուրդ մը, ձուլեցին իրենց մէջ Փղշտացիներն ալ։ Ահա թէ ինչու հայակերպ տարրն է որ, իր կոր դէմքով, կը յատկանշէ արդի Հրեաները, սակայն երբ հայակերպ Հրեաներն ու արեւմտեան Եւրոպացիները միաձուլուեցին, այս վերջինները են որ կը յատկանշեն ցեղը։

Հիմա քանի մը ծանօթութիւններ Փոքր Ասիոյ մշակութային պատմութեան մասին, իբրեւ վկայութիւն ցեղապատմութեան։

Փոքր Ասիոյ մէջ նոր-քարային դարաշրջանի քաղաքակրթութեան առաջնորդը կը համարուի կարճագլուխ ցեղ մը,— այս տեսակէտը կը հաստատուի այն ծանօթութիւններով, զորս պատմութիւնը կ'աւանդէ մետաղներու վաճառականութեան, անասնապահութեան, հողագործութեան մասին. Այդ քաղաքակրթութիւնը արեւմտեան Ասիայէն անցաւ Եւրոպա եւ Եգիպտոս. Կ'ենթադրուի նաեւ որ Փոքր Ասիոյ բնակչութիւնը կը բաղկանար նախապէս միջերկրականեան տարրէ, որոնք [illegible] էին որսորդութեան, յետոյ կարճագլուխ ցեղ մը Պաղեստինէն եկաւ ներմուծեց հողագործութիւնը։ Ասիոյ վերջերը Միջագետքէն եկաւ ուրիշ ժողովուրդ մը, ապահովաբար կարճագլուխ, որ աւելի բարձր քաղաքակրթութիւն մը բերաւ եւ մետաղներու մասին յայտ ծանօթութիւններ։ Իսկ հայակերպ ցեղը, այսինքն Հիթիթեան տարրը, որ կը յատկանշուի իր ամփոփուած մօրուքով, ուղղահայեաց գանկածայրով (occiput) եւ մեծ, ցցուն ու կոր քիթով՝ որ իր կտուցաձեւ դէմքին կու տայ թռչունի գլխու ձեւ, սորվեցուց ներկել կաւեղէն անօթները, բանիլ մետաղներու վրայ։

Քրիստոսէ առաջ 22—21րդ դարերուն, արիական ցեղերու գաղթը վերջ դրաւ յառաջխաղացման եւ մետաղներու վաճառականութեան, որ կը կատարուէր Թոռոսի եւ արեւմտեան Ասիոյ միջեւ։ Միտաննիներու յաղթութիւնները բաժնեցին Բաբելոնը Ասորիքէն՝ վաճառականութեան ճամբան այսպէս շեղելով դէպի Կարմիր ծով։ Միտաննիները, որոնք հաւանաբար հայակերպեր էին, բայց ոչ արիական, գրաւեցին այն երկիրը, որ կը տարածուի Տիգրիսի եւ Եփրատի երկայնքին (գետեր որ Ասորեստանի կը թափին)։ Միտաննիներու ազնուապետական դասակարգը կազմուած էր Մարերէ, որոնք արիական էին(**)։

Փոքր Ասիոյ ցեղախառնութեան առաջնէն ժամանակ առ ժամանակ հայկական տարրը կը յորդէր ու կը հոսէր դէպի զանազան կողմեր.

Այսպէս նաեւ մինչեւ Պարսկաստան։ Այս մասին ոչ մէկ շփոթութիւն։ Աշխարհագրական պատմութիւնն ու ցեղային պատմութիւնը (անտեսական թէ քաղաքական պատճառներով) ամէն վկայութիւն կու տան այս մասին։

Հայակերպ տարրերու գաղթ մը եւս տեղի ունեցած է դէպի Եգիպտոս։ Մարդաբանական քննութիւնները կու գան հաստատել պատմութեան աւանդութիւնը։ Հայակերպերը, Եգիպտոս մտնելով, առեղծեցին ազնուապետութիւն մը,— նախ քիչ էին անոնք, բայց յետոյ բազմացան այս եկուորները.

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ ծովագնաց Հայակերպերը, որոնք գաղութներ հաստատեցին Ափրիկէի հիւսիսային ծովեզերքներուն վրայ(***)։

Վերջապէս Հայակերպերու շարժեր տեղի ունեցան նաեւ դէպի Եգէական եւ դէպի Միջերկրական։

×

Հէտտընի այս աշխատութիւնը, ինչպէս գրեցի յառաջաբանի սկիզբը, թարգմանուած է Ա. Վան Ժէննէփի կողմէ։ Ժէննէփի ֆրանսերէն թարգմանութիւնը աւելի հարուստ է նիւթի եւ պատկերազարդումի տեսակէտով, որովհետեւ թարգմանիչը օգտուած է Հէտտընի բոլոր գործերէն եւ մարդաբանական թանգարաններէն։

Այս առթիւ քանի մը խօսքով ներկայացնենք թարգմանիչն ալ։—

Բազմահմուտ (érudit) մտաւորական մը, որ զարմացուցիչ խորութեամբ ծանօթութիւններ ունի արուեստի եւ գիտութեան մասին եւ տարօրինակ հետաքրքրութիւն մը հանդէպ ժողովրդական, ցեղագրական աշխատութիւններու եւ Փոլքլորի։ Տնօրէնն է La revue d'Ethnographieի։ Իր գործերէն յիշենք Համբրոսի հարցը եւ Աւանդավէպերու կազմութիւնը, Ֆոլքլոր. Թանկագին աղբիւրներ այս նիւթի մասնագէտներուն համար, ինչպէս նաեւ թարգմանութիւններէն Էվրոյք Էյլիսի սքանչելի գործը Սեւ ռասային հոգեբանութիւնը եւ ազգաբանական միւս աշխատութիւնները աւելի քան տասը հատոր, եւ վերջապէս Ֆոլքլորի հին կտակարանին մէջ տասնըս գործը, կարեւոր հատորներ մտաւորականի գրադարաններու համար եւ թանկագին աղբիւրներ նման գիտական աշխատութեանց համար։

Վան Ժէննէփ մէկն է արդի ժամանակներու ամենամեծ մտաւորականներէն

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Այս յօդուածին մէջ Փոքր Ասիա բացատրութեամբ պէտք է հասկնալ արեւմտեան Ասիա մինչեւ հայկական բարձրաւանդակ խորութեամբ մը։

(**) Փրոֆ. Ա. Խաչատրեան շատ կարեւոր ուսումնասիրութիւն մը ունի այս ժողովուրդին, Խաբրի – Միտաննիներու կամ Մատիէններու մասին, այնտեղ կը կարծէ թէ կը սերին ճանի մը նշանաւոր հայ նախարարութիւններ, Մուրացան, Մարդպետութիւն, Ամատունի, Մանդակունի եւ Արծրունի տոհմային տուները։ Կարդալ «Տեղեկագիր Գիտութեան եւ արուեստի Ինստիտուտի», 1926 թիւ 1, էջ 125–154, «Միտանի – Խաբրի ժողովուրդը, Նրա հայրենիքը եւ պատմական հնութիւնը», դարձեալ նոյն պարբերականին մէջ 1930, թիւ 4, էջ 3–38, «Արիական խաւը Նախաուրարտեան Հայաստանում»։

Այս առթիւ յիշատակեմ որ քանի մը ամիս առաջ Փարիզի մէջ լոյս տեսաւ ֆրանսերէն աշխատութիւն մըն ալ Միտաննիներու պատմութեան մասին քիչ մը տարբեր խմբագրութեամբ Փրոֆ. Խաչատրեանի տեսակէտներէն. (Dr. Contenau.— La civilisation des Hittites et des Mitanniens. Edit. Payot)։

(***) Ֆրանսերէն երաժշտագիտական հանրագիտարանի մը մէջ կարդացեր եմ (այսօր չեմ յիշեր գրքին անունը) թէ Մաւրիտանացիները ծնունդ են Հիւսիս. Ափրիկէի [illegible] ներու հետ այնտեղ հաստատուած Հայերուն միջցեղային ամուսնութեանց(?)։

ՆՄՈՅՇ ՄԸ ՍԻՊԻԼԻ ԱՐՁԱԿԷՆ

ԱՆԾԱՆՕԹ ԾԱՂԻԿԸ...

Ապրիլի սկիզբն ենք տակաւին. տատոն անձրեւ եկած է, եւ սաղարթ ներուն դալարին վրայ ջրային վճիտ մշուշ՛ մը կը ցոլայ, ինչպէս երկինքի կապոյտին վրայ ամպին ճերմակ բեհեզը։ Դեռ թաց խիճերուն վրայէն կը յառաջանանք փոքրիկ Աորինէին հետ՝ ընդարձակ պարտէզին ծառուղիին մէջ, մինչդեռ երկուստեք պուրակներու ուռճալից լայն թեւերը մեր գլխուն վրայ գիրար կը գրկեն։ Զոգաբարձ տունկեր ծածանուտ կը սողոսկին զալարուն օձերու պէս, փաթթուելով կաղնիներու, շոճիներու հաստ բուներն ի վեր իրենց ցցուն, նիհար բազուկներովը. ծիրանի նուրբ բարուրներ իրենց ճապուկ հասակովը վեր կը բռնեն օդին մէջ ցցունք մը ցանցառ տերեւներուն որ մթնոլորտին տամկութեան մէջ կը կապուտնայ կարծես իր կանանչէն ալ, անոր լուրթ երանգապնակին մէջ զմրուխտի կաթիլ մը սրսկելով

Մեր չուրջը, ամէն տեղ, մարմանդներուն վրայ, հոծ եւ կենսալից շունչ մը կը ծաւալի. լեռնային առոյգ ու մաքուր հովն է որ ծառերու փարթամ գլուխները կը դողացնէ, ադամանդներ թափթփելով անոնց սլացիկ թեւերն ի վար։ Եւ կանանչին տիրապետութիւնն է ամէն կողմ, կանանչ ծիրանի գօտի մը, կարելի է ըսել, հակայ իր ծաւալին մէջ. ստեղնաշարը վառվռուն երանգներու այդ լուռ երաժշտութեան, տօ մաժէօրէն մինչեւ տօ մինէօրը կանանչին, բաց յափուկի անցումէ թարմ կանանչէն մինչեւ սիրամարգի փետրատուտը ջերմիկ կանանչը մամուռին, ուր հաւկիթներ կը դնէ տարագնաց հաւիկը՝ իր պանդուխտ ուղեւորութենէն ետքը։ Բարձրաբերձ ծառերու կատարէն մազի նման բարակ շիւղեր եւ առագաստի նման լայնածաւալ տերեւներ, ժանեկաւոր եւ միակտուր հեղեղի մը ջուրերուն պէս կը դահավիժեն իրենց փրփրոտ ոլկոյնները մարգերուն որոշ ու կակուղ գորգին վրայ, ուր կը ծփ գարունը՝ իր կոկոններուն մէջ պահուըտած ամչկոտ ծաղիկներուն կուսական, աներեւոյթ եւ անծանօթ թափչութեամբը։ Արձակ հորիզոններու մեզ շրջարբերող այդ առոյգ բնդմնաւորութեան մէջտեղը, սքանչացա՞ծ, հրապուրուա՞ծ, երանդ կ'առնեմ, եւ սիրտս զարունին թարմ բողբոջումին մէջ յանկարծ կորսուած մտերմութիւն մը գտնելու զգացումով կը բաբախէ. «Ի՞նչ աղուոր է» կը գոչեմ։

— Ի՞նչ աղուոր պիտի ըլլայ, երբ բոլոր ծաղիկները բացուին, կը պատասխանէ Աորինէ եռանդով։

Ու այս մանկական միամիտ բացագանչութեան մէջ կը գտնեմ ամբողջ մարդկային կեանքը։

Այսպէս չէ՞ կեանքն ալ. ամբողջ զայն լեցնող յոյսերը, դալար, թարմ ու կենսայորդ այս սաղարթներու նման՝ երազել կուտան մեզ, անծանօթ ծաղիկը, որ ապագայի ծոցէն պիտի ծլի. ու անհամբեր սպասենք անոր՝ մեր աղուոր օրերու մէջ, անտեսելով մեր շուրջը փթթող երանութիւնը, երիտասարդութեան ու անհոգութեան ոսկեայ օրերը՝ որոնց տեւողութենէն կը ձանձրանանք ու կ'երազենք, կ'երազե՞նք մինչեւ հասնինք անոր՝ որ այդ առաւել, այդ ծաղիկը պիտի ըլլայ, անոր նման հաղուագիւտ, եւ խուսափուկ անոր նման։ Բայց, այդ վայրկեա՞նը պիտի ապրինք կեանքը։

ՉԱՊԷԼ ԱՍԱՏՈՒՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՓՐՈՖ. Մ. ԱԲԵՂԵԱՆ

Փրոֆ. Մ. Աբեղեան, «Խորհ. Հայաստան»ի խմբագրին պատասխանելով, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ վերջերս իր նոր աշխատութիւններուն մասին.

— Պետական Հրատարակչական առաջարկով, ներկայիս կը խմբագրեմ ժողովրդական բանահիւսութեան մասը կազմող ժողովրդական վէպը (դիւցազներգութեան) հատորը։ Գրքին առաջին հատորն արդէն պատրաստ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ։ Երկրորդ մասը նոյնպէս կազմուած է ի մօտոյ կ'աւարտի։ Երկու հատորը միասին կ'ունենան 100 պրակ, որոնց մէջ զետեղուած են վէպի բոլոր գիրները՝ 43 փոփոխակ։ Այս գործին կ'աշխատակցի Կարապետ Մելիք Օհանջանեան։

Վերջերս մշակոյթի պատմութեան հիմնարկութեան հետ պայմանաւորուեցանք՝ պատրաստելու համար մի[…] աշխատութիւն մը։ Հայկական վիպական բանահիւսութիւնը չէ [ուսում]նասիրուած։ Այժմ ես գրում եմ հայ վիպական բանահիւսութեան ուսումնասիրութեամբ, եւ այդ առիթով իմ կատարած աշխատանքներու դասաւորումով, արդիւնքները ամփոփելով։

Ուսումնական դարաշրջանի բանաստեղծական վիպական բանահիւսութեան բաժինը պիտի ունենայ երեք հատոր։ Այս աշխատութիւնը միայն գործ մը պիտի հանդիսանայ ժողովրդական բանահիւսութեան մասին։ Եղիշէ, Խորենացիի եւ միւս պատմիչներու թողած աշխատութիւններուն մէջ պատմական փաստերը [...] մասին կը գուշակցին ժողովրդական բանահիւսութեան հետ։ Իմ ներկայ ուսումնասիրութիւնը կ'օժանդակէ պատմական փաստերն ու վիպական բանահիւսութեան տարրերն իրարմէ անջատելու, պատմիչներու [...] ներդ ճշդելու գործին։

Ի՞ՆՉ ԿԸՍԷ ՓՐՈՖ. Ա. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Փրոֆ. Խաչատրեան եւս պատասխանելով նոյն խմբագրին, կը յայտարարէ

— Ներկայիս գիս կը զբաղեցնէ [...] գէն լոյս տեսած Հայաստանի[…]

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄԱՀԸ ԵՒ ԷՏԻՍԸՆ

Գրեց՝ ՔԱՐԷԼ ՄՌՈՒԶԻՔ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏԻԱՆ

18 Հոկտեմբեր 1931, առաւօտեան ժամը 3։ Մահամերձ էտիսընի սենեակին մէջ։ Մութին մէջ կը լսուի քայլերու թեթեւ աղմուկ։

ԷՏԻՍԸՆ.— Ո՞վ է այստեղ (կրկին ոտնաձայն)։ Մէ՞կը կայ այստեղ։

ՄԱՀԸ.— Ոչ, ոչ ոք կայ այստեղ. կենդանի ոչ ոք կայ։

Է.— Ո՞ւր են, ուրեմն, միւսները։ Ինչո՞ւ առանձին թողուցին զիս այստեղ։

Մ.— Տեսնելով որ կը քնանաս՝ իրենց մատներուն վրայ կոխելով անշշուկ դուրս ելան որպէսզի չխանգարեն քունդ։ Հիմա անոնք քովի սենեակն են ու կը սպասեն արթննալուդ։ Բայց, մի կանչեր զանոնք։ Ոչ ոք կանչէ։ Ես քեզի հետ եմ։

Է.— Ի՞նչ մութ է այստեղ։ Ձեմ տեսներ դէմքդ ու չեմ կրնար ճանչնալ ձայնդ։ Ո՞վ ես դուն։

Մ.— Ես մահն եմ, քու վերջին բարեկամդ։

Է.— Մա՞հը։ Ուրեմն, դուն արդէն իսկ եկած ես։ Երբեք չեմ խորհած այն վայրկեանի մասին, երբ քեզ պիտի դիմաւորեմ։ Ձէի գիտեր թէ այդ վայրկեանը պիտի գայ այսքան... արագ։ Ո՞վ կանչեց քեզ իմ տունս։ Ո՞վ հրաւիրեց քեզ։

Մ.— Ժամանակը։

Է.— Ախ, ես որքան կը սիրէի ժամանակը. Ան իմ գործիս հզօրու պահապանն էր, ան իմ ամենալաւ օգնականն էր։ Պահուըտած ժամացոյցի մէջ՝ ան կը չափէր իմ քայլերս, կ'ընդհատէր քունս, անողոքաբար զիս կը մղէր՝ սկսուած ստեղծագործութիւնը լրացնելու։ Ան կը կառավարէր իմ կեանքս, կը հրամայէր սրտիս, զիս կ'առաջնորդէր դէպի իմ երազներուս իրականացումը։ Այդ պատճառով՝ ես կը վստահէի ու կը հնազանդէի իրեն։ Ի՞նչ կ'ուզէ ինձմէ այժմ՝ երբ այսքան յոգնաբեկ եմ.

Մ.— Հողին վերադարձնել այն ինչ որ մահկանացու է մէջդ։ Երկար ապրեցար ու շատ աշխատեցար։ Դուն քու կեանքիդ մէջ գրեթէ գերմարդկային էիր ու կարծես քեզի համար գոյութիւն չունէին բնութեան օրէնքները։ Ու հիմա միայն, որպէս մահամերձ, միւսներուն կը նմանիս։

Է.— Այսպէս պիտի վերջ գտնէ ժամանակին բարեկամութիւնը։ Կամքն ու ուժը, միտքն ու սիրտը — այս բոլորը կ'անհետին ու կ'անցնին՝ կ'երթան։ Անկարելի է յաղթահարելու ատենաճան դիտել աշխարհի գեղեցկութիւնները, տառապանք, արեւուն խաղաղ հրճուանքը։ Գիտեմ թէ պէտք եմ երթալ։ Ժամանակը անողոք է։ Բայց, եթէ ատեն ըլլայի զայն խաբելու, կը խաբէի ու կը մնայի

Մ.— Դուն պիտի չաղատիս մարդկային ճակատագրէն։ Ցարդ ոչ ոք ազատած է անկէ։

Է.— Իրաւունք ունիս։ Ոչ ոք ազատած է անկէ. Ամէն ոք ենթարկուած է նիւթի յաւիտենական հոլովման անհաշտ ձեւափոխումին։ Մահը դուռն է, որմէ նոր կեանք ու նոր ձեւեր կու գան։ Եւ սակայն, մարդիկ որքան ջերմօրէն կը սիրեն կարճատեւ, անփառունակ եւ ապերջանիկ կեանքը, որ լեցուն է ցաւերով, խոչընդոտներով ու վէճերով։ Ի՞նչպէս կը պաշտպանուին ամէն մէկ վտանգէ։ Եւ ո՛րքան կը վախնան մահէն։

Մ.— Ցաւախառնութիւն ու աղօթք,— ամէն ինչ բնդունայն է, երբ ժամանակը նախանշանը կուտայ ու ժամը կը մերձենայ։ Ձկայ հարստութիւն մը որուն չտիրանայի, եթէ վաճառքի դնէի ինքզինքս։ Բայց, մահը հարստութեան չի ծառայեր։ Որքան մարդիկ կան, որ յանդգնօրէն եւ հերոսաբար կը մեռնին։

Է.— Աշխարհի մէջ ա՞յդքան քիչ հերոսութիւն կայ, որ մեռնողները պէտք է նկատի ունենալ։

Մ.— Կեանքի հերոսութիւնը կը տարբերի մահուան հերոսութենէն։ Ան՝ կեանքին մէջ՝ պայքար կը նշանակէ, իսկ մահուան մէջ՝ միայն համակերպութիւն

Է.— Ինչպէս՝ խորտակում։ Որովհետեւ դուն պէտք է յաջողիս։ Դուն անպարտելի ես։ Դուն եկար ու ես քեզ չհրաւիրեցի, բայց եւ կը խոնարհիմ քու առջեւ։ Քանի մը բոպէ վերջ՝ դուն պիտի կատարես քու պարտականութիւնդ, իսկ աշխարհը պիտի կորանցնէ՞ բան մը։

Մ.— Ոչ։ Այն ինչ որ դուն բնդունակ էիր անոր տալու, տուիր։ Դուն պիտի մեկնիս նման տիրակալի մը, որպէս Աստուած մը, հանգարտ, լուռ, վսեմ։ Այսպէս կը մեռնին բոլոր անոնք, որ ոչ թէ իրենց համար միայն են ապրած, այլ եւ ուրիշներու։ Քու մահըդ պիտի հազարդեն ամբողջ աշխարհի եկեղեցիներուն զանգակները։

Է.— Աւրիկա չի չահագրգռեր զիս։ Այլեւս ոչինչ կը շահագրգռէ զիս, երբ պէտք է թողում իմ աշխատասենեակս։ Ինչքան զուտ տարակուսանքներ ու որքան կարեւոր բաղձներ եմ ապրեր հոն։

Ես պայքարեցայ նիւթին դէմ՝ իր թաքուն խորհուրդներով։ Գործեցի հրաշքներ որոնք դաղտնի մնացած էին, ու հրճուեցայ ամէն մէկ յաջողութենէն։ Այս էր աշխարհը։ Այս չորս պատերը, որոնց միջեւ փնտռեցի ու գտայ՝ կեանք, գեղեցկութիւն եւ ուժ։

Մ. Դատր եւ փառք

Է.— Գտայ, բայց չփնտռեցի։ Ես ոչ հարստութիւն ցանկացի եւ ոչ ալ փառք։ Ես ուզեցի աշխատիլ ու միայն աշխատիլ։ Մանկութեանս՝ յաճախ հացի միջուկն իսկ չէի գտներ՝ ուտելու համար. Թիապարտէ մը աւելի քիչ ապրեցայ եւ սակայն հարստութիւն չցանկացի։ Տեսայ թէ մարդիկ կ'աշխատին։ Տեսայ թէ ինչպէս անոնք, իրենց անունը ապահովելու համար, կը արամադրեն իրենց ուժը, յաճախ եւ՝ իրենց կեանքը ու այն ատեն տեսայ նաեւ այն ճամբան որ իմ առջեւս էր եւ որմէ պիտի ընթանայի։ Օգնել մարդկութեան։ Օգտակար ըլլալ անոր։ Գիտնալ թէ իմ ու աշխատաւորներուս ձեռքերը թանդ են աշխարհի համար,— ի՜նչ երջանկութիւն էր այդ։ Ոչ մէկ բան կրնայ փոխարինել աշխատանքէն, փորձերէն եւ արդիւնքներէն իմ զգացած երջանկութիւնս.

Մ.— Այո, քու կեանքդ հարուստ էր եւ արդիւնաբեր։ Ան հարուստ էր՝ թէեւ չէր պատկաներ քեզի։ Ան արդիւնաբեր էր ուրիշներուն համար։ Այժմ քու տունէդ թելեր կ'երկարին աշխարհի ամէն կողմերը՝ ուր անձկութեամբ պիտի սպասեն մինչեւ որ...

Է.— Մինչե՞ւ որ...

Մ.— Մինչեւ որ վերջանայ մեր գիշերային երկխօսութիւնը։ Միայն այն ատեն մարդիկ պիտի հասկնան թէ դուն մահկանացու էիր իրենց նման. ու այն ատեն թերեւս պիտի դադրին հաւատալէ Մէնթ Հանրապարակի կախարդին գերբնականութեան։ Վերջ պիտի գտնէ 20րդ դարու կախարդանքը, որ մարդոց ուրիշ կեանք տուաւ, թմրեցուց ու թերեւս սարսափեցուց զանոնք։ Դուն մահուան միջոցով կրկին մարդ պիտի դառնաս, իսկ ես առզատօրէն պիտի չնչեմ։

Է.— Քեզի համար ա՞յդքան պարտադիր է՝ աղաղուն եւ յոգնաբեկ ծերունի մը տանիլը։

Մ.— Ոչ։ Բայց, ի վերջոյ պիտի դադրիմ վախնալէ։

Է.— Ի՞նչ բանէ։ Մահը ի՞նչ կրնայ վախնալ։ Ինք որ աշխարհի միակ տիրակալն է։ Միակն ու անմահը։

Մ.— Քեզմէ։

Է.— Կը հեգնէ՞ս զիս։

Մ.— Այո, ես վախցայ քեզմէ միայն քեզմէ։ Հէ՛, եկայ մտածմունքով, ու ծիծաղեցայ՝ անմահութեան մասին անոր ահաւոր ցանկութեան։ Բայց Միջնադարեան տարբաղանութներուն շունչը ես կորեցի ճիշդ այն բոպէին, երբ անոնք կեանքի համար յաւիտենական ըմպելի կը պատրաստէին. անփառունակ մարեցի Նափոլէոնի կեանքը. ուրեք չվախցայ՝ երբ պարտականութիւնս կատարելու եկայ։ Միայն այս օր, քովդ գալէ առաջ, վարանեցայ ու երկարօրէն կանգ առի դրանդ առջեւ։

Է.— Ես չեմ ուզեր պայքարիլ քեզի հետ։

Մ.— Այս բոպէին թերեւս չես ուզեր։ Եւ սակայն, ես վախցայ քեզմէ։ Սարսափած՝ կը սպասէի այն նախանշանին զոր որպէս հրաման պիտի տար ժամանակը՝ քու քովդ գալու համար։ Դիտեցի քու բոլոր ըրածներդ։ Տեսայ ու դուն արեւ ստեղծեցիր սարսափով համակուեցայ, խորհելով որ քու կախարդական արուեստդ պիտի զարնէ ե՛ւ ինծի, ու դուն մարդոց պիտի վերադարձնես յաւիտենական երիտասարդութիւնը։ Աշխատանոցիդ մէկ անկիւնը պիտի դարձնես քեզ [...] ու մարդկութեան մօտ [...] ունեցած փառքս պիտի ոչնչացնես

Է.— Ցաւալի՜ վախմութիւն։ Դուն ես ես որ եւ է պատրանք ունեցա՞ծ եւ հաւատալով որ եւ է հրաշքի։

Մ.— Ո՛չ։ Դուն կրնայիր ընել այդ բանը, գիտեմ։ Սկիզբը դուն բրիրտեղեակ չէիր, բայց զիս վիրաւորեցիր։ Զիս ինչի՞ պիտի վերածէիր, թէ ցանկայիր պայքարիլ ինծի հետ։

Է.— Ես ի՞նչ եմ ըրած քեզի։ Ոչինչ։

գրական շրջանի քննական պատմու-թիւնը գործիս շարունակութիւնը

Գրքին հրատարակուած մասը կ'ընդգրկէ Հայաստանի պատմութիւ-նը 3000էն մինչեւ 1000 Քրիստոսէ առաջ։

Գրքին երկրորդ մասը, որու վրայ կ'աշխատիմ ներկայիս, պիտի ընդգր-կէ 1000 Քրիստոսէն մինչեւ 6րդ դար Քրիստոսէ առաջ,— այսինքն Ուրար-տուներու պատմութիւնը։ Այս գրքով կը լրացնեմ նեպագրական շրջանի պատմութիւնը

Այնուհետեւ նպատակ ունիմ խմբա-գրելու բուն Արմէններու պատմու-թիւնը, այսինքն հայ տարրին տիրա-պետութեան պատմութիւնը Արմէ-նիոյ կամ Հայաստանի մէջ։ Գիրքը պիտի ընդգրկէ 6րդ դարէն Քրիստո-սէ առաջ) մինչեւ 3րդ դար (Քրիս-տոսէ վերջ)։

Պատրաստած եմ եւ հրատարակու-թեան համար յանձնած Մշակոյթի պատմութեան հիմնարկութեան Առն-ալյսն ու ռազմական ճանապարհնե-րի հին Հայաստանում աշխատու-թիւնս Այս բոլորէն զատ, կը զեկա-վարեմ Մշակոյթի պատմութեան հիմնարկութեան քրոտպիստական մա-սը իմ երկրորդ աշխատանքս է քրո-տպիստութիւնը։ Արդէն պատրաստած եմ հրատարակութեան համար քրոտ-կանժողովրդական բանահիւսութեան հաւաքածոն

Քրտական լեզուն բաւական հա-րուստ է իր բարբառներով։ Քրտա-կան լեզուի հարստութիւնը կարելի է համատել նաեւ այն նմոյշներով, ո-րոնք հասեր են մեզի։ Օրինակ, 12րդ դարէն ծանօթ են քիւրտ հեղինակ Շէյխ Ահմէտ Մալլայի Ջէզիրի Դի-ւանները երգերը։ Այս երգերը գրուած են արաբական տառերով, մինչ վերա-ծեցինք լատինականի 16րդ դարէն ծանօթ է Ահմէտ Խանի Մամզին գոր-ծը գրուած դարձեալ արաբական տառերով, լատինականի վերածուած մեր կողմէ։ Կան նաեւ ուրիշ հեղի-նակներու գործեր, որոնք հաւաքած ենք եւ գիտեղած մեր ժողովածուին մէջ Այդ ստեղծագործութիւնները գուրկ չեն գեղարուեստական արժա-նիքէ։ Իմ օգնականիս Հաջիէ Ջնդիի հետ երեք ամիս է արդէն աւարտած ենք քրտական լեզուի քերականու-թեան գիրքը, որուն հրատարակու-թիւնը կը ձգձգուի Պետհրատի կող-մէ

Հաւաքելով քիւրտ ժողովուրդին րերնէն իր Փոլքլորը, մենք կրնանք հիմ առնել կորմանջի բարբառը եւ տալ քիւրտ ժողովուրդին մշակութա-յին այնպիսի լեզու մը, որ հասկնալի ըլլայ բոլոր Քիւրտերուն։

Այս բոլորին մասին գեկոյց մը տը-ւած եմ գիտագիտական համաժողո-վին, որ գումարուեցաւ վերջերս Ե-րեւանի մէջ։

«ԸՆՁՆԱՒՈՐ»Ի ՄԱՍԻՆ

Վրացի գրող Շոթա Ռուսթավէլիի այս գործին մասին խօսուած է Յա-ռաջի մէջ.

Ընձենաւորէն մինչեւ այժմ հայե-րէնի թարգմանուած էին միայն հա-տուածներ էջեր, վերջերս Գ. Մուրատ-եան հայերէնի թարգմանեց ամբող-ջական գործը, կցելով նաեւ ուսում-նասիրութիւն մը. Այս առթիւ կ'ու-զէ «նոր ստուգաբանութեամբ» գը-քին տալ Վագրենաւոր անունը,— ին-չո՞ւ։ Ռուսթավէլիի այս գործին մա-սին երբ Ֆրանսական գրականութեան մէջ յիշատակութիւն կ'ըլլայ, կը գը-րուի Peau de léopard եւ ոչ թէ de tigre, արդեօք վրացերէնի մէջ բառը վագ-րի՞ մորթ կը նշանակէր եւ առաջին թարգմանիչները սխալած էին «վագ-րի մորթ»ի տեղ գրելով «ընձառիւ-ծի մորթ»։ Թող որ այս անունը այ-լաբանական ձեւով ընտրուած խորա-գիր մըն է։

Հարցը այս չէ, սակայն։ Բանա-սէրներու մէջ երկար բանակռիւի նիւթ է դարձած այն հարցը թէ ո՞ր շրջանի գործ է Ընձենաւորը եւ ուր-կէ՞ց առնուած է նիւթը։ Փրոֆ. Մառ եւ Ռուսթավէլիի գործին մասնագէտ Խնդորաշա կը կարծէին թէ արեւել-եան հէքիաթային բանաստեղծու-թիւն մըն է այդ։ Ուրիշներ կը գնէին Թամար թագուհիին զարաշրջանին մէջ, եւ կ'աւելցնէին թէ նոյն իսկ Ռուսթավէլին սիրահարն էր Թամար թագուհիին. Ոմանք ալ կը պնդէին թէ Ռուսթավէլին ԺԳ. դարու վերջի գը-րող է եւ Թամարն ալ այդ դարուն մէջ ապրող Թամար Ցբիէրին է։ Զար-մանալին այն է որ ամբողջ բանաս-տեղծութեան մէջ չկայ կովկասեան ազգագրական որ եւ է փաստ, ոչ ալ աշխարհագրական որ եւ է անուն։ Բա-նաստեղծութեան մէջ չկայ նաեւ քը-րիստոնէական շունչ։ Ընդհակառակն այդ գործին մէջ կը ծագրուի կրօնքը։

Ռուսթավէլիի այս գործին թարգ-մանիչը, Գ. Մուրատեան կը կարծէ լուծել այս հարցը,— ճշդած Ընձե-նաւորի ծագումը, բոլոր գործող ան-ձերու անուններով, նկարագրով, կեանքով, պարդ ու զարդարանքով։ Մուրատեան Ընձենաւորի պատմա-կան ողնաշարը կը գտնէ Ասորբանի-պալի եւ Թել-էլ-Ամարնայի գը-րութեանց մէջ, ուր գործող անձերը կը կազմեն բնութեան ուժերը։ Գոլ-ման հիւսուած է նախապատմական եօթնամեայ երաշտի եւ այդ աղէտի յաջորդող սովին ու կոտորածին շուրջ։

Մուրատեան իր այս տեսակէտը վերջերս պարզեց երկու դասախօսու-թեամբ Թիֆլիզի արուեստի պալա-տին մէջ, վրացի բանաստեղծներու եւ փրոֆէսէօրներու առջեւ։ Ժողովրդա-կան բանահիւսութեան փրոֆէսէօր Կոտետաշվիլի եւ Հանգուցեալ փրոֆ. Խախանաշվիլի գնահատեցին Մուրատեա-նի ուսումնասիրութիւնը եւ յայտա-րարեցին հարցը վերջնականապէս պարզը-ւած։ Վերջին դասախօսութեան առ-թիւ, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլին, Թիֆլիզի վրացական մամուլը գովես-տով կը խօսի Մուրատեանի աշխա-տութեան մասին եւ փափաք կը յայտ-նէ, որ շուտով հրատարակութեան տայ.

Մուրատեան իր ուսումնասիրու-թիւնը պատրաստած է արդէն երեք լեզուներով,— հայերէն, վրացերէն եւ ռուսերէն։ Շուտով կը յանձնուի հրատարակութեան։

Մուրատեանի ուսումնասիրու-թենէն կարելի է եզրակացնել, որ Ռուսթավէլի ապրած է Դաւիթ Շինո-ղի ժամանակ, 11րդ դարու վերջերը եւ 12րդ դարու սկիզբը։

ՃԱՏՐԱԿ ԵՒ... ԱՐՈՒԵՍՏ

Ճատրակը հին խաղ մըն է, որով տարուած են նոյն իսկ գիտնականներ, փիլիսոփաներ եւ արուեստագէտներ։ Այսպէս, իրենց ազատ ժամերուն, ճատրակ կը խաղային Տիւրբօ, Ժ.Ժ. Ռուսօ, Թուրկէնիեւ, Չերնիշեւսկի, Թոլսթոյ, Կարլ Մարքս, Էնգէլս, Լէ-նին

Ճատրակի մասին յիշատակութիւն-ներ ունին Շէյքսփիր, Կէօթէ։ Ըստ Կէօթէի, ճատրակը «մարդկային մտ-քի մէկ անկիւնաքարն է»։ Այս խո-րունկ խաղը, որ այնքան կը գրաւէ-ցնէ միտքերը, ծնունդ առնելով արե-ւելքի մէջ, նիւթ դարձած է հիացու-մի եւ երգի։ Այսպէս է որ Ֆերդոսի պարսիկ մեծ բանաստեղծը քերթուած մը նուիրած է ճատրակին։ Այդ քեր-թուածէն հատուած մը ահա.—

Իմաստունը կազմակերպեց մարտի դաշտը, եւ ահա
Ռազմադաշտի միջին տեղը արքային է տալիս նա։
Աջեւահեակ դասաւորեց իր զօրքերը երաշխեւ,
Հետեւազօրը կանգնած է առաջընթաց ու թիկեւ։
Իսկ Շահի հետ ուսուցիչն է կանգնել այնտեղ կողք-կողքի,
Ծանրածանր մարտերի մէջ հրամա-նատար քաջարի,
Երկու կողմից՝ աջ ու ձախից՝ երկու փիղեր մարտական,
Երկարատեւ պատերազմի զրկանքներից անտաւան։
Ահա հզօր փիղերի մօտ նոյն շարքն-րում յաղթական
Ձիեր հեծած նայում են արդ երկու մարտիկ առնական։
Իսկ աջ կողմից, նաեւ ձախից, ծայ-րամասում երկու ռուխ
Տեղ են գրաւել ահ ու սարսափ, մահ թշնամեաց տարածող։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԱՍԻՆ

Les Artistes d'Aujourd'hui գեղար-ուեստական ամսաթերթը իր յուլիսի թիւին մէջ հետեւեալ կը գրէ Պար-թեւեանի վերջին նուագահանդէսին առթիւ.

— «Հայ երգահան Արամ Պարթեւ-եան, որու մասին ուրիշ առթիւ խօ-սած ենք, յունիս 16ին գեղեցիկ նը-ւագահանդէս մը տուաւ Գավոյի սը-րահին մէջ, լարական նուագախում-բով։

Ծաչակաւոր յայտագիր մը, որ կը պարունակէր Մոցարտի, Վիվալտիի, Ռայնէքի կտորները, ինչպէս եւ Շու-պէրթի գեղեցիկ ռոմանսներէն մէկ քանին, երգուած Օրիորդ Ցիմմէրմանի կողմէ։

Լսեցինք յետոյ երկու կտոր հեղի-նակէն, իբր առաջին ունկնդրութիւն,— Իրիկնամուտ, բանաստեղծական կտոր մը, լայն եւ գրաւիչ դաշնա-ւորումով, որոնք ցոյց կուտան խը-ղճմիտ եւ թէքնիք ուսումնասիրու-թեան լաւագոյն հատատիքը, համե-մատօրէն հազուագիւտ տաւեկլու-թիւններ ներկայ երաժշտական յեղա-շրջման մէջ։

Ցայգաթիթեռներու պարը, որ կրկնութեան արժանացաւ, ցոյց կուտայ նուագախմբագրութեան մեծ թէքնիք, ուր ջութակները վճիռ կեր-պով կրնան թարգմանել թեւաւոր մի-ջատներուն թռիչքը, կտոր մը որ հեղինակին կողմէ զուարճութեան մը ձեւով յօրինուած ըլլալ կը թուի։

Երկրորդ բաժնին մէջ տրուեցաւ Գախի concertoն, նուագուած Օր. Ղա-զարոսեանի կողմէ։ Ետքոյ լսեցինք վերափոխման շարական մը, կրօնա-կան ներշնչմամբ, ինչպէս եւ ալէլու-իա մը՝ համեմատաբար աւելի սա-հուն։ Variation sur deux chants populaires arméniens անուն կտոր մը ճարտա-րօրէն ընդլայնուած։

Մանաւորաբար յիշատակենք ջու-թակի համար գրուած եւ Լիւսիէն Քուաթրոզիի կողմէ նուագուած եր-կու կտոր, Եղերերգ եւ Հովը, զորեղ կերպով պատկերալից, զոր հատա-րակութիւնը խանդավառօրէն կրկին անգամ պահանջեց, ինչպէս եւ իրՄա-նոցի երգը։

Ուրիշ առթիւ մատնանշած ենք հոս իր գեղավարեկլու կարողութեան եւ գովելի ճշտութեան մասին, պնհա-տելի մանաւանդ իր մուժկալ եւ պար-զութեամբ սփրատխեռող ձիրքերը։ Այս գեղեցիկ նուագահանդէսը մեզի յայտ կուտայ թէ մեծաւոր ապագայի մէջ, սինֆոնիք մեծ գործերու արտադրու-թեամբ՝ ան պիտի արժանանայ մեծ համբաւի մը»։

Թերթը խօսելով նաեւ Օր. Ղա-զարոսեանի մասին կը շարունակէ.

— «Գեղեցիկ մեքենականութեամբ մը այս դաշնակահարուհին նուագեց Գախի concertoն։ Ճարտար խաղար-կութեան մը կը միացնէ նաեւ տպա-ւորիչ եւ երաժշտականօրէն վստահ հասկացողութեան մը ապացոյցը։ Պարթեւեանի Իրիկնամուտին մէջ ալ իր դաշնակի բաժինը կատարեց շատ մտացի եւ զուսպ ձեւով։

Անկեղծօրէն շնորհաւորենք Լազար Լէվիի այս փայլուն աշակերտուհին»։

Խօսելով քիչ մըն ալ երգիչ Ցիմմէր-մանի մասին, կ'եզրակացնէ.

— «Շուպէրթի մեղեդիներուն մէջ ան ի յայտ բերաւ շատ մեծ ճաշակ եւ հասկացողութիւն։ Արդարեւ ո՞վ կը-նայ լաւագոյնս արտայայտել Աւս-տրիացի այս հեղինակին գործերը՝ քան Վիէննացի, նոյն խմորէն պատ-կանող երգիչ մը։ Ներկաներու խան-դավառութեան վրայ Ցիմմէրման ըն-տիպուեցաւ յայտագրէն դուրս կը-տոր մըն ալ երգել»։

գիտեմ, ոչինչ...

Մ.— (Արագօրէն) Դուն ինծմէ յա-փշտակեցիր մարդուն ձայնը։ Ան ինչ որ միշտ ինծ հետ կը տանէի, առիր զայն ու անմահացուցիր։ Ես այլ եւս ոչինչ չեմ ամբողջ մարդուն։ Իր ձայ-նը, կախարդուած մեղրամոմէ բոլո-րակի վրայ, յաւիտենապէս պիտի ապրի։ Ի՞նչ բան կը պակսէր քեզի։

Է.— Կարելի՞ էր միթէ։ Ես միայն կեանքի մասին մտածած եմ։ Կարելի՞ էր շեղմել եւ քեզ։ Ապաւէ բայց մը, պիտի մտածեմ։ Աշխատանոց պիտի երթամ Գիտի փորձեմ։ Ա՜հ, այս, ես երբեք չէի մտածած քեզի յաղթելու մասին...։

Մ.— Մի՛ եկեր։ Շատ ուշ է այլ եւս։ Երջանիկ եմ որ շատ ուշ է։ Դուն այլ եւս ոչինչ պիտի ընես։ Կանգնած եմ վիրեւդ ու ձեռքի շարժումով մը սլա-ցի մարիս կեանքդ։ Որքա՜ն երջա-նիկ եմ, որ յաղթեցի այս անգամ։ Մահը յաղթեց խոխոցին։ Ի՞նչ յաղ-թանակ կը փախնայի, բայց, այլ եւս չեմ փախնար։ Եկայ ճիշդ ատենին։ Դուն խոնջած ես ու հեռու ես աշխա-տանոցէդ. դուն իմ իշխանութեանս տակ ես.

Է.— Պիտի երթամ

Մ.— Մի՛ եկեր։

Է.— Մարդկութիւնը թերեւս մէկ հատիկ գործ եւս կը սպասէ ինծմէ։

Ադամ ձգէ զիս։

Մ.— Ո՛չ։ Հիմա շատ ուշ է այլեւս։ Ես կը դողայի սարսափէս թէ դուն աւելի առաջ մտածեր ես իմ մասիս։ Հիմա վերասին ունեմ եմ։ Բաւական է որքան ապրեցար.

Է.— Սպասէ ... բայց մըն ալ...

Մ.— (Ցած) Մեծագոյն գործը կա-տարուած է։ Հէ՛յ, զո՛ւք, կրնաք ալ-նարին մօտենալ։ Մահը յաղթեց է-տիսընի։ Բայց ձեզմէ միայն ա՛ն կը-նար պարտութեան մատնել մահը։

Բժիշկը.— Ան մեռաւ։ Գնաց՝ հան-դարտ ու անաղմուկ։

Ձայն մը.— Խոխոցը մեռա՞ծ Սարսափելի՜ բան...

Ուրիշ ձայն մը.— Ա՛խ, անզարծա-րէն մեկնեցաւ ,ան մեռած է, մեռա՜ծ։

Ձայն մը.— Կարծես կը նիրհէ։ Զի՞ քնանար արդեօք։ Տօքթօր, լաւ նա-յէ, քնացած չըլլա՞յ։

Բժիշկը.— Ո՛չ, մեռած է։ Բայց ան մեռաւ հանդարտօրէն. չպայքարեցաւ մահուան հետ, ու այդ է պատճառը որ քնացածի երեւոյթ ունի։

Ուրիշ ձայն մը.— Ինչո՞ւ մեկնեցաւ, ինչո՞ւ մեկնեցաւ։

ՄԱՀ.— Մի՛ լաք, միամիտներ։ Դուք անոր պիտի հանդիպիք ամէն մէկ քայլափոխի Աշխարհի բոլոր ճամբաներուն վրայ, ուր ոտք պիտի կոխէք, պիտի տեսնէք զայն։ Ամէն, ամէն տեղ է Էտիսընը։ Անոր նման ոչ մէկ մարդ այսպէս անմահ է եղած։ Երբե՛ք։ Անիկա բոլոր ն'ա եմ, Մա-հը։ Որքան թէւատօրէն ու որքան անփառունակ յաղթանակեցի ես։ Եթէ կ'ուզէք լսել անոր անկենդան մարմ-նին վրայ՝ եթէ ձեզի հետ է մնացած իր հոգին։ Կը լսէ՞ք գործիքներու թա-փահարումը։ Կը լսէ՞ք ձայնալարը։ Էտիսընը կը խօսի՛։ Մի՛ լաք։ Այս մարդը մեռած չէ՛։

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ԾՐԱԳՐԻ ԵՒ ՏՈՔԹ. Լ. ՏԱՂԼԵԱՆԻ ՑԱ-ՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(18րդ ՆԻՍՏ, 10 ՅՈՒԼԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

Դատաւոր Քորրիկըն թերեւս այս թախումներուն իբր արդիւնք փութա-ցուց տալ դադար մը։ Երդուեալները դուրս ելան։ Իսկ Գէնթըն, Շերիտըն, օգնական Քէյն, Արմէն Մեղրունի, Սեդ. Բախտիկեան եւ դրսէն հրաւիր-ուած Տոքթ. Լեւոն Տաղլեան պահ մը խորհրդակցեցան պաշտպան կողմի սեղանին առջեւ, որուն մէկ մասին շուրջը բոլորուած կը նստին ամբաս-տանեալ ինը ընկերները։ Բացայայ-տօրէն խորհրդակցութիւնը տեղի կ'ու-նենար դատախազ Քամինսկիի մու-ծած եւ Հ. Յ. Դ. վերագրուած «ծը-րագիրն»ի շուրջ։ Երբ ժամը 10.40 հա-սաւ, դատաւորը ներս եկաւ եւ երդ-ուեալները դրսէն հրաւիրուեցան ի-րենց տեղերը։ Տոքթ. Լ. Տաղլեան Գ. Գէնթընի թելադրութեամբ ելաւ դուրս, որպէսզի իբր վկայ յետոյ գը-րաւէ աթոռը.

Երբ ատեանը սաստեց իր օրինա-կան ձեւը, Գ. Շերիտըն յայտնեց թէ Գ. Քամինսկի իբր փաստաթուղթ ներ-մուծել ուզած է Հ. Յ. Դ. վերագր-ուած ծրագիրը, որ կողք չունի, թը-ւական չունի եւ հետեւաբար չի կը-նար վաւերական նկատել։

Գ. Քամինսկի հարցաքննելով ընկ. Բախտիկեանը առաջարկեց կարդալ անկողք ծրագրին առաջին վերնագի-րը ու պարբերութիւն մը։ Ընկեր մօ-կան կարդաց եւ թարգմանեց առա-ջին պարբերութիւնը, ապա աւելցուց.

— Իմ Ամերիկա գտնուած ամ-բողջ ժամանակիս ընթացքին ես եր-բեք տեսած չեմ այսպիսի ծրագիր-կանոնագիր մը։

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ Հ. Յ. Դ. ԾՐԱԳՐԻ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆԻՆ

Հակառակ Գ. Շերիտընի կրկնակի առարկութեանց, որոնց համաձայն չդտնուեցաւ դատաւոր Քորրիկըն, դատախազ Գ. Քամինսկի երդուեալ-ներուն զանելով սկսաւ կարդալ ըն-թացրօրէն 1925ին ժընեւ տպագր-ուած Հ. Յ. Դ. ծրագրի ներածական մասին անգլիերէն թարգմանութիւ-նը, որուն մէկ օրինակը ի ձեռին ու-նէր Գ. Շերիտըն եւ կը հետեւէր ըն-թերցանութեան, երբեմն ընելով կա-րեւոր ուղղումներ, ինչպէս Էվոլուշըն (յեղաշրջում) բառը, զոր անշուշտ սխալմամբ րէվոլիուշըն կարդաց դա-տախազը եւ սակայն կարեւոր էր իս-կոյն ուղղել։

Գ. Քամինսկի երկու էջ կարդալէ ետք յոգնեցաւ եւ հրաւիրեց Գ. Քա-հէնը շարունակել ընթերցումը։ Այս վերջինն ալ պահ մը ետք յոգնելով տուաւ Գ. Քամինսկիի, շարունակելու ընթերցումը։ Դատաւորը անմիջապէս բացագանչեց. «Ու ենթադրօրէն ա-տիկա Դաշնակներու ծրագիրն է (քօնսփիրուշըն)»։ Արդէն ընթերցու-մի միջոցին Գ. Քամինսկի անդրա-դարձած էր իր սխալին եւ կ'ուզէր դադրեցնել ընթերցումը, բայց Գ.Շե-րիտըն նկատեց.«Քանի որ դուն սկսար հիմա շարունակէ եւ վերջացուր»։ Բայց դատաւոր Քորրիկընի յիշեալ նը-կատողութեան ի լուր, իսկոյն ոտքի կանգնեցաւ եւ բսաւ. «Տէր դատաւոր, ձեր այդ նկատողութիւնը Հ. Յ. Դ. ծրագրի մասին նախապաշարում կ'ա-ռաջացնէ, արդէն ես կանխաւ եւ ըն-թերցումի միջոցին ըսի թէ ատիկա նախաբան մըն է եւ ոչ ծրագիր (քօնսփիրուշըն), հիմա կ'առարկեմ ձեր դիմային արտայայտութեանց եւ ը-րած նկատողութեան դէմ։ Ես ունիմ ծրագիր-կանոնագիր մը, զոր կրնայ կարդալ Գ. դատախազը եթէ այս Ա-տեանը ուզէ»։

Եւ շարունակեց դատախազը իր ըն-թերցումը, մինչեւ որ աւարտեցաւ։ Ընթերցումի ատեն ծիւրին ուշի ու-շով կ'ունկնդրէր խորագոյնիւր պար-բերութեանը, թէպէտ այդ միջոցին դատաւոր Քորրիկըն քանիցս իր առջեւ բացաւ Տիը Նիւ Եորք Լօ Ճըրնըլը։

Դատաւոր.— Ատիկա աւելի փլաթ-ֆորմ է։

Շերիտըն.— Ես ծրագիրը կը ներ-կայացնեմ։

Ժամը ճիշդ 11.30 էր երբ աւարտե-ցաւ ընթերցումը։

Քամինսկի.— Ասիկա Դաշնակ կու-սակցութեան ընկերվարական յայ-տարարութիւնն է։

Շերիտըն.— Ցիտակ չէ քննադա-տել այդ ծրագիրը որ կազմուած է օտար երկրի մը մէջ։ Հոն ալ կրնան մեր երկրի մէջ կազմուած ծրագիր-ներն առնել եւ քննադատել։ Ես ունիմ Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի ծրագիր-կա-նոնագիրը։

Այս վիճաբանութեանց ընթացքին ընկեր Բախտիկեան աթոռին վրայ նստած կը լսէր կողմերու նկատո-ղութիւնները։ Գ. Քամինսկի դառնա-լով անոր.

— Հիմա ձեր իսկ ներկայացուցած կանոնագրին մէջ հատուած մը կայ ուր կ'ըսէ թէ վերին մարմնի պատ-կանող անհատ մը չի կրնար պատ-ժուիլ ստորադաս մարմնի մը կողմէ, կրնա՞ս բացատրել ատոր նշանակու-թիւնը

Կը նշանակէ թէ ով որ վերին մարմնի մը կ'անդամակցի, չի կրնար պատժուիլ վարի մարմնի մը կողմէ։

Գ. Քամինսկի լրիւ գոհացում չս-տացաւ այս պատասխանէն եւ քա-նիցս կրկնեց զայն այլազան ձեւերով։

— Դաշնակցութեան նպատակը չէ՞ Հայաստանը փրկել սովետ բէժիմէն։

— Ճիշդ այդպէս։

— Կեդր. Կոմիտէն հրահանգ չէ՞ ստանար Փարիզի Կեդրոնէն։

= Այո։

— Ձեր կանոնագրին մէջ խօսք կայ շրջաբերականներու մասին, այդ շը-ջաբերականները կոմիտէներու դրկը-ւելէ ետք ո՞ւր է ընջուին թէ ետ, դրկուին։

= Ետ կը դրկուին Կ.Կ.ին։

— Եւ դուն կ'ըսե՞ս թէ Դաշնակ-ցութիւնը գաղտնի կազմակերպու-թիւն չէ։

= Ես տակաւին կը պնդեմ թէ Դաշնակցութիւնը գաղտնի կազմա-կերպութիւն չէ Ամերիկայի մէջ։

— Կեդր. Կոմիտէն կը ներկայա-ցնէ՞ Ամերիկայի բոլոր կոմիտէներու գործադիր իշխանութիւնը (կը կար-դայ կանոնագրէն հատուած մը)։

= Այո։

— Հոս «գաղտնիք»ի մասին խօսք կայ, մինչ դուն կ'ըսես թէ Դաշնակ-ցութիւնը գաղտնի կազմակերպու-թիւն չէ եւ ա՞յդ է քու պատասխանդ։

= Այո։

— Լէյլէկեանի հետ կապ կը պա-հէի՞ր քարտուղար եղած ատենդ։

= Ես քարտուղար էի 1920—22 թը-ւականին։

— Օ՛, օ՛, 1920–22ին...

Վկայի աթոռին քով կանչուեցաւ պաշտօնական թարգման Գ. Թէքաթ-լեան, որուն յանձնուելով Գ. Շերի-տընի կողմէ մուծուած ծրագիրը, խնդրուեցաւ իրմէ որ անգլիերէնի թարգմանէ զայն։ Գ. Թէքաթլեան ծրագիր բառը թարգմանեց փրօկրամ, մինչ պաշտպան կողմի թարգմանու-թեան մէջ քօնսփիրուշըն էնտ էյմս ներկայացուած էր։

Ապա Գ. Շերիտըն ընկ. Բախտիկ-եանի կարգ մը հարցումներ ըրաւ ծը-րագիր-կանոնագրի մասին եւ վեր-ջացուց սա հարցումով.

— Դուն Դաշնակ ես եւ Գ. Քամինս-կիի մուծած ծրագիրը տեսա՞ծ ես երբեք։

= 26 տարիէ ի վեր Դաշնակ եմ, 23 տարի ալ կը գտնուիմ Ամերիկա, բայց այդպիսի ծրագիր երբեք տե-սած չեմ

Հոս աւարտեցաւ վկային քննութիւ-նը եւ իջաւ աթոռէն։ Դատաւոր, դա-տախազ եւ պաշտպան կողմը խօսք ու-նեցան վաւերական ծրագիր-կանո-նագրի պաշտօնական թարգմանու-թեան մասին։ Ընկ. Արմէն Մեղրունի ըսաւ դատաւորին թէ «հայերէն ծը-րագիր բառը լայն իմաստով կը նշա-նակէ անգլիերէն քօնսփիրուշըն»։

Կարճ դադար մը։

ԸՆԿ. ՏՈՔԹ. ԼԵՒՈՆ ՏԱՂԼԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամը կէսօր, 12.08 էր, երբ վկայի աթոռը կանչուեցաւ ընկ. Տոքթ. Լե-ւոն Տաղլեան, որ յատկապէս եկած էր Պոսթընէն։ Գ. Շերիտընի հար-ցումներուն տուաւ հետեւեալ պա-տասխանները։

— Դուն բժի՞շկ ես։

— Ատամնաբոյժ եմ։

— Քանի՞ տարեկան ես։

40 տարեկան։

— Հարվըրտի մէջ ուսուցի՞չ ես (ինսթրըքթըր)։ = Այո։

— Ո՞ւր աւարտած ես ատամնաբու-ժական ուսումդ։

= Հարվըրտ համալսարանը։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր ուսուցիչ ես Հարվըրտի մէջ։

= Աւելի քան 4 տարիէ ի վեր։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր անդա-մն ես Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի Մէկ տարի

— Քանի՞ տարի է Ամերիկա ես։

— 13 տարի։

— Հայերէն ծրագիր բառը անգլիե-րէն քօնսփիրուշըն բառին համար-մէ՞ք է

Չեմ գիտեր անգլիերէն ճիշդ բառ մը որ համապատասխանէ հայերէն ծրագիր բառին, որ կը նշանակէ փը-լաթֆօրմ (նուազագոյն պահանջներ), ներածութիւն եւ նպատակ միասին։

— Ծրագրէն զատ դուք ունի՞ք ու-րիշ կանոնագրութիւն մը։

= Այո, ունինք մեր կանոնագիրը (պայ լօս)։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Դաշնակ ես։

= 24 տարիէ ի վեր։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Ամերիկա եմ ըսիր։ = 23 տարի։

— Այս ամբողջ ժամանակամիջոցին Դաշնակցութեան մէջ տեղոր յանձ կամ իմացա՞ծ ես։ = Երբեք։

— Ի՞նչ է Դաշնակցութեան նպա-տակը։

— Ազատագրել Հայաստանը թրքա-կան լուծէն։

Շերիտըն.— Վկան ձերն է Գ. Քա-մինսկի։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏՈՔԹ. ՏԱՂԼԵԱՆ

— Թրքական լուծէն ետք ձեր վե-րաբերումը փոխադրեցիք սովետ Հա-յաստան չէ՞։

— Մենք արդէն հոն էինք։

— Թրքական Հայաստանի խնդի-րը ունի՞ք դեռ։

Ատկէ հրաժարած չենք։

— Ի՞նչ կը նշանակէ Դաշնակցու-թեան զինանշանին սուրը։

= Խորհրդանիշ է ուժի։

— Եթէ ըսեմ որ ուրիշ Դաշնակ մը վկայեց թէ այդ սուրը կը նշանակէ կիներն ու աղջիկները, երեւոյթներն ու ինչքերը պաշտպանել, նոյն կար-ծիքը պիտի պահե՞ս։

Նորէն ուժի խորհրդանիշ կ'ըսեմ։

— Կը ճանչնա՞ք Հ. Յ. Դ. Փարի-զի կեդրոնը։ = Այո։

— Ի՞նչ կը ներկայացնէ Կեդր. Կո-միտէն.

= Կը ներկայացնէ Ամերիկայի շր-ջանի բոլոր կոմիտէները։

— Ի՞նչ է Կ.Կ.ի դերը։

= Հսկել կոմիտէներու գործունէու-թեան վրայ եւ փոխադարձ կապ պահ-պանել կազմակերպական գործերու մէջ։

— Ձեր կանոնագրի համաձայն շը-ջաբերականները ետ պիտի վերադար-ձուին կոմիտէներու մէջ՝ ընթերցու-մէ ետք, ուրիշ ի՞նչ բաներ պէտք է վերադարձուին.

— Ուրիշ բան չկայ։

— Հապա թղթակցութիւննե՞րը։

= Անոնք ոչ։

(Շար.)

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴՐԱՍԵՆԵԱԿԷՆ

ՍԻՍԼԻԱԹՐԷ, Ն. Եզաճեան.— Ձեր նամակին պատասխանած ենք աւելի քան մէկ ամիս առաջ։

ՓԼԻՏԱ, Անշէն Որբուկ.— Վարդան չավուշ իր գրութիւնը յանձնած ատեն ձեր հասցէն տուաւ, ուղղակի գրելու համար։

Վիէն, Հայր. Միութիւն եղգատի —Ձեր ուզած հասցէն՝ Առաջնորդա-րան Հայոց, Թաւրիզ։

Դաշը սարքուած էր ամիսներ առաջ

Բանտարկեալ դաւադիրները, որոնք պիտի դատուին երկուշաբթի օր, ակսած են խոստովանութիւններ ընել: Տոլֆուսի բուն սպանիչը կը համարուի նախկին զինուոր մը, Օթթօ Փանէթթա, 35 տարեկան: Երկուշաբթի օր առաջին անգամ պիտի դատուին 30 գլխաւոր ամբաստանեալներ, որոնց բոլորին ալ կը սպառնայ մահապատիժ: Հազարաւոր հիթլէրականներ ալ կարգի կը սպասեն, դատուելու համար:

Գլխաւոր ամբաստանեալները կը խոստովանին թէ դաւադրութիւնը սարքուած էր ամիսներ առաջ: Անոնց ռազմանիւթ հաւաքուած էր եւ ամէն կարգադրութիւն եղած էր, բայց վերջին պահուն ձախողեցան. Շարժման ղեկավարն է Կարլ Հոլցվէպէր, նախկին յիսնապետ մը, որ իր յոյսը դրած էր զօրամասերու վրայ: Վճռական պահուն, գերմանական զէնքերով զինուած նացիներ պիտի տապալէին իշխանութիւնը [illegible] խայէս մթերուած էին Վիեննայի շրջակաները [illegible] կանութեան վրայ: Դաւադիրները համախմբ[illegible] հաղան համազգեստները եւ ինքնաշարժներ[illegible] ոփ վարչապետարան: Ուրիշ կառքեր ա[illegible] թով: Մնացեալը յայտնի է:

** Ամբողջ Աւստրիան սուգի մէջ է այսօր, Տ[illegible] աօթիւ: Բոլոր եկեղեցիներու կոչնակները [illegible] պիտի պարզուին, մոմեր պիտի վառին պատուհաններուն եւ կրակներ՝ լեռներու վրայ: Յուլիս 25ի դէպքէն ի վեր, քաղաքը ամայացած եւ թախծոտ երեւոյթ մը ունի: Փչաթեւերու ցանցեր կազմուած են անթիւ կայաններ շուրջը, պատերազմական նախապատրաստութեան մօտ, եւ բոլոր փողոցներուն մէջ սաղաւարտակիր ոստիկաններ խիստ հսկողութիւն կը կատարեն, կայծ ու զատրաստ յարձակելու:

** Վերջին յուրերու համաձայն, արդէն իսկ 2—300 հոգի սպանուած են պատանիներու մէջ, կռիւներու [illegible]:

Մարաջախտ Լիօթէ մեռաւ

Հաղորդուեցաւ եւ [illegible] խորունկ յարգանքով մը ցուցանեց յետոյ. ուրբաթ օր մեռաւ մարաջախտ Լիօթէ, որ ծանօթ է իբրեւ «Ափրիկեցին», իր ամէնէն գործօն աշխատանքը նուիրած ըլլալով Մարոքի նը – րտիժան: Ծնած էր 1854ին, ազնուապետական ընտանիքէ մը: Նախապէս արքայական էր, ծառայած ըլլալով Նափոլէոն Գ.ի շրջանին, բայց հետզհետէ դարձաւ հանրապետական: Ծառայած է Ալժերիոյ մէջ 1880 – 82ին, եւ 1907ին, Հնդկաչինի եւ Մատակասքարի մէջ, եղած է հրամանատար եւ 1912ին փոխադրուած Մարոք՝ իբրեւ մարզպան. պաշտօն մը որ հաւասար էր վեհապետի մը իշխանութեան: Այստեղ էր որ շինեց իր համբաւը. 1916ին եղաւ պատերազմական նախարար՝, բայց իր խառնուածքը չէր յարմարեր խորհրդարանական դրութեան: 1917ին, երբ նոր կը խօսէր Երեսփ. ժողովին մէջ, առաջին դիտողութեան առաւ քայլեց եւ նոր կէս ձգելով հրաժարեցաւ: 1923–24ին նորէն Մարոք ղրկուեցաւ, զսպելու համար ապստամբութիւնը:

Համեցուցեալ միեւնոյն ատեն հեղինակ էր զինուորական երկերու եւ ակադեմական: 1891ին էր որ շինեց հեղինակի համբաւը, անստորագիր ուսումնասիրութիւն մը հրատարակելով պարբերականի մը մէջ: Մեծ պատուոյ հանեց այդ յօդուածը, — «Սպային ընկերային դերը» — որովհետեւ Լիօթէ առաջարկ կանչելով երիտասարդութիւնը, կ'ըսէր թէ սպան յաւագոյն տարրն է քաղաքացիական կեանքը վարելու եւ ազգը առաջնորդելու:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Ուրբաթ օր հեծելանուորդները կտրեցին Լա – Ռօշէլ – Նանթ հանգրուանը: Այս անգամ մրցումը երկու մասի բաժնուած էր, առաջինը՝ Լա – Ռօշէլ – Սիւր Եօն, ուր հեծելանուորդները պիտի մեկնէին խմբովին, իսկ երկրորդ՝ Սիւր – Եօն – Նանթ զատ – զատ: Առաջինին բոլոր հեծելանուորդները միասին հասան – յով, առաջին հանդիսացաւ Ֆրանսացի Ռընէ լը Կրէվէզ, իսկ երկրորդ նոյնպէս Ֆրանսացի Փռնաւէ:

Երկրորդ մրցումը որ ժամացոյցով արագ ընելու յանձնարարուած էր շատ հետաքրքրական եղած է, որովհետեւ մրցորդները շատ վայրկեան տարբերութեամբ մեկնած են: Այս հանգրուանին երկայնութիւնն էր 90 քիլոմեթր: Առաջին հանդիսացաւ Անթոնէն Մաներ 90 քիլոմեթր ճամբան կտրելով 2 ժամ 32 վայրկ. 5 երկվայրկ. (ժամական 35 քիլոմեթր 685), երկրորդ՝ Ռօժէ Լափէպի, երրորդ գերմանացի Կէյեր, չորրորդ՝ պելճիքացի Մաէս, հինգերորդ՝ իտալացի Մարթանօ: Այս վերջինը առաջինէն 8 վայրկեան տարբերութեամբ հասաւ, այնպէս որ այլեւս վերջնական յաղթանակը կը տանի Անթոնէն Մաներ, որովհետեւ ընդհ. դասաւորման մէջ իրենց տարբերութիւնն է 26 վայրկեան: Իսկ Վիէթթօ որ երրորդ կարգն է անցած, եղաւ չորրորդ՝ որովհետեւ 9 վայրկեան ուշ հասնելով իր տեղը տուաւ Լափէպիի:

Հեծելանուորդները երէկ շաբաթ պիտի կտրէին Նանթ – Քան (275 քիլոմեթր) Իսկ այսօր՝ կիրակի տեղի կ'ունենայ վերջին մրցումը Քան – Փարիզ (221 քիլոմեթր), ուր իրենց վերջին կայանը պիտի ըլլայ Փարք տէ Փրէնս:

ՏԱՔԷՆ ՄԵՌՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ, Մ. Նահանգներու մէջ, հասա ծէ 1268ի, ինչ որ չէր տեսնուած տարիներէ ի վեր:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ (Hay-Pouj)

Ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

Տնօրէն – խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ (ՏՕՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ)

Առաջին թիւը, 24 մեծադիր էջ լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին: Եւ այնուհետեւ՝ ամէն ամիս կանոնաւորաբար:

Տարին 3 անգամ 24 էջ, մնացեալ թիւերը 16 էջ, — տարեկան հաւաքածոն՝ 216 էջնոց հատոր մը:

≡ "ՀԱՅ-ԲՈՅԺ,,ը ձեր ՏԱՆ ԲԺԻՇԿՆ է ≡

Բաժանորդագրուեցէք այժմէն

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 Ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 Ֆր.:

Բաժինեգին, յօդուած եւ թղթակցութիւն ղրկել Տոքթ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆի.

17, Rue Dameame, 17 Paris.

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

«ՍԻՓԱՆ» Երգչախումբէն յիշատակ մը երգասէր հայ [illegible] Հրապարակ ելած եւ կը ծախուին «Ալֆիսի» կողմէ [illegible] գեօղ ձայնագիր եւ «Հօյ» ու վարդանս տիպը՝ 12 Ֆ. անք համար: Դիմել՝ Արթինեանի, 26 rue Lesage, Paris 20, և [illegible] տուզար՝ Ն. Յակոբեանի՝ 9bis rue Mme Curie Bagneux (Seine).

Salle Réfrigérée. Շարունակական ներկայացում ժամը 14էն մինչեւ գիշերուան ժամը 1ը:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13e)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 31 Juillet 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2560

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓՇՈՒՐ_ՓՇՈՒՐ ԿԸ ՔԱԿՈՒԻՆ...

Կրնա՞ք համրել ներքին կազմալուծման փաստերը...

Քանի մը անգամ յիշեցուցինք Հայր. Միութեանց պարագան:

Տարիներով զսպուած խլրտումները յանգեցան խոշոր հերձումներու, մասնաւորապէս Մ. Նահանգներուն մէջ:

Կարմիր – կանանչ դաւադիրներ բոյն դնելով ամէնէն ամուր Միութիւններու ծոցին մէջ, այս տարի նետեցին իրենց դիմակները ու չէզոքացուցին «հակահայաստանեան» տարրերը: Այսինքն Միութեանց եթէ ոչ հիմնադիրները, գէթ ամէնէն գործօն եւ նըւիրեալ անդամները:

Ահա վերջին իրողութիւնը,— պառակտում Բղիի Հայր. Միութեան մէջ եւ ստեղծում նոր ընկերակցութեան մը:

Տարակոյս չկայ որ այս «չերտաւորումը» պիտի վարակէ նաեւ ուրիշ գաղութներ, մասնաւորապէս Ֆրանսան: Արդէն կասկածելի համր կուգան Մարսէյլէն, Լիոնէն, Վալանսէն, Տէսինէն:

Բայց միայն Հայր. Միութիւննե՞րն են որ տագնապի մատնուեր են:

Միայն անո՞նց մէջ է որ հեթանոսի եւ հաւատացեալի վէճեր կը մղուին, փշուր-փշուր քակելով կազմակերպութեանց հիմերը:

Եթէ Հայր. Միութեանց անունն եղած է իբրեւ անմխարան, գոնէ առո՞ղջ են միւսները,— այն բազմազան կազմակերպութիւնները որ կը յաւակնին դեր մը կատարել գաղութներու ինքնապաշտպանութեան ճակատին վրայ:

Դժբախտաբար ոչ: Եւ ոչ՝ ամէն ուղղութեամբ: Մարզականէն – մարտականէն մինչեւ կրթականն ու պատանեկանը:

Այսպէս, ունինք Հ. Մ. Ը. Մ.ի նոր տագնապ մը:

Մէկդի դնելով մանրամասնութիւնները, երկու բառով ըսենք թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի «Փարիզի մասնաճիւղ» կոչուած խմբակցութիւնը ըմբոստանալով կեդրոնին դէմ, ինքն իր գլխուն... ֆութպոլ կը խաղայ: (Փոխաբերաբար):

Այս առթիւ, կնիք մըն ալ շինած է, անդամներ կը հաւաքէ եւ թղթոններ գրել կուտայ: (Հատ մըն ալ մենք ստացանք, — ճաշի հրաւէրի մը հետ...):

Մի պահանջէք որ բացատրենք այս պառակտումին պատճառները: Հարցուցէք, միայն, թէ երբ խումբ մը անդամներ կ'ըմբոստանան կազմակերպութեան մը վարչութեան եւ ժողովներուն դէմ, եւ իրենց գլուխը կ'առնեն կ'երթան, այլ եւս իրաւունք ունի՞ն գործածելու այդ միութեան անունն ու կնիքը:

Ո՞ւր կը հասնի Հ. Մ. Ը. Մ.ը, եթէ ամէն դժգոհ խմբապետ կամ խմբակ ինք իր գլխուն անկախութիւն հռչակէ, իբրեւ միակ «օրինաւոր ժառանգորդը»:

Տարիներ առաջ ալ, թեւ մը բաժնուելով այս Միութեան ծոցէն, հիմնեց Հ.Մ.Մ.ը: Ցետոյ տեսանք Հայ Արիներու անջատումը, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր, հակառակ միացման բոլոր ճիգերուն:

Նոյն պատմութիւնը՝ մարտական գետնի վրայ:

Միայն Փարիզի մէջ, ճիշդ չորս Միութիւններ ասպարէզ նետուած են, իբրեւ նախկին պատերազմիկներ, մարտիկներ, ոստիներ կամ կամաւորներ:

Մարսէյլն ալ ունի լեգէոնականներու Միութիւն մը:

Նոյն առաջադրութեամբ եւ տարբեր անուններով խմբակցութիւններ ձայն կուտան Պուքրէշէն, Աթէնքէն, Եգիպտոսէն, Ամերիկայէն:

Ուրեմն, հայկական աւանդութիւնը կը շարունակուի նա՛եւ այս ճակատին վրայ,— կեդրոնախոյս ձգտում, այս կամ այն պատրուակով:

Յիշէ՞նք, տակաւին, պառակտումները երիտասարդական եւ կրթական ճակատներու վրայ: Անվերջ «Ուսումնասիրաց»ները, «Կրթասիրաց»ները, լսարանականները: Նոյն իսկ ազգբեան սեբուհի հերձումը՝ անջատ գլուխներով եւ անուններով: Եւ «Տիկնանց» ճակատները, միեւնոյն հոգերով, բայց կռնակ դարձուցած իրարու...

Արդ, ի՞նչպէս կը յաւակնինք ապահովել գաղութներու ինքնապաշտպանութիւնը, երբ այսպէս փշուր-փշուր կը քակուին, անջատ եւ անզօր մասերու կը բաժնուին անոր բազմաթիւ թեւերը:

Ի՞նչպէս կրնանք զօրացնել մեր դիմադրական կորովը — քանի որ դիմանալու պայքար է — երբ իրար չենք հասկնար ամէնէն տարրական բաներուն մէջ:

Երբ այս եւ այն նահանգի, քաղաքի եւ գիւղի մնացորդներն անգամ կ'անջատուին եւ նոր միութիւններ կը կազմեն,

Երբ 50–100 հոգի հաւաքողը մարզական Միութիւն կը հաստատէ,

Երբ այս ու այն ռազմաճակատէն ողջ մնացող «նախկին»ներ ալ իսկ իրարու կը հակառակին,

Կազմակերպութիւն, վերակազմութիւն, ուժերու եւ ճիգերու կեդրոնացում եւ բազմապատկութի՞ւ՞ն է որ տեղի կ'ունենայ, թէ կազմալուծում: Մէկ խօսքով՝ արշաւ դէպի անստուգութիւն:

Ամէն անգամ որ ուշադրութեան կը յանձնենք այս վրդովիչ երեւոյթը— բուն բառով՝ խեղագարութիւն— մարդիկ պատասխանատուութիւնը կը նետեն կուսակցութեանց, եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան վրայ:

Կը կարծենք թէ համը փախաւ այս յանկերգին:

Ո՞ր եւ է Միութիւն երբ չի կրնար կարգի դնել իր տունը, երբ չունի հիմնական դաւանանք եւ նուիրեալ գործունէութիւն, միշտ ալ պատրուակներ պիտի փնտռէ:

Արդ, պատրուակները, քմայքներն ու պերճանքները չեն կրնար աւելի ծանր կշռել, քան գաղութներու ներկայ վիճակը, որ կատարեալ ողբերգութիւն է:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆՅՍՏՈՅՑ ՎԻՃԱԿ ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՎԱԽ՝ ՆՈՐ ԴԱՒԵՐԷ ԵՒ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐԷ

Կիրակի օր կէսին ամենախիստ հսկողութեան տակ առնուեցան Վիեննայի հանրային հաստատութիւնները, լուր առնուած ըլլալով թէ նոր դաւադրութիւն մը սարքուած է, այս անգամ հայրենասէրներու կազմակերպութեան կողմէ: Կրթական նախարար Քիւրթ Շուշնիկ, որ միապետական հակումներ ունի, առժամեայ վարչապետ նշանակուեցաւ, իշխան Շթարէմպէրկ՝ փոխ – վարչապետ, իսկ Հայտրապետ Ֆէյ՝ ներքին նախարար: Դաւադրութեան վրոյցները հաստատուեցան, բայց կացութիւնը անստոյգ է միշտ, եւ այս պատճառով իտալական կառավարութիւնը որոշած է չհեռացնել սահմանին վրայ համախմբուած զինուորները:

Գաւառներու մէջ ալ ծանր է կացութիւնը, թէեւ կռիւները հետզհետէ կը դադրին: Բազմաթիւ նացիներ յուսահատական դիմադրութիւն մը կը փորձեն: Գերմանա-Աւստրիական սահմանը նորէն փակուած է: Հունգարական կառավարութիւնն ալ փակած է ճամբաները, որպէսզի ըմբոստները իր երկիրը չապաստանին: Հունգարիա զօրք համախմբած չէ առ այժմ, եւ կը գոհանայ ոստիկանութեան ուժերով: Խիստ միջոցներ ձեռք առած է նաեւ Եուկոսլաւիա:

Աւստրիոյ հանրապետութեան նախագահը գլուխը աջ ու ձախ կը դարնէ, ամուր կառավարութիւն մը հաստատելու համար:

Երէկ, երկուշաբթի, սկսաւ 144 հիթլէրական դաւադիրներուն դատավարութիւնը: Գլխաւորները, 30 հոգի, որոնք սարքած էին վարչապետարանի յարձակումը, պիտի դատուին նորակազմ զինուորական ատեանին առջեւ: Այս ատեանը կը բաղկանայ 30 բարձրաստիճան սպաներէ եւ մէկ քաղաքային դատաւորէ: Միւսները պիտի դատուին ուրիշ ատեանի մը առջեւ: Ամբողջ երկիրը անձկութեամբ կը սպասէ դատավարութեան ելքին:

Կ'ըսուի թէ նոր կառավարութեան առաջին գործը պիտի ըլլայ դիմել Ազգերու Դաշնակցութեան, ճշդելու համար Գերմանիոյ պատասխանատուութիւնը յուլիս 25ի դաւադրութեան մէջ: Տոլֆուս, հանգուցեալ վարչապետը, անգամ յունուարին թղթածրար մը պատրաստած էր, Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացնելու համար, բայց մեծերը յանձնարարեցին յետաձգել:

Մինչ այս մինչ այն, կ'ըսուի թէ մասնաւոր պատուիրակութիւն մը նոր կազմուած է Օթոն իշխանին, առաջարկելու համար Աւստրիոյ գահը: Օրուան գլխաւոր դէմքը, իշխան Շթարէմպէրկ (Հայրենասէրներու կազմակերպութեան նախագահը), համոզուած միապետական է եւ ուժ կուտայ այս շարժման: Այս ձեռնարկը, եթէ յաջողի, կրնայ նոր անակնկալներ պատճառել, որովհետեւ Աւստրիոյ դրացիները, ինչպէս եւ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա բոլորովին հակառակ են Հապսպուրկեան գահակալին վերահաստատման:

** Իտալական եւ գերմանական թերթերը ակիզբէն ի վեր ալքեներ կ'արձակեն իրարու դէմ, Աւստրիոյ դէպքերուն առթիւ: Այս փոխադարձ մենամարտը բուռն ձեւեր առած է քանի մը օրէ ի վեր: Հիթլէրական պաշտօնաթերթը «չփացած տղաքներ» կոչած ըլլալով Իտալիոյ ֆաշականները, իտալական թերթ մը կը գրէ.

— «Այո՛, մենք մանուկներ ենք: Իսկ ի՞նչ են նացիները,— մարդասպաններու եւ միասեռականներու հրոսախումբ մը, ուրիշ ոչինչ»:

* Ուրիշ իտալական թերթ մը բազմաթիւ փաստեր յիշելով, «խաթար – ուած բարոյականի» կը վերագրէ Աւստրիոյ դէմ սարքուած դաւերը: «Իլ Փոփոլօ տի Ռոմա» կը ծաղրէ այն հաւաստիքը թէ Հիթլէր բան մը չէր գիտեր Տոլֆուսի ծրագրեալ սպանութեան մասին: Այս առթիւ, իտալական թերթերը կը փաստարկեն Մուսոլինին որ անմիջապէս կտրուկ միջոցներ ձեռք առաւ, զօրք համախմբելով Աւստրիոյ սահմանին վրայ: Իսկ Պերլինի թերթերը գիտել կուտան,— «Մ՞վ է որ կը միջամտէ Աւստրիոյ ներքին գործերուն: Ի՞նչ պիտի ըսէին մեզի, եթէ մենք այդպիսի միջոցներ ձեռք առնէինք, թնդանօթ մը ուղղելով Աւստրիոյ կուրծքին»:

Տոլֆուսի յուղարկաւորութիւնը

Շաբաթ օր մեծ շուքով կատարուեցաւ սպանեալ վարչապետին յուղարկաւորութիւնը: Եկեղեցական զուգադիպութեամբ մը, յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենար Մեծ Պատերազմի 20ամեակին օրը և Տոլֆուս կը թաղուէր Աւստրիոյ ընդհ. սպայակոյտի նախագահին՝ Զօր. Հէցէնտորֆի քով: Շատ մը թղթակիցներ կը գրեն թէ մէկ միլիոն մարդ կը հետեւէր դագաղին, իսկ ուրիշներ հազիւ 250,000 կը հաշուեն: Դամբանականներ խօսեցան Հանրապետութեան նախագահը, իշխան Շթարէմպէրկ, Վիեննայի արքեպիսկոպոսը եւ ուրիշ բարձրաստիճան անձեր: Արարողութիւնը կատարուեցաւ Ս. Ստեփաննոս մայր-եկեղեցիին մէջ: Ամբողջ քաղաքը ծածկուած էր ծաղիկներով եւ սուգի դրօշներով: Հանրապետութեան նախագահը յիշեց թէ Տոլֆուս մեռաւ ոճրագործներու ձեռքով, թէ ոճիրը ուղղուած էր Աւստրիոյ դէմ եւ Տոլֆուս զոհ գնաց իր հայրենիքին համար: Իսկ իշխան Շթարէմպէրկ ըսաւ.—«Մենք գլուխ պիտի հանենք քու սկսած գործդ: Քու մահդ կեանք տուաւ մեզի: Ինը զինուորական կառքեր կը կրէին ծաղկեպսակները: Տոլֆուս թաղուեցաւ առժամեայ դամբարանի մը մէջ: Երեք ամիս վերջը պիտի փոխադրուի նախկին վարչապետ գեր. Զայփէլի նուիրուած եկեղեցին, անոր քով թաղուելու համար: Հայրենասէրներու ճակատին բոլոր անդամները սուգ պիտի պահեն ամբողջ երեք ամիս: Յուղարկաւորութեան առթիւ, սոփերական խառնակութիւններու կարգին, գնդացիրներ դրուած էին փողոցներու անկիւնները: Թափօրի անցքին վրայ բոլոր պատուհանները փակուած էին: Աւստրիոյ բոլոր կառախումբերը եւ հանրակառքերը ամէն երթեւեկ դադրեցուցին երկու վայրկեանի համար:

«Իրե՛ք չխառնածացնեմ, առի՛ն պիտի հոսէր»

Գ. Էսիօ, արհեստական – ընկերվարականներու նախագահը, կիրակի օր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Էրնի Մոնտոնեվիլին առջեւ, ներքին գործերու մասին: Խօսելով դաշինքի տագնապի մասին, ըսաւ.— Երկու ելք ունէի,— կա՛մ ապալել կառավարութիւնը, եւ կամ գտնել միջոց մը՝ յետաձգելու համար տագնապը մինչեւ արձակուրդ: Գ. Տումէրկ բոլոր քողոքները լուռթեան դատապարտած էր, ինքնահաճ դրէնը հանելով եւ սպառնալով իր հրաժարականը գրել: Ստիպուած էի անմիջապէս որոշում առնել: Կը չափէի մերժումի մը հետեւանքները: Ոչ միայն կը վախնայինք փողոցային ցոյցերէ, այլ եւ հարուածներէ եւ զոհերէ: Ծանր դէպքեր պիտի պատահէին: Ցեսայ չէչանց ազգ. միութեան պահանջը: Ժողովը միաձայնութեամբ իր «Համոզական վստահութիւնը» յայտնեց Գ. Էսիոյի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Յաճախ կը խօսինք անոր մասին, բայց չենք տար բնորոշ սահմանում մը: Չենք ըսեր թէ ո՛րն է հայ զանգուածին մէջ «երիտասարդ» կոչուած դասը:

Մեր մէջ, ամէն ազգի մօտ ընդունուածին պէս չենք կրնար սահմանել այս բառը: Գերմանական «եուկէնտը» չէ, ո՛չ ալ ֆրանսական «ժէօնէս»ը: Մեր ազգային, քաղաքական, ընկերային եւ բուական դիրքն ու համեմատութիւնը այնպէս է որ պէտք ունինք հայ երիտասարդութիւն բառին տակ ընդունելու բացառիկ խաւ մը: Եթէ պէտք ըլլար պիտի կոչէինք, հայ երիտասարդութիւնը =ՆՈՐ-ՀԱՅԵՐ: Այսինքն ո՛չ մէկ խմբի տարիքի, սեռի, կրօնքի եւ նոյնիսկ լեզուի: Եւ նկատի պիտի ունենայինք միմիայն հայկական ոգին, անոր արիական ըմբռնումը, անոր սովորոյթներն ու բարքը:

Ճիշդ է որ 18էն մինչեւ 35 տարեկանը կարելի է երիտասարդ համարել, բայց միթէ՞ այս տարիքէն աւելի կամ պակաս զարուններ հայ կեանքի դաւն մրուրը ճաշակողներ «հայ երիտասարդութեան» կամ «նոր Հայերու» մաս չե՞ն կրնար կազմել:

Մենք ունինք աշխոյժ եւ կենսունակ տարր մը, որուն մէջ միս եւ ոսկոր դարձած է ազգի եւ հայրենիքի անկեղծ նուիրումը:

Մեր ամէնէն զօրաւորն էն շատ գրկանքի դիմացող, տաք – պաղ գլխէն անցած, բայց անվհատ ապրած, իր զոց սորված գրաբարախառն երգերով ներշնչուած եւ ներշնչող հայրենասէրներն են անոնք որ ողջ մնացին ընդհ. պատերազմէն (որմէ առաջ արդէն նորածիլ երիտասարդութիւն մը կը կազմէին):

Տօկուն ինչպէս Արարատը եւ յաւիտենական երիտասարդներ, անոնք եթէ տարիքով մեծ ալ են, տարտղնուած եւ թիւով քիչ, սրտով եւ գործով երիտասարդ են եւ յառաջամարտիկներ:

Ինչ կը վերաբերի տարիքով աւելի փոքր, պատանեկան նոր սերունդին, պէտք է ճշդենք որ Հայը կանուխ կ'արթննայ: Մենք կրնանք բսել 12-14 տարեկան պատանիներ ունինք տուն կը պահեն... Եթէ զարգացում եւ հայ երիտասարդական կեանքի շրջանակ չունին, յանցանքը իրե՞նցն է: Եթէ լաւ հայերէն իսկ չեն կրնար խօսիլ կամ գրել եւ իրենց գտնուած տեղին կամ շրջապատին ձեւը առնելու ստիպուած են, մեղքը իրե՞նցն է:

— Ո՛չ եւ ոչ: Պատասխանատուն երէկուան եւ այսօրուան յաւակնոտ այլ անցնող սերունդն է, որ հարկաւորի մտեցած է ամէն հարցի եւ համապատասխան շրջանակ չէ ստեղծած անոնց համար:

Արդ, ո՞րոնք են ոչ – երիտասարդները.

— Անոնք որ «ուր հաց, անդ կաց» կը հոլովեն անդադար եւ ամէն վիճակէ գոհ կ'ըլլան, մէկ մը այս մէկ մը այն ձեռքը համբուրելով, փոր մը հացի կամ չխըլիկի (fumé) համար: Անոնք որ տասը անուն եւ գոյն կը փոխեն օրուան մէջ եւ ոչ ազգ ունին, ո՛չ հայրենիք: Վերջապէս անոնք որ «ըլլուանթէ»ն են, հոգիով եւ մարմնով:

Ուրեմն, հայ երիտասարդութիւնը այն է որուն համար հայ ժողովուրդն ու հայրենիքը ամէն բանէ վեր են, որ ցեղի ոգին անաղարտ ու բարձր պահելու համար պատրաստ է զոհաբերելու իր կարելին եւ անկարելին:

Ահա այս երիտասարդութեան համար է որ կը խօսուի եւ անոր է ապագան, եթէ գիտնայ ներքնապէս կազմակերպուիլ եւ իր հուժկու ձայնը բարձրացնել, պատնէշին վրայ կանգնելով:

ՍԼԱՔ

ԴԻՄՈՒՄ ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

«Հայրենիք»ի վերջին թիւէն կ'իմանանք թէ Նիւ Եորքի դատավարութեան վերջին օրը, վճիռը արտասանուած առեն, Բարձրագոյն Ատեանին դիմուած է, ինը դատապարտեալներու դատին վերանկատման համար:

Այս առթիւ մեր պաշտօնակիցը կը գրէ յուլիս 18ի խմբագրականով.—

«Վերջին տեղեկութիւնները Նիւ Եորքէն մեծ վստահութիւն կը ներշնչեն մեզի, որ բազմաթիւ օրինական հիմերու վրայ կարելի պիտի ըլլայ նոր դատավարութեամբ մը վերաքննել, քարեփոխել եւ նոյն իսկ ջնջել տալ այնքա՜ն անարդար դատավճիռը մեր ինը ընկերներու վերաբերմամբ:

Մենք համոզուած ենք, որ մեր դատապարտուած ընկերները պիտի յաջողին իրենց անմեղութիւնը ապացուցանել նոր դատավարութեան մը միջոցով»:

50000 աշխատաւորներ կը մեծարեն Ժոռէսի յիշատակը

Կիրակի օր, ընկերվարականներն ու համայնավարները միասնաբար յարգանքի ցոյց մը կատարեցին ի յիշատակ Ժոռէսի, Պանթէոնի առջեւ: Ոչ եւ է անկարգութիւն չպատահեցաւ: Նախընթաց տարիներուն, երկու կուսակցութեանց անդամները կ'անջատուէին իրարմէ, որպէսզի ընդհարումներ չպատահին: Այս անգամ երկու կողմերն ալ ուրախ էին որ համերաշխութիւն հաստատուած է: Օրուան բանախօսները պանծացնելով Ժոռէսը, բողոքեցին պատերազմի պատրաստութեանց դէմ: Բազմաթիւ նշանաբաններու վրայ արձանագրուած էին հետեւեալ խօսքերը.— «Անկցի՛ պատերազմը», «Անկցի՛ ֆաշականութիւնը». «Ֆաշականութիւնը կը սպառնայ բռնաբարել Եւրոպան»: Թափօրը տեւեց երկու ժամ:

Մ. Նահանգներու օդային ուժերը

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ վերջնապէս ճշդուած են օդանաւային ուժերի վերակազմութեան պայմանները: Նոր ծրագրին համաձայն, Մ. Նահանգները մրցակից չպիտի ունենան օդանաւային ճակատին վրայ: Երկիրը այժմ ունի 1500 զինուորական օդանաւ: Կէսէն աւելին անպէտ կը համարուի: Նոր ծրագիրը կը տրամադրէ առնուազն 2320 արդիական օդանաւ, որոնց 460ը պիտի գնուին եւ յանձնուին այս տարուան ընթացքին:

Տեղինատնա՞ն թէ Տեղինատի...

«Փառք Սուրբ»ի մէջ կը կարդանք.— Այս գիշեր, շրջուն ոստիկան Ռուվէռ եւ երկու պահակներ քննութիւն կը կատարէին հեծելանիւով, երբ Պուլվառ Մաժէնթայի վրայ ազդարարութիւն ուղղեցին ինքնաշարժի մը որ լոյսերը մարած էր: Կառապանը կեցուց կառքը եւ երեք երիտասարդներ սկսան փախ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ՝

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

— o·o —

Վերջապէս, տարիներու բուռն եւ հետեւողական պայքարներէ վերջ, շնորհիւ տոկուն աշխատանքներու եւ բարի կամեցողութիւններու, կարելի եղաւ գլուխ հանել Թեմական երեսփ. ժողովի ընտրութիւնը:

Թէեւ այս ընտրութիւնը շատ ու շատ ուշ կատարուեցաւ, սակայն տեղին էր եւ ժամանակի պահանջներուն համապատասխան:

Որովհետեւ, Մարսէյլի գաղութը, ժամանակէ մը ի վեր, իր կրթական եւ ազգային գործերով, հասած էր տեղ մը, ուրկէ անդին կ'երեւար անխուսափելի անդունդը:

Ուրեմն, այս ընտրութիւնը, օրհնութիւն մը եղաւ կրկնակի տեսակէտներով:

Նախ անոր համար, որ Թեմական երեսփ. ժողովէն ընտրուելիք ազգային կեդր. իշխանութիւնը պիտի վարէ մեր բազմանդամ գաղութին ազգային եւ կրթական գործերը, իսկ երկրորդ, անոր համար, որ տէր ու տիրական պիտի կանգնի, մեր երեսուն հազարնոց պատկառելի գաղութին, որուն անդորրութիւնն եւ խաղաղ շինարարական աշխատանքը խանգարելու նպատակով, զանազան մարդիկ փորձ ըրած էին:

Հակառակ Առաջնորդարանի, կեդրոնական ընտրական յանձնախումբի, եւ արգասւ ու պարկեշտ հայրենակիցներու դիմումներուն եւ հաշտարար առաջարկութիւններուն, կարելի չեղաւ լեզու գտնել այդ տարրերուն հետ, Մարսէյլը եւ իր արուարձանները օժտելու համար ազգային զօրաւոր իշխանութեամբ մը:

Եւ ի՞նչպէս կ'ուզէք որ կարելի ըլլայ լեզու գտնել, երբ մարդիկ, կուրացած առաւելապէս անձնական եւ հատուածական կիրքերէ, պարզապէս երեւոյթ կը պահեն թէ «մեզի պէտք չէ կեդրոնական մարմին», եւ ոչ ալ իր հեղինակութիւնը, եւ ոչ ալ մասուռ - մանկապարտէզներ» իրենց բազմաթիւ եւ բազմազան պահանջներով:

Սակայն որո՞նք են այս մարդիկը:

Մասնանշումներ ընելու հարկ չըկայ:

Ամէն տեղ են անոնք, եւ անոնց ու շրջապատին համաձայն գոյն եւ ուղղութիւն կը փոխեն: Մասնաւորելով մեր խօսքը Մարսէյլի համար, կրնանք առանց այլեւայլի շեշտել թէ, մեր գաղութին գլխաւոր խառնակիչները եղան «Հայ Սիրտ» եւ Ընկ. եւ թթուած Ռամկավարները, իրենց հետ ունենալով առանցքը կորսնցուցած Հնչակեանները:

Սակայն լաւ է որ չքրքրենք այս թարախոտ հարցը:

Կեդր. ընտրական յանձնախումբը եւ Առաջնորդարանը, նախքան ընտրութեանց ձեռնարկելը, կոչ - նամակ մը ուղղած էին քաղաքական կազմակերպութեանց, հրաւիրելով զանոնք, օրախազի ժամանակին ընտրութեանց: Այս առթիւ, կը խնդրէին որ քաղաքական կազմակերպութիւնները իրենց պայմանները, դիտողութիւններն ու թելադրութիւնները յայտնեն, յանուն ազգային անյետաձգելի պահանջներու:

— Ի՞նչ կ'ուզէիք որ ըլլար: Օրին մէկը իր առանցքը կորսնցուցած սա բազմակեդրոն «Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը» կը գրէ կեդրոնական ընտրական յանձնախումբին նախագահին, Պալաքեան եպիսկոպոսին, «թէ մենք կ'ուզենք մասնակցիլ ընտրութեանց, թէ կ'ուզենք օժտել Մարսէյլը ազգ. իշխանութեամբ, սակայն ..ժամանակները աննպաստ են» եւն.: Եւ շարք մը «թէ» երով եւ «եթէ»ներով կազմուած խառնակոյտ մը:

Փարիզի հնչակեան օրկանն ալ լրացուց պակասը, սառը կեղծ առողջութեանց ապաւինած զառանցանքներով:

Իսկ ի՞նչ պատասխանեցին, պիտի հարցնէք, մեր պատուական ռամկավարները...

Համբերութի՛ւն, ընթերցող, պիտի կարդաս սարսափելի անոնց համբաւաւոր նամակէն հատուած մը միայն: (Ամբողջական եւ ճշգրիտ ընդօրինակութիւնը բուն է):

Կարդա եւ դատէ: Եթէ ես դատէի եւ խորհրդածութիւն մը կատարէի, պիտի հայհոյէի անպայման լիաբերան եւ լիաթոք: Նամակին թուականն է՝ 7 ապրիլ 1934, ուղղուած «Կեդրոնական ընտրողական յանձնախումբի Նախագահ Պալաքեան Եպիսկոպոսին»:

— «Այժմ նկատի ունենալով Գալաթեան սրբազանի եւ իր համախոհներու հետապնդած նպատակը, որ է՝ ինչպէս անցեալին, նմանապէս ներկային, իրենց բռնատիրական միահեծան իշխանութիւնը ձեռք բերելու ձգտումը, ցոյց տուած անձնական ու հատուածական շահախնդրութիւնն ու փառասիրութիւնը, արհամարհելով ու մերժելով իրենցմէ դուրս գտնուող հոսանքներն ու անոնց ճշմարտապէս օգտակար տեսակէտները, եւ իրենց անձնական ու խմբակցական շահերը աւելի գերադաս համարելով հաւաքականութեան ընդհ. շահերէն, ու մեր հայ կեանքի ներքնապէս բաժանուած հատուածներն ու հոսանքները մէկ երկու կողմ առնելով դատապարտելի արարքներուն ուղղակի եւ անուղղակի քաջալերող հանդիսանալը, մեր կը հաստատէ այն յստակ եզրակացութեան թէ՝ ներկայի առեւոյ պայմաններու տակ, ոչ մէկ կերպով կարելի չէ անկեղծ գործակցութիւն մը ստեղծել, վերոյիշեալ նպատակներով եւ գործելակերպով անշեղօրէն առաջնորդուած անձերու եւ հոսանքներու հետ:

«Բացարձակ ինքնախաբէութիւն է խօսիլ շրջաններու մասունդներու եւ դպրոցներու անունով: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը ցոյց տուաւ թէ՞ աւելի լաւ ընդունակ է իր տեղական գործերը ինքն իրեն վարելու քան թէ «կեդրոն - գլուխով» մը, եւ կրնայ յետ այսու ալ վարել, եթէ կրկին, արհեստականօրէն ստեղծուած անօտանական «կեդրոն - գլուխ»», անոնց միջամտութիւններով չփորձուի խանգարել անոնց ցոյց տուած նիւթական աշխատութիւնները:

«Կազմուելիք կեդրոնական մարմինը, ոչ պիտի կրնայ շրջաններուն մասուռ - մանկապարտէզներուն նիւթական օժանդակութիւն ընել, եւ ոչ ալ կրնայ անոնցմէ նման օժանդակութիւն մը ակնկալել, քանի որ անոնք պիտի մերժեն այդ, պարզ այն պատճառաւ որ իրենց տեղական սուբսիտական կարիքներուն հազիւ հազ պիտի կարենան գոհացում տալ:

«Ստեղծուելիք կեդրոնը, իր մէջ ունենալով նաեւ այն տարրերը որոնք նորաշէն Փրատոյի եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան հետ ոչ միայն բարեկամական բարուք այլ նոյնիսկ թշնամական վերաբերում ունին, որով միանգամընդմիշտ հաւկնալի կը դառնայ թէ՝ այդ «կեդրոն - գլուխ» մարմինը կազմուելէն մէկ օր ետքն իսկ, բուռն պայքարի մը պիտի լծուի թէ շրջաններու եւ թէ Փրատոյի եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան հետ, եւ յանուն 30.000 հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչի մը հանգամանք տալով իրեն եւ իր հեղինակութիւնն պարտադրելու գիտումով, մշտնջենական անախորժութիւններու դուռ պիտի բանայ:

«Եթէ կան մարդիկ ու հոսանքներ, որոնք դեռ չեն ուզեր հասկնալ թէ՝ այսօրուան պայմանները, հանգամանքները այն չեն՝ ինչ որ էր առկէ 7—8 տարիներ առաջ, եւ կ'ուզեն դարձեալ իրենց հին յանկերգը երգել յամառութեամբ, անհատական այդպիսիներու կը պատասխանենք «արիւն ձեր, ի գլուխ ձեր եղիցի»:

Ի դիմաց Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան Մարսէյլի Ակումբի
(Կնիք)

Համեցէ՞ք հիմա, ընթերցող, թէ ո՞ւր թաղուած է շան գլուխը:

Մարդոց նպատակը ոչ 30.000նոց գաղութին կազմակերպութեան հոգն է եւ ոչ ալ արուարձաններուն մասուռ - մանկապարտէզներու ողբալի վիճակը:

Մարդիկ, ի ծնէ բուրժուա՝ չարժող տարրեր բան մը չէին կրնար ըսել: Մարդիկ կը սարսափին «կեդրոն - գլուխ» մարմինին մէջ տեսնել այն տարրերը, որոնք իրենց պէս չեն մտածեր:

Ահա այսպէս, այս պայմաններուն տակ, երբ կարգ մը հոսանքներ կիրքի յորձանքներուն մէջ նետուած կը նահանջէին, մէջտեղ կուգայ ժողովուրդը, գիտակից, պարտաճանաչ իր կոչումին, արժեցնելու համար իր ձայնն ու իրաւունքները, աջակցութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Պէ՞տք էր Մարսէյլի հոծ գաղութը ձգուէր բախտին եւ զանազան բախտախնդիրներու քմահաճոյքին, որ պէտքի ամէն բան քայքայուէր, ինչպէս կը հետեւի ռամկավարներու նամակէն:

Ոչ եւ ոչ:

Ահա այս գիտակցութեամբ եւ այս տեսակէտներով էր որ ձեռնարկուեցաւ նոր ընտրութիւններուն յուլիս 22ին կիրակի օր, առաւօտէ մինչեւ երեկոյ րիւ Տոմինիքէնի քաղաքապետական հսկայ շէնքին մէջ: Պէտք է ըսել, որ ընտրութիւնները կատարուեցան շատ կանոնաւոր, խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ:

Նորընտիր Թեմական ժողովը պիտի ունենայ 31 անդամ: 9 անդամ Մարսէյլ քաղաքէն, իսկ մնացեալները արուարձաններէն:

Այսպէս.—

Մարսէյլ 9 երեսփոխան, Բամբ. Սիրէկ 1, Պոմոն - Սէն Ժիւլիէն, Լէ Ս'Օլիվ 4, Սէն Լու, Վարաբռէլ 3, Սէնթ Անթուան 2, Պուլվար Օտտօ 3, Սէն Ժէրօմ 2, Սէն Մարկըրիթ 1, Կարտան 1, Թուլոն 1, Էքս 1, Տրակինեան, Փիւրժէ եւ Սիւր Արժան 1, Նիս 1, Լավիօթա 1, ընդհ. գումար 31 բաժնի:

Մայիս 30էն ի վեր, ժամանաւոր մարդէկ, Առաջնորդարանի արտօնութեամբ եւ գործակցութեամբ ընտրողական կեդրոնական մարմինը, Տոմինիքէնի մէջ, կ'արձանագրէին այն հայրենակիցները, որոնք կը փափաքէին մասնակցիլ ընտրութեան, վերջ տալու համար տիրող անիշխանութեան:

Մինչեւ ընտրութեան օրը, արձանագրուողներու թիւը հասած էր մինչեւ 530ի:

530 հոգիէն, քուէարկութեան մասնակցեցան 441 հոգի, ոմանք բացակայած ըլլալով քաղաքէն, իսկ ուրիշներ ալ հիւանդ:

Եռապատիկ ցանկ մը կազմուած էր, շատ բարեխղճութեամբ, հայրենակցական միութեանց ներկայացուցիչներէն, գիտակից եւ անշահախնդիր չէզոքներէն, առեւտրականներէ Դաշնակցականներէ եւ նոյնիսկ քանի մը Ռամկավարներէ որոնք վերջերս անջատուեցան իրենց կեդրոնէն առաւելապէս այս ընտրութեանց առթիւ:

Ներկայացուած եռապատիկ ցանկէն (27 հոգի) ընտրուեցան հետեւեալ երեսփոխանները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ.—

Տոքթ. Մելքոնեան 434 քուէ, Պօղոս Հիւսեան 418, Սուրէն Արզումանեան 416, Վրթանէս Բաղարեան 408, Յակոբ Պապիկեան 404, Յարութիւն Ճուլհեան 404, Գրիգոր Պաղտասարեան 397, Պօղոսեան Զօհրապ 391, Ձիլճեան Բարունակ 381:

Ուրեմն, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ ընտրուեցաւ Դաշնակցական ցանկը, իր հետ ունենալով լուրջ եւ գիտակից չէզոքներ, ինչպէս Տոքթ. Մելքոնեան, Սուրէն Արզումանեան, Բարունակ Ձիլճեան եւայլն:

Իսկ արուարձաններու ընտրութիւնները կը կատարուին յուլիս 29էն սկսեալ:

Իսկապէս, շնորհաւորելի է ընթացքը կեդրոնական ընտրողական յանձնախումբի, եւ Պալաքեան եպիսկոպոսի որ լրջօրէն աշխատեցան այս ընտրութիւնները յաջող ամնելու համար:

Կը մաղթենք որ, Նորընտիր երեսփ. ժողովը, իր աշխոյժ եւ կորովի գործունէութեամբ տէր ու տիրական կանգնելով մեր գաղութին, հեռացնէ դարմանէ բազմազան վէրքեր, որոնք ծնունդ առած էին վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԿՈՋՈՅԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Տաղանդաւոր արուեստագէտ Յակոբ Կոջոյեանի մասին գրած ենք ժամանակին: Վերջերս Մոսկուայ թերթը, «Անդրկովկասի լուսաւոր փորագրիչը» խորագրին տակ, գովեստով կը խօսի այս արուեստագէտին մասին, որ վերջերս Մոսկուա գնաց ցուցահանդէս մը տալու:

«Շատ անբնական երեւոյթ է, որ մինչեւ հիմա մեզի անծանօթ կը մնար Հայաստանի մեծ նկարիչը, Անդրկովկասի լուսաւոր փորագրիչը Յակոբ Կոջոյեան, որուն անունը արդար է որ գիտնան բոլորը ամբողջ Ռուսիոյ մէջ»: Ցեռայ թերթը փափաք կը յայտնէ, որ Մոսկուայի նկարիչները ուշադրութեամբ դիտեն իրենց հիւրին գործերը.—«Մենք կը խօսինք արուեստներու վարպետներու ակումբին մէջ նկարիչին նուիրուած ստեղծագործական երեկոյի կազմակերպութեան մասին, ուսումնասիրելու համար Կոջոյեանի արուեստը եւ բազմակողմանի ստեղծագործութիւնները»:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ «ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

— o·o —

Անցնելով բուն հարցին, ըսենք թէ «գաւառո»ն ու խոնարհ խաւերը մտահոգութեան մատնուած են, թէ՛ քաղաքական եւ թէ՛ ազգային տեսակէտով:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅԱՌԱՋ»ի)

Աւելի քան տարի մը առաջ, երիտասարդական շարժման շուրջ յօդուած մը ստորագրեր էի: Արիւնոտ սրտի մը ճիչով եւ եղբայրութեան աղաղակն էր, ուղղուած հայ երիտասարդութեան: «Յառաջ»ը պատիւ ըրաւ եւ զբաղեցաւ արտայայտուած միտքերով:

Հիմա, տարի մը յետոյ, անհատաբար մենք մեր գաղութին մէջ այլ եւս իրականացուցած ենք երիտասարդական շարժման առաջին կորիզը:

Ցարդ անհամար յօդուածներ գրուեցան այս շարժման շուրջ, բայց ոչ մէկ աշխատակից մէջտեղ դրաւ կանոնագիր մը որ ծառայէր իբրեւ ուղեցոյց եւ առիթ տար արտասահմանի ցրուած նոյնագիր մը ունենալու, որ կարենայ գալու եւ կազմակերպուելու:

Նորէն գաւառն է որ կատարեց այդ աշխատանքը: Եւ ահաւ գործի: Պատրաստուած կանոնագիրը կասկած չկայ որ ունի շատ մը թերութիւններ, որոնք հետզհետէ կրնան սրբագրուիլ, եւ ուղղուիլ: Անհրաժեշտը չունինք ու ոգին է եւ, այսպէս կամ այնպէս, կանոնագիր մը ունենալը, որ կարենայ երիտասարդները համախմբել իր շուրջ:

Հայ երիտասարդներու Ազգայնական Միութեան կանոնագիրը պատրաստուեցաւ առանց նմոյշի: Հոգտարուեցաւ մեր պահանջներուն համաձայն, եւ ցարդ արտայայտուած միտքերուն ներդաշնակ ուղղութիւն մը ընդգրկել: Արդարեւ, հետեւեցանք ոչ միայն երիտասարդներու յօդուածներուն, այլ նաեւ օտար երիտասարդութիւններու մասին գրուած եւ թարգմանուած յօդուածաշարքերուն:

Օտար երիտասարդական կազմակերպութիւնները իրենց էութեամբ կը ձգտէին երկու բանի.—

Ա. Ըլլալ պատրաստ եւ արթուն ամէն վտանգի առջեւ:

Բ. Ծառայել ժողովուրդի եւ հայրենիքի շահերուն:

Հայ երիտասարդութիւնը, չունենալով սեփական հող իր ոտքին տակ, կասկած չկայ որ աւելի պէտք ունէր կազմակերպուելու թէ՛ իր, թէ՛ ժողովուրդի, թէ՛ հայրենիքի բարիքին համար:

Ուրեմն, երիտասարդներու միութեան համար պատրաստուած կանոնագիրը, ամէն բանէ առաջ, գոհացում կուտայ իրենց գլխաւոր մտահոգութիւններուն եւ ձգտումներուն: Մենք կասկած չունինք թէ պիտի գտնուին մարդիկ որ— ինչպէս ամէն բարի ձեռնարկի — արգելք պիտի ուզեն ըլլալ, անդադար խծբծելով եւ քննադատելով այս շարժումը: Բայց կասկած չունինք նաեւ որ, հայ երիտասարդութիւնը պիտի գիտնայ արհամարհել բոլոր խոչընդոտները, շարունակելով իր ուղիղ ճամբան, առանց ապրուելու աջէն ու ձախէն լսուած վայրահաչութիւններէն:

Գիտենք որ իրենք զիրենք «ազգայնական» յորջորջող կուսակցութիւններ, ամէնէն առաջ դէմ պիտի ել[լեն] այս ազգայնական կազմակերպութեան: Գիտենք որ դաւ ու յ[...] պիտի նկատեն այս շարժման [...] Բայց հայ ազգայնական երիտասարդութիւնը այլ եւս պիտի չմոլորի, [...] եւս պիտի չդեղչուի, եւ պիտի ձե[ռ]նարկէ գործի:

Այլ եւս հայ երիտասարդները կրնար արտայայտել իրենց անկ[...] կերպ վիճակը, այս կանոնագրի հ[րա]տարակութենէն յետոյ: Լաւ կամ [...] ուղեցոյց մըն է որ հրատարակ[...] ուած է ինչպէս կանոնագրի 50րդ [յօդ]ուածն ալ կը թելադրէ, կարելի է [...] առաջիկային բարեփոխել եւ ձեւ[...] գալ: Եթէ մինչեւ այսօր գրո[ւած] յօդուածները սուտ ու կեղծ չէին, [...] մինչեւ այսօր արտայայտօրէն եւ [...] ցաւոր մատնեցանք այս խնդրին, [...] ծի ուրեմն [...] կազմակերպութ[...] հայ երիտասարդները:

Անշուշտ չենք կրնար անտեսել [...] մանակը: Ամբողջ ամիսներուն, երբ [...] մէն մէկ միութիւն հանդէս [...] փոխանակ որ կանոնաւոր գործ[...] լու համար, տարին ենք մնացած [...] կարելի է այժմէն խմբուել շարժ[...] եւ աշնան կազմակերպուած ասպա[...] րէզ իջնել:

Թուանշայի մէջ այդպէս ենք [...] չած: Տեղի պիտի ունենան [...] դասախօսութիւններ ուր պիտի [...] տրուին երիտասարդներուն՝ երիտա[...] սարդական շարժման շարժառիթներ[...] Ցետոյ պիտի կարդացուի կանոնա[...] գիրը: Այս նախնական աշխատանք[...] յետոյ, իւրաքանչիւր երիտասարդ[...] մինչեւ սեպտեմբեր պիտի աշխա[...] նոր երիտասարդներ կապել [...] նական շարժման:

Թուանշայի մէջ, այժմէն պատր[աստ] են արդէն 15 երիտասարդներ: [...] յոյս կայ որ, այս թիւը յառաջիկա[...] պիտի բազմապատկուի [...] Մեծամասնութիւնը չէզոք է: [...] եւ ազգայնական, Հնչակեան եւ [...] ձի եկած «ձախ» տղաք: Այս երեւ[...] ոչ միայն միխիթարական է գործի [...] ջողութեան տեսակէտով, այլեւ [...] է որ «գաւառ»ը կրնայ [...] ծառայել առաջներուն, ուր մեր [...] րիտասարդութիւնը իրար չի [...] ւեր:

Ուրեմն, միութեան գուռը [...] բացուած է անկուսակցական [...] տասարդութեան համար:

Մեզի համար նպատակն է կարե[...] եւ ոչ թէ միջոցը: Այսուամենայնի[ւ] երիտասարդական կազմակերպութ[իւն] է, եւ հետզհետէ բոլորը պիտի [...] մախմբուին մեր նուազին [...] շուրջ:

Մեր նպատակը պիտի ըլլայ [...] մնացած եւ կուսակցութիւն[...] խորաչող երիտասարդութիւնը [...] բել, անշուշտ, պէտք եղած [...] տրամադրելով մեր ուժերը, եւ [...] տելով գործի յաջողութեան համար[...]

Ճիշդ է որ, դարձեալ պիտի [...]

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

(1934 ՅՈՒՆԻՍ 14 — ԹԻՒ 2510)

»»»··«««

Ի՞նչպիսի հողեր կը բաշխուին տեղաւորուելիք անձերուն

ՅՕԴ. 21.— Տեղաւորուած գաղթականներուն, ապաստանեալներուն, վաչկատուններուն, տեղափոխուած երկրագործներուն եւ արհեստաւորներուն հետեւեալ տեսակի հողեր կը բաշխուին:

Ա.— Պետութեան եւ տեսակը ինչ որ ալ եղած ըլլայ, պետական հողեր:

Բ.— Հանրութեան վերաբերեալ արօտավայր, անմշակ եւ խոպան հողերէն կառավարութեան պէտքէն աւելի եղածները:

Գ.— Քաղաքներու, գիւղաքներու եւ գիւղերու սահմաններէն դուրս գտնուած եւ անտէր չեղող պարապ հողերը:

Դ.— Գործավարներու Խորհուրդին որոշումով կարգ մը անտառներու մէկ մասը:

Ե.— Պետութեան գնած եւ կամ պարտաւորիչ կերպով գնելիք (իստիմլաք) հողերը եւ ագարակները:

Այս բնակարանները եւ հողերը որու ձեռք ալ գտնուին, կը պարպուին եւ տեղափոխուածներուն կը տրամադրուին: Եթէ ընդդիմանան, ոստիկանութեան միջոցաւ կը պարպուին:

ՅՕԴ. 22.— Տեղափոխուածներուն տեղաւորման յատկացուած բնակարան, շէնք եւ հողերը որու ձեռք ալ գտնուին, կուսակալին կամ գայմագամին գրաւոր հրամանին վրայ, ոստիկանութեան միջոցաւ կը պարպուին եւ անոնց կը յանձնուին:

ՅՕԴ. 23.— Կուսակալները եւ գայմագամները տեղափոխուածներուն բաշխուելիք շէնքերուն կամ հողերուն սեփականացումը կը կատարեն: Այս մասին բռնուած տոմարները անոնց կողմէ կը ստորագրուին եւ կը վաւերացուին:

ՅՕԴ. — Մինչեւ որ տեղափոխուածները եւն. իրենց սեփական տունը չունենան եւ կամ պետութիւնը անոնց տունները չընէ, անոնք պիտի պատսպարուին պետական շէնքերու եւ կամ ժողովուրդին բնակարաններուն մէջ, պայմանաւ որ հին տանտէրներուն բնակութեան արգելք չըլլայ եւ այս ժամանակաւոր բնակութիւնը մէկ տարիէն աւելի չտեւէ:

Բնակարանը պարպուած անձերուն՝ պետութիւնը յարմար վարձք մը կը վճարէ:

Տեղափոխուածներուն, գաղթականաց եւ ապաստանեալներուն բնակելիք վայրերուն մէջ, ժամանակաւոր օթեւանի յատկացուած շէնքերուն պարպումը մէկ շաբաթէն աւելի չպիտի տեւէ:

ՅՕԴ. 25.— Տեղափոխուած եւն. անձերուն տեղաւորուելէն եւ տեղացի ըլլալէն երկու տարի վերջ, ներքին գործավարութիւնը նոյն շրջանին մէջ տեղաւորման նոր վայրեր կրնայ պատրաստել:

ԳԼՈՒԽ Դ.

Պարտաւորութիւններ, հաշուեյարդար եւ իրաւունքի հաստատագիր

— o —

Գոյքերու փոխադրութիւն, կալուածներու պետականացում փոխարժէքով

ՅՕԴ. 26.— Երրորդ շրջանէն պարտաւորիչ կերպով տեղափոխուածները իրենց շարժուն գոյքերը կրնան միասին տանիլ. առանց ձգելիք անշարժ կալուածները պետութեան սեփականութիւնը կը դառնան: Այն կալուածները որոնց համար սեփականութեան վաւերագիրներ գոյութիւն ունին, 1914ի տարրի արժէքին քառապատիկ արժէքով կը գնահատուին եւ այդ փոխարժէքով տեղական վարչական ժողովին կողմէ հաստատագիր (խաղիկ - գաց մազպաթասը) կը տրուի սեփականատէրերուն:

Մէկ տարուան մէջ հաշուեյարդար

ՅՕԴ. 27.— Կառավարութեան կողմէ կամ իրենց փափաքով տեղափոխուած անձերը պարտաւոր են մէկ տարուան մէջ հաշուեյարդարն ընել իրենց հին բնակավայրին մէջ ունեցած շարժուն եւ անշարժ կալուածներուն: Եթէ անոնք մէկ տարուան մէջ հաշուեյարդար չկատարեն, պետութիւնը կը կատարէ հաշուեյարդարը: Անոնք, եթէ կը փափաքին, իրենց անշարժ կալուածներուն համար պետութենէն հաստատագիր կրնան առնել: Այդ պարագային՝ անոնց սեփականութիւնը ուղղակի պետութեան կը փոխանցուի:

Հաստատագիրներու հաշուակցութիւն

ՅՕԴ. 28.— Հաստատագիրներու փոխարժէքով նախ կը հաշուակցուի նոր բնակավայրին մէջ տեղափոխուածներուն տրուած շարժուն եւ անշարժ գոյքերը, մնացորդը իբրեւ կանխիկ դրամ կ'ընդունուի պետական կալուածներու աճուրդով վաճառման համար: Բայց առանց փոխարժէքով ընտանիք մը իր օրինական բաժինէն մէկ անգամէն աւելի հող չի կրնար գնել: Հաստատագիրները անուանի կը տրուին եւ նոտարի միջոցաւ կրնան ուրիշի փոխանցուիլ: Օրէնքով պաշտպանուած են ժառանգորդներուն իրաւունքները:

Բնակութեան պարտաւորիչ պայմանաժամ

ՅՕԴ. 29.— Ա. Գաղթականները, ապաստանեալները, վաչկատունները եւ թիւ 1 շրջանի մէջ տեղափոխուածները իրենց տեղաւորուած վայրին մէջ առնուազն տասը տարի բնակելու պարտաւոր են: Անոնք առանց ներքին գործավարութեան հրամանին, չեն կրնար ուրիշ տեղերու մէջ բնակավայր հաստատել: Եթէ առանց հրամանի ուրիշ տեղ երթան հաստատուին, իրենց տեղերը կը վերադարձուին:

Բ.—Թիւ 1 եւ 3 շրջաններէն թիւ 2 շրջան փոխադրուածները, ինչպէս նաեւ գնչուները, աշիրէթները եւ թուրքերէն չխօսող տեղափոխուածները, տասը տարի վերջ եւս չեն կրնար ուրիշ տեղ հաստատուիլ, առանց Գործավարներու Խորհուրդին որոշման:

Կալուածները տասը տարի անօտարելի

ՅՕԴ. 30.— Թիւ 1 եւ 2 շրջաններու տեղափոխուածներուն տրուած անշարժ կալուածները մինչեւ 10 տարի չեն կրնար ծախուիլ, նուիրուիլ, գրաւի դրուիլ եւ կամ պարտքի փոխարէն արգելքի տակ առնուիլ: Թափուի յատուկ արձանագրութիւն կ'ըլլայ մասին: Կառավարութեան արտօնութեամբ միայն կրնան երկրագործական դրամատան գրաւի դրուիլ:

ԳԼՈՒԽ Ե.

31 — 35րդ յօդուածները կը յիշեն տակին գաղթականներու [...] մարտատուրքէ զերծ ըլլալու արտօնութիւնները:

36րդ յօդուածը՝ գաղթականներու դրոշմաթուղթի եւ անցագրի [...] զերծ ըլլալը:

(6)

(Շար.)

ւին մարդիկ, եւ հակառակ մեր այս բծախնդրութիւններուն, կանոնաւոր «Յառաջ»ին մէջ տպուիլը պիտի նկատէին մեծ մեղք եւ կուսակցականութիւն։ Բայց, երիտասարդական շարժման համար ոչ մէկ հայ թերթ այնքան շունչ սպառեց եւ այնքան անկեղծօրէն աշխատեցաւ, որքան «Յառաջ»ը։ Երիտասարդութիւնը, եթէ փոխ կազմակերպուի եւ բանակ կազմած առաջարկել ինքնէ, առաջին բարեւն ու յարգանքը պէտք է «Յառաջ»ին տայ։

Թուանշը առայժմ, իբր կարեւոր կազմակերպական առաջին ոգեւորիչ կայծը գաղթաշխարհի հայ երիտասարդութեան, Է՛ւ կարօտով, եւ յուսալով կը սպասէ թէ արձագանգը ոգեւորին, ուրկէ՞ պիտի լսէ։

Հայ երիտասարդներ, նոր ճամբայ բանանք, նոր գործ տանք հայ ժողովուրդին…

Դէպի կազմակերպութիւն։

ՄԱՆԿԱՐԱՑԻ

Հ.Մ.Ը.Մ.

ԲԱՆԱԿՈՒՄ - ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ

Առողջապահութիւնը, բարոյական, մտաւորական ու ազգային կրթութիւնը հիմք ունենալով Հ.Մ.Ը.Մ.ի Փարիզի սկաուտական կազմը, բառ ասխարութեան այս տարի եւս կազմակերպած է ամառնային բանակում — օդափոխութիւն մը ամառուան համար, Հօթ Սավուա, Անէսիի գեղաստանիլ լիճին ափը, գալարապեց Ալպեան լեռնաշղթային ստորոտը։

Բանակավայրը օժտուած սկաուտական արդի պիտոյքներով, կը պատկանի «Էքլէրէօր տը Ֆրանս»ի անդամական ճիւղին, որուն նախագահն է Աէն Ժորժի քաղաքապետ եւ Փարիզի հայ սկաուտներու կնքահայրը Գ. Նազրէն, իսկ տեղւոյն Ֆր. սկաուտներու ասաց խմբապետ փրոֆ. ժիմ, որ մինչեւ այս առեն մեր պատուական խմբապետն է, Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտներուն անցեալ տարուան թողած կարգապահ, մաքուր ու ժպտուն յիշատակներով խանդավառ՝ սիրով կը սպասէ անոնց։

Բանակումի ընդհ. ղեկավարութեան գործը կրկին յանձնուած է Ֆրանսայի Շրջ. Հայ սկաուտներու պետ եղբ. մերայր Մխիթարեանին, որուն ժրաջան գործունէութիւնը ծանօթ է մեր ամբողջ ղեկավար մարմիններուն։

Երկու խումբեր կը մեկնին, առաջինը օգոստ. 4ին, երկրորդը օգոստ. 15ին։

Առաջին խումբի արձանագրութիւնները արդէն վերջացած է. կը խնդրուի ազգ. կազմակերպութիւններէն ու ծնողներէն, երկրորդ խումբի մեկնումի մանրամասնութեանց համար դիմել հետեւեալ հասցէին.—

Haï Scouts, «Colonie de vacances» 39 rue de Maubeuge, Paris։

Երկրորդ մեկնումի արձանագրութիւնները կը փակուին օգոստ. 3, ուրբաթ կէս օրին։ Երկրորդ խումբի մասնակցութեան ծախքն է, ճամբորդութիւն եւ սնունդ, 250 ֆրանք։

Բանակավայրի հասցէն.— Scouts Arméniens, camp des Eclaireurs de France St. Jorioz (Hte Savoie)։

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ֆր. Շրջ. Խորհուրդ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Քղեցի հայրենասէր ժողովուրդին

ՏԻՒՐՈՅԹ, 17 յուլիս.— Հայրենակիցներ, ընդունուած իրողութիւն մըն է, որ չափազանց ներողամտութիւնը յաճախ փորձանքի առիթ կը դառնայ։

Այսպէս է որ, քանի մը անարժան Քղեցիներ կը համարձակին ապարօնել անոնց հայրենասիրութիւնը։

Այս անարժանները որ իրենց ծնողքն ու ծննդավայրը վաղուց ուրացած են եւ Քղեցի ու Հայ կոչուիլը նուաստութիւն կը համարէին, այս կարմիր աքլորները, խորհրդային Հայաստանի մէջ «Նոր Քղի» մը շինելու պատրուակին հրապուրանքով, եւ բոլշեւիկեան բարոյով կը փորձեն Քղեցին Քղեցիին թշնամացնել, եղբայր եղբօր դէմ, քոյրը քրոջ դէմ, զաւակը ծնողքին դէմ, բարեկամը բարեկամին դէմ լարել եւ ընտանեկան յարկերը քանդել։

Այս չփացածներու սանձարձակութեան հետեւանքով է որ գիւղացիական միութիւններ քանդուեցան։

Ասոնք էին որ աւազակներու պէս քաղաքի Միութեան գանձը փախցուցին, քաղաքացիները անօգնական ձգելով։ Նոյնպէս նաեւ Դարմանի Միութիւնը աւարառութեան ենթարկեցին։

Այս յլրութիւններէն զայրացած, նոյն քաղաքացիները, Դարմանցիները, Ջանախոլցիները, Առեցիները, Հետափցիները, եւ Քղիի մնացեալ 31 հայ գիւղերը, անհրաժեշտ համարեցին ընդհանուր քղեցիական Միութիւն մը կազմելու ձեռնարկը, որուն տասը տարիէ ի վեր արգիլք եղած են նոյն այդ երախտամոռները, վճռական մեր ծննդավայրին մէջ մնացած» ու աշխարհի չորս կողմերը ցրուած 22.000ի չափ հայրենակիցներու։

Այժմ կազմուած է խնդրական Քղիի Հայրենակցական Միութիւնը 1934 յունիս 10ին։ Ամերիկայի եւ արտասահմանի մէջ կազմուած են եւ կը կազմուին մասնաճիւղեր, եւ շուտով կը հրատարակուի ծրագիր — կանոնագիրը, մինչեւ անդրանիկ պատգամաւորական ժողովը։

Ուստի ամէն շրջանի Քղեցի Հայեր թող քով քովի գալու են իրենց շրջանի պայմաններուն համաձայն մասնաճիւղեր կազմելով, արգէլքի մեղմէ ծրագիր — կանոնագիր ստանան եւ պատգ. ժողովին մասնակցին իրենց ներկայացուցիչով կամ ձայնով, ողակցելով հայրենասիրական ու մարդկային պարտականութեան փարած Քղեցիներուն։

Թղթակցութեան համար դիմել.— Patriotic Society of Kghi, 440 So. Green Ave. Detroit Mich. U. S. A.

Տիրբոյիթի մասնաճիւղ
Ատենապետ՝ Վ. Յ. Հայրապետեան
Ատենադպիր՝ Հ. Մուսյեան

«ՀԱՅԵՐԸ ԻՆՉՈՒ ԸՄԲՈՍՏԱՑԱՆ»

Պոլսոյ «Ճիւմհուրիէթ» լրագիրը իր յուլիս 24ի թիւին մէջ կը հրատարակէ Միւնիր փաշայի մէկ յօդուածաշարքը այս խորագրին տակ։ Կը հրատարակենք էական մասերը, իբրեւ նիւթ պատմութեան համար.—

— «1890էն երբումէ, եւ անկէ վերջ մինչեւ 1896, Անատոլուի զանազան մասերուն եւ Պոլսոյ մէջ, Հնչակ եւ Դրօշակ կոմիտէներուն խարկանքէն չլացած Հայեր ըմբոստութեան դիմեցին եւ այս առիթով տեղի տուին արիւնոտ կռիւներու եւ ջարդերու։

Պերլինի դաշնագրով, 1878էն սկսեալ Անգլիա եւ իրեն համամիտ ուրիշ մեծ պետութիւններ, կ'ուզէին Անատոլուի մէջ մեղ պարտադրել կատարելու բարենորոգումներ որոնք ոչ մէկ կերպով կը յարմարէին մեր հաշիւներուն։ Աւելի վերջ, այն պատրուակով թէ չեն գործադրուիր պէտք եղած տրամադրութիւնները եւ թէ այս առիթով արիւնահեղութեան տեղի կը տրուի մեր կողմէ, դիմեցին Գասը Ալի եւ ներկայացուցին յուշագիր մը որով կը պահանջուէր ինքնավարութիւն տալ վեց մեծ նահանգներու ուր շատ Հայեր կային։ Այս դիմումէն վերջ, երեւակայած էին նաեւ իրենց հակողութիւնը ունենալ մեր վրայ, արժեցնել տալ իրենց պաշտօնեաներու խօսքը, եւ դիմած էին նոյն իսկ Թնդանօթի միջոցաւ սպառնալու Երլտըզին եւ գրաւելու Անատոլուի կարգ մը մասերը»։

Յօսկէ վերջ այս բոլոր անցքերու մասին, ամփոփ կերպով պիտի անդրադառնամ Հայերուն, եւ պիտի բացատրեմ թէ Թուրքիոյ եւ Թուրքերու հետ մտերմութեամբ ապրող տարր մը դարեր վերջ ինչպէ՞ս խռովութեան դիմեց։

Սալիհ փաշա, քանի մը խօսքով պատմականը ընելէ վերջ հայ ազգի կազմութեան, կը հասնի եւ կը ծանրանայ Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի շրջանին։ Ու կը շարունակէ.—

«Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտն էր որ առաջին անգամ շնորհ եւ զուրգուրանք ունեցաւ Հայերուն հանդէպ։ Հաւաքեց երիտասարդ Հայեր եւ համայնքի մը ձեւին տակ դրաւ։ Անոնց մէջ ճարտար եւ արհեստագէտ մարդիկ կային։ Յայնները տրուած բոլոր իրաւասութիւնները տուաւ նաեւ Հայերուն եւ պատրիարքութեան կոչեց Պրուսայի Յովակիմ եպիսկոպոսը։ Սամաթիոյ մէջ անկախ եկեղեցի մը տուաւ։ Դարերէ ի վեր երջանկութենէ զուրկ մնացած Հայերը, այս նոր շրջանին աշխատեցան, եւ հնազանդ, ժուժկալ ու գործունեայ տարր մը ըլլալով, առեւտրական, արհեստաւորական եւ վաճառականական գործերու միջոցաւ տիրացան հարստութեան։

Արեւելեան եւ ասիական ժողովուրդ հասկացողութեան եկան Թուրք տարրին հետ եւ խմբուելով անոր շուրջ, ակամ բաղդատութեամբ ու երջանկութեամբ ապրիլ։ Թուրքերու համակրութիւնն ու վստահութիւնը շահեցան։ Որդեգրեցին Թուրքերու սովորութիւններն ու տարազի ձեւերը եւ որոշ ժամանակէ մը վերջ երկու տարրերուն միջեւ կապ մը հաստատուեցաւ։ Այս ընթացքով, Հայերը, Թուրքիոյ ամէնէն հարազատ եւ հաւատարիմ հպատակները նկատուեցան։ Հայերու այս հաւատարմութեան փոխարէն, Թագաւորները լայն իրաւասութիւններ եւ կրօնական առանձնաշնորհումներ տուին։ 17րդ դարու վերջերը երբ Ֆրանսացի կաթոլիկ միսիոնարները քաղութիւն փորձեցին Հայ համայնքին մէջ դաւանափոխութիւններ ձեռք ձգելու համար, Թագաւորը հրովարտակով մը իրաւունք տուաւ պատրիարքին Թիապարտութեան պատիժ տնօրինել դաւանափոխներուն։

Նիբրեմ պատրիարքի յաջորդը՝ Աւետիք, փակել տուաւ ճիզուիթ վարժարանները եւ կրօնականները աքսորել տուաւ Պարսկաստան (1702)։ Իսկ Աւետիք պատրիարք եւ յաջորդը՝ Յովհաննէս պատրիարք աւելի սաստիկ պայքար բացաւ։ Բանտարկել տուաւ հայ կաթոլիկները եւ փակեց Ֆրանս. կաթոլիկներու տաճարները, որ Հայերու դէմ բուռն հրապարակութիւններ կ'ընէր։ Հայութենէ կաթոլիկութեան նետուած եւ այդ ուղղութեամբ քարոզութիւն կատարող Կոմիտաս վրդ.ը ձերբակալեց եւ գլխատել տուաւ ուրիշ երկու վարդապետներու հետ, որոնք կը վայելէին Ֆրանսայի պաշտպանութիւնը։

Ծնունդով հայ, եւ սակայն փոքր հասակէն Ենիչէրիներու կազմակերպութեան մէջ մեծցող մարդիկ, էնտէրութեան մէջ առնուելով մարդուեցան եւ կրթութիւն ստանալով տիրացան մեծ դիրքերու։ Այդ-բաց եւ աշխատող Հայերը, Պոլսոյ մէջ ունեցան նաեւ մեծ անհատականութիւններ որոնք վաճառականական եւ ճարտարապետական համբաւի տիրացան, եւ այնքան հարստացան, որ հարկ եղած պարագային պետական գանձին որոշ գումարներ տրամադրեցին։ Աւելի վերջ, 19րդ դարու սկիզբը, հայ համայնքներու եւ ծանօթ դէմքերու տրուեցան Փողերանոցի վարչութեան, վառօդապետութեան, ճարտարապետութեան, կառավարուծութեան, խաղախորդարաններու հիմնարկութեան, մետաքսահանութեան եւ չեքենաւորին ընկերութիւններու իրաւասութիւններ։

Փողերանոցի տնօրէն նշանաւոր Գազազ Արթին որ Սուլթան Մահմուտ Բ.ի հաւատարմատարն ու արքունի համարակալն էր, թագաւորին, ազգին ու հայրենիքին արժէքաւոր ծառայութիւններ բրած է։

Այսպէս, Գազազ Արթին, խոհինէի դաշինքէն վերջ, Ռուսիոյ տրուելիք հատուցման գումարը, մեր այնքան նեղ մէկ ժամանակին մէջ, պայմանաժամէն առաջ վճարելու միջոցը գտաւ, եւ այս կերպով Ռումէլիի կարեւոր մասերը Թշնամիի գրաւումէն ազատեց»։

Այս առիթով Ճիւմհուրիէթ կը հրատարակէ Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի (Գազազ Արթին) լուսանկարը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊ.Ի ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԸ

ՆՇԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ԵՒ ՆՈՐ ՎԿԱՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

»»»··«««

(18րդ ՆԻՍՏ, 10 ՅՈՒԼԻՍ.— Շար.)

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

Քամինսկի կանոնագրէն կարդաց հատուած մը, ուր ըսուած է թէ տարին անգամ մը թղթակցութիւնները, դրոշմները եւայլն պէտք է վերադարձուին Կ.Կ.ին։— Դուն որ Կ.Կ.ի ատենապետն ես, ինչպէ՞ս չես գիտեր թղթակցութեանց վերադարձումի տրամադրութեան մասին։

= Անիկա գրուած է, այդ կէտին վրայ շատ չենք պնդեր։

— Դուք գաղտնիքներ ունի՞ք։

= Այն իմաստով որ գաղտնիք (սիքրէթ) բառը կ'իմացուի անգլիերէն լեզուով՝ գաղտնիք չունինք. այդ իմաստով չենք առներ, այլ իբր ներքին կազմակերպական գաղտնիք։

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՏԱՂԼԵԱՆ

— 13 տարի Ամերիկա ես, դուն կը պատկանի՞ս ոչ-հայ կազմակերպութեանց։ = Այո։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ի՞նչ կազմակերպութեան կը պատկանիս։

= Մէյսըն եմ (Ազատ որմնադիր)։

— Մէյսըններու գաղտնի շրջաբերականներ ունի՞ն։

= Չեմ գիտեր։

(Գ. Շերիտըն առարկեց)։

— Դուն տեսա՞ծ ես Դաշնակցութեան ընդհ. ծրագիրը։ = Այո։

— Այս ծրագիրը կը ճանչնա՞ս (Քամինսկի ընկ. Տօքթ. Տաղլեանին արուաւ իր ձեռք բերած «ծրագիր»ը)։

= (Կը նայի եւ ետ կուտայ)։

— Դուն չես ուզեր նայիլ անոր վրայ։

= Նայեցայ. կազմ չունի, թուական չունի, յայտնի չէ ո՛ւր տպուած է։

ՇԵՐԻՏԸՆ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Վերջին 13 տարուան մէջ այդպիսի ծրագիր տեսա՞ծ ես։ = Ոչ։

— Դուն գիտե՞ս ձեր կանոնները (րուլս էնտ րէկուլէյշընս)։ = Այո։

— Գ. Քամինսկիի ցոյց տուած ծրագիրը տեսա՞ծ ես երբեք։

= Չեմ տեսած։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԱՂԼԵԱՆ

— Որեւէ բժշկական գիրք որ կոդ չունի, չե՞ս ուզեր ծանօթանալ եւ օգտուիլ։

= Պատեհութիւն ունեցած չեմ ատանց կոդի գիրքերէ ուսանելու հարկադրանքին տակ գտնուիլ։

Գ. Քամինսկի Տօքթ. Տաղլեանի տուաւ խարինջագոյն տետրակ մը եւ առաջարկեց որ կարդայ անոր վերնագիրը։ Տօքթ. Տաղլեան կարդաց. «Ժամանակաւոր կանոնագիր Հ.Յ.Դ. Ամերիկայի կոմիտէներուն»։ Եւ աւելցուց. «Չեմ տեսած այս գրքոյկը»։

Տօքթ. Տաղլեանի քննութիւնն ու հարցաքննութիւնը աւարտած ըլլալով կանչուեցաւ յաջորդ վկան։

ԴԵՂԱԳՈՐԾ ՆՇԱՆ Յ. ՍՄՍԱՐԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Այս վկան Գ. Շերիտընի տուաւ սա պատասխանները։

— Ո՞ւր կը բնակիս։

= Ուէստ Նիւ Եորք, Ն. Ճ.։

— Կը ճանչնա՞ս Մատ. Լէյլէկեանը։

= Դէմքով։

— Կը ճանչնա՞ս Միհրան Զատիկեանը։

= 10 տարիէ ի վեր, իսկ անոր ընտանիքը կը ճանչնամ երկրէն։

— Ռուբէն Երկանեա՞նը։

= Կը ճանչնամ 6—7 տարիէ ի վեր։

— Ի՞նչ համբաւ ունի Զատիկեան։

= Տասը տարիէ ի վեր կը ճանչնամ զինքը, յարգելի եւ պարկեշտ անձ մըն է։

— Երկանեանի՞ համբաւը։

= Շատ լաւ մէկն է։

ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՎԿԱՆ

— Ե՞րբ տեսար Զատիկեանը 1933 դեկտ. 24էն առաջ։

= Որոշ թուական չեմ կրնար ըսել։

— Գինի ունէ՞ր։

= Այո, բայց երբեմն կ'անցնէ, երբեմն կը թաղու։

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 11 յուլիս.— Ներկայ գրութիւնս մանրամասնութիւնն է երէկ երեկոյ ժամը 9էն առաջ եւ յետոյ 12էն քիչ վերջ ղրկած թղթակցութեանս նախարանի ամփոփումին։

Տ. ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Դեղագործ Գ. Նշան Սմսարեանէն ետք, վկայի աթոռը հրաւիրուեցաւ Տ. Նշան քհնյ. Փափազեան, որ ուղիղ խօսիլ թարգմանի միջոցաւ եւ Գ. Շերիտընի տուաւ սա պատասխանները.

— Դուք, Տէր Հայր, իբրեւ հոգեւորական կը պաշտօնավարէ՞ք 221 Իստ 27րդ փողոցի եկեղեցին, Նիւ Եորք։

= Այո։

— 1933 դեկտ. 24ին կը պաշտօնավարէի՞ք այդ եկեղեցիին մէջ։ = Այո։

— Ե՞րբ պաշտօնի անցաք։

= 9 հոկտ. 1933ին, երբ նախկին հովիւը հրաժարեցաւ եւ ես հրաւիրուեցայ անցնիլ անոր տեղը։

— Որքա՞ն ժամանակ է որ այդ եկեղեցիին մէջ կը պաշտօնավարէք։

= Մօտաւորապէս մէկ տարի, իսկ անկէ առաջ երբ տարի մը անպաշտօն մնացի, կը յաճախէի այդ եկեղեցին, որ այս քաղաքի Հայոց Մայր եկեղեցին է։

— Դուք, Տէր Հայր, քանի՞ տարիէ ի վեր իբր հոգեւորական կը գործէք։

= Աւագ սարկաւագութիւն եւ քահանայութիւն 22 տարիէ ի վեր։

— Այս նահանգին մէջ քանի՞ տարի է կը պաշտօնավարէք։

= Նիւ Եորք քաղաքին մէջ պաշտօնավարած եմ երկու տարի, երեք տարի ալ պաշտօնավարած եմ Թրօյ։

— 27րդ փողոցի եկեղեցիէն զատ 187րդ փողոցի Ս. Խաչ եկեղեցիի մասին գաղափար ունի՞ք։

= Այո, քանի մը անգամ հրաւիրուած եմ Յովսէփ եպ. Կարապետեանէ, մասնակցելու եկեղեցական արարողութեանց։

— Հայ եկեղեցւոյ արարողութիւնները երկար կ'ըլլա՞ն։

= Սովորաբար ժամը 8.30էն մինչեւ մէկ կը տեւեն, իսկ եթէ արք.ը պատարագէ հանդիսաւորապէս՝ կը տեւէ մինչեւ 2—3՝ կէս օրէ ետք։

— Տէր Հայր, կը ճանչնա՞ս այս ամբաստանեալները։

= Այո։

— Առնուազն ո՞րը աւելի մօտէն կը ճանչնաս։

= Յովհ. Միրիճանեանը շատ մօտէն կը ճանչնամ 1925 նոյեմբերէն ասդին։

— Ուրիշներ կը ճանչնա՞ս։ = Այո։

— Առնուազն ո՞րը անգամ է 27րդ փողոցի եկեղեցիին։

= Յովհ. Միրիճանեանը։

— Ի՞նչ է Յովհ. Միրիճանեանի համբաւը։

= Պատուաւոր ընտանիքի զաւակ է եւ ինքն ալ պատուաւոր մարդ է։

— Մատ. Լէյլէկեանը կը ճանչնա՞ս։

= Դէմքով կը ճանչնայի, բայց հետը մօտիկ կապ ունեցած չեմ, որքան կը յիշեմ անգամ մը մեր եկեղեցին տեսայ։

— Կը ճանչնա՞ս Սարգիսեանը եւ Երկանեանը։

= Այո, երկուքն ալ լաւ մարդիկ են։

— Մարթին Մօզեա՞նը։

= Մօզեանը շատ հաւատացեալ անձ մըն է եւ ամէն կիրակի եկեղեցին տեսած եմ։ Շատ պատուաւոր անձ մըն է։

— Զոլըգեանը եկեղեցի կուգա՞ր։

= Այո, կուգար։

— Կը ճանչնա՞ս Հէրի Սարաֆեանն ալ։

= Սարաֆեանը ինքնահայր եղաւ՝ բարեկամի մը երախային եւ անկէ ետք աւելի լաւ ճանչցայ զինքը, ունի մէկ զաւակ եւ կին մը, հանդարտաբարոյ մարդ է։

— Զատիկեանի համար կրնա՞ս ըսել թէ կը ճանչնաս։

= Միհրան Զատիկեան յաճախ եկեղեցի եկած է, իսկ երբ եկեղեցական արարողութեան համար Փէթըրսըն գացած եմ, աւելի մօտէն ճանչցած եմ զինքը։ Պատուաւոր երիտասարդ է։

— Գիտէ՞ս Յովհ. Անդրէասեանը։

= Այո, գիտեմ զինքը, լաւ մարդ է։

ԱԼ. ՔԱՄԻՆՍԿԻ ԵՒ ՏԷՐ ՆՇԱՆ ՀԱՅՐ

— Հայ եկեղեցին տարին քանի՞ անգամ Ծնունդը կը տօնէ։

= Մէկ անգամ։

— Ամերիկեան թուականով տարուան ո՞ր ժամանակը։

= Յունուար 6ին յաջորդող կիրակին։

— Ուրեմն դեկտ. 24ին դուք Ծնունդ չունի՞ք։ = Ոչ։

— Դուրեան Ղեւոնդ արք.ը կը ճանչնայի՞ք։ = Շատ լաւ։

— Դուք ըսիք թէ 27րդ եկեղեցիի քահանան էք, ո՞վ կարգեց ձեզ կամ ո՞վ ղրկեց ձեզ հոն պաշտօնավարելու։ Արքեպիսկոպոսի իրաւասութեամբ մը։

= Առաջնորդի իրաւասութիւնը չէ այդ, այլ սահմանադրապէս եկեղեցւոյ հոգաբարձուները եւ անդամները կ'ընտրեն իրենց հովիւը եւ ան ի գիտութիւն կը հաղորդեն Առաջնորդին։

— Դուք Դաշնա՞կ էք։

= Ոչ երբեք. ընաւ պատկանած չեմ քաղաքական կուսակցութեանց։ Եւ արդէն եկեղեցական մը պէտք չէ պատկանի որ եւ է կուսակցութեան, որովհետեւ մեր հովուած ժողովուրդին մէջ ամէն տեսակ քաղաքական կուսակցութեան պատկանող անհատներ կան, ուստի անոնց պէտք է նայինք հաւասար աչքով։ Երբ եկեղեցական մը կը պատկանի որոշ կուսակցութեան մը, չի կրնար պէտք եղած կերպով կառավարել ժողովուրդը եւ ծառայել անոր։

— Դուք լսած չէ՞ք որ Հայ հոգեւորականներ կուսակցական ըլլան։

= Ինչպէս ես կուսակցական չեմ, իբր կոչումին գիտակից ո եւ է հոգեւորական պէտք չէ պատկանի կուսակցութեան։

— Գիտէ՞ք որ Ղեւոնդ Դուրեան արք. ամբաստանուած էր իբր կողմնակից Սովետ Միութեան։

= Այդ հարցումին կրնամ պատասխանել բացատրութեամբ եւ երկու պատասխան ունիմ։

— Դուք պատասխանեցէք իմ հարցումիս «այո» կամ «ոչ»ով։

= Քանի որ չէք ուզեր լսել իմ բացատրութիւնը, պատասխանս է երկու ոչ եւ մէկ այո։

Կէս օրուան ճաշի համար դադար մէկ ժամ։

ԸՆԿ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՏԻՇԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Կէս օրէ ետք ժամը 2.15, յուլիս 10, երեքշաբթի, ատեանը գումարուելով, Գ. Շերիտըն վկայի աթոռը հրաւիրեց ընկ. Մեսրոպ Ատիշեանը, որ տուաւ հետեւեալ պատասխանները։

— 1933 դեկտ. 24ին 187րդ փողոցի եկեղեցին գացի՞ր։ = Ոչ։

— Քանի՞ տարեկան ես։

= 39 տարեկան։

— Ամուսնացա՞ծ ես։ = Այո։

— Ի՞նչ գործով կը զբաղիս։

= Ներկումի եւ մաքրումի սեփական գործ ունիմ։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Ամերիկա ես։

= 20 տարիէ ի վեր։

— Կը ճանչնա՞ս Սարգիս Տէմիրճեանը։

= Իմ քենակալս է։

— Խօսակցութիւն ունեցա՞ծ ես Տէմիրճեանի հետ դեկտ. 24ի սպանութեան նկատմամբ։

= Այո։

— Ի՞նչ ըսաւ քեզի քու քենակալդ։

= Այդ օրը միասին ճաշեցինք եւ ան պատմեց թէ «եկեղեցւոյ դէպքը այնքան արագ ու յանկարծական եղաւ, որ բան չտեսայ, իսկ երբ Լէյլէկեանը կը ծեծէին, ես ալ մասնակցեցայ ծեծին»։

— Դուն Դաշնա՞կ ես։

= Այո, Դաշնակ եմ։

ԴԱՏԱԽԱԶ ԵՒ ԱՏԻՇԵԱՆ

— Դուն ըսիր թէ Սարգիս Տէմիրճեանը քու տունդ եկաւ եւ միասին ճաշեցի՞ք։ = Այո։

— Եւ այդ խօսակցութիւնը տեղի ունեցա՞ւ։ = Այո։

— Ոք եւ է մէկուն ըսի՞ր այդ խօսակցութիւնդ։

= Ըսի փաստաբան Մեղրունիին, երբ կարդացի իմ քենակալիս տուած սխալ վկայութիւնը։

— Երբ կարդացիր անոր տուած սխալ վկայութիւնը, ինչո՞ւ դատախազին չգացիր ըսելու։

= Ես փաստաբան չեմ որ գիտնամ այդ նրբութիւնները, միայն գացի ըսի փաստաբան Մեղրունիին։

— Ուրիշ ի՞նչ ըսաւ Ս. Տէմիրճեան։

= Ասոնք ըսաւ եւ գնաց….։

— Օ՛, դանակի մասին ալ խօսեցաւ, հա՞, ըսէ տեսնեմ ինչ խօսեցաւ։

= Ըսաւ թէ դանակը խորանին մօտերը գտնուեցաւ։

(Քամինսկի վերջացուց)։

Շերիտըն.— Գ. Ատիշեան, դանակի մասին ի՞նչ ըսաւ քու քենակալդ՝ Սարգիս Տէմիրճեան։

= Ըսաւ թէ խորանին մօտը գտնուեցաւ դանակը։

ԸՆԿԵՐ ՀԱՄԲԱՐ ԱՄՊՐՈՒՔԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Յաջորդ վկան եղաւ ընկեր Համբար Ամպրուքեան, որ սա պատասխանները տուաւ պաշտպան փաստաբանի հարցումներուն.

— Ի՞նչ գործ կ'ընես Գ. Ամպրուքեան։

= Արեւելեան գորգի նորոգումով կը զբաղիմ (հասցէն կուտայ Նիւ Եորք)։

— Քանի՞ տարիէ ի վեր Ամերիկա ես։ = 30 տարի։

— Դաշնա՞կ ես։ = Այո։

— Լէյլէկեանը կը ճանչնա՞ս։

= Կը ճանչնամ մէկ տարիէն աւելի։

— Ի՞նչ է Լէյլէկեանի համբաւը։

= Լաւ մարդ է։

— Որ եւ է յոռի բան լսա՞ծ ես իր մասին։

= Որ եւ է գէշ բան լսած չեմ։

— Մարթին Մօզեանը կը ճանչնա՞ս։

= Տասը տարիէ ի վեր կը ճանչնամ եւ կուգանք միեւնոյն քաղաքէն։ Լաւ մարդ է։

— Երկանեա՞նը։

= Նոյնքան լաւ կը ճանչնամ Երկանեանն ալ, շատ լաւ մարդ է։

— Հէրի Սարաֆեա՞նը։

= Կը ճանչնամ, լաւ երիտասարդ է։— Անդրէասեա՞նը։

= Շատ լաւ մարդ է, կը ճանչնամ։

Գ. Քամինսկի հարցաքննելով ընկեր Ամպրուքեանը, ըսաւ թէ Գ. Քոհէնին ուրիշ յայտարարութիւններ ըրած է եւ կարդաց մէկ երկու հարցումներու պատասխանները, զորս կըկին ու կըկին ժխտեց ընկ. Ամպրուքեան, թէ Քամինսկիի եւ թէ Շերիտընի հարցումներուն պատասխանելով։

(Շար.)

չիլ իրենց բոլոր ուժով: Կարելի չեղաւ բռնել: Սակայն կառավարը ձերբակալուելով պահականոց առաջնորդուեցաւ, ուր յայտնեց թէ անունն է Աննոտէ Տէրմինարեան (Տէր Մինասեան?), 21 տարեկան, գործազուրկ եւ կը բնակի վիլնէր փողոցը, 24 թիւ: Կառքին մէջ գտնուեցան լեցուն «փարապէլլում» մը, ատրճանակ մը փամփուշտ, խոշոր բիրեր եւ գաւազաններ: Ոստիկանութեան տեսուչը վար դրաւ այս վտանգաւոր գիշերաշրջիկը: Կը կարծուի թէ Տէրմինարեան եւ երեք երիտասարդները անդամ են ֆաշիստական խմբակցութեան մը եւ կը խորհէին այս գիշեր յարձակիլ հակառակորդ կուսակցութեանց պատի ազդ փակցնողներուն վրայ:

Ուրիշ թերթեր ալ միեւնոյն ձեւով կը պատմեն դէպքը, անունն ալ՝ նոյն ուղղագրութեամբ, եւ կ'ենթադրեն թէ փաշականներու կողմէ սարքուած դաւ մըն է: Ուրեմն, կասկած չի կրնար ունենալ Հայու հետ: Թերեւս ինքնաշարժի վարիչը միայն Հայ է, եւ պատահաբար վարձուած:

»»»· ·«««

30.000 ԱՆՏԷՐ ԿԱՏՈՒՆԵՐ կը թափառին Պոլսոյ փողոցներուն մէջ, անտէր-անտիրական: Քաղաքապետութիւնը անոնց մասնաւորած է: Կը խորհուի այս թշուառները ալ թունաւորել եւ անհետացնել, ինչպէս եղան շուները:

ՆՈՐ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ Սպարթայի մէջ (Անատոլու): Բազմաթիւ տուներ կործանեցան: վնասը շատ մեծ է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀՐՋԱՆԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ

Հեծելանուորդները շաբաթ օր կտրեցին Նանթ – Քան (275 քիլոմեթր) հանգրուանը, որ շատ յոգնեցուցիչ եղաւ, որովհետեւ մրցորդները ամէն ջանք թափեցին մէկզմէկ կտրելու համար: Այս հանգրուանին առաջին հանդիսացաւ Ֆրանսացի Ռէյմոն Լուվիօ, որ դասակից ըլլալով մէկ վայրկեան առաջ ժամու որոշուած կէտը: Եւ անկէց վերջ 11 մրցորդներ միասին հասնելով, երկրորդ հանդիսացաւ նոյնպէս Ֆրանսացի Լը Կրէվէզ: Այս մրցումին ամէնէն վերջ հասած էին 2 Գերմանացիներ՝ Քիւթսաս եւ Շթօփէլ՝ առաջինէն 13 վ. ուշ:

⁂ Կիրակի օր տեղի ունեցաւ 23րդ եւ վերջին հանգրուանը՝ Քան – Փարիզ (221 քիլոմեթր): Մրցորդները մեկնեցան Քանէն առաւօտեան ժամը 9ին, այնպէս որ առաւօտ կանուխէն Փարիզի ժողովուրդը մրցորդները դիտելու համար գացած էր մինչեւ Սէն – Ժէրմէն – ան – Լէ, որ Փառք տէ Փրէնսէն 23 քիլոմեթր հեռու է, իսկ Փարք – տէ – Փրէնսի մարզադաշտը որ 50.000 հոգի կ'առնէ, արդէն ժամը ճիշդ 1ին լեցուած էր, այնպէս որ անկարելի էր երթալ: Անախորժ դէպքերու տեղի չտալու համար Սթատին վարչութիւնը դռները փակած էր: Ճամբաներու վրայ կը հսկէին հանրապետական ձիաւոր պահակները: Մարզարանին մէջ ձայնարձակները վայրկեանէ վայրկեան կը հաղորդէին մրցումներու ընթացքը: Ժամը ճիշդ 4.30ին լուր տրուեցաւ թէ հեծելանուորդները մտնելու են Փարք տէ Փրէնս: Առաջին անգամ ներս մտաւ պելճիքացի Սիլվէր Մաէս, 221 քիլոմեթր ճամբան կտրելով 7 ժամ 11 վայրկեան 41 երկվայրկեանէն (ժամական 30 քիլոմեթր 716): Այս հեծելանուորդն ալ երկրորդական ու իրեն հաւասար վաշտ մը ըլլալով, աշխուժեան մաունեց հանդիսատեսները: Վայրկեան մը ուշ հասան երկրորդը՝ Ֆրանսացի Լափէպի, գերմանացի Քիւրթ Շթօփէլ: Անթօնէն Մաներ հասաւ 7րդ, իսկ Մարթանօ 27րդ, այնպէս որ, երբ դաշտ մտաւ երեսը ամբողջ արիւնլուայ էր, որովհետեւ ճամբան ինկած եւ վիրաւորուած էր: Երբ ամբողջ հեծելանուորդները հասան, Ֆրանսացի, իտալացի եւ պելճիքացի պատուիրակները երկու յաղթականները իրար համբուրել եւ պատւոյ շրջան կատարել տուին, այնպէս որ խելայեղ ցոյցերու առարկայ եղան, եւ ստացան ծաղկեփունջեր:

Մարզարանին մէջ առանձին տեղ մը յատկացուած էր նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

Առաջ դասաւորումը.— Անթօնէն Մաներ՝ 147 ժ. 13 վ. 58 երկվ., Մարթանօ՝ 147 ժ. 41 վ. 29 երկվ., Ռօժէ Լափէպի՝ 148 ժ. 6 վ. 13 երկվ., Վէրվաէք՝ 148 ժ. 11 վ. 38 երկվ., Վիէթթօ՝ 148 ժ. 13 վ., իտալացի Մօրէլլի՝ 148 ժ. 26 վ.:

Իսկ միջազգային փաղանգի դասաւորումն ալ հետեւեալն է.— Ֆրանսա՝ 443 ժամ, 42 վ. 41 երկվ., Իտալիա՝ 446 ժ. 52 վ. 32 երկվ., Սպանիա – Զուիցերիա՝ 447 ժ. 26 վ. 52 երկվ. Գերմանիա 451 ժ. 42 վ. 36 երկվ. եւ Պելճիա՝ 457 ժ. 10 վ. 14 երկվ.:

⁂ Ուրեմն 1934ի շրջանը կը շահի Ֆրանսացի Անթօնէն Մաներ, որ նոյնպէս շահած էր 1931ին: Իսկ Մարթանօ որ երկու տարի է սկսած է Ֆրանսայի շրջանը ընել, 1933ին երրորդ, իսկ այս տարի երկրորդ եղած է:

Հրանտ Սրապեան

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուր Լաֆայէթի սրճարանին սրահը: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի խնդիրներու քննութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13ᵉ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ Թարգմ. Ժ.

— Երկուշաբթի գիշե՞ր եկաւ, հարցուց Ճէնիսըն:

— Այո, երկուշաբթի գիշեր, ինչպէս բսի. հետը կին մը կար. նախ կամացուկ մը դուռէն ներս նայեցաւ եւ տեսնելով որ բազմութիւն չկար — այդ ժամուն ընդհանրապէս յաճախորդ չենք ունենար — կինն ալ ներս բերաւ ու միասին սա անկիւնը նստան այս...

— Ժամը քանի՞ն էր, հարցուց Ճէնիսըն:

— Ժամը տասնէն քիչ մը ետքը, այսինքն այն ատեն երբ կը սկսիմ յոբանջել... հինգ կամ տասը անցած...

— Երկար մնացի՞ն...

— Մօտ քսան վայրկեան, պատասխանեց գինետան աղջիկը. ինք երկու բաժակ ուիսքի խմեց, կինը գաւաթ մը գինի ապսպրեց բայց գրեթէ չի դպաւ անոր, ուշադրութիւն ըրի, անդադար կը խօսէին... ժամերմական խօսակցութիւն մը, փսփսուք մը, կրնամ ըսել... զարմացայ թէ գինետուն եկած էին խօսելու համար... միայն մարդը բաներ մը կը բացատրէր, ամէնէն աւելի խօսողը ան էր...

— Իրարու հետ բարեկամի պէ՞ս էին...

— Որքան որ կրցայ նշմարել, այսինծի թուեցաւ թէ գործի մը մասին կը խօսէին. ի հարկէ ոչ մէկ բառ չի լսեցի... բայց, նորէն կ'ըսեմ, ճիշդ ու ճիշդ այս մարդն էր...

— Հետաքրքրական է, ըսաւ Ճէնիսըն. դիտելու կարողութիւնդ իսկապէս լաւ է... ինչպէ՞ս էր կինը...

— Ըսեմ, սիրուն աղջիկ մըն էր, երեսուն տարեկան կամ քիչ մը աւելի. սեւ մազեր, սեւ ու բաւական աղուորիկ աչքեր. երկար ու միագոյն վերարկու մը մէջ փաթթուած էր ան եւ գլուխին վրայ կար քօղ մը... առկայծ ուշադրութիւնս գրաւեց ուրիշ բան մը... անիկա վերարկուն քակեց թաշկինակ մը կամ անուշահոտութեան սրուակ մը հանելու համար ու այդ վայրկեանին նշմարեցի որ շատ գեղեցիկ երեկոյեան զգեստ մը հագած էր, սանկ մը տեսայ, անշուշտ, բայց տեսայ...

— Օ՜հ, իրա՛...

— Մարդը երեկոյեան հագուստ չէր հագած, շարունակեց Քրիսի. գոց կապոյտ հագուստ մը ունէր. խորհեցայ որ տիկինը մեր մօտիկները գտնուող պանդոկներէն մէկուն մէջ ճաշելու ատեն հանդիպած ըլլալու էր այդ մարդուն եւ երկուքը մէկ առանձին մնալու համար այստեղ եկած էին... բայց զարմանալի բան է... ուրեմն իմ տեսնելէս մէկ երկու ժամ վերջը մեռեր է...

— Կեանքը շատ անստոյգ է, գիտես, ըսաւ Ճէնիսըն՝ առաջին անգամ ըլլալով հանդիսաւոր ճշմարտութիւն մը բսող մէկու մը շեշտով... այս շատ շատ անստոյգ... ինչ որ է մարդու բան մը ըսեր, Քրիսի. գիտցածներդ ըսելի պահէ, հասկցա՞ր...

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց աղջիկը:

— Եթէ կ'ուզես ինծի հաճոյք պատճառելու համար. մարդու մը ըսեր թէ Ալֆրէտ Ճէքին տեսար այստեղ, կամ գոնէ մը ըսեր առանց նախապէս ինծի յայտնելու. այսինքն ես քեզի կ'ըսեմ թէ որու հետ պէտք է խօսիս այս մասին...

— Ինչո՞ւ, քեզի՞ ինչ. դուն ի՞նչ ես այս գործին մէջ...

Ճէնիսըն ցոյց տուաւ անոր թերթը որուն մէջ իր անունը կար՝ մեծատառ:

— Այս դէպքին միակ եւ գլխաւոր վկան ես ըլլալով իրաւունք ունիմ խառնուելու, ըսաւ Ճէնիսըն խրոխտաբար. բայց խօսքը մեր մէջ, ուրիշ խնդիրներ ալ կան. ես իմ ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ հանելուկը լուծելու համար, քու կարծածէդ շատ աւելի խորհրդաւոր է այդ հանելուկը. ինչ որ ըսեր ինծի պիտի պահեմ...

— Լաւ, արդէն չեմ կարծեր որ այստեղ գան հարցափորձ ընելու համար, ըսաւ աղջիկը, ուրեմն դո՞ւն ալ քննութեան սկսած ես...

— Աւելի ուշ կ'իմանաս, պատասխանեց Ճէնիսըն, առայժմ բարի աղջիկ մը եղիր եւ մարդու բան մի ըսեր. այս տեսակ խնդիրներու մէջ լռութիւնը խոշոր դեր կը կատարէ...

Ճէնիսըն պարպեց գարեջուրին բաժակը եւ դուրս ելաւ քիչ մը խորհելու համար: Այսպէս ուրեմն, Ալֆրէտ Ճէքին գինետան անկիւնը առանձնացեր է կնոջ մը հետ ժամը տասնէն տասնուկէս՝ իր մահուան գիշերը, շատ լաւ, յաւելում մը եւս իր գիտցածներուն վրայ: Անտարակոյս այդ կինը իր գտած նամակին հեղինակն է, այն նամակին որուն մէջ յիշուած էր Ճինտլի Կարտընսի ժամադրութիւնը: Հետեւաբար իրարու հանդիպեր են եւ գինետուն գացեր են խօսելու համար: Ժամադրավայրը, գինետունը եւ Նուաթըն պանդոկը իրարու շատ մօտ են: Պանդոկին ծառան ալ ըսեր էր թէ Ալֆրէտ Ճէքին ծխարանէն մեկնելէ առաջ նամակ մը կը կարդար, այսինքն ժամը 10ին առաջները:

Լաւ. պանդոկէն մինչեւ Ճինտլի Կարտընս քալելով կը տեւէ երկու, երեք վայրկեան, ուրեմն... հարցը հետզհետէ կը լուծուէր, հետզհետէ կապ մը կը հաստատուէր այդ անցուդարձերուն միջեւ. ահաւասիկ հետք մը:

Ճէնիսըն այդ հետքը աւելի ուժեղ կերպով հետապնդելու համար, կտրեց Նուաթըն փողոցը, անցաւ կայարանին խոշոր ու մռայլ դուռէն ներս եւ պանդոկը մտնելով յառաջացաւ դէպի ծխարանը:

Ընդարձակ սրահ մըն էր այս վերջինը. գրեթէ մարդ չկար այնտեղ, երկու ծերունիներ նստած էին սեղանի մը, իսկ երիտասարդ մէկը գրասեղանին առջեւ նստած նամակ կը գրէր:

Ճէնիսըն ամէնէն աւելի հետաքրքրուեցաւ սրահին մէջ հոս ու հոն դրուած գրասեղաններով: Մօտեցաւ անոնցմէ մէկուն. գրպանի յուշատետրէն հանեց Քարթրայթ կարմրայի թղթիկը եւ գրասեղանին վրայ գտած թղթիկը բաղդատեց պանդոկին նամակի թուղթերուն հետ: Ակնարկ մը բաւական եղաւ տեսնելու համար որ այս խորհրդաւոր թուղթը իր տեսակով, ծանրութեամբ ու գոյնով յար եւ նման պանդոկին թուղթերուն, այլեւս կասկած չկար որ անիկա կէսն էր թերթերէն մէկուն:

Ճէնիսըն զարմեալ յուշատետրին մէջ դրաւ իր խորհրդաւոր թղթիկը ինչպէս նաեւ թերթ մը պանդոկին թուղթերէն եւ սրահին անկիւնը կաթոռի մը մէջ նստելով նկարագրական զանգակին կոճակը սեղմեց. բանի թէ վկայութիւն տուող ծառայ մը, ըսաւ ինքնիրեն. իրաւ ալ անկէ եկողը:

Ծառան անմիջապէս ճանչցաւ Ճէնիսըն եւ անոր հետաքրքրութիւն մը անոր նայեցաւ:

(Շար.)